22

1h-Z-0-20 1

C 65.6

[illegible]

14.7.D.20

D. FRANCISCI

TOLETI

SOCIETATIS IESV

COMMENTARIA

vna cum Quæſtionibus.

IN OCTO LIBROS ARISTOTELIS DE PHYSICA AVSCVLTATIONE.

Nunc ſecundo in lucem edita.

CVM PRIVILEGIO.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

S. Marię de Scala

VENETIIS, Apud Iuntas.

M D LXXX.

D. FRANCISCI

TOLETI

SOCIETATIS IESV

COMMENTARIA

vna cum Quæſtionibus.

IN OCTO LIBROS ARISTOTELIS
DE PHYSICA AVSCVLTATIONE

Nunc ſecundo in lucem edita.

CVM PRIVILEGIO

VENETIIS, Apud Iuntas.

M D LXXX.

AD LECTOREM.

ANTEQVAM ad Phyſica hæc in Ariſtotelem commentaria aggrediamur, Pie Lector; quæ, noſtrorum ſtudiorum moderatores, ingenuæ iuuentutis, fidei noſtræ commiſſæ, commodis conſulentes, in lucem proferre conſtituunt; pauca quædam de eorundem in ipſis edendis inſtituto, deque uniuerſa docendi, & Philoſophandi ratione, præfari uiſum eſt. Poſtulat à nobis ſuſcepta, diuino munere, uitæ ratio, ut in eam curam omni ſtudio incumbamus, quæ liberales adoleſcentes & pietatem coniungant cum literis, & in his breui tempore fructus ferant quàm maximos. Ad eam rem plurimum conferre poſſe uidebatur, ſi in quaq; diſciplina certus author exhiberetur, qui & doctrinæ genere, & facilitate dicendi, & illuſtri quadam breuitate ſtudioſis eius ſcientiæ tyronibus maximè eſſet accommodatus. in quo & quæ explicanda a doctore eſſent, domi præuidere, & in gymnaſiis exploratius, præceptore docente, percipere, & iam explicata, cum domi repetere ac recolere, tum uero, quoties opus eſſet, diligenti ſtudio excutere, atque explorare poſſent. Quod ſane conſilium, ratione primo inuentum; prudentiæ deinde, atq; utilitatis plenum eſſe, & doctiſſimorum hominum authoritas, & longo temporis uſu experientia comprobauit. Vidimus enim non raro, qui hanc in ſuis ſtudijs ſecuti ſunt rationem, adoleſcētes, uel quàm ipſa ætas ferat, ſapientiores euaſiſſe. Etenim, quod maxime rem cauſamq; continet, ſine certo libro docendi genus, & præceptoribus perdifficile eſt, & diſcipulis ualde laborioſum, moleſtum, atq; inutile. Præceptoribus quidem, quòd ita ſe deberent ad docendum comparare, ac ſi integram, & abſolutam uniuerſi Ariſtotelis explanationem commentarentur. in quo ſane & firmæ multorum uires frangebantur, & ſi quis eſſet paulo imbecilliori ualetudine, quantumuis ingenio & eruditione ualeret, minus erat aptus ad docendum. Facile præterea fiebat, ut qui tunc primum ad docendum accederent, utpote quos nondum uſus docuiſſet, nimis in minus utilibus diſputationibus morarentur, quo poſt deficeret ipſos tempus in grauioribus. facile, ut quos nihil contineret firmum ac conſtitutum, in aliquid minus tutum uel periculoſum etiam laberentur. facile denique, ut in ipſorum ſcriptis deſideraretur illud, quod tantopere doctorum animos tenere ſolet, ut ſuo quidque loco tractaretur.

Iam uero (quod ad ipſos auditores attinet) non minora incommoda conſequuntur. primum enim in prælectionibus audiendis, uel nihil memoria retinere poterunt, uel ad recordationem ſingula erant doctoris perpetua quadam oratione utentis uerba excipienda. Deinde multi ad ſcribendum tardi præceptorem non aſſequebantur docentem. qui uero aſſequebantur, cum mentes excolere debuiſſent, tum ſcripta caſtigare, menda, & errata corrigere, ipſam ueri in-

ueſtigationem intermittere cogebantur. Ac cum ſæpe falſa cum ueris illis ipſis dubiæ fidei monimentis conſignaſſent, hærere ſæpe, nec illis ſatis fidere, nec certum aliquid ſibi perſuadere. Turpis præterea plerumque notarum forma, deprauata ſigna, lituræ innumeræ, & ſordida illa non tam literarum, quàm liturarum ſæpe congeries, plurimum egregia adoleſcentium ingenia retardabat. Nam & uaga multorum iuuenum mens, cum nullum authorem ſequeretur, in multos & ipſis inutiles libros diſtrahebatur, & ad futuras ſcholas, diſputationesque nulla ſe ratione parare poterant; cum nec quid docturus eſſet præceptor, nec quo ordine perſpectum haberent. mens quoque tota ad ſcribendum intenta, rei difficultate obruta, in nullam rem incumbebat minus, quàm ut, quæ tradebantur, perciperet, atque cognoſceret. Sat multis uidebatur eſſe, ſi omnia fideliter conſcripſiſſent, plus tandem temporis inſcriptis corrigendis, quàm in colendis ingenijs ponebatur. Vitioſa plane res, & præſtantibus ingenijs ualde pernicioſa. Huc accedebat ualetudo, quæ non mediocriter tam aſſidua, atque moleſta, tot tantarumque rerum conſcriptione labefactari ſolebat. Ergo ut tantus hic leuaretur labor, edendus fuit liber aliquis, quo incredibilis illa præceptorum, & diſcipulorum moleſtia minueretur. Is cum non facile reperitur, dum maiora moliuntur Patres noſtri, in has meas lucubrationes inciderunt, opus & a nobis olim inter docendum philoſophiam, adumbratum potius, quàm omni ex parte perfectum; & cui nec modo, quod grauibus publicisque negotijs eſſemus impediti, extrema manus acceſſit. id ut in lucem proferatur decernunt: Prodit. Putent ergo præceptores hic iacta eſſe fundamenta, in quibus, quæ ipſis utilia uidebuntur, tute, & ſecure poterunt ex ædificare. Intelligant etiam diſcipuli, ſe noſtris uigilijs quaſi tertium hominem conduxiſſe, cuius opera, quæ alias ipſis ſummo labore conſcribenda erant, diſtinctius, accuratius, & pulchrius conſcripta cōſequantur.

Sed de cauſis, quibus adducti ſumus, ut hunc in Ariſtotelem commentarium proferremus in lucem, hactenus: de uia, rationeque docendi, ac philoſophandi, quam ſequimur, nunc dicamus. Id ſane in primis curabimus, Lector, ut, quæ a nobis omnia proficiſcentur, ad illam pietatem conferant, qua adoleſcentium potiſſimum animos peroptamus imbuere. In explicandis ergo phyſicis difficultatibus id maxime complectemur, quod ex uſu noſtro & uerius fuerit, & communius. Dum de Ariſtotelis mente certabitur, optimis quibuſque utemur Authoribus, Græcis, Latinis, Arabibus: ex Græcis Theophraſto, Alexandro, Ammonio, Philopono, Porphyrio, Simplicio, Themiſtio, Euſtratio, cæteriſque, quorum nobis commentarios temporum iniuria non ademerit. Ex Latinis autem, D. Thoma, Boethio, Alberto magno, Aegidio, Scoto, Marſilio; ita tamen, ut & qui ex recentioribus præſtant, ſuum quoque locum habeant, Scotus, Caietanus, Sonzinus, Iauellus, Iandunus, Burlæus, Buridanus, Zimara, Nyphus, & cæteri, ſi qui alij in hoc genere excellere uidebuntur. Vnus ſane D. Thomas inſtar erit omniū,

in quo & diligentia interpretandi, & doctrinę grauitas cum pietate coniuncta, multa, uaria ac ſolida eruditio, incredibilis præterea methodus, in integris etiã diſciplinis pertractandis; nec commentarijs ſolum quos ſcripſit in Ariſtotelē, ſed multo etiam magis Summa Theologiæ, Summa contra gentes, Quæſtionibus diſputatis, & cæteris eius ſcriptis, tantam (ut de Theologia taceamus) philoſophiæ lucem attulit unus, quantam cæteri omnes (aliorum pace dixerim) poſſint explanatores afferre: in quo, ex nullius arbitror laude quippiam detrahi, ſi id dicitur de D. Thoma, quod ipſorum quiſque, ſi & uiueret, & adeſſet, de eodem uideretur eſſe dicturus.

Ex Arabibus autem (quamuis numero, doctrina, & eruditione, ſi uel cum Gręcis, uel cum Latinis conferantur, longe reperiantur inferiores) utemur Auempace, Alpharabio, Auenzoar, Auerroe, & alijs: Auicenna potiſſimũ, quod eius ſcripta omni memoria grauiſſimis hominibus probata ſint, & quod unus inter omnes Arabes proxime ad uerum philoſophiæ chriſtianę decus, & laudem uideatur acceſſiſſe.

Hoc autem loco admonendus es, Lector pie, ne cum in hos, aut alios impios Ariſtotelis interpretes, ſiue Græcos, ſiue Arabes incideres, in ijs præſertim, quæ ad pietatem attinent, facile illis credas, atque committas. Nam, cum impij fere omnes fuerint, Ethnici, Idololatrę, nonnulli etiam Sarraceni, uel Mahumetani, de Deo, de diuinis rebus, de ultimo fine, de diuina prouidentia, de uita beata, de animis ipſis hominum non raro male ſcripſerunt. Vna, quam profitemur, Diuina fides philoſophiæ regula ac norma eſt, uel potius ueritatis, ad quam philoſophorum, ſcriptorumque omnium opiniones referendæ ſunt: ne, quod mouet D. Paulus, ab his decipiamur per inanem philoſophiam, ſecundum elementa huius mundi, & non ſecundum Deum. Quamobrem pios potius, religioſoſque uiros doctrina, & ſanctitate præſtantes, quales plerique eorum latinorum ſunt, quos commemorauimus, prę cęteris ſequendos tibi eſſe conſtituas.

Nec uero ſatis mirari poſſum, ſic quoſdam in nonnullis Academijs eſſe Authoribus impijs addictos, ut tantum non apud illos, eorundem Authorum cauſa, fides periclitetur. quo cum ſermo deuenerit, de uno Auerroe pauca dicam. Sunt enim aliqui qui neſcio quid in eo tam egregium, aut inſigne uiderint, quid tam eximium, & illuſtre, ut eum cęteris anteponendum putent, & quod deterius eſt, uiri alioqui catholici, Auerroiſtas ſe & eſſe, & dici uelint. Nam, ut illum cum cæteris interpretibus conferrent, a quorum tamen non paucis proculdubio ſuperatur, fortaſſe ferendum eſſet; ita uero eſſe ei addictos, ut in eius uerba iurarint, & ea tanquam oracula ſibi edita putent, indignum ſane eſt grauitate & dignitate ſapientis. primum enim is, quem dico, pluribus erroribus fidei pietatique pernicioſis plenus eſt; ut non immerito apud aliquas celeberrimas prouincias, impij cognomen inuenerit: Deo naturę infinitatem

tatem aufert, prouidentiam, rerumq́ue quæ infra lunam ſunt, ſcientiam; nobis animorum rationalium immortalitatem, & multiplicationem eripit: illudq́ue unius in omnibus hominibus intellectus monſtrum, atque portentum inducit; deniq; & Deo opt. max. ut certum eſt & nobis, ut multi aſſerunt, & ex eius principijs conſequitur, improbiſſime tollit libertatem. Quibus ſane rebus efficitur, nullam eſſe debere religionem, & pietatem aduerſus Deum; nullos ipſius numini cultus, honores, preces adhibendas, cum nec curet noſtra, nec ſciat: Nulla item aut ſupplicia flagitijs a Deo, aut præmia recte factis eſſe propoſita. Quid multa? omnem peccandi impunitatem & ſibi perſuaſit, &, quid in ea opinione quæreret, factis teſtatus eſt.

Iam uero, qui eiuſmodi ſectetur dogmata ac decreta, quæ, obſecro, qualia q́ue putauimus ad ea comprobanda comminiſci? Quæ ex his colligere conſequentia? Quæ tot erroribus credimus eſſe poſſe conſentanea ne ſecum ipſe identidem pugnare cogatur? ut profecto uix ulla Philoſophiæ ipſius pars ſit, in qua non alicuius ueneni ſubſit ſuſpicio. Adde fuiſſe Mahumetanum, & (quod ipſa ſcripta facile declarant) conceptum animo aduerſus Chriſtianam religionem odium ſemper habuiſſe; ut neceſſe ſit, ſua eum ſordidiſſima ſecta, ſcripta quoque philoſophica infeciſſe non parum. Vſus præterea eſt corrupto Ariſtotelis libro, & pluribus in locis deprauato; id quod eius ſcripta præ ſe ferunt. Græcis fere omnibus explanatoribus caruit; Latinis etiam, qui nec dum extabant, deſtitutus fuit: ut neceſſe ſit, in eo nec grauem, nec ſecuram ineſſe doctrinam. nam etſi acutum quiddam raro, exile tamen dicendi, & philoſophandi genus, in eo reperitur: eſt tamen illud obſcurum, inuſitatum, & ſæpe ab Ariſtotelis ſenſu intelligentiaq́ue alienum, quod recta interpretatione, ac uerſione Ariſtotelis, aliorumque interpretum luce caruerit. Nos igitur, ubi quidpiam recti dixerit, non aſpernabimur: ubi ſecus, alios ei longe doctiores anteponemus, & ipſum impietatis, ubi tale quid dixerit, condemnabimus.

Illud quoque abſurdum & pernicioſum eſt, uel diſputandi, uel loquendi genus, quo, illud ex philoſophia, hoc ex Veritate, aſſeritur; aut, idem ſecundũ philoſophiam uerum, ſecundum Fidem falſum eſſe affirmatur. Neque enim philoſophia, ſed φιλοψευδία erit, quæ a ueritate abhorret; neque, quæ cum diuina doctrina, ideſt, Fide pugnet, ueritas eſſe poterit. Sic enim uero uerum congruit, ut ueritas ueritati non poſſit eſſe contraria. Quo circa non immerito in Concilio Lateranenſi tertio, hoc diſputandi, ac loquendi genus, uerbis exterminatur grauiſſimis. Neque illud diſsimile eſt, Hoc in Ariſt: hoc uero in ueritate, aut in Fide eſſe dicendum: ut enim id interdum neceſſarium ſit, tamen ea fieri moderatione debet, ut ne in rebus, quæ ad fidem & religionem attinent; Fidem ipſam, hoc eſt, a Deo acceptam diſciplinam; obiecta Ariſtotelis authoritate præmere uideamur: quod ſane iſti faciunt, qui ſummó conatu uiribusq; nituntur oſtendere compluribus in rebus, Ariſtotelem contra fidem ſenſiſſe, cum tamen conſtet pauciſsimis in rebus

bus

bus a Fide diſſentire,& (quod peius eſt,) idem conantur efficere multis locis, in quibus quidem Ariſtotelem poſſent non ſine magna etiam probabilitate pro Fide interpretari; cum præſertim uiri grauiſſimi Ariſtotelis ſententiam eam eſse aperte teſtentur: In quo ſane de ipſo Ariſtotele, cui fauere ſe putant, male merentur, cum ſic eum à uera ad falſam ſententiam abſtrahunt, & cogunt falſum dicere, uel inuitum, in rebus etiam grauiſſimis errare turpiſſime. Quid quod ex hac grauiori, frequentiq; pro Ariſtotele contra Fidem, & ueritatem concertatione, grauia quædam incommoda accidunt, & Chriſtiano uiro indigna, & omnino non ferenda? primum enim, nihil prodeſt, obeſt autem plurimum temere excitare tantum contra Fidem aduerſarium, eumque ſummo ſtudio contra illam armare, & ad eam oppugnandam omnibus rebus iuuare. Deinde plerique, cum audiunt uerum quid eſſe ſecundum Ariſtotelem, id omnino intelligunt, quid eſt, ſecundum Philoſophiam: immo ſecundum omnium optimam (quam eſse putant Ariſtotelis) Philoſophiam: & quod Ariſtoteles ſenſit, id credunt eſſe naturali rationi ac lumini conſentaneum; atque ideo ſic diſputantes, quantum in ipſis eſt idem illud Concilij decretum per imprudentiam euertunt, quod credant, rationi, & lumini naturali fidem aduerſari. Illud autem incommodum uel grauiſſimum eſt. cum enim contra Fidem docent aliquid ſenſiſse Ariſtotelem, id ſic confirmare nituntur argumentis, ut ipſi quoque contra fidem cum Ariſtotele ſentire uideantur; præſertim cum quę pro Fide, & ueritate adduci poſſunt, ea ſummo ſtudio conentur diſsoluere, ut Ariſtotelis ſententiam tueantur; quod ſane plurimũ Fidei, & ueritati obeſse conſtat, cum eius argumenta & rationes infirmari, frangique uideantur. Illi, illi, inquam, immortali laude digni cenſendi ſunt, & de Fide orthodoxa, deque Ariſtotele ipſo benemeriti, qui ex magna probabilium opinionum, atque explicationum Ariſtotelis uarietate, eam potiſſimum diligunt, ac tuentur, quæ cum Fide congruit, eamq; pro ſua uirili parte probabiliorẽ reddere conantur, atque ubi Ariſtoteles à Fidei diſciplina abhorruit, curant non ſolum rationibus naturalibus, ſed alijs eiuſdem dictis, atque decretis ipſammet ueritatem oſtendere: ut quamuis in uno, aut altero loco ea ſenſerit, quæ reijciantur; tamen appareat reliquam eius doctrinam fidei, & ueritati eſse maxime cõſentaneam.

Nec longe diſſimile diſputandi genus eſt, Hoc Theologos aſserere, illud Philoſophos; Hoc Latinos Philoſophos, illud Græcos, uel Arabes. Nam; ut omittam falſum hoc ſæpe eſse commentum, hos ut Prouincijs, nationibus, linguis, ita opinionibus diſſidere; In hoc diſputandi genere latet uenenum, cum per Theologos ipſam Theologiam, fidem, & religionem, per philoſophos ipſam philoſophiam facile quiuis intelligat: & uidelicet per Latinos philoſophos D. Thomam, cæteroſque Theologos intelligi nolunt: quibus cum alij opponuntur, & eiſdem anteferuntur in contemptum non ſolum ipſos Theologos Authores, (quod graue malum eſt) ſed etiam Theologiam ipſam abducunt, & nudam ei, diuinoque lumi-

ue deſtitutam Philoſophiam anteponunt.

Philoſophos igitur a Theologis diſiungere, Græcos a Latinis, hominum ſane eſt, uel ſuo quamque rem momento non ponderantium, uel certe ipſam ueritatem conſulto prodere, & ſibi, atque alijs peſtem afferre ſtudentium. Vna eſt pura, uera, ſynceraque ueritas, quæ a Deo genita, impreſſa in hominum mentibus, adhibita cœleſti illa fidei norma, ex Græcis, Latinis, Philoſophis, & Theologis & colligitur integra, & petenda eſt.

Hæc habui, Amice Lector, quæ de optimo philoſophandi genere uniuersè præciperem, ne falſis, ac prauis opinionibus deceptus in pernicioſos errores rapiaris: ſed ueritatis, pietatis, ac diuinæ religionis patrocinium, ut de Philoſophia, de Chriſti, & Dei Eccleſia benemerearis, ſponte ac lubens ſemper ſuſcipias. Precor à Deo Opt. max. quo Patres noſtri authore hoc uelle cœperunt, ut eodem adiutore, labor hic, propoſitum ſibi diuinæ gloriæ, & publicæ utilitatis fructum conſequatur. Vale in Chriſto Ieſu.

IESVS, MARIA.

D. FRANCISCI TOLETI.

SOCIETATIS IESV COMMENTARIA,

Vna cum Quæſtionibus.

IN OCTO LIBROS ARISTOTELIS De Phyſica auſcultatione.

PRAEFATIO.

De Philoſophiæ Nomine, ac definitione.

PHiloſophia tot hominum præconiis, tot ſapientium laudibus iã olim celebrata eſt, ut noſtris non magnopere indigeat: nullus enim eſt quantumuis indoctus, cui non aliquid ſublime, ac pene diuinum philoſophiæ nomen uideatur. Hanc ergo modo nobis (diuino auxilio) explicare aggredientibus, utile ſane erit aliqua præmittere, quæ faciliorem ingreſſum efficiant. erunt autẽ iſta, quinque: primum, quid Philoſophia ſit: alterum, quot eius partes: tertiũ, quis earum partium ordo: quartum, quis Philoſophiæ ortus: tandem, quanta eius ſit dignitas, & utilitas.

De quib. agendum

De nomine philoſophia.

Circa primum: ut a nomine ipſo incipiamus. Philoſophia olim ſophia. i. ſapientia dicta eſt, & Philoſophi ſophi. i. ſapiẽtes nuncupati, ut auctor eſt Diogenes lib. 1 de uitis Philoſophorum. Pythagoras uero huius nominis fuit primus inſtitutor, qui ſe non ſophum, ſed Philoſophum, id eſt, ſapiẽtiæ amatorem, ac ſtudioſum Leonti tyrãno, quanam arte polleret, petenti, reſpondit, ac inde Philoſophia, quaſi ſapientiæ amor, deriuata eſt, ut idem Diogenes refert. idem igitur iam per Philoſophiam, quod per ſophiam, ut intelligamus, uſus obtinuit. Nec oportet exiſtimare, Philoſophiam aliquam eſſe peculiarem ſcientiam, quæ aliquod ens particulare contẽpletur: non enim ſic modo conſideramus; ſed ut uniuerſale genus eſt, uarias ſub ſe ſcientias complectens. ut enim apud morales Philoſophos iuſtitia aliquando pro ſpeciali quadam uirtute inclinante uoluntatem erga ea, quæ aliorum ſunt, uſurpatur: aliquando pro omnium uirtutum aggregatione, ſecundum quam perfecte homo iuſtus dicitur; ita & Philoſophia, quandoque pro ſcientia peculiari, quæ metaphyſica dicitur, ſumitur: quandoque pro omnium ſcientiarum cumulo. ut Philoſophus non aliud ſit, quam ſciens omnia, ut ſciri poſſunt, ut dicitur 1 metaphyſic. cap. ſecundo, hoc autem non unico habitu fit, ſed multis. ſicut enim non unus ſenſus ineſt animalibus, quo cuncta ſentiant, ſed uarii; omnibus autem ſimul perfecta fit ſenſatio: ita non unica ſcientia, & habitu cuncta cognoſcuntur, ſed multis,

Non eſſe philoſophiã particularẽ aliquam ſcientiã, ſed uniuerſale genus quoddã ad uarias ſcias.

omnes autem ſimul perfectiſſimam, ac generalem cognitionem omnium faciunt, quæ quidem dicitur philoſophia: ac iſta ſignificatione modo a nobis primo tracta- tur, & petimus, quid ipſa ſit. Quid aūt Philoſophia hæc ſit, non omnes eodem modo explicarunt habitus enim, & ſcientię tripliciter definiri poſſunt, aut ex obiecto, aut ex fine, aut ex utroq; : ex obiecto quidem, ut Medicina eſt ars, quæ in humanis corporibus uerſatur: ex fine, Medicina eſt ars ſanitatis effectiua: ex utroq; uero Medicina eſt, quæ in humanis corporibus uerſatur, & ſanitatis eſt effectiua hoc etiam pacto multi alii habitus definiri poſſunt. Philoſophiæ aūt ex fine, & ex obiecto definitiones inueniūtur. Plato de philoſophia in Theage: & in amatoribus, uel de philoſophia, ex fine duas aſſignauit definitiones, quarum prior eſt moralis, philoſophia eſt mortis meditatio, quam Ammon. in explicatione Porphyrii ſic explicat: duplex enim uinculum anima cum corpore habet: alterum naturale, quo ei ſecundum eſſe unum compoſiti coniungitur: alterum uoluntarium, quo anima ſe corpori ſubiicit, & ei ſeruit. cum igitur mors non ſit aliud, quam animæ, & corporis ſolutio, erit duplex mors, iuxta duplicis uinculi ſolutionem: altera naturalis, qua anima, ſecundum eſſe a corpore ſeparatur: altera uoluntaria, qua homo ab iſtis ſenſibilibus ſemotus, totus contemplationi traditur; quod per Philoſophiam contingit: ac ob id dicitur meditatio mortis. ut Philoſophum mortem meditari non ſit aliud, quam animum a corporis ſenſibus auocare. Sic igitur primo definiebat Plato. quæ quidem definitio, prçter quam, quod metaphorica eſt, quod Ariſt. damnat: eſt etiā diminuta, cū ſolam cōtemplatiuam partem exprimat. Poſterior definitio a fine eſt. Philoſophia eſt Dei ſimilitudo, quoad fieri a nobis poteſt, id eſt. Philoſophia eſt, per quā Deo ſimiles ſumus: in Deo enim duplex operationum genus conſtituitur circa res has: altera operatio eſt rerum cognitio, qua omnia ſpeculatur: altera actio, qua omnia gubernat, diſponit, & prouidet. ita per Philoſophiam hæc duo contingūt homini: nam ſpeculatur, & contemplatur res, & ſecundum eandem Philoſophiam gubernat, & regit, cum ſit Philoſophia actiua, & ſpeculatiua. Dicitur autem (quoad fieri poteſt) quia iſta ſimilitudo non eſt æqualitatis, cum in infinitum excedat Dei perfectio, cuncta creata: ſed eſt ſimilitudo proportionis eniuſdam, ſecundum quam infima ſupremis comparantur. Hæ duæ definitiones a fine ſunt, prior a proximo, poſterior ab ultimo. Aliam definitionem ab ipſo obiecto ſumptam idem Plato tradidit in Phædone, & Theæteto, quam Cicero recipit. nempe Philoſophia eſt diuinarum, humanarumq; rerum cognitio. per res humanas, quæcunq; ſenſibilia intelliguntur, per diuinas uero intelligibilia. & a materia ſeparata. unde definitio hæc perfecta eſt, omnem Philoſophiæ partem complectens: cum qualibet, aut de humanis, aut de diuinis tractet.

Definitio philoſophiæ duplex ex fine, & obiecto.

1 definitio ex fine

2. definitio ex fine

3. definitio ſis obiecto.

Ab Ariſt. uero unam Philoſophię definitionem habemus. 2. Meta. 1. Philoſophia eſt ſcientia ueritatis, quæ a fine proximo eſt. quamuis iſta potius ſolius ſpeculatiuæ partis uideatur. Atq; hoc de definitione ſufficiat.

4 definitio Ari.

De partibus Philoſophiæ, eiuſq; diuiſione. Cap. II.

DE Philoſophiæ partibus uaria fuerunt Philoſophorum placita, Zeno enim, Chryſippus, Appollodrus, & reliqui Stoici tres Philoſophiæ partes fecerunt. Phyſicam nempe, Ethicam, Logicam: Phyſicam quidem, quæ rerum naturalium cauſas ſpeculatur: Ethicam, quæ mores hominum docet: Logicam, quæ modos cognoſcendi, & diſputandi aperit: quas partes uariis cō parationibus explicabant, ut lib. 7. refert Diogenes. primo enim ipſam Philoſophiam animali comparabant: oſſibus, & neruis Logicam: carnibus Ethicam: animæ Phyſicam conſerentes. Rurſus ouo aſſimilabant, cuius corticem, Logicam; ſequentia Ethicam; intima Phyſicam dicebant. Rurſus agro frugifero, cuius circumiecta ſepes Logica, fructus Ethica, humus, & arbores Phyſica eſſent. In qua quidem diuiſione Logicam Philoſophiæ partem faciebant.

1. diuiſ. philoſop.

Epicurus Philoſophus tres Philoſophiæ

phiæ partes fecit, Ethicam, Phyſicam, Canonicam: per Canonicam uero (quantum mihi uidetur) intelligebat Medicinam practicam: hanc enim Canonicam cum naturali coniungebat: Logicam uero partem Philoſophiæ non cenſebat.
3. diuiſio Cleanthes ſex Philoſophiæ partes fecit, Dialecticam, Oratoriam, Moralem, Ciuilem, Naturalem, Theologicam. Alii
4. diuiſio uero aliis modis diuidebant. At ut ad Peripateticos deueniamus, Simplicius Ariſtotelem imitatus, Philoſophiam in duas diuiſit partes, in actiuam, & contemplatiuam: per actiuam, Moralem intelligit: contemplatiuæ uero tres ſtatuit partes, Mathematicam, Phyſicam, & Metaphyſicam, ut patet 6. Metaphiſica. 1. Dialecticam uero non partem philoſophiæ, ſed inſtrumentum, & organum. hæc & aliqui alii peripatetici faciunt, ut docet Alexan. 1. Priorum: & ibi idem Philoponus: & Themiſtius 1. Poſte
5. diuiſio authoris ex triplici ignorantia deſumpta rio. cap. 24. At ſi licet inter tot tantorum placita uirorum iudicium noſtrum adhibere; alter philoſophiæ diuiſio conſtituenda eſt: in cuius gratiam, finem ipſius philoſophiæ oportebit conſiderare. per hunc enim maxime ipſius diuiſio fiet exacta, & manifeſta. philoſophia uero in hunc fuit finem inueſtigata, ut ignorantia, quam miſer homo propter peccatum incurrit, quoad fieri poſſet, expelleretur. homo autem per peccatum hæc tria præter alia ſibi comparauit, rerum ueritatis ignorantiam: eorum, quæ ſecundum rationem agere oportebat, ſimiliter ignorantiam: & ruſus eorum, quibus ad uitæ ſuſtentationem, & conſeruationem propter peccatum indigebat, ignorantiã: unde omni ex parte ignarus factus eſt in ſpeculabilibus, agibilibus, & factibilibus. indiguit igitur ſcientia, qua ens uerum cognoſceret, qua agenda, & facienda conſideraret: & iſta eſt philoſophia, in tres præcipuas partes diuiſa ſecundum ignorantiarũ numerum: in ſpeculatiuam nempe, qua ueritates rerum tantum contemplaretur: in actiuam, qua ea, quæ ſecundum rationem agere oportet, doceretur: & in Factiuam, qua ea, quibus exterius indigeret, facere ſciret: quam partem philoſophi ſpreuerunt, abiectum arbitrantes facere, & exterius operari, cum tamen, re uera, ſcientiæ ſit pars, nec indignum homine laborare, qui ſuo peccato, & ſuperbia id meruit. Ariſtoteles 6. Metap. cap. 1. inquit, omnis intellectus eſt ſpeculatiuus, actiuus, aut factiuus: & eſt locus notandus. Secundum autem hanc diuiſionem, multo melius philoſophia dici poteſt Dei ſimilitudo: Deus enim non ſolum cognoſcit cuncta, gubernat, & diſponit cuncta, ſed etiam operatur cuncta: ipſe enim eſt, qui cum naturalibus cauſis ſimul effectus cunctos producit. Sit igitur prima philoſophiæ diuiſio a fine ſumpta, in partem ſpeculatiuam, actiuam, & factiuam. Specu-
Subdiuiſio ſpeculatiuæ. latiua ſubdiuidatur in Metaphyſicam, quæ omnium communiſſima principia, & paſſiones generales ſpeculatur: in Mathematicam puram, quæ ea, quæ ſecundum ſe a motu non dependent, ſecundum rationem abſtrahendo a motu tractat, ut figuras, numeros, & his accidentia: & in Mathematicam mediam, quæ ea, quæ ſecundum naturam ſuam abſtracta ſunt, in motu tamen conſiderat, ut perſpectiua, & Muſica, & ſimiles: & in phyſicam, quæ res ſenſibiles ſpeculatur.

Subdiuiſio actiuæ Ruſus Actiua diuiditur in Ethicam, qua homo ea, ſecundum quæ ſe rationabiliter ordinare debet, cognoſcit: & in Oeconomicam, qua familiam, & domum regat: & politicam, qua uſus reipublicæ, & ciuitatis, cuius pars eſt, rectos cognoſcat, & exequatur. Factiua ruſus,
Subdiuiſio factiuæ quæ Mechanica dicitur, bifariam ſubdiuidi poteſt: primo in artes neceſſarias, quæ nempe uſum uitæ neceſſarium miniſtrant, ut Lanificium, Agricultura, Aratura: & in utiles, quæ uſum faciliorem uitæ faciunt, ut Nauigatoria, Militaris, Equeſtris: & in delectabiles, quæ uſum uitæ iocundiorem reddunt, ut ſaltandi ars, uenandi, cantandi, & ſimiles. Ruſus diuidi poteſt in eas, quæ materiã præparant, ut ars fodiendi metalla, conficiendi ferrum, coquendi lateres: & in eas,
Alia artium, & ſcientiarum ſubdiuiſio. quæ materiam diſponunt, & componunt, ut Domificatoria, Fabrilis, Sutoria: & in eas, quæ materia compoſita utuntur, ut Militaris, Equeſtris Nauigatoria.

Præter has Philoſophiæ partes ſunt quædam artes, quæ in miniſterium Philo

ſophiæ inuentæ ſunt: ac propterea Philoſophiæ partes non cenſentur ab aliquibus Peripateticis, quamuis nihil uetet ex eis aliquas eſſe ſcientias: hæ autem quinque ſunt: quædam enim modum cognoſcendi, & uerũ a falſo diſtinguendi tradit, quæ Logica dicitur: & hæc neceſſaria eſt ſimpliciter ad Philoſophiã, ac ob id Antiqui huius ſolius meminerunt: quædam alia eſt ad ſermonis peritiam obtinẽdam, quo Philoſophia cõmunicatur, & hæc Grammatica eſt. Tertia ad huius ſermonis ornatum, & elegantiam, & hæc Rhetorica. Quarta ad delectationem in ſermone, & iſta eſt Poetica. Quinta ad experientiam in rebus omnibus ſumendam: & hęc eſt Hiſtorica. Sexta eſt ad abſentiũ communitatem rerum: & hęc eſt epiſtolaris. Hæ omnes ancillæ philoſophiæ ſunt, & ipſi deſeruiunt.

De ordine partium Philoſophiæ inter ſe. Cap. III.

Irca harum partium ordinem fuerunt uariæ ſententiæ ante Ariſtotelem, & poſt ipſum Zeno, & Chyſippus, Logicam primo loco diſcendam: ſecundo phyſicam: tertio Ethicam cenſebant. Appollodorus ſic ordinem ſtatuebat, ut poſt Logicam Ethicam, ultimo phyſicam iuuenes diſcerent, ut refert Dioge. lib. 7. atque hi Logicã a reliquis ſcientiis ſeparabant, ac eius præcepta, & regulas ſeiunctas ab ipſis ſciẽtiis tradebant. Alii uero ſimul confundebant Logicam, & alias ſcientias, nec eam ſeparatam docebant, ut refert Origenes Hom. 1. ſuper Cantica, uerſus medium: & hos reprehendit Ariſt. 2 Meta. ca. 3. Stultum, inquit, eſt ſimul ſcientiam, & modũ ſciendi quærere. Ex his fuit ſententia quorundam qui ab Ethica eſſe incipiendum cenſebant, qualis fuit Diogenes. Alii uero phyſicam prius, quales fuerunt Panætius, & Poſidonius: ita illi Antiqui ſentiebant de ordine philoſophię.

At uero poſt Ariſt. tempus Ammon. præfatione Porphyrii cenſet inter ſpeculatiuas partes hunc ordinem obſeruãdum, ut primo diſcatur phyſica, ſecũdo Mathematica, tertio Metaphyſica. Ratio uero eius hæc eſt, quia Phyſica eſt de his, quæ maxime ſunt contracta ad materiam. Metaphyſica uero eſt de ſumme abſtractis, ſed non fit tranſitus ab extremo ad extremũ, niſi p mediũ: ergo prius eſt Phyſica quę extremum eſt: poſterior Mathematica, quæ medias habet abſtractiones: tractat enim de his, quæ in materia quidem ſunt ſenſibili ſecundum rem, ſed non ſecundum conſiderationem: nam Phyſica de his eſt, quę ſecundum rem, & ſecundum conſiderationem in materia ſenſibili ſunt: Metaphyſica uero in oppoſito de his, quæ nec ſecundum rem, nec ſecundũ rationem in materia ſunt. Albertus Magnus hoc prologo eandem habet ſententiam: conſtituit enim duos ordines: alterum naturæ, alterum doctrinæ: naturæ eſt inter ipſas res, quarum eſt ſcientia: doctrinæ eſt inter ipſas ſcientias, ſecundum quod una prius altera dicitur. Dicit ergo primo, quod ſecundum naturæ ordinem Metaphyſica eſt omnium prima, quia tractat de communiſſimis omnium principiis: poſt hanc uero eſt Mathematica, quę tractat de his, quæ non dependent ſecundum ſe a ſenſibilibus, ob id priora ſunt; ultimum locum obtinet Phyſica, quæ de ſenſibilibus, & poſterioribus eſt. Dicit ſecundo, quod ordine doctrinę primo loco eſt diſcenda Phyſica: ſecundo Mathematica: tertio Metaphyſica; ratio eſt, quia a notioribus eſt incipiendum: notior autem eſt Phyſica, quam Mathematica, nam Phyſica probat per ſenſum, a quo Mathematicus abſtrahit. Metaphyſica uero ob eius magnam abſtractionem eſt difficillima. S. Thom. uero Opuſc. 70. ſuper Boetium, de Trinitate. q 5 art. 1. Poſt Dialecticam Mathematicam, & poſt hanc phyſicam diſci uoluit: & Simplicius in prædicamenta primum locum Mathematicę, ſecundum Phyſicæ, tertium Metaphyſicæ concedit. Alii uero Metaphyſicam omnium primum diſcẽdã uoluerunt, e quorum numero uidetur S Tho. in pręſenti loco: cuius ratio eſt, quia ſermo de uniuerſalibus eſt præferẽdus ſermonibus particularibus, ut dicitur 1. de partibus animaliũ, cap. 1. At Metaphyſica agit de communiſſimis omnium ſcientiarum. ergo illa eſt prę ferenda in doctrina omnibus. Hæc ſunt, quæ a uiris illuſtribus recepimus.

mus circa ordinem partium Philoſophiæ. In qua quidem controuerſia mihi uidentur probabiliores concluſiones, quæ ſequuntur. quarum prima eſt. Dialectica præponi debet Philoſophiæ partibus: hæc autem notiſſima eſt: tradit enim ſciendi modum, nec hic de practicis eſt ſermo: raro enim cum reliquis Philoſophiæ partibus coniunctæ in aliquo reperiuntur, nec multa indigēt Dialectica, præter eam, quæ naturalis eſt. Secunda concluſio: Mathematica eſt prior doctrina, quam Phyſica, & Metaphyſica: hæc eſt contra Albertum, & Ammon. ſed probatur ex preſſe ex Ariſt 6. Ethicorum, cap. 8 ubi docet, pueros poſſe eſſe Mathematicos, ſed non Philoſophos, quia Phyſica poſtulat longam rerum experientiam. quæ non eſt neceſſaria in Mathematicis, quæ quidem experientia non contingit pueris. Præterea probatur: quia Mathematicæ tractāt de ſenſibilibus per ſe, Phyſica de ſenſibilibus per accidens: hæc enim de ſubſtantia ſenſibil, illa de figura, & quātitate eſt. Conſtat autem quantitatem eſſe ſenſibile commune per ſe, ſubſtantiam uero nullus ſenſus percipit per ſe. Nec ratio Ammo. quicquam ualet: nam quod Mathematica ſit magis abſtracta, non facit eam poſteriorem doctrina: ſi enim ea, quæ Mathematicus conſiderat, eſſent in eodem prædicamento cum his, quæ phyſicus tractat, tunc ualeret per Mathematicam mediam eſſe aſcenſūdum ad Metaphyſicam, medium enim debet eſſe eiuſdem rationis cum extremis; non ſic autem Mathematica, quæ de accidenti eſt, Phyſica uero & Metaphyſica de ſubſtantia. Tertia concluſio. phyſica eſt prior natura, quam Mathematica, licet ſit poſterior doctrina. Probatur. phyſica eſt de ſubſtantia, Mathematica de accidenti: ſed ſubſtantia eſt prior natura. quam accidēs. 7. Meta. ca. 1. ergo & phyſica prior eſt. Nec ualet quicquam ratio: quod abſtractum magis ſit prius minus abſtracto: hoc enim eſt in eodem genere, ut inter ſubſtantias, quæ abſtractiores, ſimpliciores ſunt, & in accidentibus: at in diuerſo gñe id non eſt: ſub ſtātia enī prior eſt accidēti, ſiue abſtracto, ſiue nō abſtracto. Quarta concluſio. Poſt phyſicam eſt Ethica, ultimum uero locū tenet Metaphyſica doctrina. Probatur: quia difficilior eſt experientia in moralibus, quam in naturalibus: ſicut enim ia certiora; & difficillima eſt Metaphyſica, quæ de ſupremis eſt, quæ nullam cum ſenſu affinitatem habent. Nec ratio Sancti Thomæ contrarium probat. ſi enim Metaphyſica tantum de uniuerſaliſſimis in prædicando ageret, eſſet forſan antepo nenda: at agit etiam de uniuerſaliſſimis cauſis ſeparatis prorſus a materia. hæ autem ſunt difficilimæ cognitu, ut teſtatur Ariſt. 1. Meta. cap 2. Eſt igitur ultima doctrina. quamuis natura prima. Atq; hæc circa ordinem ſufficiant.

1. ſenten tia authoris

2. Concl.

3. Concl.

4. Concl.

De ortu, ſeu inuentione Philoſophiæ, ac primo de eius inuentionis modo. Cap. IIII.

Circa ortum philoſophiæ duo oportet conſiderare: primum de modo ipſius inuentionis: alterum de ipſis inuentionibus. Eſt autem notandum, quinque eſſe uias, quibus homines per ſe ſcientiam inuenere: ſimilitudinis nempe uiam, ſeparationis, reſolutionis, compoſitionis, proportionis. Primo enim homo ſingula concreta intelligebat, non diſtinguendo ſubſtantiam ab accidenti, ſed omnia ſub uno conceptu cognoſcebat, ſicut ſenſu confuse percipiebat ante omnia uero ſimilitudines percipiens maiores, congregabat in unam naturam ea, quæ ſimilia erant. nam glorioſus Deus quamuis intellectum hominis ſenſibus alligauerit, & ſenſus ſubſtantiam per ſe cognoſcere non poſſint, tamen ſingulis naturis accidentia ſenſibilia dedit eis propria ſenſibilia, quædam communia, quædam minus communia ſecūdum naturas ipſas; per quæ accidentia homo ſubſtantias diſtingueret: & ita dedit animalibus motum a ſe: ſpeciebus animalium uarias figuras: per quas uarietas ipſarum intelligeretur. homo igitur has ſimilitudines attendens, copulabat naturas, magis, ac magis, ac uniuerſalia concipiebat: ut uidens figuram exteriorem ſimilem in ſpeciebus rerum, ſingula il arū induidua ad ſpeciem unam adunabat: poſtea in uariis ſpeciebus alias percipiens ſimilitudines ad genus cōgregabat: & ſic conſe-

5. uiæ, quib. ſcientiæ inueniuntur.

1. uia.

conſequenter. Hæc fuit prima uia.

2. uia Secunda uia fuit ſeparationis, per quã incepit accidens a ſubſtantia, & accidens ab accidente ſecernere: fuit autẽ hoc conſiderando primo ſeparationem accidentis a ſubſtantia: expertus enim eſt hominem modo calidum, modo frigidum: modo male habere, modo bene: & quod idẽ homo perſeuerabat, conicit, aliquid eſſe in homine, & in rebus, quod non eſt ipſa res, ſed in eis ſuſtentatur: quandoquidem nihil ex eiuſmodi rebus per ſe fuerit: & uocauit unum ens ſubſtantiam, alterum ens accidens. Adhuc uiderat multa ſimul accidentia, nec eorum diſtinctionem perceperat: poſtea experitur unum ens accidens in alio ſubiecto, ubi alterum non eſt, colligit eſſe diſtincta, ut ſentit albedinem in niue, & frigiditatem: poſtea experitur albedinem in calce ſine frigiditate, comperit eſſe diſtincta. Præterea uidet effigiem hominis ſimul cum quantitate, poſtea experitur effigiem ſculptam ſub minoris quantitatis imagine, percipit effigiem, & quantitatem rei non eſſe eandem rem: & hæc eſt uia ampla, qua uſus eſt Ariſtoteles in Poſtprædicamentis, ut illic declarauimus.

3. uia Tertia eſt uia reſolutionis, qua nempe cauſas, & principia rerum indagamus, retexentes ipſam rem: ut enim alicuius inſtrumenti cauſam, & partem cognoſcimus, puta horologii, ipſum deſtruentes, & in ipſius partes redigentes, ita reſoluentes rem in ſuas partes & principia, paſſionum & effectuum comperimus.

4. uia Quarta uia eſt compoſitionis, quando res rebus componentes, & coniungentes effectus, & paſſiones inuenimus, quæ alias occulta erant. 5. uia Tandem eſt proportionis, quando per proportionem ex rebus claris, & quas experti ſumus, ea cognoſcimus, quę non ſumus experti: quo modo Ariſtoteles, naturam melancholicorum per naturam ebriorum proportione quadam comperit, & res intelligibiles ſæpe per ſenſibilium proportionem cognoſcuntur. Hæc igitur breuiter de modis inuentionis, quos frequenter in Philoſophia experimur.

De philoſophiæ inuentoribus. Cap. V.

Circa inuentiones autem breuiter dicamus aliquid. Græci ſibi inuentionem philoſophię arrogarunt: nam dialecticam a Zenone ortum duxiſſe, a Platone uero perfectionem teſtãtur: moralem uero a Socrate: naturalem a Thalete primo Sapientium ſeptem, ut dicit Ariſt. 1. Meta. c. 4. auctam uero a Pythagora, ut dicitur ibidem c. 5. Fuit enim duplex genus philoſophorum: alterum Ionicum: alterum Italicũ, ut refert Diogenes lib. primo. Et Sanctus Auguſtinus de Ciu. ca. 2. Ionicum habuit originem a Thalete Mileſio: Italicum uero a Pythagora, qui Samum patriam, a qua Samius dictus eſt, a Tyranno Polycrate uidens occupatam, Crotonem in Italiam petiit, in ea ipſius parte, quæ Calabria modo, olim magna Græcia dicebatur. a Thalete deriuati ſunt Philoſophi Anaximander, Anaxagoras, & Socrates: & hucuſque perſeuerauit nomẽ Ionicum: habuit autem Socrates diſcipulos Platonem, & Antiſthenem: hic fuit caput Philoſophorum, qui dicti ſunt Stoici: Zeno, enim, Chryſippus, & alii ab hoc ſumunt doctrinę originem. dicti autem Stoici, quia Zeno docebat in porticu, nã Stoa porticum ſignificat.

Plato uero fuit caput Academicorum, dicti Academici ſunt ab Academia loco in quo Plato docebat. Fuerunt autem diſcipuli Platonis Xenocrates, & Ariſtoteles: ille retinuit nomen Academicum. Ariſtoteles uero docuit in Lyceo, ac quia deambulans docebat, dicti ſunt diſcipuli peripatetici: unde tres ſectæ Philoſophorum fluxerunt a Thalete. A Pythagora uero Xenophanes, Parmenides, Xenocrates, Leucippus, & Epicurus originem ſumpſerunt: atque ab hoc dicti ſunt Epicurei: unde ſunt quatuor Philoſophorum ſectę, non ſolum nominibus, ſed etiam multis placitis, & opinionibus differentes, omnes tamen a Græcis originem ducunt. Sed non eſt ob id exiſtimandum uerum, ipſos primos eſſe inuentores: cum omnes ſapientes ſeptẽ Græci floruerint ab Olympiade trigeſima octaua uſque ad quinquageſimum ſexcẽ-

tis

tis annis ante Chriſti natiuitatem : at multo antiquior fuit ſcientia : peruenit enim ab Adamo uſque ad Noe. qui docuit ipſos Armenos, & poſtea Patriarchæ illi antiqui peregrinantes in Aegypto ipſos docuerũt, ad quos peruenerunt ipſi Græci diſcendi cauſa ut refert Diogenes lib. 7 unde ſcientia originem traxit ab Hebræis, & Caldeis ut refert Ioſephus. lib. contra App. & Euſebi. lib. 10 de præpara. Euangelica, & Beroſus libro 3 Sed hæc ſatis: non enim eſt noſtrum præſens inſtitutum hæc ulterius proſequi.

De utilitate, & dignitate Philoſophię. Cap. VI.

CIrca utilitatem, & dignitatem omnibus compertum eſt, quantæ ſit utilitatis, & dignitatis. conducit. n. multum ad conſeruationem, & gubernationem hominum: non n. reſpublicę conſiſterent abſq; ſapientia conducit etiã ad eleuandum mentem in ipſum Deũ auctorem omnium; & uitam inſtruendã, & mores: nõ quod Philoſophia ſola hoc præſtet, cum non ſufficiat uirtutem, & bonũ cognoſcere ad exequendum, niſi adſit ſpeciale auxilium Dei uoluntatem iuuãs: ſed quòd ſit magnum motiuum, & occaſio bonorum morum: & ſi adſit Dei gratia, ꝑ Philoſophiam multa bona fieri poſſunt, qua deficiente Philoſophia, uanus & inutilis profecto labor eſt. Hęc de Philoſophia in communi.

De Phyſica, hoc eſt, naturali philoſophia, ac primo, de quibus agendum.

De quib. agendũ. NOs uero unam partem Philoſophiæ Phyſicam nempe. i naturalẽ proſequi aggredimur. Circa quam quatuor potiſſimum ante omnia trademus: primum, an ſit ſcientia: ſecundum, quod ſit eius ſubiectum, ſeu quæ ſit intẽtio, & ipſius ſcopus: tertium, quę diuiſio: quartum, quis modus procedendi. Prius tamen quid ſibi nomen naturalis uelit, exponamus. Simplicius dicit, Philoſophiam naturalem dici, quæ tractat de rebus naturalibus: ſunt autem res naturales, quæ motus ſui principium habent in ſe, quales ſunt omnes hę res generabiles, & ſenſibiles, ut elementa, animalia, mixta, plãtæ, & ſimilia: & de his eſt Phyſica iſta ſcientia. Sed iam ad primã quęſtionem accedamus.

Quęſt. I. An rerum naturalium ſit ſcientia.

1. opi. CIrcã hanc quæſtionem fuit opinio Heracliti, ut refert Ariſt 4 Meta. & Ptolemæi, ut refert Albertus tract. 1. cap. 2 aſſerentium, non eſſe ſcientiam de rebus naturalibus. quorum rationes hæ ſunt

Prima. infinitorum nõ eſt ſciẽtia: at res naturales ſunt indefinitę, & indeterminatæ, ut patet ex aſſidua earum mutatione: ergo earum non eſt ſcientia Secunda. Generabilium, & corruptibilium non eſt ſciẽtia 1. poſt. c. 7 at res naturales, ut notũ eſt, ſunt generabiles, & corruptibiles: ergo earum non eſt ſcientia. Tertia. Singularium non eſt ſcientia: at res naturales ſunt ſingulares. ergo earum non eſt ſcientia: Maior eſt nota: minor probatur: quia res naturales ſunt ſenſibiles. i quæ ſenſu percipi poſſunt: at ſenſus non eſt niſi ſingularium.

2. opi. At oppoſita ſententia eſt communis, Phyſicam eſſe partem Philoſophiæ, & rerũ naturalium eſſe ſcientiam. & probatur, q̃a phyſica eſt de neceſſariis per propriã cauſam: ergo eſt ſcia patet antecedens, cũ fiãt multę demõſtrationes in phyſica: demõſtratur enim mixtũ corruptibile, quia ex cõtrariis cõponitur; & aĩalia moueri a ſe, quia habent aĩam; & multa alia. Eſt tñ *Nota.* notandũ ex Linconienſi, ut a Ianduno & coĩter aliis aſſeritur hoc loco; in phyſica eſſe duplices propoſitiones, quaſdam neceſſarias ut ſemper, ut ignis eſt calidus, mixta ſunt corruptibilia; anima eſt actiuũ principium motus; & harum eſt propriiſſima ſcientia: quaſdam neceſſarias, ut plerunq;: ut homo naſcitur cum duplici oculo; dextra manus eſt fortior; in hyeme ſunt pluuiæ: & harum eſt ſcientia propria quamuis non ita certa, ſicut prior; non enim omnes ſcientię æqualem habẽt certitudinis gradum. Reſpondetur igitur

Ad 1 ad argumentũ primum. Admittimus, res naturales eſſe indefinitas, tamẽ nõ eo modo, quo indefinitę ſunt, earum eſt ſciẽtia. ſunt enim infinitæ in ſingulari: earum tamen ſcientia eſt, ut ad uniuerſales naturas reducuntur, quę finitæ ſunt: nõ. n. huius uel illius equi eſt ſcientia. ſed equi.

Ad 2 Ad ſecundum reſpondetur: aliud eſſe

ſege

ſe generabile, aliud generari: generari.n.dicit actum, qui primo ineſt ſingularib. quæ mutantur, & non perſeuerant: at generabile primo ineſt naturæ, in qua eſt principiũ & potentia generationis: unde homo generabilis dicitur, ſeu corpus, & iſta generabilia ſunt uniuerſalia, quæ ſemper ſunt, & eorum eſt ſcientia. non.n. deſtruuntur, niſi per accidens in hoc uel illo ſingulari, ſecũdum ſe tamen perſeuerant.

Ad 3 Ad tertium dico, ſenſibile dici dupliciter: uno modo per ſe, nempe, quod primo terminat actum potentiæ ſenſitiuæ, ut coloratum, calidum ratione qualitatum, & ipſa ſingularia, & talium non eſt ſcientia: altero modo per accidens, quia, uidelicet, eſt in his quæ ſentiuntur per ſe, ſicut naturæ, & uniuerſalia eorũ, quæ per ſe ſentiuntur: & horum eſt ſcientia.

Quæſtio ſecunda de ſubiecto philoſophiæ naturalis.

Sequitur igitur, cum conſtet Phyſicã eſſe ſcientiam, ut uideamus, quæ ſit intentio, & huius ſcopus. Auerroes reſpondet in hoc prologo Phyſicam intendere manifeſtare cauſas, & paſſiones harum rerum ſenſibilium, prout tales sũt, nempe mutationes, motus, aliaſque ſimi-

Nota. les paſſiones, & harum cauſas dicit, prout tales ſunt, quia non omnia, quæ uni rei inſunt, unius eſt ſciẽtiæ conſiderare, ſed propria illius rei, tam cauſas, quàm paſſiones. Circa hoc eſt quæſtio ſatis celebris de ſubiecto Philoſophiæ naturalis. oportet autẽ ex Logica ſupponere, quid ſit ſubiectum

1 *opi.* ſcientiæ: illud nempe, quod primo intenditur in ſcientia, cuius cauſæ, paſſiones, & ſpecies in ſcientia conſiderantur, a quo ſcientia unitatem, & ab aliis diſtinctionẽ ſumit. Circa hanc difficultatem inuenio tres præcipuas ſententias. prima eſt Sancti Thomæ in hoc prologo aſſerentis, ens mobile eſſe ſubiectum Phyſicæ: per mobile autem non tantum intelligimus, quod ſecundum locum mouetur, ſed quod mutabile eſt quacunque mutatione. Hanc ſententiam recipit Iandunus q.2. & eſt Auerrois expreſſa 4 meta. com.1. & in præſenti uidetur idem dicere: nam conſtituit res ſẽſibiles, ut motus habent principium. Conſtat autem, quod idem eſt ens, & res: &

hoc idem, quod Auerroes, dicit Simplicius. Altera ſententia eſt: corpus mobile eſſe ſubiectum Philoſophiæ naturalis, quam ſententiam recipit Albertus tract.1. cap.3. & Aegidius Romanus. Tertia eſt, 3 *opi.* corpus naturale, ſeu ſenſibile eſſe ſubiectum: hoc aſſerit Auicenna cap.1. ſuæ ſufficien. Rationes autem cuiuſque ſententiæ *Rationes* hæc ſunt præcipuæ. Sanctus Thomas uti- *primæ o-* tur hac ratione deſtruente corpus natura- *pinionis.* le ſubiectum. ſubiectum ſcientiæ non pro- 1. *ratio.* batur in illa ſcientia eſſe. ſed ſupponitur: at Phyſicus probat corpus mobile eſſe; ergo non eſt ſubiectum. minor probatur, nã maior certa eſt, 6. Phyſic. probatur omne mobile eſſe corpus, ergo Phyſicus probat corpus mobile eſſe. Aduerſus quam rationem inſurgit Aegidius: quia aliud, inquit, eſt, probare, q̃d corpus mobile ſit, aliud, quod mobile ſit corpus: hoc facit Phyſicus. non illud: unde ratio uidetur non probare intentum. Addunt aliam ſecundam 2. *ratio.* rationem diſcipuli S. Thom. inter quos eſt Caietanus in q. de ſubiecto Philoſophiæ naturalis corpus mobile, ut Albertus, & Aegidius exiſtimant, nempe pro ſubſtantia naturali, non comprehendit omnia mobilia Phyſica: at ens mobile comprehendit, ergo hoc potius non illud, eſt ſubiectum. antecedens probatur. eſt enim corpus mobile triplex, aut ſecundum ſubſtantiam, aut ſecundum qualitatem, aut ſecundum quantitatem: hæc autem ſunt ſingula in ſingulis prædicamentis: nam primum eſt in ſubſtantia, ſecundum in qualitate, tertium in quantitate: non ergo corpus mobile pro ſubſtantia eſt commune iſtis, ſicut ens mobile: ergo hoc eſt ſubiectum.

Alii diſcipuli Sancti Thomæ addunt 3. *ratio.* tertiam rationem. nam corpus mobile nõ complectitur materiam, quæ eſt ens mobile, cum ſit partim generabilis, partim corruptibilis: at ſubiectum debet complecti omnia, quibus paſſio ſcientiæ ineſt: ergo ens mobile eſt ſubiectum. Hæc pro *Rationes* prima ſententia. *pro ſecun-*

Secunda ſententia Alberti eſt declaran- *da opin.* da, ipſe enim conſtituit triplex corpus *Nota.* metaphyſicum, mathematicum, & Phyſicum

ſicum: corpus Metaphyſicum uocat ſubſtantiam compoſitam ex materia, & forma, tantum cõſideratam cum aptitudine ad quantitatem, quæ eſt prædicamẽti ſubſtantiæ: & hanc conſiderare eſt Metaphyſici: ſubſtantiam uero compoſitam cum ipſa actuali quantitate uocat ipſe Mathematicum: at corpus cum ipſa materia *1. ratio.* ſenſibili eſt Phyſicum, & hoc corpus mobile eſt ſubiectum Phyſicæ. Probat primo: Illud eſt ſubiectum ſcientiæ, cuius partes, & cauſę in ſcientia conſiderantur: ſed partes corporis mobilis conſiderantur in Phyſica, nempe materia, & forma; ergo *2. ratio.* illud eſt ſubiectum. Secundo argumentatur Aegidius Romanus cõtra Sanctum Thomam. Mobile, cum additur enti uel limitat per ſe uel per accidens ipſum: ſi per ſe; ergo Phyſica erit ſpecies Metaphyſicæ, ſicut ſcientia de animali rationali eſt ſpecies ſcientię de animali: ſi per accidens; ergo erit ſubalternata Metaphyſicæ i. ſicut ſcientia de linea uiſuali ſubalternatur ſcientiæ de linea ſecundum ſe, quorum utrumq; eſt falſum, cum Phyſica ſit genus ſcientiæ a Metaphyſica diſtinctum, *3. ratio.* Tertio argumentatur Scotiſtæ. Ens mobile competit Angelis, qui tamen ad Phyſicam non pertinent: ergo ens mobile non eſt ſubiectum, ſed corpus mobile.

Rationes pro 3. opi. 1. ratio. Hæc pro ſecunda ſententia. Tertiam uero ſententiam ego probo. Illud eſt ſubiectum ſcientiæ, quod continet, oẽs paſſiones ſcientiæ: at corpus naturale cõtinet paſſiones, non autem ens mobile. quod probatur. nam quieſcibile eſt paſſio Phyſica, non tamen uidetur ineſſe mobili, cum ſint oppoſita motus, & quies: at ineſt corpori naturali: ergo hoc potius eſt *2. ratio.* ſubiectum, non autem corpus, aut ens mobile. Secundo, paſſio non eſt ſumẽda pro ſubiecto. ſed mobile & motus paſſiones ſunt Phyſicæ: ſicut riſus, & riſibilitas: non ergo ens mobile uel corpus mobile eſt ſubiectum, ſicut nec homo eſt riſibilis, dicitur ſubiectum ſcientię; ſed ſolus homo, de quo demonſtratur riſibile. Hæ ſunt rationes pro qualibet parte probabiliores. *Quo agendum ordine in hac quæſtione.* In hac difficultate id quod certum eſt, & quod ambiguum aperiam: ſententiam S. Tho. explicabo: poſtea omnium rationes ſoluam, in quo exacte declarabitur ſentẽtia S. Tho. Tandem, quod mihi uiſum probabilius fuerit, aperiam. Aduerte igitur, duplex *1. fund. Duplex ſubiectũ materiale, & formale.* ſubiectum eſſe in aliqua ſcientia: alterum materiale: & hoc eſt res illæ, quæ in tali ſcientia conſiderantur: alterum formale, nempe ratio, ſecundum quam res illæ in tali ſcientia conſiderantur. Omnibus compertum eſt, materiale ſubiectum Phyſicæ eſſe res omnes ſenſibiles: formale uero, quatenus habent aliquod intrinſecum ſui motus, & mutationis principium: & hoc docet Ariſtoteles 6. Metaphy. cap. 1. Phyſicam, inquit, uerſari circa genus entis, quod in ſe motus principium habet: idem in lib. 11. cap. 3. Nec in hoc ulla eſt apud doctores difficultas. Sed con- *In quo ſita ſit tota controuerſia* trouerſia tota ferè eſt in nomine poſita: an tale ſubiectum ſit dicendum ens mobile, uel corpus mobile, uel corpus naturale. Omnia iſta quantum ad ſuppoſitionem ęqualia ſunt, nec pro pluribus ſupponit unum, quam aliud, imo inter ſe conuertuntur, ſed modus ſignificandi uarius eſt.

Explicatur opin. D. Tho. Sanctus Thomas uult ens mobile dici ſubiectum, quia clarius iunguntur iſtæ partes, ens mobile, quam corpus mobile: nam quod mobile ſit ens, nullus dubitat: quod uero mobile ſit corpus, eſt demonſtrabile, & non per ſe notum. cum igitur clarius res ſenſibiles explicentur per ens mobile, quam per corpus mobile, illud eſt ſubiectum: & hoc intendit S. Thom. Nec contra hoc, quicquam ualet replica Aegidii Romani probantis corpus *Sol. Argum. diſcipulorũ D. Tho. qui non recte eũ defendũt.* mobile non probari. Vt autem clarior fiat ſententia iſta, ſoluamus omnia argumenta, etiam diſcipulorum S. Thomæ, qui uolentes defendere ipſius ſententiã, non ſatis id praſtiterunt. Ad illud Ca- *Ad arg. Caie.* ietani, negatur illud triplex corpus mobile. imo unicum eſt corpus ſubſtantię, nẽpe cõpoſitum ex materia, & forma, quod eſt mobile ſecundum qualitatem, & quod eſt mobile ſecundum quantitatem: & eadẽ ſunt principia illorum motuum nẽpe materia, & forma: non ergo multiplicare oportet mobilia corpora. & hoc nota.

ad aliud arg. Ad aliud argumentum aliorũ reſpondetur: ſicut materia non dicitur corpus mobile, ita nec dicitur ens mobile, ut ipſi exiſtimant: nam ens mobile dicitur totum compoſitum, nec quantum ad

rem eſt differẽtia inter corpus mobile, & ens mobile, ut diximus. quod ſi dicas, materiam generari, dico eſſe falſum. materia enim non generatur per ſe, ſed ratione compoſiti, cuius eſt pars: unde non dicitur ens naturale, ſed natura 2. Phyſi. ca. 1. nec ens mobile, ſed pars entis mobilis.

Sol ratio num ſecũdæ opin. Circa opinionem Alberti in primis non mihi placet diſtinctio illa triplicis corporis. non nego, poſſe ſubſtantiam compoſitam concipi intellectu abſq; actuali quãtitate nel qualitate. *Nota.* tamen illa ſubſtantia ſic conſiderata ex intrinſeca ſua ratione habet aptitudinem ad illa, eo ipſo, quo materialis eſt. erit ergo eiuſdem ſcientiæ conſiderare ſubſtantiam quantificabilem & quantam, & ſubſtantiam qualificabilem, & qualem: non enim alterius ſcientiæ eſt conſiderare hominem riſibilem, alterius hominem ridentem: ob id dico, non eſſe niſi corpus Phyſicum, aut Mathematicum, ut uult Auerroes 3. Meta. com. 17. & 1. Cœli. com. 1. quamuis alia ratione procedat Auerroes, quam poſtea diſcutiemus. *Ad 1* Ad primam ergo ipſius rationem reſpondetur facile. cum ens mobile, & corpus mobile idem re ſint, principia corporis mobilis ſunt etiam entis mobilis. *Ad 2* Ad ſecundum Aegidii reſpondet Iandu. q. 2. quod licet ſit ens mobile inferius ente, ſicut ſubiectum ſubalternatæ, tamen non eſt ſubalternata Phyſica, quia ipſius principia ſunt immediata, nec in Metaphyſica probantur. Aliter reſpondet Niphus dicens, quod etiam ſi ſit inferius ens mobile ente ipſo; tamen non eſt ſpecies, quia ens non eſt genus: in quo uidetur Iandu. concedere, mobile eſſe additum extrinſecum, Niphus uero intrinſecum. Ego uero utrunq; nego. *Nota Differentia entis ad ſua inferiora, & generis ad ſua* Et eſt summopere aduertendum, aliter ſe habere genus ad ſua inferiora; aliter ipſum ens ad ſua: genus enim dicit quandam naturam, & rationem obiectiuam, quæ per uarias differentias contrahitur ad ſpecies, aliter nõ eſſet uniuoca, niſi præter uocem unam, eſſet etiam ratio communis; unde addita differentia generi facit compoſitionem, & additum accidens facit compoſitionẽ, ſed accidentalem, ut animal album: at ipſum ens non ſic: non enim dicit naturam communem, ſed omnes res immediate, ſicut nomen, Petrus, omnes Petros ſignificat non ſignificando communem naturam, confuſe tamen, & indiſtincte ſignificat omnia. unde quando additur quicquam enti, non eſt compoſitio realis, ſed explicatio quædam, & determinatio confuſi: qui enim dicit ens, ſubſtantia, ens album, nihil reale compoſitum dicit, quam ſubſtantiam, & album. Ex quo fit, quod ens mobile non eſt compoſitum in re, nam mobile eſt additum, ſignificationem entis confuſam determinans; & ſic ceſſat argumentum Aegidii: & hoc eſt ualde notandum, quod multi non aduertunt: non enim eſt compoſitum ens mobile, ſed rem unam dicit, ſicut ſi uno uocabulo exprimeretur. *dubium* Dices, Saltem eſt inferius ipſo ente, & eiuſdem erit ſcientiæ conſiderare ens, & ens mobile. *Solutio* Dico, & nota, quod inferiora, & ſuperiora eiuſdẽ ſcientiæ eſt conſiderare, quando ſunt ſub eadem abſtractione a materia: at quando non ſunt eiuſdem abſtractionis, non pertinent ad eandem ſcientiam: ens autem abſtrahit a materia omni: mobile uero eſt cum materia ſenſibili: ob id non eiuſdem ſcientię genere eſt utrumque conſiderare. *Ad 3* Ad tertium argumentum Scoti ſtatum reſpondetur, Angelos non eſſe entia mobilia, cum ens mobile, & corpus mobile idem re ſint. Angeli autem non ſunt corpora: & quamuis ens mobile eſſet ſuperius corpore, Angeli non dicerentur mobilia entia: non enim habent motum Phyſicum, cum in loco, & tempore ſubiecti non ſint.

Sol. rationum tertiæ opin. Ad primum argumentum pro tertia ſententia reſpondet primo Albertus ca. 3. quod quies eſt paſſio corporis ſicut motus, ſed eſt priuatina: quies enim eſt priuatio motus. cum igitur priuatiuum per poſitiuum cognoſcatur, non oportet dicere corpus quieſcibile, ſed poſitiuum, nempe corpus, ſeu ens mobile. Reſpondet ſecundo, quod non eſt paſſio uniuerſalis, nam quies non ineſt cuicunq; corpori, cui ineſt motus: cœli enim mouentur, non tamen quieſcunt. Quod ſi dicas; Etiam non omne corpus mouetur, nam terra non mouetur, Reſpondet, terram non moueri quidem ſecundum locum, tamen mouetur ſecundũ alios motus, nam alteratur, frigeſit, caleſit. Reſpondet tertio Iandu. quod etiam mobile eſt

quieſci

quieſcibile, cum priuatorum idem ſit ſubiectum Ad ſecundum aduerte, quod mobile dicitur tripliciter, aut quod mouetur actu, aut quod aptitudine mouetur, ſicut dicitur riſibile, quod aptum eſt ridere, & utroque modo mobile eſt paſſio, nec ſic in præſenti ſumitur. Tertio mobile dicitur quod intrinſecum habet principium motus, & ſic ſumitur in præſenti, nec eſt paſſio, ſed paſſionum principium. Ex his omnibus opinio Sancti Thomæ, immo etiam aliorum, ſunt ſatis manifeſtatæ. Supereſt, ut dicam, quid mihi uideatur. Ego equidẽ reputo opinionem Sancti Thomæ ualde probabilem, & amplectendam; tamen mihi uidetur probabilius, non, ens mobile, ſed ens naturale eſſe ſubiectum Phyſicę Et præterquam quod Simplicius, & Auerroes uidentur hoc dicere, ponunt enim, Philoſophum conſiderare res naturales: rationes noſtræ hæ ſunt. Illud eſt ſubiectum quod cum paſſionibus non facit prædicationes ridiculas, & fere identicas: ſed tale eſt ens naturale, non autem ens mobile. Nam dices bene, ens naturale eſt mobile, & mouetur, ſed quis dicet, ens mobile mouetur, ſeu ens mobile eſt mobile? Secundo, quia ſubiectum clarius debet exprimere radicem paſſionum, at ens naturale clarius radicem paſſionum exprimit, nã natura eſt principium motus; ens autem naturale, quod habet principium motus. Tertio, quia eſt multiplex illud mobile, ut dictum eſt: modo enim pro paſſione, modo pro principio paſſionis ſumitur, æquiuocatio autem obſcuritatem importat. Quarto, quia non exprimit principium quietis, quod explicatur per ens naturale. non enim ſufficit dicere, quòd ſatis ſit exprimere paſſionem poſitiuam, nam eodẽ modo poſſet dici, quod in definitione naturę non oportebat dicere, natura eſt principium motus, & quietis, ut dixit Ariſtoteles. Propter hęc mihi talis ſententia probabilior uidetur, quamuis in re non ſit diſcordia, cum omnia ſignificent idem. ob id apud Ariſtotelem, modo ens mobile, modo corpus inuenitur eſſe id circa quod Phyſica uerſatur. Atque ſatis de quæſtione hac.

Ad secũdum. *Nota.* *Sententia propria Auctoris.* *1. ratio.* *2. ratio.* *3. ratio.* *4. ratio*

De diuiſione philoſophiæ naturalis. Cap. III.

CIrca tertium de diuiſione Philoſophię naturalis, uidetur mihi ſatis commoda illa, quam aſſignant Simplicius, & Themiſtius: nempe, hęc quæ in philoſophia naturali continentur, aut sũt de principiis, aut de his, quę ex principiis componuntur, de principiis omnium rerũ naturalium, & de communibus eſt liber phyſicorum, de compoſitis ſunt reliqui. Quæ autem componuntur ex primis, aut ſunt ſimplicia corpora ex aliis corporibus non cõſtituta, aut ſunt compoſita, & mixta. Si ſimplicia ſunt, aut incorruptibilia, & ſic ſunt cæli, de quibus traditur in libris duobus prioribus de cœlo, aut corruptibilia, ut elementa, & de his agitur in duobus poſterioribus libris de cœlo, de his enim omnibus primo traditur, tanquam de ſimplicibus corporibus. De compoſitis uero, quia hoc omnibus eſt commune, nempe generatio, & corruptio; & non ſolum his, ſed etiam ipſis ſimplicibus elementis, ob id primo de generatione, & corruptione diſſeritur, poſtea de ipſis ſeorſum. Hæc autem compoſita, quædam inanimata, quædam animata ſunt primo de inanimatis agitur: deinde de animatis. atq; inter illa quædam ſublimia ſunt, quę Meteora dicuntur, quæ ſupra nos fiunt, uenti, pluuiæ, irides, halones, & ſimilia, de quibus in libris Meteororum: quędam ſubtus in intrinſecis terrę partibus, ut metalla, lapides, de quibus in libro de mineralibus. Animata autem, quia animam habent communiter, prius de anima agitur in libris tribus de anima, & de quibuſdam ex anima procedentibus, uidelicet de ſomno, uigilia, iuuentute, ſenectute, uita, morte, & ſimilibus, in libro qui parua naturalia dicitur, tractantur. Poſt hęc de ipſis animatis. atq; horum, quædam animalia, quędam plantę: de animalibus in libro de Hiſtoria, & in libris de partibus animalium, & generatione ipſorum late diſſeritur. randem de plantis. Atq; hęc eſt breuis ſumma librorum Ariſto Nec intendimus modo determinare ordinem omniũ

horum. ſat ſit quantum ad pręſens inſtitutum attinet, hos libros omnium eſſe libros.

Quarto. De procedendi modo.

Circa modum procedendi naturalẽ, Auerroes dicit, eſſe maneriem diſciplinæ, & uiam demonſtratiuã: per maneriem diſciplinæ intelligit faci lem, ac familiarem procedendi modum, qualis eſt inductio, exemplum, definitio, diuiſio, ſyllogiſmus hypotheticus: per demonſtrationem uero intelligit triplex demonſtrationis genus: eſt enim demonſtratio ſigni, demonſtratio cauſæ, demonſtratio ſimpliciter. Demõſtratio ſigni eſt, quoties per ſigna, & effectus a poſteriori rem demonſtramus: demonſtratio cauſæ eſt, cum procedit demonſtratio per cauſam, ſed effectus iam notus fuerat ante ipſam cauſam: ut ſi quis Eclypſim prius cognoſcens, cauſam inquireret, & per hanc cauſam probaret effectum: talis demonſtratio ſolum oſtenderet cauſam, ſed non probaret, effectum eſſe: ob id dicitur demonſtratio cauſæ. at uero cum effectus nõ fuit ante cauſam cognitus, ſed tunc primum per cauſam ipſam cognoſcitur, dicitur talis demonſtratio ſimpliciter, quia effectũ probat, & cauſam oſtendit. dicit ergo Auerroes, Philoſophum his omnibus demõſtrationibus uti. tamen frequentius demõſtratione ſigni, & cauſæ, quia effectus Phyſici ſunt notiores nobis ſuis cauſis. De iſta demonſtratione cauſę diximus late, primo poſter. Exiſtimo enim etiam cum effectus præcognoſcitur ante cauſam, demonſtrationem probare effectum eſſe, quia effectus ante cauſam cognoſcitur particulariter, & non ita neceſſario: at cum per cauſam probatur, uniuerſaliter cognoſcitur, & neceſſario: & ad hoc fit ille regreſſus, ut effectum imperfecte cognitum perfectiſſime cognoſcamus: quamuis adhuc ſit diſtinguenda duplex demonſtratio: & quæ probat per cauſam effectum aliquo modo ante cognitum: & quæ probat effectum nullo modo ante cognitum, licet omnis demonſtratio ſit effectum eſſe probans, ſi per cauſam procedit. Hæc de modo procedendi.

De libris Phyſicorum Ariſtotelis, ac primo de eorum inſtituto et ſubiecto eorum. Quæſt. I.

Vt igitur ad libros hoſce, quos primos omnium interpretandos ſuſcepimus, accedamus, tria ante ipſum textum breuiter perſtringamus: primum inſtitutum horum: alterum inſcriptionem: tertium diuiſionem. In inſtituto, & ſcopo horum librorum omnes interpretes conueniunt, nempe hic tradi communia principia, & paſſiones entium naturalium: oportet enim cõmunia prius cognoſci particularibus: hæc autem communia ſecundum Simplicium, ſunt materia, forma, reliquæ cauſæ, motus, locus, tempus. *Inſtitutum & ſcopus*

Sed dices, quod erit obiectum horum librorum? Dico, quòd unuſquiſque conſtituit pro obiecto horum librorum illud idem, quod ponit obiectum totius Phyſicę: unde ſecundum Albertum horum librorum obiectum eſt corpus mobile ſimpliciter: ſecundum Sãctum Thomam ens mobile: & nos conſequenter dicemus, ens naturale ſimpliciter. Dubitabitur, quo modo idem obiectum poteſt eſſe horum librorum, qui ſunt pars Phyſicæ, & totius Phyſicæ? Hoc dubium mouit Albert. t. priorum, in principio: illic. n. dicit, ſyllogiſmũ ſimpliciter eſſe obiectum illorum librorũ, qui tamen ſyllogiſmus ſimpliciter pertinet ad totam Logicam: & reſpondet, ſyllogiſmum ſimpliciter duobus dici modis: uno modo ſimpliciter i. uniuerſaliter, ut cõprehendit omnes ſuas ſpecies: & ſic ad totam Logicam ſpectat: altero modo ſimpliciter, id eſt, ſolum ut ſyllogiſmus eſt, & ſub ratione communi conſideratus, & ſic eſt obiectum illorum librorum. Conſequenter nos poſſumus idem dicere, ens mobile, ſeu corpus mobile, aut ens naturale poteſt conſiderari uniuerſaliter cum ſuis omnibus partibus, & ſic totius eſt Phyſicæ obiectum: altero modo præciſe ſub illa ratione *Subiectũ lib. phyſi.* *Altera ſol.*

tione communi tantum: & ſic ad hos pertinet libros. Quamuis poſſet dici obiectũ eſſe commune principium rei naturalis. nõ enim in omni parte Phyſicæ oportet dare aliquod obiectum compoſitum, nam in libris de anima obiectum eſt anima: in libro de ſomno, & uigilia, ſomnus, & uigilia: ſic etiam in aliis: ita in his communia omnibus entibus naturalibus.

De inſcriptione, & diuiſione horum librorum.

Quæſt. I I.

Circa inſcriptionem, iſti libri inſcribuntur Græce περὶ φυσικῆς ἀκροάσεως, id eſt, de naturali auſcultatione: notandum eſt enim ex Themiſtio, & Cicerone 5. de Finibus, & Aul. Gel lib. 20. c. 4 libros conſcriptos ab Ariſt eſſe in duplici differentia: quidam erãt conſcripti ſtylo, & modo procedendi uulgari, & communi, & facili, ut uel mediocriter eruditi poſſent percipere, ac ob id, exoterici dicti, quaſi pro omnibus etiam extrinſecis conſcripti. Alii erant libri profundiori ſtylo, & modo exactiori procedendi compoſiti, nempe demonſtratiuo: & hi dicebãtur auſcultatorii, quaſi attentione, & ſtudio indigentes, ut intelligerentur; & dicebantur Acroamatici: huiuſmodi ſunt libri Phyſicæ: & præſertim hi: ob id de naturali auſcultatione dicuntur. Notat Simplicius, quamuis iſte titulus poſſit uniuerſaliter Phyſicæ competere, tamen, quia communia omnium tractant, quæ reliqua uirtute continent, peculiariter his attribuitur. hoc etiam dicit Albertus. Solent etiam ab Ariſtotele hi libri de motu dici, ut patet 2. poſterio. cap. 12. & 1. cœli. text. 38. quia, ut in hoc textu notat Auerroes maxima parte horum tractatur de motu, nempe a tertio incluſiue uſque ad ultimum librum.

De diuiſione horum librorum Phyſices.

Circa horum librorum diuiſionem, Adraſtus, quem citant Simplicius, & Themiſtius in præſenti: & ipſe Simplic. & Andron. ut refert idem Simpl in principio 3. Phyſicorum & Eudem. ut meminit idem Simpl in principio 6 Phyſico. Omnes hi in duas partes diuidunt hos libros: altera dicitur de principiis, & hæc continet quinq; libros priores: altera de motu, & hæc continet libros tres poſteriores. In particulari autem, in primo libro de principiis intrinſecis agitur: puta materia, & forma: in ſecundo de extrinſecis, puta de agente, & fine: in tertio de motu, quia naturæ definitio fuit data per motum in libro ſecundo, & quia motus eſt de genere continuorũ: tractatur etiam ibi de infinito: cum autẽ quæ mouentur ſint in loco, & motus ſit in tempore, agitur in quarto libro de loco, & tempore, & de uacuo, quod rationem loci uidebatur habere. De ſpeciebus uero motus, & de contrarietate ipſius traditur in quinto, & de quibuſdam communibus rerum naturalium ut eſſe ſimul, eſſe contiguum, conſequenter, & alia. In ſexto uero de partibus motus quantitatiuis diſſeritur: in ſeptimo uero. & octauo de principio extrinſeco motus. Hæc ex dictis authoribus colligi poſſunt. Poſſes dubitare quare tertius, quartus, & quintus liber dicuntur de principiis, cum potius ſint de paſſione corporum, quæ eſt motus? Exiſtimo, eſſe dicendum, quia in his agitur de motu, ut eſt pars definitionis principiorum, nempe ipſius naturæ: ob id totum inter libros de principiis computatur: in reliquis tribus agitur de motu ſecundum ſe. Dubitabis, nonne etiam in ſecundo libro tractatur de materia, & forma, cum natura non ſit aliud, quàm materia, & forma? quomodo ergo tractatur de efficiente, & fine? Dico præcipue agi de efficienti, & fine, nam natura, quæ forma dicitur, habet rationẽ cauſæ efficientis ut dicetur poſtea. Porphyrius uero, ut refert Simplici. in princip. 5. Phy. tantum quatuor priores libros dixit eſſe de principiis, reliquos uero quatuor de motu, quam ſententiã recipit Philoponus in præſenti. *dubit. 1.* *dubit. 2.* *Altera diuiſio.*

At ſi liceret in hoc aliquid dicere, exiſtimarem, poſſe conuenientius dici, duos priores libros eſſe de principiis rerum naturalium, reliquos uero de motu, & de his, quæ motuum ſequuntur, & hoc uidetur ſentire Auerroes 1. Cœli. comm. 38. ut *authoris ſent.*

dixi-

diximus. Accedamus igitur tandem ad textum: interpretabimur autem uerſionem antiquam, diuiſionem textuum ſequentes.

Quoniam cognoſcere, ac ſcire. Tex. I.

Quæ ſit intentio, & ſcopus Ariſtotelis;

1. textus. 1. Philo. QVinque textibus primis continetur procemium horum librorũ, quamuis Simplicius exiſtimet eſſe uniuerſale pro tota Phyſica. In primo textu manifeſtatur intentio, quę conſiſtit in hac concluſione. Ante omnia oportet determinare principia ſcientiæ naturalis. Hanc probat hoc ſyllogiſmo, ut bene dicit Philopo. in omni methodo, cuius ſunt principia, cauſæ, & elementa, intelligere, & ſcire contingit ex perceptione ipſorum principiorum, cauſarum, & elementorum: ſed naturalis ſcientiæ ſunt principia, cauſæ, & elementa: ergo ex eorum perceptione contingit ſcire. aggrediendum ergo eſt ipſa tractare.

2. Simplicij expoſ. Nec mihi placet ſyllogiſmus Simplicii, non enim literæ conſonat. ſic enim ipſe componit. omnia habentia cauſas, principia uel elementa, ex ipſorum perceptione ſciuntur, ſed res naturales habent principia, cauſas, & elementa: ergo res naturales. ex horum perceptione, ſciuntur, prior uidetur magis ad mentem Ariſt.

Huius ſyllogiſmi maiorem ponit cum ſua probatione, quæ eſt per inductionem communem omnes enim ſe arbitrantur ſcire, cum principia prima, cauſas primas & uſq; ad elementa cognoſcuntur. minorem ſubticet, quia, ut dicit Simplicius, tanquam per ſe notum accepit, res naturales habere principia. Hac uero ſuppleuit Theophra & probauit, quia omnia compoſita habent principia. res autem naturales compoſitæ ſunt: ſunt enim corpora.

Sing. uerbi expoſitio. Sed conſideremus uerba Ariſt. Inquit, Cognoſcere, ac ſcire, Ale. dicit, eſſe ſynonima, ac pro eodem accipi. Auerroes uero, & Simplicius dicunt diuerſa ſignificare: cognoſcere enim eſt genus comprehendẽs quamcunque cognitionem ſiue per cãm, ſiue ſine cauſa, ſiue neceſſariam, ſiue non neceſſariam. At ſcire, cognitionem demõſtratiuam dicit: ponuntur autem iſta duo uerba, ut unum ſit uelut appoſitio alterius, ut ſit ſenſus, contingit ſic cognoſcere, ut ſit ſcire. Sanctus Thomas per cognitionem intelligit eam, quæ per definitionem fit; per ſcire uero eam, quæ per definitionem; tam ut in definitione. quam in demonſtratione cauſæ ſumuntur. Sed cõmodior uidetur expoſitio Simplicii. Alterum uerbum eſt methodus. quamuis autẽ methodus pro quocunque habitu ſpeculatiuo, aut actiuo ſumatur, tamen hic ſecundum Auerroem, pro arte quadam, & ratione ſumitur, ſecundum quam ea, quæ in ſcientia ſunt, traduntur: & in hac methodo oportet a cauſis incipere, ut dicit, quando eſt de re habente cauſas.

Sequuntur modo illa uerba (Principia, cauſæ, elementa) in quibus innumeræ ſũt expoſitiones. Primas adducamus. Alpharab. omnia hæc ad principia cognitionis refert, ut per principia, dignitates communes; per cauſas præmiſſę peculiares concluſionis; per elementa maior, & minor extremitas intelligantur: ex horum enim cognitione ſcientia ſit rei. Quid intelligat Ariſ. per principia cauſas & elemẽta. 1. ſent.

Reliquæ autem expoſitiones ſunt de principiis rei, quæ in hoc conueniunt. ut ſenſus ſit Ariſtotelis. oportet ſciẽtiam rei procedere ex eius cauſis materialibus, formalibus, finalibus, aut efficientibus. licet autem iſte ſit ſenſus omnium, tamen quid per ſingula uerba intelligere oporteat, nõ omnes tamen eodem modo explicant. 2. ſent.

Fuit igitur ſententia ſecunda Alexand. ut refert Simplicius, per principia, efficientem cauſam intelligi; per cauſam, formalẽ & finalem; per elementa materialem. & hanc ſententiam recipit Sanctus Tho. Tertia ſententia fuit Auerrois, & Alberti Magni, per principia, cauſam efficientem; per cauſas, finalem; per elementa materiam, & formam, quæ rem componunt, eſſe intelligenda. 3. ſent.

Quarta ſententia fuit Porphyrii, & Philoponi, quod per principia, & cauſas idem intelligitur, nempe finalis, & efficiens cauſa; per elementa uero materia, & forma. 4. ſent. Vltima ſententia eſt Simplicii, quæ mihi magis placet, ut per principia 5. ſent.

pia

pia quid cõmune intelligatur ad cauſas, & elementa: omnis enim cauſa, & omne elementum principium eſt, non e contra: per cauſas uero extrinſecæ intelliguntur, nempe finis, & efficiens: per elementa uero, intrinſecę, materia, & forma. Vt ſit sẽſus, oporter in ſcientia principia coguoſcere. hęc autem, aut ſunt extriuſeca cauſa, efficiens, & finis; uel elemẽta, id eſt, intrinſecæ, materia, & forma. & profecto, quod principium communiter ſumatur, patet ex conclnſione, quam infert, oportet principia Phyſicæ determinare, ubi clarum eſt, quod ſaltem materiam, & formã intelligit, nam ab his incipit. Adhuc circa literam aduerte, quod loquitur diſiunctiue, ut uniuerſalior eſſet propoſitio. ut notat Philoponus, nam non omnes ſcientiæ omnes habent cauſas. quædam enim formam, quædam finem ſimul, quædam omnes habẽt: in ſingulis autem cognitio fit ex perceprione earum cauſarum, ſeu principiorum, quæ habent. *Nota.*

Quid intelligat Ari. per principia prima, cãs primas, etc.

Circa probationem maioris occurunt uerba explicanda. Principia prima. cauſas primas, uſq; ad elementa. Auerroes enim non in eadem ſignificatione accipit hæc uerba; in qua accipiebantur in ipſa maiori. nam per principia prima, intelligit cauſas extrinſecas, efficientem, & finalem, remotas, & ſupremas: per cauſas primas intrinſecas materiam, & formam, remotas etiam: per elementa uero omnes quatuor cauſas proximas. ut ſit ſenſus. Scire arbitramur, cum a cauſis primis, & remotis uſq; ad ipſas proximas peruenimus. Dices tu, quæ ſunt iſtę cauſæ primæ, & proximæ? Reſpondet, remotas eſſe, primam materiam, primam formam, primum efficiens, primum, ſeu ultimum finem. per materiam primam intelligit ipſam materiam ſecũdum ſe, ex qua ſunt factæ omnes res naturales; materia uero proxima eſt cum his diſpoſitionibus induta, quę ſunt peculiares ſingulis ſpeciebus, alia enim eſt materia lapidis, alia equi proxima, nam remota eiuſdem rationis eſt. Per formam primam intelligit ſolam formam, quæ cum materia facit compoſitam ſubſtantiam in cõmuni: per proximam formam uero eam, quę facit hãc uel illam ſubſtãtiam, puta animal, plantam, mixtum: per agentem primum, remotum, & uniuerſalem intelligit, qualis eſt primus motor: per propinquum uero intelligitur agens particulare. idẽ de fine. oporter ergo ab ipſis ſupremis uſq; ad particularia principia deſcendere.

Hęc eſt expoſitio Auerrois, quæ mihi non placet, & merito refellitur ſic a D. Thoma, quia in tam breui contextu, & connexione uerborum admittit tantam æquiuocationem. Quod ſi ipſe uoluit admittere illa duo uerba, Cognoſcere, & ſcire, eſſe ſynonima, quia in ſciẽtia nõ debẽt admitti uocabula talia, multo minus ꝑfecto admittenda erant æquiuoca. Alexander aliter intelligit. ſumit enim iſta pro principio cognitionis: ut primæ cauſę dicantur dignitates communes; prima principia, intermediæ propoſitiones; elementa uero proximæ pręmiſſæ concluſioni. ſcientiæ enim per hæc procedunt. *Confuta. expoſit. Auer.* *alexãdri expoſitio*

Hanc expoſitionem non recipit Simplicius propter æquiuocationẽ uerborũ. & merito. cum enim in maiori, accepta ſint principia rei, non oportuit in principia cognitionis mutare. Propterea dico cum Simplicio, ꝙ manet eadem ſignificatio uocabulorum, ſed reſtricta, per illud, Prima. prima enim principia dicuntur quæcunq; cauſæ cuiuſq; generis, ſed ſupremæ: & declarantur per primas cauſas, quę ſignificant extrinſecas ſupremas; & elementa primas, & ſupremas intrinſecas. ut ſi ſenſus. tunc ſcire exiſtimamus, cũ cauſas ſupremas, & immediatas non ſolum intrinſecas, ſed etiam extrinſecas cognoſcimus Hæc circa literam textus. *Cõfutat.* *3. auctoris expoſ.*

An quilibet artifex demonſtret per quodlibet genus cauſæ.
Quæſt. III.

Qvia inter exponendum diximus, non omnem ſciẽtiam quodlibet genus cauſæ conſiderare, merito dubitatur, an ita ſit. & primo uidetur, quod Metaphyſi. non conſideraret efficientem cauſam. Metaphyſicus abſtrahit a motu, at efficiens cauſa importat motum. nõ ergo pertinet ad Metaphyſicum. maior eſt certa minor probatur ex definitione. efficiens enim eſt, unde primo incipit motus. *Rationes in contrarium.*

Secundo

2 Secundò uidetur quod conſideret materiam; materia eſt pars quædam entis, ut notum eſt; ergo pertinet ad Metaphyſicũ, præſertim cum in 8 & 12. libro multa dicantur de materia. Tertio, res Mathematicæ habent omnes quatuor cauſas; ergo
3 Mathematicus utitur quolibet. gñe cauſe, antecedens eſt notum, nam res Mathematicæ ſunt formæ ſaltem habentes materiam intelligibilem: & cum non ſint a ſe, neceſſario habebunt cauſam extrinſecã. Quarto, ſunt multæ. concluſiones
4 Phyſicæ, quæ non probantur, niſi per unum aut alterum genus cauſæ, ut notũ eſt: ergo Phyſicus non ſemper conſiderat quatuor genera cauſarum. Hæc ſunt argumenta, quæ in hac parte difficiliora uidentur. Circa hoc, primum dicamus quid ſenſerint Philoſophi antiquiores circa Metaphyſicam.

Opi. circa metaph.

1 Auerroes cenſet, ipſam
2 ſolam uti fine, forma, & efficienti, ſed non materia. id ipſum Albertus. Alexander
3 uero formam tantum, & finem conſiderare aſſerit. Burleus dicit, duplicem eſſe, Metaphyſicę partem: alteram, quæ de intelligentiis tractat, & hæc materia non utitur, bene tamen aliis tribus: alteram, quæ de communibus aliis omnibus enti
4 bus, & hæc materiam conſiderat.

Opi. circa mathem.

Hoc autem non recipit Paulus Venetus, ſed quod nullo modo materia utatur.
1 Circa Mathematicam uero, Auerroes
2 ſola uti forma dicit. idem etiam Alexander. Hoc tamen reprehendit Simplicius: dicit enim etiam conſiderare materiam, nam in Muſica numeri habent rationem materiæ, proportiones uero formæ.

Alii dicunt Mathematicam non uti cauſa ulla, ſed procedere per quædam principia certiſſima, quæ nec cauſę nec effectus uere dici poſſunt: unde ipſius demonſtrationes nec ſunt quia, nec ꝓpter quid; certiſſimæ tamen, & notiſſimæ ſunt. Hoc dicit Niphus: & uidetur id concedere Paulus, licet non omnino. id etiam dicit Burdanus in procemio Metaphyſi. & Procul. 1. clem. ubi dicit, demonſtrationes Mathematicas procedere per ſigna quędam. Hęc ſunt de opinionibus aliorum.

1. fund.

Pro huius autem determinatione ſit primum fundamentum. tunc probamus per cauſam formalem, cum medium demonſtrationis eſt alicuius extremi forma, licet accidat aliquando, quod illa forma ſit efficiens unius extremi, v.g. probatur uiuentia a ſe moueri, quia animam habent: eſt, quidem demonſtratio per formam, quamuis anima ſit effectiuum principium illius motus. eſt tamen uiuentium forma: & hoc ſæpe euenit, quoties per ſubiecti formam, & naturam demonſtramus, quæ frequenter eſt cauſa effectiua proprietatum.

Aduerte autem, quod aliquando pro forma utimur aliquibus rationibus intellectu diſtinctis, quæ dicuntur habere locum cauſarum formalium, licet uere non ſint cauſæ, cum ſint idem realiter cum effectibus: dicuntur tamen cauſæ, quia dum intellectu ſeparantur, ſunt uelut antecedentes alias rationes, ſicut eſſe actum independentem in eſſe, eſt cauſa, quod anima rationalis ſit immortalis, quamuis ſecundum rem hæc duo idem ſint cum ipſa anima: & hoc demonſtrationum genere demonſtramus de Deo, & de ſimplicibus rebus aliqua, quo frequenter utitur Metaphyſicus, & ad genus cauſæ formalis reduci debet. *Nota.*

2. fund.

Sit ſecundum fundamentum, in quo oportet explicare duplicem materiã, nempe ſenſibilem, & intellegibilem, quid ſit harum utraq;. S. Tho. enim, quem multi ſequuntur, per materiam ſenſibilem intelligit ſubſtantiam indutam qualitatibus elementaribus, calore, frigiditate, humiditate, ſiccitate, & ex his compoſitis: per materiam uero intelligibilem, intelligit ſubſtantiam ſola quantitate conceptam, quam Mathematicus ſpeculatur. hoc communiter dici ſolet. At uero quantum ad materiam intelligibilem, aliter mihi uidetur dicendum, quod quantitas ſola ſit materia intelligibilis. Attende autem, quod Mathematicus non habet pro obiecto quantitatem, ſed figuras, & formas, quæ in quantitate fiunt: ut enim faber ferrarius, non de ferro, ſed de forma, quæ in ferro fit, agit, ita & Geometra, non de quãtitate, ſed de figura in ea facta.

Ex quo fit, quod multo aliter Phyſicus de quantitate tractet, & Mathematicus: Phyſicus enim de illa agit ut eſt accidens quoddam corporis ſenſibilis: at Geometra de ea agit, ut materia, in qua figuræ ab ipſo conſideratæ inſiſtunt: ob id quantitas dicitur materia Mathematici.

At quia

At quia non accipit Geometra uel Mathematicus hãc materiã, ſicut eſt in rebus non enim ſic lineæ, & puncti, & ſuperficiei ſunt, ſicut Mathematicus ſumit, ſed prius p imaginationem uel intellectum illas ſeparat, & ſic abſtrahit, ac in hic abſtractis figuras conſiderat: dicitur materia intelligibilis, quamuis (ut mihi uidetur probabile) crediderim, has quantitates, materiam dici intelligibilem: Hanc ſententiã de materia intelligibili docuit Albertus in cap. 1. Phyſicæ, & eſt ualde notanda.

Nota.

Materia igitur Mathematica eſt quantitas ſic intellectu percepta, ſicut materia Phyſica ſunt accidentia ſenſibilia, in quibus res Phyſicæ ſunt, ut a Phyſico conſiderantur.

Tertium fũdamentum. Sit tertium fundamentum: quem ad modum Phyſicus materiam ſuam conſiderans, probat per eam aliquas proprietates ex ipſa prouenientes rebus: quarum eſt materia: ita Mathematicus probat etiam per ſuam intelligibilem materiã aliqua, quæ ab ipſa figuris inſunt. & hoc profecto eſt certiſſimum: nam quod figura ſit in duas partes æquales diuiſibilis a Mathematico probatur, & non niſi per quantitatem ipſam.

3. fund.

Prima cõcluſio. His ſuppoſitis, ſit prior concluſio. Metaphyſica non probat per efficientem cauſam; probat tamen per agẽtem: eſt enim differentia inter efficiens, & agens, nã efficiens dicitur id, quod motu agit, agens uero, quod ſine motu, ſed actione ſolum immanenti: Phyſici eſt conſiderare cauſas efficientes, at Metaphyſici agentes: unde Metaphyſicus conſiderat cauſam primã, ut diſponentem, ut gubernantem omnia, & ut ab ea omne deriuatur eſſe, ſed non ut mouentem, & producentem cuncta motu cælorum, hoc enim Phyſici eſt: unde D. Tho. in præſenti dicit, Metaphyſicum conſiderare cauſas finales, formales, & agentes.

2. Cõcluſio. Secunda concluſio. Mathematicus frequentius per formam procedit, id eſt, probando paſſiones, per ipſarum formas uel ſubiectorum: præcipue enim figuras conſiderat, & per ipſas probat: aliquando etiã per materiam ſuam aliqua demonſtrat, ut diximus.

Reſponſio ad argumẽta. Reſpondeamus ad argumenta, in quorum ſolutione, quæ ſuperſunt, explicabuntur. Ad primum ſolutio patet ex dictis, admittimus enim non conſiderare efficientes cauſas, conſiderat tamen agentes. Ad ſecundum reſpondet Albertus, materiam conſiderari a Metaphyſico tanquam entis partem, nempe, ut potentia eſt, & ſecũdũ aliquot attributa, ſed non ut cauſa eſt, & per ipſam probet. At contra hoc eſt argumentum: nam ab Ariſtotele conſideratur 12. Meta. cap. 4. ut omnium rerum prædicamentalium principium. Docet enim eadem eſſe entium principia, quorum unum eſt materia: ergo poterit de monſtrare per ipſam, tanquam per principium, aliquid de ipſo ente in decẽ prædicamentis diuiſo: & ita mihi uidetur, ſalua pace Alberti. Vnde dico, quod Phyſicus probabit per materiã, ut quo ei ſubijcitur, ſed non ita Metaphyſicus, niſi in quantum eſt principium ipſius eſſe.

Ad primum.

Ad ſecũdum.

Ad tertium negari non poteſt, res Mathematicas habere quatuor cauſas, ſed nõ ut Mathematicæ ſunt, quia Mathematicus conſiderat ſuas figuras in facto eſſe, & non ſecundum quod fiunt, aut fieri poſſunt, ob id abſtrahit ab efficiente, & fine: nam ſi productionem illarum nõ contemplatur, nec efficientem, nec finem opus erit ſpeculari: hæ enim cauſę ad productionem, & actionem rerum conuenire ſolẽt: quod ſi materiã cõſiderat intelligibilem, hoc non ut alicuius mutationis principiũ eſt, ſed ut in tali materia formæ illæ ſuſtentantur.

Ad tertium.

Ad quartum reſpondetur, quod Phyſicus a toto genere utitur quatuor generibus cauſarum, quamuis non per quatuor has cauſas ſingulæ concluſiones Phyſicæ probentur: aliquando enim id fieri poteſt, ſed non eſt opus, ſat eſt quaſdam per hanc, quaſdam per illam cauſam Phyſicus probet.

Ad quartum.

An ad rei perfectam cognitionem opus ſit omnes eius cauſas cognoſcere.

Quæſt. IIII.

Rñes in tranſit.

Vtile eſt, hoc examinare, ut intelligamus ꝓpoſitionem textus ſciam eſſe per principia, cauſas, & elementa: & quod nõ ſit opus ad ſciam perfectam

fectam omnes cognoſcere cauſas: probatur primo: definitio explicat rem, at definitio conficitur ſufficienter ex materia, & forma, ut dicitur 8. Metaphy. cap. 3. ergo ad perfectam rei cognitionem, non erit opus, omnes cauſas cognoſcere.

2 Secundo demonſtratio facit perfectam rei ſcientiam: at demonſtratio per unicum genus cauſæ procedere poteſt, ut notum eſt: non ergo omnes cauſæ cognoſcendæ ſunt.

3 Tertio, ſi res non cognoſceretur perfecte, niſi omnibus ipſius cognitis cauſis, ſequeretur, quod nulla ſcientia perfecte faceret cognoſcere rem, quia non tradit quælibet ſcientia omnes ſui ſubiecti cauſas, uſq; ad ultimam.

1. opi. Nota. Circa hanc quæſtionem Paulus Venetus, quem communiter multi ſequuntur, diſtinguit duplicem eſſe cognitionem: ſimplicem, & complexam. Simplicem, qua res ſimplici notitia uel definitiua cognoſcitur: complexam; qua res per propoſitionem cognoſcitur: utraque dupliciter dici poteſt perfecta, ſimpliciter & ſecundum genus: illa dicitur ſimplex cognitio ſimpliciter perfecta, qua res ſecundum eos omnes conceptus cognoſcitur, qui de re formari poſſunt eſſentialiter, ut quod eſt homo, quod eſt animal, quod corpus, quod ſubſtantia, quod conſtat materia, & forma, & ſimilia: illa ſimplex dicitur ſecundum genus, quia res ſimplex ſecundum aliquem gradum cognoſcitur, nempe ut homo, aut ut animal: Similiter complexa ſimpliciter perfecta eſt, cum omnia prædicamus de re, quæ ei competunt: ſiue eſſentialia, ſiue accidentalia. ſecundum genus uero, cum cognoſcitur res ſecundum aliquod prædicatum, puta homo, quod eſt riſibilis, aut diſcurſiuus.

Reſpondetur igitur primo: ad ſimplicem rei notitiam ſimpliciter perfectam oportet cognoſcere omnes cauſas per ſe rei tam intrinſecas, quam extrinſecas rei.

Dicit ſecundo: ad cognitionem ſimplicem perfectam ſecundum genus, ſufficit cognoſcere definitionem rei eſſentialem.

Dicit tertio, ad cognitionem complexam perfectam ſimpliciter, omnia ipſius prædicata eſſentialia, accidentalia, cauſas per ſe, per accidens, ultimas, propinquas, & partes oportet cognoſcere.

Dicit quarto: ad complexam perfectam ſecundum genus, id eſt, ad aliquam unam propoſitionem de re ſufficit cognoſcere omnes cauſas unius generis, aut efficientes, aut alias quaſuis a proxima uſq; ad primam, & immediatam: ſic enim eſt perfecta demonſtratio.

Hæc ſententia, & opinio Pauli Veneti eſt communis, & uera, tamen non uidetur mihi adeo neceſſaria illa diſtinctio notitiæ perfectæ ſimpliciter, & ſecundū genus: nam abſolute concedenda eſt notitia rei perfecta, quæ in ſcientia quauis traditur: & res dicenda eſt perfecte cognoſci, cum omnia ea cognoſcuntur, quæ de illa re in ſcientia, ad quam ſpectat, traduntur: perfecte enim cognoſcitur equus, cum omnia, quæ Phyſicus de ipſo dicit, percepta ſunt: quod ſi de illa generali rei cognitione loquamur, ut loquitur Paulus, non dubium eſt rem cognoſci perfecte, cum omnia, quæ ad ipſam utranq; ſpectant, cognoſcuntur: & tunc non per unam ſcientiam contingit rem unam perfecte cognoſcere, ſed per uarias: ut homo ſecundum naturæ partes, & paſſiones a Phyſico cognoſcitur: ſecundum quod ens, ſubſtantia, & ea, quæ ab his procedunt, a Metaphyſico: ſecundum uirtutes, & actus humanos, a Morali: ſecundum quantitatum dimenſiones a Mathematico, ita, ut omnes ſcientiæ ſimul perfectam rei, & uniuerſalem cognitionem faciant, non tamen quælibet per ſe, ut dicit Iandu. q. 3. 2. opi.

Vnde nihil differimus a Paulo, niſi in hoc quod cognitio, quæ de aliqua re per unam ſcientiam habetur, abſq; addito, uocetur perfecta.

Ad argumēta una eſt reſponſio, quod illo probant ſcientiæ perfectionem, quæ eſt ſecundum ſingulas ſcientias, & modos ſciendi, ſed non uniuerſalem hanc, de qua loquimur. Sol. arg.

Dices, de qua loquebatur Ariſtoteles in ſua maiori? Dico, de perfectione cuiuſlibet ſcientiæ totalis, non huius uel illius demonſtrationis, ſed totius habitus ſcientifici: & in hoc habitu, prius ordine doctrinæ proceditur a ſupremis cauſis illius

ſcientiæ

ſcientiæ uſque ad proximas, qui modus ē compoſitiuus. At in ſingulis ſcientiæ demonſtrationibus a cauſis proximis uſque ad ſupremas reſoluendo procedimus: ob id 8. Metap c. 4. de tali modo procedendi, dixit Ariſtoteles, quod prius eſt dāda cauſa proxima, & particularis. At in præſenti de ordine totius ſcientiæ a primis dicit eſſe incipiendum.

Innata autem eſt ex notioribus.

Tex. II.

Prima expon S. Thom. et Philopo ni.

SAnctus Thomas hos quatuor ſequentes textus de ordine procedendi circa principia interpretatur, quod idem dicit Philo. quamuis uarius, & incertus ſatis in hoc. Secundum igitur hos doctores ſenſus Ariſto. eſt, poſtquam dixit eſſe a principiis incipiendum, conſtituit, qualiter a principiis oportet incipere, ac dicit, ab uniuerſalioribus, & confuſis incipiendum eſſe principiis, uſque ad particularia.

Quod ſic probat: a notioribus nobis eſt ſecundum naturalem uiam incipiendum: at uniuerſaliora ſunt nobis notiora ſingularibus, ideſt, minus uniuerſalibus, ergo ab his eſt incipiendum.

Minorem probat triplici exemplo: primum a toto ſenſibili: totū enim integrale notius eſt ſenſui, quam ſuæ partes. at uniuerſaliora ſunt ſicut totum quoddam, quia multa, ut partes, continent: ergo sūt nobis notiora.

Secundo, a toto definibili: notius enim eſt nobis definitum homo, quàm ſuę partes, animal rationale: at uniuerſaliora ſunt ut totum quoddam.

Dubium

Dices quomodo homo, & definitum dicitur notius partibus, cum partes ſint uniuerſaliores, nempe genera, & differentiæ, quæ dicuntur notiora? Reſpondetur, poſſe hæc dupliciter conſiderari, & ut partes conſtituentes ſunt, & ſic minus notę dicuntur, uel ut tota quædam uniuerſalia ſunt, & ſic notiora ſunt.

Tertium exemplum, uel ſignum a pueris, quibus uniuerſalia ſunt notiora: primo enim uocant omnes uiros patres, & omnes fœminas matres. ita exponunt S. Th. & Philop.

Diſcrimen inter D. Thom. et Philoponum.

Quamuis in uno differant S. Tho. enim per uniuerſalia, & confuſa, intelligit uniuerſalia prædicando, ut ſunt genera: at Philop. id reiicit dicens, iſta eſſe obſcura, & pueris (quorum exemplum Ariſto. ponit) ignota: ſed per confuſa, & uniuerſalia intelligit Philop. indiuidua uaga, ut aliquod ens, aliquod corpus, aliquod uiuens: hæc enim ſunt notiora. differūt autem ab ipſis uniuerſalibus, nam uniuerſalia naturas quaſdam communes immediate ſignificāt, ut animal ipſum animal. At uaga iſta ipſa ſingularia indiuidua ſignificant, confuſe tamen, & indiſtincte, ut aliquis homo hunc uel illum confuſe ſignificat. ita S. Th. & Philop.

Secunda exp ſimp

At Simplicius, Themiſt. Theophraſt. & Auerr. uolunt, ut hic Ariſtoteles uelit methodum, & inſtrumentum indagandi principia aſſignare. nam cum dixiſſet a principio eſſe incipiendum, poſſet merito dubitari, cum principia non habeant principia per quæ probentur, quæ methodus erit indagandi principia: & hanc tradit in præſenti textu, nempe a ſigno, & a poſteriori, qui modus eſt a notioribus nobis.

Sunt autem primum nobis dilucidas

Tex. III.

AT quia poſſet quis dicere, quæ ſunt iſta nobis notiora: reſpondet eſſe confuſa magis. Per confuſa autem omnes intelligunt compoſita ſenſibilia, per quæ principia oſtendūtur, nam ipſe Ariſt. per generationem, & mutationes ſenſibilium compoſitorū indagat ſtatim materiam, & formam, & per effectus ipſorum cauſæ indagari ſolēt, atq; iſta expoſitio mihi placet.

Singul. uerb. expon. tex 2. & 3

Literam conſidera, Innata, id eſt naturalis, non arte, ac doctrina acquiſita. Eſt enim modus cognoſcendi noſter, quem nullo magiſtro habemus, a nobis notioribus ad nota natura procedere.

Via. i. modus, methodus, ac demonſtratio ſecūdū quā ignota nobis quærimus.

Natura, non hic naturam ſumit, ſicut in præcedenti textu, cum dixit ſcientiam de natura, illic enim pro re naturali ſumpſit habente in ſe principium motus, hic autem pro ipſa rei ſubſtantia. ut id dicatur notum natura, quod ſecundum ſe

cognoſcibile eſt, & notius natura, quod ſecundum ſe cognoſcibilius eſt, quamuis nobis non ſit ita notum: & hoc notum natura uocat etiam notum ſimpliciter: dicit enim, non eſſent eadem nota nobis, & nota natura, id eſt ſimpliciter; hoc autem poſtea examinatur.

Confuſa S Tho. ut diximus, intelligit uniuerſalia in prædicando. Philop. ſingularia uaga. Alexan. dignitates uniuerſaliſſimas Alii, ut refert Simplicius, quæſtiones communes, ut in ſequenti capite proponuntur: nempe, an principia ſint plura uel unum, & ſimilia. Simplicius uero, & Themiſt. & reliqui, quos ſupra diximus, compoſita ſenſibilia.

Qui diuidunt hæc, id eſt, diuidentibus confuſa, & compoſita ſunt nota ipſa principia: per diuiſionem intellige reſolutionem effectus in cauſam, & cõpoſiti in ſua componentia: tali enim reſolutione nota fiunt principia.

Quapropter ex uniuerſalibus ad ſingularia. Tex. IIII.

1. Expõ. Quamuis in textibus duobus præcedentibus, omnes illi conuenerint, tamẽ in hoc quarto, & quinto uariãt: uult enim Simplicius, ut adhuc in his fiat ſermo de uia demõſtrãdi, & inferat quòd ex uniuerſalibus ad ſingularia ſit procedendum, quia illa ſint nobis notiora, ut oſtendit triplici ſigno ſuperius explicato.

Per uniuerſalia autem intelligit, ſecundum Simplicium, idem, quod per cõfuſa, nempe ipſa compoſita, quippe in compoſito multa comprehenduntur.

Per ſingularia uero ipſas cauſas, quia ſicut ſingularia indiuidua a ſe habent eſſe, ita & cauſæ: atq; uidetur iſta commoda expoſitio.

2. Expõ. At uerò Themiſt. & Theophra. uolunt, ut aliud fiat in his duobus textibus, nam cum intẽtio ſit propoſita in primo, & modus demonſtrandi in ſecundo, & tertio; nunc in quarto, & quinto proponitur ordo doctrinæ: cùm enim iam uia indagandi principia ſit poſita, ſupereſt, ut tradatur a quibus principiis ſit incipiendum.

Et dicit, ab uniuerſalibus ad ſingularia, id eſt, a principiis communibus uſq; ad proxima, ubi per uniuerſalia principia communia, per ſingularia proxima oportet intelligere. Quod autem ab uniuerſalibus ſit incipiendũ, probat, quia nobis ſunt notiora.

Ac ſic continuari debet iſte textus cum præcedenti: cum enim illic uiam doctrinæ, & demonſtrandi a notioribus nobis eſſe docuiſſet, ac ob id a confuſis; Dicit etiam in ordine doctrinæ ab uniuerſalibus incipiendum, quia etiam hæc ſunt notiora nobis, ubi aliud per uniuerſalia, aliud per confuſa intelligi uides. Atq; hæc expoſitio ſine dubio eſt admodum conueniens, quamuis & reliquę ſint probabiles, & bonæ.

Poſtea explicatur triplici ſigno, uniuerſalia eſſe notiora nobis: primum eſt ex toto ſenſibili, quod ſuis partibus notius eſt: cauſæ autẽ uniuerſales ſunt ut totũ quoddam, ac multa, ut partes, includunt, quæ ſunt cauſæ inferiores, & ipſa proxima principia.

Patiuntur & hoc quidem. Tex. V.

Aliis duobus ſignis explicat, uniuerſalia nobis notiora, quæ ſuperius explicauimus. Solum eſt hic aduertendum, pueros uocare omnes uiros patres, potius phantaſia, quam uſu intellectus: non enim illud eſt uniuerſale, ſed uagum ſingulare; quamuis Auerroes uideatur dicere, hoc eſſe per intellectum: ſed non ita eſt dicendum.

An uniuerſalia ſint nobis notiora ſingularibus? Quæſt. V.

Non minus difficilis, quam communis in hoc loco ſe nobis offert difficultas de primo cognito: explicandus erit primo quæſtionis titulus, & punctum difficultatis oſtendendum: poſtea quid uiri doctiſſimi ſenſerint, proponemus, ac tandem quid in hoc ſentiendum ſit, ue probabilius uiſum fuerit, determinabimus. *De quib. agendũ.*

Aduerte igitur, quod non hic quæritur, quod ſit obiectum intellectus: hoc enim, ſecundum omnium ſententiam, eſt ens, *Titul. qõnis explicatio.* *Nota primo.*

ens, quod ſignificat actum; ut enim uiſus in colorem, auditus in ſonum, ut in propria obiecta feruntur, ita intellectus in id, quod eſt. ſed quomodo eſt, cũ multi ſint entium gradus, quidam communes, quidam minus communes: petitur, qui ſint primo ab intellectu noſtro cogniti, an cõmunes, an minus communes.

Nota ſecundo. Aduerte præterea, uniuerſale ſumi, aut pro uniuerſali in cauſando, aut pro uniuerſali in prædicando, uniuerſale in cauſando eſt cauſa, quæ plures affectus differentes ſpecie producit, cõcurrendo cum cauſis particularibus, ut Deus, intelligentiæ, & cœli: & talia ſunt difficillima cognitu, nec de his eſt ſermo. Vniuerſale in prædicando eſt id, quod de multis prędicatur, ut ſpecies, genera.

Et adhuc iſta dupliciter ſumuntur, aut pro ſecunda intentione, quæ dicuntur uniuerſalia Logica, nec ſic de iſtis eſt ſermo: aut pro prima intentione, nempe pro ipſa natura, quæ dicitur genus, aut ſpecies, ut homo, animal, uiuens, & de his eſt ſermo, quæ uniuerſalia dicuntur in re. Logica poſt rem, in cauſando uero ante rem, quomodo loquitur Philoſ. hic & Albertus. Dubium igitur eſt de uniuerſali in re: an primo cognoſcatur a nobis animal, quam homo, & communius, quam particularius.

Nota tertio. Aduerte præterea, notitiam eſſe duplicem; alteram quidem confuſam, alteram diſtinctam: confuſa dicitur cognitio totius, non cognitis ipſis partibus, ut qui hominem cognoſceret per aliquod accidens, non per partes naturæ ipſius haberet cognitionem confuſam. Diſtincta uero eſt cognitio totius per ſuas partes, ut qui hominem cognoſceret per animal rationale, aut per rationalem animam, & corpus, diſtincte cognoſceret.

Confuſa autem duplex eſt, ſecundum quod duplex eſt totum, eſt enim totum actuale, & totum potentiale. totum actuale eſt res reſpectu partiũ eſſentialium, materiæ, & formæ uel generis, & differentiæ, totum potentiale eſt ſuperius reſpectu inferiorum, quæ dicuntur partes potentiales, illæ uero actuales. eſt ergo confuſa actualis, cum totum aliquod non per ſuas eſſentiales partes cognoſcitur, & huic correſpondet ſua diſtincta actualis, cum totũ per ſuas eſſentiæ partes cognoſcitur: eſt etiam confuſa potentialis cum uniuerſale non per ſua inferiora cognoſcitur, cui reſpondet diſtincta potentialis, cum uniuerſale per ſua inferiora cognoſcitur.

Nota quarto. Attende igitur, quod non eſt quęſtio, an ad dictam actualem alicuius cognitionem, opus ſit ab uniuerſalioribus procedere, nam ſecundum omnes, cognoſci non poteſt quidquam per definitionem, niſi præcognoſcendo uniuerſaliora genera. & ita a ſupremo illius rei incipere oportet. Nec eſt quæſtio, an ad cognitionem diſtinctam potentialem alicuius ſuperioris incipiendum ſit a particularibus; nam ſecundum omnes diſtincte non cognoſcitur ſuperius potentiali notitia, niſi per inferiora. Nec eſt quæſtio ſimiliter, an diſtincta notitia ſit poſt confuſam, nam cõpertum eſt, primas omnium notitias in nobis fuiſſe confuſas actuales, quibus res per accidentia ſua, & proprietates, incępimus cognoſcere, & de his eſt quæſtio. An confuſa actualis uniuerſalioris ſit prior, quam particularis, & ſingularis Id eſt propoſita re ſingulari ſenſui, Petro nẽpe, ſub qua ratione prius ab intellectu fuit cognitus, an quod Petrus, quod homo, quod animal, & quod uiuens, a ſingulari incipiendo: uel contra, prius quod uiuens, & quod magis uniuerſale: ſumimus autem hic ſingulare, pro indiuiduo, & pro minus uniuerſali.

Opiniones. Sic quæſtione propoſita, quatuor inter Latinos inuenio præcipuas opiniones. *Prima opinio.* Prima eſt Burlei, & Buridani hoc loco, quę ſequitur Gregorius. 1 Sent. diſt. 3 q. 3. ar. 2 & Duran 2. ſen diſt. 3. q. 7. Hi aſſerunt primum, quod intellectus cognoſcit eſſe ſingulare ipſum indiuiduum, quod primo obiicitur ſenſui, ut primum ſenſatum ſit primum cognitum

1. Ratio. Rationes huius opinionis hę ſunt præcipuæ: prima eſt Durandi: id quod ab intellectu primo percipitur, debet antecedere actum intellectus: at uniuerſale nõ eſt ante actum intellectus. ergo non eſt id, quod primo percipitur. erit ergo ſingulare.

2. Ratio. Secunda ratio eſt Gregorii: uniuerſale fit per abſtractionẽ a ſingularibus, in quantum intellectus percipit ſimilitudinem illorum, ergo intellectus primo cognoſcit ipſa ſingularia.

Tertia

3. ratio Tertia ratio eſt Burlei. Nullus poteſt imponere nomina rebus, niſi cognoſcat ipſas: at intellectus imponit nomina ſingularibus, ut patet; ergo cognoſcit ipſa.

4. ratio Quarto Senſus non diſcurrit, at ſunt diſcurſus ſingulares, ut patet in ſyllogiſmis expoſitoriis: erit ergo id munus intellectus: ergo cognoſcit ſingularia, & cum ſint, quæ primo occurrunt: erunt primo cognita.

5. ratio Quinto. Ens eſt obiectum intellectus, ergo quo magis ens, magis percipietur ab intellectu: at ſingulare eſt magis ens, cum includat uniuerſalia, & amplius. 5. conditiones indiuiduantes, ergo magis eſt intellectum. Hæc pro hac opinione.

3. opi. Eſt ſecunda ſententia, quæ adſcribitur Scoto. 1. ſent. diſt. 3. q. 2. ſupponit intellectum primo uniuerſalia cognoſcere, ac dicit, minus uniuerſalia eſſe nobis notiora magis uniuerſalibus: unde primo ſpecies eſt cognita, poſtea genus.

1. ratio. Huius ſententiæ eſt primum argumentum diſcipulorum eius. Vniuerſale eſt per ceptum a ſimilitudine reperta in ſingularibus: ſed maior ſimilitudo eſt inter indiuidua eiuſdē ſpeciei; ergo illorum uniuerſale erit primo cognitum.

2. ratio. Secundo. Vniuerſaliora pertinent ad poſteriores ſcientias, ut ens ad metaphyſicā: ergo ſunt ipſa ultimo cognita.

3. ratio. Tertio, Cauſæ naturales non impeditæ producunt effectum perfectiſſimum, quē poſſunt. Sed phātaſma ſingulare oblatum intellectui eſt cauſa naturalis ad producēdum ſpeciem, & cognitionem: ergo producet perfectiſſimam ſpeciem, quam poterit, nempe ſpeciei ipſius, non autem generis primo.

3. opi. Tertia ſententia eſt S. Th. 1. p. q. 85 ar. 3. & capitu. 1. opuſc. de ente, & aliorum: hæc enim fundatur in duplici concluſione.

Prior eſt. Ens eſt primo cognitum ab intellectu noſtro.

1. Concl. Vbi aduerte, ens dupliciter poſſe ſumi: uno modo. ut commune decem prædicamentis ſignificans immediate ipſa decem rerum genera, & ſic non ſumitur in præsēti. Altero modo: ut ſignificat immediate quamcunque rem, ſiue ſingularem, ſiue non: & adhuc dupliciter, aut tranſcendenter. ut ſe extendit ad quamcunque rem cuiuſque modi: aut ut ſe extendit ad res ſenſibiles, & ſenſibus ſubiectas, & tale ens eſt obiectum intellectus pro iſto ſtatu, quo sēſibus eſt alligatus; & hoc uocatur a quibuſdam ens concretum quidditati ſenſibili: & tale eſt, quod ſecundum S. Th. primo occurrit intellectui noſtro.

2. Concl. Poſterior concluſio. Quo uniuerſaliora ſunt, & propinquiora enti, ſunt nobis notiora: unde primo genus, ultimo ſpecies ultima cognoſcitur.

1. ratio. Ratio huius ſententiæ prima eſt id. quod eſt in pura potētia nō peruenit ad ultimū actū, niſi per actus inter medios. ſicut materia prima nō ꝑuenit ad formā perfectā ſpeciei niſi per intermedias. Embrio enim prius uiuit uitā plantæ, poſtea uitā aīalis, tandē uitā hoīs, ut dicitur 2 de gene. an. c. 3. at intellectus in ratione cognitionis eſt in pura potentia, ergo non peruenit ad actum ſpeciei cognoſcēdæ, qui eſt perfectiſſimus, niſi per actus ſuperiorum generū: ſunt ergo prius cognita uniuerſaliora.

2. ratio Secundo. Illud uniuerſale prius cognoſcitur ab intellectu. cuius ſingulare prius mouet ſenſum. at ſingulare uniuerſalioris prius mouet cēſum, ut hoc ens, quàm hoc corpus: & hoc corpus, quàm hoc animal prius uidetur, ut patet in uiſis a lōge, ergo ſimiliter erit in intellectu.

3. ratio Tertio. Quæque potentia primo percipit ſuum obiectum: at obiectū intellectus eſt ens, ergo primo erit ab intellectu cognitum. Hæc pro Sancto Thoma.

4. opi. Quarta ſententia eſt quorundam modernorum, qui non eſſe ſemper unum ordinem dicunt, uel ab uniuerſalioribus, uel a particularioribus. ſed ab his, quorum accidentia magis ſentiuntur: unde aliquādo uniuerſaliora ſunt priora, ut uiuens, animal, quam equus: aliquando poſteriora, nam ut dicitur 7. meta. c. 8. Equus, & aſinus habent unum commune genus præter animal, ſed id eſt incognitum. Hæc ſunt præcipuę latinorum ſententiæ.

Auic. opin. Inter Arabes uero. Auicenna 1. meta. c. 6 ens, & rem dicit eſſe primo impreſſa in anima, unde colligitur, uniuerſaliora eſſe primo cognita.

aliquorū Græcorū opi. Inter Græcos non uideo hanc quæſtionem agitatam: uidentur tamen omnes dicere, uniuerſalia cognoſci per abſtractionem ab inferioribus, unde inferiora prius ſunt cognita, ut patet apud Ammon.

mon. in Præfatione Porphyrii, & Themiſt. 1 Poſte.cap.30.& 36.& Philop. in præſenti.& 1. Poſte.cap.83.at talis cognitio eſt diſtincta potentialis, de qua non eſt controuerſia, quin ab inferioribus incipiat.

1. *fund.* Sit igitur pro determinatione primo aduertendum. Duplex eſt uniuerſale. in complexum, quale eſt commune prędicatum.& complexum, qualis eſt uniuerſalis propoſitio: & ſicut illa duplex notitia confuſa, & duplex diſtincta fuit ſuperius data pro incõplexo, ita etiã poteſt dari pro cõplexo: tũc enim diſtincte actualiter cognoſcitur propoſitio, cum per ſuam cauſam cognoſcitur: tunc confuſe cum a poſteriori. Similiter diſtincte potentialiter cognoſcitur, cum per inductionẽ ſuorũ inferiorũ cognoſcitur: tunc confuſe potentialiter cum ſine inferioribus. At cum incomplexa notitia ſit in nobis prior quam complexa, ac de primo cognito abſolute ſit ſermo, de incomplexo uniuerſali hic diſputatur.

2. *fund.* Aduertendum eſt ſecundo: quod intellectus noſtri duplex poteſt ſtatus conſiderari: alter naturalis cum priuatus eſt omni ſcientia, & primo per ſenſum incipit intelligere: alter eſt profectus, cum iam ſibi ſcientiam, & cognitionem comparauit uniuerſalium. Nos non loquimur de ſtatu poſteriori; quia cum quis iam ſcientias habet uniuerſalium, poteſt pro arbitrio in ſingularibus genus uel ſpeciem primo aduertere. loquimur autem de primo ſtatu; & quæritur, utrum primo ſit cognitum uniuerſalius, an minus uniuerſale, quod alii dicunt ſub his uerbis, uia originis, utrum ſit primo intellectum a nobis inter uniuerſalia: & ſic eſt determinanda præſens diſputatio.

3. *fund.* Aduertendum eſt tertio, cum intellectus non intelligat, niſi ſenſu miniſtrante phantaſmata ſenſibilia, illud primo intellectum erit, cuius phantaſmata magis ſenſata ſunt, id eſt, cuius accidẽtia ſenſus magis mouent. Sed difficultas eſt adhuc: quę accidentia magis ſenſum moueant, generis, ut animalis accidẽtia, an ſpeciei, id eſt hominis: in hoc enim eſt tota controuerſia: nam cum accidentia illius uniuerſalis non ſubſtant ſenſibus, erit minus notum ſine dubio.

Vnde illa quarta ſentẽtia Modernorũ nihil dicit cõtra Scotũ, nec contra S. Thomã, qui non negant, aliqua uniuerſaliora, & aliqua particulariora eſſe minus nota, ſi a ſenſibus eorum accidentia diſtant.

Pro horum determinatione ſit prima conclusio. Singulare ſenſibile ſub ratione ſingularis ſenſibilis ſecundum Ariſtotelem, non eſt primo intellectum: dico ſingulare ſenſibile, ſeu materiale, nam ſingulare non repugnat ab intellectu cognoſci, ſi immateriale ſit: at ſingulare materiale non eſt primo intelligibile. Dicitur ſub ratione ſingularis ſenſibilis, quia poteſt quidem ſingulare ſub aliqua uaga ratione comprehendi ab intellectu, ut quod ſit indiuiduum, quod ſit ſub ſpecie, quod ſit aliquis homo: at quod ſub ea ratione, qua a ſenſu percipitur, ſit primo intellectum, hoc dicimus eſſe contra Ariſtotelẽ expreſſe primo Phy. tex. 49. ubi ſingularia tãtum dat ſenſibus primo uniuerſalia intellectui: & 5. Meta.cap.11. dicit uniuerſalia priora ſecundum intellectum, ſingularia priora ſecundum ſenſum: & 3. animæ tex.32. intellectum, & ſenſum ſeparat, eo, quod unus ſingulare, alter uniuerſale percipiat. *1. Concl.*

Ratio autem cõtra Gregorium hæc eſt. Nullum primum materiale agit in immateriale: at ſingulare ſenſibile eſt purũ materiale, intellectus uero immaterialis, non ergo per ſe primo poteſt agere in intellectum, nec ſui ſpeciem imprimere. *Ad arg. prim. op.* *Ad 1*

Nec oppoſita argumẽta quicquam ualent. Ad primum Durandi pro prima opinione reſpondetur, quod uniuerſale fit ꝑ intellectum agentem abſtrahentẽ ſpecies uniuerſaliũ a phãtaſmatibus, quæ abſtractę repræſentant intellectui poſſibilia uniuerſalia. ac ipſe primo intelligit illa: non enim intellectus agens eſt, qui intelligit, ſed poſſibilis, ante, cuius actum pręcedũt uniuerſalia. Sed argumentum Durandi procedit ex hoc, quod negat intellectum agentem contra Ariſt.& quamuis hoc ei concederemus, adhuc nihil concludit argumentum: nam in ipſis phantaſmatibus ſunt incluſæ naturæ uniuerſales, ſicut in Petro eſt homo, aĩal, & reliqua: & iſtæ primo mouerent intellectũ poſſibilẽ, ſicut albedo primo mouet uiſum, & non frigiditas, quæ eſt cum albedine in niue, quæ uñ.

Ad 2 Ad ſecundum Gregorii dico, quod

uniuer

uniuerſale colligitur quidem ex ipſis ſingularibus, ſed non intellectu cognitis, ſed ſenſu: ut enim in inductione ſingularis ſenſu, uniuerſalis propoſitio intellectu colligitur. ita in ſimplici cognitione uniuerſalis: & hoc eſt expreſſum dictum Themiſtii. 2. Poſte. cap. 35 & 36 & Philoponi in præſenti: ubi clare dicunt, ſenſu occupato circa ſingularia, intellectum uniuerſalia ex eis colligere: nec hoc eſt mirum, cum enim ſit una anima, & unum ſubiectum, quod cognoſcit, poteſt quidem per unam potentiam unum, per aliam aliud & per omnes aliqua ſimul cognoſcere.

Ad tertium, & quar. Et per hoc reſpondetur ad tertium, & quartum argumentum: nam anima cognoſcit ſingularia ſenſu, uniuerſalia intellectu: & per utranq; potentiam ſimul operatur, & coniungit uniuerſalia ſingularibus ipſis.

Ad quintum. Ad ultimum dico, ens eſſe obiectum intellectus, ſed in uniuerſali intelligi: uñ de ſingularia ſunt quidem entia. ſed in ſingulari non ſunt intelligibilia, quia deeſt eis conditio, nempe abſtractio. Sicut color eſt quidem obiectum uiſus, at non uidetur ſic color, ſed in ſuis indiuiduis, quia ſentire eſt ſingularium: ita per oppoſitum in intellectu, qui reſpicit uniuerſalia.

Secunda cõcluſio. Secunda concluſio. Non fit uniuerſale in anima, niſi ex collatione indiuiduorũ inter ſe, percepta enim multorum conuenientia, & ipſorum differentia, colligit intellectus uniuerſale.

1 Hęc eſt expreſſa ſententia Auerrois. 12. Meta. com 4. ubi dicit, quod intellectus ex conſimilitudine multorum facit unam intentionem, & id eſt uniuerſale.

2 Et Ariſtoteles. 1. Meta. cap. 1. ubi dicit, uniuerſale fit, cum ex multis conſimilibus una communis ratio fiat, nam licet hic textus ſit de uniuerſali ipſo complexo, eadem eſt ratio in uniuerſali incomplexo.

3 Idem etiam ex Themiſtio. 2 Poſte. cap. 35. & eſt ſententia aliorum fere Grę corũ. Ex quo patet, quod nullus poteſt habere uniuerſalis notitiam confuſam actualem per inuentionem, niſi habeat ſimul aliquam ipſius diſtinctam potentialem, nempe per ea indiuidua, ex quorum conſimilitudine uniuerſale abſtractum eſt.

Tertia cõcluſio. Tertia concluſio. Inter uniuerſalia conceptus ſpecificus eſt primo cognitum ab intellectu noſtro. Dico inter uniuerſalia, quia forſan primo cognitum eſt uia originis uagum ſingulare, ut dicit Philoponus, ſed hoc non diſputatur modo, ſed inter uniuerſalia. Per conceptum ſpecificum non intelligo conceptum ſpeciei ſpecialiſſimę cum Scoto, ſed conceptũ quẽcunq; abſtractum ab indiuiduis immediate, ſiue ſit ſpecies, ſiue genus, ut conceptus uiuentis abſtractus ab his, & illis indiuiduis dicitur ſpecificus. Similiter conceptus corporis, & aliorum ſuperiorum.

Hęc concluſio eſt certiſſima, & probatur, uniuerſale non fit niſi per abſtractionem ab inferioribus uia originis, ſed prima omnium inferiora ſunt indiuidua, ergo prima abſtractio fit ab illis, ſiue ſint eiuſdem ſpeciei, ſiue diuerſæ, & talis conceptus dicitur ſpecificus.

Præterea conceptus genericus fit per abſtractionem a ſpeciebus, ergo præcedit ſpecierum abſtractio, ergo non poteſt illud eſſe primum uniuerſale. 2

Nota. Caue ne decipiaris, non enim eſt idem cõceptus ſpecificus, & conceptus ſpeciei, nam cõceptus ſpecificus eſt, qui abſtrahitur ab indiuiduis immediate apprehẽſis; ut ſimilibus, & eiuſdem rationis, non per cepta differentia illorum, quamuis illud. quod abſtrahitur, ſit genus, & talem dicimus eſſe primo cognitum. At cum hi conceptus ſpecifici, quidam ſint uniuerſaliores, quidam minus uniuerſales, quidam ſpecialiſſimi, ut quando indiuidua formantur ſub ratione entis uel corporis uel uiuentis uel hominis, dubium adhuc eſt, qui ſpecifici ſint primo cogniti, an communiores, an minus communes, nã in præcedenti concluſione non eſt diſcordia.

Quarta cõcluſio. Quarta concluſio. Inſenſibilium perfecta applicatione primus conceptus eſt ſpeciei ſpecialiſſimæ, duplex eſt enim ſenſibilium applicatio ſenſibus, perfecta, & imperfecta: perfecta dicitur, cum ſic indiuidua ſenſibus admota ſunt, ut omnia accidẽtia eorum ſenſibilia ſentiri poſſint: imperfecta uero, cum non omnia eorum accidentia ſenſibilia diſtingui ualent, ut cum latent, aut remota ſunt. concluſio autem procedit de perfecta indiuiduorum applicatione.

Et pro

1 Et probatur: uniuerſale fit ex conſimilitudine indiuiduorum percepta, ergo illud erit primum, cuius uehementior ſimilitudo ſenſibilis occurrit: talis autem eſt inter indiuidua eiuſdem ſpeciei ſpecialiſſimę, eum perfecte applicata ſunt, erit ergo primũ uniuerſale ſpeciei ſpecialiſſimæ.

Secunda pars cõcl. Addenda autem eſt altera pars concluſionis: in imperfecta autem applicatione primo occurrit conceptus ſpecificus ſuperior: & quo magis imperfecta, magis ſuperior, quia indiuidua diuerſarum ſpecierũ minus tunc diſtinguuntur, & unius apparent rationis: cuius ſignum eſt, cum uaria indiuidua remota ſunt, unius proxima rationis apparent.

Duo ordines nota tu digni. Vnde duo ordines ſunt notandi. ab applicatione enim perfectiſſima incipiẽdo, primum uniuerſale eſt ſpecies: a minus perfecta primum eſt genus proximum, quia iam illa indiuidua minus diſcernuntur poſtea in minus perfecta, eſt ſuperior conceptus, uſq; ad ſupremum, quia ſemper minus, & minus indiuidua diſtinguuntur, omnes tamen hi conceptus ſpecifici dicuntur, quia ab indiuiduis ſemper uniformibus apparentibus colliguntur.

Nota. Alter ordo eſt, ab imperfectiſſima incipiendo applicatione, & primus eſt ſpecificus ſupremus. Hæc omina intelligę in conceptibus ſenſibilibus: nihil enim prohibet eſſe conceptus intermedios occultos, quia ipſorum accidentia latent ſenſus.

Nota. Vnde infertur unum notandum, quod ordo horum conceptuum actualium, confuſorum non ſic ſumendus, nec ex parte rerum, nec ex parte intellectus, ſed ex parte applicationis indiuiduorum ad ſenſum.

Quinta cõcluſio. Quinta concluſio. In plurimum ſunt iſtæ imperfectæ applicationes, quæ occurrunt, ac minus diſcernuntur indiuidua inter ſe, uia originis: ob id uniuerſalia dicuntur notiora nobis, & conceptus ſpecificus uniuerſaliſſimus primus: & hanc exiſtimo eſſe mentem Sancti Thomæ, quamuis enim in uno, aut altero ſit perfecta applicatio, frequenter in reliquis non euenit, ob id ſimpliciter illud aſſeri poteſt.

Sexta cõcluſio. Sexta. Abſtractis uniuerſalibus ſemel ex uno ſingulari poſtea uniuerſalia indifferenter abſtrahimus, & abſtracta aliis nondum ſenſatis facile applicamus & facilius uniuerſaliora ipſa, ut experientia ipſa monſtrat.

Septima cõcluſio. Septima. Quantum ad abſtractionem diſtinctam potentialem, nempe eum uniuerſaliora non ab indiuiduis, ſed a ſuis immediatis inferioribus abſtrahuntur, Vniuerſaliora ſunt poſteriora nobis, & hoc ſemper uia originis.

Eſt enim ordo neceſſarius hic, ut primum ſpecies ab indiuiduis, quam genus a ſpeciebus, & genus ſuperius ab inferioribus abſtrahatur. 1

Nota. Vnde reſolutione, dico, actualis notitia diſtincta ab uniuerſalioribus ad minus uniuerſalia eſt: potentialis diſtincta perfecta a minus uniuerſalibus ad uniuerſaliora: actualis uero confuſa, quæ eſt per abſtractionem immediate ab indiuiduis, uia originis, ordinem habet ex perfecta aplicatione, uel imperfecta, licet frequentius ſpecifici uniuerſaliores occurrant. Has concluſiones admodum obſerua, quas puto ueriſſimas, & maxime ad mentem Ariſtotelis, & optimorũ eius interpretum.

Ad argumentum tertiæ opinionis. Ad argumenta igitur Sancti Thomæ, & Scoti reſpondere oportet. Ad primum igitur S. Tho. dicendum, quod ordo in notitiis confuſis, nec ex parte rerum, nec ex parte intellectus eſt ſumendus, ſed ex parte applicationis uariæ indiuiduorum ad ſenſum, eo quod potentia intellectus eſt immediata ad omnes formas ſecundum ſe, non ſicut materia, & omnes illi conceptus ſpecifici ab indiuiduis ſumuntur immediate, propterea inter ſe ordinem non habent. Secus ſit in notitia diſtincta actuali, & perfecta potentiali, tunc enim eſt ordo neceſſarius inter ipſa uniuerſalia, in hac enim a particularibus, in illa ab uniuerſalioribus incipiendum ordinate. *Ad primum.*

Ad ſecundum. Ad ſecundum facile reſpondetur, illas eſſe notitias in applicatione imperfecta, & nos id concedimus: Hæ uero, ut plurimum occurrunt, tamen negamus, id eſſe ex natura intellectus, nec eſt ordo talis neceſſarius.

Nota. Et nota, quod qui ab eo, quod remote uidet, format ens, corpus, animal, eſt, quia iam ipſe præhabuit talia uniuerſalia,

ſalſa, nam ſi nullum præhaberet, ex uno indiuiduo nullũ primum uniuerſale uia originis, ut dictum eſt ſuperius, fit.

Ad 3. Ad tertium, eſt magna æquiuocatio in argumento: dupliciter enim poſſumus intelligere, quod potentia feratur in ſuum obiectum primo: uno modo tanquam in id, ſub cuius ratione fertur in quodcunque: quomodo ſenſus uiſus in colorem primo fertur, quia eatenus uidet album nigrum, & reliqua, quia colores ſunt, & ſic unaquæq; potentia fertur in ſuum obiectum: & intellectus nihil intelligit, quod non ſit ens: altero modo intelligi poteſt: quod feratur in ſuum obiectum primo abſtractum, & tanquam id, quod cognoſcitur, ut ſi uiſus uideret colorem ſolum: & hoc non eſt in ullo ſenſu, intellectus eſt, qui ſic poteſt ferri i ens ipſum, tamen id non eſt neceſſarium, ut primo faciat, & de hoc procedit argumentum, & maior eſt falſa.

Ad argumenta Scoti opinionis. Ad argumenta Scoti reſpondetur. *Ad primum, & tertium.* Ad primum, & tertium eadem eſt ſolutio, illa enim procedunt in applicatione perfecta indiuiduorum, & ſic conceditur, primam eſſe ſpeciem ultimam, ſed negatur, quod id ſit primo cognitum neceſſarium: nam frequentius non ſunt tales applicationes: conceptus autem ſpecificus eſt neceſſario primo cognitum, licet in plurimum accidat ſuperior.

Ad 2. Ad ſecundum reſpondent Thomiſtæ, Metaphyſicam dici ultimam ordine doctrinæ, non quod ens ſit ultimo cognitum, ſed quod de intelligentiis tractet, quæ ſunt difficilimæ; ſed hoc non euacuat difficultatẽ, quia cum maxima pars Metaphyſicæ ſit in ente communi iſtis, & minima de intelligentiis: non eſt dicenda ultima doctrina.

2. Solutio S. Tho. 1. Metaphyſ. lect. reſpondet, quod quamuis iſta uniuerſalia ſint confuſa cognitione ſimplici notiora, tamen quantum ad eorum proprietates, & cauſis, quas ſcientiæ conſiderant, ſunt difficillima.

3. Solut. Poſſumus etiam dicere, quod uniuerſalia abſtracta iſta ſunt difficilia, ut diximus, quia præſupponunt plurimum abſtractiones. Hæc de quæſtione præſenti ſint ſatis: ad ſextam quæſtionem iam accedamus.

An eadem ſint nota nobis, & natura Quæſtio VI.

Hæc quæſtio eſt ad examinãda magis uerba capitis hu-ius: & eſt primum argumentum. Hic confuſa, & compoſita dicuntur nobis notiora, *Argumẽta in contrarium. 1. argum.* ſed lib. 2. de parti. cap. 1 compoſita dicũtur notiora ſuis partibus natura: & 9. Meta. cap. 6. quibus locis dicitur, poſteriora generatione ſunt priora natura: ergo eadẽ ſunt nota nobis, & natura, uel eſt contradictio locorum.

Secundo, in Mathematicis cauſæ ſunt notiores nobis, ut dicit Auer. at cauſæ ſẽper ſunt notiores natura, ergo eadẽ ſunt, & nobis, & natura nota. *2. argũ.*

Tertio. Hic dicitur, uniuerſalia eſſe nobis notiora ſingularibus: at 2. Poſter. cap. 2. uniuerſalia dicuntur notiora natura ſingularibus: ergo eadem ſunt illa duo: & præterea uidentur iſta duo loca repugnare ad inuicem. *3. argũ.*

Quarto. Dicit Ariſt. ſe uelle a notioribus nobis procedere, & tamẽ incipit a cauſis, quę ſunt notiores natura: ergo illa duo eadẽ ſunt uel cõtradictio uidetur admittẽda. *4. argũ.*

Sit primum fundamentum, pro huius determinatione. Inter alias acceptiones natura dupliciter ſumitur: uno modo pro ſubſtantia, & eſſentia cuiuſq; rei, quo pacto dicitur definitio explicare naturam rei: altero modo natura pro ſubſtantia, quæ eſt principium motus & mutationis uſurpatur, & utroque modo dicitur notum, ſeu prius natura, & quod ſecundum ſuum eſſe notum & prius eſt, & quod ſecundum generationem, & motum prius eſt. *1. fund.*

Ex quo tripliciter inuenimus apud Ariſtotelem, aliquid dici prius natura, & notius: uno modo, quod eſt prius genere, id eſt, quod ſit primo quantum ad motũ executionis, quo pacto. 9. Topi. cap. 3. Elementa dictionibus, & partes toto, & genera, ac differentiæ ſpeciebus natura priora dicũtur. Altero modo dicitur prius natura, quod in generatione prius intenditur, ſicut per oppoſitum compoſita, & tota partibus, & componentibus priora dicuntur, quia illa præcipuæ intenduntur: *Nota.*

ſunt

ſunt enim generationis, & conſtitutionis finis: & ſic loquitur. 2. parti. & 9. Meta. allegatis. Tertio dicitur prius natura & notum, quod plus habet entitatis, & actus, qui eſt ratio, per quam res ſunt intelligibiles: & ſic. 1. Meta. cap. 1. uocat entia immaterialia manifeſtiſſima natura, quia maxime entia ſunt.

Argumẽ in contrarium. argum.

2. fund. Sit ſecundum fundamentum. Dupliciter poſſumus intellectionem noſtram conſiderare: uno modo quantum ad ſubſtantiam ipſius intellectionis: altero modo, quantum ad modum. ſi ſubſtantiam ipſius ſpectes, eſt undique immaterialis, nam eius ſubiectum proximum, & principium eſt immateriale, nempe ſola anima, in qua recipitur intellectio. Si etiam id, per quod intellectio fiat, conſideretur, eſt etiam immaterialis: fiunt enim intellectiones per ſpecies immateriales abſtractas a phantaſmatibus. Vlterius ſi obiectum reſpicias, immateriale eſt, cognoſcimus enim uniuerſalia, quæ immaterialia ſunt. at ſi modum intellectionis inſpicias, materialis eſt, fit enim per abſtractionem ſpeciei a ſenſu: unde per ſe intelligere non ualet intellectus, niſi ea, quæ a ſenſibus, & per ſenſus percipit.

argũ. argũ. argũ.

Hinc eſt, quod duplex ſolet conſtitui obiectum intellectus, unum ſecũdum ſubſtantiam intellectionis. & hoc eſt ens ſimpliciter, ut dicit omnia, quæ actum habẽt: alterum eſt ſecundum modum: & hoc eſt ens ſenſibile, & materiale.

ind.

Reſp. q. 1. Atque hinc fluxit, ut quædam dicantur cognoſcibilia ſecundum ſe, nempe, quæ plus entitatis habẽt, ut immaterialia; quædam nobis, quæ magis ſenſibus ſunt manifeſta, ut materialia.

2 Ex his colligimus ſenſum Ariſtotelis in hoc capite: uocat enim nota natura modo primo, id eſt, quæ ſunt priora generatione, ſicut ſunt cauſæ: uocat nota nobis ſenſibiliora, qualia ſunt compoſita, & effectus. Hoc autem in Phyſica, nam in Mathematica cauſæ ſunt notiores nobis, & natura: non enim illa propoſitio uniuerſaliter intelligenda eſt, non ſunt nota nobis, & natura eadem; ſed in Phyſica plerunq; uerum habet.

Vnde ſequitur, quod non dicuntur hic notiora natura, quæ plurimum habent entitatis, ut uult S. Tho. ſed quæ priora ſunt generatione: nam materia, & forma ſic non eſſent priores natura compoſito.

Per hæc patet ſolutio ad argumẽta. Ad primum enim dicitur aliter. in 2. de parti. dici prius natura, quam hic: Illic enim prius natura dicitur, quod in generatione intenditur, ſicut compoſitum. Hic uero, quod prius eſt generatione, ut dicit Auerro. ſicut principia. *Ad arg. in op. Ad 1.*

Ad ſecundum, diximus iam, nõ eſſe uniuerſaliter illam propoſitionem intelligendam, ſed in Phyſica, ut in plurimum. *Ad 2.*

Ad tertium, non omnes eodem modo illa duo loca conciliant. S. Tho. enim hic & in Poſterio. dicit illa uerba Poſteriorum eſſe intelligenda de uniuerſali in prædicando, & de ſingulari, id eſt, indiuiduo, facta comparatione ad cognitionem noſtram, tam ſenſitiuã, quam intellectiuam.

Et tunc eſt ſenſus, ſingularia dicuntur notiora nobis, nempe quia ſenſu percipiũtur, Vniuerſalia uero natura, quia a ſenſu remota ſolo intellectu percipiuntur.

Aduerte in hoc loco, ſingulare accipitur pro minus uniuerſali, & fit comparatio ad ſolum intellectum, unde ſenſus eſt, inter uniuerſalia, uniuerſaliora dicuntur nobis notiora.

Auerroes cũ Sancto Thoma conuenit, quantum ad hunc locum, at de lib. Poſte. dicit, per uniuerſalia intelligi cauſas proprias, & de omni, & per ſe, quę uniuerſales dicuntur, hæ autem difficiles ſunt nobis. *Ad 3.*

Philoponus uero per uniuerſalia in libro Poſte. intelligit ipſa genera, & cõmunia, quę eo ſunt obſcuriora, quo uniuerſaliora. At hic per uniuerſalia uaga ſingularia intelligit, ut diximus in ipſius expoſitione, quæ quidẽ ſunt nobis notiora, quo uaga magis ſunt.

At mihi cum Simplicio dicendum uidetur, qui locum Poſteriorum de uniuerſalibus, quantum ad diſtinctam potentialem notitiam intelligit, hæc enim quo uniuerſaliora, notiora natura, & minus nota nobis ſunt particularioribus, quia plures præſupponũt abſtractiones, at locum hunc intelligit de uniuerſalioribus, quantum ad notitiam confuſam, ſecundum quam immediate a ſingularibus abſtrahuntur: &, uti latius diximus ſuperiori quæſtione, in plurimum notiora nobis

ſunt, quo uniuerſaliora: & expoſitio ualde notanda.

Ad quartum. Ad quartum reſpondetur, quod Ariſtoteles non dixit, ſe incepturum a cauſis, quia ſunt notiores nobis, ſed quia ordo doctrinæ id poſtulabat. At in modo, & uia indagandi ipſas cauſas, dixit, ſe a notioribus nobis proceſſurum, nempe a compoſito: & inter ipſas cauſas ab uniuerſalioribus incepturum, quia uniuerſaliora ſunt nobis notiora. Hæc circa proœmium iſtud ſufficiant.

Caput ſecundum.

Quia Ariſtoteles in his ſequentibus textibus uſque ad 41. excluſiue, nihil aliud, quam ueterũ opiniones extirpare contendit circa rerum naturalium principia, admodum utile erit, in breuem quendam epilogum redactas eas omnes primum proponere, ut facilius poſtea procedere poſſimus.

Opiniones antiquorum de principiis rerũ naturalium. Omnes igitur Philoſophi in hoc conuenerunt, nempe rerum naturaliũ eſſe principia: quot autem, & quæ iſta eſſent, uarie ſenſerunt: diuiſi enim ſunt in tres partes: quidam unum, quidam infinita, quidam plura, ſed finita principia eſſe dixerunt.

ponentium unũ principium. Prima opinio. Eorum, qui unum poſuerunt principium, Meliſſus unum infinitum, & immobile principium eſſe dixit, quod autẽ hoc eſſet, non explicuit. Aduerte autem, quod hic de principio materiali, & intrinſeco ſermo fit.

2. opinio. Secunda ſententia fuit Parmenidis, qui unum, & immobile principium poſuit, finitum tamen: & in hoc a Meliſſo differebat: at quod hoc eſſet, non etiam explicuit.

3. opinio. Tertia fuit Thaletis, ut habetur. 1. Meta. hic enim aquam omnium rerum principium dixit eſſe, forſan (ut dicit Ariſtoteles) quia humido uidebat maxime uiuentia conſiſtere: & hanc ſententiã ſecuti ſunt reliqui ſex ſapientes Græci, ut dicit Cicero. 4. lib. Acad. q.

4. opinio. Quarta ſententia fuit Diogenis, & Anaximenis, qui aerem omnium naturalium principium fecerunt.

5. opinio. Quinta Heracliti, qui fecit ignem.

6. opinio. Sexta Heſiodi, qui fecit terram omniũ principium.

7. opinio. Septima, quorundam, qui medium inter aerem, & aquam, ut uaporem, principium poſuerunt. Quam ſententiam Philoponus, & Simplicius aſcribunt Anaximandro, ſed re uera, alia fuit huius ſententia, ut dicemus: forſan eſt error in nomine. Hæ ſunt ſententiæ ponentium unum principium rerum naturalium, licet non eo ordine temporis fuerint Philoſophi iſti, quo ſententiæ numeratæ ſunt: fuit enim Thales primus, & alii poſterius enarrati.

Opiniones eorũ qui infinita Principia poſuerunt prima opinio. At eorum, qui infinita principia poſuerunt, Anaxagoras dixit, rerum principia eſſe infinitas particulas indiuiſibiles, ex quibus res naturales ſunt cõpoſitæ, quas particulas uocabat atomos: particulas has diuidebat per omnes ſpecies, & ſingularum ſpecierum ponebat infinitas, ut infinitas carnis, oſſis, ignis, & aliarum rerum: & non ſolum ſpecie has particulas differentes ponebat, ſed etiam ſecundum accidentia contraria, ut quędam eſſent calidæ, quædam frigidæ.

Ex his atomis compoſitum quoddam cõfuſum prius poſuit, in quo omnes erãt congregatæ, quod uocabat Chaos: & ab hoc mens, ideſt, Deus, ſecundum ipſum, poſtea ſeparauit, & diſtinxit rerũ ſpecies congregando atomos in uarias partes.

Dicebat præterea, in ſingulis adhuc cõpoſitis contineri atomos infinitas omnium ſpecierum, ſed non apparere, niſi atomos unius ſpeciei; atq; hoc modo fieri generationes, nempe cum occultæ atomi apparent, & manifeſtæ occultantur.

Aduerte autem, quod uocabat has particulas indiuiſibiles, non quod eſſent ſicut puncta, ſed quod iam ultra actuali diuiſio ne diuidi non poſſent. Hæc ſententia fuit Anaxagoræ.

2. opinio. Secunda fuit Anaximandri, qui in hoc ſolum differt ab Anaxagora: hic enim chaos ex atomis factum dicebat: at Anaximander, ex chao factas atomos affirmabat.

3. opinio. Tertia ſententia fuit Democriti: Hic enim ex atomis etiam infinitis cuncta componebat: at in his differebat a præcedentibus: aſſerebat enim has atomos eſſe eiuſdem rationis, nec eſſentialiter differre,

ferre, ſed tantum figuris, quia quædā ſunt triangulares, quædam quadrangulares, aliarumq; figurarum. Præterea habebant uarium ſitum, & ordinem inter ſe: atque ex his duobus proueniebant uaria accidẽtia, & figuræ compoſitorum: ob id enim caput, uel corpora erāt rotūda, quia atomis rotundis erant compoſita: obtuſa uero, quia quadrangularibus: ſimiliter calida frigida, & alterius cuiuſq; rationis propter uariū ſitum, & ordinem atomorū.

Opiniones eorũ Philoſophorum, qui plura principia ponebāt, ſed finita. prima opinio. Alii Philoſophi finita, plura tamen principia ponebant. Parmenides ignem, & terram, principia poſuit. Quod ſi dicas, non ne iſte unum principium poſuit? Reſpondet Philo. feciſſe duos libros, & uulgares, & accuratiores: in his unum dixit eſſe principium, in illis uero duo illa. Alii dicunt, hæc duo principia poſuiſſe ſecundum apparentiam, erant tamen unum ſecundum exiſtentiam, ſed parum hoc refert.

2. opinio. Alii ſecundo, tria elementa poſuerunt, excepta terra.

3. opinio. Alii tertio, omnia quatuor: atque hæc fuit ſententia Empedoclis, & Hippocr.

4. opinio. Quarto, Plato dicebat, principia eſſe, magnum, paruum, & Idæam, per magnū, & paruum materiam intelligens.

5. opinio. Quinto, Pythagoras, par, & impar rerū principia dixit, per par materiam, per impar formam forſan ſignificans: materia enim eſt diuiſibilis ſicut par: forma indiuiſibilis, ut impar.

Nota 1. Philoſophi, qui poſuerūt cām efficientem. Hæ ſunt Philoſophorum ſententiæ circa rerū principia, inter quos, aduerte primo, aliquos ponere cauſam efficientem, ut Anaxagoram, qui poſuit mẽtem, id eſt Deum ſeparātem chaos: & Empedoclem, qui litem, & amicitiam, cauſas efficientes poſuit: dixit enim elementa fuiſſe chaos componentia primum: poſtea per litem eſſe ſeparata, ac mundum hunc conſtituiſſe: Et iterum per amicitiam reditura ad chaos. & per litem iterum ſeparanda: unde mundum infinities corruptum, & generatum, corrumpendum, & generādum dicebat.

Nota ſecundo. Philoſophi non naturales qui abſtulerūt motum. Aduerte ſecundo, quoſdam ex his Philoſophos dici non naturales, quoſdam naturales: non naturales dicuntur, qui diſputātes de rebus naturalibus motum auferunt a principiis, qui eſt paſſio phyſica: ſicut Parmenides, & Meliſſus principium immobile ponentes: Naturales uero dicũtur, qui motum non auferunt, ut reliqui prædicti.

Nota tertio. Prædicti Philoſophi non ponebāt generationem ſecundum ſubſtan. ſed ſecūdum accidentia, uel ſecundum apparentiam. Aduerte tertio, Omnes hi nullam ſubſtantię generationem ponebant de nouo, ſed omnes mutationes, aut eſſe ſecundum apparentiam, ut dicebat Anaxagoras: aut ſecundum accidentia, ut reliqui dicebant: nam ex uaria denſatione, aut rarefactione, aut compoſitione elementorum erant uaria corpora: ſed non erat ſubſtantia de nouo: non enim iſti poterant intelligere a quo talis poſſet ſubſtantia produci.

Aduerte quarto. Aliquos ex his ob id ipſum, mundum ab æterno poſuiſſe, aliquos uero materiā ipſam, & ex qua erat ipſemet mundus, ut patet ex dictis.

Nota quarto. Ariſtotelis ſnīa. Ariſtoteles uero multo aliter, quam hi, proceſſit, & quantum ad numerum principiorum, & quantum ad ipſa principia: tria enim principia poſuit, materiam, formam, priuationem. materia eſt quædam imperfecta ſubſtantia ſimplex, non compoſita ex duplici parte eſſentiali, hæc cum altera ſimplici ſubſtantia quæ dicitur forma, compoſitum naturale cōponit, ſicut lignum, & figura cathedram faciunt.

Hæc materia ſecundum ſe nullam habet formam, cum ſit ſimplex. Dico ſecundum ſe, nam ſemper eſt cōiuncta cum forma, tamen de ſe non habet illam, nec eſt eius pars forma. quamuis autem non habeat de ſe formam, eſt tamen in potentia ad quamlibet formam, ſicut lignum de ſe nullam habet rei artificiatæ formā, eſt tamen in potentia ad quamlibet talem formam. & ex hoc prouenit, ut iſta materia dicatur habere priuationem formarū, quia cum non habeat illas, poteſt habere: hoc autem eſt eſſe priuatū. unde materia, quæ eſt huius ligni, eſt in potentia ad formam quamlibet ſubſtantialem.

Dices, ad quid eſt priuata iſta materia? dico, ut ſint generationes rerum, nō enim ex hoc ligno fieret ignis, niſi materia eius eſſet priuata forma ignis: nam, ut ex aliqua materia fiat aliud, duo ſunt neceſſaria. Alterum quod illa materia non ſit illud, quia ſi eſſet, non fieret, quod enim eſt, non fit. Nec ſatis eſt nō eſſe, ſed quod poſſit eſſe: atq; hæc duo habet iſta materia, ob id dicitur priuata, priuatio enim hæc duo importat.

Ex

Ex quo fit, quod generatio rei non eſt aliud, quam eductio formæ ex potentia materiæ, ut ignis admotus ligno, ipſum diſponit, donec expellat ab illa materia formam ligni, & inducat formam ignis: atque ſic fit generatio: non enim agens facit totam rem, aut corrumpit totam rem, materia enim non generatur, nec corrumpitur, ſecũdum Ariſtotelem, ſed iſta fiunt ſecundum formas: unde, ſecũdum ipſum, tria ſunt generationis rerum naturalium principia.

Hanc materiam finitam poſuit, ſed per mutuam generationem, & introductionem formarum in eadem parte materiæ, dicebat duraturas, & duraſſe generationes æterno tempore. Atque breuiter hæc eſt ſententia Ariſt. qui locutus eſt probabiliſſime omnium: & ob id hoc communiter modo omnes docent; licet in hoc ſit deceptus, quod mundum æternum affirmarit, quod noſtra fides damnat.

Neceſſe eſt autem: Tex. VI.

Diſputatio Ariſt. cõtra prædic. Phil.

Diſputat Ariſtoteles contra Philoſophos de rerum principiis in his textibus triginta quatuor. ac primum, contra eos, qui non naturaliter loquuntur: poſtea contra alios. Dicũtur autem non naturales, non quod de rebus naturalibus non loquantur, imo de eis diſſerunt; ſed quia de principiis rerum naturalium loquentes non loquebantur, ut Philoſophi naturales, cum auferrent motum cuius principium eſt natura.

Diuiſio, ſeu enum. neceſſ. circa princ.

Vtitur igitur diuiſione communi circa principia, nec incipit probando principia eſſe, ſed diuidendo, quia, ut dicit Simplicius, omnes Philoſophi in hoc conuenerunt, principia rerum naturalium eſſe. Facit igitur diuiſionem cum ſubdiuiſione quinq; partium. Neceſſe eſt principia aut eſſe unũ aut plura: Si unum, aut mobile, aut immobile. Hoc enim Parmenides, & Meliſſus ponunt: illud uero naturaliter loquentes: Si plura, aut finita, aut infinita: ſi finita, aut duo, aut tria, aut in aliquo alio numero determinato: ſi infinita, aut differentia figura, & forma accidentali, & etiã contraria, ut dixit Democritus: aut nõ ſic differentia, contraria tamen, ut dixit Anaxagoras. Omnes hæ diuiſionum partes nõ habent medium, ſed aut unam, aut alterã neceſſe eſt conſiſtere, propterea dixit, neceſſe eſt.

Not. I.

Aduerte, quod illa uerba: aut contraria: Themiſtius, & Porphyrius uolunt dicta eſſe propter Anaxagoram. ut priora ad Democritum, hæc uero ad Anaxagoram referantur. at quia etiam Democritus poſuit contrarietatem ſitus, & ordinis, Philoponus, & Alexander ad ipſum Democritum retulerunt: & tunc oppoſita diuiſionis pars eſt ſubintelligenda. At Simplicius attẽdens, etiam Anaxagoram poſuiſſe contraria principia, ad utrunq; retulit, ut ſit ſenſus, aut ſunt figura differẽtia, aut non, utroque tamen modo cõtraria: & ita ſuperius expoſuimus, & uidetur melior expoſitio.

Not. 2.

Aduerte præterea, quod Ariſtoteles nõ aſſignauit omnia membra diuiſionis, omiſit enim aliqua, nempe, ſi plura, aut immobilia, aut mobilia. hoc autem omiſit, quia ut dicunt Simplicius, Auerroes, & S. Tho. nullus dixit eſſe principia plura immobilia; quicquid dicat Philoponus: omiſit ẽt unum immobile infinitum, ut dixit Meliſſus: & finitum, ut dixit Parmenides: quod fecit breuitatis cauſa, ut notat Simpli. nõ enim referebat omnia ſtatim proponere.

Perfe. diuiſio ſeu enumer.

At ſi libet completam habere diuiſionẽ hanc, erit componenda, ut componunt Simplicius, Alexander, & Philoponus. Principia, aut ſunt unum, aut plura: ſi unum, aut mobile, aut immobile: ſi unum immobile uel finitum, ut dixit Parmenides, uel infinitum, ut Meliſſus. Si unũ mobile, aut finitum, ut Thales, aut infinitum, ut Diogenes, qui aerẽ infinitum poſuit. Si plura, aut finita, aut infinita. Si plura finita, aut mobilia, aut immobilia. Si plura infinita, aut mobilia, aut immobilia.

Similiter autem quærunt. Tex. VII.

Sanctus Thomas, & Auerroes, hunc textũ exponunt, ut uelit Ariſtote. oſtendere apud hos Philoſophos eãdẽ eſſe q̃ſtionem de ente, & de principio entis, ut idem ſit quærere, an unum ſit ens, an plura; & an

unum

unum ſit principium, an plura: & hoc dixit, ut notat Simplici. propter Parmenidē & Meliſſum, qui non dixerunt unum eſſe principium, ſed omnia eſſe unum ens. & idem intelligebant, ac ſi dicerent, unum eſt entium principium. *Nu. 1.*

Dubium. Dices. quo modo apud hos, idem eſt dicere, an ſit unum ens, & an ſit unū principium? Rńdent bene S. Tho & Auerroes, quia iſti principium hoc exiſtimabant eſſe totam rei ſubſtantiam, non enim ex eorū ſententia differebant cōpoſita, niſi accidē taliter: oīa enim erant aqua, aut aer, aut atomi, aut elementa, ſic uel aliter ſe habē tia, uti diximus: & cum nō eſſent alia ſubſtantia, niſi principium, idem eſt utrunq; petere, cum ens, & principium ſint idem. *Prima expoſitio S. Tho.*

Nu. 2. *2. Expoſitio Philop.* Philoponus autem ita exponit, ut dicat Ariſto. confirmare ſuā diuiſionem exēplo aliorum Philoſophorum, qui de entibus diſputantes ſtatim principia quærunt: & ſic quærunt per has diuiſiones prædictas. Vtraq; eſt conueniens expoſitio.

Itaq; ſi unum eſt, atq; immobile.

Tex. VIII.

PArmenidis, & Meliſſi opinionem ad Phyſicum non pertinere docet, quia negant in Phyſi. principium, nempe dum negant motum: & ſicut Geometra non diſputat contra negantes ipſius principia: ſed id eſt alterius ſcientiæ, cui ſecundum aliquid ſubalternatur: aut ſcientia communis. ſ. Metaphyſicæ, & Dialecticæ, ut dicit Simplicius: ſic etiam nec illic, qui de principiis loquitur, debet diſputare contra hos, qui negant principia ipſa. Nam in hoc, quod dicūt, unum eſſe principium, negāt principium eſſe, quia ſi principium eſt, alicuius alterius entis, uel aliorum principium eſt: at iſti non ponūt aliud ens præter principiū, nō ergo erit principium, cum deſit principiatum Similiter negant principiū in hoc, q dicant eſſe immobile, quia, tūc ex eo nihil fieri poſſet, quod repugnat principio. Ex eo enim omnia fieri debent.

Dubiū 1. An Phyſicus probet ſua p̄cipia. Solū Simplicii. Dubitatur, An Phyſicus probet ſua principia. Simplicius mouet hoc dubiū, & reſpondet in generali de qualibet ſcientia. Sunt enim duplicia principia, quędā per ſe fidem habentia, qualia ſunt immediata per ſe nota, ut dignitates: Quædam non per ſe nota, ſed ſuppoſitiones, ut lineam eſſe longitudinem ſine latitudine, per ſe fidem habet in Geometria: at quod talis linea ſit in corpore ipſo, hoc non per ſe fidem habet, ſed ſupponitur. Dicit ergo, quod illa principia, quæ per ſe fidem habent, non demonſtrantur in alia ſcientia, nec in eadem: alia uero demonſtrantur in ſubalternāte uel a Metaphyſico a Dialectico uero probabiliter oſtenduntur. quamuis autem hoc ita ſit, non deeſt aliquod inſtrumentum ſcientię circa ſua principia, licet non ſit demonſtratio: hoc autem eſt inductio: hæc Simplicius.

Hoc tamen indiget declaratione, & limitatione: primo, nam dignitates ſi immediatæ ſunt, licet a Metaphyſico non demonſtrentur, tamen a Dialectico Topico oſtenduntur probabiliter. *Explicatio Autoris. 1.*

Dices, ad quid opus eſt hoc, nempe neceſſarium probabili ratione confirmare? Reſpondet Aegidius, quod hæ dignitates non oſtenduntur ſimpliciter, niſi iſti uel illi negarent eas: & ad hunc uel illum conuincendum ſufficit probabile argumentum: nam ipſæ de ſe ſunt neceſſariæ. Dialecticus ergo nō ſolum ſuppoſitiones, ſed etiā dignitates probare tentat. *Cur in ordiū ad probā iā cōcluſ. neceſſariae afferantur rōnes probabiles.*

Præterea ſecundo, ſunt aliquæ dignitates, quæ mediatę ſunt, & cauſam habēt licet immediate dicantur, quia ſunt per ſe notæ, nec a cauſa habent cognitionis certitudinem: ut motus eſt, in Phyſica dignitas eſt, habet tamen cauſam, ſed non ita claram, nempe naturam; Omne totū eſt maius parte, cauſam habet, & ſimiles: has autem cauſas, cum dignitates communes ſint multis ſcientiis, Metaphyſicus tradit. 2

Præterea tertio, ſunt principia cognitionis, & hæ non probantur ab illamet ſcientia, & de his loquitur Ariſtoteles in præſenti Sunt etiam principia rei, ut materia, & forma in Phyſica, & hæc probantur eſſe in ipſa Phyſica, nam per mutationes a poſteriori illa demonſtrat Ariſtote. 3

Et per hoc patet reſponſio ad dubium: Philoſophum non probare ſua principia cognitionis, de quibus loquitur Ariſtoteles.

Simile

ſimile itaque eſt conſiderare.
Tex. IX.

EVm, qui contra hos diſputationem parat, comparat ei, qui diſputare uult aduerſus opinionem ſermonis gratia dictam. illam autem uocat opinionem ſermonis gratia dictam, ut notant Simplicius, & Philoponus, quæ dicitur abſq; ulla probatione, & ratione: tales autem ſic opiniones proferentes non ſunt audiẽdi, nec cum eis diſputandum. & ponit exemplum opinionis ſermonis gratia dictę, nempe de Heraclito: hic enim maxime extraneas opiniones habuit: dicebat enim contradictoria ſimul uera: omnia eſſe in continuo motu: non eſſe ſcientiam, & alia huiuſmodi. Similiter ponit exemplum aliud, nempe, ac ſiquis diceret, omnia entia eſſe unum hominem. Vt igitur hi non ſunt audiendi, ſic nec Parmenides, & Meliſſus dicentes, omnia eſſe unũ immobile.

Aut ſoluere litigioſam Tex. X.

NOn ſolum cum his diſputare eſt ſimile, ac ſi cum his, qui ſermonis gratia opinionem ꝓferunt, diſputaretur, ſed etiam eorum rationes ſoluere: ſunt enim controuerſiæ utriuſq;, & Parmendis, & Meliſſi rationes deficientes in forma, & in materia, ut inferius dicetur, magis tamen oneroſa, id eſt uana eſt Meliſſi ratio, eo quod nihil habeat ſubtilitatis & difficultatis: ſed uno incõuenienti dato, multa ſequuntur, id eſt, ex uno dato, & conceſſo abſurdo, multa alia ſequũtur eo enim, quod unum principium ponit infinitum eſſe dicit, & ſi infinitum, immobile.

Nota uerba, Hoc autem nihil difficile eſt. Simplicius exponit primo: non eſt difficile, ex uno abſurdo, & impoſſibili aliud ſequi. Exponit ſecundo: non eſt difficile oſtendere, quo modo ex uno abſurdo alterum ſequatur. Philoponus exponit: non eſt difficile eorum ſoluere rationes.

Nobis autẽ ſupponatur.
Tex XI.

CVm hos negaſſe principia ex negatione motus dixiſſet, oſtendit, non ſic ſe proceſſurum, ſed ſupponendo motum eſſe, nempe omnia, aut aliqua entia naturaliter moueri, quando inductione ipſa colligitur.

Dices, quare dixit, Aut Aliqua? D. Tho. & Philoponus dicunt, id dictum eſſe propter formas, & animas, de quibus incertũ eſt, an moueantur. Alexander, & D. Tho. etiam propter polos, & partes cœlorum proximas polis, & centrum terræ. Vel deniq; cum Simplicio dicẽdum, quia ſolum conſtituere uolebat, motum eſſe, ad quod ſufficit, quod omnia, aut aliqua moueantur. Præterea, quia forma eſt ipſa natura, non conſtat ex natura. *Cur dixerit Ariſt. Aut cũa. aut quædam moueri.*

Statim addit: Simul autem: quæ uerba ſunt continuanda cum præcedentibus, quibus dixit, non eſſe diſputandum cum his, qui negant principia: ſubiungit modo, quod nec eorum rationes ſunt ſoluendæ in illa ſcientia, niſi quando procedunt ex principiis illius ſcientiæ. Sunt enim contentioſæ rationes in duplici differentia, & quæ ſupponunt principia ſcientiæ, & quæ non ſupponunt principia ſcientiæ: priores ſoluendæ ſunt in illa ſcientia, ſed non poſteriores.

Ponit exemplum de quadratura circuli, quam probare conati ſunt Hippocrates Chius, & Antiphon, uterq; male, ſed prior ſumebat principia Geometriæ, poſterior non, propterea illius rationes ſoluendæ ſunt a Geometra, ſed non huius. Horum rationes pete a Simplicio, qui late eas tradit: nobis modo ſufficiat ſenſum percepiſſe.

Sed quoniam de natura quidem.
Tex. XII.

OStendit aliqua ex parte pertinere ad Philoſophũ cum his diſputare, nempe quatenus de natura non naturales quæſtiones faciũt. Sũt.n. quæſtiones extraneę in aliqua ſciẽtia duplices, dicitur. 1. Poſt. c. 9. quædam, quæ pe- *Q̃ões extraneæ in aliqua ſcientia dupliciter*

tunt

ſunt ea, quæ ſunt extra materiam illius ſcientiæ, ut ſi a Geometra petatur, an equus ſit animal perfectum: quædam, quę ſunt in materia illius ſcientiæ, ſed falſo: ut ſi petas, quod modo diameter ſit commenſurabilis: quem tamen conſtat eſſe incommenſurabilem. Priores quæſtiones nullo pacto in illa ſcientia ſunt diſcutiendæ: poſteriores uero aliquo modo, ita & iſtorum dicta ſunt aliquo modo examinãda, quia de natura, licet non naturaliter, loquuntur, tamen non omnino iſta ſunt in Phyſica diſſerenda, ſed in Philoſophia .i. Metaphyſica: unde ſecundum Alexãdrum, iſta, quæ hic diſputantur contra hos duos, Metaphyſico habitu diſputantur, ut patet, quia ſit ſermo de ente, de ſubſtantia, quę Metaphyſica ſunt.

Principium autem maxime omnium.

Tex XIII.

Eum, qui alicuius opinionem euellere conatur, oportet non ſolum ipſam opinionem redarguere, ſed etiã argumentis, quibus innitebatur, reſpondere, ac ipſa diluere, ut notat Simplicius. Vtrumque Ariſtoteles in parte hac facit. nam opinionem ipſam Parmenidis, & Meliſſi impugnat, ac ipſorum euertit rationes. & quia ipſorum poſitio uocibus utebať multiplicibus, uno, nẽpe, & ente, dicunt enim, omnia eſſe unum ens; incipit a diuiſione, quę eſt principium maxime tali diſputationi proprium, & accommodatum, ut Philoponus aduertit, ac primo a diuiſione entis exorditur, poſtea a diuiſione unius.

Intentio. Ariſto.

Ens igitur multiplex eſt, decem prædicamenta comprehendens: qui igitur dicunt, eſſe omnia unũ ens, aut multa, uel ſimul intelligunt prædicamenta, nempe ſubſtantiam, quantitatem, qualitatem; aut unum ex his: ſi unum ex his, puta ſubſtantiam, peto, quæ ſit illa ſubſtantia, an homo, an equus, an anima, an aliquid huiuſmodi. Idem de qualitate, & quantitate & de aliis prædicamentis, quorum non meminit Ariſtoteles, quia certiſſimũ erat, hos de illis non intellexiſſe ſuam opinionem. Facta diuiſione, dicit multum interesse, uno, aut altero modo dicere: quamuis ſint impoſſibilia dicto.

Aduerte, quod illa pars diuiſionis, quod ens multa contineat genera, non exprimitur ab Ariſtotele, ſed uirtualiter ponitur. quam Greci ſic explicant, ens unum nomine dicentes, ut ſit diuiſio: Omnia ſunt unũ ens: aut igitur unum nomine, ita ut ſub ente multa ſint prædicamenta: aut unum re, puta aliquod genus ipſius. Hanc expoſitionem noſtram uidetur docere Porphyrius & recipit Simpli.

Nota de ui argumenti Ariſtotelis. 1. Exp.

Sed Alexander, & Philoponus, hæc omnia de diſtinctione unius intelligunt. Dicunt enim eſſe hanc diuiſionem: aut ſunt omnia unũ ens nomine, aut unum re: ſi unum re, aut ut ſubſtantia uel qualitas, & quantitas, id eſt, unum genere: aut ut homo, equus, calidum, id eſt, unum ſpecie: & poſtea dicit, aut unum numero.

2. Exp.

Sed hæc expoſitio eſt contra textum, ut legenti patebit, & procedit ex inaduertentia argumentandi, ſuppoſita opinione illorum.

Confutatio ſecundæ expoſitionis.

Ob cuius declarationem dubitatur, nam uidetur petere principium: hi enim dicebant, omnia eſſe unum. & Ariſtoteles ſupponit ens eſſe multiplex, quod erat ꝓbandum.

Obiectiones contra uim argumenti Ariſtotelis.

Præterea etiam admiſſo, quod ens eſſet multiplex, uidetur ſophiſma committere. 1
cum ita argumentetur. omnia ſunt ens, 2
ergo aut ſubſtantia, aut quãtitas, aut aliud ex his, nam ens confuſe ſupponit, ſub quo non licet deſcendere: eſt enim, perinde ac ſi dicas, omnis homo eſt riſibilis, ergo aut hoc riſibile, aut illud: ac propterea forſan Alexander, & Philoponus non de ente, ſed de uno diuiſionem exponendam eſſe uoluerunt: nec eſt omnino facile hoc diſſoluere, licet Expoſitores in eo ſileant.

Nota primo.

Aduerte igitur, quod omnes Philoſophi antiqui principium rerum naturaliũ ſpeculantes, aliquod ens actu, & omnino reale ponebant, puta aquam, aerem, atomos uel aliquid aliud: nullus fuit ita inſipiens, qui genera, & uniuerſalia, quę a ſingularibus abſtrahũtur, principia poneret, unde dicentes, unum, aut plura eſſe principia, non de unitate generum intelligebant. ſed de unitate alicuius entis actu exiſtentis ſermonem faciebant. Vnde meritò ab iſtis, qui unum dicunt principium, petitur quod illud ſit ex his, quæ ſunt, an aqua,

Explicatio Authoris de ui argumenti Ariſto. quã partim ira dũ: Porphyl. & Simpli.

aqua, an aer, an homo. Nec oportet de unitate uniuerſali, aut generica intelligere, ſed de unitate particulari entis exiſtentis.

Nota ſecundo. Aduerte præterea, quod iſti Philoſophi imaginabantur totum mundum, ſicut unum omnino animal, ita ut omnia eſſent unum ens determinate, & reliqua entia ipſius eſſent partes, non eſſentia, ſed apparentia diſtincte: unde omnia unum corpus ſunt, quamuis Meliſſus dicat eſſe infinitum, & Parmenides finitum, uterque autem immobile. Ob id Ariſtoteles petit: Si omnia ſunt unum ens actu, quod hoc eſt, & quia iſti poſſent dicere, eſt uniuerſus mundus; probat, quod non poſſit ſic dici unum ens.

Ad primum, Ad primum igitur reſpondetur: quod Ariſtoteles in diuiſione non petit principium, ſed ſolum nominis ſignificationem petit, quam omnis tenetur dare: Significat enim quantitatem, ſubſtantiam, & cætera: Hic enim erit communis omniũ conſenſus.

Ad ſecũdum. Ad ſecundum dico, quod illius ens ſupponit determinate ratione illius additi, unum perinde enim eſt dicere, omnia eſſe unũ ens, ac aliquod determinatum ens.

Si enim erunt, & ſubſtantia. Tex. XIIII.

Incipit Ariſtoteles ſingulas diuiſionis partes confutare, ac primo eam, qua quis poſſet dicere, omnia eſſe unum ens, ſub hoc tamen ente ſubſtantiam, quantitatem, qualitatemque complecteretur: Tunc inquit Ariſtoteles, ſiue iſta tria ſeparata ſint, ſiue coniuncta ſimul, iã nõ unũ ens, ſed multa dicerẽtur. Sunt enim genera primo diuerſa, quæ in nullo (prẽter nomen) conuenientiam habent realem ut diximus in prædicamentis.

Nota primo. Et nota aliud eſſe ſubſtantiam, & quantitatem, ac qualitatem, eſſe ſeparata. aliud eſſe diuerſa. Separata dicerentur iſta tria, ſi unumquodque per ſe extra aliud exiſteret: coniuncta uero, cum illa duo ſubſtantiæ inhærent. At uero diuerſa eſſe eſt, ꝙ natura, & eſſentia ſingulorum non cõmunicet in aliquo eſſẽtiali ita, ut ipſorum definitiones uel cauſę uel quæ loco definitionum dantur, deſcriptiones non ſint idem, & huic diuerſitati, & pluralitati non repugnat ſeparatio uel coniunctio: Quantumcunque enim ſint coniuncta l. ſeparata, nõ ſunt idem, ſed diuerſa. & plura.

Impugnat aliam partem, qua quis poſſet dicere: omnia eſſe unũ ens, id eſt, quantum, aut quale ſolum; Docet, hoc fieri non poſſe, quia nullum accidens poteſt abſq; ſubſtãtia ſeparatum conſiſtere, ſiue ſubſtantia ſit, ſiue non ſit: Hoc enim priuilegium eſt ſolius ſubſtantiæ, ut ipſa ſit ſeparabilis; reliqua enim in ſubſtantia ſunt, ut in ſubiecto.

Nota ſecundo. Vbi aduerte cum Simplicio, quod hic uocat dici de ſubſtantia, pro eo, quod eſt eſſe in ſubſtantia, ſeu ipſi inhærere. Nota præterea, quod dicit, inconueniens eſſe ſic dicere, nempe abſq; ſubſtantia accidentia conſiſtere, & poſtea corrigit uerbum euocando impoſſibile, nam inconueniens ſeu abſurdum, quod Grece ἄτοπον, quaſi nõ habens locum, nec conſentaneum, dicitur quodcunque falſum. At impoſſibile dicitur illud falſum, quod nec eſt, nec eſſe poteſt uerum.

Nota tertio. Dices, quid eſt, quod ſubſtantia dicitur ſeparabilis, reliqua uero non ſunt ſeparabilia, cum Porphyrius accidentia aliqua eſſe ſeparabilia docuerit, quod ſi dicas, hic dici ſeparabile, quod per ſe poteſt eſſe, accidentia uero ſeparanrur a ſubſtantia, ſed per ſui corruptionem. Tunc inſurgit difficultas, nam ut accidens non eſt ſeparabile ab aliqua ſubſtantia, ita nec ſubſtãtia ab aliquo accidenti. Hoc dubium præcipue eſt diſputandum. 7. Metaphy. cap. 1. At uero quia hic eadem uerba proferuntur, breuiter ſunt declaranda.

Dubium quo modo ſubſtãtia ſeparetur ab accidẽti. Explicatur locus 7. Meta. prima expoſitio. Aliqui dicunt ſubſtantiam eſſe ſeparabilem non aliud eſſe, quam independentem ab accidenti: natura enim ſubſtantiæ abſoluta eſt. Sed hoc non placet mihi, nam cum non poſſit actu ab accidenti ſeparari, ſine dubio quantum ad hoc dependens eſt.

Expoſitio Authoris. Ob id dico, hic ſubſtantiam ſumi pro prima ſubſtantia, nempe pro compoſito indiuiduo ſubſtantiæ, & hoc dupliciter dici ſeparabile ab accidenti. Vno modo quia poteſt conſiſtere abſque accidẽtibus multis, quę in eo ſunt, ſicut fuit abſque illis: ut Petrus poteſt eſſe ſeparatus a calore, a

re, a frigiditate, ab albedine, & aliis, & huiuſmodi, quæ in eo ſunt, nullum tamē ipſius accidēs poteſt abſque eo conſiſtere naturaliter. Vnde non eſt intelligendū, quod ab omni accidenti ſit ſeparabilis, ſed uniuerſaliter loquendo ab accidenti ſeparatur: nullum tamen ipſius accidens ab eo ſeparatum conſiſtit.

Altero modo dicitur ſubſtantia prior, ſeu ſeparabilis, quia in ratione ſubſtantiæ datur aliqua ab omni accidenti ſeparata; puta Deus: tamen in accidentium generibus, nullum accidens extra ſubſtantiā conſiſtens naturaliter datur: Dico naturaliter propter ineffabile ſacramentum altaris, ubi datur accidens abſq; ſubſtantiæ ſubie-

2. fund. cto. Hāc declarationē ſeparabilitatis nota.

Meliſſus autem quod eſt infinitum eſſe dicit Tex. XV.

CVm partes diuiſionis aliquot confutauerit, ad opiniones horum deſcendit, & dicit Meliſſum unum quantum omnia eſſe poſuiſſe: nam dixit, omnia eſſe unum ens infinitum. Cōſtat autem, quod infinitum nulli per ſe ineſt, niſi quantitati, nam ſubſtantia, & qualitas non dicuntur infinita, niſi ſecundum quantitatem per accidens: quod probatur ex eo, quod definitio infiniti nō eſt per ſubſtantiam, aut qualitatem, ſed per quantitatem: quod ſi iſte ponit eſſe unum quantum, cum quantitas non ſit abſque ſubſtantia, neceſſario ponit ſubſtantiam, & quantitatem: non ergo unum ens, ſed duo omnia ſunt: quod ſi ſubſtantiam tantum conſtituat, non erit infinita, cum deſit quantitas.

Nota. Hic aduerte, quod etiam hoc eſt intelligēdum de Parmenide, qui poſuit unum finitum: nam ſicut infinitum, & ita finitum quantitati inſunt.

Solēt in hoc loco Reales diſputare. An quātitas realiter diſtinguatur a ſubſtātia, quia locus uidetur illis fauere contra Nominales, ſed profecto aliena eſt quæſtio, & Metaphyſico diſputāda: Satis ſit nobis, modo ſaltem definitione, & eſſentia diſtingui, q̄d hic docet Ariſt. nō enim ſunt ſcientiæ permiſcendæ nimium, præſertim cum ſint alia multa Phyſica dubia examinanda.

An ſubſtantia ſecundum ſe ſit diuiſibilis? Quæſtio VII.

DIfficultas hęc eſt grauis, & ſatis utilis. Explicandus eſt a nobis primo ſenſus quæſtionis, ut moris eſt, primo ſubſtantiam non in communi hic ſumimus, ſed pro ſubſtantia ſenſibili, & corporea, quæ materia, & forma componitur. Nec hic de diuiſibilitate in partes eſſentiales, aut in ſpecies, aut in accidētia loquimur, ſed de diuiſibilitate in partes eiuſdem rationis cum toto, nempe in partes extenſionis, quæ dicuntur quantitatiuæ, & petimus, an ſubſtantia compoſita de ſe habeat diuiſibilitatem hanc, & non a quantitate. Nec refert, quod quantitas ſit realiter diſtincta uel non, nam ſaltem eſt diſtincta eſſentialiter a ſubſtantia. *Explicatur ſēſus quæſtionis.*

Et merito hoc dubitamus, nam dicit Ariſtoteles contra Meliſſum, quod ſi magnitudinem habet, quantum eſt. Poſſet ipſe dicere, ens habere magnitudinem, & extenſionem abſq; quantitate, prætereà non extra rem quæſtionem hanc examinamus. *Occaſio diſputandi q̄ſtionē.*

In hac quæſtione eſt opinio quorundam aſſerentium, materiam de ſe habere partem, & non a quantitate, ac proinde ipſam ſubſtantiam compoſitam; quam uidetur ex parte recipere Scotus. 2 ſent. diſtin. 12. p 2. & rationes, quę pro hac ſententia eſſe poſſunt, non ſunt ſpernendę, quarum prima eſt. *Opinio quorūdā.* Quod eſt cauſa antecedentis, eſt cauſa conſequentis, ſed quantitas eſt antecedens diuiſibilitatis, hęc enim ex illa ſequitur. ergo cauſa quantitatis erit cauſa diuiſibilitatis, ſed ſubſtantia eſt cauſa quantitatis, ergo eſt cauſa diuiſibilitatis, non igitur a quantitate habet diuiſibilitatem ſubſtantia, ſed ipſa eſt illius cauſa ſecundum ſe. *1. Ratio.*

Secunda. Materia eſt in potentia ad quālibet formam, ergo poteſt plures formas ſecundum ſe recipere: nō ſimul in eadem parte, ergo in diuerſis, ergo materia ſecundum ſe partes habet, quibus poſſit recipere plures formas. *2. Ratio.*

Tertia ratio eſt noſtra. Sumo duo compoſita, nempe hominem, & leonem, & peto, an quælibet ſubſtantia ex iſtis ſit prior natura omnibus ſuis accidentibus, *3. Ratio.*

ſi non, iam ſubſtantia non eſt prior natura accidenti: ſi ſic, ergo iam ſunt duo compoſita ante quantitatem, & habebunt non eandem materiam: ergo ante quantitatem eſt materia diuiſibilis, & diuiſa.

4. ratio. Quarta eſt contra uerba Ariſtotelis, dicit enim, infinitum non eſſe, niſi in quantitate: uidetur hoc falſum, nam Deus eſt infinitus, & Angeli finiti ſunt, non tamē habent quantitatem; imo finitum, & infinitum primo inſunt enti, non ipſi quantitati: ens enim finitum in decem prædicamēta diuiſum eſt.

Opinio Alberti, Iādu. etc. Aliorum eſt opinio: Materiam, nec ſubſtantiam corpoream ullo modo eſſe diuiſibilem, ſecluſa quantitate, ſed tantum diuiſibilitatem accipere ab ipſa quantitate, quæ eſt paſſio per ſe competens corporeę ſubſtantię ratione materiæ. Hæc ſententia eſt Alberti, tract. 2. cap. 4. Iandu. q. 9.

1. Ratio. Et probat Albertus primo. Materia ſecundum ſe, aut eſt diuiſibilis, aut ſimplex non compoſita, quia tunc aut ex forma, aut ex accidenti, quorum neutrum eſſe poteſt, nullam enim ſecundum ſe formā, nec accidens habet: quod ſi ſimplex eſt, ergo eſt indiuiſibilis: non igitur ſecundum ſe partes habet.

2. Ratio. Secundo. Si ſecundum ſe diuiſibilis eſt, diuidatur, & ſumamus illas duas partes, tunc aut differunt hæ accidentaliter, aut eſſentialiter: non accidentaliter, cum nullum ſecundum ſe accidens habeant: nec eſſentialiter, quia ſunt eiuſdem rationis, non ergo poſſunt differre: & ita non poteſt diuidi materia in partes.

3. Ratio Tertio. Logice, ubi ineſt paſſio, ibi eſt ſuum ſubiectum, ſed diuiſibile eſt paſſio quanti, ut patet. 5. Meta. cap. 13. ergo ubi diuiſibilitas eſt, quantitas erit.

4. Ratio. Quarto. Paſſio definita per ſubiectum non ſe extendit extra ſubiectum, ſed diuiſio definitur per continuum, ergo non erit niſi in continuo: hoc autem quantum eſt.

Pro huius determinatione ſit prima cō-

1. concl. cluſio. Impoſſibile eſt ſubſtantiam compoſitam, aut materiam eſſe extenſam, ac in partem diuiſibilem abſq; quantitate: &

1. Ratio. in hoc mihi placet ſententia Alberti: Probatur: ſicut ab albedine paries eſt albus, ita a quantitate ſubſtantia extenſa, & diuiſibilis: ſed impoſſibile eſt, abſq; albedine parietem eſſe album, ergo & abſq; quātitate ſubſtantiam eſſe extenſam, eſt impoſſibile. Loquimur autem hic de continua quantitate: probatur maior: nā quantitas eſt formalis ratio extenſionis. & diuiſibilitatis conſequenter: ſicut albedo albi. nec enim aliam rationem, & naturam poſſumus imaginari ipſius quātitatis, quam hanc. & præterea probatur eiſdem rationibus Alberti magni.

Secunda concluſio. Nullum agens naturale inducit formam in materiam, niſi *2. concl.* prius aliqua quantitate ſeparata, & diſcreta altera parte materiæ: probatur, ita eſt neceſſaria quantitas in materia, ſicut qualitas, cum qualitas non inſit, niſi per quantitatem: at forma educi non poteſt e materia, niſi certis qualitatibus diſpoſita; ergo etiam neceſſaria eſt quantitas. Præterea, ſicut forma accidentalis non poteſt extrahi, nec induci, niſi in ſubiecto quanto, quia ipſa eſt diuiſibilis: ita formæ ſubſtantiales, quarum plurimæ ſunt diuiſibiles, inducentur in materia quantitate diſpoſita:

Tertia concluſio. Non repugnat duas *3. conclu.* partes materiæ manere diuiſas abſq; actuali quantitate: nolo dicere, quod materia diuidi poſſit abſq; quantitate, ſed, quod poſtquam diuiſa eſt per quantitatem, poſſunt manere adhuc illæ partes diſtinctæ. Dico, non repugnare, non quod naturaliter id fiat, ſed quod poteſt ſupra naturaliter fieri.

Explico & probo, quia ſi poteſt Deus *Probatur tertia concluſio.* remouere omnem quantitatem a Petro, & ab aliquo leone, tunc ſine dubio poſſet conſeruare illas duas materias abſq; quantitate continua illarum: & probo, quod poſſit id facere, ut enim conſeruat quantitatem ſine ulla ſubſtantia panis in ſacramento, ita etiam poſſet. & panem abſq; quantitate conſeruare, & multos panes, ſicut multas quantitates: maior enim dependentia accidentis à ſubſtantia, quam ſubſtantiæ ab accidenti: Poteſt illud: ergo hoc uerum eſt, quod illæ ſubſtantiæ non eſſent extenſæ, nec diuiſibiles in partes, ut dictum eſt. Nec eſt contra nos argumentum Alberti Magni ſecundum: nam illæ materiæ differrent penes ordinem ad diuerſas formas, quas habent

habent

habent uel penes ordinem ad quātitatem præcedentem.

Ad primum primæ ſententiæ. Ad primum igitur prioris ſententiæ reſpondetur, quod ſubſtantia eſt cauſa media diuiſibilitatis; qui eam non habet, niſi mediante quantitate, qua deficiente, ſubſtantia non eſt diuiſibilis: illud autem locum habet, quando aliquid eſt cauſa utriuſq; immediate, & non dependenter unius ab altero.

Ad 2. Ad ſecundum dico, quod licet materia ſit in potentia ad omnes formas ſecundū ſe, non tamen recipit illas, niſi præcedentibus diſpoſitionibus neceſſariis, quarum una eſt quantitas.

Ad 3. Ad tertium dico, quod illę duę ſubſtantiæ poſſunt præintelligi abſq; quantitate actuali, & eſſent diſtinctę, ſed in ordine ad quantitatem, quam habuerunt uel poſſunt habere uel per ipſas formas: ſed hoc nihil contra nos, qui tantum negamus materiam uel ſubſtantiam poſſe diuidi in partes, niſi exiſtente quantitate.

Ad quartum. Ad quartum dico, duplicem aſſignari quantitatem, uirtutis, & molis. Virtutis, quæ attenditur in perfectione ſubſtantiæ rei uel operationis ipſius, ſecundum quam dicimus, Deum infinite perfectum, & magnum: & hæc in incorporeis etiam inuenitur, nec eſt de hac ſermo, ut probat argumentum. Quantitas molis eſt, quæ attenditur ſecundum longitudinem, & cęteras dimenſiones, & de hac eſt ſermo in præſenti, nam iſti Philoſophi de his incorporeis non loquebantur. At finitum, & infinitum uirtutis ſequuntur quantitatem priorem: molis uero ſequuntur poſteriorem: ſunt enim ipſius paſſiones, & de his procedit Ariſtoteles in ſuo argumento Et hæc ſatis de quæſtione.

Amplius quoniam & ipſum unum Tex. XVI.

Aliud eſt unū contingit tripliciter. EX unius diſtinctione probat dici non poſſe, omnia eſſe unum: nam unum triplex eſt: Aut unum continuum, quo modo unam lineam, unum lignum, unum corpus, quia continua ſunt, dicimus: Aut unum, quia indiuiſibile, quomodo unum punctum, unum inſtans, quia indiuiſibilia, dicimus, Aut unum ratione, & definitione, quō pacto dicimus ſynonima idem eſſe, ut merum, & uinum, enſis, gladius. Impugnat, quod nullo de his modis dici poſſit, omnia eſſe unum.

Dices, quare non enumerat alios modos unius, ut genere unum, ſpecie, per accidens, ſeu ſubiecto? Dico, quia iſti Philoſophi non loquebantur niſi de unitate entis alicuius determinati, ut ſupra diximus. & præterea quia aliæ unitates manifeſtā habent pluralitatem entium. *Dubium.*

Primam diuiſionis partem reprobant, quia ſi omnia dicuntur unum cōtinuum, iam plura entia dicenda ſunt, cum in infinitum continuum ſit diuiſibile, & multa comprehendat.

Si igitur continuum eſt, Tex. XVII.

REprobat primam diuiſionis partem, uti diximus, quia ſi continuū eſt, plura potentia eſt. Præterea, quia dubiū eſt, an totum, & pars unum, an plura ſit. & quamuis hoc determinare non ſit præſentis loci, eſt enim Methaphyſicum, tamen ſecundum eſſe dubium eſt, & difficultatē habet, an unum ſit, an plura, & quo modo unum, & quo modo plura, & probat, quod non ſit unum, eo quod ſi indiuiſibilia, & non ſeparata ſunt, eadem ratione partes eſſent idem inter ſe, quia non ſeparatæ ſunt, quod tamen falſum eſt.

Dices, qua ratione hoc mouet dubiū? *Dubium.* dico, ut hos arguat, quia abſolute, omnia proferebant unum, quia continuum. cum ſit difficile, & non determinatum, an pars, & totum plura ſint, ut magis uidetur, & aduerte, quod hic eſt ſermo de toto, & una eius parte, non de omnibus,

At uero ſi uelut indiuiſibile. Tex. XVIII.

Impugnat, quod dici non poſſit unum eſſe omnia, ut indiuiſibile, quia tunc eſſet ens finitum, nec infinitum, nam indiuiſibile potius eſt terminus, & finis alicuius, quam finitum uel infinitum: hæc enim quantitatem dicunt, quæ diuiſibilis eſt.

At uero ſi omnis, quæ ſunt. Tex. XIX.

Impugnat tertiam diuiſionis partem, quod omnia ſint unum definitione, nam tunc ſequeretur primo, quod contraria eſſent idem ut dicebat Heraclitus, nempe bonum, & malum, & quia malum eſt non bonum: Sequitur ſecundo, duo contradictoria idem eſſe: Tertio etiam duo diſparata, ut homo, & equus: Quarto ſi contradictoria ſunt idem, erit idem diſputare, an omnia ſint ens: & an omnia ſint nihil, ſeu non ens: Tandem duo diuerſa erunt idem, nempe quantum, & quale, & reliqua primo diuerſa. Non ergo omnia ſunt unum ens.

An totum diſtinguatur realiter a partibus. Quæſt. VIII.

Occaſione textus decimi ſeptimi ſolent communiter diſputare, an totum diſtinguatur a ſuis partibus, quod etiam, ut conueniamus cum cæteris, nos hoc loco diſputabimus. Pro tituli ergo declaratione primo aduertendum eſt, totum eſſe multiplex. Primum uniuerſale, hoc autem eſt quodcunq; ſuperius reſpectu inferioris, ut genus reſpectu ſpecierum, & ſpecies reſpectu indiuiduorum, nec de iſto eſt quæſtio, quia certum eſt huiuſmodi uniuerſalia ſola ratione, & intellectu diſtingui ab inferioribus. *Declaratur titu-lus. Totũ multiplex. Vniuerſale.*

Alterum eſt totum potentiale, nempe ſubiectum reſpectu duarum potentiarum operatiuarum, ut anima reſpectu intellectus, uoluntatis, & memoriæ: & quamuis ſit dubium, an tales potentiæ diſtinguantur a ſubiecto, in præſenti tamen id non diſcutimus. *Potentiale.*

Tertium totum eſt integrale, nempe quantum aliquod reſpectu partium integrantium, & quantitatiuarum, & ut lignum reſpectu ſuarum particularum: & hoc eſt duplex, aut homogeneum, aut ætherogeneum: Homogeneum eſt, quod conſtat ex partibus, quæ ſunt eiuſdem rationis cum toto, ſicut lignum, cuius quælibet particula eſt lignũ, & ignis & aqua, & ſimilia. Aetherogeneum eſt, cuius partes ſunt diuerſę rationis inter ſe, & a toto, ſicut animal, cuius partes ſunt manus, pedes, caput. De utroque igitur toto integrali eſt quæſtio, an a ſuis partibus diſtinguatur. *Integrale. Integrale duplex.*

Quartum totum eſt eſſentiale, nempe compoſitum reſpectu materiæ, & formę, quod dicitur totum Phyſicum: & definitum reſpectu generis, & differentiæ, quod dicitur totum Metaphyſicum: De hoc autem non eſt quæſtio, quia genera, & differentiæ ſunt idem re cum ſpecie, de illo uero Phyſico eſt quæſtio. *Eſſentiale.*

Quintum totum eſt per accidens, ſicut ſubiectum cum accidenti, ut homo albus: & totum per aggregationẽ, ut cumulus t & de hoc non eſt quæſtio, quia certum eſt non diſtingui: tantum igitur eſt quæſtio de toto Phyſico, & de toto integrali, tam homogeneo, quam ętherogeneo. *Per accidens.*

Aduertendum eſt præterea, quod non eſt diſputatio, an hoc totum a ſingulis partibus ſuis diſtinguatur, certum enim eſt, realiter diſtingui, ut homo, & anima, lignum, & una pars: ſed diſputatio eſt de omnibus partibus ſimul ſumptis: nec de quacunq; diſtinctione loquimur, ſed ita li, ut ſit ſenſus, an totum ſit aliqua entitas alia præter entitatem omnium partium, ut homo, an ſit entitas quædam præter entitatem materiæ, ſeu corporis, & præter entitatem animæ. idem petitur de aliis totis, de quibus diximus diſputationem eſſe. Hæc de tituli declaratione. *Nota non quæritur an totum diſtinguatur ſingulis partibus ſed ab omnib. ſimul. Prima ſñia Scoti.*

Circa hanc difficultatem Scotus. 3. Sen ten. diſt. 2. q. 2. quem multi Thomiſtæ ſequuntur exiſtimantes eſſe ſententiam Sancti Thomæ, nempe Capreolus. 3. diſt. 2. & Herueus

Heruens quolibet 2.q.14. & alii dicunt, totum diſtingui realiter a ſuis partibus ad ſenſum ſuperius expoſitum. Rationes potiſſimæ huius opinionis ſint.hæc.

1.Ratio. Prima Scoti: Si totum hoc non diſtingueretur a ſuis partibus,ſequeretur,quod nullum eſſet diſcrimen inter hoc totum, & totum per accidens: conſequens eſt falſum, quia magna eſt utriuſque differentia:ergo totum id, cuius eſt diſputatio, quod uocatur totum per ſe, diſtinguitur a ſuis partibus: ꝓbatur ſequētia,quia ita unū eſſet duæ partes ſimul ſumptæ, ſicut & alterum.

Cōfirmatur prima ratio Confirmatur argumentum: totum eſt terminus generationis.id eſt,id, quod generatur,non partes,ut dicitur.7. Meta. ca. 2.ergo diſtinguuntur.

Cōfirmatur ſecundo:nam partes ſunt cauſa totius, ipſumq; componunt,non ergo idem eſſe poſſunt.

2.Ratio. Secunda ratio eſt. Stat totum corrūpi nullnm,corrupta parte;ſimiliter & generari: non ergo ſunt idem: probatur antecedens in homine: moritur enim homo manent tamen & anima, & corpus: generatur homo, non tamen anima, nec corpus.

3.Ratio. Tertia ratio. Totum exiſtit, quæ ipſum eſt,quod operatur,non partes,ut notum eſt,ergo diſtinguuntur.

4.Ratio. Quarta ratio eſt. Sequeretur. quod partes eſſentiales eſſent partes integrales ſic, homo eſt materia,& forma:ſimiliter pes, manus,caput, & reliqua ſunt homo: ergo hę partes ſunt materia,& forma.

Secunda ſententia D. Tho. In oppoſitam partem eſt aliorum opinio,nempe totum non diſtingui a ſuis partibus ſimul ſumptis, quæ ſententia eſt Sancti Thomæ,quicqu id dicant alii, nam 4.contra Gentes. cap. 51. dicit humanitatem eſſe materiam,& formam ſimul coniuncta,& 1.p.q 75.ar. 4. dicit, hominem eſſe corpus,& animal ſimul, & prima ſecundæ.q.13.ar.1.& eadem eſt opinio Nominalium.

Prima Ratio. Et hęc ſententia probatur primo. Si totum eſt alia entitas diſtincta ab omnibus partibus uel eſt diuiſibilis uel īdiuiſibilis, non indiuiſibilis, cum tale totum corporeum ſit,ergo diuiſibilis. Si autem diuiſibilis,ergo in partes illas, non igitur eſt ſeparata entitas, & diſtincta ab illis. Si enim,eſſet entitas tertia preter partes omnes,quo modo in eas eſſet diuiſibilis cum ſint extra ipſam?

2 Ratio. Secundo.Illa entitas uel eſſet ſubſtantia uel eſſet accidens: non accidens, quia homo,qui totum quoddam dicitur, ſubſtantia eſt: probo autem, quod non ſit ſubſtantia, nam ſi homo eſt entitas diſtincta ab omnibus partibus, ergo prius natura eſt partes ſimul eſſe,quam totum.Demus igitur formam ſimul eſſe cum materia, erit iam materia in actu, & perfecta. & hoc eſt prius natura, quam totum; ergo totum eſt accidens,& non ſubſtātia, nam quod aduenit enti in actu accidens eſt.

3.Ratio. Tertio.illa entitas per quid diſtinguitur ab omnibus partibus ſimul? non ſeipſa, quia eſt diuiſibilis: non per unam partem nam talis pars includitur etiam in omnibus ſimul partibus,id eſt,homo per quid differt a materia, & forma ſimul? non ſe ipſo:nec per materiam uel formam, quia materia uel forma eſt in ipſo aggregato ex materia,& forma:non igitur habet,per quid diſtinguatur. Hæc eſt opinio horū Philoſophorum.

Græci cō ueniunt cum D. Tho. At inter Græcos inuenio Philoponum, Themiſtium, Alexandrum, Simplicium, Eudemum, unanimes in hoc loco.& conuenientes cum D. Tho. aſſerentes totum diſtingui quidam a ſuis partibus ſingulis per ſe, ſed eſſe idem cum omnibus ſimul ſumptis:uerum eſt, hos loqui expreſſe de toto integrali, tam homogeneo, quam ętherogeneo, ut patet apud Philoponū: at ſine dubio idem uidentur ſentire de toto Phyſico,cum oppoſitum apud eos non legatur.Idem etiam Auerroes com. 17.& Auicenna.3.Meta.ca.3.& 5.

Arabes conueniunt cum D.Tho.

Quid Ariſt. In aliquot locis de hac q̄one conſtituerit. At ſi Ariſtotelem conſideramus, uidetur aſſerere, totum a partibus diſtingui, nam.5.Meta.cap.14.tex.19. dicit,ſex non eſſe bis tria,ſed ſemel ſex.Et 7. Meta. tex. ultimo dicit,ſyllabam, ba, non eſſe,B, & A.& 8.Meta.cap.6.tex.15.totum, inquit, nō eſt coaceruatio partium, ſed aliquid præter partes.& 4.Phyſic.tex.23.totū, inquit, eſſe in partibus, & partes in toto, quod quidem eſſe nō poſſet niſi diſtigueretur.& 2.Animæ in principio & 7.Meta. cap.3. triplicem ſubſtantiam diſtinguit, materiam.& formam,& cōpoſitum. ubi diſtinctionem indicat totius, & partium.

Hæc

Hęc de opinionibus.

1. Concl. Sit igitur prior concluſio pro reſolutione. Totum non diſtinguitur a ſuis partibus ſimul ſumptis.

Explicatur concluſio. Aduerte. Dupliciter dicuntur partes ſimul ſumptæ, uno modo quo ad omnium collectionem tantum, ut nulla ſit excepta: altero modo quo ad unionem quandam inter ſe præter illam collectiouem, ut partes ſimul ſumptæ dicuntur omnes partes talem unionem inter ſe habentes. Concluſio procedit de partibus ſimul ſumptis modo poſteriori, & eſt notanda diſtinctio, nam argumenta propoſita procedunt de partibus ſimul ſumptis modo priori.

Senſus igitur eſt: homo non eſt anima, nec corpus, nec anima, nec corpus aggregatiue: ſed anima, & corpus ſic unita inter ſe, ut altera alteram informet. Idem dico de aliis totis, & eorum partiū unionibus.

Probatur concluſio. Probatur concluſio præter tria argumēta ſuperius poſita. Primo. ſi illa entitas eſt
1 diſtincta ab entitatibus partium ſimul uel facit compoſitionem cum illis uel nō: Si nō, ergo homo nō eſt unus per ſe, ſed plura, quia habet ſubſtantias non componentes ſe: Si uero facit, ergo præter cōpoſitionem materiæ, & formę eſt illa compoſitio quam nullus imaginatur.

2 Secundo. Profecto eſt in intelligibile, quod aliqua res tertia fiat ex duabus, niſi per mixtionem, & corruptionem illarum duarum, ſicut mixtum fit ex elementis corruptis, & colores medii ex extremis: at materia, & forma non miſcentur, ſed manent unitæ: non ergo intelligi poteſt, quo modo tertia ſubſtantia ab omnibus ſimul iūctis, & unitis diſtincta producatur.

2. Cōclu. Secunda concluſio. Quamuis idem prorſus, quod de toto prędicatur, de partibus ſic ſimul ſumptis prædicari poſſit, tamen non fiunt prædicationes ita propriæ, ſicut cum de toto prædicātur propter modum ſignificandi: uere enim dicitur, homo legit, & anima unita corpori uel anima ſimul, & corpus legūt, ſed non proprie quia homo per modum totius, hęc uero per modum partium ſignificant.

Ad argumenta Scoti. Ad argumenta igitur priora reſpondetur. Ad primum Scoti dicimus, eſſe magnum diſcrimen inter totum per ſe, totum per accidens: totum enim per ſe, non ſolum dicit coaceruationem partium, ut ipſum totum per accidens, ſed dicit partes unitas inter ſe, uel ſicut actum & potentiā, uel ſicut continuum.

Ad cōfirmationes Ad primam, & ſecundam confirmationem reſpondetur, quod procedunt de partibus ſimul ſumptis modo priori, ut explicuimus in priori concluſione, non autem de partibus ſimul ſumptis modo poſteriori, hæ enim ſunt ipſum totum, illæ uero non.

Ad 2. & tertiū Ad ſecundum, & tertium eadem eſt reſponſio, procedunt enim de partibus non cum unione ſumptis.

Ad 4. Ad quartum reſpōdetur, eſſe magnam fallaciam argumentari a partibus eſſentialibus ad integrales, quia homo reſpectu partium eſſentialium conſideratur tātum ſecundum ſuam ſubſtantiam: at reſpectu partium integralium ſumitur homo cum quantitate: idem de aliis totis: & tunc eſt fallacia figuræ dictionis, mutantur enim prædicamenta.

Ad loca Ariſtot. Ad loca omnia Ariſtotelis reſpondetur ſolū loqui de partibus abſque unione cōſideratis, & hoc eſt, quod docere intendit, totum non eſſe tantum ipſas partes, ſed ſuperaddere unionem, & coniunctionem certam ipſarum partium: propterea dicit, eſſe aliam ſubſtātiam a partibus, quia totum eſt ipſæ partes ſimul unitæ, non quod ſit noua ſubſtantia ab iſtis ſic ſumptis, nā expreſſe docet. 2. Animæ. tex. 10. Sicut pupilla, & uiſus ſunt oculus, ita corpus, & anima animal.

Explicatur locus Ariſto. 5 Metaph. Sed inter omnia iſta loca Ariſtotelis, & peculiariter eſt notandus ille quinti Metaphyſicæ, Sex non ſunt bis tria, ſed ſemel ſex: eſt enim ſenſus multo alius, quam aliqui exiſtimant: hic enim intendit Ariſtoteles docere, quale non eſſe idem, quod quantum, ut eſſe album nō eſt eſſe latum: & quia in numeris duo hæc conſiderantur, nempe ipſorum quantitas, & hæc eſt ipſiuſmet numeri, & ipſorum qualitas, ſcilicet figura, quod alius ſit triangularis, alius quadrangularis uel alterius figuræ: oſtendit quantitatem numerorum non conſiſtere in ipſa figura, ſed in unitatum aggregatione: & hoc eſt, quod dicit, ſex non ſunt bis tria, id eſt figura ipſa quadrangularis, ſed ſemel ſex, id eſt, ſed ipſarum unitatum aggregatio: unde ex hoc loco nihil ad quæſtionem præſentem deduci-

deducitur, ſi bene intelligitur, Hæc de quæſtione.

Conturbabantur autem, & quæſtiones. Tex. XX.

CVm aduerſus illos philoſophos dicentes omnia eſſe unum argumentatus eſſet, probando ſequi, quod unum ens eſſet contraria,& diſparata,& quod unum eſſet multa:inquit, etiã poſteriores Philoſophos conturbatos fuiſſe, & timere,ne admitterent unum eſſe multa:nã ſi unus homo dicitur eſſe albus, & Muſicus,& calidus, iam uidetur unum eſſe multa entia,nam ille homo albus eſt, Muſicus eſt,calidus eſt, ſunt ergo plura entia,ob id hoc cauentes aſſerebant, non eſſe ponendum illud uerbum,Eſt,ſed tantum dicendum,homo albus, Muſicus,calidus: & ſic non multiplicatur ens. & huius placiti fuit Lycophron. Alii uero dicebant, non ſic, ſed uerbaliter eſſe enunciandum, homo dealbatur, calefit,& reliqua:Sic enim non uidetur unum ens eſſe plura entia. Huius opinionis credit Alexander fuiſſe Platonem, quem defendunt Philoponus, & Simplicius, docentes hoc non fuiſſe Platonis: ſed parum hoc refert, cuius fuerit, ſcire, dummodo ſententia,intelligatur.Crediderim tamen non eſſe Platonis.

Tanquam ſingulariter dicto uno: Tex. XXI.

HOrum turbationem, & euaſionem irridet,dicens,eos turbatos eſſe, ac ſi unũ nõ eſſet multiplex,ſicut ipsũ ens ita exponit Philoponus,ut,Aut,ſic Velut ſicut, ac ſi diceret,eſt multiplex unum, ſicut ens, ob id non oportuit turbari. ut enim eſſe poſſunt diuerſa entia definitione,idem tamen ſubiecto,ut eſſe album,& dulce, ratiõne diuerſa ſunt, ſed ſubiecto idem,nempe in lacte:ita ſimiliter poſſunt eſſe multa ratione unum ſubiecto, & hoc pacto unũ multa eſſe poteſt.Altero etiam modo ſicut in continuo uel in toto partes ſunt diuerſa entia in potentia, quatenus per diuiſionem poſſunt eſſe ſeparata,ſunt tamen idem totum, ita ſunt multa in potentia,unum actu: hoc ergo pacto,unum multa eſſe poteſt.

Prima accidentia poſſunt eſſe unũ ſubiecto.

Hi igitur dubitabant, & confitebantur, & inferebant tanquam abſurdum, unum eſſe multa,cum tamen uerißimum ſit unum multa eſſe, ut diximus: ſed non eo modo, quo unum eſt, multa eſt: Sic enim fieri non poteſt, ut aliquid non eſt unum ratione, & multa ratione, unum ſubiecto,& multa ſubiecto,unum actu,& multa actu,unum potentia, & multa potentia: fieri tamen poteſt, ut ſit unum ſubiecto,multa ratione, unum actu, multa uero potentia. *Nota.*

Ex quo loco ſumere poteris, aliqua diſtingui ratione, quæ habent diuerſas definitiones: alia uero non, quæ habent eandem definitionem: Similiter aliqua diſtingui ſubiecto quæ uariis inſunt ſubiectis: aliqua uero non, nempe, quæ eidem inſunt.Concludit ex his textibus contra hos Philoſophos,impoßibile eſſe,omnia eſſe unum ens.

Caput Tertium.

Et ex quibus oſtendatur ſoluere. Tex. XXII.

HOrum opinione redarguta ad ſoluendas ipſorum rationes deſcendit, quas facile ſolui dicit, cum ſint uitioſæ & in materia, & in forma:in materia quidẽ, quia propoſitiones falſas aſſumunt:in forma uero,quia non obſeruãt rectã ſyllogizandi rationẽ. Meliſſi tamen oneroſam magis dicit eſſe argumentationem, id eſt,uanam,& minus habentẽ difficultatis,ſed ex uno falſo dato multa abſque difficultate procedunt: horum uerborum ſuperius triplicem dedimus ſẽſum,nunc iſta ſufficiat.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Quod igitur paralogizet Meliſſus. Tex. XXIII.

Nota diſcurſum Meliſſi.

ARatione Meliſſi incipit, atq; forma, & materia peccare docet In cuius gratiã aduerte, Meliſſi diſcursũ, hũc eſſe · probabat primo, Ens eſſe infinitũ ſic; Quod eſt factum, habet principium, ergo quod nõ eſt factũ, non habet principium: ſed ens nõ eſt factum, ergo non habet principium: quod non habet principium, eadem ratione non habet finem, ergo ens non habet finem: tale uero finem & principium non habens, eſt infinitum, ens ergo infinitum eſt. Quod autem ens factum non eſſet, probabat ſic: Si eſſet factum, tunc uel ex aliquo uel ex nihilo. non ex nihilo, quia ex nihilo nihil fit: nec ex aliquo, iam enim hoc eſſet ens, & ita non fieret, quod enim eſt, non fit.

Vtebatur ſecundo diſcurſu Meliſſus probans ens eſſe unum: ens eſt infinitum, ergo eſt unum, nam ſi infinitum omnia continet, omnia occupat, & ex hoc tertio inferebat eſſe immobile: nam ſi infinitum eſt, omnem implet locum, non habet unde, & quo moueatur: ſic ratiocinatus eſt Meliſſus.

Quõ refellat Ariſt. diſcurſũ Meliſſi.

Ariſtoteles uero primum diſcurſum reprehendit in hoc textu, tanquam forma, & materia uitioſum. illa enim prima pars peccat in forma, eo quod procedit ab oppoſito antecedentis ad oppoſitum conſequentis, ac ſi qui diceret, Eſt homo, ergo animal, ergo ſi non eſt homo, non eſt animal. uel ita ille dicebat, Eſt factum, ergo habet principium, non eſt factum, ergo non habet principium.

Dices, hoc aliquando licere, ut homo eſt riſibilis, ergo non homo non eſt riſibilis Dico in conuertibilibus id licere ſolis, non in aliis: at habere principium, & eſſe factum non conuertuntur, ut poſtea dicetur: peccat igitur in forma.

Nota primo duplex prĩcipiũ.

Quod uero peccet in materia, propoſitiones falſas ſumens oſtendit: & textus quidem eſt obſcurus, ſenſum tamen hunc eſſe credo.

Propter quod aduerte duplex eſſe principium (quantum ad præſentem diſputationem facit) & rei, ſeu magnitudinis, & temporis. Principium temporis dicitur illud inſtans, in quo primo aliquid habuit eſſe, ſiue tempus illi inſtanti proximum, ut dies Mercurii præcedens fuit principiũ ieiunii, & hoc præſens tempus eſt principium lectionis, nempe principium horæ. Principium uero rei eſt id, quod cum principio temporis incipit, ut cor eſt primum rei, quia primo tempore fit in animali, & pars primo producta principium eſt rei. Similiter in alteratione pars primo alterata, dealbata, aut calefacta eſt principiũ albi, aut calidi.

Nota ſecundo.

Nota præterea, quod hic Philoſophus in illa propoſitione. Quod eſt factum, habet principium, non ſolum loquebatur de principio temporis: ſic enim nihil concluderet, nam quod non habet principiũ, nec finem temporis, tantum eſt infinitum in duratione, ſed non in magnitudine, ut iſte aſſerebat de ente, ſed de utroque principio loquebatur: exiſtimabatque, ſi aliquid fit, non ſolum habere principium temporis, ſed etiam magnitudinis, quæ primum facta ſit: & hoc ſiue ſit in generatione ſubſtantiæ, quæ dicitur generatio ſimplex; ſiue ſit in generatione accidentis, quę dicitur alteratio: ac in hoc ſenſu proferebat illam propoſitionem,

Quam Ariſtoteles dicit eſſe falſam. nõ enim quod fit, omne habet principium illud magnitudinis. nam aqua congelatur, lac coagulatur, aer illuminatur, & non prius una pars magnitudinis, quam altera, ſed tota ſimul, licet in tempore fiat talis mutatio. Ex quo apparet falſitas illius propoſitionis. atque hæ mutationes dicuntur momẽtaneæ, quia tota magnitudo ſimul, & non per partes mutetur, licet ſucceſſu temporis id fiat.

Aduerte ſic literam eſſe legendam: inconueniens, & falſum eſt arbitrari, omnis generationis non ſolum ſimplicis, id eſt ſubſtantialis, ſed etiam alterationis eſſe principium rei, & non ſolum temporis, cum fiant multæ mutationes ſimul in aliqua tota magnitudine: ac ſi dicatur, poreſt eſſe in mutatione principium temporis, & non magnitudinis. Nota expoſitionem.

Deinde

Deinde & propter quid eſt immobile. Tex. XXIIII.

SEcundum Meliſſi diſcurſum prætermittens, tertium impugnat: inferebat enim, quia unum eſt, immobile eſt. hoc tamen non ualet. nam ſicut in aqua quæ pars eſt uniuerſi, accidit, quod ſit, una nihilominus mouetur in ſe etiam non mutando locum, per partium mutationem, quia una cedit alteri, ut patet de aqua in uaſe incluſa, quæ moueri poteſt intra uas, & mare in ſuo mouetur alueo, & aer in ſua ſphera: ita & uniuerſum licet unum ſit in ſe moueri poterit. Præterea, quia licet non moueatur localiter, ſaltem erit mobile ſecundum alterationem, cum non ſolum eſſe mobile contingat ſecundum locum, ſed etiam ſecundum qualitates.

Ad ſecundum uero diſcurſum rediens dicit, omnia poſſe quidem eſſe unum ex quo, id eſt, unum materia. & ſubiecto, ut Phyſici dicebant, unum ſubiectum omniū ponentes; ſed diuerſitatem in ratione. At quod unum ſint omnia ratione, impoſſibile eſt: eſſent oppoſita idem ratione.

Et ad Parmenidem autem. Tex. XXV.

Agit Ariſto. cōtra Parmenidem.

RAtione Meliſſi ſoluta ad Parmenidem conuertitur: erat autem ratio Parmenidis iſta, ut exponit Auerroes, & S. Tho. quicquid eſt præter ens, eſt non ens, ſed non ens eſt nihil, ergo quicqđ eſt præter ens eſt nihil: ens eſt unū, ergo quod eſt præter unum eſt nihil. iſte erat diſcurſus Parmenidis.

At quia partim opinio huius erat cum opinione Meliſſi communis, nēpe in hoc quod ens eſſet unum & immobile: partim diuerſa, & Parmenidi propria, nēpe quod ens eſſet finitum, ob id dicit Ariſt. eūdem eſſe modum rationum, & diſputationum contra Parmenidem, & contra Meliſſum: & ſunt enim alii proprii, qua parte propriam habet opinionem, ipſius tamen rationem dicit eſſe uitioſam in forma, & in materia, ſicut rationem Meliſſi.

Quod uero in materia peccet, oſtendit, utitur enim Parmenides ipſo ente, ac ſi eſſet uniuocum, unam ſignificans naturam communem, cum dicit, ens eſſe unum, & tamen plura eſt, & multipliciter dicitur. Qui enim ens dicit, ut notat Philoponus, ſolam uocem communem dicit: eſt igitur illa propoſitio falſa, ens eſt unum, ſi ſumatur (ut iſte putat) ipſum ens in communi omnia complectens, eſſe unum. hoc tamen falſum eſt: nam ſi ens pro ſingularibus particulariter ſumatur, uerum eſt, ens eſſe unum, id eſt, ſingula, quæ entia ſunt unum ſunt, ſed hoc non aufert pluritatē: falſa igitur eſt materia, ut ipſe eam ſumit.

Quod uero peccet in forma, oſtendit inſtantia quadam. Demus, quod albū ſit ens, ita ut non ſit ens, niſi album, tunc nō ualet, etiam ſi, quod eſt præter album ſit non ens, quod album ſit unum, eſt enim multa: alia enim eſt ratio ipſius albi, alia ipſius, quod ſuſcipit albedinē: non quod ſit aliquid prærer album, id eſt, non quod albedo ſit ſeparata a ſubiecto, ſed quod aliud ſit eſſe unius, & aliud alterius, licet coniuncta ſint: & hoc, inquit, non uidit Parmenides.

Vbi nota ualde, ꝙ Parmenides exiſtimabat ea, quæ eodem ſunt ſubiecto coniuncta, eſſe idē; & quod eſſe diuerſum, & multa, erat, eſſe ſeparata. & in hoc deceptus eſt, licet enim ſimul ſint multa, nō ob id unum & idem ſecundum ſe ſunt: quapropter quamuis nō eſſet niſi album, adhuc non unū, ſed multa dicenda ſunt eſſe. *Qua rōne decipiatur Parmenides.*

Dices, non eſſe bonam inſtantiam, nam album dicit formam cum ſubiecto. Dico eſſe optimam, & notandam, nā ita etiam ens ſignificat accidens, & ſubſtantiam, quę re uera non ſunt unum: ob id maxime albo aſſimilatur. ut hoc enim multa dicit, ita ipſum ens. Hoc nota.

Neceſſe eſt igitur accipere iis. Tex. XXVI.

CVm in textu præcedenti oſtendiſſet ens ut abſolute, & communiter ſumitur, non unum, ſed plura dicere, ſicut album, dicit modo, quod hi, qui unum ens dicunt, neceſſario ipſum unum, & ens pro ſubſtantia, quæ uere eſt, & de qua ens proprie prædicatur; debent

ſumere, non autem pro utroque, ſubſtantia nempe, & accidēti, ſic enim plura ſunt. nec pro ſolo accidenti, & hoc probat in hoc textu: ſi enim ſolum accidens diceretur ens, cū hoc per ſe non ſit, debet aliquo eſſe ſubiecto, hoc ſubiectū cum nō ſit accidens, non erit ens ex ſuppoſitione, ergo erit aliquid, quod non ſit: non igitur ens hoc unum poterit eſſe accidens aliis inexiſtens: nam non habebit rationem entis, niſi etiam ſubiectum ſit, & tunc erunt iam multa entia contra ſuppoſitionem.

Si uero quod uere eſt. Tex. XXVII.

Oſtendit modo, quod nec poſſit dici unum ens eſſe ita, ut per ens ſola ſubſtantia, quæ nulli accidit, intelligatur: & ita ſunt uerba iſta legenda cum interrogatione ſic: Cur magis ſubſtantia dicetur ens, quam non ens, ſi ens ſolam dicat ſubſtantiam? & probat, quod ſit dicenda non ſolum ens, ſed etiam non ens. iſta ſubſtantia ſit alba, ut poteſt re uera eſſe, tūc album non eſt, cum non ſit ſubſtantia ratio albi. non autem accidit cuique eſſe, niſi ſit uere, id eſt, ſubſtantia ex ſuppoſitione facta. Si igitur album non eſt, & ſubſtantia eſt alba, ſubſtantia non eſt, & ita erit ens, & non ens: quod ſi album ſit ens, profecto multa erunt entia, non unum.

Quod ſi aliquis dicat, non eſſe abſurdum, quod album ſit non ens, puta non ens hoc, aut illud, ſicut homo poteſt dici non ens hoc, puta leo: Reſpondet, non in hoc ſenſu album, & accidens dici nō ens, quia ſubſtātia non ſint, ſed abſolute ſunt non entia. Si enim ſic eſſent non entia, particulariter eſſent entia, & ita non unum, ſed multa eſſet ens.

Neque igitur magnitudinem. Tex. XXVIII.

Probat ſecundo, quod non poſſit dici unum eſſe ens, ſi pro ſola ſubſtantia accipiatur ens. nam ſequeretur, quod nullam haberet magnitudinē tales ens, aut eſſe plura. Si enim illud ens eſt totum aliquod, cum ratio partium ſit alia a ratione totius, tunc aut non haberet partes, aut iam plura eſſent, quæ ſunt. Sed quod illæ partes ſint etiam entia, probat Ariſtoteles, quamuis poſſemus dicere eſſe nouum argumentum procedens adhuc, ſi ſubſtātia ſola eſſet, plura eſſe entia, quia partes ſunt etiam ſubſtantia: & tunc priora uerba de partibus magnitudinis erant, & ita exponit S. Tho.

Eſt igitur argumentum: Si homo eſt ens uere, id eſt, ſubſtantia, ipſius partes & erunt uere entia, id eſt, ſubſtantia, puta bipes, animal, & ſic erunt iam plura entia. quod autem ſint ſubſtātia, patet: ſi enim non ſunt ſubſtantia, erunt accidentia: tūc autem erūt accidentia communia aliis ab homine, aut propria homini: utrūque autem eſt impoſſibile, nā accidens cōmune, quod ſeparabile dicitur, eſt, in cuius definitione non aſſumitur ſubiectū. propriū uero, in cuius definitione ſubiectū ſumitur, ut in definitione ſimi naſus eſt. Ex hoc ſuppoſito Logico probat in ſequenti textu, illas partes nullo modo eſſe accidentia.

Amplius quæcunque in definitiua ratione. Tex. XXIX.

Ratio hæc eſt. Ea quæ ſunt de definitione, aut cōpoſitione alicuius non definiuntur, intellige eſſentiali definitione per ipſum, ut genus & differentia non definiuntur per ſpeciē: Si ergo partes hominis, animal, bipes, ſunt accidentia, & homo non eſt in definitione ipſorum: ergo ſunt accidentia communia, & non propria: tunc ſic: ſi ſunt accidentia communia, ergo poſſunt ſeparari ab homine, & aliis accidere: hoc autem impoſſibile eſt. nam homo poſſet eſſe nō animal, & non bipes: & præterea homo eſſet accidens alterius, cuius ſuæ partes accidentia ſunt.

Sed quod uere aliquid eſt. Tex. XXX.

Hic textus, quamuis ab Auer. aliter exponatur, mihi tamen expoſitio Sancti Thomæ, & Philoponi placet, ut ſit continuus cum præcedenti, & ſit ſenſus: cum dixiſſet, hominem eſſe accidens, ſi ipſius partes accidentia ſunt, ſubiungit, hominem nulli

ſi eſſe accidens: & quia id non probat, dicit, ſit, id eſt, ſupponatur, nullius eſſe accidens, ut interpretatur Philoponus: quod uero ſequatur eſſe accidẽs, etiam alia ſuppoſitione confirmat: nẽpe de quo partes definitionis ſimul dicuntur, de eodem & definitum dici. Ex his concludit, quod cum neceſſario ſequatur, ens non eſſe unũ ſi partes habet, neceſſe dicere ens eſſe indiuiſibile, ſi ſuſtinendum eſt eſſe unum: & ita exponunt S. Tho. & Philoponus, licet Alexander dicat ſenſum hunc eſſe, ſubſtãtiã ex indiuiſibilibus eſſe; id eſt partes ſubſtantię, ut hominis, non ſeparari ab ipſo homine, ut argumento eſt probatum. Melior eſt prior expoſitio.

Dubium An partes definitionis ſignificẽt diuerſas partes rei

Eſt hic unum dubium de his partibus definitionis, an ſint partes rei, ita ut ſint duæ res componentes definitum. Nec loquimur de definitione Phyſica, quę datur per materiam & formam, in hac enim id certum eſt, ſed de ea, quæ eſt per genus, & differentiam, de hac enim loquitur in præſenti Ariſtoteles, dico ſecundum Auicembron, qui multiplicabat tot formas ſubſtãtiales in unica re, quot ſunt prędicata ſubſtantialia, genera, & differentiæ erant partes ueræ rei, quia ſingula ſingulas importabant formas. At cum ſecundum rei ueritatem & Ariſtotelem nõ ſit in unica re, niſi unica ſubſtantialis forma, aliter dicendum eſt.

Quid Auicẽbrõ.

Duæ ueræ ſnia.

Propterea aduerte, quod genus & differentia compoſitæ ſubſtantię includunt totam ſubſtantiam, ut animal in homine non ſolam animam, aut corpus dicit, ſed totum ſimul. Similiter rationale: at cum diſcrimine: nam genera dicunt ſubſtantiã rei, ut eſt principium operationum communiorum & uniuerſaliorum: at differentiæ eandem ſubſtantiam, ut eſt principium operationum particulariorum. Homo enim dicitur animal, ut habet ſẽſum: rationale, ut diſcurrit. Ex quo ſequitur, quod genus non dicit materiam ſolam, ſed habet ſe, ut in materia, ut enim hæc eſt communis, & per formam contracta, ita & genus commune quid eſt, per differentiam contractum: Similiter differentia nõ dicit ſolam formam, ſed habet formæ ſimilitudinem, quia eſt determinans, & particularis.

Hinc patet, quod genus, & differentia ſunt partes rei, ſed non ſicut materia, & forma, ſed ad ipſarum ſimilitudinem, quatenus non iſta genera & differentiæ re aliter diſtinctæ.

Quidam autẽ rationibus utriſque.

Cum hucuſq; probauerit: Si omnia eſſent unum ens, ſumpto ente pro ſubſtantia, quod ſequeretur, ens eſſe non ens, & quod eſſet totum in diuiſibile: dicit, quoſdam nõ habuiſſe hoc pro inconuenienti, ſed conceſſiſſe, ens eſſe non ens, qualis fuit Plato, & cõceſſiſſe magnitudinem eſſe indiuiſibilem, quales fuerunt Zeno, & Xenocrates, diuiſibilitatem totius in partes negãtes. Hos autem nõ reprehendit Ariſtoteles uſq; in ſextũ librũ: Platonẽ uero ex his, quæ dicet, impugnat.

Manifeſtum autẽ eſt. Tex. XXXI.

Quamuis uarie iſti duo textus exponantur, exiſtimo ſenſum hunc eſſe, ut Ariſtote. uelit ad rationẽ ſuperius poſitam Parmenidis reſpondere, ſic, quod quamuis demus, quicquid eſt pręter ens, eſſe non ens: & demus duo contradictoria ſimul non eſſe: adhuc non eſt uerum nõ ens eſſe nihil. Nam duplex eſt non ens. non ens abſolute, quod dicitur per negationem omnis entis, & tale nihil eſt: Aliud eſt non ens ſecundum quid, nempe per alicuius negationem, ut accidens eſt non ens, id eſt non ens perfectum, quod eſt ſubſtantia: & hoc non ens non eſt nihil, ſed ens, nec iſta ſunt contradictoria. Et quia iſte Parmenides dicens eſſe unum ens, intelligebat ſubſtantiam, ob id illa ſua propoſitio eſt falſa, non ens eſt nihil: nam accidens eſt non ens, ſed non nihil: quod ſi hoc uoluit Plato, concedens, ens eſſe non ens, bene dixit.

Impugnat etiam aliud, quod ſi ens ſumatur pro uno, nempe ſubſtantia, omnia erunt unum: hoc dicit eſſe falſum: nam omnes intelligunt per ens, quod uere eſt, id eſt, ſubſtantiam, cum hoc tamen plura ſunt, ut dictum eſt. Hæc ſint circa opiniones horum.

Simplicius dicit, hos Philoſophos aſſeruiſſe,

tuiſſe,hoc ens immobile eſſe, Deum, quē Plato dicebat non eſſe ens, non quod non eſſet,ſed ꝙ perfectiſſimo modo eſſet,ſicut dicimus albedinem non eſſe albam, quia albedo eſſentialiter dicit albedinē, album uero per participationem : ſed quicquid ſit, credo hos non de Deo locutos fuiſſe, ſed de mundo toto, ut ſuperius diximus.

An ſit uera hæc pꝓpoſitio tātum unū eſt ens.

Dubitatur de ueritate huius. Tantum unum eſt ens. Reſpondetur,quod ſi inſpiciamus ſenſum,in quo hic ſumitur, ſic eſt proferēda,Ens eſt tantum unum,& eſt de excluſo extremo; & ſic exponenda,ens eſt unum, & non plura, in quo ſenſu ab Ariſtotele reiicitur. Poteſt aliter ſumi ut ſit excluſiua, nempe tantum unum eſt ens, uel tātum eſt ens unum:& eſt ſenſus,omne unum eſt ens, uel omne ens eſt unum, & ſic eſt uera, nec eſt ſic ad præſentem locum attinens.Et minor in re nihil, quāuis aliter multi intelligant hanc propoſitionem, non penetrantes ſenſum Ariſtotelis in præſenti.

Caput quartum.

Vt autem Phyſici dicunt. Tex. XXXII.

POſtquam contra nō naturaliter loquentes diſputauit, ad naturaliter loquentes conuertitur, ac ipſorū ſententias in duas diuidit partes,Quidā, inquit, unum principium faciunt, nempe unū ex tribus elementis, puta ignem, aquam,& aerē,aut medium corpus inter ignem, & aerem.terram nullus ſolam poſuit præter Heſiodum, qui non cōputatur inter Philoſophos, ſed inter Poetas. Hi autē hoc principium rerū ponentes dicebant, raritate, & denſitate uarias res fieri:denſitatem autem defectum, raritatē exceſſum uocant: quod idē dixit Plato,qui magnum, & paruum rerum principia eſſe dixit, quamuis non eodem modo:illi enim rarum, & denſum dicebant eſſe formas rerum, materiā uero illud elementum:at Plato magnum, & paruum materiam, unum uero, id eſt, ideam,formam dicebat: in hoc tamē uno conuenere,quod contrarietatem in principiis ponunt.

Alii uero Philoſophi multa principia ponunt,quæ proceſſerunt ex uno, in quo omnia continebantur confuſa, quod dicebant chaos:ob id unū, & multa ponebāt: atq; hi fuerunt Anaximander, Anaxagoras, & Empedocles, quamuis hic ab illis duobus differat in duobus. Primo hic multoties hæc principia ad chaos rediiſſe, & reditura, & iterum ex chao proceſſiſſe, & proceſſum affirmabant: & hæc eſt circulatio:unde multoties mūdus corrūpetur, & iterum fiet.Illi uero,ſemel mundum ex illo chao proceſſiſſe; nec amplius reditnrū dicebant. Præterea illi infinitas particulas omnium rerum faciunt contrarias, & ſpecie differentes, hic uero quatuor tantum principia facit,nempe,quatuor iſta elemēta. Circa harum opinionum explicationē repete, quæ diximus ſuperius in epilogo opinionum philoſophorum de principiis.

Videtur autem Anaxagoras ſic infinita. Tex. XXXIII.

DVo fundamenta Anaxagoræ, quibus ipſe ſuam opinionem affirmabat, ponit. Alterum eſt; quia ſibi perſuaſit illud principium cōmune,ex nihilo nihil fit, quod omnes naturales receperunt, ac ob id dicebant, nihil de nouo generari, ſed generationes eſſe quaſdam alterationes, pura denſationem, aut rarefactionem unius principii: ita Anaxagoras, & alii credebant, propter eandem cauſam,nihil fieri de nouo,ac ob id generationes eſſe dicebant congregationes atomorum unius ſpeciei, & ſeparationes ab aliis atomis: ſic enim nihil fiebat de nouo, licet appareret de nouo alio modo, quam antea erat.

Amplius autem ex eo,quod fiunt. Tex. XXXIIII.

ALterum fundamentum Anaxagoræ erat, quia uidebat res tranſmutari inuicem. aqua enim in ignem conuertitur, caro in terram, & reliqua: tunc argumentabatur

tur

tur ſic: Cum ex aqua fit ignis, uel in aqua erat ignis uel non: ſi non, ergo ex non igne fit ignis. & ita ex nihilo: ſi uero ſic, ergo iam in illa aqua præceſſerant particulæ ignis, ex quibus cõgregatis ignis factus eſt: ante enim propter paruitatem ipſarum ſentiri non poterant. Ex quo aſſerebat, omnia eſſe in omnibus, res tamẽ differentes apparere propter maiorem congregationem plurium atomorum eiuſdem rationis, non quod res ſynceræ, ac pure ex unica conſtent natura. Textus eſt clariſſimus.

Si igitur infinitum. Tex. XXXV.

Prima rõ cõtra Anaxagorã

INcipit multis hanc Anaxagoræ opinionem redarguere: ac primo ex ea ſequetur, compoſitum naturale non poſſe cognoſci, nec ipſius eſſe ſciẽtiã, ſic nullum infinitum ut infinitum eſt, poteſt cognoſci: at principia rei naturalis infinita ſunt, ergo cognoſci non poſſunt: Sed ſciẽtia rei non eſt niſi ex principiorum cognitione, ergo rerum naturalium non eſt ſcientia. Maior explicatur. dicitur, ut infinitum eſt, quia res infinita poteſt cognoſci, ſed non ſecundum id, quo infinita eſt ut de linea infinita, ſi eſſet, poſſet cognoſci, quod eſſet quantitas continua abſque latitudine: at uero eius longitudo nõ poſſet cognoſci, quia infinita eſt. Similiter ſi in qualitate infinitum aliquid eſt, in ea ignotum eſt. Loquimur autem de cognitione rei, non nominis, nam infinitum cognoſcitur eſſe id, quod fines non habet. cum igitur compoſitæ res infinitis conſtent principiis, ſecundum Anaxagotam, compoſitum cognoſci non poterit, nec erit ſcientia rei naturalis.

Amplius autem ſi neceſſe eſt.

Tex. XXXVI.

2. Ratio.

SEcundum facit argumentum contra quoddam dictum Anaxagoræ: ponebat enim rerum particulas minimas, adeo ut diuidi non poſſent: argumentatur modo Ariſtoteles, non cuiuſque rei partes poſſe eſſe ſub quacunque minori quantitate. & ita non erunt omnium rerum particulæ illæ indiuiſibiles. Argumẽtum eſt huiuſmodi: non quodcunque totum poteſt indifferenter eſſe ſub quacunque parua quantitate, ergo nec eius partes: nam totum a partibus dependet: antecedens patet; animal enim non poteſt eſſe ſub quacũque quantitate perfectum, ergo nec partes ipſius, oſſa, caro, nerui, & reliquæ, ſed certam ſibi determinant quãtitatem. ſicut & ipſum totum, & hoc maxime apparet in totis etherogeneis, & eorũ partibus.

Amplius ſi omnia inſunt. Tex. XXXVII.

3. Ratio.

TErtium argumentum eſt, in quo proponit quædã dicta Anaxagotæ, & unum aliud ſuum, & conatur ex aliquibus illis principiis reducere ipſum ad falſitatem aliorũ principiorum.

Primum dictum Anaxagoræ erat hoc, Omnia ſunt in omnibus. Secundum, non fiunt res, ſed ex illis principiis congregatis, & ad unum ſeparatis fiunt. Tertium, unumquodq; denominatur a pluribus illis principiis congregatis. Quartũ, quod libet fit ex quolibet, id eſt, ex quacũque re fit quæcunque res cũ in oibus omnium lateãt principia. Vltimũ principiũ eſt, omne finitum per ablationem finiti conſumitur. intellige per ablationem continuam partium æqualium conſumitur, nam per partium medietates proportionales procedendo diuiſio in infinitum tendit.

Ex his probatur, quod non in unoquoque ſunt omnia: ſumo aliquam partem aquæ, ab hac ſeparetur caro, & iterum ſeparetur caro, & iterum; clarum eſt. quod ſemper minor pars carnis ſeparabitur: cũ igitur caro nõ procedat in infinitũ ſed ſit ſemper minor, ut dictũ eſt proxime, peruenietur ad aliquam, qua minor extrahi nõ poſſit: tunc petitur, uel ab illa aqua adhuc ſeparabilis eſt caro uel non: ſi non ergo habetur contra ipſum, non in omnibus eſſe omnia: Si ſic, illæ, quæ ſeparandæ ſunt, erunt æquales, & ſic conſumabitur tota caro, quæ erat in aqua per quintum principium, uel erunt infinitæ partes æquales, & ita in magnitudine finita erunt partes finitæ æquales, numero infinitæ, quod omni rationi repugnat, atque impoſſibile eſt.

Ad

Ad hæc autem ſi omne quidem cor pus. Tex. XXXVIII.

4.Ratio QVartum conſtituit argumentum contra idem: detur minima caro quæ poſſit eſſe, cum quodlibet fiat minus per remotionem alicuius partis: ſequitur quod ſi iſta ſit minima, & ab ea poſſit ſeparari aliquid, quod fiet minor, & ita dabitur pars minor minima, quod eſſe non poteſt.

Quintum etiam facit argumentum. Si
5.Ratio. quodlibet eſt in quolibet, in qualibet parte erunt etiam infinita, & in his infinita, & ita erunt infinita infinities in infinitis diſtincta inter ſe, & actu exiſtentia: quod quidem rationis metas prorſus egreditur. non ergo in omnibus ſunt omnia.

Nunquam autem non ſegregatum iri. Tex. XXXIX.

QVoddam dictum Anaxagoræ laudat tanquam uerum, ſed non ſcienter dictum, id eſt, ipſe in alio ſenſu proferebat, qui uerus nō erat. dictū eſt hoc, non poſſe quodlibet ſeparari a quolibet: quod quidem uerū eſt de accidentibus, quæ a ſubſtantia nequeunt ſeparari, cum non poſſint eſſe, quin alterum ſit, nempe ſubiectum. Similiter uerū hoc eſt de partibus continui, quæ per diuiſionem nequeunt finiri, cum diuiſibilitas in infinitū procedat, nec minima magnitudo dari poſſit.

Ex quo reprehendit principium efficiēs quod poſuit Anaxagoras, quam mentem uocabat: dicebat enim iſtud principium omnia ſegregaſſe in atomos proprias ex illo chao, in quo omnia erant confuſa: dicit Ariſtoteles hanc mentem ſtultam eſſe quia intentabat facere quod non poterat: non enim accidentia, & partes omnes cōtinui ſeparari poſſunt.

Nec mireris, quod Ariſtoteles ſuperius
Nota. dixit eſſe minimam carnem, hic uero dicit non eſſe minimam magnitudinem: nā hic loquitur de partibus ſolius quanti, quæ in infinitum procedunt, illic de toto naturali, & ſubſtantiali, cuius diuiſio non procedit in infinitum: ſed hoc poſterius eſt examinandum.

Non recte autem. Tex. XL

MOdum generationis Anaxagoræ reprehendit, ipſe enim per ſimilia generationē ponebat, quia nempe congregantur partes ſimiles unius rationis, hoc reprehendit: nā aliquando non fit ex congregatione ſimilium, nam lutum fit quidem ex multis partibus luti, ſed aliquādo ex diſſimilib, pura ex aqua, & terra: ſimiliter domus ex lateribus, & lignis, & ita aer ex aqua. non ergo omnis generatio ex ſimilibus fit Hæc ſunt, quæ Ariſtoteles contra Philoſophos de rerum principiis diſputat.

An res naturales habeant certos limites quantitatis. Quæſtio IX.

HVius quæſtionis, quæ maxime notanda eſt, duplex eſt ſenſus, alter de re, nempe an res naturales ſuæ magnitudinis terminos habeant, ut non poſſint quoſcūque excedere, ſimiliter & terminos paruitatis. Alter ſenſus eſt de modo, nempe an hi termini intrinſeci, an extrinſeci ſint, & de hoc in quæſtione ſequenti diſputabitur: prior in præſenti eſt diſcutiendus. *Duplex ſenſus q̄ſtionis.*

Aduerte autem per naturales hic intelligi compoſita ſubſtantialia, tam homogenea, & inanimata, quam etherogenea, & animata, ſeu uiuentia. Non enim modo de accidentibus, nec de actionibus, nec de potentiis, ſed de compoſitis ſubſtantialibus eſt ſermo: eſſet enim limites extra modum excedere, & materias cōfundere. *Primum fundamētū. Quo hic intelligatur nomine rerū naturaliū.*

De his autem ſubſtantiis quæſtio tripliciter intelligi poteſt: primo de facto eſſe, nempe an ita modo ſit, quod detur maximum, & minimum corpus. Secundo, de potentia ſupernaturali, Tertio de potentia naturali: & quia non in his omnibus eſt inter Philoſophos diſſenſio, ea, quæ certa, & ſine cōtrouerſia ſunt, primo conſtituamus. *Triplex alius q̄ſtiōis ſenſus.*

Sit igitur prima concluſio. In facto eſ *Prima. concl.*

ſe da-

ſe datur modo maximum corpus, & minimum non ſolum in genere, ſed etiam in qualibet ſpecie. & hoc eſt certum, nam ultimum ſupremumq; cœlum eſt modo maximũ omniũ, quæ in natura ſunt, & ita etiam eſt minimum aliquod, licet nobis forſan ſit ignotum, erit fortaſſe minimus acarus. Similiter in qualibet ſpecie datur, & maximum, & minimum illius ſpeciei, ſiue affirmatiue, id eſt maximũ uel minimum aliorum, ſiue negatiue, id eſt, quo nullũ aliud ſit maius uel minus: utroque enim modo exponi poſſunt comparatiua, & ſpeculatiua.

2. concl.

Secunda concluſio. Nullum corpus habet certum limitem magnitudinis, aut paruitatis reſpectu Dei abſolutæ potentiæ ſed quocunq; dato poteſt maius uel minus facere, prout ipſius omnipotenti libuerit uoluntati. Hæc concluſio probatur ex communi conſenſu. quicquid non implicat contradictionem, poteſt Deus facere: ſed non implicat contradictionem, res ſub maiori uel minori eſſe quantitate, ergo id Deo non eſt denegandum.

3. concl.

Tertia concluſio. Viuentia habent certos limites magnitudinis, & paruitatis de potentia naturali ita, ut natura non poſſit ſub quacunq; quantitate maiori uel minori indifferenter uiuentia producere, & conſeruare. Hæc concluſio eſt Ariſtotelis in præſenti tex. 36. ubi quia totum ipſum animal quantitatem habet determinatam, quam excedere non poſſit: probat etiam partes determinatas eſſe. & 2 Animæ. tex. 41. omnium, inquit, natura conſtantium, id eſt uiuentium, certus eſt terminus augmenti, & decrementi. & 7. Politicorum, cap. 4 ciuitates ſuos certos terminos habere docet, ſicut animalia & plantas. Præterea probatur. Cauſa, & modus augmenti uiuentium eſt limitata, ergo & ipſum augumentum: antecedens declaratur: cauſa inſtrumentalis augumenti, & quantitatis uiuentis eſt calor naturalis, qui conſumit partes uiuentis, & nutrimento nouo eaſdem reparat: at dum magis reparat, fit remiſſior, & debilior ita, ut minus reparet quam deperdat: Si igitur hæc finita cauſa, & hoc modo auget, augumentum erit ſine dubio finitum. Præterea tertio. In uiuentibus ſunt certa organa, & partes ethrogeneæ, quæ non ſub quacunq; quantitate poſſunt componi, ergo terminus & limes determinatus eſt. Præterea quarto: quia quod natura nũquam fecit hucuſq; ſignum eſt, non poſſe facere: ſed nunquam eſt compertum, homines maiores montibus, aut minores formicis: non ergo id natura poteſt facere. ſi enim poſſet, potentia fruſtra eẽt, niſi aliquãdo ꝑueniret ad actũ.

Quarta concluſio. Non uiuentia ex ſe, & ab intrinſeco non habent certum limitem ſuæ maguitudinis, ratione tamen extrinſeca habent: explicatur in igne: ignis ex ſe non habet certam magnitudinem, imo ut dicitur. 2. Animæ. tex. 41. Si infinita combuſtibilia ei apponerentur, in infinitum creſceret: tamen quia locus ſuus naturalis eſt ſecundum naturam determinatus, & deſunt combuſtibilia, habet certã magnitudinem: idem de alijs elementis, & de mixtis inanimatis. *4. concl.*

Ratio huius concluſionis eſt notanda ex diſcrimine augumenti uiuẽtium, & non uiuentium. Viuentia enim augentur ab intrinſeco. puta calore naturali conuertente cibũ in ſubſtãtiã uiuentis, ex qua actione ipſe calor deficit, & debilior fit. Similiter ipſa uiuentis forma ſubintrat in illud nutrimentũ: non enim noua anima in nutrimento producitur, & poſtea uiuenti copulatur: hoc enim fit in igne, ob id non uere augetur: ſed anima uiuẽtis informat illam materiam nutrimenti. at non uiuentia per appoſitionem ſimilium augentur ab intrinſeco, puta aqua additione aquæ, & reliqua ſimiliter: idem de igne. Ignis enim lignum ignem prius facit, poſtea ſibi copulat: Ex hoc ſumitur argumẽtum. Tota ratio augumenti non uiuentium eſt ab intrinſeco, ergo intrinſece nõ terminãtur, ſed intrinſece ad ſenſum expoſitum. *Rō notanda quartæ concluſionis.*

In his concluſionibus non eſt controuerſia inter Philoſophos, at de paruitate horum non uiuentium eſt difficultas, an detur minimum in homogeneis. Et attende, ꝙ nõ eſt difficultas, an in homogeneis detur minima pars: certum enim eſt, dari non poſſe: quia cum omne continuum ſit in infinitum diuiſibile, non poterit ſignari par quantitas ita parua, quin minor ſignari poſſit, nempe eius medietas, & iterum alia, & alia Sed quæſtio eſt de minimo per ſe exiſtenti, an dentur partes minores, & minores abſq; limite per ſe exiſtentes: *Differentia potiſſima quæſtionis eſt poſita in minimo paruitatis non uiuentium Explicatur ſenſus iſtius dubii.*

G

tes: nec eſt etiam difficultas, an iſtæ poſſint reſiſtere contrario corrumpenti, ſed an hoc repugnet ab intrinſeco ex parte ipſius rei, ſemoto quouis contrario, ita, ut ſecundum ſe non poſſit eſſe minor; & minor abſq; termino particulari rei per ſe: & in hoc ſenſu diſputatur de minimo naturali homogeneo, an detur, an non.

Prima ſententia Scoti de minimo non dari minimum. Scotus. 2. Sen. diſt. 2. q. 9. putat, tale minimum non dari, ſed quocunq; dato, poteſt ex ſe minus ſubſiſtere. Argumenta huius ſententiæ præcipua ſunt.

1. Ratio. Primum. in iſtis non datur terminus magnitudinis, ut dictum eſt, ergo nec paruitatis: æqua enim uidetur ratio.

2. Ratio. Secundo. Ex parte materiæ non datur talis terminus, quia eſt diuiſibilis in infinitum: non enim eſt tam parua materia, quin maior eſſe poſſit: ergo nec in ipſis cõpoſitis erit iſte terminus.

3. Ratio. Tertio. Forma horum inanimatorum eſt diuiſibilis in infinitum, ut accidentia ipſa ſecundum quantitatem, ergo non datur terminus in compoſito.

4. Ratio. Quarto. Illud tale minimum, ſi detur, eſt quantum: ergo eſt diuiſibile: reducatur ergo ad actum diuiſio, & tunc erit minus illo minimo.

5. Ratio. Quinto. agens agit ſucceſſiue, ergo prius producit minus, quam maius, & nũquam dabitur minimum, quin aliud minus productum detur: non ergo eſt terminus in his. Hæc ſunt argumenta pro opinione Scoti.

Quinta concl. cõtra Scotum. Sit igitur circa hoc quinta concluſio. Probabilis eſt ſententia Scoti, ſed multo probabilior eſt oppoſita opinio communis, quod detur minimum etiam in homogeneis.

1. Ratio. Probatur primo ex Ariſto. qui tex. 38. dicit, φ ſi a minima carne aliquid eſſet ſeparabile, daretur minus minimo, quod repugnat: unde quo minimum admittat.

2. Ratio. Præterea manifeſte probatur. Omne etherogeneum componitur ex homogeneis, ſed per Scotum in homogeneis non datur terminus paruitatis, ergo nec in etherogeneis dabitur, quod eſt contra ipſum Scotũ. & contra Ariſtotelem, ut diximus in concluſione tertia: antecedens autem notum eſt, nam uenæ, arteriæ, oſſa, caro, e quibus partes etherogeneæ componuntur, homogenea ſunt.

Præterea tertio. Ariſtoteles. 1. Animæ, tex. 24 inquit actus actiuorum eſſe in patiente diſpoſito, non enim recipitur forma, niſi in materia diſpoſita. ſed una ex certis diſpoſitionibus, & præcipua eſt quãtitas: ergo ſicut reliquæ ſunt determinatæ, etiam & quantitas erit. *3. Ratio.*

Præterea quarto. Et eſt argumentum Auerrois. 8. Phyſi. com. 15. ad actionem agentis eſt neceſſaria certa quantitas, qua deficiente, actio nõ erit: poteſt enim ſecus eſſe tam parua, ut non ſcindat. Hinc ſumitur argumentum: Res non poteſt eſſe in illa quantitate, in qua non poteſt operari: nõ enim eſt eſſe ſine operatione, ſed ad operationem eſt neceſſaria certa quãtitas quo ad paruitatem, ergo & ad ipſum eſſe. *4. Ratio.*

Ad arg. Scoti. Ad argumenta igitur Scoti reſpõdetur. Ad primum negatur conſequentia: eſt enim diſparatio paruitatis, & magnitudinis in homogeneis; nam magnitudo eſt ab extrinſeco prorſus, nempe per appoſitionem partium uel additionem: at uero paruitas eſt ab intrinſeco, eo quod omnis forma ſecundum ſe quantitatem petit, in qua operari poſſit, hęc autem non eſt minor, & minor ſine termino.

2. arg. Ad ſecundum neganda eſt etiam conſequentia, nam licet materia ſecũdum ſe ſit diuiſibilis in infinitum, tamen ut ſubſtat actioni agentis, & formæ introducendæ, neceſſario habet certam quantitatem, ſicut & alias diſpoſitiones.

Ad 3. Ad tertium dicitur, quod quamuis ipſa forma ſit diuiſibilis ita, ut partem extra partem habeat, & non ſit tota in qualibet parte materiæ, tamen non eſt diuiſibilis ita, ut quælibet pars, quantumcunque minor, per ſe poſſit exiſtere.

Ad 4. Ad quartum dicitur, quod licet illud minimũ, ut quãtum, ſit diuiſibile, tamẽ actu diuidi non poteſt, quin partes corrumpantur, non propter magnitudinem, ſed propter formam naturalem, quæ certam petit quantitatem: nec hoc eſt fictũ, imo Scotus tenetur hoc ipſum fateri de cœlo, φ etiam ſi ſit quantum actu diuidi nequit, ppter ipſam cæli naturã, q̃ diuidi nequit.

Ad 5. Ad quintum reſponderetur, φ quamuis agens ſucceſſiue agat, tamen cum paſſum debeat eſſe inter ſphæram actiuitatis illius agentis, neceſſe eſt, ut ſecundum plures partes ſit, & perfecte, & æqualiter applicatum.

tum,& in eis ſimul aget,& non ſucceſſiue per partes minores,& minores:quod ſi ſolum apponeretur particula materiæ minor minima diſtans,ita, ut ignis non poſſet eam ſibi unire, non induceretur ignis forma propter rationes prædictas. Atque ſatis ſint iſta de priori quæſtione.

An terminus quantitatis rerum naturalium ſit ſemper intrinſecus. Quæſtio X

QVæſtione de re examinata, ſupereſt,de modo ipſius termini diſputare. Ante omnia autem ſunt maxime modi iſti intelligēdi, ut facilius poſtea determinatio procedat.

Duplex terminus circa magnitudinē, alter extrinſecus, alter intrinſecus.

Circa magnitudinem aduerte, duos eſſe modos limitum, & terminorum: alter eſt intrinſecus, alter extrinſecus. Intrinſecus eſt,cum datur certa quantitas, quam poſſit res attingere ita, ut maiorem non poſſit,& talis terminus dicitur maximum quod ſic, & terminari per maximū quod ſic, non aliud eſt, quam quod res aliqua quātitatē poſſit attingere,ut maiorē non poſſit. Extrinſecus eſt, cū datur quātitas: quam propter ipſius magnitudinem res non poſſit attingere,tamen minorem illa poteſt attingere,ut ſi dicas, decem pondera non poſſum portare, quodlibet minus poſſum,tunc decem pondera eſſent minimum quod non:quia inter multa pondeta alia,quę tu portare non potes,illud eſt minimum: ita dicendum de magnitudinibus,ad quas res per augmētū perueniunt.

Duplex iſtē terminus paruitatis, alter intrinſecus, alter extrinſecus.

Sunt ēt alii duo termini paruitatis,& intrinſecus,& extrinſecus.Intrinſecus eſt, cum datur aliqua parua quātitas,ſub qua res eſſe poſſit, tamen ſub minori eſſe non poſſit, & talis terminus dicitur minimum quod ſic,id eſt, ſub hac quantitate res eſſe poteſt,ſub minori eſſe non poteſt. Extrinſecus eſt,cum datur parua quantitas, ſub qua res eſſe non poteſt, tamen ſub maiori eſſe poteſt, & talis terminus dicitur maximum quod non, quia inter quātitates, quas res non poteſt attingere propter ſuā paruitatem illa eſt maxima, ob id dicitur maximum quod nō, quia ſub illa nō, ſub maiori uero quacūque poteſt: Sunt ergo illi termini magnitudinis, maximū quod ſic, minimum quod non: Iſti uero paruitatis,minimum quod ſic, maximū quod non, affirmatiui ſunt intrinſeci, negatiui extrinſeci.

Sēſus quæſtionis.

Ex his eſt modo ſenſus quæſtionis notus:petimus enim,ſuppoſito quod res naturales terminentur quoad magnitudinē, & paruitatem(ut dictum eſt in quæſtione præcedenti)quo modo terminantur,intrinſece,an extrinſece?

Prima ſententia Pauli Veneti.

Paulus Venetus, quem multi docti ſequuntur,exiſtimat, terminos hos eſſe extrinſecos,puta per minimum quod non, & maximum quod non.

1. Ratio.

Ipſius argumentū potiſſimum eſt hoc. Si enim magnitudo intrinſece terminaretur,ſequeretur,quod res deſineret per ultimum ſui eſſe, quod eſt contra omnes Philoſophos, & probatur.Detur iſtud maximum,& ſit maximus homo, qui maior eſſe non poſſit,tunc morſu ueſpæ inflectur, tunc uel morietur, uel non: Si non, datur maior maximo:ſi ſic, tunc cum iſte per inflationem moriatur,& inflatio ſit motus, qui incipit per ultimum nō eſſe,erit tunc uerum dicere,Nunc non eſt inflatio,& immediate poſt hoc erit inflatio:ſed ſi eſt dicere,non eſt nunc inflatio,ergo erit dicere nunc eſt homo, & immediate poſt hoc erit inflatio, ergo immediate poſt hoc nō erit homo,deſinit ergo eſſe per ultimum eſſe, nempe nunc eſt, & immediate poſt hoc non erit; quod quidem eſt impoſſibile,ut poſtea eſt probandum.

2. Ratio.

Secundum argumentum eſt eiuſdem rationis de minimo.Detur enim illud minimum, tunc applicetur aliquod condenſatiuum, tunc deſtruetur per condenſationem: ſed condenſatio,cum ſit motus,incipiet per ultimum non eſſe,non eſt, ſed immediate poſt hoc erit: unde erit uerum dicere de illo minimo,Nūc eſt, & immediate poſt hoc nō erit,quod eſt ultimū eſſe.

3. Ratio.

Tertium argumentum. Si detur maximus ignis ſaltem ratione loci, tunc applicetur ei ſtupa, ſi non comburit eam,profecto mirabile eſt, quod tā magnus ignis non comburat:ſi uero comburit, dabitur maior maximo, quia per additionem illius creſcet maximus.

4. Ratio.

Quarto.Detur minimū v.g.terrę,& cū ſit corruptibile, diuidatur, tūc uel partes

permanebunt ſub ſpecie terræ, & ſic erit minus minimo, uel corrumpẽtur, & tunc nõ apparet, quod ex eis fieri poſſit. cũ generatio alicuius ſequatur corruptionem. Hęc igitur ſunt argumẽta pro hac ſẽtẽtia.

Primum fundamentum. Nota dupliciter nos poſſe agere de quantitate uiuentium.

Circa hoc diſtinguendum mihi uidetur. De quantitate enim uiuentium dupliciter loqui poſſumus. Vno modo de ea quantitate, quæ a uirtute naturali, & calore intrinſeco augmenti factiuo prouenit, ſeu de ea, quæ ad introductionem formę neceſſaria eſt, quæ dicitur quãtitas uia generationis: Altero modo de quantitate, quæ aliquo accidente prouenit, qualis inflatio, tumor, cõtractio, & ſimilia ſunt. In non uiuentibus locum non habet iſta diſtinctio, quia magnitudo ab extrinſeco, paruitas ab intrinſeco prouenit.

1. conclu. Quo ſuppoſito, ſit prima cõcluſio: Probabilis eſt ſententia Pauli Veneti, nec oppoſitum demonſtratur, poteſtque optime ſuſtineri.

2. Cõclu. Secunda concluſio, quæ mihi rationabilis multum apparet, ſit iſta. Viuẽtia quo ad quãtitatẽ naturalem, quam uirtute caloris proprii attingunt, determinantur intrinſece per maximum quod ſic, & minimum quod ſic: at uero ratione quãtitatis illius accidẽtalis extrinſece terminantur.

Prima ratio pro prima parte concluſionis.

Prior pars huius concluſionis uidetur ſine dubio Ariſtotelis. 2. Animæ. text. 41. Omnium, inquit, natura conſtantium, id eſt, uiuentium certus eſt terminus augmenti, & decrementi: ubi per certum terminum intrinſecum uidetur intelligere. Et confirmatur: cauſa inſtrumentalis puta calor naturalis ipſius augmenti, ſimiliter & forma, ſunt determinatæ intrinſece per maximum quod ſic: ergo & ipſa quantitas ab eis proueniens.

2. Ratio pro ſecunda parte concluſionis.

Secunda concluſionis pars probatur ex primo argumento Pauli Veneti, & etiam ex ſecundo, qua parte ad uiuẽtia pertinet: illæ enim quantitates accidentales extrinſece terminantur.

3 conclu. Tertia concluſio. In non uiuentibus exiſtimo ſemper minimum eſſe intrinſecum, de maximo dictum eſt non dari ab intrinſeco: & probatur ex Ariſto tex 38. qui dicit, a minima carne nihil poſſe ſeparari, ubi minimum datur etiam uia ſeparationis: & probatur, quia ſi illud minimum paulatim corrumperetur, ut aliqui dicũt, in illo medio tempore daretur minus minimo, & etiam minus maximo, quod non. Fatendum ergo eſt, minimum illud intrinſecum eſſe, & ſimul totum corrumpi.

Ad argumenta.

Ad argumenta reſpondetur. Ad primũ, non eſt contra nos: illa enim quantitas eſt extrinſeca uiuenti, & ſecundum illam non datur maximum quod ſic, ſed minimum quod non: unde ille homo nõ moreretur propter ſolam illam inflationẽ, cum poſſit etiam ſub illa conſeruari quãtitate. Alii qui uero concedentes, quod moreretur, dicunt, quod non deſineret per ultimum ſui eſſe: nam illam inflationem præcederet aliqua qualitas illius cauſatiua, & huius daretur primum eſſe: ut ſit uerum dicere, nũc eſt talis qualitas, & tale primũ eſſe huius eſſe ultimum non eſſe inflationis, ut dicatur, non eſt inflatio, ſed immediate poſt hoc erit: Dicũt modo, quod in illo primo eſſe illius qualitatis non eſſet homo, & ita deſineret per primum non eſſe, nunc non eſt, ſed immediate ante hoc fuit, Iſta reſponſio manifeſte eſt nulla: nam cum homo ille non moriatur alia cauſa, niſi propter inflationem, quandiu iſta non fuerit, erit ille homo: at in illo primo eſſe illius qualitatis non eſt inflatio, ut patet: ergo erit homo: & hoc conſidera. ob id dico, quod non moreretur ille homo iuxta noſtram concluſionem.

Ad ſecundum.

Ad ſecundum (ſi de minimo in non uiuentibus intelligatur) dico, quod non eſt illa condenſatio ſine præuiis qualitatibus illius effectiuis, & primum eſſe harum ante condenſationem eſt primum non eſſe minimi illius: quia ſicut condenſationem pati non poteſt, ita nec illam qualitatem condenſationis cauſatiuam: unde ab hac corrumpitur per primum non eſſe.

Ad tertium Solutiones aliorum.

Ad tertium dicunt aliqui, quod ſi ignis eſſet iam maximus ita ut omnẽ ſuum locum occupauerit, ſi ei apponeretur ſtupa, non combureret eam, ne detur maius maximo. Alii dicunt, quod combureret, ſed quod non uniret eam ſibi. Alii uero, quòd uniret eam ſibi, ſed alia parte alia tanta particula ignis corrumperetur.

Ad tertium uera ſolutio.

Mihi uidetur dicendum, quod ſi iam totus locus naturalis ignis eſt occupatus, quamquam comburet illam ſtupam, uniendo ſibi, tamen condenſabitur parum, quantum ſufficit pro illa parte ignis. Quod ſi dicas,

Quid

Quid ſi ille ignis ſit iam in tota condenſatione, quã eius natura poteſt pati? Dico, quod etiam combutet, ſed extra ſe, non uniendo illam ſibi, ſed in aere proximo: Quod ſi dicas, Quid ſi aer eſt in tota condenſatione, ut iam maiorem nõ poſſit pati? Dico propter uehementem actionem ignis comburet illam ſtupam, & aliqua pars aeris condenſabitur in aquam. Quod ſi adhuc ſis importunus, & dicas, Quid ſi iam aqua ſit maxima. & omnia elementa ſint in diſpoſitione illa, quę decreſci nõ poteſt? Dico in iſto caſu imaginario, non comburet ſtupam illam totam defectu loci naturalis capacis illius.

Ad quartum. Ad quartum reſpondetur cum Iandu no. q. 16. quod diuidetur illud minimum, tamen partes corrumpentur in medium circunſtans. Quòd ſi dicas, Quomodo medium circunſtans poteſt ſub illis particulis eſſe? Dico, quod non erit ſub illis particulis per ſe exiſtentibus, ſed ſimul cum medio copulatis. Quod ſi petas, Diuidat in uacuo. Dico, quod ſi eſt forma in natura quę ſub illis partibus conſeruari poſſit: prouidente natura, in illis introduceretur: quod ſi non, non poterit naturaliter corrũpi tale minimum, ſupra naturaliter corrumpetur, ſed nunc Deus illas particulas ſub eadẽ forma minimi conſeruabit, quia (ut diximus) reſpectu diuinæ potentię nõ datur maximum, nec minimum. Iſta non ſunt paruipendenda, quia quamuis ex ſuppoſitione procedant ficta, aperiunt tamẽ naturam rei. Atque ſatis de quæſtione. De accidentium uero, motuum, & potentiarum termino poſtea dicendum eſt.

Caput quintum.

Melius autem eſt pauciora. Tex. XLI.

Poſtquam nec unum, nec infinita eſſe principia oſtendit, infert, melius eſſe finita & pauciora facere: plura tamen, id, quod Empedocles facit, qui principia quatuor ſtatuit.

Nota di At quia ipſe Ariſtoteles principiorum numerum uenari uult principium quoddam primo ſtatuit, nempe principia eſſe contraria: nec hoc ponit tanquam corollarium commune opinionibus Philoſophorum, ut uolunt Simplicius, & Themiſtius, ſed tanquam fundamentum intentum ad indagandum principiorum numerum, ut exponit D. Tho. licet illius probationem petat ex eo, quòd omnes ita ſentiant, & huius rei gratia, refert opiniones ueterum: & hoc forte uoluerunt Simpli. & Themiſt. *ſcurſum quo Ari. uenatur numerũ principiorum.*

In cuius declarationem aduerte, quod in omni motu, & mutatione (ſecundum omnes etiam antiquos Philoſophos) neceſſario ſunt tria id cuius eſt motus uel mutatio id a quo, & id in quod mutatur uel mouetur: ut eſt motus a loco hoc in illud, ſunt iſta tria in eo, & quod mouetur, nempe animal, & locus a quo, & locus in quem mouetur. Similiter cum ex calido fit frigidum, & in quacunque mutatione. Inter hęc tria oportet, ut duo ſint contraria, & oppoſita, nempe a quo & id ad quod, quæ dicuntur termini. nam ſi nõ eſſent oppoſita, ſed idẽ, non fieret ab uno in alterũ motus, aut mutatio, ex quo fit, ut in omni mutatione, & motu ſemper ſint principia, id eſt termini duo contrarii. *Notatria neceſſario requiri in omni motu, & mutatione.*

Hoc igitur eſt, quod hic Ariſtoteles intendit probare, principia eſſe contraria, nempe generationis, mutationis, & motus rei principia oppoſitionem habere: & hanc propoſitionem probat duplici uia: Prior eſt ex communi omnium Philoſophorũ conſenſu, quo quidem pacto principia in ſcientiis probari ſolent. Omnes igitur Philoſophi, & qui unum, & qui plura poſuerunt principia, non ſolum talibus principiis contenti fuerunt, ſed etiam contrarietatem quandam in ipſius poſuerunt, qua mediante fierent mutationes: unde Parmenides calidum, & frigidum poſuit, nempe terram, & aquam: Alii, qui unum poſuerũt, aquam, & aerẽ, aut aliud tale, denſum, & rarum poſuerunt contraria, ut iſta eſſet mutatio a raro in denſum & a denſo in rarum. Qui uero plura, (ut Democritus, de quo ſuperius diximus) etiam contrarietatem poſuerunt. Democritus enim, ſolidum, & inane, quæ uocabat ens, & non ens, poſuit, & ſic ponebat generationem, & mutationem inter contraria: *Nota quo probat Ariſ. principia eſſe contraria. Prima uia.*

traria:

uaria i uocabat ſolidum cum atomi erāt coniunctæ, ut nihil relinquerent medium uacuum: Inane uero ſpatia media inter atomos,& ſic generationem ponebat, ut ex uacuo & inani fieret denſum, hoc eſt congregarentur atomi: e contra uero in corruptione, propter hanc cōtrarietatem terminorum, & inter ipſas atomos ponebat cōtrarietatē; differebāt enim qđ quædā erant angulares, quædam ſine angulo. Differebant præterea poſitione i quædam ſurſum: quædam deorſum: ante, & retro: Differebant ēt ordine, quędā priores quædā erāt poſteriores: hæc aut cōtraria ſunt.

Dubium Dubitatur, qūo Parmenides duo principia poſuit, cū non niſi unum ſuperius poſuerit. *Solutio.* Rńdet S. Tho. & communiter oēs. quod unū poſuit ſecundū intellectum, & rationē, hæc uero duo ſecūdū apparentiā & ſenſum. Philoponus dicit, Parmenidē, non tanquam uerum, poſuiſſe duo, ſed ſequendo uulgus: at ex propria ſententia unum poſuit. Melior uidet̄ prior expoſitio.

Quod igitur contraria quodammodo. Tex. XLII.

INfert, omnes contraria principia quodammodo poſuiſſe Dicit, quodammodo contraria, quia, ut dicit Simplici. ipſa non ſunt uere contraria: ſed ipſi exiſtimabant contraria uel quia cōtraria hic pro priuatiuis ſumit, & hanc rationem recipit Auerroes. D. Tho. uero exponit quodammodo contraria, i. modo quodā, quia nō oēs eundē ponebant modū contrarietatis. Subiungit autem Ariſtot. quod merito ponebant principia contraria: & probat tali ratione. Principia ſunt, quæ non fiunt ex aliis nec ex alterutris, ſed ex ipſis omnia fiunt: ſed prima contraria ſunt huiuſmodi, ergo prima contraria ſunt principia, & per conuerſionem principia ſunt contraria, Minorem probat: quia ſi prima contraria ſunt prima, non fiunt ex aliis, alias prima non eſſent: ſi uero ſunt contraria, ex alterutris, id eſt. ex ſe inuicem.

Nota qđ ſignificet præpoſitio ex. Vbi nota, quod iſta dictio, Ex, dicit habitudinē principii eſſentialis cōponentis, ut ſit ſenſus, principia non fiunt ex aliis, nec ex ſe inuicem tanquam ex principio eſſentiali componenti: nō enim unū principium ex alio, nec unum cōtrariū ex alio cōponitur eſſentialiter. At uero in tertio loco. Ex, dicit habitudinem partis componentis & etiam habitudinem termini a quo, ſicut dicimus, ex nocte fit dies: & qua parte dicit habitudinem partis compræhendit materiam, & formam, ex quibus res componitur, qua parte uero habitudinem termini dicit priuationē, & contrarium includit, ex quo, ut ex termino fit res, ut ex non igne fit ignis: ſed hoc poſterius examinabitur

Aduerte, quod prima contraria uocat ea, quæ ex aliis non fiunt: ſunt enim contraria, quæ ex aliis fiunt, ut qualitates ſecundæ ex primis: & contraria poſitiua ex priuatiuis: quędam, quæ non ex aliis fiūt, ut priuatiua: & iſta ſunt principia. *Nota.*

Sed oportet hoc & in ratione conſiderare. Tex. XLIII.

RAtione quadā ab inductione ſumpta, ut notat Auerroes, probat tertiam partem aſſignatam in definitione cōtrariorum principiorum, nempe, quod ex ipſis omnia fiant. Supponit autem tria: Primum non quodlibet agit in quodlibet: Alterum, non quodlibet patitur a quolibet. Tertium, non quodlibet fit a quolibet: Hoc autem tertium explicat: reliqua enim duo in libris de generatione tractāda ſunt, quod actio uel paſſio ſolum ſit inter contraria. Quod uero nihil fiat per ſe ex alio, niſi ex ſuo contrario, manifeſtat exemplis: album enim non fit ex Muſico, ſed ex non albo per ſe: quod ſi acciderit, non album eſſe Muſicum, fiet etiam ex Muſico, ſed per accidens. Eodem modo, Muſicum primo fit ex immuſico: & ne quis deciperetur exiſtimans, non album, non Muſicum, & ſimilia ſumi indifferenter pro qualibet re, quæ habet negationem talium formarum, ſubdit, quod non ex quocūque non albo fit album, ſed ex illo, quod eſt nigrum uel medium: Similiter de immuſico, & de aliis.

Primum dubium. qūo modū cōtrariū fiat ex altero. Dubitatur: quo modo unū contrariū hic ex alio fieri dicitur, cum ſuperius dixerit, contraria non fieri ex ſe inuicem? Reſpondet Simplicius, & Philoponus. quod illis dixerat, contraria non fieri ex ſe inuicem, ut ex partibus: hic uero dicit, fieri ut ex termino, ut enim dicimus, ex nocte fit dies, *Solutio Simpl. et Philop.*

dies, id eſt, poſt noctem, ita ex albo fit nigrum, id eſt, poſt album fit nigrum.

2. dubiū Cur ex cōtrario ut ex termino fiat alterū, & ut ex ſubiecto. Solutio D. Tho. Dubitabis iterum, quare ex contrario uno, ut ex termino, fit alterum? Reſpōdet S. Tho. quia ſubiectum, quod debet recipere alterum contrarium, debet eſſe in potētia proxima ad illud: & quia quando unū aliud ut contrarium ineſt illi, eſt in potentia proxima, quia eadem eſt potentia, & ſubiectum contrariorum, ob id unum contrariorum fit ex altero, ut ex termino.

Nota triplicē terminū generationis. primus terminus. Tu tamen hic aduerte cum Auerroe, quod triplicem terminum poſſumus aſſignare in generatione, primus eſt per ſe primus, & hic eſt priuatio formæ producendæ, ut ignis fit ex non igne, quia id, quod ante omnia eſt neceſſarium in termino, eſt, ut non ſit id, quo tenditur per generationem uel mutationem, alias iſta non eſſent: iſta autem priuatio non ſolam dicit negationem formæ introducendæ, ſed etiam potentiam, & propinquam ad talē formam, alias nō eſſet primus terminus.

Secūdus terminus Alter terminus eſt per ſe, ſed non primus, & iſte eſt ipſum cōtrarium uel diſparatum, in quo eſt talis priuatio, ut ex igne fit aqua, & iſte terminus eſt per ſe, propter rationem Sancti Thomæ; & etiam quia eſt neceſſaria actio alicuius agentis ex tali termino educentis formam, unde debet agere in ipſum, non autem ageret, niſi eſſet diſſimile ſibi, & aliquo modo oppoſitum: ob id dixit Ariſtoteles non quodlibet agit in quodlibet, nec quodlibet patitur a quolibet.

tertius terminus Tertius terminus eſt per accidens, nempe id, quod cum termino coniungitur, quod ad generationem nihil facit, ut ex Muſico fit album, ut diximus ſuperius.

Neq; igitur corrumpitur in contingens. Tex. XLIIII.

Sicut ſuperius dixit, nō quodlibet generari ex quolibet, ſed ex contrario uel medio, habet enim rationem contrarii medium: ita etiam modo dicit eſſe in corruptione: unumquodque n. nō in quodlibet corrumpitur, ſed in ſuum oppoſitū primo, ut albū in nō albū uel mediū, ſimiliter Muſicum in non Muſicum, nempe contrarium uel medium, ſi quod habet

Nota. Attende, quod non differt corruptio a generatione, niſi in hoc, quod generatio icipit ab eſſe priuatiuo, corruptio uero ab eſſe poſitiuo, & affirmato, ut generatio ignis eſt a non igne in ignem mutatio, corruptio uero ab igne in non ignem: terminus a quo unius eſt terminus ad quem alterius.

Similiter autem & in aliis. Tex. XLV.

Hoc principiū, quòd quodlibet non a quolibet generetur, nec in quodlibet primo corrūpatur, in oī mutatione ueritatē habere probat, ſiue ſit mutatio ſimplex ſiue ſit mutatio compoſita. Simplex dicit, cū aliquod extremum ſimplex fit, ut cū fit albū, cum fit Muſicum. Compoſita, cum totum aliquod habens partes fit, ſiue partes habeat ſecundum compoſitionem ut domus, ſiue ſecundum propoetionem, ut conſonantia: in his omnibus ex contrario, & in cōtrarium fit mutatio, ut ex immuſico muſicum fit, & muſicum in immuſicum corrumpitur. At hoc interest, quod in compoſitis non ſemper habemus nomina, quibus tales contrarios terminos explicemus: non enim dicitur, domus fit ex indomo, ſicut conſonantia ex incōſonātia: at re ipſa, talia contraria, ex quibus fiūt, & in quæ corrumpūtur, ſunt.

Nota. Vbi aduerte, cum Ariſtoteles inter antiquos modo loquatur, exempla ſolū mutationum accidentalium ponit, ut etiā inter Antiquos receptū fuiſſe cōfirmet hoc principium: illi autem mutationes ſubſtātiales non cognouerūt, propterea eas prætermittit ſed ueritatem in his etiā habet.

Differt autem nihil in conſonātiis. Tex. XLVI.

Exempla poſuerat de toto ſecūdum quandam cōiunctionem, & proportionem, hoc etiam modo ueritatē habere in aliis docet, ſiue quæ in ordine conſiſtūt ut exercitus, ſiue q̄ in compōne, ut ſtatua, domus. In his oībus ſemper

ſemper quod fit compoſitum, ſeu totum ex ſuo ſit primo contrario, quamuis talia tota nō ſint eiuſdē iōnis, ſed alia in partiū ordine, alia nō partiū cōpoſitione cōſtāt.

Si ergo hoc uerum eſt. Tex. XLVII.

EX his concludit tertiam illam particulam, quam probare intenderat, omnia fieri ex contrariis: probat autem ſic. Omnia quæ fiunt, ex contrariis, aut mediis fiunt: quæ uero ex contrariis, & mediis fiunt, ex contrariis fiunt: media enim contraria ſunt: ergo omnia, quæ fiunt, ſunt ex contrariis. Igitur quę natura ſunt, aut ſunt ipſa contraria, aut ex contrariis fiunt, unde conſtat principia eſſe contraria. quo autem modo iſta ſit propoſitio intelligenda, in quęſtione examinabitur.

Hucuſq; igitur ferè ſecuti ſunt, Tex. XLVIII.

HOc ipſum Antiquos etiam attigiſſe docet, quāuis non rationibus perſuaſos, ſed ſola ueritate compulſos. ut enim Sanctus Thomas dicit, Lapis ſine cognitione naturaliter in centrum fertur, ita & intellectus hominis aliquando in uerum abſq; ulla ratione trahitur. Differunt tamen iſti Antiqui. Quidam enim principia contraria ponunt. Quidam poſteriora. Illi priora ponunt, qui notiora ſecundum intellectum faciunt, ut qui dicūt magnū, paruum, par, & impar. Illi uero poſteriora, qui notiora ſecundum ſenſum, ut qui calidum, & frigidum, aut ſiccum, & humidum, principia faciunt: unde differēter loquuntur de contrariis.

Quarę eſt eadem dicere, Tex. XLIX.

AT quamuis iſti non idem dicant aliquo modo idem uidentur dicere. Dicunt quidem idem ſecundum analogiam, & proportionem quia omnes contraria principia ſumunt ex eadem coordinatione, id eſt, inter ſe oppoſita, aut utraq; poſteriora, ut calidum: frigidum: aut utraque priora, par, impar: nullus enim confundit contrarium prius cum poſteriori: ſic autem idem dicere uidentur, ſed non dicitur idem: nam alius ſumit contraria uniuerſalia, & continentia, ut magnum, paruum: alius particularia, & contenta, ut calidum, & frigidum, unde euenit, ut alii melius, alii peius philoſophentur. Illi melius philoſophātur, (ut notant Simplicius & Philoponus) qui uniuerſalia contraria faciunt: illi peius, qui particularia, & poſteriora: nam principia communia, & prima eſſe debent.

Vltimo explicat Ariſtot. quæ dicantur notiora ſecundum intellectum, illa nempe, quæ uniuerſalia ſunt ut magnum paruum: illa uero notiora ſecundum ſenſum, quæ particularia, ut rarum, dēſum: ſenſus enim ſingularium, intellectus uniuerſaliū eſt. Non eſt hic locus diſputādi, an intellectus ſingularia cognoſcat primo, non enim ex profeſſo ab Ariſtotele id traditur modo, eſt enim id ad libros de anima pertinens.

An principia ſint contraria Quæſtio XI.

CIrca quæſtionem hanc eſt primum argumentum. Principia rerum ſunt ſubſtantiæ: ſed ſubſtantiæ nihil eſt contrarium, principia ergo ſunt contraria. *1 arg.*

Secundo, Inter hæc principia tantum eſt priuatiue contrarietas: ſed priuatio nihil eſt, cum ſit negatio: ergo non conuenit ei eſſe principium. *2 arg.*

Tertia. Principia componunt rem: ſed contraria non poſſunt componere rē: nō enim res ex contrariis componitur, non ergo ſunt principia contraria. *3 arg.*

Quarto, cum dicitur, ex contrariis fieri rem, uel eſt tanquam ex partibus, & hoc non, ut diximus in tertio argumento: nec tāquā ex termino, a quo, quia hoc non niſi priuationi ineſt, ut ex non igne fit ignis, non ergo ex contrariis fiunt res. *4 arg.*

Primum fundamentum.

Circa hoc aduerte: quod cum Ariſtoteles dicit, principia eſſe contraria, non hoc uniuerſaliter de omnibus principiis intelligere oportet: nam ſecundum Ariſtotelē materia, & forma non ſunt contraria, & ſecundum *Quo intelligat Ariſt. principia eſſe cōtraria.*

ſecundum Antiquos etiam principiũ materiale non erat contrarium formalibus, ut aqua non erat contraria raritati, & denſitati. Propoſitio igitur illa ſic definita eſt, principia ſunt cõtraria, ideſt aliqua pricipia.

Secundũ fũdamentum. Quõ intelligitur, principia non fieri ex aliis.

Aduerte ſecundo, cum audis, principia non fieri ex aliis principiis, ut partibus, nõ intelligas, quod non fiãt ex aliis principiis logicis, aut Metaphyſicis, puta, generibus differentiis, & eſſe, eſſentia, & aliis: nec quod non fiant ex partibus quantitatis: nam materia, & forma diuiſibiles ſunt, & partes habent ſecundum quantitatem. ſed intellige, quod non habent alia principia Phyſica, ex quibus ſint: non enim materia ex materia, nec forma ex forma, nec priuatio ex priuatione conficitur.

3. ſũdamẽtum. De diuerſis ſẽſis circa definitionẽ de finitione pricipiorum.

Aduerte tertio, quod circa illam definitionem principiorum eſt duplex opinio. Communis opinio eſt, quod illic omnia principia comprehendantur, & tunc illa duo priora, Ex, dicunt habitudinem partis componentis, ut ſit ſenſus: Principia ſunt, quæ ex aliis non componũtur, nec ex ſe inuicem. At illud aliud, Ex, dicat habitudinem partis componentis, & habitudinẽ termini, ut ſit ſenſus, ſed ex ipſis omnia fiũt, nempe aut ex partibus, ut materia, & forma, aut ex termino, ut ex priuatione.

Quid ſẽtiat Auctor de definitione illius definitionis.

At uero Themiſti. hoc ſolum de contrariis principiis intelligi uult, & tũc illud ultimum, Ex, ſolum termini habitudinem dicet. & ratio huius eſt, quia Ariſtoteles nihil intendit modo de materia, ſed ſolum de principiis contrariis.

At quamuis hoc uerum ſit, negari non debet, illam eſſe definitionem omniũ principiorum cõmunem, præſertim cum nullam aliam ab Ariſtotele alibi habeamus. Propterea dicendum eſt cum opinione cõmuni, ut explicuimus. Oportet ad argumẽta deuenire, ex quibus declaratio eorum, quæ dicta ſunt, dependet.

Ad 1.

Ad primum reſpondetur, quod hic non loquimur de immediata contrarietate, hæc enim ſolum eſt inter formas mutuo actiuas, & paſſiuas ſecundum ſe, quales ſunt qualitas. Subſtantiæ uero, cum non mutuo ſecundum ſe agant, non habent hanc contrarietatem. Non enim cum Alexandro, & aliis Græcis ſentio, qui calorem & reliquas qualitates formas ſubſtãtiales elementorum ponunt: atq; ob id contrarietatem in ſubſtantiis ponunt, nos uero propriam contrarietatem, & immediatã a ſubſtãtiis ſemouemus. Cum autẽ Ariſt. hic contrarietatẽ ponit, priuationẽ oportet intelligere, & non puram oppoſitionẽ priuatiuam, ut dicemus in argumento ſecundo: ſed habentem partem poſitionis, & affirmationis.

Nota cõtra Ale. & alios nõ eẽ contrarietatem inter ſubſtantias.

Ad 2. Nota quõ ſit priuatio q̃ unum ex cõtrariis principiis.

Ad ſecundum aduerte, quod illa priuatio, quam contrariã dicimus formæ producendæ non ſolum dicit negationem illius formæ, ſed importat potentiam quãdã proximam in ſubiecto, in quo eſt illa priuatio: & præter hoc ponit aliquam formã poſitiuam, aut contrariam, aut oppoſitã aliquo modo formæ producendæ. Unde cum audis ex non igne fieri ignem, ex nõ albo album, per illas priuationes, negationes talium formarum intellige, cum potẽtia proxima in ſubiecto ad albedinem uel ad formam ignis: & præter hæc oppoſitas formas, puta aquam aut aerem, uel aliud oppoſitum albo, ut ſupra declarauimus in textu. Vide igitur ad argumentum, quod non eſt tantum negatio ipſa priuatio, quæ principium dicitur.

Ad 3. Alia ſũt Principia rei in fieri, alia rei factæ.

Ad tertium admitto omnia principia componere, ſed generationem, & mutationem rei: at uero rem ipſam tantũ duo componunt, puta materia, & forma, priuatio uero non, unde eſt intrinſecum generationis principium, & hoc ſufficit, non autem ipſius rei.

Ad 4.

Ad quartum dico, quod inter illa duo principia contraria, unum componit rem, puta forma, alterum uero cõtrarium, eſt terminus generationis rei, puta priuatio ut bene dixit Burleus. Unde cum audis, res fieri ex contrariis, intellige, ex uno, ut ex termino, & ex altero, ut ex parte formali.

H Caput

Caput Sextum.

Quod igitur contraria oportet eſſe principia. Tex.L.

Diſcurſ. quo col. ligit Ariſ. tria eſſe principia. rerũ naturaliũ.

POſtquam princ ipia eſſe cõtraria, probatũ eſt,nũc ipſorum principiorũ numerum in dagare contẽdit: atq; uult conſtituere hanc propoſitionem, Principia ſunt tantum tria,in cuius gratia (ut nihil improbatum relinquat) probat has: principia ſunt plura uno: principia non ſunt infinita: principia ſunt plura duobus; principia non ſunt plura tribus: Omnes autem ex illo principio deducit; Principia ſunt contraria.

principia ſunt plura uno

Probat igitur primam propoſitionem: contraria ſunt plura uno. principia ſunt contraria: ergo ſunt plura uno.

Principia non ſunt infinita. 1. Ratio.

Probat ſecundam multipliciter. Primo ſi principia eſſet infinita, compoſiti non eſſet ſcientia: quod falſum eſt. & probatur antecedens: nam compoſitum, ſcitur ex principiis; hæc autem ſi infinita ſunt, ſciri non poſſunt, cum infinitum non ſit ſcibile.

2. Ratio. in uno genere una contrarietas.

Secundo in uno genere una eſt contrarietas, ſed ſubſtantia unum eſt genus: ergo in ipſa una eſt contrarietas: unius autẽ contrarietatis, non ſunt, niſi duo extrema, non ſunt ergo principia infinita.

Nota.

Attende per ſubſtantiam hic compoſitã ſubſtantiam ſenſibilem intelligi: per genus uero prędicamentum, in quo tales ſubſtantiæ continentur. In hoc autẽ unica eſt prima contrarietas, nempe priuatio & habitus, ut ſubſtantia, non ſubſtãtia, reliquas ſub ſe continens, ſcilicet homo, non homo, ignis non ignis, & ſimiles, nam ad hanc omnes reducuntur, atq; eadem contrarietas eſt etiam in aliis prædicamẽtis, puta priuatiua.

3. Ratio. Fruſtra fit per plura, q. p. fit per pauciora.

Tertio probat. Fruſtra fiunt per plura, quæ poſſunt fieri per pauciora: Eſt enim natura maxime ordinata, nec abundat, nec deficit in neceſſariis, ſed ſufficiunt ad omnes mutationes finita principia: non ergo opus mutatiõe finita facere. Patet minor, nã omnia, quæ Anaxagoras per infinita principia facit, Empedocles facit etiam per quatuor, non ergo ſine neceſſitate ſũt multiplicanda.

Quarto probat, & eſt ſic intelligenda ratio. Si infinita ſunt pricipia, cum illa ſint contraria, ſine dubio omnia contraria eſſent principia. at conſtat, multa eſſe contraria, qua principia non ſunt. non ergo principia hæc cõtraria ſunt infinita. Quod uero ſint cõtraria, quæ principia non ſũt, patet, nam album, nigrũ; dulce, amarum non ſunt principia. cum ex aliis contrariis fiant. at principia ſemper manere debent. *4. Ratio.*

Dices, quid eſt, quod principia contraria ſemper maneãt? Dico cum Philopono quod in omni mutatione inueniuntur. unde illa contraria, quæ ex aliis fiunt, nõ ſemper manẽt, id eſt, non in omni mutatione ſunt, nam in mutatione illa contrariorũ, ex qua ipſa facta ſunt, non inerant, & per hæc dat intelligere priuatiuam oppoſitionem, quæ eſt in omni mutatione, & ad quam aliç contrarietates reducuntur. non igitur principia unum, nec infinita ſunt. *Dubium. Solutio Philop.*

Quod igitur neq; unum. Tex. LI.

TErtiã propoſitionem probare aggreditur, nẽpe principia eſſe plura duobus, & facit primam rationem ſumptam etiam ex contrarietate principiorum ſic. Nullum contrarium alterum contrarium facit, non enim calor frigiditatem facit, nec lis amicitiam, nec raritas denſitatem. ut ergo aliquid fiat, unum tertium ſubiectum eſt conſtituendum, a quo mutuo ſe illa expellant contraria, & hoc adeo uerum eſt, ut quidam Philoſophi non ſolum pręter contraria unicum ſubiectum poſuerint, ex quo res fierẽt naturales, ſed plura, imo & infinita. & hęc ratio eſt notanda, conuincit enim, præter contraria principia eſſe aliquid tertium conſtituendum, non enim aliter imaginari poteſt, quomodo ex uno contrario alterum fiat. *principia ſunt plura duob. 1. Ratio ual de obſeruanda.*

Ad hęc

Ad hæc autem adhuc, & hoc aliquis. Tex. LII.

2. Ratio. SEcunda ratione idem probat, & ſunt hæ duæ maximæ attendendæ. Sic procedit: nulla contraria ſunt componentia ſubſtantiam rei. principia ſunt componentia ſubſtantiam rei: ergo principia non ſunt contraria: maior eſt certiſſima: minorē probat, & exprimit, maior enim tacita eſt: probat ſic: ſi principia nō eſſent ſubſtātia rei, eſſent de ſubiecto, hoc eſt, accidētia: ſic autem poſteriora eſſent, cum ſubiectum ſit prius. hoc autem repugnat principiis: non ergo ſunt contraria.

3. Ratio. Tertia ratione idem probat ſic: ſubſtantia non fit ex non ſubſtantiis: at contraria ſunt non ſubſtantiæ, cum ſubſtantiæ non inſit contrarium: ergo principia, ex quibus fit ſubſtantia, non ſunt contraria.

Nota ubi in diſcurſu Ariſt. Nota ingenium Ariſtotelis: nā per hæc argumenta concludit, non poſſe fieri, ut omnia principia ſint contraria, ut inde deducat, eſſe ponēdum aliud principium tertium, quod non ſit contrariū, puta materiam, ex qua cum forma fiat & componatur res, & non poſſe ſimiliter omnia principia eſſe non ſubſtantiam, ſicut priuatio eſt non ſubſtātia, ut ponatur aliud, quod ſit ſubſtātia, puta materia, ſicut etiam forma eſt ſubſtantia, & ex utraque fit compoſitum.

Nota. Vnde illa eſt indefinita, principia ſunt contraria, & etiam hæc, principia nō ſunt contraria, & utraq; uera eſt, quod nō poſſet eſſe ſine tertio principio: & hoc eſt, q̄d dicit in textu ſequenti quod ſi utraque eſt uera, debet eſſe tertium principium.

Quo circa ſi quis & priorem. Tex. LIII.

DIcit igitur, quod ſi defenſare uolumus utramq; rationem, puta principia eſſe cōtraria, ut ſuperius eſt probatum, & principia non eſſe cōtraria, ut modo probatum eſt: eſt neceſſarium tertium principium ſubiectum facere, id, quod antiqui faciunt, ponentes præter contrarietatem, aquā aerem, aut aliud ſimile, licet iſti nō ratione id perſuaſerint.

Et nota diligenter horum textuum expoſitionē, multi enim multa dicunt, & neſcio, an mentem ipſam Ariſto. attigerint.

Videtur autem medium magis. Tex. LIIII.

LAudat eos, qui potius corpus medium poſuerunt principium, quam elementum aliquod, nam hoc tale medium plus diſtat ab ipſis contrariis utriſque, Elementa enim habent qualitates inſeparabiles, at id, quod principiū eſt, debet æque ſe ad contraria habere, propterea melius corpus medium, quam ullum elementum principium fecerunt. propterea, qui poſuerunt aerem melius dixerunt, & poſt hos, qui poſuerunt aquam, quam illi, qui ignem, nam illa duo minus ſenſibiliter contraria habent, & facile patiuntur, & recipiunt contraria. uide igitur, quanti referat ſubiectum præter contraria ponere.

Sed omnes unum hoc. Tex. LV.

OStendit, non fuiſſe Philoſophos contentos cum hoc ſolo materiali principio, ſed prætera etiā contrarietatem ſuperaddunt, quidam rarum, & denſum, quidam abundantiam, & defectum, nempe magis, & minus, ſeu magnum, & paruum ponentes.

Addit autem quòd iſta opinio de magno, & paruo, & uno eſt antiqua, quamuis non eodē modo a Platone proferatur, nam illi magnum, & paruum pro forma, ipſum uero unum, puta aquam, aut quid ſimile pro materia conſtituebant, at Plato magnum, & paruum materiam, unum uero puta idem, formam exiſtimabat. *Nota.*

Tria igitur dicere elementa eſſe. Tex. LVI.

QVartam propoſitionem probat, nempe principia non eſſe plura tribus, duaſq; rationes facit. Prior eſt, Si ſunt plura tribus, oportet aliam ſaltem contrarietatem facere, cum principia debeant eſſe contraria. tūc illa contrarietas, uel habebit idem ſubiectum cum altera, uel non, alterum non *Principia non ſunt plura tribus.* *Rō Ariſ.*

 habebit,

habebit, quia ad patiēdum ſufficit unum ſubiectum: ſi uero habebit idem, tūc quicquid generatur ex una, generatur ex altera uel non: Si ſic, ſuperflua erit una contrarietas: ſi non, neutra erit principium, cum ex ea non generentur omnia: hæc eſt ratio integra Ariſtotelis.

Eadē rō Ariſt aliter conſtruitur. Poteſt etiam aliter componi, & forſan melius ſic. Si ſunt principia plura tribus, aut ex eo, quod multiplicatur ſubiectum, & hoc non, quia ad patiendum reſpectu unius contrarietatis ſufficit unum ſubiectum: imo unius contrarietatis non eſt niſi unicum ſubiectum: aut ex eo, quod multiplicantur contraria, ita ut ſint quatuor contraria prima, & tunc non, quia oportebit multiplicare ſubiecta, quod eſſe non poteſt. Nam demus aliud ſubiectum cum ſua contrarietate, tunc peto, an ſint ſufficientia generare iſta tria per ſe, an nō: clarum eſt, eſſe, cum ad actionem ſufficiāt duo contraria cum uno ſubiecto: ergo ſuperflua eſt alia contrarietas, cum ex una poſſit eſſe generatio: ratio iſta eſt ſic componenda, & eſt admodum notanda expoſitio. Laborant enim multi in ratione iſta exponenda.

Primum dubium, cur ſubiectū uocatur ab Ariſto. naturā media. *Nota triplex medium.* Dubitabis, primo: quare ſubiectum uocet naturam mediam. Dico medium triplex eſſe, aut per mixtionem extremorū, ſicut rubrum, uiride, dicuntur media inter album, & nigrum: quia ex mixtione albi, & nigri facta ſunt. Eſt aliud medium per extremorum negationem, ut lapis eſt medium ſani, & ægri: quia nec eſt ſanus, nec eſt æger. Aliud eſt medium per potentiam ad utrumq; extremum recipiēdum, & ſic in præſenti ſubiectum & materia dicitur natura media, eſt in potentia receptiua utriuſque extremi.

2. dubiū. Dubitabis ulterius, quomodo quęlibet contrarietas habet ſuum ſubiectum? non ne calor, frigus, & alia contraria mixto inſunt? Dico, quod hic non loquimur de contrarietate particulari, puta hac uel illa, ſed in genere: nam clarum eſt, in unico ſubiecto poſſe multas priuationes multarum formarum ineſſe, & uaria contraria, puta calorem, albedinem, amaritudinem: ſed loquimur de prima contrarietate, puta priuatiua, & genetiua, & talis contrarietas multiplicata multiplicat ſubiecta.

Poſterior rō Ariſt. Poſterior ratio Ariſtotelis eſt, Unius generis non eſt niſi unica prima contrarietas, intellige communem cōtrarietatem: poſſunt enim eſſe multę particulares, quędam priores, quædam poſteriores, ut qualitates ſecundę, quæ ex primis componuntur. At ſubſtantia unicum genus eſt: ergo ipſius eſt unica contrarietas prima, & ſic principia ſubſtantiæ, de quibus eſt ſermo, non poterunt multiplicari ex parte contrarietatis, ut dictum eſt.

Caput Septimum.

Quod igitur neque unum ſit. Tex. LVII.

Concludit, principia nec eſſe unum, nec plura tribus. At quia non ſatis probatum eſt, an unum ſit materiale principium, dicit, adhuc, quæ dicta ſunt, dubitationem habere: id autem tractare aggreditur, ac primum in communi de ſubiecto mutationis loquitur, poſtea particularius de ſubiecto ſubſtantiali dicet, ſic enim eſt ordo maxime naturæ, id eſt, Phyſico accommodatus, ut a communibus ad particularia deueniat, quod etiam in proœmio docuerat.

Nota primo. *Explicatur nis diſcurſus Ariſt. de pricipiis, quia eſt fundamētum totius Philoſophiæ naturalis.* At ut intentum Ariſtotelis poſſis penetrare, quia hæc, quæ hoc in loco dicūtur, ſunt fundamenta Philoſophiæ ipſius, aduerte, quod per mutationes accidentales indagat ea, quę ſunt in mutationibus ſubſtantialibus. In mutatione autem accidentali inuenimus primo duo extrema, inter quæ fit mutatio, ut cum aliquid ex calido fit frigidum, eſt calor, & eſt frigiditas. Secundo inuenitur aliquod ſubiectum diſtinctum ab utraque forma, puta corpus aliquod, in quo eſt calor, & frigiditas. Tertio, iſtud ſubiectum permanet idem ſub utroque extremo, tamen unum extremū recedit, alterum manet cum ſubiecto eodem, ut cum ex calido fit frigidum, eſt aliquid, quod ante habebat calorē, & per mutationem recedit calor, & ſuccedit frigiditas cum eodem tamen ſubiecto, & ſic fit talis mutatio accidentalis: ſic proportiona-

tionaliter intelligas in mutatione ſubſtantiali, quæ fit ſecundum formas ſubſtantiales, oportet dari unicam ſubſtantiam, & ſubiectũ, in quo fiat talis mutatio, & iſta erit ſub illis utriuſque formis modo ſub una, poſtea ſub altera: tamen re eadem erit materia, v. g. cũ ex aqua fit ignis, quæ eſt mutatio ſubſtantialis, oportet dare aliquid unũ, quod ſit ſub utroque extremo mutationis, hoc eſt materia, quæ modo eſt ſub hac, modo eadem ſub illa forma. In hoc tamen differt hæc materia a ſubiecto mutationis accidentalis, quod hoc eſt aliqua ſubſtãtia compoſita: at in mutatione ſubſtantiali ſubiectum eſt ſubſtãtia de ſe non habens formam, ut poſſit mutari ſecundum formas.

Nota ſecundo. Quã uiã tenuit Ariſto.

Attende autem diligẽter, quod modus procedẽdi Ariſtotelis iſte eſt: probat enim quòd in mutatione qualibet id, quod mutatur, eſt compoſitum, id eſt, habet aliqd, quod amittat, aliquid quod permaneat ſub alio termino mutationis: ut cum album fit nigrum, oportet dare aliquid in albo, quod recedat, puta albedinem, & aliquid, quod permaneat ſub nigredine, & id eſt ſubiectum. Hoc igitur etiam dare oportet in mutatione ſubſtantiali. eſt nãque aliquid quod recedit, aliquid, quod permanet, & hoc eſt ſubiectum, & materia, reliqua ſunt formæ. Hoc eſt, quod Ariſtoteles docet: & multo latius a nobis hæc examinanda ſunt. Ad literam interpretandam accedamus.

Dicimus enim fieri ex alio aliud.
Tex. LVIII.

Dupliciter loqui poſſumus in mutationibus.

Duplicem loquendi modum aſſignat in mutationibus ſubſtantialibus, quibus dicit, aliud fieri ex alio, & in mutationibus accidentalibus, quibus ex altero fit alterum. Nam aliud, in ſubſtantia diuerſitatem facit: alterum, uero in accidenti. Exempla tamen in accidentali mutatione cõſtituit, quia de ſubſtantiali nihil adhuc certum eſt. Accidentali ergo mutatione aliquando aliquid compoſitum, ſimplex eſt, cum id, quod fit, id eſt, primum extremum, ſeu ſubiectum uerbi, & quod fit, id eſt, alterum extremum, ſeu prædicatum, ſimplicia ſunt; ut homo fit Muſicus, ſeu immuſicum fit muſicum: Compoſitum uero eſt, cum utrumque extremum complexum quoddam eſt, ut homo immuſicus fit homo muſicus.

Nota

Et aduerte, quod illud primum extremum dicitur, quod factum eſt, alterum, uero, quod fit, tam in ſimplici, quam in compoſito.

Simplex autem diſtinguitur, aut cum extremum primum, puta quod factum eſt, eſt ipſum ſubiectum, ut homo fit muſicus: aut cum eſt oppoſitum, ut immuſicum fit muſicum.

Hæc autem ſimplicia dupliciter differunt. Primo, quantum ad ipſam locutionem; nam per oppoſitum dupliciter loquimur: aut in recto, dicendo, immuſicũ fit muſicum: aut per obliquum, ex immuſico fit muſicum: at per ipſum ſubiectũ, quamuis aliquãdo in obliquo loquamur dicendo: ex ære fit ſtatua; id tamen non eſt ſemper in omnibus: non dicitur, ex homine fit muſicus, ſed homo fit muſicus. In compoſitis, uero, quamuis non meminerit Ariſtoteles, tamen utroque modo loquimur, nempe ex homine immuſico factus eſt homo muſicus, & ſimiliter homo immuſicus factus eſt homo muſicus. Rationem horum inferius intelliges.

Eorum autem, quæ ut ſimplicia.
Tex. LXI.

Alterum diſcrimen ponit inter illas mutationes quo ad rem. Nam ſubiectum ſemper permanet cum forma, quæ aduenit, ut homo cũ muſico: at oppoſitum ſiue in ſimplici, ſiue in compoſito recedit, unde immuſicum non manet cum muſico. Et nota hic attente textum, nam propterea dixit ſuperius eſſe duos modos loquendi, & per oppoſitum, & per ipſum ſubiectum, ut intelligas, in mutatione eſſe utrumque & ipſum ſubiectum, & ipſum oppoſitum, quamuis in locutione per oppoſitum, tãtum oppoſitum exprimatur, & in altera ſimplici ſubiectum, in compoſita uero utrumq;. Et etiam diſcrimen aſſignauit, ut ſcires ſubiectum ab extremis diſtinctũ, & ſub utroque permanere. Hæc multum meditare.

Determi-

Determinatis autem his.
Tex. LX.

Ex his, quæ dicta ſunt, concludit, in omni mutatione ſemper dari unicum ſubiectum, quod mutatur, & permanet ſub utroque extremo, etiam in illa mutatione, qua oppoſitum dicitur fieri nempe immuſicum fit muſicũ: nam in muſicum ſubiectum dicit, non diſtinctum ſecundum numerum a ſe, tamẽ diſtinctum ſecundum rationem, & definitionem: quod eſt dicere, immuſicum dicit ſubiectum cum forma, uel priuatione aliqua: ratione unius permanet, ratione alterius recedit. Et nota, ut ſignificaret ſubiectum hoc non eſſe ſeparatum a formis ipſis, cum modo cum una modo cum altera ſit, dicit, unum eſſe numero cum ipſis formis, & extremis, definitione tamen non unum. Dicit, unum numero accidens cum ſubiecto, id eſt, unum ſubiecto. Hoc idem accidere docet, cum id, quod fit, eſt compoſitum, unum enim manet, alterum non, ut immuſicus homo fit homo muſicus.

Sed ex aliquo fieri aliquid.
Tex. LXI.

Docet, quamuis oppoſitum, & ſubiecto unum ſint numero, tamen quantum ad locutionem eſt diſcrimen. Nam in oppoſito magis loquimur per obliquum dicentes, ex immuſico fit muſicum, quam per rectum dicendo immuſicum fit muſicum. At in ſubiecto e contra, magis per rectum loquimur, quam per obliquum dicendo, homo fit muſicus, licet in aliquibus per obliquum, nõ autem per rectum loquamur. Dicitur enim, ex ære fit ſtatua, ſed non æs fit ſtatua, tamen in oppoſito quocunq; utroque modo loquimur. Similiter etiã in cõpoſito, in quo apparet diſtinctio oppoſiti, & ſubiecti. Vbi aduerte, in oppoſito eſſe duo, & ipſum ſubiectum, & ipſam oppoſitam formam, quæ eſt terminus, a quo ratione ſubiecti fit locutio in recto, immuſicum fit muſicum: ſenſus eſt: id, quod eſt immuſicum fit muſicum: Ratio ne priuationis fit obliqua locutio, ex immuſico fit muſicũ. Senſus eſt a, priuatione Muſicæ peruenit aliquid ad muſicam ipſam habendam.

Multipliciter autem cum dicatur.
Tex. LXII.

Poſtquam in mutatione in uniuerſum ſubiectum aliquod permanens dari oſtendit; nunc ad particulares deſcendit mutationes, etiam ſubiecta particularia in eis inquirens. Diſtinguit autem duplicem mutationem, & accidentalem, qua fit aliquid hoc, id eſt, ſecũdum quid ut fit album, muſicum, calidum: & ſubſtantialem, qua fit aliquid ſimpliciter, ut fit homo, fit ignis, fit plãta. Colligit, ſecundum diuerſa, quæ fiunt, oportere, ſubiecta diuerſa ſtatuere. In accidentali enim ponimus primam ſubſtantiã, quia ipſa eſt, cui omnia inſunt accidentia, & ipſa nulli ineſt, ob id ipſa eſt quæ modo hãc modo illam formam cuiuſlibet prædicamenti accidentis recipit. *Mutatio duplex, accidentalis, & ſubſtantialis, & diuerſum utriuſq; ſubiectum.*

At in ſubſtantiali, in qua ipſæ ſubſtantiæ tranſmutantur, & non ſecundum accidentia, oportet, aliud ſtatuere ſubiectum permanens in mutatione, quod eſſe non poteſt, niſi ipſas ſubſtantias compoſitas dicamus ex forma, & materia, & materiam eſſe hoc ſubiectum, quæ ſecũdum formas uarias ſubſtantiæ tranſmutatur. At quod in his mutationibus aliquod ſubiectum ſit, patet: nã uidemus has ſubſtantias ſemper ex aliquo præſuppoſito fieri, ut plantæ, & animalia ex ſemine, quod, profecto argumento eſt materiam, & ſubiectum hoc ſub tali præſuppoſito latere.

Fiunt autem, quæ fiunt.
Tex. LXIII.

Vniuerſali quadam inductione per artificialia (ut uult Alexander) oſtẽdit omnia fieri ex aliquo præſuppoſito, quãuis Philoponus iſta ad naturalia applicet, ſed non eſt opus, nã iã dixit de naturalibus, cũ dixit, ex ſemine fieri plãtas, & animalia: & ẽt in ultima parte

in-

ctionis ex his quinque de illis dicet: inquit igitur, quæ ſimpliciter, id eſt, uniuerſaliter, quæ fiunt, aut fiũt transfiguratione, ſicut quæ fiunt a figulis, aut fiũt acceſſione & augumẽtatione, ſicut quæ fiũt arte pingendi. Et hoc nota. aut fiunt ſubſtratione, ſicut quæ fiunt ſculptura, aut compoſitione, ſicut arte domificatoria uel ſimili ter facta: aut alteratione ſecundum materiam, ſicut quæ fiunt arte coquendi, fundendi, uel quæ fiunt a Pharmacopolis. & ſub hoc mẽbro mutationes naturales inanimatorum concludi poſſunt: in his oĩbus ſemper aliquod præſupponitur ſubiectum, ex quo fiant omnia iſta.

Quare manifeſtum eſt. Tex. LXIIII.

Ex quibus concludit, ſemper quid ſit eſſe compoſitum, id eſt, habere aliquid, quod permanet ſub forma adueniẽti; & aliquid, quod recedat, puta formam oppoſitam, & priuationẽ. Deſcribit igitur in ſupra poſitis id, quod permanet, puta æs, lapis, aurũ, & id quod recedit, puta infiguratio, informatio, inordinatio: nam ex infigurato fit figuratum & ex informato formatum, & ex incompoſito cõpoſitum, ſimiliter in aliis. Vnde paret, in omnibus eſſe terminos mutationis ſubiectum.

Manifeſtum igitur eſt, quod ſiquidem ſunt cauſæ. Tex. LV

Cvm materiam, ſeu ſubiectum, & formam in mutatione eſſe probauerit, nunc, ut Simplicius dicit, & D. Tho. ea eſſe principia, & cauſas rerum naturalium probat, & facit hunc ſyllogiſmum. Ea, ex quibus unumquodq; primo, & non ſecundum accidens, ſed ſecundum ſubſtantiam eſt, & factum eſt, ſunt principia, & cauſæ: at materia, & forma ſunt ea, ex quibus primo, & non ſecundũ accidens eſt factum; & eſt unũquodq; ergo materia, & formæ ſunt principia & cauſæ: maiorem, & concluſionem huius ſyllogiſmi ponit, minorem ſubticuit.

Nota. quales ſint cãa cõponentes rem.

Nota. Aduerte, quod dicitur, ex quibus primis: quia ſunt aliqua, quæ rem cõponũt, ſed nõ primo, cum ipſa principia habeãt, qualia ſunt elementa, ex quibus mixtum componitur: at ipſa adhuc ex materia, & forma componuntur, ob id non dicuntur principia.

Nota. Aduerte præterea, quod dicitur, non ſecũdũ accidens (ut notat Simplicius) propter priuationem: ex hac enim, non componitur res, ob id non eſt principium cõponens, niſi per accidens: at uero eſt principium per ſe & intrinſecum generationis, quamuis poſſemus dicere, quod illud ſecundum accidens ſit ex parte rei factæ, ut ſit ſenſus, unumquodq; ex principiis fit ſecundũ ſubſtantiam ſuam, & non ſecũdum accidens aliquod. Quod uero ex materia & forma res intrinſece cõponatur, probat exemplo totius accidentalis; nam homo albus ex albo, & homine quodam modo componitur, quod manifeſtatur ex eo, quod ſi definitionem hominis albi uelis aſſignare, per definitionem hominis & albi aſſignabis Nota quod dicitur, componi quodam modo, quia re uera non eſt compoſitum, niſi per accidens.

Manifeſtum igitur eſt, quod quæ fiunt. Tex. LXVI.

Ivxta Simplicium, & D. Tho. hæc prima uerba ſunt concluſio ſyllogiſmi præcedentis: unde infert, quæ fiunt ex his eſſe, id eſt, iſta eſſe principia eorum quæ ſunt res naturales. Materiam rurſum diſtinguit dicẽs, materiam eſſe unum principium numero, ſed duo ratione. Vnum quidem numero cum priuatione: quia ipſa priuatio eſt in materia, ratio uero eſt diuerſa, nam aliud eſt eſſe auri, æris, & materiæ, aliud eſt eſſe priuationis. At cum materiam unum numero potius, quam priuationem dixiſſet unam, huius rationẽ reddit. Materia, inquit, magis eſt numerabilis, id eſt, magis accedit ad id, quod unum eſt numero, puta primam ſubſtantiam, ipſius enim eſt pars: at priuatio, & contrarietas, quod idem eſt, accidens eſt, intellige rei factæ, ut diximus: forma autem non eſt, ſicut materia, duo ratione, ſed unum eſt principium ratione. Per

iſta

iſta dat intelligere, quod materia eſt, quæ habet priuationem formæ, & quod, niſi talem priuationem haberet, generationis non eſſet principium: quia (ut diximus) rem producendam, neceſſario ipſius priuatio præcedit.

Quo circa eſt quidem ut duo. Tex. LXVII.

INfert ex dictis ueritatem harum propoſitionum. principia ſunt duo, & ſunt tria: ſunt contraria, & non ſunt contraria, & non ſunt plura contrariis. Sic enim ueritatem habent: ſunt duo numero, ſunt tria ratione: ſunt contraria forma cum priuatione, non ſunt contraria materia, & forma: nec ſunt plura contrariis numero, quia priuatio unum numero eſt cum materia.

Nota. Aduerte, quod dicit, eſſe duo numero, ut ita dicam, quia re uera, unum numero eſt totum compoſitum ex materia, & forma: at forma, & materia imperfecte duo numero dicuntur, quia duæ res ſunt, licet non ſeparatæ, & per ſe exiſtentes, ſicut prima ſubſtantia.

Quot igitur principia ſunt. Tex. LXVIII.

EPilogat, dictum eſſe iam, quot ſint principia generationis rerum naturalium, nempe & eſſe tria, & eſſe duo, & quomodo hoc intelligi debeat. Similiter dictum eſt, præter ipſa contraria, eſſe unũ tertium principium ſubiectum: & quod duo cõtraria ſufficiãt ad mutationem: uno enim adueniente, altero recedente, ſic fit mutatio.

Subiecta autem natura ſcibilis eſt. Tex. LXIX.

MOdum, quo materia cognoſcatur, indicat dicens, materiam cognoſci per proportionem ad materiam artificialem. ut enim lignum, & aurũ, & quodlibet ſe habet ad formas artificiales, ita intelligimus ſe habere materiam ad ipſas ſubſtantias perfectas: ut enim illud ſubiectum, eſt in potentia ad recipiendas illas formas, ita, & hoc ad ſubſtantias. Diſcrimen. eſt, quod illud ſubiectum eſt ens perfectum, puta, compoſita ſubſtantia; materia, uero, eſt ens imperfectum, & ſubſtantia ſimplex: atq; talem materiam unum dicit eſſe principium; alterum eſt forma, quam rationem dicit, tertium formæ contrarium, puta priuationem ipſam, quæ in materia eſt.

Hæc autem quomodo duo. Tex. LXX.

EPilogum generalem ponit eorum, quæ dicta ſunt. Primo enim dictum eſt, principia eſſe contraria, poſtea dictum eſt, quod præter contraria oportebat tertium ſubiectum facere. Vltimo dictum eſt, quomodo iſta contraria ſe habeant: alterum enim forma, alterum priuatio eſt: quo modo, ſubiectum cum utroq; ſe habet. Reſtabat difficultas, an forma, & materia ſint ſubſtantiæ. Hoc enim nondum patet, ſed id diſcutere non eſt huius loci, uel (ſecundum Themiſtium) quia eſt Metaphyſici, uel ſecundum San. Thom. & Auerroem, quia pertinet ad ſecundum Phyſicorum, ubi forma dicitur magis natura, quam materia. Quod autem principia ſint tria, & quo modo, & quæ ſint, etiam dictum eſt. At antequam ulterius textum exponentes procedamus, utile erit de iſta materia aliqua diſſerere: eius enim cognitio multum Phyſico neceſſaria eſt.

Vtrum materia ſit. Quæſt. XII.

QVatuor de materia diſputanda occurrunt: Primum, an ſit: Alterum, quid ſit: Tertium, qualis ſit: Quartum, quibus nominibus apud Philoſophos ſignificetur: *Quatuor de materia ſunt tractãda* Ante omnia tamen explicanda ſe offert ſignificatio nominis. *Tituli explicatio.*

Eſt autem materia multiplex, nec de omnibus eſt quæſtio in præſenti. eſt enim materia alterationis, id nempe, ex quo aliquid fit, non tamen permanenti in ſubſtantia ſua, ſicut cibus eſt ſanguinis materia, *De multiplici materia. Prima alterationis.*

teria, non enim cibus manet, ſed deſtruitur, & fit ſanguis. & elementa ſunt materia mixti, quia ſui corruptione mixtam componunt.

Secunda cõpõnis.

Alia eſt materia compoſitionis, ſicut lapides, & ligna domus: partes quantitatiuæ dicuntur materia reſpectu totius, & etiam partes quęcunque reſpectu compoſiti materia dicuntur.

3. inhæſionis.

Tertia eſt materia inhæſionis, qualis eſt ſubſtantia, cui omnia inſunt accidentia.

Quarta ſcientiæ

Quarta eſt materia ſcientiæ, quæ dicitur ſubiectum. De his autem non loquimur in præſenti.

Quinta materia. q eſt ſubiectũ traſmutationis ſubſtãtialis.

Alia eſt materia mutationis ſubſtantialis ſubiectum, quæ ſub diuerſis formis modo ſub una: poſtea ſub altera in mutatione inuenitur ſubſtantiali: & de hac petimus, An ſit. Et reſpondetur ex omnium conſenſu talem materiam eſſe.

Sex uiæ ſunt ad inueſtigandã materiã eſſe: Prima uia tranſmutationis inter extrema accidentalia.

Ad hoc autem inueſtigandum, omiſſis his, quas Albertus lib. 1. Phyſi. tract. 3. capit. 11. ex Auicembron, refert, ſex uiæ eſſe poſſunt. Prima eſt uia tranſmutationis: eſt enim hoc fundamentum maxime obſeruandum in Ariſtotele. In omni mutatione, quæ fit ab extremo in extremum oportet dare ſubiectũ mediũ diſtinctũ ab utroq; extremo, quod idē perſeuerãs modo ſub uno, modo ſub altero ſit extremo. ut enim aliquid dicatur mutari, neceſſariũ eſt, quod idē aliter ſe habuerit, & aliter ſe modo habeat, aliter. n. impoſſibile eſt, aliquid dici mutatũ. Oportet ergo idē manere ſub utroq; extremo mutationis, & hinc eſt, φ debet eſſe diſtinctũ ab utroque extremo, non enim poſſet modo ſub uno, poſtea ſub altero, illo recedente, eſſe, niſi eſſet ab utroq; diſtinctum. Veriſſimũ igitur eſt fundamentum, quod traditur late. 11. lib Metaphyſi. ca. 11. & 8. lib. ca. 1. tex. 4. alias ſæpe.

Quo ſit ſubiectũ in tranſmutatione ſubſtãtiali, & accidentali.

Cum igitur duplex ſit mutatio, accidentalis, quæ fit ſecundum accidentia, & ſubſtantialis, quæ fit ſecundum ſubſtãtias oportebit in his ſubiectum conſtituere: in accidentali quidem eſt ipſa prima ſubſtantia, quæ cum ab omni accidēti diſtiguat, & omniũ ſit ſuſceptiua, poteſt ſecundum uarias accidētales formas tranſmutari: In mutatione uero ſubſtantiali hæc eſſe non poteſt, nam in tali mutatione ipſa prima ſubſtantia eſt, quæ corrumpitur, & non accidens: oportet ergo, ſi ſubiectum debet dari, quod ipſam ſubſtantiam ex duplici parte componamus, & ex forma, quę recedat, & adueniat, & ex materia, quę eadem perſeueret ſub hac, & ſub illa forma, & tunc mutatio talis erit, φ ab illa materia recedit una forma, & altera aduenit: & hoc eſt, quod dicebatur tex. 64. quod ſit eſſe compoſitum: & hæc eſt uia traſmutationis indagandi materiã, quæ ſicut ſubſtantia prima nullam de ſe habet formam accidentalē, ita iſta non habet ſubſtãtialē.

Ad hanc uiam reducit quandam alia, qua ſubſtantiam ex materia, & forma cõpoſitam eſſe probamus. Nam ut ait Ariſtoteles. 1. de generatione. 78. id, quod eſt omnino unum nulla ratione eſt poſſibile (quod ſuſe proſequitur ibi Philoponus. Explicat etiam Diuus Thomas, diſpu. 3. ca. Algaz. in ſolutione dubii 18.) impoſſibile, inquam, eſt, actionem, & paſſionem Phyſicam ab uno prouenire principio. Nam enim eo, quo agimus, eo primo patimur. Cum igitur in rebus, ut elementis, uiuentibus, & aliis experiamur actionem, & paſſionē, agunt enim in alia, & patiuntur ab aliis, oportet, in his duas partes ſubſtantiæ aſſignare: alteram, ſecundum quam agant, & hęc eſt forma, alteram, ſecundum quam patiantur, & hæc eſt materia: unde dixit Auerroes. 8. Metaphy. com. 2. & 4. Phyſi. com. 38. ſicut tranſmutatio, inquit, fecit cognoſcere materiam, ita actio formam.

Secũda uia ex mutua tranſmutatione rerũ ſubſtantialium.

Altera uia indagandi materiam eſt ex mutua rerum tranſmutatione: Experimur enim unam rem in aliam conuerti, ut ignis in aerem, aer in aquam. Hic impoſſibile eſt imaginari, quod ipſe ignis fiat aer, nec una ſubſtantia altera: non ergo modus eſt alius, niſi quod recedit forma unius, & ſuccedit forma alterius in eadem materia. Cum enim ſint diuerſa, niſi aliquid haberent commune, puta materiam, non poſſet talis inter ea eſſe tranſitus: unde res ſimpliciſſimæ, & ſpirituales, non ob aliud inuicem mutari nequeunt, niſi quia principium non habent, ſecundum quod communicent, & mutentur.

Tertia uia ex augmētatione.

Tertia uia eſt, ex eo, quod in mutatione aliquid maius fieri experimur, ut ignis creſcit, conſumpto ligno, & animal, conſumpto cibo, tunc uel manet cibus, & li

gnum uel non prorſus: ipſum non manere, notum eſt, nihil autem manere, impoſſibile apparet cum illud aliud fiat maius: oportet ergo aliquid ponere, quod nõ maneat, & id eſt forma, & aliquid, quod maneat, & ideſt materia.

4. Via qua omnis generatio fiat ex aliquo.

Quarta uia eſt ex eo, quod experimur omnem generationem ex aliquo fieri, & omnem corruptionem etiã in aliquid terminari: quod profecto non eſſet, niſi aliquid cõe eſſet, quod eſt in corrupto, & manet in ipſo genito, & id eſt materia.

5. Via ex generatione, & corruptione, quę debeat prouenire ab aliquo pricipio.

Quinta uia eſt potius ad probandum materiæ unitatem: corruptio, & generatio eſt uniuerſalis effectus naturalibus competens: ergo danda eſt aliqua cauſa una communis, in quam referatur: non eſt forma: quia res per formas differunt, ergo erit materia.

6. Via ex eo quod ſubſtãtia ſubſiſtat.

Sexta: quia ſubſiſtere ineſt ſubſtantiis iſtis, non a formis, quæ in alio ſunt ergo ab aliquo ſubiecto nullo modo alteri inexiſtenti, & id eſt materia. Hæ ſunt uiæ certiores, & firmiores, quibus hanc eſſe materiam, cõſtitutum eſt: Accedamus ergo ad explicandum, quid ipſa ſit, quod proxime ſequitur.

An materia ſit ſubſtantia.

Quæſtio XIII.

IN hac quæſtione, ea, quę pręcipuas difficultates circa naturam materiæ tangunt, argumenta proponam, ut ipſarum ſolutione natura ipſius materiæ nota fiat.

Primum argumentũ ex eo, quod materia prima ſit pura potentia.

Pro parte igitur negatiua eſt primum argumentum: quod eſt pura potentia non eſt ſubſtantia. materia eſt pura potentia: ergo non eſt ſubſtantia. Maior eſt certa: quia ſubſtantia eſt actus, potentia uero eſt contra actum: Minor patet ex Ariſtotele. 1. Phyſi. tex. 78. & 1. Gene. tex. 11. & 12. lib. Meta cap. 2. eam eſſe potentiã, docet.

2. Secundo. id, quod non eſt per ſe, non eſt ſubſtantia, ſed materia non eſt per ſe, cum abſq; forma eſſe non poſſit: ergo nõ eſt ſubſtantia.

3. Tertio. Materia non habet eſſe a ſe, ſed a forma: ergo non eſt ſubſtantia. Probatur antecedens ex primo Gene. tex. 83. Materia, inquit, habet eſſe actu ab ipſa forma.

Quarto materia non eſt quid, nec quantum nec quale nec aliquod ex prædicamentis: ergo non eſt ſubſtantia: antecedens eſt Ariſtotelis 7. Meta. cap. 3. 4.

Quinto Materia non eſt una, cum nullius ſit ſpeciei, nec ullam habeat formam. ergo non ens. nec ſubſtantia. 5.

Sexto. Materia non eſt bona: ergo nec ſubſtantia: antecedens patet, quia diſtat a ſummo bono, cum ſit uiliſſimum entium oium. Hæc ſunt argumenta, quę partem magnam cognitionis materiæ explicant. 6.

Primum fundamẽtũ. Materia pertinet ad Phyſicũ, & Metaphyſicũ.

Sit primum fundamentum. Materia ad Phyſicum, & Metaphyſicum pertinet. Phyſicus eam conſiderat, ut eſt mutationis ſubiectum, & altera pars compoſiti naturalis: at Metaphyſicus, ut eſt ſubſtantia quædam, ut unum ex principiis entium. & ſecundum alia, quæ Metaphyſico inſũt unde aliter a Phyſico definitur, aliter a Metaphyſico.

Materia aliter definitur a Phyſico, aliter a Metaphyſico.

Explicatã definitio phyſica.

Nam a Phyſico per motum definitur ſic ut colligitur. 1. Phyſi. tex. 82. materia eſt primum ſubiectũ ex quo fit aliquid, cum inſit, & non ſecundũ accidens, id eſt eſt id, ex quo tanquam ex parte intrinſeca per ſe componitur res naturalis. Dicitur, primum ſubiectum, ad excludendum ſubiecta accidentium, quæ abſolute non ſunt prima, cum adhuc ex alio fiant. Dicitur, ex quo, ut ex parte ad differentiam elementorum, quæ non manẽt in mixto, ſed corrumpuntur, & ſolum in uirtute manent. Dicitur non ſecundum accidẽs, ut remoueamus modum, quo ex priuatione eſt res; eſt enim id per accidens, nempe ad generationem rei, ſed non ad eſſe: Sic igitur a Phyſico conſideratur. & definitur,

Definitio Metaphyſica materiæ per negationem entium perfectorum.

A Metaphyſico uero definitur per negationem entium perfectorum, nempe non eſt animal, nec uiuens, nec elemẽtum, ſed his imperfectius: ſolemus enim res negatione definire, aut propter ipſarum excellẽtiam, aut propter ipſarum imperfectionem. Sic autem definitur materia ab Ariſtotele. 7. Metaphy. cap. 3. quod non eſt quid, nec quãtũ &c. & de hac cognitione loquitur Auguſtinus 12 confeſſ. ca. 5. dicẽs, Humana cogitatio materiã ignorando noſſe it, & noſcendo ignorat. Nos uero

uero in præſenti materiam conſideramus, ut ſubiectum mutationis ſubſtantialis, & ſic per ſimilitudinem, & proportionem ſubiecti rerum artificialium cognoſci poteſt, ut ſupra textum expoſuimus ſuperius.

Secundū fundamētum. Sit ſecundum fundamentum, duplex eſſe diſcrimen obſeruandum inter hanc materiam, & ſubiectum mutationis accidentalis. In accidentali enim ſubiectum eſt ſubſtantia perfecta iam, & conſummata, unde accidentia aduenientia non abſoluunt ipſum ſubiectum, cum ſit abſolutum, & factum perfecte: ſed ornant, & diſponunt ad aliquid aliud, & hinc eſt, quod ſubiectum non accipit eſſe ab accidenti, imo accidentia a ſubiecto eſſe habent. *Duplex diſcrimē inter ſubiectū mutationis ſubſtātialis, & accidentalis.*

Materia eſt ens quoddā medium. At materia iſta eſt quoddam ens imperfectum, & nondum factum integre: per formam autem conſummatur, & abſoluitur, unde fit, quod forma adueniens materiam ipſam perficiat, & compleat, & ipſi det eſſe. Eſt enim uelut medium ens ipſa materia, fit integrum per formam. Glorioſus enim Deus, cum rebus uirtutes productiuas rerum daret, & res ex nihilo non poſſent ex nihilo aliquid facere, fecit hoc medium ens, quod res poſtea per formam conſummarent: ſicut magiſter, qui paruulo dimidium characterem literæ delineat, ut paruulus abſoluat. unde agentia naturalia finiunt, non tamen totum ens producunt: Vt enim colligitur ex primo Phyſico. 76. agentia naturalia non producunt totum ens: quia non producunt in quantum ens; producerent enim ſeipſa. Vnde D. Tho. prima part. quæſtione 45. art. primo. ait productionem totius entis eſſe creationem, quæ ſolum poteſt competere primo principio. & Auerroes. 8. Metaph. commen. 15. & 16. & 12. Meta. commen. 88. agentia naturalia non faciunt pluralitatem entium, ſed perfectionem.

Attende tamen, quod iſtam materiam non ſic Deus fecit, ut eſſet ſeparata a qualibet forma, imo eam uariis indutam formis creauit: reliquit hanc agentibus naturalibus facultatem, ut formas a materia expellerent, aliaſque inducerent. Non enim eſt omnino materia ſicut dimidia litera, quæ non niſi unica certa figura poteſt fieri: Materia enim uarias formas, modo has, modo illas ſuſcipere poteſt.

Ex his eſt alterum diſcrimen inter ſubiecta iſta: nam ex ſubiecto accidentalis mutationis, & ipſa forma accidentis, non fit unum, quia iam ſubiectum eſt factum, ſolum fit unum per accidens, nempe quod ſimul ſunt: at ex materia iſta, & forma fit unicum ens per ſe: quia ex eo, quod conſummatur, & completur, & ex ipſo complemento non fit, niſi unum per ſe: & hoc docet Ariſtoteles 8. Metaphy. capitul. 6. text. 15. & 2. Animæ capitul. 1. text. 7. Ob id, inquit, ex forma, & materia fieri unum per ſe, quia unum eſt potentia, alterum eſt actus. i. unum perficitur, alterum perficit. *Secundū diſcrimē inter ſubiectum tranſmutationis ſubſtātialis, & accidentalis.*

Sit tertium fundamentum. Subſtantia eſt duplex, quædam perfecta, & completa, & iſta eſt compoſitum ſubſtantiale: quædam imperfecta, quæ alteram componit, qualis eſt pars ſubſtantiæ. Adhuc iſta imperfecta eſt duplex: quædam determinans ad aliquam certam ſpeciem, ita, ut ad aliam determinare non poſſit: & hæc dicitur formalis: quædam determinabilis, quę ad uarias ſpecies determinari poteſt, quæ dicitur pars materialis. Vt magis fiet modo manifeſtum. his ſuppoſitis ad quæſtionem reſpondetur.

Prima concluſio. Materia non eſt ſubſtantia perfecta, & compoſita ſecundum ſe. Probatur, quia ſi ſecundum ſe eſſet cōpoſita, non reciperet formam ſubſtantialem, hæc enim aduenit, ut perficiat materiam, & cum ea componat. *1. concl.*

Secunda. Materia non eſt imperfecta ſubſtantia determinans. Hæc etiam eſt nota: quia materia una poteſt ad uarias ſpecies trahi: illa uero ſubſtantia determinās ad unicam ſpeciem contrahit: materia uero eſt ſicut cera, quæ modo hac, modo illa induitur forma. *2. concl.*

Tertia. Materia eſt ſubſtantia imperfecta, & ſimplex ad uaria compoſita, & uariis formis determinabilis: quod ſit ſubſtantia docet Ariſtote. 2. Animæ. capi. 1. & 7. Metaphy. cap. 3. & patet, quia componit, & eſt pars ſubſtantiæ. Quod ſit imperfecta, patet: quia componit. Quod ſit ſimplex, probatur, quia receptiua eſt formarum, & eſt primum ſubiectū. quod ſit determinabilis per uarias formas, patet & *3. concl.*

quia eſt ſubiectum tranſmutationis, quæ inter plures fit formas, & ſic patet ſolutio quæſtionis. ſed argumenta ſigillatim ſunt examinanda.

Circa primum argumenti difficultas an materia prima habeat propriā entitatem.

Circa primum argumētum eſt difficultas de entitate materiæ, ſolet enim diſtingui actus & eſſe triplex. Formalis, qui ab aliqua forma ſpeciei alicuius prouenit, ut eſſe aquam, eſſe ignem: Exiſtentiæ actus, ſecundum quem res exiſtere dicuntur: Et entitatiuus, quem alii actum eſſentię uocant, ſecundum quem res dicūtur eſſe ſubſtantia, aut accidens in communi.

Triplex actus.

Prima opinio Gregorij.

Iuxta hanc diſtinctionem eſt triplex opinio: quædam Gregorii. 2. Sen. diſt. 12. q. 2. opinantis, materiam ſecundum ſe nōn habere actum formalem, ſed a forma, habere tamen reliquos actus proprios.

Secunda opō. Sco.

Alia eſt opinio Scoti ibidem dicentis, materiam de ſe habere actum entitatiuū: at actum exiſtentię, & formalem habere quidem, ſed a forma.

Tertia opin. Tho.

Tertia opinio eſt Thomiſtarum aſſerentium, materiam de ſe nullum actum habere, ſed omnē accipere a forma: de ſe enim eſt pura potentia ad actum quemcunque. At quia ſingulas opiniones diſcutere, & inutile & præter Phyſicū negotium eſſet, dicam, quæ mihi probabiliora, & ueriora apparent.

Primum fundamētū pro ſententia Authoris.

Aduerte igitur, quòd actus eſt duplex, alter eſſe rei, ut eſſe hominem, aut eſſe albū: alter operatio ipſius rei, ſiue ſit actio, ſiue paſſio: actus prior ab Ariſt. 2. Animę, c. 1. dicitur actus primus: operatio actus ſecundus: nec oportet actum eſſentiæ, & exiſtentiæ diſtinguere, quia non diſtinguuntur realiter: & quia eſſentia non dicitur actu ens, niſi in ordine ad exiſtentiam: ob id non diſtinguitur ab Ariſtotele duplex actus. eſſe, & operari licet non negemus, eſſentiam, & exiſtētiam ratione diſtingui.

Actus primus qui eſt rē ad. huc duplex, ſubſtantialis & accidētalis.

Iterū actus primus, qui eſt eſſe, duplex eſt, & accidentalis, qui eſt ſecundum formam accidentalem: & ſubſtantialis, qui eſt ſecundum ſubſtantiam, ut eſſe album, eſſe hominem.

Actus primus ſubſtantialis duplex, perfectus, & imperfectus.

Iterum ſubſtantialis duplex: quidam perfectus, qualis eſt actus compoſiti, ut homo, leo, ignis: quidam imperfectus, qualis eſt actus componentis aliud.

1 conclu.

His ſuppoſitis. Dico primo, quòd materia non eſt in potentia immediata actionis; & actus ipſius ſecundi, quod eſt dicere, materia ſecundum ſe nullius eſt actiuitatis, nec agit, ſed patitur: hoc eſt Ariſtotelis 2 gene. text. 50. ubi id probat; & patet: agere prouenit a principio certo, & alicuius ſpeciei: at materia non eſt certę ſpeciei principium, cum ſit indeterminata ad omnes formas ſecūdum ſe: nō ergo agit, ſed patitur. *1. Ratio.*

Secundo Materia non eſt ad actum quē cunq; ſubſtantialem in potentia, quod eſt dicere, materia habet actum aliquem ſecundum ſe, & non eſt pura potentia: Hæc eſt profecto adeo certa, ut oppoſitum intelligi non poſſit: Probatur primo, quæ ſunt in potentia ad omnem actum, prorſus ſunt nihil, nec dicuntur in potentia eſſe, niſi quia agens poteſt ipſa facere: at materia ſecundum ſe eſt extra nihil: ergo ſecundum ſe habet actum. *2. Conclu.* *1. Ratio.*

Præterea potentia eſſe non poteſt per ſe, niſi ſit alicuius, quod ſit in potentia: ergo potentia præſupponit actum. *2. Ratio.*

Præterea materia ſecundum ſe eſt ſubſtantia: ergo ſecundum ſe ens, & ſecundū ſe actus eſt.

Præterea materia ſecundum ſe eſt ſubiectum actionis agentis: ergo ſecundum ſe antecedit actionem agentis: ergo etiam antecedit formam, quæ non eſt, niſi per actionem agentis: igitur actus ſecundum ſe. *3. Ratio.*

Dicit etiam Themiſt. digreſſ. 1. Phyſi. quod materia ſecūdum ſe etiam nullo ordine ad formam, actus eſt. & Albe. 1. Met. tract. 2. cap. 4. *Probatur teſtimoniis.*

Dico tertio. Materia eſt actus imperfectus in potentia ad quemlibet actum perfectum: id eſt, materia eſt ſubſtantia imperfecta in ſe, at ſi cōparatur ad actus perfectos, quæ ſunt compoſitorum, eſt pura potentia, ſicut lignum eſt ens in ſe, ſed in genere artificiali eſt pura potentia, quia nec eſt arca, nec ſedes, nec quid ſimile. ſed eſt in potentia iſta: ita materia eſt potentia ens perfectum, unde non eſt ignis, non aqua, non leo, nec quid ſimile, ſed in potētia iſta omnia. & hoc eſt illud Ariſtotelis, materia non eſt quid, non eſt quantū, &c. ut diximus in argumento quarto; hoc tamen non impedit, quin materia actum aliquē in ſe habeat, & hæc doctrina eſt obſeruanda. Per Hæc ſolutum eſt argumentum *3. conclu.*

pri-

primum: quod enim in tali potentia eſt, poteſt quidem eſſe ſubſtãtia, quamuis imperfecta.

Ad ſecundum argu. principale.

Ad ſecundum argumentum diſtinguitur. duplex eſſe per ſe: Vno modo eſſe per ſe dicitur ſubſiſtere, & nullo modo in alio eſſe, qualiter prima ſubſtãtia per ſe exiſtit. Altero modo non eſſe in alio, ut in ſubiecto, & ſic etiam forma per ſe eſt, & materia, & hoc ſufficit ad rationem ſubſtantiæ imperfectæ, licet non poſſint materia uel forma extra ipsũ cõpoſitũ per ſe exiſtere.

Difficultas an materia poſſit eſſe ſine forma. opiniones aliorum.

Sed hic eſt una difficultas, an per potentiam diuinam poſſit materia abſque forma exiſtere. Sanctus Thom. 1. par q. 66. ar. 1. & quodlibeto 3. arg. 1. exiſtimat, id eſſe impoſſibile, quia implicat contradictionem, idem Durandus 2. ſen. diſt. 12. q. 2. At Scotus, & Gregorius dicunt, id fieri poſſe ſupra naturaliter.

Sententia authoris.

Et mihi placet iſta ſentẽtia, quia opinio ſancti Thomæ fundatur in hoc, quod exiſtimat, materiam nullum habere actum, niſi a forma. Nos uero opinamur, materiam ſecundum ſe actum habere imperfectum, non ſolum eſſentię, ſed etiam exiſtẽtiæ: cum exiſtentia non diſtinguatur realiter ab ipſa eſſentia, & quamuis diſtingueretur, adhuc haberet exiſtentiam aliquam præter exiſtentiam formę, nam ſicut eſſentia eſt diſtincta, ita habere debet exiſtentiã diſtinctam: eſt enim actus eſſentiæ ipſa exiſtentia: poſſet ergo Deus ſua potentia ſub tali exiſtentia materiam abſq; forma conſeruare. Sed ſatis de hoc: ſat ſit, naturaliter id nullo modo eſſe poſſe: & per hæc patet ſolutio ad ſecundum.

Ad tertiũ argu. principale.

Ad tertium dico, quòd ſicut materia habet ſuam entitatem imperfectam, ita etiã habet ſuam exiſtentiam imperfectam, tũc autem perfecte eſt, & exiſtit, cum coniuncta eſt formæ, & hoc eſt, quod Ariſtoteles dicit illo loco de Generatione, ex quo patet quod materia & forma diſtinguuntur realiter, nõ ſicut duo entia perfecta, & per ſe, ac ſeparatim exiſtẽtia, ſed ſicut duæ partes realiter exiſtentes duæ, & quarum una non eſt altera, licet coniunctæ ſint, coniunctio enim non facit identitatem, ut diximus ſuperius.

Ad quartum.

Ad quartum patet ſolutio in primo.

Ad quintum.

Ad quintũ diſtinguitur duplex unitas Altera eſt tranſcendentalis, quę conſequitur omne ens, eo enim, quo aliquid eſt, quocũque modo, ſi indiuiſum eſt, dicitur unum, & talis unitas ineſt materiæ ſecundum ſe, quia ut diximus, eſt ens, ſecũdum ſe, licet imperfectum. Altera unitas eſt particularis, quæ conſequitur ens perfectum, & tali unitate non eſt materia una, ſicut nec eſt ens perfectum.

Nota de duplici unitate tranſcendentali & particulari.

Dubium an materia ſit una ſpecie.

Dices, eſt ne materia una ſpecie an nõ? Dico dupliciter eſſe unum ſpecie. Vno modo poſitiue, & hoc eſt habere formã unius ſpeciei, & ſic materia ſecundum ſe non eſt una, cum nõ habeat formã. Altero modo negatiue, dicitur unum ſpecie, quia nõ habet formam differentem ſpecie, & ſic materia eſt una ſpecie, quia nõ habet formas ſecundum ſe differentes ſpecie. Aduerte tamen, quod materia non facit ſpeciem, ſed reducitur ad ſpecies compoſitorum, ſicut partes, & forma.

Ad ſextum.

Ad ſextum Ploti. exiſtimabat, materiã eſſe malam, non quia haberet qualitatem malam, ſed quia ſecundum ſe nõ haberet qualitatem bonam. Proclus, eam eſſe nõ bonam dicebat. At breuiter eſt dicẽdum, materiam ſecũdum ſe, ſicut eſt ens imperfectum, ita eſſe bonum imperfectum, at ut eſt in potentia ad ens perfectũ, ita eſſe in potentia bonum perfectum, actu uero nõ bonum.

Cur materia dicatur infimum ens & mediũ inter ens & nihil.

Ex his patet, quare materia dicatur infimum ens, & medium inter nihil, & ens perfectũ; unde Auguſti. lib. 12. confeſ. cap. 5. Duo, inquit, fecit Deus, alterum prope ſe, quo ipſe eſſet ſuperior, & hoc eſt primus angelus, quem uocat cęlum, alterum prope nihil, quo nihil eſſet inferius, & hoc eſt materia, quã terram uocat. Intellige autem eſſe infimam inter ſubſtantias, nam perfectior eſt accidentibus, cum ſit ſubſtãtia Atque ſatis de quæſtione hac.

An potentia ſit de eſſentia materiæ. Quæſtio XIIII.

CVm materia ſecundum ſe ſit quædam ſimplex ſubſtantia expers cuiuſque formæ, tamen in potentia ad omnes formas, dubitare quis poſſet, an talis potentia ſit accidens quoddam ſuperadditum ipſi materiæ, an ſit potius de eſſentia, & definitione ipſius. Circa quam difficultatem eſt duplex

phil̃o-

philoſophorū opinio . altera eſt Themiſt. digreſſ.ultima.1. Phyſicorum , qui aſſerit, materiam in ſuo primo , & eſſentiali conceptu non includere potentiam , ſed eſſe accidens quoddam ipſius : idem docet Auerroes com.69.& Iandu.1. Phyſic. q.15.

1.Ratio. Rationes duas huius ponit Auertoes ; altera eſt . ſi potentia eſt de eſſentia materiæ, ſequitur,quod adueniente forma,deſtrueretur materia,quod falsū eſt : & probatur ſequela: cum duo ſunt idem eſſentialiter, uno deſtructo,deſtruitur alterū, ſed potentia per formā deſtruitur , quæ eſt actus oppoſitus potētiæ,ergo etiam deſtruetur materia,ſi idem eſt.

2.Ratio. Altera ratio eſt. Potentia eſt ad aliquid: materia eſt ſubſtantia,ergo non poteſt materia eſſe eſſentialiter potentia . Hęc eſt horum opinio.

2. opinio D. Tho. Altera opinio eſt ſancti Thomæ , hoc li. 1.tex.79.nempe materiam eſſe potentiam eſſentialiter , nec potentiam eſſe accidens ipſius,cuius ratio duplex eſt.

1. Ratio. Altera,ſi potentia eſſet accidens materiæ, materia non immediate uniretur formæ ſubſtantiali, ſed per illud accidens, qđ eſt expreſſe cōtra Ariſtotelem. 2. Animæ, cap.1.& lib.8.Meta.cap.6.

2.Ratio. Altera: ſi potentia eſt accidēs materiæ, cum illa ſit prius natura, quam forma, ſequitur,quod materia cum accidenti pręcedet natura formam:ſed illa materia cum accidenti eſt ens per accidens , ergo per accidens ens præcedit id,quod eſt per ſe.Hæc eſt opininio ſancti Thomę.

1.fundamentum. Pro determinatione horum ſit primum fundamentum obſeruandum. Potētia materiæ non ſolum eſt receptiua, ſed etiā paſſiua, & cauſatiua rei:uolo dicere,quod materia non ſic recipit actum, ſicut aquā uas, ſed cauſa eſt generationis illius actus , ut materia : non ſolum enim materia recipit formā aquæ,aut aeris, ſed ipſa eſt talis, ut ex ea fiat aqua,fiat aer , non aliunde ab extrinſeco forma ducta; ex quo fit,quòd nō ſolum ipſa ſit ſubiectum mutationis , ſed ipſius cauſa,& principium paſſiuum.

Potentia materiæ immediate non tēdit in formam ſed in compoſitum. Vnde ſequitur unum maxime notādū , quod potentia iſta materiæ immediate,& primo non tendit in formam, ſed ipſum compoſitum,quod fit:at quia hoc non eſt ſine forma , inde etiā potentia materiæ eſt ad formam:uolo dicere, quòd potētia materiæ ē,ut ſit aqua,ut ſit ignis,ut ſit leo,primo,conſequēter eſt in potentia ad formas per quas ad illum actū peruenitur ; & hoc docet Ariſtoteles tex.69.ſicut,inquit,ad lecticam lignū , ita materia ad hoc aliquid , & ens per ſe,atq; ſubſtantiam. & tex.84.4. Phyſi.dicit,id fieri, quod erat in potentia : non fiunt autem primo & per ſe niſi compoſita, ut late poſtea dicemus , Hæc ergo primo ſunt in potentia materię.

Secundū fundamentum. Potentia materiæ immediate non tē dit ad accidēs ſed ad ſubſtātiam. Sit ſecundum fundamentum. Iſta potētia materiæ primo tendit in ſubſtantiam , conſequenter in accidentia: quod eſt dicere:hæc materia primo non eſt,niſi ut ex ea fiat aqua,leo,planta,& ſubſtantia:at cum iſta compoſita indigeant accidentibus ad ſuas operationes , & conſeruationes , inde materia conſequenter , & immediate tendit in ea.quod probatur.Quælibet potentia primo terminatur in actus ſui generis : ſed materiæ potentia eſt ſubſtantia , ergo primo terminatur in ſubſtantiam . Secundo . Omne imperfectum tendit primo in id,quod perficit:ſed ſola forma ſubſtantialis imperfectionem materiæ perficit , ergo primo materia tendit in ipſam. Tertio. Accidentia præſupponunt ens in actu, cui inſint:ſed nō fit in actu niſi per formam ſubſtantialem: ergo prius natura materia formæ ſubſtantiali unitur . Nolo tamen per hoc negare nonnulla accidentia inhęrere immediate materię, ſed tamē iam per formam actuari.

Tertium fundamentum . Potentia dupliciter ſumitur. Sit tertium fundamentum. Potentia dupliciter ſumitur: Vno modo pro quadam aptitudine ad agendum uel recipiendum proxima,& hęc accidens eſt in prædicamēto qualitatis. Altero modo potentia dicitur principiū ſubſtantiale , unde talis aptitudo fluit,ſicut dicunt Logici,quod rationalitas aliquando dicit aptitudinem,& ſic eſt paſſio,aliquando dicit principiū ,a quo aptitudo fluit,& ſic eſt ſubſtantia.Hæc autē diſtinctio clarior fiet in his, quæ ſequuntur,modo in determinatione quæſtionis.

1.conclu. Sit prima concluſio. Si materiæ potentia ſumatur pro aptitudine ad recipiēdam formam uel pro aptitudine paſſiua, ſecundum quam tranſmutari proxime poteſt, talis potentia accidens eſt propriū ipſius , ut argumenta Auerrois probant.

2.conclu. Sed nondum quæſtioni ſatisfactum eſt propterea ſit ſecunda concluſio. Ipſa potē

tia

tia pro principio, népe potentia illa, ſecundum quam materia tendit in ipſum compoſitum, & in formam, non ſolum ut receptiua, ſed etiam ut materialiter cauſatiua eſt de eſſentia materiæ: quod eſt dicere, materia ipſa eſt in ſe, & eſſentialiter talis, ut ad actum perfectum tendat, & formæ proportionetur recipiendæ: nam materia eſſentialiter non ſolum eſt ſubſtantia non perfecta, ſed imperfecta taliter, ut perfici poſſit: & hoc eſt eſſe materiam primã. Vnde potentia eſt de eſſentiali cõceptu ipſius cum abſque hac nec intelligi poſſit, nec integre definiri: & forſan hoc uoluit etiam Auerroes. nam lib. de ſubſtãtia orbis. cap. 1. potentiam de definitione materiæ eſſe aſſerit. Attende igitur eſſentiam materiæ eſſe actum immixtum potentiæ, nec exiſtimo poſſe oppoſitum dici.

Ad 1. Auerrois. Ad primum igitur argumentum Auerrois dico, quod adueniente forma, non deſtruitur potẽtia iſta, ſed priuatio, quę erat coniuncta cum illa potentia. quod eſt dicere proportio, & modus materiæ, quod imperfectus ſit, & perfici potẽs ſemper manet quamuis ante erat cũ priuatione formæ, nunc autem adueniente forma, non manet priuatio: ac ob id Themiſt. loco citato dicit, non eſſe appellandam materiã, ſed ſubiectum illius formæ, nam materia dicere uidetur priuationem: imo Ariſtoteles 9 Meta. cap. 3. reprehendit Megarenſes aſſerentes actum non eſſe cum potentia: dicebãt enim, ſi curro, non poſſum currere, quod reprehendit, oppoſitũq; docet.

Ad 2. Ad ſecundum dico, quod potentia, quãtum ad ſuum principale ſignificatum, nõ eſt relatiuum, importat tamen relationẽ quandam conſequentem, ſicut ſcientia principaliter nõ eſt relatio. Quod ſi dicas erit qualitas; dico, eſſe ſubſtantiam, nam potentia ad actum accidentalem eſt quidẽ accidens, ſed ad actum ſubſtantialẽ, qualis iſta eſt, ſubſtantia eſt: ex quo ſequitur quod ſicut materia eſt una, ita & potẽtia quamuis ſecundũ reſpectus, quos importat, multiplex ſit iuxta multiplicitatem formarum ſpecificarum, ad quas tendere poteſt.

An aliquid ſit in materia manens in mutatione. Quæſt. X V.

Poſtquam ea, quæ ad quid ſit materia, utcunq; diſcuſſimus, ſupereſt, ut qualis ſit, nunc explicemus præter ea, quæ in argumentis præcedentiũ quęſtionum diximus. Eſt autem ſenſus quęſtionis propoſitæ, cum dictum ſit in mutatione materiam manere ſub termino utroque mutationis, eſt dubium, An aliquid cũ materia etiã maneat, & perſeueret in omni mutatione. Nempe an ſit aliquid coęuum materiæ, quod ſemper ſit cum ea manens in omni mutatione: & dico in omni mutatione, quia nõ diſputo modo an aliquando accidens aliquod, quod erat i corrupto, maneat in genito, hoc enim diſcutietur in primo de generatione, ubi diſputabitur an ſemper in corruptione fiat reſolutio uſque ad materiã: ſed loquor de omni mutatione. *ſenſus quæſtionis.*

Circa quam difficultatem exiſtunt quatuor ſententię philoſophorum.

Prima eſt Auerrois, hoc lib. com. 63. & lib. de ſubſtantia orbis, cap. 1. & 4. quam ſequitur Gregorius Ariminen. 2. ſen. diſt. 12. q. 2. ar. 1. Dicunt hi, materiam habere in ſe quantitatem longam, latam, & profundam. quæ quidem quantitas eſt ſolius materiæ, ratione cuius uarias recipit formas ad uaria compoſita conſtituẽda, quæ quantitas, quia uariis formis adaptatur, dicitur interminata, non enim in ſe terminum certum habet, niſi forma accedente: hæc enim eſt, quæ ipſam tantam, & tantã facit: quia uero ſemper manet cum materia, nec deſtruitur deſtructa forma, dicitur coæua materiæ. *Prima ſententia Auerrois*

Præcipuum fundamentum huius opinionis eſt hoc. Materia non recipit formã aliquam, niſi ſit ſeparata ab aliis partibus materiæ. ſed hęc ſeparatio in partes non eſt niſi ex quantitate, ergo ante aduentũ formæ præcedit in materia quãtitas. *1. Ratio.*

Præterea: ſi quantitas non eſſet coęua materiæ, ſequeretur, quod quantitas fieret ex non quantitate, & dimenſio ex non dimenſione, quod uidetur falſum. *2. Ratio.* Hæc eſt opinio Auerrois de dimenſionibus interminatis in materia exiſtẽtibus, & ipſi coexiſtentibus.

Altera

Secunda opinio Auicennæ. Altera opinio eſt Auicennæ lib.1. ſuffi cien.cap.2.inquit, Materiam habere quan dam formã ſubſtantialem, ratione cuius eſt corpus quoddam indeterminatum, & ex hoc corpore poſtea fiunt determinata cõpoſita per particulares formas, ut ignis aqua, leo, lapis &c. hæc forma non eſt pro ducta ab aliquo agẽte particulari, ſicut nec materia, nec in corruptione deſtruitur, ſed eſt incorruptibilis, & ingenerabilis, cum ipſa materia, quam (quia ab ea materia ha bet eſſe tantum corpus) uocat formam corporeitatis.

Ratio Auicennæ. Fundamentum Auicennæ fuit, quia an te formas particulares debet quãtitas præ cedere in materia, ut partes uarias ipſam ſeparet ad introductionem uariarum for marum, ut etiam dixit Auerroes: ſed iſta quantitas ſecundum Auicennam non po teſt eſſe in ſola materia, cum ſit potentia, ergo habet aliquam formam, qua ſit actu ut poſſit quãtitatẽ recipere, & poſtea for mas particulares. Hæc Auicenna.

Tertia opinio Scoti. Tertia ſentẽtia fuit Scoti.4.ſen. di. 11. q.2.ar.2. admittit eandem formam corpo reitatis, ſed differt ab Auicenna in tribus: primo, quod tantum in uiuentibus ponit eã. ſecundo, quod eam produci dicit ex mi xtione elementorum; & corrumpi, cum ui uens diſſoluitur in elemẽta ꝑ corruptionẽ.

Ratio Scoti. Fundamentum Scoti eſt, cum plura eſ ſe poſſunt ab unica prouenire forma, non ſunt multiplicandæ formæ, cum uero ab unica non poſſunt prouenire, tunc ſunt multiplicandæ in eadem re; ſed in uiuen tibus eſſe corpus, & eſſe animatũ non poſ ſunt prouenire ab eadẽ forma, ergo opus eſt, duas formas cõſtituere, alteram, a qua ſit corpus, alteram, a qua ſit animatum: minorem probat, quia eſſe corporeum eſt eſſe extenſum, at anima eſt indiuiſibilis, er go ab ea non poteſt prouenire eſſe corpo reum. ponenda ergo eſt alia forma. Hæc Scotus

Quarta opinio D.Tho. Quarta ſententia eſt Sancti Thomæ q. de anima, ar.9.& 1.parte. q.76.ar.6. nihil præcedere, docet in materia contra Auer roem.

Fundamentum D.Tho. Fundamentum huius ſentẽtiæ eſt: quia materia ſubſtãtialis immediate unitur for mæ ſubſtantiali, ut dictum eſt, non ergo per quantitatem. Hæ ſunt opiniones phi loſophorum cum præcipuis ipſorum fun damentis.

Prima concl. cõtra Auicennã. Pro cuius difficultatis determinatione, quamuis omnes ſint opiniones probabi les, ſit tamen prima concluſio. Non eſt po nenda forma corporeitatis, nec ſecundũ Ariſtotelem, nec ſecũdum rationẽ. Quod non ſit talis forma ſecundum Ariſtotelem certiſſimum eſt: nam in hoc uehementer reprehendit Antiquos, qui ponebant ali quod corpus actu puta aquam, ignem, ae rẽ, aut medium pro principio, docens id, quod ſubiectum eſt mutationis, non eſſe compoſitum: iſti uero nõ differunt ab his antiquis, niſi quod illi aquam, aut aerem, iſti corpus ponunt.

Probatur 1. Ariſtotelem. Ratione autem probatur ex D. Thoma in aureo illo opuſc. de pluralitate forma rum, & ex Auerroe com.69. primo: ſi ſub iectum generationis eſt compoſitum ali quod ſubſtantiale, ſequitur quod genera tio non eſſet aliud, quam alteratio, quę eſt ſecundum qualitates: Et probatur: nam in nullo alio uidetur generatio ab altera tione, & mutatione accidẽtali differre, niſi quod ſubiectum alterationis eſt compoſi tum in actu. quod ſi iſti dicant, diſcrimen eſſe, quod in alteratione eſt ſubiectum cõ poſitum perfectũ; puta homo, leo, aqua, in generatione uero eſt imperfectum: hoc nihil ualet, nam ſolum probat, eſſe diuer ſam alterationem, ſed non probat, quod non ſit alteratio, poſtquam ſubiectum eſt compoſitum actu: & confirmatur. Nã an tiqui ob id dicebant, non eſſe ueras gene rationes ſed alterationes, quia ponebant ſubiectum actu: & hoc Ariſtoteles contra illos infert. Quod ſi dicas, illos ponere en tia determinata, puta ignem, aut aquam: dico nihil eſſe, nam etiam alii ponebant ens medium, quod non eſſet elementum determinatum: & hoc argumentum ad uerte.

Secunda ratio. Secundo ex iiſdem. Nihil recipit, niſi quod eſt in potentia, ergo ſubiectũ, quod debet formam ſubſtantialem recipere, de bet eſſe in potentia ad formam: ſi enim nullam haberet, iam eſſet cõſummatũ ens, nec forma adueniens eſſet ſubſtantialis, ſed accidentalis.

Tertia ratio. Præterea tertiò. Si iſta forma ſubſtantia lis eſſet in materia, altera adueniente, cor rumperetur, quia duæ ſimul eſſe non poſ ſunt, ut alibi probandum eſt, Multis pro

ſecto

facto, & fortiſſimis argumentis poſſet iſta redargui ſententia, ſed iſta ſufficiant, cum manifeſte conſtet eſſe contra Ariſtotelem.

Secunda concl. contra Auerroem.

Secunda concluſio. Nulla quantitas præcedit in materia ante formam ſemper perſeuerans cum ipſa. Hanc late probauimus in præcedente quæſtione, dum oſtẽdimus, materiæ potentiam eſſe immediate ad actum ſubſtantialem.

3. concl. p. D. Tho.

Ex his ſequitur tertia concluſio. Nihil eſſe in generatione, & corruptione idem ſemper perſeuerãs niſi ſola materia, ac ob id dicitur ſubiectũ primum, ex quo fit aliquid, & ultimũ, in quod omnia reſoluntur, quia nihil ſit in mutationibus perpetuum, niſi ſola materia. Et ultimo hæc confirmantur, oſtendendo fundamenta poſitarum opinionum eſſe infirma ſatis & nullius difficultatis: ob id ad ſingula reſpondetur.

Ad 1. arg. Auerrois No.a primo. No.a ſecundo.

Ad fundamentum Auerrois primum, quod præcipuum eſt, aduerte, omnem generationem præſupponere aliquod compoſitum, ex quo res generãda per trãſmutationẽ fit, cum materia nuda nõ ſubijciatur actioni agentis, quod debet generare. Aduerte etiam, quantitatẽ præcedentis compoſiti ſeparare materiam illã ab aliis omnibus, & durare, donec ab agente forma generanda introducatur, qua adueniente, deſtruitur illa altera forma cũ ſua quãtitate, & accidentibus, & ſuccedit noua quantitas cum iſto nouo compoſito, ita ut huius primum eſſe ſit alterius primum non eſſe. Quod ſi petas, a quo corrupta ſit altera quãtitas, Dico, ab ipſo corrumpente præcedens compoſitum: nã accidentia ad corruptionem compoſiti ſubiecti deſtruuntur.

Dubium Solutio.

Quod ſi dicas, a quo noua quantitas producitur? Dico, ab eodem agente, qui de potentia ſubiecti educit quantitatem in actu. Sicut enim calor, & albedo, & reliqua accidentia educuntur de potentia ſubiecti, in quo erant, ita & quantitas.

Ad 2. Nota.

Per quod ſoluitur ſecundum fundamẽtum Auerrois. & nota, quod ſupra diximus, priuationem nõ ſolum dicere carentiam uenturæ formæ, ſed etiam formam aliam in materia, ut agens poſſit in illam agere, & etiam ut illa materia ſit diſtincta ab aliis, ut diſtincta introducatur forma. & hanc doctrinam attente conſidera.

Ad fundamẽtũ Auicẽnæ

Per hoc etiam patet deſtructio fundamenti Auicennæ. Nõ enim opus eſt, hãc formam corporeitatis ponere ante quantitatem, ſed formas particulares compoſitorum, quę ab agentibus tranſmutãtur.

Ad arg. Scoti.

Ad Scotum dico, quod fundamentum ipſius eſt omnium debiliſſimum. Nam nõ omnis anima eſt indiuiſibilis, cum animæ plantarum, & imperfectorum animalium ſint diuiſibiles: imo ſecundum ſententiã multorum Philoſophorum, ſola anima hominis ſit indiuiſibilis; oportebat ergo ſolum in homine hanc formam corporeitatis ponere.

Et præterea etiam ſi id admittatur, nihil ualet: quia etiam ſi anima ſecundum ſubſtantiam ſit indiuiſibilis, at ſecundum operationes ſuas eſt diuiſibilis, cum nõ in eadem parte omnia operetur: ob id ſicut reliquę formæ propter ſuum eſſe quantitatem in materia indueũt, ita animæ propter ſuas operationes. Patet igitur cum Sancto Thoma eſſe dicendum, & cũ opinione cõi, ſolam materiam eſſe perſeuerãtem, perpetuam omnibus mutationibus ſubſtantialibus. Hæc de quæſtione 15.

An materia ſit ingenerabilis, & incorruptibilis. Quæſt. XVI.

Rõnes in oppoſitũ 1. rõ.

SEnſus quæſtionis clarus eſt argumentum autem eſt probans, non eſſe ingenerabilem, nec incorruptibilem. Motus quilibet denominat ſuum ſubiectum per ſe: ſed ſubiectum generationis, & corruptionis eſt ipſa materia: ergo ab eis denominabitur, diceturque, generari, & corrumpi.

Secunda.

Secundo. Si materia eſſet incorruptibilis, eſſet nobilior forma, & toto compoſito, quæ corruptibilia ſunt, quod tamen falſum eſt. Et ſequela patet; nam incorruptibile præſtantius eſt corruptibili.

Primum fundamẽtũ In generatione ſunt duo ſubiectũ, & terminus ad quẽ. Secundũ fundamẽtum. Dupliciter conſiderari generatio.

Circa hoc aduerte maxime in generatione, ſeu corruptione eſſe duo, & ſubiectum ipſum, ex quo fit aliquid, & id eſt materia; & terminum ad quem, & hic eſt ipſum cõpoſitum, quod generatur, aut corrumpitur, puta homo, leo, aut aliud quoduis. Aduerte aũt, quod eſt una, & eadẽ operatio, per quam ex ſubiecto fit aliud compoſitum, tamen differt, cum cõſideratur ex

K parte

parte ipſius ſubiecti, & ex parte ipſius termini: ex parte enim ſubiecti dicitur mutatio: quia mutatio ex alicuius tranſitu ex uno in aliud: & ſic ſubiectū, & materia dicitur mutari. quia ab una forma in aliam tranſit: At ex parte termini eſt productio, quia productio dicit acquiſitionem ipſius eſſe in ſe, & hoc acquirit compoſitum, unde homo producitur, ſed non mutatur per generationem: materia uero mutatur ſed non pducit, q̃uis eadē re ſit operatio.

3. Fundamentum Hinc ēt aduerte, ꝙ talis operatio aliquādo ſignificatur reſpectu termini: aliquando reſpectu ſubiecti, & tunc illa uerba nō de utroq; prædicabuntur: ſic accidit in præſenti: hoc enim nomen generatio, & generari, dicūt illā operationē, ut eſt productio quædā, ob id de materia nō prædicatur, ſed de termino: at mutari, fieri aliqui: dicunt eam ratione ſubiecti: ob id de materia dicimus eſſe mutabilē, & ꝙ materia fit ignis, fit aqua, &c. In accidentibus ſunt priora uerba, quæ ſignificant operationē ex parte ſubiecti, ut alterari, augeri, quæ de ſubiectis prædicantur: unde cum aliquid generari uel corrūpi dicitur, intelligitur, nō de ſubiecto, ſed de compoſito, & de eo quod per gñationē acquirit eſſe uel p corruptionē ipſum perdit. Hoc not.

1. Concl. Sit prima concluſio. Materia nō eſt generabilis, nec corruptibilis per ſe, id eſt, in gñatione ſuum eſſe nō accipit, nec in corruptione perdit. Probatur primo ratione

1. Ratio. Ariſtot. tex. 82. in omni gñatione oportet ſubiectum antecedens dare: ſi ergo materia eſt gñabilis, oportet, aliud ſubiectū cōſtituere: unde non eſt ſubiectū primum.

2. Præterea, quia adhuc quærendum eſſet de illo alio ſubiecto, an fieret, & tunc ex alio fieret, aut eſſet deueniendum ad unū, quod non fieret, aut eſſet proceſſus in infinitum, qui nullo modo eſt admittendus.

3. Poſſumus etiam tertio probare. Cum ex aqua fit aer, aut tota aqua perit ita, ut nihil in aere maneat, ex quo ipſe fiat, aut aliquid manet. Si aliquid manet, habemus intentum, non corrumpi materiam. Si uero tota aqua corrumpitur, ex nihilo fit aer, & in nihil redigitur aqua; nam aliter eſſe non poſſunt.

4. Quarto. Omne agens præſupponit aliquod ſubiectū, in quod agat ſemper, & ex quo faciat aliquid, hoc aūt non non pōt eſſe cōtrariū purum. Nam ſi tota aqua eſſet contraria igni, aqua non poſſet calorem ullum recipere in ſe: ergo aliquid eſt in aqua non contrariū igni, ex quo faciat aliquid, puta alterū ignem, quod non corrūpetur ab igne, cum non ſit contrarium.

5. Quinto. quia quod generatur aut corrumpitur eſt ens actu. Materia eſt potētia. non ergo generatur, aut corrumpitur.

6. Deniq; ex analogia rerum artificiatarum, ex quarum deſtructione uel conſtructione, nec deſtruitur, nec fit ipſarum materia: ergo idem eſt intelligendum in ſubiecto naturalium.

2. Concl. Secunda concluſio. Materia eſt generabilis, & corruptibilis per accidens. Eſt quidē corruptibilis p accidens: qa amittit priuationē, quæ eſt ipſius accidens cū ea cōiūctū. Eſt gñabilis p accidēs, qa acqrit in ſe formā, q̃ nō habebat: ſed forma nō eſt ipſamet materia. Nota aūt quod nō amittit omnē priuationē materia, ſed illius formæ, quā acquirit. Eſt enim impoſſibile, ꝙ omnē priuationē amittat, eo quod ſit in potētia ad omnes formas, & ſimul plures habere non poſſit, unde fit, ut quādiu ſub una eſt aliarum habeat priuationem.

Ex his concluſionibus ſequitur, quod tanta eſt modo materia, quāta a principio mūdi, & uſq; ad finem erit: quia ipſa, nec generatur, nec corrumpitur, hæc enim ſecundū formas fiunt: Vnde materia, quæ modo eſt ſub una forma, pōt ſub multis præfuiſſe formis, & ſub multis ſucceſſiue erit. Imo quæ nunc eſt facta una, poteſt in plures partes diuidi, ſub ſingulis ſingulas recipere formas, & e contra diuiſæ partes in unam coniungi, ut notum eſt.

Ad 1. Ad argumenta igitur reſpondetur: & ad primū patet ſolutio ex fūdamēto præſuppoſito: motus denominat ſubiectū: ea tamē ratione, qua illius ſubiectum eſt: At generatio potius dicit illū motū, ſeu mutationē ex parte termini, ob id terminus dicitur generari: Materia uero denominatur ſecūdū nomen exprimens illum motum ratione ſubiecti, puta materia mutaŕ.

Ad 2. Ad ſecūdū reſpōdetur. Tripliciter aliqd eſſe incorruptibile. Vno modo, quod extra materiā, & motum eſt, ut Angeli. Alte-

1. ſolutio ro modo, quod nō extra materiā, ſed extra priuationem, & potētiam tranſmutandi, ut cæli, quorū materia nō eſt in potētia ad alias

alias formas. Tertio modo, quod eſt ſubiectum primum transmutationis, ut materia prima. Quæ ſunt primo, & ſecūdo modo incorruptibilia, ſunt perfectiora, ſed nō quæ tertio modo. Sic reſpondent aliqui.

2 ſolutio. Sed mihi uidetur ſic dicendum: quòd incorruptibile eſt perfectius corruptibili, quādo utrūq; eſt in eodē genere prædicamentali, & ens ſimpliciter. Cū uero alterū ens ſimpliciter, alterū ſm quid, præſtat id, qđ eſt ens ſimpliciter (quāuis corruptibile) enti ſm qd, licet incorruptibili. Materia autē eſt ualde diminutū ens, & inperfectū; cōpoſitū uero perfectū: ob id compoſitū eſt perfectius ſimpliciter, quāuis ſecundū quid, puta, quo ad duratione, materia poſſit perfectior dici, ſed non ſimpliciter.

An materia appetat formam. Quæſtio XVII.

Snīa Auicennæ. Iſta quæſtio mouetur propter Ari. qui materiā appetere formā docet, quod non admittit Auicenna dicens, ſe neſcire, in quo ſenſu ſit iſta ꝓpoſitio Ariſt. uera: nam ſi materia dicitur appetere formam, uel eſt, quia nuda eſt omni forma, & hoc non, cum ſemper cum forma ſit. Vel quia habet tædium illius formæ quā habet, & hoc non, quia æqualiter ſe habet ad oēm formam. Vel quia non eſt contenta illa forma, ſed plures uellet, & hoc non, quia ſimul plures recipere non poteſt. Vel quia habet aliquem motum circa formā, ſicut lapis mouetur ad centrum: & hoc nō, quia nullum motum ex ſe habet materia. Vel quia in ea eſt aliquod principium intrinſecum impellens eam ad formam, & hoc non, quia ipſa eſt ſimplex ſubſtantia nuda omni adiecto: Nullo igitur modo appetit formam.

Snīa Alberti. Albertus tract. 3. cap. 17. dicit, materiā appetere formam eſſe dirigi a cauſa uniuerſali prima in ſingulas formas, unde talis appetitus non eſt in materia, ſed in dirigente, & mouente ipſam in formas.

Primum fundamentum. Quid ſit & quotuplex appetitus. At uero circa hoc aduerte, appetitū nō eſſe aliud, quam inclinationem quandam in bonum aliquod conueniens ipſi rei. Iſte autem appetitus eſt triplex, intellectiuus, ſenſitiuus, naturalis. Intellectiuus eſt inclinatio rei in bonum, quod iudicat ſuo intellectu eſſe bonum, & hic appetitus eſt in rationali creatura. Sēſitiuus eſt inclinatio rei in bonū, quod ipſas res iudicat bonum per ſenſum, qui appetitus etiā ineſt brutis, & utetq; dicitur cognoſcitiuus eo, quòd inclinatio ſit in bonum cognitum, & exiſtimatum ab ipſa re eſſe bonū. Naturalis eſt inclinatio rei in bonum ſuū, quod tamē ipſa non cognoſcit, qui appetitus in eſt inanimatis etiā, & inſenſibilibus, ut lapis appetit centrum. Hic autem appetitus non eſt aliud, quam propenſio, & conuenientia quędā ipſius rei ad tale bonū. Dixi autē, quod talis res non cognoſcit eſſe bonum. Nam Deus glorioſus, qui unamquāque rem ordinauit in ſuos fines, & propenſionem dedit ſingulis in ſibi couenientia, ipſe cognouit talia, in quæ res abſq; cognitione tendunt, eſſe illis conuenientia.

Iuxta hoc dico primo: Materia nō appetit formam appetitu intellectiuo, nec ſenſitiuo: hoc autem eſt notū: quia materia nullo modo cognoſcit, nec ſenſu, nec intellectu. *1. concl.*

Dico ſecūdo, quòd materia appetit formā naturali appetitu. In primis, quod appetat, patet, quia habet inclinationem in ſingulas formas, ut in id, quo perficitur: ergo appetit: nec iſta inclinatio aliud eſt, quam quod materia ſic ſit proportionata ſingulis formis, ut quamuis ſub una ſit, ſub aliis æqualiter eſſe poſſit: tamen dicitur appetitus, quatenus cum proportionem hanc ad eas habeat, illis tamen eſt priuata, unde appetitus hic proprie carentiam dicit, & priuationem, ſed formaliter illam proportionem ad formam. Vnde patet error Auicēnæ: non enim ſumpſit hunc modum, quo materia dicitur appetere. *2. conclu.*

Ex his ſequitur, quod appetitus materiæ eſt æqualis ad ſingulas formas, nō magis ad perfectas, quam ad imperfectas, ſed ſicut priuatio eſt ęqualis, ita & potentia, & appetitus. *Appetitus materiæ eſt æqualis ad omnes formas.*

Quæ ſint nomina materiæ. Quæſtio XVIII.

Sex nomina materiæ primæ ſecundum Auicennā. Nomina materiæ in duplici differentia ſunt, quædam propria, quædam metaphorica. Propria Auicē. 1. lib. ſuffi. cap. 2. aſſignat ſex, quæ etiam recipit Albertus tract. 3. capit. 12. Dicitur enim hyle, ſubiectum, materia, maſſa,

ſa, origo, elementum. Hyle dicitur, quatenus eſt in potentia ad formas cum ipſarum priuatione: ſubiectum uero reſpectu formæ, quam habet, quam diſtinctionem receperunt ex Themi. 1. Phyſi. digreſſ. de materia. Notat autem Auicenna, quòd hoc ſubiectum eſt primum ad differentiam ſubiectorum accidentium, quæ ſunt compoſita, & poſteriora. Dicitur materia, ut ex ea omnes res naturales ſunt confectæ; & ob eandem ratione ſecundum Auicennam dicitur maſſa, quamuis ſecundum Albertum dicta ſit maſſa, quatenus in diuerſas portiones diuiſa uaria compoſita faciat. Dicitur origo, quatenus eſt principiũ generationis rerum. Dicitur elementum, quatenus ex ea omnia primo componuntur, & in eam ultimo reſoluuntur. Attende, non eſſe aliud, omnia in materiam reſolui ultimo, quam quod ex corruptione nihil ſit ſuperſtes ipſius rei, niſi ſola materia, cætera corrumpuntur. Hæc ſunt propria nomina.

Nota primo. An ſint diuerſa nola hyle, & materia.

Sed eſt circa iſta primo notandũ, quòd non oportet hyle, & materiam duo nomina reputare ita, ut diuerſa ſignificent, cum prorſus alterum ſit Græcum idem ſignificans, quod apud nos materia. Id igitur, quod tribuitur hyle, tribuatur materiæ: & quod materiæ dedimus, detur etiam maſſæ.

Nota ſecundo. Materia duplex, prima, et ſecunda.

Vlterius eſt notandum, duplicem eſſe materiam, & primam, & ſecundam. Materia prima non aliud eſt, quam iſta ſubſtantia de qua diximus, unde, & ſecundum ſe conſiderata. Secunda uero eſt eadem diſpoſitionibus, & qualitatibus induta: unde non differunt iſtæ ſubſtantiæ, ac ſi ſint duæ ſubſtantiæ, ſed ſicut eadem nuda, & eadem cum qualitatibus. Si prima conſideretur, eſt eiuſdem rationis in omnibus rebus naturalibus. ſi uero ſecunda, non eſt eadem, ſed uaria, ſecũdum quòd uariæ formæ uarias habẽt in materia diſpoſitiones, & de talibus dixit Ariſtoteles quarto libro de cœlo capite quinto, non eſſe unam omnium materiam.

Quatuor nola metaphorica materiæ primæ, ſecundum Albertũ

Circa nomina metaphorica, Albertus aſſignat quatuor. Dicitur enim materia ſylua, mater fœmina, turpe. Sylua propter confuſionem, ut enim multa artificiata continentur, & in potentia, & confuſe in ſylua, ſic formæ in materia: hæc autem confuſio eſt indeterminatio, & indifferentia materiæ ad formas. Dicitur mater, quia ex ea procedunt formæ. Dicitur fœmina, quia recipiens ab agente formam producit cõpoſitum. Dicitur turpe, quia caret ſecundũ ſe forma, quæ eſt pulchritudo, poteſtq; per talẽ formam fieri pulchra.

Circa hæc nomina aduerte, quod quamuis ita uerum ſit, tamen iuxta Ariſtotelem materia non dicitur mater formarum, ſed eorum, quæ fiunt, nempe compoſitorum. Hęc ſatis de Materia. Ad textum Ariſtotelis redeamus. *Nota.*

Caput Octauum.

Quot igitur, & quæ ſint principia. Tex. LXXI.

Ex his, quæ dictã ſunt de materia, Ariſtoteles uult ſoluere rationes Philoſophorum quæ proceſſerunt ex huius materiæ ignorantia. ob inexperientiam enim id eſt, ob paucam in Dialectica exercitationem, qua neſcierunt per ſe, & per accidens diſtinguere, a ueritate longe remoti ſunt. Dubium igitur ipſorum proponit. Si fit aliquid uel fit ex ente uel ex non ente: ex ente fieri non poteſt, quia iam eſſet ens, antequam factum eſſet: nec ex non ente, quia non ens nihil eſt, ex nihilo autem nihil fit, ſemper enim aliquid eſt præſupponendum. Vnde ex hoc negauerunt generationes, & rerum corruptiones.

Et ſic itaq;, quod conſequenter accidit. Tex. LXXII.

Non ſolum illo errore contenti ſunt nam, conſequenter dixerunt non eſſe, niſi ens unũ, & nõ multa. Multitudo enim generationẽ, & factionem præcedẽtẽ importat: & ut dicit Philoponus: ſi multa eſſẽt, unũ nõ eſſet aliud, & ita eſſet nõ ens, unde eſſet nõ ens, & ex tali gñatio eſſe poſſet. Nos

Nos autem dicimus, quod ex eo, quod eſt. Tex. LXXIII.

VOlens Ariſtoteles errorem antiquorum a perite ex indiſtinctione ipſorum, conatur illorum propoſitiones diſtinguendas eſſe probare, nempe ex ente fit ens, ſeu ex non ente fit ens: ob cuius gratiam dicit eas eſſe aliquo modo ſimiles aliis, quæ tamen ſunt diſtinguendæ. Dicit igitur, nihil differre, quantum ad modum loquendi, inter has propoſitiones, ex ente fit aliquid, ex non ente fit aliquid. Non ens agit, aut patitur, ſeu ens agit aut patitur. Et inter has ex medico fit aliquid, ſeu ex non medico fit aliquid. medicus agit, aut patiturdeni, que nihil differt in locutione per ens, aut per aliũ quemuis terminum loqui.

Quare cum hoc dupliciter dicatur. Tex. LXXIIII.

SImilitudine inter illas propoſitiones poſita, unã illarum diſtinguit. Dicit igitur de medico dupliciter enunciamus; aut per accidens, aut per ſe: Per accidens, cum illã ennnciamus, quæ ipſi inſunt, ſed non ut medicus eſt, ſed ut aliquid aliud coniunctum habet: ut ſi dicas, medicus ædificat, medicus fit albus: hæc enim non illi, ut medico, ſed ut ædificatori, & nigro inſunt. Per ſe uero inſunt, quæ illi, ut tali inſunt, ut medicus medetur, medicus fit non medicus. Cum autẽ ea, quę ei, ut tali inſunt, enunciamus, ſine dubio maxime proprie enunciamus. Ita ſimiliter fit in ente, & non ente, enunciamus enim per ſe, & per accidens, licet maxime proprie cũ per ſe, ut ea, quæ enti, ut ens eſt, & non enti, ut non ens eſt, inſunt. Sed non ob id non ſunt tales propoſitiones multiplices: poſſumus enim enunciare per accidẽs: atque in hoc errauerunt, inquit, Philoſophi, quod non diuiſerunt, ſed contenti fuerunt cum ſenſu per ſe. Hic conſidera breuitatem Ariſtotelis: noluit enim propoſitiones enarrare, in quibus de non medico aliquid dicitur per ſe, ut non medicus fit medicus: aliquid per accidens, ut non medicus fit muſicus. Similiter de non ente tantum dixit, non autem de ente, quia in textu ſequenti dicturus erat id latius, ne eſſet eiuſdem repetitio.

Nos autem, & ipſi dicimus. Tex. LXXV.

DIſtinctionem modo applicat, dicitque primo, ex non ente nihil fieri ſimpliciter, id eſt, per ſe, fieri tamen ex non ente aliquid per accidens, fieri aliquid per ſe ex non ente, eſt, quod non ens, ut non ens, faciat aliquid, & hoc fieri non poteſt: fieri uero ex non ente per accidens eſt, quod non ens faciat aliquid, ſed non, ut non ens eſt, ſed ſecundum aliã rationem, & hoc fieri poteſt, & iſtud eſt materia, quæ eſt non ens per accidens ratione priuationis, non eſt per ſe non ens: & ex tali materia fit res, unde ex non ente fit ens, ſed per accidens. Nam materia eſt non ens ratione priuationis. hæc tamen eſt per ſe non ens, nec ex ea fit per ſe res. Et aduerte, quod cum dicit, ex non ente fieri per accidens, intellige, ut ex parte componente, de hoc enim eſt ſermo, nẽpe de principio, ex quo intrinſece res factæ ſunt. At quia Antiqui non cognoſcebant hanc materiã, quæ eſſet per accidens non ens, ſed omne non ens arbitrabantur eſſe per ſe non ens, & nihil; ob id dicit, adhuc eſt mirabile, & nondum patet, quomodo ex non ente per accidens fiat aliquid. Nõ enim ipſi tale principium cognoſcebant, quod per accidens eſſet non ens.

Similiter autem, nec ex eo. Tex. LXXVI.

POſtquam unã propoſitionẽ diſtinxit, nẽpe ꝙ ex non ente fit aliquid, ac docuit, ueram eſſe, ſi ſenſum per accidens faciat, nempe ex aliquo; quod ſit nõ ens, licet non ut non ens eſt, aliquid fieri poſſe.

Quomodo ex ente, & ex non ente fiat aliquid.

Alterum modo diſtinguit propoſitionem, nempe ex ente fit aliquid, dicitque ex ente per ſe, nõ fieri aliquid i quatenus ens, ſed per accidens, id eſt, ex illo, quod

eſt

eſt ens fit aliquid, ſed non ut ens eſt. ita ſimiliter dicendum eſt, de hac fit ens: eſt enim per ſe ſumpta falſa: non enim fit ens, ut ens, quia oportebat ante illud nullum eſſe ens, alias non fieret, ſed per accidens eſt uera, puta fit aliquid, ſcilicet ignis, aqua, leo, quæ quidē ſunt ens, ſed non fiunt in quantum ens.

Nota.

In cuius declarationem aduerte, quod ſemper illius, quod fit, eius negatio præcedit, ut fiat: unde ſi ens, ut ens, fieret, oportebat nullum præcedere ens, & ita ex nihilo fieret, quod eſſe non poteſt. At cum nō fiat ens, ut ens, ſed hoc uel illud ens ſatis eſt, quod pręcedat aliquod non ens, puta nō ens illud, quod debet fieri, licet hoc nō ens ſit aliud ens: & hoc eſt, quod Ariſtoteles intendit docere: quod ut fiat hoc ens (ut re uera fit) non oportet, ex nihilo fieri, ſed ex aliquo ente, quod non ſit illud, quod debet fieri.

Quod ſi dicas, ſi fit hoc ens, puta lapis, & hoc ens eſt ens: ergo fit ens. Reſpondet Ariſtoteles id probare, quod fit per accidens, quatenus hoc ens, quod per ſe fit, eſt ens. Hoc etiam intellige ex parte ſubiecti, ex aliquo fit aliquid, non ex eo, ꝙ illud ex quo fit, ſit ens, quamuis illud ſit ens: Sed ex eo, quod eſt in potentia id, quod debet fieri: ac propterea per accidens fit ex ente.

Nota.

Hæc autem omnia ueritatem habent ponendo materiam, ut ab Ariſtotele ponitur, quam non cognoſcentes Antiqui has propoſitiones non diſtinxerunt. Tu aduerte hanc expoſitionem.

Poſt hęc exemplo oſtendit Ariſtoteles: quomodo ex ente aliquid accidens fieri dicatur: fiat animal quoddam ex quodam animali, ut canis ex equo, ſeu uermes ex cane, tunc animal non ſolum fit ex quodam animali, ſed etiam ex animali, ſed per accidens: quia quoddam illud animal eſt animal, per ſe enim animal non fit ex animali: quia iam animal eſt, ſed ex non animali.

Et ſi aliquid ſit. Tex. LXXVII.

Concludit id, quod eſt, nec fieri per ſe ex ente, nec ex non ente, imo nō fieri ex ente, nec non ente: quia tales propoſitiones, ut dictum eſt, faciunt ſenſum per ſe. At quia poſſes dicere, quomodo nec ex ente, nec ex non ente fiunt, & fiunt ex aliquo? Videtur iam medium inter contradictoria dari. Reſpondet non eſſe contradictoria: cum enim dicimus, non ens, non negamus omne ens, ſed aliquod, puta non eſt, quod debet produci. Similiter cum dicimus ens, aliquod ens dicimus, poteſtq; eſſe, quod fiat ex aliquo, quod ſecundum ſe non ſit ens aliquod, nec ſit non ens aliquod, & id eſt materia, quæ non ſecundum ſe eſt non ens producendū, ſed ratione priuationis, nec ſecundum ſe eſt, id ens, puta aqua, aut ignis, aut aliud, ex quo illud fit, ſed eſt in potentia utrumque.

Vnus igitur modus. Tex. LXXVIII.

Hunc modum prędictum ſoluendi eſſe docet, alterum tamen ponit, nempe per diſtinctionem entis in ens actu, & ens potentia, ut dicamus, id quod eſt actu, fieri ex eo quod eſt potentia, & ex eo, quod non eſt actu. Vnde fit ex ente, & ex non ente: hęc enim omnia uerificantur ponendo hanc materiam huius naturæ, ut diximus, quam non aduertentes Antiqui dubitarunt, ſed per eius cognitionem ipſorum ſoluuntur dubitationes.

Caput Nonum.

Tangentes igitur. Tex. LXXIX.

IN cōſideratione priuationis modo antiquos reprehendit quoſdam, qui cum materiā attigiſſent, tamen inſufficiēter dixerunt, non ſeparātes, & diſtinguentes priuationē. Inter hos fuit Plato, qui materiā a priuatione nō ſeparauit, ac inde cōceſſit per ſe aliqd fieri ex nō

ente, admittens argumentum Parmenidis. Quidquid eſt præter ens, eſſe non ens. Ductus autem eſt Plato ad idem exiſtimandum, priuationem eſſe cum materia, quia numero, & ſubiecto compererat eſſet unum, ac inde eſſe unum potẽtia id eſt, rationẽ, collegit, quod quidem falſum eſt, Non enim, quę numero unum ſunt, ratione ſtatim unum ſunt. Probat autem priuationem, & materiam differre. Primo, materia eſt non ens, ſecundum accidens tamen: at priuatio eſt non ens per ſe: non ergo priuatio eſt materia.

Nota primo quo modo priuatio ſit per ſe nõ ens.

Aduerte, quod aliud eſt per ſe non ens eſſe priuationẽ, aliud ſimpliciter non ens. Simpliciter non ens, eſt nihil, hoc autem non eſt priuatio: At per ſe non ens eſt id, quod intrinſece claudit aliquod non ens, & talis eſt priuatio: dicit enim, negationem, ſed cum aptitudine: alterum non ens alterum ens.

Nota. 2.

Vnde nota differentias quatuor ſecundum ſe nõ entis; hoc eſt priuatio per accidens nõ ens, hoc eſt materia quæ nõ claudit intrinſece priuationem. Simpliciter non ens, & hoc eſt nihil: non ens ſimpliciter, & hoc eſt ens imperfectum.

Secundo probat, priuationem non eſſe materiam. Materia eſt prope ſubſtantiam non autem priuatio: non ergo priuatio materia. Per ſubſtantiam intelligit perfectam ſubſtantiam, qualis eſt prima. Dicitur autem materia prope ſubſtantia; quia eſt pars intrinſeca huius primæ, & perfectæ ſubſtantiæ.

Quidam autem quod non eſt. Tex. LXXX.

Reſpõdet obiectioni.

QVantum exiſtimo, obiectioni reſpondet: Poſſet quidam dicere, nonne Plato materiam magnum & paruum dixit? ergo diſtinxit illam in duo, ſicut ipſe Ariſtoteles. Reſpondet, nõ ſic Platonem tria principia poſuiſſe: nam per magnum, & paruum, ſiue ſingula per ſe, ſiue utraque ſimul, idem principium ſignificauit, puta materiam, ſunt enim duo nomina eiuſdem principii, priuationem uero neglexit, quam Ariſtoteles principium facit.

Et ſubdit rationem, quare Plato priuationem deſpexit inter principia computare: quia materia eſt permanens in re, & eſt mater eorum quæ fiunt: at priuatio intellectum intendenti, & imaginem, id eſt, ipſam contemplanti, uidebitur, potius ad maleficium, id eſt, corruptionem rei facere, Ob id enim corrumpitur res: quia materia eſt priuata aliis formis. Non ergo priuatio debet inter principia computari, cum principia potius faciãt ad eſſe ipſius rei, quam ad non eſſe, ad generationem, & non ad corruptionem.

Exiſtente enim quodam diuino. Tex. LXXXI.

Quæ tria principia ſecundũ Ariſt. & qualia.

SVam opinionem conſtituit, tria principia diſtinguens, Primum eſt diuinum quid, & appetibile, & hoc eſt forma, non Deus, ut uult Themiſt. Forma autem dicitur diuina: quia eſt quædam participatio, & ſimilitudo eſſe diuini iuxta illud. 1. de cœl. cap. 9. ab illo ſupremo principio omnibus aliis acutius, aliis offuſcatius eſſe, uiuere que dependet. Alterum principium eſt huic oppoſitũ, puta priuatio. Tertio eſt ipſa materia appetens formam hanc, Iſtis uero, qui priuationem a materia non ſeparant, accidit dicere, quod priuatio appetat formam, cum ſit idem cum materia. Et ita idem appetit ſui ipſius corruptionem per ſe, q̃d eſſe non poteſt. Vnum enim contrarium per ſe non appetit alterum, nec forma ſe ipsã appetit, quia careret ſe ipſa cũ nihil appetat, niſi id, quod nõ habet. Relinquitur, quod materia appetat formam, ſicut turpe appetit eſſe pulchrum. At ne quis exiſtimaret, materiam eſſe turpem, addit, id eſſe per accidens, puta ratione priuationis. Et nota intentum Ariſtotelis: uult enim oſtendere, cum forma ſit quid appetibile, ponendum eſſe appetitum, hic non erit in priuatione, erit in materia: & non ſecundum ſe, ſed ratione priuationis. Oportet ergo priuationem non negligere, alias forma non erit quid appetibile, cum ſit diuinum: quod falſum eſt.

Corrumpitur autem, & fit. Tex. LXXXII.

MAteriæ ſingularem proprietatē ultimo loco tradit Ariſtoteles, nempe eſſe per ſe incorruptibilem per accidens uero corruptibilem: explicat autem utrunque: Eſt quidem per accidens corruptibilis, quia amittit priuationem formæ, quam acquirit, quæ priuatio erat accidens ipſius materię: ſed ſubſtantia eius, & potentia ſemper manet, ob id incorruptibilis eſt per ſe. Hoc autem probat: ſi enim materia eſſet corruptibilis, tunc fieret: cum autem in omni mutatione oporteat aliquod præſupponere ſubiectũ: ergo ante productionem materiæ deberet præcedere aliquod ſubiectum. ſequitur, iam, quod eſſet, antequam eſſet: nam illud ſubiectum eſſet materia prima, Nam materia eſt primum ſubiectum, ex quo inexiſtente fit aliquid per ſe, hæc enim eſt ipſius definitio. Vlterius ſi corrumpitur, in aliquod ultimum reſoluitur. ergo eſſet corrupta, antequā corrumperetur. illud enim ultimum materia eſt. ac ſi clarius diceret, cum in omni generatione ſemper aliquid ſit præexiſtēs ſubiectum &, in corruptione aliquid permanens, non poterit materia generari, nec corrumpi, illud enim ſubiectum permanens, & antecedens eſſet materia, nō autē id, quod fit, aut corrumpitur.

De principio autem ſecundum formam. Tex. LXXXIII.

POſtquam ſufficienter de materia dictum eſt, dicit de forma, nempe prima, an una ſit, an plures quot, & quę ſint, non eſſe Phyſicum tractare, ſed Metaphyſicum De formis uero generabilibus Phyſici eſt diſſerere, & in ſequentibus diſſeretur. Nunc ſatis eſt quot ſit principia, & quæ determinaſſe. Proſequamur ulterius, aliud, inquit, ſumentes principium: intellige cum Auerroe, aliud principium ſcientiæ. nam hucuſque principia plura eſſe oſtendit, in ſecundo libro ab alio orditur principio quæ fiunt, aut natura aut alia cauſa fieri.

Hic aduerte, quod compoſitum naturale. ex materia, & forma conſtat, tamen non eſt eiuſdem modi una, & altera pars. Nam materia eſt eiuſdem rationis in omnibus naturalibus, ita ut detur una numero materia ſecundum ſe omnium eorum, non tamen datur una forma prima ſed plures ſecundum rerum compoſitarū pluralitatem. Quod ſi datur aliqua forma communis, illa eſt abſtracta, & ſeparata a rebus, nec eſt pars ipſarum rerum, ſicut Idea ſecundum Platonem, aut glorioſus Deus: unde Phyſicus talem formam non conſiderat, ſicut materiam. eſt enim ſeparata a ſenſu: Metaphyſicus eſt, qui illam conſiderat cum diligētia, id eſt quantum ad quid ſit, nam quantum ad an ſit, hoc eſt Phyſicum, ut notat hic Auerroes contra Auicennam, & nos alibi oſtēdemus.

Nota quomodo compoſitum. componatur ex materia, & forma.

Hinc eſt quod Phyſicus nō agit ſeparatim de forma, ſicut de materia, ſed de ſingulis ſpeciebus formarum ſigillatim: hæ enim Phyſicæ ſunt.

Quomodo Phyſicus agat de forma.

Dices, quare ſicut fuit una materia, nō fuit una forma? Dico, non eſſet tunc generatio, nec corruptio. Quod ſi dicas, potentia materiæ eſt communis, debuit ergo terminari in formam aliquam cōmunem. Aduerte, quod hoc fuit unum motiuum Auicennæ, ad ponendā formam corporeitatis: & ſine dubio, neſcio, an bene perpēdit naturam potentiæ materiæ, nam potētia iſta non eſt determinata ad unum, ſed indifferens. ut enim potentia ad contraria recipienda, & potentia generis ad differentias non eſt ad unum quid, ita nec potentia materiæ, ſed ſemper manet apta ad recipiendam formam, & ſic eſt conuenientiſſimum principium ad mutationes naturales.

Dubii ſolutio.

An aliquid formæ præfuerit in materia. Quæſt. XIX.

SEnſus huius quæſtionis eſt, cum conſtet compoſitum materia confici & forma, ac materia ſit ingenerabilis, formæ uero de nouo producantur, dubium eſt, an aliqua entitas præfuerit in materia, ex qua talis fuerit facta forma, alias enim uidetur ea ex

Senſus quæſtionis.

nihilo

nihilo facta, materia enim non eſt pars formæ.

1. ſent. Circa hanc quæſtionem multæ extiterunt ſententiæ. Prima fuit illorum Philoſophorum ante Ariſtotelem; qui non intelligentes, ex quo poſſent de nouo tales produci formæ, prorſus de medio abſtulerunt generationes ſubſtantiæ de nouo, docentes generationes eſſe quaſdam alterationes, aut quaſdam atomorũ præcedẽtium congregationes, ut late dictum eſt.

2. ſent. Altera ſententia fuit quorundam, quos refert Duran. 2. ſen d. 18. qui dicebant, in materia præcedere quaſdam entitates, ex quibus ſunt factæ poſtea formæ, ut ſingulę ſint pro ſingulis formis, quas entitates uocabant poſſibilitates formarum.

3. ſent. Tertia ſententia fuit aliorum, qui dicebant partes formarum præcedere in materia, ſed remiſſas ualde, poſtea generationes intendi: & ita quælibet forma præcedit in materia ſub eſſe remiſſo, & debili.

4. Alber. Quarta ſententia fuit Alberti tract. 3. c. 3 & c. 15. qui dicit formas omnes ſecundum eſſe, & exiſtere, produci, tamen in materia ſecundum eſſentiam præcedere, ita ut materia ſit, ut quidam habitus formas omnes ſecundum eſſentiam præhabens, non quod ſint plures, ſed unum ſunt, nempe ipſa materia. Rationes horum omniũ hæ ſunt.

1. ratio. quod aliquid formæ præfuit in materia. Prima, & omnium fortiſſima eſt. Cum forma ignis v. g. producitur, uel aliquid illius formę præfuit in materia uel non: ſi præfuit, habetur intentum: Si non, ergo ex nihilo eſt facta. quod non eſt conceſſũ agentibus naturalibus.

Secunda. Secundo omne ſimile appetit ſuum ſimile: Si ergo materia appetit formam, aliquid habet, in quo ei ſimiletur, & hoc nõ eſt, niſi aliquid formę.

Tertia. Tertio. ſi nihil formæ præcedit in materia: ergo non eſt diſcrimen inter has formas, & animam rationalem. Nam anima hoc habet. quod nihil ipſius præcedat in materia, quod autem ſit diſcrimen huius, & illarum notum eſt, hæc enim non educitur de potentia materiæ, illæ uero ſic.

Quarta. Quarto. Priuatio eſt principium naturale per ſe generationis: ergo aliquid dicit præter generationem: hoc non eſt forma, cuius eſt priuatio: nec ipſa materia: iſta enim ſunt principia per ſe: ergo aliquid aliud, & hoc eſt principium formæ. Hæc ſunt argumenta communia omni opinioni prædictæ ex tribus ultimis, & ſunt pręcipua eorum.

1. concl. Vt autem hanc difficultatem a principiis aperiamus, ſit prima concluſio. Præter materiam oportet aliquam aliam partem ſubſtantialem ponere, qua ſit compoſitum, & ea eſt forma: probatur. Primo

1. ratio. compoſitum ſubſtantiale eſt quoddã per ſe ctum, & completum in ſubſtantia, hoc non fit per materiam: eſt enim imperfecta, & in potentia, ut dictum eſt: ergo aliud oportet ponere, quo perficiatur. Vlterius. Nullum imperfectum in aliquo genere perficitur in illo genere, niſi per aliquid illius generis. Sed materia eſt imperfecta ſubſtantia, & efficitur perfecta in compoſito ſubſtantia: ergo per aliquid ſubſtantię: ergo præter materiam, eſt alia ſubſtantia in compoſito, & hæc eſt forma.

2. ratio. Secundo. Omne agens, tam intellectuale, quam naturale propriam in eſſe ctu facit ſimilitudinem: ergo in producto eſt propria ſimilitudo agentis: hæc nõ eſt materia, quia materia unius rationis eſt in omnibus, ergo aliquid aliud eſt, quo peculiariter agenti aſſimiletur, & id eſt forma. Maior explicatur: uocamus agens intellectuale, quod agit ſecundum artem: naturale, quod ſecundum naturam ſuam agit, utrunque quidem ſimile producit, ſed cum diſcrimine: Nam naturale agit ſimile in natura, ut ignis ignem, leo leonem: intellectuale uero agit ſimile in arte, ſeu in imagine, quam ſecundum artem ſibi format in mente, ut agat.

3. ratio. Tertio. In omni motu, & mutatione non ſolum eſt ſubiectum, ſed terminus, in quem, talis motus & mutatio terminetur Sed materia eſt ſubiectum mutationis ſubſtantialis: ergo præter eam, oportet ponere aliam ſubſtantiam, ut terminum: & hæc eſt forma. Multis poſſet probari concluſio hæc, ſed ſufficiant iſta. Vide Sanctum Thomam. q. 1. de formis. artic. 2.

2. conclu. Nota ſormæ definitionem. Secunda concluſio. Forma eſt actus ſimplex formalis, unum per ſe cum materia componens, principium propriarum

operationum rei. Hæc concluſio eſt uelut definitio explicans ipſius formę naturam, ob id ſingulę partes ſunt explicandæ. Forma dicitur actus, quia dat eſſe materiæ perfectum, & determinatum in ſpecie certa. Nam actus materiæ eſt imperfectus, & communis, ac potentialis; forma determinat, & perficit ad certam ſpeciem: ob id actus determinate dicitur, quia nihil habet potentiæ, ut ab altero actu poſſit determinari Phyſice: Dicitur ſimplex, ad excludendum actum, qui eſt totum compoſitum, qui ſimplex non eſt, cum in duas ſubſtantias partiales diuidatur: at forma eſt ſimplex, & incompoſita ſubſtantia, ut diximus de materia, quod probat S. Tho. q. 3. de formis ar. 1. At quamuis forma ſit ſimplex non tamen eſt ſimplex in ultimo gradu ſimplicitatis, quia oportebat, quod non ſolum non eſſet compoſita, ſed nec cum alio componeret, & in hoc anima eſt minus ſimplex, quam Angelus. Vide Sanctum Thomam quæ. 3. de formis, articu. primo, & Albertum tract. 3. cap. 13. Dicitur formalis, ut intelligas, quomodo forma det eſſe materiæ, nempe ſe ipſa informando, & uniendo ſibi materiam, ſicut albedo ſe ipſa facit parietem album: & hoc ad diſcrimen cauſæ efficientis, quæ dat eſſe, puta ignis facit lignum ignem, ſed non dando ſe ipſum, ſed aliquid aliud extra ſe producendo. Dicitur, unum cum materia per ſe faciens, ad excludendas formas accidentales, hæ enim actus ſunt ſimplices, & formales, ſed cum eo, cuius actus ſunt, non faciunt unum per ſe, ſed per accidens: non enim complent accidentia ſubiectum, at forma complet materiam. eſt enim materia dimidium ens, ut diximus, ac ob id dicitur facere unum per ſe cum materia. Dicitur principium operationum propriarum, quæ actio formæ tribuitur & ea omnia quæ inſunt omnibus rebus naturalibus, ſed quibuſdam hæc, quibuſdam illa. Ex his poteris naturam formæ contemplari.

3. concluſio. Tertia concluſio. Nihil formæ præcedit in materia ante ipſius introductionem. Hæc eſt contra illas tres ſententias, quæ ſunt profecto inintelligibiles: & probatur concluſio. *1. ratio.* Primo. Illud formæ, quod in materia ponitur uel eſt idem numero cum forma uel non: ſi eſt idem cum forma producenda, iam forma producenda non de nouo fit. Si uero non eſt eadem, uel ipſa conuertitur in formam, & hoc eſt naturaliter impoſſibile, quod una ſubſtantia in aliam conuertatur prorſus ita ut una fiat altera: ſi uero non ſic, ſed ex ea fiat altera, tunc oporret, aliud ſuperaddere, ex quo ſimul cum illo præcedente fiat forma: petam igitur ex quo factum eſt illud additum, eſſet enim ex nihilo, unde eadem redit difficultas.

Secundo: id quod in materia ponitur: uel eſt idem cum ipſa uel non: ſi eſt idem, iam non dicit quicquam contra nos, nec difficultatem fugientes ſoluunt ſi uero nō eſt idem cum materia, iam compoſitum facient, aut per ſe, aut per accidens ante formam, quorum neutrum eſt uerum. Multa poſſunt argumenta proponi contra has ſententias, ſed cum ex ipſiſmet earum conſtet improbabilitas, & falſitas, prætermittantur. *2. ratio.*

Quarta concluſio. Id, quod primo, & per ſe corrumpitur, generatur, producitur, eſt compoſitum ipſum, ita quod actio non terminatur primo, niſi in compoſitum, fit enim leo, aut ignis, aut aliud ſimile, non autem forma, aut materia: & hæc concluſio eſt maxime tenenda, ex cuius ueritate pendent multę graues phyſicæ determinationes, quam docet Ariſtoteles hoc textu. 84. & probauerat per textus aliquot antecedentes: & eſt notandum caput octauum. lib. 7. Meta. ubi per multa uerba eam docet. *4. concluſio. Solū compoſitū per ſe generatur, uel corrumpitur.*

Et probatur Id primo fit, quod primo erat in potentia materiæ: Facere enim eſt id quod erat in potentia ad actum reducere, ut dicitur. 4 Phyſi. tex. 84 ſed in potentia materiæ (uti diximus ſuperius) eſt primo ipſum compoſitum, & ad hoc eſt ordinata talis potentia: ergo id primo fit ac producitur. Præterea id primo fit, cuius eſt eſſe, cum productio ſit uia ad eſſe: ſed compoſiti eſt eſſe, cum ipſius ſit operari: ergo ipſum primo fit. *1. ratio.*

Ex hac autem ſequitur quinta concluſio Forma non producitur per ſe, ſed comproducitur ad productionem compoſiti: quod eſt dicere, actio in ipſum compoſitum terminatur primo, & conſequen- *5. concluſ. Formę per ſe non producūtur, ſed comproducuntur.*

ſequenter, ac uelut per accidens in ipſam formā. Hæc eſt ſingularis doctrina S. Th. 1.p.q.90.art.2. Ex quo patet, quid ſit formas educi de potentia materiæ. non enim eſt aliud, quam eadem actione conſequenter fieri, & habere eſſe, qua fit compoſitum, quod educitur de potentia materiæ.

Nota diſcrimē inter alias formas, & aiam rōnalem.

Ex hoc colliges diſcrimen animæ rationalis, & aliarum omnium formarum: Hæ enim omnes eadem actione habent eſſe, qua compoſitum fit. At anima rationalis a ſolo Deo creatur, & habet eſſe, agens uero naturale uniendo eam materię facit compoſitum, ob idq; anima rationalis non educitur de potentia materiæ. Ariſtoteles. 2. de gene. Animalium capit. 3. dicit, animam de foris aduenire: Vnde fit, quod deſtructo etiam compoſito, ipſa non deſtruatur, reliquæ uero ſic: ita enim ſe habent in generatione, & corruptione.

Ad arg. Ad primum.

Per hæc poſſumus ad argumenta reſpondere, in quorum ſolutione magis difficultas declarabitur. Ad primum, quod erat omnium potiſſimum, negandum eſt proſus cum Ariſtotele fieri formas, aut produci, ſed compoſita fiunt, non ex nihilo, ſed ex materia: formæ uero conſequenter fiunt, & comproducuntur: unde non eſt ipſarum creatio: quia creatio eſt actio, qua aliquid primo fit, formæ uero non primo fiunt: hæc autem eſt uis conceſſa agentibus naturalibus, ut compoſitum producerent, ac ſimul mediante formas attingerent, quod non eſt creare, nec aliam philoſophiam habemus ab Ariſtotele, & eſt optima, & notanda:

Ad ſecūdum.

Ad ſecundum negamus, ſimile appetere ſemper ſimile ſibi in forma: appetimus enim cibos, & alia, quæ nobis non ſunt ſimilia, ſed conuenientia: ita materia formam appetit, ſicut imperfectum perfectum.

Ad tertium.

Ad tertium diximus iam diſcrimen inter formas reliquas, & animam rationalem.

Ad quartum.

Ad quartum dico, quod priuatio dicit potentiam in materia cum negatione formæ, & hoc ſufficit, ut ſit principium generationis, ut dicemus inferius.

Nota quō diſ.

Ex hac determinatione unum ſequitur, nempe differre generationem a creatione: generatio enim eſt ex aliquo præſuppoſito. Vnde non facit totum ens, quod generat, ſed materiā perficit: at uero creatio eſt productio ipſius rei totius: creare ergo equum, eſt totam equi ſubſtantiam de nouo facere: generare uero eſt ex præſuppoſita materia, & ex parte illum facere, ac ob id creare eſt de nihilo. i. poſt nihil facere aliquid, & Sanctus Thomas 1.p. q.45.art.1. dicit, creatio eſt productio totius entis.

Ferat generatio a creatione.

Dubium an agens na urale poſſit creare.

Dubitabis, an agens naturale poſſit creare. Dico, quòd non, quia omnis actio naturalis præſupponit aliquod ſubiectū, & partem, ex qua fiat res: at creatio nihil præſupponit. Aliam rationem adhibet Sanctus Thomas 1. part. quæſt. 45. articul. 5. quia eſt opus uirtute infinita ad creādum, cum ſit diſtantia infinita inter ens, & nihil, uirtus autem infinita non poteſt eſſe in agente naturali.

Sentētia D Tho. & Auio nis.

Sentētia Scoti.

Scotus 4.d.1. quæſt. 1. reprehendit hanc rationem dicens, quod ens non diſtat a nihil in infinitum, niſi ſecundum eſſe ipſius entis: unde tantum formica ab ipſo nihil diſtat quantum eſt ipſum eſſe formicæ, quod eſt finitum.

Nota unde ſit æſtimāda uirtus agentis.

At quidquid ſit de hoc, aduerte, quod uirtus non ſolū eſt pēſanda ex effectu, qui fit, ſed ex remotiori potentia materiæ, ex qua educitur, unde maior uirtus, & actiuitas eſt neceſſaria ad faciendum ignem ex ferro, quam ex ſtupa cum ergo non ſit ulla potentia remota ab actu tantum, quantum eſt nihil; ſine dubio colligitur, uirtutem infinitam eſſe neceſſariam ad creandum, aut ſaltem tantam, quanta naturaliter non eſt conceſſa ulli agenti naturali. Et hæc ſufficiant de quæſtione præſenti.

An materia ſit cauſa corruptionis, an forma. Quæſt. XX.

CVm iam duplicem hanc partem in compoſito conſtituerimus, & quid ſit utraq; explicatum ſit, dubitare quis poſſet, cum talia compoſita corruptibilia ſint, unde eis corruptio adueniat, non enim patet, an a forma, an a materia id ſit, & procedat.

Prima ſententia Auicēnæ. Auicenna.1. ſuæ Phyſicæ cap.3. opinatur a contrario prouenire corruptionem, ob idq; res corruptibilis eſt, quia contrarium habet.

2.ſētā Auerrois. Auerroes lib. de ſubſtantia orbis contrarium, & materiam cauſas corruptionis ponit; eo quòd Ariſt 7.Meta.tex.22.& 20. materiam inquit eſſe.ſecundum quam res poteſt eſſe,& non eſſe

3.aliorū ſententia. Alii a forma corruptionem prouenire dicunt., nam Ariſtoteles hoc primo libro tex 08.dicit, formam ſui abſentia uel præſentia facere mutationem.

4.ſētā Authoris. Dico ad hoc, quod aliud eſt.loqui de principiis corruptionis, aliud loqui de principio, unde iſta paſſio proueniat cōmpoſito. nempe corruptibilitas. Si de principiis loquamur, ſunt iſta, materia, forma.priuatio,& cauſa efficiens: hæc enim in mutatione qualibet neceſſaria ſunt. Si uero de principio, unde corruptibilitas prouenit, ſit ſermo,id eſt, materia priuationi annexa.i.capax. formæ, & ipſius priuationis: unde Ariſtoteles text.80 dicit, priuationem ad corruptionem, & maleficium facere, & idem ibi explicat Simpl. Themiſt.D. Thom. & Philop. Materia ergo eſt cauſa,& principium in compoſito, quantitatis,& dimenſionis:eſt etiam cauſa alterationum ſecūdum contrarias qualitates,eſt etiam cauſa corruptionum rerum. At forma eſt cauſa, quod res ſit ſub certa ſpecie; eſt cauſa actionum rei: ſola enim forma eſt actiuum principium: eſt cauſa eorum, quæ peculiaria ſunt,& non in omnibus naturalibus inueniuntur,quales ſunt proprietates, paſſioneſque rerum propriæ. Eſt cauſa etiam figurarum naturalium:figuræ enim rerum naturaliū maxime ſpecificant, & ſubſtantiales formas comitantur,ipſaſq; indicant.

An priuatio ſit principium naturale. Quæſt. XXI.

MVlta in præcedentibus diximus de priuatione, & in expoſitione textus, & in quæſtionibus præcedentibus: ut autem melius intelligantur, ſit primum argumentum.

Non ens non eſt principium rei naturalis,at priuatio eſt non ens,cum ſit negatio quadam; & id Ariſtoteles fatetur,non ergo eſt principium.

2.arg. Secundo. Materia eſt prorſus idem re, & ratione cum priuatione non ergo opus eſt, ipſam diſtinctum principium facere a materia: probo antecedens: materia, & priuatio ſunt idem numero, ut dicit Ariſtoteles, ergo idem ſpecie, ergo idem definitione,ac per conſequens ratione:hæ enim conſequentiæ uidentur bonæ ex ipſa logica, quæ enim ſunt idē numero uel diuerſa ſolo numero,ſpecie,& ratione eadem ſunt:maior enim unitas includit minorem.ut patet.

3.arg. Tertio. Si priuatio eſſet aliquid præter materiam,ſequitur, quod oporteret multiplicare tot priuationes, quot ſunt formæ,quod uidetur extra rationem.

1.fundamentum. Quō differant priuatio & negatio. Circa hæc aduerte primo, quod priuatio,ut antea dictum eſt, differt a negatione pura:Hæc enim dicit abſentiam alicuius, nihil poſitiui ponens, ut non homo ſolam hominis negationem dicit: At priuatio dicit non ſolum negationem formę, ſed in aliquo ſubiecto, ut non homo priuatiue eſt aliquid,quòd non eſt homo: ob id 4.Meta.tex 6.priuatio dicitur negatio intra genus,nec ſolum priuatio ponit ſubiectum, ſed aptitudinem in ſubiecto ad illam formam, cuius eſt priuatio,ut negatio formæ in ſubiecto apto ad illam ſit priuatio, & talis priuatio eſt in materia prima.

At iſta non ſufficit ad generationem, ſed ulterius priuatio dicit aptitudinē,potentiam propinquam ad illam formam: unde non homo non dicitur lignum:quia eſt potentia remota,ſed embrio,qui eſt in proxima diſpoſitione, ut fiat homo:idem de quocunq; alio dicendum eſt,talis priuatio eſt,quæ dicitur principium.

2.fundamentum. Quid dicat formaliter priuatio. Aduerte ſecundo:quod ſi puram eſſentiam generationis conſideremus, & mutationis, priuatio non dicit formam aliquam pręcedentem in ſubiecto; ſed quod nondum ſit id, quod debet fieri: ponit enim ſubiectum cum aptitudine: at quia naturaliter tale ſubiectum non eſt ſine oppoſita aliqua forma, nec agens aliter poſſet transmutare, & agere in ſubiectum,ſic, quod priuatio ponit oppoſitam aliquam formam in materia: unde

non

nõ ignis eſt aqua, aut quoduis aliud, quod in ignem tranſmutatur.

Tertium fundamẽtum. Alia ſũt principia generationis, alia rei generatæ.

Aduerte tertio. Principia rei compoſitæ non eſſe, niſi duo per ſe, formã, & ſubiectum: generationis uero, & productionis eſt etiam priuatio principium: quod eſt dicere, ut ex ſubiecto fiat aliquid, oportet, quòd ſubiectum nondum ſit id, quod debet fieri, aptum tamen, ut fiat, hoc autẽ eſt habere priuationem.

1 concl. 1. ratio. Secunda Tertia Quarta

His ſuppoſitis, ſit prima concluſio. Materia, & priuatio non ſunt idem ratione. Hanc multis probat Ariſtoteles. Primo: quia priuatio ſecundum ſe eſt non ens, puta claudit negationem; non autem materia. Secundo: quia priuatio non eſt pars ſubſtantiæ, materia uero ſic. Tertio: Priuatio non appetit formam, materia uero appetit. Quarto, materia perſeuerat in cõpoſito, priuatio recedit: non ergo ſunt idẽ ratione. Alia argumẽta Ariſtoteles ponit, quæ prætermittimus, quia facilia ſunt in textu, & res eſt nota.

2. conclu. 1 ratio

Secunda concluſio. Priuatio eſt principium intrinſecum productionis naturalis, non tamen ipſius compoſiti: id eſt, priuatio, nec eſt ſubiectum, nec forma, ſed terminus a quo generationis.

3. conclu.

Tertia concluſio. Ex priuatione hac ſequitur appetitus materiæ ad formam: quod eſt dicere, propterea materia dicitur appetere formam, quòd cum ſit apta ad eam, nondum habet: ipſi tamen, ut ſuæ perfectioni proportionabilis eſt adaptari poteſt.

Ad 1.

Per hæc ad argumenta reſpondetur. Ad primũ dicitur, quòd priuatio non eſt oĩno non ens, non enim eſt pura negatio, ſed quid reale ponit, & hoc ſufficit, ut ſit generationis principium, quamuis non rei.

Ad 2. Nota dupliciter aliquid dici idem numero

Ad ſecundum poſſumus uno modo dicere ſecundum doctrinam Scoti: Dupliciter dici aliquid unum numero, intrinſece, aut extrinſece: id eſt, unum numero intrinſece, quod eſt ultimus actus iam amplius in plures partibilis, qualia ſunt indiuidua cuiuslibet ſpeciei. Extrinſece uero, quæ unum ſubiectum habent, & tali unitate extrinſeca omnia accidentia unius ſubiecti unum ſunt numero, non tamen intrinſece. Per hæc reſpondetur, quæ ſunt unum intrinſece numero, ſunt unum ſpecie ſed non quæ ſunt unum extrinſece. Sic autem dicuntur materia, & priuatio unum, ob id non ſunt idem ratione.

2. ſolutio. Nota de unitate numerica accidẽtiũ

Poſſumus etiam dicere, quod accidentia non habent aliam unitatem numericã, quam a ſubiecto, ob id quæ inſunt uni ſubiecto, unum numero dicuntur. In accidẽtibus autem non ualet illud, quæ ſunt unũ numero, ſunt unum ſpecie.

Ad 4.

Ad quartum dico, quod materia ſecundum ſe unam habet priuationem, quæ ſi reſpectu ipſius comparetur, una eſt: at ad formas relata, plures dicitur.

Nota, quõ ĩ materia una ſit, uel multiplex priuatio.

Sed aliter reſpondeo, & eſt notanda ſolutio, quòd dupliciter loqui poſſumus de priuatione: aut de ea, quæ eſt in materia prima, quæ dicit potentiam primam ad quãlibet formam, & hæc una eſt ex parte ipſius, ut modo dicebam: aut loqui poſſumus de ea, quę eſt in materia proxima ad quamlibet formam, quæ eſt terminus propinquus generationis, & hæc multiplex eſt, ſicut multiplex eſt materia proxima, & multiplex forma introducenda.

Cum autem dicitur: priuatio eſt principium, intellige in genere, ſiue ſit hæc, ſiue illa: ſicut etiam cum dicitur forma eſt principium, non de una forma, ſed uniuerſaliter de qualibet forma intelligitur: & ita argumentum manet ſolutum. Nec reputamus inconueniens, multas admittere priuationes, ſed non in una materia, ſed in ſingulis proximis materiis ſingulas proximas priuationes. Ipſius uero materiæ ſecundum ſe, una eſt priuatio ſecundum ſe. Atque hęc pro præſenti ſufficiant dicta de priuatione, quæ erat tertium principium.

FINIS PRIMI LIBRI PHYSICORVM

IN LIBRVM
SECVNDVM
DE PHYSICO AVDITV.

De intentione, ac diuiſione huius Libri.

Aliorum ſnia.

DVbium ſtatim ſe primo offert de intentione libri huius: non enim omnes in ea conueniunt. Auerroes enim, & Sanctus Thomas hic Principia ſciẽtiæ tradi docet, nempe incomplexa, ſubiectum, paſſionem, & medium, & eſt congrua expoſitio. Simplicius uero dicit, hic tradi principia propria ſubſtantialis mutationis, nam in primo de uniuerſali mutatione tam ſubſtantiæ, quam accidentis dictum eſt. Sed hæc non placet, nam quæ dicta ſunt de accidentibus in primo, gratia exemplorum, & declarationis dicta ſunt. Philoponus non male dicit hic agi de forma, nam in primo abundanter de materia parum de forma dictum eſt, ſed in hoc amplius de forma parum de materia dicitur.

Snia Auth.

Sed mihi uidetur poſſe dici, quod in primo libro de principiis generationis rerum naturalium dictum eſt: Hic uero de principiis motuum, qui conſequuntur res naturales; & poſtea in tertio de ipſo motu, & credo hoc eſſe magis ad mentem Ariſtotelis.

Diuiſio libri.

Diuiditur ergo iſte liber in tres partes, In prima de natura eſt ſermo, qui eſt principium motus: In ſecunda, quomodo Phyſicus a Mathematico differat, quia uidentur de re naturali uterque diſſerere, In tertia, de cauſis eſt ſermo; ut quæ cauſa ſit natura, intelligatur. Atq; hęc circa libri intentionem.

Caput Primum.

Eorum quæ ſunt. Tex. I.

Methodus Ariſ. in inueniendo quid ſit natura.

OPtima methodo, quid natura ſit, indagat, ut enim 1. de Anima cap. 2. inueſtigaturus quid eſſet anima, animata inanimatis comparauit, ac in quo differrent, percepit, nempe quòd animata a ſe mouentur, & cognoſcunt, indeque colligit animam eſſe principium quoddam motus, & cognitionis; ita & modo naturam quid ſit oſſurus, id, in quo naturalia a non naturalibus diſcrepent, quærit; per id enim conſtabit definitio naturę. Ante omnia uero diſtinctionem ponit, eorum, inter quę eſt comparatio facienda. Eorum, inquit, quæ ſunt, quædam ſunt natura, id eſt, conſtant natura, quædam ob alias ſunt cauſas, id eſt, quædã ſunt naturalia, quędam nõ naturalia Quę autem naturalia ſint, exẽplis explicat, nempe, animalia, ipſorum partes, plantæ, elementa quatuor, & alia huiuſmodi, puta mixta inanimata, ex elementis compoſita.

Dubium primum.

Sed quid per alias cauſas intelligit? Reſpõdet Themiſt. & alii, artẽ, electionẽ, fortunam, quædam enim arte, quędã electione, ut actus morales; quædam fortuna, & caſu fiunt, ut monſtra, & alia huiuſmodi, & hæc non naturalia dicuntur. At quamuis ita ſit ſecundum ueritatem, exiſtimo tamen Ariſtotelem hic de artificiatis agere, hęc enim maximã habẽt cum naturalibus proportionem, & ſolum eſt ſermo de compoſitis non de actionibus, aut accidẽtibus ſed ſenſus eſt, compoſitæ res, quæ in rebus: comperiuntur, quædam arte, quædam a natura ſunt factæ.

Nec

Nec modo monſtra a naturalibus ſepa rantur, modo enim communiter loqui tur, ut omnes ſentiunt, ex hac enim com muni opinione, id quod intendit, nempe definitionem naturæ uult indagare.

2 Dubiũ

Snia Alexandri

Dubitabis, quare dicit animalia, & ipſorum partes eſſe naturalia entia? Them. Alex & Philo. reſpondent, quia in hoc dif ferunt partes naturalium a partibus artifi ciatorũ, quod partes naturalium ſunt etiam a natura, ut manus, pes, caput, & reliqua: At partes artificiatorum non ſunt ab arte: nam partes domus, ligna, lapides a natura, non ab arte ſunt.

Snia Simplic.

Simplicius hoc non recipit, dicit enim, quod partes etiam ab arte ſunt, ut cubicula, muri tecta, & in ſtatua etiam partes ab arte ſunt: nam lapides, & aurum, & lignũ materia eſt, non pars: Materia autem, nec in naturalibus eſt naturale quid ſed eſt natura. & mihi hoc placet, præſertim, quia hoc modo non partes animalium ſolum ſed etiam elementorum, & mixtorũ oportebat dicere eſſe naturalia entia.

Snia Autho

Ob id dico (quantum exiſtimo) ob id Ariſtotelem diſtinguere partes uiuentiũ, quia non ſunt eiuſdem rationis cum ipſo toto, non enim caput eſt animal, aut manus: propterea erat ratio dubitandi, an eſſent naturalia entia. In elementis uero, & mixtis, cum partes ſint eiuſdem rationis cum toto, ſicut totum conſtat eſſe ens naturale, ita & partes. Vnde id intellige etiã de partibus plantarum, ſicut de animalibus, quamuis non ſint tam diuerſæ a toto, ſicut partes animaliũ: ob id in his explicat Ariſtoteles. & attende, quod eſt ſermo de partibus integrantibus, non de materia, & forma; hæc enim non ſunt naturalia, ſed naturæ.

Omnia autem, quæ dicta ſunt.

Conſtitutis naturalibus, modo differentiam eorum a non naturalibus ponit. Eſt autem hæc differentia, ꝙ naturalia in ſe habent aliquod principium ſui motus, uel quietis. id eſt, eo, quo naturalia ſunt, aliquo motu mouentur, cuius in ſe principiũ habent. ut lapis mouetur deorſum, ignis ſurſum, animalia progrediuntur, reliquaque naturalia, ut talia aliquem participãt motũ. Artificialia uero, ut talia ſunt, non mouentur, ut cathedra ratione figuræ artis nullum motũ participat. Diſtinguit autem Ariſtoteles motus hoſce, eſt enim motus localis, qui fit ſecundum locum: eſt augmenti, & decrementi, qui fit ſecundum quantitatem: eſt alterationis, qui eſt ſecundum qualitates, atq; his mouentur res naturales.

Dubium

Quæ autem quibus moueantur motibus, non facile eſt explicare, propter diuerſitatem opinionum. Simplicius exiſtimat hos tres motus eſſe tribuendos elementis ſolis, ut omnia dicantur moueri ſecũdum locum, ignis ſecundum augmẽtum, aqua ſecundum alterationem, qua denſatur, & condẽſatur. & hoc aſſerit Simplicius, quia exiſtimat animam, non eſſe naturam, quę eſt in uiuentibus, ob id motus uiuentiũ, ut talia ſunt, non ſunt naturales.

Sed pace Simplicii, hoc eſt fingere ad libitum. Etiam fundamentum eſt falſum, anima enim natura eſt actiua, ut dicemus poſtea. Adde quod eſſet ſibiipſi cõtrarius, nam expreſſe 8. Phyſic. tex. 27. animalia probat a ſeipſis ſecũdum naturam moueri, quæ in ſe motus præſentes habeant.

Ob id dico primo cum Themiſ. & Alexan. quod non ſic eſt ſumenda iſta motuũ diuiſio, ut quibus unus ineſt motus, non inſit alius, imo quibuſdam poſſunt omnes ineſſe, ſed diſtinctio eſt diuerſorũ motuum, quorum unus non eſt alius, Vnde ſecundum Auerroem dico ſecundo, quod ſecundum locum mouentur animalia elementa, mixta, cœli, licet non omnia eodem modo, ut poſterius dicemus. Secundum augmentum mouentur ſola uiuentia, reliquorum enim non eſt augmentũ proprium Secũdum alterationem omnia mouentur pręter cœlos, quamuis non eodem modo, unde patet, quędam eſſe, quę nõ mouentur oibus motibus, q̃damuero ſic. Nã animalia omnibus mouentur, cęli tantum ſecundum locum: elementa uero, & mixta inanimata ſecundum locum, & alterationem.

Lectus

Lectus autem, & indumentum. Tex. II.

CVm naturalia ut naturalia aliquo moueri motu docuiſſet, nunc arti ficialia, ut talia ſunt nullo modo moueri docet, ut lectus a forma artis non habet in ſe, nec motũ ſecundum locum, nec alterari, nec augeri, ſed totus motus eſt ab extrinſeco. Quod ſi dicas, nonne lectus eſt grauis, ut lapis, & deorſum deſcenderet, niſi impediretur? Similiter calefit, & alteratur? Reſpondet Ariſtoteles id non eſſe, ut ab arte eſt; ſed ut naturale id participat, puta, quia ex ligno, quia ex ferro, aut ex aliquo alio eſt, quæ quidem naturalia ſint.

Tanquam natura ſit. Tex. III.

EX propoſita differẽtia inter naturalia, & non naturalia colligit egregie, quid ſit natura. Cum enim naturalia in hoc a reliquis differãt, quod motus in ſe principium habent, erit igitur natura principium, & cauſa motus, & quietis eius, in quo eſt primum per ſe, & non ſecundum accidẽs.

Nota 1. Duplex principiũ motus intrinſecum & extrinſecum. In cuius declarationem aduerte, quod motus duplex eſſe poteſt principium, alterum intrinſecum, alterum extrinſecum. Extrinſecum eſt illud principium, quod non eſt in eodem ſubiecto cum illo motu, ut ignis eſt intrinſecum principium calefactionis aquæ: quia ille motus calefactionis eſt in aqua, at ignis non eſt in aqua. intrinſecum principium eſt, quod eſt in illo ſubiecto, in quo eſt ipſe motus, ut cum lapis deorſum fertur, eſt principium quoddam in lapide, quo fertur, idq; eſt intrinſecum: quia eſt in illo, in quo eſt ipſe motus. Attende ergo, quod natura eſt principium motus intrinſecum, id eſt, eſt principium, ut moueatur illa res, in qua ipſum eſt, ac ob id dicitur, eſt principium, motus eius, in quo eſt.

Nota 2. Principiũ intrinſecũ motus duplex principale & inſtrumentale. Aduerte ulterius, ꝙ adhuc iſtud principium eſt duplex, inſtrumentale, & principale: ut in motu lapidis inſtrumentale eſt grauitas: in reliquis ſunt quædam uirtutes, & accidentia ipſorum. Principale uero in lapide eſt forma ipſius ſubſtantialis, in reliquis uero, aut forma, aut materia.

Attende, quod natura nõ eſt principiũ inſtrumentale, ſed principale, & ſubſtantiale: ideo dicitur in illa definitione, primum: eſt enim illa particula coniungenda cum principio, ut ſit ſenſus, eſt principium primum; & non cum ſequẽti, ut putauit Auerroes.

Nota 3. Principiũ motus in aliquo duplex, uel per ſe, uel per accidens. Aduerte præterea, quod principium alicuius motus in aliquo poteſt eſſe duplex, aut per ſe, aut per accidens. Per ſe eſt (loquimur autem de intrinſeco) cum illi rei competit moueri, quia tale principiũ habet, ut forma lapidis eſt principium intrinſecum per ſe, quia lapis ob illam formam mouetur: per accidens eſt, cum res non habet moueri, ut tale principium habet, ſicut Medicus ſanat ſe, tũc Medicina eſt principium motus intrinſecum: qui ſanatio eſt in ipſo Medico, ſed eſt per accidens: quia ut Medicus non habet ſanari, ſed ut infirmus: & ſignum, quod ſit per accidens, eſt, quia aliquando recipitur ſanatio, & ſanatur is, qui non eſt Medicus, quod quidem oſtendit, Medicinam per ſe non efficere motum intrinſecum.

Attende ergo, quod natura debet eſſe principium intrinſecum per ſe, ac propterea ponitur illa pars definitionis, per ſe, & non ſecundum accidens, ad excludendas aliquas formas artificiales, quæ per accidens ſunt principia motus intrinſeci: quãuis aliæ ſint quæ nec per ſe, nec per accidẽs ſint motus principium intrinſece, ut ars domificandi, & ſimiles, quæ nullo modo poſſunt in ſe operari. Atq; hæc ſufficiãt ꝓ explicatione definitionis, eſt. n. poſtea magis examinanda in quæſtionibus.

Naturam autem habent. Tex. IIII.

CVm quid ſit natura, docuiſſet, quæ dicantur habere naturam, ſeu entia naturalia, explicat, dicitq; ſubſtantias tale principiũ habentes eſſe entia naturalia, nihilq;, niſi ſubſtantiã dici habens naturam, quod quidem probat. Natura aũt eſt ſubiectum, puta materia, aut in ſubiecto, puta forma. ſed nihil habet materiam,

materiam, & formam per ſe, niſi compoſita ſubſtantia: ergo ea ſola eſt habens naturam.

Nota qd forma ſit in ſubiecto. Aduerte, ꝙ forma dicitur eſſe in ſubiecto non ſicut accidens, & materia dicitur ſubiectũ, nõ ſicut accidẽtiũ ſubiectũ: quæ oĩa late in primo libro explicata fuerunt.

Secundum autem naturam. Tex. V.

CVm quid natura, quid habens naturam explicuiſſet, declarat modo; quid ſit ens ſecundum naturam, & dicit, ens ſecundum naturam dici, tam compoſitum, & habens naturam, quam paſſiones, & proprietates, quæ a natura procedunt, ut ferri ſurſum ferri deorſum, ſunt ſecundum naturam ignis, & terræ. quæ quidem proprietates non dicuntur, nec natura, nec habentes naturam. Ex quo habes, naturam eſſe ipſum motus principium, habens naturã ipſum compoſitum ſubſtantiale, ens ſecũdum naturam, & tale compoſitum, & proprietates naturam conſequentes.

Quia igitur eſt natura. Tex. VI.

EXplicato iam, quid ſit natura, quid habens naturam, quid ens ſecundum naturam, poſſet quis edicere, quomodo oſtenſum eſt, quid ſit natura, nondum diſcuſſo, an ſit natura? Reſpondet huic dicens quod eſt per ſe notum, naturam eſſe: conſtat autem ex. 1. Poſte. cap. 8. de per ſe notis non eſſe opus tractare, aut interrogare, an ſint: dubitare enim de per ſe notis, an ſint, eſt ſignum hominis, qui non poteſt diſtinguere per ſe nota a non per ſe notis: & talibus hominibus accidit id, quod accidit cæco diſputanti de coloribus: hic enim poteſt quidem ſyllogizare, & diſputare, ſed non habebit ſcientiam rei, niſi ſolum ſciẽtiam nominum, quia non diſtinguit, & cognoſcit id, quod per ſe notum eſt: ita ſimiliter iſti, qui per ſe nota non cognoſcunt, oſtẽdunt ſe non habere potentiam cognoſcendi per ſe nota, ideoq; ſcientiam ſolam nominum habebant, nõ rei. Hoc eſt, quod dicit textus, quod cõtingat hoc pati, id eſt quod iſtis eueniat eo quod ꝑ ſe nota ignorent: manifeſtum eſt nempe quod quantũcunq; diſputent; ſicut cæcus de coloribus quos non uidit, ſolam nomum cognitionẽ habent, non rerum ipſarum. & nota hãc expoſitionẽ, quia neſcio, an a multis locus ſit intellectus.

Videtur autem nonnullis natura. Tex. VII.

PLacet in hoc loco expoſitio Sancti Thomæ, & Auerrois, qui docent Ariſtotelem uelle materiam probare eſſe naturam ex antiquorum etiam opinione. Hi enim id quod ſecundũ ſe eſt informe permanens in generatione, & corruptione uocabant materiam, ut in artificiatis lignum, æs, aurum, & ſimilia ſunt materia: hæc enim, reliquis deſtructis formis permanent. & inducebantur hoc argumento Id, quod eſt ſubſtantia cuiuſq; eſt natura: ſed materia eſt ſubſtantia: ergo ea eſt natura. quod eſſet ſubſtantia, oſtendebãt: quia id, quod permanet, & patitur ſemper, nec corrumpitur, eſt ſuo ſtantia: talis eſt materia, quod Antiphon hoc ſigno oſtendebat. Sumatur ſtatua lignea talis, ut poſſit lignum putreſieri, & germinare, & condatur ſub terra, tunc producitur lignum, non ſtatua, ergo lignum erat ſubſtantia, non forma ſtatuæ, atq; id eſt natura.

Si autem & horum aliquid. Tex. VIII.

OSTENDIT etiam materiam eſſe naturam in rebus naturalibus, ſicut in artificiatis, ob eandem rationẽ: ut enim lignum, aurum, æs permanet ſub diuerſis formis artificialibus, ita eſt etiam materia permanens in iſtis, ex qua facta ſunt, puta aqua, aer, aut quid ſimile, quæ materia dicetur etiam natura horum, ſicut illa erat natura artificiatorum.

Quocirca ſane hi quidem. Tex. IX.

Concludit, Antiquos omnes materiam poſuiſſe naturam, ſed non omnes eodem modo: quilibet enim ponebat naturam illam ſubſtantiam, quam exiſtimabat eſſe principium: Vnde qui aquam eſſe principium putauit illam eſſe naturam dicebat: Similiter qui aerem, aut ignem, aut horum medium aut omnia ſimul. deniq; pro diuerſitate principiorũ erat diuerſitas in aſſignãda hac natura: omnes tamen conuenere materiam eſſe naturam, & ſubſtantiam: formas autem eſſe accidentia, & diſpoſitiones quaſdam huius ſubſtantiæ, quorum opiniones in libro primo ſatis ſunt enarratæ, & expoſitæ.

Et horum quidem quodlibet. Tex. X.

Declarat, qualiter iſti huiuſmodi principia ponebant. Dicebant enim iſta principia eſſe perpetua, nec corrumpi inter ſe, reliqua uero corrumpi, & generari, ut Empedocles dicebat, ſemper manere ignem, aquam, & reliqua duo: cætera omnia, nempe mixtiones uarias, quæ erant formæ deſtrui infinities. Concludit ex omnibus, materiam dici naturam.

Nota Vbi aduerte, quod non probat opinionem Antiquorum in poſitione materiæ. cum multo aliter (ut uiſum eſt) ſentiat de materia, ſed in hoc, quod materiam naturam eſſe fatebantur, quamuis quę uera eſſet materia, non intelligerent: Poſtea ſubiungit contra Antiquos, formam eſſe etiã naturam. At ne uideretur æquiuocatio de forma accidentali, quæ figura dicitur (hæc enim non eſt natura) addit, Quæ ſecundum rationem dicitur: id eſt a qua ſumitur definitio, hęc eſt ſubſtantialis, & natura dicitur.

Vt enim ars dicitur. Tex. XI.

Tribus rationibus oſtendit, formã dici naturam, quarum prima eſt. Vt ſe habet ars ad artificiale, ita natura ad naturale: ſed artificiale dicitur a forma artis: ergo & naturale etiam a forma. Et aduerte, quod per artem intelligit ipſam formam ab arte factam. Minorem oſtẽdit: lectus, & unumquodq; artificiale non dicitur tale per hoc quod eſt in potentia, & nondum habet formam, ſed per ipſam actu formam. Probat etiam cõcluſionem: quia caro, oſſa, & reliqua non dum dicuntur ſuam habere naturam, quouſq; habeant formam, per quam unumquodq; definitur: ergo forma eſt natura. *Tribus rõnibus pbat formã eſſe naturam.*

Quare alio modo. Tex. XII.

Concludit ex precedenti ratione, formam eſſe etiam naturam eorum, quæ habent principium motus. At ne quis exiſtimaret ſe de forma abſtracta loqui, dicit, ſe ſermonem facere de formis particularibus, quæ ſunt in ipſa materia, nec ab ea ſeparatæ conſiſtunt, niſi tantum ratione, & intellectu. Intermittit autem unum uerbum, nempe compoſitum ipſum, cuius eſt forma, non naturã, ſed ſecundum naturam dici (ut ſuperius eſt dictum) non ſolum autem formam naturam eſſe contendit, ſed etiam magis naturam, quam materiã: quia unumquodq; magis eſt, cum eſt actu, quam cum eſt potentia: ſed per formam fit ens naturale in actu, per materiam in potentia: ergo magis natura forma, quam materia.

Amplius fit ex homine homo. Tex. XIII.

Secunda ratione, materiam eſſe naturam probat. Figura ſtatuæ, ob id nõ dicebatur natura, quia ex ſtatua non fiebat ſtatua, ſed ex ipſius ligno lignũ at ex homine homo procedit, & ex leone leo: ergo horum formæ erunt naturæ ob eandem rationẽ, qua lignum. cũ in his ſimilitudo in forma ſeruetur, & permaneat.

Amplius

Amplius autem natura dicta, ut generatio. Tex. XIIII.

TErtia ratio eſt. Generatio dicitur uia ad formam: ſed generatio dicitur natura: ergo forma, ad quam tẽdit, dicetur natura. A termino enim ad quem fit denominatio, ut dealbatio motus eſt ad albedinem, denigratio ad nigredinem. Dices, non uidetur denominatio eſſe a termino ad quem, nam medicatio dicitur, non quòd ſit ad Medicinam, ſed potius quòd procedat a Medicina. Reſpondet, non ſic dici medicationem, ſicut generationem: nam medicatio ſignificatur per modum actionis, & eſt motus a quodam in quiddam: at generatio eſt per modum paſſionis, & mutationis, & eſt motus ex aliqua materia in aliquam formã. Cum igitur non denominetur a materia, dicetur a forma, ut dealbatio, & denigratio. Quod autẽ generatio ſit motus ex aliquo in aliquid, patet per ipſum concretum: naſci enim, ſeu generari eſt, ex aliqua materia in aliquam mutari formam.

Nota primo. Hic aduerte primo, quod hoc argumentum magis habet robur Græce: nam loco generationis habetur γένεσις, quod etiam ſignificat naturam, & eſt perinde, ac ſi nos diceremus, nationẽ, quæ eſt motus in formam: ergo forma natura eſt.

Nota ſecundo, Quõ differat generatio uiuentiũ a generatione non uiuẽtiũ. Aduerte præterea, quod non quæcunq; generatio dicitur γένεσις, ſed uiuẽtium generatio. Differt enim multum generatio uiuentium a generatione non uiuentium. Generant enim uiuentia præbendo uirtutem productiuam, & etiam materiam, ex qua effectus fiant: & etiam aliquod incrementum miniſtrant, ut animalia dant ſemen, in quo eſt uirtus productiua, etiam materia: & poſtea per aliquod tempus fœtum per ſe alunt. Animalia enim uiuipara fœtum intra ſe alunt; ouipara uero in ouo luteam partem miniſtrant loco cibi pullo, dum eſt intra corticem, ex parte autem alba pullus fit, ut refert Ariſt. 1. Hiſto. cap. 5. & lib. 2. de Genera. animalium. cap. 1. unde talis uiuentiũ generatio dicitur γένεσις & generari, hoc eſt naſci. At non uiuentia non miniſtrant ex ſe materiam, nec augmentum, ſed in extrinſeca materia generant, ipſam diſponentes. Per hæc patet ſenſus Ariſtotelis, qui ex uiuentium generatione, quę dicitur natura, ipſorum formas naturas dici contendit, & per has omnes etiam reliquas aliorum entium naturalium formas.

Forma itaq; natura eſt. Tex. XV.

FOrmã naturam eſſe concludit. At cum priuatio, ut exponit Albertus, ſit aliquo modo principium generationis, & aliquo modo forma, etiam eam aliquo modo eſſe naturam docet. Unde per priuationem terminum a quo mutationis intelligit, ut in primo libro, quicquid uelit Philoponus, & alii. Ut autem ſuperius diximus priuatio ponit aliquam formam in materia, ut non ignis eſt aqua, aut quid ſimile. In accidentibus eſt forma oppoſita, aut, media, ut non album eſt nigrum, aut medium: An autem in mutatione ſubſtantiali hoc ita ſit, quod priuatio importet formam; contrarium poſterius docet eſſe examinandum, nempe in libris de generatione, & corruptione.

Ex quibus colligimus, quid ſit natura, & quod natura eſt duplex, materia, & forma: & quod forma eſt magis natura, quã materia: & quod priuatio quodam modo dici poſſit natura: & quid dicatur habens naturam: quid ens a natura, ſeu ſecundum naturam.

An definitio naturæ ſit bona. Quæſtio I.

Argumẽta in oppoſitũ. UT magis ea, quæ in textu dicta breuiter ſunt, elucidentur, oportet ea argumentis, & quæſtionibus diſcutere. Igitur aduerſus definitionem naturæ eſt primum argumentum. *1. arg.* Abſolutum non debet per reſpectiuum definiri, ut notum eſt: at natura cum ſit ſubſtantia eſt quid abſolutum: principium uero, & cauſa quid reſpectiuum: non ergo debuit per ea definiri.

Secundũ Secundo, principium, & cauſa uidentur idem, uel ſaltem eſt unum ſuperius altero: ergo in definitione tanti momenti non debuit quid ſuperfluum poni.

3. Tertio. Alicui ineſt natura, quod tamen non quieſcit, ut cœlo, quòd cum ſit ens naturale nunquam quieſcit: & ſimiliter e contra, terra eſt ens naturale, quæ tamen nunquam mouetur: non igitur natura eſt principium motus, & quietis ſimul.

4. Quarto. Materia eſt natura, tamen non uidetur eſſe principium motus, cum ſit ſubiectum: hoc autem non dicitur principium, nec cauſa diminuta: ergo uidetur definitio &c.

5. Quinto. Natura eſt æquiuocum quid, ut patet. 5. Metaph. ca. 4 non ergo debuit definiri.

6. Sexto. Vnum non eſt principium primũ contrariorum: motus, & quies contraria ſunt, ut notum eſt: non ergo natura poteſt motus & quietis eſſe principium.

7. Septimo. Ars cantandi, ſaltandi, & aliæ ſimiles non ſunt naturæ, & tamen ſunt principia motus intrinſeca de per ſe, non ſicut Medicina quæ ſanat alios, hæ uero motum efficiunt in his, in quibus ſunt: quiſq; enim per artem, quam in ſe habet, cantat, & ſaltat. Hæc ſunt argumenta, quorum ſolutione declaratur naturę definitio.

Primum fundamentum. Sit primum fundamentum. Natura aliter a Philoſophis aliis, quam ab Ariſtotele definita eſt. Plato enim, unde recepit Philoponus, ſic definit: Natura eſt uita, ſeu uis quædam per corpora diffuſa, ipſorum gubernatrix, & rectrix: imaginabatur enim eſſe quandam ſubſtantiam a Deo procedentem, quæ in hæc inferiora diuidebatur, ut ſingulis ſingulæ reſponderent partes maiores, uel minores, prout magis, uel minus Deo accedebant, atque has partes in ſingulis naturas uocabat, ab iiſque motus, & reliqua proueniebant. Hanc ſubſtantiam, ut a Deo procedit, unã aſſerebant: ut uero corporibus erat communicata, plures. Quod luminis exemplo explicabant. quod, ut a ſole procedit, unum eſt; ut uero inferioribus communicatur, plura.

Definitio ſecundum Pythagorã. & Herm. Triſ. Vnde Pythagoras, & Hermes Triſmegiſtus ſic definiebant naturã: Natura eſt uis, & forma abſoluta, egrediens a cauſa prima, quæ poſtquam egreſſa eſt, diffuſa eſt p corpora naturalia, & in ſingulis eſt principium motus, & ſtatus. Ariſtoteles uero longe aliter philoſophans nihil ponit in corporibus ſubſtantiale, præter materiam & formam, quæ ſunt principia motus, at que talem ſubſtantiam a Deo procedentẽ rebus communicatam pręter ſubſtantiam reiicit merito: iſti enim præterquam quod ipſorum opinio eſt falſa, dicunt tamen, & non probant.

2. fundamentum. Natu acceptiones naturæ. Sit ſecundum fundamentum Natura, ut tradit Ariſtoteles 5. Meta. cap. 4 quinq; modis dicitur. Primo, pro ipſa generatiõne, & productione nascentium, ut in textu expoſitum fuit. Secundo, pro materia prima, ex qua facta ſunt entia naturalia. Tertio, pro materia proxima cuiuſque generis, uel ſpeciei entium, ut aurum dicitur natura uaſorum aureorum, & ligna natura ſcamnorum ligneorum, & aqua natura argenti, terra natura plumbi. hæc enim ſunt materia ipſorum proxima. Quarto pro forma, quæ in unoquoq; eſt principium motus. Quinto, pro ſubſtantia cuiuſque rei, & eſſentia, quomodo dicimus etiam naturam in ſpiritualibus. Vnde Boetius lib. de duabus naturis, dixit, perſona eſt rationalis naturæ indiuidua ſubſtantia. In præſenti autem, ut modo definitur, tantum pro materia, & forma ſumitur.

3. fundamentum. Explicatio definitionis naturæ. Sit tertium fundamentum. Definitio naturæ, ut ex textu colligitur, eſt ſic intelligenda: Natura eſt principium, & cauſa; ad denotandum naturæ multiplicitatem, quę materiam, & formam comprehendit, Motus, & quietis eius in quo eſt, ad excludenda principia extrinſeca motuum, quæ non dicuntur propter illos motus naturę. Non enim quia ignis eſt principium motus, aqua natura dicitur, ſed quia motum in ſe facit, puta a forma habet ſurſum aſcendere.

Dicitur Primum ad excludenda inſtrumentalia principia motuũ, qualia ſunt accidentia, & potentię, quæ ſunt in compoſitis, quibus forma, aut materia operantur.

Dicitur, Per ſe, & non ſecundum accidens, ad excludendas aliquot formas artificiales, quę faciunt motum in his, in quibus ſunt, ſed per accidens, ut dictum eſt de Medicina, quæ formę non ſunt naturæ. Ex his conſtat, bonam eſſe definitionem naturę: at, ut notior fiat, oportebit argumentis reſpondere, quorum ſolutiones ex ante eam declarabunt.

Ad

Ad 1,m Ad primum reſpondet Albertus ſecundo Phyſic.tract. 1 cap. 3. & Sanctus Thomas in præſenti, quod in his, quæ abſoluta quidem ſunt, tamen aliquem ſecum ordinem important non eſt abſurdum, quod etiam aliquid quod talem ordinem explicet, ponatur, dum definiuntur: ſic eſt natura, nam materia, & forma conſiderantur dupliciter: aut ut ad eſſe pertinent, ſubſtantiamque compoſiti faciunt: & ſic materia, & forma, uel ſubſtantiæ dicuntur: aut ut motus ipſius compoſiti cauſæ ſunt. & ſic natura dicuntur, ob id per motum, & ordinem ad ipſum definiuntur, nec ideo natura relatio eſt, ſed aliquid relationis importat. Vnde fruſtra Philoponus aliam definitionem aſſignare contendit, ut diximus in primo fundamento.

Ad 2. Ad ſecundum dico etiam cum Sancto Thoma, & Alberto, quod principium, & cauſa non dicunt ibi idem, nec unum eſt ſuperius altero, ſed ponuntur duo ad explicandum naturam non uno modo dici. Vnde Burleus, & Auicenna dicunt, quod principium dicit formam, cauſa uero dicitur propter materiam, quamuis Sanctus Tho. dicat, quòd principium dicit ordinē: cauſa uero influxum, & operationem, & utrumque dici optime poteſt: unde patet, non eſſe quicquam ſuperfluum.

Ad 3. *Quomodo natura ſit principium motus, & quietis.* Ad tertium reſpondent Porphyrius, & Philoponus, quod illud, Et, æquiualet in illo loco, Vel, ut ſit ſenſus eſt, principium motus uel quietis. Sanct. Tho uero, & Auerroes dicunt, non eſſe opus hoc dicere, ſed quod ſenſum faciat copulatum, & ſit ſenſus: natura eſt principium motus, & quietis, in quibus eſt motus, & quies: & quietis ſolius, in quibus ſolum eſt quies: & motus ſolius in quibus ſolum eſt motus, ut ſit ſuppoſitio accommoda, nempe motus, & quies a natura proueniunt, non ab alio. Vtraque expoſitio quantum ad rem concidit, & uera eſt. Non enim dicendum eſt cum Alexandro, quod hic ſolum definiantur, quæ ſimul mouentur, & quieſcunt. An uero cœli quieſcant, & an uero ſint entia naturalia, poſtea examinabitur.

Ad 4. Ad quartum dicitur, quod materia non eſt ſubiectum motus, ſed compoſitum. Hoc enim eſt, quod alteratur, augetur, & ſecundum locum mouetur. & etiam ſi eſſet ſubiectum adhuc cauſa, & principium dici poſſet, nempe cauſa materialis, & principiū materiale: Nam cauſa, & principiū etiam de materia dicuntur.

Ad 5. Ad quintum. Aliqui recte uolunt, naturam eſſe uniuocum materiæ, & formæ, ſicut genus: non enim in omnibus acceptionibus hic ſumitur quæ enarrātur in quinto Meta. & eſt magis probabilis opinio, quamuis dici non admodum improbabiliter poſſit cum Alberto, & Auerroe, eſſe analogum, poſſunt autem analoga definiri, ut dicitur 6. Topicorum, & 4. Meta. cap. 2. de hoc autem in Logica dictum eſt.

Ad 6. Ad ſextum aduerte, quòd duplex eſt quies. Altera naturalis, quam attingit natura per motū, ut eſt illa, quā quæque res in ſuo naturali loco quieſcit, ut lapis in centro, ignis in ſua ſphęra. Similiter cum res naturalis per augmentum in proprio termino ſuæ magnitudinis quieſcit. Altera uiolenta, ut cum extra locum proprium corpora detinentur. Natura eſt principium quietis naturalis, nec inconuenit, ut dicit Albertus, quod unum ſit contrariorum principium, cum unum ordinatur in aliud, ut in finem, ſic autem ſe habet natura, motus enim eſt cauſa, ut quietem conſequatur in his, quę quieſcere apta ſunt.

Ad 7. Ad ſeptimum reſpōdet Auerroes, quod illa ars eſt cauſa actionis, ſed non alicuius rei actæ. Sed mihi non ſatisfacit iſta ſolutio Ob id dico, quod in motu eſt ipſa res quæ eſt motus, & eſt modus, & qualitas motus quod ſit ſic. Vel aliter dico, quod ipſius motus ſaltandi uel cantandi non eſt principium ars, ſed natura: modum uero præſtat illa ars: ideo non eſt natura, non enim eſt motus principium. Ex his patet naturæ definitio.

An

An omnia entia naturalia dicantur naturalia a principio intrinſeco actiuo motus.
Quæſt. II.

Explicatur ſenſus quæſtionis. EXponendus eſt quæſtionis ſenſus, antequam quicquam determinemus. Aduerte, quod motus alicuius rei duplex eſt principium: & actiuũ, quod illius eſt efficiens cauſa, & paſſiuũ, quod illum recipit. petimus igitur, an quælibet res naturalis, quæ mouetur, habeat in ſe utrunque principium, ita ut ſe moueat, & moueatur a ſe ſecundũ locum, aut qualitatem, aut quantitatẽ. Nec hic uocamus ens naturale, ut diſtinguitur contra ſupra naturale, ſed omne id, quod in ſe ſui motus principium habet: unde Adamus, licet ſupranaturaliter eſſet factus, erat ens naturale: quia motus ſui in ſe habebat principium. Nec ſimiliter hic diſputamus de cœlo, de hoc enim erit quæſtio peculiaris, ſed de elementis, & mixtis, tã animatis, quam inanimatis.

1. expoſitio Auer. Circa quã duplex eſt opinio oppoſita. Altera eſt Auerrois. 3. cœli. com. 28. quam recipit Iandu 8. Phyſic. q. 12. & Grego. 2. ſen. d. 6. q. 1. art. 3. & alii multi, quæ cõſiſtit in duplici diuiſione, & concluſione. *Prima diſtinctio ſecundum expoſitionem Auer.* Prior diuiſio eſt. Aliquid dupliciter eſt in potentia ad motum aliquem, aut in potentia eſſentiali, aut in potentia accidentali. Id dicitur in potentia eſſentiali, quod non ſolũ eſt in potentia ad motum, ſed & in potentia ad formam, unde fluit motus: ut Ruſticus eſt in potentia ad philoſophandum eſſentiali: quia ad actum, & habitum eſt in potentia: & id, quod non habet calorem, eſt in potentia hac ad calefaciendum, quæ potentia ab aliis dicitur remota. Potentia accidentalis eſt, quæ habet formam, nondum tamen ad operandum uenit, ut calidum actu eſt in potentia hac ad calefaciẽdum, quæ potentia dicitur propinqua: ita ſimiliter graue, aut leue dicitur in potentia accidentali ad motum, cũ iam eſt graue, aut leue, ſed nondum mouetur: dicitur in potentia eſſentiali, cum nondum eſt graue, aut leue.

Secunda diſtinctio ꝑ opinione Auer. Poſterior diſtinctio eſt. Mouens eſt duplex: coniunctus, & per ſe, ut manus tactu mouens baculum: ſeparatus, ut proiiciens ex ſe lapidem. Quibus ſuppoſitis, ponitur

1. concl. ſenſus Auer. Prima concluſio ipſius. Inanimata, imo nullum ens naturale reducitur actiue ex potentia eſſentiali ad motum. quod eſt dicere. Nihil habet in ſe ſuę generationis actiuum principium: & clarius, Nihil ſeipſum generat.

2. concl. Auer. Secunda concluſio. Inanimata habent in ſe actiuum principium per ſe coniunctum, quo ſe ex accidentali potentia ad actum reducunt. i. lapis in ſe habet actiuum principium, quo ſe mouet deorſum, & ſic de aliis: & tale principium eſt ipſa forma inanimati, mediante aliquo accidenti, puta grauitate, aut leuitate: unde patet, quòd motus inanimatorum prouenit a principio actiuo per ſe intrinſeco.

Quod ſi dicas, in quo differunt a uiuentibus? Dicunt aliqui horum, quod uiuentia non ſolum habent ſui motus actiuum principium, ſed etiam initiatiuum, eo ꝙ a ſe mouentur, & incipiunt a ſe moueri: at inanimata non incipiunt a ſe moueri, ut patet de lapide, & de aliis, ſed incepto motu ab aliquo extrinſeco, puta generante, remouente prohibens, continuant actiue ſuum motum per formam, & uirtutẽ formam comitantem.

Primum argu pro Auer. Hæc eſt opinio horum: & probatur. Primo cum lapis mouetur deorſum uel mouetur a ſuo loco naturali uel a medico uel a generante uel a ſe. Non a loco. qa locus nõ proprie mouet. Non a medio, quia mediũ eſt indifferens pro motu ſurſum ignis, & ꝓ motu deorſum aquæ. Nõ a generãte: quia poteſt eſſe, quòd ſit corruptus, dũ lapis mouetur: eſt. n. generãs cauſa particularis, quæ facit lapidem. Ergo mouetur a ſe. 2.

Secundo. Aqua calida, remoto calefaciente, infrigidat ſe, ac reducit ſe ad frigiditatem antiquã. Ergo mouet, & alterat ſe. 3.

Tertio. Si inanimata ſolum haberent principium paſſiuum motus, ſequeretur, quòd motus eorũ eſſent uiolenti, quod falſum eſt. Et patet. Nam motus lapidis ſurſum eſt uiolentus, & tamen habet principium paſſiuum. Nam ratione materiæ nõ repugnat motus ille lapidi: non ergo ſufficit principium paſſiuum, ut motus ſit naturalis.

Secunda ſñia D. Thom. Oppoſita eſt opinio S. Thom. hic, & 8. Phy. text. 32. & 3. p. q. 32. ar. 4. quia aſſerit, inanimata non moueri actiue a ſe, ſed ab

ab extrinſeco, puta a generãte uel remouẽte prohibens, ita ut omnia ſint principia paſſiua, quæ in ipſis ſunt inanimatis.

prima rõ D.Tho. Et probatur expreſſe ex Ariſt. 8. Phyſi. tex. 32. Grauia, inquit, & leuia non habent principium agendi, ſed patiendi. & ratio eſt ipſius Ariſt. ſi haberẽt. n. actiuum principium, & paſſiuum ſui motus, tũc uel forma eſſet actiuum principium, & materia paſſiuum, uel aliqua pars compoſita inanimati eſſet actiua, & mouẽs, & altera pars mota: neutrum poteſt eſſe. Primum enim, quia forma non mouet per ſe, nec materia per ſe mouetur. Nec ſecundum dici poteſt, quia cũ inanimata ſint homogenea, & ipſorum partes ſint eiuſdem rationis, non uidetur, quare una debeat mouere, altera moueri.

Nota Hic aduerte, quod uim huius rationis nõ ſoluit, quod ſit actiuum principiũ continuatiuum: nam abſolute impoſſibile eſt imaginari, quod forma moueat per ſe, nec aliqua pars eiuſdem rationis aliam: In uiuẽtibus, cũ ſint etherogenea, põt aſſignari pars compoſita, puta cor, quæ moueat reliquas, ſed non in homogeneis.

2. ratio. Altera ratio eſt ex tex. 28. eiuſdem libri octaui, dicit, quod de iſtis inanimatis quæſtio eſt quid ẽ id extrinſecũ, a quo moueãtur: eſt enim manifeſtum, quod non a ſe: hoc enim eſt officium uitæ, & uiuentium proprium. Quid clarius? Sit ergo ratio: uiuere eſt a ſe moueri: inanimata nõ uiuũt, ergo non a ſe mouentur. Quod. n. iſti dicũt, quod non initium motus habent, hoc nil eſt, nam ſolum erit, ut dicantur aliter uiuere, ſed non quod non ſint uiuentia. Hęc igitur eſt ſententia S. Th. oppoſita Auerroi in ſecunda cõcluſione, in prima enim nulla eſt controuerſia.

prima cõ concl. Pro huius determinatione ſit prima cõcluſio. Viuentia habent in ſe intrinſecũ eſſentiale principium motus non ſolum paſſiuum, ſed etiam actiuum, ita ut a ſe moueantur, & ſe moueant. De hac nulla eſt controuerſia, ſed tamen eſt declaranda.

Nota. Aduerte, ſeũ duplex ſit principium primum motus, & actiuum, & paſſiuum: aliquando iſta ſunt diſiuncta, ut principium actiuum ſit extra motum, & motus ſolum ſit, ubi eſt principium paſſiuum, ut calefactio aquæ. Non enim actiuum principium eſt in aqua, ſed paſſiuum tantum: aliquando ſimul ſunt coniuncta, ut ubi eſt motus, ibi ſit ipſius actiuum, & paſſiuum principium; ut cum animal progreditur. Et iſta principia aliquando coniũguntur ad omnes motus, ſicut in animalibus. Hæc enim ſe mouent ſecundum locũ, ſe augent ſecundum quantitatem, ſe alterant ſecundum qualitatem in nutritione: aliquando coniunguntur ad duos motus, ut in plantis, quæ ſe augent, & ſe alterãt, dum ſe nutriunt.

Nota qđ ſit uiuere Aduerte autem, quod uiuere nõ aliud eſt quam quoddam ſe mouere, & ita quid dã motus ſui: & omnia, quæ ſe aliquo motu per ſe, & a principio eſſentiali, puta forma, mouent, uiuunt. Hinc fit, quod ea quę apparent mouere ſe, licet non ſe uere moueant, dicimus uiua analogice, ut aquas uiuas, argentum uiuum, ignem uiuacem: talis motus, qui eſt a ſe ipſo per ſe, dicitur comprehenſiuus ab Auerroe 12 Meta. cõ. 39. Vide igitur, quomodo uita conſiſtat in hoc, quod aliquid habeat eſſentiale principium, puta formam, actiuum alicuius motus in ſe.

Secunda concl. D.Th. contra Aue. Secunda concluſio. Nec forma, nec materia inanimatorum eſt principium actiuum motus illorum, ſed tantum paſſiuum, & in hoc tales formæ differunt a formis uiuentium: hę enim ſunt actiua principia motuum ipſorum uiuentium. unde cum lapis deorſum fertur ignis ſurſum, nec a forma, nec a materia actiue mouentur. Hanc perſuadeo rationibus ſuperius poſitis pro ratione Sancti Thomæ, præſertim cum argumenta oppoſitæ opinionis protſus ſint nullius momenti.

3. concl. Tertia concluſio. Grauitas & leuitas, ſimiles uirtutes ſunt inſtrumenta actiua, quibus inanimata mouentur naturaliter ſecundum locum. ut enim impetus impreſſus ſagittæ a proiicente, ipſam actiue fert uiolenter ſurſum, ita grauitas, & leuitas ſunt uirtutes naturales impreſſæ a generantibus, quibus naturaliter feruntur non uiolenter grauia, & leuia, ac ob id talium motus generantibus tribuitur: hæ enim uirtutes ſunt uelut uitens ſemen actiue mouens, & alterans.

4. Ratio. Hanc mihi perſuadeo, quia intelligere non poſſum quõ lapis deorſum feratur, nullo

nullo mouente extrinſeco principio manente, niſi aliquid ſit in lapide, quod actiue moueat, hoc non erit forma ipſius, ut probatum eſt: erit ergo grauitas. Et quod ſola grauitas ſufficiat, patet in animalibus, quæ etiam deorſum deſcendunt, ſicut lapis, cuius motus anima non poteſt eſſe actiuum principium, niſi ſola grauitas. Per hæc autem poſſumus argumentis reſpondere.

Ad 1. Ad primum conceditur motum inanimatorum non eſſe a medio, nec eſſe a loco, ſed a generante, qui impreſſit hanc uirtutem actiuam inſtrumentalem ipſis ut extra locum naturalem poſita, ſublato impedimento, mouerentur, quamuis ipſa generantia aliquando non ſint tunc.

Ad 2. Ad ſecundum eſt multiplex opinio de reductione aquæ calidæ ad frigiditatem. Prima eſt Auerrois. 2. Animæ. com. 115. dicit eſſe uapores quoſdam aquæ coniunctos, atq; horum ratione ipſam calefieri. ſublato autem calefaciente, aquam infrigidare hos uapores, & ſic reduci ad frigiditatem, non quod eadem aqua ſe ipſam ad frigiditatem reducat.

Nota de reductione aquæ calidæ in priſtinũ frigus.

Nota contra Auerroem. Iſta opinio ſine dubio eſt falſa, poteſt enim aqua in ſe ipſa calorem recipere; & talis reduci ad frigiditatem, remoto calefaciente.

2. ſnia Auicen. Secunda ſententia eſt Auicennæ lib. 1. ſuffici. cap. 5. dicit illam reductionem fieri a forma ſubſtantiali aquæ, quę reducit ſe actiue ad ſuam naturalem diſpoſitionem, quoties eſt extra eam: ſed hæc non placet, quia forma ſubſtantialis non poteſt agere, niſi per accidentia media. Non ergo poterit ſe reducere in frigiditatem per ſe.

3. ſnia Pauli Veneti. Tertia ſententia eſt Pauli Veneti, qui dicit aquam per accidens ſe infrigidare, nam cum eſt calefacta, eſt rarefacta, ablato calefaciente, intendit ſe condenſare, ac inde ſe infrigidat cōſequenter. Hoc non placet, nam infrigidatio eſt cauſa condenſationis, priuſque eſt infrigidare, quam cōdenſare; non ergo aqua per accidens infrigidat condenſando.

4. ſnia Aegidii. Quarta ſententia eſt Aegidii, qui dicit, aquam per accidēs ſe infrigidare hoc modo, quia per ſe corrumpit calorem, ac inde cōſequitur frigiditas. Sed nec hoc placet, nam natura nunquam per ſe intendit corruptionem, nec corrumpit, niſi generando aliquid: non ergo aqua per ſe corrumpit calorem, niſi per ſe generando frigiditatem.

Quinta ſnia Foliuiēſis. Quinta ſententia eſt Iacobi Forliuienſis, qui dicit aquæ partes non eſſe æqualiter calidas, ſed quaſdam minus, quaſdam magis, & ideo ſunt inęqualiter frigidæ: partes ergo magis frigidæ infrigidant minus frigidas. Hoc non plene ſatisfacit, nam illæ partes magis frigidæ non poterunt infrigidare ultra gradum ſuum. & cum ipſæ ſint remiſſæ, non poterunt penitus infrigidare, & reducere alias in ſuam frigiditatem naturalem. Et pręterea nil uetat rum has, tum illas partes calefieri, & totam etiam æqualiter calefieri.

Sexta ſententia aliorum. Sexta ſententia eſt quorundam, qui aſſerunt aquam per frigiditatem quandam uirtualem reducere ſe ad ſuam frigiditatem actualem, quam dicunt poſſe corrumpi totam in aqua. Hoc uidetur falſum, nō ſolum quia duas frigiditates ponit in aqua, ſed etiam, quia actualem frigiditatē totam deperdi poſſe, manente aqua, docet: quod non eſt philoſophicum, Nam in illa aqua, aut eſt calor in ſummo, aut non. Si eſt in ſummo, ergo eſt ibi forma ignis. ſummus enim calor non eſt niſi cū forma ignis. ſicut quælibet ultima diſpoſitio cum ſua propria forma ſubſtantiali: Si uero non eſt in ſummo, ergo quantū deeſt caloris tantum ineſt frigiditatis, cū cōtrariū nō ſit remiſſum, niſi ex admiſtione contrarii. Præterea quęlibet forma non poteſt conſeruari ſine ulla ſua naturali diſpoſitione; ſed frigiditas & humiditas ſunt naturales diſpoſitiones aquę Ergo ſine his prorſus non poteſt conſiſtere.

Septima ſnia Burlei. Septima ſententia eſt Burlei, qui dicit ab aere circūſtante aquam in frigidari, & quia a nobis iſta eſt defendenda ſententia, oportet eam declarare, & corroborare.

1. fundamētū p iſta ſnia Burleii. Aduerte igitur, quod maior uel minor actiuitas alicuius qualitatis non arguit intentionem ipſius maiorem uel minorē: Poteſt enim eſſe, quod una qualitas magis agat in uno ſubiecto, quam altera eiuſdē rationis in altero: & quæ minus agit, ſit intenſior, ſi illa ſit in materia denſiori, ut flamma minus comburit, quam ferrum candens, & tamen calor flammæ eſt intēſior,

ror, cum ſit illic forma ignis, non autem in ferro candenti. Hoc dixerim, ut intelligas, non propterea, quod aqua uehementer calefaciat, eſſe calorem illius intenſiſſimum. Poteſt e[ni]m calor non admodum intenſus id facere, propter materię denſitatem.

2. fund. Aduerte ulterius, quod aer circunſtans duplici ex parte infrigidat, & per frigiditatem, quæ aliqua ei non deeſt, & per motũ, quo ſemper mouetur: motus n. aeris infrigidat, ut patet inflatu ipſo: unde in hac infrigidatione nõ debes attendere ſolum frigiditatem aeris, ſed motum ipſius, quę duo faciunt cauſam magnam infrigidationis.

3. fund. Aduerte etiam, quod calor aquæ, deficiente calefaciente, eſt multum debilis, & cito corruptibilis propter duo, & quia ei humidum ipſius aquę reſiſtit, & quia deeſt conſeruans.

1. concl. Quibus ſuppoſitis Dico primo, mihi uideri impoſſibile, quod frigiditas & forma aquę ſe intendant, nec per ſe, nec per accidens: & loquor in eadem parte aquæ. Vna poteſt infrigidare alteram, ſed non ultra frigiditatis gradum, quem habet: at quod eadem ſe intendat, mihi uidetur improbabile, imo de motu locali id non conceſſit Ariſt. animalibus, ſed aſſignauit unã partem mouentem, puta cor, & alteram motam, puta reliquas partes. Et ratio eſt, quia productio alicuius eſt ex potentia, ab actu; quod eſt in actu: ſed tantus frigiditas actu nõ eſt. v. g. ut octo, quæ eſt ſumma diſpoſitio aquæ, non ergo faciet ſe, ut octo.

Secunda concl. Dico ſecundo Quod illa infrigidatio ab extrinſeco prouenit, puta ab aere circũſtante, ut diximus exponendo ultimam ſẽtentiam, & in hoc credo eſſe non nihil deceptionis. Quia illi ſolum in aqua id ponunt, cum idem prorſus ſit in ferro calido, in ligno, & in alijs, quæ infrigidantur ſeparata ab igne, quorum formis non eſt hoc tribuendum, cum non ſint actiuæ frigiditatis.

Dubium quid ſi aqua ponerẽ in uacuo. Quod ſi dicas, quid ſi aqua poneretur in uacuo, ubi non eſſet aer, nec aliud circunſtãs? Dico, quod calor corrumperetur tandem, quia conſumeretur humidum uel uinceretur ab eo, ſine quo non conſiſtit, non tamen noua frigiditas induceretur ex defectu generantis eam. Quod dico de aere circunſtante, dico de terra: hæc .n. calorem extinguit ſua frigiditate: & per hæc patet ſolutio ad argumentum ſecundum.

Ad 3. principale. Ad tertium Dico motus illos non eſſe uiolentos: eſt.n. alia ratio in eis, & in motu ſagittę ſurſum proiectę. Hic .n. motus eſt contra formam grauis, & contra inclinationem eius: at in illis non ſolũ materia eſt principium, ſed etiam ipſorum formæ habent naturalem inclinationem, unde ſunt naturales a forma, & a materia: & propterea eſt uirtus naturalis horum actiua, ut dictum eſt.

Nota Dices, hoc modo calefactio ipſius aquæ erit motus uiolentus, cum ſit contra formam aquæ, & ipſius uirtutem, ſicut proiectio ſagittæ. Dico eſſe diuerſam rationem, nam calefactio & eſt motus ipſius aquæ & diſpoſitio ad generationẽ ipſius ignis, quæ naturalis eſt. unde quamuis ut motus quidam aquę eſt, ſit aliquo modo uiolenta, tamen ſimiliter eſt naturalis, quia diſponit ad generationẽ ſubſtãtię, quę naturalis eſt. quod nõ fit in proiectione illa.

Ex his ſequitur quæſtionis determinatio. Non omnia eſſe naturalia a principio actiuo, ſed uiuentia ab utroq;, reliqua uero paſſiuo, tã materia, q̃ forma, & quod non ſemper forma eſt actiuum principiũ motus, ut patet in inanimatis omnibus.

An motus cœli ſit naturalis.
Quæſt. III.

Huius quæſtionis ſenſus manifeſtus eſt: petimus enim an ſicut lapidi motus deorſum naturalis eſt, ut etiam cœlo circularis ſuus motus naturalis. Circa hoc Auicenna lib. 9. ſuæ Metaphyſicæ, cap. 2. quem ſequitur Scotus. 2. ſen. d. 2. q. 6. in fine, dicit cœli motum non eſſe naturalem, nec uiolentum, ſed præter naturalem: nec eſſe a natura dicendus eſt, quod etiam docet Albertus. 2. Phyſi. tract. 1. cap. 3. *Sententia Auicennæ Sco. & Alber.*

Huius opinionis ratio prima eſt Alberti. Motus naturalis non eſt infinitus, eſt enim natura finita, ſed cœli motus eſt infinitus, non ergo eſt naturalis. *Ratio 1.*

Secunda ratio eſt Auicennæ. Motus naturalis eſt ad conſequendum ſuam perfectionẽ in rebus, ſed cœli nihil ſibi ꝑ motũ *Ratio ſecunda.*

N parant,

parant,non ergo ipſorum motus eſt naturalis.

3.ratio. Tertio,ſi motus cœli eſſe naturalis, ſequitur,quod duo motus cõtrarii naturales ineſſent cœlo , puta,cũ ab oriente pars inferna ad occidens cõuertitur,& ab occidente iterum in orientem; ſunt enim termini contrarii.

4 ratio. Quarto,ſi cœli motus eſſet naturalis,eſſet a natura, ſed non eſt natura,cum non ſit quies:ergo non eſt naturalis.hęc eſt horum ſententia.

Secunda ſnia philoponi Simpl & D.Tho. Oppoſita uero eſt Philop. & Simpl. & S.Tho.1.p.q 70.ar.3. Ad quartum . qui docent motum cęli eſſe naturalem , & eſt expreſſa Ariſt.ſnia.1.cęli.tex. 13. & ſequẽtibus,ubi dicit,ſicut deorſum moueri eſt naturale terræ, ita cęlo circulariter moueri.

At pro huius declaratione ſit prima cõclu Motus cęli (ſi pro orbe ſumatur cœlum)non eſt a principio actiuo.Vbi aduerte apud Auer.aliquando cęlum ſumi pro aggregato ex ipſo orbe,& intelligẽtia mouente ipſum,aliquando pro ipſo tantum orbe.

1.concl.

Replicatur concl. Dico aggregatum,quia intelligentia non eſt unita cęlo,ſicut forma , ſed ſicut nauta naui aſſiſtit ei: & ob id unum per ſe non facit, & ſic aliquando dicitur cęlum uiuere 2. cęl.c.t 2.& mouere ſe : ſed iſtæ ſunt locutiones impropriæ, ſicut nauis mouet ſe,quia a nauta,qui in ea eſt, mouetur.Proprie cęlum pro orbe ſumitur,& ſic dicit concluſio ,quod non mouetur a principio actiuo,quod patet:nam ſi actiue ſe moueret,eſſet uiuens, ut dictũ eſt : hoc autem eſſe non poteſt, cum nullam uiuentium operationem habeat : non enim ſentit,nec ſe auget,nec motu animalium mouetur cum nulla habeat organa.

2.concl. Secunda conclu. Motus cęli orbis eſt a principio paſſiuo tantum. Hoc intellige nõ ſolum, ꝙ materia cęli ſit principiũ paſſiuum, ſed etiam forma,ita ut ille motus paſſiue ꝓueniat ab utroq; principio.

Quod ſi quis diceret cęlum non habere niſi ſolam materiã,Dico, ꝙ a tota ſubſtantia cęli,ſiue ſimplex ſit, ſiue compoſita tota illa,prouenit motus,ut a principio paſſiuo.

3.concl. 1.ratio. Tertia concl. Motus cęli eſt naturalis , & a principio paſſiuo,ut diximus. Probatur primo:cęlũ eſt ens naturale:ergo ipſius motus eſt naturalis : ſi enim naturale eſt, naturam habet:ſi naturã, & motus eſt naturalis,nõ ẽ aũt alicuius motus preter hũc de quo eſt diſputatio, ergo eſt naturalis . Probo primũ antecedens ex 7. Meta.c.2. ubi inter entia naturalia cęli ponũtur: & 12.Meta.c.2.duas naturales ponit ſubſtãtias,alterã corruptibilẽ,alterã ſempiternã & hæc eſt cęlum .Probatur præterea ratione antecedens de cœlo tractare,aut eſt Phyſici,aut Aſtrologi. ut patet, uterq; autem artifex naturalis conſiderat.

Secunda ratio. Secundo probatur: cœli figura eſt naturalis illi : ſed hæc eſt naturaliter apta ad motum,puta rotunda: ergo & ipſius ſubſtantia tendit ad motum:accidentia enim ſenſibilia manuducunt nos ad ſubſtantiã cognoſcendam.

3.ratio. Præterea tertio. Actio ꝓpria cuiuſq; rei, qua eius perfectio conſiſtit , ei eſt naturalis,ſicut homini intelligere:ſed motus cœli eſt actio ipſius propria, & perfectio .2. cœli.cap 12.ergo eſt ei naturalis.

Ad 1. Per hæc ad argumenta reſpõdetur. Ad Primum dicitur primo,quod falsũ eſt infinitum motum,durat one intelligẽdo,nõ prouenire a principio naturali, cum notũ ſit,materiam, eſſe primum naturale,& ſecundum ſe, eſſe principium generationũ infinitarum. Dico ſecundo, quod etiam ſi principium actiuum motus infiniti nõ ſit naturale,at principium paſſiuũ poteſt eſſe,& tale eſt cœlum.

Ad 2. Ad ſecundum dicitur , quod non eſt opus, quod motus ſit ad conſequendã aliã perfectionem, cũ ipſe motus eſt talis perfectio:huiuſmodi eſt cœlum. & hoc patet in uiuentibus quorum perfectio in uita conſiſtit,quæ motus quidam eſt.

Ad 3. Ad tertium dico, quod ille motus cœli unicus eſt,nec contrarium habet,ob id nõ oportet ipſum ſeparare, ac ſi eſſent duo .

Ad 4. Dubium de quiete cœli opinio Auer. Ad quartum de quiete cœli eſt uaria opinio Auer.12.Meta.com 41. & lib.de ſubſtantia orbis cap. 2. exiſtimat , cœlum habere principium,ut poſſit quieſcere, & probat ex Ariſto. 9.Meta.tex.17. Non eſt, inquit,timendum quod cœlum quieſcat, timor autem eſt de eo, quod eſſet poteſt; cœlum igitur poteſt. quieſcere , ſed non quieſcet.

Nota cõtra Auerroem. Iſta ſententia eſt falſa, nam fruſtra eſſet potentia illa , quæ nunquam ad actum eſſet

eſſet reducẽda, & præterea, quia in ſempiternis non eſt poſſe eſſe, ſed eſſe: nec Ariſ. ibi aliud dicit, quam quòd nõ ſit ulla timoris ratio, cum non poſſit cęlum quieſcere.

*Quo ali qui defendunt Auerroem iei*ur de *ſenſio.*

Nec ualet id, quod aliqui dicũt pro Auerroe, quod a motu unius dicit cęlum quieſcere altera die, quãuis enim iſta dici ſoleat quies, tamen Auerroes non de hac loquitur, iſta enim ponitur in actu, ſed de quiete, quæ eſt ceſſatio motus, & hanc cœlo ineſſe poſſe eſt falſum, ut bene dicit Themiſt. hoc ſecundo capite, & S. Tho. q. 5. de potentia art 5. qui in hoc cœlos ab elemẽtis differre docet, quòd illa a motu naturali non poſſunt quieſcere, hæc uero ſic. Vnde in die iudicii erit miraculum, cœlos nõ moueri, ſicut ignem non calefacere.

Expoſitio Philoponi.

Philop. dicit, cœlum habere quietem, nempe, quia eſt in ſua perfectione, quę eſt motus, & ultimus ſtatus cuiuſque, quies dicitur.

Opinio Simplicii.

Nota duplicẽ quietem.

Simplicius uero dicit, cœlos quieſcere, nempe ſecundum axem, & centrum: quia nec ad dextram, nec ad ſiniſtram declinant quomodo orbis, & machina mundi quieſcit: & hoc etiam dicit Ariſtoteles 8. Phy. tex. 76 mouetur, inquit, & quieſcit omne ſcilicet cœlum.

Aduerte tamen ex Philop. in principio in explicatione definitionis Naturę, quod quies eſt duplex, altera eſt immobilitas quædam, & fixa ſtatio, & ſic poſſumus dicere, cœlum quieſcere. Altero modo pro priuatione motus, cum aptitudine ad illum, & ſic non eſt quies illa cœli immobilitas, cum non poſſit ad latera moueri, & talis quies eſt propria, & ſumitur in definitione naturæ, quidquid uelit Philop. talisque non eſt in cœlo: unde ad argumentũ dicitur, non ſemper naturam eſſe principiũ quietis, & motus ſimul. Quo autem pacto illa naturæ definitio eſſet intelligenda, diximus iam ſatis ſuperius.

Dubium de motu quomodo fiunt artificia, ut dolatio lapidum an ſit naturalis.

Vnum eſt dubium de motu, quo fiunt artificiata, an ſit naturalis, ut dolatio ligni & ſimiles. Communiter dicitur, eſſe motus artificiales, nec naturales, nec uiolentos, ſicut ipſę formæ. Mihi cum diſtinctione uidetur eſſe reſpõdendum; nam hi motus poſſunt aliquando ſecundum ſubſtantiam ſuam conſiderari, & ſic aliqui naturales ſunt, ut ſectiones, diuiſiones: habent enim aliquid uiolenti. Si uero, ut ab arte ſunt, & ad formam artis tendunt, conſiderentur, ſic nec ſunt naturales, nec uiolenti, ſed proprium nomen habẽt, nempe motus artis, nec potentia ad eos dicitur paſſiua naturalis, ſed ineptitudo uel aptitudo, ut patet in prædicamento qualitatis. Hæc ſatis de quæſtione, An motus cœli ſit naturalis.

Caput ſecundum.

Quoniam autẽ determinatum eſt. Tex. XVI.

Diſcrimen Phyſici a Metaphyſico ponit, cum uterque uideatur de re naturali tractare. Proponit igitur duas quæſtiones Altera eſt. An Mathematicus a Phyſico differat, & per Mathematicum, ut notat Simpl. Geometram intelligit. Ponit argumentum ad probandum, quod non differant; artifices de eiſdem rebus conſiderantes non uidentur differre, ſed Geometra, & Phyſicus de eadem re diſſerunt: non ergo uidentur differre. Probat minorem: nam uterque agit de corporibus, de lineis, de ſuperficiebus, & punctis.

Amplius autem ſi Aſtrologia. Tex. XVII.

Altera quęſtio eſt. An Aſtrologia, quæ non eſt pure Mathematica, ſit diſtincta a Phyſica, & uidetur eodẽ argumento, quòd nõ ſit diſtincta, cum de eiſdem tractent, puta de cœlo, de aſtris. Reiicit autẽ quandam ſolutionem, quam quis poſſet adhibere, nempe quòd Phyſicus tractet de ſubſtantia cęli, & ſolis, & aliorum, non de accidẽtibus, ſed Aſtrologus. Hoc dicit eſſe inconueniens, cũ ſcientia tractans rei ſubſtantiam, ipſius etiam conſideret accidentia. Et præterea Phyſici tractantes de cœlo, & aſtris, ipſorum etiã accidentia tractant, quod ſit ſphæricus ſol, aut cœlum uel non, & ſic de aliis huiuſmodi accidentibus.

De his igitur negociatur. Tex. XVIII.

Nota quō de iiſdē rebus agere poſſint diuerſæ ſcientiæ.

SOluit dubium propoſitum primum dicitq;. Phyſicum quidem & Geometram tractare de eiſdem rebus, ſed nō eiſdem rationibus: Phyſicus n. ſolida, ſuperficies, & ſimilia cōſiderat, ſed ut ſunt fines corporis naturalis, ac in eis ſunt: at Mathematicus ipſa ſecundum ſe conſiderat, non ut terminos corporis naturalis. Vnde Phyſicus iſta de corpore naturali oſtendit. Geometra de his ſecundum ſe ipſa dicit.

Nota abſtrahentium non eſt mendacium.

Vnde ſequit̃ aliud diſcrimen, quod Phyſicus hæc non abſtrahit a motu, & materia ſenſibili; Geometra uero abſtrahit ea non quidem re, ſed intellectu, & nihil refert.i. & hoc fieri poteſt. Abſtrahentium enim non eſt mendacium: ac ſi dicas. non ob id, quod abſtrahat intellectus quæ abſtracta non ſunt re, mentitur, & falſum dicit eſt.n. illa abſtractio ſimplex conſideratio rei, quæ nihil habet falſitatis. De hac abſtractione multa diximus in Logica, nec opus eſt repetere.

Themiſt. & alii uolunt, quod in primo diſcrimine etiā differat Aſtrologia a Phyſica, & illud ſit pro Geometria, & pro Aſtrologia, hęc.n conſiderat figuram aſtrorum ſecundum ſe, & motum ipſorum, ut quantum quoddam eſt: at Phyſicus ea tractat ut corporis ſunt naturalis paſſiones, unde motum, ut a natura eſt, ut ſempiternus eſt, ut cauſa aliorum eſt, deniq; motum ille ſecundum qualitatem, Mathematicus ſecundum quantitatem conſiderat, ut notat Themiſt.

Latent autem qui hoc faciunt. Tex. XIX.

REprehendit Platonem ex hoc ultimo diſcrimine. Plato enim ponebat ideas ſeparatas rerum naturalium, quod reprehendit, dicens eſſe ignorantiam, & probat. Nam cum Mathematicæ res, quæ magis ſunt abſtractæ, quam Phyſicæ, non ſint ſeparatæ re, ſed intellectu a materia ſenſibili, non oportuit formas Phyſicas realiter ſeparare, ut Plato putat. Quod autem res Phyſicæ minus abſtractæ ſint Mathematicis, probat ex definitione eorum, quæ in Phyſica, & quæ in Mathematica ſunt, & ex paſſionibus ipſarum rerum, res enim Mathematicæ, ut figura, numerus, & ipſorum paſſiones, par, impar, curuum, rectum, abſque motu, & materia ſenſibili definiuntur: ſed non res Phyſicæ, puta caro, os, neruus, hæc enim abſq; materia definiri nequeunt.

Vtitur autem quodam exemplo ad explicandum quomodo ſe habeant Phyſicus, & Mathematicus in definiendo. Phyſicum enim eſt ſicut ſimum, res autem Mathematica, ut curuum: curuum, & ſimum obliquitatem dicunt, ſed differenter: ſimū enim obliquitatem in materia determinata, & ſenſibili, puta naſo: curuum autem obliquitatem in communi. ita res Phyſicæ materiam habent ſenſibilem, & determinatam, & per hanc definiuntur. non autem mathematicæ. Hoc autem in quæſtione examinabitur inferius.

Demonſtrant autem. Tex. XX.

VT omnes fere exponunt, Ariſtoteles hic probat ſecundo Phyſicam eſſe contractiorem Mathematica pura, exemplo illarum Mathematicarum, quæ mediæ ſunt, partim mathematicæ, partim Phyſicæ, nempe Perſpectiua, Muſica, Aſtrologia: hę enim differunt a pura Mathematica, quòd tractant eandē quidem rem. v.g. lineam: ſed Phyſicæ, puta in materia ſenſibili: at Mathematica tractat lineam Phyſicam nempe corporis Phyſici, ſed abſtrahendo, ut non ſit aliud diſcrimen inter purum Mathematicum, & Perſpectiuum, ac ſimiles, quam quod ille extra materiam, hi in materia idem cōſiderent: & uis argumenti conſiſtit in hoc: cum Perſpectiua, & reliquæ, quæ idem cum Mathematico tractāt, quod abſtrahi poteſt a materia non abſtrahant: ergo & Phyſicus, qui conſiderat formas, quæ abſtrahi non poſſunt, non abſtrahet: ita exponit Themiſt. & eſt expoſitio communis. At ſi licet præter communem expoſitionem aliquid dicere, exiſtimarem hunc locum aliter poſſe exponi, quod Ariſto. uelit ſoluere ſecundam quæſtionē propoſitā de Aſtrologo, quæ etiam poterat eſſe de Perſpectiuo, &

Mu-

Muſico, cum de ſenſibilibus tractent) & intendit dicere, quod Phyſicus tractet non de rebus Mathematicis, niſi ut fines, & proprietates ſunt corporum naturalium: ſecundum ſe uero minime, & in hoc a pure Mathematico differt. Perſpectiuus uero, & ſimiles de rebus Mathematicis, ſed non abſtracte, ſed in materia. & in hoc differunt a Phyſico. Explico clare. De linea Phyſicus conſiderat, ut eſt longitudo corporis naturalis. Geometria de linea ſecundum ſe. Perſpectiuus de linea ſecundum ſe, & non ut eſt longitudo corporis naturalis, ſed ut eſt in materia aliqua ſenſibili. Vlterius, figuram conſiderat Phyſicus, ut terminum corporum naturalium. Geometra ſecundum ſe. Aſtrologus figuram ſecundũ ſe, ſed non omnem, ſed eam, quæ eſt cęli: & multum refert, aliquid in materia conſiderare, & aliquid conſiderare, ut ineſt alteri.

Cum autem natura duplex ſit. Tex. XXI.

INfert ex dictis, Phyſicum non ſolum formam, ſed etiam materiam in definitione ſumere; nam res Phyſicæ ſunt ſicut ſimitas, at hæc & per formam, & per materiam definitur: ita & res Phyſicæ non ſunt ſine materia, ac non ſunt ſecundum materiam, id eſt, non definiuntur ſola materia, ut exponit Philop. Alber & S. Thom. quamuis Simpl. exponat, non ſunt ſecundum materiam, id eſt, non ratione materiæ, ſed ratione formæ præcipue conſiderantur. Them. & Auerr. non ſunt ſecundum materiam, id. eſt, de eorum eſſentia non eſt materia, quamuis eſſentia non ſit ſine materia: ſed uerior, & melior eſt expoſitio prior, ut diximus, ſecundum Philoponum, & Albertum.

Etenim iam, & de hoc dupliciter dubitabit quis.

Nota. NAtura in duas diuiſa, dubium proponit item dupliciter uia, & modo Et attende, quod non ſunt duo dubia, ut uolunt Expoſitores, ſed idem dupliciter propoſitum: & ita ſumenda eſt illa particula, dupliciter, quæ locum fecit obſcuriſſimum. Dubitatur igitur cum duę ſint naturæ, an Phyſici ſit materiam ſolam, an formam ſolam cõſiderare, an utrũque, nempe ex utraque cõpoſitum: quod ſi hoc detur, nempe quod compoſitũ conſideret, etiam utramque conſiderabit naturam.

Dubium. Dices nonne dixit in principio textus, quod Phyſicus materiam, & formam conſiderat? cur modo dubitat? Reſpondet Simpl. ob id dubitare, ut demõſtret, quod tantum dixerat. Reſponſio.

Vtrum igitur eiuſdem. Tex. XXII.

IDem dubium altera uia proponit, an unius ſit ſcientię conſiderare materiã, & formam ſimul, an uero unius ſit formam, alterius materiam cognoſcere. Circa quod dubium dicit, quòd ſi Antiquos inſpiciamus, nõ eſt difficile: hi enim materiam ſolam cognouerunt parum autem de forma, ut patet de Empedocle, & Democrito, qui multa pricipia aliquo modo forma differentia poſuerũt, reliqui materiam tantum. Probat autem triplici ratione quod Phyſici ſit, non ſolum formã, ſed etiam materiam cognoſcere. Prima ratio eſt ſumpta ab analogia artis, & naturæ. Ars imitatur naturam, ut notum eſt: ergo ita ſe habebit Phyſica circa conſiderationem naturę, ſicut artes circa conſiderationem artificiatorum: ſed artes nõ ſolum formam, ſed etiam materiam uſq; ad certum tamen limitem conſiderant: ergo & Phyſica formam etiam, & materiam conſiderabit. Minorem probat. Medicus enim non ſolam formam ſanitatis conſiderat, ſed etiam materiam, puta phlegma, bilẽ, & reliqua in quibus eſt ſanitas. Nec conſiderat materiam omnino, puta remotam: non enim conſiderat hominem, ut corpus, ut ſubſtantiam, ſed, ut ex contrariis humoribus conſtitutum. Similiter domificatoria ars conſiderat formam domus, & materiam, ſed non remotam, puta terram, ex qua fiunt lateres & arbores, ſed lateres, ligna, & calcem ſolum, & unaquæque denique ars materiam ad certum limitem cognoſcit.

Probatur tripliciter Phyſicum conſiderare formam & materiam. Primo.

Inſuper

Inſuper eiuſdem eſt. Tex. XXIII.

Secundam facit rationē ad idem probandum. Eiuſdem eſt artis, & ſcientię finem, & ea quæ ad finem ſunt, media conſiderare: ſed forma eſt finis: materia uero eſt ad finem: ergo eiuſdem ſcientiæ erit formam & materiam cognoſcere. Maior eſt nota. minor pbatur, quòd forma ſit finis, & per finem intellige cauſam finalem, quæ dicitur finis, cuius gratia.

Nam finis aliquando extremum, & limitem ſignificat, aliquando cauſam finalem, & ad hanc ſignificandam dicitur, finis cuius gratia.

Probat autē ſic. Terminus alicuius motus non interrupti, ſed continuati eſt ultimum & finis, cuius cauſa, illius motus, ſed generationis cōtinuæ forma eſt terminus: ergo ea eſt ultimum, & cuius cauſa.

Nota ad cām finalem duo neceſſaria. Vbi aduerte, ad cauſam finalem duo eſſe neceſſaria: Vnum, quòd ſit ultimum, & extremum operationis: Alterum, quòd ſit gratia cuius illa operatio fit, ac ob id dicitur finis bonum, & optimum; quia reliqua ordinentur in ipſum. Primum nō ſufficit, nempe quòd ſit extremum. Si enim ego modo irem in Diui Petri, ut indulgentiam conſequerer, & media uia occurreret aliquid impediens, quo minus abſoluerem, illud eſſet terminus, & extremū meę uiæ, ſed non cauſa finalis; propterea eſt opus, ut ſit gratia cuius eſt uia, & operatio. Propterea bene dixit Ariſtoteles, id, quod eſt extremum motus continui: non impediti aliunde, id uere non ſolum ultimum eſt, ſed etiam finalis cauſa: Vnde reprehendit Poetam, qui de morte alicuius loquens dixit, habet finem, cuius cauſa factus eſt: errauit: nam mors eſt quidē terminus uitæ, ſed non finalis cauſa, cum non ſit optimum, id eſt, cum non conceſſerit natura uitam, ut moriantur, non enim omne ultimum finis eſt, cuius cauſa: & ſic debet locus intelligi, ut uolunt Græci, quamuis S. Tho. longe aliter exponat, referens illud uerbum, uult, ad Poetam, & non debet referri, ſed eſt ſenſus affirmatiuus: ac ſi dicat, ita eſt, non omne ultimum eſſe finem. Hunc Poetam Philoponus dicit eſſe Euripidem.

Quoniam & faciunt artes. Tex. XXIIII.

His duobus textibus probat materiam ordinari, ut medium ad formam: & quia locus eſt obſcurus ualde: primo ſenſum aperiam.

Aduerte primo: Artes mechanicas eſſe in triplici differentia: Quædam uerſantur circa materiam, & harum quędam faciunt materiam ipſam: ut ars, quæ facit lateres, tegulas, calcem, ex quibus domus eſt faciē da: Quædam non faciunt materiam, ſed factam diſponunt, ut ars dolandi & leuigandi ligna, ſcindendi lapides. Quædam artes ſunt in altero gradu, quæ in materiam talem formam introducunt, ut ars quæ ex leuigatis iam, & dolatis lignis triremem facit, & ex lateribus preparatis domum erigit: & tales artes Architectonicæ dicuntur, quaſi imperantes primis. Quædam ſunt in tertio gradu, quæ forma iam introducta utuntur, ut Nautica, quæ triremi utitur, Equeſtris, Militaris, & aliæ. Quæ ſunt in primo, & ſecundo gradu, ſunt factiuæ, tertia non dicitur factiua. *Nota artes mechanicas in triplici differētia.*

Aduerte ſecundo, quod ſi uelis ſcire cauſam harum artium, quæ in uſu conſiſtunt, ea eſt, quia homo eſt finis harum rerum quę arte fiunt: ſunt enim ipſius gratia: propterea eſt iſta ars, ſecundum quam artificiatorum uſum tenet. *Nota ſecundo. Cauſa artiū quæ in uſu cōſiſt.*

Aduerte tertio, quòd ſic ſe habent iſtæ artes; tertiæ præſunt ſecundis, imperat enim natura illi, qui triremem facit, ut talem & talem faciat, prout ipſe uſui uidet fore accommodatam. Secundæ imperant primis; qui enim triremem facit, imperat his qui circa materiam uerſantur, ut ſic, uel ſic preparent, prout ipſe fore aptam ſuæ formę intelligit: unde uſualis eſt Architectonica, & inter factiuas ea, quæ formam inducit, quia hæ imperant. *Nota tertio. Quæ artes qui imperāt.*

Ex his apparet clare, quomodo materia ordinetur in formam, cum hæ, quæ circa materiam uerſantur artes, ab eo qui formam inducit, regātur: & hoc eſt quod Ariſtoteles uoluit monſtrare exemplo harum artium materiam ordinari in formam: & admodum obſerua hanc declarationem. *Textus expō.*

Nunc ad textum accedamus, quamuis non

non ſint hæc ita in litera ordinata. Proponit igitur in hoc textu diuiſionem artiū conſiderantium materiam, & uſualium. Sunt artes conſiderantes materiam ſimpliciter, id eſt, quæ faciunt materiam, & quæ conſiderant materiam operi accommodā, id eſt, diſponunt, & præparant materiam: & ſunt etiam artes quæ utuntur, & reddit harum rationem, nempe, quia nos ſumus finis quodam modo omnium. At quia duplex eſt finis, alter cuius, hic autem eſt id propter quod operamur, ut Deus eſt finis cuius noſtrorum laborum: & amicus eſt finis cuius alius ſe illius amore in negotiis occupat. Et etiam finis, quo, nempe quo illum finem conſequimur, qui ſemper eſt operatio noſtra, ut finis quo ſupernaturalis eſt uiſio ipſius Dei; finis quo illius, qui ad amicum rēdit, eſt uidere, colloqui cum ipſo. Homo igitur finis eſt cuius harum rerum. At quia de hoc utroq; fine non eſt modo locus tractandi, dicit, ſe in Philoſophia, pu a morali hoc dixiſſe.

Duæ igitur ſunt. Tex. XXV.

Diſtinguit duas eſſe dominatrices materiæ, nempe uſualem, & quæ formam facit & has cognoſcentes uocant, id eſt non facientes materiam: uſualis enim nihil facit, formalis operatur, ſed non materiam: ob id cognoſcens, & ſpeculans aliquo modo eſt, & in hoc differt ab effectrice, nempe materiæ, quæ tantum operatiua eſt, quo fit ut illæ duæ Architectonicæ ſint, & imperent, ſed unus artifex imperat materiæ, qui nempe formam conſiderat: dicit enim ex quo ligno, & quali fiat triremis: alter imperat formali, dicendo ex quibus motibus, & quos ad uſus illa ſit.

Ex his omnibus concludit, quod in artificiatis materia propter opus & formam fit: in naturalibus autem materia propter formam eſt, non dicitur, fit, quia nos non facimus materiam in naturalibus. Atque hęc eſt probatio minoris præcedentis ſyllogiſmi, nempe formam eſſe finem materiæ: intellige eſſe finem partialem: compoſitum enim, & totum eſt finis, & terminus totius generationis, & materiæ.

Amplius eorum, quæ ad aliquid. Tex. XXVI.

Tertiam rationem proponit: Materia, & forma ſunt correlatiua, ſed eadem eſt ſcientia correlatiuorum: ergo Phyſici eſt non ſolam formam conſiderare, ſed etiā materiam. Nec exiſtimes materiam, & formam eſſe correlatiua ſecundum ſubſtātiam, & eſſentiam ſuam: ſed quod habent quendam ordinem, & relationem annexam, ſicut ſcientia, & ſcibile, ut dictum eſt in Logica. 3. ratio.

Nota uerba Ariſtotelis: materia, inquit, eſt ad formam, & alia materia ad aliā formam: Per materiam intelligit materiam primam indifferentem ad quamcunq; formam ſubſtantialem: & per formam intelligit formas confuſe, & indiſtincte, nempe in communi. Per materiam uero aliā intelligit materiam ſecundam, nempe cum diſpoſitionibus, & accidentibus neceſſariis ad formas quaslibet in particulari quas uocat formam aliam: ut ſit ſenſus materia ſecundum ſe ad formam ſecundū ſe refertur: at hęc materia ad hanc formā, quælibet enim forma habet ſuas certas diſpoſitiones in materia diſtinctas ab aliis aliarum formarum, & non ſolum in ſpecie, ſed etiā in indiuiduo, ut alia eſt materia ſecūda hominis, alia equi, & alia huius, alia illius hominis, alia huius, alia illius equi, quod docet Ariſtoteles de animalibus contra Pythagorā, 1. Animę tex. 54.

Quouſque ergo Phyſicum oportet cognoſcere formam.

Locum hunc bene exponit Simplicius. Mouet dubium Ariſtote. quouſque Phyſicus conſideret formam. Reſpondetque ſicut Medicus neruum, & Faber æs conſiderat, nō abſolute, ſed ut ſunt ſuæ formæ accommodata: ita Phyſicus formas, ut ad generationem ſūt: hę autem ſunt quę ſunt in materia, licet ratione ſint ſeparabiles, per has enim formas generationes fiunt, ut Sol, & homo generant hominem: Sol, & equus equum. De formis autem ſeparatis, quid ſint, Meta-

physici

phyſici eſt ſpeculari.

Dubium quo formæ Phyſicæ ſint ſeparabiles a materia ratione.

Dices quomodo formas Phyſicas uocat ratione ſeparabiles a materia, cum oppoſitum docuerit ſuperius? Aliqui dicūt quod debet legi, quod ſunt inſeparabiles. Hoc tamen eſt contra literam Græcam, quæ modo habetur. Sanctus Thomas id de anima rationali intelligit, quæ eſt ſuprema forma naturalis, ultra quam Phyſicus non aſcendit, & hac ratione eſt ſeparabilis: quia ſecundum ſe non indiget organo corporeo ad ſuam operationem. Idipſum dicit Auerroes, & eſt bona reſponſio: quamuis poſſet dici, quod ſunt ſeparationes a materia ratione, id eſt differunt ratione, & definitione, ſed non ſubiecto, cum non ſint extra materiam: quomodo priuatio, & materia dicuntur duo ratione ſed unum numero. hoc autem non impedit, quin forma definiatur per materiam.

Nota.

Aduerte ulterius, quod ſol eſt cauſa uniuerſalis concurrens cū omnibus particularibus ad generationes, ut dicemus inferius,

An Phyſica a Mathematicis diſtinguatur. Quæſt. IIII.

Nota quia aſſignet aſſ ferentiā ſcientiarum in:er ſe

Titulus quæſtionis clarus eſt, nempe an ea quæ Phyſicus conſiderat, & quæ Mathematicus, ſint diſtincta, an eadem: & ſimiliter an Phyſica ſcientia a Mathematica diuerſa ſit. Notat autem Auerr. in præſenti, com. 16. quod aſſignare differentiam in communi & in particulari ſcientiarum Logicum eſt, quamuis ſit uſitatum differentiam particularem in proprijs ſcientijs tradere, & huius rationem poſſumus dare, ex 2. de anima. 146. Nam ad ponendam differentiam inter duo, requiritur, ut cognoſcatur, quid ſit utrumq;: non eſt autem unius ſcientiæ particularis quid altera ſit cognoſcere, ob id ad communem aliquam, quæ in communi, quid ſcientia ſit, conſideret, id pertinet. Ea autem eſt Logica uniuerſalis, quamuis id non faciat, niſi aliquo modo adiuta ſcientijs particularibus, quibus ipſarū obiecta cognoſcit. Tractare igitur modo oportet in particulari de differentia harum ſcientiarum. Nec omnia quæ hic dici poterant proponemus, quia multa diximus in poſterioribus.

Argumenta in oppoſitum. 1. arg.

Sit igitur primum argumentum circa Quæſtionem. Mathematici tractant de ſenſibilibus, ſicut Phyſica: ergo non eſt diſcrimen. Antecedens patet, quia omniá quæ Mathematici tractant, ſunt in corpore, & in corpore ſenſibili.

Secundo. Aſtrologia eſt Mathematica, & tractat de ſubſtantia ſenſibili, ut Phyſica: ergo non eſt ſcientia diſtincta, nec res conſiderata ab Aſtrologia eſt extra genus Phyſicum, Antecedens eſt expreſſe Ariſt. 12. Meta. tex. 44. 2.

Præterea, tertio res Phyſicæ ſunt ſubſtantiæ, & accidentia ſunt ſenſibilia: ſed ſubſtantia poteſt abſtrahi ab accidētibus, ergo res Phyſicæ abſtrahi poſſunt a ſenſibilibus: non ergo differunt a Mathematicis. 3.

Præterea, quarto ex Ariſt. Perſpectiua, Muſica, Aſtrologia ſunt Mathematicæ: non ergo dicendæ ſunt eſſe magis Phyſicæ, & adhuc dicit, quod Perſpectiua agit de linea, ut Phyſica eſt: ergo prorſus Perſpectiua eſt Phyſica, cum conueniat in obiecto formali. 4.

Pro huius determinatione ſit prima cōcluſio. Scientia Phyſica, & Mathematica licet conueniant in re conſiderata, nunquam tamen in ſubiecto conueniunt. Hæc concluſio eſt declarāda, ob id aduerte primo: non quicquid eſt de conſideratione alicuius ſcientiæ, eſſe ſubiectum illius ſcientiæ. Sunt enim tria in ſcientia, & paſſiones demonſtrandæ, & cauſæ per quas demonſtrandæ ſunt, & ea de quibus demonſtrandæ ſunt: & hæc tantum dicuntur ſubiecta, ſiue ſit unum in communi quod eſt primum in ſcientia, ſiue multa particularia, quæ illius ſunt ſpecies. Tria igitur cum ſint de conſideratione ſcientiæ, unū illorum ſubiectum eſt, unde res conſideratę in ſcientia per ſubiectum habent ſe, ut ſuperius, & inferius, Omne enim ſubiectum eſt res conſiderata in ſcientia, non e contra. 1 concl.

primo notandū Non ēe res conſiderata in ſciā ēē eius ſubiectū.

Nota ſecundo. Quod ſit phyſici ſubiectū et mathematici.

Aduerte ſecundo, quod Phyſicus habet pro ſubiecto ſubſtantiam non quamcunq;: Mathematicus uero pro ſubiecto accidens, non quodcunq;. Explico. Phyſica eſt quædam ſcientia quæ ſubſtantiæ paſſiones, & cauſas ſpeculatur, ſed non

cuiuſcunque ſubſtantiæ, ſed illius quæ motus principium habet, ac mutationibus & accidentibus ſenſibilibus eſt ſubiecta: unde pro ſubiectis habet ſubſtantias ſenſibiles, & naturales. Mathematicus uero paſſiones ſpeculatur, non ullius ſubſtantiæ, ſed de accidenti oſtendendo, non autem de quocunque acciden i.

Eſt enim duplex accidens: quoddam ſecundum ſe mutationis expoſitum, id eſt, quod non eſt niſi ex mutatione aliqua procedens, uel mutationis alicuius eſt cauſa, ut ſunt primæ qualitates, & ex his compoſitæ, ut colores, ſapores, odores & huiuſmodi ad Phyſicum pertinent, nec de his ſcientia ulla, præter Phyſicam eſt, cum non niſi mutatione, & motu conſtant, nec aliter quam per mutationem, uel ad mutationem ſint. Quædam ſunt alia accidentia, quæ licet cum mutatione ſint, tamen ex ſe a mutatione non dependent, nec mutationis cauſa ſunt, quales ſunt quantitates, & ea quæ quantitatem ſequuntur. Hę enim non ſunt mutationū cauſa, nec ex ſe ex mutatione proueniunt, cum in cœlo ſint quantitates, & figuræ non ex mutatione factæ, ſimiliter dimenſiones proportiones, & ſimilia non ad mutationem pertinentia, nec tanquam ipſius effectus, nec tanquam ipſius cauſæ. Et talium eſt ſcientia Mathematica: agit enim de quantitatibus, de figuris, & proportionibus, & proprietatibus ipſarum, quæ ab ipſa abſq; motu proueniunt.

3 fundamentum. Mathematicæ ſunt in duplici differentia. Aduerte tertio, quod Mathematicæ ſūt in duplici differentia. Quędam quę huiuſmodi accidentia in uniuerſali cognoſcūt, ut quæ agit de figura in communi, & qualibet ſpecie, non determinando ad materiam, & quę agit de numero in communi, abſtrahendo a quolibet ſubiecto, & hę dicuntur pure Mathematicæ.

Quædam aliæ agunt de huiuſmodi accidentibus in particulari, ut de figura cœli, de motu ipſius, tanquam de quodam quanto, de numero ſonoro, de linea uiſuali, & tales uocantur Mathematicæ medię.

Quo earum ſubiectū differat a Phyſica. Vbi attende maxime cum Auer. com. 18. quod hæ non tractant de ſubſtātia ſubiecta iſtis accidētibus, nec de ipſis ut alteri inſunt, ſed de ipſis ſecundum ſe, alia demonſtrando de eiſdem, & in hoc differūt a Phyſica omnes hæ. Phyſicus enim talia accidentia de ſubſtantiis oſtendit, ut ipſis competunt: At Mathematicus de iſtis accidentibus aliud oſtendit: ut Phyſicus de corpore oſtendit quantitatem, figuram, motum: Mathematici de his ſecundum alia oſtendunt: unde dixit Lincon. bene, quod id, quod Phyſicus habet pro prædicato, & paſſione; id habet Mathematicus pro ſubiecto, cum tale eſt quod abſq; mutatione poſſit intelligi, quamuis Phyſicus ut in ſubiecto mutabile illud eſt, conſiderat: & hoc eſt quod diximus in concluſione prima, nempe quod conueniūt phyſicus, & Mathematicus in re conſiderata, ſed non in ſubiecto, nam quod unius eſt ſubiectum alterius eſt paſſio: & hoc eſt quod alii dicunt, Phyſicum, & Mathematicum differre in modo conſiderandi. Et hæc ſufficiant pro declaratione primæ cōcluſionis: & ſunt memoriæ mandanda: & magis in ſolutione argumentorum iſta nota ſient.

Secunda concluſio. phyſicus; & Mathematicus differunt in modo definiēdi. *2. conclu.*

1 fundamentum. Diuerſus modus definiendi. Phyſici. Mathematici. Aduerte duo eſſe quę in ſcientiis pręcipue definiuntur, & ſubiecta, & paſſiones, in quibus definiendis eſt diſcrimen inter Phyſicum, & Mathematicum. Phyſicus quidem definit per materiam ſenſibilem, id eſt, per materiam motui, & mutationi, & qualitatibus ſenſibilibus ſubiectam, at cum magno diſcrimine, nam paſſiones definit per materiam, non tanquam partem rei definitæ, ſed tāquam ſubiectū, uel tanquam cauſam, ut qui dicit, ſerenitas eſt uentorū quies, tranquillitas eſt maris, per materiā, quę ſubiectū eſt, definit: Qui uero dicit, tonitruus eſt ſonus percuſſionis exhalationis cum nube, materiā dicit, ſed cauſam. At cum ſubiecta definit, materiam ut partem ſubſtantiæ dicit; nam ſubſtantiæ naturales includunt materiam, ut partem ſui: & ſic definitur homo per os, carnem, &c. quæ ipſius partes ſunt.

Ad explicandum hunc diuerſum modum includendi materiam, quem docet Ariſtoteles. 7. Meta. cap. 10. tex. 34. ſunt duo exempla: alterum eſt ſimum, per hoc enim intelligitur modus definiendi paſſiones: ſimitas enim naſum dicit, ut ſubiectū & cauſam: alterum eſt ſtatua, & domus, &

cætera artificialia: hoc enim materiam, ut partem ſui dicunt: pars enim ſtatuæ eſt æs, & figura, ut ibi docet Ariſtoteles, ſicut materia eſt pars hominis. unde in 8 Meta, cap. 1. laudatur Architas, qui in definitione horum utebatur materia: Similiter in definitione naturalium: hic eſt modus definiendi Phyſicus.

Mathematicus uero paſſiones ſuas, & ſubiecti definit, ſed non utitur materia ſenſibili: utitur tamen ſua materia, puta quantitate; ut enim eſt materia ſenſibilis, & forma, compoſitum naturale facientes, ita figuræ illæ, & quantitates faciunt triangulos, quadrangulos, & reliqua mathematica; unde Mathematicus paſſiones per ſubiecta ſua, ut per materiam definit: ut definiendo par, impar, & reliqua: Similiter ſubiecta per quantitatem definit, ut figuras per lineas, & hoc docet Ariſtoteles. 7. Metaph. cap. 11. tex. 38. ubi reprehendit Platonem, qui omnino iſta ſine ulla materia definire contendebat, & docet habere ſuam materiam, ſicut homo habet os, & cætera, licet non ſic ſenſibilis, & ſic patet propoſita concluſio.

3. concl. Diuerſus modus demonſtrandi Phyſici & mathematici.

Tertia concluſio; Phyſicus, & Mathematicus differunt in modo demonſtrandi. Explicatur hoc. Phyſicus frequenter utitur demonſtratione effectus, & ſigni, quia ipſius cauſæ frequentius ſunt occultæ, nec per ſe ſenſibiles: effectus uero ſenſibiles ſunt, ut mors, corruptio generatio, motus, & ſimilia ad ſenſum patent, ipſorum cauſæ a ſenſibus ſunt remotæ. At Mathematicus frequentius a prioribus procedit, cum cauſæ notiores ſint effectibus, a ſenſu .n. abſtrahit, & in intellectu notius eſt, quod prius eſt. Nec intelligas propter hoc, quod Phyſicus per cauſas non demonſtret, demonſtrat enim, ut dicemus inferius in hoc libro.

4. concl. Diuerſa certitudo Phyſici, & Metaphyſici.

Quarta concluſio. Phyſicus, & Mathematicus differunt in certitudine. Explicatur. Effectus Phyſici non ſemper in uniuerſum eueniunt, ſed fit defectus aliquando: ut non ſemper in ſenectute canities contingit, non ſemper uiri habent barbam, non ſemper homo habet duos oculos: & hoc ex eo, quod materia, ex qua huiuſmodi res conſtant, inſufficiens eſt, & multorum receptiua, ob id impeditur aliquando multis diſtracta: unde 2. Meta. tex. 16. tradens huius non exactæ certitudinis rationẽ, dicit, natura materiam habet. Non tamẽ ob id putandum eſt non eſſe ſcientiam horũ: eſt enim, ut diximus in poſterioribus: ſunt enim gradus in certitudine ſcientiarum.

At res Mathematicæ, cum ab hac materia ſeparent, ſimpliciter neceſſariæ ſunt, ſemper enim triangulus habet tres angulos, & reliquæ paſſiones ſubiectis inſunt; His igitur ſic expoſitis poſſumus ad argumenta reſpondere.

Ad primum: admittimus Mathematicas de ſenſibilibus tractare, ſed quæ ſecundum ſe ſenſibilia, & mobilia nõ ſunt, unde aliquæ ipſarum abſtrahunt. Ad 1.

Nota. quid ſit abſtractio & quotuplex.

Vt autem intelligas quid ſit iſta abſtractio, aduerte non eſſe aliud abſtractionẽ, quam ſeparationẽ unius ab altero ſibi cõiuncto. Hæc abſtractio duplex eſt; altera realis, altera rationis ſeu cognitionis. Realis eſt, cum re ipſa unũ ab alio ſeparatur, ut cum anima per mortem a corpore ſeparatur. & manus a manu coniuncta ſeparatur. Rationis eſt cum id non fit, niſi tantum cognitione, & conſideratione, ut cũ unum intelligo, non intellectis aliis illi coniunctis, nempe intelligo animal non intellectis ſpeciebus; talis eſt abſtractio rationis.

Iſta adhuc eſt duplex, quædam ſimplex, quæ ab Alberto definitiua dicitur. quędã compoſita. Simplex eſt, cum unum ſimplici cognitione cognoſco, non intellecto alio ſibi cõiuncto: Compoſita eſt, cum intellectus enunciando unum ab alio diuidit, ut cum hominem non eſſe leonem cõcipimus. In hac abſtractione ſemper inest uerum, uel falſum: at in ſimplici non eſt ueritas, nec falſitas.

Simplex rurſum triplex eſt, uniuerſalis cum ſuperiora non intellectis inferioribus conſideramus; Subiecti, cum ſubiectum abſq; conſideratione accidentium cognoſcimus; Formalis, cum accidens ab accidente, aut rẽ a re abſtrahimus, ut cum dulcedinem ab albedine lactis abſtraho, & formam a materia, & ſimiles formæ abſtrahuntur ab aliis.

Oẽs hæ ſimplices aſtractiones nõ ſunt aliud, quã ſimplices cõſiderationes rerũ, nõ cõſideratis aliis quæ cũ eis erãt, in quibus omnibus nulla eſt falſitas, aut ueritas.

Abſtractio

Abſtractio mathematica una eſt ex his, puta formalis, cum accidentia, puta figuras, & quantitates a ſenſibilibus accidentibus ſeparamus, id eſt, illa intelligimus, ſen ſibilibus non intellectis, quod abſque falſitate fit.

Ad 2. Ad ſecundum reſpondetur, quòd Aſtrologia non tractat de aliqua ſubſtantia, ut ſubiecto, id eſt, nec quid ſit ſubſtantia aliqua, nec qualis ſit illa oſtendit, ſed agit de ſubſtantia, tanquam determinatione ſubiecti; ipſius enim ſubiectum eſt figura, & motus huius corporis, nempe cœli, & de his demonſtrat non de cœlo, id eſt, de ſubſtantia ipſa, hoc enim eſt Phyſicum, & illud eſt, quod Ariſto. in Metaphy. uoluit circa Aſtrologiam.

Ad 3. Ad tertium reſpondetur, quod ſubſtantię naturales in ſua eſſentia, & ſubſtantia non habent motum, & mutationem, & accidentia, ſed ipſa eſt extra accidentia, in eo, quod non ſunt ipſarum eſſentiæ, & naturæ, tamen ipſæ ſubſtantiæ intrinſece, & eſſentialiter habent eſſe tale, ut habeant principium motus, & muationis; unde mutationis principium in ipſis eſſentialiter eſt. & hinc eſt, quod a ſenſibili materia non abſtrahant: homo enim, & animal, de ſe principium habent motus, non ſic res mathematicæ.

Ad 4. Ad quartum. S. Tho. hic, & Paulus uolunt, illas medias eſſe magis Phyſicas, quã mathematicas, quamuis San. Thom. ſuper Boet. de Trini. 9. de diuiſione ſcientiarum, artic. 5. ad tertium, cenſeat eſſe magis mathematicas. Quidquid ſit, illæ ſunt magis mathematicæ, cum in ſubiecto, quod eſt forma ſcientiæ, cum pure mathematicis conueniant: nec Ariſtoteles oppoſitum dicit: has enim non dicit eſſe magis Phyſicas, quam mathematicas, ſed quod inter mathematicas hæ propius accedunt ad phyſicam.

Ad 5. Ad aliud reſpondetur, cum dicitur, ut Phyſica, il lic denotatur, conditio, ut cum dicimus, ignis, ut approximatus comburit, ſed non notatur ratio formalis, ac ſi diceretur, ignis, ut calidus, comburit.

Hæc de quæſtione.

An Phyſicus cõſideret materiam primam. Quæſt. V.

Cum duplex ſit materia, prima, ac remota, quę eiuſde rationis eſt in omnibus rebus naturalibus corruptibilibus: & ſecunda, ac propinqua, quæ uaria eſt pro formarum uarietate, quælibet enim forma ſuas certas diſpoſitiones petit in materia: petimus, an Phyſicus materias haſce proximas tantum cõſideret, an etiã primam, & remotam. Hoc dubium mouet Auer. Com. 22. ubi citat Auicen. dicentem, Phyſicum non conſiderare materiam primam, ſed tantum proximas, illa enim ad Metaphyſicum pertinet. *Senſus quæſtionis.* *Opinio Auicen.*

Et ratio Auicen. eſt, quod ita ſe habet Phyſicus, ſicut quilibet alius artifex: ſed nullus artifex conſiderat, niſi materiam proximam, & particularem unius generis formæ, ut notum eſt, nec ergo Phyſicus niſi proximam conſiderabit materiam. *Fundamentum eius.*

Secundo, ſi Phyſicus materiam primam conſideraret, poſſet, illam eſſe demonſtrare: ſed hoc non poteſt, cum ſit primũ principium ſui ſubiecti, nec ipſius in Phyſica cauſa ſit: ergo non pertinet ad ipſum. *2. ratio.*

Tertio poſſumus contra rationem Ariſtotelis argumentari, & probare, quod nec materiam conſideret Phyſicus; nam ſi materiam conſideraret, eſſet, quia materia ad formam refertur, ut ipſe dicit, ſed materia & forma non ſunt correlatiua, cum ſint ſubſtantiæ; imo materia non refertur niſi ad materiatum, ſeu id, cuius eſt materia: hoc autem compoſitum eſt. *3. ratio.*

Circa hoc Auer. ibidem tenet, materiã primam pertinere ad Phyſicum, & communis eſt opinio, quamuis Græci non id exprimant; exiſtimo, quia id erat certum ſatis. & ratio huius poteſt eſſe. Primo artifex conſiderat materiam communem omnibus formis ſuæ artis, ſed Phyſicus conſiderat omnes formas naturales. ergo conſiderabit materiam communem illis: hæc non eſt niſi prima. *Sententia communis circa q. ſtionem.* *1. ratio.*

Prҽterea. Phyſicus conſiderat generationes, & mutationes ſubſtãtiales in communi: ergo conſiderabit ipſarũ cauſam, & ſubiectum: hoc autem eſt prima materia *2. ratio.*

Præterea materia prima eſt ſubiectum, *3. ratio.*

mutationum, ſed ſub tali ratione non eſt Metaphyſici, qui motus non conſiderat: ergo erit Phyſici.

Alber.tract.1.cap.11 arguit Auerroem tanquam imponentem hoc Auicennæ, & dicit, ꝙ materia dupliciter poteſt conſiderari: Vno modo, ut refertur ad ipſum ens, eſt enim potentia quædam, quæ eſt altera entis pars, cui reſpondet actus, ex quibus duobus perficitur ens, & ſic non dicit priuationem, & eſt conceptus materiæ primus, & ſub tali conſideratione materia dicitur primo prima: Altero modo pōt conſiderari, ut eſt ſubiectum mutationum, & ſic dicit ſecum priuationē, & ſub hoc conceptu, qui poſterior eſt, dicitur ſecūdo primæ. Modo uult quòd primus cōceptus ad Metaphyſicum, ſecundus ad Phyſicū ſpectet: & hanc fuiſſe intentionem Auicennæ. Doctrina quidem hæc uera eſt parum refert, ꝑ fuerit illa mens Auicēnæ, uel nō.

Ad 1. Ad primum argumentum reſpondetur quòd eſt diſpar ratio, ut dicit Auerroes, inter Phyſicū, & alios artifices alii enim conſiderant aliquas formas artificiatorum, non omnes: ob id non habent conſiderare materiam omnium artificiatorum communem; at Phyſicus cōſiderās oēs formas naturales, ob id conſiderabit materiā illis qibus communem, & hæc eſt prima.

Ad 2. Ad ſecundū reſpondet Auer. quòd Phyſicus non demonſtrat a priori materiam eſſe, ſed a poſteriori, per ipſas mutationes, ut dictum eſt, & ſic & materiam cōſiderat.

Ad 3. Ad tertiū, aduerte quòd materia eſt in potētia, & ad compoſitum, & ad formam. Ad compoſitum quidem eſt in potentia paſſiua primo, quia ex materia compoſitum primo fit, & ſecundario ad formam, quæ ſimul producitur cum compoſito: ad formam autem eſt in potentia receptiua, unde ad utrumque referri poteſt uariis rationibus, & modis.

Nec exiſtimes, qđ materia, & forma prorſus relatiua ſint: ſunt.n. abſoluta ſimpliciter, ut dicunt S.Tho. & Alber ſecū tamen ferunt aliquam relationem, & reſpectum.

Nominales dicunt materiam eſſentialiter non eſſe relationem, ſe denominatiue.

Burlæus dicit materiam eſſe aliquid, id eſt, ſubſtantiam, in ſe tamen habere ad aliquid, ideſt reſpectum, ſeu eſſe ad aliquid in ſecundo modo dicendi per ſe. Omnes autem hæ locutiones ad idem tendunt.

An ars imitetur naturam.
Quæſtio VI.

QVæſtio hęc ſolum ad declarationem eſt propoſita, non quòd ſit controuerſia inter Philoſophos. Hęc propoſitio, Ars imitatur naturam, triplicem ſenſum facit: Primus eſt, effectus artis, ſeu artificialia ſunt ſimilia naturalibus. Alter eſt, agens ſecundum artem aſſimilatur agenti naturali. Tertius eſt, forma artis eſt ſimilis formæ naturali: & omnes tres ſenſus ueri ſunt. Tamē ut manifeſti fiant, eſt primum argumentum. Artificialia non habent in ſe motus principium, ut talia ſunt: naturalia uero habent: non ergo ſunt ſimilia. *Senſus qōnis triplex.* *Argumēta in oppoſitum.* *Primum argumentum.*

Secundo: agens naturale non eſt liberū, ſed neceſſario agit; ignis enim non poteſt non comburere, ſi combuſtibile ſit appoſitum: ſed agens ſecundum artem eſt liberū, agit enim quando uult, & quouſque uult: non ergo ſimilantur. *Secundū argum.*

Tertio. Forma naturalis eſt ſubſtantia, ut diximus, at formæ artium, & artes ipſæ accidētia ſunt: nō ergo ſimilitudo ulla eſt. *3. argu.*

In huius declarationem ſit prima concluſio. Res artificiales ſimilantur naturalibus in forma, in materia per ſe, & in toto ipſo compoſito. *1. cōclu.*

Aduerte primo accidentia ſenſibilia ferè omnia natura multis communia fecit, ut pote albedinem, nigredinem, calorem, frigiditatem, magnitudinem, ſapores, & reliqua. Hæc enim animatis, & inanimatis abſque diſcrimine inſunt. Vnum tamen inter hæc reſeruauit natura proprium ſingulis ſpeciebus, & id figura, ac forma exterior eſt, quam diuerſam diuerſæ entium ſpecies, imo aliquando ſpecierum indiuidua ſortiuntur. *Primum fundamentum.*

Et hoc optimo conſilio factum eſt: nam cum homo, qui huius mundi rex eſt, & in cuius gratiam hæc facta ſunt, a ſenſu depēdeat in ſua intellectione, ac ſenſibus ſubſtantias non percipiat, niſi per accidentia, profecto deciperetur ſemper, nec poſſet rerum formas, ac ſubſtantias diſtinguere, niſi accidentia aliqua ſenſibilia eſſent, quibus tales formæ ſubſtantiales deſignarentur.

tentur, & tales ſunt rerum figuræ, & formæ exteriores, quas cum uiſus diſcernat, maxime ad cognitionem uiſus prodeſt, ut dicitur 1. Meta. cap. 1.

Hæ igitur figuræ ſequuntur formas ſubſtantiales. Vide S. Tho. 7. Phyſico. Lectione 5. adeoque ſunt illis coniunctæ, & illarum comites, ut multi exiſtimarint, ipſas eſſe rerum ſubſtantias, ut refertur 3. cœli cap. 4. & hoc uolebant dicere illi, qui aſſerebant lineas, & ſuperficies eſſe rerum ſubſtantias, ut dixit Pythagoras 1. Metaph. c. 7. tex. 24. Et id dubitatur 3. Metaph. ca. 5. & 7. Meta. c. 2. Arte uera non ſunt formæ ſubſtantiales, ſed ipſarum indicia. Hinc eſt, quod perfecta ſimilitudo duarum rerū maxime attenditur in figura, adeo, ut eiuſdem ſpeciei uideantur, quæ figuram participant eandem, & eodem nomine nominentur: unde propter hoc dictum hominem uocamus hominem, & imagines eiſdem nominibus, quibus ea, quorum imagines ſunt, nominamus, ut notum eſt.

2. *fundamētum.* *Nota primo, duplex ar. ſ.* Aduerte ſecundo, quod artes circa has figuras uerſantur: conantur enim effectus in figuris cum naturalibus ſimilare. Eſt tamen duplex ars: quędam, quæ uerſatur circa actiones, ut ars cantandi, ſaltandi, nauigandi: & aliæ quædam, quæ uerſantur circa res factas, ut domificandi, pingendi, faciendi ſtatuas, & aliæ: & in his eſt præcipua ſimilitudo, de qua loquimur, adeo, ut ars, quæ pingit leonem uideatur quodammodo leonem facere propter illam figuram, quę comes eſt formæ ſubſtantialis, & non ſolum propter figuram, ſed etiam propter modū ipſius materiæ, ex qua fiunt res hæ: materia enim in naturalibus patitur aliquam mutationem, ut ex ea fiat aliquid, ut ex aqua fit aer, mutata tamen aqua: ita etiam ex ligno fit ſtatua, aliquo tamen modo ligno mutato, nempe dolato, & ſciſſo, & paſſo aliquam diſpoſitionem, ut illam

Nota 2. recipiat formam.

Ex quo fit, quod ſicut nō dicitur homo eſt terra, ſed terrenus, quia ex terra mutationem paſſa homo eſt factus: ita non dicitur ſtatua eſt aurum ſed aurea, domus eſt lapis, ſed lapidea ut dicitur 2. Gene. c. 1. & 7. Phyſi. c. 3. & hanc rationem huius dat Ariſt. 7. Meta. c. 7. tex. 26.

3. fundamentum. Aduerte tertio, quòd ſtatua, & iſta artificiata non ſunt, ſicut reliqua nomina accidentalia, album, calidum, curuum: hæc enim dicunt corpus, non ut partem, ſed ut ſubiectum, at iſta ipſam materiam habent pro parte, unde ſicut caro, & anima faciūt hominē, ut duę partes, ita aurum, & figura ſtatuam in genere artificiali: unde bene dixit Paulus Venetus, quod huiuſmodi nomina non dicunt formam. ut alia connotatiua, ſed totū ipſum compoſitum: & hoc docet 7. Meta. c. 10. tex. 34. Ac in hoc maxime ſimilantur naturalibus. Ex his omnibus patet ſenſus, & ueritas concluſionis primæ, nempe quòd artificialia ſimilantur naturalibus in formis exterioribus, & in materiis aliquo modo, & etiam in ipſis totis compoſitis, ad ſenſum prædictū in fundamentis.

Secunda concluſio. Artifex imitatur agens naturale in modo operandi. Iſta ſimilitudo conſiſtit in duobus: primo, ſicut agens naturale effectum producit aſſimilando eum ſibi in forma, ſecundum quam producit, ignis enim ignem, leo leonem, homo hominem producit: ita artifices tales effectus producunt, ut ſimiles ſint idolis, & imaginibus, quas ſibi in mente fingunt, & ſecundum quas operantur. *2. conclu.*

Secundo, ſicut agens naturale operatur materiam diſponendo, & ab imperfectis incipit: ſic & artifex ipſe. & ex hoc ſequitur, quod artis forma aſſimilatur formæ naturali aliquo modo: producit enim res quælibet ſibi ſimilem, licet in arte non ſit ſimilis ſpecie effectus factus arti, & idolo ſecundum quod fit.

Tertia concluſio. Ars aliquando imitatur effectus naturales præexiſtentes, aliquādo eos, qui debebant præexiſtere. *3. concl.*

Aduerte duplicem artem. Eſt quædam ſima naturæ, quę ea, quæ natura facit, imitari ſuo modo conatur, ut ars, quæ pingit, quæ facit ſtatuas, & ſimiles, & hæc imitatur naturæ effectus præexiſtentes. Altera eſt, quæ ſupplet ea, in quibus natura deficit, ut ars faciendi domos, ueſtes, & ſimilia neceſſaria uitę, & hęc non imitatur effectus præcedentes naturæ, ſed qui deberent pręcedere, id eſt, tales facere conatur, quales faceret natura, ſi eos faceret. *Nota duplex genus artis.* *Ad 4.*

Ex his omnibus colligitur, illam propoſitionem, Ars imitatur naturam, eſſe uerā in illo triplici ſenſu, qui propoſitus eſt.

Dico

Ad argumenta. Differunt tamen in his, quæ argumenta probant, hæc enim uere concludunt artem,& naturam in illis eſſe diſſimiles: tamen, quia in aliis eſt ſimilitudo, ut diximus, propoſitio eſt uera: non enim ad illius ueritatem opus eſt.ut in omnibus imitatio ſit.Ad textum redeamus.

Caput Tertium.

Determinatis autem his. Tex. XXVII.

Nota quam ob cauſam Ariſt. inſtituerit tractationem de cauſis.

HAEC eſt tertia pars libri huius, in qua de cauſis agit. Philop. continuat hūc ſermonem. ut poſtquam Ariſtoteles de concauſis egit,puta de materia, & forma, uelit nunc de cauſis agere,puta de efficiente, & fine.Simpl.uero non de efficiente,ſed de ſolo fine intentionem eſſe docet: at quia de fine uolebat diſſerere, cauſam in communi diſtinguit. At re uera non uideo cur hic de efficiente, ſaltem proximo, non agatur, & de omnibus cauſis in communi, ut in proceſſu patebit.

Ob id aduerte,quod ratio tractandi modo de cauſis duplex eſt. Altera, quam ipſe Ariſtoteles in pręſenti textu proponitꝗ, nēpe ut cum Phyſicus ſcrutetur cauſas generationum, & mutationum naturalium, ſciamus, quot, & quæ ſint iſtæ cauſæ in genere, quas Phyſicus inquirit, ob id Mathematicus non habet cauſas ſic diſtinguere. Non enim niſi unam, aut alteram, & non proprie cauſam aliquando ſpeculatur. Altera eſt, quia dictum erat in definitione naturæ eam eſſe cauſam: oportebat ergo ſcire, quæ eſſet cauſa, eſt enim formalis, & materialis,& efficiens,& finalis,ut dicemus: ac propter id de cauſis modo fit ſermo. Et hæc eſt materia huis ſecundi libri.

Nota ad quos pertineat agere de cauſis,& ſub qua ratione.

Aduerte tamen, quod de cauſis agere, & ad logicum, & ad Phyſicum, & ad Metaphyſicum pertinet,uariis tamen rationibus. Logicus enim, ut patet 2.Poſte. cauſam diuidit, & explicat, licet non proprio habitu, ut ad perfectam pertinet demonſtrationem. Phyſicus uero cauſas, ut ad mutationes pertinent, & ad naturales effectus,tractat. Metaphyſicus autem,ut ad eſſe attinēt,ut dicit Auer.2.Metaph. com.6. Similiter, quia eſſe cauſam eſt una pars entis excedens res naturales, cum extra naturalia etiam cauſæ ſint, unde abſolute demonſtrare,quot ſint cauſæ, eſt Metaphyſici: quot uero mutationum cauſæ,Phyſici:quot potiſſimę demōſtrationis media, Logici.Textum igitur exponamus.

Quot, & quæ ſint cauſæ,tractandum ꝓponit; cuius rationem ſubdit, quæ talis eſſe poteſt in forma. Artificem ſcientificum eorum,quæ tractat,quot, & quæ ſint cauſæ,docere oportet: Phyſicus eſt artifex ſciētificus naturalium mutationum: ergo ipſum Phyſicum cauſas omnes docere oportet,ac diſtinguere. Maiorem illam uirtualiter intellectam probat: quia non contingit ſcire, quouſque cauſam primam, ideſt propriam, & immediatam percipiamus: nec reducere quæque poterimus ad talem cauſam, niſi quid, quæque cauſa ſit, ſciamus,præſertim in Phyſica,quæ nō unam, aut alteram, ſed omnes quærit cauſarum modos.

Vna igitur modo cauſa dicitur. Tex. XXVIII.

Nota primo definitionem cāæ materialis.

INcipit uarias cauſas aſſignare. Eſt, inquit,uno modo cauſa id, ex quo, cum inſit, aliquid fit. Per hanc deſcriptionē notat cauſam materialem, hæc enim eſt, ex qua dicitur aliquid fieri, ut ex ære ſtatua, ex argento phiala. Nec ſufficit,ut ex aliquo fiat aliquid,ad hoc, quod ſit materia, ſed quod permaneat in eo, quod ex ipſo fit: nam ex priuatione fit aliquid, ut ex nocte dies, & ex non albo album, ſed non ut ex materia ſed ut ex termino: quia non permanet. ob id dicitur. ex quo cum inſit.

Nota ſecundo.

Et aduerte,quòd hic nō dicitur,Primo, & non ſecundum accidens, ut definita eſt materia ſuperius in lib.1. tex.82. quia illic definita eſt materia prima per ſe, hic autē tam prima,quam ſecunda,tam naturalis, quam accidentalis, per ſe, & per accidens, ut inferius declarabitur:ob id illa duo prætermiſſa ſunt.

Aduerte

Nota 3. Aduerte ulterius. cum aliquid dicitur cauſa, quæcunq; illi conueniunt, etiam dicuntur cauſa, ut ſi æs eſt cauſa ſtatuæ, & æs eſt corpus, & ſubſtantia, etiam iſta dicuntur cauſæ ſtatuæ, & hoc non ſolum in cauſa materiali, ſed in omni alia: & ob id dicitur, Horum genera: quo autem modo iſta cauſæ ſint, poſterius ipſe Ariſtoteles explicabit.

Alio autem modo forma, & exemplar.

Quid forma. Alium modum cauſæ ponit, nẽpe formam, & exemplar, quæ eſt ratio, quod q͂d erat eſſe. i. unde ſumitur definitio rei: dicitur enim forma, ut dat eſſe. dicitur exemplar, quatenus agens producit effectum ſibi ſimilem in forma: dicitur ratio definitionis quia præcipua pars definitionis, & naturæ rei forma eſt.

Ponit exemplum, ut forma: diapaſon eſt proportio dupla, & numerus, & partes definitionis. Nam ſicut in materia aliquid dicebatur cauſa materialis, & etiam ipſius genera, ita in forma: nam diapaſon quod eſt conſonantia perfectiſſima, habet pro forma proxima proportionem duplã & numerũ, qui ſuperior eſt, & deniq; partem definitionis, ut proportionem, nã dupla proportio proportio eſt. Exemplũ eſt muſicum parum ad nos attinens, dummodo res intelligatur, ac ſi dicas, forma hõminis eſt animal rationale, & animal, & rationale, & horum genera: definitio enim quiditatiua, & ipſius partes locum habẽt formæ reſpectu ſuppoſiti.

Amplius unde principium mutationis primum. Tex. XXIX.

Quid efficiens. Tertium modum cauſæ ponit, nempe, id unde eſt principium motus, aut quietis primũ. Hoc denotat cauſam efficientem: ipſa enim eſt, quæ primo incipit operari, a qua produ cit motus, & quietis principium primum.

Ponit exemplum: conſultor eſt cauſa eorum, quæ conſilio fiunt, & pater filii, faciens facti, & mutans mutati Philop. & alii hæc duo referunt, ut ſint ſuperiora aſſignatatum cauſarum, ſicut ſupra dixerat horum genera. nam faciens eſt ſuperius patre, & mutans ſuperius conſultore.

S. Thom. melius hoc interpretatur de diuerſis cauſis efficientibus, & licet ipſe aſſignet eas, tamen non uidentur textui conformes.

Ob id ſic dicamus. per conſultorem, intellexit cauſas morales: per patrem, cauſas naturales ſubſtantiæ productiuas, per faciẽs, cauſas artificiales: per mutans, cauſas naturales alterantes: eſt etiam in his ſemper repetendum, Horum genera.

Præterea, ut finis. hic autem eſt id.

Quid finis. Vltimum modum cauſæ ponit id cuius gratia aliquid fit, per quod intelligitur cauſa finalis, ut deambulationis finis ſanitas: deambulatur enim propter ſanitatem Oſtendit autem finem eſſe cauſam; quia dubium poterat eſſe. cum nondum ſit, ut cum ſumitur potio propter ſanitatem, quæ nondum eſt: & dicit, quod tunc exiſtimamus rediddiſſe cauſam, cum finem expreſſimus: eſt ergo finis cuius gratia fit aliquid, cauſa.

Declarat autem quorum ſit finis, cauſa, dicens; eorum omnium eſſe cauſam, quę ſunt inter primum efficiens, & ipſum finem: ut a medico, qui eſt efficiens primus, uſquè ad ſanitatem, media ſunt potiones, purgationes, euacuationes, dietæ, inſtrumẽta ſcindendi uenam, & alia huiuſmodi, quorũ aliquá ſunt operationes, ut ciſſio uenæ, purgatio, euacuatio, alia organa, & inſtumenta, quibus tales operationes exercentur, & horum omniũ ſanitas eſt finis: & idem dicendũ in aliis: finis enim eſt cauſa omnium mediorum quæ ſunt ad finem.

Cauſæ:

Cauſæ igitur fere tot modis. Tex. XXX.

Tria quæ ſūnt cauſis.

1. TRia, quæ cauſis bis inſunt, ponit. Primum eſt: eiuſdem effectus plures eſſe poſſunt cauſæ per ſe, non tamen unius generis, ſed diuerſorum ut ſtatuę unius quatuor ſunt cauſæ, materia æs, forma ipſa figura, efficiens ſtatuarius, finis id propter quod ſtatua fit: idem euenit in rebus naturalibus.

2. Secundum. quædam poſſunt ſibi inuicem eſſe cauſæ, ſed non in eodem genere cauſæ, ut ſanitas eſt finis deambulationis, & deambulatio eſt efficiēs ſanitatis. Idem intellige de materia, & forma, ut dicit Auer. nam forma eſt cauſa materiæ, ut ipſam perficit, materia etiam eſt cauſa formæ, ut ipſam ſuſtentat, & recipit.

3. Tertium. eadem poteſt eſſe cauſa contrariorū ꝑ ſe, ſed unius poſitiua, alterius priuatiua, ſicut nauta ſua præſentia eſt cauſa conſeruationis nauis, abſentia autem ſubmerſionis.

Nota 1. Hoc exemplum intellige non in uniuerſum, ſed tunc dicitur cauſa ſubmerſionis, quando, ſi ipſe eſſe præſens, non ſubmergeretur nauis: tunc conſeruationis, cum niſi eſſet præſens, non conſeruaretur. poteſt enim aliquando eſſe cauſa per accidēs horum. intellige etiam, quod eſt cauſa ſuo genere, non tamen totalis, nam etiam uenti, & aquæ ſunt pariter cauſa illorum effectuum.

Nota 2. Poteſt aliud exemplum huius aſſignari: nempe Sol, qui ſua præſentia in noſtro hemiſphærio facit idem, ſua abſentia noctē, & utrumq; per ſe facit.

Omnes autem nunc dictæ cauſæ. Tex. XXXI.

Nota Oēs cauſæ reducūtur ad quatuor genera.

EVcuſque cauſatum uaria poſuit exempla, & alia etiam occurrūt præter illa. ꝓpter quæ forſan aliquis exiſtimaſſet, plura eſſe cauſarum genera. Hoc remouet Ariſtoteles docens, ad quatuor cauſarum genera prædictas omnes cauſas reduci, præſertim cum hucuſque nondū declarauerit Ariſtoteles, quot ſint cauſæ, ſed tātū eas enumerauerit, ut dicit Auer. Ad materialem cauſam reducit omnia iſta, elementa ſyllabarum reſpectu, materiam factibilium. ignem, & reliqua elementa mixtorum corporum, partes totius. præmiſſas concluſionis: in quibus triplicem indicat materiam, ut notāt Themis. & Alex.

Materia alterationis, compoſitionis et utriuſq; ſimul.

Eſt enim materia alterationis, materia compoſitionis, materia compoſitionis, & alterationis ſimul. materia alterationis eſt id, ex quo corrupto, aut alterato fit aliquid, ut ex pane ſanguis: compoſitionis eſt ea materia, quæ componit aliquid, nulla in ea mutatione exiſtente, ut litteræ ſūt materia compoſitionis ſyllabæ: Compoſitionis, & alterationis ſimul eſt, cum multa cōponunt aliquid, ſed corrupta, aut alterata, ut elementa faciūt mixtum, & acetum, ac mel componunt oximel. Has materias indicant iſta exempla.

Materia compoſitionis uaria.

Per elementa, & partes ſyllabarum, & totius intelligitur materia compoſitionis quia non eſt unius ratio compoſitio in compoſitis, aliqua enim ſolum aggregatione componunt, ut cumulus, alia colligatione, ut manipulus, alia conglutinatione, alia ordinatione, & omnia intelliguntur ſub materia compoſitionis, ob id duobus exemplis explicantur. Vide. 8. Meta. cap. 1. per materiam factibilium intelligitur materia alterationis, & per præmiſſas concluſionis, per elementa uero materia compoſitionis, & alterationis ſimul.

Dubiū 1. Tria ſunt materiæ alterationis genera.

Dubitabis ꝙ materia ſit illa prima uel ſecunda ſubſtantialis, de qua locuti ſumus? Themiſt. uult eſſe alterationis ſolum reſpectu formæ, & bene dicit. Sed aduerte eſſe tres materias alterationis. Prima eſt, quæ per alterationem aliquam in ſe facit aliquid, & talis eſt materia iſta prima, nā non generatur quicquam ex ea, niſi amittat priuationem, & etiam alia ab ea expellatur forma, partim enim dicebatur corruptibilis. Alia eſt, ex qua fit aliquid, ſed per corruptionem ſui, ut ex pane fit ſanguis, tamen forma panis deſtructa. Tertia eſt, ex qua fit aliquid, facta prius in ea aliqua mutatione, ut ex ære fit ſtatua, ęs autem prius mutationem, nempe partium aliquam ſubtractionem uel deciſione ſuſcipit: omnes igitur hæ materiæ alterationis dicuntur,

dicuntur, ſed non eodem modo.

Dub. 2. Vlterius dubitabis, quomodo dicitur materia id quod corrumpitur, ut patet de pane, & elementis? non enim permanent. Dico, ꝙ manent quidē non tamen ſecundum ſe tota, ſed ſecundum ſui partem, puta materiam, & ſecundum uirtutes, ac proprietates aliquot, ut in mixto manēt materiæ elementorum, & uirtutes ipſorum, puta qualitates: & hoc ſat eſt, ut materia dici poſſint.

Sol.

Dub. 3. Vlterius dubitabis, quomodo hic partes dicātur materia, cum ſuperius tex. 28. dictæ ſunt forma. A uer. uult illud de partibus definitionis eſſe intelligendum, quæ forma ſunt, hoc uero de partibus integrantibus. S. Tho. autem melius, etiam de partibus definitionis uult hoc intelligi, & diſtinguit bene partes definitionis: ſi enim ad ipſum definitum cōparentur, formę locum habent: ſi uero ad ipſam definitionē, cuius partes ſunt, rationem habent materiæ, & tota definitio eſt, ut forma.

Solutio

Dub. 4. Sed tunc quęres, quomodo definitio, quę datur per materiam, & formam, poſſit hoc habere: non enim partes definitionis erunt definiti forma, ſed una tantum. Reſpondet S. Tho. quod materia, & forma in communi, ut ſunt de natura hominis, & compoſiti habent rationem formę reſpectu ipſius ſuppoſiti, quamuis una reſpectu alterius partis ſit materia, uñ humanitatem dicimus formam hominis, & tamen humanitas dicit materiam, & formā. Sed hoc poſtea magis declarabitur.

Dub. 5. Vlterius dubitabis, quomodo præmiſſe dicantur materia concluſionis. Reſpondet San. Tho. quia extremitates pręmiſſarum componunt concluſionem. Melius reſpondet Simpl. quod ſi totum ſyllogiſmum conſideremus, tunc præmiſſę ſunt, ut materia; concluſio, ut forma: quia concluſio determinat, & perficit ſyllogiſmum. Hoc etiam recipit Auer. dicens, pręmiſſas eſſe, ut potentiam, concluſionem, ut actum.

Harum autem aliæ quidem ſunt.

Alex. & Philop. iſta uerba legenda eſſe cenſent a principio textus, ut cum dixiſſet, quatuor eſſe modos cauſarum: ſequatur, harum, quędam ſunt, ut ſubiectum, & materia. At Simpl. non recipit hoc, & magis ad literam dicit, quod in exemplis propoſitis non ſolum materia, ſed etiam forma continebatur, ut puta ſyllaba, & elementa, totum, partes, præmiſſæ, concluſio: ob id dicit horum enumeratorum, quædam eſſe materiā, ut omnes partes reſpectu totius; quædam eſſe quod quid, id eſt, formam.

Nota. Et nota, quod formam, triplici nomine explicat: dicit enim totum, compoſitionem, ſpeciem, ut notet tres modos formarum correſpondentes tribus materiis, ut notant The. & Alexan. & Auer. Eſt enim forma alterationis, quę eſt forma reſpectu alterius partis materiæ, & hæc dicitur ſpecies. Eſt forma compoſitionis reſpondens materię compoſitionis, ut forma domus eſt talis cōpoſitio, ſimiliter forma cumuli, forma manipuli, talis colligatio, & hę formæ dicuntur compoſitio. Eſt forma compoſitionis, & alterationis, ut forma oxymelis, forma mixtorum, quę. 8. Meta dicitur ab Ariſtotele mixtio, & hęc dicitur totum, quamuis totum ſit uocabulū commune includens etiam compoſitionem, huic tamen modo appropriatur.

Forma triplex alterationis & compoſitionis, & utriuſque ſimul

Semen autem, & Medicus.

Conſtituit modò cauſam efficientem, ad quam reducit ea omnia, unde incipit motus, ut ſemen, Medicus, conſultor, & ipſum faciens omnia. Vbi nota, per ſemen intelligi cauſas inſtrumentales: per faciens oīa, intelligi efficientes principales. Plato enim ſeparabat nouum genus cauſę inſtrumentalis. Ariſtoteles uero ad efficientem cauſam reducit, & inſtrumentalem, & principalem, ſicut cauſam exemplarem etiam reduxit ad ipſam formalem: unde in numero cauſarum quantum ad rem cum Platone conuenit.

P Alię

Aliæ autem, ut finis, & bonum aliorum.

QVartum genus cauſæ ponit, nẽpe finem, cuius gratia aliquid fit, & eſt bonum aliorum, quæ ad ipſum ordinantur, quia id quod mouet ad operãdũ, & eſt finis, ſemper habet rationẽ boni, quamuis nõ ſemper ueri, ſed aliquando apparentes, pręſertim in animalibus, & homine, quæ mouẽtur ad operandum ſemper propter bonũ, ſed illud bonum nõ ſemper uerum eſt, ut patet: nã in naturali appetitu finis ſemper bonum uerum eſt: in animali, & rationali non ſemper, hoc dicit bene Albertus hic: utrobique tamen finis bonum quid eſt, ut finis eſt. Ex his concludit quatuor eſſe cauſarum genera, ad quæ omnes cauſæ reducuntur.

Cauſæ igitur tales, & tot ſunt. Tex. XXXII.

Varia differentia cauſarũ.

VNamquamque cauſam uel genus cauſæ in plures diuidit differentias quæ quamuis ſint numero multæ tamen redactæ ad ſummam, & ad communia membra, ſunt pauciores. Dupliciter igitur unumquodque genus cauſę diuiditur: Primo quædam eſt cauſa prior .i. uniuerſalior: quædam poſterior, & particularior, ut ſi in efficienti dicas, Medicus ſanat, eſt cauſa poſterior, item artifex ſanat, eſt uniuerſalior, & prior adhuc agens ſanat, uniuerſalior. Denique ſuperiora cauſarum cuiuſque generis dicuntur etiam cauſæ illo genere priores, quod ſupra dictum eſt, & horum gña. Similiter ex parte formę ut diapaſon, forma eſt, & proportio, & numerus: in fine ſimiliter, ſtudeo propter ſcientiam, & ſcientia eſt habitus, & bonum, etiam ſtudeo propter habitum, & propter bonum. Item fit ſtatua ex ære, ex metallo, ex corpore, hæ ſuperiores cauſæ dicuntur priores, particulares poſteriores in quolibet genere.

prima diuiſio cauſarum.

Amplius autem, ut accidens. Tex. XXXIII.

Secunda diuiſio cauſarũ.

SEcunda diuiſio eſt Cauſarũ quædam per ſe, quędã per accidẽs. Per ſe quędam per effectum, ut tales ſunt, concurrunt, ut ſtatuarius cauſa eſt per ſe ſtatuæ, quia ut talis eſt, cauſa eſt ſtatuæ, per accidens, eſt id quod coniunctum eſt cum cauſa per ſe, li [illegible] ſecundum ſe non operetur, ut Poly[illegible]us eſt per accidens cauſa ſtatuę, quia accidit, quod Polycletus ſit ſtatuarius.

Nota.

Et nota, quod iſta cauſa per accidens, aut eſt ipſum ſubiectum cauſæ per ſe, ut Polycletus, aut id quod in eodem ſubiecto eſt cum cauſa per ſe, ut ſi Polycletus eſt albus, & Muſicus, dummodo ſtatuarius, tunc albus eſt cauſa ſtatuæ, & Muſicus cauſa ſtatuæ, per accidens tamen, quãuis inter has per accidens magis accedat Muſicus ad cauſam per ſe, quia Muſica eſt in eodem ſubiecto, in quo eſt ars ſtatuaria, quæ eſt cauſa per ſe, puta in anima: albedo enim eſt in corpore. Eſt igitur cauſa per ſe, & per accidens, & inter has, quædam uniuerſalis, quędam particularis, ut per accidens particularis, eſt Polycletus, uniuerſalis homo, uniuerſalior animal, uiuens: ſimiliter Muſicus habituarius, qualis, idem in cauſis per ſe, ut ſtatuarius artifex, ſciens. Hoc idem intellige in omni alio genere cauſæ, & habebis magnum cauſarum numerum.

Præter omnes autem, & proprie dictas. Tex. XXXIIII.

3. diuiſio.

TErtia diuiſio eſt, Quædam ſunt cauſæ in potentia, quædam in actu, dicuntur cauſę in actu operantes, dicuntur in potentia, quæ poſſunt operari, quamuis actu non operentur, ut ædificans cauſa operans, ædificator cauſa in potentia. Hoc intellige in quocunque genere, & in quacunque cauſa prędicta, tam per ſe, quam per accidens, uniuerſali quam particulari, ut facile eſt exempla reducere.

Perinde

Perinde autem dicetur.
Tex. XXXV.

Nota effectus ipſi eaſdē differentias habere.

HAs tres diſtĩctiones ex parte effectum poſſe aſſignari docet: eſt enim effectus ſingularis, & uniuerſalis: ut hic ſtatuarius facit hãc ſtatuã, & ſtatuam, & imaginem: ſimiliter per ſe, & per accidens ut qui facit ſtatuam, ſi accidat, quòd ſit alba, magna, calida, facit hæc per accidens. Idem in aliis differentiis intellige, & diligens auditor philoſophiæ omnes hos modos ordine, & exẽplo conabitur diſtinguere; quod ut eſt facillimum, ita eſt utiliſſimum pro multis, quæ in ſcientiis, & extra ſcientias occurrunt.

Amplius autem connexæ.
Tex. XXXVI.

Quarta diuiſio.

QVarta diuiſio eſt. Cauſarum quædam ſunt ſimplices quales ſunt per accidens, & per ſe, ſingulæ ſecundum ſe ſumptę. Connexę, quales coniunctæ ex per ſe, & per accidens, ut Polycletus ſtatuarius eſt cauſa ſtatuæ. Has omnes cauſas ad duodecim modos reducit: ſunt enim hæ diuiſiones tres, quæ faciunt ſex modos cauſarum, nempe uniuerſalis, particularis, per ſe, per accidens, connexa, ſimplex. Quælibet autem ex his diuiditur in cauſam potentia, & cauſam actu. Fient itaque duodecim, nempe uniuerſalis actu, uniuerſalis potentia, particularis actu, particularis potentia, per ſe actu, per ſe potentia, per accidens actu, per accidens potentia, ſimplex actu, ſimplex potentia, connexa actu, connexa potentia, & hoc in quolibet genere cauſę. Vide magnam multitudinem cauſarum breuiſſimis uerbis expreſſam.

Differat autem tantum.
Tex. XXXVII.

DIſcrimen unum aſſignat inter has cauſas actu, & potentia, quòd cauſæ actu, & ſingulares ſimul ſunt cũ effectu, ut ſi hic ignis comburit, hoc combutitur; ſi hic ædificat, hoc ædificatur: & hoc etiam intellige in uniuerſalibus, ut benedixit Themiſt. quidquid alii dicant, ut ſi ædificans eſt, ędificium fit. At cauſæ in potentia non ſunt ſimul cum effectu: non enim ædificator, & domus ſimul ſunt: poteſt enim unum abſque altero eſſe.

Nota. Et nota cum Simpl. quòd effectum uocat id non quod poteſt eſſe, ſed quod eſt iã factum, atque extra operationem agentis cõſiſtit, & ſic tolletur contradictio. Poſtea enim dicet, quod cauſa in potentia eſt cum effectu in potentia: tunc enim ſumitur pro eo, qui poteſt eſſe, & tunc ſi domificator eſt, domus eſſe poteſt, & econtra.

Oportet autem ſemper cauſam.
Tex. XXXVIII.

Tria theoremata cauſarũ. Primũ.

TRia theoremata ponit circa cauſas prędictas. Primum, ut effectus propoſiti ſemper quæramus cauſam ſummam.

Nota. Cauſa autem ſumma, ut notat Themiſ. debet habere tria, Primo, ut ſit per ſe: nam effectus propoſiti non eſt reddenda cauſa per accidens. Secundo, ut ſit propria, non uniuerſalis: non enim dices, Medicus ſanat: quia agens, aut quia artifex. Tertio, ut ſit immediata, id eſt ut non habeat ullam ſupra ſe propriam, ſed ipſa ſit aliarum cauſa, ut ſi dicas, Sanat, quia Medicus: eſt medicus, quia artem Medicinę tenet. hæc eſt ſumma cauſa, & huiuſmodi cauſæ in quocunq; cauſę genere quærendæ ſunt a Philoſopho: reliquę enim ſcientiam non faciunt perfectam.

Alterum theorema eſt. Effectus communis cauſa eſt danda communis, & particularis cauſa eſt reddenda particularis, ut ſtatuarius eſt cauſa ſtatuę, hic ſtatuarius huius ſtatuæ, & artifex artificii.

Tertium Tertium theorema eſt. Cauſę in actu ad effectum in actu, & cauſę in potentia ad effectus poſſibilitatem eſt referenda, ut ſi domificans eſt, domus fit, & ſi domificator eſt, domus eſſe poteſt. Hæc de cauſis. At oportet, multa ex his examinare, Cauſarum enim cognitio omni artifici, præſertim naturali, utiliſſima, & neceſſaria eſt.

An tantum ſint quatuor genera cauſarum. Quæſt. VII.

Arg. in oppoſita. QVia in primo libro de materia, & forma diximus ſatis, nunc de efficienti, & fine in particulari diſſerere oportet, ſi prius tamen in cōmuni aliqua circa ſingulas cauſas tractemus. Eſt igitur primum argumentum contra numerum cauſarum præfixum ab Ariſtotele.

1. *Arg.* Calor ignis, ſerra artificis, & ſimilia cauſæ ſunt; tamen non uidentur eſſe alicuius generis ex his: ergo non eſt numerus ſufficiens. Probatur minor: nam maxime eſſent cauſæ efficientes: hoc autem eſſe non poteſt: nam efficiens eſt, unde primo incipit motus: ſed motus non a calore, ſed ab igne, non ab aſcia, uel ſerra, ſed ab artifice incipit: non igitur ſunt efficientes cauſæ.

Et ulterius: imago ad cuius ſimilitudinem artifex facit imaginem aliam, cauſa eſt, nec uidetur ulla ex his; cum non ſit efficiens: non enim illa operatur: nec formalis, cum non det eſſe artifici, ſicut albedo dat eſſe albo: nec ulla ex aliis: non ergo ſunt quatuor ſolum genera cauſarum.

2 Secundò. Materia nullius eſt actiuitatis, nihilque agit: non ergo eſt inter cauſas annumerāda: cauſa enim uidetur aliquid. ergo.

3 Tertiò. Forma nullum eſſe dat, ergo non eſt cauſa: probatur antecedens, quia non dat eſſe compoſito; accipit enim ab eo eſſe, cum ad ipſius productionem forma ſit: nec dat eſſe materiæ, cum prior ſit materia, & ex ipſa fiat quodammodo forma.

4 Quartò. Sol, Deus, Angeli uidentur cauſæ, & non ſicut ignis, homo, leo, quia hæc producunt ſibi ſimilia, non autem illa: ergo eſt nouum aliud genus cauſæ ponendum.

5 Quintò. Finis nō eſt cauſa poſteriorum ſe: quia ipſe eſt ultimum non habens poſterius: nec eſt cauſa priorum ſe, cum nihil ſit cauſa eorum, quæ ante ipſum habent eſſe; non ergo finis eſt cauſa.

1. fund. Sit primum fundamentum. Quid cauſa ſit, Ariſtoteles non docuit, contentus definitionibus ſingulorum generum: ſic enim facit in his communibus, præſertim cum in ipſius analogia quædam eſt, & definitur a Proclo libro de cauſis. Cauſa eſt ad cuius eſſe ſequitur aliud; Vbi nota, quod ſequitur, non dicit conſecutionem logicam antecedentis, & conſequentis, ſed proceſſum, & emanationem realem, ut ſit id cauſa, quod influit, & a quo aliud emanat. Aduerte etiam, quòd dicitur, aliud, ut intelligas, effectū habere aliud eſſe ab ipſa cauſa, & aliam entitatem: & dicitur etiam, ad cuius eſſe, ut denotetur, cauſam eam eſſe, quod ſuo eſſe, & uirtute propria habet hoc, ut ex ipſa aliquo modo emanet aliud. *Cauſa diffinitio ſecundum Proclum.*

At circa cauſarum numerum uariæ fuerunt ſententiæ, nam Antiqui ante Ariſtotelem, & Platonem non cognouerunt niſi materiam: de forma ſubſtantiali nil dixerunt: finem, & efficientem abſtulerunt, dicentes nil de nouo generari. Aliqui parum de efficienti cognouerunt, nam Anaxagoras mentem, Empedocles litem, & amicitiam poſuit: ſed non poſuerunt hæc ſemper efficere, ſed a principio, cum ſeparatū fuit chaos: Plato uerò ſex cauſas poſuit naturales: præter quatuor enim ab Ariſtotele recitatas, addidit exemplarem, & inſtrumentalem. *Nota opinio. circa numerū cauſarū.*

Ariſtoteles uerò tātum quatuor cauſas recipit in generatione rerum naturalium. Dico in generatione rerum naturalium, nam in artificialibus non negat exemplarem eſſe cauſam; ſed hoc diſcrimen conſtituit inter naturalia, & artificialia, quòd quę ſecundum artem agunt, ultra habitū artis ſibi proponunt aliquod idolum, & imaginem, cuius imitatione operentur. at naturalia non habent pręter ſuas particulares formas aliquod aliud exemplar. Plato enim conſtituebat Ideam omnium exēplarem cauſam: & hoc bene notauit Philopo. in præſenti: non ergo reiicit abſolute Ariſt. exemplares cauſas, ſed a generatione naturalium, formas autem ipſas particulares exemplaria uocat. *Nota quomodo poſuerit Ariſ. cauſam exēplarem.*

Dices, cum ignis producit ignem, utra forma exemplar dicitur, ignis producti, an ignis producentis? Simplic. uult, formam ignis producti eſſe exemplar: quia ipſa eſt, quam agens producere intēdit, ac ſibi aſſimilari. Alexand. & Philop. formas produ- *dub. de cā exemplari. Sol.*

centes

centes magis dici exemplares doceni: quia agentia ad ipſarum ſimilitudinem produ cunt effectus: exemplar autem antecedit id, cuius eſt exemplar.

Nec intelligas, quòd ipſa agētia cogno ſcant ſuas formas, & cognoſcendo eas o perentur: nō enim cognitione hoc fit, ſed naturaliter in forma ſibi ſimilantur effe ctus: ob id tales formæ exemplaria di cuntur.

Cauſam autem inſtrumentalem noluit Ariſtoteles diſtinguere ab aliis, cum non proprio motu, ſed ut ab alio regitur, ope retur.

Cauſæ quatuor ſecundū Ariſt. Sunt igitur, ſecundum Ariſtotelem, cau ſę quatuor ad generationem naturalē con uenientes: id, ex quo fit aliquid, hoc eſt ma teria: id per quod fit aliquid, ideſt, forma. id a quo fit, id eſt efficiens: id propter qđ fit, idque eſt finis.

2. fund. Nota de ordine cauſarū inter ſe. Sit ſecundum fundamentum, de ordine harum quatuor cauſarū. Notat Albertus tract. 2. cap. 5. & bene, quadrupliciter poſſe has cauſas conſiderari, nempe aut ſecun dum effectum, aut ſecūdum intentionem aut ſecundum eſſe, aut ſecūdum rationem agendi. Primo, ſi ſecundum effectum ip

1 ſum conſiderentur, prima omnium eſt ma teria, quę eſt quidem de ſubſtantia ipſius, & in qua recipitur motus, quo fit effectus: ſecundum locum tenet forma: hęc enim etiam eſt ipſius pars effectus, & terminat materiæ motum: tertium locum obtinet efficiens, eſt enim extra effectus ſubſtantiā tamen eſt principium motus, quò fit effe ctus: ultimum locum finis habet, qui mo tus eſt extremum ultimum.

At ſi ſecundo cauſę conſiderentur quo ad motionem, & intentionem operandi, tunc fit præpoſterus ordo, primum locum obtinet finis: hic enim ante omnia mouet efficientem ad operandum: ſecundum lo cum obtinet efficiēs cauſa, quæ a fine mo uetur: tertium forma, nam ſecundū hanc materia mouetur, & perficitur: ultimum materia, quæ perficitur. Ex his duobus or dinibus priorem obſeruauit Ariſtoteles in textu; conſiderauit enim cauſas ex parte ef fectus.

3 At ſi tertiò, ſecundum eſſe conſideren tur, tunc prima eſt efficiens cauſa, hæc e nim eſt, quæ antecedit, & materiam diſpo nit, & aptam facit formæ: ſecundum loc ū habet materia; tertium forma, quę ex po tentia materię habet eſſe; ultimum finis, qui quātum ad exequutionem, ultimo ha bet eſſe.

Tandem quarto, ſi ratio agendi conſide retur, prima cauſa eſt forma: ipſa enim eſt, ſecundum quam actio eſt: ſecunda eſt effi ciens, quæ per formam operatur: tertia fi nis, qui cum forma in ſpecie conuenit. ul tima eſt materia, quę nihil agit, ſed ſolum recipit. Vide igitur, quomodo non idem ſit cauſarum ordo. 4

3. fund. De cauſa materiali. Sit tertium fundamentum de materia, hic non de materia, in qua eſt ſermo, qua le eſt ſubiectum reſpectu accidentium, nec de materia, circa quam, qualc id. erga qđ ſcientia uerſatur; ſed de materia, ex qua fit aliquod totum ſiue naturale, ſiue artifi ciale: materia autem dicitur cauſa, non quia quicquam agat, modus enim cauſan di ipſius non eſt quicquam agere, ſed id, ex quo agens aliquid agit; Vnde eſſe materia lem cauſam, eſt concurrere, tanquam id, ex cuius potentia paſſiua aliquid fit, aliq̃ſ. producitur.

Diuiſio materiæ Hæc materia poteſt diiudi iuxta tota ip ſa, & compoſita, quæ fiunt ex ea, ut quæ dam dicatur ſubſtantialis, ex qua totum fit ſubſtantiale, & per ſe; quædam acciden talis, ex qua totum aliquod per accidens fit. Sbſtātialis materia multiplex eſt, quæ dam ſimplex, quædam compoſita. Sim plex eſt, quę non recipit formā, quia præ ceſſerit ipſa materia ſub diuerſis ſpecie for mis, ſicut materia elementi, puta ignis, a quæ, terræ, aeris; horum enim materiæ pri mę immediate reſpiciunt formas eorum. Materia compoſita eſt, quæ eſt congrega ta ex diuerſis materiis diuerſarum ſpecie rum, ut materia mixtorum, hæc enim eſt congregata ex materiis elementorum, non quod maneant diuerſæ materiæ, ſed fit una ex illis pluribus; unde ex ſimplici materia non fit lapis, plantę, aut aliud mix tum.

Hęc materia compoſita eſt triplex; Quædam congregata ſolum ex diuerſis materiis ſimplicium corporum, puta ele mentornm, ut lapis, ferrum, argentum, quæ ex elementis immediate cōficiuntur. Quædam uero eſt congregata ex diuerſis ma-

materiis etiam aliorum mixtorum, ut theriaca, pharmaca, electuaria, quę ex diuerſorum mixtorum materiis in unam conuenientibus conficiuntur: tertia materia plantarum, & animalium, quę petit etiam compoſitionem organorum, & inſtrumẽtorum ad ſuas operationes obeundas.

Ex quibus ſequitur, quod materia prima non habet ordinem immediatum ad omnes formas: aliter enim ex quolibet fieret quodlibet: ſed primo ad elementorum formas, poſtea ad mixtorum, & aliorum formas ordinatur, hoc autem eſt propter diſpoſitiones uarias, quas diuerſæ formæ in materia petunt, quas materia una non habet, niſi ex diuerſis rebus ſit cõgregata.

Diuiſio materiæ accidẽtalis.

Vt autem ad materiam accidentalem accedamus. Quædam eſt ſimplex, quæ eſt unius ſpeciei, ut ex auro annulus, ex ligno ſtatua: & non multæ materiæ ad compoſitum conueniunt. Quædam eſt compoſita, cum plures materiæ conueniunt ad componendum aliquid, ſiue per aggregationem, ut in cumulo, ſiue per colligationẽ, ut in manipulo, ſiue per affixionem, ut in archa, quæ clauo partes habet affixas, ſiue per conglutinationem, ut in libro, ſiue per aliquam alterationem, ut in luto, ſiue per aliquam partium ordinationẽ, ut in dictione literę conueniunt, ſiue per partium ordinationẽ, & ſitum, ut in domo. Omnes hæ materiæ compoſitæ dicuntur, ſed accidẽtales: quia huiuſmodi tota ſunt per accidens.

Quartũ fund. de cauſa formali.

Sit quartum fundamentum de cauſa formali. Forma non aliud eſt, quam id, quod ſubiectum, aut materiam determinat ad aliquod eſſe, ſiue ſubſtantiale, ſiue accidentale, ut ſuperius diximus: unde modus cauſandi formæ iſte eſt, ſe ipſa aliquid determinare, & determinando componere totum aliquod. Forma enim duo habet: & compoſitum facere determinando materiam, & reſpectu huius dicitur cauſa formalis: & ſimilem aliquando formam producere, & reſpectu huius eſt efficiens cauſa.

Diuiſiones formarum. Prima.

Hæc forma diuidi primo poteſt in ſubſtantialem, & in accidentalem ſecundum naturam, & accidentalem ſecundum artem: uoco accidentalem ſecundum naturam omnia accidentia, quæ ab arte ſola non proueniunt, & eſt diuiſio hæc notan.

Secunda

Secunda diuiſio eſt in formam partis & formam totius. Forma partis eſt cuiuſlibet compoſiti altera pars, quę alteram determinat, ut anima reſpectu corporis, & forma reſpectu materiæ, & accidens reſpectu ſubiecti. Forma totius eſt natura rei reſpectu ſuppoſiti habẽtis naturam: ut natura humana reſpectu ſuppoſitorũ: & tales formæ ſignificantur per nomina abſtracta, ut humanitas, animalitas.

Nota.

Et aduerte, quòd etiam huiuſmodi formæ potius inueniuntur in totis per accidens, ut albedinitas reſpectu albi, & ut ita loquar, ſtatuitas reſpectu ſtatuæ. Differũt autem hæ formæ totius a formis partis: Nam formæ partis dicunt unam rei partem, ut anima unam partem hominis, albedo unam partem albi, figura unam partem ſtatuæ. At formæ totius dicunt integram naturam rei, quæ locum habet formæ reſpectu habentis naturam, ut humanitas dicit naturam conſtantem ex anima & corpore, reſpectu ſuppoſiti habentis naturam, & ſic in aliis totis.

Tertia.

Tertia eſt ſubdiuiſio formæ accidentalis partium: quædam ſunt ſimplices, quædam compoſitæ: & per accidentales intelligo quæ ſunt ſecundum naturam, & quæ ſecundum artem. Simplices, quæ partes habent eiuſdem rationis, ut albedo, nigredo, color. Compoſitę, quæ partes habent diuerſæ rationis, ut figura domus, figura ſtatuæ, effigies uiuentium, & animalium.

Quarta.

Quarta eſt ſubdiuiſio formę partis ſubſtantialis. Diuiditur enim in ſex gradus: ſic quædam formæ ſunt, quæ immediatũ ordinem habent ad materiam primam, quales formæ elementorum, quæ ſunt infimæ omnium: quædam quæ cõſequuntur formas elementorum, ut mixta imperfecta, lapides, niues, & ſimilia: quædam quæ conſequuntur mixta alia, ut formæ pharmacorum, & ſimilium: quędam formæ uiuentium, ut plantarum, & hæ excedunt præcedentes, quod ſunt actiua principia motus: quædam ſunt adhuc ſuperiores, quæ cognitionem faciunt, quales formæ animalium.

Nota.

In ſupremo gradu eſt forma rationalis,

lis, quę eſt quidem corporis forma, ut re liquæ, tamen ſimul cum corpore non habet ſuam opinionem propriam, nempe intelligere: operationes enim aliarum omnium formarum non ſunt in ipſis tantum, ſed in compoſitis: at intelligere in ſola eſt anima, & inde prouenit ei immortalitas. quod enim extra materiam operari poteſt, eſt immortale. dixi autem operationem propriam, nam communes, puta ſentire, uegetare, mouere ſimul habet cum corpore, ut patet de ſomno, & uigilia, cap 2.

Quintum fund. de efficienti, & fine

Sit quintum fundamentum de efficiente. Eſt enim efficiens, id, a quo eſt principium primum motus: ubi aduerte, eſſe motum intentionis, & executionis: motus intentionis eſt, ſecundum quem aliquid ab aliquo ſecundum appetitum, aut uolũtatem mouetur ad aliquid faciendũ, & iſtius motus principium a fine eſt: motus uero executionis eſt ille, ſecũdũ quem agimus uel facimus aliquid: ille enim alius eſt motio paſſiua appetitus, & uoluntatis a fine, ut dicemus poſtea: & quantum ad motum hunc executionis efficiens eſt, quod primum excitare incipit hunc motum.

Duplex motus, intentionis, & Executionis.

Diuiſiones efficientis.

Et quamuis multipliciter diuidi poſſet efficiens, tamen ſufficiet aliquorſ principales attingere diuiſiones. Prima eſt. Efficientium cauſarum, una eſt uniuerſalis, altera particularis: uniuerſalis eſt, quæ plures effectus ſpecie differentes producit, ſicut ſol, cœli, intelligentiæ cœlorum motrices, glorioſus Deus particularis eſt, quæ unius ſpeciei effectum principalem producit, ut ignis ignem, homo hominem. Vniuerſalis cauſa dicitur æquiuoca, quia effectus ſibi diſſimiles producit: Sol enim non producit Soles, nec cœli cœlos. Cauſa particularis uniuoca dicitur, quia frequentius effectus ſimiles ſibi in ſpecie producit.

Item particulares cauſæ dicuntur ſecundæ, uniuerſales primæ, & inter uniuerſales uniuerſaliſſima, glorioſus Deus prima abſolute dicitur. Item effectus cauſarum particularium dependent ab eis quantum ad fieri, tamen poſtquam facti ſunt, non amplius dependent in eſſe, cum ſunt eiuſdem ſpeciei cum cauſis: at reſpectu uniuerſalium dependent in eſſe, & conſeruari: motus enim ſolis, & calor conſeruant corruptibilia, ne poſtquã facta ſunt, pereant, & multo magis omnia in uniuerſum ab omnipotentis Dei manu ſemper dependent, quæ ſi ceſſaret tãtum ab iſta conſeruatione, omnia in nihilum redigerentur citius, quam lumen perit ex tincta lucerna.

Secunda Nota. Cauſae aliae eſſentialiter, aliae accidentaliter ſubordinatae.

Secunda diuiſio eſt cauſarum plurium: Quædam ſunt accidentaliter ſubordinatæ, quædam uero eſſentialiter: illæ dicuntur accidentaliter ſubordinatæ, quarum una abſq; altera poteſt operari, ut pater, & filius ſunt accidentaliter ſubordinatæ. nam licet filius a patre dependeat, tamen mortuo patre, etiam poteſt per ſe generare. Illæ uero dicuntur eſſentialiter ſubordinatæ, quarum neutra abſque altera operari ualet, ut cauſæ particulares cum uniuerſalibus: non enim particulares ſuos ualent effectus producere ſine uniuerſalibus, nec e contra; leo enim ſi ne ſole; nec ſol ſine leone producit leonem: & glorioſus Deus, licet per ſe omnia ſolus facere poſſit, tamen dum naturaliter, & non miraculoſe operatur, uult concurrere cum his particularibus cauſis ad producendos ſuos particulares effectus, nec eis deficit.

3. Cauſæ. Mediatæ & Immediatæ.

Tertia diſtinctio eſt. Quædam eſt cauſa mediata: quædam immediata. Mediata eſt, quæ non ſua uirtute proxime attingit effectum, ſed media alia cauſa, ut Medicus eſt cauſa ſanitatis mediata: non enim ſe ipſo, ſed per medicamẽta ſanitatẽ attingit. Immediata uero eſt, quæ ſe ipſa attingit, ut ignis immediata eſt cauſa calfaciendi lignum.

4. Cauſae totalis, & partialis.

Quarta diuiſio: quædam eſt totalis, quædam partialis: Totalis eſt illa, quę in ſuo genere, & modo poteſt per ſe producere effectum, ut ignis eſt cauſa totalis producendi ignem, quia non indiget alio efficiente particulari ad producendũ ignẽ: unde licet indigeat materia, & forma, & cauſis uniuerſalibus ad producendũ ignẽ, adhuc dicitur cauſa totalis: quia illæ cauſæ non ſunt eiuſdẽ generis, & modi. ſimiliter etiam ſi duo ignes concurrerent, quando uterque per ſe ſufficeret producere effectum, adhuc eſſent cauſæ totales.

Cauſa

Cauſa partialis eſt ea, quæ per ſe non poteſt effectum producere, niſi conueniat alia cauſa eiuſdem rationis ſimul, ut duo homines ad portandum pondus, quod neuter per ſe portare ſufficeret.

5. cauſa principalis, & inſtrumentalis. Quinta diuiſio Quædam eſt cauſa principalis, quædam inſtrumentalis. Principalis eſt, quæ motu proprio, & uirtute operatur, ut ignis, leo, homo. Inſtrumentalis eſt, quę mota ab alio, & alterius uirtute operatur, ut calor, ignis.

6 Inſtrumentorū aliorum coniūctū, aliorum ſeparatū. Vltima ſubdiuiſio eſt. Inſtrumētorum, quoddam eſt coniunctum, quoddam ſeparatum. Coniunctum eſt, quod mouerinō poteſt, niſi actu moueatur a cauſa principali, ut calamus ad ſcribendum, calor, qui eſt in igne, ad calefaciendum. Separatum eſt, quod quamuis alterius operetur, uirtute, tamen poteſt abſque illius præſentia operari, ut uirtus ſeminis productiua, & calor in aqua ab igne productus, q etiā ab igne ſeparatus calefacit, & huiuſmodi alia. Poſſent aliæ diuiſiones fieri, ſed hæ ſufficiant.

Concl. quæſt. His ſuppoſitis fundamentis, ad quæſtionem patet ſolutio, ad generationem rerū naturalium ſufficere cauſas has quatuor, ut dictum eſt, nam ideę non ſunt, & inſtrumenta ad efficiens reducuntur.

Ad argumenta ſolutio eſt facilis. Ad primum dicitur, quod calor, & inſtrumenta, cum non niſi uirtute aliorum operenť, non ſunt diſtinctæ cauſæ ab ipſis quorum inſtrumēta ſunt, pręſertim de coniunctis: unde ego dicor ſcribere, non calamus, quamuis calamo ſcribam: & ignis calefacere, quamuis per calorem: inſtrumenta autem ſeparata inter efficientes poſſunt computari.

Ad 1. Ad illud autem de idolo admittimus quidem in arte, ſed in naturalibus non eſt ab ipſa forma agentis diſtinctum.

Ad 2. et 3. Ad ſecundum & tertium, eſt eadem: condicemus materiam non agere, non tamen omnis cauſa agit, ſed modus cauſandi materiæ eſt paſſiue concurrere ad rei productionem: ita ſimiliter forma in genere cauſę formalis non agit efficienter, ſed materiam determinat, & quamuis illud eſſe a materia recipiat, adhuc tamen ei dat eſſe: nam ipſa producta materiam perficit, & ens abſolutum, ac completum conſtituit.

Ad quartum dicitur, quod ſat fuit cauſam efficientem attigiſſe, quæ uniuerſalē & particularem tanquam ſpecies complectitur: Ariſt. autem genera earum dicit eſſe quatuor, non ſpecies. Ad 4

Ad quintum ſolutio patet, finis eſt primum omnium intentione, licet in executione ſit ultimum, de hoc tamen magis poſt dicemus: & hoc ſufficiat in communi de his cauſis. Ad 5

An cauſæ particulares aliquid efficiant. Quæſt. VIII.

QVæſtionis ſenſus ſatis eſt notus: petitur enim, an iſtę cauſę particulares, puta ignis, homo, leo, & ſimiles habeant uirtutem in ſe, qua poſſint producere, ſibi ſimiles ſubſtantias, an uero non ſic, ſed quod effectus a talibus prouenientes cauſis. ſint facti ab alia ſuperiori cauſa, non autem ab ipſis: in qua difficultate multæ ſunt ſententię. Senſus quæſt.

Fuit enim ſententia quorundam Arabum, quorum meminit Auer 9. Metaphy. Com. 7 & diſpu 3. c. 18 qui dicebant cauſas has inferiores nihil operari, ſed Deum ſolum ad ipſarum præſentiam effectus facere: unde ſolus Deus ad pręſentiam ignis comburit, ad præſentiā cuiuſque alterius agentis operatur: ipſę particulares cauſæ ſolum ſe habent ut ſigna actionis diuinę. 1. ſntīa Arab: quorundam, & Gabriel.

Hoc recipit inter Theologos Gabr. 4. ſent. diſt. 1. q. 1. contra quam ſententiam diſputat S. Thom. 2. contra gen. c. 69. & qq. de potentia q. 3. ar. 7. & 1. p. q. 105. artic. 5. fundamenta Gabri. ſunt duo: alterum eſt. Fruſtra fiunt per plura, quæ poſſunt fieri per pauciora: ſed poteſt Deus ſe ſolo operari cuncta: ergo fruſtra ponitur cooperatio cauſarum particularium. 1. fund.

Alterum: ſi iſtæ cauſę poſſent formas producere, poſſent creare, cum formæ ex nihilo fiant: at creare nihil præter Deum poteſt: non igitur hęc inferiora quicquam agunt. Secūdū.

Secunda ſententia fuit Auic. cuius meminit Auer. 7. Metaphy. Com. 31. hic dixit cauſas particulares habere uirtutem ſolum diſponendi materiam, qua diſpoſita forma 2. ſnīa Auic.

forma producebatur a cauſa quadam uniuerſali: conſtituebat enim quandã unã ſubſtantiam ſeparatam uniuerſalem, cuius erat materiis diſpoſitis per agentia particularia ſubſtantiales inducere formas, & hanc cholchodæam, id eſt darricem formarum uocabat, quę ſententia fuit etiam Themiſt. 1. de anima. c. 24. & 3. de anima. cap. 52.

Quo hæc ſnia differat a priori. Hæc autem opinio differt a priori dupliciter: Primo: quia prior aufert omnem cauſalitatem a rebus: dicit enim quod cauſæ particulares, nec accidens, nec ſubſtantiam producunt: at poſterior, particularia agentia accidentia producere, & materiam diſponere affirmat. Secundo prior cauſam producentem omnia dicit eſſe Deum. Poſterior uero dicit eſſe quandam intelligentiam a Deo mediate procedentem. Fundamenta huius ſententiæ in ſequenti opinione proponentur, fere enim communia ſunt.

3. ſent. Tertia ſententia fuit Platonis, hic Ideas poſuit, a quibus hi effectus particulares prouenirent, ſed multo aliter quam Auic. Nam Auic. unam poſuit omnium ſpecierum: at Plato tot poſuit quot erant ſpecies. Præterea Auice. dixit hanc cholchodæam formas in ſingulis materiis a ſe diſtinctas producere, ſed ſe cum materiis ipſis coniungere dixit, ob id cauſas formales eſſe aſſerebat.

1. fund. Platonis. Secundũ Fundamenta Plato. erant duo. contra quę diſputat Ariſtot. 7. Metaphy. a tex. 16. uſque ad 32.

Alterum: quia niſi ideę iſtæ uniuerſales eſſent, nulla eſſet ſcientia, cum particularia omnia ſint corruptibilia.

Alterum, & hoc etiam eſt Auicen. quia unumquodque fit a ſuo ſimili, ſed, uidemus multos effectus, quorum nulla ſimilis cauſa particularis præceſſit, debent ergo referri in cauſam ipſam uniuerſalem, ut patet in animalibus generatis ex putrefactione, in forma mixti ex diſſimilibus elementis proueniente, in igne producto ex lapidum concuſſione, ex motu uehementi, & radiis ſolaribus, quorum omnium formæ manifeſtant eſſe cauſam uniuerſalem, & non a particulari ulla procedere.

4. ſent. durandi. Quarta ſententia fuit Duran. 2. ſen. d. i. q. 5. qui ualde oppoſito modo ſentit, dicit cauſas particulares producere effectus ſuos nulla alia adiuuante ſuperiori cauſa, ita ut Deus poſtquam fecit rem quamuis, ſolum conſeruet eam, ſed ipſa per ſe ſolã operatur poſtea non cooperante Deo: & ita remouet primam cauſam effectiuam omnium effectuum, ac particulares tantum cauſas conſtituit pro particularibus effectibus.

Quinta ſententia fuit Ariſto qui tria in hoc docet. Primo, formas ſubſtantiales ipſas particulares dicit eſſe actiuas, & productiuas ſimilium ſibi, ut ignis ignem, & leonem per ſuas formas actiue producãt, hoc tradit lib. 2. tex. 70. ubi formas dicit eſſe cauſas finales, formales, & efficientes ſimul diuerſis rationibus, & 2. Metaph. tex. 18. & 7. Metaph. cap. 9. unumquodque, inquit, a ſuo uniuoco. i. ſimili fit, ut equus ab equo, cuius cauſam tradit 2: de gen. anima. c. 1. quia unumquodque appetit ſempiternum eſſe, & Deo ſimilari quantum poteſt. Cum autem iſta inferiora corruptibilia ſint ac indiuidua durare perpetuo nõ poſſunt, in ſpecie ſimilia producendo conſeruare ſe intendunt. *5 ſent. Ariſt. 1. eius dictum.*

Tradit ſecundo præter particularia agentia concurrere ſolem, & cœlũ ad iſtos effectus producendos, ut patet text. 26. ſuperiori, Sol, & homo generant hominem, & lib. 1. Metheor. c. 2. oportet mundum inferiorem contiguum eſſe lationibus ſuperioribus, ut inde regatur, & 2. de gen. cap. 10. motum ſolis cauſam uniuerſalem ponit generationum, & corruptionum rerum. *2. dictũ.*

Tradit etiam tertio, præter cœlos, etiã Deum, & intelligentias eſſe cauſas horum inferiorum, unde 12. Metap. tex 38. loquens de iſto ente ſeparato dicit: At hoc principio tum cœlum, tum natura dependet & 1. de cœlo. c. 9. ab his intelligentiis dicit eſſe, & uiuere omnibus cõmunicari, aliis magis, aliis minus, & 2. Meth. ca. 1. dicit eas eſſe omnibus aliis cauſas, ut ſint. hæc Ariſtot. *3 dictũ.*

1. concl. Pro huius determinatione ſit prima concluſio. Auferre efficiẽtiã ab his cauſis particularibus nec eſt ſacræ doctrinæ, nec Doctoribus ſanctis nec ueræ philoſophiæ cõſonũ. Hæc cõcluſio profecto patet Gen. 1. Germinet terra herbam uirẽtẽ, & lignũ pomiferum faciens fructum iuxta genuſ

ſuum.ibi clare patet differētia in terra, & in lignis.& arboribus. & Damaſce.2. de fide.c.9 Dedit, inquit, Deus plantis uirtutem altricem,auctricem,& generatricem, Et Ambro. libr.3 Examer.c.6.& 8.Dedit, inquit, Deus terræ uirtutem germinandi herbas ex ſemetipſa ſine alterius adiutorio.Et Aug.3. de Tri.c.3.& 4. Vocat creaturas ꝓximas cauſas. Deum uero primā. Denique S. Th. qui modeſtiſſimis uerbis in reprehendendis aliorū falſitatibus utitur, hanc tamen opinionem ſtultam, impoſſibilem,& erroneam uocat.

1.arg. S.Tho. Et argumētum S.Tho.unum inter multa,quæ ponit.2.contra Gen.cap 69. Summum bonum decet effectus ſuos creare omni cum perfectione, quam ſecundum naturam talem habere poſſunt:ſed multo perfectiores ſunt effectus, & res naturales ſi operentur,quam ſi non operentur.idq; Deus præſtare potuit:ergo præſtitit.

2.Auer. Alterum argumentum eſt Auer 9 Metaph.com.7.quia eſſet ſciētias deſtruere: cum per proprias operationes eſſentias cuiuſque cognoſcamus. Quod ſi tu dicas ſatis eſſe ad hoc, quod Deus cū rebus ſingulis determinatas operationes facit, ut cum igne comburat, cum leone leonem, cum equo equum producat:dico, quod eſſet hoc profecto fallere omnes homines mundi, & omnes ſenſus,quibus ignē igne producere experimur, & fortiores ſunt iſtæ communes experientiæ, quam ipſorum oppoſitę rationes.unde addit Auerr. quod hanc habentes opinionem habent cerebrum debilitatum.

3 Tertium argumentum eſt ex eo, quod ſunt monſtra,defectus, & peccata in natura,quæ non eſſent ſi ſolus Deus produceret,qui infiniti eſt uigoris:ſicut peccatum in arte non proueniret, ſi artifex ignarus non eſſet, nec poſſet errare:alia igitur eſt cauſa particularis prę̄ter Deum.

2. Concl. Secunda concluſio. Formæ ſubſtantiales particularium agentium nō omnium ſunt efficientes productiuæ ſimilium mediis qualitatibus tanquam inſtrumentis: Explico.Forma ſubſtantialis eſt actiuum principium, quo ignis ſimul cum calore, ut inſtrumento producit ignem, & ſimiliter formæ uiuentium animalium, & plantarum per uirtutes ſeminales, a formis actiue productas,ſibi ſimilia producunt,

Huius concluſionis prior pars probatur.Agentia particularia, ut diximus in prima concluſione,ſunt effectiua,non per materiam, quæ nullius eſt actiuitatis: ergo per formam.Poſterior probatur:actio non prouenit,niſi mediante cōtrarietate, ſed formæ ſubſtantiales ſecundum ſe non ſunt contrariæ;ſed ſecundum qualitates, ergo per illas,ut inſtrumenta,eſt actio.Itē quia actio eſt, ſecundum contactum, hic autem non eſt immediate per ſubſtātiam, ſed per qualitates. *1.ratio*

3. Concl. Tertia concluſio. agentia uniuerſalia, ut cœli,aſtra,Sol,agunt,& concurrunt ad hos effectus inferiores, non quidem tangendo,ſed producunt qualitates actiuas, quibus agentia particularia ſimul effectus particulares producunt.

1.ratio Vt non ſolus equus, & ſola uirtus ſeminis producunt rem, ſed etiam calor cœleſtis ſimul; & hoc profecto patet ex corruptione,& generatione mutua ex uario cęlorum motu,& aſtrorum influxu, quæ indicant non ſola iſta particularia agentia cauſas eſſe ſuorum effectuum, niſi adſit uirtus ſuperior ſimul producens.

4. Concl. Quarta concluſio. Deus concurrit immediate cum omni cauſa particulari ad quemcunque effectum, contra Duran.& profecto hæc concluſio ex ſcriptura uidetur manifeſta Iob. 10.Manus tuæ fecerūt me, & plaſmauerunt me. & cap. 38. per multa uerba,& Pſal.146 Qui producit in montibus fœnum, & Matth.6 Si fœnum agri ueſtit ſic Deus.& Ioan. 5. Pater meus uſq; modo operatur,& ego operor ſunt etiam alia innumera loca, præter etiam illa Ariſt teſtimonia ſupra citata. Præterea Proclus propterea dicit, quod cauſa prima influit in effectus,pluſquā cauſæ ſecundæ, & probatur pluribus rationibus.

1.ratio Primo,quia entitas eſt uniuerſaliſſimus effectus,& ita uniuerſaliſſimæ cauſæ: Vniuerſaliſſima autē cauſa eſt Deus ergo eius eſt proprius effectus. Itē quia eſt primus effectus,ergo eſt primæ cauſę effectus:igitur quicqd eſt entitas in rebus fit a Deo.

2 Secundo confirmatur:quia non ſolum entitas in communi conuenit rebus ſingulis, ſed etiam de omnibus eorum prædicatis, & attributis eſſentialibus, & de omnibus eorum accidētibus prædicatur nam.v.g. rationalitas eſt ens, & humani

tas eſt

tas eſt ens. & animalitas eſt ens, quare Deus etiã intima omnia, quæ ſunt in rebus ſingulis operatur.

3 Tertio, quia oportet neceſſario naturã omnem dirigi ab intellectu non errante, cum ipſa non cognoſcat, & neſciat quo tẽdat: quare neceſſe eſt, ut ad ſuos fines ordinetur, & in his effectibus dirigatur.

4 Quarto, quia confitendum eſt Deum intelligere omnia, quæ fiunt, ne ſit ignorans: & uelle illa, ne dicam pręter eius uoluntatem fieri, aut cõtra eius uoluntatem ipſo inuito: ſed Deum intelligere, & uelle, ut ſit illud, eſt Deum concurrere ad agendum, tum quia Deus agit per intellectum, & uoluntatem, tum quia alias eius uoluntas eſſet impotens.

5 Quinto, quia oportet ſit unus, qui in uniuerſo orbe totum rerum ordinẽ conſtituit, ut ſuum oibus concurrat ordinando.

6 Sexto item, eadẽ eſt difficultas de aliis cauſis uniuerſalibus eſſentialiter ordinatis, ut cœlo, & intelligẽtiis: ſi ergo illi agũt cũ inferioribus cauſis, multo magis Deus, quia Deus ſuſpendit actionem cuiuſque agentis habendo ſe ſolum negatiue, id eſt non dando auxilium: ergo ſignũ eſt, ꝙ operabatur cum eo. Explicatur antecedens, quia Deus facere poteſt, ut ignis non comburat tantum per hoc, quod nihil cũ eo facit. Præterea, quia nullo alio argumento

7. ratio

itá forti probatur pręſentia Dei in oibus, niſi quia in oibus immediate operatur.

No diff. pro tota q. de quadruplici mõ, quo Deus operatur.

At ut modũ, quo Deus cũ particularibꝯ cauſis operetur, itelligas, aduerte quadrupliciter dici aliqd cãm actiõis alicuius rei.

1 Primo, quia tribuit uirtutem operandi, ſicut generans dicitur mouere graue, quia tribuit grauitatẽ, quia mouet: & equus generat equũ, quia tribuit uirtutẽ ſemini, quæ facit equũ: & hoc modo Deus dicitur cauſa actionis rerũ naturalium, quia eis uirtutes, quibus operentur, impertitus eſt.

2 Secundo modo, aliquid eſt cauſa actionis, quia conſeruat uirtutem, qua aliud operatur, ut medicina, & herbæ dicuntur cauſa uiſionis, quia conſeruant uirtutem uiſiuam: & hoc etiam modo Deus eſt cauſa actionis rerum, quia ipſarum eſſe & facultatem, & omnia conſeruat.

3 Tertio aliquid dicitur cauſa actionis, quia applicat aliquid ad agendum, ut qui apponit ignẽ domui, & ipſam comburit: & ſic etiam Deus eſt cauſa, quia nihil mouetur ſine Deo. Præter hos modus eſt unus alius quartus, quo aliquid mouet per inſtrumẽtũ, ut artifex penicillo pigit ex parte effectus una eſt operatio, ut ex parte principiorum duplex eſt: nam inſtrumentum agit, artifex etiam agit, ſed nõ ſeparatim: non enim inſtrumentum ſine artifice, nec artifex ſine ipſo inſtrumento operatur. uide igit̃ quõ actio iſtrĩ ab artifice depẽdet, & effectus ab utroq; ſed magis ab artifice. 4

Sic te oportet eleuare mentem, & intelligere de Deo glorioſo, qui cũ his cauſis ſic operat̃, ut ſimul, & ipſę operentur, ſed a Deo motæ, & directæ, ſicut inſtrm ab artifice. Et quemadmodũ artifex nõ eodem inſtrumento omnia, ſed ꝑ diuerſitate effectuũ accõmodatis utitur inſtrumẽtis: ita Deus non idẽ omnibus cauſis facit, ſed diuerſis diuerſa, & cõcurrit cũ ipſis iuxta ipſarũ naturã cũ liberis libere, cũ neceſſariis neceſſario, cum debilibus debiliter, cum fortibus fortiter, pro ſua ſuauiſſima diſpoſitione uniuerſali operando.

No. differentiam inter Deũ & artificem in operãdo.

Eſt autem unũ notandũ, quod differt inter modum concurrendi Dei cum cauſis naturalibus, & artificis cũ inſtrumẽto, dupliciter. Primo artifex nõ aſſimilat effectũ inſtrumẽto ſed arti, & idolo, qđ habet mẽte: At Deus effectum ſimilat in ſpecie non ſibi, ſed cauſæ particulari, ut cum igne ꝓducit ignem, cum leone leonem. Secundo artifex non tangit effectum, niſi mediante iſtrumẽto, at Deus ꝑꝑ ſuã infinitatẽ immediate tangit ſua uirtute effectũ quemcũq;, cum ſit ubiq; eſſentia ſua præſentiſſimus.

Not quõ res oẽs ſunt Dei creatura

Eſt alterũ aduertendũ, quod iſta actio, qua res fit, ſi cõparet̃ reſpectu cauſæ particularis nõ ſufficit, ut ſm eã talis cã dicat̃ creare, quia cauſa particularis nõ facit totã rem, ſed ex materia præſuppoſita: At reſpectu Dei conſiderata, ſufficit, ut effectus dicatur creari a Deo, quia & ſi modo non fiat tota res per hanc actionem, ſed ſm formam, materia tñ fuit a principio creata a Deo, ob id Deus totam facit rem, ex quo fit, ut oia quæ modo fiunt, dicantur propriſſimæ creaturæ Dei. unde Aug. ſuper illud Pſa. 73. Domine quis ſimilis tibi? inquit, Parentibus generãtibus Deus creat. & epiſtola ad Cõſentium & 8. ſuper Gen. ad literam. cap. 19 dicit res modo creari a Deo. Et hæc omnia nota.

5. concl. contra Scot. Quinta concluſio. Qualitates quæ ſunt inſtrumenta formarum, & agentium particularium actiue concurrunt ad productionem ſubſtantiæ, ut calor ignem producit. & uirtus ſeminis ipſum uiuens. hæc eſt contra Scot. 2. diſtin. 12. q. 3. qui nullo modo uult admittere accidentia attingere productionem ſubſtantiæ: quia imperfectum non poteſt producere perfectius: at re uera hoc eſt contra manifeſtam experientiam, cui ipſe præcipit non eſſe fidendum, ſed ſine ratione. Phyſicus enim non debet deſtituere ſenſus iudicium omnino: monſtrant autem clare experientiæ accidentia ſubſtantiam producere, ut patet de motu, de ferro candenti, quæ producunt ignem per ſolum calorem. Nec ipſis ratio eſt alicuius mouenti, uidemus enim quod imperfectum, ut eſt inſtrumentum perfecti attingit perfectius ſe, ut penicillus imaginem pulcherrimam, quia ab arte mouetur, ita accidentia, ut uirtutes, ſubſtātiarū ſunt, ſubſtantiam ualēt introducere.

Soluitur rō Scoti. Nec patiaris dictum Scoti dicētis ignē in illo caſu a ſolo Deo produci: nam tunc forma illa eſſet creata, quod nulli contingit, niſi animæ rationali: aut eſſet ducta de potentia materiæ, & tunc eſſet generatio uera, unde ſolus Deus ſine cauſa particulari generaret, quod indignum eſt Philoſopho Theologo.

Dicendum igitur accidentia, quæ inſtrumenta ſunt ſubſtantiæ, poſſe attingere productionem ſubſtantię, & hoc paſſim docet Ariſto.

Sol. Arg. Poſſumus per hæc reſpondere ad argumenta facta ſuperius.

Ad 1 Ad primum Gabr. dicimus illud argumentum nullius eſſe momenti. cum enim æque decēter, & bene poſſunt res fieri per unum, fruſtra fiunt per plura: at Deus ſuā bonitatem, ſuam mirabilem diſpoſitionē, ſapientiam, & prouidentiam commodat per creaturas ſuas, & ipſamm operationes, quæ quidem non eſſent ita notæ, ſi ſolus ipſe cuncta faceret.

Ad 2 Ad ſecundum dicitur, ꝙ non ob id agētia particularia creant, non enim formæ per ſe fiunt, ut diximus ſupra, ſed compoſita ex materia.

ad 1. fun. Plat. Ad primum fundamentum Plat. reſpōdetur cum Ariſt. 1. poſt. c. 20. ꝙ ad ſcientias non eſt opus uniuerſalia ſeparata ponere ſecundum rem, ſed ſolum ſecūdum rationem, ut alibi late diximus. Ad alias omnes experientias reſpondetur, ꝙ unumquodq; fit a ſuo ſimili, uel ſecundum ſpeciem, ut homo ab homine, uel ſecundum genus, ut mulus ab equo, uel ſecundum figuram, ut domus ab arte in mente, uel ſecūdum uirtutem. Id dicitur ſimile ſecundum uirtutē alteri. quod facit ea, quæ aliud facit, & ſic motus eſt ſimilis igni. rarificat.n. & diſſoluit ſicut ignis, ob id producit ignem. idem de radiis ſolaribus, & percuſſione lapidis. & calor ſolis producit animalia ex putrefactione, ſicut calor naturalis. & ita declarat illam propoſitionem Ariſt. 7. Metaph. c. 9. nec opus eſt ad ideas recurrere.

Caput Quartum.

Quot igitur cauſæ. Tex. XXXIX.

De caſu, & fortuna qq. tres. Generibus cauſarum enarratis, de quibuſdam communibus cauſis, puta caſu, & fortuna loquitur, ac tres quæſtiones examinandas proponit. Prima eſt. Quæ cauſe ſint, caſus & fortuna, & quid utrumque ſit. Hæc autem tria ordine præpoſtero diſcutit, nam a tertia incipit, & primam ultimo loco tractat. Reddit autem rationem cur de his tractet, dicens, caſum, & fortunam cauſas communes generationis, & eſſe multorum omnes ſentiunt. hic uero communia traduntur.

Quidam enim, & ſi ſint, an non Tex. XL.

1. op. quorundam antiquorum. Prius quid antiqui ſenſerint, in medium proponit. Fuerant, inquit. quidam, qui caſum & fortunam non eſſe dicebant, & hi duplici mouebantur ratione.

Prior eſt, oīa quæ a caſu, & fortuna fieri dñr, habent iam determinatā aliquam particularitatem, in quam ſingula referri ualeant: non eſt ergo ponēda fortuna. Antecedens patet: ſi aliquis adierit forū animo emēdi aliquid tñ, & illic occurrit alicui, qui debebat ei pecunias, a quo eas recipit, tunc a fortuna dicitur ei occurriſſe, & recepiſſe, ſed horū cauſa eſt, quia in forū uenit, ergo qđ a fortuna eſt cām hēt determina-

minatam, idem contingit in aliis fortuitis, & caſualibus effectibus: ſinguli.n. ſuas habent cās particulares, nō ergo eſt fortuna.

Quoniam aliquod eſſet.
Tex. XLI.

2. ratio Poſterior ratio horum eſt. Si fortuna eſſet, antiqui Philoſophi cauſas generationum tractantes de illa diſſeterent: at nihil illi dixerunt, ergo opinabantur non eſſe: n.n ergo eſt fortuna. Incōueniens enim eſt dicere, quòd illa ſit, & Philoſophi nihil de illa dixerint, cum reliquas tractauerint cauſas. Argumentum eſt fere ab auctoritate.

Sed & hoc mirabile. Tex. XLII.

Sol. 1. rōnis antiquorum. ARiſt. reiicit has utraſque horum rationes. Ad primam dicit, omnes, communiter bene ſciunt iſta, quę a caſu, & fortuna dicuntur habere cauſam determinatam, ut dicunt iſti antiqui auferentes fortunam, cum hoc tamē omnes fatentur aliquid a fortuna, aliquid non a fortuna eſſe: ergo nihil prohibet, q. eorum, quæ a fortuna dicuntur, ſint cauſę determinatæ, quominus fortuna ſit Et nota, quod ex communi conſenſu rationem illorum euertit: omnes enim admittentes illud antecedens, fortunam tamen ponūt, & profecto id uerum eſt: nullus n. eſt ita ruſticus, qui neſciat cauſam, quod ille occurrerit debitori, eſſe, quia uenit in forum, cū hoc tamen fatetur eſſe a fortuna: aliquid igitur de fortuna oportet tractare.

Quocirca, & quodammodo.
Tex. XLIII.

Sol. 2. rationis. SEcundam ipſorum euertit rationem, dicens, oportuiſſet aliquid dixiſſe de fortuna, ut probarum eſt ratione præcedenti, quod ſi dixerit, antiquos nil dixiſſe de fortuna, reſpondet, non dixiſſe, nec tractaſſe quicquam: nam qui mentem aut qui ignem, aut qui litem & amicitiam aut quid ſimile poſuerūt rerum principiū, non dixerunt iſta eſſe fortunam, unde omni ex parte ſunt reprehendendi iſti. Si enim non putarunt eſſe fortunā, arguendi ſunt, cum id ſit contra omnium opinionem. Si uero putarunt eſſe, & non tractarunt, ob id etiam reprehendendi ſunt, cum cauſas inſufficienter inquiſierint, & diſcuſſerint, & ob id maxime, quòd fortuna utuntur aſſignātes eam cauſam aliquorum effectuū, ut patet apud Emped. qui dicebat mundū ſæpe generatum, & corruptum, generandum, & corrumpendum, atque aerem eſſe modo ſuper aquam a fortuna: nam in alia generatione mundi, non ſic erit, nec fuit, unde a caſu ordo elementorum eſt. Similiter animalium partes a caſu prouenire ſæpe dicebat: debuit igitur de tali cauſa diſſerere. Et nota, quòd hic non eſt ſermo de omnibus, ſed de quibuſdā antiquis.

Sunt autem quidam, qui & cœli.
Tex. XLIIII.

2. op. aliorū philoſ. SEcundam aliorum citat ſententiam, inter quos (ſecundum Philo. & The.) fuit Democ hic fortunam tantum conſtituerat in mundi generatione, non autem in generationibus entium naturalium. Democri. enim poſuit infinitos mundos factos ex athomis, quod ſi ab eo peteres, quare hic mundus hoc loco, alius illo loco eſſet, reſpondebat caſu id eſſe ex motu athomorum: quod ſi rurſus, quare cœli primo, poſtea elementa, & inter elementa, quædā prius, quædam poſterius facta, id etiam caſui tribuebat: quia accidit tales athomos ſic conuenire, unde caſum in mundi partibus præcipuis tantum ponebat.

Et ualde hoc ipſum admiratione.
Tex. XLV.

Confutatio 2. opi. HOrum opinionem reprehendit, & merito. Reprehenſio autem conſiſtit in hoc, quod iſti horum inferiorum puta animalium, plantarum, & reliquorum ponunt cauſam determinatam, puta intellectum, aut naturam, aut quid aliud: non enim ex quolibet fit quod libet, ſed ex principio determinato, ut ex proprio ſemine fit quodlibet animal, & planta: mundi autem, & cœlorum, quæ diuiniora ſunt iſtis, nullam cauſam determinatam ponunt, ſed ſolum fortuitum athomorum motum: debuerunt ergo cauſam multo

multo magis determinatam ponere, cum dixerint cœlos, & mundum eſſe factum.

Atqui ſic ſe habeat hoc ipſum. Tex. XLVI.

2 OB hoc tale abſurdum admiſſum dicit oportere, an ita ſit, tractare & inquirere, & non ſolum abſurdũ, hoc eſt, cœlos a caſu factos ſed abſurdius eſt dicere ſimul caſum non eſſe in his inferioribus, quod reprobat ratione hac. In iſtis ſenſibilibus multa a caſu uenire expertum eſt, cum motus ſint regulatiſſimi, & indeficientes: ergo potius in his ſenſibilibus caſus, & fortuna conſtituenda ſunt, quàm in cœlis, & uniuerſo.

Sunt autem quidam, quibus fortuna uidetur. Tex. XLVII.

3. opi. aliorum Philoſ.

TErtiam ſententiam recitat, quæ eſt Stoicorum, ut notat Simpl. qui fortunam quandam cauſam diuinam ponunt humano intellectui occultam, a qua omnes effectus iſtos fortuitos prouenire dicunt, atque Deam quandam fortunam faciunt. His igitur enarratis circa aliorum ſententias, repetit illa tria, quę diſcutienda propoſuit, ac modo eo ordine ponit, quem in eis diſcutiendis obſeruaturus eſt, quid ſint caſus, & fortuna: quomodo differant: inter quas cauſas ſint conſtituenda.

Caput Quintum.

Primum igitur cum uideamus. Tex. XLVIII.

Sola Ariſt 3 diſ ad inueſtigandum quid ſit caſus & fortuna.

ALiquot præmittit diſtinctiones, ex quibus quid caſus, & fortuna ſit colligit. Prima eſt effectuum. Alii quidem ſemper, & ſimiliter eueniunt ut Solis occaſus, & ortus: quòd noctē dies ſuccedat: quòd animal ſit cum ſenſu. Alii frequenter eueniunt, licet aliquando deficiant, ut quòd homo naſcatur cum duplici oculo, quod ſenes caneſcant.

Neutri horum dicuntur a caſu, uel fortuna, & ſi nullus alius eſſet, non eſſet fortuna uel caſus. At conſtat eſſe alios, qui nec ſemper, nec frequēter eueniunt ſed raro, & in his eſt caſus, & fortuna, ut oēs dicũt: unde fortuna uel caſus eſt eorum, quæ nec ſemper, nec frequenter eueniunt: & quæ talia ſunt, a caſu, uel fortuna ſunt: ut quod fodiens uineā inueniat theſaurum, raro fit, & a fortuna eſt. unde patet fortunam eſſe, & caſum.

Eorum autem, quæ fiunt. Tex. XLIX.

SEcundam ponit diſtinctionem eorum, quæ fiunt tàm frequenter, quàm ſemper, & raro Quædam fiunt propter finem aliquem: Quædam uero non: ut deambulatio, quę gratia ſanitatis eſt, propter finē fit, & motus grauis deorſum propter finē eſt, ut quietem naturalem conſequatur: Quæ uero inconſiderate fiunt, ut fricatio barbæ, cum quis contemplatur, uel alia ſimilia, quæ accidunt, abſque fine fiunt. *2. diſt.*

Tertia diſtinctio eſt ſubdiuiſio quędam eorum, quæ propter finem fiunt Quędam ſecundum electionem. Quædā non ſecundum electionem fiunt Vbi aduerte, quod id operatur ſecundum electionē, quòd dirigit operationes, & res in finem, quē præcognoſcit, & intendit: & tale agens eſt rationale, & hmōi actiones dicuntur in finē ſecundũ electionē, ſicut operationes, quæ ſecundum intellectum, aut ſecundum artem fiunt Id uero operatur propter finem tantum, & non ſecundũ electionem, quod finem nō præcognoſcit, ſed naturali quodam inſtinctu propter finem operatur, & huiuſmodi operationes dicunt non ſecundum electionem, ut operationes inanimatorum, & uiuentium, & ipſius hominis, quas abſq; intellectus directione facit, ſicut nutritiones, generationes, & aliæ, quę dicuntur operationes ſecũdum naturam.

Hanc diſtinctionē applicat ad rē Ariſt. dicens: Cũ ea, quæ fiunt in oĩ, & propter finem, & non propter finem fieri contingat: & quæ propter finem, aut ſm electionem, aut non, Manifeſtum eſt profecto, quòd in particulari inter ea, quæ raro fiũt quædā propter finē, quædam non propter finem, & quædam ſecundum intellectum, & electionem, quædam non, ſed natura fieri *3 diſt. Nota.*

fieri inueniamus. v. g. quod aliquis cogitabundus manu aliquid faciat, non aduertens, quod nunquam fecit, raro fit, & non propter finem. Quod autē occurrens tauro murum aſcēdat ſalutis gratia, raro fit, & propter finem, & ſecundum electionē. quod equus in itinere conſternatus temeret, raro fit, & propter finem, a natura.

Huiuſmodi igitur, cum ſecundum accidens. Tex. L.

Qui nam effectus dicātur, caſuales & fortuiti.

EX præcedētibus colligit, qui effectus dicantur fortuiti, & caſuales, dicitque, effectus raro contingentes, cū ab his, qui præter finem agunt, per accidens fiunt, dici fortuitos, aut caſuales.

Nota duplex cauſa per accidens.

Vbi aduerte maxime, quod cauſa per accidens duplex eſt. Prior illa, quæ cū cauſa per ſe coniungitur, ut albus, & Polycletus ſunt cauſa per accidēs ſtatuæ, quia cō iuncti ſunt cum ſtatuario, & talis dicitur cā per accidens ex parte cauſæ. Poſterior cauſa per accidens eſt illa eadem, quæ eſt per ſe, ſi comparatur ad id, quod per accidens cōiungitur cū effectu per ſe, ut ignis comburēs trabē, cui domus innititur, per ſe quidē eſt cauſa combuſtionis, per accidens uero ruinæ, q̃a hæc eſt coniuncta per accidens cum effectu per ſe, & talis cauſa dicitur per accidens ex parte effectus, & hæc diſtinctio eſt Thom. & notanda.

Nota 2 tripliciter coniūgitur effectus per accidens cum affectu per ſe

Aduerte ulterius quod talis effectus dupliciter cōiungitur cum effectu per ſe, aut raro, aut frequenter, uel ſemper, ut in exēplo propoſito: Semper coniunctus eſt ille effectus, nempe ruina cum tali combuſtione trabis: ſimiliter bibit quis uinum, poſtea nocet podagræ, iſtud nocumentum nō eſt raro cōiunctum cum ſimili potatione uini. aliquando effectus per accidens raro eſt coniunctus cum effectu per ſe, ut quod fodiens uineam inueniat theſaurum, raro hoc cum uineæ foſſione coniungitur.

Nota 3 effectus raro contingens dupliciter

Aduerte ulterius, quod iſti effectus raro contingentes aliquando ſunt intenti aliquando non ſunt intenti a cā ſua principali, præſertim in agentibus ſecundum electionem. nam in aliis ſemper non ſunt intenti. v. g. fodiens terram, ſeu uineam, poteſt inuenire theſaurum, aut intendēdo inuentionem, aut non.

Qui effectus caſuales, & fortuitus

His ſuppoſitis, attende effectus illos eſſe fortuitos, & caſuales, qui per accidens, & raro conſequuntur effectus per ſe alicuius cauſæ, nec ſunt intenti a tali cauſa, & talis cauſa per ſe reſpectu effectus nō intēti raro cōtingentis dicitur fortuna, uel caſus: unde fortuna uel caſus eſt cauſa per accidens ex parte effectus nō intenti, raro autem contingentis: & hoc eſt quod mō dicit Ariſt. nēpe effectus iſti raro cōtingētes, cū per accidens fiunt, a fortuna dicuntur.

Oſtendit autem effectus eſſe quoſdam per ſe, quoſdam per accidens argumento ipſarum cauſarum: nam etiā cauſæ & per ſe, & per accidens dicuntur; nempe quæ cum per ſe cauſæ iunguntur, per accidens cauſæ ſunt, ut ędificator eſt per ſe cā ſtatuæ, per accidens uero albus, Muſicus, & alia, quæ ædificatori inſunt: ita ſimiliter effectus per ſe eſt reſpectu cauſæ per ſe, & effectus per accidens, qui cum eo coniungitur.

Nota 4

Attēde hic maxime, nec decipiatis quod non dicit has cauſas per accidens, quæ ex parte cauſæ ſunt, eſſe fortunam. hoc enim falſum eſt. nec hactenus ipſe quicquam dixit de fortuna, ſed de effectu ipſius. Verū hic ſolum utitur argumento hoc a ſimili, effectus dici & per ſe, & per accidens, nempe ea, quæ effectui per ſe coniunguntur, eſſe per accidens effectus, ſicut etiam cauſa duplex, & per ſe, & quod ei adiungitur, quod eſt cauſa per accidens & ulterius aſſimilat: ſicut cauſæ per accidens indeterminatæ ſunt, quia multa uni accidūt, cauſa uero per ſe, una eſt: ita effectus per ſe unus, & unius rationis. at effectus per accidens multi ſunt, unde cum huiuſmodi ſint a fortuna, effectus fortuiti ſunt indeterminati.

Ipſa autem adinuicem. Tex. L I.

In quib. conueniūt quæ a caſu, et fortuna.

DIfferentiam inter caſum, & fortunam poſterius tradendam dicit, at nunc ea, quibus, quæ a caſu, & quæ a fortuna ſunt, conueniūt, tradit. Hæc autem ſunt tria. Primum, quod utraque ſunt in his, quæ agunt propter finem: unde tam caſualis, quam fortuitus effectus eſt reſpectu cauſæ agentis pro fine, & hoc probat: quia effectus huiuſmodi eſt aptus, ut ſit intentus,

ut finis a tali cauſa, v.g. ſi quis ueniat in forum emendi gratia, & recipiat pecunias a debitore, caſus eſt, & fortunæ effectus illa receptio; & licet modo non ſit intēta, potuit eſſe intenta, nam ſi ille ſciuiſſet ſe recepturum pecunias in foro, ueniſſet utique propter illud.

2 Secundo. Conueniunt, quod uterque effectus accidit, id eſt. non eſt per ſe intentus, ſed finem intentum conſequitur.

3 Tertio. Quod non conſequitur finem intentum, ſeu effectum per ſe ſemper, aut frequenter, ſed raro.

4 Vnum tamen præter hæc ineſt effectui a fortuna nempe quod ipſius cauſa non eſt natura, ſed intellectus, & electio, ut reportatio pecuniæ, eſt effectus per accidens huius, quod eſt ueniſſe in forum, hoc autem ab electione procedit: quod clarius dicere, Effectus fortuitus non eſt, niſi ab agente rationali, nec conſequitur, niſi actionem, quæ fit ſecundum electionem, & intellectum: & hoc eſt dicere, non habet cauſam in ſe ipſo, id eſt, non eſt a natura, ſed ab electione.

Nota. Et aduerte hic multum, quod effectus non dicitur fortuitus, quamuis non ſit interius a cauſa, ſed conſequitur effectum per ſe, hoc enim non ſufficit, ſed raro, ut diximus debet conſequi, alias non diceretur fortuitus, nec caſualis.

Manifeſtum itaq; , quod fortuna.
Tex. LII.

Quid fortuna. Mirabili methodo Ariſtoteles, poſtquam effectum fortuitum indagauit, quid ipſa fortuna ſit, oſtendit, dicitq; Fortuna eſt cauſa per accidens in his, quę raro fiunt, & propter finem ſecundum electionem. ac ſi dicat, fortuna eſt actio aliqua ſecundum electionem procedens, quam conſequitur finis aliquis non intentus, & raro contingens. Diximus enim, quod cauſa per ſe illa eſt fortuna reſpectu per accidens effectus, ſiue talis ſit actio, ſiue ars, uel intellectus, ut in finem tendunt: unde colligit, quod fortuna eſt in his, in quibus eſt intellectus, & electio, hæc definitio nota eſt ex his, quæ notauimus tex. 50.

Indefinitas igitur cauſas.
Tex. LIII.

Varia epitheta fortunæ. Varia epitheta fortunæ per definitionem hanc declarat. Primo: Fortuna dicitur occulta, & immanifeſta hominibus: cuius ratio eſt, quia cum effectus fortuitus non habeat cauſam per ſe, niſi per accidens, poteſt multas habere cauſas, quia uariis effectibus per ſe poteſt coniungi, ut occurrere pontifici in uia, poteſt eſſe aut quia deambulatum ieras, aut negociatum, aut emptū, aut aliis ex cauſis. Cum igitur non habeat determinatam cauſam is effectus, a qua per ſe procedat, merito dicetur occultus.

2 Vlterius; a fortuna poſſumus dicere, quod nihil fit, & quod aliquid fit, utrumque enim uere, & cum ratione dicitur. Nihil enim fit per ſe a fortuna, fit autem per accidens, hoc autē eſt, ſecundum quid, fieri.

Et eſt cauſa, ut accidens.
Tex. LIIII.

1 Proſequitur attributa declarare, dicitq; . Fortuna quodammodo eſt cauſa, & non eſt cauſa: Non eſt quidem cauſa, ſimpliciter, ſed eſt cauſa ſecundum accidens: & repetit has cauſas per accidens eſſe infinitas, id eſt, numero indeterminatas; & exemplo utitur. Vt enim cauſæ per accidens ex parte cauſæ ſunt indefinitæ, quia multa poſſunt accidere cauſæ, ut domificator eſt cauſa domus per ſe, multa tamen per accidens, ut tibicen, albus, muſicus: ita & cauſæ per accidēs ex parte effectus multæ ſunt, & indeterminatæ, quia effectus fortuitus ex multis cauſis huiuſmodi poteſt prouenire, ut recipere pecuniam a debitore, poteſt eſſe, quia ei occurri, dum fugerem ab aliquo, uel dum perſequerer aliquem, uel dum inuiſerem aliquem.

Nota. Vbi ſemper attende, quod non uocat fortunam cauſam per accidens ex parte cauſæ, ut notat Themiſt. & ſupra nos diximus.

Et dicere aliquid eſſe præter rationem. Tex. LV.

ALiud fortunæ attributum declarat: dicitur enim fortuna ſine ratione:& merito, quia ratio intendit finem, qui aut ſemper, aut frequenter ſequitur: at fortuna eſt alicuius non intenti, & raro non contingens: huiuſmodi autem cauſæ indeterminatæ ſunt, ob id fortuna irrationalis, & indeterminata merito dicitur.

Attamen etiam in quibuſdam dubitabit utique.

dub. Ari. quid potius dicẽdum, fortuna cauſa ne per accidens propinqua, an remota.

DVbium mouet quod tale eſt: Illa dicitur fortuna, quæ eſt cauſa per ſe alicuius effectus, alterius uero cum eo coniuncti per accidens, eſſe poteſt, quod ſint multæ cauſæ huius effectus quædam proximiores, quædam remotiores effectui per ſe. tunc dubium eſſet, quæ illarum eſſet fortuna, ut ſi aliquis totonderit caput. & uentus ſeu æſtus aliquis ſuper uenit, & præter opinionem ſanatus eſt, utra cauſa erit fortuna, tonſio, quæ eſt remota, an uentus, quæ eſt propinqua? Et uult, ſecundum Philop. quod proxima magis dicatur fortuna uel caſus. Et ponit exẽplum Phil. Aliquis it in forum emendi gratia, occurrit amico, cum quo moram facit, poſtea it in forum, & occurrit tunc ei debitor, a quo pecuniam recipit: duplex huius receptionis eſt cauſa, & mora cum amico. (ſi enim prius ueniret, non occurreret debitori) & etiam ipſa itio in forum, & utraque dicitur fortuna, ſed magis fortuna eſt, quod uenerit in forum, quia magis propinqua, & potuit etiam ueniſſe illo tempore alia ex cauſa, etiam ſi cum amico moram non feciſſet.

Fortuna autem bona. Tex. LVI.

ALia epitheta fortunę declarat, quę nota ſunt, fortuna dicitur bona, uel mala ab effectu, qui accidit, ſi bonus, uel malus ſit, quod ſi magnum bonum acciderit, dicitur euſortunium: ſi uero magnum malum, dicitur infortunium. Et nota, quod ſicut, ſi bonum magnum accidit, euſortunium, ſeu proſpera fortuna dicitur, ita ſi magnum malũ euadere acciderit. Similiter, erit infortunium magnum bonum caſu perdere, & non ſolum, quando mala, uel bona præſentia ſunt, ſed quando proxima ſunt; quod enim parum diſtat, quaſi non diſtare uidetur, unde a magno malo imminenti liberari, euſortunium eſt, & a ſpe proxima magni boni decidere, caſu tamen, infortunium eſt. Vlterius euſortunium eſt incertum, ſicut & fortuna: quod enim raro accidit, incertum eſt,

Alia epitheta fortunæ quid ſit infortunium, & euſortunium.

Caput Sextum.

Sunt igitur ambo cauſæ. Tex. LVII.

MOdo differentiam caſus, & fortunæ indagare contendit, ac repetit ea in quibus conueniunt. Sunt enim utraeque cauſæ per accidens, & effectuum raro contingentium, & in his, quæ ſunt, & agũt propter finem. Sed differentia eſt, quod caſus eſt ſuperior: omnis enim fortuna eſt caſus, ſed non omnis caſus eſt fortuna. Hanc differentiam (quantum mihi uidetur) triplici argumento oſtendit, primum ſumitur a denominatiuo ſic. Iis ineſt fortuna, quæ fortunata dicuntur: ſed non omnibus quibus ineſt caſus conuenit fortunata dici: ergo non ſunt idem caſus, & fortuna. Maior eſt nota. Minorem declarat dicens, quod fortunata dici, ineſt iis, quibus ineſt actio, id eſt, libera operatio, & humana, quæ hominibus ineſt ſolis: ac ob id ſolum hominibus inerit fortuna ſecundum

In quib. differat caſus, & fortuna.

Oĩs fortuna eſt caſus ſed nõ econtra.

1. ratio

actiones liberas,& ſecundum electionem, ut ſit ſenſus,non eſt fortuna,niſi cũ agens ſecundum electionem intendit aliquid,ad quod aliquid raro contingens pręter intẽtionem ipſius conſequitur.

Quocirca,& neceſſe eſt. Tex. LVIII.

Probatio minoris, quod ſcil. fortuna non inſit niſi ĩ ijs, qui ſecũdum electionem agunt. Nota.

MInorem probat,quòd fortuna non inſit,niſi in quibus actio,ideſt operatio, ſecundum electionem ineſt. Fortuna aut eſt fœlicitas, cum eſt pro ſpera,aut prope fœlicitatem. ſed fœlicitas eſt quædam actio ſecundum electionem : ergo fortuna etiam eſt,ubi talis eſt actio.

Nota,quod fortuna dicitur fœlicitas ſecundum eos,qui in uoluptate, & bonis externis fœlicitatem conſtituerunt. dicitur prope fœlicitatem ſecundum Ariſt. qui nõ niſi in contemplatione eam poſuit : bona autem externa, ut inſtrumenta fœlicitatis poſuit, quæ bona externa dicuntur a fortuna : quia maxime ſunt fortuitis caſibus expoſita : fœlicitas autem non conſiſtit in quacunq; actione, ſed in actione libera,& ſecundũ rationẽ,ut dicitur. 1.Eth. c 7. unde cum fortuna ſit coniuncta fœlicitati,ſequitur, quibus ineſt fœlicitas Ariſtotelica, ſolis ineſſe fortunam.

Ob id neque inanimatum quippiã. Tex. LIX.

carentia uſu rationis non dicũtur fortunata, nec in eis eſt fortuna,niſi metaphorice,& paſſiue.

EX hoc infert,quod inanimata , bruta , pueri carentes uſu rationis , non dicuntur fortunata , nec eis ineſt fortuna : non enim agunt propter finem ſecundum electionem. Duo tamen modi ſunt , quibus fortunata dici poſſunt. primo metaphorice,ſicut Protarchus Philoponus lapides ex quibus altaria fiebant,uocabat fortunatos: alios uero eũ ipſis copulatos,ideſt, eiuſdem ſpeciei, ex quibus ſolaria fiebant,infortunatos,eo,ꝙ illi honorarentur, hi conculcarentur : ſed hoc eſt fortunata eſſe per metaphoram,ac ſi illi lapides per electionem operati fuerint.

Altero modo dicuntur iſta fortunata paſſiue,eo,quod ſecundum electionem agentibus ſecundum fortunam accidunt , ut quia accidit Ciceroni conſuli,quod tũc Catilina malum machinatus fuerit, quod Cicero euertit,urbemq; liberauit : Roma dicta eſt fortunata paſſiue:& deniq; ea fortunata dicũtur, quibus fortunati ſumus , ſed non quod fortunam habeant actiue , ita ut ſecundum fortunam agant.

Sed caſus, & aliis animalibus. Tex. LX.

caſus & conuenit inanimatis,& irrationalibus.

QVod autem pluribus ſe extendat caſus , ut minor illa ſumpſit probat nam in animalibus , & in nanimatis ineſt caſus , quibus ut dictum eſt,fortuna nõ ineſt,& probat. Nam ſi equus in prælio ſitiens , prælium deſerat ad fluuiũ confugiens , & accidat , omnes equos tunc qui erat in prælio occidi caſu iſte ſaluatus , & liberatus dicetur : non enim intendebat ſaluari , ſed bibere . Vlterius: ſi ſubſelliũ aliquod tripes cadat ex alto,& ſuper pedes ſteterit aptum ad ſedendũ , caſu profecto ita ſteterit:nõ enim cecidit, ut ſic ſtaret. Vide igitur caſum his ineſſe,quibus non ineſt fortuna: ille ergo eſt ſuperior.

Quare manifeſtum eſt. Tex. LXI.

COlligit argumenti concluſionem , quæ eſt definitio cauſalis effectus,unde definitio caſus extrahitur Ille eſt caſualis effectus, qui prouenit a cauſa agente propter finem , ſiue ſecundum electionem,ſiue non, cum a tali cauſa non eſt intentus , ſed per accidens conſequitur cauſæ effectum per ſe , & ratio:& hoc eſt dicere,cuius extra eſt cauſa, ut dicit Philopo. cauſa enim dicitur extra effectum,cum ipſum per ſe non facit,nec intendit.

Quid ſit caſus.

Ex quo poſſumus definire caſum ; eſt cauſa per accidens in his , quæ agunt propter finem,eorum, quæ raro contingunt. His autem ſuperaddit fortuna, quod ea, quæ eueniunt,ſint eligibilia,& in habentibus electionem, hoc exponit bene Philop.dicit, quę a fortuna eueniunt, dici eligibilia , ut intelligas non omnia,quæ hominibus a caſu proueniunt eſſe a fortuna, ſed ea , quæ accidunt , cum ſecundum electio.

electionem operantur: nam multa accidunt a ſolo caſu, ſicut in brutis, & inanimatis, ut ſi cadens uulnere ſanatus fuerit, caſus eſt. Vlterius dicitur fortuna eſſe in habentibus electionem, ad excludendum ea, quæ paſſiue a fortuna dicuntur, ut ſupra declarauimus.

Signum autem eſt ipſum fruſtra. Tex. LXII.

2. differētia caſus & fortunæ ex Etimologia. Secundum argumentum eſt ab etymologia, pro cuius declaratione aduerte primo. Quod nos dicimus fruſtra, Græce dicitur μάτην, & quod nos dicimus a caſu græce dicitur αὐτόματον, quaſi ipſum fruſtra factum.

Nota 1 *Nota 2* Aduerte ulterius, quòd fruſtra dicitur, quod non conſequitur finem propter quē eſt factum: ut ſi quis deābulet gratia uentris purgandi, ſi non purget, fruſtra dicetur deambulatio, dummodo tamen illud quod fit, ſit aptum ad talem finem conſequendum, alias nō dicetur fruſtra: ſi enim quis lauet manus, ut ſol eclipſetur, ſi poſt ea non eclipſatur, non ob id lotio dicetur fruſtra: quia nihil faciebat ad illum finem.

Nota 1 Aduerte ulterius, quod ubi eſt caſus, ibi eſt fruſtra, licet non omnino, nam cauſa reſpectu finis non intenti fruſtra dicitur, quamuis poſſit eſſe, quod ſimul cum fine non intento conſequatur intētum, ut poteſt lapis cadere ſimul in locum ſuum, & caſu percutere aliquem, tamen reſpectu finis non intenti, fruſtra dicitur, cum intentum in eo non conſequatur.

Differentia colligitur. Ex his colligitur argumentum ab etymologia, cum fruſtra, & caſus ſecundum nominis ſignificationem, & uocem conueniant, fruſtra autem ſit ſuperius fortuna etiam erit, & caſus. huius argumenti Ariſtot. ſola duo notabilia ſuperiora, unum in hoc textu, alterum in ſequenti, id uero quod concluditur notatur in illo uerbo, ſignum huius eſt, ſcilicet quod caſus ſit ſuperior fortuna. Vocat ſignum argumentum a poſteriori, quale hoc eſt.

Sic igitur caſus iuxta nomen. Tex. LXIII.

Cum quid fruſtra eſſet declaraſſet, nunc caſum ſecundum nomen a fruſtra denominari dicit, ut ſuperius explicuimus, ut cum lapis cadit, & percutit, caſu ea percuſſio eſt, & quodammodo reſpectu ipſius lapis fruſtra cadere dici poteſt. Quòd ſi dicas, non percutit caſu, quia quæ caſu fiunt, apta ſunt, ut fiant tanquàm finis: Reſpondet id etiam his euenire: nam illa percuſſio potuit eſſe intenta ab aliquo, nam lapis potuit proiici ab aliquo intentione percutiendi, quāuis modo non ſit proiectus.

Maxime autem eſt ſeparatum. Tex. LXIIII.

Tertium argumentum eſt quo dicit maxime cognoſci diuerſitatem inter caſum, & fortunam, nam caſus aliquando procedit a principio intrinſeco naturali, ut ſit in monſtris, quæ a caſu ſunt, & caſus in ipſis eſt cauſa interna, puta materia, ut dicemus poſt: at quæ a fortuna eueniunt, cauſam habent extra ſe. non igitur idem ſunt. Fortuna enim eſt actio humana, cui accidunt multa externa præter intentionem: ob id effectus fortuiti dicuntur habere cauſam extra ſe, caſuales uero non ſemper, ut diximus. *3. differētia caſus & fortunæ*

Quod igitur ſit caſus. Tex. LXV.

Repetit duas quæſtiones ſuperiores, quæ ſolutæ iam ſunt, nempe quid caſus, & fortuna, & quomodo inter ſe differant: tertiam autem ſoluit, nempe in quo modo cauſarum ſint, dicitque eſſe in eo modo cauſarum, in quo eſt cauſa unde principium motus, id eſt, efficiens: ſunt enim cauſæ efficientes per accidens: & probat. nam effectus horum, aut eſt natura, aut intellectus. agens naturale, aut agens ſecundum electionem, utrunq; uero eſt cauſa efficiens, quamuis huiuſmodi cauſæ, cum per accidens ſint, nō habeant determinatos effectus, ut iam ſupra declarauimus. *In quo genere cāsarum ſint caſus, & fortuna.*

Quoniam autem caſus. Tex. LXVI.

No. quid potiſſimũ ſit caſus, & fortuna

VNum oſtendit, quo maxime fortunam, & caſum declarat: dicit, quòd intellectus aut natura id eſt, agens naturale, aut ſecũdum electionem reſpectu effectus per accidens, dicitur fortuna, uel caſus. At qui omne per accidens ſequitur aliquod per ſe, oportet, quòd illa agentia ſint primò per ſe cauſa alicuius effectus: quod eſt dicere cum cauſa per ſe agit effectum; & alium per accidens attingit, raro tamen, fortuna eſt, uel caſus, unde ut ſit fortuna uel caſus prius natura debet eſſe alicuius cauſa per ſe, & hoc eſt pulcrũ documentum.

Poſterior itaque caſus eſt. Tex. LXVII.

No. cur omnem caſum, et fortunã debere eſſe in effectum & naturã.

COncludit fortunam, & caſum eſſe poſteriores intellectu, & natura: ſenſus iſte eſt Prius natura intellectus, & agens naturale ſunt in aliquem finem per ſe intentum, quam in effectum per accidens, reſpectu cuius caſus, & fortuna dicuntur. Ex quo egregie impugnat Democritũ: ſi enim ipſe cœlos dixit a fortuna factos, oportuit ponere aliquod agens naturale, aut ſecundum electionem, quod prius faceret aliquid per ſe, cum non ſit effectus fortuitus, niſi agens aliud per ſe intendat. cum ergo Democritus tale nõ poſuerit, non debuit dicere cœlos a fortuna factos fuiſſe. Hæc Ariſt dicit de caſu, & fortuna, & bene: de omnibus tamen diſputandum eſt gratia declarationis.

An ſint fortuna, & caſus. Quæſt. IX.

QVamuis in textus enarratione, ſatis caſus, & fortuna fuerint explicata; tamen quia aliæ ſuperſunt difficultates, quæ determinatione maiori indigent, non erit inutile rursũ hanc aggredi materiam, & quia aliqui etiã poſt tempora Ariſt. fortunam eſſe omnino negant, ipſorum argumenta proponemus, ut ueritas manifeſtetur.

Primum ſit. Omne ens per accidens reducitur ad ens per ſe: ergo omnis effectus per accidens, reducetur ad cauſam per ſe: ſed tales effectus fortuiti ſunt per accidẽs: reducendi ſunt ergo ad cauſam per ſe: non ergo fortuiti erunt, cum cauſam habeant per ſe. 1. Arg

Secundo, omne quod uere eſt, & nõ eſt cauſa cauſam habet ueram: ſed tales effectus dicti fortuiti uere ſunt, & habent eſſe: ergo ueram habent cauſam: nõ ergo ſunt a fortuna: hæc n. eſt cauſa non uera. 2

Tertio. Vna eſt cauſa uniuerſalis cõcurrens ad omnes effectus, ut dictum eſt: ergo nullus eſt effectus præter illius intentioné, unde non erit fortuitus. 3

Quarto: quia uidetur contra fidem ponere fortunam. Vnde Aug. 1. lib. retract. in principio accuſat ſe, quod aliquando uſus fuerit hoc uocabulo, fortuna. 4

Quinto, etiam ſi eſſet fortuna, ut uult Ariſt. adhuc non uidetur tradenda ſcientia de ea: eorum enim, quæ per accidens ſunt, non eſt ſcientia: at fortuna, & caſus ſunt cauſæ per accidens: ergo ipſorum non eſt ſcientia. Hæc ſunt præcipua argumenta in hac parte. 5

In cuius declarationem ſit primum fundamentum inter cauſas efficientes quædã ſunt per ſe, quædam per accidens, ut dictũ eſt. Per ſe illa eſt, quæ ſecundum ſe, & ſecũdum ſuam uirtutem effectum operatur, ac ipſum attingit, ſicut ignis eſt cauſa per ſe alterius ignis. Per accidens uero eſt, quę ſecundum ſe non attingit effectum: ſed quia coniungitur cauſæ per ſe attingenti, uel quia ipſa attingit aliquem effectum, ad quem alius effectus conſequitur. 1. fund. Duplex cã, per ſe & per accidens.

Vnde iuxta hoc duplex eſt cauſa per accidens, & cauſa per accidens ex parte cauſæ, & cauſa per accidens ex parte effectus. Dicitur cauſa per accidẽs ex parte cauſæ illa, quæ ob id dicitur cauſa effectus, quia ineſt cauſę per ſe illius talis effectus, quomodo muſicus, & albus, & Philoſophus, ſunt cauſa per accidens ſtatuæ, ſi accidat, quod ſt atuarius, qui eſt cauſa per ſe, ſit albus, muſicus, & philoſophus. At cauſa per accidens ex parte effectus, eſt illa cauſa, quæ ob id alicuius effectus eſt cauſa, quia iſte talis effectus coniungitur cum effectu per ſe ipſius cauſæ, ut fodio terrę eſt cauſa Duplex eſt cã per accidẽs.

pes

per accidens inuẽtionis theſauri: quia in uentio theſauri eſt effectus coniunctus cũ effectu per ſe ipſius foſſionis: effectus .n. per ſe illa terræ apertura.

Quō differunt illa duo genera cauſarũ per accidens Differunt autem hæ cauſæ per accidens. Prior enim puta ex parte cauſæ habet eundem effectum cum cauſa per ſe, at poſterior habet alium effectum ab ipſo effectu per ſe: hic enim ſunt duo effectus, illic uero unus ſolum. nam eadem cauſa per ſe reſpectu unius effectus, eſt per accidens reſpectu alterius; at cauſa per accidens ex parte cauſæ habet unum effectum, cuius dicitur cauſa ob id, quia coniũcta eſt cum cauſa per ſe notum eſt.

5. modi cauſæ per accidens ex parte effectus. Huius cauſæ per accidens ex parte effectus quinque ſunt modi obſeruandi, quorum primus eſt, quo una cauſa dicitur eſſe cauſa remouens prohibens, nempe quando attingit alicuius ſeparationem, quod impediebat effectum, ſicut qui remouet
1 columnã, qua innitebatur domus, eſt per accidens cauſa ruinę domus: & medicina quæ remouet impedimentum aliquod motus, eſt cauſa motus.

2 Alter eſt modus, quo una cauſa dicitur cauſa contrarii ſui, nempe cum remouet aliquid, quod debebat operari contrarium illius effectus, v. g. ſcamonea eſt calida, & tamen dicitur corpus infrigidare: quia remouet choleram, quę calefacit, & ſic ſal dicitur conſeruare carnes: quia remouet humiditatem quę corrumpit.

Nota Et aduerte quod multũ diſtat hęc cauſa a præcedenti nam remouens prohibens per ſolam impedimenti ablationem, effectum facit: at iſta cauſa non per ſolam cõtrarii ablationem facit effectum, ſed relinquit aliis cauſis, ut ipſum efficiant: dicitur autem cauſa, quia facit ut tales cauſę operentur, & applicentur ad opus: unde ſcamonea non eſt, quę ſecundum ſe infrigidat, nec ſal conſeruat: & hos duos modos cauſarum per accidens, docet Alber. tract. 2. cap. 8.

3 Tertius eſt, cum aliqua cauſa attingit aliquam diſpoſitionem, quę requiritur ad effectum, ſed non ex ipſa ſola ſequitur effectus. ſed ipſa abſque effectu poni poteſt: & iſta cauſa dicitur occaſio, ut tyranni fuerunt occaſiones martyrii: quia inſligebant mortem, quæ erat neceſſaria diſpoſitio ad martyrium. non tamen mors ſufficiebat, niſi fides, & patientia ad martyrium accederent. & pœna quibuſdam inflicta, eſt occaſio aliorum emendationis.

Quartus eſt, cum cauſa effectum aliquem operatur. quem alius non intentus ſequitur, & talis dicitur caſus, cum ille effectus nõ intentus raro ſequitur, ut ſatis eſt in textu dictum: quę cauſa ſi fuerit ſecundum electionem procedens, dicitur fortuna, & erit quintus gradus cauſę, unde fit, quod caſus. & fortuna ſint cauſę efficientes per accidens ex parte effectus in his, quæ raro contingunt, & propter finem agentibus. 4

Sit ſecundum fundamentum, in quo magis declaratur natura effectus caſualis. Ad effectum caſualem ſemper conueniũt duæ particulares cauſæ, quarum utraque aliquando eſt caſus, aliquando fortuna, aliquando altera caſus, altera fortuna, aliquando altera cauſa per ſe, altera fortuna uel caſus, v. g. ſi quis eat in forum emendi gratia. & occurrat amico uel debitori, a quo recipiat pecuniam, tunc receptio pecuniæ eſt effectus fortuitus, habens duas cauſas, nempe aduentum huius, & illius in forum: ſi neuter intendebat talem pecuniæ receptionem, utraque cauſa eſt fortuna: ſi alter intendebat, alter non. una eſt fortuna, altera uero per ſe cauſa. *2. fund. Ad effectũ caſualẽ ſemper duæ cauſæ particulares cõcurrũt & quõ illæ ſe habeant.*

Vlterius, fodit quis uineam, & inuenit illic aurum, huius inuentionis duplex eſt cauſa, & fodiens, & producẽs illic aurum illud tunc una cauſa eſt fortuna, altera caſus: caſu enim illic aurum productum eſt, ut ille inuenire poſſet.

Vlterius, ſi equus currens ad fontem bibendi gratia percutiatur a lapide cadente, percuſſionis utraq; cauſa eſt per accidens, & caſus, cum non ſit ſecundum electionẽ: ex quo habetur, quod fortuna uel caſus nõ eſt ſufficiens cauſa effectus fortuiti, aut caſualis, niſi duę conueniant cauſæ particulares, ut dictum eſt.

Sit tertium fundamentum. differũt ua de iſta, caſus, ſeu fortuna, fruſtra, temere uanum. caſus enim, & fortuna dicitur cauſa. quam ſequitur effectus aliquis non intentus, licet differat caſus: quia uniuerſalior eſt, ut ſupra diximus: at fruſtra dicitur cauſa, quæ ſuum effectum non conſequitur: unde ratio, ut ſit fruſtra, conſiſtit in hoc, quòd non conſequatur effectum, ſed ut *3. fund. quid caſus, et fortuna quid fruſtra, quid temere & quid uanum.*

aut ...

autem ſit fortuna, uel caſus, quod conſequatur effectum, non tamen intentum.

Poteſt autem eſſe, ut ſit aliqua cauſa ſimul fruſtra, & fortuna, & quod nec ſit fruſtra, nec fortuna. Et quod ſit fruſtra, ſed nō fortuna, & quod ſit fortuna, ſed nō fruſtra. v.g ſi aliquis eat, ut alloquatur amicum, & occurrat Pontifici non tamen amico, tunc illa uia fruſtra eſt, quia non eſt conſequuta ſuum finem: & eſt fortuna, quia attigit finem non intētum. At ſi occurrat amico ſolum, tunc nec eſſet fruſtra, nec fortuna: at ſi utrumque fieret, & concurreret Pontifici, & alloqueretur amicum, tūc eſſet fortuna, ſed non fruſtra: quod ſi neutrum fieret, eſſet fruſtra, ſed non fortuna, idem dico de caſu, & intelligenti exempla ſatis nota ſunt.

Verum eſt, ut in textu diximus, ubi eſt fortuna, dicitur aliquo modo fruſtra, quatenus effectus non intentus, non eſt effectus non intentus.

Temere dicitur actio, quæ in illum finē dirigitur, in quem de ſe non eſt ordinata, ut ſi quis bibat uinum ad expellendam ſebrim: & effectus dicitur temere factus, qui actionem ſequitur, quam nō eſt aptus conſequi.

Vana uero dicitur actio quæ non ordinatur in finem, in quem ordinari poſſet, unde uanus labor eſt, qui nō ordinatur in requiem ueram, in quam ordinari poſſet. his igitur ſuppoſitis fundamētis ſit prima concluſio.

1. concl. Fortuna non eſt aliqua una cauſa communis diuina, a qua effectus omnes fortuiti proueniunt. Antiqui enim conſiderantes effectus fortuitos īcertos, & occultos, ac ob id difficiles ad conſequendum, uel cauendum, ad diuinum fauorem, & auxilium recurrebant, quaſi per ſe non ſufficerent a talibus ſe effectibus liberare, cum mali ſint, nec eos obtinere, cum boni ſint, ſed errantes Deam quandam huius gratia conſtituebant.

Imago fortunæ apud antiquos. Quam, ut notat Alber. ſic depingebāt, nempe in tota ſtantem, ad ſignificandam uarietatem, & conſtantiam, quæ in effectibus apparcat: cæcam, ad denotandam imprudentiam effectuum fortuitorum: non enim ſecundum electionem ſunt: ſimiliter dimidiam albam, & dimidiam nigram, ad exprimendos effectus & fœlices & infœlices.

Iſtorum ſententia falſa eſt, & erronea: & hanc etiam Ariſtoteles reiicit. nō enim diuina agunt quicquam inconſiderate, & imprudenter, nec eſt numerus Deorū multiplicandus, & in hoc ſenſu Doctores ſancti prohibent quicquam tribuendum fortunæ.

2. concl. Reſpectu Dei nullus caſus aut fortuna. Secunda concluſio. Effectus caſuales & fortuiti non ſunt reſpectu Dei glorioſi, & cauſarum uniuerſalium, ſed reſpectu cauſarum particularium tantum. Explicatur hoc. Cum accidunt aliqui effectus caſuales, licet non ſint intenti a cauſis particularibus, & præuiſi, ac ob id caſuales ſint ipſis, tamen a glorioſo Deo præuiſi ſunt: & ſi fuerint naturales, ſunt etiam intenti a cauſis uniuerſalibus, ob id reſpectu ipſarum non ſunt caſuales, v.g. Cum Petrus it ad forum emendi ſolum gratia, a fortuna recepit pecuniam, quam non intendebat, ob id illa receptio illi eſt caſualis. At glorioſus Deus mouens Petrum ad forum ſciebat optime illum effectum: ob id Deo non fuit caſualis. Cum autem Deus omnium abſque exceptione ſit præſcius, ſit, ut ipſi, & ipſius actioni, quæ cum omnibus cauſis particularibus concurrit, nihil ſit fortuitū, aut caſuale. Fortuita enim ſunt in his, quibus eſt imprudentię aliquid, ſecundum quam minus præuidet quæ futura. Vnde Ariſto. 8. ca. 2. lib. magn. moral. dicit, Ibi minus eſſe fortunæ, ubi plus eſt intellectus. *Nota, ibi minus eſſe fortunæ, ubi plus ē intellectus.*

Similiter effectus naturales, qui a caſu, ſed a natura ſunt, non ſunt a caſu reſpectu cœlorum, ut monſtra. Hęc enim reſpectu particularis agentis non intendentis illa ſunt a caſu, quod fœtus ſit duorum capitum, unus oculi, & ſimilia, hæc a generante particulari non intenduntur: At a generante uniuerſali, puta cœlis, & motoribus ipſorum intenduntur, quia talis materia, ex qua illa monſtra fiunt, ad talem monſtri figuram eſt diſpoſita, uel quia abundans, uel quia deficiens, uel aliis de cauſis, ut dicemus. Cœli autem, & uniuerſales cauſæ id intendunt, ad quod materia talis ordinatur, unde ex tali materia talem effectum puta monſtrum intendunt, non autem cauſa particularis, quæ ſolum ſibi ſimile intendit. *Reſpectu cāuſarum uniuerſalium effectus naturales non ſunt a caſu.*

Vtitur

Nota exẽ plum D. Thomæ. Vtitur S. Thom. hoc exemplo ad oſtendendum, quomodo non ſit effectus fortuitus reſpectu Dei, ſed reſpectu cauſarũ particularium. Si quis dominus habeat duos ſeruos,& mittat unum ad locũ quẽdam, poſtea alterum mttat ad alium locũ quo iſte non peruenit, niſi alteri occurrat, & dominus quidem ſciat id, ſed neuter ſeruus id ſciat, nec intendat, tunc quod unus alteri occurrat, illis quidem fortuitũ eſt, ſed non domino talem occurſum pręſcienti: ita Deus glorioſus cum omnium euentuum ſit pręſcius, & cauſa, nihil habet fortuitum.

alterum exẽplum. Poſſumus etiam uti alio exemplo ad oſtendendum, quod in caſibus naturalibus non ſit caſus reſpectu cœlorum. Sit ſartor, qui tales ueſtes facit, qualem accipit pannum ab aliis. Sit autem quidam, qui exiſtimans ſe offerre pannum album, offerat pannum nigrum, tunc præter intentionem ſuam, & a fortuna accipiet ueſtes nigras, tamen reſpectu ſartoris, non eſt fortuitum id, quod ueſtes nigræ ſint; ita ſunt cauſæ uniuerſales, quæ ſecundum materiam ſubiectam operantur effectus, ob id cum de ſe ad monſtrum eſt apta, monſtrum intendunt: & modo ſufficiant iſta.

3. concl. Tertia concluſio. Fortuna eſt cauſa efficiens particularis reſpectu effectus nõ intenti, ſimiliter & caſus. Eadem concluſio eſt contra Boetium lib. 1. de conſola. proſa. 1. effectus ipſos præter intentionẽ euenientes cenſet eſſet fortunam, aut caſum: non autem ipſam cauſam reſpectu effectus non intenti, contra Ariſtotelem. Eſt autem eadem concluſio ſatis in textu expoſita, ubi & caſus, & fortunæ definitiones explicuimus.

Modo ſolum hoc aduertendũ eſt quia conducit pro diſputatione ſequenti, nempe caſum,& fortunam eſſe efficientes cauſas, per accidens tamen, & in hoc ſenſu optime, & ſine errore concedimus fortunam eſſe, & caſum, multaq; fieri a fortuna,& caſu:& per hoc patet quæſtionis ſolutio In hoc enim ſenſu caſus eſt, & fortuna. Sed ſupereſt, ut ad argumenta propoſita reſpondeamus.

Ad 1 Ad primum argumentum oportet declarare illam maiorem, omne per accidẽs reducitur ad per ſe: habet enim triplicem ſenſum, & uerum. Primus eſt. omne accidens reducitur ad ens per ſe, id eſt, non eſt ullum accidens, quin ſit ſubſtantia, cui ta le innixum ſit accidens. Alter ſenſus eſt compoſite intelligendo: quod alicui conuenit per accidens, debet alicui alteri conuenire per ſe. Tertius ſenſus eſt, in cauſis omnis cauſa per accidens innititur cauſæ per ſe, ſeu omnis effectus per accidẽs præſupponit aliquem effectum per ſe: & hi ſenſus ueti ſunt, & multum obſeruandi: ſed nihil concludit argumentum. nã effectus per accidens ſunt quidem reſoluendi in ſuam per ſe, non quę ſit cauſa per ſe illorum effectuum, ſed aliorum quibus hi per accidens coniunguntur, ut receptio pecunię reducetur in cauſam per ſe, nempe in itionem ad forum, quæ eſt per ſe cauſa alterius, non illius receptionis, unde ſẽper manet fortuitus effectus. & hoc nota.

Ad ſecundum reſpondeo cum Alber. trac. 2. c. 2 1. eſt diſtinguenda maior. ſi. n. ſit ſenſus de ueritate pro eſſe reali, nempe omne quod realiter eſt. & non eſt cauſa, habet realem cauſam, eſt concedenda: ſed nihil concludit, nam fortuna, & caſus reales ſunt cauſę. quod ſi faciat ſenſum omne quod uere eſt, id eſt realiter, habet cauſam ueram, id eſt, propriam, & per ſe, hoc falſum eſt. nã effectus per ſe cauſam habent per ſe, & effectus per accidens, cauſam per accidens. *Ad 2*

Ad tertiũ facilis eſt ſolutio ex cõcluſione ſecunda. Non enim effectus caſuales ponimus, niſi reſpectu cauſarum particularium. *Ad 3*

Perinde patet ſolutio ad quartum: eſſet enim contra fidem ponere fortunam iuxta primã concluſionem, quo modo antiqui ponebant, ut dicit Aug. Ciuit. c. 18. & id Aug. reprehendit. ſed fortunam ponere, ut diximus, uerum eſt, & licet. *Ad 4*

Ad quintum dicimus, quod fortunæ non eſt ſcientia ad hunc ſenſum, quod fortuna non eſt cauſa per quam ullus demonſtretur, & ſciatur effectus. nam effectus ꝑ cauſas per ſe demõſtrandi ſunt, nõ per cauſas ꝑ accidens, nec ſic utitur Philoſophus fortuna: at fortunæ eſt ſcientia, quantũ ad hoc, quod, qd ipſa ſit, & qualis, cognoſcimus. Hæc. n. per ſe ſunt, & non per accidens: definitio enim fortunæ, & *Ad 5*

ipſius

ipſius paſſiones ipſi per ſe inſunt, & huius eſt ſcientia: & hęc ſatis ſint de quæſtione hac.

An quæ nec ſemper, nec frequenter ſunt, ſint a caſu. Quæ. X.

Senſus quæſt. DIfficultas hæc eſt circa textum, nam Ariſt. fortunam, & caſum dicit eſſe eorum, quæ nec ſemper, nec frequenter eueniunt? cum autem hæc ſint duo, nempe quæ raro eueniunt, & quę ad utrumlibet, quod .n. theſaurus inueniatur, raro euenit, ſedere uerò, aut ſtare ad utrumlibet eſt: non enim frequentius unum accidit, quam alterum. Dubium igitur eſt, an in utriſque ſint caſus, & fortuna tam in his quæ ſunt raro quam in his, quę ſunt ad utrumlibet, cum neutra ſint ſemper aut frequenter.

Sña Auic. In qua difficultate eſt ſumma diſcordia inter Auic. & Auer.

Nota. 1 Exiſtimat enim Auic. 1. lib. ſuffici. c. 13. quę ſunt ad utrumlibet etiam eſſe a fortuna & caſu. Et quia iſta ſententia eſt obſcura ſatis, declaratione opus eſt. Ob id aduerte, quod ſunt aliquę potentiæ, quæ de ſe non magis determinantur ad unum quā ad alterum oppoſitorum, ut potentia corporis ad colorem, non eſt magis ad album, quam ad nigrum.

Potentia motiua animalis non eſt magis ad ſtandum, quam ad ſedendum, ad motum, quam ad quietem. Cum autem determinantur potentię hæ ad unum oppoſitorum, ab altero determinātur; ut ab agente uno determinatur eo opus ad albedinem, ab altero ad nigredinem. animal ab appetitu determinatur ad ſedendum, uel ſtandum, comedendum, uel non comedendum.

Nota 2. Aduerte ulterius, quod iſti effectus poſſunt dupliciter conſiderari. Primo modo reſpectu ipſius potentiæ indifferentis, & æqualiter ſe habentis ad oppoſitorum utrumque: & tunc ad utrumlibet dici poſſunt, ut album reſpectu corporis potentię, non plus eſt, quam nigrum, & reſpectu potentię motiuæ in ſe, non eſt magis ſedere, quam ſtare. Altero modo poſſunt conſiderari reſpectu agentis ſeu potentiæ determinatæ, ut album reſpectu ſuæ cauſæ propriæ, & ſedere reſpectu appetitus determinati ad ſedendum, & comedere reſpectu uoluntatis inclinatæ ad comedendū: & tūc aut ſemper, aut frequenter ſunt: ex huiuſmodi enim cauſis, aut ſemper, aut frequēter tales ſequuntur effectus. Similiter ſi conſiderentur reſpectu materiæ proximę, & non indifferentis, nō ſunt ad utrumlibet: ex proxima enim materia actus proprius, aut ſemper, aut frequenter ſequitur. Hinc ſequitur, ut quæ ſunt ad utrumlibet reſpectu unius principii, ſint ſemper, aut frequenter reſpectu alterius. 4

Nota 3 Quibus ſuppoſitis aduerte, quod Auic. uult. quod ſi tales effectus reſpectu cauſarum propriarum conſiderentur, non ſint a caſu, quia a cauſis determinatis procedant, & frequenter aut ſemper eueniunt: & ſi reſpectu potentiarū indifferentiū cōſiderentur, tunc eſſe a caſu; ut reſpectu ipſius corporis abſolute a caſu eſt, quod album ſit: & reſpectu potentiæ motiuæ abſolute a caſu eſt, quod animal ſedeat, & reſpectu uoluntatis, & potentiæ indeterminatæ a caſu eſt, quod homo comedat, cum tales potentiæ ex ſe indeterminatæ ſint ad unum, aut alterum oppoſitorum.

1 ratio Auic. Hanc ſententiam probat Auicen. primo ex Ariſto. cuius opinionem eſſe hanc exiſtimat: dicit enim, Ariſtote quæ nec ſemper, nec frequenter ſunt, a fortuna uel caſu eſſe: cum autem hæc ſint quæ raro, & ad utrumlibet eueniunt, profectò hęc utraque a caſu dicuntur: quod ſi Ariſtot. per ea, quę nec ſemper, nec frequenter eueniunt, tantum intellexit ea, quæ raro accidunt, tunc ipſius diuiſio eſſet inſufficiens, nempe quædam ſemper quædam frequenter, quædam raro euenire, cum pręter hæc quędam ad utrumlibet eueniant.

2. ratio Auer. Probat ſecundo, ex communi modo loquendi, quem dicit reiiciendum non eſſe: dicimus enim; Acceſſi uiſurus regem, & a caſu comedebat, uel deambulat: ſunt autem iſta ad utrumlibet: ergo, in his aliquo modo etiam eſt caſus. Hęc eſt ſententia Auicen. fideliter expoſita, & eſt notanda, non enim paſſim intelligitur.

Auer. autem hoc libro. com. 48. cenſet

Quā ipſe ſumpſit ex Ale. et Them.

ſet óppoſitum, nempe tantum, quę raro eueniunt a foi tuna, uel caſu dici quæ ſententia eſt communis Græcorū, Themiſt. Alexan. & aliorū. Eſt etiam Albert tra. 2. c. t 2. & S. Tho. & aliorum Latinorum. Ratio iſtius ſententiæ duplex. Præcipua eſt:

1. ratio

prima. Fortuna, & caſus eſt cauſa unū intendens, quod conſequitur aliquid non intentū, ſed potentiæ illæ indifferētes non intendunt aliquid, ad quod ſequatur effectus non intentus, ut potentia corporis non eſt ad aliquid, quod cōſequatur albū, nec potentia motiua eſt ad aliquid, quod cōſequatur ſedere, aut ſtare: ergo tales effectus non ſunt caſuales reſpectu harum potentiarum, nec tales potentię caſus, & fortuna ſunt. quod ſi effectus ad ſua agentia comparentur, iam non a caſu, ſed intenti ſunt· quo argumento utitur Albertus. Vide igitur quomodo illi effectus nō

2. ratio

ſunt ullo modo dicendi caſuales. Altera ratio eſt: Fortuna, & caſus ſunt efficientes cauſæ; at potentiæ indifferentes oppoſitorum non ſunt effectiuæ, ſed paſſiuę ex parte materiæ ſe habentes: non ergo ſunt caſus, aut fortuna. hæc tamen ratio paulo poſt examinabitur. Iſta eſt Auer. ſententia, & D. Thomæ. & Græcorum, ac Latinorum communis, & mihi etiam placet.

1. concl.

Vt tamen magis hoc manifeſtum fiat, oportet aliquot concluſiones proponere, quarum prima ſit.

No. dupliciter aliquem effectum proueni re raro.

Non omnes effectus, qui raro eueniūt, a fortuna, uel caſu ſunt, ſed qui per accidens reſpectu cauſę per ſe eueniunt. hæc concluſio eſt Auic. loco citato, & eſt uera.

Pro declaratione aduerte, duplici modo effectū aliquem raro prouenire. Vno modo, quia cauſa eius raro ponitur, tamē ipſe per ſe ex tali ſequitur cauſa, quales ſunt eclipſes ſolares, multæ metheoricæ impreſſiones, & huius modi alia: hæc enim raro eueniunt, quia ipſorum cauſæ raro ponuntur: ſed cum eueniunt non a caſu, aut a fortuna accidunt, ſed per ſe, ſi fuerint cauſę ipſorū per ſe: per accidēs uero, ſi fuerint cauſæ ipſorum per accidens ex parte cauſę, ut iam dictum eſt.

Altero modo, effectus raro eueniūt ex parte efficientis cauſę, & p accidēs, quia raro ſequuntur ad effectum per ſe illius cauſæ, ut inuentio theſauri raro euenit, quia raro iungitur cum effectibus per ſe cauſatum, poſſuntque poni effectus per ſe, quin hi ponantur: & tales effectus raro accidentes a caſu, uel fortuna dicuntur.

dub. cur hi effectus poſi ta cauſa raro eue niant

Dubitabis, unde eſt, quod iſti effectus etiam poſita cauſa raro eueniunt? dico, ꝙ id ex eo fit. quod talis cauſa non eſt per ſe illius effectus, nec ſecundum ſe ipſum attingit, ut de ratione foſſionis, nō eſt, quod ſit inuentio theſauri. quod ſi talis affectus ſequitur eſt quia alia etiam cauſa concurrit ad illum, & raro concurrit, ut ſi inuentio theſauri eſt, non ſolum eſt foſſio ſed etiam præceſſit cauſa ibi ponens theſaurum, quæ raro eſt.

Quando effectus proueni ant ſēper aut fre quenter.

Cum autem effectus cauſam habet per ſe, poſita cauſa ſequitur effectus, aut ſemper, aut frequenter, ut dicit Alber. ca. 13. tract. 2. Si enim eſt cauſa per ſe, & non habens ullum contrarium impediens effectum ipſius, effectus ſemper ſequitur, ipſa poſita, ut ſequitur eclipſis, ſequitur dies, nox, & alii immutabiles effectus: ſi uero eſt cauſa, quæ habet cōtrarium, id eſt, quę operatur circa materiam, quæ receptiua eſt multorum, tunc accidit ipſius effectū impediri, ſed frequenter euenit effectus, licet aliquando deficiat, quomodo homo naſcitur aliquando cum ſex digitis in una manu, ſed raro, frequēter uero cum quinque: & naturales effectus cum impediri poſſint, hi nempe, qui circa materiā ſunt, frequenter eueniunt, ſed non ſemper.

2. concl.

Secunda concluſio, nulla potentia naturalis proxima eſt actiuum principium effectus ad utrumlibet. Hæc concluſio eſt ad declarandum argumentum. in quo dicitur ꝙ potētia effectus ad utrūlibet nō eſt actiua: hoc autē declaratione indiget.

No. varia genera poten tiarū paſ ſiuarum.

Tu igitur aduerte. quaſdam eſſe potentias actiuas, quaſdam uero paſſiuas. Paſſiuæ ſunt ſecundum quas recipitur aliquid, Actiuæ ſecundum quas agitur. Paſſiuæ ſunt, aut proximæ aut remotę. Proximę ſunt determinatæ ad unum actum, & formam, ut materia proxima cuiuslibet compoſiti ad unum eſt, puta ad formam illius compoſiti: & ita forma reſpectu ſuæ materiæ proximæ non eſt ad utrumlibet, ſed ſemper ſequitur, aut frequenter eo, quod talis materia ad ipſam inclinatur. Potentię uero paſſiuæ remotæ æqualiter ſe habent ad oppoſita, cum nō magis ad unū, quam ad alterum aptæ ſunt, ut potentia

materiæ primæ ad formas, & potētia corporis in cōmuni ad album, uel nigrum: unde tales fortunę reſpectu materiæ remotæ ſunt effectus utrumlibet, cum ipſa materia non magis ad unum quam ad alterum apta ſit: & hoc ineſt omni potētiæ paſſiuę remotæ, ut æqualiter, & ad unum libet ſe habeant reſpectu formarum, & effectuum.

Nota uaria genera potentiarũ actiuarũ. Potentię autem actiuę ſimiliter ſe habent. Quædam enim ſunt proximę, quædam remotæ. Proximę ſunt quæ ſunt principia actionum per ſe, ut potentia ignis ad comburēdū. Remotæ, quę nō ſunt per ſe, & ſufficiētia principia ad actionem, ut potentia motiua non mouet animal niſi accedente appetitu ipſius animalis.

Aduerte ulterius inter has potentias actiuas eſſe quaſdam rationales, quæ libera principia ſunt, ut uoluntas humana: quaſdam naturales, ut potentiæ aliorum agentium ſine libertate. Potentię actiuæ naturales proximę non ſunt oppoſitorū, ſed unius, ut potentia ignis tantum eſt ad comburendum, non eſt ad non cōburendum: ab extrinſeco enim accidit non cōburere defectu obiectę materię: ſimiliter potentia oculi ad uidendum eſt, non ad non uidendum.

Vlterius potentiæ actiuę remotæ naturales actiuę eſſe poſſunt aliquando ad utrumliber, ut potentia motiua eſt ad mouendum, & quieſcendū, potentia ad ſtandum, & ſedendum: ſed hę remotę dicuntur, quia non agunt, niſi determinante eas appetitu; ac ob id aliquid habent paſſionis, ut poſſit dici, nulla potentia naturalis eſt omnino actiua effectus ad utrum libet: & hoc eſt quod diximus in concluſione ſecūda, ac propterea bene dicitur in documento, quod talis potentia nō eſt efficiens, nec fortuna: unde cum ſedere, ſtare, comedere non ſint a ſola potentia, niſi determinante appetitu, illi effectus ſunt comparandi non ad ſolam potentiam, ſed ſimul etiam cum appetitu, & tunc non ſunt ad utrumlibet, nec præter intentionem.

Sed nota, quod diximus de potentia naturali: nam uoluntas, quæ dicitur potentia rationalis, eſt ad utrumlibet, & eſt principium proximum, ſed de ea dicendum eſt alibi.

Tertia concluſio, quæ ex his ſequitur, eſt. Illi effectus ad utrumlibet non ſunt fortuiti, aut caſuales: & hæc eſt propoſitio communis: ratio eſt. Si enim comparentur ad ſolam potentiam indifferētem, tunc ex ea non ſequuntur, quia non eſt ſufficiens per ſe operari: ſi uero comparentur ad principium proximum, eſt iam potentia determinata, & tunc non ſunt ad utrumlibet. *3 concl.*

Ad 1 Ad primum argumentum Auice. dico cum Alber. & Auer. quod per ea, quę nec ſemper, nec frequenter eueniunt, intelliguntur, quæ raro accidunt: nec eſt inſufficiens diuiſio: illic enim diuiduntur effectus procedentes a cauſa agente & efficiente proxima, & hi ſunt tres, nam ad utrumlibet effectus ad materiam referuntur.

Ad 2 Ad ſecundum dico, quod ille dicitur a caſu deambulare non reſpectu ſui, ſed reſpectu huius inuenientem ipſum deambulantem: hoc enim præter intentionem huius, & raro euenit, quamuis reſpectu deambulantis id potuerit eſſe ex ipſius intentione. Hæc ſatis de quæſtione.

An ſit fatum. Quæſt. XI.

De quib. agendũ, ac quid ſit fatum. Quia fortuna aliquā uidetur habere conuenientiam cum fato, cum aliqui effectus fortuiti fato ſoleant aſcribi, quid ipſum ſit, & an ſit, & quæ ſub ipſo ſint, breuiter explicabimus.

Fatum autem uarie definitum eſt a multis. Appuleius enim, & Firmicus, & Ptolemæus, refert Alber. tractat. 2. ca. 19. dicunt fatum eſſe cauſarum colligantiam ex aſtrorum motibus, ac ui efficaciam trahentem: exiſtimant enim omnes inferiores effectus a cœlis tanquam a cauſa uniuerſali prouenire, ſed non immediate, ſed mediantibus cauſis particularibus: ut autem ſunt effectus particulares determinati, ita etiam ſunt cauſæ particulares determinatæ ad tales effectus: ordo igitur iſte cauſarum uniuerſalium, & particularium ad effectum quēlibet conueniens, dicitur apud hos fatum, qui ordo pendet a uirtute aſtrorum *1. definitio fati.*

influen-

inſtuẽte in hæc inferiora, & per certas cau
ſas particulares operãres effectus particu
lares.

2. defini. Alii aliter definiunt, Seneca. 2. lib. q. na
tur. c. 39. dicit, Fatum eſt ineuitabilis ne-
ceſſitas rerum omnium, & actionum, quã
nulla uis poteſt rumpere eo, ꝙ ſecundum
ſcientiam a Iouis diſpoſitione, & a conſi
lio definito Deorum dependeat.

Nota. In cuius declarationem aduerte duo:
Alterum, eſt Deum ab æterno omnes fu
turos effectus præcognouiſſe ſimul: oĩa
enim, quæ ſucceſſiue per totum tempus
futura erant, Deo ſimul ab æterno fuerũt
præſentiſſima, imo ab ipſo ordinata, ut
eſſent.

Alterum eſt, ꝙ ſic Deus uoluit hæc om
nia eſſe, ut quædam mediantibus cauſis
particularibus, & uniuerſalibus eſſent: ac
ob id præcognouit. & ordinauit eas cau-
ſas, ut quædam communes eſſent. quædã
particulares, quædam horum, quędam il
lorum effectuum: ac iſte ordo conſtitutus
in cauſis particularibus, & cauſis extra ſe
ordinatus ad effectus, dicitur fatum, quaſi
factum & præordinatum.

Hanc duplicem ueritatem coniunxe-
runt Stoici cum quodam errore: dicebant
enim ob id, quod iſtæ cauſæ in effectus ꝓ
prius præordinatę ſunt, & præuiſę a Deo,
omnes effectus neceſſario prouenire, un
de fatum ponit neceſſitatem in rebus, &
aufert libertatem noſtram: quod quidem
falſum eſt, ut dicemus modo: Ex hoc pa-
tet definitio Senecæ præpoſita.

3. defini. Alii attendentes illas duas ueritates ali
ter definierunt, nempe, Fatum eſt comple
xio cauſarum a prouidentia primæ cauſæ
dependens. Ita definit Hermes Trime, ut
quidam illi tribuunt.

4 defini. optima. At omnium optima eſt definitio. Boet.
lib. 4. de conſol proſ. 6. Fatum, inquit, eſt
inhærens mobilibus diſpoſitio, ſecundum
quam diuina prouidentia ſuis quæq; ne
ctit ordinibus. At ſi dicat, eſt ordo in cau
ſis naturalibus conſtitutus ad effectus a
Deo glorioſo præordinatus, & præco-
gnitus.

Nota. Vbi nota, ꝙ ordo cauſarum iſte poteſt
conſiderari, ut eſt in diuina mente ordinã
re omnia, & ſic prouidentia dicitur. Alte
ro modo, ut eſt in ipſis rebus ordinatis &
diſpoſitis, & ſic dicitur fatum. Ac ob id di
citur talis ordo diſpoſitio rebus inhærens,
ut illic S. Tho.

Et iſta eſt optima definitio fati. Prima *Confuta-*
enim, quæ erat Aſtrologorum, non ſum- *tio alia-*
pſit primam originem, & radicem fati, *rum defi*
quæ Deus eſt, ſed ſecundam, puta cœlo *nitionũ.*
rum uirtutem: hæc enim licet uniuerſalis
cauſa ſit horum naturalium, non eſt tamẽ
prima, quia etiam ipſa eſt præordinata a
Deo. definitio autem Senecæ miſcuit fal
ſum cum uero, puta neceſſitatem eſſe in
fato. Tertia definitio bona eſt, ſed non ita
clare fatum explicat, ſicut iſta Boet. ob id
iſta recipienda eſt.

Dubitabis tamen, an fatum uere ſit: nã *1. dub an*
uidetur Chriſtiano non licere loqui de fa- *uere ſit*
to. dicit enim Grego. in Homi. Epipha. *fatum.*
abſit a fidelium cordibus, ut fatũ aliquid
eſſe dicant.

Dico, quod fatũ eſſe nulli dubium eſt, *Reſpõſio*
& id a Theologis conceditur: quod tamen *in quo ſē*
Chriſtiana ueritas negat, eſt factum im- *ſu fatum*
ponere neceſſitatem rebus omnibus: hoc *conceden*
enim falſum eſt. Deus enim glorioſus *dum ſit,*
ad effectus contingentes cauſas præor- *uel negã*
dinauit contingentes, ad neceſſarios au- *dum.*
tem, neceſſarias: & hoc eſt, quod dixit
Boet. in definitone, Suis quæque nectit
ordinibus. unde Deus præſciens, & præ
ordinans cauſas, & effectus, non im-
ponit, ob id rebus neceſſitatem, quia
quamque cauſam agere ſecundum mo
dum ſuæ naturæ, & effectus pariter mo-
do ſuæ naturę prouenire permittit: &
hæc etiam eſt ſententia Peripateticorum,
ut uidere eſt apud Simpl. Themi. & Philo.
hic, & Ammon. primo, Perihe r. cap. de fut.
contingentibus, & Pſellum, & Magenti-
num ibidem & Theodorum, item Meto-
chit. hic, & Alex. Aphro. in lib. de fato. Plu
tarchum in opere de fortuna. Plotinum
in lib. de fato. Vide item Gregorium Niſ
ſenum in lib. de fato, & inter recentiores
Iulium Sirenium in opere quod de fato
conſcripſit.

Ex quo colligitur triplex quorundam *Triplex*
error. Quidam. n. exiſtimantes ſi tale fatũ *error de*
eſſet a Deo præordinatum, omnia prouẽ *fato.*
tura neceſſario, dixerunt non eſſe fatum,
nec Deum eſſe futurorum omnium præ-
ſcium: in quo grauiter errauerit, & hi fue
runt Auer. & Cice. lib de natura deorum,
quem reprehendit Aug. 5. ciui. c, 9

Alter fuit error Chryſippi,ut refert Aulus Gel.li.6.c.2. & quorũdam Stoicorum, qui Deum præſcium dixerunt,& fatum eſſe,ſed tamen omnia prouenire neceſſario, unde ab homine libertatem abſtulerunt, in quo etiam errauerunt, ſe ut bruta neceſſaria in ſuis actionibus conſtituentes.

3 Tertius error fuit quorundam Stoicorum, qui effectus fatales poſſe mutari dicunt,non alia ratione niſi placando Deũ, qui ſuam ſententiam poteſt mutare,ſicut ſapientes homines ſæpe faciunt,ob id dicebant propter hos euentus eſſe ferendum Deo caput agnæ albæ: caput ad notandũ Deum eſſe ſapientem: agnæ, ut notetur, quòd ſit manſuetus:albæ, ut mutet euentum ex malo in bonum. Sed hi errarunt: non enim Deus mutatur. hanc ſententiã refert Alb.tract.2.c.19.

Veritas autem eſt, quod effectus mutari poſſunt, non ob Dei mutationem, ſed quia cauſæ,quæ applicantur,ſecundum ſe mutabiles ſunt,& impedibiles.

2.dub. quæ nam fato ſub iaceant. Dubitatur, quæ dicantur ſubiacere fato? dico omnia, quæ ſub cœlo ſunt: hæc omnia motibus,& mutationibus, & aliis paſſionibus a cœlo,& elemẽtis prouenientibus ſubduntur:cœlum uero cum non ab alia naturali cauſa corporea dependeat nõ dicitur eſſe ſub fato:non enim generatione,& mutatione factum eſt.

Vlterius homo,quantum ad ſuas actiones humanas,& liberas, non ſubditur per ſe fato,quia non a cœlo,ſed a Deo ipſo hominis uoluntas regitur: per accidens uero mouetur a cœlis corpus,in quo ipſa eſt,alterantibus, ac ob id ipſam per corpus ad aliquos effectus inclinantibus, non tamen cogentibus. & iſta ſatis de fato, nunc ad textus interpretationem redeamus.

Caput Septimum.

Quod autem ſint cauſæ,& quòd tot numero. Tex.LXVIII.

Poſtquam cauſas, & ipſarum numerum, ac modos expoſuit, nunc tot cauſas eſſe,puta quatuor genera, & per ea omnia Phyſicum demonſtrare probat.primò autem oſtendit,quod nõ ſint plura genera,quam quatuor aſſignata,idque ratione logica,ut not. Auer.ſic, Tot ſunt cauſæ,quot propter quid, & media,& ultima,& immediata,in quæ reſoluuntur, & cauſæ reducuntur demonſtrationes:ſed hæc propter quid non ſunt niſi quatuor: ergo & quatuor ſunt. Maior eſt nota. Minorem inductione probat exẽpla ri. In rebus enim immobilibus, puta mathematicis utimur pro ultimo, & immediato,& propter quid definitione ipſa, ut quid rectum,quid commenſurabile,& huiuſmodi: at definitiones huiuſmodi formæ uicem gerunt. *Quod nõ ſunt plura,quàm quatuor cauſarũ genera aſſignata. 2.ratio logica.*

Et nota, quod Geometra non ſemper utitur definitionibus pro medijs, ſed per paſſiones quaſdam probat alias: ſed ultimum medium, & immediatum definitio extremi eſt. *Nota.*

Aut ad mouens primum. Tex. LXIX.

Proſequitur complere inductionem. Fit, inquit, reductio aliquando ad mouens primum,ideſt, ad efficientẽ cauſam, ut propter quid certauerunt? efficiens cauſa eſt, quia furati ſunt. alludit ad exemplum 2.Poſter. nempe bellum Thebanorum contra Phocenſes, cuius efficiens cauſa fuit,quod Phocenſes inuaſerant Thebanorum templum, illudque ſpoliauerant. Ponit rurſus exemplũ cauſæ finalis, ut propter quid certauerunt:finis fuit, ut dominarentur eorum: alludit ad bellum Regis Perſarum contra Græcos, ut ſibi eos ſubiiceret. Rurſus ponit exemplum materiæ, dicens in rebus, quæ fiunt, & producuntur, illic materiam eſſe unum ex propter quid: ut

quare ſerra dura? eſt quia eſt ex ferro: & per ea quæ fiunt tam naturalia, quã artificialia intelligit ſecundum Philop.

Cum autem cauſæ quatuor ſint. Tex. LXX.

ad phyſ. ſpectat conſiderare omnia cauſarũ genera, & per ipſa demonſtrare

An cauſæ ſemper inter ſe differant ſe.

NUmero cauſatum probato, alterum probare aggreditur, nempe Phyſicum omnia hæc cauſarum genera conſiderare, & per ipſa demonſtrare, & id ut Phyſicus eſt, & non mendicando cauſas ab aliis ſcientiis. At ne exiſtimaret, quis dũ audit has cauſas ſemper diuerſas eſſe, & realiter diſtingui, dicit, quod plerunque tres cauſæ, puta forma, finis, & efficiens unum ſunt, forma quidem, & finis idem numero, nam forma rei genitæ finis eſt generationis, eſt igitur eadem res, & forma, & finis, ſed ratione diuerſa: dicitur enim finis reſpectu ipſius generationis, quę eſt gratia formæ introducendæ: dicitur forma, ut dat eſſe ipſi genito, & forma rei generantis eſt efficiens cauſa formæ genitæ, cumque illæ duæ formæ ſint eiuſdem ſpeciei, ſimile enim ſibi ſimile in forma generat, ob id efficiens cauſa, & forma, & finis, una res ſpecie ſunt: finis enim, & forma unum numero, ſed cum efficiente unum ſpecie.

Nota. Nota ꝙ dicit, plerumque: quia ut notat Philop. id non ſemper fit, nam in agente æquiuoco, qualis eſt ſol reſpectu horũ inferiorum, non eſt efficiens eiuſdem ſpeciei cum effecta forma.

Nota. Vlterius dicit Alex. quod formæ mathematicæ non ſunt finis: quia ibi non cõſideratur generatio ulla, hoc locum habet in formis generabilibus tantum, hæc enim ſunt fines generationum, ſed non rerum genitarum: finis enim rei genitæ eſt ſua operatio

Cum autem cauſæ quatuor ſint. Tex. LXXI.

Fund. ad inueſtigandum ex quib.

VNum iacit fundamentum probaturus Phyſicum uti quatuor cauſis in demonſtrando, & inueſtigando rerum ſuarum naturas, quod fundamentum etiam conducit ad declarandum, quo pacto Phyſicus utatur efficienti cauſa; dicit igitur, duplex eſſe efficiens. Alterum, quod motum mouet, ideſt, dum alia mouet ipſum mouetur: ſicut ignis, dum agit in aquam, repellitur ab aqua, & manus dum mouet aliquid, mouetur & ipſa, alterum eſt mouens immotum, ſicut Deus, & intelligentię: mouet enim alia abſq; eo, quòd moueantur in ſe, uel ab ipſis motis. Id ergo efficiens, quod motum mouet, Phyſicę eſt conſiderationis, quod uero immotũ mouet non eſt Phyſicæ, ſed Metaphyſicæ, ſecundum ſe: ſecundum quid enim ad Phyſicum ſpectat, non tamen ſecundum ipſius eſſentiam.

cauſis demonſtrat phyſ.

Duplex efficiens alterum mouens motum, alterũ immobile.

Scientiarum diuerſitas ex diuerſitate mouentium.

Vnde diſtinguuntur tria negocia, ideſt tres conſiderationes, & ſcientiæ iuxta uaria mouentia: Quædam enim ſunt immobilia prorſus, ſicut Deus, & Intelligentiæ, quæ nullo Phyſico motu mouentur, & talia ad Metaphyſicam pertinent. Quædam mobilia, ſed incorruptibilia, ſicut cœli, & hæc ad librum de cęlo pertinent, ut notat Philop. quædã mobilia, & corruptibilia, & hæc ad reliquam Phyſicæ partem ſpectant, quæ ampliſſima eſt

dubium.

Solut.

Nolegitimum iũ ſum Ari. contra Auer.

Dices, quare ſcientiam de cœlo, cum Phyſica ſit, diſtinguit a reliquis partibus? Puto ob id eſſe, quod cęlum unicum participat motum, puta localẽ, qui cauſa eſt uniuerſalis aliorum, & reliqua omnia naturalia omnes motus ſpecies participant ab eoq; dependent. nec dicas cum Auerr. quod per negocia, & conſiderationes intelligit res conſideratas, id enim eſt contra Græcorum expoſitionem, & literam Ariſt peruertit.

Quare ipſum propter quid. Tex LXXII.

concludit rationem Ari. phyſicum de omnes cã demonſtrare

EX fundamento præpoſito componit rationem Ariſt. ad probandum Phyſicum conſiderare. & demonſtrare per omnes cauſas, ſic. Phyſicus generationes rerum conſiderat: ſed in generationibus hæ cauſæ conueniunt: ergo per eas demonſtrat, & ad ipſas reducit propter quid, & demonſtrationis medium. Minorem explicat. & probat: nam in generatione conſiderat,

quid

quid fiat poſt quod, nempe, an ex igne, uel aqua fit aer, & hoc eſt forma: ſimiliter qd primum facit generationem, & hoc eſt efficiens: ſimiliter quid paſſum eſt, id eſt, ſubiectum, & hoc eſt materia. & ſic ſemper una cauſa poſt aliam quæritur ſecundum ordinem, quem inter ſe cauſæ habent, ut ſuperius diximus.

Duplicia autem ſunt principia. Tex. LXXIII.

Quod ſit illud mouens immotum.

REpetit diſtinctionem ſuperiorem duplicis efficientis, alterius, quod motum mouet, alterius, quod immotum mouet, ſed utrumque mouet alia motu Phyſico, ut motus, quo inferiora a Deo mouentur, ex parte ipſorũ Phyſicus eſt, & in ipſis eſt: modo tamen explicat, quod ſit mouens immotum, dicitque id eſſe id, quod non habet in ſe motus principium, ſed alia mouet, & hoc eſt primum ens omnium principium.

Nota. At quia nondum probatum eſt tale ens eſſe, quod moueat immotum uſque ad li. 8. Phyſi. ob id loquitur conditionaliter, nõ tamen quòd de eo dubitet.

Et ipſum quid eſt, & forma. Tex. LXXIIII.

Quod ſit mouens motũ de quo propriè Phyſicus.

MVltiplicitet locus exponitur, ſed mihi cum Philo. dicendum uidetur, ut cum Ariſto. poſuiſſet duo eſſe mouentia, & unum aſſignaſſet, nunc uelit alterum aſſignare: & hoc Phyſicum eſt, quod motum mouet, atque ob id non inutiliter repetit hanc diuiſionẽ mouentium, quam iam tex. 71. poſuerat. Illic enim non explicuerat, quæ eſſent illa mouentia, ſed cuius conſiderationis: nunc quæ ſint, docet. cumque dixiſſet eſſe mouens immotum, quod eſt omnium primũ ens, hic dicit alterum mouens motum, eſſe formam.

Nequis autem diceret, quomodo formæ mobiles ſunt, nam formæ Mathematicæ, & Metaphyſicæ non mouentur, nec per ſe, nec per accidens, id declarat dicens, ſe loqui de formis in materia, quæ fines ſunt generationum, ac ob id mobiles, & mutabiles ſunt, intellige, non per ſe, ſed ratione compoſitorum, quorum formæ ſunt.

Quare cum natura propter aliquid.

Quod Phyſicus demonſtret per finem, & illum conſideret.

TRes cauſas ſolum probauit in generatione eſſe, ac ob id a phyſico conſiderari, finem reliquerat, hunc uero mõ probat ſic. Natura agit propter finem, ſed hæc ſcientia naturam ſpeculatur: ergo & finem ipſum. Vnde ex omnibus his infert Phyſicum conſiderare omnes cauſas, & per eas demõſtrare. ut quod hoc fiat: quia hoc eſt, ideſt, per cauſam efficientem, & quod hoc fiat, ſicut cõcluſio ex præmiſſis, ideſt, per materiam, & quod quid erat eſſe, ideſt, per formam, & quia melius eſt ſic propter rem hanc, ideſt, per finem Et nota, quod finis dicitur optimũ & melius, non ſimpliciter. ideſt, reſpectu omnium rerum, ſed ſecundum quid reſpectu eorum, quæ ad finem ſunt. hæc omnia clara ſunt ex præcedentibus.

Caput Octauum.

Dicendum igitur primum quidem Tex. LXXV.

Qõ. an natura agat propter finẽ, & unde neceſſarium proueniat.

DVas quæſtiones admodum præſenti inſtituto conuenientes proponit determinandas altera eſt. an natura propter finem agat, ideſt, an actiones, & res naturales, quæ factæ ſunt, propter aliquem finem factæ ſint, & hæc quæſtio oritur ex eo, quod in præcedenti textu dictum eſt, naturam eſſe propter aliquid.

Altera quæſtio eſt, unde ſumatur neceſſarium in rebus naturalibus i. cum res naturales ſint neceſſariæ, puta quod oculi huiuſmodi ſint, quod animal tali mõ, quod planta tali, quod diuerſæ partes modis diuerſis. an id proueniat a materia, uel ab aliquo fine.

Anti-

Opi. antiquorum, quod natura non agat propter finẽ. Antiqui enim ad ſolam materiam recurrebant, puta ad calidum, frigidum, & elementa, unde non aliarum rationẽ reddebãt, quare res eſſent tales, niſi propter materiã: ex tali enim materia neceſſe hoc fieri. Quod ſi dicas antiquos præter materiam alias poſuiſſe cauſas efficientes: poſuit enim Emped. litem, & amicitiam. Anaxag. mentem. Reſpondet Ariſt. quod non poſuerunt has cauſas in generationibus, & rebus particularibus, ſed in ſola mundi conſtitutione, poſtquam nullam ponunt efficientem cauſam. Et iſte eſt ſenſus illorum uerborum. Tangentes ualete ſinuut, id eſt, a principio ponentes talẽ cauſam postea permittunt. & remouent. Iſta quæſtio utilis eſt ad cognoſcendum, quomodo potiſſime demonſtrandum, an a fine, an a materia.

Obiect. Quod ſi quis obiiciat, quod res nõ conſeruetur, niſi cum aptæ ſunt ad tales fines: ergo ſunt intentę a cauſis: Dici poſſet, & dicebant illi Philoſophi, uerum eſt, quod res non conſeruantur, nec ſunt, niſi ad tales fines aptæ ſint. ſed non ob id a natura intenduntur, ſed per accidens, ſicut in exemplo de pluuia.

Solut. Vnde citat Emped. admittentem non conſeruari res niſi ſit apta ad aliter operandum, puta ſecundum naturam ſuam: cum enim naſcitur animal dimidium habens tauri, & dimidium hominis, tunc nõ conſeruatur, cum non poſſit propriã exercere operationem: dicebat tamen, quod non ſit animal tale propter operationem, nec propter finem, niſi per accidens, hanc igitur dicit eſſe rationem dubitandi, & ſi qua eſt alia ſimilis.

Habet autem dubitationem. Tex. LXXVI.

Arg. ad probandum naturã non agere propter finẽ PRimam quæſtionem determinaturus, ponit rationem pro parte negatiua, dicens hoc facere dubitationem, ut dicamus naturam non agere propter finem, quod antiqui exiſtimabant, dicentes res omnes tales eſſe propter materiam: quod autem materia talis ſit, a caſu dicebãt fuiſſe, ut dentes ſunt tales, & oculi tales propter materiam talem, quod uero talis fuerit materia, & quod dentes acuti in parte anteriori, oculi in loco ſuperiori ſint, a caſu factum eſt.

Argumentum autem hoc erat, cum fit pluuia, tunc fit, quia uapores aſcendentes infrigidantur, & graues facti cadunt in terram: non autem pluuia fit, quia frumentum creſcat, niſi per accidens. Nam ſi frumentum ſit in area, & non ſeminatum, adhuc plueret, & tunc potius nocumentũ, quam augumentum illi fieret: ſi igitur in his nõ eſt finis aliquis, propter quem pluuia ſit, nec erit in ipſis animalium partibus, ſed ſolum per accidens: ut ſicut pluuia per accidens eſt ad augmentum frumenti, ita per accidens oculi ſint in loco eminenti ad uidẽdum, & reliquæ partes per accidens factæ ſint tales ad actiones & fines ſuos: non enim intenditur in rei generatione per accidens.

Ratio igitur quam dubitauerit. Tex. LXXVII.

Quod na agat propter finẽ. t. ratio. MVltis rationibus redarguit opinionem, probatque naturam agere propter finem, ac facit argumentum primum in ſecunda figura, ut dicit Philop. Quæcunque a caſu, uel fortuna fiunt, nec ſemper, nec plerunque fiunt: at res naturales ſemper, aut frequenter tales eueniunt: ergo res naturales a caſu non ſunt: ſunt igitur propter finem quæ enim a caſu non ſunt, propter finem ſunt. Maiorem oſtendit exemplis: quod enim pluuia ſit in hyeme non uidetur a caſu, cum plerunq; fiat: ſed ſi fiat, cum Sol eſt in cane, puta in æſtate, ſimiliter quod eauma, id eſt æſtus ſit in æſtate, non eſt a caſu, ſed ſi fiat in hyeme: illud enim plerunque, hoc non plerunque fit, quæ igitur plerumq; fiunt, non a caſu, ſed propter aliquem finem fiunt: huiuſmodi ſunt naturales effectus: natura ergo propter finem eſt: ipſi enim met Philoſophi admittunt effectus naturales fieri plerumque.

Amplius

Amplius in quibuſcunque. Tex. LXXVIII.

2. *Arg.* LOcus hic aliter a Them & Simpl.aliter a Philop.aliter ab aliis exponitur omnes tamen conueniunt eſſe nouum argumẽtum ſecundum: quod autem ſit,non eodem modo docent:mihi uidetur ſine dubio ſic eſſe componendum omiſſis illorum expoſitionibus, quæ non conſonant toti textui. Eſt igitur argumentum hoc ſumptum ex arte, in qua conſtat res agi propter finem, cum ſecundum intellectum fiãt,& electionem. Vbi finis eſt aliquis, illic & priora, & conſequentia aguntur propter finem:ſed in arte finis eſt: ergo in ea tam quæ fiunt prius, ut fundamenta,muri,domus,quàm quæ fiunt cõſequenter,ut tecta,& reliquæ partes,aguntur propter finem.Totum hoc uerum eſt. ſed ulterius colligit.Quæ aguntur propter finem,apta ſunt ex natura ſua eſſe propter finem,& econtra:ergo illæ res artis, quæ ab arte propter finem aguntur, aptæ sũt propter finem eſſe ſecundum ſe:natura ergo rei propter finem eſt.Quod uero ſit res apta fieri ex natura ſua propter finẽ, ſicut agitur ab arte, probat: quia ſi natura domum faceret,non aliter, quàm ars faceret & ſi ars hominem,aut plantam, uel aliam rem naturalem faceret, ſicut natura faceret:utraque igitur propter finem eſt Et aduerte hanc argumenti huius expoſitionem.

Et omnino ars alia. Tex. LXXIX.

3 TErtium fecit argumentum ad idem probandum. Ars aut perficit naturam, aut ipſam imitatur. Sed ars propter finem facit:ergo,& natura. Vocat artem perficientem naturam, quæ ipſam iuuat,ut medicina, agricultura naturæ operationem iuuant: ſiue quæ facit ea,quæ natura non facit, ſicut ueſtes,domos, & ſimilia. Vocat artem imitantem naturam,quæ ſimilitudines effectuum naturalium facit,ut ars pictoria, ſculptoria, & ſimiles. Poſſet etiam dici hoc non eſſe nouum argumentum. ſed præcedentis cõfirmationem.

Maxime autem manifeſtum eſt. Tex. LXXX.

QVartum facit argumentũ, quod eſt uelut inductio quædam. In animalibus comperimus illic actiones, & res propter finem eſſe ut in araneis telas conſtruentibus, & in hirundinibus nidum facientibus, & in aliis animalium mirandis actionibus,quæ propter finem apparent eſſe,adeo, ut talia animalia uideantur habere intellectum, & artem, & te uera non habent. Vlterius in plantis, ſi ſcrutamur ipſarum opera, propter finem uidentur: producunt enim folia,quibus fructus defendant ab extrinſecis nocumentis,mittunt radices deorſum, q bus terram ſugãt:ramos ſurſum, quę omnia uidentur non temere, ſed gratia alicuius fieri: agit ergo natura propter finem, etiam in aliis,licet non ita appareat. 4

Et quoniam natura duplex. Tex. LXXXI.

QVintum argumẽtum eſt. Duplex eſt natura,materia nempe, & forma:ſed materia, & reliqua ſunt propter formam, quæ finis etiã eſt: ergo natura propter finem agit. 5

Peccatum autem fit,& in ijs. Tex. LXXXII.

IVxta expoſitionem Them. & Philop. S.Th.& aliorum, Ariſt.ſoluit rationẽ antiquorum, qua naturam non agere propter finem exiſtimabant, ita tamẽ ſoluit, ut ſolutio ſimul ſit argumentũ nouum ad probandum intentum,& erit ſextum argumentum:dicebant ergo illi:Si natura ageret propter finem, non erraret a ſuo fine,ſed errat aliquando: fiunt.n. multa monſtra:Reſpondet Ariſt.quod ſicut in arte etiam errare contingit, nõ tamen ob id ars non agit propter finẽ;ita in natura. 6

Et

Et argumentum ex iſto ſumitur. Non contingeret peccatum, & error in arte, niſi propter aliquem finem ageret: hic enim eſt error, & peccatum artis, cum finem intentum non attingit, ut medicum, cũ non bene potionem miniſtrat ut ſanitatem cõſequamur, & Grammaticum, cum non bene ſcribit, peccare dicimus: ergo ita ſimiliter in natura non error, aut peccatum accideret, niſi ipſa finem intenderet, quẽ non conſequens, errat.

Vnde dicit cõtra Emped. qui in prima compoſitione mundi homines natos eſſe dicebat dimidium habentes bouis, & alia huiuſmodi, & hoc a caſu fuiſſe non quod natura propter finem ageret. Dicit autem Ariſt. illa monſtra tunc accidiſſe, quia natura intendebat finem aliquem, & ob alicuius defectum non attingens eum, errauit: ſicut modo natura intendit animalia recte conſtituta, ac ob defectum ſeminis monſtra fiunt, & hoc tamen arguit naturam propter finem agere.

Amplius neceſſe eſt. Tex. LXXXIII.

7 PRoſequitur intentum confirmare, dicta antiquorum ſimul reprehendẽdo, quod a caſu fierent res naturales, & facit argumentum ſeptimum. In quibus ordo certus, & conſtitutus inuenitur, illic unum eſt propter aliud, & propter finẽ: ſed in generatione animalium ordo conſtitutus eſt: fiunt enim animalia ex ſemine præcedente, & non ſtatim ex ſemine fit animal, ſed molleſcit, & diſponitur prius ſemen: igitur generatio hæc ſecundum aliquem finem fit, & non a caſu.

Amplius, & in plantis.

8 ARgumentum octauum facit præcipue contra Empedo. qui dicebat monſtra ex uariis animalibus compoſita fieri: quia natura agit a caſu, & non propter finem argumentum eſt hoc. Si ob id illa monſtra ſunt, puta bouigenea, uiri prora, id eſt, animalia ex medio bouis, & medio uiri conſiſtentia, quia natura agit a caſu, ſequeretur, quod ubi minus apparet finis, & magis uidetur caſus, eſſent illa monſtra frequentiora, puta in plantis: ſed id non eſt: non enim eſt monſtrum ex duabus ſpeciebus plantarum, uitigeneum oleo prorum, id eſt, habens dimidium uitis, & dimidium oliuæ: non ergo ob id monſtra eueniunt.

Et nota, quod non negat Ariſtote monſtra eſſe in plantis, ſunt etenim, ſed talia monſtra qualia in animalibus ponebat Empedo. Nota.

Nota etiam, quod hic loquitur de naturali generatione, in qua partes geniti continuantur: nam per inſitionem tales plantæ compoſitæ inueniuntur, ſed illæ partes non ſunt ita continuæ. Nota 2

Nota etiam, quod hæc nomina ſunt ſimul legenda, nempe bouigenea, uiriprora, id eſt, bos habens anteriorem partem hominis: ſimiliter uitigenea, oleoprora id eſt, uitis habens ſuperiorem partem oliuæ. Nota 3

Vbi aduerte, quod quando accidit aliquod monſtrum in natura, non eſt prorſus alienum ab effectu intento: non enim homo pro homine equum, aut equus pro equo lapidem generat, ſed aliquid accedẽs ad effectum intentum, & hoc arguit naturas etiam deficientes in effectibus ſuis, propter finem aliquem agere. Nota 4

Amplius oportebat, & in ſeminib. Tex. LXXXIIII.

NOno probat argumento. Si enim caſu accidunt res naturales, ut iſti dicunt, 9 poſſet etiam caſus eſſe in ſeminib. ut ex quolibet fieret quodlibet, cum nullum propter finem ſit: quod tamen impoſſibile eſt: non ergo a caſu eueniunt iſta naturalia.

Et quæ finem auferunt, ac dicunt naturam non intendere finem, profecto & tollunt naturam, & entia naturalia, & hoc eſt argumentum aliud decimum. Et probat id. Hæc enim ſunt entia naturalia, quę ab aliquo interno principio mota non ceſſant, quouſque finem attingãt, & quieſcant in eo, nec ipſum tranſgrediantur, nec in omnibus unus eſt finis, 10

aut quilibet finis in ſingulis, ſed in his unus, in illis alius, quem ſi non ſemper, ſaltem frequenter attingunt, & ſemper attingerent, niſi impedirentur: ſunt ergo naturalia, & natura propter finem, & hoc experimur in motibus elementorum, & animalium, plantarum, & reliquorum, quæ non niſi certo obtento fine ceſſant, nec ipſum tranſgrediuntur.

Id autem cuius gratia. Tex. LXXXV.

Sol. rönis cuiuſdā antiquorum.

Aliud dictum antiquorum reiicit: dicebant enim antiqui, quod effectus naturales ſunt a caſu, quia nō ſunt intenti a natura, licet ſequantur a natura: ſicut ſi quidam ueniret huc, non ut lauaretur, tamen re uera lotus eſt, tunc eſſe lotum ſequitur ex eo, quod iſte uenit, ſed quia non intendebat id, a caſu dicitur. Reiicit hoc Ariſtot. dicens, quod nō ſatis eſt, quod non intendatur ab illo, ſed quod nec ſit ſemper, nec plerunque: cum autem naturales effectus ſemper, aut plerumque ſint, a caſu non ſunt, ſed intenti: effectus enim ſemper, aut frequenter prouenientes a cauſa ſecundum intentionem ſunt.

Inconueniens autem eſt non opinari. Tex. LXXXVI.

Sol. alterius rationis an tiquorū potiſſimæ

Ltimum motiuum, & maximum antiquorum redarguit: dicebant enim naturam non agere propter finem, quia non deliberat, & utitur conſultatione non enim agentia naturalia cognoſcunt, & in hoc decipiebantur cum aliud ſit agere propter finem, aliud agere ex propoſito: Agere propter finem ſolum dicit actionem ex ſe, & res ex ſe in aliquem finem tendere. Ex propoſito uero agere ſuperaddit cognitionem illius finis in eo, quod agit, hoc autem ſolum eſt in homine, ut dicemus.

Altera ſo. lut. Ari. Ariſt tamen hac uia reiicit dubium dicens, quòd nec ars utitur conſultatione: non enim conſulit faber lignarius, an ex ligno fiat arca, ſed abſque deliberatione ex ipſo ligno facit. unde ſi in ligno eſſet illa ars, non ſecus faceret arcam, ac modo eſt in mente artificis. Et in hoc differt actio artis ab actione naturæ, quod hæc a forma interna, illa ab externa procedit. unde aſſimilat actioni naturali, cum medicus ſeipſum ſanat, licet non ſit uere ars natura.

Nota, quod ars ſæpe deliberationē, aut conſultationem non habet in iis, quæ certe ctus ſunt ſed certam materiam ſumit abſque deliberatione. Prudentia conſulit de tempore, de circunſtantiis, quibus effectus fieri debet. *Nota.*

Caput Nonum.

Quod autem ex neceſſitate eſt. Tex. LXXXVII.

Riori quæſtione determinata, poſteriorem aggreditur, nempe quomodo neceſſitas ſit in effectibus naturalibus & aduerte quod in præſenti duplex eſt neceſſarium. Vnum quod a materia proficiſcitur, ut neceſſe eſt ferram eſſe duram, quia ex ferro facta eſt, & hoc dicitur ſimpliciter neceſſitas: Alia eſt a fine, ut cibus dicitur neceſſarius animali, propter uitæ conſeruationem, & tale neceſſarium dicitur ex ſuppoſitione. *2. quæſt. in Ariſt. qualis neceſſitas requiratur in naturalib.*

Eſt igitur quæſtio, an res naturales neceſſario tales ſint a materia, uel a fine, poſtquam iam finis in natura conſtitutus eſt. *Sēſus qq.*

Citat opinionem antiquorum: hi enim non ponentes finem in natura totam neceſſitatem materiæ tribuebant, ut ſi peteres ab eis, quare domus habet quaſdā partes ſuperiores, quaſdam inferiores neceſſario. Reſpondebant: quia conſtat ex partibus grauioribus, quæ locum inferiorem petunt, quales ſunt lapides: & conſtat ex leuioribus, quæ locum ſuperiorem appetunt, qualia ſunt ligna. Idem in rebus naturalibus dicebant ſemper neceſſitatis cauſam totam materiæ reddentes. Non enim aliam cauſam cognoſcebant, ut ſuperius dictum eſt. *antiquorum opi. a ſola materia ſumi neceſſitatem.*

Attamen non ſine his. Tex. LXXXVIII.

Ari. ſnīa quod non ſolum a materia ſumatur neceſſitas ſed etiā a fine. 1. exēplo oſtendit.

QVæſtioni reſpondet dicens neceſſitatem quidem eſſe a materia, tamen adhuc materia ſumit neceſſitatem a fine, quod alii dicūt, neceſſitas eſt a materia: ratio uero neceſſitatis eſt a fine, ut domus quidem talis eſt, quia talem materiam habet, ut dicunt ipſi, tamen adhuc talem habet materiā, quia ad talem finem eſt, puta ad defendendum ſe, & occultandum a noxiis externis: ſimiliter ſerra neceſſario eſt dura, quia ferrea eſt, ferrea tamen eſt a fine, quia ad ſcindendum eſt.

Vnde concludit neceſſarium eſſe a materia, ſed non ut in fine, in forma uero, ut in fine eſt, rationem enim uocat formam quia a forma ratio, & definitio procedit.

Eſt autem neceſſarium, & in diſciplinis. Tex. LXXXIX.

2. Similitudine.

VTitur comparatione quadā, qua neceſſitatem finis explicat ſimilitudine neceſſitatis, quod eſt in ſyllogiſmis, & diſcurſibus, ſeu demonſtrationibus, quas doctrinas uocat, in quibus præmiſſæ inferunt concluſionem: ſic quòd ſi præmiſſæ ſunt ueræ, concluſio uera eſt, non tamen ſi concluſio uera eſt, ob id præmiſſæ ueræ ſunt: ſed negatiue ualet ſi concluſio non eſt uera, nec præmiſſæ ueræ ſunt. Ita ſimiliter eſt neceſſarium in fine, & materia: ſed finis habet locum præmiſſarum, & principii, materia uero ſimilatur concluſioni. unde ſi finis eſt, uel futurus eſt, & materia eſt, uel erit, non tamen econtra. ſed ſi materia non eſt, nec erit finis, & forma nec eſt, nec erit.

No. principium in ſpeculatione eſt finis in operatiuē.

Vnde fit, quòd eundem locum in actionibus teneat finis, quem principia, & præmiſſæ in ſyllogiſmo: Ob id dici ſolet, principium in ſpeculabilibus eſt finis in operabilibus, id eſt, finis in actionibus, tenet locum principii primi.

Quō finis ſit principium.

At quia poſſes dubitare, cuius eſt finis, principium? Reſpondet, finem non eſſe principium actionum, & operationum quibus res agitur, aut fit, ſed ipſius cogitationis, quæ non eſt actio, qua fiat aliquid: ac ſi dicat, finis non eſt principium factionis rei, puta domificationis, ſed eſt principium, quod præcognoſcitur antequam domus fiat, & mouet appoſitum, ut fiat domus.

Nota.

Nota hic, quod per rectum eſſe intelligit præmiſſas unius demonſtrationis: Per triangulum habere tres angulos. intelligit concluſionem. Quæ autem ſit demonſtratio iſta, ſcire parum præſenti loco conducit, & iis, qui Euclidis elementa didicerūt, notum eſt.

Quare ſi erit domus. Tex. XC.

exempla eorū, quæ dixit.

EXempla ponit eorum, quæ dixit. Sumamus enim finem, puta domus formam, ſi forma eſt, & lapides, & ligna, ac materia eſt, non tamen econtra, niſi negatiue, ſicut a negatione cōcluſionis ad negationem principiorū proceditur: Similiter ſerra non erit niſi ferrū ſit, & ſi ipſa eſt ferrum, non tamen ſi ferrū eſt, ipſa eſt.

Nota. Finis duplex generationis, & rei genitæ.

Aduerte duplicem eſſe finem. Alterum generationis, & hic eſt forma geniti, ad quam materia ordinatur, & hoc utitur hic Ariſtoteles. Alterum rei genitæ, & hic finis eſt operatio rei ipſius, ut finis oculorum eſt uidere, & ignis comburere, & tunc tota res ordinatur ad finem, ac ita debemus uti, & procedere in hoc fine ad rem, & econtra, ſicut a forma ad materiam, ut dictum eſt: Vnde ſi habitatio, & uiſio ſunt, & domus, & oculi ſunt, non econtra, niſi negatiue: non eſt oculus: ergo nec uiſio. non eſt domus, ergo nec habitatio.

Neceſſarium eſt a materia, & a mutationibus ipſius.

Vnde concludit eſſe neceſſarium in rebus naturalibus a materia, & motionibus ipſius, id eſt, mutationibus, & alterationibus, quæ in ipſa ſunt: non ſolum enim neceſſarium ad materiam refertur, ſed interdum etiam ad ipſius mutationem, ut quare uerecundiam pa-

tiens rubefactus eſt, quia mutatio ſanguinis facta eſt: hæc neceſſitas a motione materiæ eſt, quæ etiam a materia dicitur.

Et utrumque quidam Phyſico. Tex. XCI.

Vtraque neceſſitatis cā ad phyſ. pertinet finis & materiæ ſed ſi nis potius ac forma

DVabus cauſis neceſſitatis poſitis, dicit utramque ad Phyſicum pertinere, ſed magis finem, & formam, quàm materiam, quod dupliciter probat. Primo, quia adhuc cauſa neceſſitatis, materiæ forma eſt, & finis, non econtra, ut diximus. Secundo quia in demonſtratione potius utimur forma tanquam principio, quam materia, & hoc tam in naturalibus, quam in artificialibus ut exemplo de domo, & ſanitate explicat, & textus notus eſt.

Fortaſsis autem, & in ratione. Tex. XCII.

MAteriam non excludendam dicit, nam etiam demonſtratio eam ſumit, ut ſi ſerra eſt demonſtranda, quod ſecet, medium ſumi poteſt quod dentes tales, puta duros habeat, hos autem, quia ferrea eſt: hæc Ariſt. ſed oportet iſta examinare, multa enim notatu digna occurrunt, quæ declaratione maiori indigent, ob id textus expoſitione breuiter propoſita, quæſtiones aliquot ad ipſū attinentes determinare oportebit, ſicut in aliis fecimus.

An natura agat propter finem, Quæſtio XII.

1. arg. HAec quæſtio eſt, ut aliqua dubia, quæ in textu prætermiſimus, exponantur, ob id ſingulis argumentis ſingula proponemus: Primum eſt contra tex.70. ubi dicitur finem, & formā idem eſſe, uidetur hoc falſum: finis.n. eu iuſque rei operatio eſt ipſius, ut finis ignis calefacere, & hominis intelligere, & oculi uidere: at operatio, & forma idem nō ſunt igitur nec forma, & finis.

Secundum contra tex.75. ubi dicit, antiquos reducere effectus ad cauſam materialem, ut ad calidum, & frigidum: ſed iſta ſunt actiua: calor enim, & frigiditas, actiuę ſunt qualitates. igitur falſo dicit Ariſt. illa eſſe materiam. 2

Tertiū contra tex.77. Illic enim dicitur: quod non ſunt a caſu eſſe propter aliquid & propter finem: uidetur non eſſe ita: nam corruptio non eſt a caſu, cum ſit frequenter, nec eſt propter finem: non enim natura intendit corruptionem. 3

Quartum contra tex 73. ſuperiorem, dicitur enim quod principium immotū mouens non eſt Phyſicum: uidetur hoc falsū, cum in lib.8. Phyſ de tali principio agatur & in Metaphyſica per rationes Phyſicas diſputatur de eo. 4

Quintum contra tex.80. quod non operetur araneus per artem, & intellectum: opera araneorum, & huiuſmodi animaliū ſint magis artificioſa, quam opera procedentia ab aliqua arte: ergo ſunt illa ſecundum artem: & præterea, quia talia animalia dicuntur habere prudentiam. 5

Sextum contra tex.91. ubi finem, & formam cauſam materiæ non econtra dicit eſſe, uidetur hoc contra id, quod diximus ſuperius tex 30. de mente Auer. quod materia, & forma ſunt ſibinuicem cāæ. Hæc ſunt argumenta præcipua in hac parte. 6

Ad primum igitur aduerte, quod duplex eſt finis, ut notant Simpli. Auer. & S. Thom. finis rei genitæ, & finis generationis. Finis quidē rei genitæ operatio ipſius eſt, finis uero generationis eſt forma rei genitæ Si fuerit generatio ſubſtantialis, erit forma ſubſtantialis: ſi uero accidentalis, erit forma accidentalis. Hic autem in communi ſumit finem, nec dicit Ariſt. omnem finem eſſe idem cum forma, ſed plerumq; finem, & formam idem eſſe: hic autē pro fine generationis uerum habet. Ad 1 Ad 2

Cum uero dicitur, quod a fine ad materiam, & ad ea, quæ ad finem ſunt, licet affirmatiue procedere, econtra uero negatiue, non ſolum finem pro forma reſpectu materiæ, ſed pro operatione reſpectu compoſiti ſumit, & in utroque uerum habet, ut in tex 90. expoſitum inuenies.

Ad

Ad ſecũdũ reſpõdet Auer. quod in agẽ te duo poſſumus conſiderare, & actionem ipſam, & rationem agendi formalẽ. Actio ipſa eſt ille motus, quo agens agit. Ratio actionis formalis eſt, quod actio ſit in finem, & quod agens ad agendum moueatur a fine. cum autem antiqui negaſſent rationem formalem actionis auferentes finem reliquerunt actionem materialiter, ob id dicitur, quod ad materiã reducebãt.

Reſponſio Auer.

Sed mihi hoc non placet, quia ratio actionis, quod ſit in finẽ, non eſt ſubſtantia ipſius actionis, unde ablata etiam relatio ne ad finem, actio manet.

Refellitur ſolu. Auer.

Nota. Ob id aduerte cauſam agentem dupli cem eſſe. Alteram pure agentem, quę rem facit non componendo ipſam, ut ignis facit ignem, ſed non ſeipſo facit ignem. Alteram non pure agentem, quæ ſic agit, ut rem ſe ipſa componat, quomodo elementa ſe habent ad mixtum: agunt enim inuicem, & mixtum faciunt, ipſum componẽdo, ac ipſius partes materiales efficiũtur: & huiuſmodi agentia materię locum reſpectu mixti facti obtinent, & ſic antiqui reducebant effectus factos ad elemẽta, ut ipſam rem componunt.

uera ſol. Vnde patet ſolutio argumenti. Licet ęnim elemẽta, & illę qualitates actiuę ſint, tamen mixtum materiale componunt.

Ad 3 Ad tertium Auerr. dicit corruptionem eſſe ex materia tantum, & non ex fine: nec hoc mirum eſſe debet, cum corruptio ſit quid priuatiuum. Sed ſine dubio dicendũ eſt, quod corruptio dupliciter conſideratur. Vno modo ex parte ipſius corrupti, & ſic non eſt propter finem. Altero modo ex parte corrumpentis: & ſic propter finem eſt, non quod ipſa ſit intenta tanquam finis, ſed quia agens corrumpit, ut generare poſſit ac ob id in finem eſt ordinata: unde bene dicit Ariſt. Quæ a caſu non ſunt, eſſe ex intentione.

Ad 4 Ad quartum reſpondetur, duplex eſt cognitio, an ſit, & quid ſit. Quantum ad cognitionem an ſit Deus, & intelligentiæ pertinet ad Phyſicam conſiderationem, quam nõ eſt medium naturale aliud ad oſtendendum talia entia eſſe, niſi res ſenſibiles, motus, & mutationes, quæ omnia phyſica ſunt, ac ob id in 8. Phyſi. de tali ente aliqua ex parte tractatur. At quantum ad cognitionem quid ſit, ad Metaphyſicũ pertinet: & hoc dicitur in iſto textu, ubi tra ditur duplex agens, ut expoſitum eſt: & idem dicitur. 2. lib. de gen. animal. c. 3.

Ad 5 dub. quo moueantur bruta ad ſuos fines Circa quintum eſt difficultas de principio, quo mouẽtur animalia bruta ad ſuos fines conſequendos, & ad ſua opera exercenda. Fuerũt enim multæ ſententiæ. Quidam dixerunt, quod naturaliter habẽt inſitã pręcognitionem finium, ad quos mouẽtur: quod enim homo diſcurſu, & intellectu præcognoſcit, talia animalia a natura præcognoſcunt.

1. ſent.

Confutatio 1. ſẽt. Sed hoc nõ uidetur uerũ. Oportet. n. fines pręcognoſcere, aut in uniuerſali, & hoc non eſt conceſſum brutis, puta uniuerſalia cognoſcere: aut in particulari: & tũc non ſufficeret: nõ enim ſemel operantur, & ſua faciunt opera, ſed ſæpe.

2. ſent. Alii dicebant, quod operãtur ſecundũ intellectum, & artem, & huius operationis meminit in textu Ariſto.

Confutatio 2. ſẽt. Hoc autem falſum eſt, quia quæ ſecundum artem operantur temporis ſucceſſu perfectius operantur: & præterea nõ ęque perfectę omnia indiuidua ſpeciei illius artis operantur: non ſic in brutis: ſemper enim æque bene, & perfecte ſua opera faciũt, ut araneus ſuam orditur talem, hirũdo ſuum componit nidum: non igitur arte operantur.

3. ſent. & eius confutatio 3 Alii dixerunt, quod operantur per memoriam, quam habent præcedentium effectuum. Sed nec hoc uidetur uerum. Hirundo enim nidum componit, nec unquã uidit alteram nidum componentem: non igitur memoria operantur.

4. ſent. et eius confutatio Alii dixerunt, quod operãtur inſtinctu & impulſione naturali. Sed nec hoc uidetur uerũ, quia nõ differret modus agendi horum animalium, a modo agendi inanimatorum, & inſenſibilium, quæ ſolo inſtinctu aguntur abſq; aliqua cognitione.

5 uera ſententia 1. fund. animalia per phantaſiã percipiũt cõuenientia & diſconuenientia ſibi Ob id aduerte quod animalibus a natura eſt quædã conceſſa facultas, qua ſibi cõuenientia, uel diſcõuenientia percipiãt, quæ dicitur phãtaſia, uel ęſtimatiua, uel imaginatio: ſecũdũ hãc omnia animalia, quod ſibi utile, uel nociuum eſt, iudicant abſq; ullo diſcurſu, & ratiocino, ſed ſolũ ſimplici cognitione: hæc autem ſemper fertur in præſẽtia obiecta, & quę ſēſibus ſubſtat, uel ſubiecta fuerunt, unde nunquam animal ullum de futuro iudicat.

Tamen

Quod quædam animalia prouident futura et quædam non & quō.

Tamen ſunt animalia in duplici differentia: Quædam percipiunt conuenientiam, uel diſconuenientiam præſentem ita, ut nullo modo de futuro prouideant, ſicut animalia, quæ cibo præſenti paſcuntur ſemper, nec nidum, nec quicquam aliud, quod futuro tempore eis ſit uſui futurum, faciunt. Quædam alia conuenientia futura percipiunt, non ſub ratione futurorum, ſed ea in pręſenti iudicant, quæ poſtea uſui futura ſunt, licet non id percipiant ipſa animalia, & talia dicuntur prudentia animalia.

Nō agūt animalia libertate aut conſultatione, ſed inclinatione imaginatiua.

Et illa imaginatio ipſorum ut fertur in conuenientia futura, licet non futura cognoſcat, dicitur per analogiam prudentia. hoc igitur eſt principium, quo animalia ſua opera faciunt: ſemper enim pręſentia cognoſcentia operātur, nec quicquam de futuro cogitantia, dum præſentia ſemper operantur, ad ſuos fines perueniunt.

In his autem operibus non libertate aliqua, aut conſultatione ſerūtur, ſed inclinatione ipſius imaginatiuę, quæ naturalis eſt, ſicut oculus in colores naturaliter tendit, & ob id dicuntur moueri inſtinctu naturæ. Concurrit etiam aliquando memoria ad hæc opera. nam formica aliquā memoriam habet. per aliquod tempus cumuli, a quo grana ſumpſit, & regreditur, & hęc memoria magis lucet in animalibus; ſed non ſola memoria hæc facit opera, nec ipſa eſt ſemper neceſſaria.

diſcrimē in modo quo agūt propter finem animalia & inſenſibilia, et hō.

Vnde eſt notandum diſcrimē inter modum, quo animalia agunt propter finem, & inſenſibilia, & hominē ipſum, quod notauit S.Thom. 1.2. q. 1. Inſenſibilia, enim dicuntur agere propter finem, quia ex ſe, & ex natura ipſorum ad tales fines inclinantur nullo finium in ipſis cognitione exiſtente. Bruta uero agunt propter finē, quia naturaliter feruntur in finem, quem aliquo modo cognoſcunt, puta materialiter: cognoſcunt enim ea, quæ ad finē sūt, & faciunt, ſed quod ad finem ſint, non cognoſcunt: Homo uero finē præcognoſcit ſub ratione finis, & media per electionem in finem ordinat, & hoc dicitur agere propter finem ſecundum propoſitum.

dub.

Dices, quomodo poteſt eſſe quod aliquid in certum finem tendat, & non præcognoſcat illum? non enim poterit ipſum attingere, ſicut qui clauſis oculis aliquo tendit.

Dico, ꝙ hoc conuincit eſſe aliquam uniuerſalem cauſam omnes omnium fines præuidentem, atque facientem, & inclinātem omnia in proprios fines, & hic eſt glorioſus Deus. Vt enim ſagittarius ſcopum inſpiciēs impetum ſagittę imprimit, quo illum attineat, ſic Deus glorioſus omnibus naturam dedit, qua etiam non præuiſis finibus abſque errore uſque ad eos producerentur, & hoc eſt quod dicit Ariſ. 2.Phyſi. 58 & 59 & 1. Ethic.c. 13. & 10. Eth.ca. 10. hominem agere, cæteras res naturales potius agi, quam agere, id eſt, ab alia intelligentia, quæ ipſarū fines cognoſcit, ad illos dirigi: ob id dicitur opus naturæ eſſe opus intelligentiæ non errantis.

Vnde iſti antiqui negantes naturam agere propter finem, in alio principio peius errabant, non enim exiſtimabant Deū omnium eſſe cauſam uniuerſalem omnia prouidentem, ac diſponētem, unde Auerr. Com. 75. dicit hanc quęſtionem naturam agere propter finem, utilem eſſe pro cognitione diuinæ prouidentiæ, qua tamen ipſe poſtea neſciuit uti ad eandē Dei opt. prouidentiam dignoſcendam, ut ſuo loco explicabitur. Hoc enim argumento nō ſolum concludit in Deo cognitionem, & prouidentiam rerum omnium in uniuerſali, qualem ipſe ponit, uerum cum hi fines particulares ſint etiam in particulari.

Quaſi ex ipſa prouidentia ſequatur, ꝙ unumquodque in ſuum propoſitum finē ſine ullo errore dirigatur.

Vnde patet ſolutio quæſtionis, & declaratio, nempe naturam propter finem agere, nec opus eſt hoc argumentis aliis probare, quam his, quæ in textu ab Ariſt. poſita ſunt.

Ad ſextum dico, quod materia, & forma adinuicem ſunt cauſæ, ſi forma conſideretur, ut forma eſt: at ſi ut finis eſt, tunc non habet cauſam: finis enim ut finis, eſt prima cauſa antecedens omnes alias, & hoc etiam indicauit Ariſt. in textu dicens (materia non eſt cauſa illius finis) ubi finem, nō formam eam uocat: ſi enim finis cauſam habet, tunc non finis, ſed effectus rationem habet, & hæc ſatis de q̄ōne. *Ad 6*

An monſtra ſi t in natura.
Quæſtio XIII.

de quib. agitur. Circa hanc materiam de monſtris tria tractanda ſunt: primum, quid ſit monſtrum Alterum, quibus ex cauſis monſtra procedunt. Tertium, an monſtra ſint a natura intenta per ſe.

definitio monſtri Quid autem monſtrum ſit, definit Ariſtot in 4. de gen. animaliũ in c 4 eſſe ob læſionem rei præter naturã eius. in iis quæ non ſemper, ſed ut plurimum agunt, ex tex etiam. 82. hinc talis alia deſcriptio colligi poteſt Eſt peccatũ naturæ agentis ob aliquem finem, a quo fruſtratur aliquo principio corrupto. Cuius etiam naturã ego cõmode exiſtimo deſcribi poſſe. Mõſtrum eſt effectus naturalis a recta, & ſolita ſecundum ſpeciem diſpoſitione degenerans. Dicitur, effectus naturalis, nam in arte non eſt proprie monſtrum, niſi ſimilitudine, & analogia ad res naturales. In arte contingit peccatum, & error, cum a recta regula artis deuiatur, ſed talis effectus mõſtrum nõ eſt. Dicitur generans a diſpoſitione recta: quia effectus naturalis non dicitur monſtrum, niſi ſit aliquis defectus, aliqua obliquitas, aliqua deuiatio ab eo, quod futurum erat ſecundum rationem illius effectus, ac ob id monſtra dicuntur peccata naturæ, quaſi deficiat, & erret natura in illo effectu faciendo. Dicitur etiam, ſolita, tunc enim monſtra ſunt, quando raro, & non ſecundum ſimilitudinem aliorum effectuum, quæ frequenter procedunt. unde modo apud nos gygantes monſtra eſſent, quæ olim non erant. Dicitur, ſecundum ſpeciem: quia tunc monſtrum dicitur, cum ſimilitudinem ſpecificam non ſeruat cum ſua proxima principali cauſa, unde ſi canis ex ſemine humano procederet, monſtrum eſſet.

Nota. Aduerte tamen, quod etiam ſi mõſtra recedant a cauſę ſimilitudine, non tamen ita in totum recedunt, ut nullam ſimilitudinem obſeruent. non enim ex homine naſcitur oliua, nec ex arboris ſemine animal, aut lapis, ſicut error artis nunquam eſt tantus, ut in totum deuiet ab effectu recto artis.

Quot modis cõingat effectus in monſtris Hæ autem obliquitates effectuũ monſtruoſorum fiunt tripliciter. Primo ſecundum quantitatem, ut cum exceditur propria quantitas, aut totius, aut alicuius membri: uel deficit, tam in continua quantitate, quam in diſcreta, quo ad numerum partium, & membrorum. Secundo cum non eſt debita qualitas, quæ attenditur in figura, & colore, & diſpoſitione, ac ordine membrorum, & partium. Tertio, cum tempus non obſeruatur, etiã ſi reliqua ſint, ut puta, naſcitur animal cum dentibus, puer cum capillis, & barba: ut refert Alber. omnes hæ obliquitates, effectum naturalem, aut omnes, aut ſingulæ monſtrum reddunt: unde patet declaratio deſcriptionis.

Vnde dicatur mõſtrum. Sed quare dicatur monſtrum, colligi poteſt ex Cicer. 2. de natura deorum, a monſtrando, quaſi aliquem futurum euẽtum monſtret, & nunciet: ſcribit enim his uerbis. Monſtra, prædictiones, & præſenſiones rerum futurarum, quid aliud declarant, niſi hominibus, ea, quæ futura ſunt, portendi, & prædici: at quia non ſemper monſtra notabile quid oſtendunt futurum, dicunt alii monſtrum dici quaſi quod digito mõſtretur ab omnibus: cum enim aliquid inconſuetum apparet, tunc ab omnibus ſignari ſolet. ſed hoc parum refert ad inſtitutum.

De cauſis monſtrorum. Circa cauſas autem aduertere oportet in generatione animalis conuenire quinque. Primum eſt uirtus ſeminalis, quę dicitur formatiua, & hæc eſt in ipſo ſemine ab animali deciſo. Alterum eſt materia ipſa, ex qua futurus eſt fœtus. Tertium, qualitates elementales quatuor, & calor, & humiditas naturalis, quorum contemperamento conſiſtit animalis corpus. Quartum eſt locus, & continentiuum ſeminis, puta matrix fœminæ. Quintum eſt circunſtans extrinſecum, & per hoc intelligo uirtutem cœlorum, & aſtrorum, quæ ad generationem conueniet: ſimiliter aerem, & locum circunſtantem: ſimiliter imaginationem ipſorum generantium. Hęc enim omnia multum ad prolis generationem faciunt: hæc quinque ad effectum recte, & debite generandum debent inter ſe maxime

me habere proportionem, quę ſi non ſeruetur, monſtrum, & defectus in effectu contingit: quę cum multa ſint, multipliciter & error prouenire poteſt, unde monſtrorum diuerſitas procedit.

Ex defectu materia

Primo fit error ex parte materiæ in quantitate quo ad defectum. Eſt enim aliqua materia pauca nimis, ita, ut uirtus nõ poſſit omnes partes formare, & tunc homines, nani paruæ ſtaturę procedunt. Aut defectus non eſt niſi in parte materiæ, & tunc fit obliquitas in aliquo membro, puta quod manus breuior eſt altera, aut caput paruum, & corpori improportionatum. Fit etiam error in numero quo ad paruitatem. Naſcitur enim homo, aut uno oculo, aut quatuor digitis, aut abſq; membro aliquo ex defectu materiæ illius membri.

Propter quod aduerte ſemen eſſe uirtute etherogeneum, conſtat enim ex partibus uirtute diuerſis. Non enim quælibet partes sũt aptæ, ut ſint oſſa, ut ſint nerui, ut ſint aliæ partes: ſed ſunt partes uirtute, & poteſtate diuerſę. Vnde patet, quod defectus unius partis non poterit ſuppleri al tera parte, ob idque monſtrum ex defectu prouenit non uno modo ſemper.

Ex defectu uirtutis

Iſte error in defectu etiam prouenit, ex defectu uirtutis ſeminalis, cum debilis eſt, ſiue ſit in materia deficiens, ſiue non: cuius ſignũ tradit Alber. quod monſtrũ frequenter accidit in partibus diſtantibus a corde, & iecore, ubi reſidet uirtus hæc, puta in manu, in pede, in partibus capiti inexiſtentibus: uirtus enim minus agit in diſtantia.

2. ex ſuperabundãtia materiæ, uel multitudine

Secundo fit error in quantitate, ſecundum magnitudinem, & pluralitatem ex materiæ abundantia, cui ſi adiungatur uirtus formatiua fortis, fiunt effectus magnę ſtaturæ, & immodicæ, ſed tamen bene proportionati. Si uero accedat debilis, & per totum ſemen ſparſa, fit effectus magnę quãtitatis, ſed membra indebite ſunt proportionata, quod ſi iſta materiæ abũdãtia uni accidat membro, uel aliquibus, in eis improportio, aut ſecundum quantitatem, aut ſecundum numerum membrorum, ut plura ſint, quam oporteat: & hoc pendet ex diuerſitate, quam partes ſeminis in ſe habent, ut diximus.

3 ex qualitatum nimia intenſione, uel remiſſione.

Tertio fit error in qualitatibus. Cum enim calor uehemens eſt, uel ualde remiſſus: & idem in cæteris qualitatibus, neceſſe eſt totam corporis, & partium eius cõſtitutionem, quæ ab illarum temperamẽto pẽdet, euerti. Aliqñ etiam in fœtu ante tẽpus abundat adeo calor cordis, ut faciat euaporationem partium terreſtrium, & generentur capilli, & barba: & eſt in maxillis aliquando calor cum aliqua copia materiæ, ut generentur dentes.

4. ex ſeparatiõe uel coniũctione materiæ in loco, ubi res generatur.

Quarto fit error ex parte loci, ubi res generatur. Nam accidit materias loci diuerſitate ſeparari, & poſtquam generari incipiunt poſtea confundi materias, & naſci ibi corpora multis modis, aut parte ſuperna, aut inferna, ut accidit coniungi aliquando, ex motu materiæ, uel motu loci ipſius accidit materiam diuidi ita, ut multiplicentur partes rei, & oculi, & ora, & naſus. Et Alber. narrat de quodam monſtro habente undecim ora, & undecim linguas, & alia huiuſmodi.

5 ex impreſſione corporum cœleſtiũ, & aliorũ externorũ

Quinto accidit error ex parte impreſſionum cœleſtium, & aliorum externorum. & fiunt monſtra habentia capita, & pedes diuerſorum animalium, & multa huiuſmodi, quæ accidere ſolent. Cum enim multa requirantur ad perfectionem effectus, quę deficere poſſunt, abſque dubio error multipliciter poteſt accidere. Sed ſatis ſit de hac materia: non enim ulterius procedere pręſentis eſt inſtituti: ſat ſit cauſa in generali attigiſſe.

An natura intendat monſtrum.

Circa intentionem naturæ, an natura intendat monſtrum, ſunt multæ opiniones: Aliqui dicunt eſſe intenta de per ſe *1 ſent.* propter pulchritudinem uniuerſi, quæ maior fit ex effectuum uarietate. ſed hoc non uidetur uerum; illud enim eſt eum effectus perfecti ſunt: ſed monſtra ſunt imperfecta, nec diu durant: & ſunt adeo rara, ut ſua raritate nullum ſpeciei addant decorem.

Alii dicunt, quod ſunt intenta per ſe ſecundario: cum enim primum effectum at- 2
tingere non poſſunt, illum attingunt cũ defectu.

Nominales dicunt, quod natura non in
tendit monſtrum, ſed monſtrum intendit 3
ac ſi dicant, quod effectum, quo ad ipſius ſubſtantiam intendunt, ſed non quo ad

illius

lius obliquitatem, & defectum, idem Themiſt.

4. *Sententia autho ris.* Sed mihi uidetur in hoc eſſe, dicendum monſtrum dupliciter poſſe comparari, & ad cauſam proximam efficientem, puta ad generans particulare: & ad cauſam uniuerſalem, ſiue etiam ad cauſam particularem impedientem effectum per ſe. nam ubi monſtrum eſt, ibi cauſa fuit impediẽs ne effectus perfectus produceretur: ſi comparetur ad generãs proximum tunc eſt effectus fortuitus, nec per ſe intentus, ut reſpectu hominis generantis monſtrum nõ eſt per ſe intentum: at ſi ad impedientem cauſam comparetur, dicitur per ſe intentum: nam licet cauſa impediens primo illam deformitatem non faciat; tamẽ quia id facit, ad quod frequenter deformitas ſequitur, dicitur monſtrum per ſe ab ea intentum: eodem modo reſpectu cauſarum uniuerſalium, quę concurrunt ad modũ cauſarum particularium, unde qua parte cum impediente cauſa concurrunt, monſtrum intendunt.

Dubium quomodo ſe habeat actio Dei optimi, & cõcurſus eius in monſtrorum procreatione. Solutio. Dubitabis tamen, quomodo glorioſus Deus concurrat cum cauſa impediente, et cum cauſa generante: ſi enim cum generante concurrit, quomodo ipſius concurſus impediri poteſt?

Dico non eſſe dubium, quin cum omnibus cauſis concurrat, tamen concurrit ad modum naturæ ipſarum; unde cũ cauſis fortioribus fortius cõcurrit, cum debilioribus debilius, & hinc prouenit, quod concurſus in hac cauſa impediatur a concurſu cum altera cauſa, non ex parte concurſus, ſed ex parte cauſarum, ad quarum modum Deus ipſas iuuat, & hoc maxime ad Dei prouidentiam ſpectat.

Simile. Sicut ſi eſſet ſupremus imperator ſub ſe habens uarios reges, qui ab ipſo, & arma, & exercitus peterent, ac acciperent ꝓ ipſorum conditione, & modo, ac poſtea utriſque inter ſe dimicãtibus, alter corrueret, quia debilior erat, ſic Deus omnium primum, ac ſupremum principium omnia ſubſtentat, omnibus dat uirtutes ad operãdũ, & iuxta datas uirtutes ad operandum iuuat, quod ſi congrediantur, fortius uincit, quamuis omnia a Deo iuuentur, inæqualiter tamen pro modo naturę, & uirtutis ipſorum, & hæc de quæſtione.

An finis ſit cauſa, & principium. Quæſt. XIIII.

Dubium hoc tractandum erat in eo loco, quo de efficiente cauſa, formali, ac materiali diſputatum eſt: at quia in fine libri de fine erat ſermo, huc uſque diſtulimus.

Ratio in oppoſitũ. Difficultas igitur eſt An finis ſit cauſa. Et rõ præcipua difficultatis eſt quia quod nõ eſt, nõ eſt cauſa: ſed finis, anteq̃ efficiẽs operetur, nõ eſt: non ergo põt eſſe cauſa.

Quod ſi dicatur finem, ut eſt in intentione, & apprehenſione eſſe cauſam, puta ſanitas, in mente infirmi concepta dicitur cauſa, licet nondum ſit in rebus: tunc eſt argumentum, quia illud eſſe in intellectu eſt intẽtionale, & rationis: at ens rationis non eſt cauſa entis realis: non ergo illo modo finis eſt cauſa, & præterea, quia in carentibus cognitione, uel in non ualentibus finem præcognoſcere, puta in brutis, nõ eſſet cauſa finalis; quod falſum eſt.

Sent. com. In hac queſtione eſt reſponſio communis: non enim puto eſſe quo ad rem multas doctorum opiniones, licet in modo dicendi uideatur aliqua controuerſia.

Aliud eſt principiũ operandi aliud conditio operandi. Aduerte ꝓ declaratione, eſſe in aliqua operatione duo, & principium operandi & conditionem operandi. v. g. In calefactione principium eſt operãdi, puta ignis Conditio ſimiliter eſt. puta approximatio agentis, & paſſi in operatione.: ergo finis hæc duo ſunt, & id, quod operatur, & hoc eſt ipſe finis, ſecundum eſſe, quod realiter habet, uel habiturum eſt, ut ſanitas ſecundum eſſe reale ſuum mouet infirmum: at quod ſit in apprehenſione, eſt conditio, ut finis moueat, unde eſſe in intentione non eſt principium operandi, ſed conditio. Hæc eſt communis opinio, quæ uera eſt, tamẽ declaratione indiget.

1. fund. Duplex finis quo & gratia cuius. Primo nota eſſe duplicem finem, ut tãgit Ariſt. tex. 24. & ibi Simpl. Philop. D. Tho. & quo, & gratia cuius. Finis gratia cuius, eſt illa res ob quam operamur, ſicut Deus eſt gratia cuius noſtrarum actionũ bonarum, & ſi quis profectus eſſet Mediolanum ipſum uidendi gratia tunc Mediolanum diceretur finis gratia cuius Finis quo: eſt illa operatio, qua obtinemus ipſum finem, gratia cuius: ſicut uiſio qua

Deũ uidebimus, eſt finis quo: & uiſio qua etiam Mediolanũ uidet ille, finis eſt quo: gratia enim uidendi uenit.

Finis gratia cuius duplex.

Finis gratia cuius, duplex eſt. Alter, qui fit per illam actionem, quæ dicitur finis quo, ſicut domificatoris finis gratia cuius operatur, domus eſt: & ipſa operatio cauſa eſt domus: ſimiliter forma eſt finis gratia cuius generat uiuens, uel agens naturale: & forma effectus eſt generationis. Alter eſt finis gratia cuius, qui præexiſtit, & antecedit actionem agentis, ſicut Deus qui eſt antequam nos ipſum conſequamur, & Mediolanum antequam ille ueniat. De omni fine, puta quo, gratia cuius hoc, & illo eſt quo, quomodo ſint finis. ſed præcipua difficultas eſt de fine quo, & gratia cuius nõ præcedente, quia cum hi non ſint, cum efficiens operatur, quomodo cauſæ ſint.

1. concl.

Ob id prima concluſio. modus cauſandi finis eſt, ut ſit id, gratia cuius aliquid ſit

Circa quod nota diligenter, quod finis dupliciter conſideratur. Vno modo in ratione obiecti mouentis intellectum & appetitum noſtrum ad operandum, & reſpectu huius motionis non eſt finis, ſed habet rationem cauſæ efficientis: nam obiectum ad potentiam apprehenſiuam, & appetitiuam ſe habet ut agens, & hoc eſt quod dixit Auer. 12. Meta. Com. 36. balneum in anima ſe habere, ut cauſam agentem, unde in hoc non conſiſtit ratio finis, aliter finis non eſſet, niſi ubi apprehenſio eſt. Altero modo conſideratur ut eſt id, gratia cuius aliquid fit, ita ut non eſſet operatio rei niſi tenderet in illud, & iſte eſt modus cauſandi finis, puta, ut ipſius gratia reliqua ſint.

No. 1. finis conſideratur duob modis, & ut obiectũ, & ut gratia cuius

No. 2

Ex quo ſequitur unum, quod iſte modus cauſandi non eſt realis, ſicut agens agit, unde Ariſt. 1. gen. tex. 55. hunc motum finis Metaphoricum uocat.

Sequitur etiam unum notãdum, quod ad iſtum cauſandi modum non opus eſt, quod finis p̃exiſtat actu, ſed quod ſit ens reale, quod poſſit actu eſſe, & actu obtineri, ſiue præexiſtat, ſiue non. *No. 3*

Secunda concl. finis aliquo modo præexiſtit ante motionem efficientem. hæc concluſio eſt notanda: finis enim nec ſic poſſet mouere, ut dictum eſt, niſi aliquis finis præexiſteret, hoc autem in agentibus ſecũdum intellectum eſt præcognitio, & appetitus finis: niſi enim iſta in homine eſſent, finis non eſſet id, gratia cuius operatur. *2. concl.*

In his uero, quæ intellectu carent, præcedit quædam proportio, & inclinatio naturalis ad finem, & ratione huius agunt propter finem: ſed caſualitas finis non alia eſt, quam eſſe id, cuius gratia operatio fit, uti diximus: nec aliam definitionẽ Ariſt. inuenit. & eſt optima.

Vnde ad argumentum patet ſolutio. dicimus enim quod finis ſecũdum id, quod cauſat, non eſt opus quod actu procedat, quamuis ſit quædam conditio ad cauſandum, quod illo modo procedat, puta, ſub apprehenſione, aut ſub propẽſione, & proportione rei ad ipſum finem. *Ad arg.*

Tertia concl. poteſt finis multis modis diuidi, ſicut reliquæ cauſæ, quos modos aſſignauit ſuperius Ariſtotel. in per ſe, per accidens, uniuerſalem, particularem, & alios, qui ex his, quæ illic diximus, noti ſunt & faciles: Et ſufficiant iſta de quæſtione hac, nam in Metaphyſica profundius examinanda eſt. hic tamen ueritas breuiter eſt poſita, & declarata, atque hæc de 2. lib. *3. concl. de diuiſiõe finis.*

FINIS SECVNDI LIBRI.

IN LIBRVM TERTIVM DE PHYSICO AVDITV.

Caput Primum.

Quoniam autem natura quidem. Tex. I.

De quib. agat Ari. in hoc li. nẽpe de motu, & infinito.

NOn opus eſt intentionem Ariſt. præmittere, quam ipſe dilucidam, & clarã ponit, ſe igitur aliqua tractaturum proponit. Primum eſt, motus quid ſit, cuius causã talem dat. Phyſico de natura diſſerere conuenit: at natura cognoſci nequit ſine motu: ergo ſcientiam de natura quid ſit motus tradere oportet.

dub. Sed ſtatim forte dubitabis, quomodo ignorato motu dicit naturam ignorari, cum ſupra dictum ſit naturam eſſe per ſe notam?

Solut. Reſpondeo, quod natura duplicem habet cognitionẽ, & an ſit, & quid ſit. Ipſam eſſe per ſe notum, eſt: quid autem ſit, non eſt per ſe notum, ſed ignorari poteſt: & de hac cognitione definitiua dicit, quod qui ignorat quid ſit motus, ignorabit etiam quid natura ſit. Per motum enim natura definitur.

Alterũ proponit ſe tractaturum, puta infinitum, cuius cauſam dat. Motus eſt qd continuum: ſed continuum ſæpe per infinitum definitur: ergo de infinito oportet tractare: Sicut ob id etiam dicimus oportere tractare de motu, quia natura definitur per motum, ponit definitionem continui per infinitum, nempe, Continuum eſt quod eſt diuiſibile in infinitum.

Nota quõ continuũ definiatur per infinitum. Aduertendum eſt autem, quod dicit plerunque definiri per infinitum; quia non ſẽper id eſt, ut dicit Auerr. unde notat hic Alber. quod dupliciter continuum definitur: Vno modo ordinem partium ad ipſum, quo pacto in prædica. quantitatis dicitur: Continuum eſt, cuius partes copulãtur ad unicum terminum communem. Altero modo definitur per ordinem ipſius ad ſuas partes: & ſic per infinitum definitur, ut dictum eſt. Adde etiam, quod aliquando per ipſum motum definitur a poſteriori, quo modo ab Ariſt. definitur 5. Metap. cap. 6. continuum eſt, cuius motus per ſe unus eſt.

Ad hæc autem ſine loco. Tex. II.

EA etiam, quæ poſt hæc tractaturus eſt, nempe in libro quarto proponit, ea ſunt, Locus, Vacuum, & Tẽpus: & reddit huius duas rationes. Prior eſt: quia motus non eſt ſine his, qui ergo motum cognoſcere intendit, iſta tradere oportet. Non enim motus eſt, niſi in tempore, & in loco: & ſecundum opinionem Antiquorum erat locus uacuum, ideo ſecundum hos nõn erat ſine uacuo. Altera ratio eſt: quia in hoc libro traduntur communia, quia ſcientia communium debet antecedere eam, quæ eſt particularium, & iſta communia ſunt omnibus entibus naturalibus, puta locus, & tempus. Oportet ergo hic tradantur in ſpeculatione ipſorum communium. *De quib. poſtea actùrus ſit lib. 4. de loco uacuo, & tẽpore, & cur de illis.*

Primum autem ſicut dicimus. Tex. III.

INter ea, quæ dicenda, & tractanda propoſita ſunt, primum motus eſt, quia ipſe eſt, ad quem cætera ſequuntur, & quæ in definitione naturç conſtituitur. Poſt motum uero de infinito prius dicit, quam de uacuo, loco, & tempore, quia (ut dicit Sanctus Thomas) infinitum eſt motui intrinſecum: reliqua uero extrinſeca: illa autem ſunt his priora. *cur prius agẽdum ſit de motu, ac inde de infinito.*

V 2 Eſt igitur

Eſt igitur eorum, quę ſunt, aliud quidem actu.

Prima ſuppoſitio ad tractationē de motu, illa q̄ ſūt alia ſunt actu, alia potentia.

GRæci, & Arabes conueniunt Ariſtotelem præmittere quatuor ſuppoſitiones neceſſarias ad ea quæ de motu dicenda ſunt, quorum prima eſt diuiſio quædam, nempe eorum quæ ſunt, aliud eſt actu, aliud eſt potentia: in quibus uerbis eſt multa differentia, eo quod litera Græca paſſa eſt uarias lectiones, & ut dicit Simp. in uno codice legitur uno modo, in alio uero aliter: unde etiam Latinæ interpretationes uariæ ſunt, ob id non eſt certa Ariſtotelis lectio: magis ſenſus eſt attendendus.

Prima expoſitio. Auer. & aliorū, et eius cōfutatio.

Sed in primis expoſitio Auer. & Alben & aliorum nulli lectioni, nec Græcæ, nec Latinæ quadrat: Nam ipſi has duas diuiſiones faciunt, eorum, quæ ſunt, aliud actu aliud eſt potētia. Iterum eorum, quæ ſunt aliud ſubſtantia, aliud quantum, aut unū ex reliquis prędicamentis. Conſtat autem quod iſta ſecunda non eſt diuiſio, ſed ſubdiuiſio, nam Græce bifariam legitur textus, Aut ſic. Eorum, quæ ſunt, aliud actu, aliud eſt potentia, & eorū, quæ ſunt actu aliud eſt ſubſtantia, aliud quale, & reliqua, & ſic uertit Boetius noſter, & Vatablus: Aut etiam legitur ſic: Eorū quæ ſūt aliud actu ſolum, aliud potentia & actu, & horum aliud ſubſtantia, aliud quantum, &c. & ſic uertit Argyrop. non ergo illa ſecunda diuiſio, ſed ſubdiuiſio facienda eſt.

Illam tamen priorem diuiſionem explicat Alber. ut quædam dicantur in actu, ut omnia prædicamenta cum exiſtūt, album in actu, cum exiſtit album, quantum in actu, homo in actu, & reliqua: & etiam dicantur in potentia, cum nondum exiſtūt, ſed eſſe poſſunt.

Secunda expoſitio Porph.

Græci uero omnes ſequentes literam qua illa ſecunda ſit ſubdiuiſio, uari exponunt Porphyr. enim ſequitur literam, qua Boet uertit, & tunc explicat bene, & dicit quod per actum intelligitur forma omnis prædicamentalis, per potentiam uero intelligi materiam ipſam, quæ eſt in potentia ad quamlibet formam, ut ſit ſenſus: in entibus aliud eſt actus, puta forma: aliud eſt potentia, puta materia. Et quia potentia, una eſt ad actum quemlibet, actus uero multiplex eſt. ideo poſtea ſubdiuidit actū ſecundū decem prædicamenta, nō quod in omnibus prædicamentis non ſit potentia: eſt enim in omni prędicamēto actus, & potentia, ut dicit. 5. Meth. c 7. ſed quod potentia non multiplicetur, ſicut actus, atque iſta eſt ſententia Porphyr. fideliſſime expoſita.

Tertia expoſitio Themiſ. Ale. & cæterorū.

Alii Græci legentes literam aliter, quæ modo Græce habent, puta. Eorum, quæ ſunt, aliud actu ſolum, aliud potentia, & actu: aliter exponūt nempe entium, quædam ſunt actu tantum, quales ſunt intelligentię, & ſeparata a materia; alia potentia, & actu ſimul: & hæc ſunt omnia prędicamenta, ſubſtantia, quale, & reliqua Hæc autem dicuntur potentia; & actu ſimul eſſe, ſed reſpectu diuerſorum: nam actu dicūtur reſpectu eorū, quę habent: potentia reſpectu eorū, quæ habere poſſunt: ut homo actu eſt reſpectu formæ, quam habet, potentia reſpectu caloris, quem non hēt.

Iſta expoſitio eſt magnæ authoritatis, propter eos quorum eſt: eſt enim Themi. Alexan. Simpl. Philop. Michaelis Pſelli. Græcor. qui omnes literam Ari. ſic legendam dicunt contra Porphyr. & mouentur ad hoc, quia plures codices ita habent. Et quia dicitur, aliud eſt actu tantum oportuit ergo aliud membrum ſumere aliud eſt actu, & potentia, aliter illud, tantum, eſſet inutile.

Reiicitur horum expoſitio.

Et propter tantam horum Græcorum authoritatem, quos credendum eſt codicē uerum habuiſſe, forſan ita legendum eſt, ſed ipſorum expoſitio mihi in hoc nō placet, quia non dāt in unoquoque prædicamēto, quod ſit in actu, & potentia ſimul; nam quantum, quale non uidetur ad quid ſint in potentia in illo genere. Ipſi enim dicunt, quod reſpectu unius eſt in actu, reſpectu alterius in potentia, ſed album, ut album, ad nihil eſt in potentia, ſed in actu ſolum. Quod ſi dicis. Quod eſt in potentia, ut ſit nigrum, iam illa potentia non eſt ipſius albi, ſed ſubiecti, quod ſubſtantia eſt, & ipſum album ſecundum ſe, non eſt in potentia: & hæc præſertim in relatiuis, & aliis prędicamentis. in ſubſtantiis quidem id uidetur magis uerum: homo enim actu eſt ſecūdum

ſe,

ſe,ſed in potentia ad accidens:hoc autem eſt, quia ſubſtantia eſt receptiua accidentium, at accidentia non omnia ſunt receptiua aliorum accidentium.

4. alia expoſitio.

Melius fortaſſe per id, quod eſt actu, & potentia, intelligi poteſt quodlibet prædicamentum, non tamen quòd ſimul ſit in actu, & potentia, ſed quod ſucceſſiue, & diuerſo tempore, ut album in potentia, & album in actu, calidum in potentia, calidum in actu, & hoc in unoquoque prædicamento inueniri poteſt, & tunc eſt sēſus diuiſionis: Entium quædam ſunt actu tantum, ideſt, quædam ſemper actu ſunt, ut intelligentiæ, & immaterialia: quædā quādoque actu, quandoque potentia, ut ſunt omnia prædicamenta.

Reiciitur hæc expoſitio.

Sed nec mihi uidetur iſta expoſitio bona, quia re uera nihil facit ad motus definitionem: ob id enim diuiditur ens in actum, ut motus oſtendatur eſſe actus, at actus immaterialis eſt prorſus extra motum.

Quæ ſit uerior lectio literæ Ariſ.

Itaque ſi licet, quid mihi uideatur, aperire, exiſtimo non eſſe mutandam literam noſtri textus, & ſufficiat autoritas Porph. Græci, & illorum confitentium codicem Græcum, etiam ſic aliquando lectum fuiſſe, & etiam Boet. authoritas: & quòd magis eſt, ueritas, & cōtextus ipſe, qui magis admittit literam hanc.

1. fund. Aliud eſt eſſe actū, aliud eſſe ī actu, ita aliud eſſe potentia, aliud eſſe in potentia.

Igitur aduertendum primo, quod aliud eſt eſſe actum, aliud eſſe in actu: aliud eſſe potentiam, aliud eſſe in potentia. Eſſe actum, eſt eſſe aliquam formam accidentalem uel ſubſtantialem, ſucceſſiuā, aut permanentem: loquimur autem in ſenſibilibus, nam in perpetuis immaterialibus, idē eſt eſſe actum, & eſſe in actu: in iſtis uero ſenſibilibus eſſe in actu eſt participare aliquam formam, unde proprie in actu eſt compoſitum aliquod tam ſubſtantiale, quam accidētale: actus uero forma ipſius eſt, ut homo in actu eſt ipſius forma actus eſt: album in actu eſt, albedo actus eſt, & ſic in cæteris.

Eſſe autem potentiam, eſt eſſe principium agendi, aut patiendi aliquid: id uero quod in potentia eſt, eſt habens tale principium, ut lignū dicitur in potentia ignis, ac principium, quo fieri ignis poteſt, potentia dicitur. Iſta autem potentia, ut notant me Græci bene, & Albert. nunquam eſt ſola, niſi fundetur in aliquo actu, ob id non eſt potentia, niſi adiuncta actui, quod totum dicitur ens in potentia. At actus de ſe non eſt opus, quod ſit in aliqua potētia, cum poſſint actus eſſe ſeparati, quales ſūt intelligentiæ, licet in ſenſibilib. actus per ſe non ſint, niſi in aliqua potentia, ut patet in ipſis formis.

2. fund. qualis fuit illa diuiſio Ariſt. in ens actu & ens potentia.

Aduertendum ulterius, quòd Ariſt. non diuiſit entia in actum, & potentiam, ut ſumebat porph. ſed in ens actu, & ens in potentia, & quia ens in actu, puta calidum, frigidum, homo, animal, & reliqua de ſe non neceſſario habent potentiā ad aliud, ob id dixit eſſe actu ſolum. Et quia nihil eſt potentia, niſi neceſſario ſimul habeat actum, ſiuit in altero membro particulā excluſiuam.

3. fund. Non eſſe omnino diuerſa ens actu, & ens in potentia.

Aduerte etiam, quod cum audis ens in actu, & ens in potentia, ne exiſtimes eſſe prorſus diuerſa, ſed ens in potentia dicit ſubiectum expers actus illius, & formę, ad quam eſt, ens uero in actu dicit ſubiectum cum illa forma, ut corpus eſt album in potentia cum nondum albedinem habet: at cum albedinem habet, actu album eſt, ſimiliter in aliis omnibus.

Expoſitio uera Ari.

Hinc patet diuiſio Ariſt. Eorum, inquit, quæ ſunt, quædam in actu, quædam in potentia. Id eſt, omnium, quæ dicuntur eſſe ſecundum aliquam formā, aut ideſt, quia eam in actu, aut quia eam habent in potentia, ut quod calidum dicatur, aut eſt, potētia calidum, aut actu calidum: ſimiliter homo, aut eſt aliquid, quod homo in actu uel homo dicitur in potentia. Similiter unumquodque, cum enim forma iam adeſt ſubiecto, in actu tale eſt: cum nondum adeſt, potentia eſt. Poſtea ſubdiuidit ea, quæ actu ſunt, ideſt, quæ talia ſunt ſecundum formam aliquam, in decem prædicamenta.

Dubium.

In quo dubium occurrit. Cum ſit uerū quod quodlibet compoſitum cuiuſq; prædicamenti, ut ſit actu, aut potentia, quare per actum diuiſit prædicamenta.

1 ſol. Porphy.

Porphyrius reſpondebat ſuperius: quia actus multiplex eſt, ſecundum prædicamē torum numerum, ſed potentia una eſt, puta materia, quæ eſt quodlibet in potentia.

cōfutatio eius ſolutionis. Primo.

Sed iſta reſponſio non uidetur mihi uera: eſt.n. contra Ariſt. & ueritatem: nam ſicut ſunt plures actus, & formæ, ita ſunt plu-

plures potentię proximæ ad illas formas. proprius enim actus propriã habet potentiam. Et probatur ex Ariſt. qui paulo inferius diuerſam potentiam ponit alterabilis ad qualitatem, & augmentabilis ad quantitatem, & generabilis ad generationem, & hoc profecto ſatis eſt notum. nam potentia ad ſubſtantiam in materia eſt, ad quantitatem uero in compoſito, ad qualitatem uero in compoſito quanto, & ſic in aliis. Preterea 12. Metap. c. 4. ponens principia prædicamentorum actu, potentiam dicit non eſſe unum actum numero, nec unam potentiam, ſed eſſe eadem proportione, proportio uero multitudinē dicit

*2. ſol. met*ra Dicēdum eſt igitur, quod quamuis potentia multiplex ſit, ſicut & actus, tamē per potentiam non diſtinguuntur prædicamenta, ſed per actus. Potentiæ enim non multiplicant prædicamenta, nam potentia ad actionem, qualitas eſt, ſimiliter potentia ad ipam paſſionem, imo fere omnes potentiæ ad qualitatem pertinent: at actus in prædicamenta diuiduntur, ob id, (licet ad quemlibet actum cuiuſque prædicamenti ſit ſua fere potentia.) tamē prædicamentum per actum conſtituitur, propterea ratione ipſius facta eſt diuiſio ab Ariſt. Vide igitur ſenſum Ariſt. manifeſtũ eſſe ſecundum lectionem Porphy. & Boe.

Eorum autem quæ ſunt ad aliquid.

2. ſuppoſ. Ariſ. ad tractatio nem, de motu. Secunda ſuppoſitio eſt iſta, quamuis Auer. exiſtimans ſubdiuiſionem illarum, prædicamentorum eſſe diuiſionem, conſtituat hanc tertiam ſuppoſitionem, & illam diuiſionem pro ſecunda. At nos cum Græcis omnibus iſtam tertiam facimus. quæ talis eſt. quædam ad aliquid referuntur dupliciter: aut ſecundum exceſſum, u el defectum unius ad alterum, ſicut ſunt relatiua, quæ fundantur in quantitate. Quædam uero ad aliquid referuntur, quia ſe habent ſicut mouens, & mobile, actiuum, & paſſiuum.

No. 1 Nec numerat alia, quæ adinuicem dicũtur quia ut notant Græci, nō opus erat ad præſentem tractationem: ſolũ enim uult motiuum, & mobile dici adinuicem, ut oſtendat poſtea motum eſſe inter duo.

Eſt autem notandum, quod actiuum, & paſſiuum uocat ea, quę ſecundum qualitates elementares agũt: mouens uero, & mobile ſuperius eſt comprehendens quemcunque motum, localem, alterationem, & alios. *No. 2*

Non eſt autem motus præter res. Text. IIII.

Tertia ſuppoſitio eſt: motum non eſſe præter res. Explicant Græci motum non eſſe extra ea, quæ mouentur, & mouent, & addit S. Tho. & Auer. quod non eſt alterius generis, quam res, & forma, quę motu acquiritur: ſed hoc poſterius examinabitur: intendit autem ex hoc oſtēdere nō eſſe motum aliquem communē præter hos, quos eſſe experimur circa hæc prædicamenta, quæ ſunt quatuor, puta ſecundum ſubſtãtiam, ut generatio, corruptio: ſecundum quantitatem augmentatio, diminutio: ſecundum qualitatem alteratio: ſecundum locum latio. quod autem non ſit alius motus communis, probat: non eſt motus præter res, quarum eſt motus: ſed ſunt hæ res quarum eſt motus tantum, & nulla res eſt eis communis: omne enim ens aliquod prædicamentum eſt, & nihil eſt eis commune. ergo nec motus ullus eſt communis. *3. ſuppoſ.*

In quo Simpl. & Pſellus uolunt hoc eſſe contra Platonem, qui ponit ſeparatum motum ab his: unde dicunt motum eſſe æquiuocum, nec quicquam commune dicere: idem dicit Auerr. hoc tamen examinabitur.

Vnumquodque autem dupliciter. Tex. V.

Qvartam ponit ſuppoſitionem. In quoque prædicamento eſſe duplicem actum, & formam, puta duo oppoſita, ſecundum quæ duplex eſt motus in quolibet prędicamento; & ſecundum unum contrarium perfectum, quod dicitur forma; & ſecundum alterũ cōtrarium, quod dicitur priuatio: ut in ſubſtantia eſt generatio, & *4. ſuppoſ.*

cor-

corruptio. In qualitate ſunt multi motus ſecundum multa contraria. In quantitate augmentatio, & diminutio, ſecundum locũ motus ſurſum, & motus deorſum: ille motus eſt ſecundum leuitatem, hic ſecundũ grauitatem. Vnde colligit tot eſſe ſpecies motus, quot ſunt entis ſpecies, intellige, quot ſunt entis ſpecies, in quibus eſt motus, ſunt enim quatuor, & in ſingulis ſunt duo oppoſita, tot ergo motus ſpecies ſunt.

Caput Secundum.

Diuiſio autem ſecundum unumquodq; genus. Tex. VI.

Definitio motus ex 1. ſuppoſ. collecta. Motus definitionem ponit ex prima ſuppoſitione collectam, dicens. cum in unoquoque genere ſit aliquid in potentia, & aliquid in actu, actus illius, quod in potentia eſt, ut tale eſt, ideſt, ut potentia eſt, eſt motus: & ponit exempla. Actus alterabilis, ut alterabile eſt, alteratio eſt, & actus augmentabilis ut tale eſt, eſt ipſa augmentatio: ſimiliter generatio eſt actus generabilis, ut generabile eſt; & latio localiter, ut tale eſt, actus eſt: omnis ergo motus eſt actus exiſtentis in potentia, ut in potentia exiſtit.

1. expoſ. definitionis motus. Duplex ẽ actus potentiæ ſecundum Tho. Circa declarationem definitionis not. Themiſt. duplicem eſſe actum potentiæ, Alter eſt perfectus, qui aufert totã rei potentialitatẽ, & iſte eſt ipſa forma, ad quam res eſt in potentia. Alter eſt imperfectus, non auferens omnino potentiam, cum adhuc poſſit manere, & iſte actus eſt operatio ſecundum formam, ut calefactio, frigefactio, & reliquæ operationes, hæ enim non auferunt totam rei potentiam, ſed adhuc reſtat potentia ad ipſam formam, & talis actus dicitur motus. Et ad denotandum eſſe actum imperfectum non auferens totam rei potentiam, fit illa reduplicatio, prout in potentia eſt.

dub. Quod ſi dicas, calor remiſſus, & alia huiuſmodi forma, eſſet motus, etiam ſi quieſceret in ſubiecto, cum ſubiectum adhuc ſit in potẽtia, quod tamẽ uidetur falſum, tunc enim non eſt ullus motus.

Solut. S. Th. Reſpondet S Tho. quod ille calor non eſt motus, quia tunc habet rationem ſolus actus: ut autem motus ſit, debet etiam eſſe actus reſpectu ipſius exiſtentis in potentia, & potentia reſpectu alterius gradus caloris, quod fit, cum eſt in ſucceſſione, & in fluxu ad ipſum. hæc eſt communis explicatio definitionis, & bona.

2 alia expoſ. definitionis motus. Sed poſſumus adhibere aliam explicationem ſiue dubio non ſpernendam.

No 1 Duplex potentia actiua, et paſſiua. In cuius gratiam aduerte, quod omnis potentia Phyſica, aut eſt actiua, aut paſſiua. Vt dicitur 5. Meta. c. 12. potentia actiua ut ibi dicitur, eſt principium transmutandi alterum, uel ipſummet in quo eſt, ut alterum eſt: ut potentia ignis, qua lignum in ignem conuertit, actiua eſt. ſimiliter potentia animalis, qua ſe mouet, actiua eſt. licet non ſub eadem ratione, qua ſe mouet, mouetur.

Potentia uero paſſiua eſt principium alicuius ab altera tranſmutandi, uel a ſe, ut alterum eſt. Id eſt principium, quod in aliquo eſt, ut ab aliquo, uel a ſe mutetur, & moueatur.

No. 2 Omnis potentia phyſica ẽ per ſe ad operationem, & traſmutationẽ, & per operationẽ tendit ad formam. Ex hac potentiæ natura, & definitione unum colligo notandum, quod omnis potentia Phyſica eſt per ſe ad operationẽ, & tranſmutationẽ, tam actiuam; quam paſſiuam, & per operationem tendit in ipſas formas. Huius autem duplex eſt ſignum. Alterum quod nomina, quæ potentiam ſubiecti exprimunt, aut actionem aut paſſionem ſignificant, & a uerbo trahuntur, potentia enim calidũ dicitur calefactibile, potẽtia ad calorem ex parte agẽtis, calefactiuum, & reliqua huiuſmodi.

Alterum ſignum eſt magis Philoſophicum. Nam potentiæ dantur ſolum ad operationem, ſicut ſenſationes, uolitiones, & huiuſmodi, quę operationes ſunt & non formæ: in quo apparet, potentiam ut potentiam reſpicere operationem tanquam immediatam, & proprium ſuum actum Ex hoc uide definitionem motus: eſt actus potentię, ut potentiæ: ut actus calefactibilis, ut tale eſt, calefactio eſt, & nõ calor: actus enim potentiæ tranſmutatio eſt, ſiue actiua, ſiue paſſiua: hæc autem motus.

Nota. Quid denotat d... Et nota, quod illa reduplicatio, ut in potentia eſt, non ponitur, niſi ad notandum,

dum, quod illud, quod mouetur, poteſt etiam eſſe alia uia in actu, ſed motus non ei ineſt niſi ut in potentia eſt, quod inferius ipſe Ariſt. explicabit.

In particula prout in potentia

Quod autem in hoc ſit motus. Tex. VII.

Probatur motum eſſe actum.

DEfinitione motus conſtituta, ipſā probare ac declarare aggreditur, ac primo oſtendit priorem partē puta, quod actus ſit. Sic autē probat. Id, quo poſito, quod in potentia erat, in actu eſt, actus ē: ſed motu poſito quod erat in potētia, eſt in actu, ergo motus eſt actus. Minorem exemplis oſtendit uariis. Aedificabile eſt, actu eſt, cum ædificatur: at ædificatio motus eſt: ſimiliter in aliis. Nota, quòd per adoleſcentiam augumentationem, per ſeneſcentiam diminutionem intelligit, ut dicit S. Th.

Quoniam autem quædam. Tex. VIII.

Idem nō reſpons. eiuſdem poteſt eſſe ſimul in actu & potentia, idem ſi reſpons. eiuſdem, non in eodem tempore.

ALteram partem explicat, nempe, quòd ſit actus entis in potentia, ut in potentia. Præmittit tamen ad idem unum fundamentum, nempe: Vnum poſſe eſſe actu, & potentia, ſed non reſpectu eiuſdem, uel ſi reſpectu eiuſdem, non ſimul, & eodem tempore. ut idē corpus poteſt eſſe calidum in actu, & calidum in potentia, ſed tempore diuerſo. Similiter eodem tempore, ſed reſpectu diuerſorum, ut poteſt eſſe calidum in actu, & frigidum in potentia.

Ex hoc infert, quod mouens phyſicum mouet, & mouetur, agit, & patitur: qua parte enim eſt potentia patitur, qua parte actus, agit, ut calidū in actu, frigidumque in potentia, qua parte frigidum in potentia eſt, patitur ab alio, ſed qua parte calidū eſt, agit in alterum, ac ob id agendo patitur, & patiendo agit. An tamē omne agēs ſit huiuſmodi, ut quidam Philoſophi dicunt, poſterius dicit eſſe tractandum: non enim omne agens patitur; eſt enim mouens immobile, puta ens immateriale. Heracli. & Democri. qui negabant entia immaterialia, omnes mouens moueri dicebant, ſed id falſum eſt, ut dicetur in 8. li. Eſt igitur fundamentum aliquid ſimul actu eſſe, & potentia, ſed reſpectu diuerſorum, & pati, ut potentia eſt.

Eius autem quod potentia exiſtit. Tex. IX.

Motum eſſe actum exiſtētis in potentia probatur.

INfert quod motus eſt actus exiſtentis in potētia, qui motus procedit ab aliquo in actu exiſtente, tanq̄ ab agēte, ſiue ipſum agens agat in aliud, ſiue in ſe. Eſt autem motus eius, quod eſt in potentia, non qua parte actum eſt, ſed qua parte potentiæ eſt, ut æs actu, eſt æs, ſed ſtatua in potentia: motus igitur non eſt ipſius, ut actu æs eſt, ſed ut potentia eſt ſtatua, ac ob id ponitur illa particula, prout in potentia eſt. Quod autem non ſit motus actus æris, ut æs eſt, probat: quia tūc idem eſſet re, & ratione, eſſe æs, & eſſe potentia ad ſtatuam, quod falſum eſt.

Nota.

Perpende autem, quod ſenſus uerborū in principio textus ſecundum literam ita ordinandus eſt, uel motus eſt actus eius, quod eſt potentia, quatenus mobile eſt, quando aliquid actu exiſtēs operatur aut in ſe, aut in alio. Eſt enim uarietas in lectione græca, ut notat Simpl. Hanc lectionem ſequitur Alc. quam noſter uertit Boe.

Manifeſtum eſt autem, & in contrarijs. Tex. X.

Non eſt idem ratione eſſe in actu, & potentia, licet ſint idem ſubiecto, ubi nota non omnia quæ ſunt idē ſubiecto & re eſſe ratione etiam.

PEr ipſa contraria oſtendit nō eſſe idē ratione eſſe in actu, & eſſe in potētia in eodē: demus enim, quod aliquod actu ſubiectum ſit in potentia ægrotum, & in potentia ſanum: tunc ſi idem eſt ratione hoc ſubiectum actu eſſe, & eſſe in potentia ægrotum. tunc ſimiliter idem erit eſſe tale ſubiectum, & eſſe in potentia ſanum, erit ergo idem ratione eſſe in potētia ſanum, erit ergo idem ratione eſſe potentia ſanum, & eſſe potentia ægrū, & tūc idem ratione eſſet ſanum, & ęgrum, ut enim actus diuerſi ſunt, ita & potentię, nō ergo dicendum eſt, idem eſſe, eſſe actu, & eſſe in potentia in eodem, ſecundum rationem, ſed quod ſint idem ſubiecto, ſed non ratione, ob id merito ponitur illa particula, prout in potentia.

Dubi-

Dubitatur, quomodo potentia dicitur diuerſa contrariorum.

Obiect. Reſpondet Auer. 2. cœli com. 120 Potentiam propinquam eſſe unam unius cõtrarii, aliã alterius, remotam uero eandẽ.

Solut. Ob id ſupra dicimus Porph. diſtinguere etiam potentias, ſicut & actus, quod docuit Philop bene text 14. ſequenti, ubi ad ſingula prædicamenta ſingulas conſtituit potentias.

Nota. Aduertẽdũ, quod ſubiectũ ſanitatis, & ægritudinis, dicit ſanguinem, aut humiditatem, id eſt phlegma, humores uolens deſignare Dicit etiam, quod calor, & eſſe uiſibile non ſunt idem rationẽ

Quòd igitur eſt hic, & quòd accidit tunc moueri. Tex. XI.

Probatur motum eſſe talẽ actũ qualis definitus eſt.

CVm definitiones partes probauerit, nunc definitum de definitione probat, oſtendens, quod talis actus motus ſit, ac inde cum ſuo definito conuerti conſtabit, probat uero ſic. Cum talis actus eſt, res mouetur, nec ante, nec poſt mouebatur: igitur actus ille motus eſt: id enim motus eſt, quo poſito mouetur quid Sed antecedens probat. ædificabile, aut mouetur ante ędificationem, aut poſt. nempe cum domus iam eſt. ante non mouetur, cum potentia tantum ſit: poſt uero moueri non poteſt, quia non amplius ædificabile eſt: igitur mouetur, cum ædificatio eſt, quæ actus eſt imperfectus: talis igitur actus motus eſt. Idem eſt dicẽdum in quocunque motu, cuiuſque mobilis.

Quòd autem bene dictum ſit. Tex. XII.

Probatur definitione eſſe recte conſtitutam ex definitionibus ueterũ, quæ reponit, ea qꝫ in fallantur

DEfinitione motus conſtituta, oſtendit eam eſſe bonam, quod dupliciter poſſe cognoſci dicit. Primo ex definitionibus antiquorum, quæ non ſunt bonæ. Secundo ex eo, quod difficile inueniemus aliam definitionem, eo, quod motus non poſſit ſub alio genere conſtitui, quàm ſub genere actus, ut dictũ eſt. Citat autem aliorum definitiones: quidam enim motum alteritatem eſſe dicebant: quidam inæqualitatem: quidam nõ ens: ſed nullus ex his, bene dicebat. quod tripliciter probat.

Primo, quia inuenimus alteritatem, inæqualitatem, non ens, ubi tamen non eſt motus. Vbi tamen aduerte, quod iſta rõ procedit, ac ſi illi nihil aliud dixiſſent motum, niſi aut alteritatem, aut inæqualitatem, aut non ens, quod an uerum ſit, parũ refert: ſat ſit id Ariſt. ſupponere. *1 ratio contra ueteres.*

Sed nec mutatio, aut ad hæc. Tex. XIII.

VTitur ſecũda ratione ex parte terminorum, ad quos motus tendũt: qa poteſt eſſe motus quid id quod motum eſt ſit alterum aut inæquale, aut non ens: quia motus tẽdunt aliquãdo ad ſimile, ad æquale, aut ad ens. *2 ratio contra ueteres.*

Tertia ratio eſt ex terminis à quibus: nõ enim omnes motus ab inæquali, aut ab alterio, aut a non ente procedunt, ſed ab oppoſitis: non ergo per iſta motum definiri oportuit. *3*

Rationes hæ non ſunt ad modum efficaces. & ſolui ab aduerſariis poſſunt. Dicent enim motum alteritatem, & inæqualitatem eſſe, quia quod mouetur, ſecundũ unam formam, aliter, & aliter ſe habet, qa illa in fluxu eſt. *No. quam uim habeant iſtæ rõnes aduerſus ueteres.*

Subdit Ariſt. cauſam, quare iſti eſſe nõ ens motum exiſtimabant, nempe quia erat indeterminatum quid, cum nec ſubſtãtia, nec quale, nec aliquid ex his ſit: ob id coordinationes indeterminatorum ipſum ponebant.

Fuit enim diuiſio prædicamẽtorum, Pythagorica in duas partes, & in una entia, & determinatæ naturæ ponebat, in altera non entia, & indeterminata: entium erat iſta, finitum, impar, unum, dextrum, maſculinum, quieſcens, rectum, lumen, bonum, quadratum. Non entium coordinatio erat iſta, infinitum, par, multa, ſiniſtrũ, fœmininum, motum, curuum, tenebræ, malum, altera parte longius. ſic ponit Ariſt. lib. 1. Metaph. Vide igitur, quomodo motum in coordinatione indeterminatorum conſtituentes ipſum eſſe non ens ponebant, & inæqualitatem, & alteritatem. *No. duplicem coordinationem prædicamentorum apud Pythagor.*

Cur autem uideatur.
Tex. XIIII.

No. naturā motus uideri indetermi- natam.

SVbdit adhuc rationem, cur naturæ indeterminatæ uiſus ſit iſtis motus: hæc autem erat cauſa: quia nec potentiam eſſe motum comperiebant, cum quæ potentia ſolum ſunt, non moueantur: nec eſſe actum, quia quæ actu ſunt, iam non mouentur. quod enim quantum eſt, non mouetur ad quantitatem, nec reliqua, quę actu ſunt: ob id igitur cum nec actus, nec potentia ſit, non ens eſt, & inter indeterminata computandus uiſus eſt.

Et motus actus quidem.
Tex. XV.

No. quō motus ſit ens determinatus & quō non.

ARiſtoteles uero non eſſe indeterminatum motum docet. quamuis enim non ſit actus perfectus, nec ſit potentia pura, eſt actus imperfectus, qui partem potentiæ, partem habet actus: quamuis talis actus difficilis ſit cognitu, uere tamen eſt. Reddit autem cauſam, quare motus ſit actus imperfectus, nempe quia ens in potentia, cuius actus ipſe motus eſt, imperfectum quid eſt.

Obiect. Sed obiicies. hoc pacto quælibet forma ſubſtantialis eſſet imperfectus actus, quia eſt materiæ imperfectæ.

Solu. Reſpondetur, ſenſum Ariſtotelis eſſe, actum hunc, puta motū, eſſe imperfectū, quia id poſſibile, quod per talem actum fit in actu, imperfectum eſt, & inconſummatum, ita, ut non ſumat ſolum poſſibile, ſeu ens in potentia, ſed ſimul cum ipſo motu, puta calefaciens, frigefiens: talia enim entia actu imperfecta ſunt, cum nondum terminum attigerint: ergo & ipſi actus, puta motus, imperfecti ſunt.

Mouetur autem, & mouens.
Tex. XVI.

No. de cōnexione huius textus cum antecedētibus.

VAriis modis hic textus, & connecti antecedentibus, & exponi ſolet. Crediderim ſenſum eſſe, ut Ari. uelit explicare cuius ſubiecti ſit motus actus: & quia intēdit docere, quod per ſe eſt actus mobilis, ut mobile eſt, præſupponit, quod mouens etiam mouetur, ſed non qua ratione mouens eſt, niſi per accidens: ut autem mobile eſt, per ſe mouetur.

Mouens in quā: ū mouē: non mouetur nō per ſe ſed per accidens.

Explicat igitur, quod mouens ſit hoc, quod mouendo moueatur, & quomodo per accidens, ut tale eſt moueatur. Dicit, illud mouens mouendo moueri, quod aptum eſt moueri; quod propter mouentia immaterialia dicitur, quæ cum non ſint apta moueri, nec in potentia ad motum, mouent, ſed non mouentur. Addit autem quod iſta, quæ moueri ſunt apta, quando non mouentur, dicuntur quieſcere, non moueri enim in his, quæ in potentia ſunt ad motum, quieſcere eſt.

Quæ ſint quæ mouēdo mouentur, & quæ non.

Hæc autē uerba exiſtimo ſenſum hunc facere, quod illud agens mouendo mouetur, quod mouere, & quod quieſcere eſt aptum, & hoc eſt propter cœlos, qui mouent aliquando alterando, & non alterantur, licet enim localiter moueatur, non tamen omni motu mouentur; ſicut omni motu mouēt, ecce igitur, quid mouens ſit, quod moueatur.

Cœlum agit alterando, et non alteratur.

Explicat modo, quomodo per accidens moueatur, & non per ſe, quia mouens, ut mouens ſolum agit in aliquod mobile, ut tale, & ſic agere mouere eſt, at quia nō agit, niſi tangendo ipſum mobile, hinc ratione tactus prouenit, quod moueatur. Cum igitur mouens, ut mouens, non moueatur, fit ut motus ſit per ſe actus mobilis, & ſi eſt mouentis, id eſt per accidens, & ut ipſum mouens mobile eſt.

Quomodo intelligendū ſit motus eſt actus mobilis ut mobile ē. eſt ut in ſubiecto.

Omnes fere hic exiſtimant eſſe nouam aliam definitionem motus hanc. motus eſt actus mobilis, ut mobile eſt: ſed profecto mihi non placet, imo dico Ariſtotelē ſolum hic concludere, quod eſt motus in mobili, ut in ſubiecto. Præterea, quia ſi illa eſſet definitio, eſſet mala, quia motus etiam eſt actus agentis, & mouentis, ut mouens eſt, & eſt in potentia actiua ſolum. ergo hic docemur, motum eſſe actum mobilis, ut ſubiecti, & tota expoſitio huius textus eſt conſideranda.

Accidit

Accidit autem hoc tactu.
Tex. XVII.

Motus eſt in mouente per accidens

ISta priora uerba ſunt continuanda cum ſuperioribus, ut cum dixerit motum eſſe in mobili, dicat modo, quod per accidens eſt in motiuo, & mouente, quatenus tactu agendo patitur. Nec intelligas, quod idem motus eſt tunc in mobili, & in mouente quod per accidens mouetur, ſunt enim duo diuerſi. cum ferrum candens agit in aquam, alio motu mouetur aqua, puta calefactione, alio ferrum, puta frigefactione, ut alibi dicendum eſt.

Ratio cur mouens, ut mouẽs non moueatur. Nota.

Statim ſubdit rationem, quare mouẽs, ut mouens non mouetur, nempe, quia mouens, ut tale, ſemper eſt in actu ſecundum aliquam formam, aut hanc, id eſt, ſubſtantialem, aut talem, id eſt, qualitatem, aut tãtam, id eſt, quantitatem, quæ forma eſt principium motus, cum mouens mouet, mobile uero eſt in potentia ad talem formam, ſed motus eſt actus exiſtentis in potentia, eſt ergo ipſius mobilis. Maiorem oſtendit exemplo, homo actu facit ex homine in potentia hominem actu, ſimiliter calidum in actu facit ex potentia calido, calidum actu.

Obſerua uerbum illud, moueatur, legẽdum actiue, moueat.

Caput Tertium.

Et quod dubitatur.
Tex. XVIII.

Aggreditur Ari. probare, motũ non eſſe in mouente ſed in mobili.

EX prædictis dicit ſolutum eſſe dubium, nempe motum eſſe in mobili, ut in ſubiecto. quod declarat. Motus, inquit, eſt actus huius ab hoc, id eſt, motus duo habet in ſe, eſt quidẽ actus ſed ab uno procedit ut a principio, in altero recipitur, ut in ſubiecto, mouentis eſt actus tanquam principii, mobilis uero ut ſubiecti.

Ex quo infertur unum eſſe actum utriuſque, nempe mouentis, & moti, ſed ratione diuerſum, nam potentia mouentis & moti diuerſa eſt, mouentis enim potentia eſt poſſe mouere, & actiua; moti uero poſſe moueri, & paſſiua. Ille igitur actus, ut per eum mouẽs, quod poterat mouere, mouet, actio eſt, ut uero per ipſum motũ mouetur, paſſio eſt, tamen te unus actus eſt licet ratio, & ordo duplex ſit, ſicut idẽ eſt ſpatium duorum ad unum, & unius ad duo ratio, diuerſa eſt, nam duorum ad unum dupla eſt proportio, unius uero ad duo, ſubdupla. ſimiliter idem eſt ſpatium accliue, id eſt, ſurſum, & decliue, id eſt, deorſum, ſed ratio diuerſa. ita idẽ motus & actus mouentis, & moti, ſed ratio diuerſa ex parte illius actio eſt, ex parte uero huius, puta moti, paſſio.

Habet autem dubitationem rationalem. Tex. XIX.

Diſputet in utramque partem, &c. probat nõ eſſe eundem actũ mouẽtis, & mobilis.

CIrca id, quod dixerat, nempe eundem eſſe actum agentis, & patientis, modo logice pro utraque, probabiliterque diſputat. Primo probat, quod non ſit unus actus utriuſque, duplici ratione. Prior agentis actus eſt actio, patientis actus paſſio eſt, ſed actio, & paſſio non ſunt idem, nec ipſum agens, nec patiens. ergo non eſt unus utriuſque actus.

1 Secunda, finis, & effectus actionis eſt 2 alius a fine paſſionis. ergo non ſunt idem actus. antecedens patet, finis enim, & effectũ actionis eſt factum ipſum, finis uero paſſionis eſt effectus, id eſt, receptũ. differt aũt factũ a recepto. ergo nõ eſt idẽ actus.

Cum igitur utraque ſint motus.

probatur eundem eſſe actũ utriuſq;. Vel actio in agente, paſſio in paciente, uel econtra actio in patiente. Explicat 1 memb. rõnis.

EX oppoſita parte argumentatur, ac probat, quod non ſint duo actus, & motus. Vtitur autem hac diuiſione. Si duo ſunt motus actio, & paſſio, uel uterque eſt in agente, uel uterq; in patiente, uel actio in agente, paſſio in patiente, uel econtra, actio in patiente, paſſio in agente, quorum nullum fieri poteſt. Ariſtote. non explicat primum membrum, quod uterq; ſit in agente, quia ſuperius probatum eſt motum in mobili eſſe, ſaltem unum motum in eo eſſe, ſi duo ſint motus.

Quartũ uero excludit, ut exponit Themiſt. nempe, quod paſſio in agente actio

.memb. ſit in patiente. Tunc, inquit, erit æquiuocatio in nomine, ut actionem pro paſſione, & econtra ſumamus.

3. memb. Quod ſi tertium membrum ſumamus, quod actio ſit in agente, & paſſio in patiẽte, id etiam non poteſt eſſe, & probat unico argumento. Si actio eſt in agente, cum actio ſit motus, ſicut paſsio, motus erit in agente: ergo omne agens mouetur, quod falſum eſt, ut diximus, quod non omne agens mouetur. Cum autem motum habeat, ſequetur, quod aliquid habens motum non mouetur: quod impoſſibile eſt, ſicut quod habeat aliquid albedinem, & non ſit album.

Si autem utraque in motoſ unt.

2. memb. SEcundum membrum, quod reſtabat, nempe, quod uterque actus ſit in mobili, impugnat dupliciter. Primo quod actus alicuius non erit in ipſo: actio enim, quæ agentis actus eſt, non erit in agente: quod abſurdum uidetur. Secundo, quod unum mouebitur duobus motibus tendentibus ad unam formam, puta motu actionis, & motu paſsionis.

Et nota, quòd dicit unius, & ad unam formam: quia motibus ſecundum diuerſas formas poteſt unicum ſubiectum mõueri, ut ſanationis & calefactionis motu. Præterea duo ſubiecta duobus motibus ad unam ſpecie formam tendentibus, ut duabus calefactionibus moueri poſſunt: at unũ ſubiectum, & ſecundum unam formam numero moueri duobus motib. fieri nequit. non igitur actio, & paſsiõ, ſi in mobili ſunt, duo motus eſſe poſſunt.

At irrationabile eſt duorum ſpecie.

Obiicit Ari. contra id qd eſt dictũ unũ eſſe motum actionẽ et paſſionẽ. 1 opi. ITerum redit ad impugnandum hoc, quod non ſit unus actus, probat multipliciter. Primo, quia diuerſorũ unus eſſet actus puta agentis, & patientis, quæ diuerſa ſunt.

Secundo, ſi unus eſt actus actio, & paſſio, docere actio, & diſciplina erunt idem.

Tertio idem erit agere, & pati docere, & diſcere.

Quarto docens erit diſcens, & diſcens docens, & agens patiens, & econtra, cũ unus ſit actus utriuſque. 2 3

Nota. Aduertendum eſt autẽ, quod rationes ſuperiores, quibus probauit non eſſe duos motus actionem, & paſſionem, ſunt ueræ, & firmæ, hæ uero sunt contra ueritatem, ob id ſtatim ſoluuntur ab Ari. in ſeq. 4

An neque alterius actum. Tex. XX.

Solut. O biectio RAtiones has ultimas ſoluit, & duas etiam primas, quæ allatæ fuerunt contra ueram determinationem, puta, quod unus ſit actus actio, & paſſio, iſque ſit in patiente, & mobili.

Ad 1 Reſpondet igitur non eſſe inconueniẽs unum actum eſſe duorum, ut doctio (ſi ita licet dicere) eſt actus docentis, & diſcentis quando talis actus nõ eſt ſic in uno quod ab altero pendeat. Cum uero unus actus eſt in aliquo ſimul etiam eſt ab alio procedens: tunc duorum unus poteſt eſſe actus re, ſed ratione diuerſis.

At ſi dicat. Motus ſic eſt in mobili quod non ſit deciſus, & ſeparatus a mouente, id eſt, eſt in mobili, ſed a mouente procedẽs, & dependens, ob id duorum eſt unus actus & motus ſed ut a mouente eſt, habet aliam rationem, ut in paſſo, & mobili ẽ, rationem aliam, ſicut id, quod eſt põtẽtia ſimul poteſt actus eſſe, ſed diuerſa ratione. At ſi unus eſſet ratione, ut ueſtis, & tunica, tunc non poſſet unicus eſſe duorum actus.

Motus eſt actus inter duo, mouens, ut princi pium & mobile, ut ſubiectum. Aduerte igitur, quòd motus eſt actus inter duo, uidelicet mobile, ut ſubiectum mouens, ut principium; nec ſine utroque poteſt cõſiſtere, ob id unus poteſt eſſe duorum, ac ob id ſuperius ſuppoſuit mouens & mobile ad aliquid dici

Neque neceſſe eſt docentem diſcere. Tex. XXI.

Ad tria alia arg. Hinc tenia duo al. SOLVIT alia tria ultima argumenta, dicens, quod ſi unum eſſet re, & ratione actio, & paſſio, ita ut utriuſque eſſet eadem eſſentialis definitio, tunc argumenta concluderent.

At

qua poſſe eſſe idem re, diuerſa rõne. At cum ratio diuerſa ſit, licet unus actus ſit non ob id tales prædicationes ſunt ueræ. Hæc enim non inſunt, nec competunt his, quę quolibet modo ſunt idē, ſed quæ ſunt idem re, & ratione.

Et ponit exemplū, quomodo actio, & paſſio dicantur eadem re, ſicut a Thebis ad Athenas, & ab Athenis ad Thebas eadem uia, ſed ratio diuerſa eſt, ut eſt ab Athenis, & ut eſt a Thebis, & propter id non dicimus idem eſſe diſtare ab Athenis & diſtare a Thebis: ſic nec idem ſunt ratione actio, & paſſio, nec agere, & pati, licet unus re ſit utriuſque motus.

Omnino uere dicere eſt. Tex. XXII.

No. abſolute negãdam eſſe hanc propoſitionē, actio eſt paſſio. Concludit propter diuerſitatem rationis, quæ eſt inter actionem, & paſſionem: licet motus cui iſtæ rationes diuerſæ accidunt, unus ſit, eſſe abſolute negãdas illas propoſitiones actio eſt paſſio, doctio eſt diſciplina; & dicere oportet actionem non eſſe paſſionem, cum actio ſit motus ab hoc, paſsio motus in hoc, quæ duo ratione differunt.

Quid igitur motus ſit. Tex. XXIII.

Concludit Ari motum eſſe actū potentiæ actiuæ, & paſſiuæ, ſed diuerſimode. Epilogat dicta, nempe quid ſit motus, in generali ſe diuiſſe, & ex tali definitione facile eſſe ſingulos motus in ſpecie definire, ut alteratio actus eſt alterabilis, ut tale eſt & augmentatio actus augmentabilis, ut tale eſt: & ſic in reliquis.

At quia in definitione motus ſuperiori non erat declaratum, de qua potētia eſſet ſermo, de actiua, an de paſſiua. cum dictū eſt, motum eſſe actum entis in potentia. Conſtat autem, quod utroque modo illic ſumitur potentia: ob id dicit modo, quod clarius procedet definitio motus ſic: motus eſt actus actiui, & paſſiui, ut tale unū quodque eſt.

Simili modo ſingulas ſpecies definire poterimus: alteratio enim actus alterãtis, & alterabilis ut talia ſunt, & ſimile in alijs: & hunc exiſtimo eſſe uerum Ariſtotelis ſenſum in hoc textu.

Quæſtio Prima. An motus ſit per ſe in aliquo Prædicamento, & in quo Prædicamēto. An uidelicet ſit qualitas, fluxus uel fluxus ipſe qualitatis, & uia an ſit actio, uel paſſio, uel quid aliud?

De quo agendū. Multa, quæ de Motu dici poſſent, ac ipſius ſpeciebus, ad alios pertinent Phyſicorum libros: hic ſolum ea, quæ ad ipſius naturam, & eſſentiam pertinent, tractabimus.

Eſt igitur nō parua difficultas, ad quod genus motus ſpectet, & quę eius ſit eſſentia, quod dubium tractauit D. Thomas hic in digreſſione. tex 22. Albertus tracta 1. c. 3. & Auicenna 2. libro ſufficientiæ, ca. 2. & Simplicius in Prædit.

Variæ ſententiæ circa eſſentiã motus. Sunt autem uariæ de hoc ſententiæ, & omnes pene in hoc cōueniunt, eſſe fluxū quendam: ſed tamen uaria ratione differunt, & in diuerſis Prædicamentis collocantur.

1. opi. Auer. Dubitandi autem cauſam præbent aliqua Ariſtotelis loca inter ſe, ut uidetur, non ita conſentientia. Nam in Prædicamentis motum connumerat inter ſpecies quantitatis: deinde extra prædicamenta reponit in poſtprædicamentis. Hoc loco uidetur dicere eſſe actionē, uel paſſionē, actum uidelicet actiui, uel paſſiui. At in Metaphyſicis a it, motum eſſe quantum per accidens.

Prima igitur opinio eſt Auerrois, hoc libro, commento 4. qui dicit motum cōſiderari poſſe dupliciter: uno modo pro forma ipſa fluente ſecundum acquiſitionem partis poſt partem, ut eſt calor imperfectus, qui in acquiſitione eſt ſucceſſiuus: & iſta eſt, inquit, conſideratio uera, & ad locum pręſentem pertinet, ubi res ſecundū ueritatem tractatur, & ſic motus non eſt in prædicamento alio, quā ubi eſt ſua forma: nā forma imperfecta, quę motus eſt non differt eſſentialiter a forma perfecta: unde fit, ꝙ motus ſit analogū ad iſtas motus ſpecies, quę ſunt ſecūdum diuerſas formas Prædicamentorum, & in hoc conuenit Auerroes cum Simplicio, & cum quibuſdam alijs Græcis, & cum Alberto.

Altero

Altero inquit, modo motus pro uia in formam conſideratur, & ſic ab Ariſtotele in prædicamentis ponitur in prædicamento paſſionis: & dicit hoc eſſe ſecundū ſententiam communem, & famoſam: ſed nō ita ueram. Hæc eſt eorum opinio.

Reÿcitur Auer. ſen tem

Sed contra hoc illud eſt Primo, quod ſi formaliter loqui uolumus, forma fluens duo includit, formam, fluxum: eſſet igi-
1 tur ens per accidens ipſe, ſi eſſet forma fluens.

2 Secundo, quia fluxus, ut fluxus, formaliter non eſt forma, cuius eſt fluxus: oportet igitur aſſignare in quo proprie ſit prædicamento fluxus, ut fluxus: atque adeo nō effugitur difficultas ſi dicatur ſecundum antiquorum communem ſententiam eſſe paſſionem: ſed oportet ſecūdum ueritatē dicere in quo ſit prædicamento.

3 Tertio, quia localis motus non poteſt dici forma fluens, nec ſpatium fluens, nec locus fluens, ſed eſſe ſolum uidetur ipſe fluxus per ſpatium.

4 Quarto quia generatio motus eſt, & non eſt forma imperfecta fluens ſecūdum partes, cum in inſtanti acquiratur.

Solu. pro Auer.

Ad hoc reſpondet Iandunus. quæſtio. 2. quod generatio dupliciter ſumitur: Vno modo pro ipſa mutatione ſubſtantialis formæ, quæ in inſtanti fit, & ſic motus nō eſt alrero modo pro alteratione præuia generationi: non enim eſt generatio niſi præcedat alteratio ſecundum qualitates diſponētes: & ſic eſt motus generatio pro illa alteratione, & tunc eſt ille fluxus in qualitatibus.

Ita reſpondent etiam quidam alii, qui dicunt cum ſecunda opinione ſequenti, motum non eſſe qualitatem fluentem, ſed eſſe fluxum, & tendentiam formę imperfectæ ad perfectam.

Confutatio ſolut.

Sed hęc ſolutio mihi non placet, imo generatio ipſius ſubſtantiæ motus eſt dicenda: ut in præſenti definitur motus: a-
1 ctus entis in potentia; & actus actiui, & paſſiui: & patet aperte: nam hic diſtinguūtur quatuor motus, quorum unus eſt generatio, & corruptio, qui ſi pro alteratione ſumitur, non eſſet diſtinctus eſſentialiter ab ea.

2 Præterea Simplicius 5. Phy. & S. Tho. dicunt quod motus hic definitus eſt in genere late ſumpto uocabulo, ut omnē mutationem includit.

Pręterea, quia generatio eſt uera actio, 3
& uera paſſio, & generare agere eſt, generari moueri: ergo motus eſt: nam eſſe actum actiui, & paſſiui eſſentialiter motus eſt: non igitur ſententia hæc uidetur uera.

2. opi. Gilberti.

Secunda ſententia eſt Gilberti. libr. ſex Principiorum, putat motum eſſe in prędicamento actionis: quia motus eſt forma procedens, ſed hæc primo ab ipſo agente procedit: ergo motus ad actionem potius pertinet. Sed hæc opinio ſatis fuit ab Ariſto. in textu reprobata cum motus ſit potius actus mobilis, & in ipſo mobili, non in mouente.

3. opi. aliorum.

Alii tertio ad paſſionem referunt, cum motus in patiente ſubiectetur.

Reÿcitur utraque ſent.

Sed nec hæc ſentētia eſt uera, quia motus tam eſt actus actiui, quam paſſiui: non ergo magis ad hoc genus, ſcilicet paſſionis, quam ad illud genus actionis referri ab his debuit. Secundo. Deinde, quia motus inter poſt prædicamenta, aut in prædicamento quātitatis collocatur: at actio & paſſio diuerſa conſtituunt prædicamenta. Tertio, quia ſi paſſio eſt motus: ergo, actio eius correlatiuum erit motus, ita erunt duo motus, unum correlatiuum alterius, quod eſt abſurdum.

4. opi.

Alii ſunt in quarta ſententia, nempe motum formaliter uidelicet pro fluxu, & fieri, eſſe genus quoddam ſuperius actione, & paſſione.

Reÿcitur hæc opi.

Sed hæc ſententia nō eſt tenenda, quia iam actio, & paſſio non eſſent duo prædicamenta, quod eſt contra Ariſtotelem, & modo id uerum eſſe ſupponimus: in Logica enim numerus prædicamentorum probatus eſt.

5. opi.

Quarta opinio eſt cuiuſdam, quod ratio prima motus non eſt forma, nec ad formam uia, ſed quod ſit actus exiſtentis in potentia: uia igitur illa in formam, materiale eſt motus, & hoc uidetur eſſe Ariſtotelis, qui definitione ſua non aliud eſſe motum dixit, quam actum potentiæ, ut potentia eſt: At definitio formale rei explicat.

Ex hoc infert, quod eum eſſe actum potentiæ non ſit uniuocum, nec unam dicēs rationem: alius enim eſt actus actiuæ, alius paſſiuę potentiæ, quod etiam motus

erit analogus, id enim docet Ariſtoteles, 7. Phy. tex 26. nec inconueniens eſt, quod analogum definitione definiatur analoga, ut hic docet Simplicius cum igitur ſit motus analogum, ait, non exquirendum in eo aliquam rationem cõmunem actio ni, & paſſioni, ſed ſola eſt cõmun tas no minis. nam actio eſt actus potentiæ actiuæ, paſſio paſſiuæ, quando uero actũ potentię in communi aliquis ſumit, ſeu motum, analogum quid, & ſolam uocẽ communem ſumit: & idem in quouis motu particulari conſiderandum ait, ut calefactio eſt analogum ad calefactionem actiuam, quæ eſt actio calefacientis, & actus actiui: & ad paſſiuam, quę eſt actus paſſiui, ſcilicet, paſſio, atque in cæteris motibus.

Vnde concludit, quod actio, & paſſio formaliter ſunt motus, & quod formaliter ſunt duo motus, & duo actus, ſed re non niſi unus, puta una uia in formam, & unum medium inter agens, & patiẽs.

Hinc ait, quod ſi motum materialiter conſideremus, reducitur ad prædicamentum ipſius formæ: eſt enim ſic uia in formam, ut communis dicit opinio: at ſi formaliter, ut actus eſt potentię, duo illę prędicamenta facit, quia ſunt duo actus formaliter actio, & paſſio, quæ uniuoce nõ conueniunt: alios autem, aſſerit, quod materiale eſt motus, puta uiam in formã, ſeu fluxum, formale eſſe, putaſſe.

Reijcitur 5. opi. Reiicitur hæc quinta opinio. Primo quia ſi in motu hæc opinio diſtinguit materiale, & formale, iam faceret motum eſſe aliquid compoſitum ex duobus accidẽtibus: ex illo, inquam, materiali, & formali, uidelicet fluxu, & actione; uel fluxu, & paſſione; atque adeo, nec unum eſſe accidens, neque ens per ſe, ſed aggregatum ex duplici accidentali ratione, materialis, & formalis, ut album in concreto, & alia accidentium concreta.

2 Secundo. Quia ſupereſt adhuc per ſe de illo ipſo materiali difficultas, nempe de fluxu per ſe, ut fluxus eſt, ſi non eſt per ſe motus: quæ ergo res ſit per ſe, ut talis, & cuius prædicamenti: nil autem per ſe, ut talis eſſe uidetur, niſi ipſemet motus: ſimiliter, & de ipſo per ſe formali, ſcilicet actione, ut actio, & paſſione, ut paſsio, etiã ſecluſo fluxu, quæ ſint res.

Tertio: quia ſi formale motus eſt actio, & paſſio, ergo duo ſunt motus formaliter, nam actio formaliter non eſt paſſio, nec paſſio formaliter eſt actio: ergo in quouis motu duos ſimul eſſe motus formaliter diceimus, quod eſt abſurdũ & paradoxũ, ut duo ſint ſimul motus locales, cũ res mouetur localiter: duæ ſimul augmẽtationes formaliter, cum res augetur, & ita in cæteris: nam ſi motus eſt actio, & paſſio, & ubicunque eſt actio, eſt paſſio, & econtra: ergo ubicũque unus erit motus, erũt duo formales motus, quod eſt abſurdum: quod abſurdum cum concedat hæc opinio, eſt plane reiicienda. 5

Quarto, ſequitur etiam hos formales motus eſſe correlatiuos, ſi ſunt formaliter actio, & paſſio. ſiquidem actio, & paſſio ſunt formaliter inter correlatiua. 4

Quinto; ſequitur etiam quod motus, ut motus, non ſit res abſoluta, ſed res relatiua: nam actio, et paſſio res ſunt formaliter relatiuæ, et ſibimuicem appoſitæ. 5

Sexto: quia actio, ut actio per ſe non dicit ſucceſſionem, cum poſſit eſſe actio in inſtanti, et ſimiliter paſſio, ut paſſio, ſed abſtrahunt a ſucceſſione, et ab inſtanti: at motus ſaltem proprie acceptus per ſe, et in ſe dicit ſucceſſionem, ut ſucceſſiue fiat, et quod nunc mouetur antea mouebatur et poſt huc mouebitur, ut late oſtendit Ariſtoteles ſuperius. At quod agit, non eſt neceſſe, quod prius egerit, et poſt hoc etiam agat, neque quod patitur etiam patiatur poſtea, et antea pateretur, cum (ut diximus) eſſe poſſint actiones inſtantaneæ, neque in ſua intrinſeca ratione hoc per ſe includet ipſum agere, ut antea, et poſtea ſit actio. 6

Septimo, hinc etiam fit contra eãdem opinionem, motum non eſſe analogum ſuperius ad actionem, et paſſionem, quandoquidem aliqua eſt actio, quæ proprie non eſt motus, præſertim, quia ſi concederetur eſſe quid commune ad actionem, et paſſionem, uniuocum potius cenſeri poſſet, quam analogum. nã nõ apparet analogia actionis ad paſſionem, uel contra, nõ magis quam inter alia quæuis correlatiua, ut patris ad filium, et contra: nõ enim uni propter alterum conueniet, aut per alterum, nec prius uni quam alteri, cũ ſint correlatiua actio, & paſſio. 7

Octauo

8 Octauo : quia in motu , imo etiam in omni mutatione alii ſunt , & aliter aſſignantur, & diuerſa longe ratione termini a quo, & ad quem, & id, quod per motum fit, uel acquiritur, quam in actione, uel in paſſione.

Nam primo motus præſupponit mobile, quod moueatur : & in quo ſit motus , ut in ſubiecto : at actis , ſeu effectis non præſupponit inquãtum talis , ſubiectum: nam etiam agens poreſt ſibi fabricare ſubiectum, & in ſubiecto poſtea operari, & agere, ut in Creatione Deus , & artifices plerique ſic parant materiam, & in quam agant.

Deinde in motu ſunt hęc tria Et quod mouet ſcilicet, mouens. v. g. ignis: & quod mouetur, nempe mobile. v. g. aqua: & calor, quo aqua mouentur, quo uidelicet caleſit : Si actionis uero terminos conſideremus, reperiemus eſſe diuerſos : erit quidẽ ignis agens, ſed tamen aqua non eſt , quæ agitur, ſeu efficitur: eſt autem aqua , quæ uere mouetur, & fit aqua calida, ſed non mouetur aqua calida.

Et in motu locali idem reperitur : nam mobile, ut puta corpus, mouetur, ſed non dicitur fieri id mobile , puta corpus : & mouens mouet illud , ſed non dicimus mouens facere mobile.

Dicimus item agens , ut ignem facere calorem in aqua, & fieri motum in mobili: non autem moueri motum, uel mouẽs mouere calorem.

Quamobrem perſpicue apparent alii termini a quo, & ad quem, & id quod fit, & aliter in motu, alter in actione, & paſſione aſſignari. Non ergo dici poteſt, motum formaliter idem eſſe , quod actionem , & paſſionem.

6. opinio D. Th. & com.

Sexta ſententia eſt D. Thomæ , & Auicennæ, quam ſequuntur multi ex diſcipulis D. Thomæ , & eſt modo communior, motum dupliciter poſſe conſiderari : Vel pro forma fluente, quæ acquiritur, & hoc modo eſt in prædicamento ipſius formæ, ſicut & ipſa forma permanẽs: Vel pro ipſa acquiſitione, & fluxu formæ, & hæc eſt uera ratio , & intrinſeca motus ipſius .
6 Hæc ſententia quoniam & uerior eſt , & Ariſtoteli conformior , a nobis erit fuſius explicanda..

Aduertendum eſt ergo primo, quod in motu Phyſico ſunt omnia iſta, agens , patiens (ſiue hæc duo ſint ſuppoſita , ſiue unum, habens tamen rationes , & principia diuerſa, ut cum aliquid mouet ſe;) ul terius eſt forma acquiſita, eſt uia , & medium, quo acquiritur , & hæc ipſa eſt motus formaliter: nec enim motus eſt agẽs , nec patiens, nec forma, ſed illa uia , ut uia in formam eſt.

1. fund. In motu ſunt quatuor agẽs patiens , forma, et uia ad formam.

Itaque motus formaliter eſt illa uia, & medium, & operatio , qua forma acquiritur, quatenus eſt actus potentiæ, ſiue actiuæ, ſiue paſſiuæ, id eſt quatenus per talẽ uiam, & operationem agens, ſiue patiẽs dicuntur eſſe in actu imperfecto.

Aduertendum ſecundo, quod iſta uia, quam formaliter dicimus eſſe motum , non eſt opus, quod ſit ſucceſſiua , licet enim in inſtanti ſit , adhuc medium eſt inter agens, & patiens, & id ſufficit, ut actio, uel paſſio, & motus ſit. Vnde , ut ſupra dicebam, generatio uere eſt motus , lato accepto uocabulo: quod ſi aliquando, nempe in libro 5. Ariſtoteles dicit, Generationem non eſſe motum, illic motum , non ut hic definitus eſt, ſumpſit , ſed recte, ut ſupra ex Simplicio, & S. Thoma notaui , pro motu, cuius ſubiectum eſt aliquid in actu perfecto, & præterea habens contrarium aliquod quod reſiſtit introductioni illius formæ, qualis motus eſt alteratio, augmentatio, & latio.

2. fund. uia ad formam põs eſſe, ſucceſſiua uel inſtãtanea.

Tertio aduerte, ut deueniamus ad motum proprie dictum , in ipſo eſſe quadruplicem diuiſibilitatem. ex quibus uidendum eſt, quęnam inſint ipſi per accidẽs , ut illis excluſis remaneat propria, & intrinſeca ratio motus.

3. fund. Quadruplex diuiſibilitas in motu.

Prima diuiſibilitas eſt, quam poſſumus uocare ſubiectiuam: cum enim motus accidens quoddam materiale ſit, non poteſt non extendi ad extenſionem ſubiecti in quo eſt. & de hac diuiſibilitate agit Ariſtoteles 6. Phyſic. a tex. 33. uſque ad 36. hanc certum eſt, ipſi per accidẽs competere , ut & cæteris accidentibus, quare non erit ipſius ratio formalis. 1

Secunda eſt, quę ſumitur ex ſpatio , ut prima pars motus ſit illa , quæ fit in prima parte ſpatii: & quod dico de ſpatio in motu locali, dico etiam de latitudine illa intenſiua in qualitate, & extẽſiua in quantitate. Et hæc etiam diuiſibilitas , non eſt 2

dubium,

dubium, quin non ſit ratio formalis motus: datur enim illa, & in ſpatio, & qualitate ante, & poſt omnem motum, & de hac agit Ariſtoteles.4 Phyſic.tex 99.

3 Tertia eſt. quæ eſt propria motus, nempe ſucceſſio illa, uel acquiſitio ſucceſſiua diuerſorum ſituum in latitudine, uel terminorũ in qualitatibus, & quãtitatibus, quam eſſe ab illa ſecunda diſtinctam eſt manifeſtum, cum illa poſſit ſine hac reperiri, & hæc eſt, quam dicimus, intrinſece eſſe motũ, de qua agit Ariſtoteles hic.

4 Quarta eſt ſucceſſio motus penes moram, ut ſit unius horæ uel duarum, &c. & hæc eſt formaliter tempus, quam eſſe ab illa tertia diſtinctam eſt manifeſtum: acquiſitio enim ſucceſſiua eiuſdem ſpatii, uel qualitatis modo ſit in hora, modo in duabus horis, &c. v. g. ut hõ ægrotus in duabus, uel tribus horis ſanaẽ, & ſimile. cũ ergo illa diuiſibilitas ſit eadẽ mora uariata, non eſt dubium quin diſtinguatur: & de hac agit Ariſtoteles 4. Phyſic. a text. 100. ubi hanc moram cõſtituit eſſe tẽpus.

4. fund. in quo ſint præ dicamento illæ diuiſibilitates

Quarto aduerte illam primam diuiſibilitatem eſſe in prædicamento quantitatis, ut manifeſtum eſt. Secunda uero, ſi eſt latitudo ſpatii, eſt in eodem prædicamento quantitatis. At ſi eſt latitudo in qualitate cum ſit modus quidam ipſius erit reducti ue in quãtitate. Quarta autem quoniam habet propriam, & completam rationem entis, & eſt diuiſibilitas diſtincta a cæteris, debet habere ſedem propriam, unde conſtituit propriam ſpeciem quantitatis. ut uidere eſt in Prædicamentis & 5. Metaph. c. de quantitate. At tertia illa diuiſibilitas, licet ſit a cæteris diſtincta, non tamen habet completam rationem entis, unde non poteſt eſſe diſtincta ſpecies quantitatis.

5. fund. Quod requiratur eſſe rem perfectã, ut faciat ſpeciem in aliquo prædicamento

Pro quo quinto aduerte, ut aliquid faciat ſpeciem in prædicamento, non ſufficere ut habeat propriam rationem illius prædicamenti a cæteris diſtinctã: habent enim materia, & forma, & non ſunt ſpecies ſubſtantiæ: ſed prætcrea oportere, ut habeat eſſe completum, ut non ſit pars, uel uia, uel modus alterius. Hinc ergo differunt mora illa temporis, & ſucceſſio motus: quod mora illa in ratione moræ non eſt uia ad aliud, nec pars alterius, ſed paſſio: eſſe autem paſſionem non tollit rationem ſpeciei: at uero motus, licet habeat illam propriam diuiſibilitatem, tamen quia illa eſt in ratione uiæ, eſt in ratione entis imperfecti, unde non poteſt conſtituere nouam ſpeciem prædicamentalem.

6. fund. quomodo concilientur loca Ariſt.

Sexto aduerte hinc conciliari loca Ariſtotelis. Hic enim uidetur tribuere uetam diuiſibilitatem propriam quantitatis, at in prædicamentis cap. de quantitate. & in 5 Metaphyſicæ, cap. de quanto, ait eſſe quantum per accidens, quod recte factum eſt: hic enim; quia agebat de diuiſibilitate abſtrahendo ab ente perfecto, & imperfecto, eam illi tribuit: at uero in illis locis, quoniam quærit eam diuiſibilitatem, quæ requiritur ad conſtituendam nouam ſpeciem, & hanc non habet motus, niſi per accidens a ſubiecto, ſpatio, uel tempore, ideo illum connumerat inter quanta per accidens.

1 concl.

His ſuppoſitis ſit prima concluſio. Motus intrinſeca ratio eſt eſſe uiã ad formã, ſeu fluxũ formæ, quæ ſi ſit ſucceſſiue, erit proprie motus, ſi in inſtanti erit mutatio.

Quod ergo ſit ille fluxus, & uia ad formam; ex dictis maxime in tertio notabili manifeſtum eſt, cum illa diuiſibilitas, & fluxus formæ nullius alterius rei poſſit eſſe propria, & neceſſe ſit aſſignari cuius ſit.

Et ex communi etiam modo cõcipiendi: omnes enim motum cum fluxu quodam a termino ad terminũ intelligunt. 2

Et prætetea impoſſibile eſt ad terminũ peruenire, niſi uia præcedente, nec aliud poteſt intelligi, quam per uiam ad terminum accedere, ſaltem ratione diſtinctam: nam aliud eſt ire, aliud peruenire. 3

Secunda concluſio. motus proprie dictus, prout diſtinguitur a mutatione intrinſece, & eſſentialiter includit, quod ille fluxus ſit ſucceſſiuus, & nõ inſtãtaneus. 2

Probatur primo. Nam alias peto de illo fluxu formaliter. an habeat eſſe permanens, uel ſucceſſiuum. Si ſecundum, habeo intentum Si primum, contra, ſequetur id, quod habet totum ſuum eſſe ſimul, & eſt permanens intrinſece, poſſe extrinſece recipere contradictorium ſuæ eſſentiæ: quod mihi magis uidetur implicare, quam id, de quo diſputat Ariſtoteles primo de cœlo, a text. 110 implicare, uidelicet, ut quod eſt incorruptibile per naturam, extrinſece poſſit corrumpi.

2 Secundo, id per quod aliquid a cæteris eſſentialiter differt, per id etiam formaliter conſtituitur, ex Porphyrio in cap. de Differentia. ſed in nullo poſſumus fingere differre motum a mutatione inſtantanea, niſi per hanc ſucceſſionem: ergo. Probatur minor: non enim differt in diuiſibilitate ſubiectiua: habet enim eandem illuminatio: non in diuiſibilitate latitudinis, quod uidelicet motus ſit uia ad rem habentem latitudinem, eſt enim idem in illuminatione, quæ tamen proprie eſt mutatio: non in ſucceſſione temporis. probaui enim iam illam eſſe extrinſecam motui: ergo non etiam in diuiſibilitate intenſionis formę, ſeu graduum, qui acquiruntur: nam etiam hoc cernimus in illuminatione: ergo ſupereſt ut in hoc ſolo diſtinguatur motus a mutatione, quod in illo fluxus ipſe eſt ſucceſſiuus intrinſece, at in mutatione inſtantaneus.

3 Tertio accipiamus hanc ſucceſſionem, quam dicunt eſſe intrinſecam, & ſeparemus illam a motu, ſeu fluxu, quæro, Aut eſſet ſic conſiderata mutatio proprie dicta: & hoc non, ut ſupponimus. Aut eſſet inſtantanea, & ſic rurſus eſſet proprie dicta mutatio. Aut abſtraheret a ſucceſſione, & inſtantaneo, & tunc eſſet mutationis tertia quædam ſpecies, nec ſucceſſiua, nec inſtantanea. Præterea ſi motus proprie dictus abſtrahit in ſua ratione a ſucceſſione: ergo etiam mutatio proprie dicta abſtrahet ab inſtantaneo: quare rurſus relinqueretur eadem prorſus intrinſeca ratio mutationis proprie dictæ, & motus proprie dicti: quod eſt abſurdum, & falſum igitur per fluxum abſtrahendo in uniuerſum a ſucceſſiuo & inſtantaneo, explicatur eſſentia ipſa motus in communi, lato accepto uocabulo, quæ poſtea per ſucceſſiuum contrahitur ad motum proprium, & per inſtantaneum contrahitur ad mutationem propriam: nam ſicut inſtans, & tempus differunt ſpecie, ita etiam motus proprie, & mutatio proprie licet in communi conueniatur.

Obiec contra poſitā ſniam *1. Obiec.* Sunt tamen præcipua quædam dubia, & obiectiones aliquot contra hanc communem opinionem, quas oportet diſſoluere. Prima obiectio. Actio etiam ipſa agentis eſt ſucceſſiua, & paſſio, ſcilicet, ipſum agere, & pati: ergo iam erunt tres fluxus, unus formæ, ſeu ſpatii, qui eſt motus, alter actionis, alter paſſionis, & ita erunt tres fluxus.

Reſpondendum eſt, quod eſt ſolus unus fluxus formæ, ſeu ſpatii formaliter: qui eſt ipſemet motus, a quo extrinſeca denominatione denominantur ſucceſſiua hęc omnia, & mouens mouere dicitur ſucceſſiue, & mobile moueri ſucceſſiue, & formam fieri ſucceſſiue ſeu ſpatium pertranſiri, uel acquiri ſucceſſiue, & agẽs producere formam ſucceſſiue, & patiens recipere formam ſucceſſiue. & ipſum motum eſſe ſucceſſiuum: ſed motus quidem formaliter, & intrinſece: alia uero extrinſeca ab ipſa denominatione: ac de his hactenus. *Solut.*

Secunda obiectio. Videtur aliud eſſe fluxum formæ, aliud uero eſſe uiam in formam ipſam. nam ſi formalem rationẽ ipſam per ſe ſpectemus, uia eſt ante terminum ſaltem natura prior: nam eſt ad terminum: & ita uia ad ubi, ad calorem ideo erit ante calorẽ, & ante ipſum ubi, quod acquiritur, ſaltem natura: at fluxus formę uidetur quid conſequens ad formam, & eſſe poſterius natura. nã ut aliquid fluat, oportet prius ſit, & ſi non ſit fluere non poteſt. *2. Obiec.*

Reſpondeo. Duplex eſt fluxus formæ, ſeu duobus illum modis poſſumus imaginari. Vnus modus eſt, ſicut fluit aqua, oleum, uel butyrum liquefactum, & hoc modo prius eſt forma, & deinde fluxus, ut in argumento obiiciebatur, ſiue fluat motu locali, ſiue fluat deficiendo paulatim. Alter modus eſt, ut fluxus formæ, ſicut dicimus fluxum ſpecierum uiſibilium ex obiecto fluxum luminis ex luminoſo, in quo una ſpecies poſt alterã emanat, & fit, in priori natura hæc illam præcedit per ſpatium ſe diffundendo, & unum lumen poſt alterum, licet in eodem inſtanti temporis, ſicut etiam eſt fluxus ſonus ſucceſſiuus. & fluxus etiam odoris per mediũ, & talem fluxum poſſemus commode uocare acquiſitionem formæ ſucceſſiuam, ſiue emanationem ſucceſſiuam: his aurẽ uia ipſa eſt ad formam, & ante ipſam formam, ſaltem natura prior, & talis formæ fluxus eſt motus. Et nota ſolutionem. *Solut.*

Tertia obiectio. In motu locali apparet quidam eſſe uiam ad ubi, quod per illum acqui- *3. Obiec.*

acquiritur: ſed non apparet, ſi fluxus ſit, cuius rei ſit fluxus: non enim mobilis, neque ſpatii, nec ubi, nec loci fluxus: nam hęc omnia ſunt permanentia, uel in inſtanti acquiruntur: ergo non uidetur hic ſaltem motus eſſe fluxus, ſed uia ad terminum, uidelicet ad ubi. Confirmatur ſit, quia fluxus dicit ſucceſſionem: at generatio fit in inſtanti: ergo generatio non eſſet fluxus. ſed ſolum uia ad formam ſubſtantialem.

Solut. Reſpondeo. Non omnes motus habent eandem rationem fluxus, ſed ut differunt natura, ita & fluxu. Dicimus ergo motum localem eſſe fluxum non formæ alicuius: ſed termini ſucceſſiuam eſſe acquiſitionem, alterius, inquam, & alterius ubi, atque adeo ubicationem ipſam paulatim ſuccedere, & fieri ſucceſſiue. Poteſt autem hic fluxus proprie uocari, fluxus per ſpatium, ſicut alii motus, fluxus per formã. Sed in hoc differunt; quod in aliis acquiritur forma, & manet acquiſita, & augetur eadem, uel contra aucta minuitur: at in hoc fluxu terminus acquiſitus, uidelicet, ubi, non manet: ſed corrumpitur, & ad aliud tranſitur.

4. Obiec. Quarta obiectio. Fluxus dicit ſucceſſionem: at generatio, & corruptio fit in inſtanti: ergo generatio, & corruptio nõ eſſet fluxus, & ita non eſſet motus, ſi motus eſt fluxus.

Solut. Reſpondeo. Quod (ut antea diximus,) motus proprie acceptus dicit ſucceſſionẽ: at motus large, ut complectitur mutationes etiam inſtantaneas, non dicit ſucceſſionem, ſed abſtrahit a ſucceſſione, & ab inſtanti. Diximus autem generationem, & corruptionem eſſe quidem motus largo accepto uocabulo, ut ſunt actus entis in potentia, ſed non ſtricte, cum fiant in inſtanti. Ita ergo nunc dicimus fluxum eſſe duplicem, & ſucceſſiuum in motu proprie dicto, & fluxum inſtantaneum, quæ eſt illa emanatio inſtantanea, ſeu acquiſitio inſtantanea in mutationibus, ſeu motibus improprie dictis, qualis eſt generatio, & corruptio. ac de his hactenus.

An actio ſit in agente, & quæ ipſa res ſit actio. Quæſt. II.

Non eſt hic quęſtio de actione immanente, hanc enim certum eſt non eſſe extra ſuum principium effectiuum, quales ſunt uolitiones, & cognitiones, quæ in ipſis ſiſtunt potentiis. ſed eſt quæſtio de actione tranſeunti, puta de actione, per quam fit mutatio ſubiecti exterioris, ut de calefactione, qua calefit aqua, an ſit talis actio in igne, an in aqua, quæ patitur, ſimiliter de aliis huiuſmodi actionibus. *Sēſus qq.*

Circa hoc tres exiſtunt pręcipue ſententiæ. Prima eſt quorundam Thomiſtarum, qui putant in agente eſſe quatuor. eſt uidelicet ipſa ſubſtantia, puta ignis eſt uirtus actiua, nempe calor. eſt relatio ad ipſum paſſum. & eſt entitas inter ipſam uirtutem actiuã, & relationem, quę entitas abſoluta eſt fundamentum relationis, & talis eſt actio, quę in agente eſt. Vnde primum eſt ipſe ignis. ſecundo uirtus, ſcilicet calor. tertio ipſa actio, quæ fundamentũ relationis superuenientis. 1. ſ.

Primum argumentum huius ſententiæ eſt ex Ariſtote. 8 Phyſic. text. 15 quod ſi Deus de nouo produceret mundũ, quod mutaretur. Eſt igitur argumẽtũ. Si Deus producendo mundum mutatur ſecũdum Ariſto. ſententiam ergo aliquid in ſe recipit, nõ uidetur quod hoc ſit, niſi ipſa actio eſt ergo actio in agente. ſi nihil enim reciperet, non mutaretur. *1. rō huius op.*

Secundum. Sit unus ignis, qui comburat duo ligna, tunc uel eſt una actio, uel duæ. dicere quod duæ, uidetur abſurdum, cum unicum ſit agens. ſi uero una, ergo eſt in agente. ſi enim in patiente eſſet, non una, ſed duæ eſſent, cum ſint duo paſſiua. 2

Tertium. Eſſe agens, eſt effectus formalis ſicut eſſe album. ſed eſſe formale non eſt, niſi a forma inhærente. ergo agens non dicetur, niſi per actionem ſibi inhærentem, ſicut nec eſſe album, niſi per albedinem in ſe. 3

Quartum. Cuius eſt potentia, eiuſdem eſt actus. ſed potentia, & uirtus actiua eſt in ipſo agente: ergo etiam actio ipſa. 4

Quintum. perfectio eſt in eo, cuius eſt 5

perfectio, ſed actio eſt perfectio agentis: ergo eſt in ipſo. Hæc ſunt argumenta præcipua pro hac ſententia.

2. opi. Secunda ſententia eſt Scotiſtarum, qui dicunt in agente eſſe duas relationes. Vnā ad ipſum effectum, ut ignis ad calorem, & aquæ ad frigiditatem: alia eſt relatio ipſius agentis ad ſubiectum patiens: dicunt hanc relationem posteriorem eſſe actionem, quæ in ipſo agente eſt.

1. ratio pro 2. opi. Mouentur ad hoc: quia actio, & paſſio formaliter relatione diſtinguuntur: ergo actio formaliter relatio ipſa eſt. nam motus eſt in paſſo, ut in ſubiecto: ſed actio, quæ relatio eſt, & cauſa illius motus in agente eſt, ſicut etiam paſſio, quæ relatio eſt etiam, in patiente eſt: hæc eſt horum opinio.

3. Tertia opinio eſt communis Thomiſtarum, quam habet Sonzi. 5. Meta. q 37. dicunt quod actio dicit fluxum formæ qui motus eſt formaliter, relationem tamen agētis minus principaliter, & in obliquo: unde conſtituunt iſta, quod forma ſi conſideretur in eſſe quieto, dicitur aut qualitas aut quantitas, aut ubi: ſi uero ut eſt in fluxu, & tendentia ex imperfecta ad perfectam, & ſic eſt motus: ſi uero conſideretur ut eſt in fluxu, ſed cum relatione agentis ad paſſum, actio eſt, cum relatione autem paſſi, & recipientis, paſſio.

Dicunt igitur, quod actio ratione motus in patiente eſt: ratione uero relationis in agente.

Differt hæc opinio a ſecunda præcedenti, quod ſecunda actionem principaliter, & formaliter dicit eſſe relationem agentis: iſta uero principaliter, & formaliter motum, ſecundario, & ex connotatione, relationem importat.

1. ratio pro 3. opi. Mouentur ad hoc: quia cum actio, & paſſio una ſint res, eadem inquam qualitas, uel quantitas, idem ut motus niſi relationes importarent, diſtingui inter ſe non poſſent: cōſtat autem diſtingui, cum ſint duo prædicamento diuerſa. Hæ ſunt opiniones præcipuæ, fideliter expoſitæ.

4. ſent. auctoris. 1. concl. 1. fund. Sit prima concluſio. Motus non dicit rationem unam communem actioni, & paſſioni, ſi motus formaliter ſumatur.

Aduertendum enim eſt, quod hæc quinque ſunt in qualibet actione conſideranda. Agens, Patiens, Forma quæ fit, fluxus formæ, & Reſpectus, ac relationes uariæ, inter hæc conſequentes, quocunque inter ſe modo conferantur, ut agentis ad formam uel ad patiens, uel ad fluxum formæ, uel contra: item horum, & aliorum inter ſe uaria ratione.

Probatur autem concluſio præſertim contra tertiam opinionem, quæ communis eſt Thomiſtarum. Si actio, & paſſio dicūt unū & eundem motum formaliter, tunc uel talis motus eſt formale actionis, & paſſionis, uel illa relatio agentis, & patientis: ſi motus eſt, ergo non differunt formaliter, nec ſunt duo prædicamenta diuerſa: ſi relatio eſt, ergo iam actio, & paſſio ſunt relationes eſſentialiter, quod eſt falſum, & ipſi multum abhorrent: non ergo motus formaliter unus, & idem eſt actioni, & paſſioni. Probatur concl. contra 3 opi.

Secundo. Si actio, uel paſſio dicunt ſimul motum, & relationem determinate ipſum motum: ergo iam non ſunt conceptus ſimplices generaliſſima illa, cum in conceptum motus, & in conceptum relationis ſoluantur. 2

Tertio contra Scotū. Si actio, & paſſio formaliter ſunt motus ergo non ſunt relatio, relatio enim non eſt. 3

Quarto, Relatio agentis ceſſante actione: ergo illa non eſt actio. quod ſi dicant, quod talis relatio non eſt actio. dicas ergo non tantum relatio: illa actio erat formaliter. 4

Secūda concluſio. Actio, & paſſio ſunt realiter quidem res eadem, uidelicet una uia, & operatio, & fluxus ſeu ipſa forma fluens, ac etiam permanens, res denique facta, et in altero recepta, tamen ratione duplex eſt. ut enim agentis eſt actio. ut patientis eſt, paſſio dicitur, & hæc concluſio nota eſt ex præcedenti Nam hæc conſideratur, uel ut procedit ab agente, & ſic eſt actio eius: uel ut recipitur in recipiente, & ſic eſt paſſio. Hæc autem concluſio eſt expreſſa Ariſt. in tex. 2

Tertia concluſio Actio hæc, de qua loquimur, eſt in patiente per ſe, in agēte uero per accidens loquimur autem tāquam in ſubiecto. Hæc concluſio ſatis eſt nota in textu, & ex ratione Ariſt. Si enim actio eſſet in agente, tunc omne agens moueretur. actio enim motus eſt id autem aperte eſt falſum. 3

De-

Nota. Declaratur tamen concluſio, cum dicimus, agens per accidens moueri, non ſem per intelligas, quòd illo motu, quo mouet ſed diuerſo, v.g. Cum ferrum candẽs agit in aquam, mouetur non illo motu, quo agit: nam per calefactionem agit in aquã, & hæc in aqua eſt per frigefactionem uero quæ in ipſo eſt, ab aqua mouetur, unde ut patiens eſt, motum in ſe habet: aliquando accidit, quod eodem motu quo mouet, moueatur, ſed per accidens, ut cum quis mouet ſe ipſum.

4. concl. Quarta concluſio. Ad hanc actionem dictam, & paſſionem conſequitur quædã relatio agentis ad paſſum, & ad rem factam, & uiciſſim patientis ad utrunque, & contra: quæ etiam iiſdem nominibus actionis, & paſſionis ſignificari ſolent, quæ non tam actio, & paſſio dici deberẽt, quã relatio actionis, & paſſionis: certum.n. eſt oriri uiciſſim inter hæc reſpectus, & relationes, ſeu habitudines quaſdam inter ſe, cũ non eodem modo ſe habeant inter ſe, ſicut antea.

Reſponſio ad arg. 1. opi. ad 1. Per hæc facile erit ad argumenta reſpõdere. Ad primum primæ opinionis reſpondeo, quod non dicit Ariſt. quod illo motu quo Deus faceret mundum, moueretur, ſed quòd alio: quia ipſe putabat, quod ut de nouo ageret, oportebat mutari uoluntatem ipſius, ut de nouo uellet aliquid, unde textus nihil cõtra nos. Verum eſt quod in eo decipitur Ari. quia etiam ſi de nouo faceret, ut re uera fecit, non ob id mutatus eſt: nam ab æterno uoluntatem illam habuit, & ex æterna uoluntate tunc faciendi mundum proceſſit mũdus in tempore. ſed de hoc alias dicendum.

Ad 2. Ad ſecundum dico, quod ex parte paſſibilium ſunt duo actus, & duæ potẽtiæ, ob id duæ paſſiones, at ex parte agentis unica potentia, & unus proceſſus, propterea una eſt actio, non enim opus eſt, quod inſit actio agenti, ut dicatur una, ſed quod ab uno agente ſic procedat.

Quamuis nihil uetat ibi duas dicere actiones, uel totales, ſi ſeparata eſſent ligna uel partiales, ſi ſunt coniuncta, ſiquidem diuerſos numero colores utrobique producit, & diuerſis motibus alterationis ſaltem partialibus.

Ad 3. Ad tertium dico, quod eſſe agens, & agere, non eſt omnino formalis denominatio, ſicut eſſe album, tamen eſt denominatio formalis non habentis in ſe formã, ſed formæ ab ipſo dimanantis, & præcedẽtis, & a tali forma denominatio ſumi poteſt, etſi non inhæreat denominatio, ut etiam in textu dixit Ariſt.

Ad 4. Ad quartum dico, cuius eſt potentia, eiuſdem & actus eſt, ſed quod non ſemper illi inhæreat, ſed quod inhæreat, uel ab ipſa procedat.

Ad 5. Et ſimiliter reſpondetur ad quintum, non enim opus eſt, quod omnis perfectio ſit interna, quamuis aliqui dicant actiones tranſeuntes non eſſe perfectiones agentiũ: ſed mihi non placet. nam in uniuerſum actus agentium naturalium ſunt etiam perfectiones, uel certe uiæ ad perfectionẽ ſuã, naturalis enim actus perfectio eſt, & hæc omnia ex ipſo Ari. deducuntur. Verum eſt autem, quod ſi actus agentis non tenderet ad propriam perfectionem acquirendam, ſed ad perficiendum aliud ſubiectũ, quod quidem poſſet accidere cum res in ſe eſſet omnino perfecta, ut in perfecto artifice aliquid operante, ut etiam in Deo mundũ fabricante, & gubernante contingit, tunc per talem actionem non perficeret ſeipsũ ſed aliud nempe opus, quod facit, atq; ita Ariſt. 6. Eth. concedit prudentiam ab arte in eo differre, quod prudentia ſeipſam perficiat, ars uero alia a ſe, & res quas facit. & ex dictis liquet ſolutio ad aliarum opinionum fundamenta.

An motus diſtinguatur a ſuo termino. Quæſt. III.

Diximus motum eſſe uiam in formam aliquam, puta qualitatem, quantitatem, ſubſtantiam, & locũ: modo dubitatur, an talis uia ſeu fluxus, & motus ab ipſo termino, & forma in quam tendit, diſtinguatur.

1. opi. Et circa hoc eſt prima ſententia Pau. Ven. dicentis motum eſſe entitatem quandam ſucceſſiuam, abſolutam, realiter diſtinctam ab ipſa forma, ut calefactio eſt entitas realiter diſtincta a calore, & ſubiecto, & non eſt relatiua, ſed abſoluta, & ſucceſſiua, quæ non permanet, quando forma eſt acquiſita: idem dicit de motu loˀcali,

cali: eſt enim entitas a mobili realiter diſtincta: ſimiliter generatio, & corruptio ſint entitates realiter a formis diſtinctæ, licet non ſint ſucceſſiue.

1. ratio Hæc ſententia probatur Primo: motus eſt quid ſucceſſiuum reductiue ad prædicamenta pertinens, at ipſi termini ſunt formæ permanentes ad prædicamentum pertinentes per ſe: non ergo idem eſt motus cum ipſis.

2 Secundo. Ipſa forma manet motu ceſſante, & tranſacto: ergo motus non eſt forma.

3 Tertio. Motus eſt cauſa, & uia in formam ſeu formæ fluxum. ergo non eſt ipſamet.

2. opi. Secunda ſententia eſt fere communis Realium, dicunt motum eſſe quidem realiter diſtinctum a forma, ſed eſſe entitatẽ relatiuam: unde fluxus formæ, qui motus eſt, non eſt aliud, quam relatio formæ imperfectæ tendentis in perfectam, duaſque relationes conſtituunt, & imperfectæ formæ, & perfectæ adinuicem.

3 Tertia ſententia eſt Nominalium, qui motum a forma non diſtingui putant, ſed calefactionem eſſe ipſum calorem, & motum ipſam rem, & terminum, & motum localem ipſum mobile, quod mouetur: ac propterea propoſitiones, quibus iſta inuicem affirmantur, ueras eſſe docent.

1. concl. Sit ergo prima concluſio. Iſta uia, & motus, quantum ad tres eius ſpecies, puta quantum ad alterationem, augmentationem, & generationem cum ſuis oppoſitis non eſt diſtincta realiter a termino, & forma.

Probatur, & ſumo generationem. Si generatio eſt entitas realiter diſtincta a forma, uel eſt in eodem inſtanti, quo eſt forma, uel in alio. Pau. dicit eſſe in alio, tunc ſic argumentor. Inter duo inſtantia ſemper mediat tempus: ergo inter inſtans, quo generatio eſt, & inſtans, quo forma eſt, datur tempus quo neutrum eſt: ergo datur tẽpus in quo abſoluta iam generatione, nõdum ſit forma, & terminus: quod eſt falſum: non igitur talis entitas diſtincta realiter eſt: nec ſeparabilis eſt ab ipſa forma, & termino.

2. ratio Secundò. In communi eſt argumẽtum, Si motus eſt entitas diſtincta realiter a forma ſuam habens propriam inexiſtentiã in ſubiecto: ergo per aliquam mutationẽ habet eſſe. impoſſibile enim quòd ſit aliqua entitas abſoluta ab aliis diſtincta, quę non ſint producta aliqua productione, præſertim cum illa talis ante non fuerit, & poſtea ſit: quod ſi permutationẽ aliquã habet eſſe, petam de illa mutatione, an ſit diſtincta: quod ſi non ſit diſtincta ab illa entitate producta, idem dicere oportebat a principio, quod mutatio, & motus non eſt diſtincta entitas a forma producta: ſi vero ſit diſtincta, tunc erit proceſſus in infinitum: non ergo eſt multiplicanda illa entitas realiter diſtincta.

Secunda concluſio. motus localis non diſtinguitur realiter a mobili, quod mouetur. in hac concluſione fuit opinio Grego. 2. ſent. diſtinct. 1. quæſt. 4. qui putabat motum localem eſſe ipſum ſpatiũ, per quod eſt mobile, ſecundum quod aliter, & aliter ſe habet ad ipſum, quod mouet: unde cum ſpatium diſtinguatur realiter ab eo, quod eſt in ſpatio: motus etiam, qui eſt ſpatium, diſtinguetur ab eo, quod mouetur. 2

Sed communis opinio eſt in oppoſitũ, uidelicet quòd motus localis eſt ipſe modus, quo mobile aliter ſe habet, & aliter ad ſpatium, & ſecundum noſtram opinionẽ eſt uia ipſius mobilis, qua ſe in loco conſtituit hoc, uel illo, nec eſt diſtincta realiter ab ipſo mobili, ut in præcedenti concluſione probatum eſt.

Tertia concluſio. nihilominus motus, & terminus, ſeu motus localis, & mobile ratione, & definitione diſtinguũtur, adeo ut talis diſtinctio ſufficiens ſit ad negãdas affirmationes illas, puta calefactio eſt calor, actio eſt paſſio, & ſimiles, quas expreſſe negat in textu Ariſt. 3

Et per hanc concluſionem ſoluuntur omnia oppoſita argumenta adducta, & alia quæ poſſunt adduci: non enim poſſe unum eſſe ſine altero, aut unum habere prædicata, quæ non habet alterum, arguit diſtinctionem realem illorum, ſed ſolam diſtinctionem rationis, unde 1. Phyſic. materiam, & priuationem numero idem, ratione duo docet eſſe Ariſto. ac propter diſtinctionem rationis materia dicitur ſubſtantia, non autem priuatio: materia incorruptibilis, non priuatio, & Sol. arg. 1 opi Ad 1 & 2

alia

alia huiuſmodi:ita de motu, & termino: diſtinguuntur enim ratione: ob id, non q̃ de uno dicimus, de altero affirmamus, quod tamen non arguit diſtinctionem realem.

Ad 3

Tertium arg. eſt præcipue notandum, & iã nos in quæſtione prima ſatisfecimus. motus enim natura præcedit formam, ſed non quod realiter, ſed ratione diſtinctus ſit. Hæc de motu ſatis.

Caput Quartum.

De infinito.

Quoniam autem de natura. Tex.XXIIII.

Probatur ad philoſ. pertinere agere de infinito. 1. ratio

POſtquam de motu diſputauit, de infinito nunc diſſerit, ac probat duplici ratione ad Phyſicum pertinere de infinito agere. Prior eſt: Phyſicus tractat de magnitudinibus, de motibus, de temporibus. ſed horum omnium paſſio eſt finitum, uel infinitum: ergo etiam Phyſicus de infinito tractat, & an ſit, ſi ſit, quid ſit.

Qua rõne agat phyſicus de magnitudinibus, motib. & tẽporib.

Aduertendum eſt autem, quod de his Phyſicus conſiderat in ordine ad corpora naturalia, nam agit de magnitudine, ut de termino corporum, & de motibus, & de tempore in ordine ad tale corpus, de magnitudine enim ſecundum ſe, & abſtracta mathematicus diſſerit, & de tempore ſecundum ſe, & ſecundum ſuas dimenſiones Aſtrologus.

Quid ſit infinitũ priuatiue

At ne quis exiſtimaret omnes paſsiones Phyſicas eſſe finitas aut infinitas, dicit id non eſſe. nam punctum, & affectus nec infinita, nec finita ſunt. Vbi nota, quod hic infinitum ſumitur priuatiue pro eo, quod non habet terminos, cum poſſit habere, & ſic priuatum non eſt infinitum, nec finitũ. eſt enim ipſe terminus. Si enim ſumeretur infinitum negatiue pro eo, quod non hẽt terminum, tunc punctum infinitum dici poſſet, ut ipſemet Ariſt. ipſum uocat infeníus infinitum.

Quid infinitum negatiue

Dices: quid per affectum intelligit? Themiſt. & Philop. intelligunt qualitates omnes, ut calorem, & albedinem, ac habitus, & potentias, & reliquas: hæ enim nullam habent magnitudinem per ſe, niſi ratione quantitatis, ſecundum quam extenſæ in ſubiecto ſunt, propterea quanta per accidens dicuntur in prædicamento quantitatis, ſecundum ſe uero non ſunt quanta, ob id nec finita, nec infinita. Hæc n. quantitatis paſſiones ſunt, non alterius accidentis.

dub. Quid intelligat Ari. per affectũ.

Pſellus per affectum intelligit quodcunque accidens præter quãtitatem, his enim per ſe non competit diuiſibilitas, nec finitum, uel infinitum.

Qualitates non ſunt quãta per ſe, ſed per accidens.

At quamuis hoc uerum ſit, exiſtimo eſſe dicendum cum Simpl. & S. Th. per affectus intelligi ſenſibiles ſolum quantitates, hæ enim ſunt, quas Phyſicus conſiderat. de talibus enim effectibus ſermo eſt.

Signum autem eſt, quod huius. Tex.XXV.

2. ratio quod philoſ. debeat agere de infinito

POſteriorem rationem ponit, qua ad Phyſicum pertinere de infinito tractare probat, nempe omnes Phyſici qui bene de rebus naturalibus tractarunt, de infinito mentionem fecerũt, imo ipſum infinitum faciunt entium principiũ licet non eodem modo.

Varijs modis ueteres poſuerunt. Principium entium eſſe infinitũ quorum aliqui id dicebant eſſe per ſe, alij per accidens.

Ponit autem differentiam inter Philoſophos, qui infinitum principium fecerũt. ac prima differentia eſt. Quidam dixerunt infinitum eſſe ſubſtantiam non alicuius accidens, ac iſti dixerunt infinitum eſſe principium per ſe, et hi fuerunt Pythagorei, et Plato. Quidam dixerunt infinitum eſſe accidens ſubſtantiæ illius, qui principium erat; ponebant aliquam ſubſtantiam eſſe principium, quæ cum infinitatem haberet dicebant infinitum eſſe principium, ſed per accidens. ac de his philoſophis inferius dicetur.

Diſcrimẽ inter Pythago. & Plat.

Modo ponit diſcrimen inter eos, qui infinitum per ſe dicebãt eſſe principium, nempe inter Pythagoreos, et Platonem. ac duplex inter hos ſtatuitur diſcrimen. alterum eſt, quod Pythagoras non ponebat numerum, nec infinitum ſeparatum

a ſen-

a ſenſibilibus, ſed in ipſis ſenſibilibus tanquam ipſorum ſubſtantiam, & præterea ponebat hoc infinitũ intra cœlũ, & extra.

Et ut bene dicit S. Thom. non dicebat duo infinita, quia mundus hic intra cœlũ infinitatem non habet, ſed dicebat numerum infinitum eſſe in his quæ intra, & extra cœlum ſunt. nam totum quod extra cœlum eſt, ſenſibilibus replebat. putabat autem nnmerum eſſe rei ſubſtantiam.

At Plato nihil dicebat eſſe extra cœlum nec ipſas idæas Cum enim hæ non ſint corpora, in nullo loco dicuntur, tamen numerum, & infinitum ponebat, & in ſenſibilibus, & in idæis ſeparatis

Et hi quidem infinitum.
Tex. XXVI.

2. Pla. ex magno, & paruo prouenit infinitas.

ALterum diſcrimen ponit inter hos nempe in cauſa infinitatis. Plato enim tribuebat magno, & paruo. hinc enim prouenit infinit:, ſe: I. quod diuiſio continui tam uerſus maiores, quàm uerſus minores partes procedit in infinitum, at Pythagoras numero pari tribuit infinitatem eo, quod diuiſio ſecundum duas medietates procedit in infinitum.

Nota.

Et aduerte, quod nihil aliud ſignificat hoc. quàm quod uterque materiam facit cauſam infinitatis, quæ diuiſibilis eſt in infinitum, at hanc materiam Plato magnũ, et paruum, Pythagoras uero numerũ parem uocabat.

Not. quã ob cãm Pyth. uocabat materiam numerũ parẽ, formam uero imparem

Notat enim Philop. quod materia uocatur numerus par, forma uero impar. nã ut par eſt radix diuiſionis, forma uero indiuiſionis, et unitatis, ita materia tribuit rebus diuiſionem, forma unitatem. unde, quia binarius eſt primus par, ternarius uero primus impar, materia binarius, forma trinarius, ex utroque compoſitũ quinarius dicitur, ac propterea dicit Ariſtot. quod par coniunctum cum impari tribuit diuiſionem, ac infinitatem. at ſi dicat, materia eſt radix, unde formæ etiam diuiſibilitas proueniat.

Ratio pythagoreor

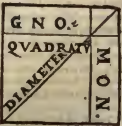
Ponit tamen rationem, qua Pythagorei utebantur ad oſtendendum. quod diuiſibilitas, & multiplicitas ſit attribuẽda numero pari, unitas uero numero impari. In cuius gratiam aduerte quod ſicut Geometræ ex lineis figuras conſtituunt ita etiam ex numeris Arithmetici Inter figuras geometricas una eſt quadrangula quatuor rectis lineis conſtans. ſimiliter eſt numerus arithmeticus quadratus, qui reſultat ex quolibet numero ducto, et multiplicato per ſe, ut bis duo faciunt quadratum, quæ ſunt quatuor. et per tria, et quater quatuor, et ſimilia

cur diuiſibilitas dẽtur tribui numero pari.

1. No. figuræ fiũt & ex lineis, & ex numeris

Aduerte ſecundo, quod hoc inuenitur in quadratis geometricis, ut tradit Ariſt. in poſtprædic quod per additionem gnomonum nunquam deperdant figurã, ſed quę ſemel eſt figura quadrata, manet ſemper talis. Eſt autem gnomon additamentum, quod fit ad duo latera quadrati ſuper ipſius diametrum, quæ omnia nota ſunt, uel parum exercitato in geometria, et nos declarauimus in poſtprædic.

2. No. Gnomon nec in figuris linearum, nec numerorũ mutat figuram.

Hoc etiam inuenitur in numeris quadratis, quibus ſi gnomones addantur, nõ mutant figuram.

3. No. in figuris numerorum ex uno numero quadrato addito gnomone conſurgit al erum quadratum, ut ẽt in fig. linearũ.

Aduerte tertio, quod gnomones ſunt omnes impares diſpoſiti a primo quadrato. primum enim quadratarum eſt quaternarius, reliqua unitate relicta, quę non uere dicitur quadratum, cum in eo, et quadratum, et radix ſint idem. Impares ſunt gnomones, nempe 5. 7 9 11. 13. et reliqui, ſi ordine addas quadratis tales impares, ſemper efficient quadrata, ut quaternario adde primum gnomonem, erit nouenarius, qui etiam eſt quadratus, puta ter tria. ulterius quadrato huic nouenario adde ſecundum gnomonem, puta ſeptenarium, erunt ſexdecim, qui eſt numerus quadratus, ſcilicet, quater quatuor, et huic ſi addas gnomonem tertium erit quadratus, et ſic conſequenter, quod ſi pares addideris, tunc mutantur figuræ

nume-

numerorum, ut notū eſt. hac ergo de cauſa, impar formæ, & unitati ſimilatur, par uero materiæ, & diuiſibilitati, ac infinitati.

Hoc eſt igitur, quod dicit Ariſt. (circum poſitis gnomonibus circa unum) gnomones uocat numeros omnes poſitos poſt unitatem, tam pares, quam impares, dicit, que quod ſi circa unum ſinguli ponantur ſeorſum, ideſt, omnes ordinate ponantur, tunc ex quibuſdam ſemper fit una figura, pura ex imparibus modo prædicto, ex aliis uero ſēper diuerſæ figuræ, ut patet, ſi quadratis addas pares, mutantur figuræ, & hic eſt ſenſus huius loci, quamuis alii aliter exponant. eſt enim obſcurus locus.

Qui autem de natura. Tex. XXVII.

quomodo ponebant quidam ueteres princ. infinitū per accidēs.

Explicat modo quo pacto poſuerint infinitum ii Philoſophi, qui ipſum non per ſe principium fecerunt, ſed per accidens quatenus alia principia ponebant, quibus accidebat eſſe infinita, quorum aliqui unum principium ponebant, puta ignem, aquam aut aerem, aut medium: qui enim plura elementa ponebant, ut fuit Emped. finita illa faciebant.

Alii ponunt non unum, ſed plura principia, infinita tamen, non continuatione, ſed tactu, & coniunctione, ac numero, atque hi fuerunt Anaxagoras, & Democritus. Hi enim chaos poſuerunt, in quo congeſta erant infinita rerum principia, ut in ſeminario quodam, ex quo omnia poſtea facta ſunt.

1. diſcrimen inter Anaxa. & Democ.

Sed differenter, nam Anaxago. dicebat eſſe infinitas partes omnium rerum ſimilares, at Demo. figura differentes conſtituebat, ut diximus in 1. lib.

Atque ille quidem quamlibet. Tex. XXVIII.

2. diſcrimen inter Ana. & Dem.

Alterum conſtituit diſcrimen inter Anaxagor. & Demo. nempe quod Anaxagor. quamlibet particulam exiſtimabat eſſe ſicut totū chaos, quia in ea erant contentæ particulæ omnium rerum: ad hoc inducebatur: quia uidebat quodlibet fieri ex quolibet, cumque nihil de nouo fieret, dicebat in quolibet præcedere quodlibet, ſed latere, donec per generationem manifeſtetur: ac propter hoc etiam dicebat, quod omnia fuerunt permixta ſimul in illo chao, unde poſtea ſingulorum fuit ſeparatio.

Et ita duas ponit ſeparationes: Vna eſt ab illo chao, in quo omnia, & ſimul confuſa erat. Altera eſt a ſingulis modo corporibus, in quo etiam latent modo licet aliter ſit iſta, aliter illa ſeparatio: & hic eſt ſenſus illorum uerborum, principium diſgregationis non ſolum in unoquoque, ſed omnium, ideſt, non ſolum eſt ſeparatio, & ſegregatio iſta, quæ in unoquoque eſt, ſed etiam fuit ſegregatio omniū rerū a chao illo, & ita explicat Pſellus.

Addit autē duas rationes, propter quas Anaxag. putabat talem ſegregationem uniuerſalem fuiſſe. *1. ratio Anax.* Prior eſt. ſupponebat unumquodque ex ſuo ſimili fieri, ut ex materia. quia nihil de nouo fiebat, tunc dicebat, omnia generabilia ſunt, licet non ſimul ergo oportet ponere aliquod chaos in quo omnia contineantur. ut omnia poſſint generari, & fieri, ſucceſſiue tamen.

2. Altera ratio eſt. quia erat una cauſa efficiens. puta mens, cauſa illius ſegregationis. ergo unum erat principium, in quo omnia continebantur, ut omnia poſſet ſegregare. Hunc exiſtimo eſſe loci ſenſum: & aduerte locum eſſe obſcuriſsimum, ut omnes fatentur, aliæ uero expoſitiones mihi non placent, ſed ea ſolum quam attulimus.

Democritus autem. Tex. XXIX.

Explicatur ſen. Democr.

Quid uero Democr. diceret, modo adducit. Hic enim nō dicit in qualibet particula, & athomo eſſe aliorum omnium particulas, ſed eſſe ſingulas impermixtas, figura differentes, ex quibus chaos illud compoſitū erat, tanquam ex multis, & infinitis partibus figura differentibus.

Concludit igitur ex hoc diſcurſu, Phyſico conuenire de infinito diſſerere, cū omnes hi Philoſophi de infinito loquantur.

Rationabiliter autem,& principium. Tex. XXX.

Commendat Philoſophos, qui infinitum ponentes, confitebantur ea, quæ ex infinito ſequebantur: non laudat, quia infinitum poſuerunt, ſed cum ipſum poſuiſſent, ipſum tale poſuerunt, quale fuiſſet, ſi ipſum eſſet Dixerunt autem tria de infinito. Primum. ipſũ eſſe principium,& hoc rationabiliter dicebant: nam infinitum ſi eſt, non debet eſſe fruſtra,& nullius uirtutis: cum autem omne quod eſt, aut ſit principium, aut principiatum, infinitumque principiatum eſſe non poſſet, fuiſſet principium. Probat autem, quod principiatum eſſe non poſſit: nam ſi principiatum eſt, principium hẽt: non ergo erit iam infinitum, nam infinitũ principio caret.

Priſci Phil. poſt quam infinitum male poſuerunt, bene tria alia de ipſo dixerunt.

1 S. Thom. dicit hanc eſſe rationem non ex ſentẽtia Ari. ſed ex mente antiquorum: eſt enim æquiuoca,& non conuincit. nam primo ſumit pro principio rei, poſtea pro principio magnitudinis: infinitum uero id eſt, quod principio magnitudinis caret.

Quid ſententia S. Tho de hac rõne

Græci uero hanc rationem eſſe bonam dicunt. utrunque enim infinitum non habet principium. Demus enim quod haberet materiam,& formam, tunc aut eſſent finitæ, aut infinitæ: ſi finitæ, principiatum non poſſet eſſe infinitum: ſi infinitæ, iam infinitum eſſet principium,& ita bene dicunt antiqui. ita exponit Simp,& Alex.& Philop.

Quid Alex. Simplic. & philo.

At Auerr. dicit, quod non poſſent eſſe materia,& forma infinita, nec principia illius, quia duo infinita eſſe non poſſunt, ſed hoc examinabitur poſtea.

Quid Auer.

Prætetea nec efficiens, aut finem poterit habere: quia uel eſſent finita, & hoc non, cum infinitum non dependeat, nec fiat a finito: nec infinita, quia iam eſſet principium infinitum,& quia duo infinita diſtincta,& ſeparata eſſent, quod repugnat: unum enim replet omnia: bene ergo dicebant antiqui infinitum eſſe principium.

2. quod dicebant

Dicebant ſecundo, illud eſſe ingenerabile,& incorruptibile. ſi enim generaretur haberet principium,& ſi corrumperetur, haberet finem. hæc autem repugnant infinito.

antiqui de infinito

S. Thom. exiſtimat etiam hanc rationem æquiuocam. nam a principio temporis procedit ad principium magnitudinis, quod infinito repugnat. at reliqui expoſitores bonam eſſe dicunt, & bene. quia ſi animal unum nec totum generari, aut corrumpi ſimul poſſe uidemus, multo minus infinitum. ſimiliter in reliquis generationibus rerum. unde ſi principium generationis habet, ſaltem infinitum eſſe non poteſt.

Dicebant tertio, iſtud continere omnia, & gubernare omnia. & hoc tamen non dicebat Anax. qui hoc menti tribuebat, nec Empedo. qui liti, & amicitiæ hoc dabat. 3

Et aduerte, quod id non laudat Ari. nã materialis principii non eſt gubernare. Dicebant ſimiliter illi phyſici plurimi, qui non niſi male principium ponebant, illud eſſe diuinum,& immortale,& perire non poſſe.

Eſſe autem aliquid infinitum. Tex. XXXI.

An ſit infinitum diſputaturus, ponit quinque notanda motiua, quibus eſſe infinitum ſibi quis poſſet perſuadere Primum eſt: quia tempus eſt infinitum ſucceſsiue, nec uidetur principium habuiſſe. nec habiturum aliquando.

Arg. quibus probari poſſit dari infinitum. 1. ex tempore.

Alterum eſt ex diuiſione mathematica, quæ fit continui. Hæc enim in infinitum procedit, ac ob id mathematici utuntur infinito, diuidentes quamlibet magnitudinẽ adhuc in alias diuiſibiles.

2. ex diuiſione continui.

Tertium eſt ex perpetuis, & continuis generationibus. Cum enim generatio in infinitum multiplicetur, ſemper & generatio ex aliquo principio ſit, uidetur nõ poſſe aliter generatio eſſe perpetua, niſi infinitum ſit principium, ex quo paulatim ſumatur pars ad generationem quamlibet.

4. Ex non terminatione terminis corporum

Quartum eſt, quia omne corpus terminatur alio, ut terra per aquam, aqua ab aere, & ſic de reliquis. ſi ergo unumquodque circumſcribi debet, oportet eſ-

ſe

& infinitum, nec ad ultimum non eſſe conſcriptum peruenietur.

Maxime autem. Tex. XXXII.

Q Vintum motiuum ponit, quod omnium præcipuũ eſt Dicit, cũ omnibus dubitationem faciat, & magis ad rem pertineat, uempe quod cogitatio noſtra non deficit, nec ſiſtit in aliquo finito: ut dato quouis numero, adhuc maior intelligitur, & data quantitate, & magnitudine, adhuc maior cogitari poteſt: ſi ergo cogitatio eſt eorum, quæ ſunt in re: alias cogitatio mathematica eſſet ficta, nec mens impoſſibile cogitat per ſe: erit profecto in rebus numerus, & magnitudo ſine termino, & infinita.

Præterea: quia extra cœlum eſt ſpatiũ infinitum, ergo & corpus infinitum, & ita utraque quantitas magnitudo, & numerus erit infinita. Nam illud infinitum ſpatium, uel eſt repletum, uel non: ſi repletum, ergo eſt corpus infinitum: ipſum enim infinitum eſt, ſi uacuum eſt, cur magis hoc, in quo iſte mundus eſt, eſt repletum, quam illud, in quo nihil eſt? & præterea, quia ſi uacuum eſt: ergo eſt locus aptus repleri: hoc enim eſt uacuum, puta quod caret corpore, ſed aptum eſt repleri, (atin ſempiternis non differt poſſe, & eſſe: quod enim potuit eſſe, fuit) ſed illud ſpatium potuit repleri, & ſempiternum eſt: ergo repletum eſt.

Vbi nota, hanc maximam non eſſe Ariſtotelis adnotaſſe Burlæum, & Simplicium, & alios ex Græcis, ſed Architæ, & Epicureorum, quorum erat hoc argumentum. imo in Ariſtotele cœlum eſt æternum; & tamen non eſt idem in eo poſſe moueri motione craſtina, & moueri: modo enim poteſt, & non mouetur: idem in Luna reſpectu luminis, &c. Alij tamen putãt eſſe Ariſtotelis de eius uero ſenſu in quæſtione ſequenti tractabimus.

Confirmatur ex ſpatio quod eſt extra cœlum.

In æternis idem eſſe, & poſſe non eſt maxima Ariſt. ex aliquorũ ſent.

Habet autem dubitationem. Tex. XXXIII.

E X his concludit habere difficultatem hãc materiam de infinito. ſiue enim dicatur ipſum eſſe, ſiue ipſum non eſſe, ex utraque parte accidunt inconuenientia multa: & ulterius, dato quod ſit, adhuc reſtant difficultates multæ, nempe an ſit ſubſtantia, an ſit accidens alterius, an neutro modo, ſed ſit aliquid infinitum magnitudine aut aliqua infinita numero, & multitudine. quidquid enim dicatur, ſemper ex utraque parte ſunt difficultates, & conuenientia. At quia non hæc omnia Phyſico diſcutienda ſunt, concludit Phyſicum debere ſolum tractare, an ſit magnitudo aliqua ſenſibilis infinita.

Concluſio Ari. diſſicile eſſe tractationẽ de infinito

An Phyſici ſit de infinito tractare, & de quibuſdã aliis dubiis de infinita circa tex. Ariſt. Quæſt. IIII.

Q Veſtio hæc proponitur, ut ea, quæ in textu dicta ſunt, magis factis obiectionibus declarentur.

Prima eſt circa titulum quæſtionis, apparet difficultas, nam infinitum nõ ſolum quanto, ſed etiam enti in communi ineſt, cum ens aut finitum ſit, aut infinitum: ſed conſideratio entis non eſt Phyſica: ergo nec conſideratio infiniti. 1

2 Secunda: quia infinitum non eſt, & ſi eſſet, illud eſſet incognoſcibile, non ergo Phyſicus tractat de ipſo

3 Tertia: circa id quod dicitur, ſi eſſet infinitum, nõ eſſet principiatum, uidetur falſum. nam ſi eſſet aliquod quantum infinitum, non eſſet ſummum ens, igitur deperet ab alio, atque eſſet principiatum. 4

Quarta: quia eſſe infinitum ineſt quantitati: at quantitas cum accidens ſit, non poteſt eſſe principium ſubſtantiarum. 5

Quinta, circa id, quod dicitur in æternis poſſe, & eſſe non differre, uidetur falſum. nam ſecundum ipſum Ariſtot. Luna eſt quid æternum, & materia, & Luna poteſt eclipſari, nõ tamen eclipſatur ſem-

per: & materia poteſt recipere aliquam formam, non tamen ſemper illam recipit: & intelligentiæ poſſunt facere, quæ non ſemper faciunt.

6 . Sexta circa id, quod dicit text. 33. an ſit ſubſtantia, aut accidens, an neutro modo. Videtur inepta diſiunctio, omne quod eſt aut ſubſtantia, aut accidens eſt: non ergo datur medium, quod nec ſit ſubſtãtia, nec accidens.

Ad 1 *Not. multiplex infini. ũ in perfectione, in uigore, in quantitate in dubitatione & perinde terminationẽ, et de quo horũ tractet Phyſicus.*

Circa primum aduertendum eſt, multiplex eſſe infinitum. Primum eſt infinitũ in entitate, nempe quod perfectionem in ſe, ac ſua eſſentia habet illimitatam, ac totius entis perfectionem comprehendit: oppoſito uero modo finitũ, quod perfectionem in ſua eſſẽntia limitatã, ac ad genus contractam aliquod habet. Primum ſoli Deo noſtro, ſecundum omnibus, præter ipſum competit ac tale infinitum, uel infinitum ipſum ens diuidunt, nec a Phyſico conſiderantur, ut probat argumẽtum.

Alterum eſt infinitum in uigore, puta quod potentiam habet operandi infinitã, & tale per ſe ad Phyſicum non ſpectat quantum ad quid ſit, quia tale infinitum eſt immateriale: bene tamen quantum ad
1 an ſit, eo, quod per motum talis uirtus, &
2 uigor probatur, ut dicetur in octauo lib.
3 Tertium infinitum eſt duratione, id nẽpe quod durat tẽpore infinito, ſicut motus, tempus, cœlum: & tale infinitum, ut infinitum eſt, quia in duratione conſiſtit, a Phyſico conſideratur.

4 Quartum infinitum eſt per indeterminationem ad recipiendum: ſicut potentia materiæ dicitur infinita, quia indeterminata ad formas ſine limite: & tale infinitum etiam Phyſicum eſt, nullum tamẽ ex his in præſenti tractatur.

5 Quintum eſt infinitum in quantitate, puta quod extenſionis, aut numeri terminum non habet, ſiue actu, ſiue potentia: & hoc ſi fuerit abſtractum a materia, eſt mathematicum: ſi uero in materia ſenſibili, eſt Phyſicum, & hoc in præſenti tractatur, ut ipſe Ariſtot. docet, & per hoc patet ſolutio argumenti, non enim infinitum in communi Phyſicus ſpeculatur.

Ad 2 dub. an de infini

Ad ſecũdum, reſpon. duplex eſſe infinitum in quantitate, aut actu, aut potentia. Infinitum actu eſt, quod actu habet magnitudinem infinitam, aut multitudinem, quale eſſet unum utrinque interminatũ cõtinuum, aut unus illimitatus numerus: & hoc infinitum non eſt, ut dicetur poſteà. At ſcientia eſt de ipſo quantum ad quid nominis, quantum uero ad quid rei ipſius eſt ſcientia per negationem, puta quod non ſit, nec eſſe poſſit.

to poſſit haberi ſcientia. Nota duplex infinitum actio, & potentia.

Infinitum potentia eſt, quod ipſius diuiſio terminari non poteſt, nec ipſius augmẽtum, nec paruitas, qualis eſt numerus, quia quocunq; dato datur maior, non tamen unquam actu infinitus eſt: ſimiliter lignum, & quodlibet continuum, quod nũquam diuiſione abſumi, & finiri poteſt: & tale Phyſicum eſt, cum eſt ſenſibile, ut diximus: & hoc bene comprehendi poteſt, quamuis ipſius infinitas non comprehendatur diſtincte quo ad numerum partium ad quas eſt in potentia, tamen abſolute ipſius infinitas intelligitur, dum tale cognoſcitur, quod nunquam ceſſet ipſius quantitas: hoc eſt enim eſſe potentia infinitum: an uero tale infinitum in rebus Phyſicis eſſe poſſit, diſcutiemus, hoc tamen a Phyſico conſideratur, an ſit, & quid ſit, & ſic ſoluitur argumentum.

Ad 3 dub. An ſi infinitũ eſſet, deberet eſſe principiũ & nõ principiatum. Sol. quorundam.

Ad tertium aliqui dicũt, quod ſi eſſet unum infinitum quantum, illud eſſet infinitum ens, quia haberet infinitas partes, quarum ſingulæ haberent ſuam perfectionem, unde haberet infinitam perfectionẽ, ſed hoc eſſet eſſe infinitum ens, unde non haberet ullum principium.

Reÿcitur iſta ſolut.

Hoc nullo modo uidetur tenendum: quia illa perfectio non excederet genus quantitatis, at infinitum ens omnem perfectionem omnium generum, quæ ſunt, & eſſe poſſunt, in ſe habet: non ergo concedendum eſt illud ens omnino, & ſimpliciter eſſe infinitum, ſed finitum ens & limitatæ perfectionis, & habere principium, imo multi doctores dicunt Deum poſſe infinitum facere, non tamen ob id docent illud tale infinitum quantum eſſet infinitũ ens, unde ſi eſſet infinitũ, nõ eſſet ſummum ens, ſed dependeret a ſummo ente imo poſſit materia, et forma cõſtare.

2 Vera ſolu.

Quod ſi Ariſtot. dixit nullum habiturũ principium ſi eſſet, ſed ipſum futurum eſſe principium, intellige de principiis, quæ ad generationem concurrunt, & ita eſt re uera, quod non poſſet eſſe factum per generationem ex aliqua materia,

ria,

ria, nec ex forma, nec ab efficiente, nec a fine, ſed potius ipſum generationis debuit eſſe principium, non per generationem principiatum: hic enim eſt ſenſus Ariſto. maxime, quia hoc infinitum cum ſit quantum debebat eſſe in materia, unde pertineret ad principia quantitatis.

Ad arg. Soluitur igitur argumentum: nō enim loquimur niſi de principio in generatione, & infinitum nullum tale poterat habere: quod ſi haberet, non infinitum eſſet eo quod materia, forma, efficiens, finis, quæ ad generationem conueniunt, finita omnia neceſſario ſunt ad ſingulos effectus potius: ergo infinitum eſſet materia infinita, ex qua ſingulas partes detrahēdo ſingulas faceremus generationes.

ad 4. No ſi infinitum eſſet, tripliciter poſſe conſiderari. Ad quartum, notandum ex Iandu. hoc lib. 3. q. 8. ꝙ infinitum ſi eſſet, tripliciter poſſet conſiderari. Primo ſecundum formale ſuum, quod priuatio eſt, pura negatio extremorum, & limitum: & ſecundū talem priuationem non eſſet principium. Altero modo ſecundum quantitatem ipſam cuius terminos non habet, & tunc nō eſſet principium per ſe, ſed per accidens ſubſtantiarum. Aut tertio ſecundum ſubſtantiam illam, quę tali quantitati ſubſtaret, & ſic eſſet principium per ſe: unde omni ex parte principium eſſet: non enim quātitas ſola per ſe eſſet ſeparata, propterea in textu uidimus, quomodo illi Philoſop. qui dicebant ſubſtantiam ſubſtare infinito, conſequenter dicebant infinitum eſſe principium per accidens.

Quod ſi nihil ſubeſſet infinito, ſed ipſum per ſe ſtaret, tunc dicendum erat illud eſſe ſubſtantiam ſecundum ſe infinitam non ratione quantitatis adiunctæ: & hoc dicebant Pythag. & Plato dicentes, infinitum eſſe principium per ſe. ſed id eſſe non poteſt: non enim tale infinitum ſecundum extenſionem contingit, niſi ratione quantitatis: hinc ſoluitur argumentum.

ad 5. dub. an in æternis ſit idem eſſe, & poſſe. Ad quintum aliqui illam propoſitionē, (ut in textu dixi,) non eſſe Ariſto. ſed Architæ aſſerunt, ut Burlæus. Simplic. & alii Græci. Alii uero ipſius Ariſtot. eſſe dicūt, nam, & ab Ariſtot. conceſſa eſt in 9. Metaphy. text. 17. quamobrem examinanda eſt. quia aliquid ueri continet, & in alio ſenſu accepta falſa eſſe poteſt.

Iandu ergo. q. 9 huius lib. dicit duplicem eſſe potentiam, ſecundum quod duplex eſt eſſe. Eſt quoddam eſſe accidentale, quoddam ſubſtantiale, ut eſſe hominē, & eſſe album. Ita eſt duplex potentia, ad eſſe ſubſtantiale, & ad eſſe accidentale, loquendo de potentia paſſiua: dicit ergo immaterialia, ſi ſint ſempiterna, non ſunt in potentia ad ullum eſſe, ſed potentia illorum eſt eſſe.

Potentiā ſubſtantialē non eſſe in æternis, eſſe tamen accidentalem. Dicit ſecūdo, quod materia etiam ſempiterna, ut cœli, & materia prima, ſecundum Ariſtot. non ſunt in potentia ad eſſe ſubſtantiale, ſed poſſe in eis eſt eſſe, nec unquam fuerunt in potentia tali, ſunt tamen, etiam ſecundum Ariſto in potentia accidentali, ut materia eſt in potentia ad formas, quæ cum non ſint de ipſius eſſentia, poſſunt dici uelut eius accidentia: & cœli, ſeu cęlorum partes ſunt in potentia ad locum, & Luna ad eclipſim, & ſic patet explicatio illius maximæ, & propoſitionis.

Hęc doctrina uera eſt. & mihi placet, & Aegid. uidetur idem dicere, dum docet illam propoſitionem intelligi de eſſe, & potentia ſubſtantiali.

Obiec. Quod ſi obiicias, non uideri ſic facere ad rem illam propoſitionem: nam locus non eſt in potentia eſſentiali ad locatum, & corpus, ſed accidētali magis, quam materia ad formam, & tamen per hanc propoſitionem probat Ariſtot. quod deberet habere corpus: nam poſſe, & eſſe, idem ſunt in ſempiternis.

Reſpondeo dupliciter. Vno modo ſecūdum ueritatem noſtram, qua tenemus ſolum Deum æternum. Altero modo ſecundum Ariſto. qui multa ęterna poſuit. Secundum ueritatem de Deo dupliciter poſſumus loqui. Vno modo quantum ad ea, quæ in eo ſunt, & tunc nō differt poſſe, & eſſe: ſimul enim, & idem eſt utrunq; unde poſse generare ſuum Filium, & generare ſimul, fuerunt cum ipſo Deo: poſse eſſe bonum, & esse, imo nihil eſt potentialitatis receptiuæ, ſed totum eſt esse. Altero modo quantum ad ea quæ extra ipſum ſunt, quorum habet potentiam actiuam tantum: & quia iſta potentia actiua eſt libera in eo, non ſunt ſimul poſse, & esse; ſed poſse eſt æternum: quia eſt ipſe Deus. creare uero, & eſse, quæ in creaturis ſunt,

non

non ſunt idem, & ſimul cum poſſe creare: non enim cum potuit creare, creauit, ſin enim, æte mo crearet.

2. Sol. ſecundum Ari. Ad ſecundũ, ad Ariſtotelem, qui multa eſſe eterna falſo putauit: reſpondeo, quod potentia, tam actiua, quam paſſiua, ſiue ſubſtantialis, ſiue accidentalis fuerint ſimul, ſi comparentur potentiæ ad proximos actus. Deus enim ſimul habuit potentiam faciendi mundum, & fecit: materia ſimul habuit potentiam recipiendi formam, & recepit: Luna ſimul habuit potentiam recipiendi lumen, uel amittendi, & amiſit, uel recepit: unde ſi ille locus eſſet in potentia ad corpus recipiendum, reciperet, & recepiſſet iam antea, & ita procedit argumentum. Sed ſoluitur hoc argumentum, quia illi actus non ſunt proximi, & adæquati: proximus enim actus materiæ eſt recipere formam aliquã hãc, uel illam, & hoc ſimul cum potentia recepit: proximus actus cœli, & cauſarum uniuerſalium eſt motus in communi, & productio particularium, & hic cum ipſis potentiis fuit.

Itaque in particularibus actibus, & motibus, & formarum particularium receptionibus, non eſt idem eſſe, & poſſe, etiã ſi ſecundum Ariſtot. eſſent æterna, ſed in communi ſolum, ut explicauimus. Poſſet tertio dici in uniuerſum ſimpliciter, & per ſe, in æternis idem eſt eſſe, & poſſe, intelligendo formaliter, id eſt, in eo, in quo eſt æternum, ſiue ſit eſſentia, ſiue accidens eius.

Itaque quicquid ſit ſempiternum: ſi eſſentia, in ea eſſet ſimul eſſe, & poſſe eſſe: ſi accidentalis ratio eius eſſet æterna, ſimul eſſet eſſe tale, & poſſe eſſe tale: & hoc modo maxima alia uniuerſaliter, & per ſe eſſet uera, formaliter eam intelligendo: atque hoc diligentius adnota.

Ad 6. ex ſeſ. Ale. Ad ſextum, Alexan. ut refert Simplic. aliter exponit illum locum, & mihi placet expoſitio, quod illud uerbum, Neutro modo, ſit negatio duarum illarum partium, ſubſtantiæ, & accidentis, ſingularum per ſe, ut ſit ſenſus: an ſit ſubſtantia: nec ne: iterum, an ſit accidens, nec ne, & ita exponit etiam Alber. & eſt bona expoſitio. Sed tunc uidetur ſecunda quæſtio inutilis, quia ſi non eſt ſubſtantia, eſt accidens, & ſi eſt ſubſtantia, non eſt accidens.

2. Solut. aliorum. Alii dicunt, quod non dixit, an ſit accidens, ſed an ſit accidens per ſe, & paſſio alicuius ſubiecti, & inter proprium accidens, & ſubſtantiam datur medium, puta commune accidens. Hęc doctrina uera eſt, ſed non uidetur ad propoſitum.

3 Solut. uerior. Propterea reſpondeo duo. Alterum eſt quod per ſubſtantiam, & accidens intellexit ea, quæ ſenſibilia ſunt, & per ea, quæ neutro modo ſunt, intellexit ſeparata. Alterum eſt, quod non ponit hanc ſecũdam partem tanquam conceſſam, ſed tanquã dubitatam: qui enim dicit an ſit homo nec ne, non ob id dicit non eſſe hominẽ, ſed dubitat, ita in quæſtione hac. Atque de his hactenus.

Maxime autem Phyſici eſt. Tex. XXXIIII.

Poniuntur diuerſæ notiones uocabuli infiniti. Cum de infinito opiniones Philoſophorum receſsiſſet: ac rationes dubitandi de infinito poſuiſſet, nunc diſputationem aggreditur: at quia infiniti uocabulũ eſt multiplex, ipſius ſignificationes exponit prius. Et quamuis S. Thom. aliter in his numerandis procedat, tamen Græcorum omnium, & Alber. expoſitionem ſectabimur. omnes hi quinque modos, & ſignificationes infiniti faciunt.

1 receptio Prima eſt. Infinitum dicitur, quod non eſt pertranſibile, eo, quod non habet ſpatium aliquod, & quantitatem, quomodo punctum, & omnia, quæ quantitate carent, ſic infinita dicuntur. Et ponit exemplum, uox dicitur inuiſibilis, non ſolum quia non uidetur, ſed quia etiam caret potentia, ut uideatur.

2 Altera eſt. Infinitum dicitur, quod licet ſpatium habeat, & tranſitum, is tamẽ eſt inconſummabilis, & hoc (ut notat Simp.) dupliciter prouenit, aut propter ſpatium ipſum, quia nimirum eſt quantitas non habens terminum, propter interminatam extenſionem, aut multitudinem eius, & ſic proprie dicitur infinitum. Aut propter figuram, quo pacto circulus dicitur infinitam: quia ratione figuræ non eſt terminus aſſignabilis.

3 Tertia eſt Infinitum dicitur, quod habet tranſitum, & finem, ſed uix conſummari

mari poteſt: aut quia cum difficultate per agitur propter longitudinem ſpatii, quomodo uia longa dicitur infinita: aut quia etiam difficile peragitur propter figurā, ut Labirinthus dicitur ſic infinitus, & ſic exponunt hunc modū Pſellus, & Philop.

4 Quarta eſt. Infinitum dicitur, quod cū poſſit habere tranſitum, non tamen habet propter aliquod impedimentum, ut uia pelagi in profundum ſic eſt infinita: quia ratione aquæ tranſitum non habet, & ita explicant Them. Alexan. & Alber. ſimiliter uia a tropico in tropicum dicitur infinita, ratione n æſtus non poteſt tranſiri.

5 Quinta. Infinitum dicitur, quod nunquam terminatur ipſius quantitas, aut in appoſitione ut in additione continui, aut in diuiſione, aut utroque modo, ut tempus, motus, & continua, quia nec maximā partem, nec ultimam diuiſionem accipere poſſumus.

Hic notandum ex Simp. quod dicit, omne infinitum eſſe huiuſmodi, nō quod iſta ſignificatio comprehendat alias, ſed quod huiuſmodi infinitum ſit in rebus, & proprie dicatur reliqua, autem non ſunt, aut improprie infinita dicuntur in præſenti uero diſputatio ſit de infinito ſecūdo modo, ut proprie ſumitur.

Caput quintum.

Separabile igitur eſſe. Tex. XXXV.

No. de infinito quātitatiuo in ſubſtātijs abſtractis. Probatur nō dari infinitū in quantitate, ſub ſtātijs abſtractis ratio

AGgreditur modo diſputationem de infinito ſecundo modo, ac probat non poſſe eſſe ſubſtantiam ſolam, & hoc eſt quod dicit, non eſſe infinitum ſeparabile a ſenſibilibus, ut Græci exponunt illo enim modo Pytha. & Plato dicebant eſſe infinitum, ac facit argum. nullum indiuiſibile eſt infinitum eo modo quo hic diſputamus: at omnis ſubſtantia eſt indiuiſibilis. ergo nulla ſubſtantia eſt infinita Minorem hoc argumento probat: omne diuiſibile aut eſt magnitudo, aut multitudo: ergo nulla ſubſtantia eſt diuiſibilis: erit ergo indiuiſibilis.

Vbi nota omnia hæc argumenta concludere ſolum de infinitate quantitatiua: hanc enim probant non dari in abſtractis. unde nec de infinitate Dei, nec de numero animarum uel Ariſt. uel aliquis ex Græcis interpretibus conſtituit in hoc libro. quare licet & Deus ſit infinitus ſecundum Ariſt. ut eſt, & animæ hominū ſint immortales, nullum hinc ſumi poteſt argumentum, uel contra ueritatem, uel contra ipſum Ari. cum hic de ſola infinitate quantitatiua ipſius ſubſtantiæ loquatur. *Nota.*

Si uero ſecundum accidens. Tex. XXXVI.

QVod ſi reſpondeatur illam ſubſtantiam non eſſe per ſe diuiſibilem, ſed per accidens, puta ratione quantitatis, & ſic poterit eſſe infinita per accidens, argumentatur contra hoc: ſequitur, quod non erit principiū, & elementum entium ſecundum id quod infinitum eſt, ſicut uox ſecundum id quo inuiſibilis eſt, non eſt materia dictionis, & ita non erit infinitum principium per ſe, ut Plato uolebat.

Nota. quomodo ſit intelligendus Ariſt. probaturus nec abſtracta eſſe infinita per accidens

Amplius, quomodo contingit.

SEcundo probatur, quod illa ſubſtantia non ſit ſecundum ſe infinita: Minus eſt ſeparabile infinitum a quantitate, cum ſit ipſius paſſio, quàm quantitas ab infinito, cum ſit ſubiectum: paſſio autem magis dependet a ſubiecto, quàm ſubiectum a paſſione: ſed non eſt quantitas ſine finito, uel infinito: ergo nec iſta ſine quantitate: non ergo infinitum eſt per ſe ſubſtantia. Et nota quod loquitur de infinito ſecundum extenſionem, uel multitudinem, de quo illi etiam Philoſophi loquebantur ponentes pcinpium infinitam ſubſtantiam.

Manl.

Manifeſtum autem, & quod non contingit. Tex. XXXVII.

3. ratio pro eodẽ. TErtio probat, quod infinitum non ſit ſecundum ſe ſubſtantia: pro declaratione notandum. Primo, quòd in ſimplicibus, & compoſitis entibus aliter ſe habent eſſe, & id quod eſt: in compoſitis enim tam ſubſtantialib. quàm accidentalibus aliud eſt eſſe, aliud quod ẽ: eſſe enim præcipue a forma eſt, ut albedo dat eſſe albi, & anima dat eſſe homini: at id quod eſt, eſt totum compoſitum ex materiã & forma, aut ex ſubiecto & accidente, ut homo, & album. At in ſimplicib. ſubſtantiis non inuenitur huiuſmodi diſtinctio, ſed idem eſt eſſe, & id quod eſt eſſe, propter ipſarum ſimplicitatem.

1. No.

2. No. Aduertendum ſecundo, quòd cum infinitum ſecũdum hos ut principium debet eſſe ſubſtantia ſimplex, ac conſequenter idem eſt eſſe, & id, quod eſt, ſicut idem eſt forma, & eſſe formæ; quia ſimplex eſt. Ex his ſumit Ariſt. quod ſi infinitum eſt ſubſtantia per ſe, & non eſt accidens alterius, cum ſit principium, erit ſimplex, & ita idẽ erit in eo eſſe infiniti, & infinitum. Vnde quicquid habet eſſe infiniti, erit infinitũ.

Tunc ergo ſic nectitur argumentum. Illa ſubſtantia, uel eſt diuiſibilis, uel indiuiſibilis. Si indiuiſibilis non erit infinita, ut notum eſt. Si diuiſibilis: cum ſit ſimplex quælibet partes participabunt eſſe totius, hoc autẽ eſt infinitum: ergo quælibet partes habebunt eſſe infiniti, ergo ex fundamento quælibet pars erit infinita, ſicut quælibet pars aeris eſt aer: quia partes ſũt eiuſdem rationis cum toto: id autem abſurdum eſt: non ergo infinitum ſecundũ ſe eſt ſubſtantia. nota rationem hanc, quæ eſt metaphyſica, ac ob id obſcura.

Secundum ergo accidens. Tex. XXXVIII.

Continuat rationem. COntinuat rationem. Cum non poſſit eſſe ſubſtantia per ſe infinita, erit per accidens, id eſt, mediante aliquo accidenti, tunc autem iam infinitum non erit principium, ſed potius illa ſubſtantia, cuius accidens eſt infinitum: unde reprehendit Pythagoreos, qui dicũt infinitum per ſe eſſe ſubſtantiam, & infinitum hoc partibile ponunt, cum tale infinitum ſit ſecundum quantitatem.

Sed fortaſsis hæc quidem. Tex. XXXIX.

De quo in finitate agat Ariſt. AT quia quæſtio iſta, nempe an ſubſtantia ſecundum ſe poſſit eſſe infinita, tranſcendebat limites Phyſicos, contrahit ſermonem dicens, an in uniuerſum ſit infinitum. In Mathematicis, & intelligibilibus tractare non eſt Phyſicum, ſed ſolum diſputare, an ſit infinitum quantum in corpore ſenſibili, & hoc determinare præſentis eſt diſputationis.

Sed dubium non eſt, nullam ſubſtantiã intelligibilem poſſe infinitam eſſe, nec ipſam ſubſtantiam ſecũdum ſe, niſi ratione quantitatis, loquendo de infinito extenſiue: quia extenſio, eſt ratio propria magnitudinis, quæ ab ipſa nequit ſeparari, & nos ſupra docuimus in lib. 1. ubi non eſt quantitas, nullam eſſe poſſe extenſionem.

Vbi iterum aduerte, quod ſuperius diximus de ſolo infinito in quãtitate hoc loco tractari. Nota.

Logice igitur ſpeculantibus. Tex. XL.

De infinito ſenſib. quod non ſit, d[illegible] tas ratio nib dialect. INcipit modo circa infinitum ſenſibile rationibus logicis diſputare, ac primo probat, non eſſe corpus ſenſibile, imo nec intelligibile, id eſt, mathematicum, & abſtractum infinitum, ſic: Corpus eſt, quod ſuperficie aut ſuperficiebus terminatum eſt: ergo infinitum non eſt: infinitum enim non eſt terminatum. Antecedens eſt notum: hoc enim eſt eſſe corpus quantitatis: dicitur, ſuperficie contentum, propter corpus circulare, dicitur ſuperficiebus, propter alia corpora.

Notandum autem, quod hic argum. cõtra eos, qui ponunt ſubſtantiã infinitam, ſed per accidens, nẽpe ratione quantitatis.

 Di-

Obie. Dices, quare hæc ratio logica probabilis dicitur, cum a definitione procedat? Reſpondet Philop. & bene: quia illa corporis definitio non eſt data ab his, qui infinitũ ponunt, imo negarent ipſam, ſed probabiliter eſt ſumpta. *Solut.*

At uero neque numerus. Tex. XLI.

1. ratio Ponit ſecundam rationem logicam de numero, ac præmittit (ut dicit Simpl.) numerum non eſſe ſeparatum, ſed ipſis rebus numerabilibus. Eſt autem huiuſmodi ratio. Numerus autem habens numerum, numerari, & computari põt: hoc enim eſt eſſe numerum, uel numerabile: ſed infinitum non poteſt computari: ergo non eſt numerus: non igitur eſt infinitum in numero.

Phyſicæ autem magis ſpeculantib. Tex. XLII.

phyſicis rationib. agit Ariſto. Poſt rationes logicas ad rationes phyſicas ſe conuertit, ac nullum ſenſibile corpus infinitum eſſe poſſe probat, atque huiuſmodi facit argumentum. Si eſſe poſſet tale corpus, uel illud eſſet ſimplex, qualia ſunt elemẽta: uel mixtum. Sed neutrum eſſe poteſt: non ergo poſſibile eſt infinitum corpus. *1. ratio Si eſſet corpus infinitum, uel eſſet ſimplex, uel mixtum*

Aduerte autem, quod loquitur de corporibus ad generationem attinentib. nam de cœlo alia eſt ratio pertinens ad libros de cœlo.

Probat ſingulas partes illius minoris, & primo, quod non ſit mixtum. Si eſſet mixtum, tunc uel componeretur ex infinitis elementis, & principiis multitudine, & hoc iam reprobatum eſt in lib. 1. contra Anaxaga. uel ex elementis numero finitis, puta ex his quatuor, igne, aqua, & cæteris. Quod autem hoc fieri non poſſit, probat. uel omnia erunt infinita in continuo, uel unum tantum infinitum, uel nullum infinitum. hoc tertium clarum eſt fieri non poſſe, ex finitis enim non conſtat infinitum. *probatur non poſſe eſſe mixtum rõne ducta ab elemẽtis componentibus.*

Secundum uerò, quod unum ſit infinitum, reprobat. Mixtum componitur ex contrariis æquali proportione ſe habentibus ita, ut unum non conuertat in ſe aliud, non enim ſic mixtum fieret. ſed ſi unum eſſet infinitum, ipſius uirtus omnia alia uinceret, ac in ſe conuerteret. non igitur ex uno infinito, & aliis finitis fieri poteſt mixtum.

Et ponit exemplum. Sit ignis finitus alicuius uirtutis. ſit aliqua aeris pars correſpondens igni, qui ſit minoris uirtutis, quam ignis, ie uera ſi aer infinitus ſit, ignis autem finitus, quantumcunque ignis uincat ſingulas partes aeris per ſe, tamen a toto aere infinito uincetur. *No. ſi unum eſſe infinitum, &c. finita*

Vbi nota quod creſcit actiuitas, & fortitudo agentis, ex additione quantitatiua rei, quamuis non remittat hoc Philop. ſed hoc poſterius eſt examinãdum. ſolum hic notandum erit, quod in mixto unum elementum non uincit aliud, ut in ſe conuertat, ſed ad temperiem omnia redacta inuicem ſe corrumpunt, & mixtum tertium componunt, idque eſt in mixtione. in hoc enim differunt mixtio, & generatio. *Nota.*

Vnumquodque autem infinitum eſſe. Tex. XLIII.

Reiicit aliud membrum, quod omnia ſint infinita, quia tunc cum corpora ſint, ſingula ſecundum omnem dimenſionem eſſent infinita, cum non maior eſſet ratio, quare ſecundum unam potius, quam ſecundum alteram eſſent infinita: & præterea, quia corpus, ut corpus, trinam dicit dimenſionem. ſi ergo unum illorum undique eſſet infinitum, omnia repleret, nullumque alium relinqueret locum, & iam plura eſſe non poſſent, nec eſſet mixtum infinitum. *3. Non poſſent omnia eſſe infinita*

At uero neque unum, ac ſimplex. Tex. XLIIII.

Superioris arg. alteram partem probauit, puta non eſſe infinitum corpus aliquod mixtũ. mõ probat alterã, quod nec ſit corpus ſimplex, ac probat, quod nõ *2. probatur altera pars argum.*

ſe non poſſe dari corpus ſimplex infinitū.

ut corpus ſimplex aliquod ex his elementis. nec quale poſuit Anaximander, ut refert Them. & Philop. hic enim dixit principium eſſe corpus quoddam infinitum, nō elementum aliquod ex quatuor, ſed mediam ſubſtantiam inter ignem, & aerem, ac ſimplicem, ex qua etiam elementa ſunt facta

Ponit autem rationem, qua mouebatur Anaxim. ut tale corpus poneret. Ratio autem erat. quia cum principium ſit infinitum, ſi eſſet aliquid ex elementis, quia in eis eſt qualitas actiua, & contraria, tunc uinceret, & corrumperet omnia, atque ad ſui potius naturam traheret. poſuit igitur corpus medium expers illarum contrarietatum, ut quamuis infinitum eſſet, non tamen omnia corrumperet.

Impoſſibile autem eſt eſſe tale. Tex. XLV.

probatur primo de facto tale corpus non dari

Reprobat non poſſe eſſe tale corpus infinitum, ac primo reprobat non ratione infinitatis, ſed quia tale corpus non eſt in natura nā quia parte dicitur infinitum ſimul impugnabitur, dū in communi probabitur etiam de aliis ſimplicibus non eſſe infinita.

Ratio autem, qua probatur non eſſe illud corpus, eſt hæc. Omne mixtum reſoluitur in elementa ex quibus componitur. at ſolum ſentimus quatuor corpora, nullo autem ſenſu experimur illud. non ergo compoſitio eſt ex illo corpore ulla. Et hęc ratio bona eſt, nam Phyſicus, quamuis rationalis ſit, non debet in uniuerſum reſtituere ſenſum, præſertim quod ſi illud eſſet ſenſibile corpus, ſentiretur utique, ac elementa in illud reſoluerentur, & uerterētur, quod non apparet.

Neque igitur ignis, neque ullum. Tex. XLVI.

1. ex loco corpus .n. infini tū nullū locum aliis relinqueret, &

Probat autem modo, quod nullum ſimplex elementum poſſit eſſe infinitum, & dicit, quod præter inconueniens ſupra poſitum, nempe quod ſi eſſet infinitum, non relinqueret alius locū ullum, eſt adhuc aliud impoſſibile, quod omnia conuerteret ad ſe, quod eſſe nō poteſt, quamuis Heraclitus dixerit, omnia, & mundum ipſum, cum finitus ſit, tandem in ignem eſſe conuertendum, quod falsū eſt, non ergo aliquod ex elementis infinitum eſt.

præterea ex conuerſione omnium in ſe.

Eadem autem ratio eſt. Tex. XLVII.

3. Nec illud corpus poſſet eſſe naturæ cuiuſdā mediæ.

Dicit hoc idem eſſe, ſi corpus illud eſſet medium. nam ſi eſſet elementum, haberet aliquam contrarietatem. non enim generatio fit, niſi ſecundum contrarietatem. cum autem infinitum ſit, omnia etiam conuerteret in ſe. at quia de igne mentionem fecerat, cōcludit per has rationes non ſolum de igne, aut de medio corpore, ſed de quouis elemento probari poſſe non eſſe infinitum. ita Philop.

dub.

Dubitatur quomodo principium generationis debet habere cōtrarietatem, nam nec materia habet qualitates contrarias ſecundum ſe, non ergo elementum hoc habebit.

Solut.

Reſpondeo, ſi materia ſecundum ſe nō habet contrarietatem, in ſe tamen recipit formas contrarias, unde generatio fieri poſſit, & materia cum illis contrariis, & formis, quæ ſe inuicem tranſmittant, facit elementa. At cum iſti Philoſophi ponerēt ſubſtantiam ſimplicem ipſum elementū, tenentur dare contrarietatem illi elemēto ſicut modo dat Ariſt. elementis. unde non debent comparari materiæ primæ. hæc enim ſola non facit generationem, ſed per contraria, quæ debent admittere hi, qui elementum ſimplex faciunt.

Quod autem omnino impoſſibile. Tex. XLVIII.

2. ratio principalis non poſſe eſſe in cōi corpus infinitum

Probat modo in communi nullū poſſe eſſe ſenſibile corpus infinitum, & facit hoc argum. Vel illud eſſet homogeneū, & ſimilare, cuius partes eſſent eiuſdem rationis cū toto, uel diſſimilare, & etherogeneum. neutrum autem eſſe poteſt. Probat in hoc textu, quod non

ſit

1. ſuppoſ. *2. ſuppoſ.*

ſit ſimilare, & ſupponit duo. Alterum eſt, omne corpus ſenſibile eſſe in loco proprio naturali, ac eſſe locum etiam cuiuſque corporis ſenſibilis. Alterum eſt, quod idem eſt locus naturalis totius, & partis, ut locus terræ, & glebæ, & locus ignis, & ſcintillæ, quæ eſt pars ignis.

Si pars ĩfinitꝰ ſenſibilis ſepararetur, nec eſſet mobilis, nec immob.

Eſt modo argumentum ingenioſum de parte huius infiniti aliqua ſeparata, & abſciſſa a toto. Si eſſet infinitum ſenſibile, ipſius pars nec eſſet mobilis, nec immobilis: hoc autem eſt falſum: ergo non eſt infinitum. Probatur ſequela. demus illam particulam: probo quod ſit immobilis. Si moueretur, moueretur ad locum totius: ſed locus totius cum infinitum ſit, & occupet omnia, & ſurſum, deorſum, & undiquaque, illa igitur particula nõ magis ad locum ſurſum, quam ad deorſum, quam ad latera eſt inclinata: non ergo mouebitur, cum non habeat ullam determinationem.

probatur id 1

2 Præterea: quia ſi moueretur, tenderet in infinitum, quia locus ſuus infinitus eſt, nec ipſa replet totum: mouebitur ergo ſine termino. quod eſt impoſſibile: non igitur eſt mobilis. Quod uero nec ſit immobilis.

3 Patet: Locus ipſius eſt totum ſpatium totius: cum igitur non ſit occupatum, nõ magis quieſcet hic, quam illic: non ergo immobilis erit. ſi enim eſſet immobilis, alicubi quieſceret. at non eſt maior ratio: cur hic, quam illic quieſcat: non igitur erit mobilis, nec immobilis: & conſequenter nec ipſum totum, quod eſt eiuſdem rationis cum parte: & hoc procedit ex natura ipſius rei, quæ uere non eſſet mobilis, nec immobilis.

Obiec. & ſol.

Quod ſi dicas, eadem eſt ratio modo de partibus elementorum. Dico non eſſe, quia elementa habent determinatum locum ſurſum, aut deorſum, & terminos loci determinatos, quos ipſa nec ipſorum partes tranſgredi poſſunt.

Si uero diſſimile ſit. Tex. XLIX.

probatur altera pars 2. arg. quod tale corpus non poſſit eſſe etherogeneum

Alteram proſequitur argumenti partem, nempe quod non ſit diſſimilare. uocat autem diſſimilare in loco, quod partes habet diuerſæ ſpeciei, ſicut ſimilare, quod partes habet eiuſdem ſpeciei: & facit hoc argumentum. Si partes illius infiniti ſunt diuerſarum ſpecierum, uel ſunt finitæ ſpecies, uel infinitæ: utrumque autem eſſe poteſt.

Probatur primum. Si enim ſunt finitæ ſpecies, neceſſe eſt, quod una pars ad minus ſit infinita in quantitate. nam ex finitis partibus ſpecie, non fit unum infinitũ, niſi una pars ſit infinite magna: loquimur autem, quod ſingulæ partes ſint propriæ ſpeciei, quod ſi una eſſet infinita, tunc ea eſſet cauſa corruptionis aliarum, atque ad ſe traheret. unde non eſſet diſſimilare, ſed unius ſpeciei, illius nempe, quæ eſſet infinita hæc enim alias in ſe conuerteret, ut dictum eſt ſuperius.

Illæ ſpẽs partium non poſſunt eſſe finitæ

Si autem infinit a, & ſimplicia.

2. Non poſſunt eſſe infinitæ.

Reprobat alteram partem, puta quod ſint infinitæ ſpecies. quia tũc eſsent infinita elementa, & infinita loca. pro diuerſitate enim rerum ſpecificæ eſt locorum diuerſitas. at elementa, & loca infinita eſſe non poſsunt, ut alibi, puta 2. Gene. & 2. de cœlo probat: non ergo tale corpus eſse poteſt infinitum.

Not. tale corpus nõ poſſe eſſe cõtinuum.

Et notandum, quod hoc corpus ſi eſſet, non poſſet eſse continuum, ſed contiguum, & unum per aggregationem, ut in principio textus dixit: quia res diuerſarum ſpecierum non poſsunt eſse continuæ.

Solu. quã quis poſſet afferre. refellitur

At poſset quis dicere, quamuis locus ſit finitus, poteſt tamen corpus infinitum eſse. Hoc reiicit docens, locum debere eſſe æqualem locato: cuius rationẽ ſubdit: ſi enim eſset minor, non poſset locatum ſolum in eo conſiſtere, & ita locatum eſſet extra locum naturalem ſuum. ſi uero eſset maior, non repleretur a locato ſuo naturali, & ſic maneret uacuum ex parte quæ duo fieri nequeunt.

Et propter hoc nullus eorum.

No. hanc partẽ textus ubi mo eſſe locopenẽdã

Hæc uerba magnam difficultatem afferunt expoſitoribus Græcis, & Latinis, nec aptam inueniunt expoſitionem, adeo, ut Philop. arbitretur deficere aliquid textui. crediderim

eſſe träſponenda uerba aliquot, quod nos facimus, uidelicet ab illo loco(& propter hoc nullus eorum ,uſque ad illum (ſi autem infinita , & ſimplicia) ſunt collocäda in fine ipſius text. 49 & apparet ſenſus ita clarus, & diſtinctus , ut manifeſto conuincamur id debere fieri , & ſcriptorum iniuria prouenıſſe difficultatem.

in 10 tex tu 49. ut clarus fiat ſenſus

Cum igitur dixiſſet , nihil eſſe extra locum naturalem proprium , laudat antiquos quoſdam,qui ponentes infinitum elementum , non poſuerunt illud ignem , aut terram, quia experientia oſtendit hæc loca certa habere ſurſum , aut deorſum ; quod ſi infinita eſſent, nec ad ſurſum, nec ad deorſum determinarentur : ſed poſuerunt aquam, aut aerem : quia iſta partim ſurſum, partim ſunt deorſum , nec extremã determinãt ſibi. Vide clariſſimum ſic reddi ſenſum : eſt autem id obſeruatione dignum:

Anaxagoras autem inconuenienter. Tex. L.

Facto argumento hoc bimembri, puta , quod nec corpus infinitum poſſet eſſe ſimilare , nec diſſimilare . arguit Anaxagoram qui circa priorem argumenti partem dicebat , quod infinitum ex natura ſua eſt immobile,& ſe quieſcere facit,qa eſt in ſe ipſo.

reprehenſio Anaxagoræ qui dicebat infinitum immobile eſſe ex ſe

Addit autem Ariſt. parentheſim(aliud enim nihil continet)aſt denotandum non eſſe in ſe ipſo , ſicut amphora uini eſt in ſeipſa,ratione uini,quod continet:ut dicetur in lib.4.infinitum autem non ſic dicebatur eſſe in ſeipſo , ab Anaxa. nihil enim continet,ſed in ſeipſo per ſe.

Reprehendit primo ipſum : quia dicebat,quod in ſeipſo eſt , ex natura ſua eſſe immobile, & eſſe in . non enim ualet argumentum;corpus eſt in hoc loco : ergo natura ſua aptũ eſt eſſe in hoc loco : quia corpora ſunt ſæpe,ubi non naturaliter,ſed uiolenter ſunt:ut corpus graue quod detinetur in aere,non ibi naturaliter eſt: non ergo,ubi res eſt, ſtãtim ibi naturaliter eſt: nec ſi in ſeipſo infinitum eſt, ob id naturaliter eſt,& in hoc errauit Anaxag.

1. reprehenſio cauſæ cur eſſet immobilis

Si igitur quam maxime non mouetur. Tex. LI.

Reprehendit ſecundo Anaxag. quia etſi uerum ſit , quod in ſe ipſo eſt , moueri non poſſe,tamen non inde colligitur quod ex natura ſua eſt immobile : nam aliqua manent immota , quæ ex natura ſua moueri ſunt apta . Vnde oportuit aliam aſſignare rationem, cur ex natura ſua eſt illud immobile , & ponit exemplum. Si terra eſſet infinita,& cœli,& reliqua ita , ut maneret terra ſic ſita , infinita tamen : tunc eſſet in ſeipſa, quia infinita,non tamen ob id eſſet ex natura ſua immobilis ; ſed quia grauis , & graue naturaliter eſt in centro , quod eſt immobile. Sic igitur oportebat reddere rationem aliam naturalis immobilitatis illius infiniti , & non ſolum , quia infinitũ:quam rationem non dedit Anaxagoras, ſed arbitratus eſt ſe euaſiſſe periculum,& concluſiſſe dicendo : quia infinitũ ex natura ſua immobile eſt: & non ualet.

2. reprehenſio cauſæ cur ex ſe eſſet immobile.

Et non quia infinitum. Tex. LII.

Verba prima textus cum præcedentibus copulantur,ut notum eſt : in reliquis uero probat , quod illud infinitum non ſit in ſeipſo. Partes ſunt eiuſdem rationis cum toto . ſi ergo totum in ſeipſo eſt, ergo etiam partes in ſe ipſis erunt:ut enim totum eſt in loco , ita & partes:at in ſeipſis eſſe non poſſunt nam ſi partes, cum finitæ ſint , in ſeipſis ſunt , etiam quodlibet finitum in ſe ipſo erit, & non ratione infinitatis aliquid in ſeipſo dicetur eſſe.

Omnino autem manifeſtum eſt. Tex. LIII.

Tertium argumentum Phyſicum principale facit , quod huiuſmodi eſt. Omne corpus naturale ſibi proprium locum uendicat : at impoſſibile eſt infinitum proprium habere locum: ergo non poteſt corpus naturale eſſe infinitum. Probat maiorem. Omne corpus naturale,aut eſt graue,uel leue, (loqui-

3. ratio principalis ad probandum non dari corpus infinitum ex loco totalis corporis

(loquitur autem de his, quæ in generatione ſunt:) ergo determinat proprium locũ graue deorſum, leue quidem ſurſum. Minor probatur: quia infinitũ omnia replet, & tunc totum nõ determinat ſibi naturaliter ſurſum, aut deorſum.

Sol. & e in confutatio. Quod ſi dicas dimidium eſt deorſum, dimidium uero ſurſum. hoc dici non poteſt: nam infinitum non habet medium, nec ultimum, nec principium. ob id nunquam dabitur, quid ſurſum, quid deorſum ſit.

Si enim duæ partes æquales ſignari poſſent, tunc ſingulę, aut eſſent finitę, aut infinitæ: finitæ non, nam totum finitum eſſet: nec infinitæ, quia eadem eſſet difficultas ubi eſſet: & præterea, quia unum infinitum duobus conſtaret infinitis. Ariſto. non intulit hæc inconuenientia, quia certum eſt infinitum in duo æqualia diuidi non poſſe. cum medio careat.

Amplius omne corpus. Tex. LIIII.

4. etiam ex loco QVartum ponit argumentum & quantum exiſtimo uidetur hoc eſſe. Supponit enim, quod ſi infinitum eſſet in loco, locus eſſet infinitus, & probat locum non poſſe eſſe infinitum Loci ſpecies, & differentiæ ſunt, ante, retro, ſurſum, deorſum, dextrum, ſiniſtrum: ſed hæ in infinito ſignari non poſſunt, cũ talis partium diuiſio fieri nequeat: ergo locus nõ poteſt eſſe infinitus.

Declarat autem, quod illæ differentiæ non ſunt reſpectu noſtri, ut illud dicatur ſurſum, quod eſt ſupra noſtrum caput, illud deorſum, quod eſt ſub pedibus, & ſic de reliquis ſed illæ differentiæ ſunt ex natura rei nobis etiam mutatis.

Quo autem modo hæ differentiæ intelligendæ ſint, dicemus ſatis in lib. 4. ubi id ex profeſſo traditur.

Simpliciter autem ſi impoſſibile. Tex. LV.

5. etiam ex loco HAec propria uerba textus ad rationem præcedentem pertinent, qui bus uniuerſaliter concludit, ſi locus infinitus eſſe non poteſt, quòd nec corpus naturale.

Et tandem quintum facit argumentũ. Quod in loco eſt, in aliquo loco eſt, & ꝙ in genere, in aliqua ſpecie, aut indiuiduo: ſed ſi corpus infinitum eſt: ergo in aliquo loco, puta ſurſum, aut deorſum eſt. ſi eſt in loco, & præterea aut bicubitum aut tricubitum, aut aliquid ex his eſt: hęc tamẽ repugnant infinito: non ergo corpus ullum naturale infinitum eſt.

Caput ſextum.

Quod igitur actu non ſit corpus. Tex. LVI.

POſtquam ad partem negatiuam quæſtionis eſt argumentatus, ac probauit non eſſe corpus actu infinitum tegreditur pro parte affirmatiua probabiliter probare eſſe infinitum, ut eas ſoluat obiectiones, idque ex tribus probat, Primum ex tempore. quod niſi infinitum eſſet, haberet principium, & finem: quod eſſe non poteſt. *in contr. par arg. Ariſt. & probat dari corpus infinitũ. 1. ex tpe*

Secundo: quia ſi non eſt infinitum magnitudini, diuiſio terminabitur, & non ſemper magnitudo in magnitudines diuidetur, ſed perueniet ad indiuiſibilia, ut dixerunt aliqui Philoſophi. *2 ex diuiſ conti nui*

Tertio ex numero, qui non augebitur in infinitum, ex quibus apparet eſſe infinitum: cum ergo utrinque ſint difficultates, concludit opus eſſe Iudice determinante *3 ex numero qui augetur in infinitũ.*

Atq; manifeſtum eſt, quod quodammodo.

SOluit propoſitam difficultatem diſtinctione præpoſita. Duplex eſt infinitum: actu, & potẽtia. Actu quidem, quod habet actu magnitudinem, uel multitudinem interminabilem, nec limite ullo circunſcriptam: potentia uero, quod licet actu finitum ſit, ipſius potentia eſt inexhauſta, ut non ſit tantum, quin adhuc maius fieri poſſit, ſiue ſit appoſitione, ſicut numerus dicitur infinitus potentia, quia non ei tanta fiet additio, *Pro ſolo prædicto rumdubi. 1. fund. infinitũ eſſe duplex actu & potentia.*

quin

quin maior fieri poſſit, ſiue diuiſione, quomodo cõtinui diuiſio eſt infinita: qa non fit in tot partes, quin in plures fieri poſſit.

Solut. dub.

Suppoſita igitur diſtinctione, reſpondet, actu infinitum non eſſe, & hoc probant rationes priores: potentia uero infinitum eſt. & hoc conuincunt rationes poſteriores. unde quodã modo infinitum eſt, quodamodo non: potentia infinitum eſt, actu non: loquimur autem de infinito quantitatis.

At quia infinitum eſſe ſecundum diuiſionem dixit, cuius oppoſitum dicebant Platonici, ut dicetur lib. 6. docentes, diuiſionem finiri, & peruenire uſque ad indiuiſibilia; dicit facile eſſe hoc reiicere, & negare: id enim non eſt neceſſe, ut latius dicetur lib. allegato.

Relinquitur igitur potentia. Tex. LVII.

Qualis ſit illa potentia infiniti in potentia.

Declarat qualis ſit iſta potentia infinita, dicens, quod non oportet ſic intelligere eſſe infinitũ in potentia, quod aliquando erit in actu perfecto, ſicut domus potentia, aliquando erit actu. non ſic eſt infinitum in potentia, ut actu ſit totum infinitum: ſed dicitur in potentia, ſicut certamen, & olympias & dies: hæc enim dicuntur in potentia, antequam fiant. ſed non ut actu ſint tota ſimul. ſed ſucceſſiue: unde certamen eſſe quod fiat: ita eſt potentia infinitum, non ut totum actu ſit, ſed continue, & inceſſanter fiat, unde ſemper quod fit, & qđ fiet, finitum eſt: quod reſtat faciendum eſt infinitum, & hoc modo dicitur diuiſio, & numerus eſſe infinita potentia, quod actus diuiſionis, & augmenti nunquam ceſſet.

No. duplicem eſſe potentiam in reb. alteram ad actum perfectum alteram ad actũ imperfectum.

Vbi aduertendum duplicem eſſe potentiam. Alteram ad actum perfectum, ut potentia ignis, potentia domus. Alteram ad actum imperfectum, qui ſemper in continuo fluxu conſiſtat, & ſic eſt potentia infinitum.

Varia genera infinitorum in potẽtia

Diuerſa infinita ponit. Vnum in continuo ſucceſſiuo, ut eſt tempus, motus. Alterum in diſcreto ſucceſſiuo, ut in generationibus hominum, & aliorum, Tertium, in diuiſione permanentis totius. Dicit ꝙ hæc omnia conueniunt in hoc, quod ſemper quæ ſumuntur, finita ſunt, ut quot quot dies, quotquot homines ſumpſeris finita ſunt, quotquot ſecueris partes finitæ ſunt: tamen ſemper plures, & plures inceſſanter ſumi poſſint. Quod igitur reſtat, finem nõ habet: quod eſt, finitum eſt, ac propterea non eſt actu infinitum.

Tamen differentiam horum infinitorũ ponit in fine textus ſequentis: in ſucceſſiuis enim quæ ſumuntur, tranſeunt, & recedunt: in diuiſione uero permanentis partes manẽt, quamuis ſemper, quę actu ſunt finitæ ſint.

Amplius ipſum eſſe. Tex. LVIII.

quomodo habeat eſſe infinitum in potentia

Cum dixiſſet, qualiter potentia infinitum eſt, modo docet, qualiter ipſum eſſe dicatur: & dicit ipſum non dici eſſe, ſicut ſubſtantiæ permanentes, quæ totæ ſimul ſunt, ſed ſicut rẽs ſucceſſiuæ, quarum aliqua parte actu exiſtente dicimus ipſas eſſe, ut dies eſt, motus eſt, cœna eſt: ſic infinitum eſt, quia diuiſio, uel fluxus, qui nunquam finitur, ſecundum aliquid ſit: unde ipſius eſſe in continuo tranſitu conſiſtit, licet quicquid tranſit, finitum ſit, & quamuis non ſemper id, quod tranſit, permaneat, ut declarauimus in textu præcedenti.

Quod autem eſt ſecũndum appoſitionem. Tex. LIX.

quomodo ſe habeat infinitũ in potẽtia quoad diuiſionem & quoad diminutionem.

Cum ſuperius duplex infinitum ſtatuerit, unum ſecundum diuiſionem, quod ad paruitatem, & diminutionem fit, alterum ſecundum appoſitionem, quod ad magnitudinem, & ſecundum additionem fit, utrumque autem in potentia, ut dictum eſt: nunc quomodo utrunque ſe habeat, oſtendit, ac dicit idem eſſe quodammodo utrũque.

Pro cuius declaratione aduertendum eſt, quod in unico ſubiecto actu finito reperitur ſimul utrunque infinitum, ſed non modo eodem, uerbi gratia. Sumatur continuum pedalis quantitatis, & diuidatur in duas medietates, ita, ut altera medietas ſemper in alias duas, & illa in alias:

& ſic

& ſic conſequenter diuidatur, atque medietates, quæ non diuiduntur iterum, ſemper apponantur primæ medietati totius, quæ indiuiſa materia ſit.

Tunc in hoc erunt duo. Alterum eſt, quod quanto diuiſio unius primæ medietatis procedit in minores partes, tanto altera medietas indiuiſa fit maior, quia ei adduntur nouæ medietates, quamuis minores, & minores. Alterum eſt, quod quia diuiſio illius medietatis in infinitum procedit, quia non peruenietur ad aliquam medietatem, quæ non poſſit iterum in alias duas diuidi: ita alterius medietatis in infinitum quantitas augebitur, quia ſemper ei fiet additio. Cum igitur una creſcat in infinitũ, altera diminuatur, fit ut ſint duo infinita, unum appoſitione, illius nẽpe partis, quæ augetur, alterum diuiſione, illius quæ minuitur; cumque hæc duo ſint circa unum continuum, merito dicuntur idem. Sed cum non ſit modo eodem, nam alterum eſt diuiſione, alterum appoſitione, non dicuntur abſolute idem, ſed quodammodo.

Hoc igitur eſt quod hic docet Ariſt. nẽpe, quod infinitũ appoſitione fiat, ſimul cum infinito diuiſione, licet non ſecũdum eundem modum: ac dicit utrumque infinitum eſſe idem quodammodo. Et declarat quare idem: quia circa eandem quantitatẽ finitam actu fiat utrumque. Declarat, quare quodammodo idem, quia uidelicet infinitum ſecundum appoſitionem fit e diuerſo. Quid autem per e diuerſo intelligat, ipſe explicat: quia quantum demitur ex diuiſa parte, per diuiſionem in infinitum, tantum apponitur alteri determinatæ parti, quaſi dicat, Vnum infinitum eſt per diuiſionem unius partis oppoſitæ: alterũ per appoſitionem eorum, quæ ab oppoſita parte remouentur, & alteri determinatę, & finitæ apponuntur.

In magnitudine enim finita.

quomodo debeat fieri diuiſio continui, ut procedãt in infinitum

Explicat, quomodo ſit iſta diuiſio facienda in aliquo finito, ut in infinitum procedat, & nunquam terminetur.

Aduerte autem, quod dupliciter poteſt fieri diuiſio alicuius totius finiti. Vno ſecãdo, & ſeparando partes æquales primis ſeparatis in quantitate, ut ſi ab uno ligno ſepares unam pedalitatem, & a reſiduo alteram pedalitatem, & a reſiduo alteram, & ſic conſequenter, & talis diuiſio dicitur ſecundum magnitudinem, & non ſecundum proportionem æqualem: quia pedalitas ſecunda quæ auferrur a reſiduo, non eſt in eadem proportione ad ſuum totũ, ſicut pedalitas prima ad ſuum, licet pedalitates ſint æquales: ſimiliter nec tertia, nec aliæ ſunt eadem in proportione. *Non partes poſſe eẽ æquales, uel ſecundum quantitatem, uel proportionem.*

Verbi gratia, ſit lignum duodecim pedalitates habens, auferatur una, & a reſiduo, quod undecim habet, auferatur alia, & a reſiduo, quod decem habet, alia, & ſic conſequenter, conſtat has pedalitates ablatas eſſe æquales, ſed proportiones, ſecundum quas ſe habent ad ſua tota, non ſunt æquales: nam duodecim ad unum aliam habent proportionem, quam undecim ad unum, & quam decem ad unũ, ob id iſta diuiſio dicitur ſecundum magnitudinem, ſed non ſecundum rationem, & proportionem.

Altero modo poteſt fieri diuiſio ſecundum eandem proportionem, ſed non ſecundum eandem magnitudinem, ut ſi partes non æquales, ſed inæquali proportione ſe habentes ad reſidua, ſecueris.

Verbi gratia, ab aliquo toto deme unã medietatem, & ab iſta medietate iterum ſuam medietatem, & ab hac iterum aliam & conſequenter a reſiduis medietatib. medietates ſeca: tunc diuiſio erit ſecundum eandem proportionem: quia id, quod ſecatur ab eo, a quo ſecatur, ſe habet in dupla proportione, cum ſit ſua medietas: tamen medietates non ſunt ęquales, ſed minores, & minores, ſicut, & tota, ob id talis diuiſio dicitur ſecũdum proportionẽ, ſed non ſecundum magnitudinem æqualem.

Iam ergo, ſi priori modo diuidas quodcunque finitum, nempe ſumendo ſemper magnitudines æquales, non procedet ſemper diuiſio, quantumcunq; minimæ ſint particulæ, finietur enim quod ſi poſteriori modo diuiſio ſit, in infinitum diuiſio procedet.

Et hoc eſt, quod dicit Ariſtot. nempe ſi quis accipiat in aliqua continui finiti diuiſione determinatam, & finitam particulam

culam in eadem proportione, non abſoluet finitum diuidere, quod ſi econtra in diuiſione acceperit eandem magnitudinẽ abſoluet.

No. 1 Nota uero diſcrimen inter ſumere magnitudinem in eandem proportione, & inter ſumere magnitudinem eãdem in proportione. hoc enim faciens abſoluitur finitum: quia omne finitum per ablationẽ æqualis finiti cõſumetur: illud uerò ſi fiat, non ceſſabit diuiſio.

No. 2 Nota deinde illud uerbũ (Augeatur) quod annotauit bene Philop. cum enim æquales ſumimus magnitudines a reſiduis, augentur & fiunt maiores proportiones, uerbi gratia, Si a ligno duodecim pedum auferas unum, & iterum a reſiduo auferas alium, & a reſiduo alium, ſemper creſcunt proportiones: nã prima erat duodecupla, ſecunda undecupla, tertia decupla. Maiores autem ſunt proportiones multiplices, quanto a minori numero denominantur, ut omnium maxima dupla eſt, & poſt hãc tripla: quia maior eſt medietas, quam tertia, & tertia, quàm quarta, & minórem ſecundum numerum maioribus.

Aliter igitur non eſt, ſed ſic eſt infinitum.

infinitũ in potentia aliquo modo eẽ in actu

EXplicat ex ſuperioribus concludendo infinitum non aliter eſſe, quàm modo, qui dictus eſt, puta in potentia, & aliquo modo in actu, & in diuiſione: exemplisque duobus explicat utrumque. Dicitur in actu, ut dies in actu dicitur, non quod tota dies ſimul ſit, ſed quod in fluxu eſt, & paitem habet actu. ita infinitum: non enim totum ſimul eſt, nec erit, ſed ſecundum continuam diuiſionem actu dicitur. Vlterius dicitur in potentia, ſicut materia prima, cuius potentia partem habet actus: quia cum forma eſt nunquam tamen perfecte ad actum completum reducetur, ut omnes ſimul habeat formas, ſed in continua eſt illarum generatione: ita infinitum.

Et ſecundum appoſitionem igitur. Tex. LX.

infinitũ ſecundũ appoſitionem eſſe in potẽtia & non actu ſicut ẽ ſecundũ diuiſ.

OStendit Ariſtot. qualiter ſit infinitum ſecundum appoſitionem in potentia. Poſſet enim aliquis exiſtimare, quod dicitur in potentia ſecundum appoſitionem infinitum, quia abſolute poteſt excedere quamcunq; magnitudinem datam; ut non detur tanta, quin maior fieri poſſit: hoc autem non ita eſt: nam dabitur tãta quãtitas, ut maior eſſe non poſſit, puta quantitas totius orbis finita: non enim eſt infinitum actu extra cœlum, ut illi Philoſ. dicebant.

Cum ergo audis eſſe infinitum potentia ſecundum appoſitionem, intellige nõ eſſe ſeparatum ab infinito ſecundum diuiſionem, nec alio modo creſcit ſecundum appoſitionem, quàm per additionem partium, quę fiunt ſecundum diuiſionem modo prædicto: talibus autem partibus creſcit infinitum ſecundum appoſitionẽ, non tamen in tantum creſcit, ut omnem finitam ſuperet magnitudinem, cum non poſſit ęquare illud continuum in quo eſt. ſi enim additio fieret ſecundum partes æquales ſemper, ſuperaret omnem magnitudinem: ſed id non fit, quia diuiſio non fit ſecundum partes ęquales in infinitum, nec aliter creſcit infinitum ſecundum appoſitionem, niſi per talem diuiſionem.

quomodo differat infinitũ ſecũdum diuiſ. & appoſit.

Vnde in hoc differt infinitum ſecundum diuiſionem, ab infinito ſecundum appoſitionem. In illo enim nõ datur pars, nec quantitas ita minima, quin minor eſſe poſſit. tamen in infinito ſecundum appoſitionem datur quantitas ita magna abſolute, quàm non poſſit æquare ipſum infinitum ſecundum appoſitionem, nec maior eſſe poſſit.

Hæc omnia eò tendunt, ut intelligas ſicut infinitum ſecundum diuiſionem non fit ſecundum partes æquales, ſic enim eſſet actu infinitum, ita nec infinitum ſecundũ appoſitionem, ſed utrumque fit ſecundũ partes inæquales in eadem proportione ſumptas ut dictum eſt in textu præcedenti. Conſideratione autem digna eſt expoſitio horum textuum.

Quo-

Quoniam & Plato. Tex. LXI.

Confirmatur hoc duplex genus infiniti ex Platone, & illum reprehendis

HOc duplex infinitum confirmat ex Platone, qui iſta etiam intellexit, per magnum enim infinitum ſecundum poſitionem, per paruũ ſecundum infinitum denotauit.

Sed reprehendit Platonẽ, qui cum duplex poſuiſſet infinitũ, nullo utitur: quia numerum, quem dixit eſſe rerum ſubſtanciam, finitum poſuit: ſecundum paruum, quia uſque ad unum decreſcit: nec quoad magnum, quia uſque ad denariũ creſcit: ultimum enim numerum dicebat denarium, reliquos uero numeros compoſitos ex denario, & præcedentibus dicebat: ob id non ſibi conſtat. Si enim principium infinitum eſt, & numerus principium eſt ſecundum ipſum, debuit eſſe infinitus, quod tamen ipſe negabat.

Caput Septimum.

Accidit autem cõtra. Tex. LXII.

reprehendis Ari. definitionẽ quam ueteres aſſignabant infinito

DEfinitionem, quam Antiqui de infinito dabant reprehendit. Dicebant antiqui infinitum eſſe, cuius nihil eſt extra quaſi omnia comprehenderet, nihil ipſius eſſet extra ipſum. Ariſto. uero non ſic, ſed aliter eſſe definiẽdum docet, puta. Infinitum eſt, cuius aliquid ſemper extra eſt, Ideſt, eſt id, cuius quibuſcunque partibus ſumpti aliqua alia ſemper accipi poſſit. Et probat, quod ſic ſit definiendum, etiam ex his, quæ ipſimet dicunt. Nam annulum dicunt eſſe infinitum: quia ſumptis quibuſque partibus propter uniformem, & circularem eius figuram, adhuc ipſius partes ſumi poſſunt: non enim in eo, ſecundum ſe terminus eſt ullus propter figuram.

No. definitio infiniti in potentia eſt in quo ſẽper eſt ſumere aliquid ext.

Vide igitur quomodo ipſi infinitũ dicunt, cuius aliquam partem ſemper eſt accipere.

Declarat tamen, quod antiqui non dicebant annulum proprie eſſe infinitum, ſed ratione figuræ: ut enim eſſet proprie infinitum, non debent eædem partes multoties ſumi, quod in annulo fit. Non inuenientes enim terminum eundem ſæpe diuidimus, & ipſius eaſdem partes ſæpe ſignamus. In infinito autem diuerſas oportet ſumere ſemper partes: ac ob id additur illa particula extra.

Nota.

Notandum circa literam, quod uocat annulos non habentes palam illos, qui ſunt uniformes, nec habent illam partem diſtinctam, cui ſolet apponi gemma: hi enim annuli, uidentur actu principium habere: at cum uniformes ſunt, actu finẽ, & principium non habent ut uniformitatem figuræ.

Infinitum igitur, id eſt. Tex. LXIII.

confirmatur il'a definitio ẽs ex antiquis.

COncludit etiam ex antiquorum dicto, Infinitum eſſe. cuius ſecundum quantitatem accipientibus ſemper aliquid accipere eſt extra. Ideſt cuius partibus quantitatiuis quibuſcunque ſumptis adhuc diuidentes & accipientes poſſunt præter iſtas accipere alias: cum ergo ita definiendum eſſe probaſſet, probat non eſſe definiendum, ut illi definiebant, & efficit rationem hanc.

No. totũ, & infinitũ eſſe ualde diuerſa

Illa definitio eſt totius, ſed totum, & infinitum ſunt ualde diuerſa; nec ſimul ſtant: ergo non poteſt eſſe definitio infiniti. Maiorem oſtendit in hoc textu, dicens totum non eſſe aliud, ut dictum eſt 5. Meth. c. 26. quam cuius nulla pars abeſt, Qđ inductione patet: totus enim homo dicitur, cum nulla pars hominis deeſt: tota ciſtella, cuius nulla pars ciſtellæ deeſt, & ſic quodlibet ſingulare totũ definitur: ergo in communi etiam definietur totum, cuius nulla pars abeſt, nec extra ipſum eſt, nam cum aliqua pars abeſt, & extra eſt, totum non dicitur, id ergo eſt totum, cuius nihil eſt extra.

Totum autem, & perfectum. Tex. LXIIII.

idẽ eſſe totũ quod perfectũ.

MInorem probat, totum, & perfectum, aut idem omnino ſunt, aut proxima in natura. ſed infinitum nullo modo eſt perfectum, ergo nec totum. Et minorem pro-

bat: quia perfectum eſt, quod finẽ habet, & terminum. hoc autem repugnat infinito, non ergo eſt perfectum.

1 Et notandum eſt, quod maiorem efficaciam habet hoc Græce: nam perfectum Græce a fine denominatur: dicitur enim τέλος, a τέλον quod eſt a finis, & Latine fere idem etiam eſt. nam perficere, eſt uſq; ad finem facere.

2 Notant præterea Simplic. & Philop. & Alber. quod totum, & perfectum re idem ſunt, ratione differunt. nam totum dicitur reſpectu partium, quarum nulla deeſt, perfectum uero ratione finis, quem res eſt conſecuta.

Totum, & perfectum ſunt idem re, differunt tamen ratione.

Et ulterius notant Simp. & Philo. quod totum dicit partes cum quadam coniunctione, & copulatione: at omne, dicit ſolũ

3 ipſas partes nulla deficiente.

Totum, & omne quomodo differant.

Quapropter melius exiſtimandum eſt.

Ex dicta doctrina commendat Parmenidem, qui melius dixit quam Meliſſus. Ille enim uniuerſum dixit totum eſſe, & finitum, cuius partes æqualiter diſtabant a centro. At Meliſſus dixit eſſe totum infinitum. Errauit autem in hoc, quod cõpulauit ea, quæ nequaquã poſſunt eſſe ſimul, puta, eſſe totum, & eſſe infinitum, hæc enim non cohærent, nec cõnectuntur, ſicut linum lino. ſunt enim illa oppoſita ualde.

Prouerb. græcum linum lino annectere.

Scias autem illud eſſe prouerbium, ut notat Philo. quo denotamus dicta alicuius eſſe contraria uel implicantia. cum enim implicant, & inter ſe repugnant, non ut linum lino cohærere dicemus.

Quoniam hinc quidem. Tex. LXV.

Qua re ueteres induchi ita definierint infinitũ eiuſq; reprobatio.

Cauſam oſtendit propter quam antiqui ita definierint infinitum. Hæc autem eſt. quia putarunt infinitum eſſe totum quoddam. ac cum totũ contineat, hinc etiam dixerunt infinitum continere, & gubernare, ut ſupra etiam dictum eſt. Quod ſi quæras, quare hi exiſtimarunt infinitum eſſe totum, dicit, quia ſimilitudinem habet cum ipſo toto. hæc uero ſimilitudo conſiſtit in hoc, quia ſicut totum ſuas partes comprehendit, ita infinitum ſuas.

Hoc autem Ariſtot. reiicit, docetq; infinitum non eſſe totum actu, ſed materiã perfectionis, & magnitudinis, id eſt, formæ, & totius, ac eſt totum in potentia, quod patet ex diuiſibilitate. Nam totũ aliquod cum diuiditur, non ratione formæ, ſed ratione materiæ diuiſionem habet, cũ uideamus formam eiuſdem rationis manere in omnibus partibus. infinitum ergo, quod diuiſionem continet, materiæ potius locum habet.

Infinitũ magis ſe habere ut materiã quam ut totum.

Præterea ſecundo. quia totum finitum eſt, & completum: at infinitum non completur ſecundum ſe, ſed ſecundum aliud, puta ſecundum formam, ut apparet in partibus, quas in uno toto ſecundum formam aliquam colligamus. potius ergo, eſt materia. & hinc eſt, quod ſecundum ſe ignotum eſt, ſicut materia ſine forma.

Et nota, quod in omnibus his hoc docemur, quod materia, quantumcuq; habeat partes ſecundum ſe non tamen ideo dici tur totum, ſed habet rationem partis, quia cum forma unum conſtruit totum.

Quare manifeſtum eſt. Tex. LXVI.

Concludit (ut dicebam) infinitum magis habere rationem partis quã totius, cum locum habeat materiæ materia autem ſit pars.

hic infinitum potius habere rationem partis quam totius.

Et iterum probat, quod infinitum non contineat, nec ſit totum, præſertim ſecundum opinionem Platonis. Hic enim infinitum ponebat etiam in ideis intelligibilibus. ſi ergo infinitum continet, ſequitur, quod in ideis etiam contineret, hoc autem abſurdum eſt, quod indeterminatum, & ignotum, quale eſt infinitum, dicatur continere intelligibilia, & determinare, cum tamen ab ipſis potius determinetur, quę cauſæ ſunt formales.

alia ratio quo dinfinitum nõ ſit totum nec contineat

Secun

Secundum rationem autem. Tex.LXVII.

quod ſit diſcrimẽ in editione, et diuiſ. continui infinita.

QVædam theoremata notanda de infinito ponit, atque primũ eſt illud, quod ſupra dixit tex.60. Infinitum diuiſione ſic procedere, ut quæcunque parua quãtitas ſuperetur, puta, cum diuidimus non perueniemus ad quantitatem ita paruam, quin minor eſſe poſſit: at cum eſt infinitum in appoſitione non tranſgredimur quamcunque magnitudinem abſolute, ſed ſolum tranſgredimur illam magnitudinem, quæ fit ex diuiſarum partium additione, non tamẽ ex tali additione poterit creſcere quãtitas, ut excedat etiam cœlum.

Obiec. Poſſes tu dicere, quare diuidendo ſuperamus abſolute omnem minimam quantitatem aſſignatam dando minorem: at in apponendo non ſuperamus omnem magnitudinem: quia ſaltem non ſuperabimus magnitudinem illius totius, quod diuidimus, & in quo apponimus.

Solut. Reſpondet Ariſtot. quia materia continetur, & eſt intra rem. infinitumque materia eſt, forma continet. ac ſi dicat, quod cum diuidimus procedimus ad materiam quæ indeterminata eſt, & infinita: cum autem apponimus, procedimus ad formam, quæ continet, & determinata eſt.

No. ex D. Th quõ ſe habeat totum, et partes, et infinitũ, ſecũdum appoſ. & diuiſ.

Notat S. Thom. circa explicationem quod totum habet rationem formę reſpectu partium, partes uero rationem materiæ, & merito: nam forma determinata eſt, materia uero indeterminata & indifferens: ita totum determinatum: ſingula enim per ſe unum totum ſunt, tamen partes multis modis ſumi poſſunt, puta, maiores, minores, & hoc multis modis. Hoc uero intereſt inter infinitum ſecundum appoſitionem, & ſecundum diuiſionem: in infinito enim ſecũdum appoſitionem a partibus ad totum procedimus, in infinito uero ſecundum diuiſionem a toto ad partes deſcendimus: ob id in hoc a forma ad materiam, in illo a materia ad formam peruenimus.

Hinc fit, quod cum forma, & totum determinatum ſit quantuncunque partes diuiſas in infinitum apponamus, non excedemus illud totũ, cuius partes ſumimus: at cũ a toto ad partes procedimus, & partes indeterminatæ ſint propter multiformem ipſarum diuiſibilitatem, cum ad ipſas peruenimus diuidendo in infinitum, non datur ullus terminus, nec ulla quantitas ita minima, qua nõ poſſet eſſe minor.

Rationabiliter autẽ. Tex.LXVIII.

quo infinitum accipiatur in numero, & magnitudine, & quomodo differunt inter ſe.

ALterum conſtituit Theorema, puta. Infinitum eſſe in numero, & in magnitudine, differenter tamen. Numerus n. ſurſum creſcit in infinitum, non enim datur tantus numerus, quin maior poſſit dari. At deorſum finem habet, nam ad unitatem peruenit. & ultra non procedit. At magnitudo non ſic. datur enim maxima quantitas actu, cum nõ ſit infinitum in actu: at non eſt dare minimam magnitudinem, unde minimus numerus datur, ſed non maximus potentia: at datur maxima quantitas, & magnitudo potentia, ſed non minima.

Cur diuiſio numeri terminetur, dat cauſam: quia numerus ex indiuiſibilibus unitatibus cõponitur, ad quas numerus perueniens iam non amplius diuidi poteſt: at magnitudo cum non ſit compoſita ex indiuiſibilibus, ſed ex diuiſibilibus, ipſius nunquam ceſſat diuiſio.

Cur numerus augeatur in finitum.

At cum numerus creſcat ex diuiſione, & partitione continui, qui in infinitum procedit, hinc eſt quod numerus augeatur in infinitum, quamuis non ſit actu infinitus, ſed potentia ſuperans quamcunq; datam & determinatam multitudinem.

quomodo numerus componitur ex indiuiſibilibus.

Quo autem modo numerus ex indiuiſibilibus componatur, oſtendit: quia numerus eſt ex unis, & numerus non aliud eſt, quam plura una, & ita numeri ab unis denominantur: ternarius enim qui tria una eſt, quaternarius, qui quatuor, & ſic conſequenter: at unum indiuiſibile eſt, ut unus homo, qui in plures homines diuidi non poteſt: & unus leo, & reliqua: ſi ergo numerus ex unis eſt, ex indiuiſibilibus eſt, nam unum indiuiſibile eſt.

At non ſeparabilis eſt numerus hic bi partitionis.

Numerũ non eſſe aliquid ſeparatũ a reb. numeratis, nec actu infinitũ.

CVm numerum ex diuiſione continui creſcere dixiſſet, ne quis putaret numerum eſſe quid. ſeparatum ab ipſis continui partibus, ut putabant Platonici ponentes numeros ſeparatos, huic obuians dicit numerum non eſſe ſeparatum ab ipſis continui ſenſibilib. partibus: non enim aliud eſt numerus, quam plura una, & plures continui partes. Nec etiam eſt intelligendum, quod numerus actu infinitus unquam ſit: non enim eſt eius infinitas niſi potentia, ſicut motus, & tempus, & numerus temporis partiũ, quæ dicuntur eſſe, non tamen tota ſimul: ita eſt numeri infinitas.

explicat. Philo & Auer.

Philop uult Ariſto uelle hic comparare numerum tempori: ut enim tempus dum fit maius & maius, non habet partes permanentes. ſed quædam recedunt, quędam de nouo adueniunt: Ita numerus dum creſcit, non permanet: nam cum fit quaternarius. non manet ternarius, nec cũ fit alius numerus, manet alius: & idem uidetur Auer. dicere.

explicat. uerius D. Th.

Sed S. Thom hoc non placet, & merito: quia ſi formaliter loquantur de numero, etiam hoc fit infinito ſecundum appoſitionem. nam cum addiţur aliqua magnitudo alteri, iam altera non manet formaliter, cum induat rationem alterius totius, & alterius menſuræ. Vt ſi primus erat pedalis, poſtea additione mutatur. Quod ſi materialiter loquantur de numero, re uera etiam manet numerus præcedens, puta, ipſius unitates, ſicut in infinito ſecundum appoſitionem: at temporis & numeri partium temporis, nec formaliter, nec materialiter partes manent: quia tempus nullo mo ſo permanet, nec ipſius partes, ſimiliter, nec motus.

In magnitudinibus autem. Tex. LXIX.

CVm dixiſſet numerum ſurſum in infinitum tendere, deorſum uero ſtare in indiuiſibili, modo non ſic in magnitudinib. fieri docet, imo oppoſitum: uerſus. n. maius datur ultimũ co quod ſit maxima quantitas, quæ poſſit eſſe naturaliter, ut quantitas, & magnitudo orbis: unde magnitudo tanta actu eſt, quãta potentia eſſe poteſt. At uerſus minus non eſt terminus, ſed diuiſio in infinitum procedit. Si autem magnitudo non eſſet determinata. tunc eſſet corpus actu in infinitum, quod nullo modo eſſe poteſt. *in magnitudinib. contr. mõ ſe habere augmentum, & decrementum quã in numeris in infinitũ*

Dices, quomodo magnitudo determinata eſt, cum ſit infinitum in additione, quod fit ſecundum magnitudinem? Si. n. in infinitum additio eſſe poteſt, erit etiam magnitudo tendens in infinitum. *Obie.*

Hoc dubium facile eſt intelligenti quæ dicta ſunt ſuperius. Addicio enim duplex eſt. *Solut.* Altera quæ fit ſecundum partes proportionales, per quas etiam in infinitum fit diuiſio, v. g Diuides lignum in duas medietates, iterum aliam in duas, & ſic ſemper producendo per eandem proportionẽ *Nota duplex genus additionis* 1
tunc ſi partes unius diuiſę medietatis apponas alteri creſcer in infinitum. Et quia nunquam ceſſabit diuiſio alterius, nec ceſſabit augmentum prioris: tamen ipſius magnitudo quantumcunque creſcat. non ſuperabit quantitatem totius ligni: quia nunquam finietur diuiſio, & ita nũquam habebit partes totius ligni. Hoc igitur modo dicimus eſſe infinitum per appoſitionem, & ſic magnitudinem creſcere in infinitum.

Altera additio eſt, quæ fit ſecundũ partes æquales, & ſi iſta fieret in infinitum, re uera magnitudo perueniret, ut ſuperaret cœlos. & quodcunque corpus: ſed talis additio non poteſt eſſe in infinitum, nec ſic magnitudo poteſt ſecundum appoſitionẽ in infinitum eſt creſcere. 2

Et hoc eſt quod hic dicitur. quod abſolute loquendo datur maxima magnitudo quę poſſit eſſe, & quamuis in infinitum in appoſitione ſit ſecundum ipſam magnitudinem, non tamen ob id perueniet,

niet, ut quamcunque magnitudinem datam ſuperet.

Infinitum autem non eſt idem. Tex. LXX.

infinitũ non ẽ genus ad motum, tẽpus, & magnitudinem

CVm de infinito in motu, tempore, & magnitudine locutus ſit. poſſet quis arbitrari infinitum eſſe genus quoddam ad illa tria. Hoc autẽ nõ ita eſt, imo analogum quoddam. Infinitũ enim prius magnitudini, & per magnitudinem motui, & per motum tempori ineſt. At quia hoc explicare non eſt præſentis loci, ſed ad librum quartum pertinet, ſe illuc remittit, & nos etiam id ibi tractabimus, quod facit Deus.

Vlterius dixerat, numerum terminari deorſum: quia peruenit uſque ad indiuiſibilia, at non magnitudinem, hęc enim ſẽper in magnitudines iterum diuiſibiles diuiditur: poſſet quis huius petere rationẽ, quare nempe magnitudo in magnitudinẽ ſemper diuidatur. At quia hoc in lib. 6. demonſtratum eſt late, hoc etiam in præſenti ſupponit, & probationem pretermittit, & nos etiam ſuis in locis iſta examinabimus.

Caput Octauum.

Non remouet autem ratio. Tex.LXXI.

Obiec. ex geometria quod. illa utatur lineis infinitis & ita ſit actu infinitũ. Sol Ari. No. quo modo geometra e.

TErtium theorema ponit, dubio ſatiſfaciens. Cum enim actu infinitũ non ſit, uidentur theoremata aliqua Geometrica deſtrui.

Dicunt geometræ datam lineam rectã in infinitum protendere, quod eſſe non poſſet, niſi actu ſit infinitum, aut excedatur quæcunque magnitudo ſenſibilis.

Huic reſpondet Ariſt. dicens. Ratio qua negatur eſſe aliquod actu infinitum non deſtruit ullum theorema geometricum: & huius reddit rationem. Nam geometra nõ indiget infinito, nec utitur actu infinito in ulla demonſtratione. quod ſi utitur ſi nea infinita, id non eſt, quia ſumat actu infinitum in demonſtratione, ſed ut habeat quamcunque finitam lineam.

geat, & utatur ut fini. e.

Ac ſi dicat, Mathematicus finitis utitur lineis ſemper. at cum lineas ſumit, ne quis ipſum limitaret dicendo non poſſe lineas maiores, aut minores eſſe, ſumit lineas cõtinue produci poſſe. unde illud infinitum & continuum nõ extenditur niſi ad lineas quibus utitur, quę omnes finitæ ſunt.

Quod uero non indigeat lineis infinitis geometra, probat. Quia lineæ minimę æqua proportione diuidi poſſunt, ſicut maximæ, quod demonſtrat Eucl. libr. 6. theo. 10. ob id, quæ in maximis probat, etiam in minimis poteſt oſtendere. non ergo lineis infinitis indiget unde dicit nihil differre ad demonſtrationem mathematicã, quod ſit in lineis minimis, aut maximis, imo etiam aliquando fictis, & extenſis ultra id, quod naturaliter poſſunt eſſe, ut cũ lineam extra cœlum imaginatur. tamen eſſe & id uerum, quod mathematicus probat, ſolum reperitur in quantitatibus exiſtentibus, & ueris. quæ finitæ ſunt. ideſt, quamuis lineas aliquando maiores fingat quia æque poterat probare per lineas ueras, ob id uerum probatur, & id quod eſt.

Quoniam autem eſt. Tex.LXXII.

infinitũ habet rationẽ materiæ, & materiæ priuatæ forma.

QVartum theorema eſt. Cum quatuor ſint genera cauſarum ut dictum eſt infinitum rationẽ habet materiæ, non alterius cauſæ, & non materiæ ut cum forma eſt, ſed cum priuatione. Vnde infinitum dicit duo: unum formale, & id priuatio eſt, puta (negatio actus perfecti, & conſummati mixti cum potentia,) eſt enim actus imperfectus in ſucceſſione continua conſiſtens. materiale uero eſt quantum ſenſibile, hoc enim eſt quod diuiditur, & in quo talis eſt infinitas. unde infinitum rationem habet materiæ.

Et hoc etiam antiqui poſuerunt dicentes, & utentes infinito, ut materia. ſed reprehendendi ſunt. Cum enim infinitum poſuiſſent materiam, dixerunt ipſum continere, quod quidem non ita eſt. materia enim potius contentũ, & determinatum

quid

quidquam continens, & determinans eſt.

Nota. Aduerte autem, quod infinitum nõ eſt ſola materia: nam materia ſecundum ſe non dat rebus diuiſionem, ſed materia cũ quãtitate: radix ergo prima diuiſionis infinitæ materia eſt, proxima uero quãtitas totalis autem cum quantitate.

Reliquum eſt autem aggredi
Tex. LXXIII.

Soluũtur arg. põẽtium infinitum QVid infinitum ſit, & quomodo uere ſit, elucidatis, nunc ſoluere rationes aggreditur quas in principio cap. quarti propoſuit tex. 31. ad probandum infinitum eſſe, non ſolum potentia, ut determinatum eſt, ſed etiam actu: atque harum rationum quaſdam dicit non eſſe neceſſarias, nec demonſtrare, quod intendunt: quaſdam uero habere obiectiones ueras, id eſt, ipſarum rationum oppoſitæ ſunt ueriores, & certiores.

Soluitur 3. ratio Incipit autem ſoluere tertiam rationẽ, quæ ſumebatur ex infinita ſerie generationum. Cumque ex nihilo generatio non fiat, uidetur aliquod eſſe futurum principium. Hoc ſoluit, docens, eſſe ſatis principium, & materiam finitam, quæ unius corruptione alterius generationis principiũ eſt, & ita una materia poteſt multarũ generationum eſſe principium, cum nihil generetur, niſi per corruptionem & expulſionem alterius formæ, ſeruata eadem materia. & hoc ſatis declarauimus in primo libro.

Amplius tangere, & finitum.
Tex. LXXIIII.

Soluitur 4. ratio SOluit quartam dubitationem, docens aliud eſſe tangere, aliud eſſe finiri ſeu finitum eſſe. Tangere eſt ad aliquid extra ſe, & tangere eſt rei finitę. At finitum eſſe non eſt ad aliquid aliud: ſed in ſe finitur res proprio termino: ac ſi dicat. Omne tangens pręſupponit aliud extra ſe, quod tangant; at finitum non ſupponit aliquid extra ſe, quo finiatur: nam ſuo termino intrinſeco, & extrinſeco finitur. Vnde falſum eſt, omne quod finitur, finiri aliquo circunſtante: intrinſecus enim eſt finiri terminus.

Quod autem tangere ſit ad aliquid, oſtendit, ut explicat Philop. quia non quodlibet corpus tangit quodlibet, ſed quę materiam communem habent: unde cœleſte corpus non tangitur ab elemẽtari corpore: tactus enim proprie eſt inter ea, quæ mutuam habent generationem, ut uidebitur lib. de gener.

Intellectioni autem credere.
Tex. LXXV.

QVintam ſoluit dubitationem dicens, quod non eſt credendum illi intellectioni, qua abſque termino intelligimus, quaſi dicat: illa conceptio, & imaginatio ficta eſt. cuius rationem ſubdit: quia talis magnitudo, uel paruitas, ſub qua rem ſæpe imaginamur, non eſt in re: ob id non eſt credendum imaginationi. Et id probat: quia non ob id res eſt, uel non eſt, quia ita imaginatur, aut intelligit aliquis eſſe, uel non eſſe: ſed econtra, quia res eſt, uel non eſt, inde imaginatio, & intellectio ueræ, uel falſæ ſunt. Cum ergo accidat rei, quod ita intelligat, aut quis ita eam imaginetur, non ob id talem eſſe credendum eſt, qualem quis imaginatur. *Soluitur 5*

Et oſtendit id exẽplo, poteſt enim quis imaginari aliquem numerum multo maioris quantitatis, quam ſit, & quòd extra urbem ſit: non tamen ob id res ita erit. Hinc patet, quod non eſt argumẽtum bonum ſumere quantitatem rerum ab imaginatione, quam hic intellectum uocat, ut notat Pſellus.

Tempus autem, & motus.

SOluit primam rationem de motu, & tempore, cum adiungit intellectionem, quæ nunquam ceſſat. Et dicit eſſe infinita, ſed ſucceſſiua, & ita non tota ſimul: ob id non actu ſed potentia infinita ſunt: quia id, quod accipitur, non eſt permanẽs. At magnitudo, nec diuiſione, nec additione etiam imaginatiua, eſt actu infinita: ſecundæ uero rationis ſatis ex dictis patet ſolutio. *Soluitur 1. ratio*

Ex his omnibus concludit, iam elucidatum eſſe, quid ſit infinitum, & quomodo

modo ſit,& quomodo etiam non ſit. hæc Ariſtot.

An unum ſit indiuiſibile. An uero in infinitum etiam poſſit diuidi. Quæſt.V.

ratio dubitandi qua probatur unum eſſe diuiſibile

QVæſtio hæc non aliena eſt a loco præſenti: nam Ariſt. docet numerum deorſum non tendere in infinitum: quia ex unis cõponitur, unum autem indiuiſibile eſt, ut dicitur tex.68. quod profecto difficile uidetur: nã homo unus eſt, ut ipſe fatetur, & tamen diuiſibile eſt.

inſtatur 1 Quod ſi dicas, nõ eſt diuiſibilis in duos homines unus homo, hoc non ſatisfacit: ſumam enim ignem unum, qui unus eſt, non tamen indiuiſibilis eſt, imo in duos, & multos ignes diuidi poteſt.

inſtatur 2 Quòd ſi dicas: ſatis eſt, quod actu non ſit diuiſus, quamuis potentia ſit diuiſibilis: non ualet tunc ratio Ariſto. uult enim quod numerus non ſolum non diuidatur in infinitum deorſum, ſed nec diuidi poſſit. Quia ergo hoc dubium habet aliquid difficultatis, ideo in hac quæſtione ipſum tantum enodabimus, in cuius declarationem aliquot oportebit præſupponere fundamenta, quorum primum ſit.

1. fund. Vnũ idẽ eſt quod indiuiſũ Quod nihil aliud eſt unum, quam quod indiuiſum eſt, & impartitum: dicit enim tem quatenus in partes non eſt ſeparata nec diuiſa: unde dicitur unus homo, qui non eſt plures, & una linea, quæ non eſt facta plures, & unus ignis, qui non eſt plures.

Vnum in diuiſum duplex ẽ, uel per partium negationes uel priuationes Sed hoc unum duplex eſt. Alterũ, quod dicit partium priuationem. Alterũ, quod dicit negationem, quod ſic clarius dicetur. Eſt quoddam unum, quod non eſt actu in partes diuiſum, tamen diuidi poteſt, aut re ipſa, aut intellectu: parum enim refert utrouis fiat mõ, ſicut dicitur unus ignis, quia cum in multos diuidi poſſit, actu indiuiſus eſt: & unum lignum, & unum continuum, & hoc unum dicitur per priuationem. Alterum eſt, quod indiuiſum quidẽ actu eſt, & etiam potentia, quia tales partes in quas diuidatur non habet. Sicut pũctum unum eſt: quia nec actu, nec potentia partitionem habet. Similiter in ratione hominis. Petrus unus eſt, quia nec actu diuiſus, nec potentia in duos homines diuidi poteſt. Hoc duplex unum breuiſſime quidem, ſed notanter diſtinxit Ariſt. 4. Metaph. tex 4.

2. fund. unum priuatiue duplex tranſcendentale, & prædicam. Sit ſecundum fundamentum: Vnum priuatiue, id eſt, quod actu indiuiſum eſt in partes, cum diuidi poſſit, eſt duplex. Alterum tranſcendentale: Alterum prædicamentale, quod dicitur unum quantitatis. Hoc autem unum diſtinguitur ſecundum partes, quæ ſunt in duplici differẽtia: Quędam enim partes ſunt ſubſtantiæ, & eſſentię rei: quædam ſunt partes quantitatiuæ. Partes eſſentiæ, & ſubſtantiæ, ut materia forma, genera, & differentiæ, actus, potentia, & reliqua ex quibus rei definitionem, & naturã componimus: partes uero quãtitatis ſunt quæ rei a quãtitate procedũt, ut ſunt partes integrantes, partes ſecundum extenſionem, uel ſecundum diſcretionem.

quid uñ tranſcendentale. Eſt igitur quoddam unum, quod dicit actualem indiuiſionem partium ſubſtantialium, & eſſentialium, & iſto modo quæque res, ſiue materialis, ſiue immaterialis, quæ partes habet definitionis, & ſubſtantiæ, dicitur una, ut non eſt diuiſa in eas, ſiue ſubſtantia ſit, ſiue accidens: & tale unũ dicitur tranſcendentale, & ſic quicquid eſt, unum eſt. Huic uni opponuntur multa: multa enim dicuntur quorum ſubſtantia, & eſſe diuiſum, & diſtinctum eſt, ut multa accidentia, multi Angeli, multi homines.

quid quãtitatiuũ. Alterum unum eſt unum quantitatis, quod actu indiuiſum eſt ſecundum partes quantitatis, quomodo dicimus unum continuum: quia ſuas partes indiuiſas habet: & unum numerum, qui non eſt diuiſus in ſuas partes, ex quibus conſtat. & tale unũ eſt in rebus, quæ quantitate participant. nec in immaterialibus reperitur hæc unitas, ſed in ſubſtantiis, & accidentibus, quę cum quantitate ſunt.

Nota partes continui, & diſcreti nõ ſunt eiuſdẽ rõnis. Oportet tamen te meminiſſe continui, & diſcreti non eſſe eiuſdem rationis partes: nam partes continui habent poſitionem, cum permanentes ſunt, uel in uniuerſum copulantur termino communi. At partes diſcreti nullam habent poſitionem, nec termino communi copulantur, unde continuum dicitur unum cum partes,

diuiſione continui deuenimus ad aliquod indiuiſibile in ratione communi, cum nõ ſit compoſitum continuum ex indiuiſibilibus in ratione cõtinui, ſed ex indiuiſibilibus, ob id ipſius diuiſio terminum non habet, ut dictum eſt.

An numeri multiplicatio procedat in infinitum.

Quæſtio VI.

1. arg. Cum numeri diuiſionem deorſum deſcendendo non in infinitum procedere determinatum ſit, conſequenter quæritur an in multiplicatione ſurſum aſcendendi ſit proceſſus infinitus. Et uidetur quod nullo modo, Si enim talis eſſe proceſſus maxime propter illam rationem Ariſto. quia numerus creſcit ex diuiſione continui, hæc autem in infinitum procedit: ſed hæc ratio nulla eſt ut uidetur. Nam uel loquimur de continuum mathematico uel de ſenſibili. Non de mathematico, quia non pertineret hęc tractatio ad Phyſicum. Si uero de ſenſibili, ut re uera eſt, tunc ipſius diuiſio non procedit in infinitum: quia ut dixit in lib. 1. Phyſic. text. 36 datur minima caro, a qua nihil iam eſt ſeparabile: & nos determinauimus dari minimum in his rebus naturalibus etiam homogeneis: non igitur procedit ipſorum diuiſio in infinitum, & ſic conſequenter nec numerus.

2 Secundo uidetur, quod ſi diuiſio in infinitum procedat, quod ſit numerus actu infinitus: eſt enim argumentum. Si lignũ aliquod, uerbi gratia, pedale, in infinitum eſt diuiſibile: ergo in ipſo ſunt infinitæ partes actu indiuiſę, ſed potentia diuiſibiles: numerus igitur illarum partium infinitus eſt: nam dato quouis numero finito, partes plures ſunt.

3 Tertio, ſi numerus actu infinitus eſſe non poteſt: uel eſſet, quia repugnat propter numeri formam quia numerus numerabilis eſt: uel propter numeri materiam, quia res infinitæ non poſſunt eſſe, quarum ſit infinitu numerus. Sed neutrum repugnat Nam ſecundum Ariſt. qui mũdum ab æterno poſuit, poteſt quis petere, quot homines ſint tranſacti, & quot dici, re uera non eſt, quid dicatur, niſi infinitus numeri. Si igitur numerus infinitus eſſet impoſſibilis, non fuiſſet præteritus, quia impoſſibile ad actum non uenit: ſed numerus infinitus tranſactus eſt, & hic non niſi ſimul cum rebus numeratis: non ergo eſt repugnantia, ut ſit numerus infinitus: quod ſi dicas, non eſt permanẽs talis numerus, hoc nihil impedit rationẽ numeri.

Et eſt quartum argumentum: nam numerus annum motuum, & numerus. v. g. 4
lectionum eſt uerus numerus, tamen non 1
permanent. 2

Et ulterius ſecundum Ariſtot. qui tenet animam hominum eſſe immortalem. & in ſingulis hominibus ſingulas animas, tunc ſi mundus ſunt ab æterno, & homines infiniti tranſacti ſunt, re uera etiam & animæ infinitæ, quæ cum immortales ſint, ſequitur actu eſſe illarum infinitum numerum.

Et alterius ſecundum Reales, qui di- 3
cunt puncta eſſe in corpore actu, & realiter diſtincta a quantitate, tunc cum ſint infinita puncta actu exiſtentia in corpore erit & numerus infinitus.

Quintum eſt etiam argumentum contra text. 59 ubi dicitur, quod diuiſio quæ 5
ſit ſecundum partes æquales alicuius finiti, non procedit in infinitum. Videtur hoc falſum, & probatur. Sumatur lignum bipedale, tunc in hoc poſſunt dari infinitæ partes æquales, quarum una non eſt altera, ſed omnes æquales inter ſe. ergo diuiſio finiti procedit etiam ſecundum partes ęquales in infinitum: & patet. Diuidatur illud lignum in duas pedalitates, & poſtea, ſingulæ diuidantur in partes proportionales: tunc coniungendo partes proportionales unius cum coniuncto ex partibus alterius, dabuntur infinitæ pedalitates. Vt ſi medietas unius coniungatur cũ medietate alterius, & tertia unius cũ duabus tertijs alterius, & quarta unius cum tribus quartis alterius, &c. ut in exemplo patet inter ſcripto.

Hęc ſunt argumenta, quę potiſſimam habere uidentur difficultatem, quę quidem ſigillatim oportet iam ſoluere.

Ad 1 ſol. Alb. Circa primum Alber. cap. penult. huius libri dicit quantitatem ſenſibilem dupliciter poſſe conſiderari. Vno modo, ut terminus corporis naturalis. & ſic nō dubium eſt cum detur minimum corporum naturalium: per eam enim menſurabilia ſunt corpora: & ſic diuiſione reali ſunt diuiſibilia corpora in infinitum.

reÿcitur. Iſta ſolutio mihi non placet: quia cum menſura, qua menſuratur, finita ſit, & minima, ut dicitur 10. Meth. re uera menſurabile non menſurabitur, ſecundum omnes partes, ſed ſub partibus certæ quantitatis quanta eſt menſura. Vlterius, quia menſura eſt æqualis, & una: non igitur menſurabile, ut tale eſt, diuidetur in infinitum, quia iam haberet partes æquales omnes inter ſe infinitas, quod eſſe non poteſt.

2 ſol. Aver ex Pa. Ve. Pau. Ven. ſupra tex. 60 aliter reſpondet ad hoc de mente Commenta. dicit, quod quantitas ſenſibilis dupliciter conſiderari poteſt. Vno modo ut ſubſtat formæ naturali, & ſic non datur in ea diuiſio in infinitum. Altero modo ratione materię, cui ineſt, & ſic eius diuiſio procedit in infinitum.

reÿcitur. Iſta ſolutio mihi non admodum placet: quia cum ipſe loquatur de diuiſione reali, non uidetur talis diuiſio poſſe fieri in materia, quia ſemper eſt, & erit, cum aliqua forma, quæ impediet talem diuiſionem. Dicerem ergo, quod non debet intelligi de diuiſione, quæ dicit actualem partium ſeparationem, ſed de ea, quæ fit per partium ſignationem, uel conſiderationis reſolutionem, & ſecundum hanc nō datur minimū in homogeneis. Quod enim ſupra dictum eſt, intelligi debet de minimo per ſe exiſtenti, ut illic declarauimus.

3. ſol. uerior ſit diuiſio per imaginationē, & non per naturalē, diuiſ in infinitū probatur ſoins.

Et inducit me ad hoc dicendum ratio. quia iſta diuiſio fit etiam in tempore, &
1 in motu, ubi non fit talis partium ſeparatio, niſi modo, quo dictum eſt.

2 Præterea: quia non poteſt particula extra modum minima naturaliter conſiſtere, etiam ſecūdum eos. qui minimum auferunt. dicunt enim poſſe tam paruam eſſe, ut non conſiſtat quin a contrario cor-
3 rumpatur: ergo iam talis ſeparatiō naturaliter non procedit in infinitum.

Præterea: quia cœlo, & lineis cœleſtibus iſta ineſt diuiſio: quæ tamen non poteſt eſſe ſi intelligatur de actuali ſeparatione cum cœlum ſit incorruptibile.

Circa ſecundum argumentum aduertendum erit, quod numerus non dicit quocunque modo partes, ſed diſiunctas & poſitionem, & terminum communem non habentes: quod ſi continuæ ſint, numerum non faciunt, ſed unum continuū. & hæc eſt notanda ſolutio, unde illæ partes unius continui numerum non faciunt, nec finitum, nec infinitum actu, ſed ſolū unum continuum, quouſque ſeparentur diuiſione, & tunc numerus nunquam erit actu infinitus. *Ad 2* *numerus requirit partes diſiunctas, aliter nō faciūt numerū, ut in conti nuo ſunt*

Quod ſi petas, quo illic ſunt partes dico actu non eſſe numerum certum, quouſque diuiſio, uel ſignatio accedat, quæ nunquam infinita eſſe poterit in actu.

Ad 3 1. ſol. Iādu. Circa tertium. Iandu. q. 11. huius tertii dicit duplicem eſſe numerum. Alterum rerum corporearum, quæ non multiplicantur, niſi ſecundum quantitatem, ut numerus lapidum, hominum, leonum, & aliorum corporum, & talem eſſe infinitum negat, nec eſſe poſſe permanētem, quia tunc occuparet omnia, & non admitteret ſecum alia corpora. Alter numerus eſt rerum quæ non occupant locum, ut ſunt accidentia, quæ per ſe quātitatem non habent, & horum numerus, dicit, quod de facto modo eſt infinitus: nam materia prima cuiuslibet habet infinitas potentias actu ad ſingulas formas, quas recipere poteſt. Vnde ſecundum Iandu. non repugnat infinitum eſſe, cum ſit.

Sed re uera hæc ſententia quamuis in aliis accidentibus. ut punctus, habere poſſet aliquid probabilitatis, de quibus tamen mox dicemus, tamen exemplum allatum falſum eſt: non enim eſt, niſi unica potentia in materia ad formas, quas recipere poteſt, loquendo de potentia materiæ primę: at potentiæ proximę ſunt uariæ pro uariis formis: ſed nō ſunt hæ potētiæ finitæ actu: quia non ſunt, niſi cum forma generari debet.

2. ſol. aliorum reÿcitur Alii dicunt infinitum numerum repugnare ratione formæ: alii ratione materiæ, qui omnes mihi non ſatisfaciunt.

Ad 3 et 4 uera ſolu. Pro ſolutione igitur tam tertii, quam quarti argumenti, in quibus de quadruplici numero infinito obiiciebatur, uidelicet,

Noct, dierum, & aliorum ſucceſſiuorum, animarum & punctorum, facienda erunt aliqua fundamenta.

1. fund. multitudo, & numerus differunt

Aduerte igitur primo, quod multitudo & numerus differunt, nec idem omnino ſunt. Multitudo enim ſolū dicit partium diuerſarum aggregationem: at numerus dicit ordinem illarum partium ſecundum prius & poſterius. numerus enim a numerando dicitur: qui numerat autem ordinē habet.

numerus & multitudo tripliciter reperitur in ente. tranſcendens. in quātitate proprie in accidentib.

Iſte igitur numerus, aut multitudo tripliciter inuenitur. Primò in ente: ubi enim diuerſitas eſt, & pluralitas entium, quæcunque ſint, ſiue ſubſtantię, ſiue accidentis, ſiue corporea, ſiue incorporea, ibi numerus eſt, & multitudo: talis autem numerus, & multitudo tranſcendentalis dicitur.

Secundo inuenitur iſta multitudo, & numerus particularius in corporibus, & in continuis multis, & iſte numerus eſt proprius quantitatis ſpecies.

Tertio. numerus eſt in his, quæ in quantitate ſunt, ſed non ſunt multiplicata per quantitatem, ut eſt numerus, & multitudo plurimum accidentium, quæ in unico ſubiecto eſſe poſſunt ſub unica quātitate.

numerus & multitudo ſucceſſiuus, & permanens.

Et omnis hic numerus, & multitudo aut ſucceſſiuus, poteſt eſſe ita, ut non ſint ſimul unitates, ut numerus hominum, quorum aliqui tranſierunt, aliqui permanent, aut poteſt eſſe permanēs totus, ut facile eſt intelligere.

2. fund. Non dari infinitum cauſarum per ſe ſubordinatum

Aduerte ſecūdo, inter fere omnes Philoſophos non eſſe dubium numerum cauſarum eſſentialiter ſubordinatarum, non eſſe infinitum: quia cum una dependeat ab altera in operando, cumque eſſent infinitæ, ultima non poſſet operari, quia ab infinitis dependet, & hoc docet Ariſtot. 2 Meth. t. 2.

Non datur in infinitum numerus permanens corporum, nec accidentium quæ ſunt in corporib.

Similiter non eſt dubium, numerum permanentem corporum non eſſe, nec eſſe poſſe, cum locus omnis naturalis finitus ſit: loquimur autem modo de potentia naturali: ſimiliter nec eſt numerus permaneus accidentium, quæ in corporibus ſunt: nam cum corpora ſint finita, & accidentia erunt: alias in uno corpore oporteret eſſe accidentia numero, cum inſint uni poſſent differre numero, cum inſint uni ſubiecto, eſſet differentia in ſpecie, & ita infinitæ eſſent ſpecies, quod non fit naturaliter, nec fieri poteſt.

At dubium eſt de numero infinito ſucceſſiuo, & de permanenti rerum ſpiritualium.

de infinito numero ſucceſſiuo ſecundum Ariſtotelem.

Dico ergo primo, quod ſecundum Ariſtotelem optime datur multitudo infinita ſucceſſiuorum, unde multitudo dierum, & hominum, & generationum præteritarum, & circulationū, & motuum datur infinita: nec hoc negari poteſt, licet proprie loquendo illa multitudo infinita non ſit numerus, quia numerus dicit ordinem partium: at in infinito nullus eſſe poteſt ordo, cum nec principium eius ſit, nec finis, & quia numerus in ratione ſua proprie dicit menſurabilitatem, quæ non conuenit infinito, erit ergo multitudo infinita, ſed non proprie numerus infinitus ſucceſſiuorum.

Ad illud de infinitate animarū ſi mundus fuiſſet ab æterno. Solutiones quorundam mirificæ.

Illud uero de infinitate animarum multum torſit Ariſtotelis interpretes, cum ſecundum eius ſententiam mundus fuiſſet ab æterno, unde ut illam a contradictione liberarent, in uarias inciderunt ſolutiones parum conſentaneas. Alexander ergo impie, & contra ipſum Ariſtotelem, ei impoſuit feciſſe animam mortalem, ſed ea ſententia ab aliis interpretibus reprobatur, & falſo id imponit Ariſtoteli, ut alibi ex Theophraſto, Themiſtio, Simplicio, Ammonio, Philopono, & aliis oſtendemus contra Alexandrum.

1. Alex.

2. Auer.

Hinc etiam delirauit Auerroes cū ſuo illo unico intellectu communi nō minus impie, quam Alexander, imo duplici impietate cumulatur, & corruptione animarum, & illa ficta unitate intellectus.

4 præſtā & quorundam aliorum.

Alii dicunt, quod Ariſtoteles ſolum negauit numerum infinitum ex diuiſione cōtinui, & in rebus corporeis, non tamen negauit numerum infinitum ſpiritualium, & non occupantium locum, & hæc propius ad ueritatem accedit.

4. Auic.

Alii, ut Auicenna, aſſerunt, negaſſe Ariſtotelem infinitum numerum entium cōpletorum, & perfectorum, non uero incōpletorum, qualis eſt anima, & partialium entium.

5. aliorū ſeq. pyth.

Alii fabuloſe potius, quam philoſophice dicunt, eſſe finitas animas, ſed mi-

grā e ex corpore in corpus, ut dicebat Pythagoras, & hanc fuiſſe mentem Ariſtotelis, quod tamen ne ſomniauit quidem Ariſtoteles.

Alii dicunt eſſe contradictionem in ipſo Ariſtotele, qua cum mundi æternitate non ſibi conſiſtit, dum reprobauit infinitum: & merito quidem hoc uetauit Interpretes: nam hoc argumento ſatis efficaciter conuincitur mundum non fuiſſe ab æterno.

7. ueritas anima[rum]

1 Reſpondeo ergo ad illud de infinitate animarum, quod probabiliter, imo neceſſario debemus fateri, cum ſint animæ immortales ſecundum Ariſtotelem, & ſi mundus eſſet ab æterno, ut ille putauit, eſſe multitudinem actu infinitam, non quātorum, non tamen numerum prædicamentalem, & proprium. Et iſta diſtinctio multitudinis, & numeri, ac numeri duplicis tranſcendentalis, & prædicamentalis, quāti, & non quanti, multum eſt obſeruanda pro doctrina Ariſtotelis.

de eodē dubio, ſecundum ueri[tatem] ē non repugnat ex natura rei eſſe infinitum numerū.

2 Dicendum ſecundo, ſi de ueritate ſit ſermo, infinitum nullum, nec etiam multitudine proceſſiſſe, cum mundus ab æterno non fuerit.

Quod ſi petas an repugnet ex natura rei, quod multitudo infinita ſit, ſiue actu ſimul, ſiue tranſacta. Quamuis id ſoluere non ſit præſentis loci, ſed octaui libri, exiſtimo tamen multitudinem infinitam actu conſumatam implicare, & eſſe non poſſe, nec pertranſiri poſſe: unde non ſolum infinita hominum multitudo, & aliorum, non fuit, ſed nec fuit poſſibilis ullo modo, nec (ut uidetur) imaginatio humana poteſt capere id, ut infinitum fuerit tranſactum, & hoc conuincere uidetur neceſſario non fuiſſe mundum ſempiternum.

1. ratio

2 ratio

Et ratio præterea talem multitudinem prohibēs hæc eſt: quia ſi eſſet infinita multitudo, multitudo non creſceret additione multorū, nec minueretur ablatione multorum. Patet, nam ſi homines modo infiniti ſint tranſacti, quæro, an poſt centum annos plures erunt tranſacti. Si id neges, uidetur ſtultum. Si uero cōcedas: quomodo ergo homines illi erant infiniti? quomodo infinita multitudo habet plus aut minus? Et idem quæram, an ante centum annos ſint tot homines trāſacti, quot ſūt modo. Re uera ſi datur infinitum ablatione, uel additione, nec fit maius, aut minus.

Sol. quorundam inſufficiēs

Sunt enim qui dicunt infinitum creſcere, & minui poſſe manēs infinitum, quod gratis dicitur.

Alii dicunt unum infinitum non ſuſcipere plus, quam alterum, & admittunt æquale eſſe infinitum, ſiue additis, ſiue ablatis finitis. hoc tamen fateor me credere non poſſe.

Præterea: quia omnis multitudo ad numerum reducibilis eſt aliquem, alias eſſet prorſus extra genus, & nihil eſſet. At quod illa multitudo infinita ſit proprie numerus infinitus, impoſſibile eſt, ut ante oſtendimus: quia numerus dicit ordinem partium, & menſuram. 3

Præterea: quia infiniti homines ſunt tranſacti, & infinitæ generationes: ergo non ſunt infinitæ: infinitum enim non eſſet conſumabile. 4

Sat ſcio reſponſuros aliquos eſſe tranſactos infinitos homines, tamen non datur primus homo, qui incœpit. Sed hoc mihi difficilius apparet, quod detur cauſa æterna una productiua hominum, & non dētur homines primi, quos illa cauſa produxit ab æterno: ſed ſatis ſint iſta in præſenti, ex quibus conſtat repugnare ex natura rei eſſe multitudinem infinitam. An uero per diuinam potentiam infinitum eſſe poſſit, hoc in præſenti prætermittimus.

ad illud de infinitate punctorum

Ad illud de punctis, dico non eſſe actu puncta realiter diſtincta, ſed potentia. ſunt actu per diuiſionem, quæ cum infinita nō ſit actu, nec ſunt actu infinita puncta: ſed de hoc latius dicetur lib. 6. Atque ita plane ſatisfactum eſt argumento tertio, & quarto.

Ad 5

Ad quintum facilis eſt ſolutio. Non negamus eſſe infinitas partes æquales omnes in potentia in quolibet continuo: ſed id eſt, quia eadem quantitas multoties reperitur, & ſumitur cum aliis, & aliis partibus proportionalibus, quæ dicūtur partes communicantes. At partes non communicantes non ſunt æquales omnes inter ſe, ut diuiſio procedat in infinitum.

Eſt autem aduertendum, quod eſſe infinitum in diuiſione non aliud eſt, quam p

aun

nunquam ceſſet diuiſio partium, hoc eſt, quod non ſit ſignabilis minima pars continui, qua non ſit alia minor, & minor. Hæc de quæſtione.

Vtrum ſit corpus actu infinitum.

Quæſtio VII.

Hæc quæſtio ſatis ex ipſo textu cõſtat, tamen propter quorundam terminorum explicationem a nobis breuiter eſt dilucidanda.

1. arg. quod detur corpus infinitũ.

Eſt argumentum. Infinitum eſt paſſio quantitatis: ergo datur ſubiectum, & quãtitas actu infinita.

Secundò. Materia eſt indeterminata in ſe: ergo ipſius quantitas: ergo eſt infinita.

2 diſtinct. de infinito cathegorematico, & ſyncathegor.

Aduertendum itaque, quod eſt diſtinctio uulgaris apud Nominales, ut habet Alber. Saxo. hoc lib. q 9 de qua etiam ante meminimus, duplex eſſe infinitum. Cathegorematice, & ſincathegorematice, & quãtum ad ſenſum idem eſt infinitum cathegorematice, & quod nos dicimus infinitũ in actu, ſiue ſecundum magnitudinem, ſiue ſecundum multitudinem. Infinitum uero ſincathegorematice idem eſt, & quod nos in potentia uocamus.

Et ita exponunt ipſi dicentes, infinitus numerus eſt, cum nõ ſunt tot, quin plura poſſint eſſe. Ac ſi dicant, numerus ob id infinitus dicitur, quoniam quouis dato, adhuc alius numerus amplior dari poteſt. In magnitudine uero infinitum exponũt ſic. Non tantum, quin maius, ideſt, cum quauis data magnitudinis parte, adhuc alia maior per additionem partis proportionalis dari poteſt, ut explicuimus in textus expoſitione.

infinitũ cathegorematicũ duplex, ſimpliciter, & ſecundum quid.

Solent iterum diuidere infinitum cathegorematice in infinitum ſimpliciter, & infinitum ſecundum quid, & hoc præſertim in corporibus. Illud dicitur actu infinitũ ſimpliciter, quod ſecundum omnem dimenſionem, latitudinem, longitudinem, profunditatem eſt infinitum, id uero ſecũdum quid, quod ſecundum unam, aut alteram dimenſionem, aut ex una parte eſſet infinitum: ut ſi hinc, ubi ego ſum, corpus in infinitum tenderet ſurſum, uel ſecundum unam, uel ſecundum omnem dimenſionem.

Nota

At uero notatu dignum eſt, quod ſi corpus, ut corpus, eſt infinitum, quod ſimpliciter, & ſecundum omnem dimenſionem debet eſſe infinitum: & ſi naturaliter eſſe poſſet corpus infinitum, ſimpliciter eſſet, cum non eſſet maior ratio unius, quam alterius dimenſionis.

1. concl. 1 ratio

Sit igitur concluſio. Nullum corpus naturale poteſt eſſe actu infinitum. Præter rationes Ariſt etiam hæc eſſe poteſt. Nã omne quantum figuram neceſſario habet: at infinitum figuram habere non poteſt, nã figura eſt terminus quantitatis, quæ non eſt, ſi corpus eſt infinitum: non ergo eſſe poteſt. Et hæc ratio procedit etiam de corpore mathematico, & de quaıibet dimenſione: nam linea neceſſario claudi debet termino, aliter non eſſet ullius figuræ linea, ſimiliter ſuperficies.

2

Altera ratio eſt partim ſumpta ex Ariſto. Si corpus aliquod naturale eſſe poſſet infinitum, tunc uel eſſet elementum, uel mixtum ex elementis, uel aliquod aliud ſimplex corpus: Sed nullum ex his eſſe poteſt. & patet. Non enim poteſt eſſe elemẽtum, nam (ut dictum eſt in textu,) haberet uirtutem infinitam, uel tantam ſaltem, quanta ſufficeret reliqua omnia corrumpere, & in ſe trahere, quod naturaliter eſſe non poteſt.

Præterea, ſi eſſet mixtum, tunc uel cõponeretur ex elementis numero infinitis, & hoc nõ: quia, ut diximus, multitudo infinita eſſe non poteſt, præſertim actu. At componeretur ex finitis numero, & tũc neceſſe eſſet, quod aliqua, aut unum illorũ eſſet magnitudine infinitum: aliter enim numero finita non facerent actu infinitũ. Si ergo illorum unum eſt infinitum, alia in ſe corrumpet, & non erit mixtum tale corpus, ſed ſimplex.

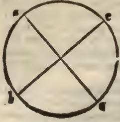
quod nullum poſſit habere motũ corpus infinitum, & primo de locali.

Quod ſi ſit aliud, tũc, cum naturale ſit, uel mouetur ſurſum, uel deorſum, uel circulariter. Sed nullus motus, ex his poteſt eſſe in corpore infinito. non igitur mouebitur, nec erit naturale.

Quod non moueatur ſurſum, uel deorſum ſi infinitum eſt, conſtat: quia non

poteſt

poteſt mutare locum.Sed quòd non circulariter,probatur Corpus circulare nõ mouetur niſi mutando diametros , i. ab una in aliam.ut ab A,in B,& a B,in C,ſed non poteſt hoc fieri,

quia A, & B diſtant in infinitũ & ſic tranſitus eſt inconſumabilis. Quod uero diſtent infinite,patet:quia ab eodem puncto lineæ protractæ quanto magis tendunt,magis diſtant:Cũ ergo A, & B, in infinitum diſtent , & ſint protractæ a centro, cum corpus ſit infinitum,diſtabunt infinite,nec motus eſſe poterit.

Obiect. de motu alterationis Quod ſi dicas,non mouebitur motu locali ſecundũ ſe totum,ſicut terra, ſed motu alterationis,Dico, quod moueri motu alterationis non poteſt,niſi mixtum , aut elementum ſit ; At ſupponitur non eſſe, quia id probatum eſt non poſſe fieri. Cũ ergo ſecundum ſe totum debeat habere motum aliquem , non erit niſi localis : & hæc ſufficiant pro concluſione.Reliqua in textu uide. *Solut.*

Ad 1 Ad primum dico,quod cum infinitum ponitur quantitatis paſſio, nõ ponitur actu infinitum.ſed in potentia:quia in diuiſione conſiſtit,uel ex diuiſione prouenit, ut fit in infinitũ ſecundum appoſitionem.

Ad 2 Ad alterum dico,quod materia non eſt in potentia ad quantitatem infinitam , ut aliqui putant. ſed finitam: non enim recipit quantitatem,niſi cum forma : nec tendit ad quantitatem , niſi per formam , ad quam ipſius potentia terminatur primo : ſed forma finita eſt:ergo, & quælibet quãtitas,ad quam materia eſt in potentia. Et hæc ſint ſatis de quæſtione,& de libro tertio Phyſicorum.

FINIS LIBRI TERTII.

IN LIBRVM QVARTVM PHYSICORVM.

Caput Primum.

Similitet autem neceſſe eſt. Tex. I.

de quib. agat in hoc libro Ari. de loco in quam pri mo deinde de uacuo, & tempore, & cur eo ordine,

IN hoc libro quarto, de loco uacuo, & tempore tractatur. De loco quidem, tanquam de quadã communi corporũ proprietate, & de eo, quod ad motũ neceſſarium eſt: de uacuo, quia antiqui ad motum neceſſarium eſſe uacuum, arbitrabantur: de tempore, quia motuum menſura eſt.

Prima tamen de loco fit conſideratio, quia locus & motum, & tẽpus antecedit. Imo, ut refert Simp ipſum corpus: ac niſi corpus ſubſtãtia eſſet, quam Phyſicus præcipue conſiderat. prius tractaſſet de loco.

tractandum de loco an ſit et quõ et quid ſit

Conſtituit igitur Ariſt propoſitionem, nempe Phyſicum oportet tractare de loco an ſit, quomodo ſit, & quid ſit, ſicut etiã de infinito iſta tradita ſunt.

Per quęſtionem quomodo ſit, intelligit Them. & Auer. an ſit ſubſtantia, uel accidens Simp. uero qualis ſit locus, & totũ eſt uerum.

Nota.

Quod ſi dicas, quare præpoſuit quæſtionem qualis ſit quæſtioni quid ſit. Reſpõdet Simplic. quia per ea, quæ per ſe inſunt loco, indagamus quid ſit: paſſiones autem, quæ per ſe inſunt, pertinent ad qualis ſit.

1. ratio

Duplici ratione probat oportet Phyſicum tractare de loco. Prior eſt: quia omnia quæ ſunt, in loco ſunt: & patet hoc, quia quæ non ſunt, in loco non ſunt, ut chimæra, & monſtra.

dubium

Circa quam rationem offertur ſtatim dubium, quomodo omnia quæ ſunt, in loco ſint. & ulterius quomodo ualeat illa ratio, quæ non ſunt, non ſunt in loco, igitur quæ ſunt, in loco ſunt. Videtur. n. procedere ab oppoſito antecedentis ad oppoſitũ conſequentis.

Solut.

Sed ad hoc non eſt difficilis ſolutio, ſi intelligas Ari. hic ex ſententia aliorum Philoſ. loqui, ut omnes interpretantur, & ipſemet oſtendit, de aliis hoc dicens, cum dicit, exiſtimant. nec omnium aliorum eſt ſententia iſta, ut dicunt Ale. & Simpli. ſed eorum, qui ſola corpora eſſe arbitrati sũt, & nihil incorporeum, & ſpirituale. Hi enim dicebant omne ens eſſe in loco, quia apud hos ens cum corpore idem erat: eſt autem omne corpus in loco.

Alterum dubium
Solut.

Et hinc patet ſolutio alterius dubii. Nã eſſe in loco, & eſſe ens cõuertentur apud hos: in conuertibilib. autem ualet ab oppoſito antecedentis, ut dicit Simp Reſpõdet etiam ſecundo Simpl. quod poteſt illa conſequentia apud hos ſic formari. Non eſt in loco. ergo non eſt, & tunc ab oppoſito conſequentis eſt, ergo in loco eſt Hoc dicitur ſecundum horum opinionem, nã ſecundum ueritatem, cum ſpiritualia ſint quæ in loco non ſunt, non omne ens in loco eſt.

3. dubiũ

Hinc patet ſolutio tertii dubii, quod ſuboriri poterat. Nam ſi eſſe in loco omni ineſt enti, iam non phyſici ſed metaphyſici erat de loco tractare. Solutio inquam nota eſt.

Solut.

quia hi ens tantum corporeum ponentes, non ſeparabant phyſicam a metaphyſica, ut bene aduertit hic S. Th.

2. ratio

Poſteriorem rationẽ adhibet, quia phyſicum oportere de loco tractare docet. Ratio autem eſt quia motus omnium communiſſimus, & maxime proprius, eſt localis, qui ſecundum locum fit, & latio dicitur. ſed phyſicum oportet de motu tractare. ergo etiam de loco. Motus localis dictus

nes communiter motum localem motũ eſſe cognoſcunt,& ita exponit Simpl. Secundo:quia omnibus ineſt corporibus,nõ ſolum ſimplicibus,ſed etiam compoſitis, & ipſis cœlis,quibus alij motus nõ inſunt & ita exponit Auer.

Varia lec. interpretum Alij legunt pro communi maxime, primum,ut refert Simplic de Eudemo,& uerum eſt : motus enim localis eſt primus , nõ ſolum , quia cœlorum motus eſt omnium primus,ſed quia reliqua agentia mouentur aliis motibus,loco præſuppoſito , quem non locali acquiſierunt. Dicitur etiã motus localis omnium maxime proprius,ideſt,principalis,ut Simp.dicit,quia eſt digniſſimus cum ſolus ipſe cœlis, & aſtris inſit. Similiter dicitur maxime proprius , quia motus localis uere eſt continuus,ut dicit S.Th.uel quia uocabulo motus maxime localem omnes intelligãt.Hæ igitur ſunt cauſæ,propter quas Phyſicum oportet agere de motu.

dub. Dubitat Simpl cum locus ſit immobilis,ut poſtea docet Ariſt.ut quid de eo Phyſicus tractet,qui mobilia conſiderat . *Solut.* Reſpondet,& bene,quod licet immobilis ipſe ſit,tamen motus terminus eſt, & per ipſum motus fit,& hoc ſufficit. ut a phyſico conſideretur.

Habet autem multas dubitationes Tex. II.

difficultas tractationis de loco. 1.ratio Difficultatem tractationis de loco ponit , atque ab ea difficultate doctrinam commendat. Duas autem difficultatis cauſas ponit Altera eſt quia cum ex paſſionibus rei uiam cognoſcendi ipſam habeamus,cum tales paſſiones difficile rem indicat,abſque dubio qd illa res ſit,difficile erit cognoſcere.Hoc autem habent loci proprietates,nam modo unum, modo aliud locum eſſe oſtendũt : quædam enim oſtendunt eſſe materiam : quædam formam:quædam neutrum: cũ igitur tam uaria appareat natura loci ex ipſius paſſionibus , etiã difficile erit quid ſit cognoſcere.

2.ratio. Altera difficultatis cauſa eſt: quia nihil habemus,aut traditum,aut dubitatum ab antiquis,Multum enim iuuat aliorum doctrina,uel ſaltem dubia:pars enim facultatis eſt bene dubitare,ut dicit Ariſt. lib.3. Meth.c.1.

Quod gitur locus ſit,uidetur manifeſtum. Tex. III.

rationes ad probandum. 1.et 2.m. Incipit primam quæſtionem diſcutere puta an locus ſit ; ac rationes aliquot proponit, quibus locum eſſe probat , quarum prima ſumitur ex mutua corporum ſucceſſione in eodem loco, quę talis eſt,Vni loco multa ſuccedunt corpora: ergo locus quidquam eſt diſtinctum ab ipſis corporibus Antecedens experientia patet:nam ubi aer erat,aqua ſuccedit aliquãdo,& contra:& ubi unum erat corpus, alterum ſubintrat. Conſequentia nota eſt: quia niſi eſſet locus quidquam ab utroq; corpore diſtinctum,non poſſet unum alterius eidem loco ſuccedere.Et nota , quod argumentum non ſolum probat locum eſſe,ſed etiam diſtinctum a corporibus,quę in loco ſunt.Hoc enim quæritur,an ſit natura aliqua per ſe diſtincta ab his , quæ in loco ſunt,Hoc genere argumentandi ſupra uſi ſumus ad indagandum materiam diſtinctam a formis generabilibus, & corruptibilib

dubium Dubitatur . Cum locum eſſe ſit per ſe notum,ut quid probet eſſe.

Solu. quorundam Aliqui dicunt: quia ſunt tam fortes rationes circa quid eſt , & eſt adeo difficile ipſum quid ipſius cognoſcere,ut uideatur non eſſe.

Solut. Auerr. & aliorum Auer.dicit eſſe rationes has dialecticas, & hic poſſumus circa per ſe nota procedere neutra reſponſio mihi multum placet.

Verior ſolu. auth. Mihi uidetur dicendum , quod non ſolum hic locum eſſe probatur: id enim per ſe notum eſt:ſed locum ſic eſſe,ideſt,ut diſtinctum a corpore locato: & ſimiliter locum uniuerſaliter eſt pro quocunque corpore ſenſibili,quod non eſt per ſe notum.Et hoc patet: quia poſt has rationes hæc duo infert Ariſtot in textu 6.ſequenti.

Amplius autem lationes. Tex. IIII

2. ratio ex motu grauium & leuiũ.

SEcundum facit argumentum, ſumptum ex motu naturali grauium, & leuium: hæc enim mouentur ſurſum, aut deorſum, cum non prohibentur ab aliquo: mouentur autem ad locũ ſuũ: ergo locus re uera eſt: nam motus realis terminum debet habere etiam realem. Addit Ariſt. quod iſta ratio non ſolum probat locum eſſe, ſed etiam habere uirtutẽ, & potentiam quandam, quia ipſa locata, & corpora ad ſe trahat, quod dicebat ille: Neſcio, qua natale ſolum dulcedine cunctos ducit.

dub. an locus naturalis hẽat uirtutem trahendi locatum. Solut.

Dubitatur, An locus naturalis habeat uirtutem, & potentiam hanc circa locatũ. Reſpondet S. Thom. & bene, quod locus naturalis rei cuiuslibet habet uirtutem, & qualitatem conſeruatiuam locati corporis. unumquodque enim naturale corpus in loco naturali maxime conſeruatur: & habet etiam locus uirtutem, & potẽtiam hanc attractiuam non in genere cauſæ efficientis, ſicut magnes trahit ferrum, & gutta paleas, ſed in genere cauſæ finalis: quia omnia mouentur, & naturaliter inclinantur in proprium ſuum naturalem locum.

Ariſtot. ulterius cum dixiſſet quædam ſurſum, quædam moueri naturaliter deorſum, addit hæc etiam loci ſpecies, & partes eſſe, & non ſolum hæc, ſed reliqua, puta, dextrum, ſiniſtrum, ante, & retro.

Dubitabis, cur iſta partes, & ſpecies dicantur.

dubiũ de partib. & ſpeciebus loci

Aduerte uerò ex Auerr. Com. ſequenti, quod iſta dupliciter poſſunt conſiderari. Vno modo, ut ſunt termini motuum naturalium: nam latio naturalis pro termino habet locum naturalem, & tunc dicuntur ſpecies loci: quia ſunt uaria ubi, & diuerſorum motuum termini. tunc autem non ſunt niſi ſurſum, & deorſum: quia motus naturalis horum corporum non tendit, niſi ſurſum, aut deorſum. Poſſunt ſecundo conſiderari, ut ſunt partes integrãtes loci unius, uel corporis exiſtentis in loco aliquo: & ſic partes ſunt, & ſex, ut dicitur in textu. In loco quidem ut in cœlo, qui locus eſt uniuerſalis, ſignãtur differentiæ ſex dictæ. Septentrio eſt deorſum. Auſter ſurſum. Oriens a dextris; quia ab eo incipit motus, Occidens a ſiniſtris. Vbi eſt Zenith noſtrum, eſt ante, ubi Nadir, retro.

In corpore etiam locato iſta aſſignantur, at in animalibus ſolis diſtinctæ, (ut notum eſt,) ſunt hæ differentiæ.

Hic in pręſenti, ut ſpecies loci conſiderantur. Et quamuis non ſint, niſi duæ, tamen connumerantur reliquæ quia hic cõiunctę ſunt, non, quia corpora naturaliter moueãtur ad omnes differentias, ut ad loca naturalia.

Sunt autem talia. Tex. V.

remouet obiec. Ariſt. oſtendens ſurſum, & deorſum & alias loci differentias non eſſe reſpectu ad nos

QVia ſurſum, & deorſum loca eſſe naturalia dixerat, ac potentiam habere, & uirtutem circa locata: poſſet quis dubitare de eo, exiſtimans ſurſum, & deorſum non eſſe loca naturalia, ſed ſolum relationes, & reſpectus corporum ad nos, ut dicantur ſurſum reſpectu capitis, deorſum reſpectu pedum, & ſic conſequenter de aliis differentiis. Hoc in præſenti remouet, docens illas differentias eſſe ex natura rei, & nõ ſolum ex parte noſtra: quod ſic probat. Quæ ſunt ex parte noſtra ſæpe mutantur, & uariantur, fiuntq; dextra ſiniſtra, & quæ ſurſum deorſum, cum nos mutamur, & uariamur: at ipſa naturalia non mutãtur, ſed fixa manent. locus enim quo leuia feruntur, ſemper eſt ſurſum, quo grauia, deorſum: partes enim mundi ſuum ſemper ſeruant ſitum etiam nobis uariatis: non igitur ſunt reſpectu ad nos diſtinctæ illæ differentiæ, ſed natura, & uirtute.

Nota duplex ſurſum, & deorſum natura, & poſitione.

Vnde collige, quod eſt duplex ſurſum, & deorſum, & ante, & reliquæ differentiæ, & naturale, & poſitione ſolum. Naturale, non mutãtur, nec relatio eſt. imo contrariæ poponuntur inter ſe ſurſum, & deorſum, & reliquæ. At poſitione ſumuntur in corporibus reſpectu noſtri, & ſic uariantur, & relatiua ſunt, ut columna dextra poſitione dicitur reſpectu noſtri, & tectum ſurſum reſpectu noſtri, & aer ſub pedibus deorſum poſitione. Secus autem

ſit cum iſta naturaliter ſumuntur: inuariata enim ſemper manent.

Oſtendunt autem, & mathematica.

exemplū ad idem

Diſtingui ea, quæ natura, ab his quæ poſitione ſunt, etiam exemplo oſtendit. Mathematicæ enim figuræ locum non habent naturalem: ſunt enim ſeparata de ſe a ſenſibus, tamen poſitionem habent ad nos. Nam in triangulo ſignare poſſumus, qui angulus, ſurſum, qui deorſum ſit, qui ad dextrum, qui ad ſiniſtrum poſitione, & ordine ad nos: non igitur iſta ſunt idem in naturali loco, aliter mathematica haberent locum naturalem, ut talia ſunt, quod falſum eſt.

Nota.

Et hic ſane eſt ſenſus illorum uerborum (ut ſolum intelligatur) id eſt, conſiſtit tantum poſitio ſine loco naturali: cū igitur ſeparata inueniātur hęc duo, idem non ſunt.

Ne uero artificialib. ut ſic non debetur locus

Notat uero Simplic. quod naturalis locus non debetur artificialibus, nec mathematicis, niſi per accidens, quatenus in naturalibus ſubiectis ſunt: ſicut nec motus naturalis eis per ſe ineſt. Ac ſi diceret: triangulus, & reliquæ figurę, & artificialia locum naturalem per ſe non habent, nec ſurſum, nec deorſum, niſi ut lignea, uel terrea ſunt, uel alicuius naturali inſunt ſubiecto.

Amplius uacuum. Tex. VI.

3. ratio ad probādum locū eſſe.

Tertium argumentum facit, ad probandum locum eſſe quid præter corpora locata ex antiquorum dictis. Vacuum enim definiunt eſſe locum priuatum corpore: eſt igitur locus, & diſtinctus a corpore locato. Ex his igitur argumentis tribus concludit locum eſſe disiunctum a locato, & uniuerſaliter locum eſſe pro quocunque ſenſibili corpore.

4. ra. ex Heſio.

Et ſuperaddit quartum argumentum, ductū ex auctoritate Heſiodi, qui docens terram eſſe factam de nouo, dixit ante terram fuiſſe chaos, in quod terra reciperetur, ut in locum, & receptaculum, ex quo apparet locum eſſe quid præter ipſa locata corpora.

Adducit rationem, qua Heſiodus mouebatur, ut ante terram poneret locum nempe, quia exiſtimabat omne corpus eſſe alicubi, & eſſe in loco. quod poſtea examinabitur.

Si autem tale eſt. Tex. VII.

locus ſecūdū Heſio. prior corpore

Concludit Ariſt. quod ſi ita eſt natura loci, qualem Heſiodus ponit, puta quod antecedat locatum corpus miranda profecto eſt: quia eſt prior omnium corporum naturis, quod patet. Illud enim prius eſt, quod ſine aliis eſſe poteſt, non autem alia ſine ipſo: ac locus ſine corpore, corpus non ſine loco ponitur: eſt igitur natura loci prior. Et hoc ſecundum Heſiodum.

At uero dubitationem habet. Tex. VIII.

Quid ſit locus, an uero omnino ſit nil

Poſtquam locum eſſe probauit, nūc ad quæſtionem quid eſt, deſcendit, & ſunt uariæ in hac parte opiniones. Quidam dicunt, quod uelit pro parte negatiua probare modo locum non eſſe probabiliter, idq; faciat oſtendendo nullum quid, nullamque naturam eſſe loci. & huius expoſitionis auctores ſunt D. Thom. Themiſt. Auer. Alber.

Variæ expoſ. ex. 1

Alii dicunt, quod uelit non pro parte negatiua argumentari: quia locum eſſe uerum eſt. Non enim eſt, ut infinitum, quod aliquo modo eſt, & aliquo mō nō eſt, ſed quod ſolum hic circa quæſtionē quid ſit præſuppoſitā diſputet. & huius expoſitionis auctor eſt Simplic. & Philop. 2

3. expoſi. auctoris

Et re uera mihi placet, dummodo addamus, hoc quod præcipue, quid eſt idagat. & circa ipſum uerſatur, & dū multis modis diſputat, & ipſum oppugnat, conſequēter etiam minus principaliter diſputatio eſt circa ad an ſit; & hanc expoſitionem uidetur probaſſe text. 13. ſequens, ubi hęc utraque tali modo inferuntur.

Eſt igitur primum argumentum circa genus: hoc enim maxime ad quid eſt facit,

1. ratio qua probatur genus loci non eſſe corpus.

cit, ac probat, quod genus loci non ſit corpus. Omne corpus habet tres dimẽſiones, longum, latum, profundum: ſed hæc impoſſibile eſt ineſſe loco: ergo locus nõ eſt corpus. Maior eſt nota Minorem probat. Locus debet adæquari ipſi locato. ſed ſi haberet tres dimenſiones. non poſſet ipſi adæquari, niſi ſe penetrando cum ipſo locato: quod eſſe non poteſt nam duo corpora in eodẽ, & penetratiue eſſe non poſſunt. non igitur locus eſt corpus.

Amplius, ſi eſt corporis locus. Tex. IX.

2. quod locus non ſit receptaculũ.

SEcundum facit argumẽtum, quo probat locum nec eſſe receptaculum eorum, quæ ſuccedunt inuicem ſibi. Ratio autem hęc eſt. Si locus eſſet receptaculum ſibi inuicem ſuccedentium, ſequitur quòd eſſet locus puncti, & ſuperficierum, & linearum, quia iſta etiam ſuccedunt: ut enim aqua aeri, ita aquæ puncta punctis aëris ſuccedunt: deberet ergo eadẽ proportione horum eſse locus: hoc tamẽ uidetur non ita eſse: nam puncti non uidetur eſse locus ullus, niſi ipſum punctum: pari ergo ratione non eſset corpus locus, niſi ipſum corpus, nec aliquid præter corpus. Vnde non eſset locus, receptaculum aliquod.

Quid enim tandem, & nos ponemus. Tex. X.

3. quod locus non poſſit habere quãtitatem.

TErtium facit argumẽtum, quo probat, quod ſi locus ſit talis naturæ, quod habeat magnitudinẽ, & quantitatem, quod non poſſit, quid ipsũ ſit, aſſignari: nam uel eſt elementum, uel ex elementis compoſitum. Et ſi compoſitum ex elementis; uel ex elementis his corporeis, uel ex incorporeis, puta ex principiis intellectualibus. Sed nihil horum eſse poteſt: non enim eſt elementum corporeũ aut ex huiuſmodi elementis compoſitum: eſset enim corpus, quod eſse non poteſt, ut ſuperius probauimus. Nec poteſt eſse quicquam intellectuale, & incorporeum: quia magnitudinem habet: non igitur uidetur compertum quo in genere ſit locus conſtituendus.

Amplius autem. & cuiuſnam. Tex. XI.

4. quod locus nulla ſit cã.

QVartum facit argumentum, quo probat locum non eſse cauſam aliquam. Poſset enim quis exiſtimare, cum locus ſit prior eo, quod ẽ in loco, forſan eſse cauſam. Hoc remouet quia nulla ſpecies cauſæ eſt, nec formalis, nec materialis, nec finalis, nec efficiens. Cũ enim res non conficiatur ex loco, non uidetur quod ſit forma, aut materia. ex his enim compoſita conſtant. Et ex his apparet, quod nec ſit efficiens, aut finis. Hęc enim coincidunt cum forma, ac re idẽ ſunt ut ſuperius dictum eſt in ſecundo libro: loquitur enim de fine generationis.

Soluitur dub. quod poſſet occurrere.

Et ita ceſsat dubium quod poterat occurrere. Quia diximus ſuperius, quod locus naturalis mouet, ut finis. ille enim finis erat externus, hic de proprio, & interno fine ſermo eſt, qui eſt finis generationis qui a phyſico conſideratur, quod dubium mouit etiam Simpli. quamuis ipſe multipliciter conetur ſoluere. ſed noſtra ſolutio magis conueniens eſt.

Amplius antem, & ipſe. Tex. XII.

QVartum facit argumentum, quo Zeno utebatur contra eos, qui dicebãt omne ens, eſse in loco. dicebat ſic. Omne ens eſt in loco, locus eſt ens. ergo locus eſt in loco. Et iterũ argumentum fiet de illo loco alio, fietq; proceſſus in infinitum qui non eſt admittendus. Videtur igitur locus nihil eſse, & ſic nullius erit naturæ, nec ſub aliquo genere collocabitur.

Amplius ſit ut omne.
Tex. XIII.

6 Et locũ non eſſe

SExtum facit argumentum, quo pari ter probat locum non eſſe, & ſic non habere genus, & ſupponit dicta aliquor de loco, nempe, quod locus ſit æqualis locato, ſimiliter quod omne corpus eſt in loco, & ſimiliter quod in omni loco eſt corpus, nec detur ullus uacuus corpore. Supponit etiam alterum, quod uerum eſt, nempe, corpora augeri, & fieri maiora.

Tunc eſt argumentum. Si corpus augetur, locus etiam augeri debet; cum ſit ei æqualis: at locus non poteſt augeri: nõ igitur uidetur locus eſſe. Conſequentia nota eſt ex primo ſuppoſito, quod ſi augetur corpus, locus augeatur.

At quia poſſet dici, quod non eſt opus, ſed quod tale corpus ſumat partem alterius loci: ob id poſuit tertium principium quod omnis locus ſit corpore repletus, & ob id dici non poterit, quod illa pars quæ augetur, non ſit in loco, propter ſecũdum, ubi dictum eſt, omne corpus in loco eſſe.

At quod locus augeri non poſſit, et eiſdem principiis patet: quia non eſt, unde ia li loco augmentũ proueniat: quia omnia occupata ſunt. Eſt autem notanda huius loci expoſitio.

Vnde concludit, quod ex his argumentis non ſolum dubium eſt, quid locus ſit, quod diſputare præcipue intendebat, ſed etiam dubium manet, an ſit.

Caput ſecundum.

Quoniam autem aliud.
Tex. XIIII.

Affert rationes Ariſ. quib. probari poſſit locũ uel eſſe formam, uel mate

CVm ſuperius dixiſſet locum nec eſſe formam, nec materiam, oſtẽdit modo rationes, quibus forma, aut materia eſſe uideri poterat, ac ipſas refutat. Supponit tamen diſtinctionem de loco, quæ uulgaris eſt. Duplex enim locus dicitur, alter communis, alter proprius, & primus.

riam

Duplex loci diſt.

Locus communis dicitur qui continet locatum, & alia plura præter illud, quo pacto aliquis noſtrum dici poteſt eſſe in cælo; quia eſt in terra, & terra eſt in aqua, & aqua in aliis quæ ſunt in cœlo: ſed locus talis communis eſt huius corporis. Sic etiam nos dicimus ſinguli eſſe Romæ, ut in loco communi.

Quid locus com.

Alter locus eſt proprius, & primus, qui non niſi rem talem continet, quo pacto locus hic, quo ego ſum, proprius dicitur, & primus. Et nota, quod locus communis dicitur reſpectu eorum, quæ particulari loco continentur: nam cœlum non dicitur locus communis ignis, ſed proprius: quia ipſum ſolum proprie continet. Hinc patet quod locus proprius eſt, qui continet, & primo terminat locatum.

Quid pro prius

Ex hoc colligit argumentum, quod locus ſit forma. Nam forma eſt terminus quantitatis, & magnitudinis, & ipſius materiæ, cui ineſt magnitudo: at locus terminus eſt talis: eſt igitur forma.

I ratio qua probatur locum eſſe formam.

Eſt notandum, quod materia terminatur a forma ad eſſe quoddam ſubſtantiale: ſimiliter quantitas materiæ determinatur ab ipſa forma: iuxta formam enim eſt ipſa quantitas.

Nota.

Hoc argumentum ſolum affertur diſputationis gratia. nam forma continet, & terminat intrinſece, locus extrinſece, & ut circumſcribens, ut dicetur poſtea.

Quæ ſit ſolutio huius rationis.

Nota cum Simpl. qui bene dicit. Aliud eſſe ſecundum aliud continere, aliud ſecũdum accidens. Vnde locus communis ſecundum aliud. puta per proprium continet ſed non ſecundum accidens. Per ſe autem continere eſt primo continere. & proxime, & hoc etiam in logicis eſt uerum. nam poteſt quoddam prædicatum ſecundum aliud competere ſubiecto, quod non tamen per accidens, ut ſenſibile ineſt homini per ſe, & ſecundum aliud, puta per ipſum animal. idem enim eſt hic per ſe, & ſecundum aliud, quod immediate, & mediate. hoc etiam docet Ariſt. lib. 5. metaph. cap. 18.

Nota.

Sic ergo conſiderantibus, Tex. XV.

2. ratio qua probatur locum eſſe materiã.

VErba hæc prima textus cum ſuperioribus ſunt copulanda, quibus locum formam eſſe infert, ſi ſic conſideretur, puta, ut terminus, & continens. Ex alia uero parte probatur eſſe materiam; nam locus non uidetur aliud eſſe, quam interuallum, & ſpatium in quo magnitudo, & quantitas totius continetur, ut locus uini interuallum, & diſtantia magnitudinis uini, quæ tanta eſt, quãtum interuallum inter latera interna uaſis: quod ſi hoc eſt, locus eſt materia ipſa totius cõpoſiti: hæc enim eſt diſtantia a quantitate & in ea recipitur quantitas, & forma, quæ ipſam materiam determinat, cum ſecundũ ſe ſit indeterminata. Quod autem ſit materia locus, & non aliud, patet: nã ſi auferamus formas, & quantitatem, non uidetur quicquam supereſſe, quod ſit tale interuallum, niſi ipſa materia.

Nota.

Aduerte uero quod non loquitur de illo interuallo externo, quod eſt intra latera uaſis, ut imaginatur Philop. ſed de interno ipſius rei. nam cum uinum eſt in uaſe, illud tale interuallum non uidetur quid ſit, niſi materia rei, cum non ſit corpus aliud. Et hoc eſt argumentum Ariſt. quod ſi locus ſit interuallum a quantitate rei determinatum, quod locus non ſit aliud, quàm materia: quia nihil ibi eſt præter ipſam, quod determinetur.

Quamobrem, & Plato.

Cõfirmat locũ eſſe materiã.

COnfirmat locum eſſe materiam ex Platonis dicto. hic enim & receptaculum, & locum idem eſſe arbitratur: Materiam autem, & ſuſceptiuum dicebat eſſe receptaculum. ac conſequenter materia erat locus: quamuis materiam non eodem nomine ſemper uocabat: nam in Timęo hoc nomine materiæ ipſam uocabat: at in dogmatibus non ſcriptis magnum, & paruum appellabat.

Nota.

Vbi aduertendum eſt Platonis tunc tẽporis duplicem fuiſſe doctrinã, quandam quidem ſcripto iam traditã, alteram quã ſolo uerbo diſcipulis tradebat, quam hic uocat dogmata non ſcripta.

Dicunt enim omnes aliquid. Tex. XVI.

COmmendat Platon. cum enim alii Philoſophi omnes tantum locum eſſe dixiſſent, ipſe ſolus quid locus eſſet, declarare aggreſſus eſt. Concludit autem ex argumento præcedenti, quod ſiue locus ſit forma, ſiue materia, é difficile de loco differere, quia ſpeculatio materiæ, aut formæ altiſſima eſt, & difficilis ualde, & neutra per ſe abſque altera cognoſci poteſt, ob id maior ſit difficultas. Dicit autem non facile eſſe unam ſine altera cognoſcere, quia mutuo materiæ, & formæ naturales habitudinem inter ſe habent.

Concludit ex dictis difficile eſſe agere de loco.

At uero quid impoſsibile ſit. Tex. XVII.

Contrariæ rationes prouantes locum non eſſe formam nec materiã.

MVltis argumentis probare nititur locum, nec eſſe formam, nec eſſe materiam, quorum primum eſt. Materia, & forma nequeunt ſeparari a re ipſa manente: at locus ſeparatur a re ipſa manente: non igitur locus eſt materia, aut forma: imo nec pars, aut habitus aut quicquam a re inſeparabile. Maior eſt certa. Minor patet nam in locum vnius rei recedentis altera ſuccedit: quod non eſſet ſi locus eſſet materia aut forma: ſic enim recederet utique cum ipſa re. Vnde cõcludit perinde eſſe locum, ac uas, quod manet recedentibus liquoribus, & nihil eſt intrinſecum ipſorum liquorum.

1. ratio ex ſeparatione utriuſque.

Quatenus igitur ſeparabilis. Tex. XVIII.

proſequitur rationem

Nota.

PRoſequitur dicere, quod quatenus eſt ſeparabilis a re, non uidetur eſſe forma ipſius rei. Et nota, quod hoc argumentum, quamuis ſit commune pro materia, & forma, tamen peculiarius applicatur formæ:

quia

quia ipſa eſt, quæ nullo modo poteſt eſſe abſque re, ſiue res maneat, ſiue non: at materia quodammodo eſt ſeparabilis, quia manet corrupta re. Propterea aliquam exilem ſimilitudinem uidebatur habere cũ loco: ob idque alio argumento reiicit, materiam eſſe locum: quia nempe materia continetur, & determinatur: forma uero continet, & determinat.

Videtur autem ſemper.

2. ratio a modo loquendi.

SEcundum facit argumentum ſumptũ ex ui, & energia locutionis. Cũ enim dicimus corpus eſſe alicubi, & in loco, re uera non dicimus eſſe in ſeipſo, ſed uidemus ſignificare ipſum corpus aliquid eſſe, & exiſtere in aliquo extra ſe, & diſtincto a ſe: non igitur materia, & forma locus ſunt, cum intra ſe ſint.

digreſſio contra Platonē.

Poſt hæc digreditur parum contra Platonem, qui non conſtare ſibi uiſus eſt: Nã dixit numeros, & idæas non eſſe in loco. Dixit etiam idæas participari a materia: ipſarum enim participatione compoſita eſſe. Dixit etiam materiam, ſiue magnum, & paruum, locum eſſe, ſequitur ex his, quod ideæ in loco ſint, quod ſi non ſunt, tenebatur horum reddere rationem, & cauſam.

Amplius quomodo ferretur. Tex. XIX.

3. a motu

TErtium facit argumentum ad idem probandum, quod tale eſt. Si materia, aut forma locus ſunt, ſequitur, quod res non moueretur ſurſum, aut deorſum, quod falſum eſt Patet ſequela. quia habet intra ſe, ad quod deberet moueri. Cum igitur uideamus ſurſum, aut deorſum moueri res, habentes tamen ſuã materiam, & formam, non eſt materia aut forma locus, non enim mouentur res ad materiam, & formam motu ſurſum, aut deorſum. At in his locus quærendus eſt, id eſt, locus nõ eſt alius naturalis, niſi ad quẽ res motu naturali feruntur.

Nota.

Notandum uero eſt, quod loquitur de motu totius rei, qui non poteſt eſſe ad materiam, uel formam.

Si uero in ipſo locus eſt. Tex. XX.

4. quod alias loci eēt locus

QVartum facit argumentum. Si materia, & forma locus ſunt, ſequitur quod loci eſſet locus, quod falſum eſt Patet ſequela: nã corpora particularia cum hinc inde moueantur localiter: non eſt dicendum, quod in uno loco ſemper ſint, ac permaneant; ſi igitur locum murant, cum ſemper cũ materia, & forma perſeuerent, ſequitur, quod illarum etiam erit locus: erit igitur loci locus.

Amplius quando. Tex. XXI.

Varia expoſ. text. 1. Aſpa.

NOn eſt omnium eadem expoſit. loci huius. Aſpaſius, ut refert Simplicius, dicit, hæc uerba eſſe continuanda cum textu decimotertio. Illic enim probatum eſt, locum non poſſe augeri: in his uero probatur, nõ poſſe corrumpi aut diminui. Quod ſi eſſet æqualis locato, diminueretur: nam aliquando locatũ fit minus, ut cum ex aere multo fit parua aqua. Et re uera ſi iſta uerba illuc transferãtur, ſenſus notus eſt Sed difficile uidetur tãtã uerborum facere tranſpoſitionem, quam nullus alius antiquus interpres recepit.

2. Al. et Phil.

Alia eſt expoſitio Alexan. Philopon. & Pſelli. Dicunt hic probare Ariſtot. tantum locum non eſſe formam, & tunc argumẽtum eſt. Si forma eſſet locus, cum aliquid corrumperetur, utique locus corrumperetur. nam corruptio formæ eſt: locus autẽ corrumpi non poteſt, cum contrarium nõ habeat.

3. Simp. & D. Th.

Aliter Simplic. exponit, quem ſequuntur Albert. & Sanct. Thom. nempe, quod probetur locum nec eſſe formam, nec materiam, quia utroque modo contingeret corrumpi locum. re corrupta: & utitur exemplo, quo non ſolum forma corrumpitur, ſed materia mutatur, puta cum aer condenſatur in aquam. Themiſtius

miſtius aliter exponit, ſed non conue-
nit literæ.

expoſit. authoris Mihi uidetur ita dicendum, ut Ariſtot.
uelit probare locum non eſſe materiam,
& tunc argumentum clarum eſt. Cum ex
aere fit aqua, non manet locus idem: nam
minor eſt aquę locus: & præterea quia
alius eſt locus aquæ naturalis. At materia
non corrumpitur, ſed manet: non igitur
eſt ipſa locus. Vnde non deducit Ariſtote
les ad inconueniens, quod locus corrum
patur, ut illi uolunt, ſed quod materia cor
rumpatur, quod eſſe nequit.

Ex quibus igitur. Tex. XXII.

epilogus dictorum EPilogat rationem, & dicit, ſe poſuiſ
ſe rationes ueras quibus locum eſ
ſe probatum eſt, & rationes proba
biles, & diſputatiuas, quibus quid
locus ſit diſcuſſum eſt. Vbi nota, quod di
ximus ſupra: non enim argumenta poſuit
quibus probaret locum non eſſe; ſed tan
tum uera, & neceſſaria, quibus probatur
eſſe. At circa quid locus ſit, ſolum diſputa
tiue procedit. nec eſt quicquam determi
natum circa ipſius naturam, & quid ſit.

Circa aliqua dubia, quæ in textibus præcedentibus occurrunt.

Quæſtio. I.

1. arg. NE in exponendo textu, nimis proli
xi uideamur, non erit ab re dubia
aliquot poſt expoſitionem aliquo
rum textuum congerere. Eſt igitur
argumentum primum circa textum quar
tum, ubi dicitur, quod locus naturalis uir
tutem habet aliquam conſeruatiuam loca
ti. Nam ſuperficies aquæ concaua locus
uidetur terræ, tamē habet oppoſitam qua
litatem: nam terra ſicca eſt, aqua uero
humida. Præterea aer eſt in ſuperficie
ignis; tamen ignis ſiccus eſt, humidus
autem aer: non igitur conſeruat locus
2 locatum.

Secundum circa tex. 5. ubi dicitur, cor
pus Mathematicum nō eſſe in loco. quod
uidetur falſum. Nam id, ratione cuius in
loco eſt, & ratione cuius locus occupatur,
ſunt dimenſiones; ſed corpus Mathemati
cum eſt trina dimenſio: ergo ipſum per ſe,
& præcipue eſt in loco.

Tertium argumentum eſt circa text. 3
6. Laudat enim Heliodum dicentem lo-
cum præceſſiſſe terram, quæ facta eſt. Vi-
detur hoc eſſe contra nos, qui ponimus
mundi creationem nullo tamen præceden
te loco.

Quartum eſt circa text. 9. ubi dicit, ꝙ 4
punctus non eſt in loco, quia nulla eſſet
differētia puncti, & loci eius Videtur hoc
falſum, quia punctus locatus eſſet in cor
pore locato: punctus uero locans, ſeu lo-
ci eſſet in corpore continente: Et ſic unū
punctum alterum contineret, & illius eſ
ſet locus.

Quintum circa text. 11. ubi dicitur lo 5
cus non eſſe cauſa efficiens. Videtur hoc
falſum: nam locus eſt productiuus rerum
multarum, ut patet. Quædam enim ter-
ra fert uuas, quædam metalla, quædam
alia, & alia animalia.

Sextum circa textum 15. quod forma 6
contineat. Videtur falſum: nam ma-
teria habet ordinem ad formas multas,
& eſt receptaculum ipſarum: igitur con
tinet illas; non autem ab eis conti-
netur.

Septimum, circa text. 17. quod eidem 7
loco multa ſuccedant corpora. Videtur
falſum: nam cum ego diſcedo ab iſto lo-
co, locus perit, quia aer continuatur,
cum autem alter ſuccedit, locus nouus
fit, nec idem eſt. non igitur eſt ſucceſ-
ſio corporum in uno loco. Ad hæc opor
tet eodem ordine reſpondere. ex ſin
gulorum enim ſolutione tota quæſtio
dependet.

Ad primum aduertendum eſt, quod *Ad 1 locū naturalem duo dicere.*
locus naturalis dicit duo. Alterum eſt,
quod ambiat, & circumſcribat exterius
locatum corpus, & hoc fit ratione quan
titatis. locus enim, cum magnitudo
ſit, poteſt locatum corpus ambire. Al
terum eſt, conſeruare locatum ipſum,
quod non eſt aliud, quam habere quan
dam conformitatem, & proportionem
cum natura locati, & hoc prouenit
a qualitate aliqua, quæ eſt in ſubiecto

ubi

ubi locus eſt, ut aqua eſt naturalis locus piſcis, quia ipſum ſua ſuperficie ambit, quæ ſuperficies locus dicitur, & ſimiliter quia aqua ratione ſuæ humiditatis, & frigiditatis piſcium naturæ eſt proportionata. Similiter de terra, & de aliis locis reſpectu locatorum.

Quā conformitatem habeat locus naturalis cum locato

Nec ſolum iſta qualitas conſeruatiua eſt illa, quæ eſt ipſius elementi in generali: hoc enim non eſt ſufficiens ad diuerſificanda loca omnia, cum uideamus diuerſa loca in terra pro diuerſis, quæ in ea non ubique generantur, ſed conueniunt etiam aliæ qualitates a cœlo fluentes, & a uirtutibus aſtrorum, quæ multum influunt in hæc inferiora.

Ad locū naturalē confert cœ orum influxis

De loco naturali elementorum,

De loco autem elementorum, licet non ſit modo locus diſputandi, dicitur tamen quod unum elementum locus eſt alterius ſecundum ſuam ſuperficiem concauam. Dicitur autem unum ab altero conſeruari propter ſymbolas qualitates, quia quæ ſimul ſunt in una qualitate communicāt: & ſimiliter ex uirtute cœli, quæ conſeruat ipſa ſecundum certam diſtantiam, intra quam unumquodque continetur.

Ad 2 corpus duplex naturale & mathematicum

Circa ſecundum aduertendum, duplex eſſe corpus. Alterū naturale: alterum mathematicum. Corpus mathematicum eſt quantitas ipſa trinam habens dimenſionem, longitudinem, latitudinem, & profunditatem, ut per ſe conſiderātur, nuda ab omni alio ſenſibili accidenti, ſed ſolum figura terminata aliqua, quod corpus uocant prædicamenti quantitatis. Imaginantur enim Geometræ, quod ſit unum punctum in quo tres diametri ſe interſecent ad angulos rectos: non enim plures eſſe poſſunt, ut recte demonſtrat Simplic. ad initium primi de cœlo: tunc unam diametrum uocant longitudinem, alteram latitudinem, tertiam profunditatem: hoc igitur eſt corpus mathematicū, quod in re quidem eſt, ſed non tali modo nudum, ut Geometra conſiderat. Phyſicum uero corpus eſt ſubſtantia ipſa reales habens dimenſiones, ſed cum qualitatibus ſenſibilibus, & mutationibus ſubiectis, & hoc corpus ſic eſt in rebus, & ſubſtantia eſt.

Corpus mathematicum quatenus tale ca ret loco.

Hinc patet, quod cum corpus mathematicum, ut tale, non ſit, ut tale etiam nō habet locum ullum: quod ſi eſſet, haberet locum mathematicum quidem id eſt, quo ad continentiam, ſed non naturalem, quia nullam habet qualitatem. Et ſic poſſumus modo dicere, quod cum tale corpus in rebus ſit, quamuis non eo modo ut a mathematico conſideratur, ſed cum corpore naturali ratione diuerſum, ſic illi correſpondet locus idem naturalis, nō ut naturalis eſt, ſed tantum ut contentiuus, & ſic intellige Ariſt. dicit enim, quòd nō eſt in loco diſtincto a naturali, cum non ſepa retur a corpore naturali, niſi ſolum ratione, & ei correſpondet in re locus, ut mathematicus, non ut naturalis. Nec enim ei debet ſurſum, aut deorſum, ſed tantum contineri, & hæc nota.

Ad 3 Auer. dictum

Ad tertium Auerr. dicit Com. 6. quod in ſua ſecta, quia ponunt mundum creatum eſſe, ideo dicunt illi, qui in ea Philoſophantur uacuum proceſſiſſe, in quod receptus ſit mundus, exiſtimatque ipſe non poſſe aliter factum fuiſſe, niſi eſſet uacuū, & Burle. dicit difficile eſſe; quin concedatur fuiſſe uacuum ſpatiū, in quo mūdus ſit factus.

Nos dicimus utrumque turpiter decipi.

Primo: quia ſi uacuo fuiſſet opus, id eſſet ex eo, quod modo mundus ſecundum ſe totū eēt in aliquo loco ambiente, quod falſum eſt: non enim eſt in loco ſecūdum ſe totum, ſed ſecundum partes; nec continetur, aut ambiī loco, ut dicemus poſtea, & ipſi hoc fatentur mundum per ſe totum non eſſe in loco: non igitur debuit aliquod præcedere uacuum, cum modo non ſit totius locus, qui dici poſſit repletus eſſe.

a

Præterea, uacuū nō eſt ſola carētia, uel ſola negatio loci uel corporis: alias extra cœlum eſſet uacuum, quod negat Ariſt. in lib. de cœlo, ſed uacuum eſt priuatio loci, uel corporis, in quo corpus naturaliter fuit uel naturaliter eſſe poteſt. Hoc autem non fuit ante creationem, cum per diuinam potentiam ſolam, & ſuper naturaliter ibi, ubi eſt, fuerit una cum ipſo loco creatus mundus: poſtquā uero factus eſt locus, & corpore repletus, ſi corpus abeſſet, tunc eſſet iam corporis, & loci priuatio, quod ibi erat, & aptum eſt eſſe naturaliter, & ſic eſſet uacuum modo, non ante creationē, non ſecus quam modo, extra cœlum, ut diximus, non eſt uacuum: quia

illud

Illud nullum corpus naturaliter replere poteſt modo, licet Deus de nouo poſ crea re nouum corpus, & per conſequens nouum locum, poſſet Confirmatiu fit, quia prior, ſaltem natura, eſt habitus, quam priuatio: ergo prior eſſet locus debuit, quam ſit loci priuatio. quæ eſt uacuum: & prius corpus in loco eſſe, quam corporis priuatio in loco.

Nec Ariſtotel. ex profeſſo laudat Heſiodum, ſed ſecundum apparentiam quandam: quia uidetur locum diſtinguere a locato.

Et perpende rationem, qua mouebatur Heſiodus; quia exiſtimabat omne corpus eſſe in loco ambiente: quæ ratio falſa eſt, ut ipſe ſumebat. Non enim omne corpus in loco eſt ambiente, ſecundum ſe totum. de hoc tamen in lib. 8. dicetur.

Ad 4 Solut. Simpl. Circa quartum Simp. & Phil. dicunt, rationem Ariſt eſſe hanc. Si punctus haberet locum, eſſet utique alius punctus loci: ſi igitur punctus locus eſt puncto, eſſet ipſi appoſitus: tunc autem non eſſet differentia: quia punctum coniunctum puncto facit cum eo idem punctum. non enim ſunt duo puncta immediata.

Hoc mihi non placet: nam licet in eodẽ continuo duo puncta immediata eſſe nequeant, poſſunt tamen diuerſa puncta diuerſorum continuorum per contiguationem eſſe immediata: ob id, cum illorum punctorum unum ſit corporis locantis, alterum ſit locanti, non erunt idem.

Sol Alb. Albertus ſic facit rationem, quod cum punctus ſit locus puncti, punctus erit locus, & locatum, & ſic non erit differentia loci, & locati. Sed nec hoc placet. quia ſunt diuerſa puncta diuerſorum ſubiectorum.

Ideo dicendum, ſenſum eſſe, quod ſi pũctum haberet locum, utique eſſet aliud pũctum. cum autem utrumque eſſet indiuiſibile, neutrum contineret, neutrum contineretur, quia non eſſet ullum diſcrimen, quo magis unum, quam aliud contineret, aut contineretur: & hoc eſt dicere, quod nulla eſſet illorum differentia.

de ui illius rationis Ari. Aduertendum uero, quod hęc ratio, ut Auer. admonuit. nõ eſt neceſſaria, ſed probabilis, & ſoluitur ſic. Admittimus punctum, & lineas non habere locum per ſe. quia, quamuis ſuccedant mutuo in eadẽ loco, non ſuccedunt per ſe, ſed per accidẽs cum non per ſe moueantur. corpus tamẽ ipſum ſuccedit per ſe, quia per ſe mouetur. Propterea alia ratio eſt corporum, alia aliorum in ſucceſſione. ſi enim omnia pariter ſuccederent, & mouerentur, eſſet argumentum ab uno ad alterum ualidum, ſed non ita eſt.

Ad 5 Ad quintum facilis eſt ſolutio. Locus enim formaliter dicit continentiam, quæ ratione quantitatis eſt: & iſto modo nihil producit, nullius cauſa eſt: quia magnitudo non eſt effectiuum accidens. At ratione qualitatum, quas habet ut locus naturalis dicitur, productiuus eſt Ariſt. tamen loquebatur de eſſentia loci, quæ in quantitate conſiſtit, ob id dixit, non eſſe cauſam.

Ad 6 Ad ſextum reſpondeo, quod id proprie continet, quod ambit, & ad ſuos terminos trahit aliud ut uas continet aquam, quam ad ſuam figuram internam trahit. ſi enim uas triangulare eſt, talis etiam aqua ſit. Cũ igitur materia terminetur a forma (nam forma aduenieus materiam ad ſui modũ determinat, ut patet: nam aeris forma in trans aquę materiam, ipſam dilatat iuxta ſui naturam) ob id formæ eſt continere. Nec idem eſt recipere, & continere. materia quidem recipit omnes formas, ſed ab omnibus continetur: quia terminatur.

Ad 7 Ad ſeptimum reſpondeo, quod nõ ſemper corrumpitur ſuperficies, imo aliquãdo manet eadem, ut patet in uaſe. Dico etiam, quod licet corrumpatur, ut argumentum probat, tamen manet præcipuum formale loci, puta idem ſitus, & ubi. Et quamuis aer ambiens me mutetur ſępe, dummodo non mouear, ego dicor in eodem manere loco, propter ſitum, & ſic multa corpora ſuccedunt eidem loco. de hoc tamen dicetur poſtea.

.:.

Ec Caput

Caput Tertium.

Vno igitur modo.
Tex.XXIII.

Quot modis aliquid ſit in alio.

QVia loco præcipue cõuenit quod in eo aliquid ſit, deſcribit modo, quot modis contingat aliquid eſſe in altero, & numerat octo. Primus eſt, quo pars dicitur eſſe in toto, ut digitus eſt in manu, & anima in homine.

2 Secundus eſt, quo totum eſt in ſuis partibus ſimul: & ne uideretur totum in partibus non eſſe, addit, totum non eſſe extra partes.i. in ipſis partibus non extra eſt, ſicut nec partes extra totum ſunt.

3 Tertius eſt, quo ſpecies eſt in ſuo genere & particulare in ſuo uniuerſali, ut homo in animali.

4 Quartus eſt, quo eſt genus in ſpecie, ut animal in homine, & omnino pars definitionis in ipſa definitione.

Nota ex Simp. Et notat hic bene Simpli. quod totum dicitur in partibus eſſe pluraliter: quia totum non eſt in ſingulis partibus per ſe, ſed in omnibus ſimul: at genus dicitur in ſpecie in ſingulari: quia tota ſubſtantia generis eſt in ſingulis per ſe ſpeciebus, ut totũ animal in homine, totum in Leone, totum in qualibet ſpecie.

5 Quintus eſt, quo forma in materia, ut ſanitas in animali compoſito ex frigidis, & calidis, ex aliiſque humoribus. & notat Ale. quod ad hunc poteſt reduci modus, quo eſt accidens in ſubiecto: non tamen eodem modo exiſtimes formam materię, & accidens ſubiecto ineſſe, ut alibi declaratum eſt, ſed ſimilitudinem quandam habent. *Nota ex Alex.*

6 Sextus eſt, quo aliquid eſt in aliquo, ut in cauſa efficienti, ut in rege eſt iudicium regni, & in parte fuerunt filii.

7 Septimus eſt, ut in fine, ut amãs dicitur eſſe in amato. Vltimus eſt ſicut aliquid eſt in uaſe & in loco: & hunc dicit eſſe modũ omnium maxime proprium: reliqui enim analogia quadam dicuntur ad hunc, quatenus id quod dicitur eſſe in loco conſeruant, & recipitur in eo: hac ſimilitudine reliqua dicuntur eſſe in alio. *8. & maxime proprius.*

Non meminit illius, quod eſt eſſe in tempore. quia paulo poſt dicturus erat de tempore. De his modis diximus in Antepraedi. *Nota.*

Dubitabit autem aliquis.
Tex.XXIIII.

dub. an aliquid ſit in ſeipſo.

POſset quis poſt tot modos enarratos quibus unum in alio eſt, dubitare, an aliquid ſit in ſeipſo, an non. ſed quicquid eſt, aut nuſquã eſt, aut ſi debet eſse in aliquo, debet eſse in alio diſtincto, & non in ſeipſo, & hoc determinat Ari ante cuius explicationẽ prius eſt a nobis res explananda, poſtea textus exponendus.

1. No tripliciter poſſet eſſe tale ſecũdũ ſe ſecũdũ aliud & ſecundum accidens.

Aduertendum igitur primo, tripliciter aliquid poſſe eſse tale. Vno modo, ſecundum ſe, altero ſecundum aliud, tertio ſecũdum accidens id. In præſenti dicitur tale ſecundum ſe, quod immediate recipit tale prædicatum, quomodo ſuperficies huius corporis dicitur ſecundum ſe alba, quia ipſa eſt primo, quæ albedinem habet. Id dicitur ſecundo ſecundum aliud tale, quod ſecundum ſui partem illud recipit prædicatum, ut homo ſecundum aliud eſt albus, quia ſuperficiem habet albam, & ſecũdum aliud ſciens, puta ſecundum animam, in qua eſt ſcientia. Id dicitur per accidens, quod eſt in eo, quod ſecundum ſe eſt tale, ut anima per accidens mouetur: quia eſt in homine, qui per ſe mouetur. Sunt autẽ iſti modi differentes inter ſe.

2. No aliquid eſſe in alio tripliciter

Aduertendum ſecundo: quod ſicut aliquid eſt tale tripliciter, ita ſimiliter aliqd dicitur eſse in aliquo. & eſse in loco tripliciter, & ſecundum ſe, & ſecundum aliud, & ſecundum accidens. Id eſt in loco ſecundum ſe, quod primo, & proxime in loco eſt, ut ego ſum in hoc loco. Id eſt, ſecundum aliud, quod ſecundum ſui partem aliquam in loco eſt, ut dicitur arbor in fluuio, quæ ſecundum radicem, uel ſecũdum aliquam partem eſt in fluuio. Id uero dicitur ſecũdum accidẽs, quod eſt in eo, quod ſecundum ſe eſt in loco, ut nauta eſt in mari, quia eſt in naui, quę eſt in mari: & anima eſt in loco, quia eſt in homine, qui eſt in loco.

Aduertendum tertio, quod aliquid eſſe in ſeipſo tripliciter intelligi poteſt. Vno modo ſecundum partem, quod non aliud eſt, quam quod totum habẽs duas partes, quarum una ſit in altera, dicatur eſſe ratione unius in ſeipſo ratione alterius: & hoc fieri poteſt, unde dicitur amphora uini, eſt in ſeipſa. Senſus eſt, amphora uini ſecundum unam ſui partem, puta, ſecundum uinum, eſt in ſeipſa ratione alterius, ſ. amphoræ. Altero modo aliquid poteſt dici in ſeipſo ſecundum ſe primo, ut quod in ſe ſit uinum ſecundum ſe, & hoc non poteſt eſſe, ut probabitur poſtea. Tertio modo, quod aliquid ſit in ſe ſecundum accidens id eſt ratione alterius: nec hoc fieri poteſt, ut in textu explanabimus. Eſt quidẽ quartus alius modus, quo Deus benedictus eſt in ſeipſo: ſed de hoc non loquitur hic Ariſt. tantum enim agit de loco corporum, & modo, quo corpus poteſt eſſe in ſeipſo.

3. No. tripliciter aliquid eſſe in ſe ipſo.

Hæc ſunt, quæ hic Ariſto. docet. Accedamus ad textum. Diſtinguit igitur primo dupliciter poſſe aliquid ſecundum ſe in loco eſſe. Aut ſecundum ſe, aut ſecundum aliud, ut declaratum eſt: puta cum ſecundum totum, aut ſecũdum aliquam ſui partem in loco eſt: & ponit exemplum prædicatorum, quæ ſecundum partem dicũtur, ut homo eſt ſciens ſecundum animam, in qua eſt ſcientia: & homo albus ſecundum ſuperficiem.

explicat. tex. Ari.

Dicit igitur, cum aliquid totum habet ſic partes, quod una ſit in alia, & altera ſuſcipiat illam ſicut locus, tunc illud tale totum dicitur eſſe in ſeipſo, ſed tamen ratione partium, ſicut hoc totum, amphora uini, in ſeipſo eſt ratione partium: per uinum enim eſt in ſe ipſo ſecundum amphoram. utrumque enim pars eſt illius totius.

Sic contingit quippiam
Tex. XXV.

SVbdit non aliter contingere aliquid in ſeipſo eſſe, quam ſecundum partẽ non autem primo: ponit exempla, quando aliquid ſecundum partem dicitur in ſeipſo eſſe, & litera non nihil eſt obſcura. Dicit, album ineſt corpori, & huic per ſuperficiem, & ſcientia eſt anima, & ab his appellamus hominem album, & ſcientem, ſed ſecundum aliud: album enim ſecundum corpus, & ſuperficiem ipſius: ſciẽtem uero ſecundum animam. Vocat autẽ corpus alteram hominis partem, quæ ab anima diſtincta eſt.

Nihil poteſt eſſe in ſeipſo primo, ſed tantum ſecũdum partem.

Ac ſi dicat, homo eſt albus, & homo dicitur ſciens, ſeu ſecundum aliud: albus quidem ſecundum corpus, ſciens uero ſecundum animam. Non tamen diceretur nec albus, nec ſciens, ſi illa eſſent ſeparata, & non eſſent partes.

Similiter, cum uinum, & amphora per ſe ſunt, & uinum nondum eſt in amphora, non dicetur amphora uini eſſe in ſeipſa, nec uinum per ſe, nec amphora: at cum ſimul ſunt, & partes ſunt illius totius, tunc poteſt amphora uini eſſe in ſeipſa ratione partium, ut dictum eſt.

Et ad denotandum, quod eſt in ſeipſo totum ratione partium, hoc exprimit exẽplo dicens: Eſt in ſeipſo, ut album in homine: quod idem eſt, ac ſi dicat, ſecundũ partem: nam albus homo eſt ſecundum corpus: hoc autem ſecundum ſuperficiem, in ſuperficie autem albedo eſt ſecundum ſe, & primo, & diuerſam naturam, ac potentiam habet ab ipſa ſuperficie.

Quibus uerb. Ariſtotel. denotat ſubtiliter, cum aliquid eſt ſecundum ſe in aliquo, eſſe diſtinctum prorſus ab illo, nec illius partem eſſe: ſicut albedo a ſuperficie diſtinguitur, in qua primo eſt.

Nota.

Neque igitur inductiue.
Tex. XXVI.

probatur nihil poſſe eſſe in ſeipſo ſecundum totum

PRobat,quod nullo modo aliquid ſit in ſeipſo ſecundum ſe totum.idque dupliciter.Primo per inductionē modorum communem, quibus unum dicitur eſſe in aliquo,ubi nullus eſſe, quo aliquid eſſe dicatur in ſeipſo ſecundum ſe.

1.induc. *2.ratio*

Secundo ratione. Si totum ſecundum ſe eſt in ſeipſo,demus hoc totum eſſe amphoram uini.Eſt argumentum.Si amphora uini eſt in ſeipſa ſecundum ſe.ſequitur, quòd ſola amphora eſt amphora uini, & quod uinum etiam ſolum eſt amphora uini:quod quidem ſalſum eſſe conſtat.

Supp.

Probat autem Ariſt.ponendo unum,ex quo probatio deducitur. Nempe, quod quamuis ponatur amphoram uini eſſe in ſe,tamen hoc eſt euidens. quod non ſit aliud,quod recipiat,niſi amphora:nec ſit aliud quod recipiatur,niſi uinum, nec amphora recipit ratione uini,ſed ratione amphoræ; nec uinum recipitur ratione amphoræ,ſed ratione uini:unde ratio utriuſque diuerſa eſt.

Tunc ſic. Si amphora uini ſecundum ſe totam eſt in ſeipſa:ergo amphora uini eſt, quod recipit,& amphora uini eſt,quod recipitur. Aliter in ſeipſa primo nō eſſet:ſed id quod recipit non eſt niſi amphora ratione amphoræ:& id,quod recipitur, uinum ratione uini:ergo amphora uini, & eſt ipſa amphora per ſe.& eſt ipſum uinum per ſe.Hoc autem impoſſibile eſt · igitur nihil eſt in ſeipſo ſecundum ſe, & primo,ſed tantum(ut dictum eſt) ſecundum partem.

At uero neque ſecundum accidēs.
Tex.XXVII.

Nihil eſt in ſeipſo per accidens.

PRobat tertium, non eſſe aliquid in ſeipſo ſecundum accidēs,id eſt quia eſt in eo,quod eſt per ſe:quia ſequeretur, quod duo corpora eſſent ſimul in eodem loco,& penetratiue, quod naturaliter eſt impoſſibile. Quod uero ſequatur non perfecte probat,ſed incipit probare. Et aduerte locum eſſe maxime obſcurum.

3.ratio

Quantum exiſtimo, ratio eſt hęc. Demus aliquid,quod ſit in ſe ſecundum accidens.& ſit hoc amphora ſola,tunc eſt argumentum. Amphora eſt in ſe ſecundum accidens:ergo eſt in ſe, quia eſt in alio,quod ſecundum ſe eſt in amphora.Hoc enim eſt eſſe in aliquo ſecundum accidens.Nihil eſt autem,quod ſecundum ſe ſit in amphora niſi uinum,ſi amphora eſt uini plena: amphora ergo eſt in ſe ſecundum accidens, quia eſt in uino, quod ſecundum ſe eſt in amphora.Tunc ulterius Cum duo corpora ſic ſe habent, quod unum eſt in loco, quia eſt in illo,quod per ſe in loco eſt,tūc quod eſt per ſe eſt magis proximum loco, ut manifeſtum eſt.Amphora autem eſt in ſe,quia eſt in uino, quod ſecundum ſe in amphora eſt : ergo magis eſt uinum amphoræ proximum,quam ipſa ſibi:ſed ipſa non occupat,niſi unum locum,nec eſt maior ſe ipſa:ergo uinum,cum ſit magis propinquum amphorę,unum corpus cum ea faciet,& unum locum occupabit, quod ē impoſſibile.

Hæc eſt ratio integra, & eſt ſine dubio optima,& ſubtilis,qualis ad ueritatē probandam adduci poteſt.Vide literam:dicit quod ſequetur duo corpora eſſe ſimul. *explicat. tex. Ari.*

Oſtendit quomodo ſequatur,dicens Si cuius natura eſt ſuſceptiua,id eſt,ſi ipſum uas,cuius eſt ſuſcipere, dicatur eſſe in ſeipſo per accidens,& id,quod ſuſcipitur,puta uinum.Si illud uas uini eſt, uel alius liquor,ſi talis liquoris fuerat uas Si hoc inquam,quod ſuſcipitur, ſi id ratione cuius uas in ſeipſo eſt. tunc ſequetur penetrare ſe uas, & uinum : quo autem pacto id ſequatur,non oſtendit.Diximus tamen nos quia & quod eſt per ſe,&primo in loco,eſt magis proximum ipſi loco,quàm ea res,quæ eſt in eo ,quod eſt per ſe in loco. & nota expoſitionem. Concludit in ſeipſo nihil eſſe primo · id eſt, totum,nec ſecundum ſe,nec ſecundum accidens, ſed tantum ſecundum partem.

Quod

Quod autem Zeno dubitabat. Tex. XXVIII.

Sol. Ari. arg. Zen.

RESpondet modo argumento Zenonis, quo probabat, ſi locus eſſet in aliquo, fore proceſſum in infinitum. Dicit, quod locus in aliquo eſt, ſed non ut in loco: non enim omne quod eſt in aliquo, eſt, in eo, ut in loco. Locus autem in aliquo eſt puta in locato, aut in ſuo ſubiecto. eſt enim locus ſuperficies continens, quæ in corpore eſt aliquo ſed non ut in loco, ſed ut forma in materia, uel accidens in ſubiecto Eſt enim locus in locato, ut forma extrinſeca: in ſubiecto uero ſuo intrinſece, et inhæſiue.

Nota. In quibus uerbis docemur unum, non quicquid eſt, eſſe in loco, nec quicquid in aliquo eſt, eſſe ob id in eo, ut in loco: in quibus deceptus eſt Zeno in ſua ratione cum reliquis Antiquis.

Illud autem manifeſtum. Tex. XXIX.

locum nō eſſe materiam, uel formam.

COncludit ex his notum eſſe, materiam, aut formam locum non eſſe. Nam locus, & id, quod eſt in loco, ſic ſunt diuerſa, ut neutrum ſit alterius pars; at materia, & forma partes ſunt ipſius compoſiti, ob id non poſſunt eſſe ipſius locus.

Poſt hæc, cum in his omnibus, quid locus ſit, nondum determinauerit, ſed ſolum diſputando proceſſerit, finem dubitationibus, & diſputationibus imponens, quid locus ſit explicare incipit.

Caput Quartum.

Quid autem tandem ſit locus. Tex. XXX.

LOci naturam ex propria ſententia inueſtigaturus, ea, quæ loco per ſe inſunt præmittit. Per propria enim, & per ſe accidentia, optima uia eſt indagandi quid res ſit, ut uidetur, 1. Animæ cap. 1. Colligit autem ſex, quę loco per ſe uidentur ineſſe.

1 Primum eſt, continere locatum, hoc eſt ipſum circumſcribere, & terminare.

2 Secundum eſt. Non eſſe aliquid intrinſecum locati, nec materiam ipſius, nec formam, nec partem, nec accidens inhærens, ſed ſolum continens.

Nota. Hanc proprietatem cum prima quidā coniungunt, & unam faciunt, nempe, continere ſic, ut non ſit aliquid contenti, inter quos eſt Philop. Alber. S. Thom. & Auer. Alii diuidunt, & duas faciunt, cum re uera, aliud ſit continere, aliud non eſſe contenti partem: & hi ſunt Themiſtius, Simplicius, & Pſellus: & mihi ita placet, ſaltem ut procedat cognitio diſtinctior.

3 Tertium eſt. Locum primum, & proximum non eſſe maiorem, aut minorem locato, ſed illi æqualem, ut nec plus, nec minus, quam locatum contineat. Dicit autem, primum locum, & proprium: communis enim maior eſt.

4 *Nota.* Quartum, locus non deſeritur ab unoquoque, & ſeparabilis eſt. Quæ uerba dupliciter legunt Simplic. & Philop. Primo affirmatiue, & tunc idem ſignificant, puta, quod locus ſeparari, & deſeri poſſit a locato, ut notum eſt: Secundo, legunt primum uerbum negatiue, ut modo habet litera Grǽca, & uerſio noſtra, & ita exponit Themiſtius. Et tunc eſt ſenſus, quod locus non eſt ſine aliquo ſaltem locato iſto, uel illo non enim eſt uacuum, ut dicetur. Quamuis autem non poſſit eſſe ſine locato aliquo, a ſingulis tamen poteſt ſeparari, ſiue ab hoc, ſiue ab illo.

5 Quintum eſt Omnem locum eſſe ſurſum, & deorſum. Senſus eſt, ſecundum Simplic Philop. & Themiſt. quod locus naturalis, aut eſt ſurſum, aut deorſum, non tamen, quod omnis locus partem habeat ſurſum, partem deorſum, ut aliqui exponunt: licet hoc partim uerum ſit, ſed non ad mentem Ariſt.

6 Sextum eſt. Vnumquodque corpus naturale in ſuum locum naturaliter ferri, ibique manere, & quieſcere, puta ſurſum, aut deorſum. Loquitur autem de motibus elementorum, & mixtorum ex elementis.

Hanc proprietatem fere omnes cum quinta copulant. Simpli. diſtinguit, & ſic multi-

multi-

multipſicat: parum refert, dummodo ueſus conſtet ſenſus Ariſto.

Suppoſitis autem his. Tex. XXXI.

No. 1 Tria commoda affert exacta rei definitio

His loci proprietatibus, ut fundamētis præfactis, oportet reliqua ſpeculari: ac docet loci definitionem eſſe tradendam, quæ talis ſit, ut tres habeat conditiones. Prima eſt, ut quæ propoſita ſunt dubia ſoluātur. Cum enim dubia circa quid eſt fuerint, ipſo cognito ceſſabūt. Altera, ut paſſiones, & proprietates, quæ loco conueniunt, nō auferantur, imo per ipſam competere uideantur. Tertia eſt, ut cauſa difficultatis, & dubiorum aperiatur ita, ut clara omnia relinquantur. Si enim talis data fuerit definitio, demonſtrationi erit aptiſſima.

Primum igitur cōſiderare oportet. Tex. XXXII.

locus cognoſcitur ex motu ad locum

Ad naturam loci indagandam proponit uiam, qua locum eſſe cognitum eſt. Hæc autem uia, motus eſt ſecundum locum. Vt enim ex diuerſa formarum ſucceſſione in eadem materia, materiam ſubſtātialem a formis diſtinctam eſſe perceptum eſt, & ex accidētium in eodem ſubiecto mutatione, ſubiectum, & ſubſtantiam ab ipſis diuerſam eſſe, eſt compertum; ita etiam ex corporum multorum circa eundem locum ſucceſſione, & ſimiliter ex uno corpore per motum mutato & deſerente loca, ipſe locus cognitus eſt quid eſſe, præter corpora.

Confirmat autem ex antiquis, qui cum per motum locum cognoſci comperirēt, cælum maxime eſſe in loco arbitrati ſunt, quia maxime mouetur; ſed hoc non eſt, ſecundum mentem Ariſt.

duplici genere motus cognoſcitur locus

Diſtinguit autem motus, quibus locus cognitus eſt, in duos. Quidam eſt latio; ut cum corpus mutat totum ſuū locum, & ad alium tendit. Quidam alter eſt, cum nō totum locū mutat, ſed partem, puta, dum acquirit maiorem locum, quod fit per augmentationem: aut minorem, & partem loci deperdit, quod fit per diminutionem.

Eſt autem quod mouetur.

ex quot mobiliū motu cognoſcatur locus

Cum explicuiſſet quibus motibus dignoſcitur locus, explicat quibus mobilibus, ac diſtinguit, ea, quę mouentur. Quædam, inquit, mouentur actu per ſe; quædam actu etiam, ſed per accidens. Illa mouentur per ſe, quæ ratione ſui mouentur, puta, ſunt ipſa tota, quibus ineſt motus; ut homo mouetur per ſe, ignis per ſe; & ſimilia. Illa uero per accidens mouentur, quæ mouentur, quia ſunt in eo, quod per ſe mouetur.

Dupliciter aliquid mouetur per accidens

Et hæc ſubdiuiduntur. Quædam enim ſic per accidens mouentur, ut poſſint per ſe aliquando moueri; quales ſunt partes integrāte: hæ enim dum in toto ſunt, ipſius motu per accidens mouentur, poſſūt tamen ab ipſo ſeparari, & tunc per ſe moueri. Quædam alia ſic per accidens mouentur, ut nunquam per ſe moueri queāt, qualia ſunt accidentia, albedo, ſcientia, & ſimilia, quæ a ſubiecto ſeparari non poſſunt naturaliter. ob id ſi mouentur, per accidens ſemper mouentur.

locus proprie cognoſcitur per ea, quæ mouentur per ſe.

Cum igitur tripliciter moueri contingat: & per ſe, & per accidens, per ſe ut homo; ut partes & per accidens, ut accidentia, & inſeparabilia, motus proprie cognoſcitur per ea, quę per ſe mouentur, quam uis aliquo etiam modo per ea, quæ, ut partes, mouentur. Intellige de parte ſecundum quantitatem.

Quoniam autem dicimus in cœlo eſſe. Tex. XXXIII.

Natura loci præcipue conſiſtit in hoc, quod locus contineat locatum

Natura loci præcipue cōnſiſtit in eo quod non ut pars rei contineat rē ſed ut quid externum proxime tangens, & circumſcribens ipſam: ob id aggreditur diſcrimen ponere inter modum, quo continet pars, & quo continet locus, & quando continet, ut pars, quando continet ut locus.

At quia non eſt ſimilitudo inter locum communem, & partem (quia locus

eus communis non proxime continet, nec immediate rem, ſicut totum partem, ut ultimum brachii manum, ſed ſimilitudo eſt cum loco proximo, qui immediate continet, ſeparet locum communem a proprio, ut diſtinguat hunc a parte. Ob id dicit dupliciter, dici eſſe in loco. Et communi, ut quiſq; noſtrum eſt in cœlo, quia in aere, & adhuc in aere, quia in hac ipſius parte, uel in aliquo contento ab aere. Et in loco proprio, & adæquato dicitur eſſe.

Aliud eſt locus cõis alius proprius. Quod autem locus communis non ſit proprius, notum eſt. Locus enim proprius eſt æqualis, & adæquatus, at communis non eſt ęqualis rei: totus enim aer, aut cœlum non eſt ęquale cuilibet corpori horũ, quorum loca communia ſunt. Eſt igitur proprius locus in quo quid eſt, ipſi æqualis & adæquatus.

Cum igitur non diuiſum eſt.

Tex. XXXIIII.

diuerſimode continet locus locatũ & totum ſuã partem. TRes differentias conſtituit inter id, quod proxime continet ut locus, & id, quod proxime ut totum ſuam partem. nam pars eſt immediata ſuo toti, & locatum loco proximo, & proprio.

1. differ. Prima differentia eſt, quod pars eſt continua ipſi toti, at locus non eſt continuus locato, ſed contiguus, & ipſum tangens, ab eo quod continetur diuiſus. Iſta autem contiguitas eſt ſecundum ſuperficies, puta, ultimam continentis, quæ concaua dicitur, & locus eſt, & primam contenti, quę conuexa, & exterior dicitur, atq; has duas ſuperficies dicit eſſe æquales in ſpatio, ut una prorſus non aliud, quam alteram ambiat: nec altera ab alio, quam ab illa ambiatur.

Cuius rationem ſubdit, quia in eodem ſunt illæ ſuperficies, id eſt, ſimul ſunt, ut exponunt Simplicius, & Philop. Quod ſi ſic ſit continens, tunc non erit pars contenti, nec aliquid illius intrinſecum, talis autem eſt locus.

Et cum continuum ſit, & non in illo mouetur.

2 ALias duas differentias conſtituit ſumptas ex diuerſa ratione continui, & contigui.

Secunda in ordine eſt: quod eſt alteri contiguum, mouetur in ipſo, id eſt, ſuum motum habet per ſe, etiam illo in quo eſt manente immoto: ut patet de aqua, quę in uaſe immoto mouetur. At quod eſt alteri continuum, mouetur cum ipſo, id eſt per ſe non habet motum, niſi cum ipſo toto. & nunquam poteſt moueri, quin moueatur ipſum, in quo proxime eſt.

3 Tertia differentia eſt: quod id, quod eſt alteri continuum, dicitur eſſe in ipſo ut pars in toto: quod uero eſt contiguum, eſt in eo, ut in uaſe. Hi autem duo modi exiſtendi in alio diuerſi ſunt, ut dictum eſt.

Colligitur, ex dictis locũ eſſe ultimum continentis æquale cõtento, & cõtiguũ. Ex quibus patet, locum eſſe ultimũ corporis continentis, æquale primo contento, ipſi contiguum, & proximũ, nihilque ipſius intrinſecum.

An locus ſit æqualis locato. quæſtio. II.

DE loco communi nulli dubium eſt, quin ſit maior quam locatum: de proprio uero uidetur dubium eſſe. Eſt enim argumentum primum.

1 Continens maius eſt contento, ut communiter dicitur: locus eſt continens: ergo maior eſt locato, quod contentum eſt.

2 Secundum. Si locus eſſet locato ęqualis, haberet æquales dimẽſiones cũ ipſo: hoc aũt eſt falſum: nã doliũ non hẽt ęquale profunditatem cum uino, ut notum eſt.

3 Tertiũ: quia, ꝙ locus pro ſuperficie cõtinente ſit æqualis locato, ſecundum primã ipſius ſuperficiẽ cõtentã, uidetur hoc non poſſe dici: quia ſi locus eſſet circularis, tunc ſupra idẽ centrũ deſcribi duo circuli æquales poſſent (quod uidetũ impoſſibile) unus ſupra circũferentiam locati, alter per ſuperficiẽ loci ſupra centrũ locati. Et ulterius, illi duo circuli haberẽt æqualẽ diametrum,

dia metrum, quæ uidentur eſſe contra propoſitiones geometricas.

1. fund. locus cō. non eſt æqualis locato

Circa hæc aduertendum primo, ut diximus, difficultatem non eſſe de loco cōmuni, ſed de proprio, & proximo. Communis autem is eſt, qui ita locatum contineat, ut alia præter ipſum contineat, ut cœlum, & aer eſt locus communis omnium noſtrum. Proprius autem eſt, qui nil niſi locatum illud continet. Poteſt autem eſſe, quod locus communis ſit ſimul, & proprius, ſed reſpectu diuerſorum, ut concauum Lunæ locus eſt communis noſtri reſpectu, ſed proprius eſt ipſius ignis, quem adæquate continet.

2 ex Alb. & Auer duplex ē æqualitas altera cōtinentiæ altera dimēſionis.

Aduertendum ſecūdo ex Alb. & Auer. hoc quarto libro Cōm. n. 77 quod duplex eſt æqualitas. Altera dimenſionis, altera continentiæ, quæ dicitur ab Alber. ſecundum extenſionem. Aequalitas dimenſionis eſt, cum unum alteri æquatur ſecundum omnem dimenſionem, puta, longitudinem latitudinem & profunditatem. Conſtat autem, quod iſta æqualitas non eſt loci, & locati, non enim ſecundum omnem dimenſionem ſunt æqualia: ſic enim cum locus ſit ipſis receptiuum locati penetraret ſe cum ipſo, quod eſſe non poteſt. Altera eſt æqualitas ſecundum cōtinentiam, & hæc eſt ſecundum latitudinem, & longitudinem ſolam, qualis eſt æqualitas, quæ oſtenditur in duobus corporibus ſecundum ſolas ſuperficies.

1 concl. ſuperficiē concauā loci, & connexā locati, eſſe omnino æquales

De hac eſt difficultas, puta, an ſuperficies concaua continentis, & connexa locati ſint æquales. Eſt autem concluſio unica communis omnium fere, illas duas ſuperficies eſſe æquales ita, ut una non ſit altera maior. Ad cuius probationē oportet præmittere unum fundamentum latius lib. 6 tractandum, Nempe, indiuiſibile additum indiuiſibili, non facere ipſum maius nec, ſimiliter indiuiſibile additum quanto, ipſum augere. Quod eſt dicere punctum additum lineæ, non facit ipſum longitudinē: & linea addita ſuperficiei non facit ipſam latiorem: nec ſuperficies addita corpori, ipſum facit profundius, aut craſſius. Et hoc eſt unum fundamentum magnæ partis Philoſophiæ Peripateticæ.

fund. in diuiſib. additum indiuiſibili, non facit maius

Et probatur: quia ſi additione horum indiuiſibilium creſcerent quantitates, ſequeretur, quod partes diuiſæ non eſſent tantę ſimul quantum totum continuum, & ſic nunquam poſſet continuum in duas ſuas medietates diuidi. Sequela patet: quia per diuiſionem, nouæ in diuiſis partibus reſultant ſuperficies, quæ augerent partes illas.

1. ratio qua probatur illud fūd.

2 Præterea: quia experientia docet, quod diuiſo aliquo continuo, ſi iterum partes coniungantur, & contiguę fiant, ut nihil maneat intermedium, tunc non occupabunt maiorem locum ob illas nouas ſuperficies, quam ante, cum erant continuæ.

3 Pręterea: quia non quantum non poteſt augere quantum, & non extenſum non poteſt augere extenſum, & non profundum, non poteſt augere profundum. Non igitur creſcunt quantitates additione illorum indiuiſibilium ſecundum id, quo indiuiſibilia ſunt.

ex hoc fund. probatur concluſio

Stante igitur hoc fundamento, ratio concluſionis hæc eſt. Superficies loci concaua & ſuperficies conuexa locati terminant æqualem profunditatem: ergo ſunt æquales. Conſequentia eſt certa: ſed antecedens probatur. Quia ſuperficies conuexa locati eſt terminus intrinſecus totius profunditatis locati: ſuperficies uero concaua locantis pari modo: Vlterius tamen circundat ſuperficiem locati conuexam, ſed hæc nullam addit locato profunditatem, ut diximus: ergo tantam profunditatem terminat una, quātam altera.

Nota.

Sunt igitur æquales, ita, ut ea, quæ eſt locati, poſſet æqualiter terminare quantitatem locantis, & ea, quæ eſt locus, terminare intrinſece locatum.

Ad 1

Ad argumenta patet ſolutio. Ad primū dicitur, quod locans eſt maius locato, & continens contento, ſecundum ſuperficies conuexas utriuſque comparatione facta: at ſi concaua continentis proxima cū conuexa cōtenti comparetur, tunc utriq; ineſt æqualitas.

Ad 2

Ad ſecundum nota eſt ſolutio ex primo fundamento Non enim hic comparamus profunditatem, nec omnem dimenſionē corporis continentis, & contenti, ſed extenſionem ſolam.

Ad 3

Ad tertium dicendum, quod in eadem ſuperficie non ſunt duo circuli æquales ſupra idem centrum: nec unus diameter diuer-

diuerſorum circulorum concentricorum: tamen in diuerſis ſuperficiebus contiguis id fit, ac ſi duo circuli æquales unus alteri ſuperponeretur, uerum tamẽ eſſet dicere unum eſſe ſupra alium, ſicut uerum eſt dicere ſuperficiem concauam locantis eſſe ſuper conuexum locati: ſed tamen non occupando diuerſum ſitum loci, ſed omnino eundem, quaſi alteri ſuperinſcriptũ. Nam indiuiſibile cum locum non occupet ullum, aut ſpatium, additum alteri immediate, non faciet ſpatium. in eodem uero corpore id contingere non poteſt. Et ratio eſt: quia in uno corpore, & uno continuo nõ ſunt duo indiuiſibilia immediata, quin mediet diuiſibile: at in diuerſis corporib. ſe tangentibus poſſunt eſſe ſimul, & immediata: ſed de hoc inferius in lib. 6.

quomodo ab eodẽ cẽtro poſſint deſcribi duo circuli eiuſdem magnitudinis, & unus ſupra alte. rum.

Iam igitur manifeſtum eſt. Tex.XXXV.

Ex prædictis loci proprietatibus genus loci infert, ac ratiocinatur a ſufficiẽti quadam partium diuiſione, quæ talis eſt. Locus aut eſt forma, aut materia, aut interuallum, & ſpatium interceptum inter latera ſuperficiei continentis, aut ipſa ſuperficies continens: ſed non eſt forma, nec materia, nec tale interuallum. eſt igitur ſuperficies continens.

concluditur quod nã ſit genus loci.

Excludit autem, quod ſit forma, ſoluendo rationem, propter quam forma uidetur locus. Ratio autem eſt: quia forma eſt continens, & continens eſt in eo, quod cõtinetur. Si igitur locus continens eſt, forma eſſe debet. Reſpondet Ariſtotel. quod tam forma, quam locus terminant, & cõtinent, ſed non eodem modo. Nam forma terminat rem ipſam, cuius eſt forma, ita, ut in ea ſit: at locus eſt terminus, & continens extrinſecus, quia eſt ipſius continentis.

locus non eſt forma

Vel poteſt eſſe ſenſus, quod locus eſt etiam forma, ſed non locati [illegible] continentis corporis, & reſpec[illegible] co[illegible] locus eſt. Sed ſenſus prior eſt melior, quod forma terminet ipſum locatũ: locus uero ipſum continens, & ſimul utrumque ſit ſed non ob id idem ei unt: aliud enim eſt ſimul eſſe, aliud eſſe idem.

Ex eo autem, quod mutatur. Tex.XXXVI.

Oſtendit locum non eſſe interuallum: ac primo ponit rationẽ, propter quam locus uidetur eſſe interuallum. Vbi aduerte, quod antiqui exiſtimabant inter latera ſuperficiei alicuius continentis eſſe quoddam ſpatiũ interceptum, quod aſſerebant eſſe dimenſiones quaſdam, & corpus de prædicamẽto quantitatis ſolum abſque ſubſtantia, & iſtæ erant locus, in quem corpus adueniens recipiebatur: & iterum aliud adueniens recipiebatur priori recedente; ſemper enim illæ dimenſiones permanent, atque hæ cum corpore adueniente penetrãtur, fiuntque ipſi æquales, etiam ſecundũ profunditatem, & has uocat Ariſtot. interuallum.

Locũ non eſſe interuallum. Quid ſit interuallum.

Et ponit rationem, propter quam poteſt uideri locus interuallum. Nempe: quia quolibet corpore contento, & contiguo recedente, uidetur illud ſpatium, in quod recipiebatur, idem manere, quod quidem loco ineſt. Hoc tamen Ariſt. reiicit, ducens egregie, quod inter latera corporis continentis non eſt ullum ſpatium, & interuallum reale, niſi quantitatis cuiuslibet corporis contenti, quod incidit, & ſuccedit. Vt ſpatiũ inter latera uaſis, eſt ipſa aqua, cum plenum eſt aqua, & aer cum plenum eſt aere, uel alio corpore, cum plenum eſt, ipſum tale corpus eſt. Niſi enim illud corpus eſſet, latera uaſis iungerentur, ut latera utris ſubſtracto interius corpore.

Eſt autem notandum, quod dicit ſpatium eſſe quodlibet corpus eorum, quæ apta ſunt tangere Nam cum eſt corpus eiuſdem rationis cum continente, tunc ei continuatur, & non eſt locus, nec interuallum. Vt cum aeri continenti lignum, ſuccedit aer, tunc locus deſtruitur propter cõtinuationem. Vt igitur ſeruetur locus, & dicat eſſe interuallum, corpora debent ſuccedere quæ apta ſit contigua fieri, & latera continentis tangere.

Si autem eſſet aliquod ſpatium. Tex. XXXVII.

probatur locũ non eſſe inter uallum. 3. ratio

DVpliciter probat tale interuallum non eſſe locum. Prior ratio eſt, ſequeretur quod infinita eſſent loca pro quolibet corpore ſuccedente: Nam quælibet pars per ſe haberet locum, ſicut & ipſum totum.

Vbi aduertendum, quod pars non habet locum per ſe, quia non poteſt undiq; ambiri loco: qua parte enim continua eſt cum toto, nulla ſuperficie loci circunſcribitur. quod ſi ambiretur, utique per ſe in loco eſſent ſingulæ partes. Si igitur datur interuallum, quod ſe penetret cum locato, utique omnes ipſius locati particulæ ambirentur undique, atque per ſe in loco eſſent, quæ cum infinitæ ſint, erunt loca infinita per ſe unius totius, quod impoſſibile uidetur; non igitur interuallum tale locus eſt.

Simul autem & locus erit mutatus.

2 ratio

POſteriorem ponit rationem, dicens, quod loci erit locus per ſe, & unius per ſe multa loca, quod falſum eſt. Sequela patet: mutetur locus, puta, uas, ubi interuallum eſt cum aqua, & ipſo interuallo, & totum ſimul collocetur in ſpatio alterius uaſis; tunc dimenſiones huius ſpatii penetrabunt ſe cum uaſe, & aqua, & attingent ipſam aquam, & dimenſiones, quæ præerant, alterius ſpatii: & ſic locus erit per ſe ſecundum ſpatium ipſius aquæ, & alterius ſpatium.

Vlterius. conſtituatur totum hoc in alio ſpatio, & in alio, & alio: profecto innumera loca per ſe unius erunt, imo locorũ erunt loca. Ita eſt exponendum hoc arg. licet non ſit expreſſum in Ariſt.

Non eſt autem alius locus partis.

3. ex contrario, quod illa inconuene

HAec abſurda non ſequi ex ſententia propria Ariſtot. docet. & ſenſus eſt. Cum locus aquæ non ſit dimẽſio illa penetrans, ſed ſuperficies uaſis concaua, in qua modo aer, modo aqua recipitur. Cum uas mutatur, ille locus proprius idem manet, nec locũ aliũ proprium acquirit aqua; ſed uas eſt quod locum mutat; & conſequenter locus eſt aque, uerum non per ſe, ſed ſola ſuperficies interna uaſis. *da non incidant. In opin. Ariſt.*

Notandum eſt autem, quod locum, quem uas acquirit, uocat partem loci coeli, id eſt, mundi. Ac ſi dicat, eſſe locũ mundi; & quantum exiſtimo, locũ mundi uocat locum, qui non eſt ſecundum aliquod uas, quod eſt locus aquæ, ſed eſt locus alius, ſicut pro aliis corporibus, quæ nõ in uaſe ſunt: & uidetur Philop. aliquo modo ſic exponere. Vnde quod alicubi eſt, & nõ in uaſe, dicitur eſſe in parte loci mundi, id eſt, in loco mundano, & non arte aliqua facto, ut uas eſt. *Nota.*

Dicit ergo Ariſtot. cum uas aquæ tranſfertur, manet locus aquæ, qui eſt ſuperficies uaſis ipſis proxima; ſed non manet locus mundi, qui eſt ipſius totius, id eſt, uaſis cum aqua; tamen hic locus ſolum per ſe tangit uas.

Nota, quod uocat partem, cum dicit ſlocus partis ipſum contentum. *Nota.*

Hunc locum difficillimum eſſe confitentur interpretes, atque adeo quiſque exponit, ut intelligit, mihi uero ſic uidetur exponendus.

Et materia etiam uidetur utique. Tex. XXXVIII.

locus non eſt materia

COnſequenter probat nec locum eſſe materiam, licet aliquam habeat cum ipſa ſimilitudinem. & ponit ſimilitudinem loci cũ materia, quæ hæc eſt. Si locus conſideratur, ut quieſcẽs eſt, & idem manens. ac continuo ſuſcipit corpora, id eſt, unum poſt aliud, ut dicit Philop. nec ſeparatus eſt ab aliquo corpe, ſic uidetur materia, quæ eadem manens modo un[illegible] modo aliud recipit, nec nuda unqu[illegible] [illegible]enitur: ut corpus quod idẽ modo album, modo nigrum, modo molle modo durum. Hac igitur triplici ſimilitudine, materia locus uidebitur, & uocat imaginationem, ſimilitudinem. *quomodo cõueniat locus cum materia.*

Oſtendit tamẽ differentiam triplicem. Prima eſt ex tranſmutatione; nam in mutatio- *Quo differant lo*

ait, & materia latione materiæ, dicimus, quod erat aer, modo factus aqua. At in loco aliter: nempe, ubi erat aer, nunc eſſe aquam: non igi-
1 tur eodem modo materia, & locus recepti ua ſunt.

2 Altera differentia: materia eſt pars rei, & non eſt ſeparabilis ab ipſa manente: nō enim aqua manet materia ſeparata, at manet ſeparata a loco, in quo erat.

Tertia: materia continetur, & determi-
3 natur, at locus continet, & determinat; non igitur idem ſunt.

Si igitur nihil horum trium. Tex. XXXIX.

Concludit locū eſſe terminum continentis, i. ſuperficiem continentis. Nota.

Concludit ex præcedentibus. Cū locus non ſit aliquod ex tribus propoſitis. Non enim eſt forma, non materia, non interuallum; relinquitur quartum, quod ſit terminus continentis, i. ultima ſuperficies corporis continentis.

At quia quod continet, aliquid cōtinet, explicat quid ſit, quod continetur: & dicit eſſe corpus mobile ſecundum locū: quod exiſtimo eſſe dictum, ut intelligamus res corporeas eſſe in loco tantum, non tamen omnia quæ ſunt: & ex hoc poſtea ſoluet unum arg. Ariſt. ex præpoſitis.

Videtur autem aliquid magnum. Tex. XL.

inuento iam genere loci, quærit Ari. differentiā.

Quantum exiſtimo Ariſt. hic uult differentiam loci inuenire, nondū n. tota eſt loci definitio tradita, ſed ſolum ipſius genus, quod ſit ſuperficies ultima cōtinentis, nondum autem hæc locus eſt. Vas enim continet, ſed non locus proprie eſt, ut eſt uas, & ſolum continet. Ob id iterum repetit difficile eſſe locum inueſtigare: quia cum habeat cum multis ſimilitudinem, nō ita facile ab illis diſtinguitur. Videtur enim materia, & forma, & interuallum, propter ſimilitudinē.

Not methodum Ari.

Conſidera uero ſubtilem methodum Ariſt. modo n. ponit ſimilitudinem cū interuallo: ex ea enim colliget differentiam ultimam loci, & totam definitionem. Interuallum locus uidetur, quatenus fixum manet, & quieſcēs motis corporib. quæ in ipſo ſunt; ob id non ſuperficies corporis ultima tantū, ſed ipſum interuallum locus uidetur, quaſi locus ſit immobile quid.

Ponit autem motiuum horum, quo inducebantur ad tale interuallum ponēdū. Nam cum aer nō uideatur, & incorporeus appareat, cum ubi plenum eſt aere, apparet, præter latera uaſis, eſſe interuallum illud, in quod corpora recipiuntur, quod idem ſemper manet, quod re uera non ita eſt. Eſt enim aer corpus ſua raritate inuiſibile, occupans tamen locum, nec ibi uacuum eſt, nec aliud interuallum præter aerem cum aer eſt, ſicut cum eſt aliud corpus craſſum.

Vt autem uas locus eſt. Tex. XLI.

quomodo differunt rem eſſe in uaſe, & in loco.

Differētiam ponit inter modum, quo in uaſe aliquid eſt, & modum, quō in loco: & inter ipſum uas, & locum. Et dicit, quod uas ſimilitudinem cum loco habet, & differentiam: pariter locus cū uaſe. Vas enim continēt, ut locus: ſed uas eſt mobile. Locus continet, ut uas: ſed locus eſt immobilis. Vnde in hoc differt locus a uaſe, quod immobilis eſt.

quid ſit locum eſſe immobilem

Aduertendum autem, quod locum eſſe immobilem, eſt, quod non ſimul cum re ipſa moueatur, ſed quod maneat, & quieſcat, remota, & recedente. Id enim, quod ſic continet, ut ſimul feratur hinc inde cū re, continet, ut uas, nō ut locus. Proprium autem eſt loci continere ſic, ut non feratur cum ipſis rebus, ſed quieſcat ipſis recedentibus.

Et exemplo explicat. Cum cymba fertur per fluuium, illa aquæ pars, quæ continet cymbam ſubtus, & cum cymba fertur, nō dicitur locus proprie cymbæ, ſed uas quia cum ipſa fertur. At totus fluuius, qui im motus, ſecundum ſe totum manet, potius dicitur locus, communis tamen. Vnde cymba manet in toto fluuio, ut in loco & per ipſum fertur, ut per locum. At in aqua illa, in qua fertur, quia mobilis eſt, manet, ut in uaſe.

definitio loci perfecta, ſ. prima ſuperficies continentis immobilis

Colligit ex hoc definitionem loci perfectam. Locus eſt terminus primus continētis, immobilis. Dicitur terminus, i. ſuperficies, ad excludendū interuallum, formā, &

materiam, Dicitur, primus, ad excludendū locum communem, qui non ſecundum ſe locus eſt, ſed ſecundum proprium. Dicitur, immobilis, ad excludenda uaſa, quæ non continent, ut locus, ut talia ſunt, niſi immobilia, & fixa maneant, & tunc loci rationem habent.

Atque propter hoc medium cœli. Tex. XLII.

Locum eſſe immobilem

Confirmat locum immobilem eſſe, & fixum ex communi ſententia. Omnes enim dicunt duo eſſe loca propriiſſima omnium Vnum ſurſum, alterum deorſum. Vnus locus eſt ultima ſuperficies cœli uerſus nos, id eſt, cōcauum lunæ. Alter eſt medium cœli, puta terræ locus.

Et ratio, quare hæc duo loca ſunt propriiſſima, eſt propter ipſorum immobilitatem. Nam ſuperficies cœli, quamuis undecunque circunferatur ſemper tamen obſeruat locum eundem, nec aſcendit, aut deſcendit, nec ad dextram, aut ſiniſtram deuiat. Similiter terra in æquali manet ſemper diſtantia. ob id hæc loca maxime loca ſunt. Locus igitur fixus debet eſſe.

Quare cum leue quidem ſit.

Quid ſit locus ſurſum, & deorſum

Ex his duobus locis uter ſit ſurſum, aut deorſum, explicat per motum corporum in talia loca, dicit. Cum is locus ſit deorſum, quo grauia feruntur, atque ad medium, & ad terram ferantur, ſequitur, quod locus ille, qui medium ambit, qui eſt concauum aquæ, & ex parte concauum aeris, qua parte terra diſcooperta eſt aquis, ſit locus deorſum; & ipſum medium, puta, terra, quæ in tali loco eſt, dicitur eſſe deorſum.

Vlterius, cum is ſit locus ſurſum, quo leuia feruntur, & ferantur in cœli ſuperficiem ultimam uerſus nos, ſequitur, quod tale ultimum ſit locus ſurſum, & ipſum ultimum, quod in tali eſt loco, puta, ignis eſt in loco ſurſum.

Vnde colligit locum eſſe ſuperficiem continentem, & ut quoddam uas: talia enim loca dicta ſuperficies, & plana continentia ſuas. Et huius textus hanc eſſe expoſitionem exiſtimo, quamuis non eodē modo omnes exponant.

Amplius ſimul cum ipſa re.

O curris Ari. obiectioni

Videtur obiectioni reſpōdere. Quia cum locus non ſit interuallum penetrans ſe cum locato, quis dubitaret, quomodo locatum in loco ſit, & cum eo coniungatur.

Reſpondet quodammodo coniungi & ſimul eſſe ſecūdum ſuperficies. Sunt autē ſimul, ſicut finis eſt cum eo, cuius eſt finis, & terminus. Coniunctio enim finis, & finiti ſecundum extremitates tantum eſt.

Caput Quintum.

Cui igitur corpori eſt aliquod. Tex. XLIII.

ex definitione loci colligit Ari. quæ ſint in loco, & quæ non

Ex loci definitione uult oſtendere, quæ dicantur eſſe in loco, quæ uero non: dicitque, illud corpus, quod extra ſe habet aliquod continens, eſſe ſecundum ſe in loco: quod uero non extra ſe habet aliquod tale, in loco ſecundū ſe non eſſe, ſecundum tamen partes eſſe poſſe. Et explicat per motum: ut ſi aqua ſit unum corpus, quod non haberet extra ſe aliquid, tunc ſecundum ſe totam nō eſſet in loco, nec moueretur: ſecundum partes tamē moueretur, & eſſet in loco, quia una pars ab altera contineretur.

Hoc in loco eſt magna controuerſia inter expoſitores, quid ſit quod in hoc textu dicitur, eſſe in loco ſecundum partes, non autem ſecundum ſe totum. S. Th. n. uult, quod loquatur de ultima ſphæra, & primo mobili, quod quidem eſt in loco ſecundū partes continuas, quia una continetur in altera, non ſicut in loco actu, quia ſunt cōtinuæ, ſed ſicut in loco in potētia. Si enim diuiſæ eſſent, tunc in loco eſſent actu. Vnde ultima ſphæra non eſt in loco ſecundū ſe totam ſed ſecundum ſuas partes, non quidem in actu, ſed in potentia.

Huic

Huic expoſitioni fauet exemplum Ariſ. de aqua At re uera, non eſt admodum cõſona hæc expoſitio textui, ut uidebitur in proceſſu: & exemplum de aqua ſolum eſt, ut doceat aliquid eſſe in lo o, & moueri ſecundum partes, non tamen quod eo modo ſe habeant partes in hoc toto, de quo loquitur, & in ipſa aqua.

2. græc. expoſ. Alia expoſitio eſt Græcorum fere omnium, qui per cœlum totum aggregatum ex orbibus intelligunt, & hoc dicunt non eſſe in loco ſecundum ſe totum, ſed ſecundum partes Et uocant partes, orbes contiguos; unus enim in altero cõtinetur.

3. Albe. uerior expoſ. Tertia expoſitio eſt Alber. qui per totũ, & cęlum, uniuerſum mundum intelligit, qui ſecundum ſe totum, in loco non eſt: eſt tamen ſecundum partes. Et re uera huic expoſitioni admodum fauet textus, & mihi etiam placet, nec uidetur ab ea abhorrere Simpli.

Senſus Ariſt. Dicit ergo Ariſt quod totum, id eſt, uniuerſum quodammodo mouetur, quodã modo non. Secundum ſe quidem non mouetur, ut mouet locum At ſecundum partes mouetur: ſecundum quaſdam circulariter, & non ſurſum, & deorſum, ut ſecundum orbes cœleſtes: ſecundũ alias uero ſurſum, & deorſum, ut ſecundũ elementa grauia, & leuia.

Subdit tamen, quod hic locus eſt partium, id eſt ſicut ſecundum partes mouetur, ſic eſt ſecundum partes in loco aliter, & aliter pro partium diuerſitate: ubi profectò expoſitio noſtra nota ſit. Si enim per totum ultimam ſphæram intelligeret, nullo modo ſecundum ſurſum, aut deorſum moueretur, ut ſecũdũ partes: nec etiam ſi ſolũ aggregatum orbium intelligeretur.

Vt autem dictum eſt. Tex. XLIIII.

Aliquid eſt in loco dupliciter uel in actu, uel in potentia. Vult declarare quomodo ſit in loco totum hoc cum explicuiſſet quomodo moueatur Per motum enim locus apparet. Diſtinguit igitur dupliciter aliquid eſſe in loco. Vno modo potentia: ſicut pars ineſt toti continuo ſimilari, ut loco, non tamen actu, ſed potentia, quia diuidi poteſt, & contigua manere Et uocat totum ſimilare, quia in hoc eſt perfecta magis continuitas.

Ponit exemplum, quo una pars contigua eſt alteri: nempe partes in aceruo ex multis continuis inſunt aliæ aliis actu, quia iam diuiſæ ſunt adinuicem.

Et hæc diſtinctio mouit ſatis probabiliter S Tho. ut exiſtimaret loqui Ariſtotelem, de ultima ſphæra. quæ eſt in loco in potentia, ſecundum partes, Attamen Ariſ. ſi diligentius conſideramus, hoc non dicit, ſed ſolum utitur diſtinctione hac ad oſtendendum, mundum ſecundum partes eſſe quidem in loco, non potentia, ſed actu, ut patebit in textu.

Atque ad quidẽ per ſe. Tex. XLV.

Vbdiuidit ea, quæ actu ſunt in loco. Quædam enim ſecundum ſe, quædam ſecundum accidens. Nec d clarat quid unũquodque ſit, quia ſuperius dictum eſt, niſi exemplis. *Quæ ſint in loco actu. alia ſunt per ſe. alia per accidens*

Omne corpus, inquit, mobile, ſecũdum locum, aut ſecundum augmentum, uel decrementum, per ſe in loco eſt. Et mobile ſecundum locũ uocat id, quod mouendo totum ſuum locum mutat. Vnde quæ circulariter mouentur tantum, non dicuntur hic mobilia ſecundum locum, & lationẽ: talis enim motus non latio, ſed circumlatio dicitur, ut notat Alex. *Nota.*

Dicit igitur, quod cœlum, id eſt, uniuerſum non ſic eſt in loco per ſe, cum nõ ambiatur aliquo corpore, ut dictum eſt. Partes ipſius ſunt quidem ſic in loco, quia una contigua eſt alteri, & ab ea ambitur: ſed non totum ipſum, cum nulli alteri extra ſe ſit contiguum.

Alia uero ſecundum accidens. ut anima.

Nota. Quæ ſint in loco per accidens

Ponit aliam diuiſionis partem: Alia eſſe in loco per accidens, uſ anima, & cœlum.

Et nota. quod per eſſe ſecundum accidens in loco comprehendit ea, quę ſuperius dicta ſunt, eſſe ſecundum aliud, id eſt, per partem: & ſimiliter, eſſe per accidens, id eſt, eſſe in eo, quod eſt per ſe, ut anima eſt per accidens in loco, quia eſt in compoſito, quod eſt per ſe: ꝑ t o d id poſuit hic duo exempla, puta, animam,

quæ

quæ eſt in loco per accidẽs, quia eſt in eo, quod per ſe in loco eſt:& cœlũ ſeu totũ, quod etiam eſt in loco per accidens : u e-rum non eodem modo,ſed ſecundũ aliud, & per partes. Et ob id dicit, cœlum eſſe, in loco per accidẽs,quia omnes partes in loco habet.

Dicit(quodammodo)quia non omnes. Vna enim in loco nõ eſt,puta,ultima,ſphęra continens.

Nota. Et attende,ꝙ loquitur de loco in actu, & conſequenter de partibus contiguis, quorum una eſt in altera, ut in loco : ut unum elementum in altero, & unus orbis in altero.

Et propter hoc omnia in cælo ſũt. Tex. XLVI.

Quæ nõ partes cæli.i. mundi ſint in loco. & quæ non. SI uniuerſum in loco ſm partes eſt, dubitare quis poſſet, quæ partes in loco ſint, & quæ partes aliarum ſint locus:Hæc enim oportet utraque, ut ſecundum partes ſuas aliquid in loco ſit; loco,inquam,non extra ſe.

Ad hoc dicit Ariſt.omnia eſſe in cœlo, puta elementa, ut terra in aqua, aqua in aere,aer in igne, ignis in cœlo, ipſum autem cœlum eſt quoddam totum, in quo iſta continentur, & ipſum non iã in alio.

At quia non continet cœlum, niſi ſecũdum ultimam ſuam ſuperficiem,qua tangit mobilia corpora,id eſt, elementaria, ideo addit,locum eſſe ſecundum ultimum terminum,quem uocat quieſcẽtem, quia non mutat ſecũdum ſe totum locum, ſed intra locum mouetur.

Nota. Vbi notandum, ꝙ noluit diuidere cœlos in orbes,ſed totum cœlum ſumpſit ꝓ unico corpore. Non enim ſunt orbes diuerſæ rationis,ſicut ſunt elementa. quod ſi uelimus diuidere,nulli dubium eſt,quin unus ſit in alio, donec ad ultimum & ſupremum omnium deueniamus, qui nullum actu habet locum. Vide igitur quid Ariſt. ſentiat de loco in actu ipſius uniuerſi,quod ſecundum locum in toto non eſt, ſecundum quidem partes eſt, & ꝙ quędã partes in loco ſunt:una eſt, quæ iam amplius in loco non eſt.

Manifeſtũ aũt ex his. Tex. XLVII.

Soluitur arg.cõtr. SOluit rationes ſuperius poſitas, uec curat ſolutiones exprimere, quia notæ ſunt ex declaratione loci : ſed argumentã ſolum recitat:& non omnia, ſed quatuor illorum:reliqua duo nullam habent difficultatem.

Primum argm̃ eſt de argumento loci, quod erat in text.13.dicit,ꝙ non eſt opus augeri locum cum augetur locatum. Philop.reddit rationem. Augmentum .n. proprie fit ſm trinã dimenſionẽ: cũ .n. uiuens augetur ſecũdũ latitudinẽ, longitudinẽ,ac profunditatem augetur. Cum igitur locus ſit ſuperficies circunſtans,non corpus aliquod,cum augetur locatum, nõ eſt opus ꝙ locus augeatur, ſed quod cedat illi aer, in quo eſt,& ſuperficies extendatur. *Ad 1*

Obie. Dices,nunquid cõdenſatur, & conſtringitur, cum corpora augentur? Reſpondet Philop.quod nõ eſt opus,quia cũ non fiat augmentum, niſi ex ſubtractione cibi alicuius,quod in rei ſubſtantiam conuertitur,locus ille,a quo cibus aufertur, aere, uel alio corpore impletur, & manet ſemper,quo aer diuerti poſſit, & cedere augmento corporum. Præſertim cum minus ſit augmentum, quam loca, quæ deſeruntur a cibis,& alimentis. Non enim quanta eſt cibi quantitas, augmentum eſt. *Solut.*

Ad 2 Soluit ſecundam rationem, qua probabatur puncti eſſe locum,& hoc negat. Cũ enim locus ſit ſuperficies ambiens,ac tantum corpora per ſe ambiantur;per ſe ſola habent loca.

Ad 3 Soluit tertiũ, quod duo corpora ſimul eſſent Et dicit, quod locus non eſt æqualis ſecũdũ profunditatem, ob id nõ datur penetratio illa. Si enim locus eſſet illud ſpatiũ,& interuallum æquale toti locato, tunc eſſet illa penetratio. Sed negatum eſt tale ſpatium, & interuallum eſſe locum, ſed ſuperficiem exterius ambiẽtem.

Ad 4 Soluit quartũ argumẽtum, quod erat Zenonis,docens locum eſſe in aliquo nõ tamẽ ut in loco,ſed ut terminus eſt in terminato, & ſic dicitur eſſe in ipſo locato. Vnde non quicquid eſt,in loco eſſe debet, ut illi exiſtimabant.

Et fertur igitur ad ſuũ. T.XLVIII.

declaratur ſexta proprietas loci. SExtam loci proprietatem tandem declarat, ut Simpl.notat. Nempe, omnia ferri naturaliter in locum ſuum, & ibi manere,& quieſcere. Hoc utrumq; modo

decla-

declarat: & primo dicit, merito omnia naturaliter in ſuum tendere locum, ut ignis ad cõcauum lunæ, aer ad concauum ignis aqua ad concauum aeris, & ſic conſequenter.

cur omnia ferãtur ad ſuum locũ. Cuius ratio eſt: quia locata habent quãdam naturalem cõuenientiam cum corporibus hiſce. quæ ipſa continent, & loca ipſorũ ſunt. Vnde ad ipſorum ſuperficies locata tendunt propter cõformitatẽ, quã cum corporibus habent. Sunt enim ipſis congenea, & connaturalia. Vocat congenea copora quæ conſequenter ſunt. Illa dicuntur conſequenter, quorum unum eſt immediate poſt aliud, ut aer, & ignis conſequenter ſe habent, & aqua, & aer, terra, & aqua; ignis, & cœlum Iſta autẽ, quę ſic conſequenter ſunt, congenea ſunt & ſymbola, id eſt, communicantia in una qualitate. Ignis enim calidus, ſicut & aer ſibi proximus. A qua humida, ſicut & aer & frigida ſicut terra: propterea magis inter ſe, proportionata ſunt. Et dicuntur tãgere ſe, non ui aliqua, ſicut lapis ſurſum miſſus tangit aerem uiolenter: non ſic unum elementum ſibi proximum tangit.

Dicuntur etiam adnata, & compaſſibilia, id eſt, quia a natura ſic ordinata ſunt, & non ſe deſtruunt mutuo, cum in locis propriis ſunt, & maxime propter cœli influxum, ut ſuperius diximus; cum uero ſe tangunt alias extra locum proprium, inuicem ſe deſtruunt.

Hæc igitur ratio eſt, ut unumquodque ex his elementis proprium in locum merito tendat.

Et manet igitur natura omne.

Cur elementa in ſuis locis quieſcant. Reddit rationem alterius, cur unũquodque maneat in ſuo loco. Et dicit rationabiliter id eſſe, quia ad locum ſuum unumquodque tendit, ſicut diuiſa pars ad ſuum totum: ut pars aquæ ad aquam, & terræ ad terram. Hæc autem ulterius non procedit, cum totum ſuum attingit. Ita & totum ipſum non procedit, cum locum ſuum attingit; Eſt enim ut pars, locus autem ut totum, ut in ſequenti textu declarabitur adhuc.

Sic autem & aer ſe habent.
Tex. XLIX.

Oſtendit quod locatum eſt ut pars, locus autem ut totum, & dicit, quod aqua eſt ut materia, aer ut actus, & forma. At materia rationem habet partis, actus uero rationem complet totius, quia in ipſo, & per ipſum actum totum conſumatur. Quod autem aqua ſit materia aeris, oſtendit; quia eſt potentia aer. Et quamuis aer ſit etiam potentia aqua, tamen alio modo, quam aqua eſt aer. *locus ſe hẽt ut totũ & forma, locatum ut pars. & materia.*

Notandum ꝙ elementa habent inæqualem notabilitatis gradũ Quædam .n. ſunt perfectiora; quædam imperfectiora. Perfectiora locũ obtinẽt propius cœlum, qualis eſt ignis, poſt ignẽ, aer. Sunt.n. minus materialia aliis: & ita quæ perfectiora ſũt, locus aliorum imperfectiorum ſunt. No. 1

Aduertendum ẽt ulterius, quod cũ per fectũ fit imperfectum, dicitur corruptio. Cum uero contra eſt ex imperfecto perfectum, generatio. Vnde cum ex aqua aer, & ex inferiori elemento fit ſuperius, generatio dicitur: contra uero, corruptio. Ob id dicit Ariſt. quod aqua eſt in potentia, aer, ſed non contra, niſi altero modo; qa illa eſt generatio, hæc uero corruptio. No. 2

Ex his uult Ariſtot. dicere, quod elementa inferiora, cum imperfectiora ſint, tendunt ad locum ſuperiorum, quæ perfectiora ſunt, & habent ſe, ut partes, quia inferiora ſunt quodammodo materia, ex qua ſuperiora generantur: hæc enim generatio eſt. Dicitur autem pars inferius reſpectu ſuperioris, uerum non eſt abſolute pars, ſed quodammodo, quia aqua non componit aerem, niſi ſui corruptione.

Determinandum autem eſt de his.

Quia hoc ad libros de generatione potius pertinebat, ſe remittit illuc, & excuſat ſe de his, quæ dixit extra locum. Hoc tamen fuit, quia parum attinebat ad tractationem hanc de loco, ut redderetur ratio, quare unumquodque maneret in loco proprio.

Concludit,

Concludit,quod cum aqua , & inferius quodq; ſit ſimul actus , & materia (quan quam non eodem modo , nam eſt poten tia aer, qui dicitur actus, eſt uero actu ma teria ipſa,) & aqua habebit ſe , ut pars ad ipſum totum,& dum aqua perſeuerat, & pars,tanget aerem,& erit in loco: at cum conuerſa fuerit in aerem,iam non erit in loco,ſed unum cum ipſo.

locus & locatum unũ quodã modo cõponunt

Poſſemus iſta explicare ſic,quod locus, & locatum unum totum quodammodo componant,in quo materiæ locum habet locatum,formæ uero ipſe locus. Et ſicut materia tendit ad totum ipſum , copulan do ſe formæ,nec ultra formã procedit:ita locatum ad locum. Eſt conueniens expo ſitio.

Epi.Ari.

Concludit Ariſtot. ſe iam de loco quid ſit,& quod ſit,oſtendiſſe,ut dictum fuit a principio,ac conſequenter qualis ſit. Hæc Ariſtot.de loco.

An locus ſit ſuperficies continentis. Quæſtio. III.

diuerſitas ſententiarum de loco.

Aequum eſt , quæ diximus de loco circa textus expoſitionem,diligen tius examinemus eſt enim de lo co tractatio profecto admodum difficilis,in qua antiqui laborarunt mul tum. Ideo quid ipſi ſenſerint circa loci na turam , oportebit conſiderare. Quatuor fuerunt ſententię præcipuæ de loco aliis prætermiſſis , quæ fuse habes apud Sim plicium in digreſſione de loco . Primæ tres exiſtimabant locum eſſe ſpatiũ illud totum , quod occupatur a corpore,quod dicitur eſſe in loco: quod quidem ſpatium eſt longum, latum ,& profundum,nec eſt idem cum ipſo corpore , quod in illo eſt imo eidem ſpatio ſuccedunt multa corpo ra. Itaque locus cuiuſque corporis,eſt ſpa tium totum, quod ipſum corpus occu par ſecũdum ſuam trinam dimenſionem. Vt ſi imaginaremur uas omni corpore ua cans,illud ſpatium eſſet diſtinctum ab om nibus corporibus,in quod recipiuntur ua ria corpora. Tale ſpatium locum eſſe dixe runt.

in quo cõueniebãt 3. primæ

1. ſent. Procl.

Quid tamen ſpatium hoc eſſet , non eodẽ modo omnes dixerũt , ac in hoc ſue runt diuiſę tres ſententiæ. Prima fuit Pro cli.cuius uerba recitat Simplic. dicentis , hoc ſpatium eſſe corpus animarum , indi uiſibile,immobile, & immateriale.

Corpus quidem dicebat eſſe :quia ſpa tium debet eſſe æquale locato, at non eſt æqualitas hęc niſi corporibus , & quan tis. Indiuiſibile dicebat eſſe, id eſt , cuius partes non poſſunt ſeparari: quia non eſt poſſibile ſeparare aliquam particulam ab altera,niſi mediet ſpatium, hoc autem eſt ipſum corpus : eſt igitur inſeparabile , & ob id immateriale dicebat eſſe. Vlterius , erat immobile, quia non poſſet moueri , niſi ad ſpatium aliquod Hoc autem fieri non poteſt:eſſet enim locus ad locum mo tus , & locus in loco. Imaginatur itaque hac ſubſtantiam per totum mundum ſparſam,in qua tota mundus eſt , in cu ius partibus uaria corpora particularia continentur,quæ & mouetur ſucceſſiue.

2. ſent. Chryſippi,& Ep. Philo.

Secunda ſententia fuit aliorum , qui hoc ſpatium non ſubſtantiam, ſed ſolam quãtitatem, & dimenſiones exiſtimabãt, & iſti fuerunt Chryſippus, & Epicurus, ut refert Them.& Academici, ut refert Alb. Huius etiam ſententiæ fuit in pręſenti Philop. Non tamen omnes eodem modo dixerunt, nam Epicurus dixit aliquando eſſe has dimenſiones ſine ullo corpore re cepto in eis, & ita uacuum eſſe in natura: Academici uero, & Philop. non admittũt tales dimenſiones unquam eſſe ſine cor pore aliquo uno aut altero,eſſe tamen di ſtinctas a dimenſionibus corporum ſingu lorum:& ſic defendit Philop.contra Ariſ. & ſoluit rationes eius, & ipſum multum redarguit.

3

Tertia ſententia eſt quorundam , quos citat Auic.2.lib. ſuffici. c.6. Hi dicebant hoc ſpatium non eſſe quid reale,ſed ſecun dum ſe,uacuum quoddam , cuius eſſe eſt carentia corporis ita, ut repleri poſſit. Et poſſumus hoc declarare . Demus ſecun dum potentiam diuinam,uacuum uas,cũ id poſſit eſſe , tunc uaſis extrema mane bunt, ſicut modo ſunt diſtantiæ,& erit il lud ſpatium medium , quod non eſt quid reale,tamen eſt uacuum,quod repleri po teſt. Hoc modo dixerunt illi eſſe locum , quamuis non detur expers corporis ali quius: quia uno recedente , alteri umſuc cedit.

Quarta

4. Ariſt. Quarta ſententia eſt Ariſtot. & eſt aduertenda. Putat ſpatium non eſſe quid diſtinctum a corpore, quod eſt inter extrema, ut ſpatium uaſis interius nō eſt aliud quam ipſe aer, cum plenū eſt aere, aut aqua, cum plenum eſt aqua: aut quoduis aliud corpus, quod illic eſt. Tot enim ſunt ſpatia, quot ſubintrant corpora. Nihil eſt idem illic niſi eadem ſuperficies, continens modo unum, modo alterum corpus. Ob id exiſtimat locum non eſſe ſpatium, cū nullum ſit præter ipſa corpora, ſed ſuperficiem ultimam corporis continentis. Hanc ſententiam ſequitur Themi: & eam defendit Simpli. Alex. & reliqui omnes, & modo recepta eſt omnium probabiliſſima inter Latinos.

At quia iſta ſententia non ita certa eſt, quin multis poſſit redargui, & oppugnari argumentis: proponam octo argumenta Philop. & Epicureorum, quibus ipſorum ſententia probatur, & etiam aliquot argumenta noſtra, quæ magnam etiam afferunt difficultatem.

1. Obiec. contra ſent. Ariſtot. ex trina dimenſione Primum argumentum Philo. Corpus, ut corpus, in loco eſt: ſed corpus trinam diuiſionem dicit: locus igitur trina dimenſio eſt: Si enim corpus ſecundum ſuperficiem ſuam ultimā in loco eſſe dicas, hoc iam profecto, non eſt corpus, ſed corporis ſuperficiem in loco eſſe.

2. ex æqualitate loci Secundo locus eſt æquali locato: at locatum eſt corpus trinam habens dimenſionem: locus igitur trina dimenſio eſt. Si enim æqualitas loci ſolum ſit ad ſuperficiem locati, hoc non eſt, locum locato eſſe æqualem ſed ſuperficiei locati.

3. ex immob. loci Tertio. Si locus eſt ſuperficies, cum hæc ſint in aliquo corpore, erit locus mobilis ad motum illius corporis, cuius eſt ſuperficies: at locus immobilis eſt.

4. ex ult. ſphæra Quartum eſt argumentum forte contra Ariſtote. ſequitur enim, quod ultima ſphæra non eſſet in loco: hoc tamen eſt falſum. Patet, illa ſphęra mouetur uere localiter, igitur eſt in loco. Quo enim pacto, quod non eſt in loco, localiter moueri poteſt? Nec ſufficit dicere, quod eſt in loco ſecūdum partes, nam talis locus eſt in potentia, at motus localis iſte in actu eſt.

5. ex motu locali. Quinto Si locus eſſet ſuperficies, ſequitur, quod dum quis mutat locum, non mutat niſi ſuperficiem: ex hoc autem ſequitur, quod nulla diſtantia poſſet pertrāſiri, quod probatur: Quia cum ſuperficies ſint indiuiſibiles, quantumcunque cumulentur ſuperficies ſuperficiebus, non augebitur ſpatium, ſicut nec cum adduntur pūcta punctis.

6. a rōne menſuræ Sexto probatur, quod ſit ſpatium aliquod a corporibus diſtinctum: Menſura debet eſſe una diſtincta a corporibus menſuratis; ſed corpora, uerbi gratia, quæ uaſis menſurantur non ſolum quoad ſuperficies, ſed quoad profunditatem ipſorū totam menſurātur: ergo re uera eſt aliquod ſpatium menſurans dimēſiones corporū, diſtinctum ab ipſis.

7. ab experientia Septimo Multæ experientiæ docent nō poſſe unū corpus egredi ab aliquo loco, quin intret alterum, quod ideo fit, ne detur ſpatiū uacuum, ut omnes fatentur: eſt igitur aliquod tale ſpatium, quod ſua ui trahit ſemper corpus, & quod natura non patitur corporis expers eſſe.

8. a mōnſtro intelligendi Octauo: Intellectu concipimus diſtantiam, & ſpatium inter latera uaſis, nullo concepto corpore ex his, quæ ilhc ſunt, igitur ſpatium in ſua ratione nullū dicit corpus, ſed illam ipſam dimenſionem. Hæc ſunt argumenta Philop.

Sunt etiam argumenta alia ad probandum non eſſe ſuperficiem locū. Vnde ſit *9 ex mobilitate ſuperficiei, quæ ponitur locus* nonum; ſtat aliquid in eodem loco manere mutatis multis ſuperficiebus ambientibus, non igitur ſuperficies eſt locus. Antecedens probatur. Ponamus corpus aliquod in aere poſitū per tempus aliquod quieſcere, & quod aer uenti flatu moueatur, eſt argumentum: illud corpus quieſcens illo tempore manet in eodem loco, & tamē cum uento moueatur, aer noua, & noua ſecundum ſe totum, ambitur ſuperficie. non ergo ſuperficies locus eſt: eſſet enim tunc in pluribus locis.

10 ex cōuenientia loci & locati Decimo Si ſuperficies eſſet locus, tunc ſuperficies ignis eſſet locus aeris; ſed hoc eſſe non poteſt: nam ignis aduerſatur aeri: locus autem naturalis rei eſt conſeruatiuus, non ergo eſt ſuperficies. Quod ſi dicas, quod eſt locus naturalis, quia communicat in una qualitate Nihil ualeat reſponſio; nam hac cauſa facilius corrumpentur inuicem, quam duo contraria elementa, quia minor eſt pugna, & minor reſiſtentia. Duo autem omnino contraria magis

durant: quia ratione duarum qualitatum contrariarum, & licet una agat, altera defendit, & reſiſtit.

11 aque grauium. Vndecimo. Si ſuperficies, puta aquæ, locus eſſet terræ, terræ partes mouerentur ad illam ſuperficiem aquæ, & lapides, & reliqua grauia: at hæc prorſus ad centrum deſcendunt, non igitur ſuperficies, eſt locus.

12. quia unũ corpus duo haberet loca Duodecimo. Quia Vnum corpus duo haberet loca, imo plura, quia eſt corpus partim in aere, partim in aqua, partim in terra collocatum: at nullus dicet, niſi quod in uno eſt loco: ſuperficies tamen multæ ſunt, & diſtinctæ. Hæc ſunt præcipua argumenta, quæ contra ſententiam Ariſtot. fieri communiter poſſunt. Pro huius quæſtionis determinatione reſpondetur aliquot concluſionibus.

1. concl. contra Proclum Prima concluſio. Spatium illud non poteſt eſſe talis ſubſtantia, quam Proclus cõſtituebat, probatur. Si talis ſubſtantia eſt, uel eſt incorporea, uel corporea. Si incorporea, non poterit extenſa eſſe, & profunda cum locato: hoc enim corpori ineſt. Si corporea, quantitatem ergo habet, penetrabitur que cum corpore quolibet: at duorum corporum penetratio naturæ non conceditur, ut alibi probandum eſt; non igitur eſt ſpatium illud ſubſtantia.

2. contra Philop. 1. ratio Secunda concluſio. Spatium illud non eſt ſola quantitas, aut dimenſio realis, ut imaginabatur Philop. Probatur. Si illa eſſet quantitas ulla realis, utique penetraret ſe cum corpore locato, quod etiã admittit Philopo. Sed quod id non poſſit eſſe, probat Themiſt. Nam ſequitur, quod duo corpora ſe poſſent eodem modo penetrare.

Si enim dicatur non poſſe, quæro, Aut id prouenit ratione qualitatum, aut ratione ſolius ſubſtantiæ, aut ratione quantitatis. Ratione qualitatum eſſe non poteſt, quia multæ ſe penetrant in eodem ſubiecto, nam albedo, dulcedo, humiditas, frigiditas, in unico lacte ſimul ſunt. Non ratione ſubſtantiæ, quia ſubſtantia de ſe penetratur cum ſubſtantia, ut forma cũ materia, anima cum corpore. id igitur prouenit ratione quãtitatis. quod ſi quãtitas non obſtat ſecundum opinionem hanc, profecto duo corpora ſe penetrabunt.

2 Præterea ſecundo. Si illud ſpatiũ quantitas eſt, datur iam accidens ſine ſubiecto, quod ſine dubio magis eſt abſurdum, quã dicere locum eſſe ſuperficiem, imo illud eſt impoſſibile.

Reſpondet Philop. quod illa quantitas ſemper eſt cum corpore locato aliquo. Iſta reſponſio nulla eſt, nam, uel eſt in eo, ut in ſubiecto inhæſiue, uel non. Si non, idem eſt idem inconueniens. ſi autem ſic, cum poſtea eadem quantitas maneat recedente illo corpore, datur unum accidẽs, quod migrat de ſubiecto in ſubiectum, quod profecto difficilius ſuſtinetur, quam nullum eſſe locum: non eſt igitur tale ſpatium locus.

Tertia concluſio, iudicio meo, probabilis eſt opinio, aſſerens, illud ſpatium uacuum ſecundum ſe locum eſſe, nec in oppoſitum uideo rationem demonſtrãtem. Non enim admittit iſta opinio tale ſpatium uacuum unquam dari quin ſit repletum corpore, tamen in re eſſe, tale ſpatiũ uacuum ſecundum ſe. Nec facile hoc negare poſſunt qui extra cœlum ponunt ſpatium inane, & qui dicunt Deum poſſe uacuum facere. 3. concl.

At non obſtante hoc, eſt argumentum contra opinionem hanc. Vel illud ſpatiũ, ſecundum ſe eſt aliquid, uel nihil. Si nihil, non ergo locus eſt. Si aliquid, tunc uel ſubſtantia, uel accidens, & recurrunt argumenta ſuperiora. 1. ratio

Quod ſi dicat, eſſe quid priuatiuum, nempe quod poteſt recipere ſecundum ſe tunc argumentator. Vel illa potentia eſt aliquid, uel nihil, & ſemper argumentum procedit, donec conuincat illud eſſe nihil. Sol. eius, & confutatio ſolutionis.

Poſſem ego reſpondere argumento, quod eſt quid priuatiuum habens potentiam, ut repleatur. Verum, iſta potentia non eſt in ipſo, cum ſit priuatio ſola, ſed in corpore quod illud replere poteſt, quidquid tamen dicatur, re uera difficultas manet.

Quarta cõcluſio omnium opinionum facillima, & quæ minus patet calumniis, eſt Ariſtotelica, quod locus ſit ſuperficies continentis, & modo communiter eſt recepta, & iuxta eam nos procedemus in ſequentibus, & conabimur argumentis omnibus propoſitis ſatisfacere. 4

Ad primum eſt aduertendum, quod ſuperficies

perficies dupliciter poteſt cõſiderari. Vno modo, ut ſuperficies eſt, & ſic non eſt aliud, quam latitudo ſine profunditate. Altero modo, ut terminus eſt totius profunditatis ante ſe, & quod huic accidit hac conſideratione, dicitur toti accidere corpori, unde tactum dicimus inter corpora fieri, cum tamen ſit ſecundum ſuperficies. Tñ non eſt tactus ratione ſuperficierũ, ut ſuperficies ſunt, ſed ut profunditatis, & cuiuslibet dimẽſionis termini ſunt.

Superficies dupliciter conſideratur

Modo reſpondeo ad argumentũ, quod corpus non eſt in loco ratione ſuperficiei, ut ſuperficies ſolum eſt, ſed ut totius ultimus terminus eſt. Ob id totum corpus in loco eſt, & locus tangens totum corpus locatum dicitur tangere, & hoc reſpõdet Alber. tract. 1. c. 10. & ſumpſit ex Auicen. hanc ſolutionem.

Ad 2. duplex æqualitas. 1. Sol. Ad ſecundum reſpondeo ex Auerro. Com. 77. quod duplex æqualitas eſt, & ſecundum dimenſionem, & ſecundum continentiam. Locus quidem non eſt æqualis æqualitate dimenſionis, quia ſic haberet profunditatem: ſed æqualis ſecundum cõtinentiam. Nam hoc eſt eſſe æquale tantum in ſuperficie, quia (ut diximus hic,) ſuperficiem, ut terminus eſt totius coporis, conſideramus.

2. Sol. Aliter reſpondet Albert. tract. 1. c 7. diciṫq;, quod locus etiam habet profunditatem, non aliam a profunditate locati, ſed eandem. Verum locati eſt intrinſeca, quã uocat ꝑ eſſentiam, loco eſt intrinſeca, quã uocat ſecũdũ effectũ, quatenus illa ſuperficies externa, quæ locus dicitur, cum ipſo locato unum totum ambitum, & circunſcriptum conſtituit: & unũ eſt centrũ corporis locãtis, & locati, ut ſuꝑius diximus.

Ad 3 locus ultra ſuperficiem addit immobilitatem Ad tertium reſpondet S. Tho. ſupra tex. 41. Pro cuius intellectione aduerte, quod locus non ſolum eſt ſuperficies continẽs: ſic enim non differret a uaſe: ſed ulterius addit immobilitatẽ, quod ſic cõtineat, ut ſit immobilis, & fixus. Hæc autem immobilitas eſt ſecundum diſtantiam quãdam a partibus mundi, & ſecundũ ſitum, qui diſtantia immobilis eſt: ut hic ſitus, & diſtantia, quam ego a cœlo habeo, & a reliquis omnibus non mutatur, ſed, quoquo tendam, ſitus, & diſtantia alia erit. Locus igitur eſt ſuperficies continens cum certo ſitu, & diſtãtia. Et ratione huius, locus mutari nõ poteſt, nec ullo modo cũ re ipſa diſcedere, ſed ipſa manet re nõ manẽte.

Reſpondeo ergo ad argumẽtum: quod ſuperficies, ut talis eſt, mutatur ad ſubiecti mutationẽ: at cũ diſtãtia, & ſitus, qui ad loci naturam requiritur, ſit eadem, & non uarietur, locus immobilis eſt. Non enim eſſe in loco, eſt contineri: ſed ſic contineri, cum diſtantia, & ſitu determinato, & immobili. Solutio notanda eſt.

Ad argumentum quartum non oportet reſpondere, quia de loco cœli fiet quæſtio paulo poſt, & id examinabitur. *Ad 4*

Ad quintum reſpõſio facilis eſt, admittẽdo ſuperficies additas ſuperficiebus nõ augere profundum: & locum eſſe ſuperficiem. Tamen neganda eſt conſequentia, quod non pertranſeunt diſtantia. Debebat enim Philop. aduertere, quod ſpatiũ, quod pertranſitur, longum eſt. & locus etiam longus eſt: non enim eſt ſimpliciter indiuiſibilis, ob id ſpatium tranſitur. Nec uia ſecundum profunditatem, ſed ſecundum longitudinem conſideratur, & peragitur: nõ fit enim localis motus per profundum, ſed per longitudinem. *Ad 5*

Ad ſextum reſpondeo, quod uas, & locus poteſt eſſe menſura profunditatis: ſed eſt opus, quod per profunditatem, & diſtãtiam aliam a corpore, quod in loco eſt. Menſuramus enim profundum, quia ex corporibus receptis in uaſe cognoſcimus quantum diſtẽt extrema uaſis, qua diſtantia poſtea a quocũque corpore particulari abſtracta, poſtea menſuramus ſingula corpora. Sicut qui duos digitos diſtãtes poneret, & aliquo corpore cognoſceret quantum diſtarent poſtea diſtantia illa a corpore tali cognita, & abſtracta menſuraret quidquid inter digitos eſſet. *Ad 6*

Ad ſeptimum argumẽtum reſpondeo ueras eſſe illas experientias omnes, quod non intrat unũ corpus, niſi aliud egrediatur: nec poteſt unum egredi, niſi aliud intret: & uerum eſt cauſam eſſe, ne detur uacuum: ſed non dati uacuum eſt dicere, ne partes cõtinẽtis ſimul iungãtur: nõ quod ſit aliquod ſpatium ſecundum ſe, uacuũ, cum non ſit aliud ſpatium, quam corpus inter medium, quo ablato, opus eſt, ſit ſpatium inter duo extrema: ſi non aliud eſſe poteſt, extrema iunguntur. *Ad 7*

Hinc apparet, quod cũ extrema fortia

 ſunt;

ſunt, non poteſt egredi corpus, niſi aliud ſuccedat, ut in clepſydra: quod ſi debilia, ſtatim iunguntur, ut in utre: quod ſi fortia ſunt, tamē fit magnus impetus, ut corpus egrediatur; nec ita facile aliud intrare poteſt, rumpitur continens, quā cauſa ſæpe rumpuntur bombardæ, qui ab aere non ita facile repleri poſſunt, igne fortiſſime egrediente.

Quod ſi re uera illud ſpatium eſſet, dicat mihi Philoponus, cur ſaltem per paucum temporis non datur expers corporis cum tam ſtupenda fiant in natura, nec nacuum maneat. Signum ergo eſt non eſſe aliud ſpatium pręter corpus egrediens, quo deficiēte, ab alio ſuccurri debet: Atque hæc ſolutio in uia Ari. eſt tenēda: ſed iam dixi, quod opinio Ariſt. probabilitatem habet, non neceſſitatem.

Ad 8 Ad Octauum dico, quod quantumcunque ſpatium intelligatur inter duo latera uaſis nō intellecto corpore aliquo in particulari non tamen ſequitur, quod ſit tale ſpatium præter particularia corpora, Mathematicus enim ſeparat quidem, & abſtrahit triangulum a corpore, non tamen ob id triangulus eſt in re aliquis, qui ſit præter particulares.

Dicit enim Them. & Simpl. & bene, quod ex eo, quod in illo uaſe omnia corpora, quæ recepta ſunt, uidimus æqualia, inde in communi ſumpſimus certam diſtantiam inter illa latera abſtrahendo a particularibus corporibus: Et ſic argumēta Philop. manent ſoluta, ſaltem probabilioribus ſolutionibus, quam ſit ipſius opinio concedentis penetrationem, & tranſmigrationem accidētis in plura ſubiecta.

Supereſt ad alia quæ propoſuimus argumenta reſpondere.

Ad 9 Ad nonum ergo aduertendum, quod diximus ſolutione ad tertium, quod locus non ſolum eſt continens, ſed diſtantiam, & ſitum dicit. Eſt autem hoc obſeruandum, quod unitas uel pluralitas locorum non ex ſola ſuperficiei unitate, uel pluralitate eſt ſumenda, ſed præcipue ab ipſa diſtantia, & ſitu. Po eſt enim eſſe, ꝙ plures ſint ſuperficies, & ſuccedant aliæ aliis: non tamen multiplicetur locus, quia manet eadem diſtantia, & ſitus; Et contra, mutato ſitu, mutatur locus, etiā perſeuerante ſuperficie.

Nec propterea dicimus ſolam diſtantiā locum eſſe; eſt enim ſuperficies etiam, ut dicetur poſtea. Dico igitur ad argumentum, quod ſi ſolā nos diceremus ſuperficiem locum, tunc mutata eſſent loca: at locus ſuperficies immobiliter continens eſt, & donec manet ſuperficies aliqua cū eodem tamen ſitu, idem eſt locus: non tamen eſſet locus ſi nulla eſſet ſuperficies ambiens. *Not. quo locus concludat diſtantiā ad pūcta cœli*

Ad decimum diximus iam de loco elementorum in prima quæſtione. At circa diſpoſitionem hanc, & conſtitutionem elementorum aduerte quod illa elementa coniuncta ſunt, ut locus, & locatum, quæ contrarietatem habent, ſed non multum actiuam, & deſtructiuam; ſicut ignis & aer; communicant enim in calore, quæ qualitas eſt actiua ualde, quod ſi contrarietatem habent, id eſt, in ſicco, & humido, quæ non multum actiua ſunt, ob id melius cōſeruantur, quam ignis, & aqua. Ulterius, terra cum aqua in frigiditate cōueniunt, quæ actiua multum eſt: at in humido, & ſicco pugnant, quæ non ſunt ualde deſtructiua. Aer uero, & aqua, quāuis in calore. & frigiditate pugnent, non tamen eſt admodum inteſus calor aeris, ut poſſit corrūpere aquam frigidam, nec frigiditas aquæ præualere poteſt contra magnitudinem aeris. Vide igitur, quam conuenienter, & pro cōſeruatione cuiuſque propria ſint diſpoſita elementa. *Ad 10* *No. de locis, & conſti. elemētorum*

Ad 11 *Sol. Alb.* Ad undecimum Alber. tract. 1. cap. 11. notat. quod quanto corpus magis proximum eſt cœlo, tanto, eſt calidius, quanto autem magis elongatur, tanto frigidius eſt. Hinc eſt, quod ignis eſt calidiſſimus, aer minus calidus, aqua frigida: centrum terræ frigidiſſimum Nota ulterius, quod corpus tendit ad locum naturalem præcipue, ut conſeruetur, unde fit, ut ubi magis conſeruari poſſit, & magis uiget uirtus conſeruatiua, illuc tendat. Cumque ignis magis conſeruetur prope cœlum, cum ipſe calidiſſimus ſit, ideo tendit ſemper uſque ad cœlum: & aer conſequenter uſque ad ignem, quia ibi ſuum habet calorem non ita uehemētem. At terra nō ad aquæ ſuperficiem tendit, quia licet locus ſit naturalis non tamen ibi uirtus ipſius conſeruatiua reſidet, ſicut in centro, propter maximam elongationem centri a cœlo;

à cœlo, ob id ad centum tendunt grauia.

contra Alb. Sed contra hoc eſt argumentum. Nam quo tendit lapis, uel eſt locus naturalis, uel non Si non: non eſt motus naturalis: Si uero eſt: ergo præter locum aquæ eſt alius naturalis. Quod ſi dicas eſſe locum partis naturalem, non ualet. Nam qui locus eſt totius, idem & partis. Præterea. ſi ſuperficies aquæ locus eſt naturalis, iam deſcenſus lapidis uerſus centrum eſſet uiolentus, quia elongatur per eum lapis a loco naturali Eſt autem motus uiolẽtus, per quem corpus magis a naturali loco elongatur. eandem ſolutionem Alb. utitur Iandu. q. 7.

ſol. au. b. Mihi uidetur eſſe dicendum, locum terræ naturalem eſſe ſub aqua, & aere ita, ut nunquam ſuper aquam, aut aerem eſſe poſſit, ubicunque ſit: ita aqua ſub aere eſt, ubicunque ſit Si igitur lapis deorſum deſcendit in centrum, ex eo eſt, quod aerem, uel aquam ſub ſe inuenit, & locum habet ſub ipſis, & ſic deſcendit aqua, dum aerem inuenit ſub terra, quouſque terram attingat, & aer ſtatim aſcendit, cum ab aqua occluditur. Et hęc doctrina obſeruanda eſt.

Ad 2. Not. quæ ſunt unũ in aliquo genere poſſe eſſe plura in alio. Ad ultimum reſpondetur ex 5 metap. c. de uno, ubi dicitur. Quę ſunt unum in uno genere, ſunt plura in alio genere: & quæ ſunt plura in uno, in alio genere unum ſunt. Vt una domus dicitur in ratione figuræ, cum tamen multæ ſint ſubſtantię. Ita multæ ſuperficies, & diſcontinuę, in ratione ſuperficierum faciunt locum unum, & continuum in ratione loci. continuus n. locus dicitur, cum continui partes omnes nulla intermedia amplectitur: & ſic manent argumenta ſoluta, quæ contra Ariſt. facta ſunt. Hæc de quæſtione.

An locus formaliter ſit ſuperficies. Quæſtio IIII.

ratio difficultatis Hoc dubium monetur propter latinos, qui exactius omnia perquirere ſolent. Eſt autem difficultas: cũ locus non ſit tantum ſuperficies, ſed quid aliud, an forma, & natura loci cõſiſtat in alio, an in ſuperficie.

1. ſent. Circa hoc Iandu. q. 5. dicit. In loco duo eſſe. Alterũ eſt ipſa ſuperficies, & hoc eſt ſubiectum loci. Alterum eſt uirtus conſeruatiua, & hoc eſt ipſius forma Adeo quod tota natura loci ſit iſta uirtutis: ſuperficies enim ſubiectum eſt, non de natura eius, unde infert, locum eſſe in ſecunda ſpecie qualitatis.

Hanc ſententiam probat primo Locus definitur per ſuperficiẽ, ut per ſubiectũ, cũ ſit accidẽs accidentia autẽ per ſubiectum definiũtur: igitur aliud quid locus eſt præter ſuperficiem. Non uideatur autem quid aliud locus ſit, niſi illa uirtus cõſeruatiua. *1. ratio*

Secũdo: Quia ſurſum, & deorſum ſunt contraria loca; & contrarietas non eſt in ſuperficiebus, ſed in qualitatibus: ergo locus qualitas eſt. *2*

Tertio. quia locus conſeruat locatum: hoc autem qualitati potius, quam ſuperficiei ineſt: ergo qualitas eſt. Hæc Iandu. *3*

Altera eſt opinio Scoti, Quodlib. 11. quæ communiter eſt opinio Realium. Hi dicunt, locum dupliciter conſiderati. Vno modo materialiter, & ſic ſuperficies eſt. Altero modo formaliter, & ſic relatio eſt: hæc autem relatio eſt alia continentiæ, qua locatum continet: & alia diſtantiæ, quam habet, ut ſit immobilis, ad mundi partes, ut ſuperius diximus. *2. ſent.*

Probatur hæc opinio. Locus eſt ſuperficies cum tali relatione duplici. ſed ſuperficies contrahitur per talem relationẽ, ut ſit locus: ergo locus formaliter eſt relatio: nam conſtituens ut determinans, formę locum habet. *prob. Sco.*

Tertia eſt opinio quorundam Modernorum, qui dicunt locum eſſe in prædicamento Vbi: & probant: Quorum sũt eædem ſpecies, ſunt idem genus: ſed locus. & Vbi eaſdem habent ſpecies, puta, ſurſum, & deorſum: ergo ſunt idem genus. Minor probatur: nam maior cum conſequentia nota eſt, quia ad Vbi reſpõdetur per ſurſum, & deorſum: ut ubi eſt ignis? ſurſum. ubi terra? deorſum. Vlterius, etiam de loco prædicantur: omnis locus aut ſurſum, aut deorſum eſt, dixit Ariſ. tex. 30. Hæ sũt aliorũ dicta, & rõnes. *3*

In hoc tamen ſit prima concluſio. Locus nõn eſt qualitas eſſentialiter. Hęc eſt contra Iandu. & quamquam ſatis eſt certa, probatur tamen. Aequalitas, & continentia ſunt paſſiones ſaltem fluentes a natura loci, & forſan differentiæ ipſius: ſed

qualitatem

qualitatem nulla ſequitur æqualitas,& cõtinentia;hæc.n. quantitatis propria ſunt; non ergo locus eſt qualitas.

2 Præterea.Si locus eſſet qualitas conſeruatiua, utique ſuſciperet magis & minus: quod falſum eſt. Locus enim non eſt magis locus,ſed maior locus; quod quantitati conuenit.Attende autem,quod non negamus eſſe qualitatem conſeruatiuam in loco:Eſt enim, ſed dicimus non eſſe illam eſſentiam loci, ſed proprietatem adiunctã & comitantem locum ratione ſubiecti, in quo illa ſuperficies, quę locus eſt, ineſt.

2. concl contra Scotum. 1.ratio Secunda concluſio. Locus formaliter non eſt relatio aliqua. Hanc eiſdem argumentis probo.Quia,re uera,locus, ut locus,non eſſet ęqualis:&locus,ut locus nõ eſſet in prædicamento quantitatis.contra Ariſt.In re.n.formale inſpiciendum eſt.

2 Sed præcipuum eſſe arbitror argumentum noſtrum cõtra illam Scoti diſtinctionem.Peto enim,an eſſentia tota loci ſit relatio;an ſuperficies,cum relatione. Dicere,quod ſola relatio, uidetur omnino nõ recipiendum. Si ergo eſt ſuperficies cum relatione, locus profecto eſſet unum per accidens, quia ex duplici prædicamento componitur,puta,ex quantitate, & relatione Non ergo diſtinguere oportet unũ materiale,alterum formale,& quod abſurdius eſt utrumque in recto prædicare de loco,ut ipſi faciunt,dicentes,locus eſt ſuperficies,& locus eſt relatio.

3. concl. contra 3. ſent. Tertia concluſio. Locus non eſt prædicamentum Vbi. Hæc concluſio ex declaratione utriuſque,puta,loco, & ipſius Vbi nota fiet.

Perinde igitur,quod ſicut albũ eſſe,& albedo differunt,ita quodammodo ubi,& locus.Album eſſe,eſt effectus ipſius albedinis, eo enim, quod albedo in ſubiecto conſideratur,fluit album eſſe. Ita intellige;locus eſt ſuperficies continens;ubi, eſt eſſe in loco,& contentum eſſe a loco.Vnde dicebat Gilber. ubi, eſt circumſcriptio corporis a circumſcriptione loci proueniens.i.ubi eſt circunſcriptio paſſiua a loco circumſcribente proueniens. Vt ergo aliud eſt Roma, aliud eſſe Romæ; aliud claſſis,aliud eſſe in claſſe:ſic ubi,aliud eſt a loco.

4. concl. Quarta concluſio.Locus(formaliter loquendo)eſt ſuperficies nõ quęcunq;, ſed corporis continentis immobiliter.

1 fund. quomodo differant eſſentiæ ſubſtãtiæ & accidentium Pro declaratione,aduertendum, multo aliter ſe habere naturam ſubſtantiæ a naturis accidentium. Subſtantiæ natura eſt abſolute,non completa per aliquid,quod non ſit ſubſtantia.Accidentium uero natura incompleta eſt: a ſubſtantia enim pendet,& in ſubſtantia perficitur.

Vnde ſequitur unum notandum,quod cum ſubſtantiæ naturæ non dependeant ab alio extra ſe;omnia ſua genera,& differentias habet in ſe, quæ ſunt pariter ſubſtantia.

At accidentia,cum a ſubſtantia dependeant,non habent in ſe completam naturam,nec omnes differentias in proprio genere habent,ſed dependenter a ſubſtantia, & a ſubiecto habent.

Hinc eſt,quod Ariſt 4.metaph c.2.prædicamenta penes ſubſtantiam diſtinxit,& lib.7.c.5.docet accidentia definiri per additamentum,ideſt, per differentiam extra proprium ſuum genus, & ſic definimus communiter paſſiones proprias per ſubiecta,nec aliter definiri poſſibile.

2. fund: Non omne, quod in definitione ponitur. ut determinant, eſt forma eſſentialis. Ex hoc etiam ſequitur ſecundum fundamentum,quod non omne id, quod in definitione proponitur,ut determinans, eſt forma rei eſſentialis,& ei interna, cum differentiæ in accidentibus a ſubiectis ſumantur:ut ſimitas eſt naſi curuitas, naſus contrahit,ſed non ob id ſimitas eſt formaliter naſus, ſed eſt curuitas, & tota ipſius eſſentia eſt talis curuitas,puta,naſi.

Nota eſſentiam loci. Sic pari modo dico,locus definitur per ſubiectum: ſubiectum loci eſt tale corpus quod continet rem immobiliter, ut declarabitur poſtea.Locus autem,huius corporis ſuperficies prima. eſſentia tamen loci formaliter ſuperficies eſt,contracta quidẽ

No.2. locus eſt, quãtitas formaliter differentia materiali ſubiecti, ſicut in definitione ſimitatis.Vnde locus non eſt relatio,ſed ſuperficies habẽtis relationem ad locatum.

Not. quõ a ſubiecto ſumãtur differentiæ accidentiũ Et proinde locus quantitas eſt formaliter:nam cum differentia a ſubiecto ſumitur, non eſt conſtituenda res in prædicamento talis differentiæ, uel potius eius a quo ſumitur differentia:ſicut ſimitas non eſt in prædicamento,ubi naſus, ſed in qualitate formaliter.

Et ut exactius intelligas, non dico tibi,

quod

quod ipſummet ſubiectum ſit differentia, ſed quod penes ipſum ſumatur differentia. Differentia enim eſt modus accidentis ad tale ſubiectum ita, ut ſubiectum ſit, quod complet differentiam, & demum perinde iudica de loci definitione, ac definitione ſimitatis, & alterius proprii accidentis in abſtracto. Et hæc ſunt notatu digna.

Super eſt, ut ſoluamus argumenta. *Sol arg. Ad 1 Iandun.* Ad primum Iandun. reſponſio eſt, quod non tantum ſuperficies eſt locus, ſed talis ſuperficies, puta, corporis continentis: nõ tamen, quod ſit uirtus conſeruatiua. Nec locus definitur per ſuperficiem, ut per ſubiectum, ſed ut per genus, ſicut ſimitas per curuitatem. Nec locus eſt, ut album: eſt enim abſtractum locus, non concretum. Abſtracta autem per propria genera definiuntur.

Ad 2 Ad ſecundum dicimus ſurſum, & deorſum eſſe loca contraria, ſed non ratione qualitatum. Sic enim eſſent contraria actiua, & paſſiua inter ſe, quod falſum eſt: ſed ſunt contraria, quia oppoſitas habent diſtantias, & ſitus, & ob id ſunt termini motuum diuerſorum corporũ, p ata, grauiũ, & leuium. Sunt etiam contraria ratione qualitatum: ſed non propterea ſequitur, quod eſſentia loci ſit qualitas; ſicut ignis, & aqua contraria elementa ſunt ratione contrariorum qualitatum, ſed non ob id elementa ipſæ qualitates eſſentialiter ſũt. Argumentum certe eſt ſatis debile.

Ad 3 Ad tertium pari modo reſpondeo. Locus conſeruat quidem ratione qualitatũ quas habet, ſed nõ ipſa qualitas locus eſt. Et ſunt multæ inſtantiæ circa argumenta iſta, quæ aduertendo uel minimum nota erunt.

Ad arg. Sco. Ad argumentum Scoti reſpondeo, quod relatio illa contrahit, ſed ſe tenet ex parte ſubiecti ipſius loci. Locus enim eſt ſuperficies continentis, & talem relationem habentis, ob id locus non eſt relatio, ſed ſuperficies. Et iterum nota ſolutionem, quia argumentum Scoti traxit multos in ſuam ſententiam propter uim apparentem, ſed iudicio meo puto non eſſe doctrinam certam, & peripateticam.

Ad ult. Ad ultimum dicendum eſt, quod ſurſum, & deorſum ſunt in loco, & ſunt in Vbi, ſed æquiuoce, ſicut acutum in ferro, & in uoce. Vox enim acuta, & gladius acutus, non tamen idem uox, & ferrum; ſurſum, & deorſum ſic ſunt in loco. Locus enim eſt ſuperficies continentis, hęc autem eſt continentis ſurſum, aut deorſum.

Vbi uero, eſt eſſe in loco, hoc eſt, aut eſſe ſurſum, aut deorſum. unde ut differũt locus, & eſſe in loco, ita locus ſurſum, & deorſum differunt ab eſſe ſurſum in loco aut eſſe deorſum. Quare cum dicimus ignis tendit ſurſum, terra deorſum, tunc ſignificant locum: cum uero dicitur ignis ſurſum eſt, terra deorſum eſt, ſignificant Vbi. Ob id non ſunt in re eædem ſpecies, ac conſequenter non ſunt idem Locus, & Vbi. Ex prædicamentis conſtat.

An locus ſit immobilis.

Quæſt. V.

Antiqui locum eſse immobilem cognouerunt, ut referunt Simpli. Them. & Philop. unde inter ſuppoſitiones loci, unam poſuit Eudemus, locum eſſe immobilem. Et merito, ut dicit Themiſt. quia locus eſt terminus motus localis. Termini autem eſt immobiliem manere; aliter uix attingi poſſet. *Quibus rationibus ueteres aſſerunt locũ eſſe immobilem*

Præterea quia moueri, eſt locum mutare, quod ſi locus mutaretur, profecto, qui per ſe moueur, locum non mutaret. At quomodo locus ſit immobilis, nõ omnes conueniunt.

Vnde circa hanc quæſtionem eſt argumentum in oppoſitum. Locus eſt accidẽs corporis alicuius mobilis puta, ipſius continentis, ſed omnia accidentia mouentur ad motum ſubiecti, locus igitur mobilis eſt. *1 arg. locum non eſſe immobilem*

2 Secundo Cœlum eſt ſocus ignis, tamẽ mobile eſt. Et unum elementum locus eſt alterius, at elementa mobilia ſunt, ergo & locus.

3 Tertio ſi locus immobile quid eſset, a Phyſico non conſideraretur, qui mobilia ſpeculatur, at Phyſici eſt de loco diſſerere, eſt ergo mobilis.

Ad-

Aduertendum, quod circa loci immobilitatem duo ſunt modi dicendi. Alter eſt landu. q. 6 ſequentis Auerro. com. 41. locũ mobilem quidem eſſe non per ſe, ſed per accidens ad motum ſubiecti: ſed immobilẽ dici dupliciter. Vno modo, quia ad motum corporis, quod in loco eſt, non neceſſario mouetur, ſed manet locus recedente corpore. Altero etiã modo, quòd nõ mouetur illo motu, quo mouetur corpus ad ipſum locũ. Nõ eſt ſicut albedo, quæ mouetur aliquo modo motus tendẽtis ad albedinem. Non ſic locus, ſed ipſe manet, corpus eſt, quod ad ipſum mouetur; nec locus uerſus locatum tendit. Ita explicat loci immobilitatem; & uidetur Philop. priori modo explicare. Et non eſt dubium hãc doctrinam eſſe ueram. Eſt enim locus ſic immobilis, ut non moueatur ad corporis motum. Cum enim cum corpore locato mouetur, iam non loci, ſed uaſis obtinet rationem.

1. ſent. Iand ex Auerr.

Alii uero longe melius aliam maiorem loci immobilitatem ponunt, ut nullo modo moueri poſſit, idem perſeuerans, & eſt opinio Realium, & ſumunt eam ex Sanc. Thom. ſupra text. 41. dicunt unumquemque locum habere certam quandam diſtãtiam a mundi partibus, qua uariata, non eſt idem locus: & qua manente idem eſt locus, etiam mutatis ſuperficiebus continentibus, & ſecundum hanc relationem diſtantiæ, locus eſt immobilis prorſus. Nã licet recedat cum corpore continente ſuperficies, iam non eſt idem locus, ubicunque ſit, quia non habet eandem diſtantiæ relationem, quæ loci unitatem præcipue facit. & ſic explicant loci immobilitatem.

Et re uera mihi placet hæc immobilitas aliter enim oportebat dicere, quod ſi ego quieſco hic, & mutatur ſuperficies, quod non ſum in eodem loco; quod non eſt cõcedendum. Vt ergo dicar in eodem loco perſeuerare, oportet loci immobilitatem prorſus conſtituere.

2. arg. cõtra ſent. D. Th.

At contra horum ſententiam ſolẽt duo fieri argumenta. Primum eſt. Illa relatio diſtantiæ, quæ eſt in ſuperficie continente eſt accidens in ſubiecto exiſtens, ergo mouetur ad motum ſubiecti, & ita eſt mobilis per accidens, imo ſequitur, quod etiam ſi quis non moueatur, quod loca omnino mutentur, mutatis ſuperficiebus, quia mutantur relationes, & ſuccedunt nouæ relationes ex parte ſubiectorũ, quę multa ſuccedunt.

Solut.

Ad hoc reſpondent ſubtiliter profecto Reales, quod illæ relationes mutantur in indiuiduo mutatis ſubiectis, & ſuperficiebus continentibus; non tamen mutantur in ſpecie: quia omnes ſunt ad eundem terminum diſtantiæ, & ſufficit ad unitatem loci numeralem, quod ſint relationes diſtantiæ eiuſdem ſpeciei, & ad eundem terminum, & conſequenter ſic non mouetur ad motum ſubiectorum; nam in ſpecie eadem manet relatio.

2. arg cõtra dem. Th.

Alterum fit argumentum. Quia, dato caſu, quod cœlum mutaretur, profecto ego manerem in eodem loco iſto, ſi non diſcederem ab eo, & tamen relatio mutaretur, quia iam partes mundi mutatæ eſſent.

Solu quorundam.

Ad hoc reſpondent, quòd non eſt opus intelligere has orbis partes ueras, ſed imaginarias; quod eſt dicere; relatio diſtantiæ non eſt opus, quod ſit, & ſumatur a polis mundi his, ſed a polis, & partibus, a quib. imaginamur aliquid diſtare. & hæc ſemper reſtat, quantumcunque mutentur corpora cœleſtia, & orbis partibus: ita dicunt Reales locum eſſe immobilem ac mihi hæc opinio placet, nam, re uera locus uidetur ſic eſſe immobilis ita ut uariari nequeat.

Sol auth.

Sed tamen non eſt dicendum, quod locus ſit talis relatio diſtantiæ, nec quod in loco relatio includatur, ut quæſtione præcedenti oſtendimus contra Scotum, ſed, quod illa immobilitas ſumatur penes eundem modum ſic ſe habendi, nempe, quod ſuperficies ſic ſe habet, ut talis modus ſe habendi non ſit alibi: at hunc modum ſe habendi explicamus per relationem diſtãtię, non tamen, quod ſit re uera illa diſtantiæ relatio. Et credo ſine dubio hoc eſſe ad modum rationabile. Quis enim credet eſſe relationem realem ad terminos imaginarios, niſi illa relatio non eſſet niſi imaginaria ad loci immobilitatem explicandam.

Ad 1

Ad argumentum igitur primum reſpondeo, quod ſuperficies quidem mouentur ad motum corporum, tamen illa fixio, & immobilitas, quæ per diſtantiam expli-

explicatur, eadem manet, etiam ſuperficiebus ſuccedentibus pluribus.

Ad 2 Et eodem modo reſpondetur ad ſecundum. Corpora enim mouentur, & elementa: id tamen, quod loci rationem facit, nõ mouetur, & hoc etiam docet Ariſtot. qui cœlum, locum immobilem uocat, quia quantumcunque moueatur circulariter, illum tamen ſitum, & uelut diſtantiã non mutat, & hoc eſt teſtimonium contra Iandu. & Auerroem, quod de hac immobilitate, quam S Thom exponit, ſit Ariſtoteles intelligendus, cum dicit, locum eſſe immobilem.

Ad 3 Ad tertium dicimus ex Simp. in princ. libri, quod locus, quamuis ſit immobilis, a phyſico conſideratur, ut eſt terminus motuum corporum naturalium. Quæ enim Phyſicus conſiderat, ſat eſt, quod aut mobilia ſint, aut ad motum habeant ordinẽ.

An res incorporeæ ſint in loco. Quæſt. VI.

Breuiter a nobis hæc difficultas eſt determinanda, ut ſaltem explicationem terminorum habeamus, & nudam duntaxat ueritatem. Non n. loci præſentis eſt eam omni ex parte diſcutere, cum ſit potius quæſtio Theologica.

Dupliciter aliquid eſt in loco definitiue, & circumſcriptiue. Quid ſit eſſe definitiue

Aduerte igitur, quod dupliciter apud Theologos, dicitur aliquid eſſe in loco V. no modo definitiue, altero modo circunſcriptiue. Id definitiue eſt in loco, quod ſic eſt alicubi, quod extra illum locum non ſit. Sic enim in ſuo quiſquis eſt loco, ut ibi exiſtens non ſit in alio. Hoc enim eſt definire, uel eſſe definitiue in loco, eſſe loco alicui præſentem ſecundum ſuam propriã ſubſtantiam: ut Angelus hoc modo poteſt eſſe in loco, tũ eſt præſens loco alicui per ſuam præſentiam, cum ibi operatur.

Nec eſt eſſe definitiue in loco, ut aliqui putant, quod ſit aliquid totum in aliquo toto, & totum in qualibet parte, ſicut anima eſt in corpore, quia ẽ tota in toto corpore, & tota in qualibet parte: hoc enim non eſt ratio formalis exiſtendi in loco definitiue, eſſe ſic alicubi, quod non ſit ſimul alibi: hoc enim eſt definiri loco, & terminari loco, ut diximus, ſiue ſit totum in toto, & totũ in qualibet parte, ſiue, nõ. Vnde anima non dicitur eſſe definitiue in aliqua ſui corporis parte, ut, v.g. in pede, quia etiã ſimul eſt in manu at in toto corpore eſt definitiue, quia non eſt alibi

Quid ſit eſſe in loco circũſcriptiue

Eſſe autem circunſcriptiue, eſt ſic eſſe in loco, ut non ſolùm non ſit alibi, ſed etiam commenſuretur loco, ut ubi una eſt pars, non ſit alia: & pars locati parti loci reſpondeat, ſicut corpora in loco ſunt circunſcriptiue; habent ſe ergo, ut ſuperius, & inferius Quidquid enim eſt circumſcriptiue in loco, eſt etiam definitiue, non tamen, quod eſt definitiue, eſt circumſcriptiue: nam incorporea eſſe poſſunt in loco definitiue, ſed non circumſcriptiue, ut modo dicetur.

1 Eſt ergo prima concluſio, Glorioſus Deus eſt quidẽ in omni loco, & ubique, ſed tamen, nec circunſcriptiue, nec definitiue eſt alicubi, ſed alio modo. Hæc eſt nota Non enim eſt circumſcriptiue, quia nõ eſt diuiſibilis, ut circumambiatur loco, & pars parti loci reſpondeat: nec eſt definitiue, quia ubique eſt, & in toto mundo, & extra mundum, nullo definitus termino, nullo circumſcriptus ſpatio. Modus itaq; exiſtendi Dei in omni loco eſt potius uocandus incircumſcriptus, & indefinitus, ſecundum eſſentiam, præſentiam, & potentiam.

2 Secunda concluſio, Angeli, licet incorporei, in loco eſſe poſſint definitiue, ſed non circumſcriptiue. Definitiue quidem, quia ſic alicubi, quod non ſit ſimul alibi; dum enim in cœlo ſunt, nõ ſunt in terra, & dum in hoc terræ loco ſunt, ſimul alibi non ſunt: nec in omni loco eſſe poſſunt, uel in pluribus ſimul locis, niſi forte per diuinam potentiam. Sed circunſcriptiue nõ ſunt, quia non habent quantitatem, nec corpulentiam: & inde prouenit, quod nõ ſic occupent locum, ut partes partibus loci reſpondeant, uel circumſcribantur, imo in pũcto poſſunt multi ſimul Angeli eſſe.

3 Tertia concluſio Sola corpora in loco ſunt tam definitiue, quam circumſcriptiue, per ſe: at ipſorum partes, & accidentia per accidens, quia in ipſis totis ſunt. Et de hoc modo exiſtendi in loco Ariſ. loquitur in præſenti: & ad Phyſicũ de hoc tantum pertinet tractare. Sic. n. in loco eſſe, rõne quãtitatis ſit, & ſimiliter rõne motus, qui

corporibus ineſt naturalibus. Et ita eſt intelligendus Ariſto.cum dicit,incorporeas ſubſtantias nō eſſe in loco.At de his ſatis.

An ultima ſphæra ſit in loco.
Quæſt. VII.

Dubium hoc præcipuum eſt in hac materia propter ſummam ipſius difficultatem Sunt.n uariæ ſententiæ inſignium Philoſ. qui rem fecerunt difficilem. Quantum ego potuero, conabor ſententias aliorum ex locis propriis proponere fideliter, atque diſcutere.

ratio difficultatis

Cauſa ergo huius difficultatis eſt,quod cum ultima ſphæra alicubi ſit,& motu locali moueatur, abſque dubio ei debetur locus aliquis,cum tamen non habeat extra ſe aliquid continens,& circundans,;& iuxta Ariſt.talis debeat eſſe locus, non uidetur eſſe in loco.uel ſaltem alterius rationis locum habebit,& quis hic ſit,quęritur in præſenti.In hac parte,quid Arabes,quid Græci,quid Latini ſentiant, aperiam ,&, quod mihi probabilius eſt,proponam.

1.ſent. Alph & Auemp. *No.differentiam inter corpora quæ mouē ur motu recto & illa quæ circulariter*

Apud Arabes fuit res hæc uaria. Auenpace,& Alpharabius,ut refert Auer.Com. 43.fuerunt in hac ſententia,quod aliter debetur locus corporibus motis recte,puta, ſurſum aut deorſum, & corporib. motis circulariter. Ratio ſumitur ex diuerſitate lineæ rectæ,& circularis. Linea recta de ſe imperfecta eſt,& additionem patitur:quare ſi terminari debet, eſt per aliquid extra lineā,quod ipſam ulterius abire nō ſinat. Linea uero circularis perfecta eſt, nec patitur additionē, ob id non indiget aliquo terminãte extra ſe, ſed ſolum terminatur per id,quod intra ſe ambit, quia ipſi commēſuratur.Hi dicūt,quod corpori,quod mouetur per lineā rectam, debetur locus ambiens extra,& ſic talia corpora ſunt in loco circumſcribente extra. At corpori circulariter moto ſolum debetur locus intra,hic autem eſt conuexum corporis cōtenti.& ſic putant ſphæras ſuperiores eſſe in inferioribus,ut in locis.non econtra.

refellitur hac ſent.

Iſta ſententia ſubtilis eſt, ſed non mihi placet.Primo eſt contra Ariſt. qui inferiores orbes in ſuperioribus cōſtituit in tex. 46. Præterea quia iſti fugientes difficultatem,quomodo ultima ſphæra ſit in loco, incidunt in aliam,nam cœlum Lunæ non erit in loco, niſi in igne, ignis in aere, aer in aqua aqua in terra, iam terra non habebit locum ullum.

2.ſent. Auic.

Secunda ſententia eſt Auic.2. ſuffi.c 8. quod ultima ſphæra non eſt in loco vllo modo:dicit tamen,quòd nō mouetur localiter, ſed motus ipſius eſt ad ſitū , & ita cōtra Ariſt.habet motū eſſe aliquem , qui nō eſt ad ſubſtantiā ,nec ad quātitatē.nec ad qualitatem,nec ad locum, puta,illum, qui eſt ad ſitū,& talis eſt motus circularis.

refellitur hæc ſent.

Iſta ſnīa non eſt recipienda , cū ſit contra Ariſt.& præterea eſt una rō contra ipſum:quia ſitus eſſentialiter claudit locum uel certe ſupponit locum , ut partes rei ſituentur in loco. Eſt.n.ſitus ordo partium ad locum:non igitur ſitum poteſt habere niſi ſimul locum.

3.ſent.

Tertia ſententia eſt Auer. com.43. plane abſurda. Dicit cœlum eſſe in loco per ſuum centrum, nempe, quia cētrum ſuū habet in loco: & ita fatetur cœlum per accidens habere locum, imo (quod peius eſt) quod talis locus per ſe competit corporibus circulariter motis.

ratio Auer.

Ratio Auer eſt.quia per id res hēt locū per quod habet firmitatē,& immobilitatē at per centrum firmitatem hēt , quatenus idē ſēper manet:per id igitur locum hēt.

2.Auer. aliud eſt moueri cœlum ſecundū ſubiectum, aliud ſecundum formam.

Notat autem, quod cœlum totum per ſe mouetur non ſecundum ſubiectum, ſed ſecundum formā. Vocat moueri ſecundū ſubiectum,cum totum cœlum mouetur mutando centrum, uel ad unam partem, uel ad alteram partem : & hoc non fit.Sēper enim circa idem centrum mouetur cælū.Vocat moueri ſecūdum formam, quia nouo,& nouo modo ſe habet ſecūdū omnes ſui partes cum centro. Quod apparet ſi lineis ipſum cœlū diuidas per centrū, uidebis nouo modo ſe habere cœlum,dum mouetur ad ipſum centrum: permutātur enim lineæ,& ſuccedunt aliæ aliis : & hoc eſt moueri, ut ipſe ait , ſecundum formā.

reÿciuntur ſent. Auerr. tanquam abſurda

Sed non mihi placet hæc ſententia , & ſane miror aliquos fuiſſe, qui hanc receperint,ut Iand.q 9 .Alb.tract. 1.c. 13. eſt ta 1
2
mē hæc opinio omnino reiicienda. Primo 3
quia(ut S.Tho.recte obiicit) centrum nō eſt aliquid cœli intrinſecum: nec enim eſt pars,nec totum nec accidens ipſius, non igitur per ipſum poteſt dici eſſe in loco. Præterea: quia centrum eſt indiuiſibile, hoc aūt non eſt in loco. Præterea cū eſſet

idem

idem centrũ oĩum orbiũ,per idem eſſent
corpora diuerſa in loco,& ita eſſent in eo
dẽ loco nã Auer.cõcedit quoq; ꝙ reliqui
inferiores orbes ſunt in loco in ſuperiori
bus per ſe, ut circulares ſunt, & rõne mo
tus proprii ſunt ꝑ centrũ in loco: quę ſa
ne oĩa sũt paradoxa, & male ſecũ cõsẽtiẽ
tia. Adde, ꝙ ex Græcis Ariſt. interpretibus
nullus unquã eſt, qui uel innuere uideaẽ
aliquẽ hoĩũ fuiſſe in hac ſnĩa, nedũ Ariſt.

Præterea quia, ſi ob id per cẽtrum eſ-
4 ſent in loco,quia per ipſum habẽt immo
bilitatem,eadẽ ratione ianua per cardinẽ,
& per anchoram nauis eſſent in loco:non
igitur uidetur, quod cœlũ dicatur eſſe in
loco,quia centrum ipſius ſit in loco. Hæc
dicunt Arabes,& male.

Græci uero nõ omnes etiã cõueniunt .
4 ſent. Themiſt. Themiſt.enim dicit, quod ultima ſphęra,
quæ ſcđm Ariſt.eſt octaua, nõ eſt in loco
ſecũdũ ſuperficiẽ cõuexã,ſed ſecũdum cõ
cauam, & eſt in ſeptima ſphæra ſibi proxi
ma,quæ eſt Saturni. Vnde cõnexũ penul
timæ,eſt locus ultimæ ſecundum cõcauũ.

Quo autẽ modo id fiat, attende. Si di
explicatur ſent. Themiſt. uidas ſphærã Saturni ĩ multas portiones,
ſimiliter & ſphæram ultimã:uidebis, qũo
cuiq; portioni ſuperioris reſpõdet portio
inferioris.Et ulterius,cum inferior ſit tar
dior,in eadem parte , & portione inferio
ris ſuccedũt uariæ, & multæ portiones ſu
perioris,& ita partes uidentur mutare lo
cum. iſta eſt fideliter ſententia Themiſt.

Et quamuis aliquid habeat probabilita
tis nõ tamẽ placet,quia(ut dicũt Philop.
& Simpl.)non põt eſſe, quod idẽ ſit loca
tũ alicuius,& locus eiuſdẽ:at ſphæra ſepti
ma,eſt ĩ ultima,ut in loco: nõ igiẽ ultima
erit in ipſa ut in locato, & uelut ĩ materia.

5. ſent. Alex. Altera ſnĩa fuit Alex. qui(ut Simpl. re
ferr) dixit ultimã ſphęrã nullo modo eſſe
in loco,nec per ſe,nec per accidẽs,nec mo
ueri localiter , unde motum illum noluit
localem eſſe. Quis autem motus eſſet, nõ
explicuit,ut dicit Simplic.

reijcitur hæc ſent. Hęc ſnĩa in hoc non uẽ uera , quod ne
get cœlũ ullo modo eſſe in loco,cũ ſit
quodã corpus:& in eo, ꝙ motũ cęli localẽ
eſſe negat,nõ uidetur quis alius eẽ poſſit.

6. ſent. Simpli. fatetur quidem nullo modo in
loco eſſe, & tamen concedit motum eſſe
localẽ,& tũc eſt una alia difficultas , qũo
ſi localiter mouetur,in loco non eſt.

Vltima ſententia inter Græcos eſt Pſel
li,quã breuiter docet,nẽpe cælũ ultimum *7. ſent. Pſelli. & D. Tho.*
eſſe in loco ſecũdum partes : quia nempe
partes in loco ſunt Quod ſi petas,quis eſt
locus partium,docet, ꝙ una eſt locus alte
rius,ſed non locus actu,quia ipſi cõtinua
eſt,ſed locus potẽtia,quæ ſentẽtia . abſq;
ullo dubio,eſt etiã S.Th tex.43. & clarius
45.ubi docet unã partẽ , locũ alterius in
potentia,& cõtinere & contineri ab alte.
ra, & quod ratione harum partium moue
tur, & mutat locum ipſa ultima ſphæra.

Hæc ſentẽtia proxime uidetur ad ueri
tatẽ accedere,quãuis nõ oĩno euacuet dif
ficultatẽ,quia ſi una pars locus eſſet alteri
us,cũ ſẽper ſit cõtinua illi , nũquã altera
mutaret locũ,& ſic nõ moueretur cœlũ,
nec mutaret locum ſecundũ partes , quã
reſpõdere poſſit mutari diſtantiam, & mo
dũ,quẽ partes,habent illa relatione,ut an
te diximus:ſed hoc non explet intellectũ
omnino.Pręterea. Quia etiam ſi eſſet con
tigua pars,adhuc non uidetur locus, cum
non undique locatum ambiat. Præterea .
non uideo quomodo actu moueatur loca
liter,& locum habeat potentia.

Philop.& hi,qui locũ ponunt ſpatium, *8. quæſ Phil.*
ab his anguſtiis liberati ſunt, cum locũ ul
timę ſphæræ dicant eſſe ſpatiũ occupatũ
ab ipſa. Et hoc argumentum de cælo fuit
unũ ex his,quę poſuit Philop. cõtra Ari.
Et re uera(ut diximus) ſpatium illud, ut
aliqui ponebant, non eſt omnino impro
babile. At poſtquam illud excluſimus,cũ
Ariſto.quid mihi uideatur proponam. Si
hoc ſecundum ueritatem examinemus ,
non eſt ſaltem tanta difficultas. Nam nos
ponimus cælum empyreum omnium ſu
premum immobile , quod etiam cogno
uit Plato,& alii ueteres,ut eſt uidere apud
Simpl. qui id etiam aſſerit , in digreſſione
de loco non longe a principio , ubi etiam
ait illum eſſe locum , ubi Deus optimus
iis,qui digni ſunt , cõmunicat ea quæ sũt
per ſe ſpectanda , & in hoc primum mobi
le eſt,ut in loco,ipſum tamen , cum non
moueatur,nõ eſſet tãtũ incõueniẽs ſi quis
diceret,nõ eſſe in loco:at ſecũdũ Ariſ.qui
cœlũ mobile uidetur poſuiſſe, maior eſt
difficultas. Et re uera, dico,uel opi. D. Th.
eſſe uerã,uel nullo modo eſſe in loco ſecũ
dum Ariſt.ut ait Alex.& Simpli. imo Hæc
uideẽ eſſe doctrina Ariſt.text.28.ubi cõtra

Vls. cœlũ non eſſe ĩ loco ſecũdũ Ari.

Zenonem dicit, locum primum non eſſe alicubi, ut in loco, ſed ut ſanitas in ſubiecto toto, ita primus locus. qui cœlũ illud eſt. Et in hoſi reprehenduntur Antiqui ab Ariſt quod locum in loco uolebant collocare, dicentes, omne ens eſſe in loco.

Rõ qua probatur ultimum cœlũ non eſſe in loco ſecundũ Ari.

Et ratio potiſſima pro hac ſententia Alex. & Simpl hæc eſt. Si ĩ loco eſt, uel eſt ſecundum ſe, uel ſecundum aliud, uel ſecundum accidens ſecundum ſe, non, ut notum eſt. ſecũdum aliud, minime. quia ſecundum aliud in loco eſt, quod ſecũdũ ſui partem in loco eſt, ut explicat Ariſto. Cœlum autem non habet in loco partem ullam, niſi in potentia, ut dicit S. Thom. ſed hoc non eſt habere locum, aut certe non actu locum. Quod enim in potentia eſt, abſolute non eſt, aut(ut dicit Thom.) quia eſt in ſphera ſub ſe, & hoc iam reiectum eſt. Nec habet locum ſecundum accidens, cum non ſit in eo, quod eſt in loco per ſe; non igitur in loco eſt. Nec mireris, cum primus ſit omnium locus, quod non ſit in loco.

Obiec.
Solut.

Quod ſi dicas, quomodo corpus nõ eſt in loco aliquo! Reſpondeo, quod nec ipſi Philoſophi, qui dicunt eſſe in loco, dãt locum. niſi per accidens. ſi ergo non miraris quod locum non habeat per ſe, & contentus es cum loco per accidens; profecto non debes mirari, quod nullum locum habeat: nam dicere, quod locum habet per accidens, magis eſt uerba afferre, quã dare in re locum aliquẽ: talis enim modus exiſtendi in loco fere nullus eſt:

Vls. cœlũ quamuis non ſit in loco, tamen mouetur localiter.

Attende tamen, quod quamuis in loco non ſit, ſi tueamur opinionem Alexan. & Simpl. localiter tamen mouetur. Vt enim localiter moueatur, non oportet quod ſit in loco, ſed quod circa locũ ſit. Eſt enim motus ad locum, & eſt motus circa loca.

Quod ſi dicitur eſſe alicubi, id eſt, ut dicit Ariſtote. contra Zeno quia in aliquo eſt, ſed non ut in loco. ſed ut in contento, uel alicubi dicitur eſſe, non quod in loco ſit, ſed quod circa locum ſit, hoc mihi rationabile ſatis uidetur: uel certe ſequaris D. Thom. opinionem, non eſſe per ſe in loco ſecundum ſe totum. ſed eſſe in loco, ſecundum partes, eo modo quo explicat D Thom. ut uidimus: Et hęc de loco probabiliter ſecundum Ariſtotelem ſint ſatis.

De concordia quadam ſcitu digna, omnium opinionum de loco.

Quæſt. VIII

Opi. cuiuſdã Neoterici conciliãs omnes opi. & omnes facile diſſoluens difficultates de loco.

HActenus Ariſtotelis opinionem de loco defendimus, ut potuimus, quod pauciores, & minores, quam cęterę aliæ opiniones uideretur pati difficultates. At uero cuiuſdam recẽtioris extat ualde probabilis opinio, quę omnes quodammodo opiniones conciliat, & omnes difficultates diſſoluit, & omnes loci proprietates, & quæ de ipſo dicuntur, ſine magna difficultate tuetur: quam quidem ea de cauſa ad finem uſque uolui reſeruare, quod ſit quaſi omnium dictorum de loco epilogus quidam, & compendium: & eo quidem libentius feci, ne ullius rei, quæ utilis eſſe poſſet, cognitionẽ lectori denegarem.

Hęc igitur cõſtituit duplicem locum. Alterum intrinſecum rei, quod ſit quantitatis quoddam proprium ad eam conſequens, quod uocamus ſpatium. alterum extrinſecum locum, de quo locutus eſt Ariſtoteles.

diſt. loci 1 locus alius uerus, & alius imaginarius.

Pro cuius opinionis intelligentia erit hæc notanda diſtinctio loci. Locus alius eſt uerus. alius imaginarius. Imaginarius quidem eſt, ut extra Cœlum ſpatium illud imaginarium, quod ibi quiſque imaginari poteſt. Et uacuũ etiam hic in Mundo, ſi eſſet, imaginarius eſſet locus, imaginarium uidelicet ſpatium; poſſet etiam imaginari ſuperficies uacua.

2. imaginarius locus duplex a ctus, uel abſtractus ex fing.

Eſt autem notatu dignum, locum, ſeu ſpatium imaginarium bifariam nos poſſe conſiderare. Vno modo, ut ſit res ficta omnino, & fingamus eſſe, quod non eſt, ut extra cœlum, uel in uacuo, ut diximus. Altero modo, in communi abſtrahendo ab hoc, uel illo ſpatio uero ſingulorũ corporum ſpatium in communi totius mundi, in quo modo, ſunt corpora, abſtrahendo, inquam, ab hoc, uel illo corpore, & hæc conſideratio non eſt ficta, ſed uera. Siquidem abſtrahentium non eſt mendacium, ut ait Ariſtot. Nam. ut huic corpori, hoc ſingulare, ut proprium ſpatium

con-

conuenit, ita in communi corpore conuenit ſpatium in communi. & ita conſideramus hoc ſpatium abſtractum in cõmuni non habito reſpectu ad ſubiecta ſingularia: ſicut Mathematicus conſiderat quantitatẽ in abſtracto. Sic ergo imaginamur illud ſpatium in communi totius mundi, tanquam quieſcens, id eſt, abſtrahendo a motu eiuſdem, & a particularibus ſubiectis: & in communi ſimiliter in eo diſtantiam conſideramus, & ſitum in communi, & ſingularium partium eius poſitionem, omnia abſtrahendo in communi, ut Mathematicus figuras. *dub.* Sed dices: quomodo omnes ſic abſtrahunt, etiam ruſtici, & imperiti, qui ſolo ſenſu iudicant?

Solut. Reſpondeo cauſam hanc eſſe, quia per ſenſum nõ facile cognoſcitur numeralis differentia accidentium eiuſdem ſpeciei. Vt uerbi gratia, ſi modo aqua calefiat ut unũ, & poſtea frigefacta iterũ calefiat ut unum, neſciet ſenſus iudicare, an ſit idem numero calor, qui antea, an diuerſus numero, ſolum licet ſibi uideri idem, id eſt, eiuſdem gradus. Sic etiam, cum flat uentus, ſemper putat idem eſſe numero medium lumen, cum tamen ſit numero in alio, atque alio aere ſuccedente diuerſum, licet æqualis, & ita ſimilis, ut putet ſenſus idem eſſe numero. Ita omnino accidit in ſpatio, cum uideatur æquale manere ſemper mutatis corporibus, putat eſſe idem numero, cum non ſit idem, n. ſi ſpecie, & æqualitate tãtum. Atque eo magis ſic putat, quod uiſus externis quieſcentibus, & fixis; ut, uerbi gratia, lateribus uaſis, uel ambitu cœli, & a latere ad latus, uidet ſẽper eandem diſtantiam & numero, putat, idem quoque medium eſſe numero, id eſt, ſpatium. Et hic eſt, quod ſpatium in communi omnes ſic abſtrahunt. quia uident illa accidentia in communi remanere; nam quamuis mutetur ſpatium hoc tamẽ manet ſpatium, & æquale ſpatium.

9. uerus locus duplex intrinſecus & extrinſecus. Verus autem locus eſt duplex. Alter intrinſecus rei ipſi; alter extrinſecus. Extrinſecus quidem eſt circumambiens ipſum corpus locatũ, uidelicet, corpus continẽs, aut eius ſuperficies ultima, de quo locutus eſt Ariſtotel. Intrinſecus uero locus rei, eſt ſpatium illud ipſum, quod ipſa res uere intra ſe occupat, ſecundum ſuammet corpulentiam.

Hoc autem ſpatium, ſi petas, quid eſt. Reſpondetur eſſe proprium quoddã conſequens ad ipſam quantitatem, quantitatis uidelicet ipſius extenſionem. Conſequitur autem hoc ſpatium tanquam proprium quoddam ad quantitatem, ſicut ad motum conſequitur tempus. Nam ut in quantitate ſucceſſiua ſe habet tempus ad motum, illum menſurans; ita in permanente quantitate, ſe habet ſpatium illud conſequens quantitatem, ad ipſam quantitatem. *Quid ſit ſpatium intrinſecum corporis.*

An uero ſpatium illud, ſeu extenſio diſtinguatur ab ipſa quantitate realiter, uel formaliter, uel ratione, non magnopere refert. Eadem enim eſt difficultas de tempore, an diſtinguatur realiter, uel formaliter, uel ratione ab ipſo motu. Et quod de tempore reſpectu motus dixeris; idem de hoc ſpatio, ſeu extẽſione reſpectu quãtitatis dicere poteris: & quicquid illorum dixeris, uel realiter diſtingui, uel formaliter, uel ratione, probabiliter dixeris, ut in motu, & tempore.

Eſt autem hoc ſpatium unicuiq; quantitati ſuũ proprium ſicut unicuiq; motui ſua propria temporis ſucceſſio, & menſura propria, & particularis. Et ubicunq; ſit corpus. locum ſemper idem habebit ſuũ intrinſecum hoc numero ſpatium. Et totius mundi ſpatium commune eſt, ſicut una eſt uniuerſalis totius temporis menſura uniuerſaliſſimi motus.

Eſſe autem hoc intrinſecum cuiuſque corporis ſpatium negari non poteſt, ut uidetur; quia inuicem ſeſe mutua conſequentia inferant. Nam ſi corpus eſt, ſpatium eſt, & ſi uerum ſpatium eſt, in eo corpus eſt. *Quid ſit ſpatium intrinſecum*

Ita ut ſi extra cœlum unus homo collocaretur, uere diceretur eſſe in ſuo loco, in ſpatio ſcilicet illo ipſo proprio ſui corporis: & ſi in uacuo medio ſimiliter collocaretur corpus ibi in medio uacuo intra ipſum corpus, uerum eſſet ſpatium, quod ipſum corpus proprium occuparet, cum circumambiens intra ipſum corpus eſſet ſolum ſpatium imaginarium.

Imo uero ne intelligi quidem corpus; uel quantitas poſſe uidetur ſine ſpatio, niſi redigeretur ad punctum.

Et rationes pleræque Philoponi hoc ipſum ſpatium intrinſecum, & quantitati

pro

proprium oſtendunt,ſed non ſeparatum, ut ipſa ponebat,ſed in rebus ipſis inhærẽs tanquam proprium earum accidens.

Extrinſecus locus triplex. proximus, remotus, remotiſſimus

Rurſus extrinſecus locus triplex eſt. Vel proximus, & immediatus, uidelicet ipſa ſuperficies concaua corporis continẽtis: uel diſtans, & remotus, uidelicet, corpus aliud, uel ſuperficies ad certã diſtantiam circumambiens, ut uerbi gratia. cũ aliquid eſt in cubiculo, cubiculum eſt illius locus,& latera ipſa cubiculi: uel domus,inter quæ continetur. Aut etiam remotiſſimus locus eſt,quo modo Ariſtoteles omnium locum dicit eſſe cœlum, q omnia ab ipſo continentur. Et partia'is eſt etiam locus extrinſecus, in quo res eſſe dicitur quandoque, homines ſunt in terra,& in tecto,quod pedibus ſolum tãgunt.Et totalis locus,ut piſcis in aqua,cũ undiq; circumambitur.

Proprietates oẽs conſtant, & difficultates diſſoluuntur de loco.

Ex hac ergo diſtinctione loci, & locorum diuerſitate,omnes prorſus difficultatés, quæ de loco proponuntur, facillime diſſoluuntur,& quod plus eſt, iuxta communem modum concipiẽdi omniũ hominum,cũ de loco loquuntur,ita mens quieſcit cuiuſque.

Quædam enim proprietates loco illi intrinſeco conueniunt, uidelicet ſpatio ipſi uero;quædam aliæ ſpatio,& loco imaginario, ficto,uel abſtracto, aliæ uero extrinſeco loco,nempe ſuperficies,aliæ proximo loco,uel remoto, aut remotiſſimo, aut tam iis, quam illis locorum differentiis.Eadem tamen ſub aliqua diuerſitate conueniunt ſub illa, uidelicet,quia differunt inter ſe:quod quidem breuiter enumeratione quadam de ſingulis oſtendamus.

Ex quibus etiam apparebit iſtius opinionis,quæ omnia ſic cõcordat,& ſoluat probabilitas. Nam quia alii conabantur uni tantum ex dictis locis omnes loci tribuere proprietates; ideo in magnas cogebantur anguſtias aliquando.

1. proprietas loci.

Primę ergo omnium proprietates loci potiſſimæ & maximæ ſic apparent. Quarum prima eſt:Ipſum corpus eſſe in loco, igitur eſt in loco non ſolum extrinſece in ambiente, aut in loco ſecundum extimã ſuperficiem,ſed ſecundum ſe totum eſt in loco,& eius partes etiam internæ, ſunt in partibus loci.

2 Secundo. Sic dicitur corpus occupare locum,& occupare ſpatium,& partes corporis partes occupare ſpatii. Et ſic dicimus,hoc eſt in hac parte ſpatii, illud in altera,& partes corporis reſpondere partibus ſpatii,&c.

Tertia proprietas. conſtat Locum eſſe æqualem locato non maiorem,nec minorem. Nam quamuis; ſecundum ſuperficiẽ dicatur,ſuperficiem concauam locantis eſſe ęqualem ultimę ſuperficiei locati,tamen uera æqualitas & perfecta loci (ut omnes intelligunt mente) eſt de toto ipſo corpore. Vt ſi diceremus, hoc corpus eſſe alteri æquale, quia æqualem quantitatem habet, uel æquale ſpatium occupat uterq; ſecũdum omnem dimenſionẽ, nam alia eſt æqualitas lineæ ad lineã, alia ſuperficiei ad ſuperficiem, alia corporis ad corpus. 3

Quarta. Locum continere locatum. Nam hoc ad ſuperficiem quamuis commode referri poſſit,tamen uerius,& perfectius continet, quod ſecundum totam corpulentiam continet, ut dicimus, lumen contineri in aere, & uirtutem in herbis. & tempus continere omnia: & animam contineri in corpore, & formam in materia &c. 4

Quinta proprietas ex præcipuis ,quod omne corpus ſit in loco,& quod eſt(ut uidetur)eodem modo, quia locus cõuenit. Quia corpus quantum eſt, nec in loco ſolum extrinſeco, ſed intrinſeco : ne abſolutè cogamur dicere, cœlum non eſſe in loco, uel eius locum eſſe centrum, quæ duo ſane ſunt abſurda,& paradoxa,& præter communem ſenſum hominum : ſed non eſt in loco extrinſeco ambiente,ut rectè in hoc aît Ariſtoteles, eſt tamen in loco,& ſpatio intrinſeco ſibi. 5

aliæ proprietates quæ potius conueniunt loco extrinſeco.

At uero econtra hę aliæ proprietates, uidelicet,Locum circumſcribere,& ambire locatum, potius conueniunt externo loco,uidelicet ſuperficiei corporis ambiẽtis,quamuis de intrinſeco ſpatio dici poſſet quodammodo circumſcribere locatũ in ſe exiſtentem.

Item, locum non eſſe aliquid intrinſecum locato,ſed eſſe aliud a locato, quamuis & hæc conueniat non ſolum ſuperficiei, ſed ſpatio : nam eſt aliud etiam a locato,& a quantitate, ſi non re,ſaltem formaliter,uel ratione. 1 2

Tertia

Tertia item. Locum non poſſe eſſe ſine aliquo locato, ſed poſſe eſſe ſine hoc, uel illo; cuius quidem proprietatis ſecunda pars ſolum extrinſeco loco ſuperficiei cõuenit, nempe poſſe eſſe ſine hoc, uel illo locato eandem ſuperficiem. Cõuenit etiam loco imaginario & abſtracto, tamen prima pars non poſſe locum eſſe ſine aliquo locato: uera etiam eſt, non ſolum de ſuperficie, ſed de intrinſeco ſpatio loci cuiuſque corporis proprio.

4 Quarta. Locum uero eſſe immobilem, uix poteſt extrinſeco ſuperficiei loco conuenire, cum etiam ipſa ſuperficies moueatur & mutetur una cum corpore: nec uero eadem manet numero diſtantia ad cœli latera, idemque reſpectus numero ſuperficiei, ipſa mota. Sed dicitur immobilis ſecundum ſpeciem, ut diximus, quia uidelicet illa, uel altera ſuperficies in tanta diſtãtia, & conſimili reſpectu ad mundi partes & cœli latera ſuccedit. Et ita dicitur manere locus immobilis ſecundum ſpeciem, abſtrahendo, inquam, in communi locum & diſtantiam, ut diximus. Hoc eodem proſus modo, hoc conueniet ſpatio proprio cuiuſque corporis: nã eo moto, aliud ſuccedit in eius locum cum conſimili reſpectu ad cœli latera, & æquali diſtantia. & erit loci proprietas in communi abſtracti, non in ſingulari. Sed præterea, immobilẽ dici merito alia ratione poterit, quia non poteſt ſpatium proprium cuiuſque rei ſeparari ab ipſo corpore, uel quantitate, cuius eſt proprium.

Quamuis hæc profecto proprietas immobilitatis loci uideatur (ut illã ſolemus concipere.) propria eſſe loci tantum imaginarii, ſpatii uidelicet imaginarii, quod imaginamur, uel extra cœlum, uel etiam intra corpora, quaſi quieſcens ſemper, & immobile, ut diximus, abſtrahendo a motu, in quo ſuccedunt alia corpora, in cuius partibus ſic imaginamur ſimilem ſemper, & eundem ſitum cum æquali diſtantia, & reſpectu ad cœli ultimam ſuperficiẽ quieſcentem, ſi ſit intra cœlum, ut in illo dicto ſecundo modo loci imaginarii, ideſt, ueri, ſed abſtracti a motu, & ſubiecto, & ſi ſit extra cœlum reſpectu ad alias partes ipſas eiuſdemmet ſpatii imaginarii fictitii, ut in primo modo fictitii uidelicet loci, & ſpatii imaginarii. Et utroque modo concipimus immobilitatem, uel abſtrahendo, uel in illo ficto.

5 Quinta. Differentiæ etiã ſurſum, & deorſum, ante, & retro, conſimilibus reſpectibus, ſicut immobilitas conueniunt, uel ſuperficiei, uel ſpatio uero corporum, uel imaginario abſtracto, uel fictitio.

6 Sexta. Moueri localiter ſic etiam intelligimus. i. pertranſire ſpatium illud imaginarium uel abſtractum, quod plenum eſt uero ſpatio alicuius corporis huius, uel alterius. Aut pertranſire ſuperficiem concauam corporis intra quod aliud mouetur, uel extremam ſuperficiem, ſi ſupra illam fiat motus. Sic etiam dicimus corpora moueri ad locum, ideſt, ad ſuperficiem alterius corporis continentis. Nam in deſcẽſu ſemper nouam, & nouam ſuperficiem acquirunt corporis ambientis, quæ ſit terminus motus illius: ſicut etiam imaginarium illud, uel abſtractum occupat ſpatiũ quod antea alterum corpus occupabat, quod terminus etiam illius motus localis dici merito poteſt.

7 Rurſum dicimus eſſe homines in platea ciuitatis, uel foro tãquam in loco partiali; nam ex alia parte aere ambitur, & ſolis pedibus plateam contingit. Piſces autẽ ſunt in aqua, ut in totali loco extrinſeco, ſed remoto. in ultima proxima aquæ ſuperficie tanquam in proximo, &c.

Denique, ut uno uerbo omnia complectamur, illa poſita loci diſtinctione, intrinſeci, & extrinſeci, ueri, & imaginarii, fictitii, & abſtracti in communi: proximi, & remoti, partialis, & totalis, omnes difficultates diſſoluuntur, & omnes pene opiniones conciliantur, & Ariſtotelis præterea opinio defenditur, ita ut ſit locutus de loco extrinſeco tantum. Quod ſi cui ſola Ariſtotelis placet opinio, liberum ei eſto iudicium. Ac de hac materia ſit ſatis. Iam de uacuo, quod loco opponi uidetur, quid dicat Ariſtoteles, uideamus.

Caput

ſa, quorum unum eſt ex motu locali, ſiue ſit augmentatio, ſiue latio Cum enim motus ſit, quod mouetur, uel recipitur in aliquo pleno, uel recipitur in aliquo uacuo. Si in uacuo recipitur, habetur intentũ. Si uero recipiatur in pleno Ita, ut penetretur cum corpore, ſequitur, quod corpus minimum recipiet adæquare maximum, quod falſum eſt. Patet ſequela Demus, quod plenum pedale recipiat corpus pedale adæquare; tunc qua ratione primum plenum ſe penetrauit cum hoc corpore, utrũque ſe iterum penetrabit cum altro pedali adæquatè, & iterum cum alio, cum non ſit differentia unius pleni, & alterius: tunc primum ſpatium pedale continet adæquate tria, aut plura corpora pedalia; ergo cõtinebit unum corpus tripedale adæquate, quia ſi partes continet, continebit totum. Hoc autem falſum eſt; nam licet unum corpus cum alio penetretur, tamen maius cum minore non adæquabitur.

XLI Meliſſus igitur oſtendit. Tex. LIII.

Confirmatio ex Meliſſo. Confirmat motum recipi in uacuo ex Meliſſo: ob id enim Meliſſus negabat mũdum eſſe mobilem: quia ſi moueretur, oporteret dare uacuum, quod ipſe dicebat non eſſe; quare immobile uniuerſum poſuit, tanquam conſequens, ex motu ſit uacuum, at cum re uera motus ſit: dandum igitur uacuũ eſt, & Meliſſus daret, ſi motum poneret.

Vno igitur modo demonſtrant. Tex LV.

2. ab experientia Hoc unum eſſe horum argumentũ dicit. Alterum eſt ex quadam experientia: experimur enim, quod ſi dolium ſit uini plenum, & uinum totum in utres infundatur: tunc in eodem dolio erunt ſimul utres, & uinum: hoc autem non aliunde prouenire uidetur, niſi quia datur uacuum intra uini partes, & poſtea comprimitur illud uacuum in utribus, & minorem occupat locum ipſum uinum: eſt igitur uacuum: de qua experientia inferius.

Amplius autem augmentatio.

Tertium argumentum eſt ex uiuentium augmentatione. Quod enim augetur, eſt quia in ſe recipit cibũ & alimentum, quod quidem corpus eſt: tunc illud augmentum non poteſt recipi cum corpore, & pleno: aliter eſſet penetratio: recipitur ergo in uacuo, & ita uacuum erit. 3

Teſtimonium autem & illud. Tex. LVI.

Quartum argumentum ponit etiam ex experimento ductum. Vas enim plenum cinere, tantum aquæ capit, & plus cum ipſo ſimul cinere, quantum capiebat cum ſine cinere; hoc igitur non poſſe uidetur fieri, niſi intra corpora detur uacuum, ratione cuius ipſa comprimantur corpora. 4

Vltimum argumentum facit ex Pythagoræis. Hi enim dicebant cauſam, quare corpora quę conſequenter ſe habent, & unum eſt poſt aliud, non cõfunduntur inter ſe, & ſit una maſſa: eam eſſe, quia inter corpus, & corpus mediat uacuum: & hoc etiam in numeris ponebant. Vnum enim cum alio non confunditur propter inter medium uacuum: & hoc uacuum dicebat ingredi ad iſta ſenſibilia per cœlum ex illo magno uacuo, quod eſt extra cœlum, & eſt uelut ſpiratio quædam. *Vlt.*

Vbi nota quod uacuũ aliquãdo eſt minus, aliquando eſt maius. Et ſicut corpus animalis dilatatur, cum recipit ſpiritum: contrahitur, cum emittit: ita cum multũ uacuum ſit intra cęlum, uelut ſpirando recipitur ab illo uacuo, quod eſt extra cęlũ: emittitur uero cum contrahuntur corpora, hæc ſic iſti imaginabantur.

Eſt igitur argumentum hoc ſumptum a diuiſione, & corporum inter ſe ſeparatione, & diſterminatione, quod non uidetur eſſe aliter poſſe, niſi uacuum inter ipſa ſit corpora.

Caput Septimum.

Ex quibus igitur alii quidem dicunt. Tex. LVII.

Quid ſit uacuum, ſecũdum antiquorum opi. & cur ſic definierunt deſcriptũ uacui antiquorũ.

COncludit hoc eſſe & ea, quæ dicunt negantes uacuum, & ea, quæ dicut affirmantes. Ad determinandũ tamen, quid circa hoc dicere oporteat definitionem nominis accipit. Deſcribebant autem ſic. Vacuum eſt locus, ubi nihil eſt. Ariſt. autem uult reddere rationem harum duarum particularum. Primo quare, ubi nihil eſt dicitur. Cauſa. inquit, ratione, & ſyllogiſmo nota eſt. Hi enim omne ens corpus & nihil idem. Vnde ſi uacuum eſt, ubi non eſt corpus, profecto uacuum eſt, ubi nihil eſt; perindeque eſt dicere, ubi nihil eſt, ac, ubi corpus non eſt.

Vlterius. Putabant corpus omne, aut eſſe graue, aut leue, quæ corpora ſunt tangibilia. Vnde ſyllogiſmo etiam ſequitur, uacuũ eſſe, ubi non eſt graue, nec leue. Declaratũ ergo eſt, quid per nihil, intelligat.

Declarat deinde quare dicatur, locus: Et dicit, ꝙ niſi ita dicatur, punctum erit uacuum. quia in eo eſt nec corpus graue aut leue; bene igitur additur illa particula, locus.

Nota.

Nec exiſtimes, ꝙ hic reprehendat Antiquos, quaſi ex ipſorũ deſcriptione ſequatur, punctum eſſe, uacuum, quod alii interpretes putant, & ſane abſque ratione. Nã & ipſi Antiqui deſcribentes dicebant, locum eſſe uacuum, ut patet ex deſcriptione poſita, locus, ubi nihil eſt. ſed ſolum in his uerbis Ariſt. declarat partes deſcriptionis, & reddit cauſam, ut notum ſatis eſt.

Attamen uidetur dici uacuũ. Tex. LVIII.

Alia uacui deſcriptio

VErba hæc ſunt inferentis ex dictis unam uacui deſcriptionem, puta, Vacuum eſſe non plenum corporis, tangibilis, ſeu corporis grauis, aut leuis, quod idem eſt. Et quia definitio uacui nondum eſt finita, colligit duas particulas, ut addat aliam.

dubium

Et ita dubitat. Si uacuum eſt non plenum corporis tangibilis, ſi in tali loco eſſet calor, ſonus, aut alterius ſenſibile, an eſſet uacuum.

Solut.

Reſpondet cum diſtinctione, quod ſi illud eſſet adhuc ſuſceptiuum corporis tãgibilis, eſſet uacuum. ſin autẽ, minime. Ac ſi dixiſſet, integra deſcriptio uacui eſt. Vacuum eſt locus carens corpore tangibile, aptus recipere tale corpus. Et iſta expoſitio horum textuum, quæ notanda eſt.

Nota. completa uacui definitio

Dices, quid per calorem intelligit? Reſpondeo cum Themiſt. & Philop. omſſis aliis, quæ dicuntur hic, quod nõ intelligit purum accidens, ſed corpus nõ graue, ac leue, ſed habens aliud accidens ſenſibile, quale cœlum eſt, & tunc ſpatium cœli non eſt uacuum, licet ibi non ſit graue; aut leue; ob id tertia particula additur in deſcriptione.

dubium Solut. ex Them.

Alio autem modo. Tex. LIX.

3. uacui definitio.

DEſcriptionem uacui uniuerſaliorem aliorum ponit, puta, In quo nulla eſt corporea ſubſtãtia, reprehendit, id, quod aliqui circa hoc dicebant. Nempe, materiã eſſe uacuum, cũ non ſit ulla ſubſtantia corporea. Iſti autem non recte dicebant. Nam cum uacuũ locum eſſe ponerent, tale debet eſſe uacuũ, ut ab eo poſſit res ſeparari ſicut a loco; at non poteſt res ſine ſua cõſiſtere materia. Vt ergo materia non eſt locus, ſic nec uacuum.

Materiã non eſt uacuum.

Quoniam autem de loco. Tex. LX.

QVid de uacui exiſtentia ipſe Ariſt. ſentiat, proponit, dicitque quod de uacuo ſit dicendũ, patere ꝑ id, quod de loco dictum eſt. Nam ſi uacuum eſſet, locus eſſet corpore priuatus: at dictum eſt eſſe ſuperficiem continentis ſolam, non ſpatium aliquod a corporibus diſtinctum; hinc colligit non eſſe uacuum. Nam hi, qui ponunt ipſum, tale ponunt quale impugnatum eſt ſuperius, puta, ſpatium præter corpora, quæ in eo ſunt.

Quapro

Quapropter uacuum uidetur aliquid eſſe. Tex. LXI.

a Oſtendit uacuum ob id conſtitui, ut ſit locus. Nam non eſt alia ratio, nec finis, aut utilitas, in quam uacuum eſſe uideatur, niſi ut ſit locus. Et ulterius, eadem ratione probatur, & locus, & uacuum. Vt enim locus probatur quid aliud a corporibus ſuccedentibus per motum diuerſorum in eodem loco ſuccedētium: Ita ſimiliter probatur uacuum diſtinctum eſſe ſpatium a corporum ſpatiis; gratia enim motus, locus ponitur ab aliquibus; & gratia eiuſdem motus ponitur uacuum ab aliis, Itaq; non eſt differentia loci, & uacui apud hos: quod enim idem uocant uacuum, & cōſtituūt, alii locum faciunt. Si ergo locus talis non eſt, ut hi ponunt, nec igitur uacuum erit, cum non differant inter ſe iſta.

Nulla autem neceſſitas eſt. Tex. LXII.

Soluit rõnes propoſitas pro uacuo Rationes propoſitas pro uacuo incipit diluere, ac dicit, non oportere uacuum eſſe propter motum. De motu enim alterationis id notum eſt: nam poteſt in pleno eſſe alteratio ſecundum qualitates. Vnde reprehendendus eſt Meliſſus, qui ne daret uacuum, negauit omnino motum: cum tamen uacuum non ſit neceſſarium ad alterationis motum.

Oſtendit etiā, quod nec ad motū localē ſit neceſſarium uacuum. Nam corpus

Ad 1 cum mouetur, non quidem in pleno, nec in uacuo recipitur, ſed locū acquirit per id, quod cedit illi corpus aliquod. v.g. cū piſcis mouetur per aquam, non recipitur in aqua penetratiue, nec in uacuo aliquo, ſed illi cedit aqua: quia tantū ſeparatur, quātū corpus ipſum eſt, quod eſt in aqua.

No. 1 Aduertendū eſt aūt, ꝙ rōnes iſtæ probabāt eſſe uacuū ſine aliquo corpore, & iuxta id ſolōnes ſūt, nō eē neceſſarium tale uacuum.

No. 2 Vocat uero Ariſto. reuolutiones continuorum in humidis: quia cum lapis, uel aliud corpus aquis immittitur, aqua circulos quoſdam facit, ut notū eſt. Alii aliter hoc exponunt, ſed ita dicit, & bene S. Thom.

Contingit autem & denſari. Tex. LXIII.

Soluit argumentum ſecundum de utribus, de qua tamen re fuſe agit in 25. Sect. Probl. 8 de quo etiam uide Vicear. hinc qui ait, ſe id eſſe expertum, & dicit, quod non eſt opus dare uacuum ad iſtam corporum conſtrictionem, ſed quod aliæ partes, quæ ſubtiles erant in corporibus illis extrahantur, ut uinum habet quoſdam poros ſubtiliori aere plenos: aut aqua ipſa habet etiam partes aeris in ſe, cum conſtringitur in utribus. extrahitur aer ſicut ſpongia conſtringitur, & minus occupat ſpatium, non propter uacuum, quod ſit in ea, ſed propter aquę, quam habebat, expulſionem. *Ad 2*

Reſpondet etiam ad tertium argumentum de augmento. Et primo reprehendit ipſum argumētum, quod procedit de augmento per ſuſceptionem alimenti, ac ſi non contingeret aliter res augeri, & maiores fieri. Dicitq; etiam per alterationem, & corruptionem fieri accretionem, ut patet, cum ex aqua fit aer: tunc enim aer maior fit, & non ſuſceptione alimenti. Similiter cum ex aere fit ignis. *Ad 3*

Non autem intelligas hic de uero augmento fieri ſermonem: hoc enim ſolum ineſt uiuentibus: ſed accretione quacunque, qua corpus maius fit, quā ante erat. *Nota.*

Omnino autem de augmētatione.

Argumentum igitur de augmentatione, & de cinere iterum retorquet in illos, & ipſos ſuis argumētis conuincit; & quatuor abſurda ponit, ad quorum aliquod neceſſe eſt, eos reduci, qui propter augmentum uiuentium ponunt uacuum. *retorquet Ariſt. in aduerſarios arg. de augmentatione, & cinere.*

Inconuenientia ſunt hæc. Primum, quod non quælibet pars uiuentis augeretur; quod falſum eſt Alterū, quod alimentum nō eſſet corpus. Tertium, quod duo corpora ſe penetrarent. Quartum, quod totum corpus uiuentis eſſet uacuum.

Quo autem modo reducātur ad unum ex his, ſic attēde. Si, ut augeatur uiuēs per alimen-

alimentum, requiritur uacuum, cum quę libet pars quantumcunq; minima corporis augeatur, profecto totum corpus erit uacuum: quod ſi neges, quamlibet partē augeri, incidis in primum abſurdum: ſi uero concedas augeri, aut dabis uacuum totum: aut ſi non, alimentum, quod corpus eſt, penetrabitur cum corpore, aut alimētum non erit corpus. Vide quam ſubtiliter, retorſit argumentū contra eoſdem.

ad experientiam de cinere Idem dicit de cinere. Cum enim cinis aquam recipit, totus cinis eſt madefactus, ut patet: quod ſi ut reciperet aquā, opus erat uacuo, totus cinis eſſet uacuus, aut non totus cinis reciperet aquā, aut aqua non eſſet corpus aut ſi eſſet, penetratio eſſet. Vnde concludit, quod per uacuum uolebant iſti ſoluere difficultatem communem de augmēto, quomodo ſit ſine penetratione. Et re uera nihil ſoluerunt, nec intentum demonſtrarunt.

Ariſtoteles aūt nihil de augmēto dicit quia id erat admodum arduū, & ſatis erat pro præſenti oſtēdere rōnē nō cōcludere.

Nota. Circa literam aduertendum, eſſe ordinem mutandum; ut illud uerbum (aūt totum) cum uerbis ſequentibus, quibus abſurdum illud quartum continetur, legas

No. 1 circa explicationem tex. ante uerbum illud (dubitationem) & ſic erit ſenſus clariſſimus, & facilis.

Aduertendum præterea circa illud de cinere, quod Ariſt. Proble. ſect. 25. q. 8. id quæſiuit Eſt autē ſolutio: quod cinis habet poros, qui repleti ſunt aere: non enim

2. No. circa illud cineris arg. eſt admodum compreſſus, quin aeris in ſe partes admittat, & aer expellitur ab his partibus ratione aquę. Aqua etiam euaporatur ex parte. Vnde ex euaporatione aquæ, & aeris expulſione, & cineris compreſſione, ratione aquæ, euenit, ut duo ſimul recipiantur, & capax ſit ipſum uas.

Aduertendum tertio circa augmētum,

3. No. circa arg. augmētationis ſui ſenſum quamuis nō ſit præſentis loci id tractare, quod in quolibet membro noſtri corporis ſūt pori, & uacuitates plenæ ſpiritu ſubtili, aut humore aliquo. Sanguis autē, qui alimentum eſt proximum, in minutiſſimas diuiditur partes, atque cedente ſpiritu, uel illo, quod parū occupabat, coniungitur cum particula noſtri corporis ſolida per iuxta poſitionem: & illa particula alterat ſanguinem, & conuertit in ſe; ſi fuerit caro, conuertit ſanguinem in carnem: ſi os in os, ſi neruus in neruum, & ſimilis in ſimilem: & tunc, præter illam mutationem, qua ſanguis in partem uiuentis conuertitur, quæ dicitur nutritio, ipſa, pars & membrum acquirit maiorē quantitatem aliquando, & talis eſt augmētatio. Vnde fit augmentum abſq; uacuo per receptionem alimenti in poros, recedentibus iis, quæ occupabant poros; & per appoſitionem alimenti ad partes ſolidas, quæ poros continet: & ſic nulla eſt penetratio. Et hoc ſufficiat de hac materia augmentationis: difficilima enim eſt, & alterius loci.

Caput Octauum.

Quod igitur ea, ex quibus. Tex. LXIIII.

INcipit multis argumentis contēdere, non eſſe ſit uacuum, ut iſti ponūt, puta, ſeparatum ab omni corpore, & in quo nullum actu ſit corpus; de hoc enim uacuo modo diſputat. *probatur non dari uacuum.*

Eſt autem primum argumentum, quo probat uacuum non eſſe cauſam efficien 1
tē motus, ut Philop. exponit; nec antiqui hoc ponebant, ſed tantum dicebant eſſe uacuum propter motū; tamen ex doctrinæ abūdantia id Ariſto. probat, ut uniuerſaliter uacuum extirpet. Ratio eſt; Motus naturales determinati ſunt, & a cauſis determinatis procedunt, puta, grauitate, aut leuitate: at uacuum cum nihil ſit, indifferens eſt ad unum, & ad alterum: non ergo uacuum efficiens eſt motus naturalis. Si igitur non eſt motus cauſa, nullius eſt cauſa; & ita non erit cauſa efficiens.

Amplius ſi eſt aliquid. Tex. LXV.

SEcundum facit argumentum, quo 2
probat, ut dicit Philop. nec eſſe cauſam finalem motus. Nam ſi demus uacuum ſpatium, & ponamus mobile in uacuo; re uera, non erit ratio maior, quare ad hoc, quam ad illam ſpatium moueatur, cum totum ſit

eiuſdem

eiuſdem rationis:& ſic nihil propter ipſũ moucbitur:imo ſequitur, quod manebit potius Et adhuc non uidetur, cur debeat magis manere hic,quam alibi,cum in uacuo non ſit differentia ulla.Eandem ratio nem applicat loco ſurſum, & deorſum. Cum enim hi,qui uacuum ponunt, locũ eſſe dicant, ipſum ſurſum, aut deorſum debent diſtinguere:hæc autem differentia in uacuo non uidetur quomodo aſſignari poſſit,cum uacuum uniforme ſit.

Et quoniam modo inerit.

3 TErtium facit argumẽtum, ſi uacuũ eſſet locus. (Nam poſſet quis dicere,quod uacuum non eſt cauſa,ſed eſſe id, ĩ quo recipiatur corpus motum,ut in loco)Argumentatur Si in uacuo eſt aliquod corpus,tum in ipſo erit, ut in toto quodam permanente, id eſt,penetrabitur cum ipſo quieſcente.hoc enim eſt eſſe in toto permanente.Hoc autem eſſe non poteſt, quia pars exiſtens in toto, haberet locum per ſe,& in actu: quod falſum eſt.Non enim pars. & totum eodem modo locum habent. Quo autem pacto id fiat,diximus iam ſuperius:nam ambiretur pars undique ab illo ſpatio penetrante,& locum actu haberet. Colligit,quod cum uacuum locus eſſe non poſſit,non erit,cum ſi eſſet, futurum eſſet locus corporum.

Accidit autem dicentibus. Tex. LLVI.

4 QVartum facit argumẽtum;Si uacuum eſſet, res undique uacuo circumuallata quieſceret cum æqualiter ſe haberet,omni ex parte. Patet. Nam ob id terram hi immobilẽ dicunt,quia ſimiliter ſe habet,idest, æqualiter diſtat ab uniuerſis cœli partibus, cũ ſit centrum:nec magis eſt,cur huc,quam illuc moueatur. Similiter ſe haberet corpus in uacuo conſtitutum: unde iſtis Philoſophis,qui uacuum propter motum ponunt,oppoſitum euenit : uacuum.n. ponentes,motum auferunt.

Primum igitur, quoniam omnis motus. Tex. LXVII.

QVintum facit argumentum,& intendit probare, quod ſi eſſet uacuum,nullus eſſet motus. Supponit tamen unum.Duplicem eſſe motum,alterum uiolentum,alterũ naturalem.Violentus eſt contra naturam,& inclinationem rei, ut cum motus lapidis fit ſurſum,aut ignis deorſum. Naturalis eſt ſecundum rei naturam,ut motus leuiũ ſurſum,grauiũ deorſum. Inter hos duos motus,is qui ſecũdum naturam eſt,prior eſt,quam is qui contra naturam iei eſt. Ex quo ſequitur,quod ſi non eſſet motus naturalis,non eſſet uiolẽtus: & qui aufert naturalem,aufert omnem motum, quia aufert naturalem,& uiolentum : nõ.n.eſt motus alius,præter hos. probat hoc ſuppoſito,quod qui ponit uacuum,omnem motum auferat,quia aufert naturalem & qui hunc aufert,ex ſuppoſito, aufert omnem. 5

At uero natura quidem qũo erit.

ARgumentum igitur hoc eſt, quo probatur non eſſe motum ullum naturalẽ ſuppoſito uacuo, & ſuppoſito infinito,quale iſti ponunt. Motus naturales differunt per ſurſum,& deorſum:at in infinito non eſt ſurſũ, aut deorſum,ut in lib.3.dictum eſt.

Si uacuũ & infinitum ponerentur nullus eſſet locus naturalis

Præterea in uacuo,cum nihil ſit,& priuatio quædam,non ſunt differentiæ ullæ, ſicut nec ipſius nihil:ergo uacuo, & infinito poſito,nullus eſt naturalis motus. Cũ uero motus naturales differentias habeãt uacuum non eſt profecto. *Nota.*

Eſt etiam aduertendum, quod de ſolo uacuo etiam procedit ratio, & de ſolo ẽt infinito per ſe.Litera facilis eſt.

Amplius nunc quidem mouentur. Tex.LXVIII.

SEXTVM argumentum facit de motu proiectorum, ut cum lapis,aut ſagitta ſurſum mittuntur. Dubium enim eſſe poteſt in tali motu:cum lapis eſt in medio motu ſeparatus 6

a prou-

proiiciente, a quo feratur, & ſuſtineatur, quo minus cedcat deorſum, imo maiori impetu fertur, quàm cum deorſum uenit.

Huius redduntur duæ cauſæ. Altera eſt quorundam Philoſophorum, qui dicebãt aerem ſuccedere in ſpatio, quod poſt ſe re linquit ſagitta, ne detur uacuum, & ex citiſſimo concuſſu aeris ſagittam percuti, & ulterius mitti, & ſic conſequenter, & hoc eſt quod dicit, ferri per antipariſtaſim quod uertit Boet, contrarii circumobſiſtẽtiam.

Nota. de motu proiectorũ a quo fiat.

Altera cauſa erat aliorum, ob id ferri, quia aer primo a proiiciente percuſſus, ſe cum fert ſagittam, alias partes aeris diuidens ſuo impetu, nec ſinit ſagittam deorſum tendere. Hoc modo exponit Themiſ. Quidquid ſit, ſiue hoc, ſiue illud, quod po ſtea lib. 8 examinabitur, ad motum proiectorum, aliquod corpus in ſpatio eſt neceſ ſarium; in uacuo autem nihil eſt. igitur per uacuum non fiet motus.

Amplius nullus utique poterit. Tex. LXIX.

7. arg. Si uacuũ eſſet, nec eſſet motus nec quies naturalis.

Septimum argumentum facit, & eſt attendendum, quo probat, nec eſſe motum naturalem, nec quietem naturalem. Si uacuum eſt, tunc cum nõ ſint differentiæ uacui, non magis res in una parte, quam in alia ſiſtet, & ita mouebitur in infinitum, quod eſt contra rationẽ motus naturalis. Si uero quieſcet alicubi, non poteſt alia ratione id fieri, niſi quia ei opponitur corpus fortius impediens ipſius motum; ſicut cœlum opponitur igni ne tranſeat ad ulterius uacuum. Quod ſi ita eſt, iam quies non naturalis, ſed uiolẽta eſt, cum non ſit quies in illo uacuo, niſi ob impedimentum.

Amplius nunc quidem. Tex. LXX.

8. arg. Si uacuũ eſſet, moueretur

Octauum facit argumentum. Ob id uacuum ponitur ad motum, ut cedat corpori moto; ſed uacuũ omni ex parte cedit: ergo, re uera, corpus, non magis ex hac, quam illa parte mouebitur; imo in omnem partem feretur; quod eſt impoſſibile, niſi in omnes ſuas diuidatur partes: quod etiam eſt impoſſibile. Et hoc argumentum magis probat de eo, quod naturaliter mouetur.

corpus non magis in unam partẽ, quam in aliam

Amplius autem, & ex his. Tex. LXXI.

9. arg. Si uacuũ eſſet, motus localis eſſet in inſtãti

Nonum facit argumentum, & eſt admodum conſiderandum. Huiuſ modi eſt breuiter. Si motus localis eſſet per uacuum, eſſet in inſtanti. Conſequens eſt falſum, cum motus ſecundum locũ ſit ſucceſſiuus: igitur nec poteſt eſſe per uacuum.

Vis rónis Ariſt.

Sequela ſic probatur. Si mouetur aliquod mobile per ſpatium aliquod in aliquo tempore, & iterum idem mobile per aliud æquale ſpatium mouetur aliquo tẽpore, quanto minus reſiſtit ſpatium unum quàm alterum, tãto minori tempore mobile mouebitur per illud. Vt ſi per aquam mouebitur in hora, & aer eſt in duplo ſubtilior aqua, & minus reſiſtens, idem ſpatiũ aeris tranſibit in media hora: & ſi adhuc minus reſiſtit, in minori tempore. Sed uacuum nihil reſiſtit: ergo non tempore motus fiet per uacuum. Patet. quia quanta ẽ proportio ſpatii reſiſtentiæ ad ſpatii alterius reſiſtentiam, tanta eſt proportio temporum, quibus motus per ſpatia peraguntur: ſed plenum ad uacuum nullam habet reſiſtentiæ proportionem, cum nihil reſiſtat: ergo nec tempus habebit proportionem. Debet igitur in non tempore motus per uacuum fieri: ſi enim tempore fieret, eſſet iam aliqua proportio: nam tempus quantumcunque minimum proportionẽ habet ad tempus quantumcunque maximum. Notanda eſt ratio.

explic. tex.

Ad literam autem deſcendamus. Proponit igitur primo duplici ex cauſa nnũ notum eſſe altero ueolciorem, aut tardiorẽ. Vno modo, cum idem eſt ſpatium, tamẽ mobilia diuerſa ſunt, unum altero fortius quia aut grauius, aut leuius: & tunc fortius mouetur citius; uelocitas hæc ex mobilis uirtute prouenit.

Altera cauſa eſt, quæ ad præſens facit. Cum

Cum mobile eſt idem, ſpatia uero æqualia quidem, ſed diuerſa, quia alterum magis, alterum minus reſiſtit; & tunc citius fit motus per ſpatium minus reſiſtens. ut in qua proportione ſunt reſiſtentiæ, ſint & tempora, quibus motus peraguntur.

Quæ ſpatia magis reſiſtāt quæ minus

Explicat autem, quæ ſpatia magis reſiſtant. Hæc ſunt duo Cum eiuſdem quidē rationis ſunt, id magis reſiſtit, quod mouetur contra mobile, ut cum aer, uel aqua contra mobile mouetur. Vlterius cum diuerſæ rationis ſunt, & manent, ac quieta ſunt, tunc quod ſubtilius eſt, & facilius diuiditur, minus reſiſtit, ſemper tamen reſiſtentia eſt quocunque modo.

Id autem, in quo eſt A, mouebitur per B.

exemplis explicatur ratio ſuppoſita

Vppoſito fundamento, argumētum ponit utendo exemplis. Et nota literā quod idem eſt dicere, in quo eſt A, & in quo eſt B, & reliqua, ac dicere ipſū A, aut ipſum B. Argumentum eſt. Sit A, mobile, quod moueatur per ſpatium B, quod ſit aqua, in tempore C, puta hora: & idem mobile A, moueatur per ſpatium D, quod ſit aer ſubtilior aqua, in tempore E, ſuppoſito tamen, quod ſpatium utrumque ſit æque longum; Tunc quanto ſubtilior eſt aer, quam aqua, tanto minus tempus erit E, quā C, ut ſi in duplo ſubtilior, tempus erit in duplo minus, ut ſi illud erat hora, hoc erit media: & ſic conſequenter, quanto minus reſiſtit, & quanta eſt propoſitio reſiſtentiæ ſpatiorum, tanta eſt proportio temporum. Et hæc eſt maior propoſitio argumenti cum ſua probatione, & declaratione.

Addit minorem. Sed uacuum nullam habet proportionem cum ſpatio pleno, ſicut Nihil cum ente propoitionem nō habet, & Nihil cum numero: ergo nec tempora habebunt ullam proportionem; & ſic oportet, quod ſit non tempus, in quo mouetur per uacuum: ſi enim eſſet tempus, eſſet iam proportio nlla: in inſtanti ergo ſit motus.

Si enim quatuor excedunt tria uno.

ad nihil nō eſt proportio

Oſtendit, quod ad nihil, non ſit proportio: & ratio hæc eſt. Vt ſit proportio ad aliquid, debet īcludi ab alio, & ultra id, aliquid ulterius. v g. proportio eſt unius ad quatuor: nam quatuor includunt unum, & ulterius, tria. Similiter quatuor ad duo eſt proportio, quia includunt duo, & ulterius alia duo, Quatuor ad tria eſt etiā proportio, quia tria, & unum claudunt: at quatuor nullā habet proportionem ad nihil: nec linea ad punctum, cum non ſit punctum ulla lineę pars: Cum igitur uacuum nullam habeat reſiſtentiam, in nulla erit proportione ad plenum, quia non reſiſtentia nō eſt in proportione ad reſiſtentiam: ita ergo erit in tempore, erit nulla proportio, quod non eſſet, niſi unum eſſet non tempus, & inſtans, in quo oporteret motum fieri per uacuum.

Sed ſi per ſubtiliſſimum in tanto tēpore. Tex. LXXII.

10. arg. ſi motus fieret per uacuum, æque uelociter moueretur aliquod corpus per plenū & uacuū

Decimum facit argumentum, quo probat, ſi motus fieret per uacuū, quod æque uelociter mobile aliquod moueretur per plenū, ac per uacuum; qnod impoſſibile apparet.

Sequela probatur. Demus tempus, in quo mouetur per uacuum (cum in inſtanti non ſit motus,) & ſit horæ pars quarta: demus etiā, quòd moueatur per aliquod plenum, per unam horam: tunc, dum mobile per uacuum mouetur, puta, per quartam horæ; mobile per plenum tranſiuit aliquam pleni partem: igitur in eodem tēpore tranſitur plenum, & uacuum.

At quia poſſes dicere, nō eſt tātum plenum, quantum eſt uacuum; ſi utrumque eſſet æquale, non poſſet id fieri; nunc procedit ulterius argumentum: Demus ſpatium aliquod æquale uacuo, & demus illud, quod per horam peragitur. tunc ſubtilius fiat duplo illud, peragetur per mediā horam: fiat ulterius quadruplo ſubtilius,

fine

ſine dublo peragetur per quartam horæ, in quo etiam tempore uacuum peractum eſt: ergo in eodem tempore æquale ſpatium plenum unum, alterum uacuũ peragentur. Hęc eſt ratio.

explic. tex. Litera perpendenda: nam uerba priora potius ad rationem præcedentem referenda uidentur, ut notat Alex. ponit propoſitum argumenti. Demus unum ſpatium uacuum, ſit F. æquale ſpatiis illis pleni ſuperioribus. D. & B, ſit tale ſpatium in tempore tranſitur. ſit G, hoc quidem tempus quamuis minus ſit, quam E, in quo plenũ tranſitur, ſaltem aliquam habebit proportionem: quod ſi aliquam habet proportionem: ſequitur, quod A. mobile tranſibit illo tempore, quo uacuum trãſitur, aliquã ſaltem partem ipſius D. pleni, & ſit K. iã colligitur, quod illud plenum æquali tempore cum uacuo peragetur: ex quo ſequitur plenum, & uacuum æquali in tempore pertranſiri, quamuis æqualia non ſint ſpatia.

Tranſibit autem ſi etiam ſit quippiam.

Vlterius probat, quod æquale ſpatium plenum, & uacuum æquali tempore trãſibit: & quærit, quod poſito pleno illo quod tempore maiori trãſitur, quam uacuum, quod plenum erat D & tempus ipſius E, ſit aliud ſpatium plenum ſubtilius tanta proportione, quanta tempus uacui G, excedit tẽpus illius pleni E. Tunc re uera, ſi A, mobile feratur per tale ſpatium, mouebitur in tempore, G, & non in alio; quod G, uacui erat tempus: & ita plenum, & uacuum æqualia, tempore æquali peragentur.

dub. contra ratio nem Ari. Dubitabis. Nam iſta ratio uidetur petere falſum: petit enim, quod ſit plenũ ſubtilius altero pleno in tanta proportione in quanta tempus uacui eſt ad tempus & pleni, & econuerſo: hoc autem debuit probari, quod eſſe poſſit Dicitur ecõuerſo, quia magis ſubtile medium minori tempore, & minus ſubtile maiori tempore pertranſitur: contrario enim modo ſe habet magis, & minus io tempore, & ſubtilitate.

1 Sol. Auer. Ad hoc dubium reſpondet Auer. quod ſubtilitas dupliciter poteſt conſiderari. Vno modo ſecundum ſe, & ſic in infinitũ procedit ipſius diuiſio, & ſic in quacunq; proportione ſumi poteſt. Altero modo ut eſt in aliquo corpore naturali, & ſic nõ procedit in infinitum, quod exemplo intelliges. Calor dupliciter conſideratur. Vno modo ut calor, & ſic diuiditur in infinitum eius intẽtio Altero modo, ut ignis diſpoſitio, & ſic certus requiritur calor. ita de ſubtilitate.

Sed hæc ratio non ſufficit profecto Nã ſubtilitas ſola non eſt medium, ſed ſubtilitas in corpore: ſi igitur hæc diuidi ſemper non poteſt, nec medium erit in quacunque proportione. *reijcitur ſol. Aue.*

Iandu q. 10. dicit quod Ariſtotel. ſumit duas proportiones, puta, motum eſſe per uacuum, & corpus diuidi in ſubtilitate, ac diminui in proportione quacunque, & ex his conditionaliter infert impoſſibile, puta, quod ſi iſta darentur, ſequeretur quod motus eſſet ita uelox per ęquale uacuum ſicut per plenum: quod cum ſit impoſſibile, ſequitur, quod illud utrumq; eſt impoſſibile. *2 Sol. Iand.*

At uero minus ſatisfacit iſta reſpõſio: nam ut ſequatur unum impoſſibile, ſufficit una antecedentis pars impoſſibilis. Et ita dicet aduerſarius, quod illa propoſitio eſt impoſſibilis, quod in tanta proportione ſumatur corpus, in quanta eſt tempus uacui ad tempus pleni. *reijcitur ſol. Iãd.*

S. Thom. dicit, quod ſumat illam propoſitionem, quæ licet non habeat uerum in aliquo corpore particulari, tamen in communi loquendo de quocũque corpore uerum habet. Sed, quia uniuerſale in particularibus reperiri debet, dicerem eſſe hoc in communi, ut ait D. Th. intelligendum tamen per intellectus operationem, ut ſit ſenſus, imaginari poſſumus corpus in tanta proportione ſubtilius, in quanta proportione tempus uacui ſe habet ad tempus pleni: tamen non eſt imaginabilis proportio uacui ad plenum. & ſic nec quod eodem tempore fiat motus per uacuum, & plenum. *3. ſol. S. Th.*

Mani-

Manifeſtum igitur eſt, quod ſi erit.
Tex. LXXIII.

Si uacuū eſſet, ſequeretur in tẽpore æquali tranſiri uacuum, & plenū

INfert concluſionem ex ratione præcedenti, nempe quod ſequetur in tempore æquali uacuum & plenum tranſiri ſi detur ſpatium in tãta proportione ſubtilius altero, in quanta proportione tempus uacui minus eſt tempore, quo peragitur plenum.

Ratio autem, quare id ſit impoſſibile, hæc, inquit, eſt. Quia motus ad motum eſt proportio, ſicut temporis ad tempus quod eſt menſura motuum, quando motus, & tempus finita ſunt: aliter non eſt proportio: at plenum, & uacuum nullam habent proportionem: non ergo motus, & tempus in utriſque eſſe poteſt: aliter haberent proportionem. Nam (ut dictū eſt) quanta eſt proportio temporis ad tẽpus, tanta eſt reſiſtentia ad reſiſtẽtiā ſpatiorū.

Quatenus igitur differunt.
Tex. LXXIII.

11. ratio ſequeretur minus & magis graue uel leue in æquali tẽpore moueri.

COlligit rationes duas præcedẽtes eſſe ſumptas ex parte diuerſorum ſpatiorum, nempe pleni, & uacui; aliam rationem colligit ex parte mobiliū, quæ eſt undecima in ordine, & talis eſt. Si per uacuū motus fieret, ſequeretur, quod minus graue, & magis graue, ſeu minus; & magis leue æque uelociter mouerẽtur. Hoc autẽ falſum eſt. nā experiẽtia docet, grauiora, & leuiora nō æque ferri per plenū, cū figurā æquam habeat: multū enim facit figura ad motū: ergo & in uacuo talis debet obſeruari differẽtia. Sed, quod non ſit ita, probat. Grauia, & leuia, ob id citius, uel tardius feruntur, quia magis, uel minus reſiſtentiam medii uincunt: non enim libertate, ſed neceſſitate feruntur: ergo ubi nulla eſt reſiſtentia, omnia æque uelociter ferentur; quod impoſſibile uidetur.

Quod igitur ſi uacuum eſt.
Tex. LXXV.

COncludit iſtis accidere oppoſitum illius, quod intendunt. Ipſi enim propter motum locale m ponunt uacuum ſeparatum a quocunque corpore, ut ſit locus corporum mobiliū; & ex hoc ipſo ſequitur quicquam moueri localiter nō poſſe, ut probatum eſt.

An ſi eſſet uacuum, motus eſſet in non tempore. Quæſt. IX.

MErito iſta difficultas examinatur cum Ariſto. ita fortiter aduerſus Antiquos id demonſtare uideatur. Et ut ſenſum quæſtionis intelligas, aduertẽdum, quod Ariſt. loquitur de illo uacuo ab Antiquis conceſſo, puta, de dimenſionibus diſtantibus, in quibus nullum eſſet corpus; ſicut ſi imaginareris inter cœlum, & terram nullum eſſe corpus, ſicut modo oculis apparet, ſed eſſet diſtantia, & dimenſio quædam. Et de tali uacuo eſt conditionalis quæſtio apud nos, & apud Antiquos abſoluta quæſtio; An motus eſſe poſſit ſucceſſiuus per tale uacuum. *Seſſu. 99.*

1. No. de quo uacuo loquatur Ari.

Aduertendum ſecundo, quod per non tempus, intelligimus inſtans indiuiſibile, & non, ut aliqui fugientes difficultatem uolunt, puta breuiſſimum tempus, cū expreſſe Ariſ. de inſtanti loquatur. Vt enim, inquit, non eſt ulla prorſus proportio inter uacuum, & plenum, ita nec in tempore, quo peraguntur, perinde debet eſſe unum non tempus. Si enim tempus uacui eſt quantumcunque minimum, haberet proportionem ullam ad tempus pleni, ut dicit text. 73. quod non admittit Ariſto. quæſtio eſt igitur intelligenda de inſtanti.

2. No. quid intelligat Ari per non tempus.

3. No.

Aduertẽdum etiam, quod ſupponimus quod mobile mutet locum, ut ſi eſt in cœlo, quod perueniat ad terrā, & quęrimus, an id fiat in inſtanti. Et eſt quæſtio, uel ex ſuppoſitione ſi uacuum eſſet, uel abſolute, apud nos qui fatemur per Dei abſolu-

tam potentiam uacuum dari poſſe. Hic eſt igitur quæſtionis ſenſus.

Quid uideatur Ariſt. docere circa quæſt. Circa quam difficultatem Ariſtoteles uidetur docere in præſenti, quod per tale uacuum mobile utique in non tempore, id eſt, in inſtanti moueretur, ut ipſius ratio manifeſtat.

Notandum uero, quod fundamenta Ariſtot. ſunt duo. Alterũ eſt, quod graue magis, aut minus, propterea tantum uelocius, aut tardius mouetur, quia magis, uel minus uincit reſiſtentiam medii ita, ut ſi non eſſet reſiſtentia, non eſſet iſte exceſſus uelocitatum, imo idcirco ſucceſſiue, & in tempore mouetur, quia reſiſtentia eſt aliqua medii, & ex hoc ſumitur. Alterum principium eſt, quod tanta eſt proportio temporis quanta reſiſtentiæ ſolius medii ita, ut ubi nulla reſiſtentia, nullum tempus ſit. Cumque in uacuo nullã poneret reſiſtentiam, cum nullum ibi ſit corpus, collegit ibi motum futurum in non tempore, & in inſtanti. Hic eſt totus neruus huius doctrinę.

quomodo Auer. defendat Ari. Ne. triplex re ſiſtentiæ in motu. Auerr. digreſ. com 71. hoc defendit, ac declarat, quod debet intelligi in motibus naturalibus grauium, & leuium, ubi tota reſiſtentia eſt ex parte medii. Notat autẽ, quod eſt triplex reſiſtentia in motu.

1 Prima ex parte ſitus, ſicut Sol in Oriente habet diuerſum ſitum ab Occidente, & ratione huius non poteſt in inſtanti moueri ab intelligentia ad Occidens.

2 Secũda eſt ex parte mobilis, ut cũ proiicimus lapidem ſurſum, hic reſiſtit mobile, etiam ſi eſſet uacuum, ſimiliter cum animal progreditur, reſiſtit grauitas corporis, & dicit, quod de his mobilibus non loquitur Ariſtot. quia cum habeant aliam reſiſtentiam a medio, non erunt motus ipſorum per uacuum in inſtãti, quamuis oppoſitum docet Iandu. q 14.

3 Tertia eſt reſiſtentia ex parte medii, & hæc ſola ineſt grauibus, & leuibus naturaliter motis: & ſi talia per uacuum mouerentur, in inſtanti mouerentur.

Hanc ſententiam ſequitur Alber. tract. 1. c. 7. & Pau. & Burle. & Greg. 2. ſent. diſt. 9. q 3. art. 2.

Oppoſ. ſen. D. Tho. Philop. &c. Oppoſita ſententia eſt S. Thom. ſuper tex. 75. & Philop. in longa ſua digreſſione hac de re hoc loco, ubi affert multa notatu digniſſima, & Sco. 2. diſ. 2. q. 9. & Auic. & Auempac. Dicunt enim motum per uacuum futurum in tempore. Fundamenta huius ſententiæ ſunt. Dicunt enim, uelocitatem non ſolum ſumendam ex ſpatio, *1. fund.* ſed ex ipſa uirtutis, puta grauitatis, & leuitatis intentione, ita, ut ex ſe tantæ uirtuti, tãta reſpondeat uelocitas nullo medio impediente: & hãc uelocitatem uocat naturalem Auempac. reliquam uero, quæ a ſubtilitate medii ſumitur, accidentalem. *Duplex uelocitas in motu, naturalis & accidẽtalis.* Nec ſolum grauitatem, aut leuitatem penes reſiſtentiam menſurant, ſed penes intrinſecum gradum intentionis.

probatur ſent. D. Th. 1 ratio Quod autem motus per uacuum in inſtanti non fiãt, probatur. Demus uacuum a cœlo in terram, & colũna ſit fixa in terra uſque in cœlum: tunc ſi lapis in inſtanti a cœlo in terram deſcendit, utique in uno inſtanti tranſibit omnes partes huius columnæ ſibi correſpondentes, quarum quælibet poteſt illi eſſe locus, unde in uno inſtanti erit in locis innumeris: quod reuera eſt inimaginabile.

2 Præterea ſi in inſtanti deſcendit: ergo erit uerum dicere, nunc lapis eſt in cœlo, & immediate poſt hoc erit in terra. Quęro an in eodem inſtanti, in quo eſt in cœlo, ſit in terra, uel in alio. Si in eodem, hoc clare dici non poteſt. Si in diuerſo, cum non ſint duo inſtantia quin mediet tempus, neceſſario intercedet tempus, in quo tranſibit ad terram. Hæc eſt ſententia horum Doctorum.

ſent. autoris quã ſequitur D. Th. Vt autẽ, quid mihi in hac parte uideatur, aperiam, exiſtimo cũ S. Tho non fore motum in inſtanti, ſed ſucceſſiue, non ſolum in uacuo illo Ariſto. puta pro dimenſionibus ſolis ſumpto, ſed in uacuo pure priuatiuo Nec ego aliud unq̃ potui, aut credere, aut intelligere, & uix aliud imaginari poteſt.

Vbi nota, quod præter illam, reſiſtentiã medii, & præter intenſionis grauitatis, uel leuitatis differentiam, quæ faceret ucelociorem, uel minus uelocem motum, etiam in uacuo, eſt reſiſtentia intrinſeca mobilis ipſius. ſola dimenſio ſpatii nulla interueniente qualitate, puta ſubtilitate, aut denſitate, reſiſtit, & diſtãtia ipſa extremorum oppoſita reſiſtit, quo minus fiat i inſtãti. *Quid ſit dicẽdum ad rõnes Ari.*

Vnde reſpondetur Ariſtotelis rationibus: quod plenum, & uacuum non ſint cõparabilia in reſiſtentiã ex parte qualitatũ:

tamen

tamen eſt alia reſiſtentia ex parte dimenſionum, quia longius ſpatium ratione longitudinis, reſiſtit, & ſecundum hanc reſiſtentiam, proportionem habent. Minus enim multo reſiſtit ſolum ſpatium, & ſola diſtantia extremorum, quàm diſtantia cum grauitate, & leuitate.

Ariſtoteles autem contra Antiquos bene pcedebat in ſuis rationibus. Illi enim nullam in uacuo reſiſtentiam ponebant, & ita contra hos argumenta procedunt. Si enim nulla prorſus reſiſtentia eſſet, in inſtanti fieret; at non poteſt ſpatium eſſe, & uacuum ſine reſiſtentia, nec aliter (ut uidetur) poteſt intelligi. Quis enim concedet, quod per uacuũ ita cito ueniat a cœlo in aerem, & in terram mobile, uel tam cito ſicut a tecto iſto uſque ad ſolum? ſic ergo cum D. Tho. exiſtimo dicendũ, non in inſtanti, ſed in tempore in uacuo motum eſſe futurum.

dub. Dubitatur. Si medium reſiſtit etiam mobilibus naturalibus, uidetur, quod patiantur aliquam uiolentiam.

Solut. D. Th. Reſpondet S. Tho & bene, quod non eſt inconueniens id concedere; nam cum mouentur, ſunt extra loca ſua naturalia, & tendunt in propria loca; quid mirum, ſi patiantur uiolentiam aliquam a medio, quod locus eſt ipſorum non naturalis! ob idq; cum magis accedunt ad loca, fortius mouent, quaſi magis proxima loco proprio.

Caput nonum.

At uero per ſe conſiderantibus. Tex. LXXVI.

12. ratio Ari. contra uacuum ſeparatum, & coniũctum ſimul.

Proſequitur ulterius probare non eſſe uacuum; & hæ rationes communes ſunt, & econtra uacuum ſeparatum, & cum corporibus cõiunctum. Et ratio intendit probare, quod ſi eſſet tale uacuum, & dimenſio præter corporum particularium dimenſiones, eſſet quidem penetratio dimenſionum, quæ nullo modo fieri poteſt. Et argumentum dignum eſt Ariſtotele, quo reducere conatur, probare hoc per ſenſum, quoad fieri poteſt. Si corpus aliquod materiale non poteſt ſe cum altero penetrare, ſed unum cedit alteri: at uacuum eſt eiuſdem rationis cum corpore; ergo non poteſt ſe penetrare cum corpore aliquo.

Maiorem oſtẽdit ad ſenſum. Sumatur corpus cubicũ, uel alterius figuræ, ligneũ aut ferreum, & immittatur aquæ: tunc experimur aquã illi cedere. Similiter fit i aere, quamuis id nõ fit ſenſu ita manifeſtũ.

Minor probatur; quia uacuum eſt dimenſio quædam, ſicut cubus: quod ſi cubo cedit corpus, ita cedet uacuo, & nõ poterit per illud ſe penetrare.

Obiec. Dicet cubus eſt ligneus, & habet reliquas qualitates, non uacuũ. Reiicit hoc;
Solut. quia cubus ratione qualitatum cũ aqua non ſe penetrat, nec illi corpus cedit, ut ligneus eſt, ſed quãtus, adeo, quod ſi ſola quantitas illi relinqueretur ei cederet aqua uel aer. Cum autem uacuum talis ſit quãtitas, utique cedent ei corpora.

Quod uero cubo propter quãtitatẽ cedat aqua, ſenſus acutiſſime probat. Videmus. n. ꝙ aqua cedit illi pro modo quantitatis ipſius: ſi enim triangulare eſt, & aqua triangularis fit, ſimiliter ſecundum alias figuras, igitur ratione quantitatis id prouenit. hoc eſt breuiter argumentum Ariſto. quo probat, nec eſſe uacuũ ſeparatũ, cum quo corpus penetrari poſſit, nec coniunctum, cum quo ſit penetratũ: & eſt duodecimum argumentum in ordine.

expoſ. tex. Literam perpende. Inquit. n. primo, ꝙ opinio uacui, ſi cõſideretur, uere uacua, & futilis uidebitur. Ac primo maioris probationẽ ponit, quod corpori cedat corpus, dicẽs, quod omne corpus habẽs trãslationẽ, i. mobile ſic ſe habet, qđ mediũ, & corpus per quod eſt aptũ natura ferri, illi cedat, niſi ſit aliqua condenſatio: tunc. n. nõ eſt opus, quod rũpatur tale corpus ſed qđ ad minorẽ quãtitatẽ ſe cõtrahat. cũ uero nõ eſt denſatio, latera rũpuntur, in quæ ſubintrat corpus.

Oſtẽdit antẽ, quõ cedat corpus, dicitq; quod ſi fuerit terra, & graue cedit, deſcẽdẽdo deorſũ, ſi ignis, ſurſũ: ſi aer, cum eſt aliquid ſuppoſitum impediens aerẽ ne aſcendat, cedit ad latera, qui rũpitur, & ſeparantur partes: ſimiliter in aqua. At uacuũ nõ poſſe cedere, inquit, cũ non ſit corpus: oportet ergo, quod alterũ corpus, qđ in uacuo eſt, ipſi penetretur, quod eſſet, ſicut ſi cubus penetraretur, cũ aqua, nec ei cederet. ut autẽ hoc fieri non põt, ita nec illud.

At uero cubus tantum habet magnitudinem.

Occurritur obie. Poſſet quis dicere, quod cubus eſt cor pus ligneum, aut ferreum, aut alterius materiæ, icirco aqua cedit illi. Hoc reiicit, nam aqua cedit ob quãtitatem, ita, ut ſi qualitates omnes ab ipſo ſepararentur, & relinquerentur corpus mathematicum, tantam magnitudinem occuparet, ſicut modo, cum aqua propter molem, & quantitatem illi cedat. Quod ſi tunc, inquit, in uacuo conſtitueretur, re uera nõ differret ab ipſo. Quod eſt dicere, Si partem uacui ſumemus talis figuræ, non differret ab ipſo cubo ſic ſumpto: cum igitur hoc non penetretur cum corpore, nec uacuum penetrabitur. Vide quomodo mathematicus locus deberetur, ſi exiſterent, de quo diximus in hoc lib. queſt. 1.

Amplius autem manifeſtum. Tex. LXXVII.

13. arg. Decimum tertium argumentum facit, quo ſubtiliter probat, non oportere conſtituere aliquas dimenſiones præter ipſa corpora, in quibus recipiantur corpora, ſiue illæ ſint aliquando a corporibus ſeparatæ, ſiue non: & argumentum eſt huiuſmodi. Si cubus eſſet ſeparatus a materia ſenſibili, & alicubi poneretur, non oporteret pro tali corpore dimenſiones, & interuallum conſtituere, cum eiuſdem rationis ſit tale interuallum, & uacuum cum ipſo cubo: ergo nec oportet ponere modo aliud ſpatium & uacuum, etiã ſi qualitates ſenſibiles habeat; nam quantitas de ſe impoſſibilis eſt, id eſt, nullam dicit qualitatẽ ſenſibilem ex natura ſua, quamuis eis ſit coniuncta: non ergo oportet ponere, præter ipſas quantitates corporum ſenſibilium alias dimenſiones diſtinctas, in quibus recipiantur.

Amplius oportet manifeſtum eſſe, Tex. LXXVIII.

Hic textus apud nullum Græcum inuenitur, & a quibuſdam prætermittitur, tamen a D. Tho. Alberto. & Auerr. cæteriſque Latinis exponitur, & eſt conueniens præcedentibus, ut ſit ultimum argumentum. Si tale uacuum, & ſpatium eſſet, aliquo ſenſu diſtingueretur: nullo tamen ſenſu id diſtinguitur: non ergo eſt. Quia autem poſſet dici; quod propter ſimilitudinem cum ſpatio, & quantitate corporum ſenſibilium non apparet diſtinctum. Hoc reiicit; nam etiam ſi unus ſenſus non diſcernat, alio diſcerni poſſe: ut ſi piſces eſſent ferrei, id eſt, cærulei eiuſdem coloris cum aqua, & uiſus diſcernere nõ poſſet, tactus tamen diſtingueret, Hoc autem non ſit in illo ſpatio: & ſi, re uera, eſſet, ſẽſu perciperetur: quantitas enim ſenſibilis eſt. 14. arg.

An ſit uacuum. Queſt. X.

Quæſtio hæc cum tam fuſe ab Ariſt. ſit diſputata, breuiter eſt examinanda propter aliquot tãrum argumenta, quæ fieri ſolẽt. Nam uidetur eſſe uacuum. Primo, cum mundus finitus ſit, uidetur extra cœlum diſtantiam eſſe, præſertim ſecundum nos qui tenemus, poſſe Deum alios extra hũc mũdũ producere; eſt ergo illa diſtantia abſq; ullo corpore: unde oportet uacuum eſſe. 1. arg.

Secundo, ſi folles ſumantur undiq; conplicati, & orificium follium immitteretur uaſi optime occluſo undique, ut non poſſit ingredi aer, & latera follium eleuarentur: tunc uel intra folles oportebat eſſe uacuum, quia non eſſet, unde aer ingrederetur: quod ſi aer uaſis intraret in folles, oportebat uas relinqui uacuum, quia non eſſet, qua aer in uas ingrederetur. 2

Preterea tertio. Sumatur uas fortiſſimum plenum aqua calida, & ſit optime concluſum, tunc applicetur frigidiſſima, uel congelabitur aqua, uel non Si non, uidetur abſurdum, cum agens naturale ſuã 3

actio.

actionē faciat neceſſario Si ſic.tunc aqna minorem occupabit locum propter condenſationem,& manebit reliqua pars uaſis uacua.

4 Quarto. Sumantur duo lapides plani, & unus ſit alteri ſuppoſitus; tūc ex æquo ſuperior eleuetur, cum aer non poſſit in totum illud ſpatium. quod lapis occupabat, intrare ita cito: dabitur per aliquod tēpus uacuum. Multa ſunt alia argumenta huiuſmodi.

1. Notandum uacuum dicitur duppliciter. Reſpondetur. tamen notando primo, quod uacuum dupliciter ſumitur. Vno modo, pro dimenſione illa ſeparata a corpore, in quo actu nullum ſit corpus. Altero modo, pro ſpatio cum priuatione cuiuſq; tam accidentis, quam ſubſtantiæ, quale eſſet, ſi Deus auferret aerem, & reliqua quæ ſunt inter cœlum, & terram, his extremis relictis. Et quamuis utrumque uacuum ſit de potentia abſoluta Dei, tamen loquendo phyſice.

1. concl. Sit prima concluſio, quod uacuum illud pro dimenſione, nec eſt. nec eſſe pōt, quia (ut diximus) non eſt conceſſum naturali potentiæ, ut ſit accidens ſine ſubiecto, cui inhæreat; & ulterius, cum hoc oportebat penetrationem corporum admittere.

2. concl. Sit ſecunda concluſio, quod uacuum etiam corpore priuatum, id eſt, ſpatium, quod nullum habeat corpus, non eſt, nec eſſe poteſt, per naturalem experientiam, ſed omnia ſpatia neceſſario occupata ſūt corpore.

probatur concluſio multis experiētijs. Hoc quippe multis experientiis conuincitur, quibus experimur res naturales circa motus proprios ferri, ne detur uacuū. Grauia enim aſcendunt, & ſiſtunt ſuper aerem, ut apparet de aqua in fiſtulis abſorpto aere, & de aqua pēdente in clepſydra. & in aliis multis. ex quibus eſt argumentū ualidum, ſi uacuum eſſet, tunc maxime eſſet, cum res naturales cogūtur circa ſuos motus naturales tendere; ſed tunc non eſt ut experientia monſtrat: ergo nunquam. hinc uidemus concurſum aeris fortiſſimū in bombardis, ne detur uacuum, & ingentia pondera leuari minimo inſtrumento eadem cauſa.

dub. 1. reſpon. quorundam. Dices, quare uacuum ſemper natura abominatur, ita ut nec minimo tempore dari poſſit? Aliqui dicunt, quia & tunc eſſe ſuperfluū: at in natura nihil eſt ſuperfluū, nihil otioſum. Sed iſta ratio non uidetur conuincere; nam ſi illud tale uacuum nullo tempore perſeueraret, utique non eſſet concedendum: cum autem ſit tempore breuiſſimo, ac ſtatim natura ſuccurrat, nō uideretur propter hoc magnum inconueniens.

Secundum Ariſtot. ratio eſt clara, quia non eſt interuallū aliquod, niſi ipſum corpus, quod eſt inter latera continentis: unde non poſſunt illa manere diſtantia, niſi ſit corpus aliquod inter illa. 1. reſp. ſecundum Ari.

At cum eſſe poſſit per diuinam potentiam tale interuallum, non ſolum per dimenſiones aliquas reales, ſed etiam per priuationem, quamuis modo occupatū ſit, tenemur dare aliam aliquam rationē. Exiſtimo eſſe dicendum, contiguationem corporum omnium inter ſe eſſe maximam naturæ diſpoſitionem, ita ut ſicut continua pars alteram ſibi cōtinuam ſuo motu trahit, ita contiguum trahit ſibi contiguum, cum aliud corpus ſuccedere non poteſt. Atque hæc corporum contiguitas eſt ſecundum naturam uniuerſi, & a uirtute cauſarum uniuerſalium dependens in inferiora hæc deriuata, ut inde uirtus eorum per hęc media gubernetur, fiat ille uirtutis contactus cauſarum ſuperiorum per media corpora: nam ſi uacuum eſſet inter medium interciperetur illa uirtus in ipſo uacuo contactus uirtualis cauſarum ſuperiorum. Nec ego aliam poſsū inuenire rationem. 3. reſp. auctoris

Ex quo fit quòd iſti motus, & effectus, qui ad uitandum uacuum eueniunt, non ſunt cenſendi uiolenti, ut quod grauia aſcendant, leuia deſcendant, & ſimilia. Hæc enim, quamuis uideantur non eſſe ſecundum appetitum particularem ipſarum rerum, ſunt ſecundum ordinationem orbis uniuerſi, & magis eſt naturale id, quod ratione totius, quam quod ratione partis euenit. Nota

Ad argumentum primum reſpondetur quod etiam ſi ſit extra cœlum illa imaginatiua diſtantia, non tamen dicitur uacuū quia naturaliter nullum corpus ibi poteſt eſſe. a Theologis uocatur inane. Ad 1

Ad ſecundum dicendum, quod illo caſu non eleuarentur latera follium: quod ſi multa adhiberetur uis, rumperentur Ad 2

ab.

abſque dubio, quod ſi rumpi nõ poſſent, non poſſent ſeparari.

Ad tertium admitto quod aqua infrigidaretur, & congelaretur: hoc tamen non

Ad 3 poteſt eſſe ſine uaporum ſubtiliorum exhalatione, qui replerent locum relictum ab aqua.

Ad aliud reſpondeo, quod in illo caſu unus lapis traheret alium, quod ſi parum

Ad 4 oblique eleuaretur unus, ut poſſet aer ſubintrare, tunc non eſſet difficultas.

Aliqui dicunt ex Ariſt. 2. anim. tex. 113. quod duo corpora dura non poſſunt perfecte coniugi, quin mediet aer, uel aqua, & ita multi credunt. Sed parum hoc refert ad propoſitum. Exiſtimo tamen cum Philop. ibidem, quod ſi perfecte plana eſſent, coniungi poſſent; communiter tamen nõ ſunt perfecte plana, & ideo illud aſſerit Ariſtot.

Quod igitur non ſit ſeparatum uacuum. Tex. LXXIX.

arg. ſumptũ ex raro, & dẽſo, quo quidam probabãt dari uacuum

Poſtquam uacuum ſeparatum nullũ eſſe probauit, quorundam argumentum proponit, qui uacuum probabant eo, quia rarum, & denſum ſũt. Dicebant enim, Si uacuum non eſſet, non contingeret condenſari quicquam, quia aliter non fit denſatio, quam per uacuũ: at impoſſibile eſt non eſſe condenſationẽ nam ſequeretur unum ex his inconuenientibus.

Aut quod nõ eſſet motus localis. Quomodo enim corpus tranſiret per corpus,

1 niſi eſſet denſatio aliqua?

Aut ſi motus eſt ſine denſatione, mun-

2 dus fluctuabit, hoc eſt, corpus mobile mouebit unam partem ſpatii in locum ulteriorem, & illa aliam, & illa aliã iterum, donec totus mundus moueatur, & egrediatur ſuos limites; & item per quietem regrediatur, ſicut mare fluctuat undarũ motu.

Quod ſi hoc non eſt, ſequeretur aliud

3 inconueniens, quod ſi modo aliquod corpus creſcit, ut cum ex aqua fit aer, alibi opus ſit, ut aliud opus decreſcat, puta, tantum aeris fiat aqua, ne totus mundus fluctuet. Quod ſi iſta non cõtingere poſsũt, oportet dare uacuum intra corpora, ratione cuius condenſentur, & ita dicebat Xuthus Philoſ. non n condenſationem aliter, quam per uacuum fieri putabat.

Si igitur rarum dicunt. Tex. LXXX.

Impugnat modo hanc ſententiam, quę uacuum intra corpus ipſum ponit, &

diſputat Ari. contra ſic ponẽtes uacuum

diſtinguit, dicens: Aut iſti ponunt multa uacua ſeparata, aut uacuum non ſeparabile. Si ſeparata, iam impugnatũ eſt, non eſſe uacuum ſeparatum. Si uero non ſeparabile, minus male dicunt.

No. quid ſit uacuũ ſeparatũ & non ſeparatum ſecũdum Simpl.

Quid autem per hæc duo uacua intelligat Simp. exponit, Dicit, quod per uacua ſeparata intelligit, quod intra corpus ſit aliquod unum uacuum continuum magnum, ratione cuius denſatio fiat: per uacuum uero nõ ſeparatum, intelligit, quod ſint multæ particulæ uacui diſperſæ per totum corpus: & tũc eſt ſenſus, cum dicũt uacuum eſſe propter rarum, uel ponunt unum uacuum in uno corpore, uel multas particulas uacui.

reiicitur

Hæc expoſitio non mihi placet: quia ſi hoc eſſet uacuum non ſeparatum, cur dicit Ariſt. hoc eſſe minus impoſſibile, cum utrumque æque ſit impoſſibile?

expoſ. D. Th.

S. Th. aliter exponit, per uacuum ſeparatum intelligit uacuum ſine ullo corpore: per non ſeparatum, uacuum coniunctum cum corpore, & hoc merito dicitur minus impoſſibile, ſed uult etiam S. Tho. quod poſtea rationes, quæ ſequuntur, ſint contra uacuum non ſeparatum: quę tamẽ re uera non uidentur correſpondere.

Quare conuenio quidem cum S. Th. in declaratione utriuſque uacui, ſed dicendũ ulterius, quod inconuenientia, quæ poſtea infert Ariſt. ſunt contra primum uacuũ ſeparatum: Nam ad condenſationem, nõ uidetur ſufficere uacuum ſeparatum, ob id Ariſt. ipſum dimittit.

Dicit ergo Ariſt. quod ad rarum ponebant iſti aut multa uacua ſeparata, id eſt, inter corpora multos poros inanes: uel ponebant non ſeparata uacua, id eſt, poros refertos aliquo corpore, quod minus eſt impoſſibile. dicit iam probatum eſſe, non eſſe uacuum ſeparatum, cum probatum fuit non eſſe locum habentem ſpatium a

aliquod

liquod de ſe diſtinctum a locatis niſi ſolã ſuperficiem continentem.

Si uero non ſeparabile.
Tex.LXXXI.

Quatuor inconuenientia, quæ tale uacuũ cõ ſequũtur

HOc eſt alterum membrum diuiſionis, quam textus præcedenti expoſuimus: ſtatim ponit inconuenientia quatuor, quæ ſequuntur ex eo, quod in raro uacuum ponunt, nec aliter rarum eſſe poſſe, quam per uacua illa ſeparata, & inania intra corpus.

1 Primum, quod uacuum non eſſet, niſi propter motum ſurſum tantum. quia, cũ rarum ſit leue, & hoc ſurſum moueatur, uacuum non erit cauſa motus omnis localis, niſi tantum ſurſum.

2 Secundum, quod uacuum non eſſet cã motus tanquam id, in quo mobile exiſtit ſed tanquam id, quod fert mobile; ſicut aer incluſus in utrẽ fert id, quod ei coniũgitur, ita uacuum fert mobile: Hoc autem modo uacuum non poteſt eſſe cauſa motus: nam nullo modo poteſt ferre ipſum corpus, cum nullus ſit locus uacui: nec uacuum ferat, niſi ad uacuum, & tunc non ferret, cum ſit illud ipſum etiam uacuũ, nec utriuſque ſit diſcrimen.

Amplius autem quomodo in graui. Tex. LXXXII.

3 TErtium ponit inconueniens. Nam grauis nulla erit cauſa, qua feratur: denſum enim eſt, nec uacuum intra ſe habet.

4 Quartum inconueniens. Si uacuum eſt cauſa motus, quo magis aliquid fuerit uacuum, uelocius feretur: uacuum ergo ipſum uelociſſime feretur: at uacuum impoſſibile eſt moueri, & ita non poterit cõparari uelocitas ipſius, quia eſſet in nõ tẽpore, ſicut nec per uacuum motus fieri poteſt, ut dictum eſt. Non enim comparã tur motus uacui, & per uacuum cum motu pleni, & per plenum: & ita oportebat in non tempore motus eſſe locales: quod impoſſibile eſt.

Quoniam autem uacuum quidem.
Tex.LXXXIII.

CVm uacuum eſſe negauerit, dicit, quod inconuenientia tria illata ui dentur ſequi: niſi enim ſit denſitas aut motus non eri, aut uniuersũ fluctuabit, aut fiet illa ęqualis mutatio corporum. *ad arg. de raro & denſo.*

Poſſet quis dicere, condenſationem eſſe ſine uacuo, per expulſionem corporis ſubtilis incluſi intra corpus denſandum, ut dictum eſt. Hoc reiicit, dicitque non ſufficere. Nam illud corpus expulſum ſibi proximum mouebit, & hoc aliud donec totus orbis fluctuet. *1. obie.* *Solut.*

Dicet quis, poteſt eſſe motus abſq; fluctuatione, nempe ſi circulariter moueatur res, quia tunc non mutant loca. Hoc etiã excludit, quia non ſemper res circulariter mouentur, ſed aliquando ſurſum aliquan do deorſum. *2. obie.* *Solut.*

Aduertendum autem, quod Ariſt. probat rationes has, & inconuenientia, quæ ſequuntur, niſi denſatio ſit, & rarefactio; tamen non probat opus eſſe uacuo ad cõdenſationem, & rarefactionem. *Nota.*

Nos autem dicimus ex ſuppoſitis.
Tex.LXXXIIII.

SVam ſententiam de rarefactione exponit, quæ breuiter primo in hoc cõſiſtit, quod raritas, & denſitas ſunt duæ contrariæ qualitates eductæ de potentia materiæ, ſicut & aliæ. Cum autẽ aliquid condenſatur, aut rareſit proprie, non eſt quia expellatur aliquid, aut ingrediatur aliquid, uel quod partes coniungã tur inter ſe, uel ſeparentur ratione uacui: ſed quia educitur de potentia materiæ ta lis qualitas, raritas, aut denſitas, ita ut ſubiectum mutetur, ſicut cum ſit calidum, aut frigidum. *ſent. Ari de rarefactione.*

Antiqui enim nullam partem rei in rarefactione, uel dẽſatione mutari dicebãt, ſed ſolum magis appropinquari, aut remoueri inter ſe. Ariſt. uero non ſic, ſed cũ rareſit, aut condenſatur aliquid, totũ mutatur, & partes mutatione accidentali recipien- *Nota.*

cipiendo qualitatem eductam de potẽtia materiæ: quod apparet: quia in raro quælibet pars eſt rara quod ſi rarum ſolum eſſet per partium ſeparationem inter ſe, partes utique manerent denſæ: quod falſum eſt, ut apparet in his, quæ rara ſunt, & maxime in elementis. Hoc autem poſterius magis declarabitur.

Expoſitio tex. Literam perpende. repetit enim primo ex his, quæ dicta ſunt in lib. 1. Phyſic. quatuor propoſitiones de materia.

Prima eſt. Vna eſt materia contrariorũ, ideſt, id, quod recipit unum contrarium,

1 & alterum recipere poteſt Et notandum, quod hic, uel de ipſa materia, uel de ſubiecto intelligi iſta poſſunt: nam ut materia ſe habet ad formas ipſas ſubſtantiales, ita ſubiectum ad accidentia.

2 Secunda propoſitio eſt. Cum aliquid fit, non ex nihilo fit, ſed ex potentia in actum educitur: ut aer fit ex eo, quod erat potentia aer: & actu calidum ex eo, quod erat potentia calidum.

3 Tertia. Materia non eſt abſq; ullo contrariorũ, i. abſque ulla forma, ſiue hac, ſiue illa tamen ratione, & natura diſtincta eſt, & ſeparata a qualibet forma.

4 Quarta. Vna numero eſt materia contrariorum, ideſt, idem protſus, quod ante erat album, modo eſt nigrum, nec eſt alia ſubſtantia, & cum ex aqua fit aer, eadem prorſus materia, quæ erat aqua, facta eſt aer, nec quicquam illius deperditum, aut de nouo acquiſitum. Hæc quatuor principia ſupponit ad declarandam rarefactionem, & condenſationẽ, quæ cuilibet Phyſico debent eſſe iam nota

Eſt autem & corporis materia, & magni.

Vna eſt materia, magni & parui Applicat principia. Cum ergo materia ſit eadem cõtrariorum, & magnum, & paruum corpus contraria, & diuerſa ſint, eadem erit utriuſque materia, & ſubiectũ; ſicut igitur cũ ex aqua fit aer, eadem prorſus manet materia, & id quod in ea erat in potentia, actu fit, ita & cum ex paruo magnum, & ex magno paruum fit, ſemper eſt eadem materia in potentia utrumque.

No. 1 Et notandum, quod ex magno fieri paruum, eſt denſari: ex paruo magnum, rareſieri.

Notandum etiam, quod rarefactionem coniunxit cum mutatione aeris ex aqua, & denſationem cum mutatione aquæ ex aere. ut intelligas, ſicut in illis mutationibus quo ad ſubſtantiam manere ſemper eandem materiam, nec deperdi, nec de nouo adiungi, ſed ſolum eſſe per eductionẽ de potentia in actum: ita eſſe in mutationibus quoad magnitudinem, & paruitatẽ, quæ condenſatio, & rarefactio ſunt: nihil etiam in his de nouo ſubintrat, nec recedit, ſed ſolum ex potẽtia in actum fit eductio, & ita fit in aliis dẽſationibus & rarefactionibus, quæ ſunt abſque generatione ſubſtantiæ ipſius. No. 2

Vt enim ex frigido fit calidum.

Exempla explicãs Ari. ſententiã. Vtitur duplici exemplo Ariſt. ad id explicandum. Alterum eſt de calido, & magis calido. Cum enim aliquid ex potentia calido fit calidum, nil ab intrinſeco aduenit, ſed id, quod erat potẽtia, idem omnino fit actu. Vlterius, eum ex minus calido fit magis calidum, idem quod calidum erat, fit magis calidum; ita eadem materia, quæ erat rara, fit denſa, & econtra, ſui mutatione ex potentia in actum, & non quia partes recipiant inter ſe aliquod vacuum, uel eiiciant. 1

2 Alterum exemplum eſt. Si ſumamus partem circumferentiæ circuli maioris, & faciamus ex ea circulum minorem, tunc, id, quod ante erat curuum, fiet magis curuum; non accepto alio curuo: ſed totum, quod erat curuum, factum idem eſt magis curuum. Ita in magno, & paruo; raro, & denſo idem. Quod rarum ante erat, fit dẽſum, & quod erat dẽſum, rarum, & nõ per uacui interpoſitionem partibus non mutatis, ut Philoſophi uolebant. Et nota exemplum de circulo: linea enim circuli ſic ſe habet, quod nõ ſolum ipſa eſt curua, ſed, & quælibet ipſius pars; & ſimiliter tota fit magis curua, & q̃libet ipſius pars. Sic de raro, & denſo.

Amplius

Amplius ſicut circuli. Tex.LXXXVI.

repetitur idem exemplum

IDem exemplum de circulo repetit adeo, ut aliqui textum hunc non eſſe Ariſt. putent, ac proinde ab alijs interpretibus prætermittitur: legitur tamē à Philopono, nec eſt omnino reijciendus, cum a D.Th etiam & aliis recipiatur. Dicit igitur, quod linea curua dū magis curua ſit, non aliud ſit magis curuum, niſi quod erat curuum: & ignis eſt calidius, & albus totus, & non ſolum ipſe, ſed & partes. Ita de raritate.

Nota.

Notādum, quod albedo tribuitur igni, ſicut alij colores elementis, non quia proprij colores ſint, ſed ſimilitudine quadam ut dicitur lib. de coloribus. Subiūgit duas proprietates rarorum corporum, puta, leuitatem, & mollitiem: denſorum uero grauitatem, & duritiem. In ferro autem, & plumbo has duas oppoſito ſe habere modo docet; nam plumbum eſt grauius, non tamen ita durum: ferrum autem durius, non tamen ita graue.

Nota.

Cuius ratio eſt, quia plumbū eſt admodum terreſtre, & id, quod aqueum eſt, minus habet digeſtum, & concoctum, at ea de cauſa minus reſolutum, cum ſit mollius ſed grauius eſt, ſicut limus ante coctionē, & carnes grauiores crudæ ſunt: Ferrum autem habet aqueū concoctum; ideirco durius eſt, & minus graue, quia magis reſolutum.

Ex dictis igitur manifeſtum eſt. Tex.LXXXVI.

epilogus diſputationis de uacuo

COncludit, nec eſſe uacuum ſeparatum. i. ſine corpore: nec ſimpliciter. i. extra corpora; nec in rara, i. intra ipſa corpora, nec eſſe uacuum in potentia. i. cum corporibus coniunctū, licet diſtinctum ratione ab illis, ut exponit Philop. Niſi quis inquit, utatur æquiuoce uocabulo uacui pro cauſa motus: tunc n. graue, & leue dicet uacua, quæ ſunt cauſa motus lationis: durum autem, & molle ſunt cauſa alterationis cuiuſdam, puta, paſſionis, uel impaſſionis: nam molle cedit diuiſioni, durum reſiſtit, ob id hæ qualitates dicuntur potentiæ, uel impotentiæ ut dictum eſt in prædicamento. Quaſi dicat, uacuum, qualiter explicatum eſt, nullum eſt, niſi quis uocabulo hoc aliquid aliud, quod ſit, uelit ſignificare: & ob id cōcludit dictum eſſe quomodo ſit uacuum, & quomodo non ſit.

Quid ſit condenſatio & rarefactio, et ex quibus cauſis, & quomodo fiāt. En quo conſtabunt. An ſine uacuo eſſe poſsint. Quæſt. XI.

TRia breuiter in hac difficultate præſtabimus. Plenior ſiquidem tractatio de rarefactione, & condenſatione non eſt præſentis ſpeculationis. Primum quid rarefactio, quid condenſatio ſint. Secundo, quibus ex cauſis proueniant. Tertio, quomodo fiant. Ex quibus facile conſtabit eſſe poſſe ſine uacuo illo Antiquorum.

Quid ſit condenſatio & rarefactio.

Circa primū, aduertendum, quod condenſatio non aliud eſt, quam motus quidam in denſitatē, ſicut rarefactio motus in raritatem: cum autem raritas, & denſitas qualitates quædam ſint: fit ut rarefactio, & condenſatio alterationes ſint, nam alteratio motus eſt in qualitatem.

Quid ſit rarum & denſum.

Rarum autem dicitur id, quod parum materię ſub multa continet quantitate: econtra, denſum, quod ſub parua quantitate multum cōtinet materię. Hoc autem apparet, cum ex ſtuppa fit ignis, illa enim materia ſtuppæ, quæ ſub parua erat quantitatē, poſtea ſub magna ignis quantitate eſt, ac raritatem recipit.

duplex rarefactio, & condenſatio Propria, & impropria

Eſt autem aduertendum, duplicem eſſe rarefactionem, & condenſationem, & propriam & impropriam. Impropria eſt, quę fit abſque mutatione, & alteratione aliqua partiū rei, ſed ſolū per approximationem, uel partium ſeparationem, ſicut ſpōgia, cum circta eſt aqua, uel aere, condēſata dicitur, cum uero plena eſt aere, uel aqua, rarefacta eſt: talis autem denſatio, & rarefactio non fit abſque corporis externi intromiſſione, uel expulſione. & hæc mixta ineſt frequenter. elementa enim, ſaltem ignis, & aer non habent hanc denſa-

Quid impropria

tionem

ſtionem, uel ratitatem. Antiqui itaque nō cognoſcebant, niſi hanc ſolum cum hoc diſcrimine, quod illi ponebant intra corpora uacuos poros: nos uero plenos ſubtiliore corpore, & ſic diximus ſuperius ei netem condenſari.

Quid propria. Alia eſt condenſatio, & rarefactio propria, & hæc non fit corporis alterius expulſione, uel receptione, ſed mutatione ipſius ſubiecti ex potentia in actum: ut ſicut quod erat calidum, fit frigidum, non quia ab intrinſeco quicquam recipiat, ſed quia materia, quæ erat in potentia frigida, fit actu frigida; ita fit rara, & denſa actu ex eo, quod erat in potētia, ut dicitur paulo poſt.

Trib. ex cauſis prouenire poteſt rarefactio, & condenſatio. Hæc igitur denſatio uel rarefactio tribus ex cauſis prouenit. Prima eſt alteratio ſecundum calorem, & frigiditatem; calefactio enim rarefactionis eſt cauſa, frigefactio uero condenſationis: non quod ipſa calefactio ſit rarefactio, aut frigefactio cō denſatio: ſunt enim alterationis diuerſæ: ſed quod ex illis iſtæ ſequantur, ut ex
1. cauſa cauſa.

Variæ huius cauſæ experientiæ. Sunt aliquot experientiæ. Primo, uidemus igni appoſitas caſtaneas, & oua, & glandes magno impetu rumpi, & proiici, quod non fit, niſi quia cū iſta uetoſa ſint ipſorum aer intus incluſus a calore rarefit, ac rarefactus maiorem petit locū, quē extra quærit.

2 Præterea experimur aquam frigidam minorem partem ollæ occupare, calefactam uero ollam excedere.

3 Similiter, utres, & pilę plenæ aere, ſi parum igni apponantur, optime comprimuntur, accidenti maxime reſiſtunt, quia aer rarefactus latera continentis fortiter occupat, ac extendit.

4 Similiter: ſi olla optime calefacta interius, poſtea uertatur, ita ut os deorſum aquę ſuperficie occludatur, aſcendit aqua, quia aer illic incluſus, rarefactus calore præcedenti, totam illam occupabat, poſtea aquæ frigiditate denſatus minorem occupat locum, ac partē ollæ deſerit prope os, quod proximum eſt aquæ: hunc autem locum aqua aſcendens occupat. Sūt etiam aliæ paſſim experientiæ, quibus ſolam calefactionem, & frigefactionem rarefactionis, & condenſationis cauſam eſſe percipitur.

2. cauſa Altera cauſa eſt generatio. Cum enim inferiora elementa ex ſuperioribus fiunt, ut ex igne aer, ex aere aqua, ex aqua terra, condenſatio eſt: cum uero e contra ex inferioribus ſuperiora, rarefactio eſt: & hoc ſatis eſt experientia compertum. Videmus enim fumum ex ligno procedentem, & uapore aquæ multo maiorem locum occupare. *experientia 2. cauſa*

Nota. In hac generatione interuenit etiam alteratio ſecundum calorem, & frigiditatem: ſed quia talis alteratio eſt coniuncta cum generatione ſubſtantiæ, dicimus, & attribuimus generationis cauſam rarefactionis, & denſationis ad differentiam primi modi, quo ſola alteratio ſine generatione ſubſtantiæ cauſa eſt rarefactionis, & denſationis. & quia poſt generationem ex ui ipſius formæ ſolet magis uel minus denſari materia, uel rarefieri.

3 Tertia cauſa eſt motus localis. Hic enim denſationem facit, ex nimia enim partium compreſſione fit aliquando denſatio: & ſic aer ex uentorum motu condēſatur, quo ceſſante rarefit. Hæ igitur ſunt cauſæ, quibus condenſatio, & rarefactio proueniunt.

de modo quomodo fiant rarefactio, et condenſatio At circa modum, quo fiant, aduerte mentem Ariſto. eſſe hanc, quæ tibi ſufficiet pro præſenti. Quod denſatio, & rarefactio fiunt, quia ſicut materia fit calida, uel frigida non recepto aliquo extrin ſeco, ſed quia erat potentia calida, & frigida: ita materia eſt in potentia ad maiorē uel minorem quantitatem, & cum maior fit, uel minor, proprie ex eo fit, quia erat potentia, non quia ei aliquid intromittatur, & inde eſt rara, & denſa.

Nota. Eſt autem conſiderandum, quod ſicut ex materia educitur calor, qui tamen non erat in ea actu, niſi tantum potentia: ita educitur maior quantitas, uel minor quātitas, ubi non erat niſi potentia: ut enim de nouo calor in eadem materia, ita de nouo maior, uel minor, quantitas producitur. Raritas autem, & denſitas qualitates ſunt admodum cum quantitate coniūctæ ita, ut ipſam ſequantur.

Vnde quantum ego exiſtimo, (imo ita eſt ſecundum Ariſtotelem) non fit mutatio ſecundum raritatem, uel denſitatem, quin aliquid quantitatis deperdatur, uel acquiratur de nouo: loquor autem.

antem de propria condenſatione, & rarefactione.

Secundum tamen Auerroem, qui tenet materiam ſemper habere cõiunctam quantitatem ſibi, ut nunquam de nouo acquiratur uel deperdatur nec tota, nec ulla quantitatis pars, dicet, quod in condenſatione, uel rarefactione non deperditur quicquam quantitatis, aut acquiritur, ſed aliter, & aliter ſe habet: & probabile hoc eſt.

At nos quantitatem non in ſola materia, ſed in compoſito conſtituimus, ac ipſam deperdi, & acquiri dicimus, non reputamus inconueniens dicere, quod ſicut in remiſſione caloris, & intẽſione aliquid caloris deperditur, uel recipitur, ut probauimus poſtea, ita in iſta rarefactione, & condenſatione circa quantitatem. Imo cũ ex generatione proueniunt, ſicut cum ex aqua aer, uel econtra fit, probabiliter etiã dicitur, tunc tota quantitas mutatur, & noua acquiritur ſub eadem manente materia. Re enim corrupta, ut probabilis ait opinio, omnia ipſius accidentia corrumpuntur, de hoc tamen alibi latius dicemus. Satis ſit de quæſtione hac. Alius etenim eſt eius proprius diſputandi locus. Ex dictis liquet ad rarefactionem uel condenſationem non eſſe neceſſarium uacuũ ut antiqui Philoſophi putabant, ſed ſine uacuo fieri poſſe.

An formæ intendatur aditione partium gradualium.

Quæſt. XII.

Senſus qq. 1. No. quid ſit intenſio. HAec quæſtio circa tex. 34. mouetur, ubi Ariſtoteles docet magis calidum fieri ex minus calido non adueniente calido nouo. Pro ſenſu autem quæſtionis aduerte, quod intenſio non aliud eſt, quã motus, quo una forma fit perfectior in eadem parte ſubiecti: ut cum albedo, quæ in manu erat, fit perfectior, ut ſecundum eam manus magis, & magis dicatur alba.

Qualitas dupliciter poteſt augeri. Dixi autem, in eadem parte: nã aliqua qualitas dupliciter poteſt augeri.

Vno modo ſecundum quod plures partes ſubiecti informat, ut cum calor creſcit, & dilatatur per aliquod continuum ſucceſſiue calefaciendo plures ſubiecti partes: & talis dicitur extenſio formæ. Altero modo augetur in eadem parte ſubiecti acquirendo maiorem, & minorẽ uim; ut cum calor in manu exiſtens fit maior, & maior, & tale augumentum intenſio dicitur: oppoſitum uero decrementum remiſſio.

Differunt ergo intenſio, & remiſſio formæ ab extenſione, & diminutione eiuſdẽ: hæc enim ſumuntur ſecundum plures, uel pauciores partes quãtitatis ſubiecti, illa uero ſecundum perfectionem maiorem, uel minorem in eadem parte ſubiecti; poteſtque eſſe, ut ſimul fiat intenſio, & extenſio, imo intenſio, & diminutio. *Not. quo differunt intenſio, & extenſio*

Semper tamen obſeruandum eſt, hos eſſe ualde diuerſos motus. In præſenti autem loquimur de intenſione, & remiſſione, & petimus, An cum intenditur calor noua aliqua caloris particula producatur ſupra calorem præexiſtentem: in remiſſione uero corrumpatur: an non ſic, ſed ſemper eadem qualitas ſit abſque acquiſitione, uel deperditione alicuius partis qualitatis. *explicatur magis ſẽſus quæſt.*

In hac difficultate ſunt quatuor ſententiæ principales. Prima eſt Burlei, quam ſequitur Duran. 1. ſentent. diſtinctione decima ſeptima, quæſtione octaua. & Gofrestus ut recitat Sanctus Thomas. 1. ſenten. diſtinctione decimaſeptima, quęſtione ſecunda, articulo ſecundo. Dicunt in intenſione calorem præcedentem corrumpi, & nouum generari, & produci; ſimiliter de aliis qualitatibus, ut cum ex paruo calore fit maior, & intenſior, calor ille remiſſus corrumpitur, & nouus intenſior producitur: ſimiliter in remiſſione corrũpitur intenſor & producitur remiſſior. *1. ſent.*

Huius ſententiæ præcipua ratio eſt. Intenſio, & remiſſio ſunt motus: ergo ex cõtrario in contrarium tendunt terminum: ſed termini contrarii ſimul eſſe non poſſunt: ergo calor, qui erat remiſſus, & calor qui erat intenſus, cum ſint termini motus, ſimul non ſunt, ſed unus corrumpitur altero antecedente. *ratio huius ſent.*

Exemplum ponit Duran. ſicut in motu locali ſemper ſunt loca diuerſa, & *exemplũ Dur.*

unus corrumpitur. altero ſuccedente ;
ita informis.ſecundum quas eſt intentio,
& remiſſio.

2 Altera ſententia eſt Aegid. lib. 2.q.14.
Aegi.& greg. & Gregor.1.Sentent diſtinct,17.q.4. art.
1.Hi in forma accidentali conſiderant
duo. Alterum eſſentiam ipſius formæ ;
Alterum exiſtentiam, puta. ipſam actua-
lem inhærentiam in ſubiecto,ut albedinis
eſſentia eſt ipſius natura, & ſubſtantia;in
hærentia uero in ſubiecto ipſius eſt exiſté
tia,ita in alijs qualitatibus.

Dicunt ergo, quod intenſio, & remiſ
ſio nõ fit per additionem,uel ablationem
aliquam in eſſentia qualitatis, & formæ,
ſed eadem prorſus eſt qualitas intenſa,
quę erat remiſſa abſque acquiſitione, uel
deperditione:intenſio autem, & remiſſio
tantum fit ſecundum exiſtentiam,& inhę
rentiã,hæc .n. ſuſcipit magis & minus.

1.ratio Probant ex 8 Metha. tex. 10. ubi dici
tur, quod eſſentiæ formarum conſiſtunt
in indiuiſibili, ut una non ſit maior, &
minor ut ternarius unus nõ eſt alteri ma
ior:ſi igitur hoc ita eſt,non poteſt eſſe ad
ditio,uel ablatio in eſſentia.

2 Præterea,quia natura rei eſt ĩ certo gra
du naturæ:non ergo ſuſcipit magis, & mi
nus: hęc enim incertitudinem faciunt.

3 Tertia ſententia ex Scoti 1. Sent. diſti.
17.q 3. quam ſequuntur Nominales, pu
ta qualitates intendi additione nouæ qua
litatis,ut calor intenſior fit, quia nouus
calor producitur,& cum calore præceden
ti coniungitur, & unitur in eadem ſubie
cti parte. Vnde differt a Burleo, ꝙ Burle.
dicit priorem qualitatem non manere,
Scot.uero,quod manet cum ſequenti, &
fit unus calor intenſus: in remiſſione ue
ro perditur aliquid caloris.& reſiduũ ma
net, donec fiat totius deperditio.

1.ratio Hęc ſententia probatur primo. Ita ſe
habet argumentũ intelligibile, ſicut ſen
ſibile: ſed ſenſibile fit partium additione,
ergo intelligibile. Vocat argumentum ſẽ
ſibile,quod fit in extenſione,ut cum aqua
additur aquæ,& cum calor extenditur per
ſubiecti partes,cõſtat autem hoc fieri pro
ductione nouarum partium. Vocat argu
mentum intelligibile, quod fit in eadem
parte ſecundum intenſionem.

Et argumentum eſt,quod ſicut cum ex
tenditur calor nouus, & nouus calor pro
ducitur, in diuerſis tamen ſubiecti parti
bus: ita etiam cum intenditur, producę-
tur utique nouus, & nouus calor in eadẽ
tamen parte.

Secundo. Motus realis terminum ha
bet realem ad quem; diſtinctum a termi- 2
no a quo; ergo calor qua intẽſione acqui
ritur,non eſt idem calor,qui præceſſit,ſed
pars de nouo producta, ita erit in remiſ
ſione.

Tertio. Non fit tranſitus de contradi 3
ctorio in contradictorium ſine acquiſitio
ne alicuius realis. uel deperditione; ſed
cum calor intenditur, uel remittitur, ſub
iectum ex non intenſo fit intenſum, & ex
non remiſſio remiſſum: ergo in remiſſio
ne, uel intenſione noua qualitas acquiri
tur,uel deperditur.

Quarta ſententia eſt S. Tho. prima ſe
cundæ.q. 51.ar.1. ad 2. & ſecunda ſecun 4
dæ q.24.ar.5,quem ſequũtur plerique ui
ri docti in 8.Meth.D.cit, quod cum quali
tas remittitur,aut intenditur, nihil de no
uo acquiritur, nihil de nouo deperditur, *explicat.*
ſed eadem omnino manet intenſa, & re *ſent. eiuſ*
miſſa: ſolum intenſio conſiſtit in hoc, *dem*
quod magis eſt radicata in ſubiecto, re
miſſio uero, quod minus eſt radicata, Eſ
ſe autem radicatam magis uel minus
non eſt aliud, quam quod magis ſit
educta, uel minus, ex potentia in
actum.

Vnde radicem intẽtionis, uel remiſſio
nis ponunt in indifferentia formæ, ſecun *No.in*
dum quam magis,uel minus poteſt educi *quo ſit*
de potentia ſubiecti. *poſita ra*

Sunt enim aliquæ formæ accidentales *dix inten*
indifferentes,ut non magis uni, quam al *ſionis,&*
teri inſint ſubiecto. ut albedo indifferens *remiſſio.*
eſt,ut niui,uel cigno, uel alteri inſit & hæc *nis,& de*
indifferentia accidens facit commune. *duplici in*

Sunt etiam aliquę indifferentes, ut a *differen-*
ſubiecto ab eſſe, uel adeſſe poſſint,& hæc *tia for*
indifferentia facit qualitates ſeparabiles. *mæ*

Sunt tandem aliquæ indifferentes, ut 1
plus minuſve perfecte a ſubiectis partici
pari poſſint, & hęc indifferentia ipſas fa
cit intenſibiles, remiſſibiles. 2

Hæc autẽ indifferentia aliquando pro
uenit ex diuerſa natura ſubiectorum: ut
calor ignis eſt intenſior, aeris remiſſior,
quia natura ignis talem petit calorem, ae
ris uero talem.

Aliquando

Aliquando prouenit ex diuerſa, diſpoſitione eiuſdem ſubiecti, ut mel dum magis, ac magis comprimitur, fit albius, quia deperdit humidum, & magis diſponitur ad calorem.

repetitur ſens. D. Th. Hæc eſt ſententia fideliter expoſita, in qua dicitur intenſionem, uel remiſſionem fieri per rationem, uel minorem in ſubiecto radicationem, ſiue id ſit propter naturam ſubiecti, ſiue propter maiorem, uel minorem diſpoſitionem.

1. rō pro D. Th. Probatur primo, Si intenſio fieret additione gradus ad gradum, quæro, cum illi gradus unam faciant formam, uel illud, unum erit compoſitione, uel continuatione, uel ſubiecto. Non compoſitione: quia in accidenti non eſt compoſitio, niſi generis, & differentiæ, aut actus, & potentiæ, quales non ſunt illæ, quę ex diuerſis gradibus ſunt, præſertim cum ſint eiuſdem rationis, & neuter ſe habeat, ut determinās, aut ut determinatum. Nec erunt unum continuatione, cum illa graduum unio non ſit ſecundum quantitatis partes: intenſio enim in unica ſit parte. Nec erunt unum ſubiecto, quia quæ ſic ſunt unum, ſunt diſtincta ſpecie, ut albedo, & dulcedo in lacte: cum ergo non poſſint unam formam facere non ſic erit intentio.

Secundo. Ille gradus de nouo productus, uel eſt eiuſdem ſpeciei, uel diuerſæ. Non diuerſæ, nam duo gradus caloris nō differunt ſpecie: ſi ergo ſunt eiuſdem ſpeciei, differunt numero: at duo accidentia numero tantum differentia in eodem ſubiecto adęquate eſſe nequeunt, cum numerica accidentium diſtinctio à ſubiectis ſumatur: non ergo ſic intenſio fieri poteſt.

Tertio. Stat formam indiuiſibilem magis, & minus ſuſcipere: ergo non fit per additionem, uel ablationem. Antecedens probatur. Viſio eſt indiuiſibilis operatio, & intellectio. & ſtat has intendi, & remitti, dum obiectum magis, uel minus comprehenditur: non igitur illo modo intenſio, & remiſſio fiunt. Hæ fuere de intenſione opiniones.

1. fund. explicat. termino rū ad qq. Pro huius quæſtionis determinatione quorundam terminorū explicatio eſt maxime aduertenda, quæ apud Philoſophos in hac materia ſolent occurrere, præſertim apud calculatorem Suyſer. Termini autē ſunt hi, gradus formę, pars gradualis, non gradus, latitudo formæ.

Quid ſit gradus formæ Gradus formæ eſt illud minimum formæ quoad intenſionē, quod poteſt actu per ſe manere in aliquo ſubiecto: ſicut uocamus minimum in extenſione, quod per ſe poteſt exiſtere ab aliis partibus ſeparatum ita uocamus in intenſione, uel remiſſione gradum, quo remiſſior non poteſt per ſe actu in ſubiecto eſſe.

Quid ſit pars gradualis Pars uero gradualis formę ē, quicquid formæ, quod non poteſt ob eius remiſſionem actu per ſe eſſe; ſicut in extenſione quantitatis, ſunt particulæ ita minimæ, ut non poſſint eſſe per ſe, niſi cū aliis continuæ: ita in forma intenſa ſunt coloris particulæ ita remiſſe, ut non ſint unquam per ſe: & has uocamus partes graduales. Vnde in uno gradu ſunt plures graduales partes, quia eſt diuiſibilis in infinitum in potentia.

Not. duplices partes in qualitate Et ut facilius intelligas, debes imaginari in calore, uel in alia qualitate intenſibili duas magnitudines. Altera eſt ſecūdum quam plures ſubiecti partes informat, & hæc intenſionis magnitudo dicitur, quæ ei externa eſt, a ſubiecto proueniens. Altera eſt ſecundum quam in ſeipſa fortior eſt, uel debilior: maior, aut minor. Dicimus enim plus albedinis ineſſe lacti, quā ſaccharo: & talis magnitudo dicitur intenſionis, cuius partes quę actu poſſunt exiſtere per ſe in ſubiecto, gradus dicuntur: quæ uero non poſſunt per ſe exiſtere, niſi cum aliis coniunctæ, quæ inexiſtentes dicuntur, & in potentia, graduales uocamus.

Quid ſit non gradus formæ Non gradus formæ dicitur illud quod non eſt forma, ſed eſt in potentia proxima, ut forma, ita ut ſit uerum in eo dicere, tunc non eſſe formam, ſed immediate poſt illud erit forma: ut non gradus caloris eſt, quod ſic eſt calori proximum, ut immediate poſt illud calor ſit.

Latitudo autem formæ eſt quantitas extenſionis formæ ſimul cum quantitate intenſionis. Vt ſi ſit aliqua forma in aliquo ſubiecto intenſa, & extenſa, tota illa ipſius extenſio cum intenſione formæ latitudo dicitur.

Et ne decipiaris exiſtimans ſolam magnitudinem intenſionis dici latitudinem, ſed utranque ſimul, & de latitudine has ſcripſerunt aliqui multa.

Aduer-

Aduertendum ſecundo, quod latitudo
2. fund. iſta formarum eſt duplex: quædam uni-
duplex formis, quædam difformis. Vniformis
latitudo eſt, cum ſic eſt forma extēſa per aliquam
formarū quantitatem, ut in ſingulis ipſius partib.
unifor- ſit æqualiter intenſa: ut ſi demus particu-
mis, & lam ignis, latitudo huius ca'oris eſt uni-
difformis formis, quia in omnibus partibus illius ca
lor eſt ęque intenſus.

Difformis uero eſt, cum ſic eſt extenſa
forma, ut non ſit in omnibus illius quan-
titatis partibus æqualiter intenſa, ut ſi de
mus lignum calidum, cuius partes quædā
ſint aliis calidiores.

duplex Latitudo difformis ſubdiuiditur in u-
latitudo niformiter difformem, & difformiter dif-
difformis formem. Vniformiter difformis eſt, cum
etiam ſi forma ſit inæqualiter intenſa per
omnes partes quantitatis, tamē exceſſus,
quibus unus gradus excedit alium, ſunt
æquales, uerbi gratia ſit lignum habens
decem particulas, in prima calor ſit, ut
unum, in ſecunda, ut duo; in quarta, ut
quatuor, & ſic conſequenter, eſt difformis
tota latitudo cum ſit intentio inæqualis.
Sed uniformiter, quia exceſſus partium
inter ſe ſunt æquales: nam in tanto ex-
ceſſu duo excedunt unum, quanto duo
tria, & tria quatuor, & quatuor quin
que. Difformiter uero difformis eſſet, ſi
exceſſus eſſent inæquales: ut ſi in una eſ-
ſet, ut unum: in ſecunda, ut tria: in ter-
tia, ut ſex: in alia, ut octo, & ſic conſe-
quenter.

latitudo Latitudo difformiter difformis iterum
difformi ſubdiuiditur in uniformiter difformiter
ter diffor difformem, & difformiter difformiter
mis ad difformem. Dicitur uniformiter diffor-
huc du- miter difformis ea, in qua quamuis ſint
plex partes inæqualiter intenſæ, & quamuis
exceſſus ſint inæquales, tamen proportio
ne exceſſus ſunt æquales ita, ut in eadem
proportione excedat una aliam, in qua al
tera alteram: ut ſi prima pars ſit, ut unū:
altera, ut duo: tertia, ut quatuor: quarta,
ut octo, & ſic conſequenter. Talis latitu-
do difformis dicitur propter inæqualita-
tem intenſionis; ſed difformiter, quia ex
ceſſus ſunt inęquales, & uniformiter, quia
ſeruant eandem proportionem. At ſi ea-
dem proportio non ſeruaretur, tunc lati
tudo prorſus eſſet difformiter difformiter
difformis. hæc ſunt ualde obſeruanda
pro intelligentia multorum, quæ in phyſi
ca occurrunt.

Pro determinatione igitur quæſt. pro *1. concl.*
poſitæ, ſunt aliquot proponendæ conclu *contra*
ſiones, quarum prima ſit. In intenſione nō *Burlaū,*
corrumpitur qualitas remiſſa, nec intēſa
in remiſſione, ut dicebat Burlæ.

Hęc concluſio probatur primo. Quod 1
corrumpitur, ſi accidens eſt, aut corrum
pitur a contrario, ſicut calor a frigiditate,
aut defectu conſeruantis, ut lumen in ae
re, extincta lucerna: aut ad corruptionem
ſubiecti, nā deſtructo ſubiecto deſtruūtur
ipſius accidentia: ſed illa qualitas remiſſa
non corrumpitur a contrario, quia inten
ſa qualitas, & remiſſa non ſunt contraria
cum ſint eiuſdem ſpeciei: nec corrūpitur
ex defectu conſeruantis: nam adhuc ma-
net ipſum agens intendens: nec ad corru
ptionem ſubiecti, cum ſemper ſubiectum
in tota intenſione maneat: non ergo cor-
rumpitur: ſi enim corrumperetur: ab ali
quo ex his utique corrumperetur.

Præterea ſecundo. Si remiſſior qualitas
corrumperetur in intenſione, & intenſio,
produceretur, ſequitur, quod in inſtanti 2
per primum ſui eſſe, qualitas tota ſit, &
non ſucceſſiue. Patet. In quocunque inſtā
ti eſt uerum dicere, dum intenſio fit, nunc
eſt qualitas intenſa, & ante non fuit talis:
peto, an tota illa in alio inſtanti ſit produ
cta, an pars ante illud fuerit. Hoc dici nō
poteſt: nam ante hoc inſtans erat remiſſa,
& ita debuit corrumpi: ſi ergo tota illa
in inſtanti producta eſt, iam tota qualitas
per primum ſui eſſet incipir, nec ſucceſſi
ue facta eſt, quod eſt contra Ariſt. ut dice
tur inferius.

Præterea tertio. Si in remiſſione corrū
pitur intenſior qualitas, & producitur re 3
miſſior, ſequeretur, quod contrarium per
ſe produceret contrarium. Patet. De
mus, quod ſit calor, ut ſex, & incipiat re
mitti a frigido: tunc frigidum deſtruet
totū illum calorem, & produceret remiſ
ſionem, ut fatetur: ergo frigidum produ
cit calidum, ulterius ſi ſtatim totum illū
calorem deſtruxit, ad quid alium produ
xit, cum etiam corrumpere illum debeat?
profecto hæc opinio indigna uidetur Phi
loſopho.

Nec argumentū ipſius quicquam con *arg. burl.*
cludit, nam calorem remiſſum, & inten *ſoluitur,*

ſum dupliciter cōſiderare poſſumus. Vno modo formaliter, ut intenſus, & remiſſus eſt: & ſic opponuntur: & ſunt termini intenſionis & remiſſionis, & cum remiſſus eſt, intenſus non eſt, & ecōtra. Altero modo, materialiter conſideratur pro ipſo calore, & ſic non opponuntur, nec corrumpuntur: Quod eſt dicere, calor, qui erat remiſſus manet in intenſione, ſed non manet remiſſus, ſic manet pars caloris, qui erat intenſus, ſed non manet intenſus; ſicut cum quantitas minor fit maior, & econtra, quantitates manent, ſed quod ſit maior, uel minor non manet, & ita ſoluitur argumentum ipſorum.

2. concl. contra Aegid. Secunda concluſio. Intenſio, uel remiſſio non fit tantum ſecundum exiſtētiam, ut imaginatur Aegid.

1 ratio. Iſta concluſio probatur. Primo, quia cum exiſtentia dependeat immediate ab eſſentia, non poteſt intelligi, quomodo ſi ipſa eſſentia conſiſtat in indiuiſibili, non conſiſtat etiam exiſtentia. Preterea, quia
2 adhuc ipſa exiſtentia eſt quędam entitas, & natura: debet ergo in indiuiſibilis conſiſtere.

3 Vlterius, quia petimus, an per radicationem, uel additionem ſuſcipiat iſta exiſtentia magis, uel minus: remanet enim eadē difficultas.

4 Pręterea, quia ſupponit opinio diſtingui realiter eſſentiam, & exiſtentiam, cuius oppoſitum poſtea nos oſtendemus.

3. concl. Tertia concluſio. Non fit intenſio, aut remiſſio per maiorem, uel minorē in ſubiecto radicationem tantum. hæc ſine dubio facilius intelligitur, quam oppoſita opinio. Quis enim intelligit radicari magis, uel minus aliquid in ſubiecto nullo prorſus acquiſito, aut deperdito? fit quidem iſta radicatio, ſed per hoc, quod plures, uel pauciores qualitatis gradus ſunt. Et ita conſentio cum D. Thoma, in intenſione fieri maiorem radicationem, ſed tamen hanc fieri per aditionem gradus alicuius de nouo producti.

Nota. Nec (ut exiſtimo) huius oppoſitum uoluit S.Thom. quamuis multi ipſius diſcipuli id putent, contra quos probatur concluſio, præter argumenta Scoti, quæ ſunt optima, ſuperius poſita. Primo ex Ari-
1 ratio ſtot. hoc tex.84. dicit. Sicut ex non calido fit calidum, ita ex minus calido magis calidum, tam enim calidum, quam magis calidum ex potentia educunt, ſi ergo argumentor ex hoc. Cum magis calidum fit, calor qui erat potentia, educitur in actum: ergo producitur. Fit ergo intenſio per productionem noui caloris, ſicut remiſſio deperditionem.

Præterea. Cum fit aliquid magis calidum, uere mutatur per mutationem, quæ non erat ante: ergo acquiſiuit aliquid, qđ ante non erat. 2

Præterea. Magis radicari, uel eſt, quod difficilius remoueatur a ſubiecto, uel q qualitas plures ſubiecti partes informet, uel econtra, quod plures gradus qualitatis, & partes ſint in ſingulis partibus ſubiecti. Nō primum, quia ſunt qualitates intenſiſſimæ, facile tamen mobiles, ut febris ephimera, & rubores ex uerecundia. Non ſecundum, quia illud eſt extendi, non intendi: erit ergo tertium. 3

Quarta concluſio Intentio, uel remiſſio fiunt per acquiſitionem, uel deperditionem partium gradualium qualitatis circa eandem ſubiecti partē, manentibus ſemper remiſſis gradibus cum aliis in intenſione, & ſimiliter in remiſſione, manētibus illarum partium gradibus, quæ erāt intenſa, aliquibus eorum partibus, deperditis, & in hoc conſentio cum Scoto. 4 concl. quomodo fiant intēſio, & remiſſio

Notanda, tamen hic duo. Alterum eſt, quod cum intenditur aliqua qualitas, uel remittitur, non proceditur per gradus, ut in ſingulis inſtantibus ſinguli gradus producantur, ſed per partes graduales, ſicut in extēſione formæ, poſtquam ignis in primo minimo eſt introductus, poſtea ſucceſſiue extenditur per minima coniuncta nec alia minima ſubit, niſi paulatim: quia cum ſint coniuncta cum primo, non dabitur minus minimo per ſe: ita in diminutione paulatim; & ſucceſſiue fit, donec ad ultimum aliquando perueniatur, & illud iam ſimul corrumpitur. 1. No. quomodo proceditur in intenſione

Hæc ergo ſic intellige ſuo modo in intēſione, & remiſſione: dato enim uno gradu intenſio ſucceſſiue fit per partes graduales aliorum graduum, ſimiliter in remiſſione, donec perueniatur ad ultimum gradum. Dictum autem eſt, quod inter gradum, & partem gradualem interſit. 2. No.

Alterum annotandum eſt, quod cū dicimus intenſionem, fieri graduum addi-

tione,

tione, non intelligas, quod iſta additio eſt
Qualis additio graduus fiat in intenſione. propria, quaſi addamus calorem aliquem qui erat alibi actu, ut cum aquæ aquã addimus, ſed eſt impropria additio: quia id, quod additur erat ibidem, cui additur, ſed in potentia. educitur tamen in actum. Et hoc eſt quod ibi dixit Ari. quod non fit calidum, aut magis calidum adueniente calido parta, in actu præexiſtenti, ſed educto ex eadem potentia in actum.

Supereſt ut ad argumenta in oppoſitum reſpondeamus. Ad primum Aeg d. dico,
Ad 1 aegid. & ad ſecundum. dupliciter ſumitur eſſentia quod eſſentia dupliciter ſumitur. Vno modo pro quidditate, quæ per definitionem explicatur. Altero modo pro ipſa entitate, & ipſa re. ut eſſentia albedinis dicitur id, quod albedinem conſtituit in eſſe, & natura albedinis, dicitur etiam ipſa albedo. Igitur eſſentiæ, ut quidditatem dicit non fit additio, nec diminutio, ſed certa eſt, & indiuiſibiliter conſiſtit; nã unica eſt qualitatis cuiuſque definitio, ſiue ſit intẽſa, ſiue remiſſa: at ipſi entitati fit additio.

Explicatur Lineæ quidditati non fit additio: unica enim eſt ipſius natura: at ipſi lineæ partes poſſunt addi, & detrahi. Alij ſolent hoc idem aliter dicere, quod eſſentia ſuſcipit partes ſimilares, ſed non diſſimilares. per hoc patet etiam ſolutio ad ſecundum argumentum ipſius ſententiæ.

Ad 1 pro opi illorũ qui opi. D. Th ſecus intelligunt Ad primum pro opinione illorum, qui opin. D. Th. ſecus intelligunt de ſola radicatione, ſine additione graduum, dicendum quod gradus multi, faciunt unum intenſione, ſicut plures partes aquæ, unum faciunt continuatione, per quantitates partium, quę ad unum uniuntur: ſic plures gradus ejuſdem qualitatis. faciunt unum intenſione, per hoc, quod cum ſint euiſdẽ ſpeciei ſub una, & eadem ſubiecti quantitate, ſubmittuntur, & penetrantur, ac unicam formam, latitudinem. & magnitudinem intenſionis habentem componunt; & ſic poſſumus dicere, quod compoſitione ſint unum non compoſitione extenſionis, ſed intenſionis unius formæ.

Ad 2 Ad ſecundum dico quod ille gradus eſt diſtinctus numero imperfecte quod eſt dicere, Gradus unus diſtinguitur numero ab alio quando eſt in potentia, & alter actu. Similiter reſpectu actionis, quia talis gradus producitur hac productione, non autem ille, qui erat ante ſimiliter reſpectu tẽporis, quia præcedens aliquando fuit, et non fuit, quæ producitur.

Perfecte tamen numero non diſtinguitur, quia poſtquam productus eſt, & in actu, unicam actu formam cum altero facit, ſicut etiam partes continui unum efficiunt continuum. Nec metaphyſici dicũt contra hoc quicquam; nam cum dicitur, duo accidentia numero differẽtia nõ duo accidentia actu exiſtentia, & de differẽtia perfecta numero.

Ad tertium ſimiliter patet ſolutio. Nã uiſio intenditur, ſicut, & aliæ qualitates per additionem, imo, & accidẽtia ſpiritualia, ut intellectio, & uolitio, & habitus in anima exſtentes; quamuis enim extenſionem non habeant, tamen intenſionem habere poſſunt in ſubiecto. Non enim partes intenſionis ſunt partes extenſionis, nec his neceſſario indigent; taliaque accidentia habebunt intẽſionem, ſed non latitudinem, quia latitudo utrunque claudit, ut diximus, ac ſatis de quæſtione hac. *Ad 3*

Caput decimum.

Tractatio de tempore.

Conſequens autem eſt ad ea. Tex. LXXXVI.

POSTQVAM de motu, infinito, loco, & uacuo diſſeruit, nunc tandem de tempore facere ſermonem aggreditur. Eſt. n. tempus menſura rerum ſenſibiliũ communis. Duo tamen tractanda propo- *Int. Ari.* nit. Alterum, an ſit, alterum quid ſit. nam quale ſit, ex ipſius natura ſemel percepta facile erit cognoſcere.

At circa an ſit. prius diſputatiue procedit, ac rationibus exteris, quæ logice dicuntur, (ut notant Themiſt. & Simplic.) contendit probare ipſum non eſſe. Nam quamuis tempus eſſe ſit certiſſimum, eſt tamen adeo difficile cognitu (ut dicit Philop.)

lop.) & rationes in oppoſitum fortes, ut uideatur ex parte non eſſe.

quid ſint logicæ rationes. Aduertendum, quod logicæ rationes ſunt, quæ ex communibus principiis, & probabiliter non neceſſario procedunt, & probant. non enim faciunt ſcientiam, ſed opinionem, ut alibi diximus.

Quod igitur omnino non ſit, aut Tex. LXXXVIII.

An ſit tẽpus INcipit rationes proponere, quibus tẽpus non eſſe probatur. Inquit autem rationes probare uix, & obſcure tempus eſſe. Quod dicit, quia rationes nõ conuincunt ipſum non eſſe, cum demonſtrationes non ſint; ſed difficultatem faciunt, & perſuaſionem, ut non ita facile, & diſtincte tempus appareat eſſe.

1 ratio Eſt autem prima ratio huiuſmodi. Cuius partes non ſunt, nec ipſum eſt, aut entitatem, & ſubſtantiam habet: ſed temporis partes non ſunt: non ergo tempus eſt. Minor probatur, nam reliqua ſunt nota. Temporis partes ſunt præteritum, & futurum: ex præterito enim tempore, & futuro componitur quodcũq; tẽpus, quod in infinitum procedit, & ſemper accipitur: id eſt totum ipſum tempus, quod interminabile eſt, ex præterito, & futuro cõſtat. At neutrũ horum eſt: præteritum enim non eſt, futurum nondum eſt: Ergo partes totius temporis non ſunt.

Nota Notandum, quod dicit, Totum tẽpus, quod infinitum accipitur. Nam tempus in particulari non ſemper ex duplici hac parte cõſtat, ut præteritum per ſe, futurũ per ſe; tamen tẽpus totum, quod in fluxu eſt, ex duplici hac parte conſtat.

Ad hæc autem omnis rei. Tex. LXXXIX.

2 ratio ALteram facit rationem. Quæcunque res diuiſibilis, & plures partes habens, ſi eſſe debet, neceſſe eſt, ut aliquam ſui partẽ, quę ſit, habeat, quando non omnes haberi poſſunt: ſed nulla pars temporis eſt: igitur nec tẽpus eſt. Maior eſt nota. Minor probatur. Præteritum, & futurũ ſunt partes temporis; & nulla ex his eſt.

Obiect. Dices tu, non ſunt iſtæ omnes partes; nam nunc præſens, eſt pars temporis, & illud modo eſt.

Solut. Reiicit hoc Ariſt. probando nunc non eſſe temporis partem, & ſic probat. Pars menſurat totum, quia toties replicata totum adęquat: ſimiliter pars componit totum cum aliis partibus: at nunc nõ menſurat tempus, nec ex multis nunc componitur tempus: ergo nõ eſt pars temporis.

Aduertendum enim, quod ſicut punctũ in linea indiuiſibile quid eſt, ita nunc in tempore: nam quod præſens eſt, nõ poteſt eſſe diuiſibile: ſi enim diuiſibile eſſet, cum ſit ſucceſſiuũ, utiq; partem haberet præteritam, partem futuram, iamque nõ eſſet totum præſens, & nunc: quod igitur præſens eſt, indiuiſibile eſt. Et ſicut linea ex punctis non componitur, nec puncta partes ſunt lineæ, ſed continuatiua lineæ partium; ita nec nunc eſt temporis pars, ſed partium temporis, puta, pręſentis, & futuri continuatiuum: & hoc intendit ratio hæc.

Amplius autem, & ipſum nunc. Tex. XC.

COnuertitur ad ipſum nunc, & contendit probare, quod non ſit, & quod difficile ſit percipere, an ipſum ſit, & ratio huiuſmodi procedit. Si eſſet nunc, aut eſſet unum, & idem per totum temporis, aut aliud & aliud ita, ut uno deſtructo ſuccedat, aliud: ſed neutrum uidetur poſſe dici: nõ ergo eſt. Probat, quod non ſit aliud, & aliud oſtendendo, quod non corrũpatur nunc, quod alias dici poteſt Inſtans. *probatur non eſſe ipſũ nũc & primo quod non ſit aliud, & aliud in tẽpore*

Et ratio eſt huiuſmodi. Si corrumpitur ipſum nunc, aut corrumpitur in altero nunc, quod ſit ſimul cum illo, aut corrumpitur in ſeipſo, aut corrumpitur in ſequenti nunc: quia omne, quod corrumpitur, in tempore corrumpitur: nullo autem modo ex his corrumpi poteſt. *Vis rationis Ari. quod nũc non poſſit corrumpi nec in ſe ipſo, nec in al o nunc.*

Primo, non corrumpitur in alio nunc quod ſit ſimul, quia nunc non eſt extra tẽpus: ut ergo duo nũc ſint ſimul, id eſt,

quãdo eſt unum, quod ſit alterum, debẽt duo tempora eſſe ſimul, ut duo dies, aut duo horæ: ſed hoc impoſſibile eſt: nam nunquam duo tempora ſunt ſimul, niſi cum unum eſt pars alterius, ut dicimus, nunc eſt talis hora, talis dies, talis menſis, talis annus ſimul: ad hoc autem ſufficit unum nunc: ſed duo tempora diuerſa, quorum unum nõ includatur in altero, ſimul eſſe non poſſunt. Si ergo nunc ipſum corrumpitur, non corrumpitur in alio nunc, quod ſit tunc, & ſimul: ſicut ego lectionẽ lego in hoc tempore, ita ut lectio & tempus ſimul ſint.

2. pars Probat ſecundo, quod non corrumpatur in ſe ipſo: quia cum ipſum eſt, tunc eſt: non ergo poſſibile eſt, ut tunc dicatur corrumpi.

3 pars argum. Probat, quod non corrumpatur in nũc ſequẽti: & petit ſupoſitionem quod duo nunc non ſint ſimul, & immediata, quin mediet tẽpus, ſicut nec duo puncta, quin mediet linea: hoc enim poſtea in lib. 6 probandum eſt. dicitur igitur; Si nunc corrũpitur in nunc conſequenti, cum inter ipſum, & hoc mediet tempus, conſequenter ſequitur: quod in illo tempore durabit tale nunc: ſunt autem infinita nunc in qualibet particula tẽporis: erit ergo ſimul unũ nunc cum aliis: quod eſſe nõ poteſt; ergo nullo modo nũc ipſum corrumpi poteſt: & ita non erunt diuerſa nunc per totum tempus. Hæc ratio ſubtilis eſt, & notanda & aduerte expoſitionem: nam primam argumenti partem multi non attigerunt.

At uero neque ſemper idem.
Tex. XCI.

Probat nõ poſſe eſſe unũ nunc in toto tempore. 1. ratio

Oſtendit alteram principalis argumenti partem, quod non ſit unicum nunc per ſe eſſe totum tempus. Omne finitum, ſiue ad unum ſiue ad plura, id eſt, ſecundum unam dimenſionem, ut linea: aut ſecundum plures, ut ſuperficies, & corpus uno termino ſolo non poteſt eſſe terminatum, ſed duobus ad minus: at tempus accipi poteſt finitum, ut dies, hora menſis: ergo ad minus erunt duo termini in tempore, & ſic duo nunc, ſicut in linea duo terminantia puncta.

Amplius, ſi ſimul eſſe.
Tex. XCII.

Probat ſecundo, non poſſe eſſe unũ nunc. ſequeretur enim quod quæ facta ſunt ante mille annos, & quæ modo ſunt, ſimul eſſent ſecundum tempus Patet: nam illa ſunt in eodem tempore ſimul, nec eſt unum altero prius, quæcunque in eodem nunc temporis facta ſunt: ſi igitur unicum eſt nũc in toto tempore, nihil erit prius, nihil poſterius, ſed omnia ſimul ſecundum tempus. *2 ratio*

De his igitur, quæ in ſunt ipſi.
Tex. XCIII

Quid ſit tempus eſt ualde difficile cognoſcere.

Concludit ſatis dubitatũ eſſe circa eſſe ipſius tẽporis: poſtea ad, quid ſit, cõuertit ſe; ac docet, quid ſit tẽpus, difficile eſſe cognoſcere, & difficultatis cauſa eſt duplex. Altera ea, quæ Antiqui de tempore dicunt; non enim omnes conueniunt. Altera eſt ex rationibus poſitis circa an ſit: nã ex illis uidetur temporis natura eſſe ſolum ſecundum intellectũ, ut dicit Philop. cũ ipſius partes non ſint. Incipit autem aliorum ſententias proponere.

Antiquorum opi. dic tẽpore duæ. Quidam dixerunt, tempus eſſe motum circularem cœli. Alii dixerunt eſſe ipſum cœlum, & ſphęram. Impugnat autem dupliciter, eos qui motum circularem dixerunt eſſe tẽpus. Primo. Pars temporis eſt tempus, ſed pars circularis non eſt circulatio: ergo circulario non eſt tempus. Secũdo impugnat, Si eſſent plures cœli, tunc eſſent plures circulates: eſſent ergo plura tempora ſimul, quorum unum non eſt pars alterius. quod eſt impoſſibile. *1. & 2. rõ, quod motus ca lis nõ ſit tempus.*

Nota. Dicit Philop. quod quamuis plures eſſent mundi, ut finxit Democritus, adhuc unicum eſſet tempus pro omnibus, & una communis duratio; ſed poſterius magis examinabitur.

Nota. Hanc opinionem de circulatione Alc. & Theophraſt. tribuunt Platoni, quamuis Simplic. ipſum defendat.

Vai

Vniuerſi autem ſphæra. Tex.94. & 95.

Ratio qua quidem exiſtimabāt cœlū eſſe tempus. AD ſecundam opinionem ſe cōuertit,ac rationem ponit opinionis: nempe, quia omnia continentur in tempore, & omnia continētur in ſphæra cœleſti,inferebatur, ſphæra cœleſtis eſt tempus: quām opinionem Ariſt. negligit impugnare dicens, eſſe adeo irrationabilem, ut non opus ſit contra eam quicquam inferre.Et merito, cum aliter dicantur res eſſe in ſphæra, aliter in tēpore.In ſphæra enim,ut in loco communi, in tempore, ut in mēſura uniuerſali actionum,& motuum.

Iſtam ſententiā tribuit Simpli. Pythag.

Dub. I Solut. Dicēs,quis defectus eſt ſyllogiſmi? Reſpondent Philop.& Auer.quod eſt in ſecūda figura ex duabus affirmatiuis ſic.n.eſt formandus ſyllogiſmus. In ſphæra ſunt omnia:in tempore ſunt omnia:ergo tempus eſt ſphæra.

Dub.2 Dices rurſus,cur non formabitur in tertia figura,& uidebitur bonus in darapti? Dico,quod debet formari in ſecūda,quia concludit uniuerſaliter.Et quamuis in tertia eſſet,adhuc non deberet ſic concludi, ſed ſumēdo totale extremum.Sed de hoc ſatis; pertinet enim ad libros priorum logicæ.

3.ſent. quē motum eſſe tempus Proponit tertiam ſententiam, quā Simpli.tribuit Stoicis, nempe quemlibet motum eſſe tempus,quamuis poſſimus dicere,quod nullam ſententiam dicat,ſed tantum, quod tempus uideatur eſſe quidam motus,& mutatio,quamuis non ſit circu-

1.ratio circa hāc ſententiā quod non ſit motus circularis latis.Quod reiicit dupliciter.Primo, motus, & mutatio ſunt tantum in ſuo ſubiecto, & ubi eſt ſuum ſubiectum, non alibi: at tempus in omnibus eſt, ut tempus, & duratio iſta ubique eſt: non ergo tempus motus eſt aliquis. Hic eſt tex. 95..

Amplius autem mutatio. Tex.XCVI.

ALteram ponit rationem. Motus tardior, aut uelocior dicitur: ſed tempus non eſt tardum, aut uelox:nōn ergo eſt motus. Probat minorem.nam uelox,& tardum tempore menſurantur.uelox enim,quod in pauco tempore multum tranſit; tardum quod multo tempore paucum facit, & tranſit ſpatium. at tempus non menſuratur tempore. *2.ratio*

Dicit autem,quod tempus, nec ut quale,nec ut quātum, tempore menſuratur. *Nota.* Vocat tempus quantum,ipſum abſolute conſideratum pro duratione,uocat quale pro duratione hac,uel illa, puta hyemali, uel æſtiuali,nocturna,uel diurna.

Tempus quidem unum altero breuius aut longius dicitur,non tamen uelocius, aut tardius. Celeritas igitur, aut tarditas non tempori,ſed motui in ordine ad tempus ineſt. *Nota.*

Eſt autem notandum, quod hic iam incipit indagare,quid tempus ſit.Et quoniā determinatum erat quod tempus eſſet aliquid motus,præmittit non eſſe motū: poſtea addit,non eſſe abſque motu.Eſt autē methodus bona docendi.

Caput undecimum.

Quod igitur non eſt motus. Tex. XCVII.

COncludit tempus non eſſe motū ex dictis.At quia indifferenter utitur uocabulo motus, & mutationis, cum tamen ſuperior ſit mutatio,quam motus,dicit, quod in præſenti parum refert dicere motum,aut mutationē,intelligimus enim hic motū, pro quadam ſucceſſiua mutatione. Poſtquam autem probauit non eſſe tempus motū,probat eſſe aliquid ipſius motus,& ratio conſiſtit in hoc.Tempus non percipimus,niſi aliqua percepta mutatione,& motu tem-

pus igitur aliquid eſt motus. Antecedens ponit dicens, (cum non mutamur ſecundum intelligentiam ,) i. cum intelligentia nulla apprehendimus mutationem, ut declarat Philop. & alii communiter, ꝙ poſtea exponit per disiunctionem illam, ut dicit Simpl. aut latet nos mutari ſ cum mutationem aliquam non apprehendimus, tempus non percipimus.

Exēplo id probatur

Probat antecedēs exemplo , & ratione. Exemplum eſt de dormientibus. Qui dormiunt enim , non percipiunt tempus , in quo dormiunt , ſed nunc, in quo inceperunt ſomnum, coniungūt cum eo, in quo expergiſcuntur. nec tempus medium cognoſcunt, quia non perceperunt ullā mutationem.

Adducit dictum quoddam fabuloſum de his, qui apud heroas in Sardo dormiūt. narrat Simpl. cum Sardi capti eſſent a Gręcis, in antro inuentos eſſe nouem herculis filios mortuos, ita tamen bene aromatib. conditos, ut uiderentur dormire: & hos uocat heroas. Dicit autem Philop. quod qui male habebant ferebantur ad hos, qui ſtatim magno ſomno corripiebantur, ita ut euigilantes non perciperent tempus longum ſomni.

Quidquid autem ſit de hoc, rei ueritas eſt certa, dormientes non percipere ſomni tempus.

Narrat Eudemus hiſtoriam conuenientē propoſito . Dicit quoſdam poſt epulas nocturnas dormiuiſſe per totam illam noctem, & ſequentem diem, & noctem illius diei, Quidam, qui expergefactus nocte ſequenti , exiſtimans eſſe illam eandem noctem, qua dormire incepit, iterum continuauit ſomnum uſque ad diem tertium , quem cum primo copulauit, non diſtinguens ſecundum.

Rōne idē probat

Ratione id probat. Si unicū eſſet nunc , tunc non eſſet tempus. ut ſi hoc nunc eſſet tantum, non eſſet tempus poſt hoc: ergo qui non diſcernit, nec apprehendit niſi unum nunc, non percipit tempus .

Concludit, quod cum anima non percipit mutationem aliquam & uariationem aliquorum, ſed hęret fixa in uno: ſicut qui contemplantur, & ex guſtu fixi manent , non percipiunt tempus : tempus ergo aliquid eſt ipſius motus.

Quod igitur neque motus , neque ſine motu. Tex. XCVIII.

CVm igitur tempus non ſit motus, ſed aliquid motus , dicit oportere inquirere, quid ſit ipſius motus .

Not. apprehenſionem temporis oriri ex apprehenſione motus

Repetit autem quantū dependeat apprehenſio temporis ex apprehenſione motus, dicens, quod ſi nullus apprehenderetur motus exterior, ſed eſſet quis in tenebris conſtitutus, tunc non apprehenderet tempus, niſi per mutationem aliquā , nempe , ſi ſecundum animam moueretur cogitando, aut imaginando; tunc enim ex cognitione mutationis factæ perciperet tempus. Sicut etiam, cum tempus percipimus , etiam motum factum percipimus , ut tempore horæ percepto, motum lectionis percipimus : prius tamen per motum tempus perceptum eſt . Cum igitur tēpus abſque motu non ſit nec ſit ipſe motus, erit ipſius aliquid .

Quoniam autem quod mouetur. Tex. XCIX.

1. fund. Ariſ. motus & tēpus continuitatē, & prius & poſterius habent ab ipſa magnitudine.

QVid ſit tempus determinaturus accipit duo Primum eſt motum ac tempus continuitatē, ac prius & poſterius habere ab ipſa magnitudine, & ſpatio ita. quod motus continuus eſt, ac prius habet, & poſterius propter magnitudinem, & ſpatium , quo fit: tempus autem propter motum. Dicit igitur, quod mouetur localiter a quodam loco , & magnitudine in aliam mutatur: cūque omnis talis magnitudo, in qua mouetur aliquid, continua ſit, motus etiam cōtinuus erit , ac tempus ſimiliter propter motum. Sequitur enim tempus motum, & motus magnitudinem.

Aduertēdum hic, quod loquitur de motu regulatiſſimo, cuius paſſio tempus eſt, qualis motus eſt primi cœli , ut dicemus inferius: ac ob id dicitur quantus motus , tantum tempus. No. 1

Attende etiam, cum dicit, motum accipere continuitatem a magnitudine , non intelligas tantum ab ea: plura n. neceſſaria ſunt, ut dicemus in lib. 5. ſed magnitudinis No. 2

con-

cōtinuatio unum eſt ex neceſſariis ad motus continuitatem, quod ſufficit pro præſenti, ubi ſupponimus unicum eſſe mobile, quod etiam requiritur ad continuitatē motus.

Prius autem, & poſterius in loco.

Prius et poſterius in motu ſiti a magnitudine, & in tempore a motu

OStendit etiam, prius, & poſterius eſſe in motu a magnitudine. Magnitudo quidem habet prius, & poſterius poſitione, ſecūdū quod habet quaſdam partes priores, quaſdam poſteriores, tanquam locus: locus habet poſitionem, ut dictum eſt in prædicam. Motus autem ſuum prius, & poſterius ſecundario habet, nempe ab ipſa magnitudine proportionaliter, & correſpondēter, ut id ſit prius motus, quod eſt in priori magnitudinis, id poſterius motus, quod eſt in poſteriori parte magnitudinis. Tempus autem habet prius, & poſterius correſpondenter a motu: prius enim eſt temporis, in quo fit prius motus; poſterius ē motus. Alterum enim idest, tempus, ſequitur alterum ipſorum, id eſt, motum, per magnitudinem ſequitur.

Prius & poſterius in motu ſunt idē cum motu, licet ratione differant

Addit tamen unum notatu dignum, quod prius, & poſterius, in motu ſunt idem re cum motu, tamē ratio ipſorum diuerſa eſt. Nā motus, ut motus, ſolum eſt actus entis in potentia: quod habeat prius, & poſterius, hoc ei accidens eſt, quatenus motus ab extremo uno in alterum procedit, uel per aliquam magnitudinē fit. Vbi uides ſententiam noſtram, quam propoſuimus tib. 1. de motu, non conſiſtere motus in communi accepti eſſentiam in fluxu cōtinuo, ſed in proceſſu formæ ab agente, uel agentis in formam, ſiue etiā patientis: Quod eſt dicere, eſſe actum entis in potentia, prout eſt in potentia, quamuis motus proprie acceptus includat ſucceſſionē, & fluxum ſucceſſiuum ut ibi diximus.

2. fund. Tempus ē aliquid motus, & tunc percipitur cū prius, & poſterius motus percipitur.

At uero & tempus quidem cognoſcimus. Tex. C.

ACcepto in primo fundamēto motum habere prius, & poſterius; accipit unum alterum, puta, tēpus eſſe aliquid motus, non motus ſecundum ſe, ſed ut prius, & poſterius hēt, Inde enim optime colliget definitionem temporis. Probat autem, quod dictū eſt: quia tunc determinate percipimus tēpus, cum cognoſcimus, & percipimus motum non quidem, ut actus eſt entia in potētia, ſed ut prius, & poſterius habet.

Explicatur. Cum lectio, ut actus quidā eſt, percipitur, nō definite tempus cognoſcitur: at cum in lectione id, quod præceſſit, & id, quod ſecutum eſt, conſideratur, tunc tempus impenſum percipitur.

Nota quo conſiſtit apprehenſio temporis.

Hoc igitur eſt, quod dicit Ariſtoteles, quod cum intellectus percipit duo nunc, unum ſub ratione prioris, & alterum ſub ratione poſterioris, tūc percipit tempus: nam cum percipit extrema ac diſtinguit, & medium extremorum diſtinguit. Eſt autem tempus quod inter nunc clauditur. At quia ſupponit Ariſtot. id tempus eſſe, quod terminatur nūc, dicit id uerum eſſe & ſupponi debet abſque ulla in præſenti probatione.

Quando igitur tanquam unum. Tex. CI.

Idem explicatur magis

PRoſequitur explicare, tunc percipi tempus, cum prius, & poſterius in motu percipiuntur, dicitque: Cum ipſa nunc non diſtinguimus, ſed ut unum apprehendimus, tunc tempus non percipimus. Similiter, cum unū nunc eſt, & non ad prius, & poſterius relatum percipimus, non adhuc tempus apprehendimus: quaſi tunc tempus apprehendamus tantum, cum in motu prius, & poſterius percipimus. Colligit ex his definitionem.

Definitio temporis

Tempus eſt numerus motus ſecundum prius, & poſterius. Quaſi dicat, non eſt aliud tempus, quàm prius, & poſterius ſimul ipſius motus. Clarius. Tempus eſt illa motus ſucceſſio, & fluxus ſecūdum prius & poſterius. Eſt enim quædam quantitas motus, quæ quantitas conſiſtit in prioris ac poſterioris fluxu. Vnde tempus motui ineſt, ut numerabile quid eſt, ſecundum prius, ac poſterius. Imo, cū id, quod motū facit numerabilem ſecūdum prius, & poſterius. Et hoc pro præſenti ſufficiat. declarabitur enim hoc magis in futura quæſtione hac de re.

Signum autem eſt. Tex. CII.

Tempus eſſe numerum

SIgno quodam a poſteriori oſtendit, tempus numerum merito dici: nam numero menſuramus, quod plus, mi nusue eſt: replicando enim ulnas, aut palmas, menſuramus. Cum igitur tẽpore menſuramus motus partes, & mẽſurabiles ſint: merito tempus quidam dicitur numerus.

Numerus duplex, numerans, & numeratus

Quis autem ſit numerus, explicat, dicens. Numerũ eſſe duplicem. Et numeratũ, qui in ipſis rebus eſt, ratione, cuius tales ſunt numerabiles: ut numerus numeratus hominũ, eſt numerus in ipſis formaliter exiſtens, rõne cuius ſunt numerabiles; ſicut eſt linea menſurata illa, quæ in corpore aliquo inhærens ipſum reddit menſurabile ſecundum longitudinem. Alter eſt numerus numerans, puta, ille, quem anima apprehendit abſtractum ab omni materia. ut cum ternarium, quaternariũ, & alios in ſe conſideramus.

Tempus eſt numerus numeratus

Cum igitur tempus numerus ſit, non eſt numerans, ſed numeratus, puta, exiſtẽs in ipſis partibus motus, ratione cuius motus numerabilis eſt formaliter ſecundum prius, & poſterius. Nec idem eſt numerus numeratus, & quo numeramus, id eſt, numerans, ut magis in quæſtionibus elucidabitur.

Et ſi motus ſemper alius. Tex. CIII.

MAgna eſt horum ſex textuum difficultas, & interpretum uaria expoſitio. Proponam id, quod mihi magis ex Ariſtot. mente uiſum fuerit. Tempus igitur numerum prioris, & poſterioris motus dixerat, modo tẽpus ſucceſſiuum, quid, ſicut & motum, eſſe docet.

Tẽpus eſt ſucceſſiuũ ſicut & motus

Inquit ergo: Sicut motus alius eſt, & alius, id eſt, partes habet ſuccedentes diuerſas, ita ſimiliter & tempus. At ne quis, ob id, tẽpus non eſſe unum arbitraretur, dicit, totum tamen eſſe idem; quamuis enim partes; alias, & alias habeant, totum tamen unum eſt.

Et reddit rationem. Quia unicum eſt nunc re, licet diuerſum ratione. Senſus eſt. Prius, & poſterius, quæ temporis partes ſunt, diuerſa inter ſe, unum tamen cõtinuum faciunt, cum copulentur unico nunc, quod eſt finis prioris, & principium poſterioris; ſicut pũctum in medio lineę. Ad huius loci declarationẽ facit tex. 121. qui poſtea ſequitur.

Ipſum autem nunc tempus metitur. Tex. CIIII.

Quo ſe hẽat nũc ad tẽpus.

DVo explicat de nunc ipſo, & quomodo ſe habeat ad tempus, & quomodo unum ſit. Ita igitur ſe hẽt ad tẽpus, quod ipſum metitur.

2. No.

Notandum uero, ꝙ tẽpus eſt numerus quidam habens duas unitates. Altera eſt primus motus. Altera eſt poſterior motus Cumq; iſta diſtinguantur duobus nunc, poſſumus dicere; Tempus eſſe numerum duorum nunc, alterius prioris, alterius poſterioris, non quod ex ipſis duobus nunc tãtum, quod indiuiſibilia ſunt, tempus cõponatur, ut arbitratus eſt Themiſtius: hoc enim eſſe non poteſt: eſſet enim nũc pars temporis: ſed componitur ex nunc terminante partem priorem motus, & terminãte alterã partẽ poſteriorem motus, ita, ut tempus ſit numerus ipſarum partium diſtinctarum per diuerſa nunc. Et hoc eſt, quod dicit, nunc, ut habet rationem prioris, & poſterioris, metitur tempus.

t. No.

Notãdum ſecundo, quod cum tale nũc ſit ſicut unitas in numero: unitas autem multiplicatione ſui numerum metiatur: per unitates enim numeramus quemcunque numerũ: optime per huiuſmodi nũc priora, & poſteriora, quæ unitatum rationem habent, tempus metimur, quod numerus quidam eſt.

Ipſum autem nunc eſt quidem, ut idem.

Nunc eſt idem in tempore, ſed ratione diuerſum.

EXplicat modo quomodo nunc ſit, idem in tempore, & dicit quodammodo non eſſe idem: ut enim aliter, & aliter ſe habet, id eſt, quantum ad ipſum eſſe, & rationem ipſius non eſſe unum, & idem

in tem

in tempore compoſito ex priori, & poſteriori, quantum tamen ad ſubiectum, & rem ipſam, idem, & unum eſt: Quaſi dicat, eſt unum re, ratione tamen nō unum nec idem.

Ratio Hoc autem exemplo explicare nititur quod & ſit exemplum, & ſit argumentū, Dicit igitur, quod motus ſequitur magnitudinem, & tempus ir otum, ut dictū eſt, Modo ſuperaddit, quod punctum ſequitur mobile, quod fertur, & per quod in motu prius, & poſterius cognoſcimus. Vt n. mobile aliter, & aliter ſe habet ſpatio, diſtinguūtur prius, ac poſterius in motu.

Similitudo ergo inter punctum, & mobile hæc eſt. quod punctum unum, eſt re, cōtinuans diuerſas partes mobilis ratio ne diuerſum, prout cum una, uel altera ſumetur; eſt enim unius principium, alterius uero finis. Ita mobile unum eſt in diuerſis ſpatii partibus, ratione diuerſum ut hic, & alibi eſt, ſicut Sophiſtæ dicunt. Coriſcum eſſe alium, cum eſt in foro, & alium, cum eſt domi.

Tam ergo pūctum in diuerſis partibus mobilis, quam mobile in diuerſis partibus ſpatii re, eſt unum, & idem; ratione uero non unum, nec idem.

Ipſum autem nunc ſequitur id, quod fertur.

Nunc in motu ſe hēt ſicut mobile. APplicat modo exemplum, & primo aſſimilat nunc mobili ipſi. Vt enim mobile aliter, & aliter ſe habens motum diſtinguit in prius, & poſterius: ſic etiam nunc ipſum, ut numeratur cum priori, & numeratur cum poſteriori tempus facit, & per ipſum tempus cognoſcimus. Quod eſt dicere. Sicut mobile motus eſt cauſa, dum per diuerſas ſpatii partes procedit: ſic & nunc temporis eſt cauſa, dum numerabilem motum facit procedendo a priori in poſterius: duo enim nūc, & prius & poſterius, ut diximus, faciunt tempus.

Iterum concluditur in tēpore eſſe idē nunc re, diſtinctum ratione Eſt igitur idem nunc re, quatenus prius & poſterius re unum ſunt cū motu: & motus unus eſt, ob id, & nunc unum erit ſubiecto, tamen ratio diuerſa eſt. Nec unum nunc eſt formaliter: nam in ratione numerabilitatis, in quo conſiſtit ratio temporis, & ipſius nunc, plura ſunt nunc, unū numerabile prius, alterum numerabile poſterius, ſeu alterum accipitur cum parte poſteriori, alterum cum priori numerabili, ut dictum eſt.

Et notum maxime hoc eſt.

Obiec. in Ariſ. AT quia poſſet quis dicere, non eſſe ſimile nunc mobili, quia per mobile cognoſcitur motus in cōmuni, motus localis per id, quod localiter fertur, cum mobile ſit compoſitum, & hoc aliquid. at motus nō eſt hoc aliquid, eſt autem compoſitum notius, de nunc uero non ſic.

Sol. Hoc remouet Ariſtoteles, dicens, eſſe etiam nunc magis notum. ſemper enim per ipſum cognoſcitur. Vnde concludit nunc ipſum aliquo modo eſſe idem, aliquo modo non, cum ſit ſimile ei, quod fertur, & mobili & hoc eſt primum exemplum.

Explicatur ad hunc ſolu. Ariſ. Et ut ipſum perfecte intelligas nota ſimilitudinem clare eſſe hanc. Vt mobile ſumptum in ſpatio multipliciter facit motum, ita nunc in numeratione ſumptum dupliciter puta, prius, & poſterius, facit tēpus non quod ſit idem nec ratione, quod ſumitur in priori, & poſteriori ſunt enim diuerſa; ſed re idem & unum eſt, quatenus prius ipſum, & poſterius nō ſunt ſeparata, ſed in unico motu continuantur.

Vnde non eſt tanta unitas nunc; & mobilis. eſt enim maior mobilis, cum ſit intrinſeca, ipſius uero nunc extrinſeca a motu, ſed eſt unitas proportionalis. Et admodum nota hanc expoſitionem, non enim opus eſt confugere ad imaginationum fluxum ipſius nunc, per totum tempus, ſicut puncti per lineam. ſic enim doctrina non eſſet uera, ſed imaginatiua. Et prętterea quia ſic tempus, ut continuum, conſideratur: hic autem, ut diſcretum conſideratur, ut ſatis patet ex ipſo cōtextu ego ſane ita intelligo.

Manife-

Manifeſtum ſt autem, quod etſi tempus non ſit. Tex. CV.

Tempus dependet a nunc, ut motus a mobili

OStendit dependentiam temporis a nunc, ſicut motus a mobili. Inquit, ſi non eſſent nunc, non eſſet tempus, nec nunc tempus non eſſet. Iterumque comparat nunc mobili, ponit hæc duo, motum, & mobile, ex altera parte tempus, & nunc; & oſtendit ſimul eſſe tempus cum nunc, quia motus, & mobile ſimul ſunt; numerus ergo motus, & numerus mobilis ſimul erũt. At tempus eſt numerus motus; nunc autem quidem nõ eſt numerus mobilis, quia nõ eſt niſi unũ mobile; erit tamẽ unitas mobilis, quæ pars eſt numeri; ſimul ergo erũt nunc & tempus, ſicut mobile & motus.

Et cõtinuum eſt tempus ipſo nũc.

Tempus continuatũ ipſo nunc ſicut linea puncto

OStendit modo unitatem ipſius nunc alia uia, puta; quia aſſimilatur puncto continuãte lineæ partes, ac ob id præſupponit, tempus continuari ipſo nunc, ac unitatem ab eo habere. Prius enim, & poſterius unico medio nunc continuata unum ſunt.

Vnde etiam in hoc aſſimilatur nũc mobili. Nam ab ipſo etiam ſumitur motus continuitas, & unitas, non ab ipſo quidẽ ſe uno modo habente; ſic enim non eſſet motus, ſed quies; ſed ab ipſo aliter, & aliter ſe habente, & faciente prius, & poſterius.

Cum igitur nunc continet temporis partes, ut punctum lineæ partes, erit idẽ re, ratione diuerſum, ſicut & punctum quod eſt principium unius, & idem re finis alterius partis: eſt igitur unum nunc in tempore, ſiue tempus conſideretur in ratione diſcreti, ſiue in ratione continui, ut expoſitum eſt, & per duo exempla.

Sed cum ſic quidem. Tex. CVI.

Obie.

SVbtiliter reſpondet ad obiectionem. Cum enim dixiſſet unicum nunc eſſe re, & duo ratione, ſicut punctum poſſet quis dicere. An cum dicitur, tẽpus eſſe numerum ipſorum nunc, ſumamus unum nunc re, & duo rationem, & ſit numerus duorum ratione ſicut numerus duorum punctorum ratione.

Solut.

Hoc remouet dicẽs, tempus eſſe numerum duorũ nũc re, ſicut ſi eſſet numerus duorum punctorum extremorum lineæ; nam ſicut, ſi non eſſet, niſi unum punctũ re, quamuis eſſent duo ratione, non eſſet motus; ita ſi non eſſet niſi unicum re nũc, non eſſet tempus: ut igitur ſuccedat tempus, & ſic plura nunc re ſunt neceſſaria, ſicut ſunt plures partes, puta prius, & poſterius.

Et inſuper manifeſtum eſt. Tex. CVII.

Nunc nõ eſt pars temporis

EX hoc autem, quod tempus continuum eſt, & nunc ipſius continuũ eſt, colligit non eſſe partem tẽporis, ſicut nec punctum lineæ, nec diuiſionem ipſius motus. Vocat diuiſionem id, quod partes motus continuat, quod indiuiſibile etiam eſt & ab aliis uocatur Mutatum eſſe, de quo latius dicetur lib. 6.

Vnde cõcludit, quod ſicut lineæ pars linea eſt, & punctum non eſt linea, ſic nec nunc eſt tempus, cum non ſit ipſius pars, ſed accidit tempori, id eſt, eſt terminus ipſius, ut exponit Philop.

Si tẽpus ſumatur ut quid diſcretũ, nunc ſe habet, ut eius pars

At ſi tẽpus in ratione diſcreti cõſideretur, & ut numerus eſt, tunc nũc numerat, & eſt pars, ſicut unitas numeri. Hoc tamẽ ſi ſumatur cum ipſis partibus, quarũ sũt nunc numeri, cum ipſis enim debent cõputari, & tunc tempus numerus eſt duorum nunc, prioris, & poſterioris, ut expoſuimus ſupra tex. 104.

Nota

At nõ inquit, eſt numerus tẽpus, ſicut numerus decem hominum, & aliorũ, id eſt, numerus numerans qui poteſt multis applicari, ſed eſt numerus numeratus ipſorum nunc, quod etiam ſupra docuerat.

Hunc

Hunc eſſe ſenſum horum textuum exiſtimo: nec mireris ſi nullum expoſitorem in totū ſequor; ex omnibus enim, quę diligēti textus inſpectione, probabiliora mihi uiſa ſunt, collegi.

Caput Duodecimum.

Quod igitur tempus numerus motus eſt. Tex. CVIII.

Explicatur definitio tēporis

INfert ex dictis, tempus numerum eſſe motus ſecūdum prius, & poſterius ſic autem eſſe numerum, ut ſit continuum, cum ſit numerus motus continui, ſicut numerus partium continuarum, continui ēt rationem habet. Vnde nec omnino diſcretum, nec omnino continuum eſt, ſed utriuſque rationem participat: ex his autem uult concludere aliquas proprietates temporis.

Supponit autem, ꝙ numerans ſimpliciter, id eſt, numerans, & numeratus etiā, qui ex diſcōtinuis componitur, habet minimum. nam dualitas ad ſummum unitas eſt minimum numeri. At quidem numerus numeratus, puta, qui eſt partium cōtinuarum, ſicut numerus duarum partium lineę continuarum, talis, inquit, numerus aliquo modo habet minimū, aliquo modo non. Nam qua parte diſcretum eſt, minimum habet, cum uſque ad dualitatem poſſit decreſcere; qua uero parte continuū eſt, minimo caret, cum diuiſio continui in infinitum procedat uerſus minus.

1. proprietas temporis in ratione diſcreti habet minimū non tamē in ratione conti nui

Sic igitur erit tempus. Ratione diſcreti, minimum habet, eſt enim dualitas prioris, & poſterioris; at ratione continui, non habet minimum.

Manifeſtum autem eſt, propter quid uelox. Tex. CI.

2. proprietas tēporis. Competunt uocabula cōtinui, & diſcreti.

OStendit aliam temporis proprietatem. Qua parte enim diſcretum eſt, uocabula ſibi diſcreti uendicat: dicitur enim multum & paucum. Qua uero parte continuum, uocabula. & continui, attributa, dicitur enim longum, dicitur breue etiam tempus. uelox autem, & tardum nō dicitur: id enim uelox & tardū dicitur, quod menſuratur tēpore, ut ſuperius dictū eſt: At tempus non menſuratur altero tēpore extra ſe: non igitur tardum, aut uelox dicitur.

Et idem etiam ubique ſimul eſt. Tex. CX.

3. proprietas idē eſt ubiq; tempus

TErtiam temporis proprietatem aperit, puta eſſe idem ubique, id eſt reſpectu eorum, quæ ſunt, in tempore, ut idem eſt modo annus, & talis duratio apud omnes ſimul. Non enim modo ad hos, poſtea ad illos tempus idem peruenit, ſed idem eſt pro omnibus, quæ ſub illo ſunt, & ſimul. At tēporis partes non ſunt idem, & ſimul, ſed quędam ſuccedunt aliis diuerſis recedētibus.

Probat hoc: Quia tempus eſt numerus numeratus ipſorum nūc, cum ergo diuerſa ſuccedant nunc, diuerſum ſuccedit tempus; ſicut numerus numeratus diuerſus eſt pro diuerſitate rerum numeratarum, quāuis numerus numerans, & formalis idem pro omnibus tali ſpecie numeri numerabilibus.

Amplius autem ut cōtingit. Tex. CXI.

4. proprietas eo modo quo reuertitur idē motus reuertitur idē tempus

QVartum aliud habet tempus. Quod ſicut regreditur idem motus, ita regreditur idem tempus. Regreditur quidē motus ſpecie qui factus eſt, ſed non idem numero: ut redit eadem deambulatio, eadem cœna, idem prandium, non numero, ſed ſpecie, ita idem dies, idem Ver, eadem tempora regrediuntur, non tamen numero, ſed ſpecie eadem.

Na Non

Non ſolum autem motum. Tex. CXII.

5. Tēpus contingit menſurari motu, & motus tempore.

SVbdit aliud temporis attributum, quod motu menſuratur. Contingit enim tempore motum, & motu tempora menſurare: nam dicimus multū temporis, uel paucum temporis, in quo multa, uel pauca facta ſunt. Sed differenter ad inuicem menſurantur: nam tempore metimur motum, tanquam menſura ipſum menſurabile, ſicut qui pecunia mēſurat ſingulos equos; at cum motu tempus menſuramus, eſt ſicut cum menſurā menſurabili menſuramus. ut qui uno equo menſuraret pecunias multiplicando.

Et hoc rationabiliter accidit. Tex. CXIII.

Ratio 5. proprietatis

SVbdit rationem, quare tempus menſuramus motu, & motum tempore. Quia ſicut ſe habet motus ad tempus, ita magnitudo, & ſpatium ad ipſum motum. Contingit autem ſpatium motu, & motum ſpatio menſurare: nam aliquando cognoſcimus uiæ factæ diſtantiam per motum factum; ut cum quis deambulando defeſſus eſt, ſentit uiam longam eſſe factam. Aliquando etiam e contra, motum diſtantia menſuremus, & ſpatio, ut cum qui a Neapoli Romam uenit, per diſtantiam ipſam cognoſcit tantū fuiſſe motum. Cū igitur ſic motus, & magnitudo ſe habeant; eodem etiam modo tempus, & motus ſe habebunt.

An tempus ſit numerus motus ſecundum prius, & poſterius. Quæſtio. XIII.

NOn ab re erit, intermiſſa textus expoſitione, circa temporis naturā parum immorari, eſt enim difficilis ualde. Aliquot itaque argumenta, ut ueritas eluceſcat, proponemus.

1 Et primo contra ipſius exiſtentiam ſic. Cuius partes non ſunt, nec ipſum eſt: ſed temporis partes non ſunt: non ergo erit ipſum. Minor patet, Nūquam de tempore eſt, niſi nunc indiuiſibile, quod non eſt pars. Præteritum, aut futurum nō ſūt, dum talia ſunt: nam quod ipſorum eſt, inſtans eſt tantum.

Secundo. Si tempus eſſet, utique corruptibile eſſet: ergo cum corruptio ſit tempore, tempus corrūpetur in tempore, ac duo tempora ſimul erunt. Iterum petam de alio tempore, in quo tempore corrūpatur: & cum debeat eſſe in alio, dabitur proceſſus in infinitu: nō ergo tempus eſt: nam incorruptibile eſſet: & ſic non eſſet ſucceſſiuum. 2

Tertio contra definitionem. Temporis partes continuantur termino communi: igitur continuum eſt: non ergo debuit definiri per diſcretum. 3

Præterea quod tempus ſit numerus, uel eſt eius forma, uel nō. Si non, ut quid definitur per numerum, Si ſic: ergo tempus eſt in genere, & ſpecie quantitatis diſcretæ, contra Ariſt. in Prædicam. *Cōfirmatur arg.*

Quod ſi dicas illum eſſe numerum partium continui, ob id continuum eſt. Hic non ualet: nam ſi ſic eſt tempus diſcretū ſicut numerus duarum partium lineę cōtinuæ, profecto male definitur per numerum: ſic enim quodlibet continuum numerus eſt. *Obiec. Solut.*

Quarto. Illud prius, & poſterius, quod in definitione temporis ponitur. Vel eſt prius, & poſterius ſpatii; & hoc non, quia tale eſt permanens, ſicut ſpatium. Vel eſt prius & poſterius motus, & ſic iam tempus eſſet motus, cum ſit aggregatum ex partibus motus. Vel tandem eſt prius, & poſterius ipſius temporis, & tunc tempus definiretur per tempus, & idem per ſuas partes quantitatiuas, ut linea eſt numerus partium lineę. 4

Quinto. Dicitur, quod tempus eſt menſura; menſura ut dicitur 10. Meth. eſt indiuiſibilis, & minima: at tempus diuiſibile eſt, & longiſſimum: non ergo eſt menſura. 5

1. ſent. Stratonis circa definitionem temporis

Circa hoc Strato Philoſophus diſcipulus Theophraſti, ut dicit Simpli. exiſtimauit non bene tempus per numerū definiri, cum ſit quid continuum, ideoque ipſe ſic definiebat. Tempus eſt quantitas in

actioni-

actionibus. Cuius ſenſum hunc eſſe arbitror. Sicut corpora habent dimenſionem aliquam, & longitudinem ſecundum quā ipſius corporis partes poſſumus permanētes ſumere: ita motus, & operationes, habent extenſionem quandam, non eā, quæ corporum eſt, ſed durationis cuiuſdam, ſecundum quam habent partes non permanentes, ſed ſucceſſiuas, ac fluentes; & talis quantitas, & duratio tempus dicitur. ita Strato ſentiebat.

1. defini. Plotini

Aliter definiebat Plotinus, puta, tempus eſt uita animæ in motu tranſeunte ex alia in aliam uitam. Cuius ſenſum exiſtimo eſſe; quod tempus eſt ſucceſſio tranſiens apprehenſa tamē ab ipſa anima, ita, ut non ſit tempus, niſi cum anima totam ſucceſſionem ſimul intelligit, & percipit: ac ob id uitam animæ uocabat in motu tranſeūte. De hoc tamē inferius dicemus.

4. ſent. Alber. de Saxo & Nominalium

Alber. Saxo. 14. Tempus eſſe motum exiſtimat, ita, ut res una ſit utrumq;, q̄ uis diuerſis uocabulis ſignificata. quam opinionem ſequuntur Nominales; fugientes enim diſtinctiones realium, omnia idem eſſe uolunt; & ſolam uocabulorum differentiam faciunt; at uero utrumq; extremum fugiendum eſt. Vt enim diſtinguere, quæ non ſunt diſtincta, uitium eſt; ita non minus eſt uitium idem affirmare, quę eadem non ſunt.

1. fund. Motus dupliciter habet partes alias a mobili, alias a ſpatio

Pro determinatione autem ſit primū fundamentum. Quod motus geminas habet partes, quaſdam a mobili, quaſdam a ſpatio, & latitudine, in qua fit motus. Verbi gratia: mouetur animal, cum progreditur, hic motus, cum quoddam ſit accidēs in ipſo mobili inhærens, eſt extenſum extenſione ſubiecti, ſicut albedo cum corpori ineſt: & ſecundum has partes diuiditur motus, diuiſione mobilis, ut alia ſit pars motus q̄ eſt in capite, alia, quæ in manu, alia quæ in aliis corporis partibus. Hę aūt partes ſimul ſunt, ut cū una eſt, altera ſit.

Partes motus, quæ proueniunt a ſpatio, non ſunt ſimul, ſed ſibi inuicem prio res, & poſteriores

At cum aliquid mouetur per ſpatium aliquod, quia in ſpatio ſunt partes diuerſæ priores, & poſteriores, euenit, ut motus p̄ tale ſpatiū factum habeant partes correſpōdentes ſpatio priores, & poſteriores.

Sed non ſunt partes motus, ſicut partes ſpatii; nam prius, & poſterius in ſpatio p̄manētia ſūt: at in motu nō, ſed in mutatione cōſiſtit, quæ fluit, & nō permanet. Radix ergo prioris, & poſterioris in motu eſt prius, & poſterius in magnitudine: ſed alterū eſt unū prius, & poſterius, puta, motus a priori, & poſteriori magnitudinis.

Nota Radix prioris, & poſterioris in motu.

Sit ſecundum fundamentū. Hoc prius, & poſterius motus, quod in ſucceſſione per ſpatium conſiſtit, ac inde fluit, efficit, & cauſat quandam durationem uariabilem, ut alia ſit duratio ſucceſſionis prioris, altera poſterioris, & hæc talis duratio, & dimenſio quædam, ac extenſio prioris, & poſterioris motus, tempus eſt.

2. fund. ex priori & poſteriori in motu prouenit ſucceſſio quædā uariabilis

Vnde aduertendum, quod tempus duratio eſt, nō quæcunq; eſt enim duratio quædam ſemper manens, nec uariationē habens, ſicut ſi fingeres hoc nunc indiuiſibile manens, & non fluens, & talis duratio non eſt tempus, ſed dicitur æternitas, ab antiquis tempus ſeparabile: eſt autem tota ſimul.

Non ſic tempus, ſed eſt duratio ſuccedens, nec modo ſtans; ob id dicitur, eſt duratio motus prioris, & poſterioris, id eſt, duratio ſemper mutabilis, & in eodem non permanenę. Vnde tempus eſt effectus motus: & prius, & poſterius in tempore, quæ ſecundum durationem ſūt ex priori, & poſterioris motus conſurgūt quæ in ſucceſſione circa ſpatium conſiſtunt. Motus ergo prius, & poſterius, ſucceſſionem dicunt, temporis uero dicunt durationē. eſt .n. tēpus duratio uariabilis.

3. fund. Numerus duplex, numerans, & numeratus. Res ſunt in ſe formaliter numerabiles per numerū numeratum, non uero numeramus eas per numerū numerantem

Sit tertium fundamentum. Numerus duplex eſt. Et numerans, qui formalis dicitur: & numeratus, qui materialis uocatur. Numerus numerans, eſt abſtractus a materia quacunq;: ut ternarius ſecūdum ſe, & quaternarius, & ſimiles. Numeratus uero eſt contractus in materiam. ut numerus hominū, numerus lapidum. Differūt aūt numeri hi, ſicut figura abſtracte conſiderata, & figura in materia aliqua.

Aduertendum prætera, q̄ numerans, cū abſtractus ſit, cōis eſt oibus rebus, ut ternarius ſecundum ſe, communis eſt lapidibus, hominibus, & aliis: at numeratus nō, ſed ſolum illis ineſt, in quibus eſt; ſicut ternarius hominis in ipſis eſt, & ternarius lapidum in ipſis lapidibus.

Vlterius, cum numerus numeratus ſit in ipſis rebus, fit ut per ipſum formaliter ſint numerabiles. Vnde ſicut albedo in pariete, ipſum facit uiſibilem: ita numerus

in ipſis rebus, ipſas facit, ut numerari poſſint: ob id numeratus dicitur.

At qui abſtractus eſt, non facit ipſas res numerabiles, imo per ipſum numeramus res, quatenus res numerantes ſub aliquo numero, quem mente habemus, complectimur: ac ob id talis numerus numerans dicitur.

Tempus eſt numerus numeratus

Tempus ergo (ut dictum eſt) non numerus abſtractus, ſed numeratus eſt, puta. numerus partium motus prioris, & poſterioris.

Nota numerus numeratus dupl.

Aduertendum tamen diligenter, quod numerus numeratus duplex eſt. Alter cuius unitates, & partes diſcretæ ſunt in qualitate, ut numerus hominum, numerus lapidum, & ſimilium; & talis numerus non eſt tempus, cum tempus continuum ſit. Alter eſt cuius partes diſcretæ ſunt qualitate, licet non quantitate; ut dicimus numerum partium eiuſdem continui, cum partes etherogeneæ ſunt: cum enim ſimilares ſunt, non faciunt ullum numerum proprie: talis numerus eſt tempus: nam tempus eſſentialiter dicit fluxum, & uariationem partium præcedentium, & ſubſequentium.

Cur tempus dicatur numerus prioris ac poſterioris in motu.

Ac ad explicandam hanc uarietatem; dicitur numerus, motus prioris, & poſterioris, ac ſi dicatur, Eſt quantitas, & duratio quædam uarias habens partes, puta, priores, & poſteriores: & ita tempus conſequitur motum, qua parte motus ex diuerſis partibus conſtat, puta, priori, & poſteriori, & non quatenus motus ſimilaris eſt: nã partes motus, motus ſunt, ſicut partes temporis tempus.

At in eſſentia ſua tempus hoc habet, ut ſecundum diuerſas partes fluat: ob id numerus dicitur, ſed non numerus in indiſcretione quantitatis, ut dicemus adhuc in ſolutione argumentorum.

1. concl. Tempus eſt

His igitur ſuppoſitis ſit prima concluſio. Tempus eſt, & non eſt motus, ſed eſt aliquid motus. Quod tempus ſit, ſatis ex communi omnium conſenſu patet.

Tempus non eſſe motũ, probatur primo

Quod uero non ſit motus, (præterquam quod manifeſte id docet Ariſtoteles,) probatur.

Quorum ſpecies, & differẽtiæ ſunt diuerſę, & ipſa ſunt diuerſa; ſed motus, & temporis differentiæ ſunt diuerſæ, ſimiliter, & ſpecies; ergo & ipſa diuerſa ſunt Minor patet de differentiis. Nam tempus non dicitur uelox, aut tardum, motus ſic. Præterea. motus ſurſum, aut deorſum dicitur: non tempus. De ſpeciebus patet. Nam augmentatio, altera tio latio, ſpecies ſunt motus, ſed non temporis.

Preterea ſecundo. Quia tempus, & motus diuerſas habent definitiones, ut notum eſt: ſunt igitur diuerſa. 2

Tempus licet non ſit motus eſt tamẽ aliquid motus

At quamuis non ſit motus, aliquid tamen motus eſt, puta, ipſius paſſio, eſt enim illa extenſio prioris, & poſterioris motus ſecundum durationem. Et merito motus paſſio ponitur: nam tempus cum uariationem dicat, adiungitur naturæ, & accidenti, cuius eſſe uariationem patitur, qualis res eſt motus.

Tempus eſt duratio faciẽs partes in mutatione continua.

Secunda concluſio. Tempus duratio quædam eſt, non quæcunque, ſed partes habens in mutatione continua conſiſtentes: differt enim duratio, quæ æternitas eſt, hæc enim tota ſimul eſt, nec partes habet, ſed in indiuiſibili conſiſtit; at tempus partes habet, ut ſæpe dictum eſt, ac ob id optime ab Ariſtotele dicitur numerus, quo explicaret partium uariationem, & diuerſitatem. 2

Nota duplicẽ eſſe menſurã

Tertia concluſio. Tempus eſt menſura formalis motus. 3

Aduerte duplicem eſſe menſuram. Altera eſt formalis, quę menſurata dicitur. Altera menſurans, quę actiua dicitur.

Menſura formalis eſt, quæ inhærens alicui ipſum facit formaliter menſurabile, aut numerabile: ſicut linea huic ligno inhærens ipſum facit formaliter menſurabile, id eſt, ut menſurari poſſit; & hæc ratio menſuræ ineſt cuicunque quãtitati reſpectu ſui ſubiecti; eo enim quo ſubiectum quantum eſt, uel diſcretum, uel cõtinuum, menſurabile, aut numerabile eſt formaliter: ſicut partes per albedinem formaliter ſunt uiſibiles.

Meſura menſurans eſt, qua ſumpta, ut quadam regula certa alia extra ſe menſuramus, ut ulna, uel palmo menſuramus alia quanta.

Differt autem utraque menſura, quod formalis eſt in eo, cuius eſt menſura, cum ſit illius accidens, & forma; at menſurans eſt extrinſeca rei numeratæ, cum non ſit illi inhærens.

Vlterius,

2 Vlterius, formalis ineſt cuicunque quãtitati: omnis enim quantitas ſubiectum facit menſurabile: at menſurans non inuenitur in omni quantitate, ſed in certa quæ ſit parua,& minor re menſurata, ut ſui multiplicatione menſuretur,ut palmo menſuramus quantitatem magnam ſpatii.tota ergo ſpatii quantitas menſura eſt formalis, nam menſurabilem facit totum pannum; aut parua quantitas menſurans eſt.

Vtrunq; genus menſuræ ineſt tempori

Aduertendum igitur,quod utraq; menſura ineſt tempori. Primo tamen formalis:ipſum enim eſt quo formaliter motus menſurabiles ſunt ſecundum prius, & poſterius: menſurare ineſt parti temporis, quæ aſſumitur, ut certa quantitas ad menſurandum totum motum. Vnde diebus,horis,annis. menſuramus ipſa multiplicando: quod ſi aduertis tempore, & menſurante menſuramus motum ratione temporis, ut menſuræ menſuratæ; ſicut quantitate actiua aliqua menſura mẽſuremus totum ſubiectum quantum, ita tempus uitæ alicuius, tempore quodam menſuramus, utraque enim menſura eſt tempus.

Tamen communiter, & uniuerſaliter tempus eſt menſura formalis motus, id eſt,per ipſum motus formaliter redditur menſurabilis, & numerabilis ſecundum prius,& poſterius: & per hæc patet concluſio,& ſunt iſta ualde notanda.

Ad 1 Poſſumus igitur reſpondere ad argumenta, ex quorum ſolutione adhuc magis iſta clara fient. Ad primum facilis eſt ſolutio; dicimus enim tempus eſſe: nam res ſucceſſiuæ, & quarum natura non eſt permanens, nõ ſunt neque exiſtunt ſicut res permanentes: harum enim partes omnes ſimul ſunt: at rerum ſucceſſiuarum, non eſt ulla tota pars: id enim natura ipſarum repugnat:ſed ſat eſt, quod aliquid continuatiuum partium ipſarum ſit:licet enim tempus prius, & poſterius non ſint ſecundum ſe toto modo, eſt tamen nunc utrumque coniungens,& terminus utriuſque, & hoc ſat eſt ad ipſius exiſtentiam affirmandam.

Ad 2 *Variæ ſent. de termino corruptionis ipſius nunc* Ad ſecundum, inuenio aliquos dicendi modos Aliqui dicunt, quod nunc temporis corrumpitur in ſeipſo, per ultimũ ſui eſſe,ut ſit uerum dicere, nunc modo eſt, eũ ipſũm eſt, tamen immediate poſt hoc non erit;nec ex hoc ſequitur,quod ſit eum corruptum eſt,ut patet. De tempore autem conſequenter oportet dicere, quod tempus corrumpitur in ſuo ultimo nunc ut dies in ultimo nunc,& quæcunque alia pars temporis,& ſic per ultimum ſui eſse deſinit,uel primum non eſse: non tamen oportet, quod nunc corrumpatur in alio nunc, nec tempus in alio tempore; & ſic dicit Simpli.

An ſit intrinſecus uel extrinſecus *1 ſen. Simp.*

2 ſent. Alexan. At Alexan.3.Meth.c.5.tex.57.dicit, tẽpus non corrumpi, nec generari, ſimiliter ipſum nunc, quod idem dicit hic Albet.tract 3.cap.1.dicit non corrumpi,aut generari nunc,ſed incipere, aut deſinere eſse.

In cuius declarationem aduerte: quod non quidquid eſt,quod ante nõ erat, nec quidquid eſt, & poſtea non erit, eſt generabile, aut corruptibile, non enim ualet conſequentia, Hoc non erat,& modo eſt: ergo generatũ eſt. nam generatio, & productio,& motus ipſe de nouo ſunt, & ante non erant ſæpe, tamen non eſt facta generatio alia generatione, nec motus alio motu.eſset enim proceſsus in infinitum, ut docet Ariſtot.lib.4.

Si igitur motus non ſit, nec generatur (nam eſt ipſum fieri, & generari. & tẽpus eſt eum motu) nec tempus generabitur, aut corrumpetur,quamuis deſinat eſse, uel incipit eſse. Vnde non oportet aliud tempus conſtituere,quo ſit,& fiat tẽpus; ſicut nec eſt alia mutatio, qua fiat mutatio.quod ſi tẽpus deſinit, uel incipit eſse ſecundum partes,& nunc,id eſt, quemadmodum dixi prius Hæc obſerua.

Ad 3 Ad tertium attende, quod tempus nõ eſt numerus partium quantitatis diſcretione, ſed qualitate partium. Quod eſt dicere.Nõ ſic tempus numerus eſt prioris, & poſterioris, quaſi hęc in quantitate diſcreta ſint;ſed in qualitate, cum alia ratio prioris, alia poſterioris ſit. Quod autem ſic eſt numerus, eſt continuum quantum, & tale eſt tẽpus:unde Stratonis definitio in te non eſt diuerſa ab Ariſto. definitione, cum motus quantitas illa ſit tempus,tamen exactior eſt definitio Ariſtot. quæ explicat, in quo tempus formaliter conſiſtit,puta,in duratione uariabili.non ergo ad quantitatem diſcretam,ſed ad cõ

tinuam

tinuam tempus reduci debet, ut dictum eſt in prædicam.

Ad quartum, una occurrit difficultas, An cum tempus dicitur numerus prioris, & poſterioris motus; ibi prius, & poſterius ſint ipſius motus partes. ita ut tempus nõ ſit aliud, quam duæ partes motus: An nõ ſic, ſed quod tempus ſit alia quãtitas præter prius, & poſterius motus. Communiter enim uidentur dicere interpretes, tempus eſſe illum numerum duarum partiũ motus: quod uidetur inconueniens; nam tunc idem erit prius, & poſterius temporis, & motus, & eodem continuitas, cum tamen tex. 105. aliud prius, & poſterius in tempore, aliud in motu, aliud in magnitudine ponatur. ſimiliter de continuo.

Dub. an tẽpus ſit numerus prioris et poſterioris illius quod eſt pars ipſius motus Primus modus dicendi.

Alii dicunt, quod tempus eſt quantitas quædã, & non partes motus: ponuntque motum habere quantitatem continuam, ratione cuius partes habet, & præter hanc ponunt tempus. Plures alii ſunt modi dicendi, quos omitto. at ſecundum nos res eſt manifeſta, qui ſuperius propriam diuiſibilitatem aſſignauimus tempori, motui, & ſpatio & omnes illas oſtendimus eſſe inter ſe diſtinctas.

2

Solut. D. Tho.

Vnde reſpondeo ad argumentum cum S. Tho. text. 101. quod prius, & poſterius, quæ in definitione temporis ponuntur, ſunt ipſius motus in ordine ad ſpatium. & hoc non tollit motum habere alias partes a ſpatio: nam definitur tempus per ſubiectum, & genus: ſicut qui dicit, Riſibilitas, eſt aptitudo hominis ad riſum: ita tẽpus eſt numerus motus prioris, ac poſterioris, ac ſi clariſſime dicas, Tempus eſt quędam duratio, & uelut longitudo mouetis ſe per partes diuerſas priores, ac poſteriores ſpatii alicuius, & loci.

Ad 1

Ad quintum facilis eſt ſolutio: menſura enim menſurans eſt, quæ debet eſſe certa indiuiſibilis. i. minima, & parua, non tamen menſura menſurata: hęc autem primo tempori conuenit, ut declaratum eſt in concluſione tertia. Hactenus de quæſtione hac.

An ſit unicum nunc in toto tempore? Quæſt. XIII.

Sẽſus qq.

Circa titulum aduerte, quod ſicut lineæ partes puncto indiuiſibili copulantur, ita etiam partes temporis quodam indiuiſibili continuantur, quod dicitur Inſtans, aut Nunc. Eſt autem difficultas, an unicum ſit inſtãs per totum tempus, ita, ut non ſit aliud tẽpus quam unicum inſtans aliter, & aliter ſe habent. Et in hoc difficultatem facit Ari. qui tex. 104. docet nunc eſſe in tempore, ſicut unum mobile in motu S. Th. 1. p. q. 10. art. 4. ad 3. & Albertus libro de quatuor coæquæuis q. 5. art. 2. uidentur aſſerere eſſe unicum nunc per totum tempus.

1. ſent. di. 7 ho.

Diſcipuli autem S. Th explicant ipſum in hac ſententia, quam ſequitur Capre. 2 d 2. q. 2. ſic eam explicans, dicit, quod in linea eſt punctum intrinſecum, & eſt aliud extrinſecum. Intrinſecum eſt, quod in ipſa eſt linea continuans eius partes, & huiuſmodi ſunt multa puncto in linea Aliud ẽ extrinſecum, quod ſuo motu lineam totã facit, & hoc unicum eſt per totam lineã. Dicitur autem extrinſecum, quia non eſt in linea, ut cõtinuans, cum ſit per totum nec eſt pars, cum ſit indiuiſibile. Ita dicit in tempore, eſſe nunc intrinſecum continuans partes ipſius. & hoc nõ unum, ſed multa ſunt. eſt aliud extrinſecũ, quod non eſt aliud, quam præſentia mobilis faciẽtis tempus, quatenus eſt ſub mutato eſſe. & indiuiſibilis motus: & tale unũ eſt per totum tempus. Hæc autem non ſecundum imaginationem tantum ponũt iſti doctores, ſed etiam in re. imo dicunt motum diſtingui realiter a tempore, ſicut a mobili.

Quõ explicant aliqui D. Tho.

Reijcitur illa expoſitio

Iſta explicatio ſententiæ D. Th non probatur. Nam non poteſt percipi, quæ res ſit illud punctum extrinſecum, niſi ipſamet linea: nam quod dicitur, pũctum ſuo motu lineam facere, id locũ habet in imaginatione tantum: nam multis probat Ari. li. 6 punctum ſeparatum moueri non poſſe. Quod ſi ſumas punctũ exiſtens in corpore mobili, cui uidetur reſponderi linea tanquã ſpatiũ, illud punctum non facit lineam illam, imo præſupponitur puncto, ſicut ſpatiũ mobili. Quod ſi ſumas punctum

ctum aliquod ſeparatum, impoſſibile eſt, quod faciat lineam: non enim in ullo genere cauſæ non quantum, & indiuiſibile, poteſt facere diuiſibile: non igitur tale punctum eſt, niſi per imaginationem Mathematicam.

Vnde conſequenter nunc non poteſt eſſe unum: nam præſentia mobilis non eſt formaliter nunc, quãuis ſit eadem, non tamẽ ob id unum nunc eſt. Nam ſi ſumas mobile ut eſt ſub motu, ſicut nunquã eſt ſub unica parte motus, niſi ſub alia, & alia & ſub uno, & alio mutaro eſſe, ita nõ eſt ſemper ſub unico nunc. Adde quod ſi unum nunc eſſet per torum tempus procedens, iam tempus eſſet ex nunc ſolis compoſitum. nam ideo Ariſt. docet punctum ſi ſit ſeparatum, non poſſe moueri per lineam aliquam, quia linea tunc eſſet cõpoſita ex punctis, punctum per lineam gradiens non rangeret, nec mutaret aliud, quam puncta.

Alia uaria ſent. quomodo ſit unum nunc in tempore

Quamobrem exiſtimo non eſſe unum formale nunc per totum tempus, ſed plura, & plura, quod expreſſe docet Ariſt. 3. Meth. c. 5. tex. 17 in fi.

Ad id autem, quod Ariſt. dixit, eſſe unũ nunc, reſpondet Simpl. quod ob id inſtantia, & nunc ſecundum ſe unum dicuntur, quamuis plura ſint, quia non habent, per quid diſtinguantur, ut ſola conſiderãtur. Sco. lib. 3. Metha loco cirato, dicit eſſe unum ſpecie non numero. Them. dicit eſſe unum ſubiecto.

ſent. autoris

Exiſtimo ergo eſſe dicendum, ſicut in textu expoſuimus. quod comparatio Ari. in hoc conſiſtit, quod mobile diuerſis in partibus ſumptum ſpatii motus eſt cauſa ita nunc ſumptum in priori, & in poſteriori facit tempus, non tamen quod ſit proríus idem nunc ratione, ſed ſubiecto, ideſt, quod non debet multiplicari ſubiectum cum nunc, ſed idem ſubiectum eſt, nunc tamen multiplicatur formaliter. Non enim eſt tanta unitas mobilis in motu, quanta nunc in tempore, cum illa ſit maior, quia ipſum mobile eſt ſubiectum, quod unum eſt. at nunc ab ipſo ſubiecto unitatem habet. Hæc eſt etiam ſententia Græcorum: nec oppoſitum reperitur in S. Tho. ut etiã ex diſcipulis ipſius aliqui confitentur.

Conſenſio auctoris cum ſent. Græc. & D. Th

Quo diffferat tẽpus a motu

Circa diſtinctionem temporis a motu non opus eſt ex profeſſo id contendere. Sat eſt, quod tempus non realiter a motu ſed ratione ſicut motum a mobili diſtinctum ponimus, & omnes rationes oppoſitum probantiũ non conuincunt, niſi hãc formalem diſtinctionem: nam hæc ſufficit ut res habeant diuerſas definitiones, ſint in diuerſis prædicamentis, & generib. poſſint inuicem ſeparari, ut multoties dictũ eſt, quamuis contraria etiam opinio ſit probabilis. Ad textum redeamus: nã quæ circa temporis naturam reſtant, in proceſſu ipſo examinabimus.

Quoniam autem tempus eſt menſura motus. Tex. CXIIII.

Quid ſit eſſe in tempore.

Poſtquam explicuit quid ſit tempus, explicat, quid ſit eſſe in tempore, & quæ dicantur eſſe in tempore Primo explicat quid ſit motum eſſe in tempore, & hoc ex definitione: cum enim tempus ſit numerus, & menſura motus, non erit aliud motum eſſe in tempore, quam motum menſurari a tempore ita, ut ipſi tanquam menſuræ ſubdatur, ut ſicut tempus partes habet non ſimul, ita etiam ipſe motus.

Quo motus menſuretur a tempore.

Intermittit autẽ, quomodo motus mẽſuretur a tempore, & loquitur de menſura menſurante, de qua diximus q. 12. Dicit quod motus aliquã partem menſuramus parte certa temporis. poſtea per illam mẽſuramus totum motum multiplicando: ſicut in continuis ſumimus unam partem longitudinis certam, puta, ulnam, & hanc multiplicando, totum ſpatium menſuramus: ita tempore certo partem motus menſuramus puta, die, aut anno, aut mẽſe, & poſtea talem partem multiplicando totum motum menſuramus.

Quid mẽſuretur in motu.

Oſtendit autem, quid mẽſuretur in motu. Dicit duo in motu menſurari: Alterũ eſt ipſius quantitas, quam a ſpatio habet. Alterum eſt ipſius eſſe. (nam ens ſucceſſiuum eſt) ob id totus motus tempore menſuretur; unde ob id in principio textus dicit, tempus menſuram eſſe motus, & moueri Per motum intellexit eſſe motus; per moueri quantitatem ipſius. quam habet, dum fit in magnitudine. ut explicat San. Th. Eſt igitur motum eſſe in tempore, ab eo menſurari.

Ma-

Manifeſtum eſt, quod & aliis. Tex. CXV.

Quid ſit in uniuerſum eſſe in tẽpore

HInc colligit in uniuerſum, eſſe in tempore non aliud eſſe quam mẽſurari a tempore, & habere ſucceſſionem, & mutationem cum ipſo tempore, quod eſt menſura ſucceſſiua, & mutabilis Hoc autem probat diſtinguendo duplicem ſenſum, qui poteſt eſſe huius, quod eſt eſſe in tempore & excludẽdo illorum unum.

Eſſe in tempore poteſt facere hunc ſenſum; Eſſe, quando tempus eſt: Vt illa dicãtur eſſe in tempore, quæ ſunt, cum tẽpus eſt. Alter ſenſus eſt, ut eſſe in tempore ſit, ſicut eſſe in numero.

Nota

Dupliciter autem aliqua dicuntur eſſe in numero. Vno modo, quia partes, uel accidentia ipſius ſunt, ut par, impar, & unitates in numero ſunt. Altero modo, quia a numero continentur, & numerantur, puta quia numerus ipſorum dicitur eſſe, ut denarius hominum, & aliorum.

Tripliciter poteſt dici aliquid eſſe in tẽpore

Vnde poſſumus colligere tripliciter poſſe dici eſſe in tempore, Vno modo eſſe, cum tempus eſt. Altero modo, eſſe partem, aut paſſionem temporis. Tertio, a tẽpore menſurari. Dicit, quod duobus ultimis modis aliqua dicuntur eſſe in tempore: nam tempus numerus quidam eſt: ob id, ſicut in numero, ſic etiam in tempore aliqua dicuntur eſſe; nam nunc, prius, poſterius tanquam aliquid temporis in ipſo dicuntur eſſe At reliqua omnia, quæ in tẽpore eſſe dicimus, ut in menſura quadam in ipſo ſunt ſucceſſiua tamen, ſicut res in loco permanenti.

Manifeſtum autẽ, & quod nõ eſt. Tex. CXVI.

Excluditur 1. modus eſſendi in tempore

EXcludit primum modum, quo dicebat res eſſe in tempore, quia ſunt, cum tẽpus eſt dicit, quod ſicut non dicitur eſſe in loco, aut in motu eſſe, cum locus, aut motus eſt, ſic nec eſſe in tẽpore: nam ſic poſſemus dicere, quod cœlũ eſt in grano milii, quia eſt; cum hoc eſt, imo quodlibet eſſet in quolibet.

Vlterius probat. Nam eſſe in tempore cum tempus eſt, profecto eſt quid accidentale: accidit enim, quod tempus ſit illud cum res eſt, & accidit rei, quod tempus tale ſit: ſimiliter de loco, & motu: at eſſe in tempore dixit connexionem neceſſariam, ut unum non accidat alteri: habet. n. habitudinem ad illud intrinſece, & neceſſario ſicut menſura ad menſuratum.

Quod eſt dicere, ſi non eſſet aliud eſſe in tempore, quam eſſe cum tempus eſt, accidentale hoc eſſet & poſſet eſſe, quin tempus eſſet: at eſſe in tempore non ſic: non enim poteſt eſſe id, quod eſt in tempore, ſine tempore quodam, ſicut nec menſuratum ſine ſua menſura.

Quoniam autem eſt in numero. Tex. CXVII.

Quo ſe habeant ea quæ ſunt in tẽpore

OStendit qualiter ſe habeãt ea, quæ ſunt in tempore Hæc enim continentur, & exceduntur a tempore, ſicut numerus excedit numeros minores, & unitates ſub ſe contentas. Hinc eſt, quod nulla eorum, quæ in tempore ſunt, ipſi tempori æqualia ſunt, ſed alicui parti tantum, aut præteriti, aut futuri, aut utriuſque.

Ratio

Et ratio huius ſuperioritatis eſt, quia quæ ſunt in tempore continentur ab ipſo ſicut quæ ſunt in numero ab ipſo: quæ autem in numero comprehenduntur, minora ſunt ipſo: unde euenit, quæ in tempore ſunt, omnia finita eſſe.

Res patiuntur a tempore.

Non ſolum autem a tempore exceduntur, ſed ab eo patiuntur, quod probat ex communi dicto omnium. Nam dicere conſueſcimus, omnia tempore tabeſcere. & alia ſeneſcere, alia obliuiſci.

Et nota per hæc tria uocabula notari omnia, quæ in tempore fiunt: nam tabeſcere, & corrumpi omnibus ineſt etiam inanimatis: ſeneſcere uiuentibus: obliuiſci hominibus. Hæc autem tempore adueniunt.

Dub. an ſit generationis cã ipſum tẽpus ſicut & corruptionis

Dices an tempus ſicut eſt cauſa corruptionis, eſt ne generationis, ut cauſa pulchritudinis, & perfectionis circa talem iuuentutis circa ſenectutem, & recordationis circa obliuionem? Reſpondet, non; & cauſam dat: quia tempus in motu conſiſtit:

ſiſtit: motus autem receſſus eſt a propria diſpoſitione, quam res habet: ob id, quæ mouentur, magis ad corruptionem accedunt: & propter hoc tempus corruptionis potius eſt cauſa.

Dices tu, nonne etiam tempore res perficiuntur, & tempore aduenit ſapientia, & prudentia? ut quid tempus non generationis cauſa etiam ponitur? Aduertendum ergo, quòd nec generationis, nec corruptionis tempus ſolum cauſa eſt: effectus enim particulares hi a cauſis proueniunt particularibus, & tempus horum cauſa dicitur quia in ipſo fiunt, ut inferius in tex. 128 dicit Ariſt.

Obie. Solut.

At hoc intereſt inter generationes, & perfectiones, ac corruptiones: quod generationes habent ſæpe cauſas determinatas ob id non attribuuntur tempori; at corruptiones ex indeterminatis cauſis proueniunt, ut ruinæ, mutationes, & uariationes aliæ: & hæc tempori tribuuntur, & ita dicit Philop.

Nota tempus præciſe nec eſſe cauſam generationis nec corruptionis

Adde etiam, quod non ſolum cum cauſa indeterminata eſt, ſed etiam corruptiones aliæ, quæ ſecundum naturam fiũt tribuuntur tempori magis, quam generationes: quia motus continuus, qualis tempus eſt, potius eſt cauſa corruptionis. nec uero perfectionis cauſa eſt, niſi quatenus inuenit rem diſpoſitam, ut perfectioni ſit proxima, tamen ſua continuatione ab illa perfectione expellit rem & in corruptionem impellit, ob id per ſe cauſa corruptionis dicitur, non tamen ſolum tempus cauſa eſt, ut diximus, & patebit inferius.

Quare manifeſtum eſt.

Cum dixiſſet, quæ in tempore ſunt, excedi, & ſuperari a tempore, infert. res ſemper exiſtentes non eſſe in tempore, cum non contineãtur, nec ſuperentur a tempore, qualis eſt Deus glorioſus, & Intelligentiæ. Adducit autẽ ſignum, quod non patiuntur a tempore, non enim corrumpuntur, non ſeneſcunt, non tabeſcunt, ſed uno modo ſe habent, ut docet 1. cæli, tex. 100 dicit autem, quæ ſemper ſunt, quatenus ſemper ſunt. nam iſta quæ ſemper ſunt, habent aliqua, quę non ſunt ſemper, ut Sol mutat loca uaria, & ſecundum hos ſitus & mutationes tempori ſubditur.

Ea, quæ ſemper ſunt, non ſunt in tempore

Ex quibus perfecte colligitur, quid ſit eſſe in tempore, puta, menſurari a tempore, uinci a tempore, pati a tempore, qua parte res menſurantur tempore, euenit, ut quæ faciunt, nõ poſſint, tota ſimul poſſidere. Vnde non eſt tota cœna ſimul, non tota lectio, ſed pars expellit partem, pars expectat partem. Præterea, ſi uincuntur a tempore, non ſunt perpetua. ſi a tempore patiuntur, multis miſeriis, uarietatibus, ac mutationibus ſunt compoſita.

Quid ſit propriè eſſe in tempore.

Quoniam autem tempus eſt menſura. Tex. CXVIII.

Cum dixiſſet quid ſit eſſe in tempore, & motum eſſe in tempore oſtendit modo quietem eſſe in tempore per accidens tamen i. per aliud, ut explicat Philop. nempe per motum. nam tantam eſſe quietem menſuramus tempore, menſurantes ſimul aliquem motũ.

Quietem eſſe in tempore

Obiicit quis. Quomodo, cum tempus ſit quid motus, poteſt aliquid eſſe in tẽpore, quin ſit in motu? non ergo quieſcentia uidentur eſſe in tempore.

Obie.

Reſpondet, tempus non eſſe motũ, ſed numerum motus. ob id, poteſt aliquid quieſcens eſſe in tẽpore, ſicut etiam in numero quin ſit in motu. Subdit tamen, quæ dicantur quieſcere. illa nempe. quæ ſic non mouentur, ut moueri ſint apta, ut iam dictũ eſt. eſt igitur quies in tempore.

Solut.

Eſſe autem in numero eſt eſſe.

Vult ulterius oſtendere res alias eſſe in tempore, ſecundum motum & quietem, ac propterea dicit, eſſe in numero eſt quod ſit numerus rei illius, & quod ſit menſurabilis res per talem numerum. Si igitur numerus fuerit tẽpus, ſic erit in tempore eſſe, quod a tempore menſuratur, & quod tempus illius ſit. Cum igitur tempus ſit aliquid motus, menſurabit utique quę mouentur & quæ quieſcunt: quies enim priuatio motus eſt. Priuatiuorum autem eadem eſt regula.

Res aliæ ſunt in tẽpore ſecũdum motum, & quietem

Quare quod mouetur. Tex.CXIX.

Res non ſunt in tẽpore ratione ſuarum quãtitatum, ſed ſecundum quãtitatem ſuorum motuum. Nota

Concludit res ipſas, quæ mouetur, & quieſcunt non eſſe in tempore ſecundum ſuam quantitatem, ſed ſecundum quantitatem ſuorum motuum, cum tempus ſit mẽſura motus. idem etiam de quiete, ſed per accidens, illa autẽ, quæ nec mouentur nec quieſcunt ſed prorſus immobilia ſunt, in tempore non ſunt.

Notandum igitur, quod motus per ſe in tempore eſt: ipſius enim primo tempus eſt menſura, per motum quies: per motũ, & quietem ſubſtantiæ ſunt in tempore.

Manifeſtum igitur eſt. Tex.CXX.

Eas quæ non ſunt in tẽpore

Oſtendit ea, quæ non ſunt, quomodo ſint in tempore. Dicit quod ea, quæ non ſunt ita, ut non poſſint unquam eſſe, ut diametrum eſſe commenſurabilem, & impoſſibilia, iſta nõ ſunt in tẽpore Et ratio eſt, quia huiuſmodi nullum habent ordinem ad motũ, aut quietem, per quæ res in tempore ſunt.

Quæ uero ſic non ſunt, ut poſſint eſſe, uel fuerint, uel futura ſint, hæc in tempore ſunt: qualia generabilia, & corruptibilia. Dat rationem, quia hæc ſuperantur a tempore: nam maius eſt tempus his, quæ ſic non ſunt. Nam quę erunt, exceduntur a tẽpore ſecundum præteritum: quæ fuerunt, exceduntur ſecundum futurum: quæ aũt nunquam ſunt, non uincuntur a tempore: ob id non dicuntur eſſe in tempore.

Eorum autem, quæ non ſunt.

Diuiſio rerũ quæ non ſunt in tẽpore

Diuidit ea, quæ non ſunt, ſed in tempore ſunt, & a tempore excedũtur. Quædam fuerunt, ut Homerus: quædam erunt, quædã partim fuerunt, partim erunt, ut manifeſtum eſt. Vocat autem futurum ad utrumuis, quia poteſt eſſe, & non eſſe: At ea, quæ nec ſunt, nec fuerunt, nec erunt, non continentur a tempore. Explicat autem, quæ ſint iſta. Ea nempe, quæ ſic non ſunt, ut oppoſita ipſorum ſemper ſint. i. impoſſibilia quorum oppoſita neceſſaria dicũtur: neutra autem in tempore, quia ſunt non uincuntur a tempore: illa n. ſemper non ſunt, hæc uero ſemper ſunt. At quorum oppoſita non ſemper ſunt, qualia ſunt contingẽtia, hæc generabilia, & corruptibilia ſunt, & talia omnia a tempore continentur, & ſuperantur, ac ob id dicuntur eſſe in tẽpore. Patet ergo motus, quietẽ res mobiles, & quieſcibiles, generabiles, ac corruptibiles in tempore eſſe.

Caput Decimumtertium.

Ipſi autem nunc. Tex.CXXI.

Res diuerſimode ſũt in tempore. Et explicatur illa differẽtia temporis

Differentias aliquot explicat, quibus aliqua diuerſimode dicũtur eſſe in tempore, quæ ſunt ſex, puta, Nũc, Aliquando, Iam, Nuper, Quondã, Repente. Incipit autem ab ipſo Nũc, duoque diſtinguit nunc. Alterum eſt, cuius huc uſque meminit, & hoc duplici proprietate, & officio diſtinguit: Alterum eſt, quod eſt temporis continuatio, ideſt, quo tẽpus futurum, & præteritum continuantur. Alterum, quod eſt terminus utriuſque, puta præteriti finis, principium uero futuri. Diſcrimen autem ponit inter nunc, & pũctũ lineæ, cui etiam hæc duo competere uidẽtur. Punctum tamen eſt quidem permanens, ſed nunc non permanet, ſed recedit cum ipſo tempore.

Quid ſit nunc in prima acceptione

Occurritur obie.

Ne autem quis exiſtimaret nũc tempus diſtinguere actu ita, ut duas partes tẽporis actu ſeperatas faciat: id remouet; docetque non actu diuidere: ſed de poteſtate, quatenus ſi actu tempus diuidendum eſt, (quod quidem intellectu contingit, ut dicit Philo.) tunc in nunc eſſet diuiſio facienda, ſicut in puncto diuiditur linea.

Oſtendit ſtatim hoc nũc, quod diuidit, & quod etiam unit, unicum eſſe re, diuerſum tamen ratione. Sicut in linea mathematico intellectu abſtracta, punctũ, quod diuidit potentia, & punctum, quod unit, aliud eſt ratione, ſed unum re. Ita & nunc, ut continuat, unum eſt, ut huius principiũ. illius finis eſt, ratione diuerſum eſt.

Ipſorum igitur nunc, hoc quidem. Tex.CXXII.

Quid ſit Nunc in 2. acceptione.

HAec eſt prior ſignificatio ipſius nunc. Altera eſt, qua ſignificatur tẽpus proximum præſenti nũc: quod enim parum diſtat a nunc præſenti, ſiue præteritum ſit ſiue futurum, reputatur pro nunc, ut, nunc ueni, nunc ueniã dicitur, quia hodie ueni, aut ueniam: at tẽpus remotum non dicitur nunc. ut ſatis notum eſt.

Ipſum autem aliquando tempus eſt. Tex.CXXIII.

Quid ſit aliquãdo

EXplicat ſecundam differentiam temporis, puta Aliquando. Dicit aut, quod tempus determinatum non nunc præſenti, ſed præterito, aut futuro; ut aliquando capta eſt Troia; aliquãdo erit diluuium. Cum igitur, Aliquando, ſit tempus diſtans a nunc præſenti; alio nunc aut priori, aut poſteriori determinatum, colligit, quod ab hoc nunc præſenti, uſque ad illud, ſeu futurum; ſeu præteritũ erit tempus quantum terminatum, quod dicitur Aliquando.

Si uero nullum tempus. Tex. CXXIIII.

Dubium.

DVbium proponit, quod ex dictis ſuboritur. Si enim Aliquando eſt tempus determinatum alio nunc a præſenti, cum omne tempus ſit Aliquando, uidebitur omne tempus eſſe finitũ, quod remouetur per interrogationem, dicẽdo motum eſſe infinitum, ac ob id tempus conſequenter eſſe infinitum.

Solut.

Ad dubium autem, quantum exiſtimo reſpondet, dicendo, quod ſi eſſet idem, Aliquando, ſæpe ſumptum, eſſet finitum tẽpus, cum tamen ſit aliud, & aliud, ſemper Aliquando, tempus erit infinitum: quod autem ſumatur, & ſit nouum, & nouum. Aliquando, ſemper, ex motu patet, qui ſẽper alius, & alius eſt. Conſiſtit igitur eius ſolutio in hoc, quod dato, quod omne Aliquando finitum ſit, ſemper tamen, & inceſſanter ſunt noua, & fuerunt noua Aliquando: ob id tempus infinitum eſt.

Vtitur autem modo loquendi interrogatiuo pro affirmatiuo, ut ſæpe ſolet. *No. 1*

Sed tamen Ariſt. p. ipſe decipitur in hoc, motum, & tempus infinitum ponendo, ut latius dicemus in lib. 8. ubi id examinabitur ex profeſſo. *No. 2*

Quoniam autem ipſum nunc Tex.CXXV.

Probatur temporis infinitas ex ipſo nunc

PRobat temporis infinitatem ex ipſo nunc: nunc enim eſt principium, & finis: at hæc non habet reſpectu eiuſdẽ: alias oppoſita ſecundum idem, uni ineſſent: ſed reſpectu diuerſorum, præteriti quidem eſt finis, futuri principium.

Nota

Ex hoc patet, quod ſemper totus eſt in fine, & principio; nam eſt nunc, quod futuri eſt principium: non ergo deſinit tẽpus, cum ſemper ſit in principio: eſt enim nũc quod principium eſt futuri, eſt autem tẽpus in fine, & principio. Sicut linea circularis concaua ſimul, & conuexa, ratione tamen diuerſa, ſed idem re. ita tempus in principio, & fine: quare idem ſunt.

Aduertendum, quod hoc falſum eſt: nõ n. omne nunc, eſt principium, & finis. ſed datur, quod fuit principium, & non finis, cum tempus incæperit, ſicut in linea finita dantur puncta extrema, quæ ſint principium, & finis, ut dicetur in lib. 8. *No. errorem in ratione Ari.*

Ipſum autem iam. Tex.CXXVI.

Quid ſit eſſe Iam.

EXplicat tertiam differentiam temporis, quæ eſt Iam. Iam enim dicitur futurum, aut præteritum parum diſtans a nunc præſenti, ut Iam ueni, Iam legam. i. parum eſt, quod ueni, parũ reſtat ut legam.

In quo differt a Nunc

Et non confundaris. non enim eſt Iam idem quod nunc in poſteriori ſignificatione, ut aliqui exiſtimant. Nunc n. dicit tempus propinquum nunc præſenti: dicit autem ipſum, ac ſi eſſet nunc, idest, per modum præſentis ſignificando; at Iam dicit propinquum, ſed per modum futuri, uel

præteriti: quæ uero diſtant a nunc præſenti, non dicuntur Iam, ut notum eſt.

Ipſum autem nuper. Tex.CXXVIII.

Quid ſit eſſe quondam nuper repète

Res alias temporis differentias explicat. Nuper dicit propinquum nunc præſenti. præteritum tamen. Quondam, ſeu Olim, dicit præteritum diſtans. Repente dicit tempus paruū, in quo facta eſt mutatio: quod quidem tēpus adeo eſt paruum, ut propter ipſius paruitatem diſtingui, ac dignoſci non poſſit, quantum fuerit. Hæc omnia notiſſima ſunt.

Mutatio omnis natura remotiua eſt. Tex.CXXIX.

Quō tempus ſit cā corruptionis

Cum oſtendiſſet differentias quibus exiſtunt in tempore entia, quę nō ſunt, regreditur ad explicandum, quomodo tempus ſit cauſa corruptionis, dicitque. Quidam ſapientiſſimum uocabat tempus, quaſi in tempore ſciētiæ compararentur: at Pythagoras dictus Paro indoctiſſimū uocabat, quaſi ſcientiæ pereant cum tempore: Laudat autem magis hoc dictum: nam tempus magis per ſe cauſa eſt corruptionis, quam generationis: quod probat ratione facta ſuperius. Quia mutatio, ut talis eſt, remotiua eſt, & corruptiua magis: per accidens uero generationis cauſa eſt. Hanc rationem ſuperius declarauimus.

Probat etiam ſigno. Videmus enim nō fieri quicquam, niſi ſit cauſa aliqua: at uidemus corrumpi, nulla apparente cauſa, & tales corruptiones damus tempori: non quod tempus ſit cauſa illarum, ſed quod in tempore fiant, & cauſa particularis nō appares, ſicut apparet in generationibus. Repete tex. 117.

Epilogus dictorū Ariſ.

Poſt hæc epilogat, quæ dicta ſunt, puta tempus eſſe, quid eſt tempus, & quot modis dicatur Nunc, & quæ ſint aliæ temporis differentiæ, nempe Iam, Nuper, & reliquæ prędictę.

Caput decimumquartum.

His autem nobis ſic determinatis. Tex.CXXIX.

Omnem mutationem, & omnem motum eſſe in tempore.

Repetit propoſitionem ſuperius poſitam, ut modo ipſam probet. Eſt autem propoſitio. Omnis mutatio & omnis motus eſt in tempore, ac tempore menſuratur: & quod mouetur, ac mutatur Hanc probat duplici ratione. Prior eſt. Velocius, aut tardius in tempore ſunt: at motus motu uelocior eſt: igitur motus in tempore eſt Minorem explicat, dicendo, quis motus ſit uelocior. Inquit, illum eſſe uelociorem, qui citius fit, & peruenit ad eundem terminum, quam alius: duplici tamen cōd tione. Altera, ut ſit per idem ſpatium: nam ſi unum mouetur ab A, in B, per arcum alterum per cordam, licet tempus ſit ęquale, tamen uelocius mouetur id, quod per acrum. Similiter eſt altera, quod motus ſit regularis. Nam etiā ſi ſit eadem magnitudo prorſus, tamen unum difformiter, alterū uniformiter mouetur, non ob id erit uelocius, quia citius mouetur. Sunt enim alia penſanda, de quibus dicemus in lib. 7. latius: hæc enim obiter tangit Ariſt. & non ex profeſſo. *1. ratio.*

At uero prius in tempore eſt.

2. ratio

Alteram facit rationem. Prius, & poſterius in tempore ſunt: at prius & poſterius ſunt a motu: motus ergo in tempore eſt. Quod prius, & poſterius ſint in tempore, probat: quia prius, & poſterius ſint diſtantiæ ab ipſo Nunc: ſed Nunc in tempore eſt: nam diſtātia, & termini ad idem pertinent.

Explicat autem, quod alio modo prius & poſterius ſunt in præterito tempore, alio in futuro. In præterito enim quod a nunc præſenti remotius eſt, prius dicitur: quod autem propinquius, dicitur poſterius. At in futuro econtra, quod remotius erit, dicitur poſterius: quod magis proximum, prius. Hęc omnia etiam parū aduertenti facillima ſunt, & textus clariſſimus.

An omnia entia ſint in tempore. Quæſtio. XIIII.

Rationes oppoſ. Quæſtio hęc mouetur propter ali qua, quæ uidentur dubium facere circa dicta Ariſto. Primo dicit. Omnem motum eſſe in tępore. Videtur falſum, Motus cœli motus eſt: at non eſt tempore, cum non ſuperetur a tempore: eſt enim ita æternus, ſicut tempus, quod eſt ipſius paſſio.

1

2 Secundo dicit, Omnem mutationem eſſe in tempore. Videtur etiam hoc falſum: nam mutatio ſubſtantialis eſt in inſtanti: ſimiliter illuminatio, uiſio, & aliç huiuſmodi: non ergo ſunt in tempore.

3 Tertio dicit. Res eſſe in tempore ratione motus. Contra: Eſſe rerum generabiliũ & corruptibilium eſt mutabile, & uariabile: ergo ſubſtat tempori, & experientia oſtendit, quod uitam rei, & eſſe tempore metimur.

4 Quarto circa id. quod dicit, Quæ ſemper ſunt, non eſſe in tempore. Cõtra. Differentiæ ipſius temporis de Deo prædicãtur. Eſt enim nunc Deus, & fuit heri, & ſemper: ergo erit in tempore.

1. fund. quid ſit eſſe in tempore. Aduertendum primo, (ut in textus explicatione docuimus) eſſe in tempore nõ ſolum eſt, eſſe cum tempus eſt: ſed menſurari ab illo, ſuperari ab illo, & pati ab illo. Menſurari autem ab illo, eſt ſe illi adaptare iuxta ipſius naturam, ut ſicut partem poſt partem tempus habet, uel ſimul eſt totum ita etiam quæ ab illo menſurantur ſuperari eſt, quod ſint minora, quam totum tempus, ita ut tempus maius ſit quocunque ſub ſe cõtento, & inde prouenit, quod paſſibilia ſint, & alterabilia, quç ſub ipſo ſunt.

2. fund. Tempus diuerſo modo eſt menſura 1. motus &c. & aliorum motuum Aduertendum ſecundo, quod ſecundũ Ariſt. (ut paulo inferius dicemus) cum tempus ſit ſolum in motu primi mobilis, aliter ipſum facit menſurabilem, aliter alios motus inferiores: ſimiliter aliter eſt menſura motus illius, aliter horum inferiorum.

Primo tempus facit motũ primi cœli menſurabilem formaliter, & intrinſece: ſicut mea quantitas me formaliter facit menſurabilem, quia in me ineſt; reliquos uero motus facit menſurabiles extrinſece per hęc, quæ ipſi ſubduntur.

Accipe exemplum. Sume lignum magnum, & ſuperpone ſpatio: tunc menſura lignum; menſurabilis quidem ſpatium ſimul, quia ligni illius longitudo utrum que facit menſurabile: ſed differenter, lignum intrinſece, ſpatium extrinſece. Ita tempus, cum ſit primi motus paſſio, illũ facit formaliter menſurabilem; at reliquos motus extrinſece, quatenus uult ipſi ſupponuntur: ſunt enim motus in tempore. *Exemplũ*

Similiter intellige de menſura menſurante. Aliter enim tempus menſurat motum cœli, aliter horum inferiorum. Motum enim cœli menſurat intrinſece, ſicut pars totum, at reliquos motus extrinſece ſicut ulna pannum. *Idem eſt de menſura menſurante*

Accipe exemplum, ſit pannus aliquis, dupliciter menſurari poteſt. Vno modo unica ipſius particula, quam multiplicando cognoſcitur totius quantitas. Altero modo ulna extrema multiplicata. Ita cũ motum cœli temporaneum mẽſuras, accipis horam, aut diem, quæ eſt pars illius moti quanti ad reliquos motus eodẽ die, aut hora menſuras, ſed ſicut per ulnam externam. Hæc ad motum nota. *Exemplũ*

Aduertendum tertio. quod non ſolum hic loquimur de motu locali, ſed etiam de reliquis motibus, puta, alterationibus, & augmentationibus. Hi enim etiam tẽpore menſurantur. At tempus non, niſi paſſio motus localis cœleſtis, ab Ariſtot. ponitur. *3. fund.*

His ſuppoſitis ad primum argumentum reſpondetur, quod motus cœli non eſt menſurabilis, nec eſt in tempore ſecũdum ſe totum, ſecundum Ariſto. ſic enim infinitus eſt, eſt tamen ſecundum omnes partes ſuas, & tales a tempore ſuperãtur, unde quod de motu menſuratur, totum finitum eſt. menſurantur autem omnes partes copulatiuæ, ſed non copulatim, ut loquar Dialectice. Et hæc eſt ſententia Alber. Saxon. q. 55. & bene dicit, infinitum enim immẽſurabile eſt, ſecũdum ſe totũ. *Ad 1*

Ad ſecundum, Auerr. com. 129. quem ſequitur Alber. tract. 3. c. 15. dicunt, quod mutatio dupliciter accipitur. Vno modo pro fine motus, ut cum accipitur pro generatione ſola ſubſtantiæ, quæ eſt termi *Ad 2 Solut. Aue.*

nus

tus alterationis: non enim quicquam generatur, niſi alteratione præcedenti: ſimiliter illuminatio pro productione luminis, quæ eſt terminus motus localis; nam dum ſol fertur, lumen producit, & ſic dicunt non eſſe in tempore. Altero modo accipitur mutatio pro toto motu cũ termino, ut pro alteratione ſimul cum generatione, & illuminatio pro latione, cum luminis productione, & ſic eſt in tẽpore, eſt enim ſucceſſiua.

Reijcitur ſol. Auer. Iſta reſponſio omnino mihi non placet; nam generatio, & illuminatio ſunt mutationes diſtinctæ a motu locali, & ab alteratione, ut notum eſt: debent ergo habere aliquam menſuram. Cum enim dicuntur eſſe termini, non ſic ſunt termini, ut faciant unum motum per ſe; ſunt enim termini extrinſeci: unde latio cum illuminatione nunquam conſtituit unicam per ſe ſpeciem. Præterea, quia dicimus generationes, & mutationes rerum temporeas eſſe: fatendum ergo eſt in tempore eſſe.

Sol. auth. Ob id dicerem, quod eſſe in tẽpore dupliciter contingit. Vno modo proprie, & adæquate, & ſic ſunt illa, quæ ſucceſſionem habent cum tempore diuiſibilem. Altero modo, uelut in adæquatæ, & talia ſunt, quæ ſunt in nunc temporis indiuiſibile.

Ad 3. ex Alber. Nec exiſtens, quod eſſe in nũc temporis eſt tantum habere totum ſuum eſſe in uno nunc: hoc enim non ſufficit, ſed ſimul in nunc habere eſſe, & cum ipſo nũc recedere: & ſic iſtæ mutationes dicuntur eſſe in tempore, cum in nũc tẽporis ſint.

Ad tertium Alber. tracta. 3. c. 10. dicit. ſubſtantias quantum ad eſſe Phyſicum eſſe in tempore. Vocat eſſe Phyſicum ſubſtantiam cum ſenſibilibus qualitatibus diſpoſitam puta, formam in materia ſenſibili; at non eſt utcunque cum tempore cum ut permanens talis ſubſtantia: ſed eſt in nunc temporis, ptout alitet, & aliter ſe habet in tempore; nam tales ſubſtantiæ aliter, & aliter ſe habent, cum uariabiles ſint; at ſecundum eſſentiam, & definitionem ſuã non ſubduntur tẽpori.

S. Th. S. Th. 1. p. q. 10. ar. 15. dicit eſſe rerum corruptibilium, eſſe in tempore cuius mentem, ut intelligas, conſiderare oportet, quod in tẽpore eſſe, dupliciter contingit, loquendo non de nunc, ſed de ipſo tempore. Vno modo per ſe primo, & hoc eſt, quod ſecũdum ſe à tempore menſuratur, nec aliud eſſe poteſt, quã motus qui ſucceſſiuus eſt. Altero modo, ſecũdario, & per aliud, & hoc eſt id, quod motui & mutationi in ſe ſubditur, qualis eſt ſubſtantia corruptibilis: unde in tempore quidem abſolute eſt, nec eſt ipſius menſura quærenda, ſed nõ immediate ſubditur tempori, niſi per actiones, & mutationes ſuas: dico mutationes ſuas, quia ſubſtantia cœli non eſt in tempore, quãuis ipſius motus in tempore ſit, quia non habet mutationem, nec alterationem aliquam circa ſuum eſſe. *Dupliciter aliquid eſt in tempore.*

Ad ultimum dico, quod Deus coexiſtit tempori: ſimiliter, & Angeli. quia ſunt quando tempus eſt; non tamen ſunt in tempore, cum in ſe ſucceſſionem non habeant: præſertim Deus, qui nec in ſuo eſſe, nec in ſuis operationibus habet ſucceſſionem in ſe.

Ad ult. Quod ſi illi tribuimus differentias temporis, id eſt ſecundum modum noſtrum intelligendi: & per tales differentias non ſucceſſionem, ſed durationem uolumus ſolum ſignificare, ipſe tamen in æternitate indiuiſibilis eſt totus.

Angeli uero in Aeuo. Aeuum enim eſt menſura, qua menſurantur incorruptibilia, quæ tamen habent operationes ſucceſſiuas, ſicut Angeli, & cœlij reliqua ſunt in tempore, ut dictum eſt.

Dignum autem cõſideratione. Tex. CXXX.

Proponit Ari. circa rationes tẽporis duo dubia. Poſtquam de tempore dixit, aliquot circa ipſum ptoponit dubitationes, quibus magis, quæ dicta ſunt, explicantur. Eſt primum dubium. Cur tempus dicatur eſſe ubique, puta in terra, in mari, & in omni loco. Alterum dubiũ eſt, An tempus ſit extra animam ita, ut ipſius eſſentia nõ depẽdeat ab intellectu.

Ad 1 quomodo tempus ſit ubique. Ad primum reſpondet, ꝙ cum tempus ſit paſſio motus, ac motus ſit ubique, conſequenter tempus ubique dicetur eſſe: in quocunque enim loco aliquis motus reperitur.

Vtrum

Vtrum autem cum non ſit anima.
Tex. CXXXI.

Ad 2 dub. quo tēpus pendeat ab anima.

SEcundam ſolnit dubitationem, & rationem hanc facit. Si non eſt poſſibile eſſe, quod numeret, uel numerare poſſit, nec erit numerus, nec numerabile: at tempus numerus quidam eſt: ergo ſi nullum ſit poſſibile numerans, nec tempus erit. Cum autem intellectus, & anima rationalis ſit id, cuius eſt numerare, ſi non ſit ulla intellectus, nō erit tempus, niſi quantum ad id, quod eſt, id eſt, niſi ratione motus, & durationis materialis.

Imo addit, ꝙ ſi non eſſet anima, nec eſſet motus: ſi motus ſit ab anima, quod dicit propter Platon. qui exiſtimabat motū cœli eſſe ab ipſa anima eius: tunc autem remota anima, remoueretur motus cœli, quo ablato reliqui auferentur. Vide igitur, quomodo tempus abſq; intellectu nō eſt numerabilis.

An tempus ſit ens rationis, uel reale. Quæſtio. XV.

1. ſent. Auer. abſurda.

SEnſus quæſtionis eſt, an ita tempus dependeat ab intellectu, quod non ſit, niſi exiſtente intellectu. Circa quam difficultatem, quæ digna eſt contēplatione, Auer. com. 131. dicit in motu eſſe duo. Vnum formale, & id numerus eſt: Alterum materiale, & id motus eſt. Ratione materialis tempus ab anima non depēdet; at ratione formalis dependet; unde eſt medium ens, inter rationis, & reale, cum partim intellectu conſiſtat, partim in rebus. hoc ſequitur Iandu. q. 27.

1. ratio. pro Auer.

Ratio pro hac ſententia duplex eſt. Altera eſt: quia tempus formaliter in numerato eſſe conſiſtit: at hoc non conſiſtit abſque intellectu numerante: ergo tempus formaliter ab anima dependet.

2 Altera eſt, tempus, nec ſecundum totū, nec ſecūdum partem exiſtit unquam: qđ enim in re eſt, indiuiſibile eſt: at aliqua pars diuiſibilis, aut totum, nō eſt, niſi per intellectum apprehendendum: ergo tempus ab anima dependet.

Reijcitur ſent. Auer.

At iſta ſententia eſt abſque dubio intolerabilis, & eſt commentum quoddā nullum habens fundamentum, quam merito reprehendit Alber. c. 3. & 10. & in primis ſunt rationes apertæ contra ipſam.

1. rō contra Auer.

Prima, ſi tempus formaliter eſt ens rationis, ergo eſt in ſpecie entis rationis; nā a forma ſumitur ſpecies, & penes ipſum formale iudicium de re ſumitur, cuius generis, & ſpeciei ſit: ergo non petinet ad ullum prædicamentum, nec ad quantitatē: nam prædicamenta entia realia ſunt formaliter.

Secundo. Si tempus formaliter eſt ens rationis, ceſſāte in intellectu ipſius operatione actuali, non erit actu tēpus, ſed potentia, ita concedit Iandu. ſed re uera, falſiſſimum eſt. In primis, quia tunc eſſent motus locales, & aliorum generum: haberent ergo actu mēſuram. Quis enim patitur audire, quod motus elementorum nō fierēt in tempore actu, ꝙ perinde eſt ac dicere; ꝙ nō fierēt in tpe, niſi quis ſit actu, cōprehendens tempus? quod aſſerere indignum eſt Philoſopho: eſt enim tempus menſura Phyſica, realis, ſicut motus. ſunt enim utraque paſſiones entis naturalis.

3. contra Auer.

Præterea, ergo ſi res eſt numerbilis ab intellectu, ergo aliquid eſt in rebus, ratione cuius ſit numerabilis: ſicut ſi paries eſt uiſibilis, aliquid eſt in ipſo, ratione cuius ſit uiſibilis: hoc autem, cum ſit reale, non deſtruetur, deſtructa potentia, ut, quamuis uiſus deſtruatur, non deſtruetur calor, ſed etiam in ſe: & ex ſe manet uiſibilis: non ergo deſtruetur deſtructo etiam intellectu id ratione cuius motus numerabilis eſt: id autem tempus eſt. Nam tēpus non eſt numerus numerans in anima, ſed numeratus in rebus, puta, in motu: & hęc eſt ratio Alber.

4. contra Auer.

Præterea, quarto ex Ariſt. in prædicam. ad aliquid. Deſtructo ſenſu, ſcientia non deſtruitur ſcibile, nec ſenſibile: ſed ſic ſe habet id, quod eſt numerabile ad animā numerantem, ſicut ſenſibile ad ſenſum, & ſcibile ad ſcientiam: ergo numerante ablato, non auferetur numerabile: Nec ſat eſt dicere; quod iam non erit numerabile; hoc tamen non aufert, quin ſit id, quod eſt numerabile: & ratione cuius erat numerabile, unde recte dicit Simpli.

Simpli.digiti quinque eſſent, etiam ſi nullus unqnam numeraret ut.

5 Preterea quinto. Secluſo, & ſemoto quocũque intellectũ, in motu, eſt prius & poſterius, & ratio utriuſque non eſt eadẽ ergo eſt tempus, ſecluſo intellectu.

6 Sexto circa primam rationem oppoſitę opinionis arguitur. Nam ex illa probatur ꝙ omnis numerus eſt ens rationis, cum numerabile ſit, ꝙ ſi ens rationis eſt, iam diſcreta quãtitas nõ eſt genus reale: quod eſt abſurdiſſimum.

7 Præterea. ſeptimo circa alteram rationem. Nam ex illa etiam probatur motũ eſſe per intellectum, cum nulla ipſius pars conſiſtat, niſi tota ſimul per intellectum. Quis autem audebit motum, qui paſſio eſt potiſſima entis naturalis, & uia eſt in formam realem, concedere ipſum eſſe ens rationis?

Igitur dicamus nos cum Alb. & S. Th. opuſcu.de tempore, c. 1. & in præſenti; quod tempus formaliter eſt ens reale, & hoc ẽt egregie fatetur Simpli.

Sent. D. Tho. & Albe. & Simp.

In cuius declarationem aduertendum primo cũ Simpli. quod in tẽpore duo conſideramus. Vnũ, quod ipſius eſt eſſẽtia, & hoc eſt duratio quædam partium motus prioris, & poſterioris. Alterum eſt, quædam paſſio, puta numerabilitas quædam, & menſurabilitas partium. Eſſentia quidem temporis abſoluta eſt, & ablato quouis intellectu maneret: at paſſio reſpectiua eſt, & ad numerantem refertur. Sed hoc duobus modis. Vel actu, ut cum res numerata eſt, & menſurata: & tunc requirit alterum terminum, & correlatiuum numerantem, & menſurantem: & ita ablato eo, aufertur eſſe numeratum actu. Altero modo in potentia, eſt paſſio.i. menſurabilitas ipſa, & numerabilitas: & hæc refertur ad numerum menſurantem in potentia, ut ſcibile ad ſcientiam. Quare, ablato eo actu menſurante, non aufertur rei menſurabilitas, ablata tamen potentia eius, ſi non eſſet poſſibilis numerus numerans, nec poſſibilis menſura menſurans, tunc nec eſſet potentia menſurabile, aut numerabile.

Aliud menſurans, & menſuratum actu aliud menſurabile potentia

Sed tamen adhuc eſſe menſurabile & numerabile biſariam intelligi poſſunt. Aut ut dicant potentiam Phyſicã ad hoc ut poſſint menſurari & numerari, & hæc potentia ſi non eſſet poſſibilis potentia actiua quæ poſſet menſurare & numerare, abſque dubio nulla eſſet paſſiua. Aut dicant ſolam aptitudinem, uel nõ repugnantiam, & hæc aptitudo eſſet etiam, ſi nullus poſſet menſurare, ut cœlum eſt diuiſibile, etiamſi nulla ſit potentia naturalis quę illud diuidat: & ſpecies Solis eſt ex ſe apta, ut ſit in pluribus indiuiduis, nec repugnat ei ex ſe, etiam ſi per nullam cauſam naturalem id fieri poſſit.

Igitur potentia actiua ablata, aufertur potentia & paſſio numerabilitatis: & hoc eſt quod hic dicit Ariſtoteles: licet ex ſe, & in ſe talis eſſet res, & eius eſſentia non potentiam habens, ſed aptitudinem, ad id tantum, & non repugnantiam.

Et hæc doctrina bene conſonat cũ his, quæ diximus alias. Quantitatis enim natura in quadam formali ratione extenſionis, aut diſcontinuationis partium conſiſtit, paſſio eſt menſurabilitas, aut numerabilitas.

2. fund. ex D.Th.

Aduertendum ſecundo cum S. Tho. in præſenti textu, qui optime notauit, quod iſta numerabilitas, aut menſurabilitas nõ dependet ab intellectu creato: hic enim non eſt rerum cauſa: ſed ab intellectu primo, qui omnium eſt cauſa. Vnde quantumcunque nullus eſſet homo, nullus intellectus creatus, adhuc res numerabiles, adhuc menſurabiles eſſent reſpectu diuini intellectus. Vnde antiqui numeros non dependentes a nobis, ſed rerum cauſas ponebant.

Nota

Quod ſi Ariſt. dicit, quod ſi nulla eſſet anima. n. ſi nulla eſſe poſſet, nullus eſſe numerus, ſic numerabilis, procedit ex ſuppoſitione. ſ. quod ſola ipſa ſit, quæ numeret quidquid per animam non noſtram ſolã ſolam intelligit, ſed omnem intellectum lato ſũpto uocabulo. ut putauit, cũ dixit, quod etiã motus auferetur, anima ablata.

Nota

3. fund. ex D.Th. & Alb:

Aduertendum tertio, quod tẽpus quãtum ad ſuam totalitem, ut contra ſuas partes diſtinguitur a nobis in dies & annos, & omnes eas ſimul concipimus, non eſt niſi per intellectum: quia in re non habet partes has ſimul ſi quas tales ſimul habet, id eſt per intellectum apprehendentem aliquod tempus ſimul totum, ut diẽ, horam, aut annum, non tamen hoc facit ipſum eſſe ens rationis: habet enim exiſ

ſtentiam

ſtantiam realem, quæ cum ſucceſſiua ſit non eſt ſicut aliarum permanentium, ut habeat omnes partes ſimul, ſed per iſtas, uel per aliquod indiuiſibile ſui. Et hoc fundamentum eſt ex Albert. cap. 10. & ex S. Thom. in præſenti.

In hoc aliquot ex diſcipulis S. Th. male ipſum intelligunt

In quo aliquot diſcipuli eius, neſcio an ipſius mentem perceperint. putant .n. falſo ipſum dicere eſſe ens rationis, cum tamen id non dicat: dicit enim realiter exiſtere, ſed non habere totalitatem aliquã. ſ. reſpectu partium ſic apprehenſarum ſimul exiſtentium, niſi per intellectum: & hoc quidem etiam de motu, & de quocũque ſucceſſiuo eſt uerum: non tamẽ ob id colliges eſſe ens rationis. & hæc ſentio de iſta difficultate.

Ad arg.

Argumenta autem in oppoſitum ex dictis manent ſoluta: primum enim ex primo fundamento, ſecundum ex tertio ſoluuntur.

Dubitauerit autem aliquis. Tex. CXXXII.

3. dub. cuius motus ſit numerus ipſum tempus

Tertiam ponit dubitationem. Cum enim tempus numerus motus ſit, dubium eſt, cuius motus ſit numerus. Sunt enim motus plures, puta, Alteratio, Augmentatio, Latio, Generatio: Reſpõdet uniuſcuiuſq; quatenus motus eſt, non ut alteratio eſt, non ut augmentatio, aut latio: ſed ut motus in communi, & ſimpliciter.

At ne quis putaret tempus eſſe numerũ duorũ motuũ, id excludit dicẽs, quod eſt numerus unius motus cõtinui, ſed cuiuſque, puta, aut lationis, aut cuiuſuis alterius ita exponit Philop. & alii.

Sed eſt nunc motum eſſe, & aliud.

4. dub. ubi ſit unũ idẽ tempus

Quartam ponit dubitationem cõſequentem ex præcedenti. Si enim tempus eſt numerus cuiuſuis motus, cum ſint diuerſa mota, ſeu mobilia, unum, & aliud, erunt etiam diuerſi motus. & ſic ſingulorum motuum erunt ſinguli numeri: erunt ergo plura, tamen æqualia ſimul, puta, ſi plures æquales motus ſimul ſint. Et per interrogationem dicit non eſſe plura tempora ſimul: dicens: Tempora quæ ſimul ſunt, & æqualia unum eſſe, & idem: at quæ ſimul non ſunt, tantum ſpecie unum ſunt, ut duo dies, duo menſes, quę ſimul non ſunt.

Solut.

Ponit unum exemplum notandum: ſi ſint plures ſeptenarii ſimul, lapidum, hominum, & equorum, hi quidẽ materialiter differunt, tamen idem numerus formaliter ſunt. Sic plura ſunt tempora materialiter ſecundum motuum pluralitatem unus enim latio, alius alteratio, unus uelox, alter tardus eſt: at tempus idem eſt.

An tempus ſit unum numero. *Quęſt. XVI.*

Quæſtio hæc diligenti indiget cõtemplatione. Themiſtius duo argumenta facit contra Ariſto. quę inſoluta reliquit nobis, quę a nobis erunt examinanda, quorũ primũ eſt contra tex. 132. ubi dicit Ariſtot. tempus eſſe numerum aliorum motuum nõ ſolum localis, ſed alterationis, & reliquorum: ſic argumentatur. Quia illi motus non habent prius, & poſterius, cum non, per ſpatium aliquot fiant. nam Ariſtot. a ſpatio ſumpſerat prius, & poſterius motum, cum definiuit tempus. Alterum, cũ dicit, tempus eſſe idem, & unum omniũ motuum: aut loquitur, de identitate ſpecifica, aut numerica. Si ſpecifica iam tempora duo ſimul ſunt æqualia, & duo nũc: ſi de numerica unum numero tempus, quomodo in multis poteſt eſſe motibus ſubiecto differentibus.

Quod ſi in illis non ſit, quomodo tempus eſt paſſio, & habitus motus, ut dixit tex. 130. Hæc Themiſt.

1. ſent. d. Th. Alb. Auer. tempus ẽ unũ numero

De unitate autem temporis inuenio quoſdam aſſerentes eſſe unicum numero in omnibus motibus in uno quidem, puta, primi mobilis: intrinſece, in reliquis extrinſece, ut dictum eſt ſuperius. Huius ſententiæ eſt Alber. c. 17. eſt etiam S. Th.

in tex. hoc uſque in finem libri: eſt Auerr.
etiam quidquid uelit Iandu. nam in com
men. 132. dicit tempus eſſe numerum mo
tus cuiuſuis, ſed differenter; nam motus
primi eſt numerus, & forma ipſius, alio
rum numerus tantum. ac ſi dixiſſet, illius
motus eſſe intrinſecam menſuram, alio
rum extrinſecam. Cum igitur ille ſit
unus motus, erit unum tempus; nam
non habet niſi unicum ſubiectum. Et
in commento 133. dicit, quod tempus
eſſe idem, poteſt intelligi dupliciter: Aut
quod ſinguli motus habeant ſua tempo
ra, quamuis dependeant a primo: Aut
quod omnia referantur ad unicum tem
pus primum, & non ſit aliud; & hoc ſecũ
dum approbat.

2. Greg. Iandu. Philo. &c.
In oppoſita ſententia eſt Gregor. 2. ſẽ.
d. 2. q. 1. & Ocha. cum Nominalibus, &
Iandu. q. 22. & (quod notandum eſt)
Simplic. etiam reſpondens argumento
Themiſt. cuius ſententiam explanabimus
poſtea. Hi omnes dicunt, tempora eſſe
plura ſecundum pluralitatem motuum,
ita ut quilibet motus ſuum habeat tem
pus. Videtur interdum etiam Philop. hu
ius opinionis, quamquam uarie loquitur
ut patet, in Tex. 99. & 134. Aliqui autem
Græci, ut Alex. Eudemus. & Iamblicus in
hac quæſtione explicanda aperte uidentur
confugere ad decreta Platonis de Idæis.

1. proba. a teſtimo nio Ari.
Sed quia eſt nobis partim ſubſtinendũ
eſſe tempora plura in motibus pluribus
probo id ex Ariſto & ratione. Et Ariſtot.
quidem, primum, tex. 130 dicit tempus
ubique eſſe, quia ubique motus reperitur,
cuius paſſio, & habitus eſt tempus. Ex hoc
collige, ſi tempus unum eſt, non poteſt in
eſſe pluribus motibus differentibus: quia
id implicat: ſi non ineſt ipſius, non ergo
erit, ubi motus ſunt: nec dicitur ipſorum
habitus habitus enim ineſt.

Obiec. Solu.
Quod ſi dicas. ſat eſt, quod menſuret
omnes motus, licet non ſit in ipſis. Hoc
nil ualet: nam non ſufficit id, ut dicatur
eſſe, ubi motus eſt; non enim menſura,
puta, ulna, ubique dicetur eſſe, nec habi
tus dicetur propter menſuram extrineſca,
quæ ubique.

Præterea tex. 132. dicit tempus eſſe nu
merum cuiuſuis. Quæro, An ſit nu
merus numeratus, an numerans. Nume
rans non eſt, ut dicit Ariſtot. Si numeratus
ergo non eſt diſtinctus, nec ſeparatus ab
ipſis motibus: debet ergo plurificari cum *2. a teſti. Ariſ.*
motibus: nam unum numero impoſſibile
eſt eſſe in hac ſiue in pluribus.

Præterea, eodem tex. ut dicebamus, di
cit, quod ſicut plures ſeptenarii unus nu- 3
merus dicuntur, ita eſt idem tẽpus, ſed illa
eſt identitas, & unitas ſpecifica cum plu
ralitate numerica: ergo talis erit unitas tẽ
pus, alias exemplum eſſet ineptiſſimum.

Sed ad rationes deueniamus. Sit primũ
argumentum. Vnuſquiſque motus habet *1. ratio.*
ſuum prius, & ſuum poſterius diſtinctũ
ab aliis: ergo & ſuum tempus. Conſe
quentia eſt nota; Nam ex priori eſt certiſ
ſimum. Nam ſicut ſunt diuerſa ſpatia, per
quæ fit motus, ita diuerſa erunt priora, &
poſteriora.

Secũdo. Tempus conſequitur motũ, ut
motus eſt, ſiue ille ſit motus primi corpo
ris, uel alterius. Hoc enim per accidens 2
eſt: ergo ubicunque motus eſt, ibi ſuum
proprium eſt tempus. Et hoc argumentũ
profecto conuincit. Quis enim poteſt intel
ligere, quod motus primi mobilis habeat
tempus in ſe, & non motus aliorum or
bium, cum ſi per aliquam potentiam au
ferretur illud primum, adhuc maneret
tempus?

Tertio argumentor cum Augu. 11. 3
Confeſſ. cap. 23. In illo prælio Ioſue ceſſa
uit motus cœli per horas tres. Vbi uide
mus tempus fuiſſe abſque motu cœli. Per
hoc autem cognoſcimus hanc ueritatem
Phyſicam motum illum non ſolum habe
re in ſe tempus, ſed etiam alios.

Ob id exiſtimo eſſe dicendum primo, *1. concl.*
quod duplex eſt tempus. Vnum primũ, *Duplex*
& principale: alterum ſecundarium. Tem *eſt tẽpus*
pus primum eſt, quod aliorum eſt cauſa, *1. princi-*
& ipſa antecedit, quale eſt tempus cœli: *pale, alte*
fundatur enim in motu, qui omniũ alio *rum ſecũ*
rum eſt cauſa. & tale unum eſt, nec plura *darium.*
eſſe poſſunt, & de hoc negat Ariſtot. duo
Aequalia eſſe ſimul.

Secundariũ tempus eſt extrinſeca dura
tio cuiuslibet motus, & hoc plurificatur,
& multiplicatur ſecundum multitudinem
motum, ut probatum eſt.

Et proculdubio S. Tho. & alii dicentes
eſſe unicum numero tempus, loquuntur
de hoc primo & principali. & extrinſeca
menſura, & communi omnium aliorum,
quod

quod ſi uniuerſaliſſimum, & communiſſimum. Et ſic eſt D. Thomas defendẽdus, & interpretandus: ſic etiam uiri plerique doctiſſimi ex eius diſcipulis interpretantur.

2. concl. Non utimur tempore ſecũdario ad menſurandum Secundo annotandum, quod quamuis iſta tempora ſint in ipſis motibus, tamen nõ utimur illis ad ipſos menſurandos motus, ſed tempore cœleſti; & hoc, quia non ſunt nota, & manifeſta. Scias enim, quod tempus niſi coniungatur cum aliquo ſenſibili, notum non eſt, unde prouenit, quod tempora aliorum motuũ tunc diſcernimus, cũ aliqua qualitate ex illo afficimur, puta; quia mouentes defeſſi ſumus, uel quid ſimile. At tempus cœli eſt notiſſimum, propter lumen, quo fiunt dies, & noctes. ob id tali motu. utimur pro mẽſura menſurata & menſurante motuum omnium aliorũ eo modo, quem q. 14. explicui: ac ob id unum eſſe tempus fatentur omnes, uidelicet commune, & uniuerſale, omnium mẽſura, tamen hoc non aufert, quin multa ſint particularia tempora, hoc eſt eſt particulares, & propriæ durationes, ſingulorum motuum propriæ.

3. concl. Tempore primi cæli utimur pro menſura propter quatuor rationes Dicendum tertio, quod iſto tempore cœli utimur loco utriuſque mẽſuræ, propter quatuor. Et quia latiſſimum eſt omnium, & quia maxime eſt uniforme, & regulare, & quia perpetuum eſt, & ita continet ſub ſe quodcũq; aliud, & quia cõmune eſt omnibus, nam aſſiſtit cuicunque alii motui, & tempori Menſura autem debet eſſe communis omnibus menſuratis: ac reliquas habere conditiones. Ob id ne mireris, ſi Ariſtot. tempus motui cœli tribuat, cum illud ſit menſura communis omnium motuum, quam cõmunem mẽſuram Phyſicus indagat, & contemplatur. & ob has etiam cauſas hoc ſolum uocari ſolet tempus per antonomaſiam: aliæ uero particulares durationes ſingulorũ motuum propriæ non ita dicuntur quidem durationes, ſed nõ tempora abſolute, nec ſimpliciter, & obſerua iſtam doctrinam.

Ad arg. Themiſt. Iuxta quam poſſumus reſpondere, ad argumenta Themiſt. nam ali non habẽt aliud argumentum, quam doctrinam Ariſtot. ſed iam oſtendimus ſecundum Ariſt. mẽtem plura etiam particularia tempora eſſe, unum tamen omnium primum.

Ad primum Themiſt. (licet non ſit ad rem præſentem admodum) dicitur, quod in aliis motibus etiam eſt prius & poſterius non penes ſpatium, ſed penes latitudinem formæ. Vt diximus enim in præcedentibus, forma ſecundum quam eſt alteratio, & augmentatio gradus, & partes habet aut intenſionis, aut extẽſionis at Ariſto. explicuit de motu locali, quia id erat euidentius, ut dicit Simpli. *Ad 1*

Generatio uero, corruptio non habẽt prius & poſterius, quia ſubſtantia in inſtãti producitur at Ariſtot. numerauit inter motus eſſe, quia non eſt ſolicitus modo determinare an ſit inſtantanea, nec ne.

Ad ſecundum dico, quod tempus dicitur unum numero, ſi primum eſt. dicitur autem abſolute unum ſpecie, ſicut plures ſeptenarii unus ſunt numerus, ut docet ipſe Ariſto. & apparebit hoc in ſequenti expoſitione. Et duo tempora prima numero ſimul non ſunt, aut duo alia tempora, quæ non ſint idem ſpecie tempus. *Ad 2*

Quoniam autem eſt latio.

Tex. CXXXIII.

Tempus eſſe menſurã aliorum motuum Vult oſtendere, quod tempus ſit aliorum menſura, & ſupponit eſſe lationem, id eſt, motum localem, & huius unam ſpeciem eſſe circularem.

1. Suppo. Supponit ſecundo, quod unũquodque aliquo ſui generis numeratur, & menſuratur, ut decem homines uno homine, decem lapides uno lapide, decem unitate una unitate. *2*

Supponit tertio, quod tempus mẽſurat motũ, & ipſum tẽpus; & ẽt motus mẽſurat aliquando tempus. ſed motus, qui tempore iam determinatus eſt, ſicut pannus menſuratus ulna, menſurat reliquum pannum. Dicit autem, quod tempus finitum menſurat tempus, id eſt, quædã pars certa temporis ſumitur ad menſurandum totum tempus. *3*

Ex his concludit circularem cæli diuinam eſſe menſuram menſurantem, quia eſt primus, & maxime regularis, & ipſius tempus notiſſimum eſt, ut diximus quæſtione præcedenti. Reliqui motus, & ipſorum tempora non ſunt primo mẽſuræ, quia difformes, & irregulares ſunt, cum

non habeant continuitatem tantam, quantam cœli latio.

Quapropter & uidetur tempus eſſe.

Excuſatio antiquorum

EXcuſat modo Antiquos circa naturam temporis, dicens; quod ob id illi cœli circularem motum, exiſtimabant tempus, cum illo menſuremus modum, & tempus: at re uera non eſt ille, ſed illius numerus tempus.

Quomodo ſit uerum omnes res humanas eſſe in circulo, & in rota

Declarat etiam dictum commune uulgi. Dicitur enim, res humanas eſſe in circulo, & in rota, ac etiam reliquas omnes res naturales. Et quodammodo bene dicunt; nam circulatio eſt menſura omnium horum durationis; ob id finem, ac principium uidentur habere ſimul, quod eſt in circulatione. Nec aliud eſt dicere eſſe res in circulo, quam menſurari circulatione: hæc enim menſura eſt.

Imo & totum tempus circulatio eſt; nam ſicut totum non eſt aliud, quam multæ menſuræ ſimul ſumptæ; ut multæ ulnæ panni eſt totus pannus: ita multæ circulationes tempus, loquitur autem de tempore omnium primo, & notiſſimo.

Dicitur autem recte.
Tex.CXXXIIII.

REgreditur ad explicandum id, quod ſuperius dixit, plures ſeptenarios eſſe eundem numerum; ac ponit documentum. Cum aliqua conueniunt in aliquo ita, ut per illius differentias differant, non dicuntur idem in illo, Verbi gratia, Scalenus, & Iſocheles non ſunt idem triangulus quia differunt per trianguli differentias, dicuntur tamen eadem figura, quia non differunt differentia figuræ, imo ſub una illius differentia continentur. *Nota* *Simile qui dicatur unum tempus*

Circulus, & triangulus non dicentur eadem figura, quia ſub diuerſis figuræ differentiis ſunt: Sicut homo, & equus non dicentur idem animal.

At cum non differunt differentia illius, ſunt idem in illo, ut Scalenus, & Iſocheles eadem figura; ita ſeptenarius hominum, & leonum, non ſunt idem ſeptenarius, ſunt tamen idem numerus. *Nota*

Ex hac doctrina uult Simpl. quod intendat docere diuerſa priora, & poſteriora motuum dici idem tempus: nam tempus numerus eſt, & diuerſa priora, & poſteriora ſunt ſicut diuerſa binarii: unitas ergo temporis ſpecifica eſt. Mihi itaque hæc præ cæteris placet expoſitio Simp. Hæc de tempore, & de libro quarto.

FINIS LIBRI QVARTI.

IN QVINTVM LIBRVM PHYSICORVM.

Caput Primum.

Mutatur autem omne, quod mutatur. Tex. I.

Int. Ari. QVID Ariſ. intendat in hoc lib. 5. omnes unanimes explicãt puta, ſpecies motuum: ita dicũt Simplicius, S. Th. Auerroes, Albertus: cũ enim de his, quæ motum in communi ſequuntur, dixiſſet, Puta, Loco, Tempore, Infinito, nunc de ipſius eſſentiali diuiſione tractat. Iſta autem intentio nõ eſt ſic præciſe intelligenda, ut exiſtimetur ſolum de ſpecieb. motus tractare: ſed ſimul agit de contrarietate, unitate, & aliis, quæ ſpecies motus ſequuntur.

At quia ſpecies motus ſumũtur ex motibus per ſe, non autem ex motibus per accidens: ſeparat primo ea, quæ per ſe mouẽtur, a mobilibus incipiens, ut a clarioribus ut dicit Auer.

Tex. expoſitio Statuit igitur in hoc textu unum Theorema, in quo continetur trimembris diuiſio mobilium. Quædam enim mouentur per accidens, nempe quæ ob id dicuntur moueri, quia ſunt accidentia ei, quod mouetur per ſe: ut album currit per accidens, quia accidit, quod equus currẽs ſit albus: quo pacto motus rei poteſt attribui omnibus accidentibus illius rei in concreto. *1. theorema, de triplici mobiliũ differentia*

1 Secundo. Quædam mouentur ſecundũ
2 partem, ut cum motus partiũ toti tribuitur ut cum oculus ſanatur, aut manus, aut pectus, abſolute dicitur, homo ſanatur.

Nota uero differentiam inter hos duos modos, nam quod mouetur per partem, ſic mouetur, ut eius pars uere per ſe moueatur: oculus enim per ſe ſanatur, & caput. At id ratione cuius mouetur per accidens, non per ſe mouetur: non enim albedini ineſt curſus per ſe, & iſta eſt differentia, & non illa, quam dat Auer. quod pars poteſt ſeparata moueri, non autem accidens. Hoc enim licet aliquando ſit uerum tamen ſæpe partes non mouentur motu, quem habebant in toto, cum ſeparatæ ſunt: non enim oculus abſtractus ſanabitur.

Tertiò. Quædam ſecundum ſe ipſa mouentur, ut ignis ſurſum mouetur, & animal ſecundum ſe ipſum augetur. Iſta autem, quæ ſic mouentur, diſtinguuntur ſecundum diuerſitatem motuum Nã quædam alterabilia ſecundum qualitatẽ, quædam ſecundum quantitatem augmentabilia: & iterum in his ſingulis ſunt uariæ ſpecies mobilium, ſecundum ſpecies motuum. Eſt enim in alterabili calefactibile, cõdenſabile, rarefactibile, & alia huiuſmodi. Similiter in augmentatione, in motu cœli, & aliis, ut magis declarabimus in ſequẽtibus. 3

Eſt autem & in mouente ſimiliter. Tex. II.

SEcundum conſtituit Theorema, in quo eandem prorſus diſtinctionem ponit in mouente, quam poſuit in mobili, puta: Quædam mouent per accidens, ut quæ accidunt mouenti per ſe ut album ædificat: Quædam per partẽ, ut homo percutit, quia manus percutit: quædam per ſe primo, ut ipſa manus percutit, ignis calefacit, medicus ſanat: & eſt ſatis nota diſtinctio. *2. theorema de triplici mouentiũ differentia*

Quo-

Quoniam autem eſt quidem aliquid. Tex.III.

3. in quouis motu reperiuntur, qui mouet, & mouetur tempus, terminus a quo, & ad quem

Tertium conſtituit Theorema, uno tamen præſuppoſito, Scilicet, in motu quolibet eſſe quinque. Quod mouet, quod mouetur, tempus in quo mouetur, terminus a quo mouetur, & in quem mouetur. Vt cum lignum ex calido fit frigidum ab aqua: ubi iſta quinque inueniuntur, Aqua eſt, quod mouet: lignum quod mouetur: frigidum, terminus ad quē quia in ipſo terminatur motus: calidum, terminus a quo: eſt etiam certum tempus quo id fit, Ita etiam inuenitur in aliis motibus.

3. Theorema motum eſſe in eo, in quo eſt

Eſt igitur Theorema. Motus eſt ſolum in eo, quod mouetur: non autem in termino ad quem, hunc autem uocat, Formam Locum, Tantum. Per formam, ſubſtantialem, & qualitatiuam: pro motu, generationis, & alterationis intelligit, ut notat Auerro. per locum, & per tantum, reliquos motus ſignificat, ut dicit Simp. nempe, localē & augmentationem.

Sed eſt mouens, & quod mouetur. Tex. IIII.

Nota Motus denominationem ſumit a termino ad quem

Terminum non moueri dixerat, ſed motum in mobili eſſe: ob id colligit eſſe quod mouet, & quod mouetur & in quod mouetur. Quaſi dicat, eſſe alia, quæ mouent, & mouentur, diuerſa a terminis ad quos.

Hi autem non ſunt adeo motus expertes, quin aliquid ad motum faciant: nā motus denominationem ſumit a termino ad quem. Vt calefactio dicitur motus in calorē, licet procedat a frigido, & frigefactio. motus in frigiditatem, licet ſit ex calido in frigidum; non enim a termino a quo, denominatio eſt. Similiter corruptio eſt mutatio in non eſſe, quamuis enim ſit ab eſſe, tamen quia tendit in non eſſe, corruptio dicitur: econtra generatio a non eſſe in eſſe. Obſerua igitur, cum duo termini in motu ſint diuerſi, a termino ad quem motus denominatio ſumitur.

Quid igitur motus ſit, dictum eſt. Tex. V.

Termini motus ſunt immobiles

Motus definitionem ſe tradidiſſe docet, ad terminos non moueri dicit, quaſi illis non inſit motus definitio. Sunt enim accidentia per ſe immobilia, ut ſcientia, albedo. & reliqua: eſſe autē ſormas immobiles per ſe metaphyſici eſt oſtendere, ut dicit Auer. ob id prætermittitur probatio, ſed ſupponitur.

Dubium

Obiicit tamen ſtatim dubium. Nam qualitates, puta albedo. calor, & ſimiles, quæ dicuntur termini motus, ſunt paſſiones nam ſunt de tertia ſpecie qualitatis: at paſſio motus eſt: ergo motus eſt terminus motus, & ita eſt motus ipſius mutatio. quod poſtea oſtendetur, fieri non poſſe.

Solut.

Reſpondet ad hoc, has qualitates non dici paſſiones, quia motus ſint, ſed tantū quia termini motus ſunt: unde calor non eſt motus, ſed calefactio, nec albedo, ſed dealbatio.

Eſt autem & in illis, & quod eſt. Tex. VI.

Triplex diuiſio termini ad quem mobilis, & mouentis & termini a quo

Terminum ad quem, ſicut & ipſum mobile, & mouens tripliciter diuidit nempe, in per accidens, in ſecūdum partem, in per ſe: quod idem etiam in termino, a quo intelligi poteſt. Id dicitur per accidens, quod accidit termino per ſe: nam terminus per ſe eſt, in quē primo terminatur motus, ut in albedinē dealbatio: at quia albedo eſt uiſibilis, & intelligibilis, cum dealbatur aliquid, dici poteſt, quod eſt mutatum in quid intelligibile, ſed per accidens.

Similiter in dealbatione, color eſt terminus, ſed ſecundum partem, puta ſecundum albedinem: & Europa eſt terminus ſecundum partem tendentis Athenas, quæ ſunt pars Europæ. at dealbationis color albus terminus eſt per ſe.

Id etiam explicari poteſt in termino a quo, ut notum eſt.

Epilogus

Ex his epilogat ea, quæ dicta ſunt, nempe, quod tripliciter contingit moueri, & id ipſum etiam in mouente, & quod motus

non

non in forma eſt, ſed in mobili in actu, per formam autem modo intelligit ſiue ſubſtantiam, ſiue qualitatem, locum; aut quantitatem, ut dicit D. Th. quę ſunt motus termini ad quos.

Quæ igitur ſecundum accidens eſt mutatio. Tex. VI.

Ab Ari. reijcitur motus per accidens, & ideo de motu per ſe agendum.

AD mutationem per ſe conuertitur omiſſa mutatione, & motu per accidens Reddit autem rationē, cur id fiat, dicens, quod motus ſecundum accidens eſt in omnibus, & omnium, & ſemper. Per quæ uerba dat intelligere, motum per accidens ex parte termini, & ex parte mouentis, & mobilis. Dicitur motus per accidens in omnibus, i. in omnibus prędicamentis, ut dicit Simp. & Albe. nam cum omnia prædicamenta in uno poſſint inueniri, per accidens moueri dici poſſunt. Vt ſi homo currit, quantum currit, coloratum currit, filius currit, agens currit, & reliqua. Dicitur etiam, motus per accidens eſſe omnium, quantum ad terminum, quia omnia prædicamenta termini poſſunt eſſe per accidens. Dicitur, ſemper, ut uult Simp. ac ſi dicat, quod etiam res, cum non ſunt, mouentur ſecundum accidens: ut corpus Petri mouetur ipſo mortuo, ac ob id Petrus tunc per accidens moueri dicitur.

Eſt igitur ſenſus integer, quod in motu per accidens nec eſt determinatum mobile aut mouens, nec terminus, nec tempus. ob id ab arte reiiciatur. Auerroes motum per partem, ob indeterminationem cum per accidens, coniungit.

At motus per ſe, non ſic, imo inter terminos determinatos fit: eſt enim inter cōtrarios, aut contradictorios: ut ab albo in nigrū, & a non nigro in nigrum: a calido in frigidum, & a non frigido in frigidum, a non aqua in aquam. & hoc inductione per omnes motus patet.

Dubium

Poſſet quis obiicere. Nam fit motus a medio, & ad medium, ut a fuſco in albū.

Solut.

Reſpondet, quod medium habet rationē duorū contrariorum quodammodo; relatum enim ad unum, habet alterius rationem, ut fuſcum reſpectu albi nigrum eſt; reſpectu nigri, album eſt; & media chorda acuta dicitur reſpectu primæ, & grauis reſpectu ultimę. nec id de medio, ſicut de cōtrario iudicium haberi debet. Dicitur, quodammodo; nam medium non eſt perfecte contrarium, cum extrema in eo remiſſa ſint, & forſan non in actu, ſed in potentia; de quo poſtea dicetur.

Quoniam autem omnis tranſmutatio eſt. Tex. VII.

MVtationum numerum uenatur, ut qui ex eis motus dicatur, oſtendat. Ab ipſo autem nomine mutationis, ſumit in mutatione eſſe duo extrema mutatio n. Grece dicitur μεταβολή, quaſi ſit mutatio ex uno in aliud, & unū poſt aliud; eſt enim unum prius, alterum poſterius, eſt igitur mutatio ex uno in aliud.

Quod mutatio eſt, ab uno in aliud.

Nota Quadruplex mutationis modus

Hæc autem quadrupliciter intelligi poteſt, aut ex ſubiecto in ſubiectū, aut ex nō ſubiecto in non ſubiectum, aut ex non ſubiecto in ſubiectum, aut ex ſubiecto in nō ſubiectum. Per ſubiectum autem; intelligit terminum, ſiue a quo, ſiue ad quem affirmatum, & poſitiuum, ut cum dicitur ab albo in nigrum; uterque terminus eſt ſubiectū. Per non ſubiectum, intelligit terminum negatū, ut non album, non ignis.

Ex his igitur quatuor combinationib. tres dicit eſſe mutationes. Illa autem, quæ eſt a non ſubiecto in non ſubiectum, non eſt per ſe mutatio. nam tales termini, nec contrarie, nec contradictorie opponūtur, cum uterq; ſit negatus; reliquæ tres ſunt, ut ordine declarabuntur.

Quæ igitur ex non ſubiecto eſt.

Quæ mutatio ſit generatio & corruptio, & quotuplex.

MVtationes duas, quę inter terminos contradictorios fiunt, diſtinguit, dicens, quod illa quæ a nō ſubiecto in ſubiectum eſt, generatio dicitur quæ uero econtra, a ſubiecto in non ſubiectum, corruptio. differunt enim, terminis tranſmutatis.

Vtraque autem eſt duplex, ſimpliciter, & ſecundum quid. Simplex generatio aut corruptio eſt, quæ eſt ſubſtantiæ alicuius. quæ uero accidentis, ſecundum quid eſt. Vt generatio albi ex nō albo, ſecūdū qd eſt. hominis uero ex nō homine ſimpliciter. ita I corruptione. Et textus clarus eſt.

Si igitur id, quod non eſt. Tex. VIII.

Generatio, & corruptio nõ ſunt motus

INtet has adhuc tres mutationes, nec generationem, nec corruptionem motum eſſe contendit. Facit autem rationem hanc priorem de generatione. Quod nõ eſt, nõ poteſt moueri: quod generatur non eſt: ergo quod generatur non poteſt moueri. generatio ergo non eſt motus.

Sumit autem tanquam notum, Quod non eſt, moueri non poſſe: diſtinguit tamen de quo non ente loquatur.

Triplex enim eſt non ens. Vnum quod in cõpoſitione, uel diuiſione intellectus conſiſtit tantum, qualia fictitia, & falſa, ut dicit Albertus: & hæc nullo modo mouẽtur. Alterum non ens ſimpliciter, puta, ſubſtantia in potentia, quæ opponitur actui ſimpliciter, ut ignis potẽtia, Leo potentia; & hoc eſt, quod non poteſt moueri, cum eſſe non habeat. Tertium eſt, non ens ſecundum quid: ut quod non eſt albũ quod non ens ſanum, & tale non ens, cũ ſit ens aliquod ſimpliciter, moueri poteſt. At quia poſſes dicere, Nõ ne materia eſt, & ipſa generatur; igitur generatio motus eſt. Hoc reiicit, dicens, quod quamuis maxime accidat eẽ generationẽ per accidẽs, id eſt, quamuis id, quod generatur per accidens, puta, materia ſit, tamen id, quod ſimpliciter generatur, nempe compoſitũ nõ eſt unde reſpectu ipſius, generatio nõ eſt motus.

Expoſitio Aue. reijcitur

Vbi aduertendum, quod Auerro. cum aliis rationem Ariſtotelis ita intellexerũt ut uelit dicere, generationem non eſſe motum, quia materia, quę ipſius eſt ſubiectũ eſt non ens; quod autem non eſt, non habet motum. Sed mihi hoc nõ placet, quia diceret aduerſarius, quod materia eſt, & eſt ſubſtantia, licet autem non ita perfecta, quæ tamẽ ſufficeret moueri tali motu. Nec uideo, quomodo qui hoc diceret, impugnari poſſet: unde .n. habet, quod ad quemcunque motũ oporteat eſſe ens actu perfecto, cum tamẽ motus ſit actus entis in potentia.

Vera expoſitio

Ob id dico, quod Ariſtoteles, per quod non eſt, non materiam, ſed compoſitum, quod generari dicitur, intelligit, & tunc ſenſus eſt certiſſimus, & uerus, cum illud nõ ſit, dum generatur, nõ poteſt moueri. Vnde patet, quod ſi generatio ad materiam referatur, ipſius motus eſt: ac ſi ad compoſitum, quod proprie, & per ſe generatur, non motus, ſed mutatio eſt.

Eſt enim hoc diſcrimen, quod notauimus in libro primo, inter alios motus, & generationem. Nam motus alii ſuum ſubiectum ſimpliciter denominãt; eſt enim homo, qui albeſit, & aqua, quę caleſit. At generatio terminum per ſe nominat: homo enim, non materia, per ſe generatur. Et hoc eſt, quod hic docet Ariſt. Id, quod per ſe generatur, non moueri, nec ipſius reſpectu, generatio eſt motus. at ſi ad materiam referatur, negari non poteſt, motum eſſe, cum ſit paſſio quædam, & propria, ac uera.

Similiter autem, & in quieſcente.

Quod generatio non ſit quies

OStendit etiam, quod nec generatio eſt quies. Nam quod non eſt quieſceret. Et denique abſurda, quę ſequuntur ad hoc, quod non ens moueatur, ſequuntur etiam, ad hoc quod non ens quieſcat. Statim adhibet poſteriorem rationem ad oſtendendum, quod non eſt, non moueri. quia non eſt in loco, cum non ſit in aliquo loco. Cũ igitur quod generatur, non ſit, nõ erit in loco, & ſic non mouebitur.

Quod corruptio nõ ſit motus nec quies

Quod uero corruptio non ſit motus probat. Quia ſi corruptio motus eſt; generatio ei contraria motus eſſet, aut quies, Nam motui non niſi motus, aut quies opponitur: At generatio nec eſt motus, uel quies, ergo nec corruptio.

An generatio ſit motus. Quæſt. I.

Arg. quod non ſit motus

SEnſus quæſtionis manifeſtus eſt. Videtur autem multis, generationem non eſſe motum. Primo quia ita uidetur docere Ariſtoteles in præſenti textu. 1

Prçterea. quia motus eſt ſucceſſiuus: at generatio eſt in inſtanti, non ergo motus eſt. 2

3 Præterea: Motus eſt inter contraria: at generatio eſt inter contradictoria: non ergo uidetur generatio motus. Idem de corruptione.

arg quod ſit motus In oppoſitum tamen facit, quia uidetur actus entis in potentia, ut eſt in potentia: eſt enim actus materiæ exiſtentia in potentia.

Solut. Nec ualet gloſſa Simplicii, quod per ens in potentia intelligitur compoſitum, *Confut.* quod eſt in potẽtia Hoc enim fictum eſt, *Solut.* cum Ariſtoteles dicat ens in potentia, ſub quo etiam materia comprehenditur.

2 Præterea, quia potentia materiæ eſt uera potentia tranſumptabilis ergo actus eius, ut talis eſt, motus eſt

1. fund. Pro ſolutione huius difficultatis. Notandum eſt, motum duobus modis accipi poſſe Aut lato uocabulo, quo pacto definiuit Ariſt. motum actum entis in potentia. Aut ſtricte, & proprie, ut tex. ſuperiori 8. quo reiicit generationem, & corruptionẽ a motu, per motum intelligẽs quo moueri res dicitur, ſcilicet ſucceſſiue, quia ſpatium, uel forma, quæ acquiritur, habet latitudinem.

1. concl. His poſitis ſit prima concluſio. Si generatio, & corruptio ad materiam comparẽtur, ſunt ipſius motus, & actus imperfecti quibus uenit in formas, ad quas eſt in potentia: ſicut ſubiectum peruenit in accidẽtales formas per alios motus. At ſi ad id, quod generatur, aut corrumpitur comparatur, motus non ſunt. cum propterea non dicatur moueri, ſed fieri id, quod generatur ut diximus ſupra textum, nec ſucceſſiue, nec in inſtanti.

In cuius declaratione aduertendum primo, quod de ratione motus in communi, non eſt ſucceſſio illa temporanea, ut aliqui exiſtimant: ſunt enim ueri motus in inſtanti perfecti, ut patet de illuminatione, ſecundum Ariſtotelem, & de coagulatione, & congelatione, quæ in inſtanti extenditur. Ratio motus in communi in eo tantum conſiſtit, quod ſit actus entis in potentia; ſucceſſio uero ei aduenit, motui proprie dicto, & eſt ipſius quantitas conſurgens ratione ſpatii, aut ratione extremorum, inter quæ fit. Nam cum termini latitudinem habeant, & præterea ſit reſiſtentia, non poteſt tranſitus fieri in inſtanti perfectus ab uno in alterum, niſi cum in diuiſibili conſiſtunt.

Aduertendum præterea. Generationem differre ab aliis motibus multipliciter. Primo in ſubiecto. Nam generationis, & corruptionis ſubiectum materia prima eſt: hæc enim eſt, quæ permanet ſub extrinſecis formis: at aliorum motuũ ſubiectum compoſitiuum ipſum eſt. *Differentia multiplex generationis ab aliis motib.* 1

Secundo, differt in terminis: Nam termini generationis, & corruptionis contradictorii ſunt: at reliqui motus ſunt inter contrarios: fit enim motus ab albo in nigrum. at generatio ignis ex non igne. 2

Dices quare hoc ita fit? Reſponſio maxime diſcrimen eſſe inter formas accidentales, & ſubſtantiales. Nam accidentales formæ habent non ſolum repugnantiam, ſed determinatam repugnantiam, ut albũ cum nigro uel medio: calidum cum frigido, & ſimilia Hæc autem determinata repugnantia conſiſtit in hoc, quod circa proprium ſubiectum, aut una, aut altera inueniatur, nec abſit una, niſi adſit altera. At inter formas ſubſtantiales eſt repugnantia quædam, ſed non eſt determinata eo, quod forma ſubſtãtialis ex æquo cuilibet repugnat: nec circa materiam conſequenter ſe habet. cum materia abſque illis duabus, aut tribus eſſe poſſit. *Not. diſcrimẽ inter formas ſubſtãtiales, & accidentales*

Ex hoc procedit unum notatu dignum quod in accidentalibus formis eſt mutatio determinata. Cum enim in unam tenditur, ex altera certa proceditur, ut ex albo in nigrum, & econtra. At in ſubſtantiis hoc nó eſt: modo enim ignis ex aqua, modo ex aere, modo ex alio fit. Quod ſi in ſubſtantiis aliquando ex determinata forma proceditur, ut in uiuentibus ex embrione, aut ex ſemine, non tamen econtra proceditur, neque eſt æqua utriuſque ratio. *No. 2*

Hinc, etiam proceſſit alterum notandum, quod terminos in tali ſubſtantiarũ mutatione ſumamus penes contradictionem, & non penes formas poſitiuas, cum non, ſit forma determinata ſemper. quam ſumamus At in accidentali motu, non ſolum per contradictionem, ſed penes affirmationem terminos per ſe ſumamus: & hæc eſt ſecunda differentia, & differentiæ ratio, & eſt notanda. *No. 3*

Tertio, differt generatio in menſura. Hæc enim inſtanti menſuratur: reliqui

motus frequẽtius tempore, eo quod quãtitatem diuiſibilem habeant, Ex his igitur patet, quid inter generationẽ, & reliquos motus differat, qua ob differentiam hanc dicitur ab Ariſtotele mutatio: at reliquos uocat motus nomine cõe tracto, tamẽ in communi ſumendo nomen motus, ut defini tur in 3. Phyſicorum, motus dicitur etiã generatio, & corruptio, ut dictum eſt.

Ad 1 Ad Ariſtotelem dico, ſolum negare generationem eſſe motum illius, quod generatur, & motum proprie, non tamen reſpectu materiæ.

Ad 2 Ad ſecundum, negatur prorſus de ratione motus in communi eſſe ſucceſſionem, ut diximus: ſed eſt de ratione motus illius, cuius ſpatium, uel terminus, qui acquiritur, habet latitudinem cum reſiſtentia. quem proprie, & ſtricte ob id, motũ uocamus.

Ad 3 Ad tertium dico, quod motus proprie particulariter dictus, inter contraria fit, nõ tamen motus in communi ſumptus: ſic enim comprehendit etiam mutationem, ſiue inter contraria, ſiue inter cõtradictoria fiat. Sic autem ſumitur in libro tertio, & ſic nos generationem, & corruptionẽ dicimus motum, late ſumpto uocabulo, quia uidelicet eſt uere actus entis in potentia.

Quoniam autem omnis motus. Tex. IX.

Quæ illa ex trium mutatio num ſit motus

Concludit ex tribus mutationibus dictis, unam eſſe motum, puta, eã quæ eſt a ſubiecto in ſubiectum. Quæ enim inter contradictorios terminos fiunt, mutationes dicuntur. Explicat autem per ſubiecto intelligere contraria, aut media, aut priuatiua; quæ affirmatiua ſignificant, ut nudum, tenebrioſum, mortuum, cæcum: quæ pro cõtrariis reputantur.

Quotu plex ſit motus

Statim motum, qui a ſubiecto in ſubiectum fit diuidit in tres ſpecies, in eum, qui ſecundum quantitatem, & eum, qui ſecundum qualitatem, & eum, qui ſecundum locum fit: quorum ſufficiẽtiam probat, diuidendo prædicamenta, & excludendo alia ſeptem, ad quæ non eſt per motus.

Caput ſecundum.

Secundum ſubſtantiam autem. Tex. X

Incipit a ſubſtantia, dicens, non eſſe motum in ſubſtantia. Ratio eſt, Motus eſt inter contraria. at ſubſtãtiæ nihil eſt contrarium in ipſa ergo non eſt motus. Similiter nec relationem, Quia ſtat, inquit, unum relatiuum acquirere relationem ſine aliqua ſui mutatione, ut ſi ergo ſum albus, & aliquis ſit albus, acquiro abſque aliqua mei mutatione ſimilitudinem. nõ ergo ad relationem motus eſt. Probat ulterius de actione, & paſſione Si enim iſta per motum acquirerentur, tunc motus ipſius eſſet motus, & mutationis mutatio. quod eſſe non poſſe ſtatim probare incipit. *In ſubſtãtia, relatione, actione, et paſſione non eſt motus*

Duplex tamen hic occurrit dubium. Alterum eſt, quomodo in ſubſtantiis non ſit contrarietas cum elementa ſint cõtraria. Præterea, uel loquitur de perfecta contrarietate, uel nõ. Si loquitur de perfecta, profecto nec ad quantitatem, nec ad locũ eſt motus. in ipſis enim non eſt perfecta contrarietas. Quod ſi non loquitur, ſed de oppoſitione quadam extremorum poſitiua cum in ſubſtantia inueniamus duas formas ſic repugnantes. erit profecto motus Sine dubio non eſt facile hoc ſoluere. *Dub. 1 Quõ in ſubſtantijs non ſit contrarietas*

Mouet dubium Simplicius, & Auer. de eodem, & citat Alexandrum dicentem, elementa eſſe proprie contraria, eo quod exiſtimat, qualitates eſſe formas ſubſtantiales elementorum. Ad Ariſt. autem dicẽtem ſubſtantiis non eſſe contrariũ, reſpõdet quod dupliciter intelligi debet. Vno modo de ſubſtantiis compoſitis & mixtis, his enim non ineſt contrarium. Aut ſecũdo, quod nulla ſubſtantia eſt contrarium habens ratione materiæ, bene tamẽ ratione formę. *Sent. Alex.*

Iſta ſententia, quamuis non ſit in præſenti examinãda, mihi nõ placet. Primo, quia qualitates ſubſtantiam elemẽtorũ exiſtimat. & quod eſt paſſio, cũ forma cõfundit. Secundo, quia adhuc non declarat Ariſt. Nam poſſet dici, quod ſufficit cõtrarietas in formis, ut ſit in ſubſtantia motus; nã mutatio ſecũdum formas fit. *Refellitur ſent. Alex.*

Auer.

Auerro. elementa contraria putat, ſed ratione qualitatum, S. Tho. uero etiam ipſas formas aliquam contrarietatem habere docet, ſecundum quod ſubſtantiæ omnes inæqualitatem habent in perfectione ſubſtantiali.

Sed quidquid de hoc ſit, non uideo, quomodo ad Ariſtotelem dicendum ſit, quomodo in ſubſtantia non ſit contrarietas, & ſit in quantitate.

Refellitur ſent. Aue.

Auerr. dicit, ſermonem Ariſtotelis eſſe probabilem, & poſſe dici, ſubſtantiis eſſe contrarium. Sed hoc profecto non eſt rē ſoluere.

Dub ſol. uera Nota

Oportet igitur maxime perpendere, quod etiam in præcedēti quæſtione cœpi dicere. Hic Ariſt. non uocare propriam contrarietatem, ſed repugnantiam duarū formarum determinatam, quæ eſt in qualitate. & quantitate: nam a maiori in minorem. & ę contra, determinate proceditur, & a loco ſurſum in deorſum, & ę contra. At in ſubſtantiis non eſt iſta determinata formarum repugnantia, ut diximus: ob id non fit inter contraria mutatio ſubſtātiæ: & hoc nota.

Dub. 2 Quō acquiratur relatio ſine mutatione Duplex relatiuorū genus

Alterum dubium eſt, quomodo relatio abſq; mutatione acquiratur. Aduerte igitur, ꝙ 5. Metah. cap. 15. duplex relatiuorum genus ponitur ab Ariſtotele. Alterū eſt mutuum, puta, quod ad terminū ſuū, & terminus ad ipſum mutua relatione reali referuntur, ut filius ad patrem, pater ad filium, album alto ſimilitudine mutua refertur. Alterum eſt non mutuum, quod nō refertur unum ad aliud, niſi quia hoc refertur ad ipſum: ut ſcibile non refertur relatione reali ad ſcientiam, ſed ob id dicitur ſcibile, quia ſcientia referī ad ipſum. De priori relatiuorum genere eſt ſermo.

Circa quod notandum eſt, quod relatiuorum natura non ſolum eſt dependens inter ſe, ſed etiam a fundamento, puta, ab alio accidēti abſoluto, cum. pro ſimul producitur, & deſtruitur.

Notat uero S. Tho. unum dignum conſideratione in præſenti. Quod cum producitur unum fundamentū, ibi in uirtute & in radice producitur relatio: & cum inſurgit alterum relatiuum, tunc conſumat relatio. V. g. cum quis fit albus, iam in uirtute, & radice ſit ſimilis: formaliter uerò cum eſt alterum album: unde cum aliud album fit, tunc inſurgit ſimilitudo in altero non per aliam mutationem, quam illam, quæ erat ipſius fundamenti. Eſt enim dependens maxime relatio a fundamēto.

Primum enim dupliciter contingit Tex. XI.

Quod ad motum nō ſit motus nec ad mutationē mutatio Sēſus qq. duplex et reijcitur primus

Multis argumentis probare nititur motum non eſſe motus, nec mutationem mutationis. primo tamen diſtinguit duplicē ſenſum, huius mutationis eſt mutatio, ſeu ipſius motus eſt motus. Alter eſt, ꝙ motus, & mutationis ſit mutatio tanquā ſubiecti ita, ut motus dicatur moueri, ſicut homo moueri dicitur. & alterari. Et hunc ſenſum reiicit, dicens motum non eſſe eorum, quæ ſubiecta ſunt, ſed potius ipſe in ſubiecto eſt. Nec aliter id probare nititur, quia ſatis notum eſt, motus nō eſſe ſic motum.

Aut ex eo, quod aliquod aliud. Tex. XII.

Alter eſt ſus qq.

Alterum ſenſum ponit. Nempe ꝙ mutationis ſit mutatio, ut termini, ita ut ſicut aliquod ſubiectum ex una forma in aliam mutatur, puta, ex ſanitate in ægritudinem, ita ex una mutatione unius ſpeciei in alteram formam. id eſt, in alterius ſpeciei mutationem per ſe mutetur. Et oſtendit, hoc fieri non poſſe, niſi per accidens.

1. rō Ari. quod ad motū non ſit motus nec ad mutationem mutatio

Perpendēdus eſt ſenſus, nam ratio in litera eſt ualde obſcura. Supponit, itaq; ꝙ motus, & mutatio quælibet inter duos terminos oppoſitos fit, differenter tamē cōtrarios, ſi fuerit motus cōtradictorius, ſi fuerit generatio, uel corruptio.

Facit ergo hanc rationē. Si ex una mutationem aliam mutatur aliquid, tunc ex terminis unius mutabitur in terminos alterius: ut poſtquā per ſanationem mutatus eſt in ſanitatem ex ægritudine. mutabitur ad aliam mutationē: ſed poſtquam in una mutatione mutatus eſt, non eſt opus ad aliam mutari, quia poteſt quieſcere in ea, ergo per ſe non eſt mutatio ex una mutatione in aliam.

Quaſi dicat. Omnis mutatio ex ſuis terminis procedit per ſe, quibus poſitis, non

eſt opus alia mutatione, alios hẽntẽ terminos: qđ ſi ponitur, id non eſt per ſe, ut diſcemus.

Vlterius procedit Si ab una mutatione in aliam proceditur, erit hoc maxime in contrariis mutationibus: ſicut ab albo in nigrum mouetur, ita a ſanatione in ægrotationem, ꝙ ſi hoc eſt, unum mouebitur motibus contrariis. Nam per ſanationem ab ægro in ſanum, per ægrotationẽ a ſano in ægrum mouebitur, & hoc ſimul: quia quod mouetur, ſimul eſt ſub termino a quo, & ad quem. Id autem impoſſibile eſt. Hæc eſt ratio Ariſtotelis paulo uberius explicata.

Addit tamen, quod per accidens poteſt eſſe, quod idem ab una in aliam mutationem mutetur, ut ſi a ſanatione in deãbulationem mutetur, & ab obliuione in recordationẽ: & ſic accidit unam mutationẽ in aliam ſæpe terminari, ſed nõ per ſe.

Amplius autem in infinitum. Tex. XIII.

2 ratio ad idem

SEcundam rationem facit ad idem, qua probat mutationem non fieri alia mutatione, nec motum alio motu, & ratio non minoris obſcuritatis eſt in litera Sic eſt componenda. Si generatio, aut motus fit per alium motum, hic etiã fieret per alium, & hic rurſus per alium, cũ nõ ſit maior ratio unius, quam alterius, eritq; proceſſus in infinitum.

Quo admiſſo, ſequitur, quod nullus erit motus. Et probat. Suppoſito, quod res, dũ fit, nondum eſt: tunc ſi res per motũ fit: ergo nondũ eſt, dũ fit, ſed ſecundũ quid tãtũ eſt. Quod ſi rurſus motus etiã fiebat: ergo dũ motus fit, nõ eſt ulterius, ſi ille rurſus alio motu fiebat, pariter non erit, dũ fit. Sed non datur primus motus quo motus fiat: ergo nullus erit motus, aut mutatio. In infinito. n. nõ daĩ primũ.

Obiectio 2

Quod ſi dicas; Iſta ratio nõ uidetur bona: nã nõ datur ſecundũ Ariſt. primus homo, tamen reliqui homines dicũtur eſſe.

Confut.

Reſpondeo, quod nõ eſt eadẽ ratio. Nã hõ unus non eſt ſubordinatus per ſe alteri, cũ poſſit abſq; illo cõſiſtere: at motus, qui fit, eſt ſubordinatus motui, per quẽ actu ſit, nec ſine eo conſiſtere poteſt. In his autem, quæ per ſe ſubordinata ſunt, non poteſt eſſe talis proceſſus. Niſi enim detur primũ, impoſſibile ẽ dari ultimum: ut ſi hoc lumen dependet ab illo, & hoc ab alio, & id a Sole. niſi unũ primum, nõ dabitur ultimum.

Amplius eiuſdẽ eſt motus. Tex. 14.

TErtiam facit rationem. Si motus ſit motu, eadem ratione quieſceret motus, & corrũperetur motus alia corruptione. Nam cuius eſt unum contrarium, eſt etiam alterum. Tũc ſi motus ipſius eſt corruptio, peto, uel corrumpitur, antequam ſit, & hoc non. Vel poſtquã eſt, & iam non eſt. & hoc non quia quod non eſt, non corrumpitur. Vel cum eſt. quod ſi, cũ eſt corrumpitur, tunc etiam generatur, quia motũ eſſe, eſt motum fieri ergo ſimul generatur, & ſimul corrũpitur, quod eſſe non poteſt, non ergo motus ſit motu. 3

Amplius oportet materiã ſubeſſe. Tex. XV.

QVartam facit rationem. Quod fit, materiam habet, ut patet. In eo, quod alteratur, eſt corpus, aut anima: Similiter in eo, quod augetur in aliisq; . Si ergo motus ſit alio motu, oportet dare materiam cũ qua fiat, & iterum aliam pro alio motu, & aliam, quæ materiæ non ſunt. 4

Notandũ, quod alias dictũ eſt, forma non fit, ſed compoſitum: non albedo, nõ nigredo, ſed album fit, & nigrum. Similiter in ſubſtantiis. Si igitur motus fit, non ipſe, ſed cum aliquo ſubiecto fit. Hoc autem non eſt, nam ſubiectũ eſt formæ. quę cum motu fit, non. ipſius motus. non ergo motus alio ſit motu, ſed ipſe eſt, quo alia fiunt. Nota

Et rurſus aliquid in quod mouentur. Tex. XVI.

QVinta ratio eſt. Terminus motus aliquid debet eſſe, in quod motus terminetur, ut in eo ceſſet, & quieſcat: at motus, & mutatio non eſt hmõi, ut in ea ceſſet motus: ergo non eſt per ſe terminus motus, ſed aliqua forma manens. 5

Sexta ratio eſt. Quia ſi motus eſſet motus, eſſet unius ſpeciei uterque, ut generationis generatio. at hoc non fit, non enim 6

eſt diſciplinationis alia diſciplinatio: non ergo motus ipſius erit motus, niſi ſint motus alterius rationis, præter aſſignatos: quod nullo modo uerum eſt.

Amplius ſi tr. s ſpecies. Tex.XVII.

7. ratio motum motu uerí põt per accidens, ſed nõ per ſe

VLtimam rationem facit. Si, n. motus eſſet motus, ut termini, aut ut ſubiecti, tunc de alio unius prædicatetur; ut loci mutatio alteraretur, & alteratio loco moueretur, quod nullus admiſit.

Forſan iſta non eſt noua ratio, ſed pars præcedētis Nam poſtquam probauit per motum eiuſdem ſpeciei, non produci motum: oſtendit modo, quod nec per motũ alterius ſpeciei.

Poſtea docet, quomodo unus motus moueatur, nempe per accidens, ratione ſubiecti, in quo eſt, quod accidit ſimul alio motu moueri, ut currens frigeſit: at quia hoc eſt per accidens, dicit eſſe relinquendũ ſermo enim eſt iam de motu per ſe.

Quoniam autem neque ſubſtantia. Tex. XVIII.

COncludit, cum nec in ſubſtantia, neque in Ad Aliquid, nec in Actione, & Paſſione motus ſit, cum non ſit contrarium in ipſius, ſolum erit triplex ſpecies motus, ad Quantitatē, Qualitatem, & Vbi.

Imponit autem nomina his, motus ad qualitatem dicatur alteratio. Explicat autem, ſe non de qualitate ſubſtantiali, qualis eſt differentia, loqui, ſed de accidentali, qualis eſt prædicamenti quarti. Motus ad quantitatem, non habet unum commune nomen, tamen dupliciter nominatur. Si fuerit ad perfectam, dicatur Augmētatio ſi ad imperfectam, dicatur Diminutio. Motus uero ad Vbi, non habet nomē, nec in communi, nec proprium, at dicatur Latio, quamuis hoc uocabulum non conueniat, niſi his, quæ naturaliter mouentur, nec in ipſorum eſt facultate motum incipere, aut finire: iſta enim proprie dicuntur ferri. At uocabulum extendatur iam ad quemcunque motum ſecundum locum.

Duplex hic occurrit dubium. Alterum eſt, quomodo Ariſt. omiſit alia tria prædicamenta, ad quæ uidetur motus: Nam in ſitu motus eſt, a ſtatione ad ſeſſionem: ſimiliter in habitu, a nudo ad ueſtitum: ſimiliter in tempore ab uno in aliud. *1. dub*

Simplic. mouet dubium, & citat Theophaſtrum dicentē ad omnia prædicamenta eſſe motum. Ipſe dicit, quod Ariſt. omiſit iſta tria, quia ſunt extrinſeca ſubiecto: habitus enim, & tempus externa ſunt. *Sol. Simpli. ex Theop.*

Sed mihi non placet hoc. Nam locus etiam extrinſecus eſt, & debuit prætermitti. Præterea, quia ſitus non eſt omnino extrinſecus: dicit enim ordinem partium cũ loco. *Reijcitur ſol Simp.*

Præterea dico, quod aliud eſt, eſſe motum ad aliquid, aliud, eſſe per ſe motum: Motus quidem eſt ad omnia accidentia, eo quod motu acquirantur; ſed non eſt ad omnia per ſe motus eo, quod non omnia ſint per ſe, & immediati termini motus. Et hoc eſt, quod Ariſtoteles docet; unde ad ſitum non eſt per ſe motus, ſed ad ubi, quod ſequitur ſitus. Similiter ad tempus non eſt per ſe motus, ſed ad id, quod eſt in tempore. Ad habitum uidetur per ſe motus: at quia habitus non eſt forma naturalis, ſed artificialis, ab ipſo Ariſtot. eſt prætermiſſus. *2. uera ſolut.*

Alterum dubium eſt. Quare in qualitate non fuit duplex nomen, ſicut in quãtitate. *2. dub.*

Reſpondeo, quia in quantitate reperitur contrarietas una totum genus amplectens: puta, maius, & minus, perfectum, & imperfectum: at in qualitate non eſt una communis contrarietas, ſed multæ particulares: ob id unum nomen fuit omnibus communiter impoſitum, puta alteratio: in quantitate uero duplex, augmentatio, & diminutio. At in particulari multa ſunt nomina in qualitate, ſecundum multos motus contrarios. *Solut.*

Quæ autem eſt in eadem forma. Tex. XIX.

Oſtendit, eam mutationem, quę fit ſecundum magis & minus eiuſdē formæ, etiam eſſe alterationem, & fieri a contrario ſecundū quid, ut quæ fit a minus albo in magis album; quæ uero fit ex nigro in album fit a contrario ſimpliciter. Explicat autem quomodo quæ fit ſecundum minus, & magis fiat a contrario. Quia ubi eſt minus, ibi ē permixtio cum contrario. nam minus album participat nigrum, ob id quod ex minus albo procedit, a nigro procedit. Dicit autem, quod cum in minus tendit forma: ut cum ex albo fit minus album, tunc tēdit forma in ſuum contrarium, at cum fit magis, nempe, ex minus albo magis album, tunc ex contrario tendit forma in ſeipſā. Quod eſt dicere, per remiſſionem tendit forma in ſuum contrarium: per intenſionem e contra, a ſuo contrario tendit in ſe ipſam: ſemper tamen motus hic alteratio eſt.

Immobile autem eſt. Tex. XX.

Tractat Ari. de immobili quod triplex eſt

Poſtquam de eo, quod mouetur, & motu dixit, nunc de oppoſito dicere aggreditur, nempe, de immobili. Triplex autem ſtatuit immobile. Primū quod non eſt capax motus; ut Intelligentiæ. & Deus. Alterum, quod ægre mouetur, ſicut ſaxum difficile mobile, immobile dicitur: & ſimiliter homo, qui ob aliquā infirmitatem difficilem habet motū. Tertium, quod non mouetur, cum poteſt moueri, nec eſt aliquod impedimentum, & tale dicitur quieſcens: & quies non eſt aliud quam priuatio motus. Textus clarus eſt.

Caput Tertium.

Poſt hæc autem dicamus. Tex. XXI.

De ſeptē quæ ad motus unitatem, & pluralitatem cognoſcendam ſunt neceſſaria

Vocabula aliquot ad ea, quę mouētur pertinentia, explicat. Hęc autem ſunt ſeptem. Simul. Separatim Tangere, Inter, Conſequēs, Continuum, Contiguum. Hęc enim omnia mobilibus, aut motibus competunt, ob id explicari oportuit antequam motus unitates uel pluralitatem oſtenderet, nam illa motibus pluribus inſunt.

Similiter igitur dicuntur hæc eſſe ſecundum locum. Tex. XXII.

Quid ſit ſimul

Incipit explicare terminos, ac primum ipſum Simul dicens, illa dici Simul ſecundum locum, quæ in eodē loco primo ſunt. Dicit, Simul ſecundum locū: nam etiam contingit eſſe ſimul ſecūdum tempus, quæ in eodem ſunt tempore. Dicit, in eodem loco primo, & proprio: nam quæ in eodem loco communi ſunt, non ob id ſimul eſſe dicuntur.

Nota

Aduertendū autem, quod duo corpora ſimul eſſe naturaliter non poſſunt: non. in eodē loco primo ſunt: at anima, & corpus ſimul dicuntur eſſe: ſimiliter ſubſtantia, & ipſis accidentia. Hęc enim eundem primum locum occupant.

Quid ſeparatim

Explicat ſecundū uocabulū, puta, Separatim; ea dicuntur ſeparatim eſſe, quæ diuerſum habent locum primum, ut duo corpora dicuntur ſeparatim eſſe.

Quid tāgere

Tangere autem dicuntur, quorū extrema ſimul ſunt, ut duo corpora ſe tangunt quorum ſuperficies ſimul ſunt abſque aliquo intermedio. Similiter duæ lineæ, duæ ſuperficies ſe tangunt, quæ extrema ſimul habent,

Quid Inter

Inter, aūt id dicitur, in quod peruenit prius id, quod ab uno extremo, & contrario in alterum mutatur continue. i. cum aliquid naturaliter mouetur continue ab uno extremo in alterum. Id quod antequā ad

ad extremum oppoſitum perueniat tranſit,id dicitur eſſe inter.

Nota Vnde concludit,quod ubi eſt Inter, ibi ad minus ſunt tria; duo extrema contraria,& id,quod inter ea dicitur eſſe.

Continue autem mouetur Tex. XXIII.

Quid ſit continue moueri Cum dixiſſet, id eſſe Inter, ad quod primo peruenit,quod ab uno contrario in aliud continue mouetur, antequam ad ultimum contrariū perueniat:explicat quid continue moueri dicatur,& quid contrarium in loco,Dicit id continue moueri quod ſine aliqua temporis interruptione mouetur, quamuis parum ſpatii interrumpatur. Ponit exemplum.Si quis pulſet primam chordam, & immediate pulſet ultimam, talis motus continuus eſt, quia, quamuis inter miſſa fuerit chorda media, tamen tempus non eſt interruptum. Similiter in aliis motib. ut cum quis ambulat, quamuis ſpatii aliquid intermittat, quia non totum continue tangit, tamen ſi nihil temporis intermittat,ambulatio continua eſt.Hoc tamē poſterius examinabitur.

Contrarium autem ſecundum locum. Tex.XXIIII.

Quæ ſint loca contraria Statim explicat, quomodo loca contraria ſunt ſumenda, ut inueniatur, quod inter eſt:dicit.eſſe ſumenda ſecundum lineam rectam: quę.n maxime diſtant ſecundum lineam rectam, oppoſita loca ſunt.Et hoc bene fit; nā linea recta eſt breuiſſima omnium,quæ ab uno puncto in aliud duci poſſunt;ob id ea maxime menſura eſt:Nam menſura eſt finita & breuis.Diuerſa igitur loca ſecundum lineas rectas ſumenda ſunt.Et id proprie dicitur inter,quod medium eſt inter duo loca ſecundum lineam rectam diſtantia.

Conſequenter autē eſt inter quod. Tex. XXV.

Explicat quintum uocabulum, puta,eſſe conſequenter, ut autem aliquid ſit conſequenter ad aliud,multa ſunt neceſſaria.Vnum eſt, quod ſit unum principium,ad quod aliud conſequenter dicatur. Quod autem eſt principium, non dicitur conſequenter, ſed id, quod poſt principium ponitur. Vt ſecundus dies lunæ conſequēter ſe habet ad primum: & binarius ad unitatē: & ternarius ad binarium.non autem e contra.

Requiritur præterea,quod nihil ſit eiuſdem generis inter id, quod conſequenter ſe habet,& id ad quod conſequenter ſe habet:ad unum miles conſequenter ſe habet ad alium,qui ſibi eſt proximus. Dicitur, eiuſdemgeneris: quia quamuis aliud ſit intermedium, dummodo non ſit eiuſdē generis, adhuc dicetur conſequenter; ut miles conſequenter ſe habet ad aliū,quando inter eos nō mediet miles, licet mediet lapis,uel aliud alterius rationis.

Præterea id, quod conſequenter ſe hēt ad aliud,multiplex eſt.Quoddam poſitione,cum id quod conſequenter ſe hēt, continuum quid eſt:ut domus ad domum,linea ad lineam, Aliud natura, ſicut unus numerus ad alium Aliud alio modo,ſicut perfectione,ut elephantus eſt conſequens ad hominem in perfectione. Et eſt conſequenter tempore, aliiſque modis. *Eſſe conſequenter variis modis*

Contiguum autem eſt. Tex. XXVI.

Quid contiguum Explicat, quid contiguum dicatur puta,id quod conſequenter ſe hēt, & tangit: ſicut duo corpora immediata ſe tangentia dicuntur cōtigua inter quæ non eſt aliud.

Occaſione autem huius regreditur ad oſtendendum,quando reperiatur Inter,& medium, quamuis uerba hæc uideantur cum ſuperioribus cohærere.Dicit, in motu eſſe Inter,non autem in generatione,& corruptione.Et ratio eſt,quia motus fit īter contraria,in quibus eſt medium:at generatio in contradictoriis terminis.in quibus non eſt medium: ob id illic eſt Inter, non autem hic.

Sed hic eſt dubium:nam 2.metap.text. 7.dicit,quod inter terminos generationis media eſt generatio:& inter id, quod eſt, & id,quod non eſt, medium eſt, id quod fit. Vlterius,quia non omnia contraria medium habent,

Ad-

Aduerte igitur circa hoc, quod termini generationis non ſunt puri contradictorii, alias enim ex nihilo fieret res. Vnde cũ dicitur non homo, non ignis, & ſimilia, nõ oportet in elligere, eſſe puram negationẽ, ſed priuationem, quæ ponit potentiã propinquam in materia ad formam. Vnde non ignis eſt, quod non eſt ignis, ſed eſt in potentia proxima, ut fit ignis.

No. 2 termini generatio nis non ſunt pure contradictorij

Aduertendum ulterius, quod in contrariis datur medium per participationẽ extremorum, & per remiſſionem: ut inter album, & nigrum, eſt fuſcum: & inter calidum, & frigidum in ſummo, datur remiſſus gradus. In priuatiuis uero datur medium, ſed non eiuſdem rationis cum extremis, ſed per negationem extremorum: & ſic generatio, & id, quod fit, eſt medium, quia nec eſt, quod eſt nec quod non eſt.

No. 4 quomodo detur medium in cõtrarijs, & priuatiuis

Sol. dub. Modo ad dubium. Reſpondeo, quod in metaphyſica locutus eſt de medio quocũque: at in præſenti tantum de medio eiuſdem rationis cum extremis: & hoc ſolum eſt inter contraria, non inter terminos generationis. Loquitur autem de huiuſmodi medio: quia hoc facit, ne termini ſint conſequenter ſe habentes: non autem quod alterius eſt rationis.

Continuum autem eſt quidam.

Quid continuum

Explicat quid continuum ſit, puta, contiguum quoddam, Nempe, id alteri continuum eſt, quod ſic ipſũ tangit, ut utriuſque terminus unus & idem ſit, ut media linea alteri eſt continua. Differt a contiguo: nam ubi contiguitas eſt, duo ſunt termini ſe tangentes: at ubi continuitas, unus eſt terminus. ut unũ punctum duas partes unius lineæ continuat, & una linea ſuperficies, & ſuper cies corpora. Ob id enim dicitur continuum, quaſi uno termino contineantur, quæ cõtinua ſunt.

Hoc autem determinato. Tex. XVII.

Quæ ſint apta ut fiant continua, & quo ſiat modis cõtinuum

Oſtendit illa poſſe unum continuũ fieri, quæ apta ſunt eſſe unum totum, ſecundum contactum: quæ uero unum totum fieri non poſſunt, ut lapis, & aqua. neque erunt unum continuum. Fiunt autem unum continuũ cum unicum habent communem terminum. At quia uariis modis unicum totum fit, multipliciter etiam continuum ſe habet. Quædam enim clauo, quædam glutine, quędam inſitione, & tactu unum continuum fiunt, & unum totum. Sed non eſt hæc tam propria continuitas, ſicut ea, qua continua ſunt, quæ unicum per ſe terminum habent: ut duę aquæ, & ligni partes.

Manifeſtum autem eſt. Tex. XXVIII.

Comparat conſequenter eſſe, ad tãgere, ac dicit, illud eſſe ſuperius. Omne enim, quod tangit, conſequẽter ſe habet: at non omne, quod conſequenter ſe habet tangit. Nam in numeris eſt conſequenter, nõ tamen tactus: ob id conſequenter ſe habere eſt ponendũ inter priora ratione, i. inter uniuerſaliora tactu.

Quo ſe hẽat conſequenter eſſe ad tãgere

Comparat etiam continuũ ad tactum, dicit, quod tangere ſuperius eſt: nam omne continuum tangit, non tamen ſi tangit continuum ſtatim eſt: unde inſitio, & copulatio poſterior eſt generatione. i. particularior tactu, cum quæ conſita ſint tangant, non e contra.

In his uerbis manifeſtat non loqui de propria continuitate, ſed de illa, quæ clauo, glutine, i. inſitione fit: in his enim tactus eſt non autem in uera continuitate. Nam tactus petit duo extrema, & terminos actu: in uera autem continuitate unicus eſt terminus.

Quare ſi eſt punctum, & unitas. Tex. XXIX. & XXX.

Ex hac differentia concludit unum, Quod quamuis ſit punctus, & unitas ſeparata realiter, ut aliqui uoluerunt, adhuc non eſſent idem. Et ponit duplex diſcrimen. Alterum eſt, quod puncto ineſt tactus, unitati autem tantum conſequenter ſe habere. Alterum eſt, quod inter puncta debet aliquid mediare, puta, linea: in continuo enim duo puncta immediata eſſe non poſſunt. at inter unitates non opus eſt, quod aliquid

Diſcrimẽ puncti & unitatis.

aliquid mediet;in numero.n.unitas unitati immediata eſt. Poſtea in ſequenti textu epilogat.Quæ eſſe hæc uocabula dixit.

Caput quartum.

Vnus autem motus dicitur. Tex. XXXI.

De unitate motuũ incipit agereAri. unitas generica

POſtquam de motus ſpeciebus dixit, nunc de unitate motuum differit. Cum autem unum multipliciter dicatur, fit ut unus motus multipliciter dicatur. Primo, dicitur unus motus genere, qui eſt ad rem unius prædicamenti. Vnde omnes alterationes, quæ ad qualitatem ſunt, motus unus genere dicuntur. Similiter omnes augmentationes,& omnes lationes, adinuicem tamen genere differũt, ut alteratio ab augmentatione,& augmẽtatio a latione; & denique hi tres motus inter ſe.

Vnitas ſpecifica. Secundo, Motus eſt unus ſpecie ſpecialiſſima, puta, qui eſt ad terminũ unius ſpeciei ſpecialiſſimæ; quæ cum ſub uno genere ſit, iã amplius in ſpecies diuidi nequit. Et ſic omnes dealbationes ſunt unius ſpeciei, alterius uero denigrationes,& calefactiones,& ſimiles motus ſpecie.

Vnitas ſecundum quid Tertio: eſt unus motus ſpecie ſecũdum quid, puta, cuius terminus eſt genus ſubalternum, partim genus, partim ſpecies, ut diſciplinatio, quæ eſt motus in ſcientiam, ſcientia uero eſt ſpecies habitus, genus uero ſcientiarũ, Similiter coloratio,& ſimiles motus, qui ad genera ſubalterna ſunt.

Denique terminus, ad quẽ eſt reſpiciendus, taliſque erit unitas motus, quales termini.

Dubitabit autem aliquis. Tex. XXXII.

Vnitas ex parte ſpatij

INtendit docere, præter dicta, adhuc in motu locali eſſe unum inſpiciendum, nempe unitatem ſpatij. Quamuis n. ad locum A, ſint diuerſi motus, ſi tamen unus per circulum, alter per rectum fiat, diuerſi ſpecies,& non unus cenſendi ſunt.

Hoc aũt docet, proponendo dubiũ contra prædicta. Dubium autem eſt. Si idem punctum, puta, mobile, moueretur ab A. in B an eſſet idẽ,& unus motus ſemper. Quod ſi hoc eſtiſequeretur, quod circulatio,& motus rectus eſſent unus ſpecie motus, quia uterque poteſt eſſe ab A. in B. *Dubium*

An determinatũ eſt. Tex. XXXIII.

Sol dub.

REſpondet, non eſſe eundem ſpecie motum, ſed diuerſum. Ex quo patet, non ſolum in motu locali inſpiciendum eſſe terminum, ſed et iam ſpatium ipſum, ut utrumque ſit unius ſpeciei, aut rectum, aut circulare. Suppoſita autem unitate ſpatii, terminus inſpiciendus eſt. Cum n. ſpatium ſpecie differt, tũc nil prodeſt unitas ipſius termini.

Simpliciter autem unus. Tex. XXXIIII.

Vnitas numerica

ALium quartũ unitatis motus modum ponit,& hunc præcipuum,& ſimpliciter unũ uocat. Puta, quo unus motus numero,& ſubſtantia dicitur, ſicut ſingulares, & indiuiduũ motus.

Ad oſtendendum autem, quis motus ſic unus dicatur, diſtinguit tria, quæ in eo ſint. Nempe, quando, idest tempus, in quo ſit motus: quod idest mobile, quod mouetur: in quo, idest terminus, ad quem tendit motum Reliqua puta, terminus a quo, & mouens prætermittuntur, quia non ſunt neceſſaria pro præſenti unitate numerica, quamuis poſſumus dicere per, In quo intelligi utrunque: terminũ a quo & ad quem, in quibus fit motus.

Horum autem genere quidem. Tex. XXXV.

Quid requiratur ad unitatem generica ſpecificam & numericam

HIs tribus diuiſis docet, ad unitatem ſpecificam, & genericam ſat eſſe, terminum inſpicere, nec eſt neceſſaria unitas temporis. Præterea, ad motus contiguitatem, ſat eſſe unitatem temporis. licet enim motus ſint ad uarias formas unius mobilis, ſi tamen in unico continuo tempore fiant, poſſunt eſſe contigui. ut paulo inferius dicemus

temus At ad unitatem ſimpliciter, & numericam motus, omnia iſta tria conuenire debent, & unitas temporis, formæ, ſeu termini. & mobilis.

Singula hæc explicat, dicens, quod terminus debet eſſe unus, & indiuiſibilis. i. unus numero; nam unitas numerica motus unitatem etiam numericam termini ad quem petit. Tempus etiam debet eſſe unum. i. non interruptum: cum enim uel minimum motus ceſſat, iam unus numero eſſe nequit. Similiter requiritur unitas mobilis, quod ſit unum mobile, unum inquam per ſe, & particulariter. Vnde albũ, & Petrus non dicuntur unum, quia ſubiecto, ſed ſecundum accidens unũ ſunt: ſimiliter Petrus, & Paulus nõ ſunt unum, licet ſint eiuſdem ſpeciei; nec ſi uterque ſanatur, nempe, ex lippis oculis acquireret ſanitatẽ, eſſet eadem ſanatio numero, ſed ſpecie. Ad unitatem enim numericam, & unicum numero, & per ſe debet eſſe mobile.

Socratem autem ſecundum eandẽ Tex. XXXVI.

De unitate motus quæ prouenit ex unitate temporis, quod hæc etiam ad numericã requiratur

AD unitatem temporis regreditur, & dubium proponit: An ſi Socrates in hoc tempore ſanetur, & iterum alio tempore ſanetur poſt aliam ægritudinẽ, ſit eadem ſanatio numero, Ad quod reſpondet, quod ſi idem numero, poſtquam corruptam eſt, redire poteſt, erit eadem ſanatio numero. Si uero non poteſt redire eadem numero, ſed ſpecie, tunc erit illa ſanatio non una numero ſed eadem ſpecie. Quaſi dixiſſet, Non eſt eadem ſanatio illa poſterior, quia prior corrupta eſt. Quod autem corruptum eſt, non poteſt idem numero reparari, ut uolebat Plato.

Habet autem dubitationem. Tex. XXXVII.

Dub. Ariſt. An eadẽ numero forma ĩ poſſit diuerſis temporib. idem numero motus

CVm de motu dubitaſſet, an idẽ, & unus numero eſſet, qui diuerſis ſit temporibus, dubitat modo de forma, & de termino. An ſit eadem ſanitas, quæ diuerſis eſt temporibus in eodẽ ſubiecto: ſimiliter de alio quocunque accidenti. Ex alia parte uidetur, quod nõ ſit eadem: nam corpora ſubiecta mutantur ſecundum tempora: non ergo ſunt eædẽ qualitates. Ex altera parte uidentur eſſe eædem: nam ſi ſanitas duraret per tres dies in unico ſubiecto; abſque dubio eſſet eadem: ergo quamuis in die medio fuerit deſtructa, & tertio die reparata, erit eadẽ ſanitas: & ita erit motus, nec erit neceſſaria unitas temporis.

Eadem enim ratio erit. Tex. XXXVIII.

Quod ſi ſit eadem forma, uel terminus idem eſſet, tamẽ motus non eſſet idẽ numero diuerſis temporib.

TExtus difficilis eſt apud expoſitores, tamen ſine dubio ſenſus eſt iſte. Nempe quamuis eſſet eadem ſanitas, & rediret idem terminus, motus tamen non eſſet unus numero. Et dicit quod ſi actus plures ſunt, non ob id habitus plures ſunt. Poteſt enim unus habitus plures actus producere: at ſi plures ſunt habitus, tunc plures ſunt actus. Ita motus eſt actus, terminus eſt ut habitus. Non ualet quod ſi unus ſit terminus, ob id unus ſit motus, nam ad eum locum plures motus repeti poſſunt. Bene tamen, ſi plures ſunt termini, plures ſunt motus. In quo docemur, unitatem motus petere termini unitatem, non tamen ita, ut exiſtimemus e contra ualere, ſi unus eſt terminus, unũ eſſe motum.

At de dubio, An ſit eadem ſanitas, dicit, non eſſe præſentis negocii id ſoluere. Sat eſt, pro præſenti ſcire, quod ſiue unus ſit, aut plures, adhuc unitas numerica motus non colligitur, niſi adſit unitas temporis. Et nota hanc expoſitionem.

Reſpõſio ad dub.

Quoniam autem continuum omnis motus. Tex. XXXIX.

CVm oſtendiſſet, qui motus eſſet unus numero, oſtendit modo numero unũ motum eſſe continuum, & e contra, continuum eſſe unum numero: & ad continuitatem requiri eadem, quæ ad unitatẽ numericam: ac ob id proponit, motum continuum eſſe ſimpliciter unum: & e cõtra ſimpliciter unum eſſe continuum.

Obiter tamen motum eſſe continuum pro-

probat, quia diuiſibilis eſt, puta in partes, quæ erant actu unum; ſicut diuiditur continuum.

Statim declarat, qui motus cōtinui ſint illi nempe qui extremum, & terminū eundem habent, ac illi continuari poſſunt qui unicum communem terminum hēre poſſunt, ſicut in aliis continuis. Aliqua enim termino carent, ac ob id cōtinuari nequeunt, ut res incorporeæ; Aliqua terminos habent, ſed ineptos ad continuationem, ut linea, & deambulatio: & quæ æquiuoca, ac diuerſæ rationis ſunt. Quæ uero eiuſdē ſunt rationis, continuari poſſunt. ita etiā motus, qui eiuſdem ſunt rationis, ac communem unum terminum habere poſſunt.

Contigui igitur erunt. Tex. XL.

Ad contiguitatem motus ſat eſſe ſolam temporis unitatem

Oſtendit, ad contiguitatem motuum, ſat eſſe temporis unitatem, quamuis ſint diuerſæ ſpeciei, & generis. Vt ſi poſtquam quis cucurrit, immediate ſanetur, hi motus contigui & conſequenter ſe habentes ſunt. non tamen ſunt continui, quia non habent unū communem terminum. Requiritur igitur ad continuitatem, ultra temporis unitatē unius termini communitas, quo contineanur motus.

Quapropter neceſſe eſt. Tex. XLI.

Quot requirātur ad continuitatē motus

Concludit ad continuitatem motus requiri unitatem ſpecificam termini. aliter. n. nō poterunt duo motus unicum habere communem terminum. Opus etiam eſt, cum unitate termini, & mobilis, unitate etiam temporis. Hæc aūt unitas temporis eſt, ut nō interrumpatur per aliquam quietem mediā. Cum n. mobile in medio motum, uel minimū quieſcit, & uacat à motu, impoſſibile eſt, quod illi duo motus unum continuum faciant.

Eius uero, qui eſt in ſpecie non unus.

Oſtendit etiam cum temporis unitate eſſe opus unitate termini ſpecifica, Poteſt n. eſſe cum unitate temporis motuū pluralitas. Qui igitur eſt unus in ſpecie, & tempore, unus ſimpliciter eſt: qui uero tātum habet unitatem temporis, hunc, non eſt neceſſe, eſſe unum ſimpliciter. i. numero eſſe.

Ex omnibus colligit unitatem quartā. motus numericam eſſe ſimpliciter unitatem: Hæc enim omnium aliarum, quæ dicta ſunt, maxima eſt.

Amplius autem dicitur unus Tex. XLII.

De alia unitate motus uel perfectionis

Aliam unitatem motus ponit, nēpe ut is, qui perfectus eſt, unus dicatur ſiue in genere, ſiue in ſpecie, ſiue numero. Idem enim eſt dicere, motum unum & totum, ac perfectum, ſicut in aliis etiā rebus, quod perfectum eſt, unum dicitur. Eſt autem motus perfectus, qui ad ſuum terminū peruenit, in quem ordinabitur. At ne quis putaret, imperfectū motum non eſſe unum, nempe, eum qui ad terminum nondum peruenit, addit eſſe unum, quamuis minus unum: eſt autem unus, quia continuus eſt.

No. ex d. Th.

Nota bene S. Th. quod dupliciter attenditur unitas. Eſt in ſubſtātia rei, & hęc penes formam: res n. una per unam formam eſt. Etiam in quantitate; ut res eſt una, quæ continua eſt: Hæc etiam duplex unitas eſt in motu, & in ſubſtantia ipſius, & hæc eſt per terminum ad quem, qui motus eſt forma: & hanc unitatem habet motus perfectus. Vnitas etiam eſt in quātitate motus per continuationē: & hæc etiam in imperfecto reperitur: ac ob id motus imperfectus, & inconſummatus unus dicitur.

Amplius autem aliter. Tex. XLIII.

Alia unitas motus. i. regularitas & uniformis

Aliam ponit motus unitatem. ut is dicatur unus, qui eſt regularis, & uniformis. irregularis n. aliqua ex parte uidetur unus motus, aliqua ex parte non unus, differt tamen a regulari, ſecundum magis, & minus. nempe. quia regularis eſt magis unus; irregularis uero minus. Reperitur autem in quocunque genere, & ſpe-

cie motus regularitàs.& irregularitas, & in alteratione,& in augmentatione, & in latione.

No. hæc eſt unitas in modo motus

Aduertendum uero, quod iſta unitas non eſt in ſubſtantia motus, nec in continuitate, quia hæc ſunt etiam in irregulari: ſed in modo motus: nam regularis uno modo ſe habet in omnibus ſuis partibus, ut quoad uelocitatem.& quoad ſpatium: & irregularis diuerſimode ſe habet, dum pars uelocior altera eſt aut diuerſo fit ſpatio: ob id motus irregularis in textu diuiſibilis dicitur, intellige. ſecundum modum, quia partes habet diſformes, ob idq; non tam unus dicitur.

Irregularitatis autem differentia. Tex. XLIIII.

duæ radices irregularitatis motus ſpatiũ & uelocitas

DVas radices ponit, ex quibus irregularitas procedit. Altera eſt ſpatium in motu locali, cum diſforme eſt; ut ſi quid moueretur per lineã tortuoſam, & giratiuam. talis motus irregularis eſſet eo, quod partes non ſunt rationis eiuſdem. Altera eſt, cum ſtante eodem tempore,& eodem termino,& ſpatio, eſt diuerſa uelocitas, eo quod mobile uelocius mouetur per unam, quam per alterã partem ſpatii, ut lapis deorſum mouetur uelocius in fine, quam in principio: ob id irregularis eſt: eſſet regularis, ſi per totum ſpatium eandem ſeruaret uelocitatem.

No. uelocitas, & tarditas maior uel minor: grauitas uel leuitas non efficiunt motus ſpecie differẽtes

Ex his cõcludit duo. Alterum eſt, quod eſſe ucelociorem, aut tardiorem, non ſunt ſpecies motus, nec differentiæ ſpecificæ, cum idem motus ſpecie modo uelocior, modo tardior, modo regularis, modo irregularis ſit. Alterum eſt, quod grauitas, & leuitas in eodem maior, uel minor, non faciunt motum differre ſpecie, non n. differt motus plumbi deorſum a motu eiuſdem cum unus eſt per aerem, alter per aquam quamuis hic tarde, illic uelociter feratur: nec differt ſimiliter a motu lunæ, quæ maiori fe tur grauitate.

Vnus igitur irregularis eſt. Tex. XLV.

COncludit, irregularem motum unum dici, cum continuus ſit, ſed minus unum, quam regularem: ut patet de illo motu, qui per ſpatium obliquum, & irregulare fit. Cum autem ſit minus unus, habebit aliquid pluralitatis; nam ubi eſt minus, ibi eſt aliquid contrarii, ut quod eſt minus album, habet aliquid nigri: ita motus irregularis, cum ſit minus unus, pluralitatem habet in modo, cum non ſit uniformis ſecundum ſuas omnes partes.

Irregularis motus eſt minus unus, quam regularis

Dices, quomodo uerum habet, quod ſi aliquid eſt minus, ibi ſit contrarium: nam contingit eſſe minus lumen ſine cõtrario; lumen enim contrario caret.

Dubium

Reſponſio, per contrarium eſſe intelligendum, aut uerum contrarium, aut ſaltem priuatiuum, & tale in lumine eſt: ubi enim eſt minus lumen, ibi ſunt magis tenebræ.

Solut.

Statim concludit Ariſt. motus differentes ſpecie non poſſe eſſe continuos. Ratio eſt, quia omnis continuus aliquando eſſe regularis, aliquando irregularis poteſt: at motus compoſitus ex duobus ſpecie differentibus, ut ex latione, & ſanatione, non poteſt eſſe unquam regularis: ergo nec cõtinuus: quod autem regularis eſſe nequeat, notum eſt: non enim poteſt partes uniformes habere.

Motus ſpẽ differẽtes non poſſunt eſſe continui

An unitas ſpecifica motus ſit tantum a termino ad quem. Quæſt. II.

DIfficultas hæc eſt circa textum 31. ubi Ariſtoteles unitatem motus ſpecificam ab unitate termini ad quem ſpecifica docet eſſe ſumendam; cõtra quã ſententiam uidentur multa, inſurgere argumenta.

Primum eſt: Sequeretur, quod motus ab albo in fuſcum, & a nigro in idem fuſcum eſſent eiuſdẽ ſpeciei: terminus enim ad quem puta, fuſcum idem eſt ſpecie. At, re uera, illi motus uidentur ſpecie differre quia magis differt a motu ab albo in fuſcũ motus a nigro in fuſcum, quam differat alius motus ſimilis ab albo in fuſcũ ſed hic differt numero: ergo ille differt ſpecie. 1. arg.

Secundo. Sequitur, quod augmentatio

eſſet

eſſet diminutio. Sequela patet. Moueatur aliquid ex bipedali ad tripedale eſt augmentatio. Iterum moueatur aliud ex quadrupedali ad idem tripedale, eſt diminutio, idem tamen eſt terminus utriuſque motus ad quem, nempe, tripedale: erunt ergo eiuſdem ſpeciei, quod falſum eſt; cũ ſint contrarii.

3 Tertio, Eodem modo ſequeretur, quod duo motus, locales eſſent eiuſdẽ ſpeciei, cum tamen ſint contrarii. Patet: aer moueatur ad ſuam ſphæram ſemel ex terra, & talis motus erit aſcenſus. Semel moueatur ab igne, hic erit deſcenſus, & tamen ad eundem locum, & terminum ad quẽ: erunt ergo aſcenſus, & deſcenſus unius ſpeciei. Idem de aqua, quæ aſcendit a terra, deſcendit ab igne.

4 Quarto. Aſcendat lapis motu uiolento uſque ad locum A, deſcendat iterum naturaliter uſq; ad idem A. iſti motus ſunt ad eundem terminum: alter tamen naturalis, alter uiolentus eſt, qui uidentur ſpecie differre.

5 Quinto. Aſcendat lapis uſq; ad aerem, iterum proiiciatur uſq; ad ignẽ; ſequitur, quod iſti motus differũt ſpecie, quia termini ad quos, nempe ignis, & aer differunt ſpecie. Quod uero non differat, notum eſt; nam ſequeretur, quod motus qui eſt lapidis ad ignẽ, eſt cõpoſitus motibus ſpecie differentibus: nã motus ille etiam fit per aerem, & ignem. Simile eſt, cũ deſcendit ab igne uſq; in terram: tranſit enim per

6 loca ſpecie differentia.

Sexto. Itẽ ſequeretur, quod motus ab albo in nigrum per fuſcum, & alius per uiride, & alius per aliud medium eſſent unius ſpeciei, cum omnes ſint ad nigrum. Id autem uidetur falſum, tũ etiam eodem modo ſequeretur, quod motus ad A, per circulum, & per rectum eſſent unius ſpeciei.

7 Septimo. Moueatur aer uſque ad cẽtrũ; moueatur lapis uſque ad idẽ centrũ: motus hi ſunt ad eundem terminũ, at uidetur differre ſpecie: alter enim naturalis, alter uiolentus eſt.

1. ſent. Circa hanc difficultatem Alber. Saxo. q. 6. dicit, unitatem ſpecificam motus eſſe

Alb. de Sax. ſumendam ex tribus ſimul, ita ut ſi unũ deficiat motus differãt ſpecie. Nempe ex unitate termini ad quem ultimati, & termini, a quo, & medii formalis: ita ut cum termini a quibus ſunt differentes ſpecie, motus ſint ſpeciei differentes, ut patet in quatuor argumentis propoſitis. Similiter cum media differunt, ut in ſexto argumento: concedit enim illos motus ſpecie differre, propter media diuerſa: quod idẽ cõcedit Burleus, quamuis Paulus Venetus tex. 35. dicat, eſſe eiuſdem ſpeciei.

Vocat autem Alber. terminum ultimatum illum, in quem per ſe tendit motus, ut cum lapis mouetur deorſum, licet ſiſtat in aere: tamen ex ſe in centrum tẽdit, & per talem terminum eſt iudicãdus motus. Vocat medium formale in motu locali, quod conſideratur in ratione quanti, ut eſt rectum, uel circulare: quod enim ſit aer, uel aqua, non uariet motum, dum utrunque rectum, aut circulare ſit. Nota

Alii propter argumentum ſeptimum, dicũt eſſe opus unitate ſpecifica mobilis: 2. ſent. unde ob id illi motus ſpecie differunt, quia mobilia ſpecie differunt. Intellige hos, cũ mobilia differunt in ratione principii motus, puta, in ratione grauis, aut leuis. nã motus plumbi deorſum, & motus ſimiliter deorſum lapidis non differunt ſpecie, quia mobilia non cenſentur ſpecie differre in ratione mobilium, cum utrunque ſecundum grauitatem moueatur.

Hæc ſunt quæ dixerunt alii potius conuicti argumentis, quam doctrina Ariſto- 3. amb: ſent. teli. Et quamuis aliqua bene dicta ſint, tamen non Ariſtotelis uerbis conſona, & citra regulam aliquã. Ob id exiſtimo ad difficultatem ſic eſſe dicendum. 1 concl.

Sit igitur prima concluſio. Vnitas ſpecifica motus a termino ad quem, non autẽ a termino a quo eſt ſumenda.

Hęc ſatis eſt expreſſa Ariſtotelis. Et probatur. Quia terminus a quo, & terminus 1 ad quem ſpecie differunt: a duobus ergo ſpecie differentibus non poteſt unius ſpeciei unitas ſumi. non ergo a termino a quo, & ad quẽ eſt ſumẽda ſpecies motus.

Præterea a quo ſumitur definitio, & nomen rei, ab eo ſumitur ſpecies: ſed a ter- 2 mino ad quem nomen ſumimus motui, & per ipſum definitur: ergo ab ipſo ſumitur ſpecies.

Præterea. Quia motus in ſe non aliud 3 eſt, quam uia, & proceſſus ipſius termini ad quem: ab huius ergo unitate ſumi debet unitas motus.

Præ.

4 Præterea. Quia dum motus creſcit, recedit terminus, a quo, & magis eſt terminus ad quem, motus ergo præcipue in termino ad quem conſiſtit: ab ipſius ergo unitate unitas motus ſumetur.

a Secunda concluſio. Vnitas termini ad quem formalis, non autem materialis eſt inſpicienda.

No. quo termini ad quem debeant accipi formaliter non materialiter

Aduertendum ergo, fieri poſſe, quod re unus ſit terminus ad quem, tamen ratione ſit duplex, ſi formaliter conſideretur, puta, ſi comparetur ad ſuum terminum a quo, ad quem refertur. V. g. fuſcum ſi ad album cōparatur nigri rationem habet, ſi uero ad nigrum, albi rationem obtinet, ut dixit Ariſt. tex. 9. ob id non eſt idē terminus ad quem in motu ab albo in fuſcum, & a nigro in fuſcum, ſi terminus formaliter conſideretur. Similiter locus aeris, re unus eſt, tamen ſi ad ignem comparatur, deorſum eſt: ſi ad aquam, & terram, ſurſum: ob id motus ad aerem ex terra, & ex igne non habent eundem terminum ad quem formalem.

Quod autē terminus formaliter ſit cōſiderandus, notum eſt. Nam, ut terminus eſt ad quem, refertur ad terminū a quo, & talis terminus ad quē ad talem terminum a quo: Huius conſideratio fecit illos Doctores confugere ad terminos a quibus in unitate motus, cum tamē non ab eis, ſed a terminis ad quos, formalibus tamen, ſumatur unitas motus: & per hanc concluſionem ſoluuntur argumenta tria prima

Ad 1 Ad primum enim concedimus, motus ad fuſcum ex albo, & ad fuſcum ex nigro ſpecie differre, tamen negamus eſſe unicū terminum ad quem formalem: fuſcum enim rationem duorum habet.

Ad 2 Similiter ad ſecūdum. Tripedale enim habet rationē minoris quantitatis reſpectu quadrupedalis, & maioris reſpectu bipedalis; ob id non eſt idem terminus formaliter, cū & habeat rationē maioris & minoris: ac ob id illi motus ſpē differūt.

Ad 3 Ad tertium. Quamuis aliqui uelint, illum aſcenſum aeris ab aqua, & deſcēſum ab igne in ſuum locum, eſſe eiuſdem ſpeciei, mihi non placet: eſt enim unus aſcenſus, alter deſcenſus, qui magis differunt, quam duo aſcenſus, uel duo deſcenſus eiuſdem aeris.

Igitur aduerte, quod elementa media ſicut non habēt ſimplicem locum, ita nec ſimplicem motum omnino. Ignis quidem habet locū, ſimpliciter ſurſum, ob id motus eius ſimplex eſt. Similiter terra deorſum, Aqua, & aer, partim ſurſum, partim deorſum: partim grauia, partim leuia ſunt. Ignis reſpectu aer grauis eſt, & deorſum: aquæ uero reſpectu leuis, & ſurſū. Similiter aqua reſpectu terræ, & aeris. Cū igitur mediæ naturæ ſint, & geminos habent motus, & ſurſum, ut leuia, & deorſum, ut grauia, quamuis ſecundum unā rationem non habeant niſi unicum ſpecie motum. Deſcendit igitur aer ab igne, & aqua ab aere: aſcendit tamen aer ab aqua, & aqua a terra. Et tales loci rationem habent duorum formaliter: ſurſum enim, & deorſum ſunt, ſi ad diuerſos terminos a quibus comparentur.

Nota de motu. mediorū elementorum.

3 Tertia concluſio. Vnitas termini formalis, & ultimati eſt conſideranda ad unitatem hanc motus ſpecificam.

Aduertendum ergo, ut diximus, quod terminus duplex eſt Alter ultimatus, Alter non ultimatus. Vltimatus is eſt, quem motus ſecundum ſe attingere poſſet, niſi ab extrinſeco impediretur: ut mouetur lapis deorſum, ultimatus locus eſt cētrum quamuis impediatur ab alio loco. Similiter mouetur ad aerem uiolenter. Vltimatus terminus eſt, ultimum in quod naturaliter poteſt proiici, niſi uires, aut aliud impedirent. Nō ultimatus uero eſt, quem attingit ob impedimentum aliquod, in quo alias non quieſceret, ut ſi lapis cadēs ſiſtat in cathedra.

Nota duplex terminus ad quem in motu, alter ultimatus, alter non ultimatus.

Poteſt etiam fieri, quod aliquis ſit ultimatus terminus alicuius motus, non autem alterius, ut ſi aer perueniat ad ſuum locum; ſimiliter lapis. Iſti motus, non habent eundem ultimatum terminum; nam aeri ſuus locus eſt ultimatus terminus, quia eſt motus naturalis: at lapidi non. Cum enim ſit motus uiolentus, ulterius poſſet procedere, & etiam inferius; quia, ut motus uiolentus eſt, incertum terminū habet. Et ulterius terminus eſt, quem poteſt attingere de potentia naturali nullo exiſtente impedimento. Ad examinādum ergo unitatem motus, terminus ultimatus eſt inſpiciendus.

Ad 4 Et per hoc ſoluitur argumentum quartum: cum enim lapis aſcendit uſque ad

A, tunc

A, tunc non habet illum terminum ultimatum. Similiter cum naturaliter deſcendit terminus ultimatus cẽtrum eſt quamuis etiam poſsẽmus dicere, quod ille locus A, ratioue duplex eſt; eſt enim ſurſum & deorſum reſpectu diuerſorum.

4. concl. Quarta concluſio, In locali motu medii unitas formalis eſt attendenda. Dico formalem, ut ſi unum eſt rectum, uel circulare, alterum: ſimiliter ſit. Hæc eſt expreſſa Ariſto. ut uiſum eſt in textu.

No: medij tantũ habetur rõ in motu locali. Sed aduerte, quod medium non debet attendi, niſi in motu locali: quia quoties mutatur medium in motu locali, mutatur terminus ultimatus. & hoc eſt ualde notandum. V. g. cum per rectumproueni tur ad A, & per circulum, A non eſt utrimque ultimatus terminus: nam circulus, ut circulus, non habet finiri in A, per ſe, cum terminum non habeat: & linea non habet ſecundum ſe, in A, finiri, cum recta eſt, ſed ultimate ultra circulum procedit. Quod ergo in A, terminetur, hoc per accidens eſt: ob id ex medio ſumenda eſt unitas. At in alteratione, cum ex albo proceditur, ſiue per fuſcum, ſiue per uiride. *Alb. tra. 3. c. 8. ad 6.* per ſe tenditur in nigrum, ob id hi motus ſunt eiuſdem ſpeciei, & eſt Burlei, & Alb. Saxo. & contra Albertum: & ſic ſoluitur argumentum ſextum. Nam quintum ex concluſione precedenti ſolutum eſt. Terminus enim ultimatus lapidis non eſt aer, licet in eo ſiſtat: ob id, & quãdo uſque ad aerea, & quando uſque ad ignem proiicitur, motus ſunt eiuſdem ſpeciei propter unitatem termini ultimati.

5 Quinta concluſio. Vnitas ſpecifica accidentalis motus, etiam a mobili ſumi debet ut mobile eſt.

Not. dupliciter aliquam differunt inter ſe ſpecie Aduerte itaq; dupliciter differre aliqua ſpecie Vno modo ſpecie eſſentiali, cum ſecundum ſubſtantiam duo differunt, ut homo, & leo. Altero modo ſpecie accidentali cum ſecundum accidentia ſpecie differentia, differunt, ut homo albus, & homo niger. Has duas differentias in motu inuenimus. Motus enim duo ſpecie eſſentiali differunt. Cum in ratione motus differũt, puta, in terminis ad quos. ut motus ſurſum. & deorſum. accidentali uero differunt, cum per accidentia, quomodo uiolẽtum, & naturale faciunt motus ſpecie accidentali differre, non autem eſſentiali. Poſſun[t] [ta]n duo motus unius ſpeciei eſſe [alter] naturalis, alter, uiolentus, hæc e[nim] a[c]c[id]entia ſunt motus, non differentiæ, ſicu[t a]lbum, & nigrum reſpectu hominis. & ad talem differentiam conducit mobile in ratione grauis, aut leuis.

Ad ult. Vnde ad ultimum [argu]mentum dicitur, quod motus aer[is & ae]rum, & motus lapidis eiuſdem [non] ſunt eſſentialis: nam uiolentum, & naturale tantum non mutant ſpeciem ſubſtantialem, cum terminus ad quem unus eſt ſpecie. At ſpecie accidentali differunt, quia alterum mobile eſt graue; alterũ leue, Ariſtoteles autem dum de unitate ſpecifica loquitur, de ſpecie loquitur eſſentiali, ad quam unitas termini ad quem eſt inſpicienda, ut dictũ eſt.

An unitas numeralis motus ſumatur ex tribus, uidelicet ex unitate numerica termini mobilis, & temporis. *Quæſtio.* III.

Difficultas eſt circa id, quod Ariſtoteles docet ad unitatem numeralem motus eſſe opus tribus, & unitate numerica termini, & mobilis & temporis: in quo occurrunt aliquot ar- *5. arg.* gumenta. Primum eſt. In textu enim 35. dicitur, ad unnm numero motum, terminum requiri unum, & indiuiſibilem, id eſt, unum numero. In textu autem 41. dicitur, ad continuitatem opus eſſe unitate ſpecifica termini; hæc uidentur pugnare cum tex 40. ubi dicitur, motum unum numero eſſe continuum, & econtra. Eſt igitur argumentum. Idem eſt motus unus numero, & continuus; ergo ſi ad continuationem terminus debet eſſe unus ſpecie, pariter ad unitatem numericam, uel ſi ad iſtam debet eſſe unus numero, etiam erit ad continuationem.

2 Secundo. Contra id, quod dicit, ad unitatem, & continuationem motus debere eſſe unicũ mobile. In primis uidetur contra ipſum Ariſt. tex. 23. dicit n. quod motus primæ chordæ, & ultimæ in unico tẽpore eſt continuus, & tamen mobilia diuerſa ſunt, puta diuerſę chordæ.

Præterea. Ratione. Deſcend[illegible] pis a media regione aeris inceſſ[illegible] er, [illegible] me dia uia moriatur: tunc m[illegible] hic conti nuus uidetur: at mobilia ſpecie differunt. Nam canis unus eſt animatus, mortuus uero inanimatus. Idem argumentum eſt de gutta aq[illegible] nte, quæ in medio fit grando, & la[illegible]

Tertio. Conti[illegible] quod dicitur motus diuerſæ ſpeciei non poſſe continuari, ui
3 detur falſum. Nam res diuerſæ ſpeciei con tinuas experimur in multis: primo de uirga una, cuius medietas aruit, & uitam amiſit, reliqua manet uiridis, & alterius ſpeciei, & tamen ibi eſt continuatus. Præterea, de homine morienti ſæpe, cuius pedes primo uita deſtituuntur, ac aliam formã habens ſubſtantialem, & tamen cum partibus animatis continui ſunt. Similiter, de circulo, & circumferẽtia, & ſemicirculo, & chorda, quæ continua ſunt. curuum autem, & rectum, necnon linea, & ſuperficies ſpecie differunt. Præterea, de lapide, quia aſcendit, & ſtatim deſcendit: ubi uidetur eſſe continuatio aſcenſus, & deſcẽſus differentium ſpecie. Idem de pila, qua fit percuſſio, & repercuſſio.

Præterea ponatur, quod ſit ſpatium ab una parte circumferentiæ terræ, uſque ad alteram per centrum, ut ſit uelut quoddã foramen: tunc proiicietur lapis, ſine dubio deſcenderet ad centrum, & aſcenderet ex alia parte: tunc eſſet motus hic aſcenſus, & deſcenſus, & tamen continuus: res igitur ſpecie differentes continuari poſ
4 ſunt.

Quarto, eſt argumentum. Motus accidens quoddam eſt: ſed accidentia unitatẽ numericam habent a ſubiecto: ergo unitas motus tantum a mobili ſumi debet, non a tempore, non a termino.

5 Quinto. Tempus unicum eſt, & continuum, non interruptum noſtris actionibus: cum ſit in motu cœli, qui continuus eſt: non ergo oportet exprimere, ad unitatem motus, opus eſſe unitate tẽporis, cũ ſemper unum ſit, nec plura eſſe poſſit.

1. fund. Aliud ẽ motus eſſe conti nuos, aliud conti guos, aliud ſimul

Pro determinatione huius, ſit primum fundamentum. Aliud eſt, motus eſſe ſimul, aliud eſſe contiguos, uel conſequentes, aliud continuos. Vt duo motus ſimul dicantur, opus eſt ut eadem prorſus temporis parte menſurentur, ſiue ſint in diuerſis mobilibus, ſiue in uno, ut ſi modo quis deambulet, & modo quis calefiat. ſiue idem, ſiue alius, motus hi ſimul eſſe dicuntur.

Contingui uero dicantur qui ſunt in tẽpore continuo nõ interrupto aliqua quiete, tamen non una parte menſurãtur, ſed una unus, altera alter. & hoc, ſiue in uno ſiue in diuerſis mobilitas ſit: ut ſi deãbulem modo, & poſtea ceſſante ambulatione, calefiam, ita ut nullum ſit tempus medium in quo ambulem, aut calefiam: tunc iſti motus contigui, ſeu conſequentes, ſeu deinceps dicuntur. Poteſt autem unus plus temporis durare, quam alius, cum non eadem temporis parte menſurentur.

At continuus motus non eſt, niſi cum unus eſt terminus ad quem numero, & unicum tempus, & unicum mobile, ut dictum eſt ſupra textum.

2. fund. Nõ non requiritur unitas motoris neque ſpatij ad unitatẽ motus numericam

Sit ſecundum fundamentum. Ad motus continuitatem, non opus eſſe unitate motoris, niſi ex accidenti, cum motor, & mobile idem ſunt. nec opus eſt ipſius ſpatii continuitate. Aliquando enim motor, & mobile idem ſunt, ſicut cum aliquid ſe mouet: tunc non poteſt unicum eſſe mobile, quia & motor unus ſit. Aliquando motor, & mobile diuerſa ſunt, ſicut in his, quæ ab alio mouentur, tunc autem dicimus motus unitatem non conſiſtere in unitate motus. Poſſunt enim plures eſſe, & motum unũ numero, ut de motu grani lato ab una formica, & poſtea inceſſanter ab altera & de motu illius facis, quæ ab uno, poſtea ab altero fertur, ut diximus tex. 40.

Ratio autem huius eſt, quia motus in mobili, ut mobile eſt, non in motore, ſubiectatur, ob id ſuam unitatem numericã ab ipſo ſumit.

Diximus etiam ulterius. quod non opus eſt motus unitati, & continuitati ipſa medii continuatione. unde ſi lapis ab igne uſque in terrã caderet, profecto eſſet motus continuus. at elementa, per quæ tranſit, non ſunt ſibi continua.

Et huius ratio eſt. nam ad motum illa continuitas eſt neceſſaria, quæ ſufficit ad unitatem loci. Diximus autem, quod poteſt eſſe, duas eſſe ſuperficies in ſe, & diſcontinuas, & in ratione loci eſſe unum

con

continuum, ut ſi baculus ſit in aqua, & partim in aere, duo illa unum ſunt in ratione loci, quia quamlibet locari partem ambiunt, nulla relicta, aut intercepta.

3. fund. Duplici ter aliquis ēi idem nu. mero — Sit tertium fundamentum. Eſſe unum numerum dupliciter contingit. Vno modo formaliter, & per identitatem: ut lignum hoc, & quælibet res ſingularis una eſt numero. Altero modo extrinſece, ut uelut effectiue, quia facit unum numero, quomodo duæ partes eiuſdem continui dicuntur unum numero: non quod ſi una altera, hoc enim eſſet, ſi eſſent unum priori modo, ſed quia faciunt unum numero.

Hæc duplex unitas in motu attendenda eſt, & extrinſeca, & formalis: & hæc unitas eſt ipſo toto motu, aut in ſingulis partibus per ſe. Eſt etiam altera unitas, ſecundum quam duæ diſtinctæ partes unū numero dicuntur, quia unicum continuum faciunt.

His igitur ſuppoſitis, ſit prima concluſio.

1. concl. Ad unitatem intrinſecam motus, & formalē, opus eſt unitate mobilis numerica omnimoda, ita ut ſicut hęc albedo eſt in tali ſubiecto, quo mutato, & deſtructo iam non eſt alia eadem albedo: ita hic motus qui in hoc ſubiecto eſt, non poteſt eſſe in altero ſubiecto.

Prob. Hæc concluſio nota eſt, quia cum motus ſit accidens ipſius compoſiti, hoc deſtructo, pariter deſtruitur motus.

2 concl. Secunda concluſio Ad unitatem alterā motus, id eſt, ut dicatur unus, quia unum facit motum continuū, non opus eſt omnimoda unitate mobilis.

Declato. Sicut duæ partes motus diuerſæ unicum motum, continuum faciunt, ita poteſt eſſe quod mobile non ſit omnino idem, ſed aliter ſub una parte motus, aliter ſub altera ſe habet.

Impetus enim, ut unus ſit motus, non debent eſſe diuerſa ſuppoſita mobilia, cū diuerſis materijs, ſicut Petrus & Paulus: impoſſibile enim eſt, quod horum ſit unus motus continuus. At cum nō ſit ſunt diuerſa, quod materia ſit eadem, ut cum recedente forma Petri, ſuccedit forma cadaueris, profecto non uideo, cur non poſſit eſſe unus motus cōtinuus, ſi ad ſit unitas temporis, & termini ad quem.

Nec talem diuerſitatem mobilis, ubi eſt materia una cenſuit Ariſtoteles, impedire continuationem. Solum enim hoc continuit, quod illa pars motus præcedētis mobilis non eſt pars motus ſequētis, ſed diuerſa pars: tamen non ob id illæ duæ partes nō erūt continuæ, cum ſint eiuſdē ſpeciei, & tempus unum, & mobile ſecundum unā ſui partē, quod ſatis eſt unum.

Multi tamen motum contiguum putant, ut eſt motus canis uiui, & mortui, & guttę cadentis, ut diximus in tertio argumento: & quamuis hoc probabile ſit, mihi ſaltem probabilius uidetur, illos motus continuari, propter unicam eandem materiam, cui cum inhæreant accidentia iſta materialia ut dicemus 1. de generatione, fit, ut licet denominatiue compoſitū ſit quod mouetur, tamen dum manet eadem materia, licet mutentur cōpoſita, nō mutatur motus, ſed id quod a motu denominabitur.

Et uidetur ratio huic facere: nam cum in hac eadem materia illo inſtanti, quo canis corrumpitur, ſit uerum dicere, nunc non eſt motus canis, & immediate poſt hoc erit motus cadaueris, uidetur, motus illos eſſe continuos, cum unico termino communi copulentur. Adde, q in quocūque inſtanti, & in illo mutationis, eſt uerum dicere, motus eſt: ergo motus illi cōtinui ſunt: alter enim in inſtanti non conceditur, motus eſt, niſi quia continuatiuum motus tunc eſt.

Ad ſingula tamen argumenta reſpondere oportet.

Ad primum. Circa illos textus Ariſtotelis dicimus, quod in textu. 41. loquitur de continuatione facienda inter duos motus: & tunc dicit, ut duo motus cōtinuentur debent habere terminos eiuſdem ſpeciei: imaginatur enim, ac ſi eſſent diuiſi, ſicut duę aquæ. Ita duo motus, & hi continuātur, cum terminus a quo eſt eiuſdē ſpeciei cum termino ad quem alterius: ſic enim continuātur. At facta continuatione unicus terminus numero manet: & ſic eſſe continuum, & unum numero, idem eſt. & ad utramq; unus debet eſſe terminus numero ad quem. Ad 1

Ad ſecundum reſpōdetur, & primo ad illum locum Ariſtot. dico, non eſſe intelligendum de motu, quum chorda eſt: nā unius chordæ motus diſcontinuus eſt Ad 2

ab altero alterius, ſed de motu pulſantis: chorda enim, ut ſpatium conſideratur. Ad illud de cane, iam diximus in poſteriori concluſione.

Ad 3 Ad tertium ſunt Themiſtæ, qui concedant, uirgæ illius partes eſſe diſcõtinuas, tãtum eſſe cõtiguas; ſimiliter partes mortuas hominis cum partibus uiuis non eſſe continuas.

Sed ego non poſſum hoc mihi perſuadere cum manifeſte contradicat ſenſui, imo & rationi: nam cum partes uiuæ paulatim moriantur, concedere debent, quod mortuę iterum continuantur cum mortuis, & ſic ſunt innumeræ continuationes & diſcõtinuationes, quas ipſi poſſunt credere, ego non poſſum.

Not. nal de de continuitate eorũ quæ differunt ſpecie Vnde dico illas eſſe continuas, cum nõ differant ſpecie perfecta, ſed imperfecta: una .n. eſt uelut alterius priuatio, & præceſſit cõtinuitas, & deinde ſunt continua continuatione materiæ, licet non continuatione formæ: Quod ſi eſt, Ariſtoteles dixit, res diuerſarum ſpecierum non poſſe continuari, id intelligi ſic debet, quod cum duæ res diuerſæ ſpecie fuerint diſcretæ, & diſiunctæ, nequeunt continuari manentes ſub ſuis ſpeciebus. Sunt igitur omnia illa tria continua, partes nempe uirgæ & hominis, & linea recta cum circulari: ſed hoc nihil facit ad probandum motũ eſſe continuum alteri diuerſę ſpeciei, cũ perfecta ſpecie differant.

No. opinionem ſen ſum Ari. Ad illud de lapide dicimus, quod cum lapis ſurſum proijcitur, & deſcendit, parũ quieſcit in puncto deſcenſus. Similiter de motu percuſſionis, & ratione illius quietis tempus interrumpitur: & ita illi duo motus non continui, inter quos quies quantumuis minima interceſſit.

Ad illud de illo foramine, quidam nolunt concedere lapidem ultra centrũ tranſiturum, quia aſcenſus, & deſcenſus eſſent continui. Dico tamen, quod dupliciter poteſt graue deſcẽdere. Vno modo naturaliter, cum ſecundum uelocitatem ſuæ grauitatis deſcendit. Altero modo, uiolenter, cum impetus etiam ab extrinſeco imprimitur: ut cum proijcitur ab aliquo deorſum uel cadit ex magna diſtantia, tunc enim aliquid uiolentiæ quodammodo acquirit, propter rationem quam alibi explicabimus.

Dico igitur, quod cum natura tãtum impetu deſcendit, quieſcit in centro: at cũ uiolente deſcendet, non dubium quin per aliquam diſtantiam ultra centrum mouebitur, & poſtea regredietur: & tũc tales motus, nempe deſcẽſus uſque in cẽtrum, & aſcenſus a centro, erunt continui, non tamen erunt diuerſæ ſpeciei. Quia cum talis deſcenſus ſit uiolentus, debet ipſius terminus repugnati non centrum, ſed locus, in quem ob impetum fertur.

Nec eſt ullum inconueniens, aſcenſum & deſcenſum aliquando continuari, non ſolum in caſu allegato, ſed etiam in aliis V.g. proijcitur ſurſum lapis, aut pila, & dum ſurſum aſcendit, autem quieſcit, ingens lapis deorſum cadens, ei obuiat, nec ſinit quieſcere, tunc uidetur continuus aſcenſus cum deſcenſu.

Verum eſt, quod ſi ſubtiliter hoc ſecundum exemplum conſideres, inuenies, quod non eſt ibi continuatio uera: nam pila, cũ ei occurrit lapis quieſcit in ipſo lapide parum, id eſt, non mouetur motu proprio, ſed motu per accidens, quatenus cum lapide ipſo defertur: & ſic non eſt deſcenſus per ſe ipſius pilæ. Deſcenſus autem, & aſcenſus per ſe eiuſdẽ continuari nequeũt, niſi uterque ſit aut uiolẽtus, aut unus per ſe, alter per accidens. Poſſet etiam dici, illos motus facto foramine continuari materialiter, ſcilicet, ſecundum entitatẽ motus: ſed nõ formaliter, ut motus ſũt, quia ſecũdũ hãc rationem formalẽ, unus eſt ſurſum, alter deorſum: & ita ratio eorum formalis eſt diſcontinua, licet materialis ratio motus, & entitatis ipſius ſit continua. *Nota*

Ad 4 Ad quartum reſpondetur, quod non hic conſideramus unitatem numeralem extrinſecam motus; hæc enim a ſubiecto eſt ſecundum quam accidentia etiam genere diuerſa, ſi eidem inſint, unum numero dicuntur: ſed conſideramus unitatẽ intrinſecam ipſius indiuiduitatem: & hæc a tribus ſumitur, ut dictum eſt.

Ad 5 Ad quintum dicimus, quod totum tẽpus continuum eſt in ſe, tamen diſcontinuũ uocamus, cum quiete aliqua motus interruptus eſt. Cum igitur duæ partes tẽporis ſumũtur, in qbus eſt motus ita, ut iter illa ſit mediũ tẽpus, in quo quies fuit illa plura tẽpa uocamus, & diſcõtinua, licet ĩ ipſo tẽpe intrinſece nõ ſit diſcõtinuatio.

Caput

Caput quintum.

Amplius autem determinandum eſt. Tex. XLVI.

De contrarietate motuũ

POſtquam de unitate motus diſſeruit tunc de eius contrarietate tractat, ac docet, qui motus cui motui, & quæ mutatio cui mutationi, & quæ quies cui quieti, & quæ quies cui motui opponantur, & contraria ſint.

5. modi quib' poſſes imaginari motum eſſe contrariũ motui A motus tamen contrarietate incipit, quam diuiſionẽ argumento colligendã di cit. Facit ergo argumentum quinque par tibus conſtans Si motus contrariatur mo tui, tunc aut illi motus erunt contrarii, cu ius terminus a quo unius, eſt terminus ad

1 quem alterius: ut motus a ſanitate, & mo tus in ſanitatem. Aut ſecundo, quorũ ter

2 mini a quibus ſunt contrarii, ut motus a ſanitate, & motus ab ægritudine. Aut ter tio, quorum termini ad quos ſunt contra

3 rii, ut motus in ſanitatem, & motus in ægritudinem. Aut quarto, quorum termi nus a quo unius, eſt contrarius termino

4 ad quem alterius, ut motus a ſanitate, & motus in ægritudinem. Aut tandem quin to, quorum termini a quibus, & ad quos

5 inuicem ſunt contrarii, ut motus a ſanita te in ægritudinem, & motus ab ægritudi ne in ſanitatem. Concludit, aut unum, aut plures ex his modis habere contrarie tatem. non enim aliter termini ſecundum contrarietatem diſponi poſſunt.

Eſt autem qui ex contrario ei Tex. XLVII.

INcipit excludere aliquos modos ex di ctis, in quibus non eſt motuum contra rietas. Et primo excludit quartum, nẽ pe cum terminus a quo, & terminus ad quem ſunt contrarii. Et ratio eſt. Vnus & idem motus non poteſt ſibi eſſe contra rius: at motus a contrario in contrarium unus eſt, puta, motus ab albo in nigrum; non igitur eſt ſibi contrarius. Declarat ta men, quod quamuis unus motus ſit a cõ tratio in contrarium, ideſt, re, ratione ta men diuerſitatem aliquam habet, prout ille motus eſt acquiſitio termini ad quem & deperditio termini a quo: & eſt acceſſus ad unum, receſsus ab altero.

Neque qui eſt ex contrario. Tex. XLVIII.

EXcludit ſecundum modum, nempe cum termini, a quibus ſunt contra rii: & probat tripliciter in termi nis a quibus nõ cõſiſtere motuum contrarietatem. Primo, quia poſſunt eſſe termini a quibus diuerſi, & cõtrarii, & ta men unus terminus ad quem: & ita mo tus illi propter terminum ad quem unũ erunt eiuſdem ſpeciei, & non contrarii: ut motus ab albo in fuſcum, & a nigro in fuſcum. *Excluditur 2. modus* *1. ratio*

At quia hoc argumentum nihil conclu debat, quia poſtea text. 52. dicturus eſt, illos motus eſſe cõtrarios, & medium in ducere rationem duorum, remittit ſe ad di cenda: & iterum ſecundo probat alio ar gumẽto, quod potius in terminis ad quos contrarietas conſiſtat, quam in terminis a quibus. *Nota*

Argumentum eſt. In his magis contra rietas conſiſtit, quæ magis uigent, dũ mo tu fiunt, & ſunt: at dum motus ſunt, fit acceſſus ad terminos ad quos, & recedũt termini a quibus: magis ergo eſt contra rietas in terminis ad quos. aliter enim mo tus contrarii, dum magis tendunt, minus eſſent contrarii. *2. ratio*

Probat tertio. Quia a quo ſumitur no men, & definitio debet & ſumi ſpecies, et contrarietas. id autẽ eſt terminus ad quẽ: non ergo ex terminis a quibus contrarie tas prouenit. *3. ratio*

Ex hoc colligis, duos modos, contrarie tatem habere. Nempe, tertium, & quintũ, ad terminos contrarios, & a terminis con trariis in terminos contrarios. *Qui modi ſunt contrarij*

Repetit autem motum a contrario in contrarium eſſe idem, & unum re, ratione uero diuerſum, ut dixit ſuperius, & nos inferius examinabimus. *nempe 3. & 5. modi* *Nota*

Quoniam autem differt mutatio. Tex. XLIX.

Modus 3. & 5. ad unum modum reducuntur contrarietas

VUlt reducere ad unum modum illos duos, putà terminum ad quintú, & oſtendere quod motus illi ſunt contrarii, qui ſunt ex contrariis in contrarios terminos.

Reperit autem differentiam motus, ac mutationis: quod mutatio nō a contrario in contrarium procedit; motus uerò ineſt.

Ex quo argumentum ſumitur. Omnis motus ad contrarium ex contrario procedit: ergo quæ ſunt ad terminos contrarios uere ex contrariis etiam procedent. In his ergo contrarietas eſt, qui e contrariis in contrarios terminos tendunt: ut motus a ſanitate in ægritudinem, & ab ægritudine in ſanitatem contrarii ſunt.

Manifeſtum eſt autem, & ex inductione. Tex. L.

Inductio per ſingula motuū genera

INductione per ſingula motus genera diuerſorum motuum contrariorum exempla ponit. In alteratione n. corporali, ægrotare, & ſanari contrarii ſunt motus. In alteratione ſecundum animam, diſcere, & ab alio decipi. Diſcere enim eſt acquirere ſcientiam ab alio; & huic opponitur decipi ab alio: Nam inuenire, quod eſt ſcire per ſe, opponitur errare per ſe, & a ſe. Similiter in motu locali, motus ſurſum motui deorſum contrarius eſt ſecundum longitudinem: motus ad dextram, motui ad ſiniſtram ſecundum latitudinē, motus autē, motui retro ſecundum profunditatem. Secundum enim cuiuslibet dimenſionis terminos ſumitur motus localis contrarietas. De motu augmentationis notū etiam eſt.

Quæ autem eſt in contrarium ſolum. Tex. LI.

De contrarietate mutationum

OStendit modo contrarietatē in mutationibus. Mutatio enim non eſt a contrario in contrarium, ſed in contrariū ſolum, qualis eſt mutatio accidentalis, ut ex non albo in album, ut in ſubiectū, uel non ſubiectum, cum non eſt contrarium, ut in mutatione ſubſtantiali.

Mutationum contrarietas ſumitur ſecūdum 1. modū

In mutatione igitur contrarietas ſumitur ſecundum primum modum dictū ſuperius, de quo nihil dixerat: putà cum terminus a quo unius, eſt terminus ad quem alterius: ut generatio, quæ eſt ad eſſe contraria eſt corruptioni, quę eſt ab eſſe.

Non autem debet ſumi penes nō eſſe, quia id negatio eſt in qua contrarietas nō conſiſtit, ſed penes eſſe, quatenus una mutatio eſt acceſſus ad eſſe altera receſſus ab eodem eſſe. unde generatio ignis contraria eſt corruptioni ignis. Et contrarietas conſiſtit in hoc, quod generatio acceſſus eſt ad ignem: ab eadem autem corruptio receſſus eſt.

Qui autem ad medium motus ſunt. Tex. LII.

De contrarietate mutationum a contrariis terminis ad medium

DE eo, quod ſuperius dixerat, nunc ſermonem facit, putà cum a terminis contrariis tenditur ad terminū ad quem medium, ac docet illos motus eſſe contrarios, & medium tenere locum diuerſorum contrariorum, ſi ad diuerſa comparatur. ut fuſcum reſpectu albi nigrum eſt, ob id motus ab albo in fuſcum eſt denigratio. at reſpectu nigri albū eſt, ob id motus a nigro in fuſcum dealbatio eſt. Sunt igitur motus contrarii etiam, qui ex contrariis ad medium ſunt. Concludit motus eſſe contrarios, qui a terminis contrariis in contrarios tendunt. Atque hęc de motuum contrarietate.

An ſint duo motus re, cum aliquid ex contrario in contrarium mouetur. Quæſt. IIII.

1. ſen. D. Th. Alb. Aue.

HAec quæſtio mouetur circa tex. 47 ubi motum a contrario in contrarium unum re uocat, ratione tamē diuerſum. Quo autē pacto ſit hoc intelligendum, uaria eſt opi. Primo D. Th. & Alber. & Auerro. ſuper illum textū. Dicunt re eſſe plures motus a contrario in contrarium, ut ab albo in nigrum. ſubiecto uero ſunt unum aliue enim eſt motus albi, alius motus nigri, & quia ſimul in eodem ſunt ſubiecto, unus dicuntur.

Pro hac ſententia eſt ualidiſſimum argu-

gumen

gumentum. Cum ex albo ſit quid nigrum ibi eſt fluxus albedinis, qui motus eſt, & fluxus nigredinis, qui motus eſt: ſed albedo, & nigredo realiter diſtinguuntur; ergo ſunt etiam motus realiter diſtincti: nam quiſque motus, & fluxus a ſuo termino, & forma non eſt realiter diſtinctus, ut dictum eſt.

Obijcitur contra hãc ſent. Hæc ſententia non mihi admodum placet. Primo, quia Ariſtoteles unicum motum dicit, & unius ſpeciei a contrario in contrarium, non igitur ſunt duo motus: eſſent enim ſpecie diſtincti. Præterea, quia cum quis ex nigro fit albus, ſi eſſent duo motus, tunc quiſque ex contrario in contrarium procederet: at non eſt niſi unus q ex contrario in contrarium procedat.

2. ſent. Altera opinio eſt Pauli Veneti ſuper hũc textum. Diſtinguit enim motum dupliciter ſumi. Uno modo, materialiter pro ipſa forma. Altero modo formaliter pro fluxu. Si priori modo conſideratur tũc duos eſſe motus fatetur re ipſa ſint duæ formę contrariæ: at ſi poſteriori modo pro fluxu tunc eſt unicus motus.

1. ratio Probat ſuam ſententiam. Primo: Ubi eſt unus terminus ad quem, ibi unicus eſt motus: at cum albedo deperditur, & nigredo acquiritur, quod fit in motu ab albo in nigrum, unus eſt terminus ad quem; unus ergo eſt re motus. Minor patet. Nam deperditio albedinis in nigredinem terminatur, ſicut acquiſitio nigredinis.

2. ratio Secundo Si illi duo motus eſſent, ſequeretur, quod unus motus haberet duos motus contrarios; quod falſum eſt. Sequela patet. Nam acquiſitio albedinis haberet pro contrario deperditionem albedinis, & acquiſitionem nigredinis, ſi duo ſunt motus ex albo in nigrum.

3. ratio Tertio. Sequeretur etiam, quod unum duobus motibus contrariis moueretur, puta, deperditione albedinis, & acquiſitione nigredinis. Quod autem hi motus contrarii ſint, patet. Nam acquiſitio nigredinis terminatur in nigredinem: deperditio uero albedinis in albedinem; ſunt hi termini ad quos contrarii: ergo & ipſi motus. Cum autem hoc eſſe non poſſit unus erit motus ab albedine in nigredinem.

Reijcitur hæc 2a ſent. Hæc ſententia nõ omnino mihi placet. Nam cum in motu ab albo in nigrum ſit receſſus ipſius albedinis in ſe, & acquiſitio ipſius nigredinis, re uera, non poteſt intelligi, niſi quod ſint duo fluxus, niſi uoces fluxum unum compoſitum ex illis duob. nõ enim accidit eſſe duo diſtincta, quorum utrumque mutetur in tempore; niſi duos fluxus in illis intelligas.

Tertia eſt quorundam opinio, qui dicũt in motu ab albo in nigrum eſſe duas mutationes. Altera eſt termini a quo, ſecundũ quam ex albo fit non album: Altera eſt termini ad quem, ſecundum quam ex non nigro fit nigrum: Altera eſt generatio, altera prior corruptio accidentalis. Motus ergo ex utraque mutatione conſtat: ſimiliter in aliis contrariis: eſt ergo unus motus a contrario in contrarium; duas uero habẽs mutationes. *3. ſent.*

Iſta ſententia non uidetur admodum exacta. Nam tunc motus eſſet unum per accidens nempe aggregatum ex duplici mutatione ſpecie diuerſa; quod re uera falsũ eſt. Quicquid ergo dicatur, ſiue ſecundum hanc, ſiue ſecundum illam opinionem, uidetur difficile ad ſuſtinendum. Dicã, quod mihi conformius ueritati, & Ariſtoteli uidetur. *Reijcitur 3. ſent.*

Aduerte igitur primo quod terminus a quo nõ eſt intrinſecus, nec de eſſentia motus; ſed ſolum terminus ad quem. Cum enim motus non ſit aliud, quam actus entis in potentia. i. proceſſus, & operatio aliqua tendens in actum perfectum, & conſumatum; re uera, motus de ſe non dicit, niſi uiam in terminum ad quem: ipſe enim eſt qui procedit: unde motus ab albo in nigrum non eſt aliud, quam nigredinis proceſſus, & uia, quæ quidem intrinſece incipit initiatiue ab albedine. *4. auth. ſent.* *1. fund. terminus a quo nõ eſt intrinſece de eſſentia motus, ſed terminus ad quem*

Ut qui tendit in diui Petri. uere non habet fluxum, & motũ, niſi in ſpatio, quod locum habet termini ad quem. Conſtat enim ſpatiũ ex multis terminis ad quos nõ ultimatis; at terminus a quo eſt extrinſecus, puta, locus, a quo incipit uia: at ille locus non eſt uia, nec uiæ pars, nec de eſſentia uiæ, niſi quatenus finita eſt. *1 exemp.*

Ita motus in nigrum non eſt aliud, quã uia, & proceſſus in nigrum, qui proceſſus eſt realiter in nigredine, & extrinſece incipit ab albedine: non quod talis terminus pars ſit ipſius motus quamuis ſine illo nõ fiat motus. *2. exemp.*

Et hæc eſt ratio, quare ſpecies, unitas, con

contrarietas a termino ad quē ſumatur, tanquam ab eſſentiali motus.

3. ratio a poſterio ri

Et quod eſt ualde notandum. Ariſtoteles primo dixit motus contrarios, quorū termini ad quos ſunt cōtrarii, intelligens, hoc eſſe intrinſecum motui, puta terminū ad quem. Poſtea dixit, cum non ſtet eſſe in contrarium, niſi a contrario, motus a contrariis in contraria ſunt contrarii, quaſi id eſſet per accidens, & contra, & non ad naturam motus, ut motus eſt pertinens. & hæc doctrina eſt notanda.

4. Ari. teſtimoniū

2. fund. in motu a contrario in contrarium cum ſuſcipiunt intenſionē ſunt. 3. motus & duæ mutationes

Aduertendum ſecundo, quod in motu a contrario in contrarium, cum extrema ſuſcipiunt intenſionem ſunt tres motus, & duæ mutationes, & unūquodq; ex his habet ſuos terminos diſtinctos. Prior mutatio eſt termini a quo, quæ corruptio ſecundum quid eſt, ut in motu a nigro in album: mutatio eſt, ex nigro fit non nigrū, Altera mutatio eſt termini ad quem, quæ eſt generatio ſecundum quid: puta ex non albo fit album,

Motus autem hi ſunt. In termino a quo eſt motus remiſſionis, quatenus ex nigro fit minus nigrum, termini ſunt nigrum, & minus nigrum. In termino autem ad quem, poſtquam iam producta eſt aliqua pars, eſt motus intenſionis a minus albo ad magis album.

Diſtinguūtur autem hi motus inter ſe, & mutationes inter ſe realiter, ſicut & ipſa contraria nigredo, & albedo; motus uero a mutationibus non niſi ratione,

Dicitur ab uno contrario in aliud

At motus tertius eſt ſimpliciter ab ipſo nigro in album, quo motu ſubiectum ipſum mutari dicitur ab uno contrario ad aliud: Et hic differt a motu intenſionis ratione tantum: nam motus a nigro in albū dicit ex ſe incipere extrinſece a nigro, & ē totus proceſſus albedinis: at intenſio per ſe incipit ſolum ab aliquo gradu albedinis, & eſt uia in perfectam albedinem. Nota igitur hos omnes motus, & mutationes, & ipſorum terminos diſtinctos.

1. concl.

His ſuppoſitis ſit prima concluſio. Motus ab albo in nigrum, & uniuerſaliter a contrario in contrarium unus eſt, ſicut ē unus terminus ad quem.

ratio

Hæc concluſio patet ex fundamento priori. Hic enim non eſt motus, niſi uia ipſius termini ad quem, incipiens a termino a quo, neceſſario quidem, ſed extrinſece. cum igitur unus ſit terminus ad quem, unus erit motus.

2. concl.

Secunda concl. Iſte motus, cum unus ſit, ſecum fert mutationes duas, & termini a quo, & termini ad quem.

Ratio

Hæc concluſio eſt nota. nam in omni motu datur generatio unius extremi, & corruptio alterius Nota quod motus eſſentialiter ſit hoc: eſt enim uia in terminum ad quem, qui non eſt ſine hac mutatione.

Nota

Nota tamē, quod motus non diſtinguitur realiter a mutatione termini ad quē, ut diximus; diſtinguitur tamen a termino a quo, & ipſius mutatione.

Ad arg. D. Th.

Et per hoc ſoluitur argumentum pro S. Tho. & aliis. Dicimus enim in motu ex contrario in contrarium eſſe duos fluxus ſed ſolum termini ad quem eſſe motum, termini uero a quo fluxus mutatio quædam eſt.

3. cond.

Tertia concluſio. Illa uia termini ad quem, quæ motus dicitur, licet re unus ſit, at rationem diuerſam habet: eſt enim receſſus a termino a quo, acceſſus uero ad terminum ad quem; & ſic intelligendus eſt Ariſtoteles.

Nota

Notandum uero, quod latitudo termini ad quem ſecundum intenſionem uel extēſionem ſe habet, ſicut ſpatium in motu locali in hoc, quod in illo eſt motus, non autem in termino a quo ſpatii.

Ad arg. 2. [illegible]

Ad argumenta Pauli reſpondetur, Licet enim pro nobis ſit, tamen quia aliter intendit Paulus dicere, ſolui debent. Ad primum dico, quod deperditio albedinis nō eſt motus, ſed mutatio, cuius terminus ultimus eſt, non album: extrinſece n. terminatur in nigrum: Ob id diſtinguitur a mutatione, quæ eſt acquiſitio nigredinis, quæ ad alium terminum habet.

Ad 1

Ad 2

Ad aliud, nos fatemur illos non eſſe motus, ſed mutationes.

Ad 3

Ad tertium negamus acquiſitionem albedinis, & deperditionem nigredinis eſſe motus contrarios, & probatio eſt falſa. Nam deperditio nigredinis nō terminatur in nigredinem, ſed non in nigredinem nō nigredo autem, & albedo non opponuntur: ob id nec illæ mutationes, nec motus. quamuis motus eſſe fateamur, quod quidem non ita eſt.

Obiec.

Sed poſſet replicare, Sumo intenſionē,

&

g

& remiſſionē cum aliquid ex nigro fit album: tunc intenſio terminatur in album, remiſſio in nigrum. ergo ſimul ſunt contrarii motus.

Solut.

Dico, quod intenſio non in album, ſed in magis album terminatur, remiſſio uero non in nigrum, ſed in minus nigrum tendit. Minus autem nigrum, & magis album non ſunt ſimpliciter contraria, ſed minus nigrū magis nigro, magis album minus albo opponuntur: ob id illi motus non ſunt contrarii, hi autem ſunt. Ex minus nigro in magis nigrum, & ex magis nigro in minus nigrum, nempe intenſio, & remiſſio eiuſdem formæ, & hi motus nunquam ſimul ſunt. Diuerſarū uero formarum non ſunt contrarii, imo ſimul ſunt, nec unum abſque altero fit.

Caput Sextum.

Quoniam autē motui. Tex. LIII.

De contrarietate quietū cū motu

Poſtquam dixit de contrarietate motuum, nunc de contrarietate quietis cum motu tractat. Primo tamen oſtendit, aliter motum motui, aliter quietem motui eſſe contrariam. Motus .n. motui eſt contrarius ſimpliciter .i. perfecta contrarietate: at quies opponitur motui priuatiue, priuatio autem quodāmodo contraria dici poteſt.

Aliter motus motui & aliter quies motui eſt contraria

Suppoſito tamen quietē motui eſſe cōtrariam, dicit, non quietem quamcunq;, ſed quæ eſt eiuſdem generis opponi motui: ut quies in loco motui in loco, quies in qualitate motui in qualitate opponitur ſimiliter in quantitate.

Quies motui cōtraria debet eſſe in eodem genere

Hoc tamen eſt loqui in cōmuni: & in uniuerſali. adhuc .n. reſtat examinandum, quę quies in loco cui motui in loco opponitur: an quies in termino a quo motui ab illo termino an quies in termino ad quem. Idem eſt dubium in aliis motibus.

No. quid ſit quieſcere in aliquo

Et aduerte, ꝙ quieſcere in aliquo, eſt ab illo, uel ad aliud non moueri, ſed in eo ſtare: ut eſſe album, eſt quieſcere in albo. Idem eſt in aliis motuum generibus, & ſpeciebus.

Manifeſtū eſt igitur quod quia in duobus. Tex. LIIII.

Duplex quies, & quæ cui motui ſit contraria

Oſtenſurus, quæ quies motui opponatur, diſtiguit duos terminos in motu quolibet eſſe, ac conſequēter duas quietes. Eſt terminus a quo & quies in termino a quo: eſt terminus ad quem, & quies in termino ad quem. Ex his duobus quietibus ea, quæ eſt in termino a quo cōtrariatē ipſi motui. ut qeſcere ſub albo, opponitē motui ab albo in nigrū, non aūt quieſcere ſub nigro.

Quæ quies cui quieti ſit contraria

Conſequenter, quietes ſub terminis a quibus motuum contrariorum, ſunt inuicem contrarię, ut quies ſub albo, quę opponitur motui ab albo in nigrum, & quies ſub nigro, quę opponitur motui, a nigro in album. Quod aūt hæ quietes cōtrariæ ſint, probat: Quia incōueniēs eſt, ꝙ motus ſint cōtrarii, & nō quietes. Quaſi dicat. q̄cunq; ſunt contraria contrariis, ſibi inuicem ſunt contraria, ſed quietes terminorum a quibus, ſunt contrariæ motibus contrariis. ergo & ipſæ ſunt contrariæ. Maxima eſt Topica illa maior. Vnde concludit, quod quis in ſanitate opponitur quieti in ægritudine, & opponitur motui a ſanitate in ægritudinem.

Et autem, quæ eſt ex ægritudinem in ſanitatem.

Quies cui motui nō opponitur

Cum dixiſſet quiete in ſanitate opponi motui a ſanitate in ægritudinē, dicit modo non opponi motui ab ægritudine in ſanitatem, tunc enim eſſet iam quies in termino ad quem eſt abſque ratione quietem in tali termino ad quem motui opponi, & probat.

1. ratio Ariſ.

Ratio autem eſt. Motus ex ſe tendit in quietem termini ad quem, in quo ſtat, & quieſcit res: unde motus, quietatio quædam, i. uia in quietem dicit poteſt; quæ partim eſt cum ipſo motu. Nam quod mouetur, partim quieſcit ſub parte termini ad quem, & partim ad reliquas mouetur partes, ergo non eſt contrarius ipſi quieti. non .n. contrarium

in ſuum

in ſuum contrarium tendit.

Dubium Dices. Quamuis quies ſub termino ad quem motus non ſit contraria motui, nō ob id erit contraria quies ſub termino a quo illius motus: ſed quies in termino al terius motus.

Solut. Hoc autem reiicit Ariſtotel tanquam manifeſte falſum. Vnde concludit, quie tem ſub termino a quo eſſe motui con trariam.

2. ratio Et poſſumus nos aliam rationem hu ius manifeſtiorem dare; Quia illa quies motui opponitur, qui ponit potentiā ad illum motum, (eſt enim quies priuatio) ſed quies in termino a quo ponit potētiā ad motum (tunc enim nondum eſt motus factus) cum autem eſt quies termini ad quem, iam amplius motus non eſt, cum ſit cōſummatus, illa ergo quies termini a quo motui opponitur. V. g. quod quieſcit in albo eſt in potentia ad motum ab albo in nigrum, non autem quod quieſcit ſub nigro, Quod enim in actu eſt, non eſt in potentia ad actum illum.

Quibus autem non ſunt contraria. Tex. LV.

De cōtra rietate quietis cum mu tatione Intendit modo docere, an mutationi quies opponatur. Ac primo repetit. quæ mutatio mutationi opponatur, cum inquit, Mutatio fit in his, quæ nō habent contrarium. i. fit no inter, contra ria; tunc mutatorum contrarietas eſt pe nes eūdem terminum poſitiuum, qua tenus una eſt ab ipſo, altera eſt ad ipſum mutatio. non autem eſt, ſicut in ea muta tione, quæ eſt ab ente in ens. i. a contrario in contrarium, quę motus eſt.

Quæ mu tatio cui mutatio ni oppona tur

No in mutatio ne non ē proprie quies Oſtendit ſecundo, quod in mutatione nō eſt proprie quies, ſed immutatio quæ dam: ut eſſe ignem eſt immutatio quæ dam oppoſita mutationi ab igne in non ignem.

Quæ immu tatio cui quieti op ponatur Oſtendit tertio, quod cum in mutatio ne detur unum ſubiectum ſub utroq; ter mino contradictorio, puta materia: extre mum enim unum non eſt ſimpliciter ne gatio, ſed priuatio ponens ſubiectum in potentia. tunc immutatio ſub termino a quo, opponetur mutationi, ſicut quies motui, ut eſſe non ignem opponitur mu tationi a non igne in ignem, & eſſe ignē mutationi ab igne in non ignem. Idem id mutatione accidentis.

Quæ quie tes immu tationum opponan tur Pari ratione quietes terminorum a qui bus ſeu immutationes oppoſitæ ſunt; ut immutatio ſub ente immutationi ſub nō ente; idem in particularibus terminis.

Si uero non eſt aliquid id, quod non eſt.

Dubium Cum dixiſſet, illud non eſſe dice re ſubiectum aliquod, dubium ponit. Si illud eſſe puta negatio & nihil, tunc immutatio in ente cui immutationi opponeretur, nam non eſ ſet non entis, & nihil immutatio.

Nota Hæc autem uerba rationem indicant, propter quam nō ens dicatur ſubiectum, quia nempe immutatio ſub ente non ha bere contrarium: & ob hoc Ariſtot non ſoluit dubium, quia ipſius ratio eſt ad in conueniens ducens.

Probat autem duo, quæ diuerſa. Alte rum eſt, quod illa immutatio non ſit di cenda quies; ſi enim quies eſſet, tunc non omnis quies eſſet contraria motui quod eſt contra communem ſententiam. Id. n. quieſcit, quod moueri aptum eſt. Aut ſe quitur, quod generatio eſſet motus, quod etiam falſum eſſe ſuperius dictum eſt. Ve rum, eſt q licet quies non ſit, habet ſe ta men ſicut quies, quia utraq; priuatio eſt, hæc motus, illa mutationis.

Alterum, quod dixit, eſt. quod immuta tio ſub termino a quo opponitur muta tioni, & hoc dicit, puta, quies; ſeu immu tatio, quæ eſt ſub ente, opponitur muta tioni ſub non ente, aut nulli, ſi non ens ni hil eſt: Opponitur præterea corruptioni, quæ eſt ab ente, & nō generationi: Ratio nē eandē dat, quia generatio tendit in ip ſam immutationem ſub ente. corruptio uero recedit ab ipſa: ergo talis immu tatio ſub ente eſt corruptioni, quæ ab ente eſt. non autem generationi contra ria eſt: illa au tem eſt ter minus a quo corru ptionis.

Dubita

Dubitabit autem aliquis. Tex.LVI.

Aliut modus cõtrarietatis in motibus, & quietib. ſ penes uiolentũ & naturale dub. Ari.in tex.

INtendit alium modum contrarietatis ĩ motibus, & quietibus cõſtituere, nempe ſecundum uiolentum, & naturale, ac ob id dubium quoddam proponit. Nẽpe, quare in motibus ſecundum locum inuenitur quidam ſecundum naturam, quidã præter naturam, non autem aliis hoc motibus ineſſe uidetur. Quod in motu locali id ſit, notum eſt; quod uero non inſit aliis motibus, inductione manifeſtat, diſcurrendo per contrarios motus, & mutationes cuiuſque generis, in quibus uterq; motus contrarius ſecundum naturam ineſſe uidetur. Et litera ſatis eſt nota: ſunt enim exẽpla uaria.

At ſi eſt, quod uiolentia fit. Tex.LVII.

Sol. Ari.

DEterminat dubium, dicens: Quod ſi præter naturam dicatur id, quod ui aliqua fit, puta, quod uiolẽtum dicitur: utique accidit etiam omnibus aliis motibus, & mutationibus uiolentum eſſe, & naturale: & ſic quædã eſt corruptio uiolenta, quædam naturalis. Similiter in generatione, & in augmentatione, & diminutione: ut quæ augentur præter tempus propter alimentum delicatius, dicuntur augeri uiolẽter, quæ uero ſecundũ tempus debitum naturaliter.

Nota

Notandum eſt autem, quod corruptio ſeu mors, ſi ad materiam nudam referatur naturalis dicitur: at ſi ad diſpoſitiones cõparetur, quædam eſt naturalis, puta, quæ ex defectu diſpoſitionum in ſe prouenit, ut eſt mors in ſenibus: quædã uiolẽta, quę ab extrinſeco prouenit, ut interfectio: & hæc dicitur mors præter fatum.

In alteratione autem quo pacto Tex. LVIII.

IDem eſſe in alterationibus docet. Eſt enim quædam uiolenta, quædam naturalis, ut ſanari in diebus iudicatoriis, & criticis, naturale eſt: at ſanari in diebus nõ indicatoriis, uiolentum eſt. Vocat. n. dies iudicatorios, quibus morbus, & natura ſẽſibiliter pugnat: non enim pugna cõtinua eſt ſemper.

Concludit generationem contrarii corruptioni, & alteri generationi, quarũ una eſt naturalis, altera uiolenta: ſimiliter de corruptione. Nec hoc eſt inconueniens: nã contrarietas ſecundum uiolentum, & naturale eſt, ut ſic. i. ſecundum qualitatem: at ea contrarietas, quę eſt inter generationem, & corruptionem, eſt ſecundum ſpeciem & ſubſtantiam, quod ſupra declarauimus.

Omnino igitur contrarii motus Tex. LIX.

COncludit ſic. motus, & quietes contrarietatem habere eſt. n contrarietas motuum ſecundum ſpeciẽ, quę eſt penes terminos ad quos: Cum tamẽ uterque motus eſt naturalis aut uiolentus. & tunc motus hi contrarii ſunt diuerſorum mobilium: ut motus ignis ſurſum, & terræ deorſum contrarii ſunt. Et alia contrarietas motuum ſecundum uiolentum, & naturale. & ſic duo motus contrarii eiuſdem mobilis eſſe poſſunt, ut motus ignis ſurſum, & eiuſdem deorſum. Similiter lapidis.

Et quietes etiam ſimiliter. Tex.LX

Quietes es contrarias eſſe ſecũdum uiolentũ & naturale

QVietes etiam cum motibus ſecundum uiolentum, & naturale opponi docet. Cum n. quies naturalis ẽ, & motus uiolentus eſt: cum uero quies uiolenta eſt, motus naturalis eſt: loquendo de locali motu, ut quies lapidis deorſum naturalis eſt, eius cõtrarius motus a deorſum in ſurſum uiolentus. Vlterius, quies lapidis in aere uiolenta eſt, eius autẽ contrarius motus in deorſum naturalis ẽ. Similiter in aliis mobilibus.

Habet autem dbitationem. Tex.LXI.

1. dubiũ an quies uiolenta generetur

DVbia aliquot proponit, quorum primum eſt. An quies, quæ nõ ſemper eſt, qualis eſt uiolenta, generatur, & producatur, & quieſcere ſit idem, quod ſtare. ideſt ſuppoſito

quod quies in motu ſit ſtare, & ceſſare, ut uero eſt.

Quod nõ 1. ratio

Si igitur quies, quæ non ſemper eſt, generatur, quies uiolenta eius, quod uiolenter mouetur, generabitur, ut quies lapidis ſurſum. Sed quod hoc fieri nõ poſſit, probat. Si enim illa quies producitur, tũc producitur illo motu uiolento, quia non eſt alia productio. Et hoc eſt, quod dicit, (quod ſurſum ferebatur uiolentia, ſtabat) n. ille motus ſurſum uiolẽtus tendebat in ſtatum, & quietem: ſed hoc uidetur falſum & probat duplici ratione.

Prior eſt: quod ſtat. i. quod ad quietem fertur, uelocius fertur in fine motus, quã in principio, & medio: ut patet de his, quæ naturaliter mouentur in ſua loca: impetu n. maiori feruntur, cum proprius loca ſunt naturalia. at quod uiolentia fertur, remiſſius eſt in fine; ergo non propter quietẽ fertur: quies igitur uiolenta non producitur.

2. ratio

Altera ratio eſt. Quia non dicitur proprie quieſcere: niſi quod eſt in ſuo loco naturali; nec ergo motus tendit in quietem, niſi is, quo in proprium locum fertur, aut proprio loco accedit.

Nota Aliter ſe hẽt quies in motu naturali, & aliter in uiolẽto

Aduertendum uero, quod aliter ſe hẽt quies in motu naturali, aliter in uiolento. In naturali eſt intenta ab ipſo mobili per ſe, & a uirtute ipſius, quæ per ſe attingit illam quietem, ſicut calor calorem productum. At in uiolento non eſt intenta, nec per ſe prouenit ex aliqua uirtute operante, ſed potius deficiente: eo n. quod impetus impreſſus uiolenter, finitur, fit quies; impetus tamen, & uirtus illa non per ſuã efficientiam, ſed per ſui deficientiam, quietem talem facit: in naturali uero per efficientiam. Et hoc eſt, quod hic docet: quod quies uiolenta per accidẽs producatur: & argumentum eſt: quia in fine motus, cum quies eſt, deficit, & remittitur uirtus, quæ illam p roductura erat: quod non eſſet, ſi motus ille ex ſe in quietem tenderet.

Hæc autem dubitationem. Tex. LXII.

2. dub. an quies termini a quo ſit contraria motui

Alterum dubium proponit contra id, quod dictum eſt, quietem termini a quo motui ipſi eſſe contrariam. Si. n. hoc ita eſt, uidetur duo contraria ſimul eſſe. Nam cum mouetur aliquid in termino ad quem, manet aliquid in termino a quo ſub quo quieſcit mobile. Non. n. inſtanti totus terminus a quo abijcitur, ut dũ motus eſt in album, manet mobile ſub hoc, uel illo gradu nigredinis; ſunt igitur duo contraria ſimul.

Sol. dub.

Reſpondet, id nõ eſſe abſurdum, quod contraria ſecundum aliquid ſui ſimul maneãt, ut quis ſub aliquo gradu nigredinis, & motus ad aliquem gradum albedinis: At duo motus contrarii ſecundum nullũ gradum ſimul eſſe poſſunt: nõ enim ſimul ab albo in nigrum, & a nigro in album unũ moueri poteſt. Ex quo ſequitur, quod magis eſt contrarius motus motui, quam quies motui: hæc enim aliquo mõ ſimul eſſe poſſunt, illa uero minime.

Et de motu, quidem & quiete. Tex. LXIII.

Epilogus dictorũ

Epilogat, ſe iam de motuum unitate & contrarietate dixiſſe: ſimiliter & de quiete.

Nota

Atque in multis codicibus Græcis hic eſt finis libri. ob id reliqua ab Argyropilo, & Vatablo non uertuntur; leguntur tamen a Simplicio, quamuis ipſe iudicet non eſſe Ariſt. At quando quidem a Boetio translata ſunt, non erit inconueniens ipſa exponere.

Dubitabit autem quis, & de ipſo ſtare. Tex. LXIIII.

3. dub. an motus uiolenti terminentur in quiete ſicut naturales

Omnes fere fatentur, Ariſt. hic iterũ proponere duarum ſecundum, an quies producatur, & hæc fuit cauſa, ut exiſtimarentur, non eſſe hæc uerba Ariſt. Sed pace dicam, mihi uidentur iſta eſſe Ariſt. ſi non eſt alia cauſa, cur nõ ſint, niſi quia eſt repetitio eiuſdem. Cõſtat enim eſſe aliud dubium nouum, quod nõ fuit propoſitum. Nempe, an motus uiolẽti terminentur in quiete, ſicut motus naturales, ita ut etiam illis ſit oppoſita quies. & finis ſit quies. Superius. n. dictũ eſt nõ produci quietes uiolentas, in quo ſupponebatur ipſas eſſe. & ſic exponit Albertus, & bene reſpondet, eſſe tales quietes uiolentas.

Et

Et probat dupliciter. Primo: quia motus uiolentus manet, & finitur, cum uiolẽtia finiatur: ergo ſequitur quies. Nã motus non eſt finis motus: aliter motus motu ꝓduceretur, ex quo ſequitur, quod cum illa quies ſit, & non ſit facta, ſ. per ſe, ut ſupra dictum eſt, quod aliquid erit quieſcens, & non eſt factum quieſcens, intellige per ſe. *1. ratio*

2. ratio Secundo probat: Quot modis unũ contrariũ, tot etiam alterum dicitur, ſed motus & ſecundum naturam, & præter naturam eſt. & ergo & quies oppoſita aliqua eſt ſecundum naturam, aliqua præter naturam, & uiolenta.

Quoniam autem eſt quibuſdã motus. Tex. LXV.

4. dub. de pluribus motibus qui uidentur ſibi contrarÿ

DVbitat ultimo. Cum unum uideatur habere duos motus poſitos. v. g. motus ignis ſurſum habet motum terræ deorſum, & motũ etiam ſui ſurſum, uter horum contrarius eſt? Reſpondet eſſe utrũque, ſed differenter; nam motus terræ contrarius eſt, ſed ſicut naturale naturali; nam uterque motus naturalis eſt, quãuis diuerſorum mobilium: at motus eiuſdem cõtrarius eſt, ſicut uiolentum naturali.

Quaſi dicat, poteſt unus motus naturalis habere duos contrarios, unum naturalem pariter, ſed diuerſi mobilis, alterum uiolentum eiuſdem mobilis.

Idem fit in quietibus, Nam quies terræ naturalis in centro opponitur quieti naturali ignis in loco ſurſum, & quieti uiolentæ eiuſdem terrę in loco etiam ſurſum: ex quo colligitur duplex modus contrarietatis in motibus, quietibus, ut dictum eſt.

Forte autem quieti motus.

5. dub. tertiũ proponitur

HAec uerba ultima exiſtimo cum aliis eſſe omnino ſuperflua, ob id non eſſe Ariſt. Proponitur enim dubium tertium præcedens. Quod ſi quies termini a quo motus, contraria eſt ipſi motui, tunc duo contraria ſimul erunt. Soluit eiuſdẽ uerbis repetitis. & tandem epilogum eorum, quæ dicta ſunt, puta contrarietatis, & unitatis motuum, & quietum facit. Sũma breuis eorum omnium, quę circa unitatem, & contrarietatem motus in hoc libro ſunt dicta. At ut magis in promptu habeantur, per aliquot concluſiones eadẽ repetemus. *1. concl*

Prima eſt. Motuum unitas generica, & ſpecifica ab unitate termini ad quem generica, aut ſpecificá conſideranda eſt.

Secunda. Motus unitas numerica, & continuatio ab unitate numerica termini ad quem. ab unitate etiam numerica mobilis per ſe. & a tempore non interrupto per aliquam quietem peti debet. 2

Tertia. Motus contrarii ſecundum ſpeciem ſunt, qui a terminis a quibus contrariis ad terminos ad quos contrarios tẽdunt. 3

Quarta. Quies ſub termino a quo cõtraria eſt motui ab eodem termino. duæ uero quietes ſub terminis a quibus motuũ contrariorum contrariæ ſunt. 4

Quinta. Duo motus contrarii diuerſorum mobilium poſſunt eſſe, quorum uterque ſit naturalis, ut motus terræ deorſũ, & ignis ſurſum: aut quorum uterque ſit uiolentus, ut motus terræ ſurſum. ignis deorſum. 5

Sexta. Duo motus contrarii eiuſdem mobilis ſic ſe habent, ut ſi unus naturalis eſt, alter uiolentus erit. 6

Septima. Idem de quietibus inter ſe contrariis: utraque enim poteſt eſſe naturalis diuerſorum mobilium, ut quies ignis, & terræ in locis propriis: aut utraque uiolenta, ut e conuerſo terræ ſurſum, ignis deorſum: eiuſdem mobilis. una eſt naturalis. altera non. 7

Octaua. Si quies naturalis eſt, motus cõtrariis uiolentus eſt, ſi uiolenta, tunc motus, naturalis. 8

Notã Notandum autem, quod contrarietas ſecundum uiolentum, & naturale eſt ſecũdum qualitates motus, altera uero eſt ſecundum motus naturam, quæ in terminis conſiſtit. Hæc de libro quinto.

FINIS LIBRI QVINTI.

IN LIBRVM SEXTVM
PHYSICORVM,
Caput Primum.

Si autem eſt continuum, & tangens. **Tex. I.**

Int. Ari. de diuiſ. partium quantitatiuarum & earũ ordine

QVID in hoc libro Ariſtoteles intendat, non eſt difficile comperire. tractat enim de diuiſione partium quantitatiuarum motuum, quas habent a ſpatio, & tempore, quibus fiunt. Similiter de ordine harum partium.

1 concl. celebris Ari. nullum continuum componitur ex indiuiſibilibus

Præmittit autem ante omnia cõcluſionem hanc. Nullum continuum ex indiuiſibilibus compoſitum eſſe. ſed ex cõtinuis, & iterum diuiſibilibus.

Suppoſitũ

Hanc autẽ multipliciter probat, ſuppoſitis definitionibus traditis in libro quinto continui, contigui, & conſequenter. Sunt n. continua, cuius ultima ſunt unũ. Contigua, quorum ultima ſunt ſimul. Cõſequentia, inter quę nihil mediat eiuſdem generis.

1 ratio

Ex definitione igitur continui, & contigui, probat continuũ non componi ex indiuiſibilibus, ſic. Si ex his cõponeretur cõtinuũ, tunc indiuiſibile eſſet continuũ cũ altero indiuiſibili uel contiguum: ſed nõ poteſt id eſſe. Probatur: Nã non habet ultimũ, quod indiuiſibile eſt: quod. n. habet ultimum, habet partẽ, quæ non ſit ultima nam relatiuũ eſt ultimum, quod igitur indiuiſibile eſt in ſe, non habet ultimũ. non ergo alteri continuum eſt, aut contiguũ.

Nota

Nota, quod iſta ratio principaliter adducta eſt ad probãdum indiuiſibile non eſſe continuum indiuiſibili. At quia probatio nempe non habere ultimum, etiam probat, non eſſe contiguum. ob id ſimul eſt utrunque probatum. ſed non ex directa intentione.

Vnde etiam, quod dicitur de puncto reſpectu lineæ idem dicit de linea reſpectu ſuperficiei, & de hac reſpectu corporis.

Amplius neceſſe eſt, aut continua. **Tex. II.**

2. ratio

ALteram facit rationem ad eandẽ concluſionem probandam. Si continuum ex indiuiſibilibus componitur, aut illa ſunt inter ſe continua, aut contigua aut conſequentia. ſed nihil ex his poteſt eſſe Primum, non poſſunt eſſe continua, ut in præcedenti ratione probatum eſt. Quod autem contigua, & ſe tangentia non ſunt, probatur. Omne quod tangit alterum, aut tãgit, ut totum totũ, aut ut pars totum aut ut pars partẽ. ſed nullo ex his modis punctum punctũ, aut indiuiſibile indiuiſibile poteſt tangere, ita, ut continuum faciat.

Tamen illa maior eſt explicanda. tunc totũ totum tangit, cum unum ſecundum ſuas omnes partes ſimul eſt cum altero. quod non poteſt eſſe, niſi penetretur cum ipſo. Cũ uero non ſecundum omnes ſuas partes, ſed ſecundum aliquas, tunc ſe tangunt, ut pars partem. Cum uero aliqua unius pars omnes alterius partes tangit, & cum eis penetratur, eſt ſicut pars totũ. Modo eſt argumentum. Cum punctum non habeat partes, magis inerit illi tactus, quo totum tangit totum. ſi ergo punctum tangit punctum, ut totum totum, nõ poteſt continuum ex illis componi. nam continuum habet partem extra partem ſitu, & loco diſtantem. at cum totum totum tangit, non eſt ſitus, nec locus diuerſus.

Indiuiſibile additum indiuiſibili non efficit maius

Et nota hãc eſſe ualidiſſimam rationẽ, qua probatur, indiuiſibile additum indiuiſibili, non facere ipſum maius, nec continuum.

Tertiam partẽ argumenti probat, quod non ſe habeat conſequenter. Quia cum

duo

duo indiuiſibilia non ſint contigua, ut probatum eſt, erit medium; & ita non erunt conſequentia.

Dubium. Dices, non ſat eſt, eſſe medium, niſi ſit eiuſdem generis.

Solut. Reſpondeo, quod bene procedit Ariſtoteles. Nam ſi inter duo indiuiſibilia data mediat continuum, ut inter duo puncta, linea, cum in quolibet continuo ſit indiuiſibile, ut in qualibet linea punctum; erit profecto medium eiuſdem generis. Vnde non eſt accipere in linea aliqua duo puncta ita coniuncta, quin aliud ſit intermedium, cum inter quælibet puncta mediet linea, in qua adhuc ſunt puncta.

Amplius autem diuideretur.
Tex. II.

3. ratio ex diuiſ. continui. TErtiam ponit rationem. Si continuum ex diuiſibilibus eſſet cōpoſitum, utique in ipſa diuideretur. Nam res diuiditur in ea, ex quibus compoſita eſt. Si ergo continuum diuiditur in diuiſibilia, iam non diuiditur in ſē per diuiſibilia. Hæc autem eſt continui definitio puta, quod in diuiſibilia ſemper diuiſibile eſt.

Quod inter indiuiſibile mediet cōtinuum Statim interponit uerba, quibus probat inter indiuiſibilia mediare continuū, ut inter puncta lineam: ut exponit S. Thomas: & probatio eſt. Cum inter indiuiſibile, uel non. Si non, erit indiuiſibile, & ita erunt duo indiuiſibilia mediata. Si diuiſibile, uel in ſemper diuiſibilia, uel non. Si non, peruenietur ad indiuiſibilia, contra dictam definitionē: & præterea quia tunc indiuiſibilia ſimul erunt. Si uero in ſemper diuiſibilia diuiſibile eſt, erit contiguū. Vnde inter duo indiuiſibilia continuum eſt medium. Quod autem continuum ſit diuiſibile ſemper in diuiſibilia, probat. Quia ſi indiuiſibilia non diuideretur, ex indiuiſibilibus conſtaret: & ita indiuiſibile tangeret indiuiſibile, quod eſt contra id, quod iam probatum eſt.

Eiuſdem autem rationis eſt.
Tex. IIII.

QVod dixit de magnitudine, nempe non componi ex indiuiſibilibus, ſed ex diuiſibilibus, idem de tempore, & de motu dicendum, cenſet. Sunt enim omnia hæc eiuſdem rationis quantum ad hoc: uel enim omnia conſtant ex indiuiſibilibus, uel nullum ipſorum: non enim ſtat unum conſtare, & non aliud. *Quod ſit eadem rō de tempore, & motu, quæ de magnitudine.*

Manifeſtū eſt autem ex his.
Tex. V.

MOtum diuiſibilem, ſicut magnitudinem, nunc probat, & eſſe eiuſdem rationis: poſtea de tempore probabit. Cum enim motus magnitudini, & ſpatio correſpōdeat, pars motus parti ſpatii correſpondebit, & æquabitur: ſi ergo magnitudo A, B, C, componitur ex indiuiſibilibus, puta, A, & B, & C, e uerſa, motus D, E, F, quo mobile P, mouetur, conſtabit ex indiuiſibilibus, puta, D, & E, & F, ita ut ſingula ſingulis magnitudinis indiuiſibilibus æquentur, & reſpondeant, puta D. ipſi A. E, ipſi B. F, ipſi C: eadem igitur eſt ratio magnitudinis, & motus ſimul.

Si igitur præſente motu.
Tex. VI.

4. ratio ex motu QVartam rationem intendit conficere ad eandem concluſionem ſuperius propoſitam, quæ ſumitur ex motu, ad quem ſuppoſuit fundamentum unum in textibus duobus præcedentibus, Nempe, ſi magnitudo ex indiuiſibilibus componeretur etiam motus componeretur; quod falſum probabit. *Suppoſ. 1*

Suppoſ. 2 Supponit tamen primo alterum fundamentum: Nempe, cum motus eſt, tunc rem moueri: & cum res mouetur, motū eſſe: & ſic motus ex indiuiſibilibus eſt, etiā ipſū moueri: Ex priori autem fundamēto cōcludit: Cū aliquid mouetur per

illam magnitudinem A B C, motu . DE F. tunc per ſingulas partes illius magnitudinis mouebitur ſingulis partibus motus, ut per A, motu. D, per B, motu E, per C, motu F. Nam ſicut motus totus toti ſpatio reſpondet, ita partes motus partibus ſpatii reſpondebunt: & ut quod mouetur per totum ſpatium toto moto mouetur, ita per partem ſpatii parte motus mouebitur: quod probat eſſe non poſſe.

Si igitur neceſſario eſt id, quod mouetur. Tex. VIII.

Quod per ſingulas magnitudinis partes indiuiſibiles motus fieri non poſſit, probat. Id, quod mouetur, dum mouetur, non dum peruenit ad id, quo mouetur: & prius eſt moueri, quam motum eſſe: Sed quod indiuiſibile eſt, non habet quo motus eſt, & unde motus eſt; igitur quod per indiuiſibile mouetur, ſimul mouetur, & motũ eſt: ſimul eſt in eo, quo mouetur, & unde mouetur: hoc autem impoſſibile eſt: ergo impoſſibile etiam eſt in partibus illis ſociis aliquod modo motum eſſe.

Excludit reſpõſionẽ quandã.

Quod ſi dicas quod per indiuiſibile mouetur, non ſimul eſt, unde eſt motus, & quo motus tendit: ex hoc iam ſequitur profecto, ipſũ eſſe indiuiſibile: oportet enim in ipſo dare medium, in quo ſit uerũ dicere, quod nec quieſcit hoc enim eſt ſub termino a quo, nec motũ eſt: hoc enim eſt, ſub termino ad quem, ſed mouetur: hæc autem repugnant indiuiſibili; impoſſibile eſt ergo in partibus illis ſpatii datis motum fieri, aut rem moueri: & tamen poſitum eſt in illis partibus motum eſſe: contingit ergo motum eſſe, & rem non moueri contra ſuppoſitionem.

Si uero per totum ABC. Tex. VIII.

Excludit alteram reſpõſionẽ inferens plura inconuenientia

Excludit, quod poſſet reſponderi, nempe, quod mobile mouetur per totam magnitudinem ABC. non tamen per ſingulas eius partes. hoc impugnat inferens multa inconueniẽtia.

1. inconueniens

Primum eſt. Si non eſt motus in ſingulis partibus, puta in A, nec in B, nec in C: tunc motus ex nõ motibus componatur.

2. inconueniens

Quod ſi hoc ita ſit, infertur primũ inconueniens, quod aliquid motum eſt qd nunquam motum fuit. Si enim per totã ſimul magnitudinẽ motus eſt, in hac magnitudine res eſt mota; & tamen ſi in illa parte præceſſit motus, eſt mota nullo præcedente motu: quod impoſſibile eſt. Similiter tranſiuit ſpatiũ nunquã tranſiens, & erit tranſiuiſſe, non precedente tranſitu.

Si igitur neceſſe eſt, omne aut quieſcere. Tex. IX.

1. inconueniens

Infert tertium inconueniens. Si enim in ſingulis partibus nõ mouetur, quieſcit: nam mobile, cum non mouetur, quieſcit: quod ſi in omnibus quieſcit partibus, tunc dabitur, quod idem ſimul quieſcat, & continuo moueatur: nam per totam illam magnitudinem mouebatur ſimul, & quieſcebat.

Obiec. & Solut.

Dices, quieſcebat ſecũdum partes, mouebatur ſecundum totum. Hoc reiicit; nã partes omnes totum ſunt: ſi igitur ſecundum omnes partes quieſcit, ſecundum totum quieſcit.

4. inconueniens

Vltimum infert inconueniens. Vel illo indiuiſibili, in quo quieſcit, eſt motus, uel non. Si non, motus ex non motibus eſt. Si uero eſt motus eſt abſurdum contra fundamentum, nempe, motu præſente res quieſcit, & non mouetur.

Perinde autem neceſſe eſt. Tex. X.

5. ratio Ariſt. ex tempore.

Argumentum aliud a tempore ſumit. Nempe, quod ſi ex indiuiſibilibus magnitudo conſtat, pariter & tempus: at cum tempus non cõſtet, nec magnitudo. Prius tamen aſſumit, quod conuertantur in diuiſibilitate tempus, & magnitudo, ita, ut ſi unum ex indiuiſibilibus, & alterum. Si uero non, nec alterum componatur.

Si tẽpus diuiſibilẽ ſit, ẽt ma

Probat primum, quod ſi unum ſit diuiſibile, & ſit alterum. Demus magnitudinem ex indiuiſibilibus: ſi mobile unum ę. quæ uelox tranſit, tanto tempore illã, ipſius

ſius medietatem in medio tranſiuit tempore: ergo ſi magnitudo diuiſibilis eſt; etiam erit tempus. Econtra, ſi in tãto tēpore illud mobile tranſit magnitudinem in medio tanſibit medietatem: ergo ex tēporis diuiſibilitate colligitur diuiſibilitas magnitudinis in infinitum, id eſt, in partes diuiſibiles.

gnitudo, & contra & alterū ex altero ſequitur

Caput ſecundum.

Quoniam autem omnis magnitudo. Tex.X.I

INtendit iterum oſtendere, ſi magnitudo in magnitudines ſemper diuiſibilis eſt, nec ex indiuiſibilibus componitur ut probatum eſt ex eius continuatione, quod tempus pariter nec ex diuiſibilibus componitur, ſed in partes iterum diuiſibiles diuidatur. Eſt autē probatio notāda.

2. fund. Ari. ſeu ſuppoſitio tripartita. De uelocitate, & tarditate mobilis.

Supponit tamen duo, quorum primū eſt, quod ſequitur ex diuiſione magnitudinis data, puta, uelocius mobile in tempore æquali tanſire maius ſpatium, & in minori aliquando maius, aliquādo ęquale, quam tardius mobile.

1. partis probatio

Has tres partes ordine probat. Primo quod in æquali tēpore uelocius mobile tranſeat maius ſpatium, quam tardius B, ſit ſpatium, per quod motus eſt. C D. Tūc eſt argumentum. Velocius mobile citius peruenit ad terminū motus, quā tardius: ergo in eo tempore, quo, A, uelocius eſt in D, ipſum, B, quia tardius eſt, non dum peruenit ad D, ſed eſt circa ipſum, quod eſt minus ſpatium: ergo in eodem tempore uelocius tanſit maius quam tardius.

At uero, & in minori plus. Tex. XII.

2. partis prob.

ALteram probat partem, quod in minori tempore plus ſpatii tanſit uelocius, quam tardius. Probatio eſt. Signetur ex probatione præcedenti illud punctum in quo B, tardius fuit, quando A, uelocius fuit in D, ſit, B, diſtans per aliquod ſpatium in D, in eodem tēpore. FG. Sed inter hos duos terminos eſt ſpatium medium, nempe ultra terminum tardioris, in quo fuit ipſum A, qui terminus ſit H. hoc ſpatium erit maius, quam ſpatiū tardioris, cum ſit aliquid plus, erit etiam minus ſpatio priori uelocioris, cum ſit aliquid minus: tempus ergo erit etiam minus, quam præcedens, quod erat æquale cum tempore. tardioris. ergo in minori tempore, quod ſit CH, uelocius tranſit plus ſpatii, quam tardius.

Manifeſtum autem eſt. Tex. XIII.

3. partis prob.

PRobat tertiam fundamenti partem, nēpe, quod uelocius, mobile in minori tempore tranſit æquale ſpatium, quod tardius mobile in maiori tempore tanſit. Supponit duo. Alterum, quod iam probatum eſt, quod in minori tempore tardius uelocius maius, quā tardius: Alterum, quod idem mobile ſecundum ſe, id eſt, nulla facta ad alterum comparatione, ſed ipſum ſolum, ſiue ſit tardum, ſiue ſit uelox in tanto tempore tanſit tantum ſpatium, in maiori maius, quam in minori: & in minori minus ſpatium, quam in maiori: & deducit hoc ad exemplum.

Nota

Vbi aduertendum, quod ex ſuperiori fundamento datur ſpatium maius, quod uelocius tanſit, dum tardius tanſit ſuum ſpatium minus in tēpore æquali. Vlterius in ſecūda parte fundamēti datꝰ maius ſpatium, quod uelocius tranſit in minori tēpore, quam ſit illud ſpatium tardioris.

1. ratio Ariſ.

Spatium hoc uelocioris uocatur LM. ſpatium minus tardioris. LO. tempus uelocioris E R. tempus tardioris, quod maius eſt; QY. Dicit igitur, quod uelocius moueatur per L M, & L O. clarum eſt, quod cum L. M, ſit maius quam L O, tempus, quod uelocius conſumit in LM: erit maius quam quod conſumit in LO. quod tempus dicatur Q S, Ex his argumentatur, Si tempus

pus, Q R. quod uelocius conſumebat ſibi magnitudine, L. M. eſt minus, quam tempus, Q. Y. quod tardius conſumebat in magnitudine minori, L. O. & tempus Q. S. quod uelocius conſumit in eadē L. O. eſt adhuc minus, quam quod conſumebat in L. M. profecto tempus Q. S. minus multo erit, quam Q. Y. tempus tardioris in eadem magnitudine. eſt enim tempus hoc minori minus. Hæc eſt litera Ariſt.

Senſus rō nis Ariſ.

Sed ſenſus literæ hic eſt ex ſecūda parte fundamenti. Velocius trāſit maius ſpatium in minori tempore, quam tardius; ergo idem uelocius tranſibit æquale adhuc in minori tempore: æquale enim eſt minus reſpectu illius, quod uelocius tranſibat. Accipe exemplum, Si media hora uelocius mouetur per leucam integram, & tardius in maiori tempore puta hora, mouetur per minus, puta, per tres partes ipſius. uelocius in multo minori mouebitur per illas partes tres, nam ſi leucam perambulabat in media hora, quæ minor erat tēpore tardiori, tres partes ſolum in minori, quam media hora perambulabit: ergo æquale ſpatium percurrit uelocius in minori tempore, quam tardius.

Amplius autem ſi omne. Tex. XIIII.

Altera ratio ad idem

IDem alio argumento probat. Velocius tranſeat æquale ſpatium cum tardiori: peto, uel in eodem tempore, uel in maiori, uel in minori. Si in eodem erit æque uelox, & non uelocius iā. Si in maiori, erit tardius: debet ergo in minori, ut dictum eſt.

Quoniam autem omnis quidem. Tex. XV.

2. fund. Ari. uelocius, & tardius in tempore accidere.

PRopoſito priori fundamento, alterū cōſtituit, nempe uelocius, & tardius in tempore accidere: non enim conſtat abſque tempore.

Hoc ideo ad probationem ſupponit, per uelocius, & tardius temporis diuiſionem oſtenſurus eſt.

Probat autem fundamentum in tertia figura: Omne, quod mouetur, in tempore mouetur. omne, quod mouet tardius, & uelocius mouetur. tardius ergo, & uelocius in tempore ſunt, & per tempus menſurantur.

Ex his fundamentis infert, tempus continuum eſſe, id eſt, in indiuiſibilia ſemper diuiſibile, ut ipſe explicat. quo autem modo ſequatur ex præcedentibus, ipſe deducit in textu ſequenti.

Quoniam enim oſtenſum eſt. Tex. XVI.

Concludit Ariſ. quod ſi tēpus ē ſemper diuiſibile etiā magnitudo.

ARgumentatur igitur ex tertia fūdamenti prioris parte, nempe quod uelocius in minori tempore tranſit æquale ſpatiū. Sit ergo A, mobile uelocius, ſit B, tardius. ſit ſpatiū C D, & tempus F G.

His ſuppoſitis, ſi B, mouetur per C D, in tempore F G, tunc A, cum ſit uelocius, mouebitur per eādem magnitudinem in minori tempore, quia uelocius tranſit æquale minori tempore, Vlterius in illo minori tempore, quod ſit F H. tardius mouebitur per minus ſpatium, quam CD, & ita diuiditur magnitudo. & ſit illa C K. Iterum idem uelocius mouebitur per hāc in minori tempore: & ita diuidetur tempus: unde per idem uelocius, & tardius diuidetur utrumque, magnitudo, & tēpus, quoties ſumimus tardius, ut in argumento patet, diuidimus magnitudinem: quoties uero ſumimus uelocius, diuiditur tēpus.

Vnde concludit, quod cum ſit iſta conuerſio ſemper a tardiori ad uelocius, ſemper erit diuiſio tēporis, nec ad indiuiſibile peruenietur. Similiter in magnitudine: nā ſi ad magnitudinem indiuiſibilem, & tēpus perueniretur, tunc inter uelocius, & tardius non eſſet differentia. imo non eſſet uelox, aut tardum.

Hoc ergo eſt argumentum, quod tandem colligit Ariſtoteles, quamuis argumentum procedat, ſuppoſita magnitudinis diuiſione ad tempus, & ſuppoſita poſtea diuiſione temporis ad diuiſionem magnitudinis, at utrunque debet admitti, & probari ꝑ uelocioris, & tardioris natura.

Simi

Similiter autem manifeſtum eſt. Tex. XVII.

Idē alia rōne probat

IN primis uerbis textus colligit partē concluſionis illatæ ex argumento, ut expoſitum eſt. Poſtea tertium argumentum ponit ad idem probandum, nempe, quod ſi magnitudo eſt continua, etiam erit tempus. Argumentum eſt: quia ita conſuetum eſt dici apud eos, qui de hoc tractant: & rationem ipſorum ponit quia eadem eſt utriuſque diuiſio, intelligē proportionaliter: ut ſi tantam magnitudinem tanto pertranſit tempore, & dimidiam in dimidia temporis & tertiam in tertia, & quartam in quarta parte: eſt igitur æqua utriuſque diuiſio.

Et ſi alterum infinitum. Tex. XVIII.

Altera concluſio ſi magnitudo finita, uel infinita eſt pariter et tēpus & conſimili modo

Duplex infinitū actu, & potentia ſ. diuiſibi

COnſtituit alteram concluſionem de tempore, & magnitudine, puta quod ſi magnitudo finita eſt, uel infinita, pariter etiam tempus: & eo modo, quo finita, uel infinita eſt, etiam & tempus. Diſtinguit autem duplicem modum infiniti. Eſt infinitum actu, quod uocat infinitum ex terminis: eſt infinitum potentia, quod uocat diuiſione: & hæc ex ſuperius dictis patent.

Vult ergo, quod ſi magnitudo, & ſpatium eſt infinitum actu, ſimiliter, & tempus infinitum actu: ſi uero potentia, etiā tempus, potentia, & diuiſione erit infinitum: quod ſi utroque modo, & actu, & diuiſione, ſimiliter etiam tempus.

Quapropter & Zenonis ratio. Tex. XIX.

Soluit arg. Zenonis quo cō tendebat nihil moueri.

EX hac diſtinctione ſoluit argumentū quoddam Zenonis, quo contendebat, nihil moueri. Argumentum erat. In quolibet ſpatio ſunt infinita puncta, & partes: ſed infinita non poſſunt tranſiri, ergo nullum ſpatium tranſitur. Minor probatur. Quia infinitum nō tranſitur, niſi tempore infinito: at quodlibet tempus finitum eſt, non ergo in aliquo tempore contingit moueri per aliquam magnitudinem.

Hæc eſt ratio Zenonis, quam reprehēdit Ariſtoteles tanquam æquiuocam. nam ſumit magnitudinem infinitam in potentia, tempus uero infinitū actu, cum tamen non ita ſumere oporteat, ſed pari ratione utrumque, & tunc uerum eſt. quod ſi magnitudo eſt potentia infinita, ſimiliter & tempus: unde utrumq; infinitū eſt, potētia tamē. Nec eſt inconueniens, magnitudinē potentia infinitam tempore actu finito tranſiri hæc tamē duo fieri nō poſſunt, quod magnitudo ſit finita, & tempus infinitū, aut quod magnitudo infinita, tēpus uero finitū ſūptis finito, & infinito ī actu.

Sic enim magnitudo finita. Tex. XX.

Magnitudo finita non pōt pertranſiri in tempore infinito

PRobat, finitam magnitudinem tempore infinito actu non poſſe pertrāſiri. Argumentum eſt. Detur magnitudo finita A B. & tempus ſit infinitū C. & ſupponitur, quod æqualis magnitudo ab eodem mobili in tempore æquali pertranſitur. Tunc ſumatur aliqua pars temporis finita puta, C D. & ſit argumentum in tempore finito. C D, mobile tranſibit aliquam partem magnitudinis A B, & ſit B E: ergo in æquali tempore finito tranſibit aliam partem tantam, & in alia aliam; finitæ autem partes menſurant, & complent totam magnitudinem, A B, ergo & tempora illa finita partium complent totum tempus totius magnitudinis & ſic finitum eſt, quia ex finitis finite ſumpti conſtat.

At quia illa pars magnitudinis ſumpta poterat eſſe non aliquota, ſed aliquoties ſūpta, aut excederet, aut deficeret a toto ſicut quaternarius reſpectu nouenarii ſubdit parum hoc referre: nam ſi non eſt aliquota illius magnitudinis, aut erit maioris, & hāc nō cōtinget tēpe īfinito ptrāſire.

Amplius autem ſi, non omnem magnitudinem. Tex. XXI.

2 ratio fer. eadē

FErè idem argumentum, alia tamen uia fortiori, proponit, ut uult Themiſt. Sumit enim modo partem aliquotam totius magnitudinis finitę.

& facit argumentum. Non quælibet magnitudo eodem tempore tranſiri debet: ergo ſi totum infinito tempore, aliqua pars finito tranſibitur. Vlterius, hæc pars id tempore finito tranſibitur, & finities ſumpta facit totum finitum: ergo, & tēpus correſpondens parti finitæ, cum ſit æquale alijs temporibus parium æqualium. cum ipſis faciet tempus totum illius magnitudinis finitum.

Quod uero illam partē, quæ eſt totius magnitudinis, non tranſeat tempore infinito. probat. Quia utræque partes tēpus illi parti correſpondētes, terminum habet. Primo ex principio. quia ſicut incœpit motus in ipſa, ita & tempus. At ex parte finis: & patet. quia plus temporis ſequentis conſumitur in toto, quam in parte. habet ergo terminum ex utraque parte, & ex principio cum incœperit, & in fine. cum ceſſet tempus correſpōdens parti: & quod ulterius ſequitur, ſit totius.

Vt ſi eo ad Diui Petri, tempus correſpōdens uiæ uſque Mineruā, finem habet. quod enim ulterius eſt nō illius partis, ſed totius tempus eſt: ergo tempus partis finitū eſt.

Eadem autem demonſtratio eſt. Tex. XXII.

Infinita magnitudo non poteſt per tranſiri tempore finito

Eodem modo docet poſſe probari, infinitam magnitudinem non poſſe tranſiri tempore finito. Sumam enim magnitudinē finitam, & dicā huius tempus finitum eſt: ergo & alterius æqualis, & alterius, & ſic conſumetur tēpus finitum in magnitudine finita.

Alia ratio probans continuum non componi ex indiuiſibilibus

Colligit ex prædictis omnibus, nullum continuum ex indiuiſibilibus componi.

Et per omnia poſita argumenta unum aliud ponit nempe quod ſequeretur indiuiſibile eſſe diuiſibile, quod impoſſibile: & conſequentiam oſtendit in tex. ſequenti.

Quoniam enim in omni tempore. Tex. XXIII.

Suppoſ. 1

Ad probandum ſequelam ponit fūdamentum certum. Quod cum in æquali tempore uelocius tranſeat maius ſpatium, quam tardius, poterit tranſiſſe ſpatium maius in quacunq; proportione: nā maius unum altero multipliciter euenit. hoc autem eſt eſſe uelox tranſire maius in æquali tempore.

Quod ſi ita eſt. detur ſpatium maius quod uelocius tranſit, ſexquialterū ad ſpatium tardioris. tunc unum cōſtabit ex tribus indiuiſibilibus. A B. B C. C D. alterū quod tardioris eſt ex duobus. E F. F G. *Supp. 2*

Et modo argumentum Suppoſito etiā quod tempus, quod uelocius cōſumitur. ſit ex tribus alijs correſpondentibus magnitudini, puta K L. L M. M N. *Supp. 3*

Tunc ſic. in eo tempore, quo uelocius tranſit magnitudinem illam ex tribus. tardum tranſit ex duobus: ſed uelocius in tēpore conſtanti ex tribus indiuiſibilibus: ergo & tardum. Vlterius. In toto tēpore: ex tribus, tardum trāſit duo indiuiſibilia: ergo unum indiuiſibile tranſibit in medio tempore, ergo oportet diuidere indiuiſibile. aliter tria diuidi nequeunt; eſt igitur indiuiſibile diuiſibile. Et ulterius, non in indiuiſibili tranſibit indiuiſibile, ſed in maiori. puta, aut in duobus unum, aut in uno cum dimidio: utrumq; abſurdum eſt & impoſſibile: ergo cōtinuum nullum ex indiuiſibilibus eſt compoſitum. ſed ex cōtinuis ideſt, ex his, quæ iterum atque iterum diuidi poſſunt ſine limite. *Nectitur ratio*

An continuum ex indiuiſibilibus partibus componatur. Quæſt. I.

Explicatur. tit. qq.

Aduerte circa quæſtionis titulum. Non de quocunque indiuiſibili loquimur, ſed de eo, quod ad genus quantitatis pertinet, quale pūctū, linea, nunc, & ſimilia ſunt. Nec loquimur de quacunque partium compoſitione, ſed de integrali, quæ fit ſecundum partes integrantes, quæ differunt ualde a partib. ſubſtantiæ rei.

Primo partes integrātes ſæpe ſimilares ſunt, ut quælibet pars ignis, ignis eſt. & aquæ aqua. Dico ſæpe, quia non ſemper; nam in uiuentibus id non eſt. Non enim quælibet hominis pars, homo eſt. At partes ſubſtantiæ diſſimilares ſunt ſemper, eſt enim altera materia, altera forma.

Prima pars integralis non habet eundē adæquate locum cum altera, nec pars eſt in toto loco totius. ut patet in ulna, ubi

eſt medietas, adæquate non eſt altera, & una medietas non eſt in toto loco, ubi eſt totum. At partes ſubſtantiæ non ſic, ſed in quo loco adequate eſt materia, ibi eſt forma, & in toto loco, quo compoſitum eſt ibi, & materia, ibi forma etiam eſt.

3. differ. Præterea partes integrantes poſſunt ſeparatę conſiſtere, ut duæ ligni partes diuiſę per ſe ſunt: at forma per ſe, materia per ſe non ſunt, nec eſſe poſſunt. Loquimur igitur in præſenti de compoſitione non ex partibus ſubſtātię, ſed ex partibus integralibus, & quærimus, An continui partes omnium primę ſint indiuiſibiles.

Duplex modus indiuiſibilis. Circa hoc ſunt quatuor ſententiæ. Eſt enim indiuiſibile duplex. Quoddam ſimpliciter, & mathematice, quod non habet partes, ut punctum. Quoddam ſecundum quid, quod diuidi non poteſt actu in partes, quamuis illas habeat, qualia ſunt minima naturalia.

1. ſent. Anaxag. Et iuxta hoc fuit prima ſententia Anaxagorę, ut diximus libro primo, continuū componi ex infinitis indiuiſibilibus ſecundum quid, quę dicebantur athomi.

2. ſent. Zenon. Secunda ſententia fuit Zenonis & Stoicorum, & erat communis tempore Ariſt. continuum componi ex indiuiſibilib. ſimpliciter: ut lineam ex punctis, ſuperficies ex lineis, & ſimilia continua ex indiuiſibilibus ſuis.

3. aliorū. Tertia ſententia fuit aliorum, quos recitat Algazel libro 1. ſuæ Logicę, qui continuum non componi dicunt, ſed eſſe quid ſimplex, & incompoſitum.

4. ſent. Ariſ. Vltima ſententia fuit Ariſtotelis, continuum ex partibus etiam continuis, & diuiſibilibus componi.

1. arg. quod cōponatur ex indiuiſibilibus. Snnt tamen aliquot argumenta, quibus continuum ex indiuiſibilibus componi probatur. Primo: Numerus, & continuū eiuſdem ſunt generis quātitatis: ſed non repugnat numerum ex indiuiſibilib. componi, & augeri. unitates enim numerum augent, & componunt: ergo & cōtinuum ex indiuiſibilibus componetur, & augebitur. Adde, quod ex diuiſione continui numerus fit. ſed numerus eſt ex indiuiſibilibus: ergo & continuum in ipſa diuiditur.

2. arg. Secundo. Vnumquodque componitur ex his, per quæ definitur, ſed linea definitur per puncta: ergo conficitur ex punctis. Minor patet ex primo Poſter. cap. 4. Puncta dicuntur ſubſtantia lineę, & præterea, quia linea definitur, longitudo punctis terminata.

3. arg. Tertio. Si diuiſio continui eſt in continuo ſemper, diuiſio ipſius nunquam finitur: ergo continuum maius, & minus ſūt ęqualia: utrumque enim in infinitum eſt diuiſibile. His argumentis probatur continuum ex indiuiſibilibus componi.

1. concl. bipartita. At pro determinatione huius ſit prima concl. Indiuiſibilia ſunt in re, quamuis nō omnino a continuo realiter diſtincta.

Hæc concluſio duas habet partes. Altera eſt, eſſe in re puncta, & lineam, & nunc, & reliqua indiuiſibilia, nec eſſe tantum in imaginatione. Altera eſt, quod ſic ſunt in re, & in continuo, ut non ſit prorſus ab illo diſtinctum, ſicut res a re.

Prior pars pates indiuiſibilia eſſe in re primo ex tactu phyſico. Prior pars probari poteſt ex quatuor capitib. Primum eſt tactus Phyſicus. Duo enim corpora (ut experientia monſtrat,) ſed adæquate tangūt, uel igitur in aliquo diuiſibili E: hoc non, quia illa duo diuiſibilia adhuc non ſe adæquate tangunt, niſi ſecundum aliquid ſui: ergo tactus eſt in indiuiſibili, ſed ille tactus ē uerus, & realis; igitur uere eſt indiuiſibile reale, puta ſuperficies, ſecūdum quam eſt tactus corporū.

2. ex tactu mathemat. Alterum eſt tactus mathematicus, tamen conſtitutus in corporibus Phyſicis, quàm quietē uoco tactum Phyſicum in præſenti, qui ſcilicet fit inter duo corpora ſenſibilia: uoco tactū mathematicū ſequi fit inter mathematicas quantitates, quamuis ſumatur cum corporibus naturalibus. Eſt igitur argumentum Non repugnat eſſe corpus perfecte ſphæricum, imo eſt cælum ipſum, nec repugnat eſſe planum perfectum Tunc his datis, corpus ſphæricum tangeret planum in puncto, ut Geometræ facillimum eſt demonſtrare: ergo uere in continuo punctum eſt,

Tertium eſt ex cōtinuatione Duæ partes non poſſunt cōtinuari, niſi ſit aliquid utranque connectens: hoc aūt debet eſſe commune utrique, alias non connecteret utrunque: quod ſi commune eſt, indiuiſibile eſt: nā ſi diuiſibile eſſet, non eſſet commune, ſed pars eſſet unius, pars alterius partis continuatæ. & ſic opus eſſet alio continuāte, eſt ergo indiuiſibile. cū aūt uere, & realiter cōtinuatio ſit, realis indiuiſibile e.

4. ex terminatiõe

Quartum caput eſt ex terminatione. Nam corpora terminantur realiter. terminus ergo aut diuiſibilis eſt, aut indiuiſibilis. Si diuiſibilis, non eſt terminus. nã una medietas terminabitur per alteram; debet ergo eſſe indiuiſibilis. eſt ig. tur indiuiſibile in re. His rationibus conſtat, eſſe huiuſmodi indiuiſibilia, puta ſuperficies, lineas, puncta.

Indiuiſibilia ut puncta nõ diſtinguun tur re a continuo

Sed non ita eſſe intelligas in continuo, ut ſint duo accidentia ſimul, puta, albedo & dulcedo in lacte, ut aliqui putant. non enim ſic diſtinguuntur, cum non ſint diſtincta a continuo re, niſi ſicut pars continui ab ipſo toto. ita etiam indiuiſibile a continuo. ac ob id dicitur in altera concluſionis parte, non eſſe omnino a continuo realiter diſtincta, quãuis in re ſint. Et hoc fieri poteſt. eſt enim realiter natura animalis in homine, ſed non realiter diſtincta ab homine, quamuis maiorem habeãt diſtinctionem indiuiſibilia a continuo. ſunt enim quodammodo ſicut pars a toto continuo diſtincta: dico quodammodo, quia non ſunt partes.

2. concl. continuũ non componi ex talib. indiuiſibilib.

Secunda concluſio. Fieri non poteſt ex huiuſmodi indiuiſibilibus continuum eſſe compoſitum.

Hæc concluſio, præter argumenta Ariſtotelis, quæ in textu ſunt expoſita, quæ non eſt neceſſe repetere; adhuc aliis tribus probatur. Primum eſt ex motu ſumptũ. Si magnitudo ex indiuiſibilibus eſſet compoſita, ſequitur, quod motus uelociſſimus & motus tardiſſimus in eodem tempore per æqualia fiunt ſpatia, quod eſt impoſſibile. Sequela probatur. Detur ſpatiũ decem indiuiſibilium, per quod A. uelociſſimum, & B, tardiſſimum mouetur. tunc in quo tempore A, tranſit unam partem, unum uidelicet indiuiſibile ſpatii, in eodem B, trãſit eandem, & ſic de ſingulis partibus. ergo in quo toto tempore A, tranſit totum ſpatium, etiam & B. Conſequentia eſt nota. Antecedens probatur. Nam ſingulæ partes ſunt indiuiſibiles, & dum uelox illarum unam tranſit etiam & tardum.

Obiec.

Dices non ſic, ſed dum tardum tranſit unam, uelox tranſit duas.

2. conſu.

Contra. Si dum uelox duas tranſit, tardum unam tantum. tunc dum uelox unã tanſit, tardum tranſibit dimidium, & diuidetur indiuiſibile. quod ſi nihil tranſit, non mouebitur, contra ſuppoſitionem. dicimus enim utrumque moueri.

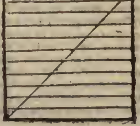
Et ruſus ſequitur, quod ſi uelox in uno puncto retro, tardum in altero pũcto, & ſimul moueri inciperent, nunquam uelox poſſet conſequi tardum, quia dum uelox unam, tardus alteram tranſit æqualẽ partem. eſt enim utraq; indiuiſibilis. Hæc autem ſunt falſa, & contra experientiam, non ergo magnitudo ex indiuiſibilibus conſtat.

2. ratio

Secundo. Si ita eſſet, ſequitur multas eſſe magnitudines, ut lineas, ſuperficies, quæ in duas medietates diuidi non poſſent. quod quidem falſum eſt. Omne n. cõtinuũ duplam habet proportionem ad ſuam medietatem. Sequela patet de omnibus magnitudinibus, quæ ex imparibus indiuiſibilibus conſtant. puta ex tribus, ex quinque, & huiuſmodi, quæ diuidi in duo æqualia non poſſunt abſque indiuiſibilis diuiſione. oſtendit autem contrarium Euclides demonſtrando i propoſitum decima lineam datam in duas partes æquales ſecare.

3. ratio

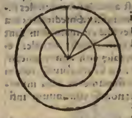
Tertium ſumitur argumentum ex reb. mathematicis: & eſt argumentum Scot. 2. ſen diſt. 2. q. 9. & Gregorii ibidem q. 2. Primo ſequeretur, quod diameter quadrati, & eius coſta eſſẽt æquales quod eſt impoſſibile. Et quod ſequatur, patet. Nã tot pũcta habet una, quam altera. Si n. a ſingulis punctis quadrati coſtæ deducantur lineæ ad alteram coſtam, omnes illæ tranſibunt per omnia puncta diametri, nec habebit aliud punctum, nam lineæ illæ totum ſpatium quadrati replent, ubi tantum eſt diameter.

Vlterius ſequitur, quod circulus maior & circulus minor ſũt quod quales, & quod tot

tot puncta habeant. Et patet. Si duo circuli concentrici deſcribãtur; & uſque ad maiorem deducantur omnes lineæ ab ipſo cẽtro: tunc omnes lineæ tranſibunt etiã per minorem; ergo tot puncta unus habet, quot alter.

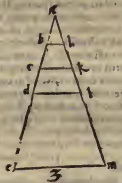
Obiec.

Dices; non ita, ſed duæ lineæ maiori trãſeunt per unũ punctum minoris.

Confut.

Contra; ſequitur ergo, quod illæ duæ lineæ maioris a centro uſque ad circulum, minores ſunt una linea tantum; ab uno enim puncto in unũ rectæ tendunt: non poteſt autem a pũcto in punctum, niſi unica duci recta, & tunc ultra illud pũctum uſque ad maiorem una erit obliqua, altera recta, nec erunt æquales lineæ uſque ad circumferentiam a centro ductæ.

Vlterius dicit Greg. Sequitur, quod linea intra latera trianguli ſupra baſim deſcripta eſſet maiori ẽe baſi, quod eſt impoſſibile. Sequela patet. Detur trãgulus ex lateri b. quæ cõſtẽt ex ſex ſingula indiuiſibilibus, & baſis ex tribus & deducantur a latere in latus lineæ: tũc ab ipſo B in H, ad minus habebit duo: a C, in K, tria a D, in L, quatuor: Vide igitur hãc maiorem eſſe baſi, quæ tantum habet tria ex ſuppoſitione. His, & aliis multis cõſtat continuum non poſſe ex indiuiſibilib. cõponi.

3. concl. continuũ componitur ex cõtinuis

Tertia concl. Continuum ex continuis componitur. Aduerte, quod dico, componitur, contra tertiam opinionem: eſt n. uere continuum compoſitum.

1. ratio

Cum enim in re inuenimus eſſe pluralitatem, & diuerſitatem aliquam cum unitate, ibi damus compoſitionem in his rebus: cum autem continuo inueniamus quod uni parti ineſt, alteri non ineſſe, & quod illæ duæ unum ſunt, neceſſario damus compoſitionem.

Et notatu dignũ eſt, quod ratio partis non conſiſtit in ſeparatione a toto, imo in coniunctione, quod aliqui non aduertunt dicentes, eſſe partes in potentia, ſed non actu in continuo, niſi cum ſeparatæ ſunt: quod quidem falſum eſt: imo cum ſe parãtur, iam non actu partes, ſed tota quædã dicũtur: dũ in toto ſunt, actu partes ſunt. *Nota* *Partes in continuo actu ſunt vel non actu diſtinctæ*

Dicitur autem in cõcluſione: quod iſta compoſitio ex cõtinuis eſt: hoc autem ex dictis ſequitur. Si n. partes continui indiuiſibiles eſſe non poſſunt, erũt diuiſibiles, & continuæ, unde ex diuiſibilibus & continuis componetur continuum.

Quarta concluſio. Cum audis, continuum diuidi in infinitum, nec intelligas partes ipſius infinitas eſſe actu, ſed quod non in tot diuidetur partes, quin in plures ſemper tamen partes ex diuiſione finitæ erunt, ut dictum eſt in libro tertio. Per hęc poſſumus ad argumenta ſuperius propoſita reſpondere. *4. concl. continuũ nõ habet actu infinitas partes*

Ad primum dico, aliam eſſe rationem continui, & diſcreti. In continuo ob id negamus compoſitionem ex indiuiſibilibus non quia quantitas eſt, ſed quia partes habet inter ſe continuatas loco, & ſitu diſtantes, ſecundum quas motus fieri poſſint. Hæc enim omnia non poſſent eſſe, ſi ex indiuiſibilibus componeretur. at numerus abſtrahit a continuo, a loco, a ſitu, a motu ob id ipſum ex indiuiſibilibus componi nil repugnat. *Ad 1*

Et non ex his componitur, ut indiuiſibilia ſunt in ratione continui, cum continuorum multorum etiã numerus ſit: ſed ut ſunt indiuiſibilia in ratione diſcreti, de quo locuti ſumus in libro tertio. *Nota.*

Ad ſecundum dico, quod Ariſt. puncta uocat ſubſtantiam lineæ ſecũdum opinionem communem, quæ tunc uigebat. quia illic pro exemplo uſus erat ſecundum rei ueritatem, puncta non ſunt partes ſed partium continuatiua. *Ad 2*

Ad tertium dico, quod non ualet iſta conſequentia, Tot partes habet hoc totum, ſicut & hoc: ergo hæc duo ſunt æqualia, niſi ſint etiam partes æquales. unde *Ad 3*

de in duas medietates diuiditur maius, & minus, ſed medietates minoris ſunt minores, quam maioris: ob id non ſequitur, quod ex diuiſione partium æquali, quoad numerum ſequatur æqualitas continuorum.

Dubia quædam præcipua, An ex indiuiſibilibus continuum componatur.

Licet quæſtio hæc ſufficienter a nobis fuerit diſputata, tamen quoniã hæc de compoſitione continui ueritas eiuſmodi eſt, ut præclara etiam ſemper ingenia multum in ipſa, diuque laborarint; conabor hic ad calcem antecedẽtis quæſtionis, quo magis ueritas eluceſcat, omnes, quas aduerſus id potero, maioris momenti obiectiones, & dubia congerere, & diluere: & præſertim cum non deſint noſtra ætate, qui opinionem illam antiquorum Philoſophorum ueram arbitrentur.

1. obie. a diuiſione continui, quæ non poteſt eſſe infinita, cum compoſitio nõ ſit ex infinitis

Eſt ergo contra ea, quæ dicta ſunt, primum argumentum. Diuiſio nulla poteſt in infinitum procedere, niſi præexiſtant partes diuidendæ infinitæ: ſed in continuo non ſunt partes diuidendæ infinitæ ergo eius diuiſio non poteſt in infinitum procedere. Conſequentia ſatis eſt non Sed maior probatur. Si enim non præcedunt infinitæ partes, utique præcedent finitæ: ſi ſunt ergo finites oartes, finita diuiſione abſoluentur, nec ulterius diuiſio procedet, & ſic non ibit in infinitum: præcedunt ergo infinitæ. Reſpondebit quis, ut communiter reſponderi ſolet ad hoc, & ad minorẽ illius ſyllogiſmi, quod præcedunt infinitæ potentia, ſed actu finitæ. Sed cõtra hoc eſt argumentum ualidum. Dicere, quod ſunt infinitæ potentia, uel eſt, quod partes non ſint actu in illo continuo, ſed de nouo producantur: uel eſt, quod ſunt illic infinitæ, ſed non actu diuiſæ inter ſe. Primũ eſt impoſſibile: quia diuiſio quantitatis eſt in partes, quæ inſunt, ut inquit Ariſtoteles. 5. met ip. c. 13. & præterea, quia plures eſſent partes diuiſæ, quam erant in toto, nec ei ęquarentur: & pręterea, quia tunc eſſet generatio nouæ ſubſtantię. Alterum uero ſi dicas, quod ibi infinitæ ſunt, ſed non actu diuiſæ: tunc ſequitur primo, quod cum una non ſe penetret cum alia, ſed diſtet ab ea, erunt infinitę partes; quarum quælibet occupat loci diſtinctam partem: & ſic erit infinitum actu continuum, habet enim infinitas partes, quarum una non eſt alia, & ſunt ęquales inter ſe: Nam ſi ſunt infinitæ medietates maiores hæ, minores illæ, in maioribus ſunt æquales: maius enim claudit æquales: erunt infinitæ æquales non communicantes. Quod enim non ſit actu diuiſę, ſolum prodeſt, ut non ſit numerus actu infinitus, ſed non, ut non ſit continuum infinitum.

Vlterius, cum ſingulę adhuc partes, & medietates iterum ſint diuiſibiles, eadem ratione erunt infinitæ, & in quolibet continuo erunt infinities infinita, quod eſt abſurdiſſimum.

2. obie a partibus componẽtib quarũ uidetur neceſſario debere reperiri primam

Secundum eſt. Vbi inueniuntur gradus plures neceſſe eſt dare primum: ſed in continuo ſunt partes ſecundum plures gradus ut maiores, minores, poſteriores, priores: ergo oportet dare primas partes. Hæ diuiſibiles non ſunt: non enim primę eſſent: erunt ergo indiuiſibiles: ergo continuum tandem ad indiuiſibilia reducitur. Diſcurſus hic notiſſimus eſt, tamen illa maior, a quo totus pendet, probatur: quia re uera, imaginabile uidetur, quod in continuo ſaltem permanente dentur partes compoſitę ex aliis. & aliæ ex aliis, & non dentur prima componentia. Et eſt argumentum Deſtructo primo, non ſtat ſecũdum ab illo dependens ſed partes compoſitæ ſunt ſecundæ: ergo niſi primę ſint, impoſſibile eſt, ipſas.

3. obie. a cognitiõe Dei, quæ debet cognoſcere omnes partes continui.

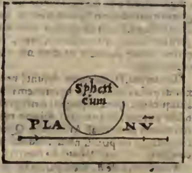
Tertium eſt Theologorum argumentum. Cum enim ueritatem hic ſimpliciter indagemus, licebit a quacunque facultate auxilium petere. Argumentum eſt. Vel Deus cognoſcit diſtincte omnes partes continui, uel non. Si non, abſurdum fateris, cum Deus omnia cognoſcat, etiam infinita, ſi eſſent. Qui enim omnia fecit, omnia cognoſcit diſtincte. Si ergo cognoſcit omnes diſtincte partes, peto, An ſingulæ harum, quæ a Deo cognoſcuntur, ſint diuiſibiles adhuc, an indiuiſibiles. Si diuiſibiles, iam non erant illę omnes cognitę diſtincte, ſed confuſe, ut in aliis includuntur: ſicut nos cognoſcimus, dum tres, aut

qua

quatuor partes continus cognoſcimus, & in eis reliquas. Si uero indiuiſibiles; ergo re.uera ex indiuiſibilibus primo componitur continuum. Cognoſcit enim Deus, quod in rebus eſt.

4. obie. a ſphæra tangente planum in puncto

Quartum eſt. Detur corpus perfecte ſphericum ſuper planum tangens in puncto, ut dictum eſt; & moueatur continue:

Quod quidem duobus modis poteſt accidere, quorum uterque nouam habet difficultatem. Primo moueatur rotando ſuper planum: iam ſic. Perfecte ſphæricum tangit perfecte planum ſolum in puncto: ergo in toto illo motu ſemper tantum tangit in puncto, & tranſit totum illud ſpatium: ergo totum illud ſpatium conſtat ex punctis. Secundo modo poteſt motus fieri ut ſphæricũ ſic tangens in puncto, trahatur per totum planum: tunc tale punctum tranſibit totum ſpatium, nihil relicto, & ſemper tangens punctum: ergo totum illud ex punctis conſtat.

Nec opus eſt ad hoc argumentum, re currere ad corpus ſphæricum perfecte, ſed ad id, quod in omni corpore reperitur. De mus enim quodcunque mobile, ſignetur punctum in eo, cui correſpondent punctũ loci, tunc tale punctum motu ipſius ſubie cti tranſit longitudinem ſpatii, & non niſi tangendo puncta: ergo illa longitudo ex punctis eſt.

Nec alio argumento probauit Ariſtoteles textu 89. indiuiſibile moueri non poſſe, niſi quia linea ex punctis componeretur, quia tranſiret ſemper tangendo puncta: unde qui noſtrum argumentum ſoluit, argumentum Ariſt. deſtruit.

Quintum eſt argumentum Zenonis al latum ab Ariſt. ſed nõ facile ſolutum. Motus nõ poteſt eſſe ſpatium aliquod, niſi prius mobile tranſeat minus quam maius: ſed quacunque parte data, alia minor eſt, & hoc in infinitum: ergo non poteſt motus fieri per ſpatium. Infero ego aliud a Zenone, hic. n. motum non eſſe concludebat, ego infero: Cum motus ſit, nõ componetur, nec diuidetur ſpatium in infinitum. Reſpondet Ariſt. quod in ſpatio nõ ſunt niſi infinitæ partes potentia. Sed hæc ſolutio uidetur intelligibilis: namq; (ut diximus argumento primo) cum iſtæ partes ibi ſint nec per diuiſionem multiplicentur, impertinens eſt, quod diuiſæ non ſint, nã nec duæ medietates unius continui diuiſæ ſunt, at motus per unam prius, quam per alteram fieri debet: quod ſi iſto modo dat partes infinitas, tenera, motus nunquam ad terminum perueniret.

2. obiec. arg. Zenonis

Sextum argumẽtum eſt de motu, & tẽ pore. De tempore nihil exiſtit, niſi nunc, nec de motu niſi mutatum eſſe: ergo, re uera, tps nõ eſt aliud, quam plura ſuccedẽtia nunc. Quis. n. capit id fuiſſe, aut fore, de quo nec fuit unquam uerũ dicere, modo eſt, nec erit uerum etiam dicere, modo eſt. Similiter de motu, nihil niſi mutatio inſtãtanea uel mutatum eſſe perpetuo fit. Quod. n. dicunt in ſucceſſiuis non exiſtere, niſi indiuiſibile, non alia uidetur eſſe, quod quod ſucceſſum ſollum ex ſimilibus indiuiſibilibus componantur.

6. obiec. de motu & tempore ab exiſtentia ipſorum

Et ut maior pateat in Ariſtotele difficultas, attende in textu octauo: Ipſe ſumit cõtra alios hoc pro certo principio, impoſſibile eſſe, aliquid tranſire, quod nunquã fuit tranſiens & motum fuiſſe, quod nunquam fuit, ut diceretur moueri. Ex hoc ſumo argumẽtum, quomodo. n. motus, aut tempus erit, de quibus nunquam fuit dicere, motus, tempus ue exiſtit. Nam quæ exiſtunt, indiuiſibilia ſunt, quæ ſecundum ipſum, non ſunt partes temporis, nec tempus nec motus, nec motus partes. Cũ igitur iſta non exiſtunt unquam, niſi ſecundũ indiuiſibilia non aliud, quam ex his compoſita uidetur.

Augetur uis in Ariſt.

Et confirmatur iterũ: Sumo inſtãs hoc & argumẽtor ſic. quid primo exiſtit poſt iſtud nunc, uel tempus, uel nunc aliud. Si nunc aliud: duo ergo nunc immediata. Si tempus, cũ tempus non exiſtat, niſi ſecun

Confirmatur 2

dum

dum nunc, & inſtans, erunt adhuc duo in mediata inſtantia. Idem eſt argumentum de mutato eſſe, quod non ſequitur motus niſi per aliud mutatū eſſe, imo etiam in quolibet continuo argumentum hoc fieri poteſt.

7. obiec. ex duratione temporis, & motus Séptimum argumētum eſt. Videtur ſequi, quod nūquā motus, nec tempus abſolui poſſit, nec peruenire ad ultimū nūc, uel plurimum mutatum eſſe. Et attēde rationem: ſit hora, & motus quidam æqualis, ſi quis proportionaliter diuideret in duas partes uerſus finem, nūquam perueniret ad ultimum, nec diuiſio finiretur: ſed dum fluit tempus, & motus, fit diuiſio talis quia ſemper medietas prius tranſit; ergo nunquam finirentur.

Octauum. Sumo tempus aliquod, & *8. obiec.* dealbationem, quæ in eo fiat pero, Vel in tali tempore ſunt finita, uel infinita inſtātia. Si dies finita, cum debeant eſſe in aliquo numero certo, ſumam duo illorum, quæ tum non ſint immediata, habebunt inter ſe tempus, in quo erunt inſtantia, & ſic erunt plura, quam aſſignata, ſunt. Neceſſario. ergo debes dare infinita inſtantia tranſacta in quolibet tempore. Ex hoc ſequuntur duo impoſſibilia. Alterum eſt, quod ſunt tranſacta infinitā numero ordine, quia unum fuit poſt aliud. Alterum, cum in illo tempore ſit albefactio, & in quolibet inſtanti ſit mobile ſub alio gradu, & gradu albedinis, utique erit infinitę intenſa. & ſi eſſet motus ſecundum quantitatem, eſſet infinita quantitas.

9. ex interſecatione lineæ a ſuperficieb. immediatis, concaua. & cōnexa Nonum Dubium. Probatur lineam componi ex punctis, unde motus, qui per illam lineam fieret, componeretur ex mutatis eſſe, & tempus illius motus ex diſtantibus. Semper enim puncto ſpatii correſpondet mutatum eſſe, & mutato eſſe, inſtans: Vnde, ſi probatum fuerit lineam componi ex indiuiſibilibus, probatum eſſet, idem in omni genere continui. Probatus autem, Imaginemur lineam a centro terræ duci ad aliquod pūctum extimæ ſuperficiei primi mobilis, illam lineam ſecabunt omnes ſuperficies cœlorum, Concipiamus ergo duas, conuexam, uidelicet Lunæ, & concauam Mercurii: & quoniam linea, quā ſuperficies aliqua ſecat in uno aliquo puncto ſecatur: complectamur animo duo illa puncta, in quibus talis linea ſecatur a dictis ſuperficiebus, Tunc ſic, Vel illa ſunt inter ſe mediata, uel immediata. Non mediata, quia ſi inter illa duo puncta mediaret aliqua linea, ſequeretur inter duas illas ſuperficies mediare aliquod ſpatium, quod procul dubio eſſet uacuum; ergo illa duo puncta ſunt immediata, ex quo ruit ratio illa Ariſtot. (uel ſe tangerent, uel non &c) Et aduerte hoc argumentum eandem habere uim in quacunque linea, quam imagineris duci a ſuperficiei locati ad ſuperficiem loci, ſed propoſuimus in cœlo ut eius uis eſſet manifeſtior. *Nota*

Opi. Neotericorū quorūdā circa continui compoſitionē ex indiuiſibilibus. Decimum. Deinde non deſunt (ut diximus noſtra ætate, qui opinionem illam antiquorum, quos impugnat Ariſt. probabilem putent, & conentur ſoluere rationes omnes contrarias Ariſtotelis. Quorū ſententia, in his potiſſimum fundamentis conſiſtit.

1. fund. Primū eſt, Eſſe duplices partes in quolibet continuo, & primas, & ſecundas partes. Primę ſunt, quæ ſunt iam ultimæ, nec in alias iterum ſecundum illud genus reſolubiles. ſicut in nouenario ſunt unitates, & in quolibet numero Secundæ ſunt, quæ iterū reſolubiles ſunt, & diuiſibiles, ſicut ternarii, ſunt nouenarii partes ſecundæ, & quidam numeri aliorum numerorum maiorum, partes ſecundæ ſunt. Ita in continuo ſunt partes primæ, & hæc indiuiſibilia ſunt, ut in linea puncta, in ſuperficie lineæ, in corpore ſuperficies, in tempore inſtantia, in motu mutationes inſtantaneæ, quæ dicuntur mutata eſſe. Partes uero ſecundæ ſunt, quæ ex his indiuiſibilibus tantum compoſitæ, iterum componunt magnitudines: ex pluribus enim indiuiſibilibus magnitudo, uel cōtinuum conſtat, quod iterum cum alio continuū aliud maius componit. Et quemadmodum in numero partes primæ non ſunt numerus formaliter, ita nec in continuo partes primæ continuæ dicuntur. unde indiuiſibile per ſe, non eſt magnitudo; nec inſtans, tempus, nec mutatum eſſe motus: Non enim prima componentia eiuſdem rationis, & demonſtrationis ſunt cum compoſito.

2. fund. Secundum eſt. Quod iuxta hoc, dici poteſt tempus non eſſe aliud, quam multæ morulæ, & durationes īdiuiſibiles ſibi

ſuc.

ſuccedentes abſque ceſſatione, & ſingula inſtantia, & nunc, dicuntur: ſingulæ autē per ſe tempus non ſunt, ſed temporis partes primæ: multæ autem, quarum una receſſit, altera ſequitur, tempus ſunt. Vnde bene dicitur, Tempus incipere, per ultimū non eſſe. Data enim hac prima morula tēporis futuri, dicetur, modo non eſt tēpus, tamen immediate poſt hoc erit tempus, quia erit altera morula, & in multarū numerabilitate conſiſtit tempus. Similiter deſinit per primum non eſſe; nam in ultimo nunc huius temporis eſt uerum dicere non eſſe tale tempus, ſed immediate ante hoc fuit, quia erat alterum inſtās, quod cum hoc ultimo tempus facit. Hoc tamē eſt uerum, quod datur prima pars temporis alicuius, & ultima, non ſolum prima, ſed etiam ſecunda, minima. n. ex duobus integratur nunc.

3. *fund.* Tertium eſt fundamentum. Idem dicendum eſſe de motu; Eſt. n. motus plura mutata eſſe, & plures mutationes inſtātaneæ ſecundum uarias partes formæ, uel ſpatii quę mutata eſſe fluunt; uno n. recedente alterum aducnit. Nec ſingula per ſe dicenda ſunt motus, ſed ſi plura ſint. ac iō motus ſucceſſiuus eſt, ſicut & tempus; & incipit, & deſinit, ſicut & tempus, habetq; primas, & ultimas partes.

Nota. Hoc tamen unum aduertendum erit, quod cum audis in continuo eſſe indiuiſibilia, non ſic eſſe illic iſta intelligas, quaſi plura accidentia realiter diſtincta: ſic enim non poſſent uniri inter ſe; ſed quantitas continua eſt unum accidens extenſum, & una actu entitas, in qua ſunt ipſa indiuiſibilia: ſed non in actu diuiſa, nec diſtincta, ſed unum actu cum continuo facientia; quod quidem ſuperius diximus, eſſe indiuiſibilia re, ſed non realiter diſtincta, quod alii dicunt eſſe in potentia.

So. rōnū Ariſt. ex illorum Neotelicorum ſent. Ex his uidentur poſſe ſolui argumenta Ariſtotelis, primo negando illam quam ſupponit, continui definitionem, eſſe uidelicet continuū, quorum ultima ſunt unū, qua probabat indiuiſibilia non poſſe componere continuum, quia non habent ultima. Nam oportet in definitione, & principiis utraque pars conueniat. negaret igitur hæc opinio illam continui definitionem. Sed diceret cōtinuum eſſe, cuius una actu eſt quantitas, & ſic duo indiuiſibilia ſunt continua, quia unicam actu quantitatem faciunt.

1. ſol. cō. tra definitionem continui

Quod ſi petas, quare iſta quantitas una actu eſt: dicit; quia partes eius inter ſe nō habent plures actu terminos: nam indiuiſibile terminans unam medietatem, non diſtinguitur re ab ipſa quantitate altera, niſi cum ab illa ſeparatur: atque ſic poſſet probabiliter, ut uidetur, ſolui argumentū primum Ariſtotelis. *Nota*

Deinde ad id, quod puncta ſecundū ſe tota ſe tangunt, & ideo non poſſunt magnitudinem extenſam facere: diſtinguendum, quæ ſe tangunt ſecundum ſe tota, ita, ut ſe penetrent, non efficient magnitudinem: atque ita ſe tangunt, ut nō ſe penetrent, ſed ſint immediata, facient magnitudinem. Eſſe autem ſic poſſunt immediata ut conſtat, in duabus lineis ſe tangentibus in extremis punctis, & duabus ſuperficiebus concaua, & conuexa orbium cœleſtiū aliorumue corporum. Quod ſi in diuerſis continuis quantitatibus eſſe ſic poſſunt puncta immediata non ſe penetrātia, quid uetat, quominus eſſe poſſint in eodem cōtinuo? *2. ſol. contra id quod puncta ſe tangunt per ſe tota*

Rurſus tertio, cum dicitur, continuum eſſe diuiſibile in ſemper diuiſibilia, uerum id tantum eſſe quouſque ad minimas partes eſſet uentum, ſed ulterius non eſt diuiſibile. *3 Sol. contra id quod continuum ſit ſemper diuiſibile*

Cum etiam dicitur, ex non quanto non poſſe fieri, & componi quantum; nec ex non continuo, continuum: Negandum quidem eſſet de primis, & minimis partibus: concedendum uero de ſecundis Nam ſicut ex non numero fit numerus, ſcilicet, ex unitatibus; ita ex non quantis componitur quantum ſicut etiam ex non igne ignis, ex materia, inquam & forma; quorū neutrum eſt ignis: poſtea tamen additur ignis igni, ſicut continuum continuo.

Præterea reliqua argumenta, quæ ex motu facit Ariſtoteles, & ſpatio, & tempore, omnia pendent ex duobus principiis, quæ ab aduerſario negari poſſunt uidelicet, tempus, & ſpatium tot diuiſionibus diuidi, & tempus, & motum ſimiliter. Negari enim poteſt, in inſtanti unicum in indiuiſibile ſpatii pertranſiri: imo concedendum eſſet, multa indiuiſibilia ſpatii unico indiuiſibili temporis pertran- *4 ſol. contra commenſurationem temporis ſpatij & motus*

illam magnitudinem A B C, motu D E F. tunc per ſingulas partes illius magnitudinis mouebitur ſingulis partibus motus, ut per A, motu D, per B, motu E, per C, motu F. Nam ſicut motus totus toti ſpatio reſpondet, ita partes motus partibus ſpatii reſpondebunt: & ut quod mouetur per totum ſpatium toto motu mouetur, ita per partem ſpatii parte motus mouebitur: quod probat eſſe non poſſe.

Si igitur neceſſario eſt id, quod mouetur. Tex. VIII.

Quod per ſingulas magnitudinis partes indiuiſibiles motus fieri non poſſit, probat. Id, quod mouetur, dum mouetur, non dum peruenit ad id, quo mouetur: & prius eſt moueri, quam motum eſſe: Sed quod indiuiſibile eſt, non habet quo motus eſt, & unde motus eſt; igitur quod per indiuiſibile mouetur, ſimul mouetur, & motũ eſt: ſimul eſt in eo, quo mouetur, & unde mouetur: hoc autem impoſſibile eſt: ergo impoſſibile etiam eſt in partibus illis ſocciis aliquod modo motum eſſe.

Excludit reſpõſionẽ quandã. Quod ſi dicas quod per indiuiſibile mouetur, non ſimul eſt unde eſt motus, & quo motus tendit: ex hoc iam ſequitur, profecto, ipsũ eſſe indiuiſibile: oportet enim in ipſo dare medium, in quo ſit uerũ dicere, quod nec quieſcit hoc enim eſt ſub termino a quo, nec motũ eſt: hoc enim eſt, ſub termino ad quem, ſed mouetur: hæc autem repugnant indiuiſibili; impoſſibile eſt ergo in partibus illis ſpatii datis motum fieri, aut rem moueri: & tamen poſitum eſt in illis partibus motum eſſe: contingit ergo motum eſſe, & rem non moueri contra ſuppoſitionem.

Si uero per totum ABC. Tex. VIII.

Excludit alteram reſpõſionẽ inferens plura inconueniẽtia. Excludit, quod poſſet reſponderi, nempe, quod mobile mouetur per totam magnitudinem ABC. non tamen per ſingulas eius partes. hoc impugnat inferens multa inconueniẽtia.

1 incon. nenient. Primum eſt. Si non eſt motus in ſingulis partibus, puta in A, nec in B, nec in C; tunc motus ex nõ motibus componatur.

2. incon. nenient. Quod ſi hoc ita ſit, infertur primũ inconueniens, quod aliquid motum eſt quod nunquam motum fuit. Si enim per totã ſimul magnitudinẽ motus eſt, in fine magnitudinis res eſt mota; & tamen ſi in illa parte præceſſit motus, eſt mota nullo præcedente motu: quod impoſſibile eſt. Similiter tranſiuit ſpatiũ, nunquã tranſiens, & erit tranſiuiſſe, non præcedente tranſitu.

Si igitur neceſſe eſt, omne aut quieſcere. Tex. IX.

3. incon. nenient. Infert tertium inconueniens. Si enim in ſingulis partibus nõ mouetur, quieſcit: nam mobile, cum non mouetur, quieſcit: quod ſi in omnibus quieſcit partibus, tunc dabitur, quod idem ſimul quieſcat, & continuo moueatur: nam per totam illam magnitudinem mouebatur ſimul, & quieſcebat.

Obiec. & Solut. Dices, quieſcebat ſecũdum partes, mouebatur ſecundum totum. Hoc reiicit: nã partes omnes totum ſunt: ſi igitur ſecundum omnes partes quieſcit, ſecundum totum quieſcit.

4. incon. nenient. Vltimum infert inconueniens. Vel illo indiuiſibili, in quo quieſcit, eſt motus, uel non. Si non, motus ex non motibus eſt. Si uero eſt motus eſt abſurdum contra fundamentum, nempe motũ præſente, res quieſcit, & non mouetur.

Perinde autem neceſſe eſt. Tex. X.

5. ratio Ariſt. ex tempore. Argumentum aliud a tempore ſumit. Nempe, quod ſi ex indiuiſibilibus magnitudo conſtat, pariter & tempus: at cum tempus non cõſtet, nec magnitudo. Prius tamen aſſumit, quod conuertantur in diuiſibilitate tempus, & magnitudo, ita, ut ſi unum ex indiuiſibilibus, & alterum componatur. Si uero non, nec alterum componatur.

Si tẽpus diuiſibilẽ ſit, & magnitudo. Probat primum; quod ſi unum ſit diuiſibile, & ſit alterum. Demus magnitudinem ex indiuiſibilibus: ſi mobile unum ę. quæ uelox tranſit, tanto tempore illã, ipſius

ſius medietatem in medio tranſiuit tempore: ergo ſi magnitudo diuiſibilis eſt; etiam erit tempus. Econtra, ſi in tãto tẽpore illud mobile tranſit magnitudinem in medio tanſibit medietatem: ergo ex tẽporis diuiſibiltate colligitur diuiſibilitas magnitudinis in infinitum, id eſt, in partes diuiſibiles.

gnitudo, & contra & alterũ ex altero ſequitur

Caput ſecundum.

Quoniam autem omnis magnitudo. Tex.X.I

INtendit iterum oſtendere, ſi magnitudo in magnitudines ſemper diuiſibilis eſt, nec ex indiuiſibilibus componitur ut probatum eſt ex eius continuatione, quod tempus pariter nec ex diuiſibilibus componitur, ſed in partes iterum diuiſibiles diuidatur. Eſt autẽ probatio notãda.

2. fund. Ari. ſeu ſuppoſitio tripartita. De uelocitate, & tarditate mobilis. Supponit tamen duo, quorum primũ eſt, quod ſequitur ex diuiſione magnitudinis data, puta, uelocius mobile in tempore æquali tanſire maius ſpatium, & in minori aliquando maius, aliquãdo ęquale, quam tardius mobile.

1. partis probatio Has tres partes ordine probat. Primo quod in æquali tẽpore uelocius mobile tranſeat maius ſpatium, quam tardius B, ſit ſpatium, per quod motus eſt. C D. Tũc eſt argumentum. Velocius mobile citius peruenit ad terminũ motus, quã tardius: ergo in eo tempore, quo, A, uelocius eſt in D, ipſum, B, quia tardius eſt, non dum peruenit ad D, ſed eſt circa ipſum, quod eſt minus ſpatium: ergo in eodem tempore uelocius tanſit maius quam tardius.

At uero, & in minori plus. Tex. XII.

2. partis prob. ALteram probat partem, quod in minori tempore plus ſpatii tanſit uelocius, quam tardius. Probatio eſt. Signetur ex probatione præcedenti illud punctum in quo B, tardius fuit, quando A, uelocius fuit in D, ſit, B, diſtans per aliquod ſpatium in D, in eodem tẽpore. FG. Sed inter hos duos terminos eſt ſpatium medium, nempe ultra terminum tardioris, in quo fuit ipſum A, qui terminus ſit H. hoc ſpatium erit maius, quam ſpatiũ tardioris, cum ſit aliquid plus, erit etiam minus ſpatio priori uelocioris, cum ſit aliquid minus: tempus ergo erit etiam minus, quam præcedens, quod erat æquale cum tempore tardioris. ergo in minori tempore, quod ſit CH, uelocius tranſit plus ſpatii, quam tardius.

Manifeſtum autem eſt. Tex. XIII.

PRobat tertiam fundamenti partem, nẽpe, quod uelocius mobile in minori tempore tranſit æquale ſpatium, quod tardius mobile in maiori tempore tanſit. Supponit duo. Alterum, quod iam probatum eſt, quod in minori tempore tardius uelocius maius, quã tardius: Alterum, quod idem mobile ſecundum ſe, id eſt, nulla facta ad alterum comparatione, ſed ipſum ſolum, ſiue ſit tardum, ſiue ſit uelox in tanto tempore tanſit tantum ſpatium, in maiori maius, quam in minori: & in minori minus ſpatium, quam in maiori: & deducit hoc ad exemplum. *3. partis prob.*

Vbi aduertendum, quod ex ſuperiori fundamento datur ſpatium maius, quod uelocius tanſit, dum tardius tanſit ſuum ſpatium minus in tẽpore æquali. Vlterius in ſecũda parte fundamẽti datũ maius ſpatium, quod uelocius tranſit in minori tẽpore, quam ſit illud ſpatium tardioris. *Nota*

Spatium hoc uelocioris uocatur LM. ſpatium minus tardioris. LO. tempus uelocioris E R: tempus tardioris, quod maius eſt, QY no. Dicit igitur, quod uelocius moueatur per L M, & L O. clarum eſt, quod cum L, M, ſit maius quam L O, tempus, quod uelocius conſumit in L M: erit maius quam quod conſumit in LO. quod tempus dicatur Q S, Ex his argumentatur, Si tempus *1. ratio Ariſ.*

pus Q R. quod uelocius conſumebat ſibi magnitudine L M. eſt minus, quam tempus Q Y. quod tardius conſumebat in magnitudine minori L O. & tempus Q S. quod uelocius conſumit in eadē L O. eſt adhuc minus, quam quod conſumebat in L M. profecto tempus Q S. minus multo erit, quam Q Y. tempus tardioris in eadem magnitudine. eſt enim tempus hoc minori minus. Hæc eſt litera Ariſt.

Senſus rō nis Ariſ. Sed ſenſus rationis hic eſt ex ſecūda parte fundamenti. Velocius trāſit maius ſpatium in minori tempore, quàm tardius; ergo idem uelocius tranſibit æquale adhuc in minori tempore: æquale enim eſt minus reſpectu illius, quod uelocius tranſibat. Accipe exemplum, Si media hora uelocius mouetur per leucam integram, & tardius in maiori tempore puta hora, mouetur per minus, puta, per tres partes ipſius. uelocius in multo minori mouebit per illas partes tres, nam ſi leucam perambulabat in media hora, quæ minor erat tēpore tardiori, tres partes ſolum in minori, quam media hora perambulabit: ergo æquale ſpatium percurrit uelocius in minori tempore, quam tardius.

Amplius autem ſi omne. Tex. XIIII.

Altera ratio ad idem IDem alio argumento probat. Velocius tranſeat æquale ſpatium cum tardiori peto, uel in eodem tempore, uel in maiori, uel in minori. Si in eodem erit æque uelox, & non uelocius iā. Si in maiori, erit tardius: debet ergo in minori, ut dictum eſt.

Quoniam autem omnis quidem. Tex. XV.

2. fund. Ari. uelocius, & tardius ī tempore accidere. PRopoſito priori fundamento, alterū cōſtituit, nempe uelocius, & tardius in tempore accidere: nō enim conſtat abſque tempore.

Hoc ideo ad probationem ſupponit, per uelocius, & tardius temporis diuiſionem oſtenſurus eſt.

Probat autem fundamentum in tertia figura. Omne, quod mouetur, in tempore mouetur. omne, quod mouet tardius, & uelocius mouetur. tardius ergo, & uelocius in tempore ſunt, & per tempus menſurantur.

Ex his fundamentis infert, tempus continuum eſſe, id eſt in indiuiſibilia ſemper diuiſibile, ut ipſe explicat. quo autem modo ſequatur ex præcedentibus, ipſe deducit in textu ſequenti.

Caput ſecundum.

Quoniam enim oſtenſ um eſt. Tex. XVI.

Conclu dit Ariſ. quod ſi tēpus ē ſem per diui ſibile etiā magnitu do. ARgumentatur igitur ex tertia fūdamenti prioris parte, nempe quod uelocius in minori tempore tranſit æquale ſpatiū. Sit ergo A, mobile uelocius, ſit B, tardius. ſit ſpatiū C D, & tempus F G.

His ſuppoſitis, ſi B, mouetur per C D, in tempore F G, tunc A, cum ſit uelocius mouebitur per eādem magnitudinem in minori tempore, quia uelocius tranſit æquale minori tempore. Vlterius in illo minori tempore, quod ſit F H. tardius mouebitur per minus ſpatium, quam C D, & ita diuiditur magnitudo, & ſit illa C K. Iterum idem uelocius mouebitur per hāc in minori tempore: & ita diuidetur tempus, unde per idem uelocius, & tardius diuidetur utrumque, magnitudo, & tēpus, quoties ſumimus tardius, ut in argumento patet, diuidimus magnitudinem: quoties uero ſumimus uelocius, diuiditur tēpus.

Vnde concludit, quod cum ſit iſta conuerſio ſemper a tardiori ad uelocius, ſemper erit diuiſio tēporis, nec ad indiuiſibile peruenietur. Similiter in magnitudine, nā ſi ad magnitudinem indiuiſibilem, & tēpus perueniretur, tunc inter uelocius, & tardius non eſſet differentia. imo non eſſet uelox, aut tardum.

Hoc ergo eſt argumentum, quod tandem colligit Ariſtoteles, quamuis argumentum procedat, ſuppoſita magnitudinis diuiſione ad tempus, & ſuppoſita poſt ea diuiſione temporis ad diuiſionem magnitudinis. at utrunque debet admitti, & probari p uelocioris, & tardioris natura.

Simi

Similiter autem manifeſtum eſt. Tex. XVII.

Nprimis uerbis textus colligit partẽ concluſionis illatæ ex argumento, ut expoſitum eſt. Poſtea tertium argumentum ponit ad idem probandum, nempe, quod ſi magnitudo eſt continua, etiam erit tempus. Argumentum eſt: quia ita conſuetum eſt dici apud eos, qui de hoc tractant: & rationem ipſorum ponit quia eadem eſt utriuſque diuiſio, intelligẽ proportionaliter: ut ſi tantam magnitudinem tanto pertranſit tempore, & dimidiam in dimidio temporis & tertiam in tertia, & quartam in quarta parte: eſt igitur æqua utriuſque diuiſio.

Idẽ aliatione probat

Et ſi alterum infinitum. Tex. XVIII.

Onſtituit alteram concluſionem de tempore, & magnitudine, puta quòd ſi magnitudo finita eſt, uel infinita, pariter etiam tempus: & eo modo, quo finita, uel infinita eſt, etiam & tempus. Diſtinguit autem duplicem modum infiniti. Eſt infinitum actu, quod uocat infinitum ex terminis: eſt infinitum potentia, quod uocat diuiſione: & hæc ex ſuperius dictis patent.

Altera concluſio ſi magnitudo finita, uel infinita eſt pariter et tẽpus & conſimili modo Duplex infinitũ actu, & potentia ſ. diuiſibe

Vult ergo, quod ſi magnitudo, & ſpatium eſt infinitum actu, ſimiliter, & tempus infinitum actu: ſi uero potentia, etiã tempus, potentia, & diuiſione erit infinitum: quod ſi utroque modo, & actu, & diuiſione, ſimiliter etiam tempus.

Quapropter & Zenonis ratio. Tex. XIX.

X hac diſtinctione ſoluit argumentũ quoddam Zenonis, quo contendebat nihil moueri. Argumentum erat. In quolibet ſpatio ſunt infinita puncta, & partes: ſed infinita non poſſunt tranſiri, ergo nullum ſpatium tranſitur. Minor probatur. Quia infinitum nõ tranſitur, niſi tempore infinito: at quod libet tempus finitum eſt, non ergo in aliquo tempore contingit moueri per aliquam magnitudinem.

Soluit argu. Zenonis quo cõtendebat nihil moueri.

Hæc eſt ratio Zenonis, quam reprehendit Ariſtoteles tanquam æquiuocam. nam ſumit magnitudinem infinitam in potentia, tempus uero infinitũ actu, cum tamen non ita ſumere oporteat, ſed pari ratione utrumque, & tunc uerum eſt, quod ſi magnitudo eſt potentia infinita, ſimiliter & tempus: unde utrumq; infinitũ eſt, potẽtia tamẽ. Nec eſt inconueniens, magnitudinẽ potentia infinitam tempore actu finito tranſiri hæc tamẽ duo fieri nõ poſſunt, quod magnitudo ſit finita, & tempus infinitũ, aut quod magnitudo infinita, tẽpus uero finitũ ſũptis finito, & infinito ĩ actu.

Sic enim magnitudo finita. Tex. XX.

Robat, finitam magnitudinem tempore infinito actu non poſſe per trãſiri. Argumentum eſt. Detur magnitudo finita A B. & tempus ſit infinitũ C. & ſupponitur, quod æqualis magnitudo ab eodem mobili in tempore æquali pertranſitur. Tunc ſumatur aliqua pars temporis finita puta, C D, & ſit argumentum in tempore finito, C D, mobile tranſibit aliquam partem magnitudinis A B, & ſit B E: ergo in æquali tempore finito tranſibit aliam partem tantam, & in alia aliam; finitæ autem partes menſurant, & complent totam magnitudinem A B ergo & tempora illa finita, partium complent totum tempus totius magnitudinis & ſic finitum eſt, quia ex finitis finite ſumpti conſtat.

Magnitudo finita non põt pertranſiri in tempore infinito

At quia illa pars magnitudinis ſumpta poterat eſſe non aliquota, ſed aliquoties ſũpta, aut excederet, aut deficeret a toto ſicut quaternarius reſpectu nouenarii ſubdit parum, hoc referre: nam ſi non eſt aliquota illius magnitudinis, aut erit maioris, & hãc nõ cõtinget tpe ĩfinito ptrãſire.

Amplius autem ſi, non omnem magnitudinem. Tex. XXI.

Ere idem argumentum, alia tamen uia fortiori, proponit, ut uult The miſt. Sumit enim modo partem aliquotam totius magnitudinis finitæ.

2 ratio ſec. The

V ii & facit

& facit argumentum. Non quęlibet magnitudo eodem tempore tranſiri debet: ergo ſi totum infinito tempore, aliqua pars finito tranſibitur. Vlterius, hæc pars id tempore finito tranſibitur, & finities ſumpta facit totum finitum: ergo, & tēpus correſpondens parti finitæ, cum ſit æquale aliis temporibus partium æqualium, cum ipſis faciet tempus totum illius magnitudinis finitum.

Quod uero illam partē, quæ eſt totius magnitudinis, non tranſeat tempore infinito, probat. Quia utræque partes tēpus illi parti correſpondētes, terminum habet. Primo ex principio: quia ſicut incœpit motus in ipſa, ita & tempus. At ex parte finis: & patet, quia plus temporis ſequentis conſumitur in toto, quam in parte. habet ergo terminum ex utráque parte, & ex principio cum incœperit, & in fine, cum ceſſet tempus correſpōdens parti: & quod ulterius ſequitur, ſit totius.

Vt ſi eo ad Diui Petri, tempus correſpōdens iui uſque Mineruā, finem habet. quod enim ulterius eſt nō illius partis, ſed totius tempus eſt: ergo tempus partis finitū eſt.

Eadem autem demonſtratio eſt. Tex XXII.

Infinita magnitudo non poteſt per tranſiri tempore finito

Eodem modo docet poſſe probari, infinitam magnitudinem non poſſe tranſiri tempore finito. Sūmam enim magnitudinē finitam, & dicā huius tempus finitum eſt: ergo & alterius æqualis, & alterius, & ſic conſumetur tēpus finitum in magnitudine finita.

Alia ratio probans continuum non compon: ex indiuiſibilibus

Colligit ex prædictis omnibus, nullum continuum ex indiuiſibilibus componi.

Et per omnia poſita argumenta unum aliud ponit nempe quod ſequeretur indiuiſibile eſſe diuiſibile, quod impoſſibile & conſequentiam oſtendit in tex. ſequenti.

Quoniam enim in omni tempore. Tex. XXIII.

Suppoſ. 1

Ad probandum ſequelam ponit fūdamentum certum. Quod cum in æquali tempore uelocius tranſeat maius ſpatium, quam tardius, poterit tranſiſſe ſpatium maius in quacunq; proportione: nā maius unum altero multipliciter euenit. hoc autem eſt eſſe uelox tranſire maius in æquali tempore.

Quod ſi ita eſt. detur ſpatium maius quod uelocius tranſit, ſexquialterū ad ſpatium tardioris, tunc unum cōſtabit ex tribus indiuiſibilibus. A B. B C. C D. alterū quod tardioris eſt ex duobus. E F. F G. *Supp. 2*

Et modo argumentum Suppoſito etiā quod tempus, quod uelocius cōſumitur, ſit ex tribus aliis correſpondentibus magnitudini, puta K L. L M. M N. *Supp. 3*

Tunc ſic. in eo tempore, quo uelocius tranſit magnitudinem illam ex tribus, tardum tranſit ex duobus: ſed uelocius in tēpore conſtanti ex tribus indiuiſibilibus: ergo & tardum. Vlterius. In toto tēpore: ex tribus, tardum trāſit duo indiuiſibilia: ergo unum indiuiſibile tranſibit in medio tempore, ergo oportet diuidere indiuiſibile. aliter tria diuidi nequeunt; eſt igitur indiuiſibile diuiſibile. Et ulterius, non in indiuiſibili tranſibit indiuiſibile, ſed in maiori, puta, aut in duobus unum, aut in uno cum dimidio: utrumq; abſurdum eſt & impoſſibile: ergo cōtinuum nullum ex indiuiſibilibus eſt compoſitum. ſed ex cōtinuis id eſt, ex his, quæ iterum atque iterum diuidi poſſunt ſine limite. *Neſti tur ratio*

An continuum ex indiuiſibilibus partibus componatur. Quæſt. I.

Aduerte circa quæſtionis titulum. Non de quocunque indiuiſibili loquimur, ſed de eo, quod ad genus quantitatis pertinet, quale pūctū, linea nunc, & ſimilia ſunt. Nec loquimur de quacunque partium compoſitione, ſed de integrali, quæ ſit ſecundum partes integrantes, quæ differunt ualde a partib. ſubſtantiæ rei. *Explicatur. titulus qq.*

Primo partes integrātes ſæpe ſimilares ſunt, ut quælibet pars ignis, ignis eſt. & aquæ aqua. Dico ſæpe, quia non ſemper; nam in uiuentibus id non eſt. Non enim quęlibet hominis pars, homo eſt. At partes ſubſtantię diſſimilares ſunt ſemper, eſt enim altera materia, altera forma.

Prima pars integralis non habet eundē adæquate locum cum altera, nec pars eſt in toto loco totius. ut patet in ulna, ubi

eſt medietas, adæquate non eſt altera, & una medietas non eſt in toto loco, ubi eſt totum. At partes ſubſtantiæ non ſic, ſed in quo loco adęquate eſt materia, ibi eſt forma, & in toto loco, quo compoſitum eſt ibi, & materia, ibi forma etiam eſt.

3. differt Prętерea partes integrantes poſſunt ſeparatę conſiſtere, ut duæ ligni partes diuiſę per ſe ſunt: at forma per ſe, materia per ſe non ſunt, nec eſſe poſſunt. Loquimur igitur in præſenti de compoſitione non ex partibus ſubſtātię, ſed ex partibus integralibus, & quærimus, An continui partes omnium primę ſint indiuiſibiles.

Duplex modus indiuiſibilis Circa hoc ſunt quatuor ſententiæ. Eſt enim indiuiſibile duplex. Quoddam ſimpliciter, & mathematice, quod non habet partes, ut punctum. Quoddam ſecundum quid, quod diuidi non poteſt actu in partes, quamuis illas habeat, qualia ſunt minima naturalia.

1. ſent. Anaxag. Et iuxta hoc fuit prima ſententia Anaxagorę, ut diximus libro primo, continuū componi ex infinitis indiuiſibilibus ſecundum quid, quę dicebantur athomi.

2 ſent. Zenon. Secunda ſententia fuit Zenonis & Stoicorum, & erat communis tempore Ariſt. continuum componi ex indiuiſibilib. ſimpliciter: ut lineam ex punctis, ſuperficies ex lineis, & ſimilia continua ex indiuiſibilibus ſuis.

3. aliorũ Tertia ſententia fuit aliorum, quos recitat Algazel libro 1. ſuæ Logicę, qui continuum non componi dicunt, ſed eſſe quid ſimplex, & incompoſitum.

4. ſent. Ariſ. Vltima ſententia fuit Ariſtotelis, continuum ex partibus etiam continuis, & diuiſibilibus componi.

1. arg. quod cõponatur ex indiuiſibilibus. Sunt tamen aliquot argumenta, quibus continuum ex indiuiſibilibus componi probatur. Primo: Numerus, & continuū eiuſdem ſunt generis quātitatis: ſed non repugnat numerum ex indiuiſibilib. componi, & augeri. unitates enim numerum augent, & componunt ergo & cõtinuum ex indiuiſibilibus componetur, & augebitur. Adde, quod ex diuiſione continui numerus fit. ſed numerus eſt ex indiuiſibilibus: ergo & continuum in ipſa diuiditur.

2 arg. Secundo. Vnumquodque componitur ex his, per quæ definitur, ſed linea definitur per puncta: ergo conficitur ex punctis. Minor patet ex primo Poſter. cap. 4. Puncta dicuntur ſubſtantia lineę, & prætereа, quia linea definitur, longitudo punctis terminata.

Tertio. Si diuiſio continui eſt in continuo ſemper, diuiſio ipſius nonquam finitur: ergo continuum maius, & minus ſūt ęqualia: utrumque enim in infinitum eſt diuiſibile. His argumentis probatur continuum ex indiuiſibilibus componi. *3. arg.*

At pro determinatione huius ſit prima concl. Indiuiſibilia ſunt in re, quamuis nõ omnino a continuo realiter diſtincta. *1. concl. bipartita*

Hæc concluſio duas habet partes. Altera eſt, eſſe in re puncta, & lineam, & nunc, & reliqua indiuiſibilia, nec eſſe tantum in imaginatione. Altera eſt, quod ſic ſunt in re, & in continuo, ut non ſit prorſus ab illo diſtinctum, ſicut res a re.

Prior pars probari poteſt ex quatuor capitib. Primum eſt tactus Phyſicus. Duo enim corpora ut experientia monſtrat, ſed adæquate tangūt, uel igitur in aliquo diuiſibili Et hoc non, quia illa duo diuiſibilia adhuc non ſe adæquate tangunt, niſi ſecundum aliquid ſui: ergo tactus eſt in indiuiſibili, ſed ille tactus ē uerus, & realis; igitur uere eſt indiuiſibile reale, puta ſuperficies, ſecūdum quam eſt tactus corporū. *Prior pars pattet indiuiſibilia eſſe in re primo ex tactu phyſico*

Alterum eſt tactus mathematicus, tamen conſtitutus in corporibus Phyſicis, quàm quietē uoco tactum Phyſicum in præſenti, qui ſcilicet fit inter duo corpora ſenſibilia: uoco tactū mathematicū ſequi fit inter mathematicas quantitates, quamuis ſumatur cum corporibus naturalibus. Eſt igitur argumentum Non repugnat eſſe corpus perfecte ſphæricum, imo eſt cælum ipſum, nec repugnat eſſe planum perfectum Tunc his datis, corpus ſphæricum tangeret planum in puncto, ut Geometræ facillimum eſt demonſtrare: ergo uere in continuo punctum eſt. *2. ex tactu mathematico.*

Tertium eſt ex cõtinuatione Duæ partes, non poſſunt cõtinuari, niſi ſit aliquid utramque connectens: hoc aūt debet eſſe commune utrique, alias non connecteret utrunque: quod ſi commune eſt, indiuiſibile eſt: nā ſi diuiſibile eſſet, non eſſet commune, ſed pars eēt unius, pars alterius partis continuatæ & ſic opus eſſet alio continuāte, eſt ergo indiuiſibile. cū aūt uere, & realiter cõtinuatio ſit, realis indiuiſibile e.

Quartum caput eſt ex terminatione. Nam corpora terminantur realiter. terminus ergo aut diuiſibilis eſt, aut indiuiſibilis. Si diuiſibilis, non eſt terminus. nā una medietas terminabitur per alteram; debet ergo eſſe indiuiſibilis. eſt igitur indiuiſibile in re. His rationibus conſtat, eſſe huiuſmodi indiuiſibilia, puta ſuperficies, lineas, puncta.

4. exterminatiõe

Sed non ita eſſe intelligas in continuo, ut ſint duo accidentia ſimul, puta, albedo & dulcedo in lacte, ut aliqui putant. non enim ſic diſtinguuntur, cum non ſint diſtincta a continuo re, niſi ſicut pars continui ab ipſo toto. ita etiam indiuiſibile a continuo. ac ob id dicitur in altera concluſionis parte, non eſſe omnino a continuo realiter diſtincta. quãuis in re ſint. Et hoc fieri poteſt. eſt enim realiter natura animalis in homine, ſed non realiter diſtincta ab homine, quamuis maiorem habeãt diſtinctionem indiuiſibilia a continuo. ſunt enim quodammodo ſicut pars a toto continuo diſtincta: dico quodammodo, quia non ſunt partes.

Indiuiſibilia ut puncta nõ diſtinguuntur re a continuo

Secunda concluſio. Fieri non poteſt ex huiuſmodi indiuiſibilibus continuum eſſe compoſitum.

2. concl. continuũ non componitur ex talib. indiuiſibilib.

Hæc concluſio, præter argumenta Ariſtotelis, quæ in textu ſunt expoſita, quæ non eſt neceſſe repetere; adhuc aliis tribus probatur. Primum eſt ex motu ſumptũ. Si maguitudo ex indiuiſibilibus eſſet compoſita, ſequitur, quod motus uelociſſimus & motus tardiſſimus in eodem tempore per æqualia fiunt ſpatia, quod eſt impoſſibile. Sequela probatur. Detur ſpatiũ decem indiniſibilium, per quod A. uelociſſimum, & B, tardiſſimum mouetur. tunc in quo tempore A, tranſit unam partem, unum uidelicet indiuiſibile ſpatii, in eodem B, trãſit eandem, & ſic de ſingulis partibus, ergo in quo toto tempore A, tranſit totum ſpatium, etiam & B. Conſequentia eſt nota. Antecedens probatur. Nam ſingulæ partes ſunt indiuiſibiles, & dum uelox illarum unam tranſit etiam & tardum.

Dices non ſic, ſed dum tardum tranſit unam, uelox tranſit duas.

Obiec.

Contra. Si dum uelox duas tranſit, tardum unam tantum. tunc dum uelox unã tranſit, tardum tranſibit dimidium, & diuidetur indiuiſibile. quod ſi nihil tranſit, non mouebitur, contra ſuppoſitionem. dicimus enim utrumque moueri.

R. confu.

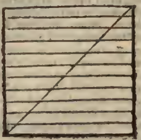
Et rurſus ſequitur, quod ſi uelox in uno puncto retro, tardum in altero pũcto, & ſimul moueri inciperent, nunquam uelox poſſet conſequi tardum, quia dum uelox unam, tardus alteram tranſit æqualẽ partem. eſt enim utraque indiuiſibilis. Hæc autem ſunt falſa, & contra experientiam, non ergo magnitudo ex indiuiſibilibus conſtat.

Secundo. Si ita eſſet. ſequitur multas eſſe magnitudines, ut lineas, ſuperficies, quę in duas medietates diuidi non poſſent. quod quidem falſum eſt. Omne n. cõtinuũ duplam habet proportionem ad ſuam medietatem. Sequela patet de omnibus magnitudinibus, quæ ex imparibus indiuiſibilibus conſtant puta ex tribus, ex quinque, & huiuſmodi, quæ diuidi in duo æqualia non poſſunt abſque indiuiſibilis diuiſione oſtendit autem contrarium Euclides demonſtrando i propoſitum decima lineam datam in duas partes æquales ſecare.

2. ratio

Tertium ſumitur argumentum ex reb. mathematicis: & eſt argumentum Scot. 2. ſen diſt. 2. q. 9. & Gregorii ibidem q. 2. Primo ſequeretur, quod diameter quadrati, & eius coſta eſsẽt æquales quod eſt impoſſibile. Et quod ſequatur, patet. Nã tot pũcta habet una, quam altera. Si n. a ſingulis punctis quadrati coſtæ deducantur lineæ ad alteram coſtam, omnes illæ tranſibunt per omnia puncta diametri, nec habebit aliud punctum, nam lineæ illæ totum ſpatium quadrati replent, ubi tantum eſt diameter.

3. ratio

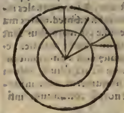

Vlterius ſequitur, quod circulus maior & circulus minor ſũt quod quales, & quod

tot

tot puncta habeant. Et patet. Si duo circuli concentrici deſcribātur; & uſque ad maiorem deducantur omnes lineæ ab ipſo cētro: tunc omnes lineæ tranſibunt etiā per minorem; ergo tot puncta unus habet, quot alter.

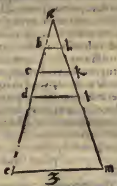
Obiec.

Dices; non ita, ſed duæ lineæ maiori trāſeunt per unū punctum minoris.

Confut.

Contra; ſequtur ergo, quod illæ duæ lineæ maioris a centro uſque ad circulum, minores ſunt una linea tantum; ab uno enim puncto in unū rectæ tendunt: non poteſt autem a pūcto in punctum, niſi unica duci recta, & tunc ultra illud pūctum uſque ad maiorem una erit obliqua, altera recta, nec erunt æquales lineæ uſque ad circumferentiam a centro ductæ.

Vlterius dicit Greg. Sequitur, quod linea intra lateria trianguli ſupra baſim deſcripta eſſet maiori eē baſi, quod eſt impoſſibile. Sequela patet. Detur triāgulus ex laterib. quæ cōſtēt ex ſex ſingula indiuiſibilibus, & baſis ex tribus & deducantur a latere in latus lineæ: tūc ab ipſo B in H, ad minus habebit duo: a C, in K, tria a D, in L quatuor: Vide igitur hāc maiorem eſſe baſi, quæ tantum habet tria ex ſuppoſitione? His, & aliis multis cōſtat continuum non poſſe ex indiuiſibilib. cōponi.

3. concl. continuū componitur ex cōtinuis

Tertia concl. Continuum ex continuis componitur. Aduerte, quod dico, componitur, contra tertiam opinionem: eſt n. uere continuum compoſitum.

3. ratio

Cum enim in re inuenimus eſſe pluralitatem, & diuerſitatem aliquam cum unitate, ibi damus compoſitionem in his rebus: cum autem continuo inueniamus quod uni parti ineſt, alteri non ineſſe, & quod illæ duæ unum ſunt, neceſſario damus compoſitionem.

Nota

Et notatu dignū eſt, quod ratio partis non conſiſtit in ſeparatione a toto, imo in coniunctione, quod aliqui non aduertunt dicentes, eſſe partes in potentia, ſed non actu in continuo, niſi cum ſeparatæ ſunt: quod quidem falſum eſt: imo cum ſeparātur, iam non actu partes, ſed tota quædā dicūtur: dū in toto ſunt, actu partes ſunt.

Partes in continuo actu ſunt uel non actu diſtincta

Dicitur autem in cōcluſione: quod iſta compoſitio ex cōtinuis eſt: hoc autem ex dictis ſequitur. Si n. partes continui indiuiſibiles eſſe non poſſunt, erūt diuiſibiles, & continuæ. unde ex diuiſibilibus & continuis componetur continuum.

4. concl. continuū nō habet actu infinitas partes

Quarta concluſio. Cum audis, continuum diuidi in infinitum, nec intelligas partes ipſius infinitas eſſe actu, ſed quod non in tot diuidetur partes, quin in plures ſemper tamen partes ex diuiſione finitæ erunt, ut dictum eſt in libro tertio. Per hęc poſſumus ad argumenta ſuperius propoſita reſpondere.

Ad 1

Ad primum dico, aliam eſſe rationem continui, & diſcreti. In continuo ob id negamus compoſitionem ex indiuiſibilibus non quia quantitas eſt, ſed quia partes habet inter ſe continuitas loco, & ſitu diſtantes, ſecundum quas motus fieri poſſint. Hæc enim omnia non poſſent eſſe, ſi ex indiuiſibilibus componeretur. at numerus abſtrahit a continuo, a loco, a ſitu, a motu ob id ipſum ex indiuiſibilibus componi nil repugnat.

Nota.

Et non ex his componitur, ut indiuiſibilia ſunt in ratione continui, cum continuorum multorum etiā numerus ſit: ſed ut ſunt indiuiſibilia in ratione diſcreti, de quo locuti ſumus in libro tertio.

Ad 2

Ad ſecundum dico, quod Ariſt: puncta uócat ſubſtantiam lineæ ſecūdum opinionem communem, quæ tunc uigebat. quia illic pro exemplo uſus erat ſecundum rei ueritatem, puncta non ſunt partes ſed partium continuatiua.

Ad 3.

Ad tertium dico, quod non ualet iſta conſequentia, Tot partes habet hoc totum, ſicut & hoc: ergo hæc duo ſunt æqualia, niſi ſint etiam partes æquales. unde

de in duas medietates diuiditur maius, & minus, ſed medietates minoris ſunt minores, quam maioris: ob id non ſequitur, quod ex diuiſione partium æquali, quoad numerum ſequatur æqualitas continuorum.

Dubia quædam præcipua, An ex indiuiſibilibus continuum componatur.

Licet quæſtio hæc ſufficienter a nobis fuerit diſputata, tamen quoniã hæc de compoſitione continui ueritas eiuſmodi eſt, ut præclara etiam ſemper ingenia multum in ipſa, diuque laborarint; conabor hic ad calcem antecedẽtis quæſtionis, quo magis ueritas eluceſcat, omnes, quas aduerſus id potero, maioris momenti obiectiones, & dubia congerere, & diluere: & præſertim cum non deſint noſtra ætate, qui opinionem illam antiquorum Philoſophorum ueram arbitrentur.

1. obie. a diuiſione continui, quæ non poteſt eſſe infinita, cum compoſitio nõ ſit ex infinitis

Eſt ergo contra ea, quæ dicta ſunt, primum argumentum. Diuiſio nulla poteſt in infinitum procedere, niſi præexiſtant partes diuidendæ infinitæ: ſed in continuo non ſunt partes diuidendæ infinitæ ergo eius diuiſio non poteſt in infinitum procedere. Conſequentia ſatis eſt non Sed maior probatur. Si enim non præcedunt infinitæ partes, utique præcedent finitæ: ſi ſunt ergo finites oartes, finita diuiſione abſoluentur, nec ulterius diuiſio procedet, & ſic non ibit in infinitum: præcedunt ergo infinitæ. Reſpondebit quis, ut communiter reſponderi ſolet ad hoc, & ad minorẽ illius ſyllogiſmi, quod præcedunt infinitæ potentia, ſed actu finitæ. Sed cõtra hoc eſt argumentum ualidum. Dicere, quod ſunt infinitæ potentia, uel eſt, quod partes non ſint actu in illo continuo, ſed de nouo producantur: uel eſt, quod ſunt illic infinitæ, ſed non actu diuiſæ inter ſe. Primũ eſt impoſſibile: quia diuiſio quantitatis eſt in partes, quæ inſunt, ut inquit Ariſtoteles. 5. met ıp. c. 13. & præterea, quia plures eſſent partes diuiſæ, quam erant in toto, nec eı ęquarentur: & pręterea, quia tunc eſſet generatio nouæ ſubſtantię. Alterum uero ſi dicas, quod ibi infinitæ ſunt, ſed non actu diuiſæ: tunc ſequitur primo, quod cum una non ſe penetret cum alia, ſed diſtet ab ea, erunt infinitę partes, quarum quælibet occupat loci diſtinctam partem: & ſic erit infinitum actu continuum, habet enim infinitas partes, quarum una non eſt alia, & ſunt ęquales inter ſe: Nam ſi ſunt infinitæ medietates maiores hæ, minores illæ, in maioribus ſunt æquales: maius enim claudit æquales: erunt infinitæ æquales non communicantes. Quod enim non ſit actu diuiſę, ſolum prodeſt, ut non ſit numerus actu infinitus, ſed non, ut non ſit continuum infinitum.

Vlterius, cum ſingulę adhuc partes, & medietates iterum ſint diuiſibiles, eadem ratione erunt infinitæ, & in quolibet continuo erunt infinities infinita, quod eſt abſurdiſſimum.

2. obie a partibus componẽtib quarũ uidetur neceſſario debere reperiri primam

Secundum eſt. Vbi inueniuntur gradus plures, neceſſe eſt dare primum: ſed in continuo ſunt partes ſecundum plures gradus ut maiores, minores, poſteriores, priores: ergo oportet dare primas partes. Hæ diuiſibiles non ſunt: non enim primę eſſent: erunt ergo indiuiſibiles: ergo continuum tandem ad indiuiſibilia reducitur. Diſcurſus hic notiſſimus eſt, tamen illa maior, a quo torus pendet, probatur: quia re uera, imaginabile uidetur, quod in continuo ſaltem permanente dentur partes compoſitę ex alııs, & aliæ ex alııs, & non dentur prima componentia. Et eſt argumentum Deſtructo primo, non ſtat ſecũdum ab illo depeudens ſed partes compoſitæ ſunt ſecundæ: ergo niſi primę ſint, impoſſibile eſt, ipſas.

3. obie. a cognitiõe Dei, quæ debet cognoſcere omnes partes continui.

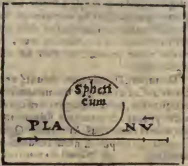
Tertium eſt Theologorum argumentum. Cum enim ueritatem hic ſimpliciter indagemus, licebit a quacunque facultate auxilium petere. Argumentum eſt. Vel Deus cognoſcit diſtincte omnes partes continui, uel non. Si non, abſurdum fateris, cum Deus omnia cognoſcat, etiam infinita, ſi eſſent. Qui enim omnia fecit, omnia cognoſcit diſtincte. Si ergo cognoſcit omnes diſtincte partes, peto, An ſingulæ harum, quæ a Deo cognoſcuntur, ſint diuiſibiles adhuc, an indiuiſibiles. Si diuiſibiles, iam non erant illę omnes cognitę diſtincte, ſed confuſe, ut in aliis includuntur: ſicut nos cognoſcimus, dum tres, aut

qua

quatuor partes continuæ cognoſcimus, & in eis reliquas. Si uero indiuiſibiles; ergo re. uera ex indiuiſibilibus primo componitur continuum. Cognoſcit enim Deus, quod in rebus eſt.

4. obie. a ſphæra tangente planum in puncto

Quartum eſt. Detur corpus perfecte ſphæricum ſuper planum tangens in puncto, ut dictum eſt; & moueatur continue:

Quod quidem duobus modis poteſt accidere, quorum uterque nouam habet difficultatem. Primo moueatur rotando ſuper planum: iam ſic. Perfecte ſphæricum tangit perfecte planum ſolum in puncto: ergo in toto illo motu ſemper tantum tangit in puncto, & tranſit totum illud ſpatium: ergo totum illud ſpatium conſtat ex punctis. Secundo modo poteſt motus fieri ut ſphæricū ſic tangens in puncto, trahatur per totum planum: tunc tale punctum tranſibit totum ſpatium, nihil relicto, & ſemper tangens punctum: ergo totum illud ex punctis conſtat.

Nec opus eſt ad hoc argumentum, recurre, ad corpus ſphæricum perfecte, ſed ad id, quod in omni corpore reperitur. Demus enim quodcunque mobile. ſignetur punctum in eo, cui correſpondent punctū loci, tunc tale punctum motu ipſius ſubiecti tranſit longitudinem ſpatii, & non niſi tangendo puncta: ergo illa longitudo ex punctis eſt.

Nec alio argumento probauit Ariſtoteles textu 89. indiuiſibile moueri non poſſe, niſi quia linea ex punctis componeretur, quia tranſiret ſemper tangendo puncta: unde qui noſtrum argumētum ſoluit, argumentum Ariſt. deſtruit.

5. obiec. arg. Zenonis

Quintum eſt argumentum Zenonis allatum ab Ariſt. ſed nō facile ſolutum. Motus nō poteſt eſſe ſpatium aliquod, niſi prius mobile tranſeat minus quam maius: ſed quacunque parte data, alia minor eſt, & hoc in infinitum: ergo non poteſt motus fieri per ſpatium. Infero ego aliud a Zenone, hic. n. motum non eſſe concludebat, ego infero: Cum motus ſit, nō componetur, nec diuidetur ſpatium in infinitum. Reſpondet Ariſt. q in ſpatio nō ſunt niſi infinitæ partes potentia. Sed hæc ſolutio uidetur intelligibilis: namque (ut diximus argumento primo) cum iſtæ partes ibi ſint nec per diuiſionem multiplicentur, impertinens eſt, q diuiſæ non ſint, nā nec duæ medietates unius continui diuiſæ ſunt, at motus per unam prius, quam per alteram fieri debet: q ſi iſto modo dat partes infinitas, reuera, motus nunquam ad terminum perueniret.

6. obiec. de motu & tempore ab exiſtentia ipſorum

Sextum argumētum eſt de motu, & tēpore. De tempore nihil exiſtit, niſi nunc, nec de motu niſi mutatum eſſe: ergo, re uera, tps nō eſt aliud, quam plura ſuccedētia nunc. Quis. n. capit id fuiſſe, aut fore, de quo nec fuit unquam uerū dicere, modo eſt, nec erit uerum etiam dicere, modo eſt, Similiter de motu, nihil niſi mutatio inſtātanea uel mutatum eſſe. perpetuo fit. Quod. n. dicunt in ſucceſſiuis non exiſtere, niſi indiuiſibile, non alia uidetur eſſe, q̄ quod ſicculum ſollum ex ſimilibus indiuiſibilibus componantur.

Augetur uis in Ariſt.

Et ut maior pateat in Ariſtotele difficultas, attende in textu octauo: Ipſe ſumit cōtra alios hoc pro certo principio, impoſſibile eſſe, aliquid tranſire, quod nunquā fuit tranſiens & motum fuiſſe, quod nunquam fuit, ut diceretur moueri. Ex hoc ſumo argumētum, quomodo. n. motus, aut tempus erit, de quibus nunquam fuit dicere, motus, tempus uel exiſtit. Nam quæ exiſtunt, indiuiſibilia ſunt, quæ ſecundum ipſum, non ſunt partes temporis. nec tempus nec motus, nec motus partes. Cū igitur iſta non exiſtunt unquam, niſi ſecundū indiuiſibilia non aliud, quam ex his compoſita uidetur.

Confirmatur 2

Et confirmatur iterū: Sumo inſtās hoc & argumētor ſic. quid primo exiſtit poſt iſtud nunc, uel tempus, uel nunc aliud. Si nunc aliud: duo ergo nunc immediata. Si tempus, cū tempus non exiſtat, niſi ſecundum

ſuccedentes abſque ceſſatione, & ſingula inſtantia & nunc, dicuntur: ſingulæ autẽ per ſe tempus non ſunt, ſed temporis partes primæ: multæ autem, quarum una receſſit, altera ſequitur, tempus ſunt. Vnde bene dicitur, Tempus incipere, per ultimũ non eſſe. Data enim hac prima morula tẽporis futuri, dicetur, modo non eſt tẽpus, tamen immediate poſt hoc erit tempus, quia erit altera morula, & in multarũ numerabilitate conſiſtit tempus. Similiter deſinit per primum non eſſe; nam in ultimo nunc huius temporis eſt uerum dicere non eſſe tale tempus, ſed immediate ante hoc fuit, quia erat alterum inſtãs, quod cum hoc ultimo tempus facit. Hoc tamẽ eſt uerum, quod datur prima pars temporis alicuius, & ultima, non ſolum prima, ſed etiam ſecunda; minima. n. ex duobus integratur nunc.

3. fund.

Tertium eſt fundamentum. Idem dicendum eſſe de motu; Eſt. n. motus plura mutata eſſe, & plures mutationes inſtãtaneæ ſecundum uarias partes formæ, uel ſpatii quę mutata eſſe fluunt; uno n. recedente alterum aduenit. Nec ſingula per ſe dicenda ſunt motus, ſed ſi plura ſint. ac iõ motus ſucceſſiuus eſt, ſicut & tempus; & incipit, & deſinit, ſicut & tempus, habetq; primas, & ultimas partes.

Nota.

Hoc tamen unum aduertendum erit, quod cum audis in continuo eſſe indiuiſibilia, non ſic eſſe illic iſta inntelligas, quaſi plura accidentia realiter diſtincta: ſic enim non poſſent uniri inter ſe: ſed quantitas continua eſt unum accidens extenſum, & una actu entitas, in qua ſunt ipſa indiuiſibilia: ſed non in actu diuiſa, nec diſtincta, ſed unum actu cum continuo facientia: quod quidem ſuperius diximus, eſſe indiuiſibilia re, ſed non realiter diſtincta, quod alii dicunt eſſe in potentia.

So. rõnũ Ariſt. ex illorum Neotelicorum ſent.

1. ſol. cõtra definitionem continui

Ex his uidentur poſſe ſolui argumenta Ariſtotelis, primo negando illam quam ſupponit, continui definitionem, eſſe uidelicet continuũ, quorum ultima ſunt unũ, qua probabat indiuiſibilia non poſſe componere continuum, quia non habent ultima. Nam oportet in definitione, & principiis utraque pars conueniat. negaret igitur hæc opinio illam continui definitionem. Sed diceret cõtinuum eſſe, cuius una actu eſt quantitas, & ſic duo indiuiſibilia ſunt continua, quia unicam actu quantitatem faciunt.

Nota

Quod ſi petas, quare iſta quantitas una actu eſt: dicit; quia partes eius inter ſe nõ habent plures actu terminos: nam indiuiſibile terminans unam medietatem, non diſtinguitur re ab ipſa quantitate altera, niſi cum ab illa ſeparatur: atque ſic poſſet probabiliter, ut uidetur, ſolui argumentũ primum Ariſtotelis.

2. ſol. contra id, quod puncta ſe tangunt per ſe tota

Deinde ad id, quod puncta ſecundũ ſe tota ſe tangunt, & ideo non poſſunt magnitudinem extenſam facere: diſtinguendum, quæ ſe tangunt ſecundum ſe tota, ita, ut ſe penetrent, non efficient magnitudinem: atque ita ſe tangunt, ut nõ ſe penetrent, ſed ſint immediata, facient magnitudinem. Eſſe autem ſic poſſunt immediata ut conſtat, in duabus lineis ſe tangentibus in extremis punctis, & duabus ſuperficiebus concaua, & conuexa orbium cœleſtiũ aliorumue corporum. Quod ſi in diuerſis continuis quantitatibus eſſe ſic poſſunt puncta immediata non ſe penetrãtia, quid uetat, quominus eſſe poſſint in eodem cõtinuo?

3 Sol. contra id quod continuum ſit ſemper diuiſibile

Rurſus tertio, cum dicitur, continuum eſſe diuiſibile in ſemper diuiſibilia, uerum id tantum eſſe quouſque ad minimas partes eſſet uentum, ſed ulterius non eſt diuiſibile.

Cum etiam dicitur, ex non quanto non poſſe fieri, & componi quantum; nec ex non continuo, continuum: Negandum quidem eſſet de primis, & minimis partibus: concedendum uero de ſecundis Nam ſicut ex non numero fit numerus, ſcilicet, ex unitatibus; ita ex non quantis componitur quantum ſicut etiam ex non igne ignis, ex materia, inquam & forma; quorũ neutrum eſt ignis; poſtea tamen additur ignis igni, ſicut continuum continuo.

4 ſol. contra commenſurationem temporis ſpatij & motus

Præterea reliqua argumenta, quæ ex motu facit Ariſtoteles, & ſpatio, & tempore, omnia pendent ex duobus principiis, quæ ab aduerſario negari poſſunt uidelicet, tempus, & ſpatium tot diuiſionibus diuidi, & tempus, & motum ſimiliter. Negari enim poteſt, in inſtanti unicum in indiuiſibile ſpatii pertranſiri: imo concedendum eſſet, multa indiuiſibilia ſpatii unico indiuiſibili temporis pertran-

ſtri poſſe, ſi mobile præſertim ſit uelociſſimum: nam & uelocius mobile plura indiuiſibilia pertranſibit, quam minus uelox in eodem inſtanti: ſic etiam in uno inſtanti, plura mutata eſſe ſluent in motu uelociſſimo, quam in minus ueloci: & ita corruerent arg. Ariſt. ut uidetur.

3. Sol. contra id, quod omne continuum in duas partes poſſit diuidi.

Nec etiam eſſet admittendum, omne cõtinuum in duas partes æquales diuidi poſſe, ſicut neque omnem numerum: ſed ſolum illud, quod ex partibus indiuiſibilibus conſtatet, non uero quod ex imparibus conſtat: aut certe ita diuidi poſſe in duas medietates; ut punctus medius uel pereat, uel maneat, utrinque medietates diuidens, ipſo non numerato, ſed excluſo. Hæc ergo ſunt, quæ maxime uidentur Ariſtotelicæ, & communi ab omnibus receptæ doctrinæ repugnare.

Reſp. ad obiecta.

Nihilominus, licet dubia hæc ſuperius propoſita magnam uideantur afferre difficultatem, conſiſtendum eſt in ſupradicta Ariſtotelis ſententia ut quæ & communis ſit, & ueræ rationi conformis. Vt autem his dubiis plenius ſatisfiat, proponam prius aliquot, quibus quaſi iactis fundamentis, Ariſtotel. ſententia ſit manifeſtior.

1. fund.

Primo ergo nota id, quod Ariſtot. libro de lineis inſec. cum in has ipſas diuiſionis continui ſalebras incidiſſet, egregie obſeruauit: Imbecillis, & ignari (ita ipſe loquitur) ingenii eſſe, opinionem aliquam, quam euidens ratio perſuadeat, propterea deſerere, quod alicui argumento non poſſis plene ſatisfacere. Sunt enim apud nos tam falſa permixta ueris, ut ea ſæpe mens noſtra ægre diſtinguat.

Quæ potiſſimũ rationes demonſtrent continuum non componi ex indiuiſibilibus.

Certiſſime igitur tenendum eſt continuum non componi ex indiuiſibilibus. & propterea in infinitum eſſe diuiſibile. Id euidenter, probant inter alia demonſtrationes illæ. Prima, quod indiuiſibilia, ſi iungantur, maius non efficiunt: cuius rationem explicauimus ad initium ſexti. Secunda, quod diameter ex tot punctis componeretur ex quot coſta, & ita diameter eſſet æqualis coſtæ. Tertia, quod paruus circulus eſſet æqualis maiori, & tot haberet finita puncta numero, quot magnus, & quod intra triangulum lineæ parallelæ ſupra baſim intra latera trianguli ductæ, eſſent maiores, quam ſit baſis, ut oſtendimus.

Quarta: quod non omnis linea eſſet diuiſibilis in æqualia, nempe illa, quæ conſtatet ex indiuiſibilibus imparibus contra decimam propoſitionem primi Euclid. Sic etiam, nec omne tempus, uel motus, uel ſuperficies, uel corpus, nec omnis continua quantitas in duas poſſet diuidi medietates, quæ uidelicet ex imparibus indiuiſibilibus conſtatet.

Quinta. nullæ lineæ eſſent inuicem cõmenſurabiles: omnes enim communem haberent partem aliquotam, nempe punctum: contra ultimam decimi & plures alias Euclidis in eodem libro, ut omittam cæteras, quæ tamen omnes demonſtrationes mathematicæ ſunt, & propterea in primo gradu certitudinis.

2. fund.

Secundo pro ſolutione argumentorum uidendum eſt, quid ſit, continuum eſſe diuiſibile in infinitum. Non enim eſt habere infinitas partes ſimul actu, ut dici ſolet, categorematice: nec eſt habere potentiam, ut per diuiſionem procreentur. Diuiſio enim nullam molem de nouo producit. ſed eſt habere infinitas ſyncategorematice, ideſt non tot. quin plures, quod Ariſtotel. & alii dicunt infinitas in potentia, atque adeo eſt eſſe quandam molem, ex qua in infinitum ſemper poterit aliquid detrahi: ad quod non requirit, ut ſit aliquod infinitum, nam ex finito ſemper auferri poterit, ſi ſemper minus & minus auferatur, puta, pars eius partis, quæ ſupererat.

Nota.

Pro quo aduerte: quod ſi alicui finito fiat in infinitum adlectio alicuius finiti, nunquam prodibit infinitum, niſi infinitæ additiones finiantur æquales. quod eſſe non poteſt. Verbi gratia aſſumamus binarium, adiice unitatem. erit ternarius; ternario adiice, erit quaternarius. deniq; licet in infinitum addas ipſi unitatem. nunquam facies infinitum. Et ratio eſt euidens: quia nullum finitum ex additione unius unitatis fit infinitum, & infinities infinitæ additiones fieri nunquam poterunt. Quare ſemper in quacunque parte unius additionis erit numerus finitus. Et denique, quamuis numerus

creſce-

creſcere poſſit in infinitum, nihilominus quicunque numerus, qui ſumatur in illo augmento ac decurſu, erit finitus.

Nota. Hoc ergo dico dico de adiectione in numero, accipe etiã de adiectione in continuo: Poterit.n. fieri in infinitum detractio, & tamen nunquam erit detractum infinitum, & eo amplius, ꝙ illic additio fiebat æqualis alicuius quantitatis, puta, unitatis: at in detractione, & diuiſione in infinitum ſemper oportebit minores, ac minores accipere, ut poſſit ſemper procedere diuiſio: alias, ſi æquales acciperentur, finiretur diuiſio.

1. fund. Tertio nota. Cum dicimus diuiſionem continui eſſe in infinitum, nos non intelligere de diuiſione reali, nam cum omnis quantitas debeat dari in aliquo corpore naturali, non enim reperitur quantitas ſeparata, Et cum omnia corpora naturalia terminetur ad minimum, fit ut quoad rem reperiatur cõtinuum, ꝙ non poterit diuidi, de quo egimus in primo lib. Sẽſus ergo eſt, nullam eſſe quantitatem, in qua non poſſumus intellectu concipere duas partes, & plures ſitu diſtinctas, & hoc in infinitum.

Ad 1 Ex his facile ſoluitur primum dubium dico enim non debere præexiſtere partes eſſe infinitas actu, ſed potentia, non categorematice, ut abſolute dicuntur infinitæ, ſed ſyncategorematice, (ut diximus) non tot, quin plures, atque ideo nec eſt ultima pars, nec prima, ad quam infinita illa diuiſio poſſit terminari. Quare eodem modo ſunt infinitæ, quomodo debet fieri diuiſio in infinitum. Vnde cum hæc diuiſio dicatur infinita, quia nullum habet terminum, non tamen quia erunt factæ diuiſiones infinitæ aliquę, ita etiam pręcedũt partes tot, ut nullum habeat terminum intrinſecum; ſed ſolum terminentur extrinſece ad infinitum, omnes autem ſunt finitæ. Vnde concedimus, nihil ex diuiſione produci, Item omnes partes eſſe diſtinctas ſitu, Tamen non ſequi molem debere eſſe infinitam, aut infinitum ſpatium occupare, quia ſemper ſunt minores, & minores, & ita occupant minus, & minus ſpatium. Nec uero inconueniẽs eſt, & quod ultimo infertur, ut quælibet pars ſic poſſit ſurſum in infinitum diuidi.

Ad 2 Ad ſecundum reſpondeo, quod prima pars in continuo aliquo, poteſt uel ſimpliciter conſiderari reſpectu omnium partium ipſius continui, & ſic nec eſt prima pars, nec ultima continui, ſecundum ſe totum, quia (ut recte oſtendit Ariſtoteles) illius adhuc partis, pars eſt prior eius altera. Vel conſideratur prima pars reſpectu non omnium partium continui, ſed aliorum a ſe ipſa in eodem continuo, & ſic concedimus dari primam, & ultimam. Vt v.g. diuidatur in decem partes, erit prima decima, & ultimam decima, & ſic nil concludit argumentum.

Nec maior uera eſt ſimpliciter, nec cũ ſint poſteriores, & priores determinatæ, non uero determinatæ, ut in continuo accidit ante diuiſionem factam tantum intellectu & ita ſimiliter, nec poteſt reperiri maxima, nec minima reſpectu omnium, & indeterminate: ſed ſolum reſpectu aliarum facta diuiſione determinatarum, & certarum partium. Vt v.g. ſi diuidatur in unam medietatem, & duas alias quartas, uel in unam quartam, & reſiduum &c. nam tunc ſicut aſſignantur certæ quædam maiores, uel minores, ita aſſignabuntur quoque maximæ, uel minimæ illius determinatę diuiſionis.

Quod ſi omnes partes aliquando fuiſſent diſtinctæ, & poſt conueniſſent, ut componerent unum totum, tunc ſimpliciter eſſet uerum, quod ſi nulla eſſet pars prima, nulla fieret compoſitio. at res non ita ſe habet, ut ſint, uel fuerint aliquando omnes diuiſæ; ſed tota illa quantitas, tanquam quid unum fuit, & eſt coniuncta quam nos imaginamur poſtea diuidi in infinitum eo modo, quo ſuperius explicauimus.

Vnde cum dicitur, deſtructo primo nõ ſtat ſecundum ex illo pendens, Reſpondemus, quod ſi indeterminatas accipiat partes omnes continui, nec eſſe primas, nec ſecundas &c. Si uero determinatas partes accipiat facta iam per intellectũ diuiſione, puta, in medietates, uel quartas &c. tũc concedamus, & primas eſſe, & poſtremas poſſe.

Ad 3 Ad tertium. Non eſt dubium non modo ſecundum Theologiam ſacram, ſed etiam ſecundum Ariſtotel. & omnes fere ueteres Peripateticos, quos alius at

tulit Deum opt. cognoſcere omne id, quod fuerit cognoſcibile. Cum ergo quęritur, an cognoſcat diſtincte partes continui, Reſpondeo habere duplicem ſenſum: cognoſcit diſtincte ex parte ſubiecti, id eſt cognitione diſtincta, uel diſtincte ex parte obiecti, id eſt eſſe diſtinctas, quæ duo non ſunt idem. Ego enim uideo diſtincte partes ſuperficiei, quas non uideo eſſe diſtinctas. Deus ergo cognoſcit omnes partes cognitione diſtinctiſſimas. non tñ cognoſcendo illas eſſe diſtinctas. primo cognoſcit non eſſe diſtinctas, & hæc eſt diſtincta cognitio continui cognoſcit enim eas partes, ut ſunt in ipſo continuo, eſſe, inquam, infinitas, ſed potentia Altera uero cognitio non modo non eſt diſtincta, ſed eſſet falſa.

Ad 4 Ad quartum de ſphæra mota ſuper planum. Reſpondeo ad primam illam difficultatem, ſi moueatur rotando, quod illa maior perfecte ſphæricum tangit planum in puncto, eſt uera de ſphærico quieſcente, & puncto quieſcente. Aliud ergo eſt, conſiderare ſphæricum quieſcens, nam tunc in quiete tangit in puncto, aliud ſphæricum in motu: nam motum tangit in linea: unde iſta proportione ſibi reſpondent pũctus, & linea, Inſtans, & tempus, motus, & mutatũ eſſe. Dicimus itaque, quod punctus tangit punctum in inſtanti, & in mutato eſſe, & linea lineam immediate poſt hoc, in tempore, & in motu ipſo: atque ita prima difficultas, cum ſphæricum rotãdo mouetur, eſt diſſoluta.

Ad alteram difficultatem, cum trahitur ſphæricum per planum, Reſpondent aliqui, quod punctus mobilis in hoc inſtanti eſt in hoc puncto, ſed immediate poſt hoc erit in alio puncto, ſed non aſſignabili, nec in puncto immediato: nam immediate poſt hoc, eſt tempus, in quo ſunt infinita inſtantia, in quorum ſingulis fuit in aliis punctis, & ita non dabitur immediatum punctum. Hæc ſolutio eſt multorum.

Ad alterã partẽ arg.

Sed hæc perſpicue eſt contra Ariſtotelem: Nam ita etiam poſſet reſponderi argumento Ariſtotelis, quo probat, ſi punctus moueretur, componi lineam ex punctis, quia illud punctum tangens puncta tangeret immediata pũcta, quæ tamen non ſunt. poſſet itaq; conſimilis ſolutio Ariſtoteli dari.

Reijcitur ſolut.

Burlæus alter reſpondet: negat enim punctum illum proprio motu moueri, aut tranſire minus ſpatium prius, quam maius, dum mouetur ad motum corporis non enim mouetur ſicut pars in toto, ſed ſicut accidẽs in ſubiecto, & ita non correſpondet illi pars motus, ne pars ſpatii, ſicut reſpondet parti mobilis, ſecus eſſe, ſi per ſe moueretur.

2. Sol. probabilis

Hęc ſolutio eſt probabilis, & eidẽ addi poſſet, non quidem reſpondere illi puncto partem motus, nec partẽ ſpatii, ſicut etiam nec partem temporis: ſed reſpõdere illi in tali motu mobilis ipſa pũcta ſpatii illius, & mutata eſſe, & inſtantia tẽporis, ita ut in quouis inſtanti alio, & alio tangat alia, & alia pũcta, & habeat aliud & aliud mutatum eſſe, motus uero ſit mobilis ipſius. Atq; ita uno uerbo reſpondendum, punctum illud tangere ſolum omnia, & ſingula puncta in omnibus & ſingulis inſtantibus: mobile uero moueri in tempore, & per ſpatium moueri.

Ac profecto ita uidetur in cuiusſuis mobilis motu: nam puncta eius puncta ſpatii tangunt, & lineę eius lineis ſpatii reſpondẽt, & ſuperficies eius ſuperficiem ſpatii, & corpus tandem ipſum mobile totum implet, & tranſit ſpatium, non uero punctus lineam, uel linea ſuperficiem, uel ſuperficies corpus, aut ſpatium.

Hęc itaque ſatis eſt probabilis ſolutio et defenditur ſententia Ariſtotel. punctũ ſcilicet non moueri per ſe, ſed ſolum coexiſtere punctis ſpatii, per ſingula temporis inſtantia.

Tertia ſolutio, fortaſſe uerior, quãuis nõ ad mẽtẽ Ariſ. ſi dicamus indiuiſibile poſſe moueri per ſe cũ Scoto. 2. ſent. d. 2. q. 9. ad 3. & aliis, ac tunc ita dicendum: pũctum illum mobilis in quiete tangere pũctum ſpatii tactu per ſe manẽtis. at in motu ipſum percurrere lineam, & ſucceſſiuo tactu tangere lineam: quare in ſingulis inſtãtibus ei ũt ſingula mutata eſſe, & erũt tactus puncti in ſingulis punctis ſpatii, ſed immediate poſt hoc erit tempus, & erit punctum moueri, & ita ſucceſſiuo tactu, & fluxu lineam tangere immediate poſt hoc.

3. ſol. præſtantior.

Quod

Quod ſi obiicias, impoſſibile eſſe, ut punctus lineam tangat, Reſpondeo diſtinguendo de tactu. Tactus enim eſt duplex adæquatus, & inadæquatus, & permanēs, & inceſſiuus. De tactu igitur adæquato, & permanenti concedo, non poſſe tangere lineam, ſed alterum tantum punctum: at in adæquato ſucceſſiue poſſe. Simile eſt, ut digitus unus poteſt ſucceſſiue tangere totum ſpatium palmi, quod ex multis conſtat digitis: adæquato uero tactu & permanēti tantum poteſt alterum digitale ſpatium tangere. Sic tactu quidē permanenti adæquato non poſſet, niſi punctus punctum tangere, ſed ſucceſſiue poteſt inadæquate. Simile etiam eſſet de inſtanti, ſi unum aliquod inſtans conſeruaretur a Deo per annum ſequentem, tunc toti anno idem illud inſtans coexiſteret, & omnibus aliis illius anni inſtantibus: Ita hic idem numero punctus in caſu per totum ſpatium lineale deducitur, & trahitur, ſicut illic inſtans conſeruaretur.

Obiec. Solut.

Ad 5 Ad quintum, iam eſt ſolutum partim ſupra partim ex fundamento ſupra poſito: tantum enim concludit, ſicut ſpatium eſt diuiſibile in infinitū, ita & motus, qui fit in illo ſpatio: at ſicut ſpatium non habet partes infinitas actu, ſed potentia, & ſyncategorematice, non tot, quin plures, ut dixi: ita nec motus. Præterea, ſicut partium diuiſio in infinitū tantum eſt, ſecundum magnitudinem, tantum concludit illud mobile, quod uellet moueri, diſtinguendo prius per imaginationem omnes partes nunquam poſſe hic abſoluere motum: at uero mobile ſicut eſt integrum mouetur.

Ad 6 Ad ſextum reſpondetur, falſum eſſe putare de tempore non exiſtere, niſi nunc, nec de motu, niſi mutatum eſſe: nam tempus ipſum, & motus exiſtunt, & uere dicimus diem eſſe, & curſum, & ambulationem eſſe, tamen non immediate ſecūdum ſe exiſtunt, ita, ut partes ſimul ſint, ſed ſecundum continuatiua ſuarum partium, quia hæc eſt natura ſucceſſiuorum entiū. Simile etiā eſt in quantitate permanenti: nam ſignato quouis medio puncto lineę, poſſunt uere dicere, hic eſt linea, & hic, & hic, cum tamen demonſtratio ſola ſit puncti cōtinuantis huius, uel alterius. Ita etiam in loco continuo ſimiliter eſſe dicimus totum, demonſtrando tantum particulam aliquam paruam loci eius, aut punctum, ut dicimus, ſphæram eſſe in plano, cum tamen tangat in puncto ſolum, & ſic etiam dicimus gēma eſt in annulo, cum ex infima ſolum parte contingat, ſic etiam crux in turri, aqua in uaſe, &c. & lignum tranſuerſum ſupra alium, dices eſſe in altero inferius ſuppoſito, cum tamē per mediam ſolum partem contingat, & extrema utrinque in aera pendeant. Sic etiam in hoc inſtanti uerum eſt etiam dicere eſſe tempus, & motū, & deambulationem, & ſonum, & quodcunque aliud ſimiliter ſucceſſiuum, dum fit, & ſuccedit. Ad confirmationem ex dictis liquet ſolutio, immediate poſt hoc inſtans, eſſe tempus, nec uero eſſe primum aliud inſtans immediatum.

Ad 7 Ad ſeptimū reſpōdeo: quod tantum probat, quod nunquam finiretur, non abſolute, ſed intra terminum ipſius diuiſionis, & intra terminum illius temporis, quo fit diuiſio nam ſemper quacūque data diuiſione, ulterior diuiſio ſupereſt; ſed non probat, quod illud tandem tempus totum nō finitur, uel quod ille motus, qui in eo fit, non finietur. Vnde argumentum hoc tunc probaret, non poſſe perueniri ad ultimam diuiſionem, ſi partes aſſumerentur æquales ſemper motus, uel temporis: nā tunc & tempus, & motus excreſceret in infinitum. Et quidem ſimile argumentū hoc eſt illi Zenonis, quo probabat uelociſſimum in motu non poſſe conſequi tardiſſimum quod Ariſtoteles eodem modo ſoluit.

Præterea dicimus, quod ſi eſſent omnes illæ partes diuiſæ in eodem tempore pertranſirentur realiter, in quo modo per tranſeuntur coniunctæ, licet per imaginationem: nec ſi eſſent diſtinctæ, nec cōiunctæ a nobis pertranſirentur. Vnde in argumento eſt deceptio: ex eo enim quod nūquam abſoluet imaginatio noſtra diſtinguentis diſtinctionem argumentatur ad tranſitionem realē, quæ, & ſi partes diſtinguantur, uel coniungantur, ſemper erit finita, ut dixi.

Ad 8 Ad octauum reſpondeo, non eſſe inconueniens, eſſe infinita puncta in quauis parte lineæ, & infinita inſtātia in quauis parte tēporis in potētia, & ſyncategorematice,

ſematice, ut diximus, id eſt, non tot aſſi gnari poſſe, quin ſint plura. ſicut etiã infinitas diuiſibiles eſſe partes cuiuſuis continui eſſe concedimus. Nec in impoſſibile eſt tale infinitum, quod tempore finito clauditur uel magnitudine finita, ſic pertranſiri, cum ipſum ſit finitum continuũ, quod motu pertanſitur, in quo illa ſunt indiuiſibilia inſtantia, uel puncta, quæ nec ſpatium faciunt, nec tempus maius per ſe, cum ſint indiuiſibilia: imo ſi non eſſent in continuo, ſed per ſe, omnia ſimul in uno inſtanti pertranſientur: modo uero per ſe, & proprie continuum eſt, quod pertranſitur, non indiuiſibilia, cum illis nulla pars, nec temporis, nec motus reſpõdear, ſed parti mobilis.

Ad alterum inconueniens reſpondeo, quod nunquam erit albefactio, uel intenſio albedinis infinita, ſed erit ſemper maior, & maior, quouſque finietur terminus albefactionis. Vt v.g. a ſeptimo gradu ad octauum ſemper eſſe poteſt maior, & maior, ut ſeptimo cum dimidio, & dimidio reſidui, & alterius reſidui dimidio, &c. tamen omnia hæc intra latitudinem octaui gradus In ſingulis uero inſtantibus non acquiritur noua intenſio, ſed noua intenſa eſſe, & noua albefacta eſſe: nam (ut ſæpediximus) hæc ſubinuicem correſpondent, albefactionis motus, & tempus, & albefactaeſſe, & inſtantia.

Ad 9 Ad nonum reſpondeo, illas duas ſuperficies ſecare lineam in uno, & eodem puncto. Et ratio eſt manifeſta: quia cum ſe tangant, & ſint indiuiſibilia ſecundum profunditatem, ſecundum ſe tota debent ſe tangere, unde ſecundum ſe tota nõ attollunt maius: eadem ergo diſtantia eſt a centro terræ ad utranque: & cum illa linea metiatur illam diſtantiam, erit eadem linea: quare in eodem puncto ſecabunt.

Quo fit, ut ſi imaginemur unum pedẽ circini figi in centro terræ, & alterum extendi uſque ad illam ſectionem, ut eodem ductu deſcribantur duo circuli in illis duabus ſuperficiebus, & hoc congruit Ariſtot. qui in 5. Phyſic. tex. 21. definit illa ſe tangere, quorum ultima ſunt ſimul. ſimiliter illa eſſe continua. unde oportet, cum ſe tangant cœli, & ſint continui, ut ſua extrema ſimul habeant, quare duæ ſuperficies ſe ſecabunt in eodem puncto; alias enim duo cœli non eſſent contigui, ſed potius ſe haberent conſequenter, ut definitur ibi tex. 25

Atque duo indiuiſibilia eſſe conſequenter non poſſunt, ut idem oſtendit. nec plus multa ſimul, quam unum ſolum ſpatium occupant: quãdo quidem ſeorſum nullũ illorum aliquid ſpatii occupat, & qua ſe tangunt per ſe tota. Quare tãtum una ſuperficies, ac duæ, occupabit ſecũdum latitudinem, id eſt, indiuiſibiliter, atq; hæc de tota quæſtione dicta ſufficiant.

At obiicias; Si illæ duæ ſuperficies ſe penetrant: ergo & corpora, ac ſubſtantiæ, quæ ſub illis ſunt ſuperficiebus ſe penetrabunt: non enim accidẽs eſt ſine ſubiecto. Et hoc eſt impoſſibile, ut duæ ſubſtantiæ extenſæ, uel corpora, ſe penetrent. &c. *Obiec.*

Reſpondendum eſt, Superficies quidẽ ſibi ſuppoſitas, ſeu indiuiſibilia, quamuis inuicem ſuppoſita, non ſe proprie penetrare: quia penetrare proprie eſt corporũ: ſed ſunt ſimul ſecundum ſe tota indiuiſibiliter, ut ait Ariſtoteles. niſi hoc uelis improprie uocari penetrationem indiuiſibilium, hanc, inquam, ſimul coexiſtentiam. Sed utcunque uoces, dicimus corpora illa ſe tangere, & eſſe ſolum cõtigua quorũ ultima id eſt, ſuperficies ſuæ ſunt, ita ſimul ut (ut diximus) ſecũdum ſe tota: ſe, inquam, dicũtur tangere ipſa corpora, quia ſunt immediate poſt ipſam ſuperficiẽ, & inter illa ſolum ſunt mediæ ſuperficies. Et eſt quidẽ ſuperficies in corpore ut in ſubiecto, ſed non reſpondet ei ſubſtantia ſuperficialis, ſicut nec puncto reſpondet pro ſubiecto ſubſtantia punctualis, quæ ſit uere ſubſtãtia indiuiſibilis, ſed ſuperficies, & quantitas eſt in ſubſtantia, & in corpore, & rãgit per ſuperficiem, ſicut ſubſtantia agit. v.g. per calorem. *Solut.*

Ad 10 Ad decimum, ex dictis ſatis libet, quid ſit dicendum, nempe, non eſſe ullas, eiuſmodi partes indiuiſibiles, & commẽtum eſſe, alias eſſe partes primas continui indiuiſibiles, & alias eſſe ſecundas diuiſibiles, in quantitate continua permanente, motu, uel tempore ſed plene eſſe hoc falſum, & fictum commentum & quamuis ea ratione aliqua ſaluari poſſent, ut, de fine, & initio temporis, & quædam alia, non tamen omnium in commoda, ut uidimus, eaque grauiſſima.

Ad

A d11 Ad ſol. rationũ Ariſ. Ad ſolutiones uero rationum Ariſt. ex dictis conſtat eſſe inſufficientes. & negari non poſſe, nec debere, illa axiomata, & principia, quæ tamen negabat, & negare cogebatur illa opinio: cum ſint a mathematicis demonſtrata, & a Philoſophis præſertim poſt Ariſt. ualidiſſimis rationibus oſtẽſa. atque iccirco ab omnibus iam recepta. Sed ad ſingulas ſolutiones confutandas particulatim accedamus.

Ad 1 ſolut. Ad primam illam igitur ſolutionem dicimus, quod non debet negari illa continui definitio. continua ſunt, quorum ultima ſunt unum. nam ſi negetur, non potetunt rationem reddere continuitatis, aut quæ ipſa ſit continuitatis eſſentia, & in quo conſiſtat. aut cur potius illa puncta fiunt continua, quam contigua, uel ſe tangentia. aut cur non diſcreta inter ſe, cum nullo copulentur.

Ad 2 ſolut. Ad ſecundam ſimiliter dicẽdum, quod illa diſtinctio de punctis ſe tangentibus, nulla eſt, uidelicet quæ ſecundum ſe tota, ſe tangunt, ſi non ſe penetrent, quantitatẽ facere, non uero ſi ſe penetrent: nulla, inquam, eſt, nam ſi ſecundum ſe tota ſe tangunt, neceſſe eſt ſe tota penetrent, nec unum ſit extra alterum,

Secundo, nec poſſunt eſſe puncta conſequenter immediata, in eodem continuo, ut oſtenſum eſt, alias eſſent contigua. & oporteret prætetea aſſignari, per quid ipſa puncta continuãtur. & quid plus habent continua, quam cum ſunt contigua. aut cur continuentur.

Tertio. Sed nec ſi eſſent immediata, quãtitatem augerent, aut locum maius occuparent, non n. duo puncta plus loci, quam unum occupare poſſunt, cum ſint res indiuiſibiles, & neutrum per ſe locum occupet. imo omnia puncta ſimul, nullum omnino locum extenſum per ſe occupabunt. non magis quam duo, uel plures angeli ſimul, plus loci quam unus angelus, aut quęcunque aliæ res indiuiſibiles. quarum omnium eadem eſt ratio.

Ad 3 ſolut. Ad tertiam ſimiliter eorum ſolutionẽ negari non debet illud axioma. Indiuiſibile additum indiuiſibili, non facere maius. Nec concedendum contra, non quanta quantitatem componere tanquam uideliet partes continuas integrantes.

Nam quod ex non igne componatur ignis, ſcilicet ex materia, & forma, ut obiiciebatur, nihil ad rem facit. cum non ſint eius partes integrantes, ſed Phyſice, & eſſentiales.

Nec uero ſolum in quãtitate, ſed in omnibus homogeneis de illorum integrantibus partibus id uerum eſt non, inquam, augeri aquam niſi addita aqua, & ignem non niſi addito igne, & carnem addita carne, & ita cæteris omnibus homogeneis. Sic etiam fatendum neceſſario, non augeri quantitatem, niſi addita quantitate, cũ hæc ſit partium integrantium continuarũ compoſitio, non eſſentialium, aut diſcretarum

Ad 4 ſolut. Ad quartam. Primo gratis negatur eiuſmodi commenſuratio ſpatii, motus, & tẽporis. ſed nec negari debet, nec poteſt. nã alias aſſignari non poteſt, in quanto tempore pertranſibitur illud indiuiſibile ſpatii, uel in quanto tempore a velociſſimo mobili, & in quanto a tardiſſimo, uel in quanto a mediocriter ueloci pertranſibitur. aſſignari, inquam, non poteſt in hac re aliquid certi.

Secundo. Deinde etiam, ſi pro libitu dicatur, a ueluciſſimo mobili in uno inſtanti temporis puncta multa pertranſiri, ut v.g decem puncta ſpatii, eadem nihilominus ſequentur Ariſt incommoda. Nam ſi ſic eſt, a minus ueloci pauciora pũcta pertranſibuntur: & ſi de culpa ſit tarditatis proportio ad illud ueloćiſſimum mobile, quod uerbi gratia decem indiuiſibilia loci pertranſibat in inſtanti, tunc ab illo tardiori in decuplo, in inſtanti punctus unus tantum pertranſibitur, & ſi ulterius augeretur tarditatis proportio, etiam minus quam punctus in inſtanti pertranſiretur, quę ſunt inconuenientia illata ab Ariſtotele, cum aliis.

Tertio. Quod ſi contra dixeris a ueloćiſſimo v g. in inſtanti pertranſiri illud indiuiſibile ſpatii, & a tardiſſimo in decẽ. v.g. inſtantibus, uel in hora illud indiuiſibile pertranſiri, uel alia quauis proportione pro libitu. tunc iam redirent omnia argumenta Ariſtotelis facta ex commenſuratione ſpatii, motus, & temporis, uariata uidelicet uelocitate mobilis maiori, uel minori, ut ille demonſtrat, quæ hic non repetuntur ob prolixitatem.

Quarto. Et prætetea eſt impoſſibile, in eodem

eodem puncto ſpatii, per plura inſtantia
temporis moueri aliquod mobile, & ibidē
diutius in eodem ſemper ſiſtens puncto
cum moueatur pluribus inſtantibus per
manere: nam ſic ſimul eſſet uerum mobile
quieſcere, & moueri, in illo uno & eodem
exiſtēs pūcto. Quare neceſse eſt, omnino
admittatur illa commenſurabilitas ſpatii,
loci, & motus, ab Ariſtotele poſita.

Ad quintam. Facile refellitur illa ſolu
Ad 5 ſolu. tio, qua negatur illud axioma continuum
in duas partes æquales poſſe diuidi, cum
Mathematici, ut Euclides, & alii ſimplici-
ter, & abſolute demonſtrent, diuidi poſse
omnem finitam lineam, uel quantitatem
continuam in duas partes æquales: idque
demonſtrent per ſe ſimpliciter, & in uni-
uerſum: nullam quidem excipiendo, quæ
uel ex paribus, uel ex imparibus partibus
conſtet.

In numeris uero non ſic concedunt, in
duas omnes numeros medietatos poſse di
uidi, ſed ſolum numeros pares: quam pa
rium, & imparium diſtinctionem in conti
nua quantitate non faciunt: ſed de quacun
que in genere, in duas (ut diximus) medieta
tes diuidi poſse demonſtrant. De his ergo
dubiis, quæ in hac difficili materia contin
gunt, & de tota hac indiuiſibilium, & par
tium continui compoſitione, dicta ſint
ſatis.

*De dubijs quibuſdam circa textum A-
riſtot. Vtrum omne, quod mouetur,
tardius, & uelocius moueri poſſit,
&c. Quæſt. II.*

PRopoſita eſt quæſtio pro quibuſdā
1. arg. aliis dubiis, quę etiam ex textibus ali
quibus oriuntur.

Eſt ergo primum argumentū con
tra textum ſecundum, ubi dicitur conti
nuum non componi ex his, quę ſecundum
ſe tota ſe tangunt. Mixtum componitur
ex elementis, quæ corpora ſunt: & tamen
elementis ſecundum ſe tota in ipſo ſe tan
gunt: Nam quælibet pars mixti, mixta eſt
& in ipſa quatuor elementa inueniuntur:
ergo totum poteſt ſecundum ſe totum
tangere.

2 Secundum eſt cōtra textum quartum,
ubi dicitur, eiuſdem rationis eſse tempus,
motum, magnitudinem quoad diuiſionē.
Videtur hoc falſum. illa enim tria differūt
genere: ergo impoſſibile eſt eandem habe
re rationem.

Tertium eſt contra textum ſeptimum, 3
ubi dicitur: Non eſſe ſimul fieri motum, &
mutatum eſse. Videtur falſum. Nam illu
minatio motus eſt, & tamen ſimul ſunt, il
luminatio, & illuminatum eſſe. Eſt enim
illuminatio inſtantanea. Imo ulterius de
congelatione, quæ uerus eſt motus, dici-
tur lib. de ſenſ. quod tota congelatio fit ſi
mul: ergo ſimul erunt congelatio, & con-
gelatum.

Quartum eſt contra eundem textum, di 4
citur, In indiuiſibili non fieri motum. Eſt
argumentum Signetur in magnitudine a-
liquod indiuiſibile, punctum, & moueа
tur mobile per illud ſpatium: tunc omnes
partes mobilis tranſeunt per illud indiuiſi
bile: ergo per indiuiſibile eſt motus.

Quintum eſt contra tex. 15. circa quem 5
eſt titulus quæſtionis: dicitur. Omne mobi
le tardius, & uelocius moueri. Videtur fal
ſum. Primo de cœlo. mouetur enim uelo
citer, ita ut nec uelocius, nec tardius mo-
ueri poſſit, cum motus ille neceſſarius ſit.
Vlterius. uirtus motiua elementorum eſt
determinata. ergo etiā motus, ut non poſ
ſit eſſe uelocior, aut tardior.

Sextum eſt contra text 18 ubi dicitur. 6
Quòd ſi tempus infinitum eſt extremis,
etiam magnitudo erit. Videtur hoc non
ita eſſe, cum tempus ſecundum Ariſtotelē
ſit infinitum a parte ante, & erit a parte
poſt, & tamen ſpatium, circa quod fit mo
tus cœli, quod temporis eſt cauſa, finitum
eſt: immo in magnitudine circulari finiti
non prohibet motum, & tempus fieri infi
nita.

Ad hæc ſingula oportet reſpōdere. Ad
primum Iandu. q. 4. dicit, quod elementa *Ad 1*
in mixto non iunguntur, nec miſcentur *Sol. Iād.*
ſecundum ſuas quantitates, ſed ſecundum
ſuas formas ſubſtātiales. Imaginatur e-
nim, quod fiunt partes diuerſæ diuerſo
rum elementorum, & quantitates ſingu
larum non penetrantur, ſed quæque
ſuum occupat locum: tamen mixtio in
hoc eſt, quod unumquodque elementorū
inducit, & producit in alio ſuam formā.
ut pars ignis producit in parte aquæ for
mam ignis, ſtante forma aquæ, & iterum
aquam

aquā producit in igne formam aquæ. Similiter terra, & aer inducunt ſuas formas in aliis, & recipiunt ab aliis ipſorum formas. unde in qualibet quantitate elementi inueniuntur quatuor formæ elementorum, & hæc eſt mixtio.

Hæc ſententia non mihi placet, Putat *Improb.* enim elementa manere in mixto ſecundū ſuas formas ſubſtantiales, & ꝙ ſubſtantia recipit magis, & minus, & ꝙ in eadē materia multæ ſimul eſſe formæ poſſunt ſubſtantiales: quæ improbanda ſunt, cum de mixtione alias diſpoſitio fiet.

Alii dicunt fieri diuiſionem uſq; ad minima tantum elementorum: & ita non ſe tangunt ſecundum totum: quia illa minima ſunt extenſa.

Alii aiunt eſſe irregularem mixtionem ut cum aqua in uino infunditur, & nec ſic ſe tangunt ſecundum tota. quia ſemper elementa formaliter in mixto non admittimus, facilius reſpondemus. *Sol. uera*

Dico ad argumentum, quod cum elementa ad mixtum conueniunt. ſuas formas ſubſtantiales amittūt, & pariter quātitatem, & omnium ipſorum una fit materia, in quam forma mixti inducitur, & quātitas de nouo producta: ut enim formæ elemētorū non manent, ita nec ipſorū dimenſiones. Et ut noua mixti forma ſubſtantialis educitur ex potentia materiæ ita etiam noua mixti quantitas. Hinc patet ſolutio, quod non eſt ibi contactus ſecundum ſe tota, cum ipſorum dimenſiones non maneant, ſed una omnium fiat materia.

Ad 2 *1. Sol.* Ad ſecundum reſpondeo, quod cum dicitur, unam eſſe rationem illorum trium, non oportet intelligere de unitate ſpecifica, aut generica, ſed de unitate conſequētiæ, ut dicit Iandu. q. 5. ita ut ualeat, ſi unū diuiſibile eſt, & etiam aliud.

Altera ſolut. Sed melius eſt dicere, quod ſit identitas proportionalis. Nempe, quod ſic ſe habet tempus ad ſuas partes, ut motus ad ſuas, & magnitudo ad ſuas: ut ſi unū nō ex indiuiſibilibus componitur, nec alterū componatur.

3. Sol. Vel ſimiliter de identitate ſimultatis: Nam dum unum diuidimus, etiam fit alterius diuiſio, ut poſtea Ariſt. oſtendit.

A 3 Ad tertiū dico, quod Ariſtot. loquitur de motu, qui fit a contrario in cōtrariū, qui ſucceſſiuus eſt, non autem de eo, qui non fit e contrario, & mutatio dicitur: hæc enim eſt inſtantanea, & ſimul ſunt mutatio, & mutatum eſſe.

Sed adhuc reſtat dubium de congelatione. Dico, aūt quod motus duas habet partes. Quaſdā a ſubiecto, qđ mouetur: dum enim homo mouetur, partes ipſius pariter mouētur: & has partes ſimul habet, & quantum ad has totus ſimul eſt. & de his loquitur Ariſtoteles de congelatione, nempe, quod congelatur, ſimul quoad omnes ſua partes congelatur: Alias habet partes a ſpatio, & forma, quæ acquiritur, & hæ ſucceſſiue ſunt. & quantum ad has totum motum eſſe ſimul eſt impoſſibile, nec congelatio tota ſimul ſic eſt, ſed paulatim fit. & in præſenti hoc pacto loquitur: puta, non eſſe ſimul motū, & mutatum eſt. nō enim totus motus ſimul eſt. *No. in motu duas eſſe partes*

Ad quartum dico, quod dupliciter poſſumus imaginari, motum fieri localē ſuper indiuiſibile. Vno modo per ſe, id eſt, quod ſit ſpatium, in quo fit motus. & ſic eſt impoſſibile, cum in eo ſignati nō poſſint terminus a quo, & terminus ad quē: & iſto modo procedit Ariſtoteles, quod nullus motus ſupra indiuiſibile fieri poſſit. Altero modo per accidens, quatenus eſt coniunctum cum continuo, in quo fit motus per ſe. & ſic ſuper indiuiſibile motus eſt, non tamen ſuper ipſum per ſe, ſed cum continuo ſumptum. *Ad 4*

Ad 5 *1. ſol. Alex. & Eudem.* Ad quintum non eſt idem reſpondendi motus. Auerr. eodem comm. citat duas ſententias. Alteram Alexan. & Eudemi dicentium, motum cœli poſſe eſſe ueolociorem, & tardiorem, pro uoluntate Angeli mouentis. Hoc non recipit Auerro. quia cum ille motus ſit neceſſarius, non poteſt procedere a uoluntate libera. Alteram citat aliorum, qui dicunt, motum cœli poſſe eſſe ueolociorem, aut tardiorem, ſi in alio ſubiecto ſumatur. Nec hoc recipit Auerr. quia motus unius non poteſt accipi in ſubiecto altero.

2. ſolut. Auerr. Tandem ipſe dicit, quod motus dupliciter conſideratur, Vno modo ſecundum ſe, altero modo, ut huius, uel illius mobilis eſt. Si ſecundum ſe conſideretur, ut motus eſt, non eſt uelox, aut tardus, quin uelocior, aut tardior eſſe poſſit & ſic ab Ariſtotele conſideratur. Vt aut

huius, uel illius eſt, limitatus eſt, ut probat argumentum, & eſt exemplum ipſius de quantitate. Hæc enim poteſt ſecũdum ſe conſiderari: & ſic eius diuiſio in infinitum procedit: at, ut quantitas rei naturalis eſt, determinata eſt, ut nec maior, nec minor eſſe poſſit.

Improb. Hæc ſententia non mihi omnino placet, propter duo. Alterũ eſt, quod putat accidentia, ſecundum ſe, nõ habere determinatum gradum, nec quoad maximum nec quoad minimum: quod eſt eſt ualde incertum. Alterum eſt, quod conſiderare motum ſecundum ſe, non eſt ſpeculatio mere Phyſica: Phyſicus enim de accidenti, ut corpori naturali ineſt, tractat: loquitur ergo Ariſtoteles hic de motu corporum naturalium, ut corporum eſt.

Defenſio quorũdã. Reſpondent aliqui, quod cum dicitur, quod tractat de motu ſecundum ſe, non oportet intelligere, quod cõſideret motũ abſtractũ, ſed quod tractet de motu corporũ, nõ tamen horũ, uel illorum, ſed abſtrahendo a corporibus particularibus.

Reijcitur defenſio. Iſta definitio nulla eſt. Nam tunc non poſſet eſſe motus in infinitum uelocior, aut tardior: non enim in uniuerſali aliquid eſt, quod non reperiatur in aliquo ſingulari: at motus omnes naturales determinati ſunt: eſt enim maxime uelox motus primi cœli.

Vera ſol. Ob id dico ad Ariſtotelem quod ſenſus eſt, quod omne mobile tardius, & uelocius mouetur, id eſt, in quocunque genere motus datur tardior, & uelocior, nõ tamen quod in particulari omni motu ueloci, aut tardo tardior, & uelocior eſſe poſſit, & ſic ſoluitur argumentum. Illa etiam Alexandri, & Eudemi ſolutio uera quidem eſt, cum uere intelligentia cœlũ mouens ſit Angelus, & agens libertum, quã ſi qui ad mentem Ariſtot. eſſe dixerint, hos interpretes eius ſequendo, profecto maxime inde argumentum pro libertate Dei ſecundum Ariſt. deſumi poſſet. quandoquidem ſecundum hoc intelligẽtia pro eius uoluntate cœlum tardius, & uelocius mouere poſſet.

Ad 6. arg. Ad ſextum dici poteſt primo, quod loquatur de motu ſimplici, qualis eſt rectus aut circularis quantum ad primam circulationem. nam cum plures circulationes cumulantur, iam quodammodo motus ille compoſitus, & geminatus eſt. Motus autem ſimplex, ſi infinitus fuerit ſecundũ extrema, ſpatium etiam infinitum ſecundum extrema: & ita poteſt intelligi Ariſt. Vel dici poteſt, ꝙ circulus dici poteſt infinitus, cum careat actu extremis ut dictum eſt in libro tertio.

Caput Tertium.

Neceſſe eſt autem, & ipſum nunc. Tex. XXIIII.

Poſtquam diuiſiones magnitudinis & temporis oſtendit, nunc diuiſionẽ, motus tractare aggreditur: ac primo probat, motum in tempore eſſe. hoc enim ad ipſius diuiſionem concludit. *De diuiſ. motus, ac primo de Nunc tẽporis*

In hoc uero textu proponit ipſũ, Nũc, eſſe indiuiſibile, ut probet in ipſo non eſſe motum. ſed in tẽpore Dicit ergo: Nũc, quod ſecundum ſe, terminus eſt, & nõ ſecundum aliud, eſt indiuiſibile: & eſt in tẽpore utroque, quod terminat, puta prçterito, & futuro: finis quidem præteriti, ultra quod nihil illius præteriti eſt, initium futuri, ante quod nihil illius futuri eſt: eſt enim utriuſque terminus. *Quod Nunc temporis ſit indiuiſibile*

Notãdum autem, quod aliquid poteſt terminare dupliciter, ſicut tangere adæquate, & inadæquate. Id tangit inadæquate, quod non ſecundum ſe totum tangit, ſed ſecundum aliquid ſui, ſicut unus digitus tangit lignum inadæquate, quia non ſecundum ſe totum, ſed ſecundum ultimum ſui. Illud autem ultimum, quod ſecundum ſe totum tangit, cum indiuiſibilis ſuperficies ſit, adæquate tangit. Ita ſimiliter de termino. Aliquis eſt inadæquatus, qui non ſecundum ſe totũ terminat, Alius adęquatus, & hic indiuiſibilis eſt. Et hoc eſt, quod dicit. Nunc, quod ſecundum ſe terminat, eſſe indiuiſibile: ut enim dictum eſt in libro quarto: Nunc, etiam uocatur. tempus proximum nũc prçſenti: ſed id non ſecundum ſe terminat, ſed ſecundum ſuas partes, ob id tale non eſt indiuiſibile. *Nota Duob. modis põt aliquid terminare*

Hoc

Hoc autem ſi demonſtretur.
Tex. XXV.

Si ſit idẽ Nũc, terminans utrunque tempus erit indiuiſibile

AD probandum, Nunc eſse indiuiſibile, docet id facere, ſi probetur, unum eſse, & idem Nunc, quod ſecundum ſe, terminat utrumque tẽpus. Si enim probatur, eſse unum, & idem quod ſecundum futurum, & præteritum terminatur tũc indiuiſibile eſse conſtabit.

Neceſſe eſt igitur idem eſſe ipſum nunc. Tex. XXVI.

1 ratio idẽ Nũc eſſe utriuſque tẽporis præteriti, & futuri

PRobat, tale Nunc unum, & idem eſse. Argumentum eſt. Si non eſt unũ Nũc quod finis præteriti, & infinitum futuri ſit, erunt duo, unum unius, alterum alterius. Tunc, cum duo Nunc ſint indiuiſibilia & immediata eſse non poſſint, non erunt abſque medio. erit igitur medium tẽpus. Nã quod medium eſt inter fines alicuius continui eſt uniuocum, & rationis eiuſdẽ cum eo, cuius fines ſunt. ut inter fines lineæ mediat linea: inter fines corporis mediat corpus. ita inter fines temporis, qui ſunt Nunc, mediat tempus: Tũc, ſi mediat tempus, cum non ſit præteritum, nec futurum, inter quę eſt, erit Nunc, & pręſens eo pulans utrumque, & erit finis pręteriti, & principium futuri.

Vlterius, Illud tempus eſt diuiſibile. Omne n. tempus in præteritum, & futurũ diuiditur. Si igitur illud Nunc eſt in præterito, cum ſit ipſius finis, iam aliquid futuri erit in pręterito. ſimiliter eſt in futuro, cum ſit eius principium, ergo aliquid præteriti erit in futuro. nam in tali termino, cum diuiſibilis ſit, utrumque reperitur, & ſecundum utrumque terminabit. quod eſt impoſſibile. Non ergo ſunt duo Nunc, ſed unum, & idem: Si enim duo ſunt, terminus erit diuiſibilis.

Simul autem nec per ſe erit.
Tex. XXVII.

REprobat adhuc terminum talẽ nõ eſse tempus intermedium, & diuiſibile. Quia non eſset terminũ per ſe, ſed ſecundum aliquid ſui, puta, ſecundum unam partem unius, ſecundum alteram alterius. Hoc autem falſum eſt, quod alicuius finiti non ſit terminus per ſe, & adæquatus. quod ſi terminus eſt per ſe, indiuiſibilis eſt. Non enim diuiditur id, quod per ſe terminus eſt. *2. ratio*

Adducit aliam rationem ad idem probandum, quod nõ ſit medium diuiſibile. Nam cum diuiſibilis alia ſit pars præterita, alia futura ſequitur, quod non erit idẽ præſens, & Nunc unquam. quia tempus multipliciter diuiditur, & in illis partibus, alia nunc inueniũtur continuatiua, quæ recedunt, & alia aduenient. *3. ratio*

Vel melius poteſt ſic exponi. Nunc unũ & idem eſt in tota ſua duratione. ſi igitur ex præterito, & futuro conſtat, non ẽ idẽ in tota ſua duratione, cum præteritũ non ſit futurum. Antecedens eſt per ſe notum. Nunc enim uocamus, quod totum eſt, & idem durationis præſens. Non igitur duo ſunt termini, ſed unus.

Quare ſi impoſſibile eſt.
Tex. XXVIII.

Cõcludit ex dictis illud Nunc, eſſe indiuiſibile

COncludit, cum iſta non poſſint iſti Nunc competere, puta, quod ſit diuiſibile, quod non ſit per ſe terminus, quod non ſit totum ſimul, & idem. Re uera, unũ eſt, & idem, quod utriuſque temporis eſt terminus, quod unum eſt, & indiuiſibile erit. Aliter enim ſequentur prædicta inconuenientia, erit n. diuiſibile, & non ſecundũ terminos. & præteritum in futuro, ac futurum in pręterito erit. Nec erit idem Nunc unquam, quæ iam reprobata ſunt.

Amplius autem quieſcere quidem.

3. ratio

TErtio probat idem ex definitione quieſcentis. Id enim quieſcit, quod ita ſe habet, ſicut prius quod enim mouetur, in continua eſt uariatione. At quod quieſcit inuariationem habet ut ſic modo ſe habeat, ut prius. at in nũc non eſt aſſignare prius, cum ſit indiuiſibile. ergo non eſt quies in ſolo nunc. quod ergo mouetur, & quod quieſcit in tempore mouetur, & in tempore quieſcit.

Quod autem mutatur omne. Tex. XXXII.

1. ratio Omne mobile neceſſario eſt diuiſibile.

DIuiſionem motus indagaturus, primo mobile diuiſibile eſſe probat hac ratione. Omne quod mutatur, partem habet ſub termino a quo, partem ſub termino ad quem. ergo omne quod mutatur, eſt diuiſibile. Antecedens probat. Quia cum mobile eſt totum in termino a quo uel totum in termino ad quẽ quieſcit, & non mouetur. cum igitur mouetur, partim eſt in uno, partim in alio dicere enim, quod in neutro eſt, eſt impoſſibile.

Dubium Ariſ. At quis dubitaret, cum aliquid Romæ mouetur Neapolim, non eſt partim Romæ, partim Neapoli.

Solut. Reſpondet ſe non loqui de ultimis terminis, ſed de proximis motus illius, puta, de his, in quibus fit primum mutatio: ut cum proxime mouetur in A. ex B, partim eſt in A, partim in B, ſicut quod mouetur ex albo, pro proximo termino habet medium, puta fuſcum; non tamen opus eſt, quod ſit ſimul in terminis primis, & remotis, ſed in proximis opus eſt.

Circa intelligentiam Tex. 32. Ariſt. An omne mutabile ſit diuiſibile. Et an mutatio eſſe poſſit in non tempore. Quæſt. III.

NOn hic quærimus, an indiuiſibile moueri poſſit; hoc enim poſtea examinandum eſt inferius, ubi Ariſtoteles id tradit. ſed difficultas ſolum eſt in intelligendo ſenſu Ariſtotelis in hoc textu 32. ubi docet, omne mutabile eſſe diuiſibile, in quo laborant interpretes adeo ut dicat Auerr. hanc eſſe eis quæſtionem quaſi inſolubilem contra Ariſtotelem. *Sex ſeqq.*

Ratio difficultatis contra Ariſ. Difficultas autem in hoc cõſiſtit, ut notat Auerr. Ariſtoteles enim facit hoc argumentum. Omne, quod partim eſt in termino a quo, partim in termino ad quem, eſt diuiſibile. omne mutabile partim eſt in termino a quo, partim in termino ad quem, ergo omne mutabile eſt diuiſibile. Peto, An in concluſione loquatur de omni mutabili ſecundum generationem, & de mutabili in tempore, & in non tempore uel non. Si non de omni loquitur, tunc eſt demonſtratio particularis nam prædicatum, diuiſibile, conuenit omnibus mutabilibus. nam quæ in non tempore mutãtur, etiam diuiſibilia ſunt. ut patet de aere, qui in non tempore illuminatur. Similiter materia, in qua generatio fit, diuiſibilis eſt.

1. ſen. Ale. Si autem de mutabili omni ſermo fiat, tũc incidimus in aliud peius. minor enim eſt falſa nam quod in inſtanti mutatur, nõ eſt partim ſub termino a quo, partim ſub termino ad quem.

Reijcitur opi Ale. Circa hanc difficultatem, Auerroes, in huius loci digreſſione citat tres ſentẽtias, & eas impugnat. tandem ſuam ponit quę etiam mihi non probatur, ut poſtea oſtendam. Prima eſt Alexand. qui nullam exiſtimat eſſe mutationem in nõ tempore, ſed omnes eſſe in tempore. aliquas tamen in tẽpore ita breui, ut lateat. ob id apud ipſum clarum eſt, Ariſtotelem loqui de omni mutabili. Hanc reiicit Auerro. dupliciter. Primo: quia eſt contra Ariſtotelem, quem magnum, & famoſum magiſtrum uocat Ariſtoteles. 1. Phyſic. tex. 23. contra

Parmen.

Parmen dicit, mutationes aliquas eſſe in inſtanti. Secundo: quia eſt contra rationẽ: illuminatio enim generatio, corruptio, & aliæ ſunt mutationes, quæ fiunt in inſtanti.

2. ſent. Themiſt. Altera ſententia eſt Themiſt. admittit enim Themiſt. eſſe mutationes aliquas in nõ tempore: ſimiliter admittit, omne mutabile ſiue in tempore, ſiue in non tempore eſſe diuiſibile: tamen dicit, quod Ariſtotelis demonſtratio procedit de mutabili in tempore, eo quod mutabile in non tẽpore, per ſe notum eſt, eſſe diuiſibile: nam ex definitione id notum fit: Id enim eſt in nõ tempore mutabile, quod totum & ipſius partes ſimul motæ ſunt: unde patet ipſum habere partes.

Reijcitur ſent. Themiſt. Auerroes reiicit iſtam ſententiam dupliciter. Primo: quia non eſt per ſe notum mutabile in non tempore habere partes, & eſſe diuiſibile: imo magis uidetur ipſum eſſe indiuiſibile: nam ut ſe habet mutabile in tempore ad mutationem in tempore, ita ſe habet mutabile in non tempore ad mutationem in nõ tempore: ſed mutatio in tempore colligit ipſum mutabile diuiſibile; ergo mutatio in non tempore, quæ in diuiſibilis eſt, uidebitur magis colligere, ipſum mutabile eſſe indiuiſibile: non ergo per ſe notum eſt, diuiſibile eſſe.

Secundo, quia tunc Ariſt. demonſtratio nulla eſſet. daret enim non cauſam pro cauſa, puta, habere partem in termino a quo, & partem in termino ad quem, & ob id diuiſibile eſſe: conſtaret autem non eſſe id cauſam: nam mutabile in non tempore diuiſibile eſt, & non habet partem in terminis a quo, & ad quem.

3. ſent. Auẽpace Nota duplex mobilis diuiſio. Tertia ſententia eſt Auempace: iſte n. duplicem diſtinguit mobilis diuiſionẽ. Vnam, ſecundum quam diuiſibile eſt ſecundum ſuam quantitatem, quam uocat diuiſionem ſecundum ultima: Alteram, ſecundum quam diuiditur in formas cõtrarias, quas ex motu habet: quod enim mouetur participat de termino a quo, & de termino ad quem, dum mouetur.

Exiſtimat autem Ari. non loqui de priori diuiſione, quia poſtea probat non eſſe mobile indiuiſibile, ſed de poſteriori, & hoc in tribus ſpeciebus motus, quæ ex cõtrario in contrariũ fiunt. Tunc ſenſus eſt: Omne mobile, dum mouetur, participat terminum a quo, & ad quẽ: ob id diuiſibile eſt in formas, ut quod dealbatur, partẽ habet albedinis, partem nigredinis, & ſic in aliis. ſiue ipſum mobile ſit in ſe diuiſibile. ſiue indiuiſibile. de hoc enim modo nõ eſt ſermo.

Hanc ſententiam dicit Auer. eſſe meliorem aliis, eo quod nullum inconueniẽs ex prædictis in ea ſequitur, atque fatetur ſe multo tempore in ipſa fuiſſe. Sed modo reiicit. eo quod diuiſio ſecundum formas accidentalis eſt ſubiecto: de prædicato autem accidentali non fit demonſtratio. *Obijcit Auer. cõtra Auẽpac.*

Sed iſta ratio Auerrois eſt debiliſſima, nã diuiſio ſecundum formas accidit quanto, ut quantum eſt, at ur mobile eſt, non ipſi accidit, ſed ualde de per ſe eſt, & neceſſaria. *Soluitur Auer. Obiec.*

Potior ratio eſt S Tho. quia talis expoſitio non conuenit literæ Ariſtotelis, ubi dicitur, quod mutatur, habere partem in uno termino, partem in altero: ubi de diuiſione quantitatiua mobilis ſermo eſt. *Altera Obiec. D. Th.*

Tandem Auerroes ſuam ponit ſententiam quartam, quã latuiſſe omnes expoſitores dicit. Notat tamen primo aliqua. Primum eſt. quod mutatio eſt duplex. Altera per ſe: Altera non per ſe. Mutatio per ſe eſt, quę ex quiete tendit in quietem, ut cum aliquid ex albo mutatur in nigrum: ex quiete enim albi tendit in quietẽ nigri. Similiter reliqui motus, qui ex contrario in contrarium tendunt. Mutatio uero non per ſe eſt, quæ ex motu tendit in quietem: & hæc nimirum eſt, quę non eſt ſola niſi coniuncta motui alicui, tanquam ipſius terminus; ut generatio ſubſtantiæ, quæ ſequitur alterationem: illuminatio, quę ſequitur motum localem illuminantis, & huiuſmodi alię, quę mutationes tantum, non motus dicuntur: ac ob id appellantur mutationes non per ſe, quaſi non ſint niſi aliis iunctæ. *4. ſent Auer. No. 1 duplicẽ eſſe mutationẽ, per ſe, & per accidẽs*

Notat ſecundo. quod mutatio non per ſe, duplex eſt. Altera, quæ habet alterum ſpecie terminum a mutatione per ſe ut generatio, quæ alteratio iungitur, ſed illa in ſubſtantiam, hæc in qualitatem terminatur. Similiter illuminatio, quæ eſt cum motu locali. Altera eſt, quæ terminum habet eundem, ut cum motu ex nigro in album, eſt mutatio ex non albo in album. *Nota mutatio non per ſe a motu ad quietẽ duplex*

Notat

No.3 mutationes non per ſe ſūt in inſtanti.

Notat tertio, quod mutationes nō per ſe ſunt in inſtanti, quia ſunt in termino præcedentis motus, qui terminus eſt inſtans, reliquæ in tempore ſunt.

Senſus Ari. ſecūdū Aue.

His ſuppoſitis, dicit, quod concluſio Ariſtotelis eſt uera in uniuerſum, ſed differenter. Nam mutatione non per ſe eſt uera, ſed per accidens, quod eſt dicere: quod mutatur non per ſe, eſt diuiſibile, nō propter id, ſed quia illud tale mutatur ſimul mutatione per ſe, a qua diuiſibilitas prouenit. De mutatione uero per ſe, eſt uera per ſe: quod.n. mutatione per ſe mutabile eſt, diuiſibile eſt. & quia quod eſt per accidens, omittitur in demōſtratione, ob id Ariſt. demonſtratio in mutabilibus per ſe fit, per ipſa enim ueritatem habet etiam in mutabilibus non per ſe.

Reÿcitur ſent. Auer.

Iſta ſententia nō mihi placet. Nam, uel loquitur de diuiſione ſecundum formam, Et hoc non: eſſet enim incidere in ſententiam Auemp. impugnatā ab ipſo in hoc. uel loquitur de diuiſibilitate ſecundū ultima .i. quantitatem ſubiecti. & tunc minor non eſt propoſitio per ſe, ſed per accidens. Nam alterabile, ut alterabile, non habet unam partem in termino a quo, & alteram in termino ad quem, cū in una ſola parte poſſit alteratio perfecta fieri: nec quod alteratur, opus eſt, ut ſit quantum.

Defenſio Auerr. a quibuſdā

Quod ſi dicas cum quibuſdam, quod id quod alteratur, non habet partem in uno, partem in altero termino, ut alteratur, niſi quia quod alterabile eſt, mobile localiter eſt, & quod localiter mouetur, id hēt.

Reÿcitur reſp.

Hæc reſponſio nihil ualet, nam etiam ſi id admittatur, iam alterabile non per ſe habet partem in uno, partem in altero termino, & ita non eſt minor de per ſe, ſicut nec concluſio de mutabili. mutatione nō per ſe: ſicut ergo excluſit ipſe Auerroes mutationem non per ſe, ita debuit eadem cauſa excludere alterationem, imo & augmentationem, quamuis ſint mutationes per ſe. Hoc argumentum ualidiſſimū puto contra Auerroem. adeo ut diſcipuli ipſius fateantur, non conſtare ſenſum Auerrois in hoc. Relinquatur igitur hæc expoſitio, & recipiamus illa tria notabilia, ut uera.

9. ſent. d. Th.

Quinta ſententia eſt S.Tho. in præſenti. uult, quod hic fiat ſermo de diuiſione quantitatiua mobilis, dicit tamen, quod uerum habet iſta demonſtratio in omni mutabili, etiam ſecūdum generationem.

1. ratio

Quod mutatur enim eſt partim in termino a quo, partim in termino ad quem & de motu locali notum eſt. at de generatione ſubſtantiali, & alteratione indiget declaratione. Dicit ergo Doctor ſanctus, Quod mutatur in generatione ſubſtantiæ ē partim ſub termino a quo, puta ſub priuatione, partim ſub termino ad quem. nō quidem ſub forma, ſed ſub aliquo formæ, puta ſub ipſius diſpoſitione, nam cum forma eſt, priuatio non eſt.

De alteratione uero dicit, ꝙ id, quod alteratur, quamuis totum alteretur, tamē una pars alterata alteram alterat, ut una medietas aliam, & una extrinſeca aliam intrinſecam, quia nō omnes partes ęqualiter ab agente admoto primum alterantur. & ſic alterabile diuiſione eſt.

Dub. contra ſent. D.Tho.

Iſta ſententia eſt S.Thom. quæ licet ſit melior cæteris, tamen mihi non plene ſatisfacit. primo, quia cum ipſe fateatur hic agi de diuiſione ſecūdum partes mobilis, quomodo uerum habet, quod dicit de generatione, iam enim recurrit ad partes ſecundum formas cum Auempace. 1

Præterea, quod dicit de alteratione, nō habet efficaciam, quia per accidens eſt, ꝙ pars alterata alteram alteret: illa enim ſalte partis alteratio eſt uera alteratio, & tamen non fit ſecundum diuerſas partes quarum una ſit in termino a quo, altera termino ad quem. 2

Iand. q. 3. arguit ēt contra S.Th. & probat, quod nec ſecundum formarum diuiſionem locū habeat hoc in generatione: quia cum materia eſt ſub priuatione, & ſub diſpoſitione formæ, profecto non eſt ſub parte formę. diſpoſitio enim alterius eſt generis. 3

Præterea, quia ſunt formæ, ad quas nullus eſt diſpoſitionis motus præcedens, ut patet in lumine. non enim diſponitur aer ad ipſum recipiēdum.

ſēt. auth.

Ob hæc igitur in tanta uarietate opinionum mihi uidetur, Ariſtote. ratione eſſe de mobili localiter, de quo hactenus locatus eſt. quia talis motus cōmunis eſt omnibus naturalibus, reliqui enim particulares ſunt, atque in alios libros dimittuntur: & tunc procedit de diuiſione quātitatiua mobilis. de hoc enim uidētur.

loqui

loqui uerba textus: aliter enim expoſitio Auempa. erat optima: quod ſi Ariſtoteles loquitur, & concludit uniuerſaliter de omni mutabili, ideſt, quia in omni mutabili, uerum habet, ſed non per ſe, ſed quatenus quæ alterantur, & augentur motum localem præſupponunt, ad quem eſt neceſſaria mobilis diuiſio.

Obiec. Nec remoueat exemplum Ariſtotelis de fuſco, in quo uidetur confirmari ſententia Auempa.

Solut. Nam exemplum ſolum eſt ad explicandum, quod ſit primum, & proximum, ad quod peruenitur in motu: tale enim in quocunque motu reperitur.

Ad arg. Aue. Nec argumentum Auerro. In principio quicquam ualet. Nam quamuis diuiſibile aliis inſit mobilibus, id tamen eſt mediate, & per mobile localiter: & iuxta hoc dici pōt procedere per cauſam rōnem Ariſ. nam cauſa, ꝙ mobile localiter diuiſibile ſit, ut mobile eſt, ea eſt, quia partē in uno, partem in alio termino hēt: de neceſſitate tamē, & ueritate huius poſtea latius dicetur, cū exeminauerimus, an indiuiſibile moueri poſſit.

bilem ipſum eſſe in motu partium, quia unūquodque reſoluitur in ea, ex quibus componitur.

Argumentum igitur primum eſt. Sumamus totum, quod mouetur A C. quod ſi mouetur, ipſius duæ medietates mouebuntur duabus partibus motus, quarum una non eſt alia: tunc ſic partes mobilis mouētur partibus motus diſtinctis, ergo totum mobile toto integro motu ex utraque parte conſtante. *1. ratio Ariſ. quod motus diuiditur ad diuiſ. ſubiecti mobilis.*

Vis argumenti eſt. Ita ſe habent partes motus ad totum, ut partes mobilis ad ipſum mobile: ſed partes mobilis ſunt totū ſimul iunctæ: ergo & partes motus ſimul totus motus. Vlterius. Sicut partes mobilis ad partes motus, & totum mobile ad totū motū: eſt igitur motus totus totius mobilis cōpoſitus ex partibus motus partium mobilis; & ita eſt diuiſibilis in tales partes. *Vis arg.*

Conſideranda litera. Nam per A C, notat totum mobile: per A B, unam ipſius medietatem. per C B, alteram Item per D F, notat motum compoſitum ex motibus partium: per D E, motum prioris medietatis mobilis: per E F, motum alterius medietatis eiuſdem mobilis. *No. litteræ expoſ.*

Caput Quartum.

Motus autem eſt diuiſibilis. Tex. XXXIII.

Motus dupliciter eſt diuiſibilis ad diuiſ. ſubiecti, & ad diuiſionem temporis

Diuiſionem motus tractat, ipſumq; dupliciter diuiſibile eſſe dici: Vno modo, eſt diuiſionem motuum partium ſubiecti. Altero modo, ad diuiſionem temporis. Diuiditur ergo motus alicuius totius in motus partium illius totius mobilis. Hoc autem probat ex eo, quod motus totius magnitudinis mobilis non eſt alius quam motus conſtans ex partiū motibus, ſic enim diuidetē in tales partes: at quod motus totius conſtet ex motibus partiū, tripliciter probat.

Not. ſcopū Ariſ. Nota uero hoc, ꝙ argumenta non probāt primo motum eſſe diuiſibilem, quod aliqui expoſitores putarunt. ſed ꝙ motus totius mobilis ſit coniunctus ea motibus partium. hinc enim eſt manifeſtum, diuiſi

Amplius autem ſi omnis quidem. Tex. XXXIII.

Secundo, idem probat deducendo ad inconueniens. Si motus ille compoſitus ex partibus, non eſt totius magnitudinis mobilis tunc uel erit partium uel alterius mobilis. Non partiū, quia ſingulæ partes ſingulis partibus illius mouentur, non toto ipſo.) Vnde autem quod loquitur de partibus per ſe, & non ſimul ſumptis: hæ enim ſunt totum.) Nec talis motus poteſt eſſe alterius mobilis. quia ſit totus ille motus eſſet alterius, partes etiam eſſent partium alterius mobilis. cuius enim totus eſt motus, & partes motus ſunt: ſed partes illius motus nō ſunt alterius, cum ſint ipſius A C. nec plurium mobilium eſt unus motus ergo nec totus motus erit alterius mobilis. Ergo oportet dicere, quod motus couiunctus ex motibus partium magnitudinis *2. ratio Ariſ.*

tudinis mobilis alicuius, ſit ipſiuſmet totius mobilis: & ita motus totius diuiditur in motus partium illius totius mobilis.

Amplius autem ſi eſt quidem totius. Tex. XXXV.

Ex diuiſ. *ſtatio Ariſ.*

TErtium ponit argumentum, quo probat idem, puta, motū conſtitutum ex motibus partium mobilis eſſe totius ipſius mobilis: ante probauit eſſe ipſius mobilis, quia nō poterat eſſe alterius mobilis, modo probat eſſe etiam ipſius totius. quia alius motus, præter illum, nō poteſt eſſe illius mobilis. Eſt igitur argumentum. Si motus compoſitus ex partibus, puta, D F, nō eſt illius totius mobilis, erit aliquis alius. detur ille, & ſit H I. tūc ab iſto oportet abſcindere duas partes æquales illis duobus motibus quæ erunt partium mobilis. Niſi enim auferentur, tunc partes mobilis haberent duos motus ſingulæ, unum poſitum iam alterum ab iſto, qui modo datur.

Ablatis igitur partibus a motu H I. pe to, uel ſupereſt aliquid ex illo motu, uel prorſus eſt æqualis partibus ablatis, uel minor. Si ſit æqualis partibus ablatis, erit æqualis etiam motui illi compoſito, de quo eſt argumentum. Quod ſi illi æqualis eſt, pfecto ille erit motus totius mobilis, quia duo æquales motus unius ſpeciei nō ſunt, ni uno. Si uero excedit, iſte exceſſus nullius erit, nam non totius mobilis, cum ſit minor: non partium, quia habent iam ſuum motum: non alterius ſubiecti, quia non eſſet motus continuus. Quod ſi minor ſit, quam partes ſimul ſumptæ, tunc exceſſus partium nullius erit: eſt ergo motus æqualis partibus ablatis.

Vis arg. Ariſ. Aduerte itaque uim argumenti totam hanc eſſe. Si motus compoſitus ex motibus partium non eſſet motus totius, ſed alius motus, ex eo eſſet, quod non eſſet æqualis ipſi toti: Sed quicunque alius motus ponatur, erit neceſſario æqualis iſti motui compoſito, non maior, nec minor. ſi debet eſſe totius mobilis. ergo præter motum compoſitum ex partibus nō oportet ponere motum alium totius mobilis. Vnde cōcludit, hanc diuiſionem motus eſſe, & neceſſarium eſſe, ipſam fore, quoties ſubiectum mobile eſt.

Alia autem eſt ſecundum tempus. Tex. XXXVI.

ALteram, conſtituit diuiſionem motus, qui in ſucceſſione conſiſtit, & hanc habet ſecundum temporis diuiſionem. & probat. Quia totus motus in toto tempore eſt minor motus in tēpore minor. igitur motus ad diuiſionem temporis diuiditur ipſius enim partibus commenſuratur, & correſpondet, ut patet. *De diuiſ. motus ſecundū tempus ad tempo ris diuiſ.*

Quoniam autem omne, quod mouetur. Tex. XXXVII.

DIuiſionem motus, mobilis, & temporis etiam in aliis, quæ in motu ſunt reperiri docet. Et cōſtituit quinque, puta, Motus, tempus, Moueri. i. motus in concreto, Mobile, In quo ſit motus idest terminus ad quem. Hæc, inquit, omnia proportionaliter diuidi eodem modo docet in hoc, quod diuiſio unius correſpondeat diuiſioni alterius. *De diuiſ. motus mobilis, & temporis, & termini ad quem eā dem eſſ omnium iſtorum indiuiſione propo tionem, cet non eandem eius rō.*

Quamuis diuiſionis ratio nō omnibus ſit eadem, Nam quantitates, ad quas eſt augmentatio, per ſe diuiſibiles ſunt, qualitates uero, ad quas alteratio eſt, per accidens diuiduntur ad quātitatis diuiſionem.

Incipit autem oſtendere, quod tēpus, & motus ſe indiuiſione conſequantur Primum de motu, quod ſequatur tēpus ſic. Totus motus eſt in toto tēpore, in parte tēporis, pars motus, in dimidia dimidia in tertia alia tertia: & ſic conſequenter. ergo ad temporis diuiſionem motus diuiditur e conuerſo etiam totum tempus eſt menſura totius motus, pars uero tēporis partis motus: ergo tempus pariter diuiditur ad diuiſionem motus. *Motus & tempo ris diuiſ se conſe quuntur*

Eodem autem modo, & ipſum moueri. Tex. XXXVIII.

OStendit modo quod, moueri etiā diuidit motus diuiſione ſic. Moueri totū eſt ſecūdū totū motū. moueri minus ſe *... tur diuiſ. motus*

condum minorem motuum, maius ſecundum maiorem. Tunc multum eſt res mota, cum motus magnus eſt: tunc parum, cum paruus eſt ergo moueri diuiditur ad motus diuiſionem. Eſt autem eadem argumentandi forma cum ſuperiori.

Eſt autem & cum quis deſignauerit ipſum. A

1. Expoſ. Sanctus Tho. exponit, modo Ariſt. e conuerſo oſtendere motus ad diuiſionem moueri diuidi.

Forſan tamen cōformius litteræ dicemus: quod reiiciat id, quod dici poterat, nempe, partes ipſius moueri correſpōdere partibus motus, ſed non totum moueri toti motui, Quod eſt dicere, Totum moueri non eſt compoſitum ex moueri partium, quod ante de motu dicebatur.

2. expoſ. quod partes moueri ipſius reſpōdeat partibus motus.

Hoc autem reiicit multipliciter, Primo, Signetur utraque pars ipſius moueri DC, C E. tunc partes ſingulis motibus correſpondens, ergo & totum toti motui compoſito. Nā ſi aliud moueri eſſet, tūc duo moueri ab uno motu eſſent. Vt enim probatum eſt iam, in mobili toto non eſt niſi unus motus ex partibus conſtans. ergo, & unum moueri.

1. ratio

2. ratio Probat ſecundo (ut puto.) Motus totius eſt ex motibus partium, ut dictū eſt, ergo, & ipſum moueri ex moueri partiū, Et ita moueri totū reſpondet toti motui, ſicut partes moueri partibus motus.

3. ratio Item tertio. Quia ſicut ex utroq; motu unus eſt compoſitus motus continuus, & æqualis toti mobili ita ex utroque moueri fit unicum, & cōtinuum moueri. eſt igitur mutua correſpondentia utriuſque.

Similiter autem demonſtrabitur. Tex. XXXIX.

Terminus ad quem diuiditur ſecundum motum

Quod dictum eſt de motu, moueri, & tempore, quātum ad diuiſionem, idem docet eſſe de termino ad quem, ut de longitudine in augmento, & de aliis aliorum motuū termi nis, qui pariter ſunt diuiſibiles, quamuis quędam horum ſint per accidens diuiſibilia, puta penes ipſum mobile.

Ità docet, hæc omnia nō ſolum ſe conſequi quantum ad diuiſionem, ſed etiam quantum ad finitum, uel infinitum, quod ſuperius de ſpatio dictū eū. Attende autē, quod hic ſpatiū cum termino ad quē cōiungitur, Spatium enim eſt latitudo termini ad quē in locali motu.

Vtrūque tamen, puta, diuiſibile, & finitum, uel infinitum in his maxime ab ipſo mobili procedit, eo. n. quod quantum eſt, & ſecundum diuerſas ſui partes in uno loco ſuccedit, facit in motu, & tēpore diuiſibilitatē, & quatenus termini in ipſo ſunt, diuiſibiles redduntur. *Ex diuiſibilitate mobilis omnium aliorum diuiſibilitas procedit*

Vnde uide, quomodo radix diuiſibilitatis in illis omnibus. Primo a mobili quanto ortum habet, eo modo, qui dictus eſt. ſic enim ſunt partes mobilis ſumendę, puta, ut uni loco ſuccedunt nam ſic diuidūt tempus, & motū effectiue, ut dicit. Aegidius: & non ſolum diuiſibilitas prouenit aliis a mobili, ſed & finitum, & infinitū, de quibus modo dicetur. Sunt enim hæc coniuncta ac mobili iſta ſtatim, & per ſe inſunt. eſt enim ipſum aliorum primum.

Caput Quintum.

Quoniam autem omne quod mutatur. Tex. XL.

Ordinem partium motus tractare aggreditur, ac de ipſius principio ac fine diſſerit prius. Conſtituit tamen duo fundamenta neceſſaria ad hæc; quorum alterum eſt in hoc textu, Nempe quod mutatum eſt, cum primū mutatum eſt, eſt in eo, in quo primum mutatum. Explicat hoc; Mouetur a nigro in album mobile aliquod, cum primum eſt iam mutatum, eſt ſub albo, dico, cum primum mutatum eſt, quia poteſt inde mutari ab illo albo at tunc, cum primum mutatio eſt facta, utique ſub illo albo eſt. *De ordine partiū motus & primum de ipſius principio & fine*

Probat Ariſt. qđ mutatur, relinquit terminum a quo. & mutari eſt relinquere: aut ſaltem nō eſt mutari, niſi ſit relinquere terminum a quo. ergo mutatum eſſe erit reliquiſſe terminum a quo. utriuſque enim eadē rō, ſcilicet, inter mutari, & relinquere, & mutatū eſſe primum, & reliquiſſe.

ſe. Cū igitur, quod mutatū eſt reliquerit terminū a quo, erit, tunc ſub termino ad quē. receſſus.n.unius, acceſſus eſt alterius.

Quoniamiergo una mutationum,

Tex. XLI.

2 inductio, ac primo in generatione, & corruptione.

QVod id, quod mutatum eſt poſt quam reliquit terminum a quo ſit mutatum ſub termino ad quē oſtendit per ipſas mutationes : & primo per generationem, & corruptionem. nihil enim clarius hoc eſt, ob id, quia earum termini ſunt contradictorii, puta, eſſe, non eſſe, quæ non habent medium. propterea receſſus ab uno erit acceſſus ad alterum.

Dicit ergo, quod mutatum eſt, ex eo ꝙ non eſt, in id, quod eſt, puta per generationem reliquit id, quod non eſt. erit ergo ſub eo, quod eſt. Econtra, id corruptione, mutata eſt res ex eo, ꝙ eſt. igitur erit ſub eo, quod non eſt non enim eſt medium. Quod ergo mutatū eſt, cum primum mutatum eſt, ſub termino ad quē in his mutationibus, quæ ſecundum contradictionē fiunt. ꝙ ſi ſic his hoc eſt, erit etiā in aliis.

Amplius & per ſe unamquamque.

Tex. XLII.

3. in aliis mutationib. idē oſtendit.

NOn contentus probare id in mutatione ſecundū ſubſtantiam, ac per eam in aliis, etiam uult in aliis mutationibus hoc idem oſtendere. & facit argumentum. Quod mutatum eſt, cum mutatum, non eſt ſub termino a quo, quia reliquit ipſum. ergo erit alicubi idest in altero loco, ſi motus fuerit localis, uel in alio termino. Si alius fuerit motus, ut alteratio uel augmentatio, tūc uel eſt in hoc, in quo mutatum eſt uel in alio in alio, eſſe non poteſt. erit ergo in eo quo eſt mutatum.

Probat, quod nō ī alio. & deſcribit hoc literis. Sit aliquod mobile, quod eſt mutatum in B, ex alio termino motu cōtinuo: ſi cū primum mutatū eſt in B, non, eſt in ipſo; erit ergo in aliquo termino ante, puta, C. Cū aūt iſta duo non ſint contigua, & immediata, quia motus uſque ad B, cōtinuus eſt: nec poteſt ſignari aliquid ipſi immediatū, quin detur mediū: Tunc profecto ex C, mouebitur in B. & ita mouetur, & mutatur res ad id, in quo iam eſt mutata, tunc cum eſt mutata: quod eſt impoſſibile. Nam cū ego iam ſum mutatus in nunc locum, comet tempore impoſſibile eſt moueri ad eundem locum; unde concludit intentum, & eſſe in B.

Manifeſtū igitur eſt. Tex. XLIII.

COncludit, quod cū id, quod mutatum eſt, cū primum mutatum eſt, ſit in termino ad quem; ſequitur, quod factum eſt, cum primum factum eſt, eſſe, & quod corruptum eſt, cum primum corruptum eſt, nō eſſe. Dico, cū primum, nā quod factum eſt, pōt poſtea non eſſe, ſed non cū primum factū eſt. Et quod in generatione dicitur, etiā in omni alia mutatione uerū eſt, licet notius id ſit in generatione, & corruptione propter rationē dictā. Ex his concludit fundamentū. quod mutatum eſt, cum primum mutatū eſt, eſt ſub eo quo mutatum eſt. Concl, 1. fund.

In quo autem primo mutatum eſt.

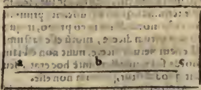
Tex. XLIIII.

2. fund. Ariſ.

ALterum fundamentum, id, in quo primo mutatum eſt, quod eſt mutatum indiuiſibile eſt, Explicat autē quid uocet mutari in aliquo primo. Nempe mutari in aliquo ratione ſui, non autē ratione alicuius partis eius: unde lectio ē in hoc die, ſed nō primo, quia in diei parte eſt. Dicit ergo, ꝙ id, in quo eſt primum mutatum eſſe. i. primum eſſe motus facti, eſt indiuiſibile. Exponit Themiſt. & bene de tempore, quod primū mutatū eſſe eſt in indiuiſibili tempore. V.g mouetur a nigro in album aliquid in tempore quo ties eſt ſub albo, finitus eſt motus: Dicit quod illud primum in quo ſub albo eſt, ē indiuiſibile temporis, & inſtans.

1. mutatum eſſe eſt in indiuiſibili tempore

Et probat: Nā ſi eſſet diuiſibile tempus detur illud, & ſic, AC, diuidatur per B. erūt 1. ratio

duæ partes, AB, & BC. Tunc pero. Aut res ē mutata in altera parte harū uel utra

quæ per ſe, aut in altera mutatur, in altera, eſt mutata, aut in utraque mutatur.

Si in altera mutata eſt, ergo iam nõ eſt illud totum, id quo primo mutata eſt, ſed in parte, niſi detur prius primo: pars enim fuit prior tempore.

Si uero in utraque mutabatur, iam etiã in toto mutabatur cõtra ſuppoſitionem. Dicimus enim, quod in illa ſit mutata.

Si uero in una mutatur, ĩ altera eſt mũtata. Sequitur idem inconueniens, quod ad primam partem, nempe, quod non erit totum primum, in quo eſt motum, & mutatum eſſe: non ergo erit diuiſibile id, in quo primo dicitur, res eſt mutata, & motus eſt factus.

Manifeſtum eſt igitur, quod & id. Tex. XLV.

Cõcludit

INfert ex dictis, quod id, quod generatum, & corruptum eſt, in nunc generatum, & corruptum eſt, & mutatum: Id eſt, Id, in quo motus finitur, ut ſit uerũ dicere, nunc primo motus eſt factus, eſt indiuiſibile inſtans.

His ſuppoſitis, diſtinguit, dupliciter dici, primum mutatum eſſe. Vno modo uerſus finem motus, ut ſit primum mutatũ eſſe id primum, in quo abſoluta eſt mutatio. Altero modo uerſus principium, ut primum mutatum ſit, in quo incipit primo mutatio fieri. An tamen utrunque in motu ſit, explicat ſtatim.

Quod igitur circa finẽ. Te. XLVI.

Verſus finem motus datur primum muta ũ eſſe

OStendit uerſus finem motus, & mutationis dari primum mutatum eſſe, i. inſtans, in quo ſit uerũ dicere, nunc primo mutatio facta eſſe, ante enim mutatio erat, nec erat motus finitus.

Nota

Notandum, quod tale primum factum ſeu mutatum eſſe, non eſt motus, ſed ipſius terminus, quod alii uocant, primum non eſſe motus. Nam in eo primo, in quo eſt iam uerum dicere, motũ eſſe factum, eſt etiam uerum dicere, nunc non eſt iam motus ſed immediate ante hoc erat, & ſeu fuit, quod dicitur, primum non eſſe.

Ariſtoteles autem probat, dari hoc inſtans, quia datur mutatum eſſe, quod ſit finis motus: Non enim mutatio in infinitum durat. at primum mutatum eſſe, indiuiſibile eſt: ergo re uera datur primum mutatum eſſe, cũ plura diuidi nequeat.

At circa principium motus, & mutationis dicitur, non dari primum mutatum eſſe.

Notat hic Themiſt. quod principium, & finem motus dupliciter cõſiderare poſſumus. Vno modo pro parte, ut id ſit primum mutationis, ſeu motus, quod eſt prima pars motus primo facta: Id ultimum, ſeu finis, quod eſt ultima motus pars ultimo facta, & tunc utriuſque eſt ratio æqua. Sicut enim non datur in principio prima pars motus propter eius diuiſibilitatem, ita nec datur ultima pars. Altero modo, finis motus poteſt conſiderari pro ultimo inſtanti, in quo deſinit motus, & principium pro inſtanti, in quo incipit: & tunc ſicut datur finis, ita & principium. Finis enim eſt primum non eſſe, puta, non eſt motus, ſed immediate ante hoc fuit, principium uero ultimum non eſſe, nunc non eſt motus, ſed immediate poſt hoc erit: Hæc quæ Themiſ. hucuſque dicit, uera ſunt.

Them. interpretatio Ariſ.

Dicit tamen ulterius, quod Ariſtoteles aliter ſumit finem motus hic aliter principium: finem enim ſumit pro ultimo inſtanti motus, in quo non eſt motus, ſed primo res eſt mutata: & talis finis datus in mutatione: at principium ſumit pro parte motus, & nunc non datur primum motus, i. non datur prima pars.

Reijcitur hæc interpretatio, & uera proponitur

Hoc dictum Themiſt non recipio, procedit enim contra Ariſtotelis ſenſum, ut patebit. Senſus enim Ariſtot. hic eſt, quod ſicut in fine motus datur inſtans ultimũ, in quo dici poteſt, nunc primo res eſt mutata: non ſic in principio datur primum mutatũ eſſe, a quo incipiat motus, uel quod ſit primum in motu. Propterea ſubdit rationem in textu. Nam mutatum eſſe ſupponit mutationem, ſed non datur prima pars motus, uel mutationis, quin detur prior, & prior. ergo nec datur primũ mutatum eſſe, a quo incipit motus, ſiunt ĩ fine quem motus præceſſit. Vnde quod non ſit prima pars motus, adducitur in probationem huius, quod non detur primum motus: non ergo idem ſunt, ut uult Themiſt.

Sit enim primum, in quo A D.

Probatur non dari 1. in mo.u nec mutatio nẽ primo ex tempore quo fit

Probat, quod aſſumpſerat, Nempe non dari primam mutationis partẽ: & probat hoc primo per tempus, eo quod non datur prima pars temporis, in quo mutatio fit. Argumentum eſt: Detur igitur illud primũ tempus, in quo prima mutationis pars ſit, & uocetur tempus. A D hoc, uel eſt diuiſibile, uel indiuiſibile: ſed neutrum eſſe poteſt: ergo non datur primum tempus, & ſic nec prima pars mutationis. Probatur primo, quod nõ ſit indiuiſibile, puta, nunc, dupliciter. Primo, quia ſequeretur, duo nunc eſſe immediata, ſed quod ſequatur, non oſtendit.

1. ratio pars quod non poſſit eſſe primum in diuiſibili temporis 1. ratio

Puto autem ſic oſtendi: ſi enim in hoc inſtanti ſit prima motus pars, cum proxime ſequatur pars æqualis, & non minor, erit in inſtanti proximo, & eſſent duo inſtantia ſimul. Quod ſi diceres, non ſequi alteram partem, ſed minorem, tunc eſſet in minori tempore quam nunc indiuiſibile, quod tamen eſſe non poteſt. Si uero dicas eſſe maiorem: id eſſe non poteſt: nam in motu, quod minus eſt, prius eſt: ſic mihi uidetur probari illud.

2 Secundo probat. Demus, quod in aliquo tempore quieſcat toto C A. tũc quieſcet in A. Moueatur tunc: Re uera, ſi inſtãti eſt primum motus, nunc erit motus in A, cum quiete: nam in proximo inſtanti non poteſt eſſe, cum duo non ſint contigua: nunquam ergo datur ulla pars motus, quæ prima dicatur, quin alia, & alia prior ſit.

Quoniam autem non eſt impartibile. Tex. XLVII.

2. pars rõnis quod non poſſit eſſe illud primũ in tẽpore primo

Alteram argumenti partem probat, quod non detur prima pars temporis, in qua ſic motus ex illa ſit diuiſibilis: Diuidatur ergo in duas partes: tunc uel in utraq; eſt motus, uel in neutra, uel in altera tantum. Si in utraque, igitur non eſt illud totum primum, in quo eſt motus cum in parte etiam motus ſit. Si in neutrã tunc nec in toto erit motus, contra ſuppoſitionem. Dictum enim eſt, illud eſſe, in quo primo motus eſt. Si in altera tantum, iam illud totum non eſt primum. Cũ igitur non detur primum tempus, in quo dicatur moueri primum, diuiditur enim tempus in infinitum, nec dabitur prima motus pars, & ita non eſt primum mutatum eſſe. Motus enim præcedit mutatum eſſe: nulla autẽ eſt prima motus pars: nullum ergo eſt uerſus principium mutatum eſſe primum.

Nec igitur eius, quod mutatum eſt Tex. XLVIII.

Secundo idem probat, nõ dari primã motus partem uerſus principium ex parte mobilis. Probatum.n.eſt, quod mouetur eſſe diuiſibile: moueatur ergo lignum ſupra unum locum ſecundum partes ſuccedentes unam poſt alterã: uel caleſiat ſecundum partes extenſionis: Tũc argumentum eſt. Quod mouetur, diuiſibile eſt: ſit igitur motus primus in parte mobilis D F, & tempus motus N I. ſi tota pars in illo tempore mota eſt: ergo in medio temporis media pars: & rurſus in alio medio alia media, & ſic in infinitum: non ergo dabitur prima pars motus ĩ illo mobili, & ſic nec primum mutatum eſſe uerſus principium.

Explicatur. Tranſeat digitus meus per hunc locum, A, ſucceſſiue; tunc quod trãſit, indiuiſibile eſſe non poteſt: erit ergo diuiſibile. Prius ergo tranſit una pars, quam alia: ſed non datur pars prima tranſiens, quin fuerit alia prior, cum ſit diuiſio in infinitum: ergo non datur prima pars motus, & ita nec primum mutatum eſſe. Similiter cum per partes ſucceſſiue quid alteratur.

Quod igitur nec eius, quod mutatur. Tex. XLIX.

Cum nec ex parte tẽporis, in quo motus fit, nec ex parte mobilis primam mutationis dari partem probaſſet: hunc ex parte etiam termini, ad quem motus

tus

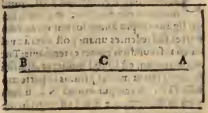
tus eſt.non dari primam partem acquiſitam,oſtendit.

Dicit tamen, quod quamuis iſta tria diuiſibilia ſunt,puta,Tempus,Mobile, Terminus ad quem: non tamen ſemper eodẽ modo.

Nota. Nota uero, quod ſpatium in motu locali reputatur pro termino ad quem: eſt enim ſicut latitudo, ſeu longitudo ipſius termini.

Duplex diuiſibile per ſe, & per accidens. Diſtinguitur dupliciter diuiſibile. Vno modo per ſe,& ſic quantum, ut tempus, mobile,ſpatium,per ſe diuiſibilia ſunt Altero modo per accidens, quia nimirum ẽ in quanto, ſicut qualitates.

Probat autem, quod non ſit primum in magnitudine per ſe diuiſibili motus facti. Sit ſpatium A B.motus autẽ primus ſit ex B,in C.

Tunc,uel C.eſt contiguum ipſi B. & ſic erunt duo indiuiſibilia ſimul: uel non eſt contiguum,ſed mediat ſpatium: ergo in illo fuit primus motus. Et cum ſpatiũ ſit diuiſibile in infinitum: non dabitur prima ipſius pars motu acquiſita. Idẽ eſt in mutatione ſecundum quantitatem, id eſt, in augmentatione, quæ ſecundum continuam quantitatem fit. At in alteratione, cum ſit qualitas, non datur iſte proceſſus diuiſibilitatis eodem modo. ſed eſt ad qualitatem indiuiſibilem per ſe diuiſibilem per accidens.

No. duplicem ſucceſſionem in alteratione ſecũdum ſ.intenſionẽ, & extenſionem Aduerte autem duplicem ſucceſſionẽ in alteratione. Vnam ſecundum intenſionem formæ,uel remiſſionem. Et quãtum ad has partes diuiſibilis eſt forma per ſe: Alteram.quantum ad extenſionem,ſecundum quam quãtũ pluralitatem alteratur.

Et de hac loquitur Ariſtoteles dum dicit eſſe diuiſibilem per accidens, nec dari primam partem,quia hæc notior eſt: Altera enim ſecundum intenſionem obſcura eſt,& ad alios libros pertinet,cum nõ ſecundum quantitatem ſit, quæ commune accidens eſt. An tamen etiam quoad intẽſionis partes,non detur prima,paulo poſt in loco id examinabimus.

Caput ſextum.

Quoniam autem omne quod mutatur in tempore mutatur,

Tex. L.

De ordine partium motus. De ordine partium motus modo diſſerit,atque duo docere intendit, Alterum, quod ante quamlibet partem motus diuiſi præcedit unum mutatum eſſe: & alterum, quod ante quodlibet mutatum eſſe præcedit aliqua motus pars. Sunt enim mutata eſſe, ſicut puncta in linea: terminat enim motus partem.

Suppoſ. Ariſ. Ad probationem primi unum præmittit. Nempe, Omne, quod mutatur in aliquo tempore primo mutari:i. omnis motus fit in aliquo adæquato tempore. i. in aliquo toto tempore.

Diſtinguit tamen primo, dupliciter aliquid fieri in tempore, Vno modo non primo,ſed ſecundũ alterum: ut quod in parte alicuius temporis fit, in toto fieri dicitur: ut quod in die hoc fit, dicitur tali anno fieri. Altero modo fit primo in tempore,& hoc eſt, quod in toto, tẽpore aliquo fit,& in utraque eius parte. Quod autem fieri in tempore primo ſit fieri in omni eius parte,ut pars motus parti temporis, & totus toti reſpondeat.

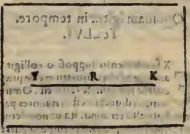
1. probatur ſupp. Probat ex definitione primi ſupradicta. Id enim eſt primum,in quo ſecundum ſe,nõ ſecundum alterum,puta ſecundum ſui partem motus fit: & idem probat ratione ſequenti.

Sed & ex his manifeſtum eſt.

Tex. LI.

2. eadem probatur Ratione id probat,nempe,motũ,qui in tempore primo fit, fieri & in omnibus illius partibus. Sit tempus, quod pri-

primum ponitur Y K. & diuidatur per R in duas partes. Y R K R.

Tunc, uel in neutra mouetur, uel in una uel in utraque: Si in neutra, mouetur, utique in illo toto quieſcit: impoſſibile n. eſt moueri in aliquo tempore, & non in ulla eius parte. Si uero in una tantum mouetur, tunc iam non eſt primum, cum in eo ratione unius partis motus ſit. Si autē in utraque, habetur intentum: ergo neceſſe eſt, quod ſi aliquid in aliquo tēpore primo mouetur, quod in qualibet eius parte moueatur. Cum autem omnis motus in tempore ſit, erit in tempore primo: nā quod in tempore primo non eſt, ratione primi eſt, cuilibet enim motui tēpus ęquale reſpondet.

Hoc autem oſtenſo.
Tex. LII.

Ante omne moueri eſt mutatum eſſe diuiſio ſumatur a fine uerſus principium motus

EX hoc principio ſic oſtenſo concludit, ante quamlibet motus partem præcedere mutatum eſſe, ſumpta diuiſione a fine uerſus principiū motus: probat hoc tripliciter.

1. ratio ex ſpatio & tēpore

Primo, ex ſpatio, & tempore. Detur tēpus primum, in quo eſt motus, Y R. detur magnitudo, & ſpatium K L. Si igitur mobile mouetur per totum in toto tempore. ergo in dimidio illius temporis, & ſpatii mutatum eſt. Iterum, ſi in dimidio mutatum eſt, ante motus medietatem præceſſit mutatum per dimidium. Rurſus diuidatur in alias duas partes, & erit mutatū eſſe, quod partem motus præceſſit. Cum igitur ſit diuiſibile ſpatium, & tempus in infinitum, & quodlibet mutatum eſſe, ſit finis præcedentis, quod ſequens præcedit: utique ante quamlibet motus partē præcedet aliquod mutatum eſſe, partē motus antecedentis terminans.

Verbigratia, mouetur ab A. in B. ſpatio, re uera, cum iſtud ſpatium ſit diuiſibile in infinitum, & per totum ſit motus: etiam motus diuidetur in infinitum. Et ſicut in ſpatio ante ſpatium datur punctū, diuiſione facta uerſus extremum: ita dabitur, antē quemlibet motum mutatum eſſe.

In medio temporis eſt mutatum eſſe

Quod autem in medio tempore ſit mutatum eſſe, probat ſubtiliter. Sumatur aliud mobile æque uelox per æquale ſpatium, & ſimul moueatur cum illo mobili per dimidium tantum, tunc hoc dicetur ī illo mutatum. Si ergo hoc in medio tempore mutatum eſt in medio, cum re uera moueatur in eodem tempore, & æquali ſpatio. quamuis hoc alterius moueatur, hoc enim non impedit, quin in parte qualibet ſit mutatum. Et ſic de quacunq; parte eſt idem argumētum, quod ſit mutatio motum ergo præcedit mutatum eſſe.

Amplius autē ſi in toto tempore.
Tex. LIII.

2. ratio

SEcundo idem probat. Ob id in illo toto tempore primo Y R, dicitur aliquid mutatum, quia eſt unum nunc terminans tale tempus, in quo res mutata dicitur, ſed qualibet pars temporis ſuo nunc terminata eſt: ergo in qualibet parte illius temporis erit mutatum eſſe. Cum ergo pars partem præcedat propter ipſarum diuiſibilitatem in infinitum etiam mutatum eſſe, quod eſt in una parte, præcedet motum, qui eſt in alia: & ſic motum ſemper antecedit mutatum eſſe, quod eſt finis cuiuſque partis.

Amplius autem ſi id.
Tex. LIIII.

3. ratio

TErtio probat. Omne, quod cōtinue mouetur in aliquo tempore (dico autem, continue mouetur, quia nō eſt corruptum tale mobile: nā enim

non

non continue moueretur: nec ceſſauit a mutatione) omne tale, aut mouetur, aut mutatum eſt in illo tempore: ſed in nunc non mouetur: ergo in nunc eſt mutatum. Sed ſunt infinita nunc in tempore, ergo ſunt infinita mutata eſſe: ergo non dabitur pars motus, quam non antecedat aliquod mutatum eſſe in altero nunc, & inſtanti antecedenti.

Nota

Aduerte igitur, quod dicit, niſi ſit ceſſatio a motu, quia mutatum eſſe, quod in fine totius motus eſt, non eſt ante motũ: hic autẽ loquimur de intermedijs. Similiter, ſi in medio motu corrũpitur res, motus cõtinuus eſt, ut diximus: ſed illud mutatum eſſe in quo res corrumpitur, nõ antecedit motum eiuſdem rei, ut patet in cane, qui in deſcenſu moritur.

Non ſolum autem id, quod mutatur. Tex. LV.

Ante ẽs mutatũ eſſe praecedere motum

ALterum, quod ſuperius diximus, oſtendere aggreditur, nempe, ante mutatum eſſe præcedere motum, & quod mutatum eſt, prius mutari.

Suppo. Oẽ, quod mouetur e contrario in contrarium in tẽpore mouetur

Ad cuius probationem præmittit unũ aliud principiũ, puta: Omne, quod a quodam in quiddam. i. a contrario in contrariũ mutatur, in tempore mutari: & mutatum eſſe, id eſt, mutationem factam eſſe in tẽpore.

Hoc probat. Mutetur aliquid ex nigro in album, quod dicitur ex A, in B. tunc ſi res eſt mutata in eodem inſtanti, in quo erat ſub A, puta nigro, profecto ſimul erit ſub albo, & nigro, & ſub diuerſis locis, & formis ſecundum alios motus. Nam ſi facta eſt mutatio, res debet eſſe ſub termino ad quem, ut dictum eſt. ſi uero in alio nunc, eſt ſub termino ad quem, cum duo nunc immediata non ſint, quin ſit intermedium tempus, erit ille motus a contrario in contrarium factus in illo tempore. Non ergo eſt ullus tranſitus, aut mutatio ab uno contrario in alterum, niſi in tempore, quamuis ſint in gradu remiſſo cõtraria: cum in eodem nunc duo termini motus ſimul non ſint. Nam motus eſt acceſſus ad unum receſſus ab altero Si igitur in duobus, erit motus in tempore. Hæc ratio

poſterius examinabitur. Colligitur ergo principium, motus ab uno in aliud in tẽpore fieri.

Quoniam igitur in tempore. Tex. LVI.

EX fundamento ſuppoſito colligit ante quodlibet mutatum eſſe præceſſiſſe motum. & ratio eſt. Omne tempus diuiſibile eſt in minores partes abſque ullo termino, ita ut non detur nunc, quod non præcedat temporis pars: ergo & in motu, qui in tempore fit, idem erit. Si enim motus præcedit mutatum eſſe, & iterum ille motus diuiſibilis eſt, & terminatur pars per mutatum eſſe: hoc iterum præcedet illa motus particula, quę iterum diuiſibilis eſt, & ſic in infinitum: ergo ante quodlibet mutatum eſſe datur motus antecedens. *1. ratio Ariſ.*

Amplius autem in magnitudine. Tex. LVII.

ADducit alterum argumẽtum in motu locali, quod clarius rem conuincit, quia ſpatium eſt per ſe continuũ. Moueatur ergo aliquid a C. in D. Tunc, uel uterque terminus eſt contiguus: & hoc nõ, quia duo indiuiſibilia ſimul erunt termini enim primi indiuiſibiles ſunt. Si ergo inter illa, C, D, medium diuiſibile eſt & continuum, erit diuiſibile in infinitum: & inter terminum, & terminum dabitur medium in quo ſit motus: ergo ante quodlibet mutatum eſſe, quod in termino ſit, præcedit aliqua motus pars, & quod mutatum eſt, mutatur prius. *2. Idem in motu locali.*

Eodem enim demonſtratio eſt. Tex. LVIII.

IDem, quod demonſtratum eſt in motu locali, ubi ſpatium eſt per ſe continuum oſtendit etiam in alijs motibus non continuis, ut in generationibus, & alterationibus, quamuis non ſint harum termini *3. Idem in alijs motib. nõ continuis*

quanti

quanti, niſi per accidens, tamen cognoſcemus in his per tempus ipſum, ſicut in motu locali per ſpatium.

Cōcludit Ex quibus omnibus cōcludit, quod mutatur mutatum fuiſſe, & quod eſt mutatū prius mutari, ideſt, ante motum mutatum eſſe, & ante ipſum mutatum eſſe quodlibet motum præcedere.

No. 1 Et omnia hæc probantur ex illo principio, quod continuum nullum ex indiuiſibilibus cōponitur, ſed in diuiſibilia ſemper diuiſibile eſt.

No. 2 Aduerte autem, quod alterationem, & generationem uocat non continuos motus, ideſt, quorum termini a quo, & ad quem continui non ſunt, cum ſint contrarii ſpecie differentes: at in ſpatio termini continui ſunt, ob id magis ineſt tali motui continuitas: tamen non ob hoc illi continui non ſunt.

No. 3. Aduerte etiam, quod hic, ut dicit Auer. per generationem, non præciſam ſubſtantię mutationem intelligit, ſed ſimul cum præuia diſpoſitione.

Manifeſtum eſt igitur.
Tex. LIX.

4. idē in omni mutatione in uniuerſum INeſt in uniuerſum, & in quacunque mutatione continua, & diuiſibili, eſſe hoc uerum, quod ante qodcunque mutatū eſſe, præcedit mutari, & ante mutari mutatum eſſe: & hoc ob id, quia non datur prima pars in ullo continuo propter diuiſibilitatem in infinitum: & hoc in particularibus mutationibus patet, ut in generationibus, factionibus, corruptionibus & aliis, in quibus generari, ſeu fieri præcedit factum eſſe, & e contra.

Quamuis non ſit idem prorſus, quod ſit: ſat eſt, quod ſit pars illius ut continuo domus ſit, tamen modo fundamentum, poſtea muri, poſtea reliqua: ſic in aliis. Per generationes intellige ſimiliter mutationes, cum præuiis motibus, ut dictum eſt.

Caput Septimum.

Quoniam autem omne id.
Tex. LX.

THeoremata quædam de infinitate, ſeu finitate motus, magnitudinis, & mobilis conſtituit. Et quamuis ſuperius de hoc etiam tractauerit, id tamen non ex profeſſo fuit, ſed ut motus diuiſio, & aliorum magis innoteſceret. Modo tamen ex profeſſo id docet, ob id uniuerſalius, & diſtinctius loquitur. *Theoremata ſex de infinitate & finitate motus, magnitudinis, & mobilis.*

Sex igitur Theoremata conſtituit, quorū primum eſt: magnitudinem finitam tēpore infinito impoſſibile eſt pertranſire tam in motu regulari, quando mobile uniformiter per totum ſpatium mouetur, ſiue uelociter, ſiue tarde: quam in motu irregulari, cum motus non eſt in toto ſpatio uniformis, ſed modo tardus, modo uelox. *1 theore. impoſſibile eſt pertranſire magnitudinem finitam tēpore infinito*

Hoc Theorema limitat: ut notat D. Th est enim intelligendum: Cum motus non fit ſæpe per eandem magnitudinem, aut aliquam eius partem: tunc enim, magnitudine finita exiſtente, tempus erit infinitū, ut in circulo. ſed debet ſumi una magnitudo tota, in qua totus motus fiat, non repetito toto ſpatio, nec parte. *Limitatur 1. theor.*

Ad probationē huius ſupponit: Quod mouetur, in tempore moueri. & in maiori tempore maius pertranſiri ſpatiū: quod in motu regulari intelligi debet. *Fūd probationis.*

Hoc ſuppoſito, probat Theorema in motu regulari. Detur magnitudo hæc finita, & diuidatur in partes æquales quarum unaquæque erit finita in magnitudine, & omnes ſimul numero finitæ: tunc quæque iſtarum pertranſibitur, in tempore finito: una enim in tanto finito, & alia inæquali, & iterum alia inæquali. ergo omnes oportebit tranſire in tempore finito, puta in tēpore tanto, quantum eſt aggregatum ex tot partibus, quot erant partes magnitudinis. quæ tempora pariter etiam in multitudine, ſeu numero, & magnitudine finita erant. ac ob id totum non erit infinitum. non enim finita finite ſumpta, infinitum complent. *Probatio de motu regulari.*

Sed & ſi non æque uelociter. Tex. LXI.

Probatio in irregulari. IDem probat, cum motus eſt irregularis. hic enim maior eſt difficultas, eo quod æquales partes nō habent æquale tempus propter difformitatem. & breuiter ratio eſt, ſi ta illa magnitudo finita diuidatur in æquales omnes partes quæ ſunt finitæ, puta, in decem: tunc tempus in ſingulis conſumptum, quamuis nō ſit unum alteri æquale, tamen in ſingulis erit finitum: ſi n. infinitum eſſet, tunc tantum temporis in toto, quantum in parte conſumeretur: quod eſt impoſſibile. igitur tempus conſumptum in tota magnitudine erit aggregatum ex finitis partib. in numero finito. ergo impoſſibile eſt totum eſſe infinitum. Nam infinitum nullā habet partem aliquotam, quæ ſumpta toties ipſum æquet, cum non ſit in ulla proportione: ergo magnitudinem finitā non eſt poſſibile tempore infinito tranſire.

Explicatur ratio Ariſ. Ariſtoteles ergo, antequam rationem hanc proponat, ſumit per literas magnitudinē finitam, quæ ſit A. B. & tempus infinitum, quod ſit C D. ſumit ſtatim fundamentum. Quod prius pertranſitur una pars, quam alia, & prius eſt una pars motus, quàm alia, cum una pars in priori tēpore; alia in poſteriori ſit. ulterius in maiori tempore magis pertrāſitur, quàm in minori, ſiue æqualis ſit motus, ſiue non uniformis. Et idem de māſione, & quiete.

Hoc autem ſic debet intelligi. Quod ſi difformiter motum in tanto tēpore trāſit tantum ſpatium, idem difformiter motum in maiori tempore tranſibit ultra illud ſpatium, ſicut etiam in uniformi, & regulari.

His ſuppoſitis, diuidit magnitudinem A B, in partes ſuas aliquotas, & menſurantes æquales, quarum ſingulæ dicuntur A F, & facit argumentum. Quælibet harum ſiue æqualis, ſiue inæqualis tempore finito menſuratur, cum debeat eſſe minus, quam totius tempus. ergo totum tēpus finitum eſt. Nam infinitū non habet partes menſurantes, quæ finities ſumptæ ipſum æquent.

Quod enim partes finitæ infinities ſumptæ faciant infinitum, fieri poteſt. quod etiam finitæ partes finities ſumptæ, faciāt infinitum, impoſſibile eſt.

Concludit idem eſſe in quiete. Non enim eſt quies finita tempore infinito. Idē de generabili, & corruptibili. Non enim finitum generabile, poteſt generari infinito tempore, nec corrumpi. *Idem inſinuat in quiete & generatione, & corruptio.*

Eadem autem ratio eſt. Tex. LXII.

No. 2. SEcundum conſtituit Theorema. Magnitudinem infinitam tempore finito non eſt pertranſire. Probat hoc; tēpore finito diuiſo in partes æquales finitas in numero, & magnitudine, cum ſit finitum. *2. Theorema magnitudinem tēpore finito non eſt pertrāſire*

Probatio theorem. Et eſt argumentum. In qualibet parte huius temporis finitam, tranſit magnitudinem. ergo in omnibus ſimul partibus tranſit finitas partes, quoad numerum, & quoad magnitudinem. ergo magnitudo, quam illo toto tempore tranſiuit, finita eſt: Finita enim finities ſumpta, nec in numero, nec in magnitudine infinitum faciunt, ſiue infinitum ſit uerſus unum extremum, ut ſi hinc linea uerſus hoc extremum protenderetur in infinitum, ſiue infinitum ſit ex utroque extremo. Nullum enim finitum fit ex finitis finities multiplicatis.

His autem demonſtratis. Tex. LXIII.

TErtium Theorema cōſtituit de mobili cum aliis. Nempe, nullum mobile finitum poteſt tranſire infinitum ſpatium in tempore finito. *3. theorema. Nullum mobile finitum pōt pertranſire infinitū ſpatiū in tēpore infinito*

Nota, magnitudinem finitam in hoc textu uocari mobile infinitum: hoc enim fuit aliis occaſio aliter exponendi, ſed abſque dubio ſic eſt exponendum, ut ex contextu patet.

Hoc Theorema dicit præter rationē ſupra poſitā. Diuiſio enim tempore æqualiter finitē, cum in qualibet parte tranſeat finitum ſpatium, in toto etiam tempore finitum tranſibit.

Quo-

Quoniam autem finitum nõ tranſibit. Tex.LXIIII.

4. Theorema mobile infinitum non tranſibit magnitudinem infinitam tẽpore finito. Probatio theorem.

Ex tertio Theoremate quartum colligit, ubi manifeſtatur, illud fuiſſe tertium. Eſt igitur quateum. Mobile infinitum non trãſibit magnitudinem finitam tempore finito. Hoc ex præcedenti ſequi probat.

Et ratio profecto eſt ſubtilis. Imaginare ergo, quod ſit ſpatium infinitũ, ꝑ quod moueatur lignum cubitale. imaginare iterum locum, & ſpatium cubitale, per quod paulatim ſuccedens moueatur infinitum tunc modo utroque accidit infinitum trãſiri a finito. nam in priori mobile finitum trãſit infinitum, in poſteriori ſpatium finitum trãſit quoddammodo ipſum mobile infinitum, ut repugnat tempore finito trãſiri infinitum ſpatium, ita & finitã magnitudinem tẽpore finito, illud a mobili finito, hoc à mobili infinito.

Duob. modis imaginari poſſet infinitum tranſiri a finito

Nec aliter poſſe infinitum a finito trãſiri, docet. niſi quod ſpatium ſit finitum mobile infinitum, & hoc eſt, quod finitũ utatur infinito in mouendo. aut quod ſpatium ſit infinitum, mobile finitum, & hoc uocat finitũ uti infinito, ut latione.

Quaſi dicat non aliter infinitum finitum tranſit, niſi duobus modis aut quod mobile ſit finitum, ſpatium uero infinitũ aut e contra: neutrum autem fieri poteſt in tempore finito.

At uero neque infinitũ. Tex.LXV.

5. Theorema mobile infinitum in tempore finito nõ poteſt trãſire ſpatium infinitũ. Probatur theorem. 1. prob.

Quintum conſtituit Theorema. Mobile infinitum in tempore finito nõ põt tranſire ſpatium infinitũ. Probat dupliciter. Quia ĩfinitũ nõ põt trãſire aliquod ſpatiũ, niſi aliqua ipſius pars finita illud trãſeat, & hoc uocat ĩfinito ineſſe finitũ. Sed(ut pro batũ e)finitũ mobile nõ trãſit ifinitũ tẽpe finito: ergo nec tranſibit mobile finitum.

2 Idem dicit poſſe probari per tempus. Si enim tempus finitum diuidatur in partes æquales finitas, & infinitum in una tẽporis parte tranſeat finitũ ſpatium, utiq; in toto tempore tranſibit finitũ, ut ſuperius diximus. Nam infinitum ſic debet tranſire, nempe ſecundũ partem finitam ſuam. Hunc credidenm eſſe ſenſum horum uerborum, licet S. Tho. aliter exponat.

Quoniã aũt neq; finitũ. Tex.LXVI.

6. theor. Motus infinitus non põt eſſe tẽpore finito. Probatio theorem. illatio quædam ex prædictis

Ex his omnibus colligit ſextũ Theorema. Motus infinitum non poteſt eſſe tempore finito.

Probat. Quia eadem eſt ratio magnitudinis, & motus: ſi enim conſequuntur quantum ad hoc. ſed infinita magnitudo non tranſitur tempore finito: ergo nec motus infinitus eſt tempore finito.

Relinquitur ex his, magnitudinẽ infinitam in tempore infinito poſſe pertranſiri a finito, uel infinito mobili, magnitudo enim, & tempus, & motus partem rationem, & continuctam habent in hoc.

An detur primum, & ultimum in motu. Quæſt. IIII.

Colliguntur ea, quæ tradit Ariſ. de 1. & ult. in motu de quibus qõ. in ſtituitur

Ariſtoteles circa hãc difficultatem ut in textu expoſitum eſt, docuit aliqua. Primum eſt. In motu uerſus finem dari primum mutatũ eſſe ideſt unum inſtãs, in quo eſſet uerum dicere, nunc primo motus eſt factus. & ſimiliter, nunc non eſt motus, ſed immediate ante hoc fuit motus. At uerſus principium, non datur primum mutatum eſſe: quia cum mutatum eſſe præcedat motus, & motus ſit diuiſibilis in infinitum, non dabitur mutatũ eſſe, ante quod non ſit aliud, nempe, in medietate motus antecedentis illud mutatũ eſſe. Nã quælibet pars motus finitur in mutatum eſſe.

Alterum eſt, quod ante quãlibet motus particulam præcedit mutatũ eſſe, & econtra ante mutatum eſſe motũ, diuiſione facta motus per partes proportionales ut diximus in textu. 2

Tertium eſt. Quod a contrario in contrarium non fit tranſitus, niſi in tempore 3

Iam ergo, quod detur primum, & ultimum in motu ſunt aliquot argumenta. *1. arg. quod detur 1. & ultim in motu.*

Primum eſt: Motus fit in aliquo tẽpore primo, & adæquato, puta, una hora: ſed in tali tempore datur unum nunc terminans in fine, alterũ in principio: ergo datur in motu ex utraque parte mutatũ eſſe, nempe, primum, & ultimum.

2. arg.

Præterea ſecundo. Motus fit adæquate per ſpatium aliquod, puta ab A, in B: ſed huius ſpatii ex utraq; parte datur pũctũ, ergo & in motu mutatum eſſe etiã ex principio, ſicut ex fine. Sic. n. ſunt mutata eſſe in motu, ut puncta in linea, & nũc in tẽpe.

3 Tertio. Omne finitum ex utraque parte babet principium, & finem, ſed motus unius horæ ex utraque parte finitus eſt: ergo habet principium, & habet finem.

Quarto Ariſtoteles uerſus finem dicit
4 dari primum mutatum eſſe: uidetur falſum. Mutatum eſſe uerſus finem, eſt poſt multa mutata eſſe, quæ ſunt in medio motus: ergo illud non debet primum, ſed potius ultimum dici.

5 Quinto. Demus motum diuiſum in decem partes æquales: ſi ante quamlibet motus partem præcedit mutatum eſſe: ergo ante primam illarum præcedit mutatum eſſe: & ante illam non eſt motus: ergo erit illud primum mutatum eſſe in principio, quod non præcedit motus.

6 Sexto. Contra rationem in text. 55. qua probat, ab albo in nigrum tranſiri in tempore, facit argumentum. Vel in uno nũc, quo eſt ſub albo, eſt ſub nigro: Et hoc nõ quia ſimul non ſtat ſub utroque termino Vel in alio, & tunc erit tempus medium, in quo fit factus motus. Hoc argumentũ uidetur nihil ualere: nam per ipſum etiã probaretur, generationem ſubſtantiæ eſſe in tempore, ut cum ex aqua fit aer: quod falſum eſt. Et illud patet. Nam cum nõ in eodẽ inſtãti materia ſit ſub utraq; forma erit ſub diuerſis inſtantibus, & ſic in tpe.

Septimo. Si calor, nigredo, & huiuſmo
7 di qualitates per motum acquiruntur ſemper: ſequitur, quod nunquam datur minimum in eis: nam cum per motum totæ acquirantur, non dabitur pars minima, ſed minor, & minor fuit prius acquiſita. Hoc tamen uidetur falſum. Cum enim formæ ſubſtantiales habeant certam minimam quantitatem, etiam habebunt formæ accidentales, quæ in illas ordinant, uel ipſas conſequuntur.

1. fund. Non dupliciter res, quæ de nouo incipiunt acquirunt eſſe uel & cũ motu, uel per motũ sine motu.

Pro huius declaratione aduertendũ primo. Res, quæ de nouo eſſe habent, dupliciter habere eſſe. Quædam acquirunt eſſe per motum, & cũ motu: quædam, quamuis per motum, non tamen cũ motu acquirunt eſſe. Id dicitur per motum, & cũ motu eſſe, quod non ſolum per motũ fit, ſed etiã ipſi motui adæquatur: ut pars per partem motus, & totum per totũ motum acquiratur. Vt albedo habet eſſe per dealbationem, & cum ipſa: quælibet enim dealbationis pars in albedinis parte terminatur: & quæ huiuſmodi ſunt, eãdem cum motu diuiſionem patiuntur, fiuntque in tempore.

Illa uero aliæ per motum, ſed non cum motu habent eſſe, quæ non in ipſo motu ſunt, ſed in inſtanti totum ſuum eſſe habent quamuis aliquis motus præceſſerit: quales ſubſtantiæ generabiles, quæ fiunt in inſtanti, & in fine motus. Ad hoc genus rerum reducuntur ea omnia, quæ in inſtanti totum ſuum eſſe habent, & ſimul ſunt ſecundum ſe tota, ut Angelus a Deo productus. Similiter inſtantia ſingula mutata eſſe, & hujuſmodi, quæ in indiuiſibili conſiſtunt.

Aduertendum ſecundo, iſta, quæ non cum motu habent eſse acquiſitum, dupliciter ſe habere. Quędam enim acquirunt eſse cum contrarii expulſione. ſicut forma ſubſtantialis: una n. cũ accidente expellitur altera. ſimiliter aſsenſus, cum ſequitur diſsenſum. Alia abſque cõtrarii expulſione habent eſſe, ut inſtans, quod modo eſt, & ſingula huiuſmodi. Similiter aſsenſus intellectus, cum ſola intellectus operatio eſt non præcedente diſsenſu. Similiter Angeli productio. *2. fund. Quæ non cum motu acquirunt eſſe dupliciter ſe habent, uel n. cũ contraria expulſione, uel ſine ea.*

Aduertendum tertio, quod partes rei sũt in duplici differẽtia. Quædã ſunt ſecundũ extenſionem: quales, quæ a magnitudine ſumuntur ut albedo habet partẽ extẽſionis à ſubiecti magnitudine, in quo eſt extẽſa. Quædam ſunt partes ſecundũ intenſum, & remiſſum: quales ſunt gradus formæ ſuſcipientis magis, & minus, ut cũ album fit magis, & magis album. *3. fund. Partes in rebus duplices, intenſionis & extenſionis.*

Sunt autem res, quæ utraſque habent partes, ut albedo, calor, & huiuſmodi: habẽt enim extẽſionis partes a ſubiecto, cui inſunt: habent etiã intenſionis partes ſecũdũ magis, aut minus actuãt ſubiectũ idẽ.

Formæ uero ſubſtantiales, & aliquę accidentales non recipientes magis, aut minus habẽt ſolas extenſionis partes, quamuis ſint partes per accidens. nõ enim a ſe, ſed a quantitate eas habent. Contingit autem quantum ad has partes per motũ eſſe, ſiue intenſionis, ut cum albedo ſucceſſiue intendit, ſiue extẽſionis, ut cum ſucceſſiue per ſubiecti partes extenditur; & hoc non repugnat formæ ſubſtantiali: poteſt enim quantum ad extenſionem in materia motum admittere.

Aduer-

4. fund. duplici ter res in cipiunt, & deſi nunt, in trinſece, uel ex trinſece.

Aduertendum quarto, quod ſunt duo modi, quibus res incipiunt eſſe, duo etiã modi quibus res deſinunt. Modi incipiendi ſunt ultimum non eſſe. & primum eſſe. Tunc res incipit per ultimum non eſſe, cum datur inſtans, in quo, quamuis non dũ illã res ſit, tamen ſtatim poſt illud erit. Vnde ultimum non eſſe, eſt, quod in hoc inſtanti non ſit res, tamẽ immediate poſt hoc erit. Tunc autem incipit per primum eſſe, cum datur inſtans, in quo primo res ſit ita, ut immediate ante illud non fuerit. Prior modus dicitur extrinſecus, propter rea, quod in illo inſtanti inceptionis non dum ſit res: Poſterior intrinſecus, quia in illo iam ſit res.

Modi autem deſinẽdi ſunt pariter duo unus extrinſecus, qui dicitur primum nõ eſse, alter intrinſecus, qui dicitur ultimũ eſſe. Tunc res deſinit per primum non eſſe, cum datur inſtans, in quo licet dicere, modo non eſt res, ſed immediate ante hoc fuit: Tunc uero deſinit per ultimum eſſe, cum datur inſtans, in quo licet dicere, nunc eſt res, ſed immediate poſt hoc non erit. Horum omnium exactior paulo poſt reddetur ratio.

1. concl. His ſuppoſitis ſit prima concluſio. In motu nec datur prima pars primo tempore acquiſita, nec ultima ultimo tempore acquiſita: hoc idem de re, quæ cum motu habet eſſe quantum ad eas partes, quas cum motu acquirit.

1. pars concl. Prima pars huius concluſionis nota eſt ex textu. Cum enim motus & tempus, in quo fit motus, ſint diuiſibilia in infinitũ & ſucceſſiua non habentia partes ſimul, perfecto neutrius dabitur ita: minima pars in principio, quin minor, & minor præceſſerit, nec ita minima in fine, quin minor ſuccedat, puta, illius medietas.

2. pars concl. Altera pars concluſionis eſt, eſſe idem de re, quæ cum motu incipit. Vt enim nõ datur minimum motus, ita nec erit minimum albedinis, & alterius formæ, quæ cũ motu acquiritur: & hoc eſt ſatis manifeſtum. Nam ſi daretur minimum formæ, non daro minimo motus, tunc illud motus, quod eſt ultra illud minimum, eſset ſine forma, quod eſt impoſſibile motus .n. non eſt ſine forma, cum ſint ſimul, & ipſius fluxus.

3. pars concl. Tertia pars concluſionis, nempe, quantum ad partes, quæ motu acquiruntur, duplici ex cauſa eſt poſita.

Altera eſt, ut intelligas non omnia quę motu acquiruntur, eſſe diuiſibilia omnino, niſi ſecundum partes, quas per motum habent: unde forma ſubſtantialis ſecundum partes extenſionis motu acquiſitas, nõ habet minimum: aliæ formæ nec ſecundum extenſionis, nec ſecundum intenſionis partes, minimum habent. No. 1

Altera cauſa eſt, quia eſt grauis difficultas, an omnes partes extenſionis, & intenſionis motu acquirantur, tunc enim non daretur minimum naturale, nec in intenſione, nec in extenſione ſubſtantiæ uel accidentis, de quo inferius dicemus. modo tamen generaliter dicimus, in his partibus, quę motu acquiruntur, non dari minimum, ſicut nec in motu. No. 2

Secunda concluſio. Motus, tempus, & res, quę cum motu, & tempore acquirũt eſſe, incipiũt per ultimũ non eſſe, & deſinunt per primum non eſſe. Hæc concluſio ſequitur ex precedenti. Cum enim non detur prima pars horum, quæ primo ſit, non dabitur inſtans, in quo dicatur, tunc primum iſta eſſe, nec ſimiliter ultimum, in quo poſtremo ſint: ſed extrinſece incipit, & deſinit ex his unũquodque, ſignato inſtanti, in quo non ſunt, ſed immediate ante illud fuerunt uel immediate poſt illud erunt. *2. concl.*

Vbi nota cum S. Tho ſupra textum 55. quod hoc nunc unum eſt terminans præteritum, & incipiens futurum tempus: unde poſt nũc immediate ſequitur tempus, & ante nunc immediatũ eſt tempus: quæ per nunc continuantur, Sicut ſi ſumas punctũ in media linea, ante ipſum enim, & poſt ipſum ĩmediate eſt linea. Dicere igitur, hęc res incipit per ultimum nõ eſſe, eſt dicere, quod in illo nunc, non eſt, ſed in tempore, quod illi nunc proximũ eſt, illa erit, ſimiliter in definitione per primam non eſſe, hæc res non eſt nunc, ſed immediato tempore ante ante fuit. *Nota ex D. Tho.*

Et merito ita fit, quia, cum res hæ in inſtanti eſſe non poſsint, ſed in tempore, in tempore autem non ſit prima, nec ultima pars, initium ſuum, & finem ab extrinſeco ſumunt: perinde enim eſt dicere, ipſas ſic incipere, ac deſinere, quam quod nõ habeãt primam, nec ultimam partem pro

pter

pter earum diuiſibilitatem in infinitum.

3. concl. Tertia concluſio. In motu uerſus finē, datur primum mutatum eſſe, non tamen uerſus principium. in re ſimiliter, quæ mo tu acquiritur, datur totius primum eſſe ſed non primum eſſe partis.

Explico. Illud primum non eſt mot us, in fine. in quo dicitur, nunc non eſt mo tus, ſed immediate ante hoc fuit: illud, inquā, eſt primū in, quo eſt uerum dicere nunc primo factus, & perfectus eſt iam motus, & ſimiliter nunc primo talis, & tā ta forma acquiſita eſt: & hoc eſt dicere, quod in fine motus datur primum muta tū eſſe: eodē modo in fine cuiuſq; partis.

At cum motus ſit diuiſibilis in infinitū uerſus principiū, non dabitur primū mu tatum eſſe, quia ante tale mutatum eſſe præceſſit motus diuiſibilis, ubi fuit aliud & aliud mutatum eſſe.

Et ob hoc nec datur primum eſſe omnium partium; nam ante illud prius, fuit minor pars formæ acquiſitæ.

Nota diſcrimen in fine, & principio motus Nec eſt eadem ratio in fine, & in principio motus, nam in fine datur mutatum eſſe, quia ante illud fuit motus. at in principio non poteſt dari primum mutatum eſſe, quia debet antecedere motus, qui cū diuiſibilis ſit ſemper, habet aliud, & aliud mutatum eſſe prius.

Nota diſcrimen puncti, et mutati eſſe Non enim omnino mutatum eſſe ſimile eſt puncto. nam punctum non neceſſario antecedit linea, ideo datur primum. at mutatum eſſe neceſſario præcedit motus.

4. concl. Quarta concluſio. Res, quæ ſine contrarii expulſione acquirunt eſſe, incipiūt per primum ſui eſſe, deſinunt per ultimū ſui eſſe. Vnde, nunc, temporis, mutatum eſſe, motus, angelus, mundus, per primū eſſe inceperunt. nunc autem mutatum eſſe per ultimū eſſe deſinūt, reliquā enim non corrumpuntur.

5. concl. Quinta concluſio. Quæ cum abiectione contrarii corrumpuntur uel generātur incipiunt eſſe, per primum eſſe: deſinunt per primum non eſſe. Vnde cum ex aqua fit aer, aqua deſinit per primum non eſſe, ut ſit uerum dicere, nunc nō eſt, & imme *probatur concl.* diate ante hoc fuit aqua aer uero incipit per primum eſſe, nempe, nunc eſt aer, & immediate ante hoc non fuit.

Hæc concluſio eſt Ariſtotelis 8. Phyſi. tex. 66. & huius ratio eſt notanda. Semper enim generatio fit in fine alicuius motus præcedentis, ratione cuius diſponitur ſub iectum. unde dum motus ille eſt, nondū eſt forma generata, quia diſpoſitio non eſt perfecta, finito autem motu, forma in ducitur in eo inſtanti primo, in quo eſt primum mutatum eſſe in fine motus. Cum autem detur tale primum mutatū eſſe, datur etiam primum eſſe formæ pro ductæ. Cum autem talis forma nondum ſit cum motus eſt, erit forma, quæ corrū pitur. non enim eſt materia ſine forma, unde ſicut forma generanda non eſt, dum fit motus forma corrumpenda eſt, quo uſque motu s ſit finitus.

Vnde ſequitur, quod deſinēte motu, tūc non erit forma corrupta, ſed deſinet, ſicut motus, & deſinet per primum nō eſſe, & tunc erit forma generata.

Vt autem clarius intelligas. Fiat mo tu calefactione aqua, ut ex ipſa fiat ignis. dum calefactio, eſt aqua, & non ignis: facta calefactione, eſt ignis, non aqua: datur enim in fine motus unum inſtans, in quo licet dicere. Modo primum abſoluta facta eſt calefactio. & hoc idem inſtans, eſt primum non eſſe motus, & primum non eſſe ipſius formæ aquę, primum uero eſſe ignis. hæc enim omnia illi inſtan ti inſunt.

Per hæc patet ſolutio ad argumenta poſita Ad primum enim, & ſecundū ęqua eſt reſponſio. Non enim mutatum eſſe omnino ſimile eſt puncto, & nunc De ra tione enim puncti non eſt, quod ipſum li nea præcedat. at de ratione mutati eē eſt, quod ante ipſum ſi mutatio. ob id nō po teſt incipere motus a mutato eſſe, quia neceſſe eſt, quod ipſum antecedat motus eſt enim mutationis finis. *Ad 1 & 2.*

Nec inde ſequitur, quod motus non po teſt eſſe in tempore, aut ratio adæquatis nam motus non fit niſi in tempore, & ma gnitudine. at nunc nō eſt temporis pars nec indiuiſibile magnitudinis.

Ad tertium, non negamus motum ha bere principium, dictum enim eſt, quod ſicut nō datur prima pars, ita nec ultima. at ſicut detur unum inſtans in quo deſi- nit motus, quod dicitur primum nō eſſe motus, ita etiam datur aliud inſtans, in quo incipit, quod ſi ultimū nō eſſe ipſius, *Ad 3*

Diſcrimen

Diſcrimen eſt, quod inſtans finis dicitũ mutatũ eſſe, quia motus præceſſit imo totus in principio tamen non eſt mutatum eſſe, quia non præceſſit motus, tamẽ utrumq; inſtans, & utrumq; terminus eſt extrinſecus, quia in eo non eſt motus.

Ad 4 Ad quartum non ſic eſt intelligenda illa comparatio: ſi enim mutatũ eſſe, quod in fine eſt, abſolute ad alia mutata eſſe conferatur, quæ in illo motu fuerunt, ipſum ultimum dicetur: tamen non ſic debet hoc intelligi, ſed quod ipſum eſt primum poſt totum motũ factum, & reſpectu tẽporis ſequentis. Vt ſit ſenſus, in hoc inſtanti omnium ſequentium primo motus totus dicitur eſſe factus, & perfectus, ante n. nõ fuit totus factus, poſt uero fuit, ſed non primo, niſi in tali inſtanti, in quo dicitur primum mutatum eſſe. *Nota.*

Ad 5 Ad quintum dicimus, non ſic illam diuiſionem motus fieri debere, ſed proportionaliter uerſus principium, & tunc non dabitur pars, quam non antecedat mutatum eſſe, ut dictum eſt.

Ad 6 Ad ſextum dico, in generatione ſubſtãtiæ eſſe aliam diuerſam rationem nam generatio ſubſtantiæ, & corruptio fiũt in fine motus, & in fine temporis illius motus. Cum autem unus motus unicum habeat terminum, in uno inſtanti fiunt illa: quod ſit primũ nõ eſſe unius, quam eſſe alterius: tunc enim forma recedit cũ motu quo generatur res: at uero cum ex calido fit frigidum, cum nullus alius antecedat motus, ille tranſitus non fit in inſtanti ſed in tempore. Si enim diceretur, quod inſtans unum eſt, in quo frigidum primo eſt, & calidum non eſt: non uidetur, quare in illo non ſit calidum, cum nullus motus aut mutatio præceſſerit, quia expulſum ſit: & ob hoc Ariſtot. nunquam admittit mutationes inſtantaneas, niſi adiunctas motibus. Sic puto eſſe reſpondendum ſecundum uiam Ariſtotelis.

Ad 7 Ad ſeptimum difficultas eſt magna, an detur minimum in formis accidentalibus in inſtãti productum, q̃ nos tractabimus. 8. lib. tex. 23. Interim tamen dico, cum S. Tho. ibidem, quod hic Ariſtoteles ſolum loquitur uniuerſaliter, nempe, quæcunq; forma motu acquiritur, non habet minimam partem primam illius, quod motu acquiritur, & hoc ſatis conſtat ſecundum prædicta principia. Sed an tota latitudo formæ motu acquiratur, illic diſputabitur, quamuis, re uera, hoc Ariſtoteles uideatur docere, ſed poſtea latius dicemus.

Caput Octauum.

Quoniam autem omne, aut mouetur, Tex. LXVII.

QVæ de motu docuit, puta non dari primum, idem de quiete, & de quietatione ideſt motu quo quies acquiritur, docet. & tale mouens ad quietem uertit Boetius [ſtare] quaſi ad ſtandum ire. poſſet id uerbo non ſatis Latino, tamen rei energiam exprimẽte, dici quietari. Probat autem primo quod quietatio illa fit in tempore dupliciter. Primo, quia eſt motus, & quod ſtat, i. ad quietem mouetur, re uera mouetur: in hoc autẽ textu, tale ſtare motum eſſe probat; ſic. Omne, quod aptum eſt moueri, & loco, & modo quibus aptum eſt moueri, aut mouetur, aut quieſcit, ſed ſtans (ſi ſic licet dicere, quod quietatur) eſt huiuſmodi, & non quieſcit, ergo mouetur. Non enim eſt ſic dare medium. Quod autem non quieſcat, probat. Quia quod ſtat tendit in quietem: quod autem in quietem tendit, nondum quieſcit: ergo ſtans non quieſcit.

De 1. & ul. l quiete ea. rũ quæ in motu. 1. fund. quietationem eſſe in tẽpore

Aduertenda eſt declaratio illarum particularum, quæ in maiori ponuntur. Non enim omne, quod non mouetur, quieſcit, ſed quod aptum eſt natura moueri: unde immobilia non dicuntur quieſcere proprie. Vlterius, non omne aptum moueri, cum aptum eſt moueri: unde in inſtanti non mouetur, in inſtanti autem non quieſcit res. Nec ſatis adhuc eſt, ſed etiam requiritur ex parte loci, nam in puncto non eſt motus, etiã tempore, & mobili poſitis. Similiter non eſt motus, nec quieſcit res a motu, quo non eſt apta moueri: unde cœlũ non mouetur recte, tamẽ nõ quieſcit a motu recto, non. n. ſic moueri eſt aptum. *Nota.*

Cum

Cum igitur aliquid eſt aptum ſic moueri, & tali loco, & tempore, & non mouetur, tunc quieſcit. Quies enim priuationem dicit, quæ negatio eſt cum aptitudine, & circunſtantiis illis.

Hoc autem demonſtrato. Tex. LXVIII. LXIX.

1. ratio HOc principio oſtenſo, quod ſtat. i. quod quietatur moueri, facit priorem rationem. Omnis motus, & quod mouetur, in tempore mouetur: at quod ſic ſtat, mouetur; ergo quod ſtat, in tempore ſtat.

2. ratio Affert alteram rationẽ in altero textu, Velocius, & tardius in tẽpore ſunt; quod ſtat, uelocius, & tardius ſtat; ergo quod ſtat, in tempore ſtat: & uide per ſtare, intelligi motum in ſtatum, & quietem, ut diximus iam. quam quietationem dicere poſſumus.

In quo autem tempore. Tex. LXX.

2. fund. quod in aliquo tẽpore primo ſtat, in qualibet parte illius ſtat. ALterum ſtatuit ſimile principium, ſicut in motu. Nempe quod in aliquo tempore primo ſtat, in quali bet parte illius temporis ſtat. & facit eandem rationem cum ſuperiori. Diuidatur illud tempus primum, non enim eſſe poteſt indiuiſibile: aliter enim non eſſet in eo motus: diuidatur ergo ĩ duas partes. Tunc non eſt dicendum, quod in neutrā ſtat: tunc enim non ſtaret in toto: Similiter non eſt dicendum, quod in neutra ſtat: tunc enim non eſſet illud totum primum, in quo ſtat, ſed illius pars. Colligitur ergo, quod in utraque ſtat, & ſic de aliis ipſius partibus. Ex his concludit, quod intenderat: nempe non dari primum in ſtatu, & motu iſto, ſicut nec in motu uniuerſaliter dicto datur.

Neque enim ipſius motus. Tex. LXXI.

Non dari primũ in ſtatione PRobat, non dari primum in ſtatione. Si eſſet primum, uel eſſet in indiuiſibili temporis, uel non, ſed neutro modo eſſe poteſt: primo non poteſt eſſe indiuiſibili; ſic enim non eſſet motus: at dictum eſt, motus eſſe. Præterea, nec poteſt in diuiſibili eſſe eſt enim diuiſibile eſt id tempus primum, erit immediate motus ille, quia alias non eſſet in illo tempore primo, & adæquate: ergo illa medietas fuit prior: cumque in temporis diuiſione non perueniatur ad unam partẽ omnium primam, cum illa adhuc diuiſibilis ſit, profecto nec in tali motu quietationis, quæ ſtatus dicitur, dabitur prima pars, ſed ſemper erit alia, & alia, ut in tempore.

Neque igitur quieſcens. Tex. LXXII.

Eadem ratio de quiete, quæ de motu in quietem. QVod de motu in quetem dixit, id etiam de ipſa quiete tradit, puta. non dari primam ipſius partem. Et hoc probat: quia in tempore quies eſt, & quod quieſcit, in tẽpore quieſcit temporis autem cum non detur prima pars, nec dabitur in quiete. Quod autẽ in tempore ſit quies, dupliciter probat.

1. ratio Primo: Tunc res quieſcit, cum non mouetur, & moueri apta eſt: ſed in inſtanti non moueri apta: ergo nec quieſcere, ſed in tempore.

Amplius autem, & tunc dicimus. Tex. LXXIII.

2 ratio SEcũdo idem probat ex deſcriptione quieſcẽtis. Id enim quieſcere dicimus quod ſic ſe habet modo, ſicut ante quaſi quies non dignoſcatur, niſi per diuerſa nunc: ſed inſtans non habet modo & ante: ergo in tempore quieſcens eſt. Vtraque ratio ſuperius expoſita eſt. Iam concludit prouenire ex diuiſione continui in infinitum, qua ſuppoſita, ſequitur, nõ dari primum in motu: & ſimiliter nec dari ultimam partem.

Quoniam autem omne, quod mouetur. Tex. LXXIIII.

Aggreditur Ariſ. ſoluere arg Zenonis. iacitur ad ARiſt. præparans ſe ad ſoluendum argumenta Zenonis, præmittit unũ in hoc textu: Nempe, cum aliquid e mouetur

in

1 fũd. in aliquo tẽpore primo,& adęquato, nõ poteſt in aliqua parte illius temporis eſſe in uno loco ęquali,aut in uno gradu formæ ſecundum alios motus; ſed ſemper mutat,& mutat locum æqualem,aut eſt ſub alio,& alio gradu formæ.

No. 1. Quo ſit intelligẽdũ 1. fũd. Ariſ. Attende,quod dicit in tẽpore primo. Si enim ſumas tempus non primum, poteſt in uno loco eſſe in aliquo tempore, v.g.ego dicor moueri in claſſe in hoc die quia moueor in tempore huius horæ, finito iſto motu poſſum manere in loco, ĩ quo motus ſum per horam aliam eiuſdẽ diei;tamen in hęc eadem hora,in qua tota moueor,permanere per aliquod tempus in eodẽ loco æquali mihi, impoſſibile eſt.

No. 4 Attende etiã quod loquitur de loco ęquali,ĩ quo toto eſt mobile.nã intra totũ ſpatiũ maius,intra, quod totus fit motus,per tẽpus manet:At de illo loco.ĩ quo adæquate eſt eſt ipſum locatũ loquẽtes, dicimus,ꝙ dũ mouetur,nõ permanet in uno per tẽpus particulã uel minimã, ſed mutat,& mutat loca alia nec in eodẽ permanet,dũmodo moueatur ſecundũ ſe totũ;quod ſi ſecundum partẽ mouetur,illa ſaltẽ pars nunquam in eodem loco ęquali erit per aliquod tempus,quo mouetur.

Probatur fund. Probat hoc:quia ſi in aliquo loco ęquali per aliquod tempus maneret,utiq; quieſceret quieſcere enim eſt eodem modo ſe habere in duobus nunc tẽporis cõtinui.i. in aliquo tempore & ſi quieſceret,iam eſſet illud tempus primum motus.

Si uero non ſic eſt, ſed uno ſolo nunc.

Concludit, quod cum non ſit in ulla parte temporis in uno, & eodem loco,quod in inſtanti erit in illo loco ſibi æquale & in alio inſtanti in alio: tamen in tempore ſemper mutat loca ęqualia,nec propterea admitti debet,quod quieſcat in illo.Nam ſicut in inſtanti non eſt motus, ita nec quies ob id in tẽpore primo toto mouetur ,& in parte qualibet temporis locum ęquale alium,& aliũ mutat,nec quieſcit, licet per inſtans ſit in uno, & eodem ſibi æquali loco:inſtans enim tempus non eſt.

Caput Nonum.

Zeno autem male ratiocinatur, Tex. LXXV.

Arg. contra motũ Ex doctrina textus præcedentis ſoluit ſophiſma Zenonis, quo probabat,non eſſe motum. Dicebat ſic.Quod in quolibet nunc temporis quieſcit,non mouetur in illo tempore:ſed id quod moueri dicitur,puta ſagitta,in quolibet.Nunc temporis quieſcit; ergo non mouetur.Probat minorẽ. Quia quod eſt in ſibi æquali loco, non mouetur,uetur ſagitta in ſingulis. Nunc, eſt in ſibi æqualibus locis:ergo in illis non mouetur.ꝙ ſi nõ mouetur, & quieſcit. Omne n.in ſibi æquali loco,aut mouetur, aut quieſcit.

Hoc autẽ falſum eſt.Tex. LXXVI.

Sol. Ariſ. Soluit prędictam rationem, dicẽs quod tempus non componitur ex ipſis Nunc, ſed ex diuiſibilibus partibus: ideo non ſit in omnibus Nunc non mouetur,in toto non mouetur,nam in partibus omnibus temporis mouetur.Et hæc eſt ſolutio potiſſima Hinc enim prouenit,quod non ſit in Nũc non moueri quieſcere, non enim Nunc eſt pars temporis. Quod autem in omnibus partibus temporis in loco æquali non ſit per aliquam temporis partem, dictum eſt in textu antecedenti.

Quatuor autem ſunt rationes, Tex. LXXVII.

4. arg. contra motũ Hvius occaſione a principio ſincipit numerare quatuor rationes Zenonis, quibus contendebat, non eſſe motum, quas difficilis ſolutionis dicit.Prima ratio erat. Suppoſito, quod ſi eſſet motus, eſſet a termino in terminũ alicuius ſpatii, & quod ſpatium diuiſibile eſt in infinitum: tunc eſt argumentum. Mobile non poteſt peruenire ad terminum ꝑ ſpatium,niſi prius tranſeat dimidium ſpatii,nec poteſt hoc

tranſire, niſi prius aliud huius dimidium: nec hoc, niſi huius aliud dimidium. Sed ſic eſt, ꝙ ſunt infinita dimidia, quæ prius oportet tranſire; ergo nunquam cõtingit moueri per ſpatiũ aliquod. Infiniti enim non eſt finis.

Solut. De hac autem diuiſione ſe locutum ſuperius dicit. Vel poteſt eſſe ſenſus, ꝙ iam iſta ratio ſoluta eſt, per diſtinctionem ſuperius, puta textu 19. ubi dictum eſt, ſpatium non eſſe actu infinitum, ſed potentia: unde non opus eſt, ꝙ infinitæ partes ſint, quas actu oporteat tranſire. Sed hoc poſtea in fine libri examinabimus magis.

Secunda autem ea, quæ uocatur.

Tex. LXXVIII.

2 Proponit ſecundam rationem Zenonis, quam dicit uocari Achillem. Ratio autem erat quia utebatur exemplo Achillis, qui erat celerrimus. & ſic exponunt Themiſt Simpli. Pſellus. Vnde male Interpretes aliquot putãt dici Achillem, quia erat ratio ualidiſſima. Ratio autem ducit ad incõueniẽs, quod uelociſſimum, puta Achilles, nunquam apprehẽderet tardiſſimum, puta teſtudinem. Probabat autem: quia ſemper erit aliquod ſpatium inter unum, & alterum. Sed quomodo id probet, optime explicat Themiſt. Demus ſpatium, in quo fit motus, Sit militare, quod octo ſtadiis conſtat, & Achilles incipiat moueri a principio primi ſtadii, & teſtudo ad dimidio illius ſtadii. Sitque Achilles in decupla proportione uelocior. Eſt argumentum, Dũ Achilles tranſit illud medium ſtadii, teſtudo ſaltem tranſiuit decimam partem alterius dimidii; & ſic nondum eſt apprehenſa. Iterum dum Achilles tranſit illam decimam, teſtudo tranſibit aliam decimam illius decimæ; & dum hanc decimam decimæ Achilles, teſtudo aliam decimam decimæ alterius decimæ tranſibit cumque ſint infinitæ huiuſmodi diuiſiones, nunquam Achilles teſtudinem motã conſequetur.

Eſt autem & hæc ratio eadem.

Tex. LXXIX.

Coparat Ariſt. 1. arg. cũ 2. Hanc ſecundam rationem cum prima comparat, ac dicit eſſe eandẽ. Nempe, quia idem ſupponit cum ea, non tamen omnino eandem, quia alia aliter procedit. Supponit igitur idem, quia infinitum putatur ſpatium, nec ad terminum perueniri poſſe in utraque ratione. Sed non eſt idem modus. nã prima diuidit ſpatium ſemper in duas partes proportionaliter: at poſterior non diuidit, niſi ſecundum proportionem & rationem uelocioris, tardioris. Vnde quãuis diuerſo modo procedant; ad idem redeunt, eadẽque eſt utriuſq; ſolutio. Quod ſi in argumẽto ſecũdo ſumatur uelociſſimum, & tardiſſimum, fuit tragico modo ad faciendum argumentum admirabile, ſed non ꝙ nouam difficultatem faceret.

Solut. Ariſ. Solutio ergo eſt, quod uelox nõ apprehendet tardum, dum non attingit ipſum: tamen attinget. Maius enim ſpatiũ tranſit uelox in eodem tempore, quam tardũ cum ſpatium finitum actu ſit. Argmentum autem procedit, ibi eſſe ĩfinitas actu partes: quod falſum eſt.

Tertia autem, quę nunc dicta eſt.

Tex. LXXX.

3. arg. Tertiam rationem Zenonis dicit eſſe eam, quæ iam propoſita eſt textu 85. Nempe, quod ſi in quolibet inſtanti quieſcit mobile, cum non mutet locum, quod in toto tempore quieſcit.

Solut. Ariſ. Et repetit ſolutionem eandem, quia innititur ratio in hoc, quod tempus ex Nũc componitur. Hoc autem negato, nihil cõcludit. Dicetur enim, quod in qualibet parte mutat locum, & mouetur, licet in ſingulis inſtantibus ſit in ſingulis locis, nec in illis motus ſit, non tamen propterea dicendũ eſt, mobile quieſcere, ut dictum eſt. In inſtanti enim, nec quies, nec motus conſiſtit.

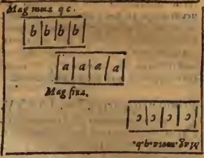
Quarta

Quarta autem ea, quæ de iis eſt. Tex. LXXXI.

4. ratio

QVartam facit rationem Zenonis quæ re uera difficile colligi poteſt. aliqui enim eam ſic conſtruunt, ut nec minimam apparentiam faciat, quod credendum non eſt. Exiſtimo, ſic eſſe proponendam; & in hoc magis accedo ad expoſitionem ſancti Th. Zeno in hac ratione ducebat ad impoſſibile. Nempe ſi motus eſſet, tempus duplum eſſet ęquale ſuo dimidio; nempe, una hora ęqualis mediæ. At hoc oſtendendum ſumebat hoc principium. Cum duo mobilia ęque uelocia ęqualem magnitudinem percurrunt, tempora utriuſq; motus ſunt æqualia.

Ex hoc principio argumentabatur; & ſumebat tres magnitudines æquales, ſingulas quatuor partium æqualium. Et primã ponebat immobilem, quę dicebatur, A A A A. Alteram conſtituebat ſuperius, quæ inciperet ex media parte fixæ & immobilis quæ dicebatur B B B B. ita ut primum B. eſſet cum ſecundo A. Tertiam ſumebat, quæ dicebat ut CCCC. & ponebat a principio immobilis, ut eſſet primum C, cum primo A, cõtra alterã magnitudinẽ, ut notum ſit in figura infra deſcripta.

Moueatur igitur tertia, quæ dicitur C, per totam magnitudinem A, per horam, ita ut cum perueniat ad ſecundum A, ubi ĩcipiebat B, moueatur ipſum B, uerſus A. a quo incepit C. Tũc, quia non haber niſi duo A, pertranſeunda, per mediam horam mouebitur: & in illa media ipſum C. tranſibit alia duo A. & nunc in fine mediæ horæ ultima omnium horum ſimul erũt, primũ C, cum ultimo C, & A. & primũ B, cũ ultimo C. & A. ac ſi ęſſent iuxta poſita.

In hoc igitur caſu tẽpus ipſius C, eſt duplũ ad tempus ipſius B, quia C, tranſiuit quatuor A. & B, non niſi duo. Quod ante iſta tẽpora ſint æqualia, probatur. Ipſum B, in media hora tranſit per omnia quatuor C. ut notũ eſt, quia in principio mediæ horæ ẽ cum primo C. in fine cum ultimo: ſed quatuor C ſunt æqualia quatuor A: ergo B, tranſit tantam magnitudinem; ergo per fundamentum tempora ipſorũ B, & C, ſunt æqualia.

Sol. Ari.

Solutio huius eſt, quod illud fundamẽtũ intelligi debet, quod duo mobilia trãſeant æquales magnitudines fixas; nã cũ una eſt fixa, altera mouetur contra mobile, ei tiũs trãſitur mota; & ita errabat Zeno.

Litera A rist. 4. ar gu expoſ.

Hic eſt ſenſus horum duorum textuũ, & eſt notanda expoſitio. Ad literam deueniamus. Quartam rationem, dicit eſſe eã, in qua ſumebat magnitudines ęquales cũ aliis æqualibus, & applicabat ſtadio unã a principio, alteram a medio, e contra: & per hoc probat duplum tempus æquale dimidio, ſumpta duplici illa magnitudine mobili æqualiter ueloci.

Nota

Et attende, φ una magnitudo ponitur ĩ principio, altera ĩ medio illius tertiæ, quæ dicitur ſtadium, & non utraq; in medio: ut multi expoſitores ponunt: ideo q; uix intelliguntur.

Eſt autem deceptio in eo. Tex. LXXXII.

Solut.

SOlutionem cauilli ponit in hoc, quod falſitatem fundamenti aperit. Putat enim, quod cum duo mobilia æque uelocia mouẽtur per æqualem magnitudinem ita, ut unum per fixam, alterum per motam moueatur, quod tẽpora ſunt ęqualia. Et hoc quidem falſum eſt: aut enim utraque debet eſſe fixa, aut utraque æqualiter mota.

Caſus ar gum.

Conſtituit aũt caſum argumenti. Sint tres magnitudines, prima ſit, A A A A. aliæ motę, tamen ęquales & numero, & partim magnitudine, quarum una B B B B, ſit incipiens a ſecundo A. altera uero, CCCC, a primo A. e contra: con

tingit duas has ſimul coniungi cum ultimis A.

Nota. Sed intellige, quod C, incepit moueri, nec B, motum fuit, quouſq; ad ipſum peruenit C, ut diximus. Hoc caſu poſito, dicit, cum B. tranſierit duo A ipſum uero C quatuor A. erit tempus B. dimidium ad tempus C, nam in ſingulis A. æquale tempus conſumptum eſt. Tunc ulterius ſequitur, quod B. tranſiuit per omnia C. in illo medio tempore, Cumq; tantum in tempore ſit conſumptum in C. quantum in A. ut ipſe inquit, erunt tempora æqualia.

Nota. Et nota, quod dicit, (ut ipſe inquit.) nam re uera, plus temporis conſumit B, in uno A. quam in uno C: imo dum duo A. tranſit, percurrit quatuor C: nam A. ſtāt eſt, C uero contra ipſum mouetur. Et in hoc conſiſtit deceptio, & cauillus Zenonis. Hæc eſt expoſitio clara textus huius difficilis.

At uero ſecundum eam, quæ in contradictione. Tex. LXXXIII.

Duo alia arg. contra motum. Alia duo argumenta ſoluit quibus motum eſſe negabatur, & quamuis multi ea eſſe Zenonis putent, mihi non placet, quia ſolum quatuor rationes eſſe ipſius dixit. & præterea Pſellus expoſitor Græcus, has non eſſe Zenonis, ſed aliorum, dicit. Quin quid tamen ſit, ratio proponitur, qua mutationem non eſſe, probatur præſertim, eam quæ inter contradictoria fit, ut ex non albo in album.

1 arg. Argumentum eſt. Dum res mutatur, nec eſt ſub uno extremo, nec ſub altero. Cum autem extrema ſint contradictoria, dabitur quod neutrū contradictorium uni competat ut nec ſit album, nec non albū.

Sol. Ari. Reſpondet Ariſtotel. hoc argumentum nihil concludere. Nam tunc eſſet inconueniens, ſi unū totum nec eſſet albū, nec non album in mutatione. Sed hoc falſum eſt, nam cum mouetur, partim eſt album partim non album, nam cum album dicitur aliquid, nihil uetat habere partes aliquas nigras. Similiter dicetur nō album, quamuis habet partes aliquas albas. Fit enim denominatio a pluribus, ſeu præcipuis partibus. Non ergo, propterea quod nō ſit ſub albo, nec ſub nō albo, ob id inferri debet, quod totum non ſit album, & totū non ſit non album, cum enim partem habens in albo, parte in non albo; Idemq; dicetur de aliis extreminis contradictoriis, ut de eſſe, & non eſſe in generatione.

Nota. Hic aduerte quod Ariſtot. loquitur hic de mutatione albi ex nō albo. & de mutatione generationis, quibus fit albū uel aliquid ſecundum partes extenſionis: tūc. n. quandam partem ſub uno, quādam ab altero habet extremo. Nam tamē loquitur de generatione, quæ in unica parte: & de mutatione, quæ in inſtanti fit; tunc. n. nō eſt ſecundum partes diuerſas mobilis; ſed dicendū eſt, quod eſt ſub termino ad quem. In mutationibus n. inſtantaneis ſimul ſunt mutatio. & mutatum eſſe, ut dicetur in libro 8. Modo tamen non de his loquitur, de quibus illi Antiqui forſan nō argumētabantur, ſed de mutationibus quæ ſucceſſiue ſecundum extenſionis partes fiūt, quamuis non omnes ſucceſſiue extenſionem acquirant, ut alibi dicetur.

Rurſus in circulo. Tex. LXXXIIII.

2. arg. Aliam facit rationem ipſorum. Accidit id, quod moueri dicitur, non mutare locum, nec ſecundū totum, nec ſecundum partes in tempore: ergo non mouetur. Antecedens patet de ſphæra, quæ dum circulariter mouetur, nec totū, nec partes locū mutant, cum circa idem ſemper uoluantur: quod ſi motus nō eſt circularis, nec alius motus ullus erit. Quod ſi dicatur, adhuc ſphæram moueri, utiq; motus, & quies ſimul erunt: quieſcit. n. cū locum non mutet.

Primo nāq; partes. Tex. LXXXV.

Sol. Ari. Soluit argumentum; Et primo negat, partes non mutare locum: mutant enim ſingulæ. Vt ſi conſideres partes octauæ ſphæræ, quæ ſub nona mouetur, partes nonæ ſphære continentes octauam non reſpondent ſemper eiſdem partibus octauæ, imo una octauæ ſuccedit ubi erat altera, & alia ubi erat illa. Secundo negat etiam totum non mutare locum: imo mutat locum.

Nota. Aduerte aut, quod in aliquo circulo poſſumus, multos circulos ſumere, ſi incipiamus

a uariis

a uariis punctis illius circuli: tamē iſti nō ſunt omnino diſtincti. Cum unius ſuma tur in alio Differunt. ſicut homo, & homo albus: unum enim alterum includit.

Ex quo ſequitur, quod corpus circulare, quod mouetur interius totum, ſit ſemper in alio & alio circulo, & loco: & hoc pacto dicit Ariſtoteles etiam totū mutare locum, dummodo in circumferentia ſit, quæ incipit ab A, modo in ea, quæ incipit a B, modo in ea, quæ incipit a C, & ſic in aliis.

Nota

Aduerte præterea, quod in non circularibus etiam inuenimus loca, quorum unus eſt alterius pars. Vt ſi ego ſim in hoc loco, & parum diſcedam ita, ut non deſeram totum: tunc locum alium habeo. Sed non omnino, quia iſte partem habet alterius. Corpus igitur illud circulare cum in quolibet tempore mutet locum, & ipſum, & ipſius partes non quieſcent, ſed mouebitur in illo tempore. & ſic ſoluitur argumentum.

Caput decimum.

Demonſtratis autem his. Tex. LXXXVI.

Qō apud Ariſt. an indiuiſibile poſſit moueri Sēſus qq.

TRanſit Ariſtoteles, ad unum Problema determinandum Nempe, an indiuiſibile moueri poſſit Explicat autem primo ſe de indiuiſibili in quantitate loqui, ut de puncto, linea, ſuperficie non de aliis indiuiſibilibus, puta, ſecundum formam, qualiter ſpecies ultima indiuiſibilis eſt, cum in plures ſpecies diuidi nequeat. Vel de indiuiſibili ſecundum indiuiduum, ut Petrus indiuiſibilis dicitur in plura illius ſpeciei ſingularia: de his non eſt ſermo.

Reſp. ad quæſt. indiuiſibile pōt moueri per accidens

Reſpondet igitur, ꝙ iudiuiſibile moueri poteſt per accidēs ad motum magnitudinis, in qua eſt ſicut nauta mouetur ad motum nauis. At nequis exiſtimaret, indiuiſibile moueri per accidens, ſicut pars ad motum totius, explicat, quod non ſic mouetur, ſed ſicut accidens ad motū ſubiecti, ut exponit S. Thom. & hoc ſignificatur per Nautam in naui.

Aliter mouetur per accidens pars aliter ac accidens & punctum

Mouetur autem pars ita in toto, quod habeat alium motum ab ipſo toto: alius enim eſt motus partium ſingularum alius totius. Nā quælibet pars parte motus exiſtente, in ſe mouetur, & inde poteſt ſeparata moueri. ad accidens non habet alium motum a motu totius, nec ſeparatū poſſet moueri: & huic aſſimilatur punctum.

Quod autem partes ſingulæ ſuis motibus moueantur, dicit hoc oſtendi in ſphæra. Si enim partes profunditatis conſiderentur, quæ propinquiores ſunt cētro tardiorem motum habent, cum breuiorem circulum deſcribant, quam remotiores maiorem deſcribentes circulū. Non ob id intelligas, eſſe motus partium, & totius diuerſos actu, ſed potentia: actu enim unus eſt motus continuus: Indiuiſibile igitur mouetur per accidens, ut in ſubiecto accidens; per ſe autem nullo modo.

Mutetur enim ex A B. in B C. Tex. LXXXVII.

Indiuiſibile non pōt moueri per ſe. 1. ratio a terminis

TRiplici ratione probat. indiuiſibile per ſe moueri non poſſe Prima eſt. Detur, quod moueatur ab uno termino in alium, ſiue motu locali, ſiue quocunque alio: & ſit tempus motus aliquod. Tunc in hoc tempore, aut eſt in termino a quo, aut in termino ad quem, aut partem habet in uno, partem in alio Si dicas in aliquo eſſe termino: erit iam quies, cū ſit illud tempus Si dicas tertium erit iam diuiſibile dicere, quod nullo modo eſt in terminis eſt impoſſibile. ergo tale indiuiſibile, uerbi gratia, non poteſt moueri per ſe ſolum.

Quare non contingit id. Tex. LXXXVIII.

Reÿcitur fuga qua quis uti poſſet in 1. arg.

VNum modum reprobat, quo quis poſſet affirmare, punctum per ſe moueri. Puta, ſi tempus tantum ex inſtantibus componeretur. & tunc in quolibet inſtanti eſſet 1
in aliquo indiuiſibili. Hoc reiicit primo: 2
quia tēpus ex inſtantibꝰ non cōponitur:

Secundo:

Secundo, quia tunc in quolibet inſtanti eſſet mobile mutatum, & tunc non eſſet motus: nam motus nõ eſſet, niſi plura mutata eſſe. Hoc autem reprobatum eſt: nullum enim continuum ex indiuiſibilibus componitur. Hoc enim ſuppoſito, illud eſſe non poteſt.

Amplius autem & ex his. Tex. LXXXIX.

2. ratio a parib. ſpatij

Alteram facit rationem. Omne, quod mouetur per ſpatium maius ſe, debet prius tranſire minus & æquale ſibi, ut notũ eſt. Si ergo punctum mouetur per ſpatium maius, tranſibit utique prius per minus, aut æquale ſibi. Per minus non poteſt, ergo per æquale. Si ergo totam lineam tranſit ſemper, & non niſi tangendo æqualia: ergo linea componitur ex punctis, cũ mẽſuretur a puncto tranſeunte per totã lineã & non niſi per puncta. Illud autẽ impoſſibile eſt. ergo punctum per ſe moueri non poteſt. Idem intellige de linea, quæ per latitudinẽ, & de ſuperficie, quæ per profunditatem, non poſſunt moueri, niſi magnitudo ex indiuiſibilibus componatur.

Amplius autem ſi omne in tempore. Tex. XC.

3. ratio a tempore.

Tertiam rationem facit, quæ ducit ad hoc inconueniens, quod eſſet tẽpus minus quocũque motu: quod eſt impoſſibile, cum motus, & tempus æqualiter diuidantur. Supponit autẽ primo, quod omnis motus eſt in tempore: & quodcunque tempus eſt diuiſibile. Moueatur igitur, quod eſt indiuiſibile, ab uno in alterum indiuiſibile: cum iſte ſit motus, erit in aliquo tempore: hoc quidẽ diuiſibile eſt motus autem ille non, cum in uno puncto ſolo non ſit motus: ergo medietas illius temporis erit tempus minus tali motu, quo minimus eſt. Quod autem talis medietas ſit tẽpus minus, patet nam totum tempus erat æquale moti.

Alind ẽt infertur in conueniens

Ex hoc autem abſurdo ſequitur, quod aliquid mouetur in tempore aliquo, & in minori non poteſt minus moueri, niſi in diuiſibile diuidatur.

Obiec. Poſſet quis dicere, a quod a puncto in punctum in inſtanti mouetur.

Solut. Hoc reiicit ſicut ſuperius: tunc enim ex mutatis componeretur motus, & ex indiuiſibilibus quodlibet continuum, quod fieri non poſſe demõſtratum eſt ſuperius.

Mutatio autem nulla eſt infinita Tex. XCI.

Nulla mutatio eſt actu infinita

Ex his omnibus, quæ circa diuiſionem mutationum dicta ſunt, nequis, infinitam eſſe mutationem arbitraretur: concludit tandẽ nullam eſſe mutationem actu infinitam, ita ut ſit extrema infinite diſtantia. Probat hac ratione. Omnis mutatio fit ab uno in alterum ſiue contrario, ſiue contradicto rio: ſed talia extrema finitam habent inter ſe diſtantiam. ergo, & mutationes finitæ ſunt: non enim ultra extrema ſua ſingulæ ſunt.

1 rõ de el motu in extremũ.

Et in augmentatione, ac diminutione explicat, quæ ſint extrema: quia hic uidebatur res obſcurior, quia quantitas certũ terminum non habet. Dicit; illud eſſe extremum augmenti, puta quantitatem, quam unumquodque ſecũdum ſuam naturam ſuam attingere poteſt: & huius remotio eſt terminus diminutionis. Vbi uides, res terminari certo termino magnitudinis, & paruitatis.

Latio autem ſic quidem. Tex. XCII.

2. rõ de motu locali, qui fit ſecundum uoluntatem

De motu locali, qui ſecundum uoluntatem fit, non uidetur certum quomodo extrema ſint determinata propterea alia ratione oſtendit, nec talem motum infinitum fieri poſſe. Impoſſibile eſt motum ſeu mutationem eſſe, cuius mutatum eſſe eſt impoſſibile: ſed ſecundum motum infinitum impoſſibile eſt eſſe motum, uel mutatum: ergo ille motus impoſſibilis eſt. Maior ſub exẽplo, ſeu inductione ponitur. Impoſſibile eſt diuidi, ſecundum quod impoſſibile eſt eſſe diuiſum. & generari, ſecundum quod impoſſibile eſt, eſſe genitum: & mutari, ſecundum quod impoſſibile eſt eſſe mutatum.

At

At quia impoſſibile multipliciter dicitur.& quod non poteſt fieri. & quod difficulter fit:dicit, ſe loqui de eo, quod non poteſt fieri. Ac propterea dixit, quod eſſe diuiſum, eſt impoſſibile tale, ut non contingat, nec poſſit eſſe diuiſum, hoc tale impoſſibile eſt diuidi.

Et attende literam. nam quidam infinitiui de præſenti, quidam de præterito ſumendi ſunt, ut expoſui: quamuis in litera omnes ſint de præſenti: ob id parum habet obſcuritatis.

Si ergo id quod fertur. Tex.XCIII.

Concludit, omnem motum, & mutationē eſſe finitam.

Concludit, in motu locali, cum nō ſit motus, nec moueatur aliquid, niſi poſſit ſecundum talem motum, eſſe mutatum, non erit motus infinitus, ut nunquā habeat finem. Similiter quæcunque alia mutatio erit finita.

Sed ſi eſſe poſsit ſic, ut tempore ſit Tex.XCIIII.

Quomō poſſit infinitas in motu reperiri

Oſtendit, quomodo in mutatione poſſit infinitas reperiri in una non per ſe, quæ ad determinata extrema tendit, non poteſt eſſe, ut dictum eſt: tamen in una per accidens, puta, per contiguationem ratione temporis eſſe poteſt. Vt ſi alterationi ſuccedat generatio, & generationi augmentatio, & huic latio, & huic iterum generatio. Hoc modo nihil prohibet. Non enim eſt una mutatio ſecundum extrema: at in unico continuo motu id non eſt, præter motum circularem, de quo libro octauo dicetur: in eo enim ſunt quodammodo plures motus & circulares, quamuis propter continuitatem unus dicatur. Et ita abſoluit librum Ariſtoteles.

FINIS LIBRI SEXTI.

IN LIB. SEPTIMVM

P H Y S I C O R V M.

Caput primum.

Omne, quod mouetur, neceſſe eſt ab aliquo moueri. Tex. I.

LICET ea, quæ ab Ariſt. traduntur in hoc libro, rationib. tantum dialecticis comprobentur, eademque poſtea ab eodem Ariſt. in 8. lib. fuſius, & accuratius pertractentur, adeo, ut liber hic Alc. nothus, & adiectitius uiſus fuerit. quam etiam ob cauſam, Eudemus, & Themiſtius ueteres Ariſt. interpretes, eius expoſitionem omiſerunt. Tamen quoniam Simplicio, D Tho. aliiſque grauiſſimis Peripateticis dignus uiſus eſt quem ipſi interpretarentur, nos etiam non inutile fore arbitramur, ſi quæ in eo docet Ariſt. breuiter more noſtro, & ſummatim proſequamur.

Inſtitutū Ari. ī hoc li. eſt ut aliquot principia, ſeu Theor. proponat ex quibus cām efficientem motus in 8. lib. poſtea oſtendat

Poſtquam ergo de motu, quid ſit. quæ ipſius ſpecies, quales ipſius partes, diſſeruit: nunc de ipſo efficienti principio tractat, quod facit in octauo libro. At in præſenti aliquot ſtatuit principia maxime ad id indagandum neceſſaria.

Diuiditurque in duas partes liber hic. In priori quædam Theoremata proponit circa motus principium. In poſteriori de motuum comparatione loquitur, quoad uelocitatem, & tarditatem.

1. theor. Ariſt. oē quod mouetur ab aliquo moueri. Probatur inductione.

Proponit igitur in textu primo Theorema hoc. Oē, quod mouetur, ab aliquo alio mouetur Hoc primo inductione quadam manifeſtat, poſtea ratione demonſtrat Inductio eſt. Nam quæ mouentur aut a principio externo mouentur, ut proiecta: aut a principio interno, ut uiuētia. Et loquitur de actiuo principio. In his, quæ ab externo mouentur, ſatis conſtat ab alio moueri ipſam his, quæ ab interno non ita conſtat. Sed etiam hæc ab alio mouentur: nam habent duas partes, alteram, quæ mouetur, alteram quæ mouet: & dū mouet, per accidens mouetur, ſicut nauta in naui. Nauium enim, quæ mouetur nauta mouet, & ſimul mouetur motu nauis. Sicut igitur, quamuis nauis tota non moueatur ab aliquo extra nauim, nō propterea dicetur moueri a ſe: ita nec illa, quę ab intrinſeco mouentur. Et qui dicit, ea a ſe moueri, neſcit diſtinguere partem, quæ mouet, & partem, quæ mouetur.

Hoc eſt. quod Ariſt. dicit. Sumatur inquit, AB, quod mouetur ſecundum ſe totum, & non quia pars mouetur, (hic enim loquimur de his, quæ moueri dicuntur, quia tota mouentur. & per A B, intelligit uiuens, uel, id, quod ab intrinſeco mouetur) dicere, quod A B, mouetur a ſe, quia totum uidetur moueri, & non ab extrinſeco, eſt ſimile, ac eſſet ſi unicū totū D E F, motum, cuius una pars E F, mouetur ab altera D E. & ob id totū mouetur Et quis propter ignorātiam duarum harum partium exiſtimaret moueri a ſe; Quaſi dicat: illa talia mota ab intrinſeco habere partem aliā mouentem, aliam motam. Et quia mouēs mouetur per accidēs ad motum partis motæ, totum mouetur cumque non appareat extrinſecum mouens, exiſtimatur a ſe moueri. Sed non ita eſt, ut oſtendit in exemplo de naui, & nauta. Colligitur ergo, quæ mouentur, ab alio moueri.

Amplius

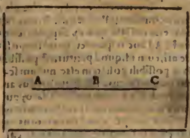
Amplius id, quod a ſeipſo. Tex. II.

Probatur ratione trib. ſuppoſitis

IDem modo demonſtrare contendit. Sumit autem tria. Primum eſt. Quod a ſe ipſo mouetur, non deſinet moueri quãuis quodcunque aliud a ſe, quod moue-
1 tur, quieſcat, & moueri deſinat. Quaſi dicat, motus eius, quod a ſe ipſo mouetur, non pendet ex alterius motu, ita ut ſi alterum ceſſat moueri, ceſſet & ipſum.
2 Alterum principium ex hoc ſequitur. Si quod mouetur, ceſſat moueri, quia aliud ceſſat moueri, tunc illud non a ſeipſo mouetur.
3 Tertium eſt, quod mouetur eſſe diuiſibile.

Nectitur ratio

Ex his eſt argumentum. Detur mobile, quod a ſe ipſo moueri dicitur, (& attende, quod loquimur de motu ſecundum ſe totum,) hoc mobile A B, diuiſibile erit per tertiũ principium. Diuidatur ergo in duas partes in B C, & A C,

Peto, uel quieſcente una parte, puta, B C, mouebitur, uel non Si mouebitur totũ, cum non moueatur niſi ratione unius partis A C, iam nõ totum primo mouebitur. De hoc enim ſermo eſt: Si autem non mouebitur, ergo deſinet moueri, quia aliud, puta, pars mota quieſcit, ergo per primũ, & ſecundum principium, totum illud non a ſeipſo mouetur.

Poteſt autem tota ratio ſic in forma ordinari: Omne, quod mouetur, cuius ſi aliqua pars quieſcit, totum quieſcit, nõ mouetur a ſe, ſed ab alio: omne, quod mouetur, eſt huiuſmodi, ut quieſcat, ſi eius aliqua pars quieſcat: ergo omne, quod mouetur, non a ſe, ſed ab alio mouetur. Ratio hæc in quæſtione poſtea examinabitur cũ aliis.

Quoniam autem omne, quod mouetur. Tex. III.

2. theor. Ariſ. quod localiter mouetur ab alio moueri

EX hoc uniuerſali theoremate infert ſecundum particulare. Quod localiter mouetur, ab alio mouetur. Et quamuis contingat unum ab alio, & hoc ab altero, & hoc rurſus ab alio moueri non tamen poteſt eſſe in infinitũ proceſſus: ſed peruenire oportet ad unum primum mouens, quod rurſus non ab alio mouetur.

Si enim non, ſed in infinitum abibit. Tex. IIII.

3. theor. in mouẽtibus non eſſe proceſſum in infinitũ.

QVod omne motum localiter ab alio moueatur, non probat, quia in ratione præcedenti de quocunque motu uniuerſaliter probatũ eſt. Quod uero in mouentibus non ſit proceſſus in infinitum, modo demonſtrat.

Exemplũ

Exemplum ponit. Si A, mouetur a B, hoc rurſus a C, & hoc C, rurſus a D, non erit iſte proceſſus in infinitum, ſed erit in aliquo uno ſtatus.

Supp. 1

Statuit ad hoc aliquot principia. Primũ eſt: Quod ſimul mouebitur A, & B, & aliorum unumquodque. Ratio eſt, quia quod mouet, dum mouet, mouetur. Cum igitur A, mouetur, B, mouetur: ſed dũ B, mouet, mouetur: ergo dum A, mouetur, etiam B, mouetur: & dum B, ſimiliter etiam C, ob eandem rationem, & cæterorum unumquodque.

Supp. 2

Alterum principium eſt. Motus cuiuſq; horum finitus eſt, & unus numero, ut motus, A, & motus, B, & motus, C, quamuis enim infiniti omnes ſint, unuſquiſque tamen finitus eſt extremis: eſt enim ab uno loco in alium determinatum locum.

Aut enim numero accidit. Tex. V.

Motus tripliciter unus.

OCcaſione illius, quod dixerat, ſingulos illos motus eſſe finitos, & queq; pro ſe unum eſſe numero motum. Diſtinguit, tripliciter dici motum unum. Numero, genere, ſpecie. Vnus numero eſt, qui ab uno numero termino a quo,

ad unum numero terminum ad quem, in uno numero, & non per quietem interru pto tempore fit. Vt ab hoc albo in hoc nigrum, in hoc tempore. Vnus genere, qui eſt ad terminum unius prædicamenti. Vnus ſpecie, qui ad terminum eſt unius ſpeciei. Quæ omnia ſatis expoſita iam ſunt in libro quinto.

Accipiatur igitur motus ipſius A. Tex. VI.

Supp. 3 Motus finitus erit in tẽpore finito. Vis ratio. Ariſ.

POnit tertium principium. Quod cũ motus A. ſit finitus, erit in tempore finito, & ſit R. Ponit autem nomina motibus illis, motus A, dicitur E, motus B. dicitur F. motus C eſt G, motus autem ipſius D, ſit H. Ex his omnibus colligit argumentum. Motus ipſius A, eſt in tempore R, finito, ſed omnes reliqui motus ſunt ſimul cum motu A, ut dictum eſt in primo principio, ergo omnes illi motus ſunt in tempore finito. At illi motus infiniti ſunt. motus ergo infinitus, eſt in tempore finito; quod impoſſibile eſt.

At quia poſſet quis dubitare, An motus A, & aliorum ſint æquales. Reſpondet, parum hoc referre ſiue enim æquales, ſiue inæquales ſint, motus totus infinitus eſt, tẽpus autem finitum eſt.

Si igitur uidebitur demonſtrari. Tex. VII.

Obiec. Arg. contra rationem ſupradictum.

OBiicit huic rationi. Non enim uidetur demonſtrare intentum. Nam motũ infinitum, cum unius eſt, repugnat eſſe in tempore finito. At cũ plures ſunt motus, mobilibus exiſtentibus infinitis, non uidetur repugnare. poſſunt enim multa ſimul moueri. In præſenti autem caſu ille motus non eſt unus, cum mobilia ſint multa, ob id nullum ſequitur inconueniens.

Sed ſi id, quod mouetur primo. Tex. VIII.

Solu.

EXcludit obiectionem. Suppoſito unico fundamento. Quod ſecundum locum immediate mouetur ab altero mouente motu corporeo, neceſſe eſt illi eſſe contiguum per tactum, aut eſſe contiguum. Ex hoc argumentatur. Cum illa mobilia ſaltem ſint contigua, ponatur, quod continuentur. Non enim minus continua, quam continua occupãt neque minor motus eſt in illis, quam in his. Sumatur igitur ut una magnitudo, A B C D, & motus tunc unus erit ex ipſis, puta, E F G H erit igitur iam motus unus infinitus tempore finito. quod impoſſibile eſt, ſiue magnitudo, & mobile finitum ſit, ſiue infinitum. Vtroque enim modo motus infinitus tempore finito eſſe non poteſt; ob id nihil refert, quod mobile ſit finitum aut infinitum, ſi motus infinitus eſt. Ita hæc uerba Simplicius exponit, & ſic excluditur obiectio, & perficitur demonſtratio.

Manifeſtum eſt igitur. Tex. IX.

Infertur concl. ſupra dicta non eſſe proceſſũ in infinitũ in mouentibus.

INfert concluſionem. Quod nõ erit proceſſus infinitus in mouentibus. ſed ad primum deuenire oportet. Duo autem adiungit, quæ ſumpta ſunt in textu præcedenti. Alterum eſt, quod ponatur illa mobilia continuari. Poſſet quis dicere, rationem eſſe nullam, quæ ex ſuppoſitione procedit. Ad hoc reſpondet, quod ſuppoſitione uti, cum id, quod petitur, eſt poſſibile. Nam poſſibili poſito in eſſe nullum ſequitur inconueniens. Eſt igitur modus argumentandi iſte ex uno poſſibili dato; puta, quod illa continuentur. infert unum impoſſibile nempe, quod unus motus infinitus eſſet in tempore finito, ut inde colligatur, Cum hoc impoſſibile non ſequatur ex hoc quod continuentur (nam poſſibile non infert impoſſibile.) profecto ſequetur ex eo, quod infinita mobilia ſunt, & ita hoc erit impoſſibile. Nam impoſſibile ex impoſſibili ſequitur. Alterum declarat, quomodo, quod mouet, & quod mouetur, ſimul ſunt. Dicit duo. Primum eſt, quod loquitur de mouente efficiente. Nã quod mouet, ut finis, poteſt diſtare a re quæ propter ipſum mouetur. Alterum. Quod omne ſimul mouens, & motum eſt, quod nõ ſit inter ipſa medium, id eſt, quod ſe tangatur.

An utraque ratio Ariſtote. neceſſario concludat, qua probatur omne, quod mouetur, ab alio moueri. Quæſt. I.

1. obiec. Gal contra 1. rationem. PRima ratio, qua omne, quod mouetur, ab alio moueri, probatur, tripliciter impugnatur. Primo a Galeno, ut refert Simpli. Galenus enim dicebat, quod non bene infertur, illud mobile nõ moueri per ſe quia pars quieſcat & pars moueatur, Quod enim per partem ſuam mouetur, per ſe moueri dicitur. & ſic Auerroes explicat argumentum Galeni.

2. obiec. aliorum. Secundo impugnatur ab aliis ut refert Simplicius: quia ratio illa petit principium: nam petit partem quieſcere, partẽ moueri: & hoc idem eſt, totum non per ſe primo moueri. Nã quod per ſe primo mouetur, ſecundum omnes partes mouetur.

3. Auic. Tertio impugnatur ab Auicenna, quia petit unum impoſſibile. Nam ſi totũ per ſe primo mouetur, impoſſibile eſt, quod pars ipſius aliqua quieſcat: & ob id ratio nulla eſt, quia incompoſſibile ſupponit.

Obie. contra 2. rationem Poſterior ratio poteſt adhuc tripliciter impugnari. Primo; ſupponit, ꝙ cum unũ mouetur reliqua ſimul mouentur. Hoc autem uidetur falſum. Stat enim lapidem
1 proiectum moueri, quieſcente proiiciente; & elementa moueri, non exiſtente generante.

Secundo impugnatur. Quia ipſe ſumit
2 motum infinitum ratione partium ſubiecti, & non ratione partium ſucceſſionis. Motum autem infinitum ſic non repugnat eſſe in tempore finito; nam ſecundum tales partes non diuiditur ad diuiſionem temporis, ſed ſubiecti.

Tertio impugnaẽ. Quia exiſtimat poſſi
3 bile, illa mouentia continuari: & tamen uidetur impoſſibile: quia ſpecie differẽtia impoſſibile eſt continuari, ut dictum eſt in quinto libro. Hę igitur ſunt obiectiones contra Ariſt. q̃ iam ſunt diſſoluẽdæ.

Ad 1 obiect. Galeni. Prima ergo Galeni nulla eſt, & ſoluitur facile ab Auerroe. Nam per ſe moueri dupliciter dicitur. Vno modo, ut diſtinguitur cõtra per accidẽs & ſic etiã, quod ratione partis mouetur, per ſe mouetur: & hoc ꝓbat Galenus. Altero modo, ut diſtinguitur contra per accidens, & ſecundum partem, ut quod ſecundum ſe totum mouetur, per ſe moueri dicatur: & de hoc loquitur Ariſt. Contra autem, ꝙ ſi una pars quieſcit, non per ſe mouetur, hoc modo: unde nulla eſt obiectio contra Ariſto.

Ad 2 & 3. ſol. Auer. Circa ſecundum, & tertium argumentũ, maior eſt difficultas. Auerroes duplici cõſtituit demõſtratione Ariſt. Primo ſic. Omne, quod quieſcit ad quietẽ alterius, mouetur ab alio: ſed quod mouetur, omne quieſcit ad alterius quietem: ergo omne, quod mouetur, ab alio mouetur. Dicitq; hanc rationem confici ex maiori de neceſſario, & minori de poſſibili ex quibus ſequitur concluſio de neceſſario.

Obicit tamen ſibi. Nam minor uidetur impoſſibilis, ſiquidẽ ſingulares habet impoſſibiles: cœlũ n. mouetur, cuius aliquã partem quieſcere eſt impoſſibile. Reſpondet, ꝙ cœli, quatenus corpus eſt, nõ repugnat partem quieſcere: & ſic debet minor intelligi. quod mouetur, ut corpus eſt, nõ repugnat, ipſius partem quieſcere.

Reÿcitur ſol. Auer. S. Th. merito reiicit hanc reſponſionem propter duo, quæ dicit Auicenna. Primũ,
1 ꝙ aliqua propoſitio impoſſibilis eſt, cum prædicatũ repugnat ſubiecto ratione ſpeciei, licet nõ ratione generis: ut homo eſt irrationalis, eſt impoſſibilis, licet non ratione animalis: ita cœli partem quieſcere eſt impoſſibile. Alterũ eſt, quod eodẽ mo
2 do poſſumus dicere: quod mouetur, per ſe quieſcere, non eſſe impoſſibile, quia quod per ſe mouetur, ut corpus eſt, quieſcere poteſt. Et ſic nullum eſſe impoſſibile, quod infert Ari. in ſua ratione .ſ. quod per ſe mouetur, quieſcere.

Quo ſit conſtruẽda Ariſ. ratio. Vnde dico non eſſe illam rationem ſic conſtruendam. Nam Ariſt. nõ abſolutas, ſed conditionatas ſumit propoſitiones. Propterea etiam Auerro. aliter proponit rõnem, ut diximus in textu Nempe, Omne, quod mouetur, cuius ſi aliqua pars quieſcit, totũ quieſcit, mouetur ab alio: omne motum eſt huiuſmodi: ergo omne motũ, ſeu quod mouetur, ab alio mouetur.

Et notat S. Th. quod cõditionalis propoſitio, uera eſſe põt, quãuis utraq; pars poſſiblis, ſi tamen una ſequitur ex altera. Vnde impoſſibile eſt (ut dicebat Auicenna) ꝙ pars illius, quod per ſe primo mouetur, quieſcat. Impoſſibile ẽt eſt ꝙ omne quod mouẽ, eius aliqua pars q̃eſcat tamen hoc eſt neceſſarium, quod ſi cuiuſq;

mobilis per ſe aliqua pars quieſcat, totum quieſcet: Et hoc ſumit Ariſtoteles ad probandum: omne, quod mouetur, ab alio moueri.

Soluitur 2. & 3 obiect. ex D. Th. Et ſic ſoluitur ratio Auicennæ, quę erat tertia obiectio: ex hac doctrina D. Thom. Non enim petit, quod pars quieſcat, nec quod totū, ſed conditionali uſus eſt propoſitione. Vt ſenſus demonſtrationis clarus ſit iſte Si aliquid mouet ſe per ſe primo, ut ique motus eius a nullo alio dependeret: ſed motus cuiuſque mobilis totius dependet ex partibus, & ipſarū motibus, cum ſi ipſe quieſcerent, totū quieſceret: non autem e contra: nam poteſt una pars moueri, non moto toto: ergo motus non ineſt alicui toti habenti partes a ſe primo. Eſt autem omne mobile partes habēs: ergo omne, quod mouetur, ab alio moueri, & per partes ineſt ei motus.

Dubium ſolut. Aue. Dubitat Auerroes. An ſit demonſtratio cauſæ. Et dicit, quod eſt ſigni tantum. S. Thom. autem dicit eſſe per cauſam.

Poſſemus utrumque cōciliare. Auerroes enim conſiderauit terminos demonſtrationis, puta, quod mouetur moueri ab alio per hoc medium, quia quieſcit, alio quieſcente. Quies autem ſignum uidetur, quod ab alio moueatur: non enim eſt cauſa motus At S. Tho. profundius rem conſiderauit. Res enim hęc eſt: propterea mobile ab alio moueri, quia motus eius a partibus dependet. partes autem ſicut ſunt cauſa totius quoad eſſe: ita motus partiū cauſa ſunt motus totius: ipſum enim cōponunt. Ob id per cauſam procedit, & ſic poteſt utrumque conciliari: loquimur autem de partibus etiam integrantibus.

At circa alteram demonſtrationem nō minor eſt difficultas, quamuis argumentum primum facile ſit, de quo eſt pugna inter Galenum, & Auerroem. Galenus enim exiſtimat dictum Ariſtotelis, ſi primum mouetur, reliqua mouentur, etiam eſſe uerum de quiete: ut ſi primū quieſcat, reliqua etiam quieſcāt. Vnde id erit principium motus primum, quo moto, reliqua mouentur: quo quieſcente, reliqua quieſcāt. Hinc infert contra Ariſtotelem, quod cor non eſt principium primū motus animalium, quia ipſe inquit, ſe expertum fuiſſe, animalia moueri, corde ablato: unde ceſſante corde, motus membrorum non ceſſabat. Auerroes uero dictum Ariſtotelis, de motu tantum intelligendū docet. Vt ſi primum moueatur, etiam reliqua moueantur: non tamen de quiete. Poteſt enim primum mouēs quieſcere, aliis motum habentibus, ut patet in proiciente. Adfert etiam contra Galenum, aliā experientiam, quod ipſe uidit arietem ambulātem ab ſciſſo capite, non igitur cerebrū eſt principium motus, ut uult Galenus. Etiam docet Albertus ſe uidiſſe cicadam abſciſſo capite ambulantem per dimidiū milliare, & cantantem, ſicut prius. *Nota*

auth. Ito. 1. No mo tus alij ſunt eſſentialiter ſubordinati, alij non In hac controuerſia dico primo. Quod motus ſunt in duplici differentia. Quidā eſſentialiter ſubordinata, quidam uero accidentaliter. Illi ſunt eſſentialiter ſubordinati, cum mouens, & mobile ſic ordinantur, ut non ſit motus mobilis ſine motu mouentis: quomodo cœlorum motus, & elementorū ordinati ſunt. Non enim poſſunt elementa moueri, niſi exiſtente motū cœlorum. Illi ſunt accidentaliter ſubordinati, qui, licet unus ab altero procedat, non tamen dependet in eſſe ſemper, ſicut dictum eſt ſuperius in cauſis, ubi iſta diſtinctio data fuit Si de priori motu ſermo fiat, uerū dicit Galenus. Si de poſteriori, uerū dicit Auerroes: & de hoc procedit argumentū. At in præſēti Ariſt. de motibus eſſentialiter ordinatis loquitur, alias omnia mobilia non mouerentur ſimul.

2. No. contra Auerro. & Gal. Dico ſecundo, quod neuter loquitur ad mentem Ariſtotelis. Ipſi enim ſumunt primum, & ſupremum mouens: & dicūt, quod hoc moto inferiora mouentur: At Ariſtoteles non hoc, ſed ultimum ſumit, puta, ſi ultimum mouetur, ſuperiora mouentur, ut manifeſte patet in textu. Dicit enim, ſi A, mouetur a B, & B, a C, & C, a D, quod ſi A, mouetur, & reliqua ſupra ipſum mouentur.

3. No. Dico tertio, quod nulla experientia quicquam oſtēdit, nec pro una, nec pro altera parte Nam cum cor: aut cerebrū mouēat partes diſtantes mediis ſpiritibus, euente, ut principio abſciſſo, aliquod tēpus maneat uirtus a principio impreſſa ſpiritibus, per quā ille fit motus. ſicut in lapide proiecto manet adhuc impetus, quieſcente proiciente. Et ſic ſoluitur primum argu.

Circa ſecundum dubium, quod proponit Burleus, re uera, magnam habet um- contra

contra rationem Ariſtotelis. Nam ſolum concludit, quod infinitum continuum ſecundum omnes ſuas ſimul partes, locum mutaret tempore finito. Hoc autem nihil prohibet: nam motus partium, cum unus non ſit poſt alium, nihil prohibet eſſe ſimul. Repugnantia eſſet, ſi infinitum ſecundum omnes ſui partes abſolueret, & tranſiret ſpatium finitum, aut infinitum. Sed hoc non concludit Ariſtot. Vnde dicerem, quod intelligitur ratio Ariſtotelis, quod ſi una eſſet magnitudo infinita, tūc unum continuum infinitum moueretur tēpore finito. Hoc autem impoſſibile eſt: quia continuum infinitum moueri nō poteſt, non ſolum tempore finito, ſed nec in finito, ut demōſtratū eſt in lib. 3. Phyſic.

Solut. 2. obie.

Nota autem, quod per iſtam rationem Ariſtoteles cōcludit, quod deuenire oportet ad unum primum quod non moueatur ab alio extrinſeco, ſiue ipſum moueatur a principio intrinſeco, ſiue ſit omnino immobile.

Nota.

Ad tertium reſpondēt S. Tho. & Albertus, quod quamuis in ratione ſpecifica repugnet illa continuari, tamen ſub ratione communi, qua quanta, & corpora mobilia ſunt, non eſt impoſſibile continuari: Hic autem ſub tali ratione communi conſiderantur, ut mobilia ſunt.

Ad 3. ex D.Th. & Alb.

Nec putes, quod iſta potētia, per quam dicuntur poſſe continuari, ſit potētia Phyſica, quæ ad actum reducetur: ſed eſt potētia logica, ſecundum quam, quod fieri nō repugnat, poſſibile, & fieri poſſe dicitur. Reliqua in textu dicta ſunt.

Nota.

Caput Secundum.

Quoniam autem tres ſunt motus. Tex. X.

Quia Ariſtoteles ſumpſit in ratione præcedenti mouens, & motū eſſe ſimul & immediata, ob id nō prohibere cōtinuati poſſe, id modo probat, & non ſolum in aliquo motuū genere, ſed in omni, ueī uni id eſſe, oſtendit. Ideoque triplicem motum diſtinguit, puta, Alterationem, Augmentationem, & Diminutionem, & Localem.

Mouens, & mobile debere eſſe ſimul probatur in omni motu.

Incipit autem in locali motu id oſtendere talı ratione. Omne, quod localiter mouetur, aut ab intrinſeco, aut ab extrinſeco mouetur principio: ſed in utroque motu mouens, & motum ſimul ſunt: ergo, & in omni motu locali. Minorem probat, & quidem pro altera parte ſatis nota eſt. Quæ enim ab intrinſeco mouentur, ſimul habent & quod mouet, & quod mouetur, cum unius partes ſint. in his uero, quæ ab extrinſeco mouentur, non eſt ita notum, quare in his probabit idem.

Quod autem ab alio mouetur.

Probaturus in his, quæ ab extrinſeco mouentur, & quod mouet, & quod mouetur, ſimul eſſe, hos motus locales ab extrinſeco principio prius diſtinguit in quatuor; poſtea reducit ad duos, & in his illud oſtendit.

2 in lationeque fiat ab externo

Motus igitur ab extrinſeco locales quatuor ſunt; Pulſio, Tractio, uectio, Vertigo. Pulſio eſt motus, quo aliquid uel a ſe, uel ab alio in aliud pellitur, A ſe, ut cū quis ſe proiicit in mare uel deiicit ſe e turri. Ab alio, ut cū liber proiicitur a manu: quam uis etiam poſſit intelligi illud uerbum) à ſe, (& quod inferius dicitur in definit one pulſionis, ut ſit ſenſus; Pulſio eſt motus, quo aliquid a ſe uel ab alio remouet aliqd.

4. ſūt ſpēs motus loca lis a principio externo

Huius pulſionis duplex ponitur ſpecies, Impulſio, & Expulſio. Impulſio eſt, cum quod pellit, non remouetur a pulſo in toto motu. Expulſio uero cum deſerit ipſum pulſum: Vt cum aliquid extra ſe mittit aliquid, licet non ſit ſemper ſimul cum illo, quod mittitur.

Quid pulſio, atque eius ſpēs.

Et adhuc huius ponitur ſpecies alia inferius, quæ eſt profectio. Cum quod pellit, relinquit quidem pulſum, ſed imprimit ei motum fortiorem, quam ſua natura poſtulabat, ut qui lapidem etiam deorſum mittit ut maiori, quam ipſe deſcenderet.

Tractio eſt motus oppoſitus, cum aliquid ad ſe uel ad aliud trahit aliquid, & hoc maiori motu, quam res ſecundum ſe moueretur. Cum eſt motus ad ſe, dicitur Attractio. cū ad aliud, Extēſio dicitur. Quod ſit maiori motu, quia cum res ſuo motu fertur,

Quid tractio, & qui motus ad tractionē reducātur

ſertur, Tractatio non eſt.

Ad hos duos multos reduci dicit. nam inſpiratio tractio quædam eſt expiratio expulſio. Similiter operationes, quibus naturales uirtutes, aut alimenta trahunt, aut excrementa propellũt. Similiter ſputatio, & ſpatio, i. diuulſio, aut dilaceratio: & radiatio. i. motus inſtrumenti, quo tenent mulieres. & denique uocabulo communi tractiones, & congregationes dici poſsũt, quaſi quod mouet, & quod mouetur, coniungãtur: pulſiones uero diſgregationes

Vertigo eſt motus circularis, ut motus, quo trahitur rota.

Vectio uero quo pondera ſupra alia feruntur.

Inter hos quatuor motus, duo eorum ad alios duos reducuntur. Nam uectio nõ diſtinguitur ab aliis tribus. Ratio eſt, quia quod uehitur, non proprio motũ fertur, ſed alterius, ſupra quod uel in quo eſt. ob id. ſi ipſum pallitur, trahitur, aut uertitur. ſimiliter etiam & ipſum uectum. Vlterius: uertigo non diſtinguitur a pulſione, & tractione: eſt. n. ex utraque compoſita: nã quod circulariter fertur, ſecundũ unã partem recedit a mouente, & pulſio eſt. ſecundum alteram accedit, & tractio eſt. Hi igitur motus ab extrinſeco ad pulſionẽ, & tractionem reducuntur.

Quod ſi in his ſimul ſunt mouens, & motũ, profecto ĩ oĩ motu locali ab extrinſeco, ſimul erũt quod mouet, & qđ mouet.

Eſt autem litera ualde clara, quãuis ob maiorem dilucidationem. & claritatem harum ſpecierum non ſeruaui eundẽ ordinem in exponendo, qui in textu eſt.

Proiectio autem quando uelocior motus.

De motu proiectorum quõ mouens, & mobile ſint ſimul.

Difficultas maior erat. in motu proiectionis. Id enim quod proiicit, non ſimul cum eo, quod proiicitur, uidetur ſimul eſse. ob id in hoc oſtendit, illud etiam eſse. Definit autem motum proiectionis eſse, cum res fertur motu uehementiori, quam ſua poſtulet natura. eo quod mouens maiorem impetum imprimit, & maiori ui ipſam expellit. Tamdiu autẽ durat iſte motus, quam diu durat illa uis, & expulſio. Per quod uult intelligere, ut dicit S. Th. ꝙ immediate mouetur proiectũ ab aere cõtiguo pulſo, cuius ui ceſsante ceſsat proiecto. Ex quibus colligit uniuerſaliter. quæ mouent, & mouentur locali, eſse ſimul.

At uero neque inter id, quod alteratur. Tex. XI.

2. probatur in alteratione mouens, & mobile debere eẽ ſimul

Quod in motu locali docuerat, idem in alteratione oſtendit: magis tamen explicui propoſitionẽ in præſenti, nempe quomodo quod mouet, & quod mouetur, ſimul ſint. Dicit ſe loqui de alterante ultime, & de alterato primo. Aliquando enim quod primo alterat, & quod ultimo alteratur, diſtant, ut cum ignis lignum a longe calefacit, & talia ſimul non ſunt. Si tamen alterans ultimum ſumamus, ſimul erit. eſt ut aer ligno proximus, qui calefactus lignũ calefacit. & hoc ultimum alterãs dicitur. Poteſt etiam intelligi, cũ aliquid alterat, & aliquid alteratur, non ſunt ſimul ſecundum ſe tota, ſed ſecũdum id, quod primo alteratur ex parte alterati: & quod ultimo altera ex parte alterãtis. Id eſt. ultima pars alterantis cũ prima alterati eſt cõiuncta. ut ſit ſenſus. Quod nunq̃ alteratio ulla cõtingit, niſi ſit aliquis tactus alterantis, & alterati, qui ſecundum extrema primo ſit, uel ſecundũ proxima alterãtia & alterata.

In quibus accidat alteratio

Artificioſe Ariſt. hoc ꝓbat. Explicat tamẽ primo duo. Alterum eſt. in quibus accidat alteratio. Alterum. quę dicantur alterari. Dicit igitur, quod quale alteratur, ut ſenſibile. i. ſecundum qualitates ſenſibiles alteratio accidit. Sunt autẽ ſenſibiles qualitates, quibus corpora cõiter differũt, ut albedo, nigredo, calor, humiditas, ſiccitas, & reliquę, quæ ſunt paſſiones ſubiectæ qualitatis, i. quæ ſunt termini paſſionum: ſubiectum. n. terminum uocat. Per has autem qualitates differũt corpora dupliciter. Aut quia eiuſdem magis, uel minus principiant: ſunt enim quædam calidiora, quædam calidiſſima, & ſic in aliis qualitatibus. Aut differunt, quia diuerſas habent qualitates.

Quæ dicantur alterari

Explicat modo alterum. Quæ dicantur alterari. Et dicit, ſecũdum has omnes qualitates alterari corpora tam animata, q̃ inanimata, & partes animatorum inanimatæ, ut pili, ungues, & aliæ huiuſmodi, quæ anima carent. Hæc enim omnia calefiunt,

ſiunt, frigefiunt, reliquaſq; patiuntur alterationes ſecundum tales qualitates.

Atque etiam ipſi ſenſus alterantur. Tex. XII.

De alio alterationis genere, quæ eſt ſenſatio.

ALiam peculiarem alterationem animalibus dat, puta, ſentire, quæ non eſt conceſſa aliis. Vnde, quæ patiūtur inanimata, & patiuntur animalia, ut albefieri, calefieri, & alia; quæ ſunt aliquando nobis non ſentientibus. Non enim animalia omnes alterationes ipſorum ſentiunt: mutantur enim ipſis non ſentientibus ſæpe, ut accidit in alterationibus īterioribus corporis. Inanimata autem non omnes alterationes habent animalium, quia ſenſu carent. Quod autem ſentire alteratio ſit, oſtendit: quia non fit ſenſatio, niſi corpore patiente, i. non ſentimus, niſi in organo corporeo ſenſus recipiamus ſpecies ſenſibilium: & hoc alterari quoddam eſt, ut alibi dicetur.

Conſtituitur ratio Ariſ.

Ex his rationem conſtituit ad probandum intentum. Alteratio fit ſecundū qualitates ſenſibiles, quæ obiecta ſenſuū ſunt, ſed hæc agunt ſemper per medium illis cōtiguum: ergo inter alterans, & alteratum primum nullum eſt medium. Oſtendit medii contiguitatem; nam corpori eſt contiguus aer, ſimiliter & uiſui: & ſic lumen agit in corpus, & ſuperficiem per aerem cōtiguum: & color ſimiliter per aerem in uiſum. Similiter in aliis ſenſibus hoc idem ſic.

Similiter autem, & inanimatis. Tex. XIII.

4. ſēſ probatur de augmentatione, & diminutione

DE augmento, & diminutione id oſtendit: nec loquitur de ea, quæ fit in ipſis animatis. Cum enim ab intrinſeco fiat, manifeſtum eſt ſimul eſſe, quod auget, & augetur: ſed de ea, quæ in inanimatis eſt, quæ additio, uel ablatio dicitur, in quibus notum etiam eſt augēs, & auctum, diminuens, uel auferens, & ablatum, eſſe ſimul. Ex quibus omnibus uniuerſaliter concludit, primum moti, & ultimum mouentis ſimul eſſe, quia ſolum immediate duo ſe tangunt ſecundū ultimas ſuperficies.

An motus, & motum ſimul ſint. Quæſt. II.

IN hac difficultate ſunt aliquot argumēta, quibus mouens probatur agere in rē motam diſtantem abſque eo, quod agat in medium. Sunt etiam argumenta, quibus attrahens non uidetur ſimul cū attracto; quæ duo ſunt contra Ariſt. ut uiſum eſt in textu. Primum argumētum eſt. Sol, 1. ar. agit in iſta inferiora calefaciendo, producendo metalla, & alia: tamen horum nihil patiuntur orbes intermedii, cum ſint incorruptibiles, & impaſſibiles. Eſt autē Sol in quarto cœlo: ergo aliquid agit in diſtās & non per medium: Secundo. Eſt piſciculus, qui Torpedo dicitur, qui facit obſtupe 2 ſcere manus piſcatoris, & tamen non obſtupefit rete: & dicit Plinius, quod ſi tangatur extremitate haſtæ, manus tenentis haſtam obſtupefit. Huius Torpedinis tanta eſt uis, quod narrat Albertus lib. 24. de animalibus, quendam extremitate digiti leuiter ipſum attigiſſe, & ipſius brachium ita fuit obſtupefactum, ut per dimidium annum loturis calidis, & unguentis uix ſē ſum receperit. Similiter dicit, quod piſces ipſum tangentes obſtupeſcunt. Idem dicit Ariſt. lib. 9. Hiſtor. cap. 37. Hic igitur piſcis cum diſtantia etiam obſtupeſcere faciat; uidetur agere in mediata, & non agit in medium.

No. de Torpedine.

Tertiò. Dicit Auicenna, quòd homines ſua imaginatione faciūt pluuias, & immu 3 tant res extrinſecas, & non per medium: imo experimur imaginationem immutare partes corporis diſtantes. Similiter faſcinatores nocent animalibus diſtantibus, nihil tamen in his uidetur in medio eſſe.

Quarto. Magnes trahit ferrum diſtans, 4 nec eſt ſimul cum illo, nec trahit aerem medium. Similiter electrum, ſeu ambra trahit diſtantes paleas. Et membra ſibi trahūt cibum, in quibus non uidemus coniūctionem inter trahentia, & tracta.

1. fund. Duplex agens alterum mediatū, & remotum alterum proximū & immediatum.

Circa horum ſolutionem ſit primū fundamentum: Quòd mouens eſt duplex. Alterum mediatum, & remotum. Alterum immediatum, & proximum. Immediatum eſt inter quod, & rem motam, nō eſt aliud mouens medium, ut cum ignis ſibi lignū proximum combuſit: mediatum uero cū

inter ipſum, & rem motam aliud meditat: ut cum ignis calefacit diſtantia prius tamē calefaciendo medium aerem.

Iſta autem mediatio, uel immediatio dicitur ſuppoſitum. Alia enim eſt immediatio, uel mediatio uirtutis. Cū enim aliquid propria uirtute agit, dicitur immediatum immediatione uirtutis: cum uero agit uirtute recepta, & dependente ab altero, agit mediate mediatione uirtutis. Vnde ignis cum manum calefacit per medium aerem, dicitur mediatum mediatione ſuppoſiti; tamen immediatum ſecundum uirtutem, quia ꝓprio calore agit. Aer uero licet immediatus ſit ſecundum ſuppoſitum, tamē mediatus eſt in uirtute, quia calore dependenti ab igne calefacit. Aliquando etiam fit, quod ſimul ſit mouens immediatum, quantum ad utrumque; ut cum aqua ſibi manum adiunctam frigefacit, & ignis calefacit.

Nota. Hic autem attēde, quod iſta uirtus, quæ recipitur in medio a mouente mediato quantum ad ſuppoſitum, & immediato ſecundum uirtutem, quamuis a tali mouente pendeat, tamen non omnis æqualiter. Eſt enim uirtus, quæ per parum temporis durat in medio, ut calor receptus in aere: ob id fit idem effectus per illud tempus, etiam recedente primo mouente, licet non ſit tam fortis motio. Quædam uero uirtus nec per minimum tempus manet ut lumē in medio, & uirtus magnetis in aere: ſemper enim dependent huiuſmodi uirtutes a mouente immediato ſecundum uirtutem, unde abſque illo nihil agunt in ſibi proxima, & immediata; ut ſenſu notum eſt.

2. fund. Agens, quod agit in medium, & extremum non ſemper idem utrobiq; producit. Sit ſecundum fundamentum ex Alex. 1. Meteor. com. 17. & etiam Themiſt. quem recitat Auer. libr. 2. coeli. com. 42. Quando aliquid agit in medium, & in aliquid diſtās non ſemper eſt idem effectus in medio, & in diſtanti obiecto. Poteſt hoc exemplo manifeſtari; lignum per uitrum medium calefacit ceram, tunc cera liquefit, non tamen uitrum: & hoc uniuerſaliter eſt uerū, quod idem accidens ſecundum uarias diſpoſitiones ſubiectorum, in quibus recipitur, poteſt uarios effectus facere. V. g. calor in quibuſdam albedinem, in quibuſdā nigredinem facit. Solis lumen, hic aurum, illic argentum, illic plumbum facit: & ex hoc prouenit, quod quamuis idem accidens ſit receptum in medio, & in obiecto remoto, non ſemper idem ſequatur in utroque effectus. Et hoc maxime eſt obſeruandum: nam ex hoc ſolutio pendet multorum.

3. fundamentum. Attractio quadruplex. Sit tertium fundamentum. Quod attractio eſt quadruplex. Prima, qua finis trahit ad ſe, quod ad finem eſt, & quod ſic trahitur, non trahitur per uirtutem aliquam receptam, & impreſſam ab ipſo fine, ſed ſua uirtute in proprium finem tendit. Vnde, 1 quia ſic locus trahit locata, non recipiunt locata aliquam uirtutem a loco, ſecundū quam ferantur, ut bene notat hic S. Th. & Auer. ſed ipſa proprijs uirtutibus in loca mouentur nec de iſta attractione loquitur hic Ariſt.

Alia eſt attractio quæ fit ſecundum uacuum, cuius meminit Conciliator differētia, uel quæ fit, cum aliquid attrahitur, quia remouetur illi contiguum, quo relato daretur uacuum, niſi illud tale corpus moueatur: & ſic per fiſtulam abſorpto aere attrahitur aqua. 2

3 Tertia attractio eſt, quā Auerroes com. 1 E. uocat æquiuocam, & impropriam; cū id, quod trahit, manet immotum: quomodo magnes, & electrum trahunt ad ſe: ille ferrum, hoc uero paleas: nec in tali attractione mouetur magnes, aut electrum. Similiter etiam membrum, quod ad ſe cibū trahit.

Diſcrimē inter 1. & 2. attractionē. Eſt autem diſcrimen inter id, quod ſic trahitur, & id, quod a loco trahi dicitur. Nam quod ad locum mouetur, non recipit uirtutem a loco, ſecundum quam fertur ſed a ſe habet, uel a generante, uel ab alio. At quod ad magnetem fertur, recipit uirtutem, qua fertur.

No. de magnete ex d. Th. &c. Vnde eſt notandum ex Albet. & S. Tho. quod ſicut per grauitatem, aut leuitatem feruntur res in loca propria: ita ferrum, & palea feruntur ad magnetem, & electrum per uirtutem talem. Vnde fit, quod in his omnibus illa uirtus ſit inſtrumentum actiuum motus illius: Cæterum diſcrimen eſt, quod grauia, & leuia non a loco, ſed a generantibus receperunt uirtutes illas: at ferrum, & paleæ a magnete, uel electro receperunt uirtutes: ob id alterata prius ab ipſis, ad eadem feruntur.

Adeſt etiam aliud diſcrimen, quod

mo-

motus grauiũ, & leuium naturalis eſt ex
parte formæ, & ex parte materię: at ferro,
& paleis non eſt talis motus naturalis, ſed
præcipue uiolentus eſt: quamuis non om
nino propter aliquam conuenientiam tra
cti, & trahentis. Ex hoc ſequitur, quod gra
uia, & leuia a loco finaliter: iſta uero a ma
gnete. electro. Similiter a uirtute membro
rum trahuntur effectiue.

4. attr. Quarta attractio eſt Cum quod trahit,
pariter mouetur, & ſuo motu mouet tra
ctum uehementiori motu, quam poſtula
bat ipſius natura, ut dictum eſt in textu: &
de hoc præcipue loquitur Ariſt. quamuis
etiam uerum ſit in omnibus tribus modis
in quibus contingit effectiue trahere, ut di
1. concl. cemus.

ubi nullũ eſt mouens immediatũ paſſio nulla eẽ poteſt His ſuppoſitis, ſit prior concluſio. Vbi
nullum eſt mouens immediatum, paſſio
nulla eſſe poteſt. Hoc eſt uelut principium
omnibus peripateticis. Non enim intelligi
poteſt, quomodo aliquid efficiat id, quod
nullo modo tangit, nec per ſe, nec per a
liud Cum enim operatio ſequatur eſſe, u
bi res non eſt, nec ipſius operatio erit. cũ
autem in medio non agit, quod eſt proxi
mum obiecto diſtanti, tunc nullo modo
eſt ubi illa res eſt: & ſic nihil efficere põt:
Imo hoc eſt unum ualidum argumentũ,
quo Theologi oſtendunt præſentiam Dei
ubique, quia ubique operatur. Auicẽ. autẽ
lib. de anima. par. 4. c. 4. oppoſitum exiſti
mauit cõuinctus argumento tertio, quod
facile ſoluetur a nobis poſtea.

2. concl. Secunda cõcluſio Mouens proximum,
Mouens proximũ & mobile ſemper debens eẽ ſimul. & motũ ſemper ſimul, & immediata ſunt;
quòd ſi mouens primum ſit aliquando re
motum ſecundum ſuppoſitum, tamen ſe
cundum uirtutem immediatum eſt: & ſic
eſt intelligendus Ariſto. quaſi uelit dicere,
non contingere motum, quin quod mo
uet, & mouenti ſint ſimul: nõ tamẽ quod
omnia mouentia ſimul ſint.

Ad 1 Ad primum igitur argumentum patet
ſolutio ex ſecundo fundamento. Sol enim
agit quidem in orbes medios, & in inferio
ra per lumen, & omnes ſuas uirtutes: at
lumen non eoſdem ubique effectus facit,
ſed orbes illuminat, aerem calefacit, & in
terra uarios producit effectus Nec hoc im
pedit, cœlum eſſe incorruptibile, ut notat
bene Alexan loco citato, quia lumen non
eſt qualitas deſtructiua, imo, (ut inquit)
luna, & aſtra, quæ eiuſdem ſubſtantiæ sũt
cum cœlo, lumen a ſole recipiunt.

Per hoc idem reſpondetur ad ſecundũ *Ad 2*
de Torpedine: eſt enim eadem qualitas, in *Torped.*
manu, & in retibus, ſed non idem opera
tur, manum enim obſtupefacit, non autẽ
retia: & hoc fit etiam in aliis qualitatibus,
ut dictum eſt.

Ad tertium dico, quod homo per ima *Ad 3*
ginationem ſæpe ſeipſum immutat; ſed *De homĩnis imaginatiõe.*
hoc non fit, niſi ſpiritibus in imaginatio
nis organo exiſtentibus immutatis, per
quos fit celeris immutatio partium cor
poris.

Quod autem dicitur ſe faſcinante ocu
lo, non negamus; ſed dicimus, uapores no
ciuos egredientes per oculos aerem offen
dere, & aer nocet aliis, ſicut homines
peſte tacti aliis etiam diſtantibus nocent,
ſed hoc non fit, niſi per medii immuta
tionem.

Quod autẽ dicitur de his, qui pluuias
& alia multa faciunt per imaginationem:
id falſum eſt: ſæpe enim prouenit arte Dæ
monum, uel caſu aliquo, ut dicit Iandu.
Aliud eſt, dum miraculoſe accidũt effectus
ibi enim uirtus diuina operatur.

Ad quartum de magnete Alex. lib. 2. q. *Ad 4*
naturalium c. 23. recitatis aliorum ſenten *De magnete ſententia Alex.*
tiis, dicit moueri ferrum a magnete, tan
quam fine propter conuenientiam, quam
cum eo habet.

At iſta ſententia non eſt tenenda Omiſ *impugnatio Alex.*
ſis autẽ multis, quibus poterat impugna
ri, id ſat ſit, quod (ut notarũt S. Th. Albe. &
Auer.) in quacunque diſtantia moueretur 1
ferrum ad magnetem, ſicut ignis ad ſuum
locum. Preterea: quantumcunque magnũ 2
eſſet, traheretur. quæ tamen duo non ita
eueniunt. Præterea: quia ſi tingatur, ſeu 3
ungatur aliis ferrum, aut magnes non tra
hit; & ſimiliter niſi motu comprimatur e
lectrum, ut calefiat: quod utrique oſtendit
magnetem agere in ferrum, ut diximus
unde agit quidem in ferrum, ſed nõ prius
niſi immutando immedium.

Sed hic ſunt duo notanda. Alterum eſt,
quod Concilia. differentia 51. dicit, ſe ex
pertum eſſe, magnetem unctum aliis ferrũ
trahere. dicit tamen, quod ſi magnes, aut
ferrum per diem ſanguine hircino intinge
retur, nõ eſſet talis attractio. nec ego dubi
to aliqñ decipere illam experientiã de aliis

Cauſa autem, quare alliam talem uirtutem habeat, exiſtimo eſſe, quia calidum eſt, & calor eius mordax, & diuulſiuum partium ſubtiliorum. & ita appoſitum magneti diuertit partes calidiores, quæ magis actiuæ ſunt, & ita impedit ab actione: & hinc prouenit aliquando, quod non impediat propter debilitatem caloris allio-rum.

Cur electrum debeat calefieri, ut attrahat paleas

Alterum eſt, quod electrum ob id prius motu calefit, ut dicit Alber. ut fiat diſgregatio partium, & facilius uirtus poſſit agere, quod ſi calore ignis calefiat, non trahet, quia talis calor conſumptiuus eſt uirtutis. Et quamuis hoc uerum ſit, quãtum ad hoc, quod eſt de ignis calore, exiſtimo etiam calefactum attrahere, quia calor attractiuus eſt ex ſe, unde etiam alia calida paleas trahunt, & calidum magis trahit minus, ut dicit Conciliator. Hæc de magnete, & cæteris ſatis ſint dicta; nam eadem fuſius perſequi non eſt noſtri muneris.

Caput tertium.

Quod autem ea, quæ alterantur. Tex. XIIII.

Alteratio non fit niſi ſecundum qualitates tertiæ ſpeciei

CVm alterans, & alteratum ſimul eſſe probauerit, idque ſolum in qualitatibus tertiæ ſpeciei oſtenderit; nunc huius rationem reddit, docẽs, alterationem non eſſe niſi ſecundum tales qualitates: & quæ alterantur, non niſi ſecundum has alterari.

Nota

Nota autẽ, quod ſunt qualitates quartæ ſpeciei, quales ſunt, figuræ, & formæ; ſunt etiam primæ ſpeciei, quales ſunt habitus. Habitus autem ſunt in triplici differentia, quidam corporis, ut robur, ſanitas, & alia; quidam animæ appetitiuæ, quales ſunt uirtutes morales: quidam animæ intellectiuæ, ut ſcientia, prudentia, ars, & ſimiles: Hoc etiam intellige de habitibus oppoſitis; In omnibus his probat, non eſſe alterationem.

Nota

Prætermittit autem ſecundam ſpeciem. Nam, ut dicit S. Thom. talis qualitas, puta potentia, uel impotentia, naturalis eſt, & non de nouo acquiritur, ſed cum ipſa generatione rei.

Aliorum enim maximum utique. Tex. XV.

Alteratio nõ eſt ad 4. ſpeciẽ qualitatis. ſ. ad figuram.

PRimo de figuris probat, in quibus dicit maxime apparere, alterationem eſſe, cum fiat remotio, & acquiſitio ip arum, at uere alteratio non eſt ad ipſas primo, ſed ad aliquid aliud, ex quo ipſæ ſequuntur, ut dolatio tendit ad partium remotionem: actio pingendi ad partium uel accidentium appoſitionem, unde ſequuntur figuræ; ſicut dealbatio primo ad albedinem tendit, a qua ſequitur ſimilitudo; ob id ad ſimilitudinem non eſt alteratio per ſe, ſic ad figuras. Materia n. & ſubiectum pariter alias alterationes, ut denſationem, rarefactionem, uel alias mutationes ſecundum artem: & ex his conſequuntur figuræ: ad has tamen non eſt per ſe alteratio. Hoc probat duplici ratione: Prior eſt. Quæ alterantur, denominantur a qualitatibus, ſecundum quas eſt alteratio, ita ut ſit prædicatio æquiuoca, i. æquæ uocis, nempe, quod alteratur ſecundum ſuã uocem prædicatur de qualitate, & econtra: at hoc non fit in figuris: ergo ſecundũ eas non eſt alteratio Maior patet: Dicimus n. æs eſt humidum, homo eſt albus, & econtra, album eſt homo, humidum eſt æs: at cum æs fit ſtatua, non eadem uoce dicitur æs eſt ſtatua, nec eſt ſtatua æs, ſed ærea: nec cathedra lignum, ſed lignea: & hoc eſt non æqui uoce prædicari, i. non æqua uoce, ſed mutata: nam non aurum, ſed aureum prædicatur, non æs, ſed æreum. Aliter e-nim æqui uoce ſumitur hic, quam in Prædicamentis. *1. ratio*

Nota.

Amplius,

Amplius & aliter inconueniens eſt. Tex. XVI.

2. ratio

Alteram rationem facit ad idem probandum, res, cum fit, non dicitur alterari: eſt enim alteratio, rei iam factæ, & exiſtentis: ſed cum res accipit formam ſeu figuram fit, ergo per figuram uel formam non alteratur. Et hoc eſt, quod dicit: ridiculum eſſe, parietem, aut tegulam eſſe, domus alterationem, & domum alterari, cum tegitur, tot parietibus clauditur: cum enim tunc fit, ſed fit, non alteratur. Eſt enim a te ratio profectorum, ſi eorum, quæ iam ſunt. Et ſic eſt intelligenda ratio hæc, & non ut declarat Auerro. ut diximus in quæſtio ne.

Manifeſtum autem eſt. Tex. XVII.

Verba hæc priora cum ſuperioribus copulantur, quibus dicit id, quod ſumpta, puta quod fit, non alterati, eſſe manifeſtum, & dedimus nos rationem, quia nondum eſt res, cum fit.

Quod ad corporis habitus non ſit alteratio. Statim proſequitur declarare, non eſſe alterationem ſecundum alias qualitates a tertia ſpecie. & ſecundo oſtendit de habitibus corporis, & facit argumentum. Omnis habitus, ſiue uirtus, ſiue uitiū ſit, eſt ad aliquid: ſed totū, quæ ſunt ad aliquid, nō eſt per ſe generatio, nec alteratio: ergo nec talium habituum. Explicat, quō ad aliqd ſint iſta, & primo de ſanitate. Sanitas enim eſt calidiorum, & frigidorum commenſuratio, aut eorum, quæ ſunt intra, aut quæ ſunt ad continens.

Explicatio rōnis Ariſ. Quod ſic explicat Auerr. ut per temperiem caloris, & frigiditatis intrinſecæ intelligit ſanitatem animalis: per temperiem caloris, & frigiditatis continentis ſanitatem, quę dicitur aeris uel aquæ, ſecundum quam aer temperatus uel aqua ſana dicū tur ipſis animalibus.

Probat Ariſto. quod alii corporis habitus ſint ad aliquid, quia ſunt diſpoſitiones præſentis, & perfecti ad optimum.

Vbi nota, quod habitus ſuperueniunt natura perfectæ, & poteſti operari. ſed ad ueniūt ad hoc, ut melius operetur. Vnde habitus corporis ſupponunt naturam cō ſtitutam, & perfectam per ſanitatem, & temperiem, & ipſam ad operationes perfectius ſupponunt, ut robur, & macies: per maciem intelligit aptitudinem ad motus ueloces, & curſus, quę in obæſis nō ineſt. *Habitus ē dſpoſitio perfecti ad optimum* *Nota.*

Hi igitur etiam habitus ad aliquid ſunt, ut ſanitas: & hoc eſt ſenſus illorum uerborum, quod habitus eſt diſpoſitio perfecti ad optimum, ut explicat bene S. Tho. nec expoſitio Auerr. eſt ad rem.

Hic attende maxime unū quod dicere hos habitus eſſe ad aliquid, non eſt aliud quam conſequantur ex habitudine multorum inter ſe. Vnde ſanitas ad aliquid eſt, quia conſurgit ex certa temporis qualitatum: & pulchritudo, quæ ex debita partium proportione, & diſpoſitione procedit. & robur ex membrorum coaptatione. Vult ergo Ariſt. quod alterationes terminētur in qualitates illas primo, uel in partes uel in membra: & inde per accidēs tales habitus ſequantur. Vnde qui ſanat, ipſas qualitates temperat, & ſecundum has eſt alteratio, inde conſurgit ſanitas. Similiter in aliis corporis habitibus. *Nota.*

Neque igitur circa animæ uirtutes. Tex. XVIII.

Tertio idē oſtendit in uirtutibus moralibus: & facit duas rationes. Altera eſt, (ut bene dicunt Themiſt. & S. Tho.) ſimilis ſecundæ rationi, quā fecerat de figura. Cum res perficitur, non alteratur: ſed homo per uirtutes maxime perficitur, & conſumatur: ergo non eſt dicendus ſecundum illas tunc alterari, quia nondum eſt perfectus hō. Probat, quod homo perficiatur. Quia tunc quodq; maxime perficitur, cum attingit ſumam perfectionem ſuæ naturæ, ut circulus, cum maxime circulus eſt: ſed homo per uirtutes maxime ſecundum naturam perfectus eſt ergo per illas fit perfectus: nō ergo illarū eſt alteratio, nec oppoſitarum, puta uitiorū; ſed corruptiones potius ſūt. Profecto magna eſt uirtutis laus. Tunc dicitur completus homo cum uirtutem habet, tunc diminutus, cum uitium. *3. id oſtēdit, quod ſecundum uirtutes non ſit alteratio*

Fit igitur cum alteratur. Tex. XIX.

2. ratio

A Lteram rationem ponit ſimilem ei, qua probauerat in habitibus corporis. Quia uirtutes hæ ad aliquid ſunt, & præſupponunt aliud, in quo fit alteratio, & quod ipſæ cõſequũtur. Vt autem explicet, quid eſt, quod præſupponant uirtutes, dicit ipſas eſſe impaſſibilitatis uel paſſiuum ſic, id eſt, paſſiones temperatas.

No. ex peripat. & Stoicis quid uirtus ſiat

Nota, quod Stoici, tunc eſſe uirtutem putabant, cum nullus eſt in ſenſu appetitus motus, nec paſſionis ullius inſultus; & ideo impaſſibilitates eas uocabant, quaſi ex tali paſſionum negatione inſurgerent uirtutes. At Peripatetici tunc uirtutem eſſe exiſtimat, cum paſſiones; & motus ſenſuũ ſecũdũ rõnem frænati ſunt unde licet inſurgant contra rationem, tamen ratione ſuperantur, & eas moderatur ratio.

At quia in præſenti nihil huius ex profeſſo determinabat, uſus eſt diſtinctione, etiam ut oſtenderet, in quacunque opinione eſſe hoc certum, quod uirtus ad aliquid eſt, & inſurgit, cum alteratio facta eſt in paſſionibus, ſecundum quam domitæ ſunt, & frænatæ, ſicut dictum eſt de ſanitate. Per uictoriam enim, & ſuperantiam paſſionum uirtus aduenit.

No. circa uniuerſalem materiã uirtutum

Ad hoc autem oſtendendum, dicit, uirtutem totam moralem poſitam eſſe in uoluptatibus, & triſtitiis, id eſt, in domandis his paſſionibus appetitus. At uoluptas, & triſtitia ſenſus ipſius eſt; nam uoluptas, & triſtitia, aut in actu præſenti, aut in memoria, aut in ſpe poſita ſunt; hæc autem ſenſus ſunt ipſius. Explicat hoc. Nam in memoria ob id eſt uoluptas, aut triſtitia, qui actus boni uel mali præfatis recordamur: in ſpe uero, quia ſimilem præſenti ſperamus, quæ in ſenſibus ſunt. In his igitur paſſionibus primo accidit alteratio, per accidens in uirtutibus, quæ factæ alterationes ſequuntur.

At uero neque in intellectu. Tex. XX.

Idem oſtenditur in habitibus intellectualibus

Q Varto id ĩ habitibus intellectiuis oſtẽdit, & utitur ratione eadem. ſcientia eſt ad aliquid, nec eſt, niſi cum aliquid aliud alteratur, puta, ſenſus. Nã ex alteratione, quæ in ſenſu fit, puta, cum experientia partium, & ſingularium acquiritur anima uniuerſale colligit, & ſcit abſque mutatione, ſeu alteratione per ſe, niſi ex ſenſus alteratione. Et hoc eſt, quod dicit: quod cum ſit ſcientia, non eſt motus in nobis ſecundum aliquã animæ potentiam, ſed tantum per experientiam, quæ fit in ſenſibus. Particulariter tamen oſtendit, quod alteratio non ſit ſcientia.

Eſt aũt duplex ſcientia, & actus, qui eſt iam in homine docto, & ſcienti & alter etiam actus, qui eſt a principio, per quem fit doctus. Sunt enim actus antecedentes, & conſequentes habitus. Dicit igitur de actu conſequente, de quo dixit, quod non ẽ alteratio. Dicit modo, quod nec ipſius ẽ generatio uel quod ſicut nec ẽ alteratio, ita nec ẽ generatio quemadmodũ uiſio, guſtatio non ſunt generationes. Sed melius puta intelligendũ, quod ipſius nõ ſit generatio, quia non procedit ulla alteratio ipſum in anima, & intellectu.

Dubium

At de actibus primis hic uidetur difficultas: ob id docet, quod nec ipſorũ eſt per ſe alteratio uel generatio: ſed conſequuntur alterationem in alio factam. Explicat hoc exemplo dormientium, & ebriorũ, etiã exemplo male habentium. Hi omnes, poſtquam receſſerunt iſta impedimenta, per nullam aliam alterationẽ intelligũt: ſed facta quiete humorum, inſcſtantium, nullo alio adueniente, facta eſt ſcientia ita fit in pueris de nouo ſcientia, facta enim quiete, & humorum peccatione uel per ætatem uel aliis cauſis, puta diſciplinis & exercitio, accedit ſcientia, nulla in anima alteratione facta, ſed ſolum in ſenſu, & corpore non eſt igitur alteratio primo, niſi ad qualitates ſenſibiles: ad reliqua uero per accidens eſt.

An ad qualitates tantum tertiæ ſpeciei ſit alteratio. Quæſt. III.

1 arg. QVæſtio hęc tota erit poſita in rationibus Ariſt. examinandis, & declarandis: ideoque proponemus argumenta contra ipſas.

Primum eſt uniuerſale. Ipſe enim ad qualitates aliarum ſpecierum docet, non eſſe alterationem, quia conſequuntur alterationem factam in alio: quod ſi ita eſt, ſequitur etiam, quod ad multas qualitates etiam ſenſibiles non eſt alteratio, puta, albedinem, nigredinem, & omnes colores, ſimiliter raritatem, aſperitatem, & alias omnes ſecundas, quia iſtæ non ſunt, niſi ex antecedenti primarum alteratione, quia enim eſt alteratio ſecundum calorem, frigiditatem, & humiditatem, ac ſiccitatem, aliæ conſequuntur: ergo illarum non eſt alteratio.

2 Secundo, cõtra rationem primam, quo ad figuram non eſſe alterationem probat quia ſubiectum de ipſa non prædicatur, quod fit in aliis qualitatibus. Eſt argumentum Vel ſumit figuram in abſtracto, & tunc ſubiectum non prædicatur de ipſa: ſicut etiam ſubiectum non prædicatur de qualitate ſenſibili, ut enim non dicitur, cathedra eſt lignum, ita nec albedo eſt corpus: Vel ſumit in concreto, & tunc prædicatur: ut enim dicitur, album eſt corpus, & corpus eſt album, ita lignum eſt figuratum, & triangulare, & e contra: & ita licet ſumere nomina concreta aliarum figurarum, quamuis opus ſi aliquando fingere ea.

3 Tertio cõtra alteram rationem, qua dicit, quod domus fit, ob id non dicetur alterari. Si iſta ratio ualeret, & nec calidũ, aut frigidum, cum ſit calidum, aut frigidum, dicendum eſſet, alterari. Quod ſi dicatur ſubiectum, puta corpus alterari ſecundum illas, qualitates: ita nos profecto dicemus, lignum, aut lapides ſecundum tales figuras alterari Vel ergo ratio nulla eſt, uel contra ipſummet probat.

4 Quarto. contra id, quod dicitur, uirtutes eſſe ad aliquid, habitus ſunt abſolutæ qualitates diſtinctæ ab his, in quibus alteratio ponitur: ergo profecto anima alteratur ſecundum ipſas. Explico antecedens, Scientia non ſolum eſt quies humorum, ſed qualitas in intellectu. Similiter uirtutes morales ſunt qualitates, & non ſolum quietes paſſionum. Similiter in corpore ſanitas, & robur: ergo ſecundum has alteratio eſſe uidetur.

Quinto, contra id, quod dicitur, hominem perfici ſecundum uirtutem Vel loquitur de perfectione eſſentiali: & hoc nõ quia uirtus eſt accidens, quod non perficit eſſentialiter ſubſtantiam. Vel de perfectione accidentali: & tunc quodlibet corpus ſenſibile perficitur per accidentia: unde ſecundum illa nõ eſſet alteratio: quod falſum eſt. 5

Sexto, contra ultimam rationem Si homo in potentia ſcientiæ acquiſitæ habet ſe, ſicut qui dormit. ergo ſicut in dormiente, & ebrio ſcientia præfuit, ſed erat impedita: ita etiam in puero Quod ſi ita eſt, ſcire eſt reminiſci, & de nouo non acquiritur ſcientia, quod eſt contra ipſum Ariſt. 1. Poſte. c. 14. & 2. Poſte c. ultimo, qui in hoc a Platone diſſentit. 6

Septimo. Ibi eſt alteratio, ubi eſt uera contrarietas: at in habitibus, & huiuſmodi actibus eſt contrarietas: ſunt enim aſſenſus contrarii, qui ſe mutuo expellunt: ut habetur 2. Periherme. cap 4. & 1. Poſter cap. 12 ſunt etiam uitia contraria: ergo ſecundum hæc eſt alteratio. 7

Ad 1 dupliciter eſt alteratio ad aliquã formam, per ſe & per accidens

Ad primum aduerte: quod dupliciter ad aliquam formam eſt alteratio. Vno modo per ſe, altero per accidens: Per ſe alteratio eſt ad illas formas, quæ ſunt contrariæ, ac mutuam habent inter ſe pugnã, inuicem agendo, & patiendo. Per accidens alteratio eſt, cum formæ non ſunt contrariæ, nec inuicem agunt, aut patiũtur, ſed tantũ cõſequũtur ad eas, quę contrariæ ſunt, & inuicem agunt, quomodo alteratio dicitur eſſe per accidens ad ſimilitudinem, q̃ ex qualitate conſurgit: ſimiliter ad figuras, quæ ex aliis formis oriunt.

Alteratio aũt ꝑ ſe duplex eſt altera immediata altera mediata. Immediata ẽ ad qualitates, quæ cõtrariæ ſũt. & ꝑ ſe ipſas agũt, & patiuntur: hmõi ſũt ſolæ quatuor elemẽtares qualitates: quę primæ dicuntur, hæ. n. ſecundum ſe agunt inuicem, ac immediatam habẽt contrarietatẽ. Mediata

ucio

uero eſt ſecundum qualitates contrarias quidem, ſed quæ non ſecundum ſe agunt, ſed ſecundum primas, ex quarum commixtione fiunt: huiuſmodi ſunt omnes qualitates ſenſibiles, quæ ſecundæ dicuntur, ut calores, ſapores, & odores, & aliæ huiuſmodi. In his quidem uera eſt, & per ſe alteratio, cum contrariæ ſint, & pugnent, quamuis pugna ſit mediis prius.

Sol. 1 Vnde ſoluitur argumentum. Eſt enim differentia inter figuram, & qualitates ſecundas. Figuræ enim nullo modo actiuæ ſunt, nec ſecundum ſe, nec ſecundum ſui aliquid: non enim ex primis componuntur: At ſecundæ contrarietatem habent, & actionem, & paſſionem mutuam, ut ex primis ſunt.

Ad 2 duplex ẽ concretũ alicuius accidẽtis Ad ſecundum nota, quod ẽ duplex concretum. Vnum primum, quod ex ſola inexiſtẽtia formæ in ſubiecto fit, ut albũ, calidum: dicunt enim iſta ſolas qualitates in ſubiecto. Alterum ſecundum, quod ab hoc deducitur, quod propter formã in ſubiecto dicit mutationem ſubiecti ſecundum illam formam, ut dealbatum, calefactum, denigratum. Huiuſmodi duplex concretum in figuris reperitur: & primũ, ut cathedra: dicit enim formam in materia, domus, arca, & reliqua. & ſecundum, quod mutationem ſubiecti notat, ut triangulare, & ut ita dicam, cathedratum, figuratum, & reliqua.

Sol. arg. Ariſt ergo bene comparauit arcam, ſtatuam albo, & calido, quia utraq; ſunt concreta prima. (Nec ſunt audiendi, qui arcã ſtatuam, & ſimilia, putant abſtracta, ſicut albedinem, & calorem: hoc enim falſum eſt, dicunt materiam tanquam partem) hoc etiam inuenitur in ſubiecto. Eſt enim duplex concretum, & abſolutum, ut æs, aurum: & denominatiuum, ut æneum, aureum, terreum, ligneum. In accidentibus ergo reliquis abſolutum prædicatur, ut calidum eſt corpus, terra, aut ignis: at in formis non, ſed denominatiuum, ſtatua terrea, aurea, aut ærea dicitur; quæ nomina denotant mutationem factam prius, ut cõſequantur tales figuræ, ut dicitur. 7. Meta. tex. 26. in aliis uero non fit alia mutatio in ſubiecto, niſi ſecundum tales qualitates, ut dictum eſt, Et ſic ſoluitur argumentum, quo etiam pacto ſoluit Burle. hic, enim fatetur illa eſſe concreta, ſed prima, puta ſtatuam, & ſimilia.

Ad 3. rerum figuræ magnam habẽt proportionẽ cũ formis ſubſtantialib. Ad tertium aduerte, (ut alibi diximus) quod rerum figuræ magnam habent proportionem cum formis ſubſtantialibus: ut enim propriæ formæ ſubſtantiales res, & ſpecies ſingulas ſequuntur: ita etiam & figuræ iſtæ exteriores: adeo ut multi, non aliam eſſe ſubſtantialem rei formam, quam iſtam exteriorem decepti exiſtimauerint.

Ex quo fit, ut ſicut ex forma, & materia ſubſtantialibus fit unum per ſe compoſitum, ita etiam ex figura, & ſubiecto proportione quadam compoſitum fiat quodammodo per ſe; ita ut in modo ſignificandi, nõ differant uoces ſignificantes cõpoſita ſubſtantialia, ut homo, leo, capra, & uoces ſignificantes huiuſmodi artificiata, ut ſtatua, domus, lectus: immo aliquando ſunt eædem uoces: ſculpturas enim, & rerum picturas eiſdem nominibus nominamus.

Explicatur uis rationis Ariſt. Vide igitur quam bene procedat Ariſt. ex hac proportione. Sicut generatio non eſt alteratio eius, quod fit: ſed productio in ſubſtantiis. Ita in figuratis, figuræ productio non eſt alteratio ipſius figurati: cum enim fit homo, non dicitur alterari: ſimiliter etiam cum fit ſtatua non dicitur alterari.

Obiec. *Solut.* Quod ſi dicas, ſubiectum dicitur alterari, ut lignum. Reſpondetur, licet obiectio ſit bona, tamen iam in primo argumento probauit Ariſto. non alterari ſubiectum ſecundum figuram; ſed ſecundum accidẽs aliud prius, unde ſequitur figura. Et quia reſtabat, An ſaltem alteretur compoſitum figuratum: ob id adiecit hoc ſecundum argumentum, quo illud alterari non dici probaret.

Vnde argumentum de albo nullum eſt. Nam quamuis totum album non alteretur, ſubiectum tamen alteratur: in figura uero ſuppoſuit ex primo argumento, non alterari ſubiectum. & in ſecundo probat, quod nec ipſum cõpoſitum: & ſic cõcluditur quod nulla ex parte ſecundũ figuram per ſe alteratio eſt.

Ad 4 Ad quartum dico, quod nõ ẽ eadem ratio de ſanitate, pulchritudine, & ſimilibus, ac de aliis habitibus animę. Exiſtimo enim habitibus animę eſſe qualitates diſtinctas re, a paſſionibus ſenſus, & ab experiẽ

tiis,

tiis & reliquis ſenſibilibus, quæ qualitates exiſtunt in potentijs ad faciẽdas eas promptiores, ac facilliores in ſuis operationib. & hæc eſt communis ſententia. At in corporis habitibus exiſtimo probabilius, non eſſe re diſtinctos habitus ab ipſis ſenſibilibus. Volo dicere, quod ſanitas non eſt qualitas realiter diſtincta a qualitatibus primis, ſed ſunt ipſæ qualitates ad temperiẽ redactæ, ſicut harmonia, & conſonantia non eſt uox diſtincta, niſi multæ proportionem habentes: ſimiliter ipſa pulchritudo eſt perfectarum partium recta illa ordinatio.

Sol. arg. Et patet, quomodo non eſt alteratio niſi ad qualitates primas, & ad partium conſtitutionem. Nam pulchritudo, & ſanitas ſola ratione ſeparantur ab ipſis, cum ordinem, & commenſurationem ſuperaddant. At de reliquis habitibus quomodo ſecundum ipſos alteratio non ſit, cum puræ qualitates ſint, dicetur in ſolutione aliorum argumentorum.

Ad 5 ſol. Aue. Ad quintum Auerroes dicit, propterea id, quod perficitur, non alterari, quia alteratio eſt ſucceſſiua, at quod perficitur, in inſtanti perficitur. Perfectio enim in indiuiſibili conſiſtit. *Reijcitur ſol. Aue.* Sed hoc mihi non placet. Primo, quia ut dicit S. Tho. licet perfectio indiuiſibilis ſit, quia ultimus gradus rei eſt, qui in inſtanti acquiritur: tamen corruptio non eſt in indiuiſibili, quia poteſt magis, & magis recedi a perfectione: unde corruptio diceretur alteratio. Et nota, quod loquimur de perfectione ſecundum uirtutem, & accidentia.

Præterea, quia ut dicit Aegid. perfectio latitudinem habet. eſt enim, & fit homo magis, & magis ſtudioſus. Præterea, ſi dicas, quod ultimum perfectionis in inſtãti eſt, ac ob id perfectio non eſt alteratio; profecto hoc idem poſſet in quolibet accidenti dici: ſummus enim gradus caloris, & albedinis in indiuiſibili conſiſtit.

Quõ intelligẽda ſit ratio Ariſ. Non ergo ſic eſt ratio intelligenda Ariſto. ſed, ut dixi in textu: ob id, quod perficitur, non dicitur alterari, quia non eſt, dum perficitur: alterari autem eſt eius, quod iam eſt.

Obiec. Sed manet argumentum quintum: cum enim ſit perfectio accidentalis, idem poſſet dici de quocunque alio accidenti.

Reſpondetur, quod eſt perfectio accidentalis duplex: Altera propria, quæ perficit rem, quantum ad operationes proprias ſpeciei: & talis eſt uirtus in homine, & ſcientia: & hæc perfectio uidetur conſummare hominem, ut homo eſt: unde non uere alteratur homo ſecundum hanc. *Sol. Not. duplicem perfectionẽ accidentalem* Alia eſt perfectio communis, quæ rem quidẽ perficit, ſed non ſecundum talem ſpeciẽ, qualia communia accidentia, & ſecundũ hæc alteratio eſt.

No. 2 Et nota, quod non negat Ariſt. aliquam alterationem ſecundum uirtutes, ſed tamẽ non eſt tam propria alteratio, qualis eſt ſecundum accidentia, nam per illas adhuc ſubiectũ ſub ratione particulari perficitur.

Ad 6. et D. Th. Ad ſextum mihi placet ſententia S. Tho. & aliorum, quod hic loquatur ſecundum ſententiam Platonis, quæ communis erat. Plato enim ponebat habitus, & ſpecies inſitas a natura hominibus cum intellectu ipſo: impediebatur tamen ab operatione propter ſenſum: accidente autem alteratione corporis, & ſenſus, anima operabatur, nulla facta in ea mutatione: & hoc ſignificant illa exempla ebrii dormientis infirmi, quę Auerroes dicit eſſe ſecundum Platonem.

No. ſent. Plat. & Ariſ. circa habitus aiæ At uero alia eſt ſententia Ariſt. quæ habetur in 2. lib. de anima a tex. 55. uſque ad 59. ubi ponit a natura ſolum haberi nudã potentiam intellectus, quæ poſtea alteratur per habitus: acquirit n. de nouo ſpecies, & habitus: & his acquiſitis eſt in proxima potentia ad actum, & contemplationem. Vnde diſcrimen eſt inter ebrium doctum, & puerum, quamuis neuter contempletur. Puer enim nõ perueniet ad actum, niſi prius acquirat habitum: at ebrius abſque noua acquiſitione per quietem uaporum perueniet ad actũ: ubi clare admittit, eſſe aliquam alterationem ſecundum habitus. ſed uocat talẽ alterationem perfectiuam, quæ improprie alteratio eſt, præſertim cum ſequatur poſt alterationem, quæ fit in ſenſibus, & in paſſionibus, quæ propria alteratio eſt. Ac propterea in præſenti etiam docet, non eſſe alteratione uẽram, ſed cõiungi cum altera quæ uera eſt. Plato uero nullam prorſus eſſe alterationẽ cenſebat.

Ad 7. Ad ſeptimum reſp. quod non eſt uera contrarietas inter habitus, & actus, cum non

non ſit actio uera phyſica, ſed eſt quædam repugnantia, & comparibilitas, quæ contrarietas dicitur; & ſic patet explicatio rationum Ariſt. in textu.

Caput quartum.

Dubitabit autem aliquis. Tex. XXI.

TRes quæſtiones determinauit iam Ariſt. & an omne quod mouetur, ab alio moueatur: & an quod localiter mouetur, a motore diſtincto moueatur; & an mouens & motum ſimul ſint. Nunc quartam aggreditur nempe, an quicunque motus cuilibet motui ſit comparabilis.

An qui uis motus compara bilis Argumentatur autem a parte negatiua dupliciter. Primo. Si omnis motus omni motui comparabilis eſt, ſequitur, quod motus per circulum, & motus per rectum erunt comparabiles: ſed hoc eſſe non pōt. *1. ratio pro parte negat.* Probatur; ſuppoſito, quod dictum eſt, motus æque ueloces in tempore æquali tranſite ſpatium æquale: tunc eſt argumentū. Si illi motus ſunt comparabiles, poſſunt eſſe inuicem tardiores, & ucloeiores, & æqualis uelocitatis: in hoc enim comparatio ſit, Si igitur æque uelox eſt motus per circulum motui per rectum: ergo in ęquali tempore tranſibit ęquale: ergo iā datur curuum, & circulare ęquale recto; quod ĩtā quam impoſſibile infert: non igitur quilibet motus cuilibet cōparari poteſt in uelocitate.

2. ratio Alterum facit argumētum. Nam ſi motus omni motui comparatur, latio, & alteratio eſſent æquales, puta ſi inæquali tempore mouerētur: ſed impoſſibile eſt, quod ſint æquales: quod probatur. Nam æquales motus in uno tempore tranſeunt æquale: at qualitas non dicitur æqualis, ſpatio ergo alteratio in qualitatem non tranſibit æquale; ineſt enim quantitati æqualitas.

In circulo autem, & recta. Tex. XXII.

EXcludit reſponſionem, quæ dari poterat ad argumentum primum. Nā dici poterat, quod motus per circulum, & motus per rectum ſunt quidem comparabiles, non tamen æque ueloces ambo, ſed ſemper unus altero uelocior hoc autem modo non ſequitur, rectum æquali curuo. Excludit hoc dicens, quod inconueniens eſt, quod nunquam contingat ſimiliter moueri, & æque uelociter duo ſaltem, hoc per rectum, illud per curuum: ſed quod ſemper ſit unus motus uelocior altero, quaſi per circulum & per rectum: moueri eſſet moueri per accliues, & decliues frequentius enim motus decliuis uelocior eſt. *Excludit ſol. quan dã 1. rationis*

Amplius nihil differt. Tex. XXIII.

REiicit ulterius eandem reſponſionē. Dicens, quod adhuc illa ratio manet in ſuo uigore. Nam quamuis detur, quod motus unus ſit uelocior altero. adhuc ſequitur, quod ſicut datur maior circularis, & minor, quam recta, debeat etiam dari ęqualis. Et probatur Demus unum, quod uelocius moueatur per circulum B, alterū tardius per rectum C, in uno tempore A. tune per prędicta maius erit, quod tranſitur de B, quam quod de C Tune ulterius, quod mouetur per B, in eodem tempore tranſit maius, quam C. ergo per definitionem uelocioris in minori tempore tranſibit de circulo ęquale. ita ut quod mouetur per C, in toto tempore A, & quod mouetur per B, in minori tempore, tranſeant æquale. Sequitur igitur adhuc æquale eē circulare recto. Perpende autem expoſitionē hanc, quia alij aliter exponunt, ſed præter ſenſum Ariſt. *Iterum reijcit eã dem ſol.*

Dubitabis hic, quia uidetur Ariſtoteles dicere, quod ſi datur maius, & minus, q̃d debet dari æquale: hoc autem uidetur falſum rationibus multis. Nam angulo ſemicirculi datur unus rectilineus maior, puta, rectus, aut obtuſus: datur etiam minor, puta, acutus, tamē impoſſibi- *Obiec.*

le

le eſt illi dare rectilineum æqualem.

2. Vlterius. Ternario, & cuilibet numero datur alius maior, alius minor, ſed non æqualis.

3. Præterea. Circulo datur quadratum maius, aliud minus ſed non æquale.

4. Præterea. Datur elemẽtum maius aere, datur aliud minus, non tamen datur aliud æquale. Burleus, & alii, neſcio quia diſtinctione æqualitatis ſoluũt argumenta. ſed quicquid ſit, non eſt dubium, non ualere conſequentiam illam in omnibus, ut argumenta conuincunt, quorum aliqua id demonſtrant.

Sol. dub.

Sed nota, quod Ariſto. non facit hoc argumentum abſolute, puta, datur maius, & minus, ergo datur æquale; ſed quod ſi illud mobile tranſit maius, & tranſit minus, quod ex hoc probabitur, quod tranſeat æquale; & poſtea id probat argumento uelocioris, quod in minori tempore tranſit æquale, ut diximus.

At uero ſi ſunt comparabilia. Tex. XXIIII.

Concludit, non eſſe omnes motus comparabiles inter ſe, & argumentatur ex oppoſito cõſequentis ſic, Si quilibet motus cuilibet eſſet cõparabilis, ſequeretur, quod linea recta, & circularis eſſent comparabiles: at nõ ſunt, ergo nec ipſi motus omnes.

Leges eorũ, quæ debẽt inuicem cõparari. Prima lex, Non ſit æquiuocũ id, in quo ſit comparatio.

Incipit aũt explicare leges eorum, quæ comparari poſſunt: & prima eſt, quod nõ ſit æquiuocum id, in quo eſt comparatio.

Vnde non dicetur, gladius eſt acutior, quam ultima chorda liræ: quia acutum æquiuoce dicitur de utroque; eſſet tamen comparatio inter ipſas chordas, an ultima an proxima acutior ſit: ſimiliter inter gladios, quia æquiuocatio non eſt: tamen gladius cum chorda nequit comparari in acuto. Ita ſimiliter uelox non eſt idem, & uniuocum in circulari motu, & in recto & in alteratione, ac latione multo minus: ob id inter ſe hi motus comparabiles non ſunt.

An primum quidem. Tex. XXV.

Dub. an ſufficiat eſſe uniuocum.

Aliam conſtituturus legem comparabilium, dubium proponit, an ſufficiat ut fiat comparatio in aliquo, quod non ſit æquiuocum, ita ut in quocunque uniuoco comparatio fieri poſſit: & ponit argumẽtum, quo probat, non ſufficere. Multum dicitur uniuoce de aqua, & aere, & tamen non comparãtur aer & aqua: ergo illa prior lex non ſufficit.

Ratio quod non ſufficiat.

Sumitur autẽ hic, multum, ut diſtinguitur contra paucum. At quia poſſet quis negare de ipſo multo propter uniuerſalitatem eius, ponit etiam duplum. Duplum n. uidetur uniuoce de aqua prædicari, & de aere, tamen inter ſe non comparantur, qui aer non dicitur duplus ad aquã Quod autem duplum ſit uniuocum, probat ex definitione; eſt enim bis unum. i. bis unam quantitatem amplectens.

Aduertendum autem eſt, quod dupliciter poteſt aqua aeri comparari, ut notat Simp. uno modo in quantitate, altero modo in facultate, & potentia. Comparare in quantitate eſt ipſa conferre ſecundũ quantitatem, quam actu habent in ſe: cõparare uero ſecundum facultatem eſt conferre ſecundum quantitatem, quæ eſt in ipſorum potentia, ſi aer fieret aqua, & ſi aqua aer.

Fit autem, ut non eadem ſit ratio quantitatis, & facultatis; nam parua, & minor aqua ſecundum quantitatem poteſt multo maior eſſe, quam aer ſecundum facultatem: & hinc prouenit, quod non cõfertatur aer aquæ, ſicut aer aeri, uel aqua aquæ: in his enim utriuſque, & quantitatis, & facultatis ſimul collatio eſt: in illis uero non, propterea abſolute non conferuntur. niſi aut ſecundum quantitatem per ſe, aut ſecundum facultatem per ſe, ſimul tamen nulla eſt collatio.

An & in his eadem ratio Tex. XXVI.

Sol. ad rõnem dub.

Soluit dubium dupliciter. Primo dicit, illa eſſe æquiuoca, puta, multũ, æquale, duplũ unũ. Nec obſtat unam definitionẽ, ut multum eſt tantũ, & amplius. æqualẽ, quod habet eandem menſuram; duplum

quod bis ſe habet ad unum; nam definitiones etiam æquiuoce dicuntur, & non ſecundum eandem rationem de aqua, & aere propter rationem dictam: nam ſingula, aut quantitatem, aut facultatem dicunt, quæ duo unum non ſunt, ſicut nec ſcutũ in uoce, & in gladio.

Nota

Vbi nota non inconueniens eſſe analoga, ſeu æquiuoca definitione etiam æquiuoca definiri; non enim hæ definitiones quidditatiuæ ſunt.

Verum propter quid alia. Tex. XVII.

Altera ſolu.

ALiam ſolutionem inquirit, & dubitat: Admiſſo, quod multum, & duplum ſit uniuocum, & ſecundum eãdem naturam prædicetur de aqua, & aere: quare non ſunt comparabilia. Reſpondet, quia non ſunt in eodem ſuſceptiuo primo, ideſt, non habent ſubiectum idem immediatum.

2. lex eorum quæ debent cõparari ut ſit ſuſceptiuũ immediatũ idem, & eiuſdem rationis.

Eſt enim hæc ſecunda lex eorum, quæ in aliquo accidenti comparantur, ut quãuis ſit uniuocum id, in quo comparantur; & ipſa diuerſa ſint, ſit tamen ſuſceptiuum immediatum idem, & eiuſdem rationis in utroque. v.g: equus poteſt dici albior cane: non ſolum quia album uniuocum eſt utrique, ſed quia immediatum ſuſceptiuum albedinis eſt eiuſdem rationis in utroque, puta ſuperficies, quamuis ipſa ſubiecta mediata ſint diuerſa: nõ tamẽ uox dicitur albior aqua, quia albedo non recipitur in uoce ratione eius, cuius ratione recipitur in aqua: nam in ipſa aqua ratione ſuperficiei, in uoce uero non huius ratione recipitur.

Nota.

Aduerte, quod per albedinem claritatẽ ſignificat: uocabulum enim græcum commune & claritati. & ipſi colori, qui albedo dicitur.

Ponit etiam exemplum Equus, & canis comparari etiam poſſunt ſecundum magnitudinem: habent enim idem receptiuũ primum, puta materiam primam eiuſdem rationis, quam ſequitur quantitas.

Per hoc idem ſoluitur illud de aqua, & aere, quia non eſt idem ſuſceptiuum primum; nam in uno duplum, & multum dicunt facultatem, in altero dicunt quantitatem: & hoc modo non eſt comparatio.

An manifeſtum eſt. Tex. XXVIII.

ALiam legem declaraturus ſubtiliter dubitat contra id, quod dictum eſt: nempe, quod non eſt comparatio in natura, quando diuerſum eſt ſuſceptiuũ primum, quaſi natura illa iam eſſet multiplex facta: In hoc autem uidetur inſinuari diſtinctionem naturarum nõ eſſe, niſi per materiam; quod Plato dicebat: Hoc autẽ falſum eſt. Primo, quia ſequitur, quod dulce, album, æquale, ſecundum ſe una eſſet natura, ſolum differrent in receptiuo. & ſic eſſet omnia unum ſecundum ſe facere.

Dubium quod non ſit ſatis eſſe ſuſceptiuũ primum. & eiuſdem rationis

Nota.

Amplius ſuſceptiuum. Tex. XXIX.

SEcundo impugnat idem. Nam primũ ſuſceptiuum eſt multiplex ſecundum ſubiectorum multiplicitatem, i. quæque forma habet proprium ſubiectum, & materiam proximam. ergo & ipſæ formæ ſecundum ſe diuerſæ ſunt, aliter enim non eſſent receptiua propria pro propriis formis. 2

Nota. Alia lex, quod forma in qua fit cõparatio, ſit una ſpecie

Nota artificium. Cum enim dixiſſet, formam, in qua futura eſt comparatio, debere eſſe unam, ſeu uniuocam, & receptiuũ unum ſpecie, & ratione intẽdit, quod præter hoc forma debet eſſe in ſe una ſpecie; nec ſat eſt, quod ſit uniuoca. propterea dubitabit, An unitas ſit ex receptiuo. Si enim eſſet, non oporteret addere hanc legem. At quia non eſt, nam receptiuum poteſt eſſe unum ſpecie. & forma una genere, & multiplicitatem habens, ut patet de colore, cuius receptiua eſt ſuperficies. ob id adiunxit legem tertiam. Debet attendi, præter uniuocationem formæ, quod non habeat differentias, ſed ſit ultima ſpecies [nõ ſolum quod, ſed in quo] i. non ſolũ debet eſſe eadem ſpecie ipſa forma, quæ dicitur, quod, ſed ipſum receptiuũ, quod dicitur, in quo. Vnde non comparabitur in colore, quia genus eſt: non enim dicitur, album eſt magis coloratum, quam nigrum. ſed comparatio debet eſſe in albedine, aut nigredine, aut in alia ſpecie.

Ex his concludit, illos motus eſſe æque ueloces.qui in eodem tẽpore æquale ſpatium tranſeunt in hoc, id eſt, ſecundum ſpeciem.ac ſi dicat: motus eiuſdem ſpeciei comparandos eſſe.

Si autem aliud quidem. Tex. XXX.

Quod latio, & alteratione nequeunt comparari in uelocitate, nec circulationis motu, & rectus in æqualitate

AD dubium modo reſpondet, quod in ſecundo argumento tetigerat. 21 puta. An latio, & alteratio, quę ęquali tempore fiunt, dicantur ęquales, & comparabiles, ſint Reſpondet, non comparari poſſe, quia motus eſt genu quoddam, in quo non eſt comparatio. Vt enim album non dicitur magis, aut æque coloratum cum nigro. ita nec latio, dicitur æqualis motus, aut maior uel minor alteratione.

Similiter etiam nec motus circularis, & rectus ſunt æque ueloces, niſi circularis linea, & recta ſint æquales: qđ eſſe nõ põt.

Dub. 1 21 Proponit ſtatim duo dubia ad horum declarationem. Alterum eſt, cum dicitur motum rectum, & circularem non comparari in motu, dubium eſt, an hoc ſit, quia motus eſt genus; an quia linea, quæ eſt iter minus ad quem, eſt genus. Reſpõdet propter utrunq;, quia unum ſequitur aliud: ſi enim motus genus eſt, & terminus motus unus erit genere. Ac ſi clarius dixiſſet, motus circularis, & rectus non ſunt comparabiles, quia eſſet non ſolum comparare duos motus ad unicum genus, ſed etiã comparare duas lineas, puta curuam, & rectam ad unum genus. Vt autem hæ quę lineæ non comparantur ſub linea in communi, nec etiam ipſi motus ſub motu in communi locali.

Alterum dubium eſt. Si debet conſiderari ad unitatem ſpecificam motus unitas *Dub. 2.* inſtrumentorum: at ſi motus fiat pede, ut in progreſſu: an ala, ut in uolatione, an inſtrumento alio, ut in natatione. Reſpondet, omnes eſſe eiuſdem ſpeciei, ſi per rectum fiant, aut per circularem: nam ſola ſpatii diuerſa figura impedit motus comparationem. Vnde concludit, motus eſſe æque ueloces, qui fiunt per eandem magnitudinem ſpecie. & ſic ipſi ſunt idem ſpecie, ut dictum eſt: ſecus autem, comparabiles non ſunt.

Quare hoc conſiderandum. Tex. XXXI.

Neceſſe eſt inquirere motuum differentias ad eorũ comparationem

AD motus comparationem neceſſarium eſſe docet, motuum inquirere differentias. Ex his enim cognoſcetur, qui comparabiles ſint, qui uero non; Differentias autem conſiderare oportet, quia ſe uera, in genere multa latent; ut quamuis in ipſo unitas appareat tamen multa uarietas in eo ſit cauſa. Et per genus uniuerſale aliquod, & uocem communem intelligere oportet.

Tres ſunt gradus æquiuocationis

Diſtinguit autem tres gradus æquiuocationis, qui ſua communi uoce concludi poſſunt. Primus eſt, quem remotum uocat eo, quod ſub eo prorſus diuerſa cõtineantur, ita, ut non ſit, niſi ſola uox communis. Huiuſmodi ſunt æquiuoca a caſu. Alter gradus eſt, qui analogiæ proportionis dicitur, cum res multæ ſub aliqua uoce ſunt propter aliquam tamen ſimilitudinem, ſicut homo uerus, & pictus ſub homine ſignificantur. Tertius eſt proportionalitatis, cuiuſdam autem conuenientiæ unius genericæ naturæ, ut ridere de prato & homine. gubernator de nauta, & dux. animal de leone, & equo: & in hoc tertio gradu eſt deceptio. Nam apparet unicam eſſe naturam, quæ tamen multiplex eſt: ob id maxime prodeſt omnia hæc diſtinguere ad eiciẽdas ſuperficias naturas, in quibus ſolis comparatio eſt.

Quando forma dicitur diuerſa ſpecie

Statim, cum determinaſſet, non eſſe cõparationem in diuerſa forma ſpecie, ſed eadem, quærit, Quando forma dicetur diuerſa ſpecie: an quando fuerit in diuerſo ſubiecto, ut in homine, & leone albedo: an quando, præter hoc, etiã eſt in ſe diuerſa. Et quãuis nõ reſpõdeat, tamẽ hæc pars eſt ſumenda, puta, ꝙ ſit alia, & alia in ſe.

Subiungit alteram quæſtionem, quando definitio formæ ſignificabit illam eſſe diuerſam a ſpecie. an quando in alio, & alio ſubiecto illam ſignificat, aut quando ipſam in ſe non eandem ſignificat, ſed diuerſam ab aliis. & ſumenda eſt hæc poſterior pars.

Nota. Deniq; formarũ diuerſitas ſpecifica, nõ ſolum in ſubiectis, ſed in ſe ipſis eſt attendenda. nihil enim prodeſt ſola ſpecifica ſubiectorum diſtinctio.

De alteratione autem quomodo e. Tex. XXXII.

Ad alteratio alterationi poſſit cõparari.

COmparationem duarum alterationum inquirit. Et primo, eas cõparari poſſe probat: nam duo eodem tempore ſanari æque poſſunt: ſi igitur ſanatio alteratio eſt, altera alteri comparari poteſt. Dubitatiuè autem loquitur de ſanatione, quia ſupra dictum eſt ad ſanitatem nõ eſſe per ſe alterationem: tamen argumentum adhuc ſit in eo, in quo poteſt eſſe per alterationem, ut in qualitatibus primis. poſſunt enim duo equaliter ſanari, & etiam calefieri, uel humectari.

Ex altera parte argumẽtatur, & probat quod non ſint æquales illæ alterationes. Nã quæ alterata ſunt, ſcilicet ipſę qualitates, ſecundũ quas alteratio eſt, non dicuntur æquales; ſed ſimiles. quod enim in quantitate eſt æquale, in qualitate eſt ſimile: nõ ergo uidentur comparabiles alterationes.

Sed ſit idem, quod mutatur in æquali.

Not. Idẽ hic eſt uocabulum ad ſimile & æquale.

ARiſtoteles ſubtiliter ad indagandam alterationum comparationem, ſe transfert ad uocabulum commune, ad æquale & ſimile. ut notat. Simpli puta, Idem. Nam ſimilia, & equalia communiter dicuntur eadem. Et dicit, quod motus dicentur æque ueloces, qui ſunt ſecundum eundem terminum, ſiue ſit ſimilis, ſiue ſit æqualis: hoc enim ſupponatur ad cognitionem identitatis alterationis.

Qõ. 1. an cõparatio duarum alterationum ſit ſumẽda penes qualitates, an penes ſubiectum.

Tunc autem eſt quæſtio duplex in alteratione. Prior eſt: an comparatio duarum alterationum ſit ſumenda penes qualitates, & paſſiones, quę ſunt termini ad quos an penes partes æquales uel inæquales ſubiectorum, qua alterantur.

Qõ. 2.

Altera eſt; Si penes qualitates ſumatur, an oporteat reſpicere identitatem, & diuerſitatem ſpecificam qualitatum ſolam an ſimiliter etiam gradus intenſionis formarum; ut illę dicantur eædem alterationes, quæ ſunt ad formas unius ſpeciei. & ſimiliter ſe habentes, id eſt, quę intenſas.

An ſit ſumẽda penes ſpẽm diuerſã qualitatũ an ſecundum gradus intẽſionis.

Et ad hoc poſterius reſpondet, Ad cõparationẽ alterationum oportere reſpicere, quod formę ſint eiuſdem ſpeciei. Cum enim ſuas ſecũdum diuerſas ſpecies comparari non poſſunt, ut dealbatio, & ſanatio. Sicut nec comparantur in latione, circulari, & recta. Ideirco prodeſt alterationis ſpecies cognoſcere, & diſtinguere, ut comparare quis poſſit.

Ad 2 qq. reſp. *Nota*

Statim regulam hoc cognoſcẽdi ponit, nempe [quæ mouentur] id eſt, terminos, ad quos eſt motus reſpicere, an idem ſpecie, genere, numeroue ſint. Qualis enim unitas in termino, talis eſt in motu. Loquimur de termino per ſe, qui primo per talem motum habetur. Quæ omnia ſuperius declarata ſunt.

Sed utrum oportet ad paſsionem. Tex. XXXIII.

ITerum quęſtionem priorem proponit, & ſoluit. In alterationibus enim poſſumus duplicem identitatem conſiderare: alteram ſimilitudinis, alteram æqualitatis. Ad ſimilitudinem oportet, quod ſint termini eiuſdem ſpeciei, & eiuſdem intenſionis gradus: aliter erunt diſſimiles: ad æqualitatem uero debemus reſpicere partes ſubiecti alterati, an ſint ęquales uel inæquales in eodem tempore:

Itaq; alterationes dicentur ſimiles, quæ in tempore æquali ſecundum gradus eoſdem formarum unius ſpeciei ſunt. Vt ſi calefiat unum in hora ſecũdum calorem, ut quatuor: & alterum in eodem tempore etiam ut quatuor: Secus uero ſunt diſſimiles. Illæ uero ſunt æquales, ſecundum quas ſubiecta eodem tẽpore alterata ſunt ſecundum partes ſuas æquales: ſecus uero, alterationes inæquales erunt. Et ſic comparantur ipſę alterationes.

Et in generatione quoq;, & corruptione. Tex. XXXIII.

COmparationẽ generationum facit: & hic ſumit generationem non ſolum pro introductione puta formæ, ſed etiã pro ſucceſſione, qua partes præſertim uiuẽtiũ paulatim formantur. In generationẽ autẽ nõ ſumit uelocitas, ex

parte æqualitatis; ſicut in alteratione: quia ſubſtantia non eſt in ſubiecto: ſed uelocitas attenditur ex parte idẽtitatis termini; ut æque ueloces ſint generationes, cum in eodem tempore termini unius ſpeciei in diuiſibilis ſint ſecundum idem producti. Vt cum in menſe uno unus homo generatur ſecundum eaſdem partes, ſecundum quas alias. Sed non de alio animali, quod non ſit eiuſdem ſpeciei: quod ſi non ſecũdum eaſdem partes, tunc una eſſet uelocior altera.

Notã

Notat tamen, quod deſunt uocabula, quibus explicemus hos gradus generabilium. Nam in alteratione ſunt duo nomina, intenſum, remiſſum: In quantitate, æquale, inæquale, maius, minus: In ſubſtantiis; nec eſt unum nomen, nec multa: nam homo imperfectus, & unumquodq; cũ ſit paulatim perficitur, non habet nomina diſtincta: & ſic generationes diſtingui non uidentur, ſed omnes æquales. At non ſunt ſi haberemus ſententiam Platonis, qui res ex numeris inæqualibus componebat: tunc per nomina numerorum poſſemus diſtinguere, ut diceretur: nunc res generatur ad duo, nunc ad tria, nunc ad quatuor: ſed hoc non eſt. Sic igitur cõparabiles ſunt alterationes, & generationes, & motus locales. Augmentationes autem cum localibus cõputantur: in utriſq; enim quantitas eſt.

De comparatione augmentationum.

An comparatio tantum ſit in ſpecie ultima. Quæſt. IIII.

In quo cõſiſtat difficultas qq.

DVo in comparatione aliqua neceſſario conueniunt, & ea, quæ comparantur, ac conferuntur quæ plura ſunt: & id, quo comparantur. Dubium autem non eſt, ea, quę conferuntur, poſſe eſſe diuerſæ ſpeciei, & generis. Lapis enim, & animal aliquod in albedine comparari poſſunt, cum diuerſi ſint generis. At difficultas eſt de eo, in quo comparatio fit. Docet enim Ariſtoteles debere eſſe unius ſpeciei ultimæ, ita ut comparatio in ſpecie ſpecialiſſima fiat. Aduerſus quod ſunt aliquot argumenta.

1. arg.

Primum eſt, iſta comparatio eſt bona. nigrior eſt coruus, quam ſit albus cignus, & tamen albedo, & nigredo ſpecie differunt imo huiuſmodi comparationes ſunt frequentes: dicitur enim, melior eſt unus, quam alter ſit malus. Et dicitur in Euangelio: Filios huius ſeculi eſſe prudentiores in generatione ſua, quam filii lucis ſunt prudẽtes in ſua: & tamen diuerſa eſt utraq; prudentia. non igitur comparatio tantum in ſpecie fit.

Secundo: Hoc eſt commune axioma Geometrarum, quod omnium linearum 2
ductarum ab uno puncto in aliud breuiſſima eſt recta, & tamen conſtat, reliquas eſſe arcuales. Aliter enim duci non poſſunt plures lineæ inter duo eadem puncta: comparatur ergo linea recta curuis, cum ſit harum breuiſſima.

Tertio, eſt argumenum cõtra id, quod 3
dicitur in genere latere multa, atque Deo non eſſe in eo comparationem ſicut ſpecies. Puta homo dicit unam naturam communem multis unius definitionis, & uniuocam: ita etiam genus dicit ſuam naturam unius definitionis, & uniuocam multis ſpeciebus, ut animal naturam ſenſitiuam: ergo ſicut duo indiuidua comparantur ut in natura ſpecifica, nõ obſtãte quod ſimul multa contineat: ita etiam duæ ſpecies comparari poterunt in natura generica, quamuis ipſa multa contineat: ergo non tantum eſt comparatio in ſpecie.

Quartũ. Iſtæ ſunt comparationes rectę: 4
homo eſt perfectius animal, quam leo: ſubſtantia eſt perfectius ens, quam accidens, & tamen una eſt ſecundum genus, altera ſecundum analogum.

Quinto. Velocitas eſt accidens motus, 5
ſicut albedo corporis: ſed duo corpora etiam differentia poſſunt in albedine comparari: ergo & duo motus, puta, rectus, & circularis in uelocitate: non enim maior ratio unius, quam alterius uidetur eſſe.

Ad ſingula horum reſpondeamus: in ipſorum enim ſolutione res poterit declarari. Circa primum aduerte, eſſe duplicẽ compaiationem. Alteram ſimplicem: alteram compoſitam.

Ad 1

Nota duplicem eſſe comparationẽ ſimplicẽ, & compoſitam

Simplex eſt, quæ ſecundum unam formam fit, quatenus magis, & minus, perfecte uel imperfecte uel æqualiter a multis participatur, ſicuti albedine, calore, grauitate, aut alio quouis aliqua cõferri accidit quam aliqui comparationem ſecundum proportionem uocant. Eſt enim propor

tio

tio habitudo una duorum numerorum inter ſe, ut habitudo quatuor, ad duo & ſex ad tria, aut cuiuſcunque numeri ad alterū, ſecūdum quam excedit, aut exceditur ab ipſo.

Compoſita eſt, quæ fit inter duas formas, ſicut in exemplis argumenti primi: quę quidem dicitur comparatio ſecundum proportionalitatem. Eſt enim apud Mathematicos proportionalitas habitudo duarum proportionum, ut dicimus ita ſe habet quator ad duo, ſicut ſex ad tria: ita etiam fit cōparatio inter formas diuerſas.

Nota Tamē ſi recte aduertas, inuenies, quod etiam hic cōparatio fit uirtualiter in una forma Dicere enim, hoc eſt nigrius, quā illud ſit album, eſt dicere, hoc nigrum eſt intenſius, quam illud album: & ſic in forma intenſionis comparatio eſt.

Soluitur 1. arg. Dico igitur ad argumentum, quod Ariſtoteles loquitur de ſimplici, quia ipſa eſt potiſſima & quia compoſita ad ipſam reducitur. Sed an ſimplex fiat in ſpecie, hoc in ſolutione aliorum argumentorum examinabitur.

Ad 2 ſol. Aue. Ad ſecundum reſpondet Auerroes commen. 29. quod illa eſt impropria comparatio. Non enim linea recta ſub forma rectæ comparatur, curuis, ſed ſub forma curuæ. Vt ſit ſenſus: illa recta eſt breuiſſima omnium aliorum circulariium, id eſt, ſi illa recta incuruetur, ſicut aliæ, efficietur una aliarum breuiſſimam.

Obiec. Dices tu, an maneat eadem linea, cum ex recta fit curua.

Solut: Reſpon. quod manet ſecundum ſubiectum, ſed non ſecundum formam: ſicut cum album fit nigrum, ſubiectum manet, ſed non albedo: ita manet quātitas lineæ, ſed recedit illa rectitudo, accidit curuitas

Alia ſol. eidem tamen quantitati: hæ enim qualitates ſunt. Sed melius reſpondebitur ibi comparationem eſſe in breuitate, & longitudine, quæ cōmunis eſt lineis, ut lineæ ſunt, quæ longitudo minima in una earum ſpeciei reperitur, ſcilicet in recta. Nam ex recta curuam facere, eſſet curuas curuis comparare, non autem rectam curuis.

Ad 3 Nota aliter Phyſ. cōſiderare ſua uniuerſalia, aliter logicū & metaph. Ad tertium Maxime aduertendum eſt, quod Phyſicus aliter conſiderat ſua uniuerſalia, aliter logicus, & metaphyſicus. Hi enim eſſentias puras, & abſtractas ſpeculantes conſiderant naturas, nō conſideratis iis, quæ extra eſſentias ipſarum ſunt, unde conſiderant animal, ut dicit paruam naturam ſenſitiuam, & unumquodq; uniuerſale, ut præciſam dicit naturam. At Phyſicus, cum non ita puras eſſentias ſpeculetur, niſi concretas cum ſenſibilibus, non utitur tanta abſtractione: ſed ſolum à ſingularibus abſtrahit. Vnde animal phyſice dicit ipſa indiuidua ſenſibilia, non tamen determinate hoc, aut illud.

Hinc infertur unum: ut quod apud Logicum, ſeu, Metaphyſicum unum ſit, puta genus, quia abſtractum cōſideratur; apud Phyſicum multiplicitatem quandam habet, quia concrete conſideratur, quod optime notauit Alber. tract. 1. c. 2. & S. Tho. tex 29. Nota

Ex hoc ſequitur ulterius; quod Logicus & Metaphyſicus cōparant aliquando in genere, quia apud ipſos una eſt natura: at Phyſicus, non, quia non ſpeculatur genus ſub illa abſtracta unitate naturæ, ſed ſub multiplicitate ſpecierum, & indiuiduorū ſenſibilium.

Dices, ergo etiam ipſa ſpecies erit multiplex. Obiec.

Reſpon. quod non ſic multiplicatur ſpecies per indiuidua, ſicut genus p ſpecies. Nam forma ſpecifica una eſt, & non multiplicatur niſi per materiam: unde propterea ſunt multi homines, non quia multæ formæ, ſed quia multæ materiæ; ita ut ſi una eſſet unius tantum corporis materia, unus tantum homo eſſet: ob hoc ſemper non ratione formæ ſpecificæ, quæ una, tātum eſſet, ſi unum tantum eſſet corpus, ſit illa multiplicatio, ſed ratione materiarū. At ſpecies ſe ipſis multiplicantur, quia ex ſe diuerſæ formę ſunt ita, ut ubi nulla eſt materia, ſicut inter angelos, ibi diuerſas ſpecies intelligimus & ſunt. Genus ergo multitudinem ſpecierum dicens multiplicitatem formæ continet, ideoq; Philoſophus non in eo comparat, at in ſpecie cōparationem facit: & ſic ſoluitur argumentum. Solut.

Ad quartum patet ſolutio partim. Nā comparationes, quę ſiunt in genere, ut in unica natura, ſunt potius metaphyſicæ, quam phyſicæ. De his autem Ariſtoteles loquitur. Ad 4

Aduerte autem, quod uniuerſaliter loquendo, Nota

quendo,comparatio,ut notat Alb.tracta. 2.c.2 eſt triplex, & loquor de ſimplici. Quædam,quæ fit in ſpecie, & phyſica eſt, de qua Ariſtoteles hic loquitur. Altera quæ in genere fit,quam meaphyſicam poſſumus uocare,ſeu logicam,cum in forma generica comparatio fit:& in hac fit comparatio ſecundum magis,& minus.aliquãdo ſecundum æquale. Dicitur enim duo eſſe ęqualiter colorata:aut unum magis, alterum minus,ſicut in ſpecie.Tertia comparatio eſt late dicta,quæ fit in analogo, quæ fit ſecundum quod unum magis,aut minus accedit, uel recedit ab uno primo, quod eſt in analogo.v.g.angelus eſt perfectior homine, quia magis accedit Deo, quam homo;& homo,quam brutum.Et in hac comparatione non eſt æquale,quia non eſt æqualis acceſſus,aut receſſus:.& iſta comparatione conferimus ſpecies penes unam,quæ nobiliſſima ſit ipſius generis. Et ſic ſubſtantia eſt perfectior accidente, cum magis accedat ſummo enti Deo; & per hęc ſoluitur argumentum.

Triplex ē ſimplex cōparatio

Ad 5

Ad quintum dico, quod quamuis ueritas non differat eſſentialiter in omni mobili,& motu localiter recto,& curuo :tamen quia non eſt idem modus menſurandi utraſque uelocitates,nec eadem regula ideo non fit comparatio,ſicut fit in albedine: Aliter enim definimus definitione ab effectu uelocitatis circularis, & recti motus.

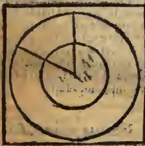
Vt autem hoc intelligas, aduertendum primo. Aliud eſt,motum eſſe breuiorem, aut longiorem : aliud autem eſſe uelociorem,& tardiorem,ſiue ſit motus rectus,ſiue circularis,ſiue quicunque alius. Is breuior eſt, qui citius ſuum terminum conſequitur,ſiue ſit tardus,ſiue uelox.Vt ſi moueretur aliquid per milliare, alterum per decem milliaria:ſi id, quod per milliare mouetur, citius abſoluit illud, tunc breuior dicitur, quamuis tardior ſit; ſi uero non ita cito, longior dicitur. Ita ſimiliter in motu circulari,cum duo æque cito circulum faciunt,dicuntur æque longi,aut breues,quamuis non ſit æqualis uelocitas. Vt ſi ſint duo orbes unus altero maior: ſi tamen uno eodemque tempore ſuum motum compleant ęque breues circulationes faciunt,quamuis uelocius moueatur, qui maior eſt.

No. aliud eſt motū eē longiorem, uel breuiorē. Aliud eē uelociorē & tardiorem.

Hanc autem breuitatem, ſeu longitudinem motus circularis uocant, alii uelocitatem circulationis:& dicunt, quod poſſunt eſſe æque ueloces circulantes,cum tamen ſint non æquę ueloces motus.

Nota

Cognoſcitur autem,& menſuratur hæc uelocitas circularis penes angulos deſcriptos in centro. Vt ſi imaginemur unum punctum in circumferentia una, & aliud in alia alterius circuli,a quibus incipit motus. & imaginemur alia puncta, ad quæ peruenit pars motus in eodem tempore: tunc deſcribamus triangulum a primo puncto,& ultimo motus, & uſque ad cen-

trum:ſi angulos æquales facit in uno, & altero,circulares ſunt æquales: ſin autem, non ſunt. At de uelocitate,ſeu tarditate motus,alia eſt ratio.

Quo cognoſcatur uelocitas motus circularis

Aduerte igitur ſecũdo, quod uelocitas recti uniformis ſic ſumitur, Nēpe,ſuppoſita æqualitate,tempore penes ſpatii proportionem:ut id ſit uelocius,quod æqua li tempore maius tranſit ſpatium: ſi duplum, erit in duplo uelocius, ſimiliter in alia quauis proportione. Poteſt etiam ſumi temporis uariatione,non uariato ſpatio,ut ſit uelocius,quod minori tempore æquale:aut utroque uariato, puta,quod minori tēpore maius tranſit ſpacium : at æque uelox eodē tempore æquale tranſit.

Quo cognoſcitur uelocitas motus uniformis

At uelocitas circularis motus non ſic definitur,nec menſuratur,ſed penes circulum deſcriptum a puncto maxime diſtanti a polis corporum illorum,ut illud uelocius moueatur, quod maiorem circulum eodem tempore præſcribit.V.g. primum mobile,& octaua ſphæra, quamuis ſimul ab oriente in occidens moueantur,tamen uelocius mouetur primum mobile, quia

cir.

circulus deſcriptus a primo maior eſt, pu ta ęquinoctialis. Dico autem, quod ſit a puncto maxime diſtanti: nam ſi alios circulos ſamæ, ſunt minores, quam octaua ſphęra: ſic igitur mẽſuratur uelocitas duo sum corporum rotundorum.

Obiec. Dices, nonne, ſi formica moueatur per circulum, & uno tempore maiorem partẽ circuli transeat, & alio ęquali tempore minorem, dicetur ille motus uelocior penes ſpatium, ſicut in motu recto? ergo eadem eſt ratio utriuſque.

Solut. Reſponit, ita ſe habere motus per circulũ inter ſe, cum idem eſt, & rectos inter ſe: at rectus cum circulari nullo modo, quia pars circuli ad circulum proportionẽ habet, ſicut recta pars ad rectum ſpatium. At recta pars nullam habet proportionem cũ curuo; nec poteſt eſſe aliquota pars curui ũ recti, nec rectum curui. ob id non habent unam menſuram uelocitatis: ac propterea comparabiles nõ ſunt; Et hoc eſt, quod docet Ariſt. & hoc aduerte.

Caput quintum.

Quoniam autem mouens. Tex. XXXV.

7. reg. ad cognoſcẽdam proportionẽ motuum. Cum motus comparabiles eſſe oſtẽdiſſet, & qui eſſent comparãdi; nũc quomodo comparandi ſunt, tractat; ac ſeptem regulas proportionum motuum cõſtituit. ante quas proponit: quod mouet, mouere aliquod mobile

Supp. in aliquo tempore per aliquod ſpatiũ: unde conueniunt in motu iſta quatuor: Virtus motiua, quæ dicitur mouens; Reſiſtentia, quæ mouetur, quæ dicitur mobile: Tempus, & Spatium, in quibus motiua uirtus reſiſtentiam mouet.

1 reg. Eſt igitur prima regula, ſi aliqua uirtus mouet aliquam reſiſtentiam per aliquod ſpatium in aliquo tempore: eadem uirtus mouebit dimidiam reſiſtentiam in eodem tempore per duplum ſpatium V. g. ſi mouens poteſt portare quatuor pondera per unum milliare una hora, portabit etiam una hora duo pondera per duo milliaria.

2. reg. Altera regula eſt. Si uirtus aliqua in aliquo tempore mouet reſiſtentiam aliquã per aliquod ſpatium: eadẽ aut æqualis uirtus mouebit dimidiam reſiſtentiam in dimidio tempore per æquale ſpatium v. g. ſi in una hora mouens poteſt portare decẽ libras per milliare, in media hora portabit quinque per idem milliare.

Ra. ie. Harum regularum dat rationem, quia ſic (inquit) ſeruatur eadem proportio, puta, ſpatii ad tempus, & mobilis ad mouẽs.

Pro quo aduerte, quod motus prouenit ex exceſſu uirtutis mouentis ſupra reſiſtẽtiam mobilis. Niſi enim ſuperet uirtus, nõ erit motus. Vnde fit, quod quãto ſuperat uirtus reſiſtentiam in motu, tantũ debeat diminui de tempore, uel addi ſpatio: quia uelocius in minori tempore trãſit ęquale, aut in eodem maius ſpatium. Cũ igitur in prima regula uirtus ſit dupla, & tẽpus ſit idem, debuit ſpatium duplicari: in ſecũda uero cum ſpatium ſit idem, debuit tẽpus diminui ad ſubduplum. nam ſecũdum utranque regulam, uirtus eſt dupla ad reſiſtentiam.

Et ſi eadem potentia idem in hoc. Tex. XXXVI.

3. reg. Tertiam regulam conſtituit, quæ ſatis nota eſt. Si aliqua uirtus mouet aliquam reſiſtentiam aliquo tempore per aliquod ſpatium: eadem, aut ęqualis uirtus mouebit eandem reſiſtentiam, in dimidio illius temporis, per dimidium ſpatium.

Eſt notanda litera horum textuum, nã per A, uirtus mouens: per B, mobile, & reſiſtentia; per C, ſpatium; per D, tempus intelligi debent.

4. reg. Adiungit quartam regulam. Si A, mouens uirtus mouet reſiſtentiam B. per tempus D. in ſpatio C, dimidium uirtutis mouebit dimidium reſiſtentiæ, in eodem tempore, per æquale ſpatium; uocat autẽ uirtutis dimidium E; reſiſtentiæ uero dimidium F.

Ratio. V. g. ſi mouens ut ſex, mouet reſiſtentiam ut quatuor, per milliare in hora: tũc mouens ut tria mouebit pondus ut duo, per milliare idem in eodem tempore.

Rationem aſſignat: Quia eadẽ eſt proportio uirtutis, & reſiſtentiæ, ſeu grauitatis totius ad totum: & dimidiæ ad dimidiam

diam reſiſtentiam: erit ergo tempus æquale, ſimiliter & ſpatium.

Et ſi ipſum E, ipſum F mouet. Tex. XXXVII.

5 reg. QVinta regula eſt negatiua, ex qua tamen ſumetur affirmatiua. Regula eſt. Si uirtus aliqua, puta, E, mouet reſiſtentiam F, in aliquo tempore D, per aliquod ſpatium: non eſt neceſſarium, quod eadem uirtus moueat duplam reſiſtentiam in eodem tempore per dimidium ſpatium. Adde tu, nec quod moueat in duplo tempore per idẽ ſpatiũ.

V.g. ſi mouens, ut ſex, mouet reſiſtentiã ut quatuor per horam, & per milliare: nõ eſt neceſſarium, quod eadem uirtus ut ſex moueat reſiſtentiam, ut octo, quæ dupla eſt ad priorem: nec per duas horas in dimidio milliari, nec per duas horas in eodem milliari.

Ratio Ratio huius eſt: quia a proportione minoris inæqualitatis non eſt actio, id eſt, nunquam æquale agit in æquali, ſed in inæquale. Vnde actio, & paſſio eſt cum uirtus, & reſiſtentia inæquales ſunt. & ulterius, id, quod minus eſt, non agit per ſe in maius, ſed maius in minus. Vnde minor uirtus non poteſt mouere maiorem ſe reſiſtentiam: quod ſi hæc regula ualeret, utiq; minus ageret in maius, ut in ipſo exemplo patet.

Nota. Ex quo ſumi poteſt, quod hæc regula ualet. Cum dupla reſiſtentia adhuc eſt minor, quam ſit uirtus: V.g. uirtus, ut decẽ, mouet reſiſtentiam, ut quatuor, per horã, & per milliare: ergo uirtus eadem ut decem mouebit reſiſtentiam duplam, puta ut octo, in hora una per dimidium milliare: at per idem milliare duabus horis.

Propterea Ariſtoteles non dixit, illam regulam non eſſe, ſed non eſſe neceſſarium, quaſi aliquando illud eſſet.

Si igitur ipſum A, ipſum B, mouebit.

REgulam ſextam ponit etiã negatiuam, ex qua iterum affirmatiuam ſumemus. Regula eſt. Si uirtus A, mouet reſiſtentiam B, in tempore D, per ſpatium C: non eſt neceſſarium, quod dimidium uirtutis, puta, E, moueat ipſum totum B, per dimidium ſpatium in toto tempore D, imo nec per ullam ſpatii partem, quæ ſit in eadem proportione, & analogia, ad totum ſpatium: in quanta pars uirtutis E, eſt totam uirtutem A: ac ſi dicat: tertia pars uirtutis non mouebit idem mobile per tertiam partem ſpatii, ſicut nec dimidia uirtus ꝑ dimidium ſpatium, nec quarta per quartum ſpatii. Denique pars uirtutis non mouebit totam reſiſtentiam nec quantouis tẽpore, nec quauis partẽ ſpatii, propter idẽ inconueniens. *6. reg.*

V.g. ſi mouens, ut ſex, mouet reſiſtẽtiã, ut quatuor, per horam, & milliare, uirtus ut tria, non mouebit eandem reſiſtentiam ut quatuor, nec per minimam partem ſpatii in quouis tempore: quia minus nõ mouet maius.

Ponit autem unum inconueniens, quod ſequeretur ex hoc, puta, quod unus ſolus homo traheret nauim. V.g. ſi diuidatur uirtus, & ſpatium ſic. Centum homines trahunt nauim per centum milliaria centum horis. ſi regula eſſet uera, centeſima pars uirtutis puta unus homo, traheret totam nauim eodem tempore per centeſimam partem ſpatii, nempe per milliare: quod eſt impoſſibile. *Ratio ab exemplo.*

Ex hoc ſoluit ſophiſma Zenonis. Zeno enim dicebat quod quilibet particula milii etiam minima faceret ſonum in aere, quia totus modius granorum ſimul facit ſonum. Hoc non ualet: quia quamuis eũ toto medio faciat, id eſt, quia uincit reſiſtẽtiam aeris: at per ſe non uincit. *Sophiſ. Zenonis ſoluitur.*

Vnde docet, quod pars in toto facit aliquid, quod ſeparata non faceret. quia dũ eſt in toto, unum facit actu cum ipſo, nec per ſe eſt, niſi in potẽtia. Idem dici poteſt de parte quantis alterius corporis. *No. 1.*

Hinc poteſt ſumi regula affirmatiua; quod *No. 2*

quod id uerum habet. Quando pars uirtutis adhuc uincit totam reſiſtentiam. v.g. ſi mouens, ut decem, mouet reſiſtentiam ut quatuor per horam, & per milliare; dimidium uirtutis, ut quinque, mouebit eandẽ reſiſtentiam, ut quatuor, eodem tempore per dimidium, aut duplo tempore per idẽ milliare. Idem de aliis partibus ſecundum quamlibet proportionem.

Si uero duo, & utrumque. Tex. XXXVIII.

7. reg. Septima regula eſt. Si aliqua uirtus mouet aliquam reſiſtentiam, per aliquod tempus, & per aliquod ſpatium & iterum alia æqualis uirtus æquali tempore, & ſpatio mouet æqualem reſiſtentiam: tunc compoſitum ex duab. uirtutibus mouebit compoſitum ex utraq; reſiſtentia per idem ſpatium eodem tempore.

V.g. Si uirtus, ut tria portat duo pondera per horam, & per milliare: & altera ſimilis uirtus, ut tria, portat alia duo pondera æquali tempore, & ſpatio: tunc utraque uirtus, puta, ut ſex, portabit utranque reſiſtentiam, ut quatuor, per unum milliare, & una etiam hora.

Num igitur ſic eſt in alteratione.

Reg. fere eadem de aliis motibus alteratiue, & augmentatiuo. Quæritur, an ita ſit in aliis motibus, puta, augmẽtatione, & alteratione. Sunt enim in eis etiã quatuor, quod alterat, ſeu quod auget: & quod alteratur, ſeu augetur: tempus etiã in quo ſunt alteratio, & augmentatio: & loco ſpatii in augmento eſt ipſum quantum maius, aut minus: in alteratione autẽ magis, & minus formæ. Conſtituitque aliquot regulas fere ſimiles.

Prima eſt. Si aliquod alterans, uel augẽs mouet alterabile, aut augmentabile in aliquo tempore, in duplo tempore duplum
1 alterabit, aut augebit: & hoc eſt, quod dicit (duplum in duplo.)

2 Secunda. Virtus dupla in æquali tempore alterabit, aut augebit duplum: & hoc eſt, quod dicit, (aut duplum in duplo.)

3 Tertia eſt. Si uirtus aliqua auget, aut alterat mobile in aliquo tempore: eadem uirtus dimidium faciet in dimidio tempore: & hoc eſt, quod dicit, (dimidium in dimidio.)

Quarta eſt. Si uirtus alterat, aut auget mobile in aliquo tempore ſecundum quãtitatem, uel qualitatem aliquam: medium 4
uirtutis mouebit ſecundum dimidiũ quãtitatis, aut qualitatis in eodem tempore: & hoc eſt, quod dicit, (aut dimidio dimidium.)

Excludit etiam regulas duas negatiuas, 6. & 7
ſicut in motu locali. Si enim uirtus dimidia ſit, nõ mouebit, ſi fuerit minor, quam reſiſtentia, tam in alteratione, quàm in augmentatione, ut dictum eſt de pondere in motu locali.

An regulæ hæ uniuerſaliter habent uerum. Quæſt. V.

1. arg. Non eſt modica difficultas, quæ in examine harum regularum poſita eſt: breuiter tamen attingã ea, per quæ ipſarum ueritas appareat. Eſt autem in oppoſitum argumẽtum primũ: Intelligentia mouet cœlum tanto tempore: & tamen non poteſt ſumi aliqua pars huius uirtutis, quæ cœli partem moueat, eo quod uirtus iſta indiuiſibilis eſt, cũ ſit incorporea: ergo rem habet locum in huiuſmodi uirtutibus regula.

Secundo. Sequeretur, quod id, quod 2
non poteſt moueri per aliquod ſpatium moueretur per ipſum. Patet. Sit homo, qui per centum milliaria non poteſt mouere, poteſt tamen per unum, & ferre unã libram. Eſt argumentum. Ille unam librã poteſt per unum milliare portare: ergo cẽteſimam partem poterit per centum milliaria portare: quod eſt impoſſibile. Præterea. Non ualet, quod ſi per ſtadium poteſt, aliquis lapidem iacere, quod decimam illius partem poſſit per decem ſtadia iacere.

Tertio, contra primam regulam, ſecun 3
dum quam eſt uerum: quod ſi uirtus, ut octo, poteſt quatuor pondera portare per ſtadium: quod eadem uirtus portabit duo per duo ſtadia eodem tempore: & ſic erit motus in duplo uelocior. Eſt contra hoc

argu-

argumentum. Velocitas motus conſiſtit in exceſſu uirtutis ſupra reſiſtentiam; ergo proportio uelocitatis duorum motuū conſiſtet in proportione exceſſuum: ſed uirtutis, ut octo, exceſſus ſupra quatuor, ē tantum quatuor: exceſſus autem ſupra duo eſt, ut ſex. ſed hi exceſſus ſunt in ſex qui altera propoitione: ergo & unus illorum motus non in duplo, ſed in ſexqui altero erit uelocior altero.

Ad 1 *Sol. Aue.* Circa argumētum primum Auerroes com. 35. dicit, has regulas habere locum tantum in uirtutibus motiuis corporeis, non autem in incorporeis, eo quod in his non eſt proportio unius ad alteram, quia ſunt indiuiſibiles: nec uirtutis ad reſiſtentiam, quia reſiſtentia eſt in corpore: At indiuiſibile non eſt in proportione ad diuiſibile. Quod ſi quæras ab Auerroe, quare una uirtus uelocius mouet, quam altera, & in tanta proportione uelocius, cū nulla ſit proportio inter ipſas uirtutes incorporeas? Reſpondet, quod hoc eſt ex eo, quod una uirtus, & intelligentia eſt nobilior altera.

Reijcitur ſol. Auer s ratio contra Auer. Sed mihi nōn placet iſta ſententia. Primo. quomodo una eſt nobilior altera, niſi excedat illam in nobilitate. Quod ſi excedit, iam aliqua profecto diuiſibilitas eſt. pura, illius, in quo excedit, & alius, in quo non.

2 Præterea. Vbi eſt motus, & determinatus motus, ibi eſt uirtutis, & reſiſtentiæ aliqua proportio: at motus cœli ab intelligentia eſt determinatus, ut non poſſit eſſe uelocior: ergo ibi eſt proportio inter mouens, & motum.

3 Præterea Quia ibi eſt actio, & paſſio: ergo & proportio agentis, & patientis.

Sol auth. No. dupliceem quātitatem molis, & uirtutis. Reſpondetur ergo, quod quantitas duplex eſt. Altera propria, quæ eſt molis, & dicitur quantitas corporea, & dimenſior quę tantum rebus ineſt corporeis; & ſecundum hanc ſumitur proportio aliqua. Eſt alia quantitas uirtutis, ſecundum quā unum eſt perfectius alio, tanto plus, minusue. Similiter una qualitas alia eſt intenſior, & remiſſior: & ſecundum hanc etiam proportio eſt. Dicimus enim, calorem unum duplo intenſiorem altero: & huius generis quantitatem, diuiſionem, ac proportionem etiam in ſubſtantiis indiuiſibilibus finitis inuenire poſſumus: & ſecundum hanc etiam ueritatem habēt regulę Ariſtot.

Nota in quo differat quātitas unitatis, & perfectionis a quātitate intenſionis. Nota tamen, quod non ſic una intelligentia, & ſubſtantia eſt perfectior alia, ſicut calor intenſus perfectior eſt remiſſio. Hi enim calores ſunt ſpeciei unius: at illæ perfectionis non ſunt tamen unius generis: & ita habent gradus in genere, & proportionem in genere, ſecundum quam una eſt perfectior ſubſtantia quam altera. Et ſic ſoluitur argumētum primum. Sunt enim tales uirtutes indiuiſibiles mole, ſed non uigore, & perfectione graduali.

Ad 2 Ad ſecundum, omiſſis aliorum reſpōſionibus, dico duo. Alterum eſt, quod loquitur Ariſtoteles de uirtute motiua ſola, & ſimiliter de reſiſtentia. Declaro. Non eſt idem mouens, & uirtus motiua pura: cum enim equus mouet pondera, equus non eſt uirtus motiua pura, ſed ſimul habet reſiſtentiam. Nam corpus ipſius ei reſiſtit, & non ſolum pondus. Vnde fallacia eſt exiſtimare, ſola pondera eſſe reſiſtentiam. Similiter cum iacitur lapis, non ſolus lapis eſt reſiſtentia, ſed aeris denſitas, & raritas, quæ motiuæ uirtuti reſiſtunt. Vnde cum lapis multum minuitur, creſcit potius reſiſtentia: nam minus ei cedit aer.

Debet igitur per mobile intelligi totā reſiſtentiam, ſiue proueniat ex mouente, ſiue ex medii denſitate, ſiue ex ipſo pondere: & per mouens oportet etiam intelligere ſolam uirtutem motiuam, non mixtam cum reſiſtētia: & per ſpatium ſolam quantitatem abſque reſiſtentia: & ſic procedunt regulæ Ariſtote. nec argumentum quicquam facit contra ipſas.

Dico præterea alterum, quod adhuc ſupponit Ariſtote. quod medium ſecundum ſolam diſtantiam non reſiſtit, niſi ratione denſitatis maioris, uel minoris: hoc autem debet computari cum mobili, & reſiſtentia. Hoc autem pacto facile eſt intelligere rationes, & regulas haſce.

Ad 3 dub. unde petatur proportio in uelocitate motū. Ad tertium argumētum petit difficultatem: in quo conſiſtat proportio uelocitatis motuum, ut in cauſa. Quod eſt dicere: cum cognoſcatur, quanto unus motus ſit altero uelocior. Quatuor enim modis poſſumus dubitare. Primo: an proportio uelocitatis duorum motuum ſit eadem proportio, quæ eſt inter uirtutes motiuas

V. g. Mouet uirtus, ut octo, duo pondera: mouet uirtus, ut quatuor, duo etiam pondera: an motus prior ſit duplo uelocior, quia uirtus, ut octo, eſt dupla ad uirtutem ut quatuor.

Primò non ſumitur penes proportionem uirtutũ motiuarum.

Dico non ſic eſſe ſumendam proportionem uelocitatis motum.

Secundo: an penes proportionem reſiſtentiarum V. g. Virtus, ut octo, unũ mouet põdus: uirtus, ut quatuor, mouet duo pondera. an ille ſit duplo uelocior motus quia reſiſtentia eſt dupla ad reſiſtentiam, puta, duo ad unum. Dico, nec ſic eſſe ſumendam proportionem.

Secundò nec penes reſiſtẽtiã.

Tertio: an penes proportionem exceſſuum ſupra reſiſtentias. V. g. Virtus, ut octo, mouet unum pondus: uirtus, ut quatuor, mouet etiam unum pondus. Virtus, ut octo, excedit ſuam reſiſtentiam in ſeptem: uirtus, ut quatuor, excedit in tribus an ille motus ſit uelocior in tanta proportione, in quanta ſunt exceſſus: ſeptem. n. ad tria eſt proportio dupla ſex quitertia: dico nec ſic eſſe ſumendam proportionẽ.

Tertiò. nec penes proportionem exceſſus uirtutis ſupra reſiſten.tiã.

Quarto uero modo ſumitur penes proportionalitatem uirtutum ad ſuas reſiſtẽtias quod eſt dicere ut clare explicemus. Datis duobus motibus, conſiderat in qua proportione uirtutes excedant reſiſtẽtias ſuas: iterum conſidera, quæ proportio ſit inter illas duas proportiones. nam in hac erit unus motus altero uelocior.

Quartò proportio in uelocitate motuum ſumitur penes proportionalitatem proportionum uirtutum ad ſuas reſiſtentias.

V. g Sit uirtus, ut octo, mouens pondera quatuor: ſit etiã uirtus, ut octo, mouẽs pondera, ut duo, prior uirtus eſt in proportione dupla ad ſuam reſiſtentiã: poſterior uero ĩ quadrupla, puta, octo ad duo. Quia ergo proportio quadrupla eſt dupla ad duplam, & iſte motus erit duplo uelocior. Hoc autem modo infallibiliter inuenies proportionem uelocitatis motuum: ſi tamen cognoſcatur, in qua proportione ſit una ad aliam: & ſic patet ſolutio argumẽti Non enim illo modo eſt ſumenda proportio uelocitatis motuum, puta, penes proportionem exceſſuum, ſed modo, qui dictus eſt. Hæc de libro ſeptimo.

FINIS LIBRI SEPTIMI.

IN OCTAVVM LIBRVM PHYSICORVM.

Caput Primum.

Vtrum autem factus eſt aliquando motus. Tex. I.

Inſtitutũ Ariſ. in hoc libro

NVNC tandem Ariſt. de
primo motus princi-
pio tractat, ac qualis
ſit motus primus, mo-
tor primus, ac mobile
primum differre aggre
ditur hoc ultimo Phyſi
cæ auſcultationis libro. Prius tamen diffi
cilem quandam determinat quæſtionem
de motus ſempiternitate, ex qua, quæ di-
cenda ſunt poſtea, pendent.

Qõ. quã. i. tractat Ari. An motus habuerit princip.

In principio igitur quæſtionem ipſam
proponit, quæ talis eſt. An motus princi-
pium habuerit ita, ut non eſſet ullus ante
motus: & fine ſimiliter ſit habiturus ita,
ut aliquando nullus ſit futurus motus: an
non ſic, ſed ſemper fuerit, & ſemper futu
rus ſit: nec ſit generatus in totum; nec cor
rumpendus totus unquam; qui quidem
motus ſit, uelut uita immortalis rebus hi-
ſce naturalibus, & mundo huic ſenſibili.

Motus ceu uita rerum

Attende, quod motum hunc dicit eſſe
ueluti uitam, quia, ut notat Simplic: non
eſt prorſus uita: non enim omnia natura-
lia uiuunt, ſed quæ motus actiuũ habent
1 principium intrinſecũ, ut alias diximus:
Sed aliquo modo motus hæc uita dicitur,
quatenus intrinſecus eſt rebus naturalib.
2 Adde etiam, quod licet in particulari
non ſit uita huic, uel illi rei naturali: tamẽ
toti mũdo in generali eſt ueluti uita, qua
tenus in eo ſunt, & quæ mouent, & quæ
mouentur. Non eſt tamen omnino uita,
quia mundus totus non eſt unum compo
ſitum per ſe, ut animal quoddam: ſed unũ
eſt ordinata aggregatione.

Dub. de quo motu hic quærat Ariſtot. Auer.

Circa hanc quæſtionem Ariſtotelis, du
bium eſt, de quo motu procedat. Auer-
roes enim in Com. 1. citat Aui. Alphara. &
Auempa. Arabes Hiſpanos dicẽtes, hic A-
riſt. non loqui de motu aliquo uno, & cõ
tinuo: ſed in genere de motu ita, ut dubiũ
ſit, an motus ſemper fuerit, & ſemper futu
rus ſit, ſiue ſit unus, & idem, ſiue alius, &
alius motus, & mutatio.

Rõ Aue.

Auer. uero hoc recipit: ſed quod ſermo
ſit de uno motu continuo, qualis eſt pri-
mus cœlorum motus. Ratio ipſius eſt:
quia aliter rationes, quas inducit Ariſt. eſ
ſent diminutæ, quia non probant, quod
ſit motus ſempiternus continuus, niſi id
eſſet in quæſtione ſuppoſitum.

At mihi non placet iſta expoſitio. Vn-
de melior eſt ſententia Arabum, quæ qui-
dam eſt communis, & Simplicii expreſſa,

Sent. cõ. Simp. D. Th. & Arab.

& S. Th. Et rõni huic fauet. Primo ex ipſa
met quæſtione, quæ uniuerſaliter propo-
ſita eſt de motu omnium naturalium. Se
cũdo ex ipſa prima ratione, qua probatur
pars negatiua de pluribus motibus, nõ de 1. ratio
uno continuo. Tertio, quia inferius per 2
hoc principium commune uenit ad pro- 3
bandum in particulari unum eſſe motum
primum ſempiternum. Quarto, quia hæc 4
eſt methodus bona, ut ab uniuerſalib. ad
particularia progreſſus fiat.

Ad rõnẽ Aue.

Nec ratio Auerroes quicquam ualet;
nam ea his rationibus non concluditur,
eſſe motum continuum ſempiternũ: hoc
enim aliis uiis inferius probatur.

Eſſe igitur motum, omnes affirmant.

1. in quo oẽs naturales conueniebãt circa qq. ſ motum eſſe

QVæſtione propoſita, aliorum ſen
tentias circa ipſam proponit. Ac
primo ponit id, in quo omnes
conueniebant, poſtea id, in quo
erant diſcordes. Omnes ergo naturali-
ter loquentes in hoc concordes erant,
nempe motum eſſe. Quod duplici ſigno
oſten-

oſtendit. Primum eſt, quia mundum faciūt, id eſt, de mundi cōſtitutione loquuntur, ſit ne in tempore, an non: quod quidem non periiſſent, niſi motum eſſe exiſtimaſſent. Alterum eſt: quia tractat de generationibus, & corruptionibus, quæ quidem ſine motu, & alteratione præcedenti non ſunt.

Nota. Attende, quod dixit, hos Philoſophos naturaliter loqui: quia qui motum negāt ut diximus in libro primo, non ſunt Phyſici, nec naturales: quia natura eſt motus principium. In hoc igitur naturales concordes erant.

Nota. In quibus uerbis, ut notat Simplic. reſpondet tacitæ obiectioni, qua poſſet quis ipſum redarguere, quare de ſempiternitate motus diſſerat, & non primum ſtatuat, motum eſſe reſpondet: id ab omnibus cōceſſum eſſe. Sed mihi uidetur, quod hæc uerba nulli obiectioni reſpondeant. Iam enim libro tertio excluſa fuit obiectio talis. Poſtea uero proponit id, in quo Philoſophi concordes erant: at quamuis in motu non differant, uarii tamen ſunt in eius ſempiternitate. proponit autem tres ſententias Philoſophorum. Prima fuit eorū qui infinitos poſuerunt mundos: quales fuerunt Democritus, Leucip. Epicur. Hi enim motum ſempiternum ponūt: quod patet ex eo, quod non ſimul mundos ponebant, ſed unum generari ex alio ita, ut ſit perpetua ſeries mundorum generationū ex quo ſequitur, quod motus ſit ſēpiternus. Nam generatio non eſt ſine motu, & alteratione aliqua.

2. Vnum fuiſſe mūdum, & illum æternum Secunda opinio eſt eorum, qui unum mundum ponebant. Et debet addere, & ſemper fuiſſe, & fore, nam hæc litera mā ca uidetur & ita exponit Simplic. & Themiſt. Hæc Sententia eſt Ariſto. qui unum mundum, & eundem ſempiternum facit. Nonnulli etiam, ut Simplicius, Platoni quoque tribuunt. ſed uerius eſt in contraria eum fuiſſe opinione, ut alias aſſerunt.

3. Vnum mundum & non ſēpiternum Tertia ſententia eſt eorum, qui mundum unum, ſed non ſemper fuiſſe poſuerunt: quales Anaxagoras, & Empedocles; & hi duo ſecūdum rationem de motu dixerunt, id eſt, quod dicebant de mundo, dicebant de motu. Qui enim ſempiternū unum mundum dicunt, pariter etiā motum ponunt ſempiternum: qui uero mundum non ſempiternum ponunt, pari etiā ratione motum non ſempiternū ponunt.

Nota. Notandum uero quod Empedocles dicitur fuiſſe de nouo mundū, quia quāuis infinities generatum, & corruptum dixiſſet: tamen ponebat tempus, in quo non erat, puta cum chaos durabat. At Democritus non ponebat nec inſtans, in quo nō eſſet aliquis mundus.

Præterea iſte diuerſos mundos dicebat ſubſtantia. Empedocles uero nō niſi unū. Hæ igitur ſunt tres opiniones circa motus æternitatem.

Si igitur cōtingit aliquando nihil moueri. Tex. II.

Dupliciter contingere poterat mundum non eſſe, & poſtea incæpiſſe Tertiam opinionem impugnaturus, qua motum aliquando non eſſe poſſe dicitur, diſtinguit dupliciter accidere motum aliquando non eſſe ſed incæpiſſe. Vno modo, ut dixit Anaxago. nempe, quod mundus factus fuit de nouo tamen præceſſit chaos tempore infinito quieſcēs, ex quo ipſa mēs, & Deus poſtea mundum, & motum fecit. 1

Altero modo, ut dixit Empedocles, q motus incepit eſſe, non ſic, ut ante nullus fuerit. fuit enim alius, & alius motus, ſed quod poſt longam quietem talis motus erat. Ponebat enim motum duplicem, & cum ex mundo per amicitiā fiebat chos, & tunc ex multis fiebat unum. & cum per litem ex chao fiebat mundus, & ex uno multa fiebant, puta, corpora ipſa naturalia. At quietem ponebat in ſpatiis intermediis, puta, dum erat chaos, & dum erat mundus. 2

Allegat autem quædam ipſius carmina, quorum ſenſus hic eſt. Eatenus fit motus, quatenus ex multis unum, uel ex uno multa fiunt, & mutantur. id eſt, ex chao mundus. & ex mundo fit chaos. & ſic res non habent firmitatem. at in hoc habent conſtantiam, & firmitatem, q nunquam prorſus pereunt, ſecundum circulum inuariabilem redeunt.

Ex hoc colligit Ariſtote. quod ponebat quietem. nam dicere, (quatenus mutantur.) denotatur, quod ex uno in aliud eſt mutatio. & ita ex quiete unus termini ad aliud mutatio eſt.

Dices.

Dices.cur qui motum de nouo factum ponunt.neceſſe eſt, aut cum Empedocle, aut cum Anaxagora dicere nã datur aliud medium. puta, quod ſic incœpit motus, quod nec alius mo us, nec quicquam.nec chaos præfuit.ſed ſola efficiẽs cauſa,quod nos Chriſtiani faremur?

Reſpõdeo quod hoc omiſit Ariſto. ſupponens unum ab antiquis cõceſſum, ꝙ ex nihilo nihil fit, ſed ex aliqua materia & ꝓpter hoc deceptus fuit, ut poſtea dicemus.

Conſiderandum igitur de hoc. Tex. III.

Quantũ ſit utilis cognitio huius qq. & ad res phyſ & metaph.

Propoſitis aliorum ſententiis,dicit eſſe ad modum, utile, hoc diſcutere. & hoc maxime eſt utile ad duo. Alterum eſt, ad ſcientiam naturalem. Alterum eſt,ad ſcientiam de primo principio,qui Deus eſt,quæ ſcientia pars eſt Metaphyſicæ.

Dices.quomodo hoc eſt utile ad philoſophiam naturalem?Reſpondet Simplic. quia data motus ſempiternate, Phyſicus colliget eſſe quoq; quædam entia naturã ſua ſempiterna, puta cœleſtia corpora; & quædam alia corruptibilia. Eſt etiam hoc utile ad cognitionẽ primi principii, quia motus eſt uia maxime apta ad indagandã ſempiternitatẽ ipſius primę cauſę Si enim motus æternus eſt, & ipſa cauſa erit ſempiterna.

Incipiemus autem primum ex definitis. Tex. IIII.

1. ratio pro æternitate motus fund. mobile dẽt præexiſtere motui.

Motus æternitatem rationibus probare intendit. At ꝓ prima præmittit unum principium. puta, mobile ſecundum motum præcedit illũ motum,quo mouetur. ut prius eſt,quod poteſt deambulare, quã ſi deambulatio.prius cõbuſtibile, quam quod cõburatur. Hoc autem principium dupliciter oſtendit. Primo ex motus definitione, à qua probationis ſumit exordium Motus eſt actus mobilis ut mobile eſt. ergo mobile debet exiſtere ante actum ipſum, qui motus eſt. Vt enim actui præſupponi ut potentia: ita motui,qui actus eſt, mobile præſuppõitur,quod eſt in potentia.

Secundo probat ex communi conſenſu,etiam ſecluſa motus definitione.ut patet per ſpecies motus, & mobilis. Oportet enim præcedere alterabile, ut ſit alteratio. & mobile localiter, ut moueatur.& combuſtile,ut comburatur & ſic de aliis. Mobile igitur ſemper motum præcedit.

Ergo & hæc neceſſariũ eſt. Tex. V.

Vis rationis Ariſ.

Ex hoc principio facit argumentum. Detur ille motus primus, qui erit ſi incœpit eſſe motus. tunc mobile debuit illum præcedere. Pero, uel mobile illud fuit factum per aliam mutationem, uel non,ſed ſempiterno præceſſit, & poſtea motum fuit. nõ enim datur mediũ inter iſta ſed neutrũ dici põt, ut probabitur. ergo motus nullus eſt primus, nec incœpit.

Si igitur factum eſt. Tex. VI.

Mobile non eſſe factum.

Reprobat priorem partem argumẽti,& probat, quod non ſit factum mobile. Si enim factum eſt, per aliquam mutationem factum eſt hãc autem per principium debuit præcedere mobile,& mutabile,quod ſi factũ eſt, erit alia mutatio, & de hac erit idem proceſſus,& prætereã iã ille motus primus nõ erit primus, cũ ſit prior alia mutatio; & motus.

Si autem quæ ſunt, ante erant. Tex. VII.

Mobile non præceſſit ſine motu æterno tempore

Reprobat alteram partem,puta, ꝙ præceſſit mobile æternũ ſine motu. Dicit,quod hoc irrationabile uidetur etiam iis, qui nihil didicerũt id eſt, etiam iis, qui ſolo intellectu utuntur abſq; habitu ſcientię,quia(ut dicit Simplicius,)cũ ſit mobile æternum, & etiam mouens,non poterit aſſignari ratio,quare modo,& non ante mouerit.

Vlterius probat Ariſtot. dicens, quod (parum progreſſis)Id eſt, qui iam aliquid didicerunt,ratio contra hoc apparebit, præſente mouente primo.& mobili. Et ſi aliquãdo eſt quies, aliquãdo eſt motus, neceſſe eſt dare aliquam cauſam quietis, quã ſtante,non erit motus.ergo ſi ad motum poſtea trãſitus ſit,precedet alia mutatio.

ratio, quia auſert cauſa quietis: ergo ante primũ motũ præceſſit alius: & iterũ quæ rã, quare iſta mutatio modo eſt, & nõ ante. & ſic erit ſemp̃ proceſſus infinitus. Quod autem aliqua debeat remoueri cauſa, ut ſit motus, probat. Nam quies eſt priuatio motus: at priuatio non eſt, niſi aliqua ex cauſa motum impediente.

Alia enim mouent ſingulariter. Tex. VIII.

2 ex parte mouentis. non poteſt incipere mouere quod non mouebat niſi per mutationem

CVm oſtendiſſet, non eſſe motum aliquando poſt quietem, niſi præcedente mutatione, & hoc probaſſet ex parte mobilis: nunc id oſtendit ex parte mouentis, ut notat Simpli. Et probat, quod tam in mouentibus, quæ ad unum determinata ſunt, ut ignis ad calefaciendum, & frigidum ad frigefaciendũ, nunquam accidit fieri ſine ipſorum mutatione, quam etiam in ipſis, quæ ad contraria determinantur, qualia ſunt agentia per intellectum, & ſcientiam. Nam ſicut frigidum non calefacit, niſi per ſui mutationẽ puta, quia recedit & abeſt, & ſciens non decipitur, niſi contrario modo ſe habeat, quam ſecundum ſcientiam: impoſſibile eſt igitur, quod agens aliquod quietem illam faciat, & poſtea motum, niſi mutetur ut dicit Auerro. ſaltem ex cõcupiſcentia una in aliam, qua uult mouere: non ergo erit ille motus primus.

Vnde facit argumentum generale, in quocunq; mouente: impoſſibile eſt, quod aliquid moueat, & aliquid moueatur, niſi ſint ſibi inuicem propinqua & proxima potentia: & ſi ſic ſe habent, profecto fieri etiam non poteſt, quin ſit motus.

Si igitur non ſemper mouebatur. Tex. IX.

Concludit tota 1 ratio

EX principio poſito in fine textus cõcludit argumentum. Si fuit illud mouens, & motũ ab æterno uel ſic erant, ut eſſent in potentia propinqua, ut unum moueret, alterum moueretur uel non. Si ſic, fuit motus æternus. Si uero non: ergo præceſſit alia mutatio, per quam unum aut utrunque ſibi inuicem eſſent propinqua, ſicut in relatiuis. Cum n. de nouo unum fit duplum ad alterum, præcedit mutatio in uno, aut utroque, ut ſic ſe habeant; Iſta in motiuo & mobili: quod præceſſit mutatio, iam non fuit iſte motus primus; & præterea, quia idem peti poteſt de motiuo, & mobili ſecundum illam mutationem.

Ad hęc autem prius, & poſterius. Tex. X.

2. ratio pro ſempiternitate motus a tẽpore.

ALteram facit rationẽ, qua motus ſempiternitatẽ oſtendit, quæ ſumitur a tempore. Ponit autem unũ principium: quod ubi eſt prius & poſterius, ibi eſt tempus: & ubi tempus eſt ibi motus eſt. Quia tempus, aut eſt motus, ut Antiqui putabant, aut numerus motus.

Ex hoc fit argumentum. Tempus eſt æternum, nec incæpit, nec deſinet: ergo & motus eſt æternus. Conſequẽtia enim certiſſima eſt. Antecedẽs uero dupliciter probat. Primo ex conſenſu omnium philoſophorum præter unicum Platonem. Illi enim tempus dixerunt non incæpiſſe: ob id Democritus dicebat, impoſſibile eſſe omnia fuiſſe facta, quia ſaltẽ tempus non potuit fieri. At Plato dixit, factum eſſe, quia dixit tempus ſimul eſſe cum cœlo, & ſimiliter dixit, cœlum eſſe factum: conſequitur ergo, quod tempus etiam ſit factũ. Aliqui uolunt defendere Platonem interpretantes ipſum: ſed parum refert nobis hoc: ſequamur modo Ariſtotelem, qui ſic ipſum exponit, quiq; eius optime mentẽ nouiſſe credendus eſt.

Si igitur impoſſibile eſt eſſe. Tex. XI.

Tempus non incæpiſſe. probatur ratione

IDem probat ratione. Quodlibet nunc temporis eſt ſimul principium, & finis: ſed impoſſibile eſt, quod ſi incæpit, aut deſinet tempus, quod quodlibet ſit principium, & finis, ergo tempus eſt æternum: quod ſi tempus eſt æternum, etiam erit motus. Minorem probat. Nam cum tempus non exiſtat, niſi ratione ipſius nunc, ſi inciperet tempus, utique illud nunc, quod incipit, non eſſet finis, quia non præceſſit aliud tempus, cuius eſſet

eſſet finis: ſicut nec ultimum eſſet principium, ſi non ſequetur tempus. Non enim reſpectu eiuſdem principium eſt, & finis: quod ſi uerum eſt, omne nunc eſſe huiuſmodi, profecto non incœpit, nec deſinet tempus.

Obiect. cõtra Ariſtot.

Dubitabis; Nam uidetur petere principiũ hæc ratio; debuit enim probari, quodlibet nunc eſſe principium, & finem: poſſet enim hoc negari, & dicere, quod ita ſe habet nunc, ut punctum: in linea autem datur primum punctum, quod non ſit finis; & ultimum, quod non ſit principium.

Solutio Auerr.

Reſpõdet Auerro. quod non eſt eadem ratio. Nam nunc non poteſt ſumi niſi in motu, ſicut nec tempus: Vnde ſicut ante quodlibet mutatum eſſe, datur motus: ita ante quodlibet nunc ſumptum in illo motu, datur tempus. Nam nunc reſpondet mutato eſſe: tempus autem motui, cuius & illud mutatum eſſe.

Reiicitur ſolutio Auerr.

Iſta reſponſio non ſatisfacit: & quia ex hoc non habetur, niſi quod ante quodlibet nũc ſumptum in motu, eſt tempus, & motus. Hoc tamen non ſufficit facere motum, & tempus æterna, nec incœpiſſe. Nã quàmuis motus, & tempus finita ſint, adhuc tamen ante quodlibet mutatum eſſe, eſt motus: & ante quodlibet nunc ſumptũ in mutato eſſe, eſt motus.

Solutio D. Tho.

Propterea melius ſoluit D. Thomas, ꝙ nunc omne eſſe principium, & finem ex eo probatur, quod ubi eſt prius & poſterius, ibi eſt tempus: ſi ergo datur primum nunc, quod non eſſet finis, tunc prius illo nihil eſſet: ergo eſſet tẽpus: nam qui dicit prius, dicit tẽpus. Similiter, ſi daretur ultimũ poſt illud, ſeu poſterius nihil eſſet: igitur iã tẽpus: nã poſt, & poſterius dicũt tẽpus: & ſic non poteſt eſſe nunc, quod non ſit principiũ, & finis, id eſt, ꝙ non antecedat tẽpus, & quod non ſequatur tempus.

Eadem autem eſt ratio, & de eo. Tex. XII.

Motum non habere finem.

Quia in priori ratione ſolum oſtenderat, motum non incœpiſſe, quia ſemper dabitur motus, & mutatio prior motu primo: nunc oſtendit eadem ratione poſſe probari, motum non habere finem, quia dabitur mutatio poſterior ultima.

Suppoſitio.

Et ponit principium aliud. Nam ſicut motum antecedit mobile; ita etiam poſt motum eſt mobile: ut poſt dealbationem manet corpus: & poſt combuſtionem combuſtibile, i. ſubiectum mutationis. Similiter in actione, poſt motionem manet motiuum, & poſt actionem manet actiuum.

Et ipſum autem corruptibile. Tex. XIII.

Neceſſitatio.

Facit argumentum modo. Si poſt ultimum motum manet ipſum mobile, & motiuum: cum iſta corruptibilia ſint, alia mutatione corrumpentur: ergo mutatio poſterior ultima. Iterum poſt hanc mutationem manebit mutabile, & ſic alia corruptione corrũpetur: tum ſic infinitus proceſſus. Nec reprobat aliam partem, quod illud mobile ſit incorruptibile, & duraturum ſempiternum, quia eſſet ponere motum. Nam cũm mobile ſit, & motiuum: erit aliquãdo motus; ſicut a principio. Ex his concludit, ꝙ motum dicere incœpiſſe, & deſiniturum, eſt ſimile figmento, id eſt, eſt dictum, & non ratione probatum.

Caput ſecundum.

Similiter autem, & dicere. Tex. XIIII.

Contra Empedoclem.

Conuertit ſe contra Empedoclem dicens, eſſe etiam figmẽtum, quod dicit Empedocles, nempe, quod dat iſta quies, & motus per litem, & amicitiam, quia ſic res apta eſt fieri. Et hoc non probat, ſed ſumit tanquam principium. Si enim peteres: quare modo eſt quies, & non his, uel è contra; Dicebat, quia ſic eſt natura rei: nec amplius cauſam reddat. Hoc autem dicit Ariſtoteles eſſe figmentum, & abſque ratione aſſertum.

Fortaſsis autem, & unum principium. Tex. XV.

Contra Anaxagoram.

Poſtquam refutauit Empedoclem, modo refutat Anaxagoram: & dicit, quod fortaſſe iſti, qui unum principium ponunt, ut Anaxagoras, eadē ratione utuntur; puta, quod chaos fuit ab æterno, ſed motus tempore factus eſt, non alia ratione, niſi quia talis eſt natura rei, ut ſic fiat. Hoc reijcit Ariſt. duplici ratione. Prior eſt. Natura eſt cauſa ordinis, & rationis, ac proportionis, at quod chaos ęterne quieſcat, & poſt moueatur, nullus eſt ordo, nulla proportio: ergo impoſſibile eſt, quod talis ſit natura rei. Maior eſt certa ipſa experientia, quæ naturam ordinate in ſuis operibus omnibus procedere oſtendit: ut patet in cœlorum motibus, in elementorum diſpoſitionibus, in animalium cæterorum generationibus. Minor probatur: Quia infiniti ad finitum nulla ē proportio, & ob id nec ordo.

Nota ex Aueri melius aſſignari cauſã incæptionis mũdi Diuina uoluntate.

Vbi Auerroes fatetur authores ſuæ legis Sarracenos melius dicere, quam Anaxagoram: quia non rei naturam, ſed in diuinam referunt uoluntatem, quod mundum incępit eſſe in tēpore, qui operatur, ut uult: ſed hoc examinabitur poſterius.

Poſterior ratio eſt. Opera naturæ, aut ſemper eueniunt, aut ſi aliquando deficiūt id fit ob aliquam cauſam, ut notum eſt. Diximus enim quod effectus naturæ, aut ſunt ſemper, aut frequenter. At quod motus tempore incæpit poſt infinitum tranſactum, non eſt huiuſmodi: ergo non eſt opus naturæ: non ergo cauſa huius naturæ tribui poteſt.

Quare melius eſt, ut Empedocles.

Comparatur ſententia Empedocl. cũ ſententia Anax.

Empedoclem comparat Anaxagoræ in hoc: dicitque melius dixiſſe Anaxagorã ipſum Empedoclem. Hic enim ab ęterno poſuit mundum modo quieuiſſe, modo eſſe motum, & ſic tali uariatione ſemper ſe habuiſſe: in quo ordo quidam eſt, puta, quod tempore æquali ſit motus, alio uero æquali quies: & ſic ſemper. At etiam in hoc reprehendit ipſum unica ratione. Philoſophus non debet quicquam aſſerere, quod non demonſtratione, aut ſaltem inductione oſtendat: at Empedocles illius, quod dicit, nec cauſam, nec inductionem aliquam adfert: ergo reprehenſione dignus eſt, nec ut Philoſophus procedit.

Minorem probat. quia utitur lite, & amicitia pro cauſis, hæ autem non ſufficiunt nam litis, & amicitiæ eſt congregare, & diſgregare. Et hoc quidem inductione poteſt oſtendi. Nam homines amicitia congregantur, lite ſeparantur, & ita in mundo. At quod tanto tempore ſit congregatio tanto diſgregatio, hoc non inductione colligitur, nec huius cauſa ſufficiēs eſt lis, & amicitia. Oportebat ergo cauſam huius aſſignare, quod non fecit Empedocles.

Omnino autem exiſtimare.

Excluditur ſolō q̃ adferri poſſet.

Excludit reſponſionem. Poſſet quis dicere. Eorum, quæ ſemper ſunt, nō eſſe aſſignandam cauſam. Imo ita fecit Democritus, qui cauſas eorum quę aliquādo sūt, dedit, eorū uero, quæ sēper ſunt, noluit dare. Ad hoc reſpondet, ꝙ non bene fecit. Nam quamuis aliqua cauſam nō habent eorum, quę ſemper ſunt, ut prima principia, ſiue incomplexa, ut Deus, ſiue complexa, ut propoſitiones immediatæ. † tamen multa ſunt ſemper, & perpetua, quæ tamen cauſam habent. ut triangulum habere tres angulos æquales duobus rectis, ſemper eſt. at cauſam habet, & huiuſmodi multa. Debuit igitur aſſignari illius, quamuis perpetui, cauſa; quod non eſt factum ab ipſo Empedocle.

† uide 2. de gen. anim. ca. 4.

Contraria autem his non difficile. Tex. XVI.

Soluit Ariſt. rōnes, quibus pbari ſ motum cœpiſſe.

TRiplici uia, ut notat Simplici. ſtabilitur aliquod problema. Prima eſt, adducere demonſtrationes pro ipſo. Altera eſt aliorum ſententiam reprehendere, & inſufficientiæ arguere. Tertia eſt ipſorum ſoluere rationes. Cum autem Ariſtoteles circa motus æternitatē duo priora præſtitiſſet: nunc tertium exequitur. Ac tres rationes, quibus motum incœpiſſe poterat probari, ſoluit; prius tamen ipſas proponit: quarum prima eſt.
1. Ratio. Omnis mutatio eſt a contrario in contrarium: at nulla mutatio quæ a contrario in contrarium fit, infinita eſſe poteſt, cum cōtraria finite inter ſe diſtent, ergo non pōt eſſe mutatio infinita, & ſic æterna.

Amplius uidemus. Tex. XVII.

2 SEcunda ratio eſt experientia. Aliquid de nouo mouetur, cum tamen de nouo ſit motus in illo, & non ante fuerit ut cum lapis, aut ignis mouetur. ergo poteſt uniuerſum de nouo moueri, nullo in præcedēte motu. non ergo, ſi motus incipit ſtatim dabitur motus prior primo. Quod ſi non poteſt de nouo incipere motus in aliquo: ſequitur, quod quæ mouentur, ſemper mouentur: & quæ quieſcunt, ſemper quieſcunt: quod non eſt.

Multo autem magis quod tale eſt.

QVia reſpōſio in promptu erat ad argumentum ſecundum, puta, quod quamuis aliqua inanimata de nouo moueantur: non tamen motus abſolute incœpit eſſe: quia nō mouetur niſi aliquo extrinſeco moto, cuius motus præceſſit, quod in uniuerſo dici
3 non poteſt. Ob id facit tertiam rationem magis apparentem in animalibus. Animalia enim mouentur a ſe, cum ante quieſcerent, & non moto aliquo extrinſeco: unde non fuit alius motus præcedens in alio ergo ita erit in toto mūdo, quod mouebit a ſe poſt quietem non præcedēte alio motu. Quod enim in mundo paruo, puta e animali accidit, hoc etiā accidet in mundo magno, puta, ipſo uniuerſo. Hæ ſunt rationes contra motus æternitatem. Addit, quod ſi mundus totus poteſt a ſe moueri, etiam infinitum, ſi tamen infinitum moueri poteſt.

Horum igitur id, quod primum dictum eſt. Tex. XVIII.

INcipit ſoluere rationes; & ad primum reſpondet primo. Et notat bene Simpli. quod poſſet reſpondere facile concedendo, quod quamuis una mutatio non poſſit eſſe infinita, tamen in genere *Solutio 1.* poſſunt eſſe motus infiniti, unus poſt aliū hoc enim in preſenti ſufficiebat: Tamen non dat hanc ſolutionem: ſed reſpondet, quod etiam poteſt unus motus continuus eſſe infinitus. Ob id dicit ad argumentum, quod bene in hoc dicit, quod unus motus a contrario in contrarium non eſt infinitus, quāuis fortaſſe poſſit eſſe unus infinitus hoc modo: ſi ab albo in nigrum & iterum a nigro in album, & hoc ſiat perpetuus regreſſus in unico ſubiecto; ſicut cum chorda percutitur, tunc mouetur ſurſum, & deorſum, uel dextrum, & ſiniſtrum multiplicando motus, quod ſi hic eſt unus motus, illud non eſt abſolute uerum. Tamen ſi iſti ſunt plures motus, nec ſufficit unum ſubiectum, tunc bene procedit argumentum. Hoc tamen in præſenti non determinat, ſed dicit, quod ſat nobis ſit, quod eſt aliquis motus æternus, puta, circularis, quia non fit inter contraria, ut dicetur poſtea. Et ita falſum eſt, omnem abſolute motum eſſe inter contraria. De motu chordæ, & an motus reflexi continui ſint, poſtea dicere, mus.

Moueri autem id, quod non mouetur. Tex. XIX.

Soluitur 2.

RESpondet ad ſecundum, & dicit, Quod nihil prohibet in particulari moueri, quod antè non mouebatur; tamẽ hoc fit, quia aliud extrinſecum prius mouetur, ut dictum eſt.

Dubium. At dubium eſt, quare cùm ſit cauſa motiua ſemper, fit, ut aliquando moueantur *Solutio.* res, & aliquando non. Reſpondet, quod hæc quæſtio eſt eadem cum alia, puta, quã re quæ mouentur, non ſemper mouentur quæ quieſcunt, non ſemper quieſcãt: quæ tractanda eſt in capite ſequenti. Sat ſit modò argumento propoſito ſatis feciſſe, puta, ꝙ præceſſit motus in alio.

Maxime autem uidebitur. Tex. XX.

Soluitur 3.

SOluit tertiam rationem, in qua magis apparere difficultatem docet, eo, quod nullus uideatur motus exterior qui animaliũ motus ſit cauſa. Docet tamen, quod uerè eſt motus exterior. nã animalia mouentur eo, quod a continente moueantur. Continens autem, quod eſt aer, uel cœlum, uel exteriora iſta, mouent ea, quæ in animali ſunt, puta, corpus, appetitum, aut phantaſiam; quibus motis, animal mouet ſe: & ita re uera eſt. Si enim animal ambulat, prius appetitu alicuius exterioris eſt motum: imò intra ipſam ſunt mutationes neruorum, & aliorum, quæ non apparent: unde non eſt ille motus primus, cum mouetur exterius localiter.

Et ponit exemplum de dormiente, qui aliquando a ſe uidetur uigilare: & non ita eſt, niſi alio motu iterius facto, puta quod calor naturalis conſumpſit uapores occludentes meatus neruorum, & impedientes motum ſpirituum in celebro.

Dubium de animalibus, an ſint Principia actiua ſui motus.

Dicet quis: ergo iam animalia non ſunt principia actiua cuiuſque motus, cum ab extrinſeco moueantur. Reſpondet Ariſtoteles, uerum id eſſe animalia enim augmenti, & localis motus habent actiuum principium: non tamen aliorum omnium; imò ab iſtis rebus exterioribus patiuntur: caleſiunt enim, & frigeſcunt alimentum, cibum, & animalia recipiunt, ſimiliter a rebus exterioribus ſpecies, & cognitionem capiunt.

Vnde patet, quod cum animal ſe mouet, licet nõ appareat extrinſecus motor, tamen re uera eſt præcedens alius, & alii motus, antequam animal ſeipſum ſecundum locum moueat, & antequam ſe ipſum nutriat, & augeat.

An mundus cum motu, & tempore habuerit initium. Quæſt. I.

Occaſio quæſtionis.

QVamuis iſta difficultas nulla ſit apud nos Chriſtianos, qui fide certa, & quæ decipere nõ poteſt, tenemus, omnia facta a Deo in tempore, ſolumque ipſum eſſe æternum; tamen quia Ariſtoteles, & aliqui alii Philoſophi errantes in hoc, diuerſa ſenſerunt, & a ueritate inanibus argumentis depulſi ſunt, oportebit hoc contra ipſos diſcutere, & ipſorum rationes fallaces oſtendere. *Nota.* Nulla enim ratio, quæ contra fidem noſtram adducitur, uera eſſe poteſt, quia uero ueritas non repugnat. Quàmuis & res fidei ſupra naturalem ordinem ſint, non tamen ſunt contra ipſum: & hoc quidem oſtendemus nos in difficultate præſenti, Dei auxilio: quod *Nota.* quidem facere præcipit ſacrum Cõſilium Lateranẽſe tertium, Seſſione octaua, ſub Leone. x.

Ethnici Philoſophi in quatuor conueniebant nobiſcum.

Aduerte igitur imprimis, quod Ethnici Philoſophi circa præſens dubium in quatuor conueniebant cum his, quæ modò nos ſecundum fidem fatemur. Primum eſt: Aliquid præceſſiſſe, & fuiſſe ab æterno quicquid illud ſit: & hoc euidenter probatur. *1. Aliquod ens fuiſſe ab æterno.* Nam ſi nihil eſſet prorſus aliquando, impoſſibile profectò eſſet, aliquid poſteà eſſe. Nihil enim non facit, nec facere potẽ aliquid, nec idem ſeipſum.

2. Cauſã efficientẽ fuiſſe ab æterno.

Secundo conueniunt: Cauſam efficientem fuiſſe ab æterno. Non dico unam, aut plures ſed abſolutè, ſiue una & eadem ſit, ſiue alia & alia. Et hoc irrefragabiliter conuincitur, ut egregiè docet S. Tho. textu 4. ſiuè motus ab æterno po

batur,

ſtatur, ſiue non: Si enim motus eſt æternus, & debet motor ab æterno præexiſtere. Si autem motus incæpit, non utique incæpiſſe, niſi cauſa præexiſteret effectiua ante tempus, & motum imo profecto melius probatur æternitas, & poteſtas efficientis, ſi mundus incæpiſſe ponatur, quam ſi nõ incæpit, ut alibi oſtendemus.

3. Non omnia q̃ ſunt facta ſunt interitura.

Tertio conueniunt. Non omnia, quæ facta ſunt, eſſe in æternum deſtruenda. Dicunt enim duraturum mundum ſempiterno. Et in hoc partim nobiſcum conſentiunt. Dicimus enim nos, mundum duraturum in perpetuum, licet non cum motibus, & generationibus horum, ſed ſecundum partes principales, nempe cœlos, & elementa. Similiter homines reſurrecturos, & in perpetuum duraturos.

4. Genitũ eſſe mundum oẽs ante Ariſt. dicebant.

Quarto: Mundum eſſe genitum omnes antiqui Philoſophi ante ipſum Ariſt. poſuerunt, ut Anaxagoras, Democritus, Empedocles, Meliſſus, Plato cum cæteris; ſed ipſe Ariſt. omnium primus ingenitũ & æternum fecit: ut de ſeipſemet ait 1. de cęlo text. 102. Imo uero ab ipſomet Deo mundum fuiſſe factum aſſeruit Plato in Timæo una cum tempore, & duraturum perpetuo, ſicut & nos: & ante illum quoque Anaxagoras, factum eſſe a mente dixit, & infinito ante tempore mentem anteceſſiſſe, & poſtea mundum feciſſe, quẽ Deum haud dubie eſſe intelligebat.

5. In quo a nobis diſſident, dari aliquod æternum præter primũ principiũ.

At in quinto differentia eſt non ſolum nobiſcum, ſed inter ſe. Nam plerique eorum dicunt, non ſolum principium eſſe æternum, puta, efficiens: ſed etiam aliud præter ipſum Anaxagoras enim chaos, & materiam æternam ponit, ex qua producatur mundus. Alii æternos ponunt athomos ex quibus generatur, ut Democritus. Alii unum elementum. Alii plura elementa, Empedocles, &c. Aliqui etiam non unum, ſed plures, & infinitos, aiunt, genitos mundos, unum poſt alterum, ut idem Democritus Ariſtoteles autem (ut diximus) omnium primus, & qui illum ſequuntur, mundum ingenitum, & ab æterno ponit: Sic ergo inter ſe differunt. At noſtra fides ſoli Deo æternitatem concedit: omnia facta cum tempore docet.

Radix errorũ Philoſophorũ alia æterna præter Deum ponentium, qui nil putabant fieri poſſe ex nihilo ſed ex aliqua materia.

Radix autem errorum Philoſophorũ illa alia æterna, pręter Deum, ponentium fuit: quia nihil ex nihilo fieri poſſe putabant, etiam a prima a cauſa; ſed ex aliqua materia. Ob id autem mundum æternũ, aut materiam æternam, ex quã mundus in tempore fieri poſſet, conſtituebant: & ita fatetur Auerr. Com. 4. ubi id oſtendit, quod ex nihilo nihil fit: & dicit, uulgus exiſtimare, quod aliquid poteſt ex nihilo fieri: quia decipitur in duobus. Alterum eſt; quod putat uulgus, nihil eſſe, quod non uidet. Et quia aliquãdo experitur fieri aliquid uiſibile ex eo quod non uidet, putat ex nihilo fieri: quod tamen falſum eſt. 1.

Alterum eſt, quia putat eſſe potentiæ imperfectæ agere aliquid ex materia: cumque Deus ſit perfectiſſimus, nõ debet agere ex materia, ſed ex nihilo. Et decipitur (inquit) uulgus: quia agere ex materia, non eſt propter imperfectionem agentis, ſed propter naturam motus, & mutationis, quæ neceſſario inquirit ſubiectum. 2.

Nota contra Aue.

Sed profecto magis decipitur Auerro. Nam quamuis ex natura motus ſit agere ex ſubiecto tamẽ imperfectio eſt per motum, & mutationem agere. Et perfectius eſt, in actione a nullo alio extra ſe pendere: Et potius ipſe cum aliis Philoſophis ideo ſic exiſtimarent, quod uiderent homines, & artifices non niſi ex aliqua materia aliquid facere, & ex nihilo nil poſſe facere, & ita de Deo idem ſtulte putarunt, præterquam quod ex nihilo, tanquam ex cauſa efficiente, uerum eſt, nil poſſe fieri. at exiſtente cauſa efficiente, non fiunt ſimpliciter ex nihilo. ſ. ſed ex aliquo, a Deo, quamuis non ex aliquo, tanquam ex materia. Denique iſta fuit radix erroris omnium illorum Philoſophorum Ethnicorum alia ponentium æterna.

Quæ & quot ſint facienda in hac q̃ſtione.

At ut omnia iſta explanẽtur, faciemus quatuor. Primum oportet rationes Philoſophorum pręſertim Ariſtotelis, & ſequaciũ proponere pro ſuo errore. Secundo, aperire, quid fides dicat, & Ariſtotelem ac alios male ſententes Philoſophos redarguere. Tertio; ad quęſtionem reſpondere. Quarto: ipſorum ſoluere rationes fallaces.

1. Pars q̃ſtionis Aborum male ſentientium rõnes proponuntur.

Hęc autem ſunt fortiſſima argumenta ipſorum pro mundi æternitate, quę partim ex Proculo, partim ex Auerroe collegimus, omiſſis aliis multis, quia hęc pręcipua ſunt.

1. Argu. pro æternitate. Primo. Si Deus fuit ab æterno, & mundum non produxit, id petitur ſtatim: Aut potuit, & uoluit. aut nec potuit, nec uoluit: aut uoluit, ſed non potuit: aut potuit, ſed non uoluit: Si primum detur: profecto mundus fuit ab ęterno. Si uero alterum quod nec potuit, tunc nec uoluit, ſequitur, quod nec poſtea uellet, nec poſſet, & eſſet imperfectus, & perfectior poſtea. Si tertium, quod noluit, ſed non potuit; pariter eſſet id imperfectionis, quæ repugnat primo principio. Si quartum, potuit, ſed non uoluit, fuit inuidus: quia, cum poſſet bonum communicare, noluit id facere. Cum igitur nihil ex his dici poſſit. ſequitur, quod mundus æternus fuit.

2 Secundo. Cauſa in actu, ſimul eſt cum effectu in actu ſed Deus ab æterno fuit cauſa in actu. ergo debuit eſſe effectus in actu, puta, mundus. Quod ſi neges minorem. ſequitur, Quod Deus ſit in potentia cauſa, & potentia opifex. ergo factus eſt in actu ab aliqua cauſa in actu, quia omne potentia tale, fit actu ab eo, quod eſt tale actu. & ſic eſt mutabilis Et ulterius quæretur idem de illa alia cauſa, & dabitur proceſſus in infinitum, niſi perueniatur ad aliquam actu ab æterno, qua poſita, & mundus erit æternus.

3 Tertio. Deus eſt exemplar huius mundi. quia ad ipſius eſt productus ſimilitudinem. ſed exemplar eſt æternum. ergo & ipſum exemplatum. ſunt enim correlatiua ſimul.

4 Quarto. Omne id, quod producit effectum modo, & non ante, aliam habuit proportionem modo ad effectum, quam non habuit ante. Si ergo Deus de nouo produxit mundum, ergo de nouo habuit aliquam proportionem, quam ante non habuit. ergo eſt mutatus. quod ſi non, ſecundum locum, ſaltem ſecundum concupiſcientiam, & uoluntatem quã de nouo habuit producendi mundum.

5 Quinto. Perfectiori modo ſe habet cauſa cum eſt actu, quam cum eſt potentia. ſed Deus eſt perfectiſſima cauſa ab æterno. ergo ab æterno fuit actu, & operans. ergo & ipſe mundus ab ęterno fuit.

6 Sexto. Si mundus incępit, pariter etiam tempus. ſed hoc non potuit habere initium. ergo nec ipſe mundus. Minor probatur: Incœpit tempus, ergo dabitur primum Nunc, ante qđ non fuit tps. Tunc ſi cuilibet Nunc correſpondet mutatum eſſe in motu, (non enim tempus eſt extra motum.) ergo illi primo Nunc reſpondet mutatum eſſe in aliquo motu. At ante quodlibet mutatum eſſe, eſt motus. ergo etiam ante illud Nunc erit tempus, quod ſit in illo motu. Et ſic nunquam dabitur primum Nunc, ante quod non ſit tempus. non igitur principium habere poteſt.

Septimo. Si incœpit tempus. ergo aliquando non fuit. Deſinet ergo aliquando non erit. At, Aliquando, dicit tempus, & durationem ergo erit tempus, cum non erit; & fuit tempus, cum non fuit. quod eſt impoſſibile. 7

Octauo. Si incœpit eſſe mũdus, aliqua mutatione incœpit. at omnis mutatio ſubiectum neceſſario ſupponit. ergo antequam mundus eſſet factus, fuit ſubiectum non ergo ex nihilo factus eſt. Nec potuit fieri, quia omnis mutatio fieri non poteſt ſine ſubiecto. ergo ſi mundus eſſet generatus, utique deſtrui poſſet. Sed mũdus ẽ incorruptibilis. ergo fuit ingenerabilis. Minor probatur. Si mundus corrumpi poſſet, maxime ab eo qui fecit eum. ſed ab hoc non poteſt. ergo nullo. Probatur minor. Si a Deo corrumpi poteſt, & id eſt poſſibile, ponatur ineſſe. tunc uel mundus erat perfectus, uel non. Si non. ergo nec cauſa fuit perfecta. quod abſonũ eſt. Si autem perfectus fuit. ergo a Deo diſſolui non poteſt, quia praui hominis eſt, & uitium, perfecta deſtruere. At Deus nullam poteſt committere prauitatem & ſic nec ſecundum deſtruere. Hæc ſunt, argumenta, quibus maxime innixi ſunt Ariſtot. cum ſequacibus ad mundi æternitatem ſibi perſuadendam, non ſolum contra fidem militant, ſed etiam contra omnes antiquos Philoſophos mundum generantes. 8

Circa ſecundum aduerte, quod Chriſtiani in hac parte quatuor tenemus. Primum eſt Deum eſſe liberam cauſam ita, ut producat, & etiam poſſit non producere mundum, & effectus omnes. qua in re quid ſenſerit Ariſtot. inferius oſtendemus Aliqui certe ueteres, liberũ eſſe ut Plato; aliqui, ut Anaxagoras, Empedocles ipſum eſſe cauſam neceſſariam uidebantur aſſerere. quia (ut diximus in textu) cau- *2. Pars quæſt. quid Fides ſentiat.* 1.

ſam, quare modo eſſe mundus, & nõ ante, in naturam rei referebant, & non in Dei liberam uoluntatem, quãuis de Anaxag. non ita ſit certum, cum Ariſt. fortaſſe ait Anaxagoram eandem rationẽ reddi- turum, quam Emped.

2 Secundo. Fatemur nos, quod ex nihilo produxit omnia, & mundum totum in tẽpore ita, ut ſi uellet, poſſet ante producere, & poſt, & non producere, potuit ipſius uoluntati diuinæ, & liberrimæ placuiſſe. At Ariſtoteles dicit productum æternum mũdũ, ita ut aliter fieri non poſſet. Anaxagoras, tunc fuiſſe in tempore productum, ut non ante, nec poſt poſſet.

3 Tertio. Fatemur, quamuis glorioſus Deus in tempore produxit mundum, non tamen eſt mutatus in uoluntate: quia ab æterno uoluit mundum producere tunc, cum illum produxit: ſicut qui poteſt cœnare modo, & uult cœnare poſt tres horas: non ergo uoluntas Dei mutata eſt, & innouata, ſed ex uoluntate æterna, & libera proceſſit opus nouum, & in tempore. & hoc non poterunt Philoſophi intelligere, ut notat B. Auguſtinus libr. 11. Ciui. cap. 4. Quomodo, ſi de nouo mundus eſt productus, non fuit mutata Dei uoluntas.

4 Quarto. Fatemur, quod iſta mũdi productio eſt ſine mutatione. Creatio enim nõn eſt mutatio nam ſi mutatio eſſet, uti que eſſet aliquod præcedens ſubiectum. At nullum eſt, quia totus eſt factus mundus ex nihilo: ob id ſimplex productio eſt, nulla mutatione exiſtente ipſius producti aut producẽtis. Niſi placet ipſum productum eſſe, quod ſimul incipit cum re, inſtantaneam dicere mutationem rei: quia ſit primo res cum antea non fuerit, ſicut etiam formæ ſunt, cũ antea non ſũt, ut ſit tranſitus de non eſſe ad eſſe; aliæ uero mutationes ſint trãſitus ab uno eſſe ad aliud ſed nos inferius dicemus de hac re.

Redarguuntur Ariſt. & ei cõſentientes philoſophi ex cõtradictione hac; quia ſi ſit à Ariſtotele ſi mundus ponitur ab æterno. Pria implicatio

Sed iam ut promiſimus ſecundo loco, ipſum Ariſtotelem redarguamus in ſuis dictis, & alios ſuos ſequaces. Nam ſi cauſam neceſſariam, ut aliqui uolunt, ponite Deum, ſimul etiam mundum æternum: & non eſſe ex nihilo productionem, ſed cum ſubiecto aliquo. multa ſequuntur, quæ implicant in ipſius doctrina. Primum. Ipſe docet, numerum nõ poſſe eſſe infinitũ; quia numerari non poteſt infinitum. Præterea Docet, infinitũ actu eẽ incõſumabile. Præterea. Infinitum nõ habere proportionem, nec dici maius, aut minus alteio. Sed hæc omnia deſtruuntur, ſi mundus ab æterno ponitur. Primo enim numerus datur. nam dies infiniti, & homines, & equi tranſacti ſunt. Quod ſi dicatur: non ſunt iſta ſimul: profecto iſta euaſio nullius eſt mouenti. Nam cum numerus, ut numerus eſt, non dicat, niſi ſolam partium multiplicitatem, & ordinem: quod illæ partes exiſtant, uel non impertinens eſt ad numeri rationem, & naturam.

Et probatur. Quod illa non ſint ſimul, uel eſt repugnantia propter numeri rationem. Et hoc non. quia (ut dixi.) ratio numeri in multitudine conſiſtit. Vel quia illorum omnium quantitates non poſsũt ſimul conſiſtere. Et iam hoc nihil eſt: quia id non ex parte numeri, ſed ab extrinſeco. Cum autem ipſe numerum, ut numerum, eſſe infinitum non poſſe doceat incidit in laqueum, dum æternum mundum ponit. Præterea, quia tunc etiã ſequeretur eadem inconuenientia, quæ ipſe, & alii inferant contra infinitum. Nã numerus hominum, & leonum, maior eſſet, quam hominum tantum: haberet ergo proportionem infinitum ad finitum. Et ulterius. Si tempus infinitũ eſt tranſactum ergo infinitum actu trãſactum eſt. Similiter de hominibus, & aliis omnibus quæ cum infinita ſint, at unum poſt aliud tranſactum eſt.

Eſt ſecunda implicatio notanda. Deus, uel cognoſcit omnes hos effectus in indiuiduo, uel non Si dicas, quod non profecto eſt argumentum, uel quia noluit, uel quia non potuit. Si dicas, quia non potuit, quis hoc credet, quod Deus, qui cauſa eſt horum, non poſſit unum hominem diſtincte cognoſcere, quod eſt conceſſum alteri homini. Et præterea. quia ſi uoluit orbem, quomodo poteſt eſſe, quod non poſſit cognoſcere ſingulas circulationes. 2

Quod ſi potuit cognoſcere, uel cognouit, (quia parum refert ſi de potentia, uel actu loquamur,) tunc peto. uel ſimul omnia cognouit, & poteſt cognoſcere; uel ſucceſſiue modo hæc, modo illa. Si ſucceſſiue, iam Deus mutabilis eſt ſecundũ ſuam

ſuam ſcientiam, & de nouo poteſt cognitionem acquirere: & ita fateberis, quòd cognoſcit has circulationes & poſtea obliuiſcitur harum & alias cognoſcit.

Deus in Ariſt. principijs infinitus, et libere nidetur cōuincitur.

Quòd ſi dicas, ut dicendum eſt, quod omnia ſimul cognoſcit; euidenter colligitur eſſe infinitæ potentiæ, & naturæ, quia actu infinitū non poteſt ſimul comprehendi niſi a potentia infinita: At quæ cognoſcūt infinita ſunt: quòd ſi infinitæ naturæ eſt, & potentiæ, non eſt agens neceſſariū: quia ab agente illuminatæ potentię neceſſariò agenti nō procedit finitus effectus. Et ulterius, ſaltem potuiſſet mundus perfectior fieri, uel alia producta fuiſſe. Quare ergo producta non ſunt? Profectò non inuenietur cauſa, niſi recurras ad liberam actionem cauſæ.

Nota.

Inconuenientia, quæ conſequuntur ſententiã Ariſto.

Attende igitur, in quas redigitur anguſtias Philoſophus. Nam aut debet concedere, Deum ignorare ipſa quæ facit, aut mutari in ſcientiis, & cognitionibus ſuis: aliàs profectò infinitus euadet, & liber; Quòd ſi liber, utique potuit mundum nō ab æterno producere.

Eſt tertia magna impeditio. Nam, uel Deus eſt cauſa efficiens huius mundi æterna, uel non. Si dicas, non eſſe cauſam efficientem Deum, & repugnans Ariſtot. & eius interpretibus grauioribus, & ratione etiam uidetur impoſsibile: nam mundus hic finitus eſt, & limitatus, & perfectionis determinatæ: ergo neceſſarium eſt quòd aliqua cauſa ſit determinans, & tantam perfectionem, & non maiorem communicans: præſertim cum numerus horum finitus ſit.

Præterea: quia cœli non haberent motum ab alio, niſi eſſe haberent ab alio: Quomodo enim ſi cœli ſunt à ſe, nec ab alio eſſe accipiunt, ſuum motum ab alio haberent?

Quō euidēter concludatur Deū eſſe efficientē cauſam Mundi.

Quòd ſi dicas, Deum eſſe cauſam efficientem, ſed tamen quę ab æterno mundū produxit neceſſariò, & ita ſentiūt Ariſtotelem, & alios. Tunc ſi efficiens cauſa fuit, utique produxit mundum. Nam impoſsibile eſt, quòd ſit efficiens, aut agens cauſa, niſi agat, & producat. Si ergo produxit; profectò ex nihilo produxit.

Quō deducatur euidēter Deum ſe ...

Dices, illa non fuit niſi emanatio, quædam mūdi a primo principio. At uero hoc non eſt aliud, quam dicere, quod fuit ſimplex productio abſque mutatione, cū non præfuiſſet ſubiectum: & hoc eſt quod nos ipſi confitemur.

... ciſſe mūdū ex nihilo.

Nota.

Emanationem quoad hoc, quod eſt ex nihilo produci idem eſſe cum creatione.

Attende ergo ſummopere: quod dicere, cauſam efficientem aut agentem Deū, eſt, dicere, quod mundum ex nihilo fecit. Illa enim ſimplex emanatio, creatio eſt, & creatio ab æterno. Sed in hoc eſſet differentia ſolum, quod illa emanatio libere a Deo eſſe, & non ęterna poneretur: aut neceſſaria, & æterna: non tamen ob hoc negari poteſt, quin ſit ex nihilo productio: ſicut qui inter nos docent, Deum potuiſſe ab æterno mundum producere: profectò illam emanationem ponerent, liberã tamen. Vide ergo quanta ſit ueritas noſtrę fidei, quod etiam Philoſophi negantes ex nihilo fieri aliquid poſse, nolentes, & non aduertentes idem fateantur. & hoc negare eſt dicere, Deum non eſſe cauſam mundi, uel non cauſam omnium; quod eſt falſiſsimum.

Et multo magis hoc apparet in elementis, & aliis naturis corruptibilibus. Si enim iſta corruptibilia ſunt ſecūdum ſuas partes quaslibet, quis poterit ſibi mentis compos perſuadere, non habuiſse efficientem cauſam ęternam. Hoc etiam conſidera, quia multum pro ueritate facit contra Philoſophos. Prętereа. Non minoris potentię eſt dare alicui eſſe ab ęterno, quã dare ei eſſe in tempore. Si ergo Deus potuit dare eſſe mundo ab æterno: ergo etiã potuit in tempore dare eſſe, quę eſt ipſa mundi creatio, quam diximus.

Quarta implicatio eſt in ratione Ariſt: quæ fortiſſima habetur. Eſt igitur aduertendum obiectiones eſſe Philoponi, quas conatur Simplic. refellere, & ſimiliter alteram Auerrois reprehendit, ſed malè, ut poſtea oſtendemus. ac reuera uterque uidetur uel non intellexiſse rationes Philoponi, uel ſi hoc non, quod ſint ualde apertæ, obſtinato animo noluiſse conuinci ab ipſa ueritate, ſunt enim obiectiones eneruantes prorſus rationes Ariſtotelis, quæ ſunt contra illud principium text. 4 quod mobile debet eſſe ante motum prius tempore. Et id probat ex definitione motus: tunc illa definitio competit motui æterno, & motui finito: ergo, motum æternum pręcedit mobile: non ergo eſt iam motus ab æterno. Quod ſi dicas,

Prīa obiectio. contra prīmā rōnē Ariſtot.

motum

motum finitum antecedit mobile non infinitum. Hoc eſt gratis dictum, & petitio principii Nam ſicut æternus motus eſt ſimul cum mobili, ita etiam eſſe poteſt finitus motus. Et contra, ſi motus finitus non pōt ſimul eſſe cum mobili, ergo nec infinitus, nec poteſt id iā ex definitione motus oſtendi, ut Ariſt. oſtendebat.

2. obiect. Altera obiectio eſt. Quod poteſt ſimul res cum motu produci, ut gutta æquæ, quæ tunc cum in aere producitur, incipit moueri, & ignis fit in aere, & tunc aſcendit. Ita ſimiliter mundus productus incipit moueri ſecundum partes, & motus, tempus ſimul cum mobili produci poſ. ſunt.

Solutio Auer. Dicit Auer. quòd gutta non tunc fuit, nam ante fuit aer, ex quo facta eſt. Sed quid hoc ad rem? Non enim aer eſt mobile illius motus deorſum, ſed gutta.

Reiicitur Solutio Auer. Præterea. Quia cum nos non dicamus, quod mundus, qui cum motu ſimul productus eſt, fuit factus ex aliquo, ſed ex nihilo; ſic nihil concludit contra nos ratio Ariſtotelis, ſed ſolum probaret contra illos Philoſophos, qui dicebant mundum factum per motum ex aliquo, cōtra quos ipſe diſputabit. Nec ſimiliter altera ratio ipſius quicquam probat, ut dicemus in argumento ſeptimo.

3. Pars quæſtionis, in qua reſpōdetur ad quæſt. Circa tertiam quæſtionis partē reſpondetur ad quæſtionem, & ſit prima concluſio. Potuit Deus mundum de nouo producere, & creare eo modo, quo nos productum ponimus.

1. Concl. Eſt autem notandum, quòd modo loquimur de potentia, hoc enim magis ratione naturali comperiri poteſt, de facto tamen, an ita fecerit, dicetur poſt. Concluſio hæc eſt contra Ariſtot. & fere contra omnes Philoſophos Ethnicos, ſed probatur fortiſſime ex duplici radice. Altera eſt, quod Deus eſt libera cauſa. Altera eſt, q̄ poteſt ex nihilo facere. Eſt igitur primum argumentum. Deus eſt cauſa libera, nec ulla neceſſitate tenetur, quin poſſit nō facere, ergo potuit non operari, & ſic mundus non fuiſſe nō poteſt ab æterno. Iſta cōſequētia eſt indubitabilis, difficultas tota eſt in antecedenti, quod multipliciter probatur. Primò Deus eſt infinitæ uirtutis, ut ſupra probatum eſt, ergo nō poteſt eſſe

1. Rō pro concluſione.

Nota de agens neceſſarium; Probatur conſequentia. Nam agens neceſſario, agit ſecundum ultimum ſuæ potentiæ, quod ſi Deus ageret ſecundum ultimum ſuæ potentiæ, utique mundum perfectiorem faceret, imò & infinitum.

libertate Dei.

1\.

2\. Præterea, ſecundo. Ab agente neceſſario uno; non, niſi unū, procedere poteſt: at mundus plures naturas, & diuerſas cōtinet, quæ non niſi per accidens unum faciunt: ergo impoſſibile fuit ab uno agente per ſe; neceſſario procedere primum eius effectum, qui eſſet unū per accidens, & non potius unum per ſe. Nec ualet dicere, quod diuerſitas materiæ facit diuerſitatem hanc, nam etiam materiæ, & omnia à Deo ſunt.

3\. Præterea tertio. Quia in mundo poteſt de nouo aliquid eſſe, ut ſpecies, quæ arte, & induſtria fit; & mulus, & plantæ, & alia huiuſmodi, quæ arte, & ui naturæ producuntur. Vel ergo Deus potuit iſta facere ab æterno, uel non. Si non: manifeſte falſum eſt, ut uiſum fuit. Si uerò ſic, & non fecit; profecto non poteſt, niſi in liberam ipſius referri uoluntatem, quia ita uoluit.

4\. Præterea quartò. Quia diuina uoluntas eſt cauſa uoluntatis humanæ: at iſta eſt libera, ergo etiam diuina. Neceſſariū enim quomodo facit liberum, & quod melius eſt; nempe Deus, cur liber non erit? Profecto ſatis liquet, & conuinci poteſt, liberum eſſe Deum circa mundi productionem. Imo uero ex principiis Ariſtot. idem cōuinci poſſet. Sed poſtea quæremus circa Dei libertatem, quid ſenſerit Ariſt. Satis nunc ſit ex ueritate conuiciſſe, Deum eſſe liberum in ſuis operibus, atque adeo in mundi productione.

Q̄ḡo probat Deum poſſe aliquid facere ex nihilo rōne naturali. Alterum etiam probatur, quod ex nihilo produci poſſit aliquid ab ipſo. Primò Ipſe eſt infinitæ potentiæ, ſed hæc non poteſt exerceri in effectu infinito, quia infinitum non eſt factibile, ergo erit in modo, quia infinite producit, quod non eſt aliud, quam ex nihilo producere.

1\.

2\. Præterea ſecundo. Quia eſt cauſa efficiens, (ut diximus) uniuerſi, ergo ex nihilo producit. Conſequentia probata eſt ſatis clare in ſuperiori parte quæſtionis.

3\. Præterea tertio, Quia omnium principio primo dāda eſt actio nobiliſſima omnium naturaliū, at omnes naturales ſunt

cum mutatione: ergo prima erit ſine mutatione, & ſic ſine ſubiectio: unde errabāt in hoc Ariſt. & alij Philoſophi. Non enim per actiones naturales debebant colligere ſimilem eſſe actionem Dei, ſed potius eſſe ſupra omnes illas.

4 Præterea. Vt natura eſt ſupra artem, ita & Deus ſupra naturam. Nam natura facit materiam arti, ut bene notat S. Thom. quia facit lignum, & reliqua, ex quibus ars operatur. Ergo & Deus faciet materiā naturæ; & ita ex nihilo faciet rem, quia non eſt alia materia. Cum igitur Deus ex nihilo poſſit operari, poteſt abſque dubio mundum in tempore facere, & eſt argumentum hoc potiſſimum. Addamus præterea alias rationes, ex D. Thoma. Contra gentes lib. 2. cap. 16. ex pluribus quas ibi adfert pulcherrimas. Sit ergo quinta rō.

5 Quātò aliquis effectus eſt uniuerſalior, tanto habet propriam cauſam altiorem: quia quanto cauſa eſt altior, tanto ad plura uirtus eius extenditur: Eſſe autem eſt uniuerſalius, quàm moueri, ſunt enim quędam entia immobilia, ut etiam Philoſophi tradunt, ut lapides, & hmōi: oportet ergo, quod ſupra cauſam, quæ nō agit niſi mouendo, & tranſmutādo, ſit illa cauſa, quæ eſt primum eſſendi principium. Hoc autem oſtendimus eſſe Deum. Deus igitur non agit tantummodo mouendo, & tranſmutando. Omne autem, quod nō poteſt producere res in eſſe, niſi ex materia præiacente, agit ſolum mouendo, & tranſmutando. Facere enim aliquid ex materia, eſt per motum, uel mutationem quandam. Non ergo impoſſibile eſt producere res in eſſe ſine materia præiacente: producit igitur Deus res in eſſe ſine materia præiacente.

6 Præterea: quod agit tantum per motū, & mutationem, non competit uniuerſali cauſæ eius, quod eſt eſſe; Non. n. per motum, & mutationem fit ens ex non ente ſimpliciter: ſed ens hoc ex non ente hoc. Deus autem eſt uniuerſale eſſendi principium, ut oſtenſum eſt: non igitur ſibi cōpetit agere tantum per motum, aut per mutationem: neque igitur ſibi competit indigere præiacenti materia ad aliquid faciendum.

7 Amplius. Vnumquodque agens ſibi ſimile agit quoquomodo: agit autē unumquodque agens ſecundum quòd actu eſt. Illius igitur agentis erit producere effectū, cauſando aliquo modo formam materiæ inhærentem, quod eſt actu per formam ſibi inhærentem, & non per totam ſubſtantiam: unde Philoſophus 7. Metaph. probat, quòd res materiales habentes formas in materiis, generantur a materialibus agentibus habentibus formas in materia, non a formis per ſe exiſtentibus. Deus autem non eſt ens actu per aliquid ſibi inhærens, ſed per totam ſuam ſubſtantiam; ut ſupra probatum eſt: igitur proprius modus ſuæ actionis eſt, ut producat rem ſubſiſtentem totam, non ſolum rem inhærentem, ſcilicet formam in materia. Per hunc autem modum agit omne agens, quod materiam in agendo non requirit. Deus igitur materiam præiacentem non requirit in ſua actione.

Amplius. Quorumcunque in rerum natura eſt aliqua proportio, & aliquis ordo; oportet unum eorum eſſe ab alio, uel ambo ab aliquo tertio. Oportet. n. ordinem in uno conſtitui reſpondendo ad aliud, alias ordo uel proportio eſſet a caſu, quē in primis rerum principiis ponere eſt impoſſibile: quia ſubſequeretur, magis omnia alia eſſe a caſu: Si igitur ſit aliqua materia diuinæ actioni proportionata, oportet uel quod alterū ſit ab altero, uel utrūque a tertio. Sed cum Deus ſit primum ens, & prima cauſa, non poteſt eſſe effectus materiæ, nec poteſt eſſe ab aliqua tertia cauſa: relinquitur igitur, ſi inuenitur aliqua materia ꝓportionata diuinæ actioni, quod illius ipſe ſit cauſa. 8

Adhuc: Quod eſt in entibus primum, oportet eſſe cauſam eorum quæ ſunt: ſi enim non eſſent cauſata, non eſſent ab ipſo ordinata, ut iam oſtenſum eſt. Inter actum & potentiam talis eſt ordo, quod licet in uno, & eodem quod quādoque eſt potentia, quandoque actu, potentia ſit prior tempore quam actus; licet actus ſit prior natura: tamen ſimpliciter loquēdo oportet actum potētia priorē eſſe: quod patet ex hoc, quod potentia nō reducitur in actum, niſi per ens actu; Sed materia ē ens in potentia: ergo oportet, quod Deus qui eſt actus primus, & purus, ſit ſimpliciter ea prior, & per cōſequēs cauſa ipſius: non ergo ſuæ actioni præſupponitur materia

tetia

teria ex neceſſitate.

10 Item. Materia prima aliquo modo eſt, quia eſt ens in potentia: Deus autem eſt cauſa omnium quæ ſunt, ut ſupra oſtenſum eſt. Deus igitur eſt cauſa materiæ primæ, cui nulla præexiſtit: diuina igitur actio materiam præexiſtentem nõ requirit.

2. concl. Secunda concluſio. Mundus a Deo cũ ipſo motu, & tempore de nouo eſt factus Mundus quidem eſſe genitum in uniuerſum conſenſus eſt omnium antiquorum Philoſophorum ante Ariſtote. ut diximus ex ipſius Ariſtot. teſtimonio. ex quibus aliqui etiam cum motu, & tempore factum concedunt; & omnia ex Deo nulla materia, aut ſubiecto præſuppoſito eſſe facta, & ipſam quoque materiam a Deo factã, ut poſtea dicemus quæſtione ſequẽti: Sed nota ex Alberto. tract. 1. c. 13. quod cum *Nota ex Alb.* audis, mundum de nouo productum, nõ ſic intelligas, ꝙ præceſſerũt inter Deum, & mundum, anni, dies, horæ, & tempus. Non enim præceſſit, niſi æternitas Dei, quæ ſemper eadẽ eſt, fuit, & erit. Et quamuis ante, & ante mundus eſſet factus, ſemper eſſet æternitas in qua eſſet Deus, & mundus poſt. Vnde non exſpectauit Deus tempus nec durationem aliam, ut mundũ faceret, quia non eſt ſucceſſio in eo. Hãc concluſionem, quę de fide eſt, hoc loco non probamus rationibus, aut teſtimoniis, quod ſequenti quæſtione manifeſta futura ſit, cum probatum fuerit, mundũ non poſſe eſſe ab æterno.

4. Pars quæſt. ſol. uuntur Ariſ. & falſi gra phærõnes Ad 1 His igitur conſtitutis, deſcendamus ad ultimam quęſtionis partem, qua ſoluamus fallacia Philoſophorum argumenta. Ad primum dico, quod Deus ab æterno potuit, & ab ęterno uoluit producere mũdũ: uerum non producere ab æterno, ſed in tempore. Quod eſt dicere. Deus habuit hanc uoluntatem ęternam, uolo producere mundum in tempore, ut dictũ eſt iam.

Cur no luit Deus mũdũ po tius in tẽ pore face re, & id fuit meli us quã ſi ab æter no Nec eſt inuidiæ aſcribendum, quod nõ ante fecerit, ſed quæ diuinæ uolũtati, quę cauſa prima eſt. Nam non facere bonum cum poſſis, non eſt inuidiæ. debet enim bonum fieri, cum oportet, & quomodo oportet. Ita decuit diuinam uoluntatem, mundum in tempore facere, quia non oportebat creaturam eſſe ſuo creatori coæternam. Et ulterius ita factum eſt, ut nobis oſtenderet, Deum non eguiſſe ipſum hoc mundo. ſed mundum ipſius egere. Et ulterius, ut cognoſceretur clarius ipſum authorem omnium: quod cognoſci uix poſſet, ſi mundus eſſet coæternus. Rurſus, ut ſic clarius cognoſceretur eſſe creatorem. Item, ut ſic cognoſceretur melius, & clarius eſſe infinitæ uirtuti, qui ex nihilo fecerit. Poſtremo, ut cognoſceretur eſſe agẽs liberum, quia produxit, cum uoluit. Demum, quia ſic homines illum timeãt, honorent, uenerentur, cum uideant omnia ab ipſo eius nutu, & poteſtate pendere, ac uoluntate. Ob has ergo cauſas Deus merito uoluit, & ita fuit melius, mundum in tempore produci, quam ab æterno.

Ad ſecundum bene reſpondet Philop. *Ad 2* argumento quarto contra Procul Breuiter attende, quod in his etiam inferioribus ex potentia propinqua actiua peruenire ad actum ſecundum poteſt agẽs peruenire abſque ſui mutatione: ut ignis ex nõ calefaciente ſit calefaciens abſque ſui mutatione, & aliud quoduis ex non agente agens, quia, ut ex Ariſtotele habes, agens ut agens, non mouetur: eſt enim actio in paſſo. Ita Deus ex non producẽte eſt producens: nam productio in ipſo non eſt, niſi in producto.

Dices, ſaltem mutatur ſecundum actũ *Obie.* uoluntatis, quo uult producere modo, & *Solu.* non ante. Id negamus, ſed actus uoluntatis, quo uult producere, eſt terminus, non ut ꝓducat ab æterno, ſed ut ꝓducat ĩ tẽpe.

Ad tertium dico, quod ipſum exemplar *Ad 3* fuit æternum, licet relatio non ſit ab ęterno; ſicut homo poteſt eſſe, imo eſt ante filium, licet relationem ſimul cum ipſo habeat. Ita ſimiliter eſt ipſe Deus, qui exemplar eſt, ſed non refertur, niſi in tempore.

Dices: ergo iam de nouo relationem *Obie.* acquirit. Reſpondeo, quod hæ temporales *Solu.* relationes non ſunt reales in Deo, ſed in creatura, & per eaſdẽ denominatur Deus denominatione extrinſeca: ut dicit Deus Dominus, & creator noſter, quia nos ſerui ipſius, & creaturæ ſumus: Sicut columna dicitur dextera per mutationem tuam, qui ad illã te refers ſiniſtrũ, cum prius ad eam dexter referebaris. Ita dicendum de exemplari. Nec hæc doctrina eſt ignorata ab Ariſtote. nam in Metaph. cap. 15. docet, ſcibile dici, non ꝙ referatur ad ſcientiam, ſed quia ſciẽtia ad ipſum: & huiuſ

n odi eſſe relatiua.

Ad 4. Ad quartum dicitur, quod agenti uoluntario non competit illud: nam poſitis omnibus requiſitis ad operandum, poteſt non operari, ſi nō uult, & iterum operari, ſi uult. Ita glorioſus Deus. Præterea: cum Deus ſemper in eadem eſſet diſpoſitione, mundum tamē produxit in tempore, quia ita uoluit uoluntate æterna: uoluit autem merito ob cauſas ſuperius dictas.

Ad 5. Ad quintum dico, quod Deus ex parte ſua ſemper fuit cauſa actu in ſe, quamuis mūdus in tempore ſit factus; nec ob id aliqua conuenit perfectio Deo.

Deinde diſtinguendum eſt de actu. Nam alius eſt actus perficiens operantem; alius eſt actus perficiens non operantem, ſed opus ipſum, quod fit: ut ait Ariſtot. 6. Ethicorum, cap. 5. Diſcrimen ponens inter artem, & Prudentiam, ait, Prudentiam perficere ſua operatione appetitum, & habentem; artem uero ſua effectione non perficere appetitum, ſed perficere ipſum opus factum. Et prudentiam conſultare ad bonum ipſius operantis, & ad eius finem: Artem uerò, non ita, ſed ad finem ipſarum artium, & particularium rerum ipſarum, unde fit, ut ibidem ait, quod magis laudatur artifex, qui uolens peccat, quam qui nolens: econtra uerò in ipſa prudentia, plus uituperatur, qui uolens peccat, quam qui nolens: unde artifex aliquis ſi ſit perfectus, non perficitur cum facit, v. g. annulum, uel ſerram: nec in perfectione ipſe creſcit, cum ſit in ſe perfectiſſimus, nec ideò operatur, ut ſe perficiat, ſed perficit opus. Si ergo Deus perfectiſſimus artifex cum ſit fabricando Mundum, & res alias, non ſe, ſed opera ipſa perfecit, res, inquā, ipſas factas. Vnde notandum etiam eſt, quod potentia ad talem actum, quo quis non ſe, ſed alia perficit, non dicit imperfectionem in agente, ſicut nec ille ipſe actus addit perfectionem ipſi agenti. Vnde ſicut actus, ita & potentia eſt duplex. Vna ad perfectionem ſuam, & ad actum ſe perficientem: & hæc dicit imperfectionē, nempè, carere tali perfectione. Altera eſt potentia perfectæ iam rei, non ad ſe perficiendum, ſed poteſtas ad perficiendum alios, & hæc non dicit imperfectionem, ſed potius perfectionem intrinſecam rei, & cum agit exterius perficit exteriora, non ſe; ut cum ignis agit, & calefacit, non perficitur ipſe, ut dicebamus; nec gemma applicata ſanans, nec calor ipſe ut dicto, calefaciens.

Ad 6. Ad ſextum dico, quod productio mundi fuit indiuiſibilis, & non ſucceſſiua; & illi productioni correſpondit unicum inſtans, quod inſtans fuit ultimum non eſſe motus, quia tunc non fuit motus, & immediatè poſt fuit; & ſimiliter ultimum non eſſe temporis, quia immediatè poſt fuit tempus: & hoc eſt, ſi mundum ſimul cum cælorum motu produxit.

Ad 7. Ad ſeptimum inde bene Philop. quod Aliquando dicitur uno modo poſitiuè: & ſic tempus dicit. Altero modo negatiuè: & tunc dicit negationem perpetuitatis motus. Vt cum dicitur, Aliquando fuit hora matutina; non ſignificant, quod in aliquo alio tempore illa hora fuit, ſed quod non ſemper fuit. Ita cum dicitur, Aliquando non fuit, aliquando non erit tempus, ſignificat, quod tempus non eſt ſemper, nec erit ſemper, ſed ceſſabit, & initium habuit. Imò hoc etiam poſſumus ex ipſo Ariſtotele confirmare. Ipſe dicit, extra cælum non eſſe locum. Dicam ergo: ſi extra eſt; ergo locus ibi eſt. Reſpondebit, quod non ualet: quia ſenſus eſt, non eſſe locum infinitum, ſed finem habere; Hoc etiam dicitur ad argumentum de tempore.

Ad 8. Ad octauum facilis eſt reſponſio. Negamus enim, quod mundus productus ſit per motum, aut mutationem; tunc enim opus erat ſubiecto. At non eſt, niſi ſimplici productionē, quæ creatio dicitur, productus, & ita non opus fuit ſubiecto. Deinde, ſi illam ſimplicem productionem uelis uocare mutationem, diſtinguimus de mutatione, & dicimus eſſe duplicem. Alteram ab eſſe ad eſſe alterum: & hanc dicimus requirere ſubiectum prius. Alteram a non eſſe ad eſſe: & hæc quidem, uel a non eſſe ſecundum quid, uel ſecundum partem, ut alteratio, & generatio a non eſſe forma ad formam, & hæc etiam requirit ſubiectum, uel materiam prius, in qua fiat illa mutatio formæ. At altera eſt a non eſſe ſimpliciter totius, ad eſſe ſimpliciter totius, & hanc negamus requirere ſubiectum præcedere, imò implicat, ut requirat prius ſubiectum, quia eſt a non eſſe totius ipſius ſubiecti, ad eē illius. Quare hæc

eſt

eſt quidem in ſubiecto ipſo, qui fit, quia di citur primò eſſe, & non fuiſſe.

Ad 9. Ad nonum dico, quod mundus poteſt a Deo deſtrui, ſicut eſt factus. Nec ſi de ſtrueretur, ob id prauus eſſet: quia tunc de ſtrueret propter aliquem rectum finem. Nec deſtrueret perfectum, u tium eſt, cum iam nullius uſus eſt, ſicut qui lyram tem peratam in intemperiem redigit, quia iam non uult pulſare. Ita Deus glorioſus poſ ſet benè ipſum diſſoluere mundum, quia in tantum uſus ipſius eſt, in quantum ipſi bene placitum fuerit. Nec illud argumen tum quicquam ualet. Nam illo probare tur, quod homo non poſſet diſſolui, nec alia, quia perfecta ſunt. Vnde at. ende, quod mundus, ſicut ingenerabilis fuit, id eſt, non per generationem factus: ita eſt incorru ptibilis, id eſt, nõ corrumpi poteſt per mu tationem. At ſicut creabilis eſt, ita eſt a Deo corruptibilis; hæc enim inter ſe oppo nuntur.

Ad oēs ſimul rationes Ariſto. Vltimò tandem ad has, & ad omnes a lias Ariſtotelis rationes, (ut iis etiam ſat ſ fiat, qui putant eſſe demonſtrationes) re ſpondemus, quod D. Tho. ait in ſumma Theologiæ. 1. p. q. 46 art. 1. in corpore, ſic dicens: Quod omnes rationes, quas indu cit Ariſtot. non ſunt demonſtratiuæ ſim pliciter, ſed ſecundum quid ſcilicet, ad con tradicendum rationibus Antiquorum po nentium mundum incipere ſecundum quoſdam modos in ueritate impoſſibiles. Et hoc, ait apparet ex tribus. Primò qui dem; Quia tam in 8. Phyſi. quam in 1. de Cœlo, præmittit quaſdam opiniones, ut Anaxag. Emped. & Platonis, contra quos rationes contradictorias inducit. Secun dò, Quia ubicunque de hac materia loqui tur, inducit teſtimonia Antiquorum, quod non eſt demonſtrantis, ſed probabiliter perſuadentis. Tertiò. Quia expreſsè dicit in 1. lib. Topicorum quod quædam ſunt problemata dialectica, de quibus rationes non habemus, ut, utrum Mundus ſit æter nus. Hæc D. Tho.

Dicimus ergo, ſi ſubtilius conſidere mus, omnes rationes Ariſtotelis non pu gnare cum fide: ſed rectè concludere, ſci licet, per motum non falsè productum mundum ex aliquo ſubiecto, quod ſanè ipſe Ariſt. intendebat contra Philoſophos alios. Et hoc manifeſtè patet: quia ſemper in eis ex motu procedit. Intulit autem con cluſionem latius patentem, quam ratio nes ipſæ probabant, quia fortè non cogno uit, uel non conſiderauit alium modum per creationem incipiendi. Certè contra hunc modum directè, & per ſe non diſpu tauit, ſed ſemper ſuppoſita materia, uel ſubiecto. & motu Rõnes ergo retinendæ, ſed concluſio moderanda: atque ita in pau cis uidebitur Ariſtoteles in hac re fidei re pugnare, impiè uerò agunt, qui talibus ra tionibus contra fidem, & ueritatem crea tionis abutuntur, quod ſanè non fecit Ari ſtoteles. Atq; hactenus de hac quæſtione.

An potuerit mundus eſſe ab æterno. Quæſt. II.

Cur nunc agendum ſit de hac quæſtione quæ grauiſſima ē, & digniſſima. CVM teneamus multum in tem pore; & cum tempore incipe re potuiſſe, imò & incepiſſe: ſupereſt examinare, An ab æterno potuerit eſſe ita, ut mundus hic duratio nis eſſet potuerit æqualis cum ipſa prima cauſa, ſi enim hoc fieri non potuiſſe fue rit oſtenſum, maximè erit impugnata opi nio Ariſtot. & ſequacium. Vt enim ipſi mundum non incepiſſe, nec potuiſſe inci pere arbitrabantur, ita nos, & ipſorum opi nionem non eſſe ueram, nec potuiſſe eſſe ueram probabimus, ac ſi oſtēderimus non potuit eſſe ab æterno, abſque dubio etiam conſtabit non fuiſſe. Eſt autem quæſtio nimis grauis propter placita diuerſa inſi gnium Doctorum, & propter rationes ua lidas ex utraque parte, & propter rei ipſius magnitudinem. Imprimis eſt argumentum

Rationes, quod potuerit mūdum eſſe ab æterno 1. Ratio. primum, quo probatur, mundum potuiſ ſe ab æterno eſſe. Deus ab æterno fuit iam omnipotens, ſicut cum produxit mūdum, ergo ab æterno potuit producere mūdum. Conſequentia certiſſima eſt, & antecedens veriſſimum. Et hoc argumentum eſt preci puum pro hac ſententia.

Secundò. Deus ab æterno cognouit mundum, & uoluit, ergo potuit mundum producere. Probatur conſequentia. Quia tantæ facilitatis eſt ipſi, mundum produce re, quantæ cognoſcere, & uelle; imò ſola cognitione, & uoluntate producit res has.

Tertiò. Si ab æterno nõ potuiſſet mun dum

dum producere: ſequitur, quod debuit expectare per æternitarem, ut mũdũ poſſet producere. Aeternitas autem maior eſt quocũque tempore, & ſic expectaret per multum temporis: quod abſurdum eſt, & impoſſibile.

4 Quartò Si mundus non potuiſſet ab æterno eſſe, ex eo foret, quia non poſſunt eſſe in unico inſtanti ſimul cauſa, & effectus, producens, & productum. Sed hoc falſum eſt, ut colligitur ex his ſenſibilibus Si enim Sol ab æterno eſſet, lumen ab æterno eſſet: & ſi pes, ſimiliter ueſtigium. At lumen, & ueſtigium effectus ſunt efficiẽtes Solis, & pedis. potuit ergò cum cauſa æterna effectus coæternus eſſe.

Doct. illius ſent.

Huius ſententiæ eſt S. Thom. Theologorũ primus. 1. q. p. 49. art. 2. & cum eo ipſius diſcipuli, Similiter Duran. 2. d. 1. q. 2. & Gregor. 2. Sen. d. 1. q. 3. Quamuis. Durandus non ſimpliciter id conceſſit, ſed cũ diſtinctione, de rebus tantum permanentibus, & incorruptibilibus eſſe poſſe ab æterno: non autem de corruptibilibus: imo etiam D. Thomas ex infinitate animarum ait eas non potuiſſe ab æterno.

Doc contrariæ opin. ſcholaſtici et & ſacri quod non potuerit eſſe ab æterno

At oppoſita pars ſuſtinetur à Doctoribus magnæ authoritatis, puta a Bona: 2. d. 1. q. 2. Enric. de Ganda. quodlibeto. 1. q. 7. Marſil. 2. ſent. d. 1. art. 2. Adde, quod eſt ſententia Doctorum Græcorum. Ambroſ. lib. 1. Examer. c. 3. dicit, eſſe inconueniẽs, putare, creationem poſſe eſſe coæternam creatori. Et Baſili. dicit eſſe blaſphemum. Damaſ. 1. lib. de Fide. cap 9. id etiã negat. Præterea Auguſt. 12. de Ciui. cap. 15: dicit Angelos non potuiſſe eſſe coæternos creatori. Similiter Hugo de Sancto Victo. lib. 1. de Sacramentis. cap. 10. hoc inquit: Fugit diuinam uirtutem, quod aliquid ſibi coæternum faciat. Hoc inter Philoſophos aſſerit Philop: cap. 3. contra Procul. & ſolutionem argumenti primi: idem etiam Buil. Eſt autem argumentum primum pro iſta ſententia.

1. ratio quod non potuerit eſſe ab æterno

Si mũdus potuiſſet ab æterno eſſe, utique eſſent tranſacti homines infiniti: ſed quiſque habet ſuam animam immortalem: ergo eſſe numerus animarum actu infinitus: quod eſt impoſſibile.

Hoc argumentum apud Philoſophos, qui æternitatem mundi poſuerunt, tantũ faceſſit negocium, ut in uaria abſurda, eaque grauiſſima eius ui coacti inciderint. Igitur aliqui ut euaderent, uel animam mortalem impie fecerunt, ut Alexander: uel eorum tranſmigrationem, uel circulum certo quodam tempore; uel unicum intellectum tantum eſſe, in omnibus hominibus, ut ſtulte pariter, & impie Auerroes. aut non eſſe inconueniens infinitum in rebus incompletis cõcedere, qualis eſt anima: non uero in rebus omnino completis, & perfectis, ut Auicenna. Quæ omnia ſunt cõtra rationem naturalem, & nos id alibi oſtendimus: ſed probare hic non eſt præſentis loci. Satis ſit, abſurda, ad quæ eos cogit, indicaſſe.

Solut. & eius confutatio

Aliqui ex catholicis, ut Herueus. 2. ſen. d. 1. q. 1. reſpondet ad hoc: quod ſi mundus eſſet ab æterno, tunc animę eſsent corruptibiles. uel una plura corpora ſucceſſiue informaret. Sed profecto hoc eſt non minus abſurdum Nam ſi anima ex ſe eſt incorruptibilis, nõ ideo ſic corruptibilis, quia eſſet mundus ab æterno: cum non ſit maioris potentiæ conſeruare, quam producere. Si Deus potuit infinitas animas producere, cur non potuit, etiam ſingulas conſeruare?

Quod ſi dicas, Hoc eſse, ne ſit infinitũ; Profecto reſpõſio nulla eſt, & petitur principium in reſponſione, hoc enim conuincit argumentum, quod poſset tunc eſse infinitum: unde oportet negare infinita produci poſse: & ſic nec mundus fuit ab æterno.

S. Thom. 2. lib. Contra gen. c. 81. poſtquam attulit illas uarias euaſiones, & incommoda Philoſophorum in quæ inciderunt hoc argumento coacti, dicit, non eſſe inconueniens ſecundum Ariſtotelem infinitum actu in rebus ſpiritualibus ponere. Sed hoc non uidetur ſatisfacere: nam numerus infinitus actu nõ repugnat eſse, niſi ab extrinſeco, puta, ut numerus eſt, ut patet ex ratione Ariſtotelis: quia infinitũ non eſt numerabile impertinẽs ergo eſt, quod ipſæ unitates ſint ſpiritualia, aut corpora. In Summa uero Theologiæ maturius conſiderata. 1. par. q. 46 art. 2. ad 8. reſponſiones illas afferens uarias Philoſophorum, qui æternitatem mundi defenderent, cum uideret eas non ſatisfacere; ait. Conſiderandum tamen, quod hæc ratio eſt particularis, unde qs poſset dicere,

quod

quod mundus, uel aliqua creatura poſſit eſſe ab æterno, uel Angelus: nō tamen homo. Nos autem intendimus in uniuerſali, quod aliqua creatura fuerit ab æterno, hæc ille. Vbi etiã ait Caietanus, quod ſecundum D. Tho doctrinam, & menteni, qui ſuſtinet animam immortalem, & fine circulo, & negat infinitum etiam per accidens, in intelligibile eſſe, quod generatio humana ſit æterna: & iubet Thomiſtas eſſe cautiores, ut cùm concedant mundum potuiſſe eſſe ab æterno, non ſimpliciter concedant, ſed præter humanam generationem.

Quamobrem hinc etiam habemus ſecundum D. Th. hanc rationem concludere tum de hominibus, & eorum generatione non potuiſſe eſſe ab æterno: tum etiã ex conſequenti nec mundum talem, qualis nunc eſt, & qualem repetit Ariſtot eſſe potuiſſe ab æterno, nempe cum omnibus ſuis ſpeciebus perfectis.

Iterum confutatur ſolu. concedentium infinitum in ſolis animab. Præterea: eſt argumentum, quo probatur, non in ſolis animabus eſſe infinitum, ſed etiam in aliis. Nam cum eſſent dies infiniti trãſacti, in ſingulis diebus potuit Deus lapidem unum creare, & conſeruare, ſiue continuando unũ alteri, ſiue non; tunc profecto eſſet quantia infinita, nec poteſt bene intelligi, quomodo Deus non potuit in ſingulis diebus id facere. Nec ualet dicere, quod infinitum occuparet omnia, nec aliis locum relinqueret. Hoc enim nil ualet. nam illud non eſſet infinitum ſecundum omnem dimẽſionem, ſed ſecundum longitudinem. Et præterea, quia poteſt Deus facere, quod unum corpus cum alio penetretur.

Nominales admittunt infinitum fieri poſſe. Sed hoc uidetur intellectu ualde difficile; quod ſit corpus nullius figuræ, & non habens terminos ullos prorſus. unde argumentum profecto uim habet.

1. Ratio quod non potuerit eſſe ab æterno Secundum eſt. Si mundus potuiſſet eſſe ab æterno, utique dies eſſent tranſacti infiniti, unus poſt alium eſſet ergo infinitum pertranſibile, quod profecto eſt in intelligibile contra ipſum Ariſt. qui ait, infinitum eſſe impertranſibile 3. Phyſ. t. 59. & 62. & 8. Phyſ. t. 68.

Obie. Dicunt aliqui, quod infinitum eſt impertranſibile ita, ut ab uno extremo in aliud incipiatur, inter quæ eſt infinita diſtantia. at in diebus non datur primus dies omnium, a quo uſque in præſentem ſint infiniti.

Solut. Sed hoc primo uidetur impoſſibile, ſi recte aduertas. Nam iſtud tempus, & dies a Deo facta ſunt: quomodo ergo poteſt comprehendi, quod ſint dies a Deo, & ordine fluant, & non cognoſcat ipſe quem primo produxit; Similiter, ſi homines creauit etiam ab æterno, profecto dicendum eſt primum ipſum cognouiſſe. & probatur. Nam hæc propoſitio eſt falſa: Nullus homo immediate factus eſt a Deo. ergo eius contradictoria eſſet uera: aliquis homo immediate factus eſt a Deo: illa ergo eſſet primus, & illum ipſe, quem primo fecit, cognouiſſet. Ergo quamuis nos primum aſſignare non poſſumus, quia non omnes comprehendimus, tamen Deus ipſe, qui primo fecit & omnia comprehendit, poterit aſſignare. & negare eſſe primũ iudicio meo, eſt negare eſſe a Deo productum, ut dicetur inferius.

Deinde: eſto nõ poſſit aſſignari primũ, non effugitur difficultas: nam ſemper uerum eſt pertranſita eſſe infinita, dies, inquam & annos, & generationes infinitas, etiamſi non detur primum.

Præterea. ſic neceſſaria illatione conuincimus, quod non præceſſerit tempus infinitum, infinitiue dies, aut anni, tẽpus præteritum infinitum, non eſt minus, quam tempus futurum infinitum. neque futurũ eſt maius, quam præteritum: Sed impoſſibile eſt, pertranſiri tempus futurum infinitum, ergo impoſſibile fuit pertranſiri tempus præteritum infinitum. Sane faceor hanc mihi uideri demonſtrationem.

3 ratio quod non potuerit eſſe ab æterno. Tertium eſt argumentum noſtrũ. quo bitro, demonſtrari: hoc præſertim contra Ariſtotelem. Si mundus potuit eſſe ab æterno, utique motus, & tempus potuerũt eſſe ab æterno, quod ipſe & ſequaces omnes concedunt. ſed hoc eſt impoſſibile. ergo mundus non potuit ab æterno eſſe. Hoc antecedens probatur. Detur, quod ignis, & ſtupa fuit ab æterno, quæro an calefactio potuerit eſſe æterna. Manifeſte patet, quod non nam ignis in inſtanti eſt. at impoſſibile eſt intelligere, ſeu imaginari, quod illud inſtans ſit ignis, & quod tunc ſit calefactio. nam motus non in inſtanti eſt, nec incipit per primum eſſe. Si igitur

motus non poteſt habere coæternitatem cum mobili, ſignum clariſſimum eſt, non potuiſſe ab æterno fieri.

Corrobo- rat ratio. Idem dicitur de cœlo, & ſuo motu. Eſt enim neceſſe, quod detur inſtans cœli, & tunc adhuc non eſt motus: unde motus, nec poteſt coæternitatem habere cum ipſo Deo: ergo nec mundus.

Et confirmatius fit. Nam mundus, & mobile non excedit motum in duratione æterna, niſi per horã forte, uel inſtãs, aut aliquod tempus finitum, quod nõ poteſt facere ex non æterno æternum. Et in hoc turſus probatur conſequentia illa poſita. Nam ſi mobile eſſet æternum, & non motus, eſſet profecto mobile, ſine motu, per ſpatium æternum, quod eſt impoſſibile & contra ipſum Ariſto. at ſi fuit per finitam durationem, & ante motum, non fuit æternum.

Confirmatur rõ exẽplo. Idem etiam confirmatur de muliere, quæ ab æterno fuit grauida: peto enim de partu, an ſit æternus. Si enim hoc dicas: ergo fuit partus ita antiquus, ſicut mulier, quod eſt impoſſibile. Si uero non; ergo nec mulier: nam per nouem menſes diſtat a partu; niſi dicas, quod infinito tempore maneat grauida. Colligimus ergo fortiſſimo argumento, non potuiſſe mundum ab æterno produci, ſicut nec motus, & ſubinde tempus.

4. Ratio. Quartum eſt. Mundus non potuit eſſe, niſi a Deo productus, & factus; at eſſe factum, & æternum implicat; ergo id eſt impoſſibile. Minor patet: nam maior eſt certa. Si mundus factus eſt, in aliquo inſtanti poſitiuo, & determinato ſaltem a Deo cognito, factus eſt: at nullũ eſt inſtãs, in quo Deus primo ſit, quia non fuit primo, ſed ſine principio: ergo non poteſt mundus cum Deo habere coæternitatem. Vnde uix poteſt intelligi, quomodo Deus ſit efficiens cauſa mundi, & mundus ſit abſque ullo principio alicuius durationis, ſicut Deus. quæ enim facta ſunt, determinato inſtanti facta ſunt. Ob hoc autem antiqui illi Doctores ſancti hoc noluerunt creaturæ poſſe concedi, ut creatura poſſet eſſe coæterna creatori, quia id eſt Deum tunc non creatorem facere, & factorem mundi eſſe negare.

Confirmatius fit: quia cauſa, prior eſt effectu: ſi ergo Deus prior fuit, igitur fuit propria duratione prior, non aliena. Propria autem duratio Dei eſt æternitas; ergo ipſa æternitate Deus præceſſit mundũ & ipſum tempus. Nam ſi fuit cauſa temporis ergo fuit prior tempore, idque alia putatione, uidelicet æternitate. Nam implicat contradictionem. ut antequam ſit tempus, ſit tempus. Nec Deus tempore menſuratur, ſed æternitate: ergo neceſſarium eſt concedere, quod Deus tota æternitate præceſſit tempus.

Quintum eſt. Sequitur. ꝙ tunc mũdus neceſſario procederet a Deo. quod eſt impoſſibile. probatur Detur, quod ſit coæternus tunc non licet nec unum inſtãs cognitione ſumere, in quo ſit Deus, in quo etiam non ſit mundus Si igitur libere produxit mundum. ergo potuit non producere Tunc, uel in eo inſtanti, in quo mundus eſt, potuit a Deo produci, uel ante. uel poſt Non in eo; quia tunc eſt. & quod eſt, cum eſt, neceſſe eſt eſſe. Nõ poſt; quia ſemel productum neceſſario eſt productũ. Ergo ante, & ſic prius fuit Deus, uel neceſſario productus eſt mundus. *5. Ratio.*

Adhæc addendum hoc eſt. Quod negare infinitum poſſe a Deo fieri, & cum hoc mundum poſſe æternum fuiſſe, uix poteſt capi. Videtur enim neceſſario ſequi ex æternitate mundi actu infinitum eſſe poſſibile.

6. Ratio. Præterea, Si mũdus fuit factus ab æterno per emanationem, uel quocunq; alio modo uoles; quæro cum emanauit, & factus eſt. v. g. Sol, aut factus eſt in Oriente, aut in Occidente, Septentrione, uel Meridie, aut in omnibus his ſimul locis, & poſitionibus, aut in nulla earum. Non in omnibus ſimul; quia implicat naturaliter rẽ eſſe ſimul in pluribus locis. Non in nulla earum poſitionum; quia etiam implicat hoc, & eſt intelligibile, ut Sol eſſet, & nullibi eſſet. Ergo in aliqua poſitione, & ſitu factus eſt, & emanauit.

Obiect. Dices fortaſſe, te neſcire ubi erat cum emanauit, uel non poſſe dari, uel aſſignari primã poſitionem loci, ubi fuerit Sol.

Solutio. At hæc fuga nulla eſt. Nam ſiue fuerit prima, ſiue non, nil curo; neceſſe tamen eſt concedere uel in aliqua poſitione factum eſſe, uel in nulla, uel in omnibus ſimul. aut concedere duas contradicentes eſſe ſimul ueras, uel ſimul falſas. nam hæ

contra

contradicunt ſibi in omni, & in aliqua non in multa, & in aliqua ſic: Oportet ergo aliquam iſtarum neceſſario concedere. Et præterea, non erit uerum, quia tu neſcias.

Dices forte, erat in Oriẽte. (perinde eſt autem ſi in quouis alio loco dixeris ad uim argumenti) Quæro itaque. Aut manſit infinito tempore immotus. Et hoc nõ quia eſſet cõtra naturam, & infinito tempore uiolentia actio. Aut cępit ſtatim moueri ab æterno. At nunc quæro, quanto tempore motus eſt ab Oriente in occidẽs, aut infinito tempore, aut finito. Non infinito, tum quia ridiculum eſt dicere, infinito tempore tantum abſoluiſſe ſemicirculationem unam: tum quia infinito tempore infinitæ circulationes ſunt trãſactæ, nec una media pars: igitur peruenit ab Oriente ad occidens tempore finito v.g. ſpatio duodecim horarum.

Iam, ſic argumentor. Igitur ſupputan-
1. do à fine iſtius ſemicirculationis, uſque ad initium, quo factus fuit Sol in Oriẽte, reperitur tempus finitum tantum duodecim horarum, atque adeo non fuit factus ab æterno, quia a certo dato poſtea termino, & inſtanti aſcendendo ſuperius, non procedimus in infinitum: quod quidem oportet, ſi ab æterno antea fuerat factus in Oriente: quodcunque enim inſtans acceptum poſt æternum, oporteret infinita eſſe diſtantia uſque ad æternum.

Rurſus ſupputando ab eo tẽpore, q ſo
2. fuit in Occidente uſque ad nos, peto, an fuerit etiã tempus finitum, an infinitum. Si finitum dixeris: Iam ergo totum tempus, poſtquam factus Sol eſſet, reperietur finitum: nam ab Occidentis poſitione ad nos eſſet per te finitum: & ab illa rurſus uſq; ad poſitionem in Oriẽte cum fuit factus, eſſet finitum quoque. v. g. duodecim horarum: ergo finitum finito additum non faciet infinitum tempus, ſed finitum.

Si uero dixeris: infinitum tempus fluxiſſe ab eo tempore, quo Sol fuit in Occidente ad nos uſque: iam ergo ſequitur aliud abſurdum non minus: imo & impoſſibile, uidelicet, quod infinito poſſet fieri additio uerſus illam partem, qua eſt infinitum: quod implicat; Velut ſi accipias lineam infinitam, quæ ducatur à puncto hoc. v.g. in infinitum ſurſum uerſus, illi quidem lineæ poſſet fieri additio uerſus hoc extremum finitum, quæ terminatur in puncto, ſed non ſecundum alterum extremum, quod tendit in infinitum. Probatur autem illatio euidenter. Nam ultra æternum adderentur illæ duodecim horę uſque dum Sol prius factus fuit in Oriente. Itẽ ſequitur, quod utrunque fuiſſet ab æterno ſcilicet Oriente, & Occidẽte, & tamẽ alter ſi fuiſſet prius altero: igitur omnibus modis implicat, Solem factum fuiſſe ab æterno.

Et quod de Solis circulatione, & motu diximus, idem de omnibus rebus, quę mouetur, uel corrumpuntur, demonſtrari, ut de illa cõbuſtione ſtuppæ una cum igne ab æterno creatæ, an finito tẽpore fieret, an infinito: & ita de cęteris omnibus mutationibus, generationibus, & corruptionibus eodem modo probari poſſet, eſſe non potuiſſe ab æterno, quod quiſque facile poterit deducere.

Rurſus ſeptimum ſit argumentum. Æ- 7. Ratio
ternitas eſt propria quędam Dei duratio uidelicet infinita, ab æterno ſicut & ſapientia infinita, & bonitas, & perfectio infinita, ſed non poteſt alicui puræ creaturę communicari ſapientia infinita, nec bonitas infinita, uel pfectio infinita: ergo nec duratio æterna, & infinita. Probo illationem. Nam tam æternitas eſt Dei proprietas, quam ſapientia infinita, uel bonitas: & omnium æqua eſt ratio.

Dices, non communicari æternitatem Obiect.
mundo, ſed æuum, uel tempus æternum, & ita alterius rationis menſuram, & durationem diuerſam. Sed hoc facile confuta- Solutio.
tur, quia ſimiliter diceretur cõmunicari quidem poſſe creaturæ ſapientiam alterius ſpeciei à Dei ſapientia, ſed infinitam: nam & ſapientiæ uaria ſunt genera, & ſpecies, ſicut & durationis, ut v. g. ex phantaſmatibus, & per diſcurſum qualis eſt noſter & ſine phantaſmatibus, aut diſcurſu per ſimplicem contemplationem & intelligentiam, uel per eſſentiam ipſam, qualis eſt Dei: & bonitas ſimiliter creaturis diuerſa communicaretur, ſed infinita, quamuis à Deo diuerſa eſſet, quæ eſt per eſſentiã bonitas: At hoc eſt impoſſibile: ergo etiam erit impoſſibile, q̃ cõmunicetur duratio infinita ab æterno, etiam ſi al-

terius ſit ſpeciei a diuina æternitate; & denique impoſſibile eſt creaturam eſſe coæternam creatori.

1. *Ratio.* Atque hactenus uidētur rationes, quas attulimus demonſtratiuas. Sunt autem aliæ, quæ proxime accedunt. Sit ergo octauum argumentum, quo ex uiuētium nutritione, & alimēto probemus, impoſſibile eſſe generationes rerum fuiſſe ab æterno: & probaī ſic. Suppoſito, quod omnes medici, & Ariſtoteles confitētur, per cibum, ſeu alimentum nō reſtaurari æque bonum humidum radicale, & per conſequens neque æque bonum, & æque uiuidum calorem naturalem, quod in ipſo humido cōſeruatur, uel eſt ipſummet, ſed quotidie fieri deterius ex alimēto cōuerſo in naturā alīti, quam id, quod quiſque a pueritia accepit. Imo ſi æque bonū reſtauraretur, animalia, & homo uiuerēt ſemper ſi humidum radicale ex alimēto acquiſitum eſſet æque bonum, niſi forte uiolenter uel ex accidēti necaretur. Imo & cibus ipſe, & alimentum cum ſit diſſimile, & contrarium in initio nutritionis & cōtrariæ qualitatis, neceſſe eſt animalis uirtutē aliqua ex parte debiliter quotidie magis ac magis: & præſertim cum agens agendo repatiatur; & ita per totā uitam patiatur ab alimento ipſum animal, & eius uirtus.

Igitur, eo ſuppoſito, manifeſte ſequiī, patrem, & matrē generaturum filios cū peiori humido radicali quam ipſi fuerāt & præſertim cum uariis etiā uitæ euentibus contingat corpus hominis labefactari morbis, laboribus, uulneribus, fame, ſiti, & aliis innumeris. At uero ſemel labefactatum nūquam reſtituitur naturaliter in meliorem ſtatum, quam fuerat. Iam, ſi ita eſt, cum infinitæ generationes præceſſerint, ſi mundus fuit ab æterno: ergo eſſentiam debilitatæ in infinitum generationes: & uis generatiua, & nutritiua omnino iam ceſſarent, & humidi naturalis uirtus tota deperiſſet; ſi quidem in ſingulis generationibus pars aliqua debilitabatur, & uirtus humidi & innati & radicalis. A finita autem uirtute, ſi infinitæ partes æquales adimantur, nil remanebit, imo etiam ſi infinitæ, nedum finitæ.

9. *Ratio.* Nonum argumētum fit ex multiplicatione hominum, quæ quidem, ſi mundus fuit ab æterno, eſſet infinita, ita, ut nunc ſimul eſſe deberēt infiniti homines actu uiuentes. Probatur autem uno ſuppoſito: Quod plures homines naſcantur, quam moriantur: quod ſane uidetur uerum & ex fide, & experientia, & ratione. *1. ex Fide.* Ex fide quidem quia ex uno Adam, & Eua omnes multiplicati ſunt, & poſt diluuiū ex uno Noe cum tribus filiis, & uxoribus, octo uidelicet, totum uniuerſum genus humanum, quod nunc uidemus, eſt propagatum: Et ex uno Abraham, & Iacob *2. Experientia.* totus populus Iſrael Hebræorū. Experientia etiam deprehēditur. Nam in pluribus oppidulis deprehendetur, omnes pene illius opiduli ex uno atauo, uel proauo originem duxiſſe; & familiæ etiam plurimæ in ciuitatibus ſingulis multorum hominum, & numeroſiſſimæ ex uno illius familiæ primo originem trahere: & quotidie uidemus ex uno patre plurimos naſci filios: Imo aliquando referunt hiſtoriæ, ad centū, & ſexcentos, ut de Priamo, & aliis.

3. Rōne. Ratio etiam idem ſuadet. Quia cum homo (ſi communē naturæ curſum ſpectemus, & communem uitam hominum) uiuat quinquaginta, & ſexaginta annos, uel ſeptuaginta certe, uel quadraginta, aut triginta, ſingulis haud dubie annis poteſt generare: cum ipſe unus tantum ſit: & ita toto illo medio tempore ipſe durat, nec moritur: & idem de cæteris dicendum. Si naturæ per ſe curſum ſpectemus, ſuo etiā medio uitæ tempore communiter perdurant; igitur maior uera uidetur, plures homines naſci, quam mori.

Probatur illatio totius rationis. Iam uero ex hoc illatio eſt manifeſta, uidelicet. Oportere nunc eſſe infinitos homines uiuentes ſimul in mundo: qđ eſt impoſſibile, Nam ſi ab æterno plures naſcantur, quam moriuntur. ergo ſemper uiui 1. plures homines quotidie relinquuntur, quam antea erant, & numerus creſceret. Cum ergo tempus præceſſerit infinitū, & infinitæ generationes. ergo infiniti uiuerent modo.

Præterea. Quia ſi infinitæ generatio- 2. nes præceſſerunt, imo infinitæ ætates hominum, & ex ſingulis ætatibus ſaltem unus homo plus quam antea, ſupereſſet nunc, iam infiniti ſimul eſſent homines.

Et e contrario rurſus, ſequitur: Cum 3. uere modo ſint finiti tantum homines,

ſequitur

ſequitur inquam, q̃ nullus homo fuiſ
ſet ab æterno: & probatur. Quia ſint .v.g.
nunc mille millia hominum, ante hanc
ætatem eſsent pauciores, ſaltem uno mi
nus, & ante duas ætates eſsent ſaltem duo
minus, & ſic perpetuo retrocedẽdo: ergo
tandem in ætatibus totidem ante, ſcilicet
ætates mille millia, nullus fuiſſet homo,
ſi ſemper plures naſcantur, quam moriũ
tur. Nam quiuis finitus numerus, ablatio
ne tandem facta, finitur.

Solutio. Dices: quamuis plures naſcantur, q̃
moriantur, tamen bello, & peſte, ac fame,
& terroribus, & ſimilibus, contingit ut il
li plures, qui nati erãt, ſimul omnes inte
reant una die forte ducẽta millia, & ita fit
ut non ſint plures quam erant, nec ſimul
infiniti.

Hæc ſolutio non aufert difficultatem.
Cõfutatio ſolutionis. Primo quidem, quia iam Philoſophus
hic diuinat, & dicit aliquid, cuius nullam
1° poteſt reddere rationem, nec probare, ſed
gratis id dicit: nempe bello, & peſte, & ſi-
milibus, tot interire, quot alias nati plu-
res erant.

Secundo. Non eſt conſentaneum ratio
2. ni. Nam actio uiolenta, & contra naturã,
non poteſt eſse æqualis actioni naturali i
ui, & uirtute, ut quot illa efficiat, hæc de
ſtruat. Semper naturalis actio, & id, quod
eſt ſecundum naturam, fortius, & pręſtã
tius eſt: peſſime ergo ſic Philoſophatur,
qui actionibus uiolentis tot perire homi
nes ait, quot actionibus naturalibus na
ſcebantur.

Tertio. Quia peto. Num quotidie ſic
3. fiat, ut tot uiolenter ſic intereãt, quot na
ſcuntur. An intra hebdomadam tantum,
uel intra menſem, uel intra annum, uel
decem, uel cẽtum, uel mille annos. An ue
ro nullo ſeruato ordine id fiat, ſed caſu,
uel fortuitu: An uero ex electione ab ali
qua cauſa, puta Deo, ſic uolente, ne ho-
mines creſcerent in infinitũ in mũdo. Nil
horum Philoſophus certo reſpondere po
teſt, ſed irrationabiliter unumquodq; ho
rum affirmaret, cui certam aliquã ad fer
re non poſſet probationem.

Quarto. Quia natura non debet eſſe,
4 nec eſt erronea, & ſibi cõtraria. Primum,
ut tot naturaliter ſupflue generet, quos,
cum ſuſtinere non poſſit, cogatur poſtea
perdere, & numero minuere. Hoc ſane eſ
ſet ſtultitiæ, ut artifex, qui in ædificanda
domo uellet plures parietes erigere, quã
ſit neceſſe, quos poſtea dirueret, relictis ne
ceſſariis. Deinde: Nec ipſa ſibi debet ha-
bere uiolentas actiones in remedium ſua
rum actionum naturalium exorbitantiũ
a recto ordine & fine. Sed nec tales natura
habet actiones naturales a debito ſuo fine
exorbitãtes. Igitur hæc fictio, quod peſte
aut bello tot moriantur, quot naſcũtur,
ſatis aperte manet confutata.

Igitur, cum dici non poſſit, tot homi 5
nes mori, quot naſcuntur, dicendum erit,
aut quod plures moriuntur, quam naſcu
tur, & ſic iam omnes homines periiſ
ſent, & nullus eſset ſuperſtes, ſi ſemper nu
merus ab æterno minuitur. Aut econtra:
ſi plures naſcuntur, quam moriuntur, &
ſic eſsent actu uiuentes infiniti homines,
ſi numerus hominum ſic ab æterno au
getur.

Decimo. Sequeretur quoddam abſur 10. Ratio
dum ualde graue, & paradoxon, imo &
omnino incredibile Sequeretur, inquam,
ſi mundus fuit ab æterno, quod tot præ
ceſſerint inſtantia, quot horæ. & tot ho-
ræ, quot dies, & tot dies quot menſes, &
tot mẽſes, quot anni, & tot anni, quot ſe
cula. Id neceſſario conſequitur. Nam eſ
ſent hæc omnia infinita, quæ præceſſerũt
& tamen unum infinitum non eſt maius
altero, etiam ſecundum Ariſtotelem.

Eſt præterea nõ perexiguum argumẽ 11. Ratio
tum, ſed ſatis probabile, quod ſumitur ex
decremento tum uitæ hominis, tum ſta-
turæ ipſorum. Nam ſi fidem ſpectemus,
certũ eſt ex geneſi, & ætate, & ſtatura im
minutos homines a uita mille annorum
uſque ad ſeptuaginta annos tempore Da
uid, & nunc forte communiter ad quin
quaginta, ut nunc experientia compert-
mus. Nam ſi ita eſt, profecto mundus ab
æterno, ſaltem homines eſse non potue
runt. Conſequentia eſt manifeſtiſſima.
Antecedens probatur multipliciter. Pri-
mo enim in hac ſententia eſt Plinius lib.
7. cap. 16. ubi hæc habet uerba. In plenũ
autem cuncto mortalium generi, mino-
rem in dies fieri ſtaturam propemodum
obſeruatur, raroſque patribus procerio
res, conſumente ubertatem ſeminũ exu
ſtione, &c. D. etiam Auguſtinus lib. 15.
de Ciuitate Dei cap. 9. & ſequẽtibus plu

ribus probat imminutam fuiſſe hominũ ætatem & ſtaturam. quo etiam cap. 9. ait de molari dente humano, quem ipſe uidit, cum aliis pluribus, qui ſi cõſcinderetur in partes, centum dentes morales ſui temporis efficerentur. Alibi etiam ait, ſe in ſepulchris antiquis uidiſſe offa tantæ magnitudinis, ut tibiæ ſolũ os æquaretur cum integro crure ſui temporis a coxa ad pedem uſque. Multa etiam de hac re habes apud Nicolaum de Lyra in Geneſim, ubi & rationes uſque uarias adferri. Conciliator etiam multa hac de re cõgerit in differentia 9. & Petrus Crinitus idẽ oſtendit 7 de honeſta diſciplina c. 2. imo quod magis miremur Auerr. 2. de generatione tex. 85. id uidetur fateri. Huc pertinet illud Virgilii 12. Aeneidos, cum de lapide a Turno facto loquitur:

,, Vix illam lecti bis ſex ceruice ſubirent,
,, Qualia nunc hominum producit corpora tellus.

Et primo Georgicorum:

,, Grandiaque effoſſis mirabitur oſſa ſepulchris.

De eodem Gellius lib. 3. cap. 10. Sãctus Cyprianus etiam de eodem multa affert contra Demetrianum. Quod ſi uetuſtiſſimos conſulimus, Homerus huius diminutionis cõquerebatur ſæpe, de quo Iuuenalis Satyra 15.

,, Nam genus hoc uiuo iam decreſcebat Homero
,, Terra malos homines nunc educat, atque puſillos.

Id etiam ratione patet. tum quia hominũ intemperantia efficit, ut imbecilli partes liberos procreẽt imbecilliores. ſecũdo, quia ex communi ſententia Medicorum, (ut antea diximus) certum eſt humidum radicale ſemel amiſſum, nũquam poſſe per nutritionem perfectius, uel æque perfectũ inſtaurari, quo fiet, ut nunquam parentes per ſuam nutritionem æque bonam materiam parere poſſint ſoboli, ut ipſi habebant: igitur hoc poſito antecedenti, cõſequentia eſt manifeſta ab æterno homi-
12. nes eſſe non potuiſſe.

Ratio, conſenſu totius antiquitatis.

Iam uero idem oſtendamus ex conſenſu totius antiquitatis, tum Philoſophorũ, tum Hiſtoriarum, & gentium conſenſu. Eſt autem manifaciendus hic conſenſus tot teſtimoniorũ, in rebus præſertim,
8. quæ ex facto pendent. Et quia quo propiores fuerunt mundi origini, eo memoria recentior apud eos permanebat. In omnibus enim rebus uetuſtiſſimis id ſolet accidere, ut quo propius ad originẽ accedas earum, fama reperiatur magis celebris.

Itaque cum de orbis conditione & origine antiquiſſimo quæras, eo manifeſtiora reperies teſtimonia, quo authores illi fuerunt uetuſtiores: & maioris eſſe in hac re debebunt momenti, & authoritatis, quo fuerunt uetuſtiores.

Igitur, primo, in hoc eſt conſenſus omnium antiquorum Philoſophorum ante Ariſtotelem, genitum eſſe mundum, Anaxagoræ, Democriti, Heracliti, Empedoclis, & cæterorum, quãuis de modo quo genitus eſſet, inter ſe differant, ut uidimus. ſed in illo genere, mundum eſſe genitum, omnes conueniebant: ut etiam expreſſe ait Ariſtoteles 1. de Cęlo. text. 102. omnes ante ipſum genuiſſe mundum, ſicut ante diximus. Idemmet Ariſtoteles idem ait lib. de mundo ad Alexan. ſic dicens: Vetus fama eſt, & quidem hæreditaria, mortalium omnium uniuerſa a Deo, & per Deum nobis eſſe cõſtituta. Imo uero aliqui eorum ex nihilo productionem admiſerunt in mũdi generatione, ut Plato in Timæo: qui non ſolum mundum, ſed etiam tempus generat, teſte etiã Ariſtotele; quare cum nulla potuerit corporea res, uel materia aliqua ante tẽpus præfuiſſe, ſi tempus generat Plato: ergo omnia cum tempore ſecundum Platonem ortum habuere. Præterea ex eo probatur, quia Plato in Timæo, & 6. de Repub. Deũ patrem ait primo generare Deum filiũ, non quidem ex materia, ſed ex ſe, & deinde factam tertio loco animam mundi, & quarto loco naturam, & poſtea demones ſeu Angelos factos a Deo, & illis Deum dediſſe ne corrumperentur. At uero iam hæc Plato ex nihilo, & ſola efficiente cauſa generabat, ſcilicet, Deo. & in tempore. ut in eodem Timæo manifeſtum eſt. Et quãuis aliqui, ut Simplicius in 8. Phyſi. text. 10. conati fuerint trahere Platonem ad æternitatem: tamen id cærens omnibus Platonicis reclamantibus, & aliis grauiſſimis authoribus Plutarcho, Philone Iudæo, Attico, imo & ipſomet Ariſtotele qui optime nouerat ſui magiſtri ſententiam.

tiam, qui tamē aſſeruit, ut diximus, illum mundum generaſſe, atque id manifeſtiſſi me oſtendit Philoponus in ſolutione ſe xti argumenti Procli a ca. 7. uſque ad 19. & ex neotericis quoq; Marſilius Ficinus lib. 18. de Theologia Platonis cap. primo Igitur tum Plato, tum Platonici, & qui il lum ſequuntur, reipſa, non ſolum mun dum generāt in tempore, ſed etiam ex ni hilo rerum dictarum productionem ad mittunt neceſſario, niſi a magiſtro diſce dant.

Ante Platonē ēt Triſmegiſtus ex nihi lo uidetu r etiam mundum a ſola cauſa ef ficiente generatum, affirmare, a quo uult omnia eſſe accepiſſe. Item Pythagoras, ex unitate, quam Deum eſſe putabat, tāquā primo principio generabat omnia.

Item Auicenna 9. Metaph. ultro con ceſſit creationem. Ait enim Deū creaſſe primum ſubſtantiam ſeparatam, & hanc rurſum creaſſe ſecundam, & ſic quodam ordine uſque ad ultimam. Itaque non ſo lum Deo creationem conceſſit, ſed aliis quibuſdam ſubſtantiis ſeparatis a Deo. Item Simplicius conceſſit creationem ue re eſſe, licet ab æterno, & productionem ex nihilo mundi illam emanationem ab æterno: & ita materiam a Deo ex nihilo factam, in 3. digreſſione contra Philopo num. lib. 8. Phyſi & alibi.

Alii uero ex antiquis Philoſophis, ex chao, uel materiā, aut ex athomis indiui ſibilibus, idque uel caſu, & fortuito, uel a mente & intellectu, uel aliis cauſis & mo dis. Tamen in hoc omnes conſentiebant, quod mundum generabant, ut uidimus, licet in eo differrent quod aliqua æterna cum Deo facerent.

Deinde omnia Antiquorum ſcripta, tū Hiſtoriographorum, tum Poetarum & an tiquorum Populorum id teſtantur, quæ quidē Auguſtinus Eugubinus diligētiſſi me lib. 7. de perenni philoſophia a ca. 8. uſque 22. in unū colligit Homeri, He ſiodi, Sophoclis Phocylidis, Arati, Mercu rii Triſmegiſtri in pimandro, & Orphæi aſſerentium mundum genitum fuiſſe, & cœpiſſe, inter quos Orphæus, quem pri mum Theologum Græci uocant, qui etiā pulchre addidit, res non uere dici poſſe fa ctas ex nihilo, quoniam factæ ſunt ex Dei Sapientia, in quo præerant omnia: quæ quidem nos ob prolixitatem non citabi mus. quiſque po: erit apud illum uidere.

Itaque omniū rerum agnoſcimus ini tia, idque conſtat ex illis, qui ſcripſerunt de rerum inuentoribus. Ergo Mundus non eſt æternus: imo idem ipſe Ariſtote les in proœmio Metaphy. aſſerit eſſe in uentores artium & 19. Sectione Probl. Probl. 18. ait Mathematicas eſſe in Aegy pto inuentas, quod ibi genus ſacerdotum aleretur e publico; & fuiſſe ante ipſum pueritiā Philoſophiæ, & alia ſimilia, quæ oſtendunt mundum in tempore fuiſſe factum.

Item nulli ſunt ſcriptores, qui explicēt aliquid fuiſſe geſtum ante ſex. uel ſeptem millia annorum, quod merito mirabatur Lucretius ſic dicens.

,, Præterea, ſi nulla fuit mundi genita lis origo,
,, Terrarum, & cœli, ſemperque æterna fuere.
,, Cur ſupra bellum Thebanum, & fu nera Troiæ.
,, Nō alii alias quoq res cecinere Poetę?

Nam quod aliquot confingunt, interie ctis quibuſdam certis ſpatiis per combu ſtiones, & inudationes aboleri omnes memorias rerum. Præterquam, quod per ſe ipſum eſt fictitium, ſine ullo fundamen to id dicitur, cū nulla ueterum monimē ta id aſſerant fuiſſe factum; & id etiam in argumento. ergo confutabimus.

Ego igitur acquieſco ſentētiæ ſacrorū Doctorum contra Auerroem, aſſerentiū, creaturam nō poſſe eſſe coæternam Crea tori, & id demōſtrari ſufficienter arbitror ſuperioribus rationibus, quarum etiam plures putamus eſſe ueras demonſtratio nes. Cæterum alii fortaſſe aliud iudica bunt, non carere, inquā, probabilitate cō trariam ſententiam, aut etiam eſſe proble ma utrinque, ſicut putauit Scotus 2. ſent. d. 1. q. 3. Quorum iudicium aliis reliqui mus. Nos certe putamus & pium id eſſe, & demonſtrari, creaturam non poſſe eſſe coæternam Creatori. *Concl.*

Sed argumenta oppoſita ſoluenda iam ſunt, in quorum ſolutione adhuc magis hoc notificabitur. Ad primum: Concedo Deum eſſe omnipotentem ab ęterno: & concedo, quod ab æterno potuit mūdū producere. Sed dic o, quod non potuit *Solutionum* *Ad 1.*

mundus

mundus ęternus fieri: Quod eſt dicere: ſemper potuit mundus produci ita, ut nõ ſumatur inſtans aliquod imaginatione, quin Deus poſſit tunc mundum produce re: tamen non ob id mundus eſſet coæternus; nam adhuc Deus excedit, & antecedit quodcunque inſtãs acceptum, quia uacat principio: hoc autem creaturæ repugnat.

Nota. Vnde non eſt hoc impotentiæ Dei, ſed quia res non eſt factibilis in ſe, nec talis, aut tantæ durationis capax qualis, & quãtus eſt ipſemet Deus. Sicut facere rẽ abſque productione, eſt impoſſibile: ita etiã producere rem & non in principio alicuius durationis eius: æternitas autem non habet principium. Et nota ſolutionem, quam puto eſſe uerisſimam.

Ad 2. Ad ſecundum dico: Quod eſt diuerſa ratio de cognitione Dei, & uolitione, ac de mundi productione. Illi enim actus eſt increatus, & eſt ipſe Deus, ideoq; principium non habet, ſicut nec eſſe ipſius Dei: at mundus, & eis productio eſt quid creatum, nec potuerũt eſſe niſi in aliquo principio durationis.

Ad 3. Ad tertium dico; Quod non expectat Deus ſucceſſionem, ſed ſemper, & ſemper creare poteſt: Aeternitas enim non eſt diuiſibilis in ſe.

Ad 4. Ad quartum dico: Quod impoſſibile
1. Solut. eſt, quod cauſa efficiens, & effectus ſint in unico inſtanti primo. Vnde ſicut ultima diſpoſitio ignis, quæ inducitur cum forma ignis, non eſt effectus ab illa forma, ſed ab eo, quod generat: ſimiliter ueſtigium ſimul cum pede incipiens, non fit à pede, ſed ab eo, qui pedem fecit; & eodẽ modo de Sole, & lumine dicendum: ita profecto, ſi in unico primo inſtanti mundus, & Deus eſſent, impoſſibile eſſet, mũdum eſſe factum à Deo, niſi ponatur aliquid, quod Deum cũ mundo fecit, quod eſt pluſquam impoſſibile. Vnde hoc eſt argumentum potiſſimum pro hac ſentẽtia, quia eſt inintelligibile, cauſam efficientẽ ueram coæternam cum effectu facere.

2. Solut. Deinde ſecundo reſpondeo, qđ ſi cauſæ, & effectus eadem eſſet, & eiuſdem ſpeciei menſura, concedi tunc poſſet, effectũ poſſe eſſe coæqualem cauſæ, ut in diuinis perſonis dicimus, in quibus communis eſt menſura ipſa æternitas Patris, & Filii, potuit alterum ab altero generari, & non eſſe generante poſterior, ut re ipſa eſt. Sic etiam, ſi utriuſque communis eſſet menſura tempus, & ut Solis, & luminis, pedis, & ueſtigii, & cũ eſſet ab æterno tempus, etiam alterum poſſet eſſe ab æterno. At uero cum illorum diuerſa eſt natura, & ratio menſurę, non ita, ſicut ſunt Deus, cuius propria menſura eſt æternitas, & res alię, quarum propria menſura ſunt æuũ, uel tẽpus, eſt impoſſibile, ut ſint coęquales durationis cauſa, & effectus. Atque hactenus de hac quæſtione.

An Deus ſit cauſa libera: an uerò agat ex neceſſitate naturæ.

Quęſtio. III.

SVPERIVS ad confutãdam mundi ęternitatem, obiter, quantum fuit ſatis, oſtendimus, Deum eſſe liberã cauſã; ideo nũc diligentius id oſtendendũ erit etiã ſecundũ Ariſtotelẽ, ſicut illic promiſimus. Aliqui enim falsò aſſerunt nec Ariſtotelem, nec Peripateticos ullam primæ cauſę libertatem concedere; ſed contra impie affirmant, eã omnino agere ex neceſſitate naturę.

Id autem probant ex aliquot locis. Pri 1. Ratio.
mo. illa ratio Ariſtotelis in 8. Phy. text. 7. oppoſitã.
& 8. id uidetur ſupponere. Ait enim: Si mouens non mouebat prius, oportebat, ut poſtea moueret, auferri illud impedimentum à quo prohibebatur Quod uidetur ſupponere agere ex neceſſitate naturæ. Nã alias poſſet reſponderi, primum mouẽs eſſe liberum, atque ita ſine aliquo impedimento prius non mouiſſe, quia noluit. 2.

Secundo. Ibidem tex. 15. propter eandem rationem, ait eſſe abſurdum, & ſimile figmento, Deum ab ęterno non feciſſe, & poſtea feciſſe.

Tertio. Ratio Ariſtotelis in tex. 79. etiã 3.
id ſupponit. Ait enim: Virtutem infinitã, quæ eſt in Deo, ſi eſſet in magnitudine, moturam in non tempore.

Quarto. Cœlum eſt ingenerabile & in 4.
corruptibile ſecundum Ariſtotelem. 1. Cœli. cap. 10, & ſequentibus. At ſi Deus

ſecundum

ſecundum Ariſtotelem eſſet cauſa libera efficiens cœli & mundi, poſſet igitur cœlum & mundum corrumpere.

5\. Quinto. Item lib 9. Metaphy. text. 17. & lib. 12. tex. 30. item lib. 2. Cœli. text. 17. ait, Cœlum non poſſe nõ mori, & Deum ac intelligentias non habere potentiam, ut non moueant; nec eſſe in potentia, ſed eſſe actu ſemper mouentes.

6\. Sexto. Ratio etiam hæc difficultatẽ facere uidetur: Quia, ſi eſſet liber, poſſet uelle & nolle, facere & non facere, atque ita poſſet mutari Deus: eſt autem Deus immutabilis.

1. Concluſio. Quod non conſtat in Ariſtotele, Deum ex neceſſitate naturæ agere, imo, in pluribus libere agere.

Loca hæc, & aliquos forte ſimilia multos induxerunt, ut Deo, ſecundum Ariſtotelem, tolleret omnem libertatem. Verum tem aperiam quid ſentiunt primo dico, non eſſe certum apud Peripateticos. Deũ nullo modo eſſe liberum in Ariſtotele. Deinde dico, poſſe pluribus locis ex principiis Ariſtotelis probari Deum in quibuſdam rebus eſſe liberum, etiam ſecundum Ariſtotelem.

Quot uiis probãda cõcluſio.

Oſtendamus ergo primo ex teſtimonii de Ariſtotelis; deinde ex teſtimoniis Interpretum eius: tertio, neceſſariis rationibus ex principiis etiam ipſius Ariſtotelis deſumptis.

1. Via Ex teſtimoniis.

1. Teſtimoniũ. Primo enim ſunt hæc teſtimonia Ariſtotelis. Primo in 4. Topic. 5. loco 94. ait Ariſtoteles, non debere dici calumniatorem, uel furem eum, qui poſſit talia agere, ſed qui fecerit. Nam, inquit, multa poſſunt facere & Deus, & homines, quæ non faciunt. Nil clarius dici potuit. Vbi uide etiam Alexandrũ, qui bene explicat quomodo in Deo ſit potentia ad facienda aliqua, quæ non facit.

2. Teſtimoniũ. Secundo. 10. Ethic. c. 8. Ariſtoteles ait, illos eſſe Deo chariſſimos, qui ſint uere ſapientes, & rationem ducem ſequentes, optimo animo ſunt effecti. Vbi & curare Deum res humanas manifeſte cõfitetur, & plurima iſtis beneficia conferre, qui tales ſint: & delectari Deum optimis, & ſibi ſimilibus hominibus, & illos ei eſſe chariſſimos. Hæc ibi. Inclinari autem, & mouere ſe ad amandum, uiſa illorum ſapientia, & uirtute, neceſſitatis nõ eſt, ſed libertatis, & propter uoluntatis.

Præterea, Curam habere rerum humanarũ, & beneficia largiri eis uelle, uoluntatis eſt.

Rurſus: Cum homini in Ariſtotele liberum ſit, ut in ſtudia incumbat, & ſapiẽs ſit, uel non ſit, uirtutem eligat, aut ſecus; profecto actus ille Dei, quo diligit ſapientem, & ſtudioſum, non erit neceſſarius.

Obiectio & eius confutatio.

Eſt autem ridicula illorum expoſitio: qui, ut effugiãt, dicunt, Ariſt. illa in Ethicis populariter, minus uere dixiſſe, ut homines alliceret ad uirtutem; tum quia nil tale ibidem ipſe iudicat, & in uniuerſis Ethicis ſerio agit, & eodem maxime loco uerbis grauiſſimis; tum quod Euſtratius Græcus auctor Ethicorum Ariſtotelis præcipuus interpres longe aliter dicat, qui etiam eius rei rationem reddit, & in eo maxime ridendi ſunt, quod non poſſint Ariſtotelem pro ſua impietate defendere, niſi dicant illum ſponte fuiſſe mẽdacem, & impoſtorem.

3. Teſtimoniũ. Tertio Ex 2. de Gener. text. 59. omnia eo modo compleuit Deus, quo ipſorum naturæ debebatur. Item ex 12. Metaphy. tex. ultimo. res eo modo gubernantur, quo optimo poſſunt. Sed dantur entia cõtingentia, & libera. ergo contingenti, & libero modo gubernari debent: aliter non gubernarentur, neque complerentur ſecundum ſuam naturam. Non poſſunt autem libero modo gubernari, niſi a cauſa libera: ergo &c.

4. Teſtimoniũ. Quarto. Ariſtoteles in 8. Ethic. c. 7. & ſæpe etiam alibi docet, Deum erga bonos habere amicitiam: non quidem ut inter æquales, ſed ex ſupereminentia, quam ipſe uocat, ut ſuperioris ad inferiorẽ. Idẽ ait in cap. 12. & ca. 14. & ſæpe alibi tradit de honore debito & cultu ac laude Dei. Vno uero in teſtamento, quod condidit antequam excederet ex hac uita, quod extat in ipſius uita apud Laertium: Deum orat & aliqua fieri iubet religionis ipſius monimenta, quæ quidem nunquam facturus fuiſſe uideretur, niſi Deum eſſe liberum putaſſet.

5. Teſtimoniũ. Quinto. In libro de Mundo ad Alexandrum, ſiue is ſit Ariſtot. ſiue alterius, dignus ſane eſt, qui tribuatur Ariſtoteli: Poſtquam omnia dixerat Dei eſſe opera, cœlum, terram, animantia, atque omnibus dare uitam, & cuncta gubernare, ac regere, g tandem ait. Deus cum in ſe immobili collocetur, omnia, quo uult. mouet,

net, arbitratuq; ſuo, in diuerſis rebus generibus & naturis uerſat, &c. Atque hactenus ex Ariſtotelis quibuſdã teſtimoniis: iam ex Interpretibus quoque eius, idem oſtendamus.

4. Via Ex teſtimoniis interpretum Ariſt. Præterea: ad id probandum ſuppetunt multa interpretum Ariſtotelis, & Peripateticorum teſtimonia ex Ariſtotelis ſentẽtia ſic arbitrantium. Primò enim apud Theophraſtum. Si intellectus agens eſt
1. Deus, ut ipſe putat, etiam ſecundum Ariſtotelem in libro de intellectu cap. 17. qui immittit cogitationes hominibus, cũ ii intelligant contingenter, ipſe contingẽter immittet. Idem dixerim de Alexandro, cuius eadem fuit ſententia de intellectu agente, ſecundum etiam Ariſtotelẽ, ut patet ex ſuo 1. de Anima cap. 25.

2. Secundò. Alexander expreſſe in lib. de Fato ad Antoniũ, & Seuerum Imperatores in epilogo, ubi profitetur ſe explicare ſententiam Ariſtotelis, ait: A Deo eſſe petendum, ut concedat beneficia, quoniam ipſi dandi, & non dandi, facultas eſt.

3. Tertiò. Simplicius in 2. Phyſi tex. 77. ait: Deum uti natura, ut vult, & cuncta in æquitate dirigere.

4. Quartò. Idem in 4. Phy. in digreſſione de loco, paulò poſt initium, ait: Deum in Cœlo Empireo illuſtrare mentes hominum, quod oſtendere illis ea, quæ per ſe ſunt ſpectabilia. Et ſuper Epicte. c. 54. & 27. ait, animas hominũ ĩ reditu poſt corpus; bonas manere præmia: de quo uide orationem, quam habet ad Deum, ad calcem illius operis in Epictetũ, qua ipſum precatur, ut mentes noſtras illuminet. Idem etiam Simplicius, quod plus eſt, in Phyſice, ait intelligentias poſſe mouere Cœlũ, uelocius, uel minus uelociter pro earum uoluntate: & ibi ita ipſum intelligit Ariſtotelem, ut ſuperius citauimus.

5. Quinto Philoponus præterea, Ammonius & alii ex ueteribus, quorũ attuli ad calcem primi periherm Themiſtius, Euſtratius, Pſellus & Magentinus cum pleriſque aliis; qui ponunt in Deo prouidentiam ſecundum Ariſtotelem, conſequẽter libertatem confiteantur neceſſe eſt, ſecundum eundem: hæc enim non poteſt eſſe ſine libertate, nec haberi de rebus liberis a cauſa omnino neceſſaria: atq; hæc ex teſtimoniis Interpretum Ariſtotelis.

Sed, ex doctrina Ariſtotelis, & ipſius principiis multa etiam deduci poſſunt argumenta. *3 Via Ex neceſſariis rõnibus ex principiis Ariſtote. deſumptis.*

Primo. In Ariſtotele: Homo eſt liber, ut patet ex 2. Phyſic. tex. 58. & 59. ait, hominem agere, cætera agi. & in 2. Ethic. c. 6. ait, in nobis eſſe uirtutes, & uitia, quę tamen uerſantur circa ea, quę ſubduntur noſtræ electioni Et in 1. Ethic. cap. 2. ait, in brutis eſſe ſpontaneum, in ſolo homine electionem. Et ab Alexandro in libro de Fato. cap. 8 & 9 id ſupponitur ut primũ principiũ, in ſententia Ariſtotelis. Idẽ Simplicius. 2. Phyſic. text. 1. & 32. & ſæpe alibi, ut alios omittam innumeros. Sed impoſſibile eſt cauſam ſecundam eſſe liberam, prima exiſtente neceſſaria: ergo, &c. Probatur minor. Quia alias ſecunda cauſa poteſt operari ſine prima: quia poſſet efficere id, ad quod prima non poſſet cooperari: & præterea ſecunda tunc cauſa uideretur domina primę, ſi pro eius arbitrio primam ad agendum ſecum traheret, uel reiiceret; ac fieri demum poſſet, ut actionem neceſſariam primæ cauſæ ſecunda fruſtraret ſua libertate, nolens operari; Quæ omnia ſunt plane abſurda. Preterea, ratio ipſa, qua probat 2. Ethic. in homine eſſe libertatem, & uoluntariũ, non uero in brutto, aut aliis rebus, eſt, quia ualet intellectu, quo cognoſcit finẽ & media ad finem, & ea ad finẽ ordinat, & ita intellectum conſequitur in appetitu uoluntarium, & ſenſum conſequitur in appetitu ſpontaneum tãtum: At Deus intellectum habet, & mens eſt ſecundum Ariſtotelem: ergo & Et conſequitur in eo uoluntarium, ex Ariſtotelis ratione: & præſertim, cum omnia ordinet Deus in finem, ut pote ſapientiſſimus. 1.

Secundo. Secundum modum argumentandi, quo utitur Ariſtoteles in 1. de Anima. tex. 8. quod etiam repetit 3. Metaphyſic. tex. 15. aduerſus Empedoclem. Inepte facit, qui aliquam perfectionem, quę uere perfectio ſit, negat Deo. Sed libertas eſt perfectio: ergo, &c. Probatur minor. Quia ſolum dicit in ſua ratione eſſe dominum ſuarum operationũ, & ita poteſt facere, uel non facere, ut uelit, idque ex ſe ipſo, nec alteri neceſſario ſubeſſe: At hoc perfectionis eſt, eſſe ſuarum actionũ abſolutum dominum, & non alteri ſubditum 2.

ditum uel ſeruum, nec ab alio aliquo neceſſario pendere, ergo, &c.

3. Tertiò. In innumeris rebus naturalibus
In pluribus quorũ reddi cauſa n. põt, præter diuinam uoluntatem. nullam poſſet quis reddere, ſecundũ Ariſtotelem, rationẽ, niſi recurratur ad diuinam uoluntatem: ut v.g. in ordine circulationem cœli, cur hæc prior, illa ſit poſterior, & non contrà: cum enim omnino ſimiles, reddi ratio nõ poteſt, niſi ſola Dei uoluntas ordinantis: Cur non totus mun-
1. dus ſit inuerſus, ut pars antartica ſit ubi eſt artica, & econtra. Omnia enim eodem modo ſe haberent.

2. Præterea: Cur motus cœli ſit magis ab oriente in occidens, quàm ecõtra; de qua quæſtione tam laborat Ariſtoteles in 2. Cœli. text. 33. nulla enim inueniri poteſt, præter diuinam libertatem. Nam quod reſpondet, in oriente eſſe dextrum, manifeſtè petit principium: Nã propterea ait eſſe dextrum in oriẽte, quoniã inde incipiebat motus. At uerò eadem remanet difficultas: quia ſi eſſet in occidente, ibi eſſet dextrum, quia inde inciperet motus, & ita uidetur petitio principii: Quæro enim cur Deus poſuiſſet dextrum in oriente potius quàm in occidente.

Præterea Poſita aliqua debita diſpoſi-
3. tione ad introducẽdam. v.g. formã ignis, nulla poteſt reddi ratio præter diuinam uolũtatem, cur hæc forma numero introducetur. v.g. bipedalis, & nõ alia ignis bipedalis. Non enim magis conuenit hæc forma ignis numero, cum hoc loco, hoc tempore, ac numero diſpoſitione, quàm alia forma ignis bipedalis.

Item. Partes temporis inter ſe ſunt om-
4. nino homogeneæ: Cur ergo tempus heſternum non fuit hodiernum, & ècontra: cur dies uel annus elapſus pceſſit, & hic ſubſequitur. ſed & infinitorum inſtantiũ ordo cur ita ſit? Et in partibus etiam motus Cœli idem poteris quærere. Neq; uero ratio in his, quæ ſatisfaciat, reddi poteſt, præter diuinam uoluntatẽ, & ſapientiã: ſic in iſtis rebus indiuiduis ordinem conſtituentem, quibus ſimilia problemata facile poteris ſexcenta excogitare.

5. Ratio. Ad hæc, addamus rationes quaſdã D. Tho. ex lib. 1. Summæ contra gentes. cap. 23. ex pluribus quas illic adfert Sanctus Doctor pulcherrimas. Sit ergo argumentum.

Amplius ſecundum philoſophum 9. Metaphyſic. duplex eſt actio. Vna quæ manet in agente, & eſt perfectio ipſius: ut uidere. Alia, quæ tranſit in exteriora, & eſt perfectio facti; ſicut comburere in igne. Diuina autem actio non poteſt eſſe de genere illarum actionum, quæ non ſunt in agente, cum ſua actio ſit ſua ſubſtãtia, ut in primo oſtenſum eſt; oportet igitur quod ſit de genere illarum actionum, quæ ſunt in agente: & ſunt quaſi perfectio ipſius. Huius autem non ſunt, niſi actiones cognoſcentis, & appetentis: Deus igitur cognoſcendo, & uolendo agit, & operatur: non igitur per neceſſitatem naturæ, ſed per arbitrium uoluntatis.

Adhuc. Deum agere propter finem ex hoc manifeſtum eſſe poteſt, quod uniuerſus non eſt a caſu, ſed ad aliquod bonum ordinatur: ut patet per philoſophum in 12. Metaphyſic. Primum autẽ agens propter finem oportet eſſe agens per intellectum, & uoluntatem: ea enim quæ intellectu carent, agũr propter finem, ſicut in finem ab alio directa: quod quidam in artificialibus patet: nam ſagittę motus eſt ad determinatum ſignum ex directione ſagittantis. Simile autem eſſe oportet in naturalibus. Ad hoc enim, quòd aliquid directè in finem debitum ordinetur, requiritur cognitio ipſius finis; & eius qđ eſt ad finem, & debitæ proportionis inter utrunq;: quod ſolum intelligentis eſt. Cũ igitur Deus ſit primum agens, non agit per neceſſitatem naturæ, ſed per intellectum, & uoluntatem. 6. Ratio.

Item. Volũtas habet pro obiecto bonũ ſecundũ rationẽ boni Natura autem non attingit ad communem rationem boni, ſed ad hoc bonum, quod eſt ſua profectio. Cum igitur omne agens agat ſecundum quòd ad bonum intẽdit, (quia finis mouet agentem,) oportet quòd agens per uoluntatem ad agens per neceſſitatẽ naturæ comparetur, ſicut agens uniuerſale ad agens particulare. agens autem particulare ſe habet ad agẽs uniuerſale, ſicut eo poſterius, & ſicut eius inſtrumentum: ergo oportet, quòd primum agens ſit uoluntarium, & non per neceſſitatem naturę agens. 7. Ratio.

Demum. ſi Deus liber non eſſet, ſequerentur multa abſurda contra naturam, & 8. Ratio.

contra ius, & debitum naturæ: Vt, quòd non eſt orandus, cum eſſet neceſſarium agens: nam ſtultum eſſet orare agentia neceſſaria, ut Solem, Lunam, ignem, uel aquam, quia flecti precibus non poſſet Sic etiam nec timendus eſſet, nec reuerēdus; imò nec colendus, nec in eo ſpes collocāda, quòd adiuuaret, uel eriperet ex malo aut periculo: & ſexcenta eiuſmodi.

Hæc ſanè argumenta omnia etiam in principiis Ariſtotelis, & in ratione naturali euidenter oſtendunt, Deum non poſſe eſſe agens omnino neceſſarium. ſed ſecundum etiam Ariſtotelem tum cum liberis cauſis mediis libere coagere. cum in indiuiduorum productione, & ordine libere ea diſponere. & præſertim conceſſa, ut concedi debet, ſecundum Ariſtotelem, prouidentia, de qua & nos alibi.

Solutio obiectionũ cõtrariũ. Vt autem locis illis Ariſtotelis ſatisfiat dici poſſet forte probabiliter: *1. Solutio ad omnia ſimul in genere loca Ariſtotelis.* primò Ariſtotelem uoluiſſe Deum eſſe agens neceſſarium circa ea, quę pertinebant ad perfectionē uniuerſi, ut uidelicet circa ſpecies in uniuerſali, & de motu in uniuerſali, ac mundi conſeruatione, de quibus uidentur procedere argumenta illa: at uero circa indiuidua (ut diximus) & res liberas, ut homines, non eſt dubium quin ipſum poſuerit liberum.

Sed neque illud certò apud Ariſtotelē affirmari quis poterit, ut oſtendimus, maxime cum nullibi id expreſsè dixerit: & hæc loca non conuincant, ſed optimè diſſolui poſſunt, etiam de ſpeciebus cęli, motu, & mūdi conſeruatione, ut paulò poſt diſſoluemus.

2. Solutio in genere. Secundò. Cùm illę rationes Ariſtotelis, tam in tex. 8. & 9. quàm in 79. quas facit pro mundi ęternitate, tam peccent in multis aliis, ut ſupra attigimus ex Philop. & ſuo etiam loco erit manifeſtum, non eſſet mirum ſi inter alia inconuenientia, in hoc etiam inciderent, ut illam libertatem adimerent Deo, quam in tam multis aliis locis ipſemet concedit Ariſtoteles: atque ita in genere reſponſum eſſet.

Ad ſingula teſtimonia Ariſ. Sed tamē particulatim ſingula accedamus, & oſtendamus ex nulla certò conſtare Ariſtotelem ademiſſe Deo libertatem, etiam in cœli motu, & ſpeciebus, & mundi conſeruatione.

Ad 1. Ad primum igitur reſpondemus, ibi Ariſtotelē ponere mouens fuiſſe non ſeorſim, ſed ſimul cū mobili: & tunc ait, oportuiſſe eſſe aliquam cauſam quietis, ſi mouens non mouebat illud mobile: ut ſi poneretur. v.g. coæterna materia cum Deo, uel chaos, uel aliud aliquid. antiqui illi ut Philoſophi ponebant: contra quos diſputabat: Ac tunc quidem rectè ait eſſe aliquam cauſam quietis debere, alias contra naturam eſſet illa talis quies, & uiolenta, imò nec fieret. Et quidem hoc ſemper ſequitur, ſiuè mouens eſſet liberum, ſiuè neceſſarium. nam nec ex electione, uel uoluntate illa tunc quies eſſet ſine cauſa, uel impedimento eligenda, ſicut nec à natura tunc ſine cauſa, uel impedimento efficeretur quare ratio Ariſtotelis ſimpliciter cõcludit & abſolutè, non curans quomodo mouens agat liberè ne, an neceſſariò, ſed abſtrahendo.

Ad 2. Ad ſecundum reſpondeo eodem modo, ſuppoſito mobili cum mouente, inferre Ariſtotelem contra Anaxagoram illo loco, qui ponebat mētem, & chaos infinito tempore pręceſſiſſe inquiete, & poſtea Mētem inde omnia ſegregaſſe, & mouiſſe Nam hoc cõtra rationem, ait, diceretur fuiſſe infinito tēpe mouens, & mobile. nec tamen aſſignare cauſam naturalem illius infinitæ quietis, & cur modò, & nō prius cuius rationem nullam reddebat Anaxagoras. Hæc autem Ariſtotelis illatio, poſito mouente & mobili ſimul & eodē modo tunc, ſequeretur, ſiuè illa Mens libera, ſiue neceſſario agens ab Anaxagora diceretur. Nam illa quies mobilis infinita eſſet præter naturam. & ſine ordine ad motum finitum, ut ait Ariſtoteles, & ita nec eligenda ab ipſa Mente, etiam ſi libera eſſet. Sed, ut diximus, Ariſtoteles nil curat ibi, an mouens ſi liberum, uel neceſſariū, ſed abſolutè infert, & ſimpliciter An uerò rectè inferat, alia quæſtio eſt. Nam poſito mobili cum mouente, rectè fortaſſe. Sed Mens illa Anaxagoræ fuit ab æterno ſola & libera, non ita. Nec contra hoc ibi diſputauit Ariſtoteles. Poſſet enim tunc aſſignari cauſa cur prius & non antea, ut ſupra diximus.

Ad 3. Ad tertium reſpondeo, quòd ſi illa uirtus eſſet in magnitudine, eſſet neceſſaria, quia eſſet omnino immerſa materiæ, ut aliæ formæ corporeæ. ſecus autem ſi ſit, ut eſt.

ut eſt, etiam ſecundum Ariſtotelem, a materia ſeparata, & a magnitudine: nam ſic eſt libera, ut potè intellectu, & uoluntate prædita. Vel ſi adhuc quis dicat, manere liberam in magnitudine, & corpore exiſtentem ſicut anima rationalis noſtra: Tūc in illius motus naturalis actione eſſet neceſſaria, uelut etiam uiuificando corpus, & dando ei eſſe, cum in aliis actionibus, ſcilicet, uoluntatis, & intellectus eſſet libera. Sicut ipſa etiam anima noſtra in actionibus naturalibus, ut nutritionis, augmēti, & decremēti, & cæteris, eſt etiā agens naturale, ſed in aliis uoluntatis, & a uoluntate imperatis, agit libere.

Ad 4. Ad quartum. Reſpōdemus primò, etiā ſi hoc conſideremus ſecundum Ariſto. in conſeruatione cœli, & mundi eſſe cauſam neceſſariam: non ideò concluderetur in omnibus aliis eius actionibus nullo modo eſſe liberam, ſcilicet, uel etiam cauſis liberis coagendo, uel in particularibus rebus, ut oſtendimus.

Secundò. Dicimus etiam cum illa neceſſitate poſſe eſſe aliquam libertatē, ut dilecet complacentiæ, qua ſcilicet ſpontè & delectabiliter mundum cōſeruare uult, & conſeruat ſua ipſa propria immutabili uoluntate, ſicut complacet in ſe ipſo, & ſuis perfectionibus, & ſui amore. Quare non excludit adhuc ſecundum Ariſto. etiā in mundi conſeruatione omnem libertatem.

Tertiò, dicimus, quod Deus, etiam ſi poſſet corrumpere, non tamen corrumpet, ne opus ſuum deſtruat. Eſſe autē cœlum incorruptibile ex ſe, quod careat materia & contrariis; atque ideò nulla naturali cauſa poſſe corrumpi; & nil amplius concludere teſtimonium illud Ariſt.

Ad 5. Ad quintum reſpondeo idem, quod ad præcedens argumentum, primò, & ſecundo loco diximus, & tertio ruſus addimus, ibi ſolum dici, ex ſe cœlum, ſi naturam eius ſpectemus, non poſſe non moueri, & hoc ſuæ naturæ eſſe impoſſibile, & ei repugnare, qd̄ poſtulat ſemper moueri: non uerò Deo mouenti ex ſe repugnare, aut intelligentiæ, quamuis & hæ quidem non intermittent motum, non quia nō ſint liberæ, aut quia ex ſe nō poſſent, ſi ſolum ſuam naturam ſpectemus: ſed quia contra cœli naturam non agant, nec uolunt agere, ne etiam contra rationem ſic agant non mouendo.

Dicimus prætereà, non eſſe in potentia intelligentias ad motum cœli, ut poſſint non mouere, ſi ſpectemus naturalem ordinem rerum, & actionem naturalem: quia alias uiolēter agerent, & contra naturam cœlo inditam: non quod in ſe abſolutè non ſint præditæ intellectu, & uoluntate atque adeò libere agant.

Quamuis etiā Simplicius, poſſe intelligentias celerius cœlum mouere, & minus celeriter, conceſſit etiam ſecundum Ariſ. ſuprà in Phyſic. ubi ipſe etiam Ariſt. idem uidebatur inſinuare.

Ad 6. Ad ſextum. Et ſi Deus poſſit facere, & nō facere, & uelle, uel nolle, ut aliquid ſit, uel fiat; non ſequitur ipſum mutari, ſed res ipſas factas. Et hoc etiā de prima cauſa cognouit Ariſtoteles, q poſuit primū mouens immobile, mutat itaque reliqua ipſo immoto permanente. Nec eum dicimus illum poſſe uelle, & nolle, habet diuerſos in ſe actus uolūtatis ſibi ſuccedentes, ut in nobis: nam & ipſum uelle eſt ipſum eſſe, ſicut & itelligere eſt ipſum eſſe: non uerò actus accidentales informantes eius uoluntatis potentiam; ſolum ergo mutatur reſpectus rerum uolitarum ad ipſum, quia aliter ſe habent ad ipſius uoluntatem quam anteà: non uerò ipſe mutatur, aut aliter ſe habet ipſe Deus. Denique quicquid uult, uoluit ab æterno, ſed libere uult, & nunc, & ab æterno: atque de hac quæſtione ſit ſatis.

Caput tertium.

Principium conſiderationis id erit. Tex. XXI.

MOTUS æternitate conſtituta uniuerſaliter; modò unius motus primi æternitatem indagat; ac ſimiliter unius primi motoris: ac exordium ſumit a quæſtione propoſita in text 19 ſuperiori: An, quæ mouentur, ſemper moueātur: & quę quieſcunt, ſemper quieſcant: ad cuius in-

Vt probat motus primi, et motoris primi æternitatē ſupponit aliqua ſēper moueri.

Aliqua ſemper quieſcere, alia quandoq; moueri quandoq; quieſcere.

quiſitionem ponit unam diuiſionem cũ ſubdiuiſione, & argumento colligit, eſſe aliqua, quæ ſemper mouentur, alia quæ ſemper non mouentur: Aliqua, quæ aliquando quieſcunt, aliquando mouentur & per hoc ſoluitur dubium, & ſimiliter finitur ſpeculatio de motu, quæ in his ſex libris Phyſicorum ſuccepta fuit.

Diuiſio entium, quæ mouentur & quieſcũt. Subdiuiſio.

Eſt igitur diuiſio tripartita. Aut omnia mouent ſemper aut omnia quieſcũt ſēp. Aut aliqua quieſcunt, aliqua mouentur.

Subdiuiſio eſt huius tertii membri ad huc etiam tripartita. Si aliqua mouentur, aliqua quieſcunt: aut illa, quæ mouentur ſemper mouentur, & illa, quę quieſcunt, ſemper quieſcunt: Aut illa, quæ mouentur, poſſunt quieſcere: & illa, quæ quieſcunt, poſſunt moueri: & tunc omnia moueri, & quieſcere poterunt, & apta erunt: Aut tertiò, Alia mouentur ſemper, alia quieſcunt ſemper, alia modò mouentur, modò quieſcunt.

Nota.

Ita, ut ſint tria entium genera: Quædã immobilia, quędam mobilia ſemper: quędam apta modò moueri, modò quieſcere quod membrum uerum eſſe oſtendetur per aliorum excluſionem.

Integræ ſolius diuiſionis partes quinque.

Eſt igitur una integra diuiſio, quinque partibus cõſtans. Idem in primis duabus fit diuiſio ſolum penes prædicata duo, ſubiecto non diuiſo. Puta, aut omnia ſemper mouentur, aut omnia ſemper quie
1. ſcunt. Sumimus enim omnia entia in u-
2. traque parte. In tertia diuidimus utrun
3. que: Puta, Aut alia ſemper mouentur, & alia ſemper quieſcunt. In quarta coniun
4. gimus duplex prædicatum uni ſubiecto: Puta, Aut omnia ſunt apta moueri, &
5. quieſcere. In quinta ſumimus utriuſque diuiſionem ſimul cum diuiſione aduerbii temporis, Puta, aut alia ſemper mouentur, alia quieſcunt ſemper: alia modò quieſcunt, modò mouentur.

Dicere igitur omnia quieſcere. Tex. XXII.

Excluditur illud membrũ quod non omnia ſemper quieſcant. 1

INcipit partes excludere, at primò illam quam prius ſumpſit, puta, omnia quieſcere ſemper, quod affirmabat Zeno. Quadrupliciter autem hoc reiicit. Primò, ex ſenſu, quo motum percipimus in quo reprehẽditur Zeno, quia relicta ſenſus experientia, ſequebatur rationem, quod dicit eſſe imbecillitatis intellectus, quia, ut dicit. S. Thom. neſciens ſoluere rationes ſophiſticas contra ſenſum quicquam affirmabat. Simplic. dicit, hoc dici eſſe ex imbecillitate intellectus, quia eſt neſcire per ſe notum a non per ſe noto diſtinguere.

Secundò reprehendit. Quia iſta ſententia non ſolum aufert unam concluſionem particularem, aut unam rem, ſed potius omnes res naturales negat, in quibus motus eſt principium. Imò dicit, quod omnes artes, & opiniones negat, quia omnes motu aliquo modo utuntur, & indigent. Phyſica enim motum per ſe conſiderat; Metaphyſica motum ſupponit, per quem, Deum eſſe, indagatur. Mathematica motum ſupponit, ut ab eo abſtrahat ſimiliter etiam aliæ artes practicæ. 2

Tertiò autem in hoc reprehenditur, quod etiam præter Phyſicam alia tollat. 3

Quartò reiicitur? Quia ſicut eos, qui inſtant, & principia negãt Mathematica, non eſt Mathematici redarguere, ita nec eſt Phyſici contra eos diſputare, qui motum negant, cum ſit principium Phyſicũ, naturam eſſe principium motus. 4

Fere autem & omnia dicere moueri. Tex. XXIII.

Reiicit alterũ membrũ quod nõ omnia ſẽper mouentur. 1

REiicit alteram partem diuiſionis, puta omnia moueri, quòd dicebat Heraclitus. Dicit autem, quod hoc eſt ferè ſimile cum prima opinione, quia eſt falſum, & etiam præter methodum. i. non Phyſicè dictum. Quia ſicut qui motum negat, nõ loquitur Phyſicè, ita etiam qui quietem. Nam natura principium eſt utriuſque, & motus,

motus,& quietis.

At minus præter Phyſicam loquitur, qui negat quietem. Nam naturalis præci pue in motu uerſatur eo, quod plura mo ueantur,& quod motus quid poſitiuum eſt:quies uero motus priuationem dicit. Et ita parum de quiete, multum de motu in Phyſica diſſeritur: minus ergo negat Phyſica, qui omnia ſemper moueri di cit.eſt autem hæc notanda expoſitio Im- pugnaturus ergo hanc opinionem, tan- quam magis Phyſicam ipſam exponit.Iſti enim dicunt, omnia moueri, nullo dem. pto.& ſemper moueri:tamen non ſemper motum hunc apparere: ob id quædam quieſcere uidentur.cum tamẽ moueãtur.

Exponi tur opin. Heracl.

At quamuis hi non explicent, quo mo tu cuncta moueantur ſemper.an uno.an pluribus tamen Ariſtoteles de omnibus probat,ac dicit.facile eſſe probare. omnia ſecundum nullum motum moueri ſem per. Et primo probat de augmento. & de cremento ſic.Secundum augmentum, & decrementum non poteſt quicquam con tinue moueri,quin detur interpolatio: er- go non poſſunt omnia ſecundum talem motum ſemper moueri.

Primo p batur in Augumẽ to, & de cremento non ſem per con:i nue mo. ueri.

Hoc argumentum uarie intelligitur ab Expoſitoribus. Themiſt. ſumit utrunque motum ſimul. ut ſit ſenſus. Augeri, & de creſcere,ſicut aſcendere, & deſcendere, nõ poſsũt eſſe abſque media quiete. ergo nõ poſſunt res ſemper moueri. Quod ſi dicas debebãt probare de altero per ſe.Dico,nõ oportebat. nam hoc ſenſus indicat, cum res non ſemper augeri, ſed aliquando de creſcere ſentiamus. Quod ſi iſtam admit- tamus expoſitionem,a quæſtione illa nos liberamus. Contendunt enim aliqui ex hoc loco,augmentum non eſſe motum continuum. Adde etiam quod cum The- miſt.exponunt Simplic.& Pſellus.

Mor. tex. expoſitio nem.

1. Expõ.

2. Expõ.

Alii uero cum S. Thom. & Auer. aliter exponunt. puta, quod nec augmentum continuum eſt per ſe. nec decrementum, ſed quod ſit per minima, ita ut unico in ſtanti,& tempore acquiratur minimum unũ in quantitatis, alio tempore.& inſtan ti aliud minimum,& non continue, ita ut in ſingulis inſtãtibus augeatur: eſſet enim infinitum actu.

Vnde debes intelligere ſic augmẽtum, quod in hoc tempore diſponatur alimen tum tantum, & in fine diſpoſitionis con uertatur, & nutritum fiat maius. & alio tempore diſponatur, & poſtea augeatur nutritum ſemper interrupto augmento. Non ut tempore aliquo continue augmẽ tum fiat,ne detur infinitum. Idem de de- cremento. & ſic explicant rationem Ari- ſtotelis.

Authoris ſententia

At quicquid de hoc ſit, melius eſt, ad miſſo, quod loquatur de augmento per ſe,quod ſit ſenſus, quod non ſemper res augeatur,id eſt, quamuis per uiginti an nos duret augmentum, non in hoc toto tempore continue augmentum fit,ſed ali quando ceſſatur. Hoc tamen non obſtra bit,quin augmentum ſaltem aliquo tem pore ſit continuum.

Inter has expoſitiones mihi magis pla cet ultima.nam uerba, quæ ſequuntur, huic uidentur fauere:Et Simplic docet e- tiam non ſolum illos duos motus non eſ ſe continuos,pura,augmenti, & decre- menti inuicem,ſed nec ſingulos per ſe. De continuatione autem horum alibi di ſputabitur.

Eſt autem ſimilis ratio illi, quæ eſt de eo.

COmparat hos, qui totum augmen tum dicunt continuum,his qui dice rent,excauationem lapidis guttis eſ ſe continuam,ita. ut ſi tanto tempore tã tũ excauatur,in dimidio dimidiũ excaua bitur,& in alia quauis temporis illius da. re etiam pars alia excauatur Ita etiam de augmento. ſi enim augetur uiginti annis in dimidio dimidium, & in alio aliud au gebitur quamuis non ſemper motus ſit motus,ſicut excauatio a ſingulis guttis non eſt nota.

Reiicit ſimilia duo. quæ uideri poſſint. 1.

Similiter eſt aliud exemplum de arbo re,quæ naſcens iuxta lapidem, ipſum tan dem ſcindit, dum creſcit: uidetur enim motus ſciſſionis eſſe continuus.

Statim reiicit hoc Ariſtoteles dicens, quod non ita eſt Nam enim quæuis gut tã,& in qualibet parte temporis cauat,ſed omnes ſimul. Similiter, non in toto tem pore,quo arbor naſcitur, lapidem ſcindit, ſed tem pore quodam.ſicut qui nauim tra hunt

bunt. Non enim quiuis ſe per aliquo tem pore trahit, ſed omnes ſimul per totum tempus.

Ita fit augmentum. Non enim calor naturalis per quamlibet diſpoſitionem continuo tẽpore auget, ſed aliquo tempore diſponit, & alterat, & poſt auget: ſimiliter in diminutione. Vnde Quãuis pars remora, excauataque diuiſibilis ſit, non tamen pars quælibet in parte qualibet temporis remouetur. Similiter de augmento, & diminutione. Dices, quomodo gutta cauat lapidem, cum nulla per ſe? Reſpondet S. Thom. quod primæ diſponunt, ultimæ autem, diſpoſitione præcedenti, excauant.

Sol. D. Tho.

Simplic. & Themiſt. hæc uerba non referunt ad augmentum, ſed ad operationẽ ipſam illorum, qui dicunt, motum eſſe, ſed nõ ſemper percipi: & tunc dicit, quod hoc ſimile, ac ſi dicant, excauationem eſſe continuam, at non percipi: Quod quidẽ falſum oſtendit: pendet autem hæc expoſitio ex præcedenti ipſarum, & utraque eſt conueniens.

Concludit Ariſtoteles, quod quamuis diminutio, & augmentum diuiſibilia ſint in infinitum, cum per ea quantitas acquiratur, uel deperdatur, quæ diuiſibilis eſt ĩ infinitum tamen non oportet, quod in qualibet parte temporis continue perdatur, aut acquiratur aliquod totum, id eſt, aliqua quantitas, ut dictum eſt. Et in hoc appaiet, expoſitionẽ priorem magis cõuenire literæ, quam poſteriorem Simplicii.

Similiter autem & in alteratione qualibet.

Probatur idem in alteratione.

CVm probaſſe ſecundum augmentum, uel decrementum, omnia non ſemper moueri eo, quod augmentum non eſt continuus motus: probat idem modo de alteratione: quod non moueantur omnia alteratione ſemper. Et hoc tripliciter. Primo, quia

1. Ratio. non fit ſemper alteratio continua, ut dictum eſt de augmento: non igitur ſemper res alteratur. Probat antecedens de congelatione, quæ alteratio quædam eſt, & in tempore fit: non tamen in qualibet particula temporis congelatur pars congelati, ſed totum ſimul: ut patet de coagulatione lactis, & de aquæ congelatione, de qua iam alibi dictum eſt.

Probat ſecundo: quod alteratur certo tempore, & in certum terminum mouetur: Vt quod ægrotat, ab ægritudine in ſanitatem tendit in tempore aliquo, & non in inſtanti: ergo non ſemper eſt ſanatio: alias non eſſet tempore certo, nec in terminum certum. Vnde addit, quod hoc negare, eſt ualde nota negare: & uocat cõtinuo alterari ſemper, & inceſſanter alterari. Nota, quod addit illud uerbum (nõ in termino temporis,) id eſt, inſtãti alteratio nem eſſe: quia alias, niſi eſſet in tempore, non uideretur motus continuus. 2.

Tertio probat experientia. Experimur enim multo tempore lapides in eadem duritiæ perſeuerare, nec duriores, aut molliores fieri: quod ſi alteratio eſſet ſecundum duritiem, profecto tanto tempore ſentiretur notabiliter: quod non ita eſt. 3.

Et de ipſo ferri mirabile eſt. Tex. XXIIII.

PRobat tertio de motu locali: quod non omnia ſemper moueantur motu locali: Et facit duas rationes. Altera eſt: quia motus localis eſt ſenſu perceptibilis, at ſenſu aliquando motum lapidis, aliquãdo quietẽ in terra percipimus: ergo nõ ſẽper lapis mouetur: aliter mirũ ẽ, quod lapis exiſtẽs in terra, moueatur localiter, & ſẽſu nõ percipiatur. Altera ratio ẽ: Omne, quod in proprio loco eſt, quieſcit, niſi uiolenter moueatur. at multa in ſuis locis exiſtunt, nec uiolenter ſemper mouentur: ergo non omnia moueantur, ſed aliquando quieſcunt. Vnde ex his concludit, quod non omnia ſemper quieſcunt, aut ſemper mouentur: Et hoc per has rationes, & alias ſimiles notum euadere poteſt. *3. Probatur idem in motu locali.* 1 2

At uero neque alia quidem contingit.

Impugnatur 3. pars diuiſionis ut nihil uideliceт eſt, quod aliquando quieſcat aliquando moueatur.

IMpugnat tertiam diuiſionis partem, puta, aliqua quieſcunt ſemper, aliqua mouētur ſemper, ita ut nihil ſit, quod aliquando quieſcat, aliquando moueatur: & reiicit duplici ratione. Prior eſt, ſicut præcedens: Quia eſt contra ſenſum. Experimūt enim aliqua moueri, & eadem aliquando quieſcere.

1. Ratio.

Poſterior: Quia ex hac opinione auferetur augmentum, & motus uiolentus, & generatio, ac corruptio, ac denique motus uniuerſaliter. Aufertur quidem augmen-
2. tum, quia (ut dictum eſt,) non eſt continuum: Aufertur motus uiolentus, quia mouetur uiolenter, quod ex quiete naturali in motum tendit præter naturā: Debuit ergo quieſcere: nam motus naturalis uiolentio non eſt continuus.

Aufertur generatio, & corruptio, & deniq; motus: quia omnis eſt ex quiete unius termini in quietem alterius: ut cū ex albo fit nigrū, tunc quod quieſcabat ſub albo, mouetur in nigrū: ſimiliter cū ex non homine fit homo, quod non homo erat, tendit ut ſit homo. Aut in loco ſimiliter; quod erat hic mouetur hinc, ut ſit: & quieſcat ī alio. Auferre igitur quietem in his, q̄ mouenſ, eſt auferre, & deſtruere motū omnē.

Quare manifeſtum eſt. Tex. XXV.

Impugnatur quarta pars diuiſionis. omnia aliquando quieſcere, moueri.

COncludit, quod alia quidem modo mouentur, modo quieſcunt, quod eſt contra partem impugnatam: poſt ea excludit quartam partem, quod omnia aliquando moueantur, aliquando quieſcant. Et dicit, hoc eſſe aſcribendum rationibus ſuperioribus. Intellige quod eſt opinio Empedoclis ſuperius impugnata tex. 15. Hic enim dixit omnia aliquo tempore quieſcere, alio moueri. Simplic. aliter exponit: ſed ſic eſt bona expoſitio.

Reiectis his quatuor opinionibus ad inferendum quintam diuiſionis partem iterum uelut reſumit dicta, & ſyllogiſmum diuiſiuum componit, partes omnes preter unam quam intendit, degruentem.

Aut enim omnia quieſcunt, aut omnia mouentur. Tex. XXVI.

Proponitur tot diuiſio.

ESt igitur diuiſio Aut omnia quieſcunt, aut omnia mouentur: aut aliqua quieſcunt, aliqua mouentur: & horū, aut omnia ſunt apta quieſcere, & moueri aliquando; aut aut aliqua quieſcunt ſemper, alia mouentur ſemper: & alia modo mouentur, modo quieſcunt. & prætermiſit in hac diuiſione tertiam partium ſuperiorē, quia cum aliis intelligi poteſt.

Excluduntur aliq̄ partes.

Statim partes excludit. Primo illam, omnia quieſcunt: & dicit, quod ſupponatur, & ita eſſe, ſicut Meliſſus dicebat, puta, ponens unum, & immobile uniuerſum: quamuis igitur non ſit, non tamen negari poteſt, quin ſaltem aliqua moueri appareant, aliqua non: tunc illa imaginatio, & opinio, qua motus apprehenditur & iudicatur, erit falſa, cum aliter res ſe habeat: & aliquando eſt uera, cum res ita ſe habet: Ergo ex hoc, quod motum negāt, motus eſt. Nā imaginatio, & opinio falſa, & uera, imo abſolute imaginatio, & opinio motus quidā eſt. Quo aūt modo imaginatio motus ſit, ad libros pertinet de Anima. Eſt enim imaginatio motio potentiæ interioris a ſenſu in actu facta: ut eum quę ſenſibus percipimus, imagines interius uoluimus. Opinio autem eſt aſſenſus, & iudicium ſenſus interioris: hi autem quidam motus ſunt.

Not. q̄ rō nō ē quærenda ubi ē experientia ſenſus, eſſe hominis non diſtinguētis inter melius et peius. Excluduntur aliæ partes.

At quia hæc res eſt per ſe nota, dicit, ꝙ non oportet rationem quærere, cum habeamus ſenſum, qui notior eſt ratione. Quærere autem rationes, ubi ſenſus eſt, eſt hominis non diſtinguentis melius, & peius, per ſe notum, & non per ſe notum, ut diximus.

Alias partes duas diuiſionis ſuperius poſitas reiicit: & dicit, quod omnia ſemper moueantur, aut quod aliqua quieſcāt ſemper, alia moueantur ſemper: ſimiliter prima, quod omnia quieſcant ſemper, unica ratione reprobantur: Nam experientia oſtendit, aliqua aliquādo quieſcere, & eadem aliquando moueri. & hinc patet, & impoſſibile ſit, omnia quieſcere, aut om-

nia

nia moueri continue, ideſt, ſemper: aut aliqua ſemper moueri, alia ſemper quieſcere: & non eſſe aliud medium, puta, alia aliquando moueri, aliqñ quieſcere.

Caput quartum.

Reliquum eſt igitur. Tex. XXVII.

Explicat ſuam ſententia Ariſtoteles.

ALiis diuiſionis partibus refutatis, nunc ſuam ſententiam determinandam interrogatiue proponit ſub diſiunctione cum quarta parte diuiſionis: puta, an omnia ſint apta quandoq; quieſcere, quandoque moueri: an potius non ſic; ſed aliqua ſint ſemper in motu, alia ſemper abſque motu; alia uero quandoque in motu, quandoque in quiete: atque hanc partem intendit demonſtrare: ex hac enim colligitur unicum eſſe perpetuum motum continuum, & unum motorem immobilem.

An omne, quod amouetur ab alio moueatur.

Ad huius determinationem unũ aliud inquirit: An omne, quod mouetur, ab alio moueatur; quod quidem in libro ſeptimo diſputauerat, ſed non ſimiliter. Ille .n. tractauit hoc uniuerſaliter, & quarat one ad motum pertinebat: hic uero particulariter, & oſtendendo, quale ſit id, a quo utrũquodque mouetur: & hoc, ut deducat nos ad primum motum, & primum motorem Vnde ex illo, quod dicitur in ſeptimo, & hic, perfecta fit huius tractatio.

De quo motu & mouente agat hic. Tres diuiſiones mouentium.

1. Quædam mouent, & mouẽtur, uel per ſe uel per accidẽs Quæ moueantur per accidens.

Primo autem explicat de quo motu, & mouente ſermo ſit Secundo, in quo præcipue difficultas cõſiſtat, aperit, & id poſtea determinat. In hoc ergo textu triplicẽ diuiſionem mouentium, & mobilium ponit, quarũ prima eſt alias dicta: Eorũ quæ mouent, aut mouentur, quædam per accidens, quædam per ſe, aut mouent, aut mouentur, Explicat priorem partem. Illa mouens per accidens, quæ mouent, quia inſunt aliis: ut ſi ignis calefacit id, quod accidens eſt igni, dicitur per accidens calefacere, ſicut album per accidens ædificat, quia accidit artifici ædificanti. Dicitur etiam alio modo per accidẽs mouere, quod ob id mouere dicitur, quia ſecundum ſui partẽ mouet: ut quod manu, uel alia parte ſola mouet aliquid, per accidens dicitur mouere.

Idem fit ex parte mobilis, Per accidens enim mouetur aut id, quod accidit rei motæ, ut album calefit per accidens: aut quod per partem ſanatur, ut per accidens ſanatur, quod tantum ſecundum oculum ſanatur. Et non quod hic ſumitur, per accidens uniuerſaliter, ut comprehendit etiam ſecundum partem moueri: nam in quinto libro particularius ſumpſit.

Quæ per ſe.

Explicat autẽ poſteriorem partem: puta quæ per ſe mouent aut mouentur: Et dicit, quod ea, quæ non per accidens, id eſt, quæ mouent, non qua alii inſint, nec quia ſecundum partem, illa mouent per ſe. Similiter illa per ſe mouentur, quę mouentur, non quia alteri inſint, aut ſecundũ partem moueantur. Hæc autem nota sũt ex præcedentibus.

2. Quæ ſe mouentur eorũ alia a principio intrinſeco mouẽtur, alia ab extrinſeco.

Secunda diuiſio eſt ſubdiuiſio eorum, quæ per ſe mouentur Horum enim, quædam a ſeipſis, id eſt, a principio actiuo interno mouentur, ut animalia: Alia ab alio extrinſeco mouentur, ut animata.

3.

Tertia diuiſio eſt: Eorundẽ, quæ per ſe mouentur, tam a ſe, quam ab alio, quædã ſecundum naturam, quædam uiolẽter mouentur. Explicat primo in his, quæ a ſe ipſis mouentur. Et dicit, quod totum animal mouetur naturaliter, ſi motus ipſi toti comparetur. Probat. Omne, quod in ſe habet motus principium, ſecundum naturam mouetur: ſed quæ a ſe ipſis mouẽtur in ſe habent motus principium: ergo ſecũdum naturam mouentur.

At ſi motus animalium ipſi corpori cõparentur, tunc ſunt quidam uiolenti, quidam naturales. Violenti, qui ſunt contra elementum prædominans in illo: ut cum animal ſurſum ſaltet, uidetur uiolentus motus: ecõtra uero naturalis. Vnde oportet motuũ poſitiones reſpicere, an ſit ſurſum, aut deorſum: ſimiliter qualitatẽ. Nõ enim naturaliter alia uertigine mouentur aut interga: ob id motus hi uiolenti dicũtur corporei. Hoc idẽ in partibus animalis fit: motus enim partiũ ſunt etiam uiolenti aliquando: ut motus pedũ retro, & manus deorſum, quia ſunt contra naturalem aptitudinem.

Explicat etiam, de his, quæ ab alio mouentur, Nam uiolenter mouentur: puta,

ut

ut cum lapis ſurſum, ignis deorſum ferun tur: cum autẽ oppoſito modo in propria feruntur loca, tunc non uiolente, ſed natu raliter mouentur.

Et maxime moueri ab aliquo. Tex. XXVIII.

In quo ſit difficultas illius problematis non omne quod mouetur ab alio moueatur 1. dictũ.

EXplicat modo ſecundum, puta, in quo difficultas illius problematis conſiſtat: nam diuiſiones præceden tes fuerunt ad hoc, ut intelligas, hic agi de mouentibus, & motis per ſe. Dicit igitur primo, quòd difficultas non eſt in his, quæ uiolente mouentur, & non a ſeip ſis. Nam clarum eſt, quod in his ab alio ẽ motus, puta, ab extrinſeco. Dicit ſecundo quod nec eſt difficultas in his, quæ a ſe ip ſis mouentur, ſiue ſecundum naturã, ſiue uiolente: quia etiam in his notum eſt, ab alio moueri, quamuis non extrinſeco.

2 In his tamen difficultas eſt diſtinguen di partem, quę mouet, & partem, quę mo uetur; & quomodo dicitur ſe mouere, & moueri: & hoc breuiter explicat, dicens: Quod uidetur in animali eſſe, ſicut in na ui. Nauis enim dicitur moueri, habet ta men principium mouẽs diſtinctum a mo tu, puta, nautam: quia ſimul ſunt duo hæc, totum dicitur ſe mouere; ita in ani mali. Quo autem modo hic textus ſit in telligendus, magis in quæſtione explica bitur.

3 Dicit tertio: quòd difficultas eſt in his, quæ naturaliter mouentur, & non a ſe ip ſis: ut cum lapis deorſum, ignis ſurſum fe runtur. Nam tunc non eſt ita clarũ, quod ab extrinſeco moueantur, ſicut cum uio lente mouentur: at quod iſta ab alio mo ueantur, cum naturaliter feruntur, patet ex diuiſione. Vt enim quæ a ſe ipſis mo uentur, aliquando natura, aliquando uio lentia feruntur: ita quæ ab alio, aliquãdo natura, aliquando uiolentia ferentur. Vn de cum uiolentia ferantur ab alio, ſe quitur oppoſitum membrum quod etiam natura ab a lio ferantur. At hoc difficultatem maio rem habet, quomodo id ſit.

A quo autem non adhuc. Tex. XXIX.

Probat elem. ẽ: non moueri a ſe ipſis.

QVatuor rationibus oſtẽdit, quod huiuſmodi, cum naturaliter ferũ tur, non a ſe ipſis, ſed ab alio fe rantur, quod eſt tertiũ, quod cir ca hoc facit. Prima ratio eſt. A ſe moueri, uiuere eſt: at huiuſmodi non uiuunt: ergo non mouentur a ſe. Maior relinquitur, ut nota, quam nos lib. 2, declarauimus ſatis. *1. ratio*

Altera ratio eſt. Si huiuſmodi a ſe habe rent talem motum, utique haberent facul tatem quieſcendi: at non eam habent. La pis enim quieſcit extra locum ab extrinſe co propter impedimẽtum: non ergo a ſe extra locum mouetur. Antecedens patet: Quia ob id animal habet poteſtatem am bulandi, & non deambulandi, quia mouẽ tur a ſe. 2

Tertia eſt. Si a ſe iſta mouerentur, utiq; duos, & plures haberent motus, ut ignis ſurſum, & deorſum: quod falſum eſt. Pro batur ſequela: Quia ſi a ſe mouentur, nõ eſt ulla ratio, quo minus non habeãt plu res motus. Non enim ob aliam rationem id animalibus concedimus, puta, quod ſe cundum uarias moueantur poſitiones, niſi quia a ſe ipſis mouentur: & hoc eſt, quod dixit (irrationabile eſſe,) id eſt, non eſt ratio, cur negetur illa habere plures motus, ſi a ſe ipſis moueantur, ut expo nunt Alex. & Simpl. 3

Amplius quomodo contingit. Tex. XXX.

QVarta ratio eſt. Nullũ continuũ a ſe ipſo pati poteſt: at elementa uere cõtinua ſunt: nullũ ergo ele mentum a ſe ipſo pati põt. Simili ter etiã nullum aliud continuum a ſe pati poteſt: at moueri pati eſt: non ergo conti nuum a ſe moueri poteſt. Maiorem pro bat: Quia actio, & paſſio inter ea eſt, quæ ſe tangunt: hæc autem diſcontinua ſunt: unde cum elementa, & inanimata uiolen te mouentur ab animatis, tunc ibi diſcon 4

continuatio, & tactus eſt; aliter non fieret motus. At ratio hæc declaratione indiget, ob id dubium interponetur.

Vtrum animal a ſe ipſo moueatur. Quæſtio. IIII.

1. arg. HAec quæſtio proponitur, ut magis ſenſus Ariſtotelis percipiatur in hac materia. Et eſt primum argumentum: nam in textu 20 dicit quod falſum eſt putare, animal non ab alio extrinſeco moueri: ſi ergo hoc ita eſt, non a ſe mouetur.

2. arg. Præterea ſecundo: dicitur in textu. 27. animal naturaliter ſe mouere. uidetur falſum. Quod enim naturale eſt, neceſſarium eſt: at animal non neceſſario, ſed ſecundum appetitum mouetur. & homo libere mouetur, ut poſſit non mouere ſe: ergo non naturaliter mouet ſe animal.

3. arg. Præterea tertio. contra textum 30 ubi dicit, continuum non agere in ſe. aqua calefacta eſt continua, & tamen partes calidiores agunt in minus calidas, imo animal continuum eſt. ſi ergo continuum nō a ſe mouet, utiq; nec animal ſe mouetet.

Notādū Nō ē motus niſi ſit motor. Circa hoc aduerte. q̄d motus nō eſt, niſi ſit motor, & id, quod mouetur. cum autē animal ſe moueat, oportet dare in ipſo animali, & id quod mouet, & id quod mouetur.

Rō diffi cultatis. Difficultas in hac ſtat, quid ſit id quod mouet, & quid id quod mouetur in ipſo animali.

Expoſitio autorū Themiſt: Simplic. Alexan. & fere alii exponunt id, quod mouet, eſſe animam id quod mouetur, eſſe corpus. ex utroque autem conficitur eſſentialiter animal, & ex motore. & ex mobili. & iuxta hoc interpretantur hoc textus Ariſtotelis.

Improbatur primo Sed mihi non potuit placere iſta ſententia propter tria. Primum eſt. Moueri eſt eius, quod eſt actu profecto, loquor de motu locali. at corpus eſt potentia. eſt enim materia. non ergo eſt, quod moueatur, nec quod per ſe recipit motum localem.

Sol. Iandu. Ad hoc dicit Iandu. q. 9. quod corpus non dicit ſolam materiam, ſed aliam formam ſubſtantialem, ſecundum quam eſt mixtum. & hoc totum eſt, quod ab anima mouetur.

Reiicitur hæc ſol. Sed hoc non placet, Primo. quia multiplicat forma ſubſtantiales in una materia, quod ſupra reiecimus. & præterea, quia illud corpus mouetur ab anima, nō ut mixtum tantum, ſed ut corpus animalis eſt, organizatum, & diſpoſitum quod non habet a forma mixti, ſed ab anima. non ergo tale corpus eſt, quod mouetur.

2. Rō contra illam expoſitionem. Alterum eſt, ex textu 28: quod mouet diuiſum eſt ab eo, quod mouetur, at anima a corpore non eſt diuiſa. ergo non eſt id quod mouet, nec corpus eſt, quod mouetur.

Solutio Albertis Albertus reſpondet, quod anima eſt diuiſa ſecundum definitionem, quia aliter definitur quam corpus. quamuis non omnis ſit diuiſa ſecundum eſſe, ſed ſola rationalis hæc enim præterquam quod ſecundum definitionem diuiſa eſt, etiam eſt ſecundum eſſe. id eſt. in ſuo eſſe non dependet a corpore & hoc dicit ex ſententia quorundam Græcorum

Reiicitur Sol. Sed hoc non ualet. nam eodem modo forma quæuis inanimatorum eſt diuiſa ſecundum definitionem a materia. poſſent ergo iſta ſe mouere, & habere id, quod mouet, & id, quod mouet in ſe. quod nō admittit Ariſtoteles. Ex hoc rurſū conuincitur, quod non omnis anima dici poteſt motor, nec corpus mobile ſecundum Ariſtotelem.

3. Rō contra expoſitionem Tertiū eſt ex. text. 30. ubi fit hoc argumentum. Nullum continuum a ſe mouetur at elementa, & inanimata continua ſunt. non ergo a ſe mouentur. quod enim mouet, debet eſſe diſcontinuum ab eo, quod mouetur. Peto. ſi anima mouet, quo modo diſcontinua eſt a corpore.

Reſponſio Alexand. Reiicitur Reſpondet Alexand. & Simplic. quod anima diſcontinua, quia non eſt quanta, ob id que mouet. Si hoc ergo ita eſt, etiam forma quæuis diſcontinua, & mouebit; quod eſt contra Ariſtotelem, qui continua inanimata uocat. forma autem mixtorum, & animæ quantæ non ſunt niſi per accidens. unde utriuſque eſſet ratio una.

Quod ſi dicas. id, quod mouet, & id quod mouetur, ſunt diſcontinua, ſicut duo compoſita, & duo entia per ſe, quorū utrunque, aut alterum quantum quidē

eſt.

eſt: tunc profecto corpus non eſt id, quod mouetur, nec anima, quod mouet.

1. Notandum propria Authoris, aliud eſt eſſe motorem, aliud eſt enim principium actiuum motus.

Exiſtimo ergo aliter eſſe dicendum. Aduerte igitur primo: Aliud eſt, eſſe principium actiuum motus aliud eſſe motorē. Aliud eſt, eſſe principium paſſiuum, & aliud mobile, ſeu quod mouetur. Eſſe principium actiuum motus eſt eſſe id, quo aliquid mouet, ut calor eſt actiuum principiū calefactionis, quia eo ignis calefacit: ac eſſe motorem, eſt mouere. Non tamen hæc idem ſunt. Quod enim mouet, eſt cōpoſitum ex materia, & forma, aut aliquid per ſe habens eſſe, ut Angelus mouens orbem: at quod eſt principium actiuum motus, non eſt aliquid per ſe, aut compoſitū ſed forma in eo exiſtēs. Similiter id, quod mouetur compoſitū eſt, & ens per ſe: at principium paſſiuum motus eſt id, quod in eo eſt, quod quid incompletum eſſe poteſt, quale eſt materia, aut quid ſimile: ex quo ſequitur, quod anima poteſt quidem eſſe actiuum motus principium: at motor eſſe non poteſt, quia non eſt per ſe, nec completa: ſimiliter corpus, quia non eſt ens completum, non poteſt eſſe mobile, licet ſit principium paſſiuum ſecundum aliquos.

2. Notandū. Nota quod ſit in animali principium actiuum motus & quod ſit motor.

Aduerte ſecundo, quod in animali duo hæc inſunt, & principium actiuum, & hoc eſt anima: & principium paſſiuum, & hoc corpus eſt, ſicut materia diſpoſita. Præter hæc eſt motor, & mobile: motor quidem eſt quædam compoſita pars corporis, ſeu animalis, cui anima potentiam actiuam mouendi communicat: mobile eſt reliquum animalis, quod a tali parte, puta, corde mouetur. Vnde hæc eſt cauſa, quare corpus animalis ætherogeneum eſt, & partes habens diuerſæ rationis, ut altera mouere, altera moueri poſſet: ſi enim eiuſdē eſſent rationis omnes, utique anima non poſſet uni, non alteri potentiam actiuam communicare.

Et hoc eſt, quod dixit Ariſtoteles non habere in ſe inanimata, quod mouet, & quod mouetur, quia continua ſunt, id eſt eiuſdem & ſimilaris rationis. Nam quod a ſe mouetur, debet non ſolum in ſe habere actiuum & paſſiuum motus principiū, ſed & id quod mouet, & id quod mouetur: quod ſoli ineſt uiuentibus. illa tamen pars quæ mouet, puta, neruus, aut cor, aut quæ cunque ſit, moueri debet ab anima, ſicut inſtrumentū a cauſa principali, unde finis mouentium ſiſtit in principio actiuo, puta anima.

3. Notandum.

Aduerte tertio: quod Ariſtoteles non hic ſolum principium actiuum, aut paſſiuum motus inquirit, ſed mouentia, & mobilia. Et ſic cum dixit textu 28. habere animalia, quod mouet, & quod mouetur in ſe, non intelligi debet de anima & corpore, ſed de parte mouēti, & parte mota: & hoc egregie comparauit nautæ, & naui: non autem anima eſt ſimilis nautæ, cum loquatur Ariſtoteles de quocunque animali: per nautam ergo in animali intellige partem compoſitam, quæ reliquas mouet: reliquum animalis naui ſimile eſt ſed cum diſcrimine: unum enim totū eſt per accidens, alterum uero per ſe. Quare peſſime ex hoc loco quidam colligunt animam rationalem eſſe tanquam nautā in naui, & ita aſſiſtentem ſecundum Ariſtotelem, cū deberent idem de omni anima eadem ratione ſecundum Ariſtotelē ex hoc ipſo loco colligere: quod eſt per quam abſurdum & manifeſte falſum.

4. Notandum. Quid Auerroes? inquiras hic.

5. Notandum. Animal dicitur ſe mouere, & a ſe moueri, tamen ratione partium.

Aduerte quinto, quod animal ē, quod dicitur ſe mouere, & moueri: tamen ratione unius partis, per ſe mouet: ratione alterius, per ſe mouetur. cumque utræque ſint in ipſo, dicitur moueri a ſe.

Tamen unū nota, quod pars, quæ mouet, mouetur ſimul, dum mouet alteram & inde prouenit, quod totum animal ſecundum omnem partē moueatur: & hoc dicitur lib. 7. text. 1. Dicit enim ibi, quod dum una pars mouet alteram, ſimul mouetur. & ob id totum mouetur. Ac cum totum moueatur, eſt difficile diſtinguere, quod per ſe mouet, & quod per ſe mouetur. Et his patet ſenſus, & declaratio multorum textuum in præſenti.

Ad 1.

Ad primum igitur argumētum reſpondetur. Ipſe enim Ariſtoteles in eodem textu id declarat, uidelicet, quod non cuiuſque motus animal in ſe principium habet, ſed localis, ante quem animal mouetur alio motu ab extrinſeco, puta, ab appetibili, uel a quouis alio. hoc autem non impedit, quin poſtea localiter a ſe moueatur.

Ad 2.

Ad ſecundum dico cū Aegidio. quod naturale duplex eſt. Alterum quod oppo

nitur

ſtitur uiolento,& de hoc loquimur. Alte rum, quod opponitur libero ſeu ſecundũ appetitum. & de hoc procedit argumentum.

Dub. an motus localis animalis ſit dicendus uiolentus corpori

Dubitabis an motus localis animalis ſit dicendus uiolentus corpori. Aliqui di cunt quod eſt mixtus. quia quod progre ditur, modo leuat modo deprimit pedes. Sed hoc nihil eſt. Vnde reſpondeo. ꝙ animalis corpus dupliciter cõſideratur. Vno modo ſolum in ratione grauis, & ſic motus ſurſum illi eſt uiolentus, deorſum naturalis. Altero modo ut corpus animalis eſt, & ſic motus talis ab anima proueniẽs naturalis dici debet abſolute, licet habeat quid uiolẽti. quia animal etiam graue eſt, & hinc prouenit defatigatio.

Corpus animalis dupliciter conſideratur.

Sunt etiam quidam motus animalis, qui etiam uiolenti dicuntur animali, ut animal eſt, cum ſunt contra inſtitutionẽ, & diſpoſitionem organorum. ut manibus ambulare, & retrocedere, & huiuſmodi alij.

Ad 3

Ad tertium reſpõdeo. quod ut aliquid agat in alterum, ſat eſt diſcontinuatio in qualitate. dummodo tamen quod agit, uel mouet, & mouetur, actu ſint, & compoſita. hoc autem quantum ad motũ localem in partibus animalis inuenitur, nõ autem in inanimatis, tam mixtis, quam elementorum, quę partes eiuſdem habẽt rationis. ob id forma eandem potentiam eis communicat. In animalibus uero propter uariam diſpoſitionem partium, cuidam mouere, alteri moueri ineſt. & ſic patet determinatio quæſtionis.

Sed accidit, & hæc ab aliquo. Tex. XXXI.

Diſt. mobilium et mouẽtiũ.

CVm probaſſet, inanimata naturali motu non moueri a ſe, modo ab alio extrinſeco moueri ea, dicit. Vt autem hoc explicet, motus primo principia & cauſas diſtinguit, puta, mouens, & immobile. Dicit igitur, quod ſicut mouens eſt duplex, & ſecundũ naturam, & præter naturam, ita etiam & immobile.

Mouens præter naturam eſt, cum in ſe non habet principium actiuum ad talem motum, ſicut cum recte mouemus lapides ſurſum, & ſeparamus ab aliis. tũc uectis non eſt mouens ſecundum naturam quia grauis nõ eſt talem motum efficere.

Mouens ſecundum naturam eſt, cum in ſe talis motus principium habet, ut calidum ſecundum naturam calefacit, & frigidum frigefacit.

Ita etiam de mobili. Id eſt, mobile ſecũdum naturam, quod ad talem motũ principium habet, non de per accidens: ut calidum in potentia eſt mobile naturaliter ſecundum calefactionem, & frigidum in potentia mobile ſecundum frigefactionẽ.

Explicat autem, quare dixerit, non per accidens. Ratio huius eſt. quia accidit, ꝙ unum ſit quale, hoc eſt, album, nigrum, uel quãtum, uel alias pariatur denominationes ſed non ob eas dicetur mobile naturaliter, niſi per accidens. V.g accidit, quod album ſit calefactibile, ſed per accidens, quatenus, quod per ſe calefactibile eſt, album eſt. Huiuſmodi ſunt res artificiatę, quæ per accidens ſunt mobiles ſecundum naturam, quatenus in naturali ſubiecto fundantur.

Nota

Mobile uero præter naturam eſt, quod potentiam non habet ad talem motum ut cum graue ſurſum, leue deorſum fertur. Iſta autem naturaliter feruntur, cum ad ſuos actus ex potentia naturali feruntur. ut cum ignis ſurſum fertur, & graue deorſum, & reliqua ad ꝓprios ſuos actus.

Quoniam autem, quod eſt potentia, multipliciter dicitur. Tex. XXXII.

Duplicẽ eſſe potentiam, & duplicem actum.

CVm dixiſſet tunc res naturaliter moueri, cum ad proprios actus ex potentia ferũtur. quia duplex erat potentia, & duplex actus, & ſic dupliciter res moueri contingeret naturaliter. Diſtinguit hoc prius. nam ex hac multiplicitate prouenit difficultas cognoſcendi, a quo iſta moueantur.

Exemplo declarat in ſciẽtia.

Exemplo quodam ſcientis duplicẽ explicat potentiam, & actum. Dupliciter, inquit aliquis dicitur ſciens. Vno modo, ſicut qui diſcit. Altero modo, ſicut qui iam didicit, ſed non contemplatur actu. uterque enim potentia ſciens dicitur, ſed

ſed aliter.

Nam qui diſcit eſt in potentia ad duo, puta,ad habitum ſcientiæ,& ad contemplationem,quæ ex ipſo prouenit: at qui iam didicit,aliis tamen uacat,eſt in potentia ſolum ad contemplationem. Vnde is, qui habitum habet eſt in potentia quidẽ, ſed non ſicut prius quam habitum haberet,ſed partim eſt actu reſpectu prioris potentiæ,partim potentia reſpectu ulterioris actus.

Præterea,is,qui eſt in potentia tali, id eſt,habitum habet poteſt operari, & contemplari remoto impedimẽto,puta,ſi uoluntatem applicat,& ab aliis uacat. Niſi enim operari poſſet per ſolam impedimẽtorum ablationem,utiq; non haberet habitum ſcientiæ, aut haberet contrarium habitum ſcientiæ. Et hoc eſt dicere, quod eſſet in contradictione, aut ignorantia. Qui enim ſublato impedimento,non contemplatur,aut eſt,quia eſt in pura negatione,id eſt, nõ habet habitũ:aut eſt in oppoſita diſpoſitione,id eſt, habet errorẽ oppoſitum. Poteſt igitur, qui eſt cum habitu,& ſic eſt in potentia operari, ſublato impedimento: at qui eſt in priori potentia,etiam ſublato impedimento non contemplatur, niſi prius habitum eſt in ſe acquirat.

Not. quo nũ potentia ſit, & uocari ſolet remota, uel eſſentialis propinqua uel accidentalis.

Hic nota,quod prior potentia dicitur ab aliquibus remota, ab aliis eſſentialis, quia eſt ad formam: & actus illi reſpondens,dicitur actus primus: poſterior potentia dicitur propinqua,ab aliis accidentalis,quia eſt ad operationem: & actus huic reſpondens,qui eſt operatio, dicitur actus ſecundus.

Quæ dicta ſunt de potentiis,applicantur rebus naturalibus.

Hoc igitur exemplum, quod in ſcientiis,& habitibus poſitum eſt, applicat rebus naturalibus:dicitque etiam dupliciter aliquid eſſe in potentia ad aliquẽ motum. Vno modo in potentia remota, ſeu eſſentiali,ut recipiat formam: ſicut quod eſt potentia calidum. Altero modo,quod eſt in potentia propinqua,quia iam recepit formam calidi,ſed eſt potẽtia,ut urat, & calefaciat.

No. 4

Et aduerte, quod actus ſecundus ſtatim ſequitur ad actum primum, niſi ſit aliquod impedimentum, ut quod calidũ factum eſt, ſtatim urit, niſi quid prohibeat,ſicut qui habitum habet ſtatim contemplatur,niſi ſit aliquod impedimẽtũ.

Quæ dicta ſunt de potentiis applicantur grauib. & leuib.

Hæc,quæ dicta ſunt applicat grauibus & leuibus,dicens:quod eſt graue potentia,cum nondum accepit formam grauis & leue cum non accepit formã leuis: ut aqua eſt potentia leue,quouſque fiat aer, uel ignis: cum primum autem formam hanc accipit,ſtatim ſequitur actus ſecundus,niſi ſit aliquod impediẽs:quod ſi ſit, eſt in potentia proxima ad actũ, ſicut qui habitum habet.

Hoc etiam fit in quantitate,& qualitate,ut patet,ſi aqua in uaſe infundatur, tunc utique, extenderetur, & expanderetur aqua niſi eſſet impedimentum uaſis: ſublato uero impedimento,ſtatim expãditur. Similiter in qualitate, ut dictum eſt de ſcientia,& de calore.

Nota

Quod ſi dicas:quare ex graui ſequitur talis motus,& de leui talis motus,& non alius: Reſpondet Ariſtoteles eam eſſe rei naturã,nec huius alia eſt quærenda cauſa.

Sẽt. Ari. de motu grauiũ et leuium

Ex his omnibus uult Ariſtoteles reſpõſum eſſe ad quæſtionem, a quo inanimata moueantur,cum naturaliter mouentur,puta,ab eodẽ moueri ad actus ſecundos ex proxima potẽtia, a quo mouẽtur ad actus primos ex remota potẽtia. V.g. qui ex aqua facit ignẽ, & reduxit ad actũ hũc,idẽ reducit ad motum ſurſum: quia cum ignis fit, utique niſi eſſet impedimentum ſtatim moueretur: ablato ergo impedimẽto,ſequitur ille motus.

Qui remouet prohibens partim mouet, partim non.

Vnde qui impedimentum aufert, partim mouet, partim non mouet:mouet enim per accidens,ſed non per ſe,quia nõ dat mouendi uirtutem,niſi generatus:ſicut qui aufert lapidem,quo uter aere plenus ſub aqua comprimebatur,ſtatim mouet utrem ſurſum,ſed per accidens.

De pila repercuſſa, & ſagitta emiſſa.

Similiter cum pila reflectitur a pariete paries per accidẽs mouet,per ſe uero proiiciens,qui impetum impreſſit. Vides ergo, qualiter iſta moueantur a generantibus a quibus facta ſunt.

Accipe exemplum clarum. Sit aliqua ſagitta emiſſa fortiter a ſagittante, ſed quæ in principio non ita fortiter feratur ob impedimentum hoc autem ablato, uelociſſime feratur:quamuis mortuus ſit iam ſagittans,profecto nemo non dicet, ſagittam,cum uelociſſime fertur, a ſagittanti moueri.

Ita

Quo modo ſe habeat generans ad motū grauium & leuiū.

Ita fit in his: generans enim dans formam grauibus, & leuibus, qualitates ſtatim impreſſit, quibus abſque mora ferren tur in loca propria, & naturaliter, niſi eſſet impedimentum: hoc autem ablato, ſequitur motus, qui eſſet a principio, quia illa uirtus naturalis permanens eſt: per ſe ergo a generante mouentur imprimente uirtutes, & formas: a remouente uerò pro hibens, per accidens. Ex quo fit, quod ſolum ſe habeant iſta paſſiuè, id eſt, mobilia ſint, mouentia uerò extrinſeca ſint: & hic eſt ſenſus huius textus. Hanc autem quæſtionem de grauium, & leuium motu copiosè diſputauimus lib. 2. q. 2. propterea modo ab hoc ſuperſedemus.

Si igitur omnia, quæ mouentur. Tex. XXXIII.

Oē quod mouetur ab alio mouetur.

Concludit tandem illud problema: Omne, quod mouetur, ab alio mouetur. Et facit inductionem, quandam ex prædictis. Omne, quod mouetur, aut ſecundum naturam, aut uiolẽte mouetur. Si uiolente mouetur, clarũ eſt ab alio moueri: Si uero ſecundum naturã aut a ſe ipſis, ut animalia, & hæc ab alio mouẽtur, licet intrinſeco: ſi non a ſe ipſis vt inanimata, ẽt ab alio mouentur, puta, a generante, uel a remouente prohibens. Cum autem huiuſmodi ſint omnia, quæ mouentur, patet, omne, quod mouetur, ab alio moueri.

Dubium a quo moueantur grauia, et leuia poſt quā mortuus eſt generalis.

Hic poſſet dubium eſſe: A quo dicenda ſunt moueri iſta inanimata, cum ipſa generantia non ſunt? Aliqui dicunt, a cœlo moueri: Alii a loco naturali habente uirtutem attrahendi: Alii ab ipſo medio. Sed in re clara profectò mirum eſt, cur tot ſint opiniones. Dico igitur cum Ariſtote. quod a remouẽte prohibens per accidẽs, per ſe uero a generante: quamuis enim non ſit generans, tamen manet uirtus impreſſa in re, quæ fertur, ut notum eſt in ſagitta, quæ fertur impetu a ſagittante impreſſo, etiam ipſo mortuo.

Dubiũ. 2 An ſicut calidum actiuè calefacit ita graue & leue ſe moueat.

Aliud dubium eſt. Nam dicitur in textu, quod ſicut, qui rem facit calidam, dat etiam, quod urat: & qui dat habitum, dat etiam contemplationem: ita quod facit graue, aut leue, dat etiam motum. Ex hoc uidetur, quod ſicut ignis, ſeu calidum actiuè calefacit, & ſciens actiuè cõtemplatur: ita etiam inanimata actiuum in ſe habeãt motus principium. Vlterius: quod ſicut iſte motus inanimatorum tribuitur generanti, ita etiam ſit tribuendum generanti, cum ignis calefacit aquam, & magiſtro ſit tribuenda diſcipuli contemplatio.

Solutio.

Dico ad primum, quod nos non negamus in inanimatis eſſe principia actiua inſtrumentalia illorum motuum: ſed dicimus talia principia eſſe grauitatem, uel leuitatem, non autem formas ſubſtantiales, ſolum enim ſunt paſſiua principia, ut diximus in lib. 2. & in hoc ſimilitudo tantum eſt. Nam non ſola forma ſubſtantialis facit rem in actu primo, & potentia proxima ad motum hũc, niſi ſit grauitas, & leuitas. At cum ignis calefacit, tunc forma ſubſtantialis actiuum eſt illius motus principium, quia non eſt in ipſo igne: forma autem inanimati poteſt actiuè exercere motum circa alia, ſed non circa ſe: hoc enim reſeruatum eſt uiuentium formis. Et huiuſmodi ſignum eſt. Si enim ipſorũ formæ motuum ſuorũ actiua eſſent principia, utique in ſe haberent uirtutem mouentem compoſitam, diſtinctam a partẽ mota: hæc autem nõ eſt, cum ſimilia ſint, & homogenea. Illud autem de ſcientia poſitum eſt pro exemplo, ut cognoſceretur duplex actus, & duplex potentia. At non dubium eſt, quin homo intelligat, & contempletur per ſe actiuè, quia habitus non dant operationem, ſed perfectionem in operatione: & prætereà, quia pendet ex libertate contemplari, quam homo ex ſe exercet, ob id ſimpliciter tribuitur cõtemplatio ipſi.

Ad aliud dico, quod non tribuitur generanti calefactio huius ignis, ſicut motus localis: quia calefactioni, cum ſit extra ipſum, poteſt eſſe ignis principium quod, ſed non ſui motus propter rationem dictam.

Repete, ſi uoles, quæſtionem illam ſecundi libri.

Caput quintum.

Hoc autem dupliciter: aut enim non per ſeipſum.

In omni motu deueniendũ eſſet ad unum primum.

Cvm determinaſſet illud problema quod mouetur, ab alio moueri: ad rem magis accedens, aliud determinare aggreditur, uidelicet, in motu quolibet, locali præſertim deueniendũ eſſe ad unum primũ, quod nõ ab alio extrinſeco moueatur, ſed ſi mouetur, per ſe ipſum moueatur. Ob id prius diſtinguit, duplex eſſe mouẽs. Alterum eſt, quod mouet, quia moueatur ab alio extrinſeco mouente ipſum mouens, ſicut baculus mouet lapidem, quia a manu mouetur. Alterum eſt, quod ſic mouet, quod non ab alio extrinſeco moueatur, ſed per ſe ipſũ ſicut homo cum lapidem mouet, non ab alio extrinſeco motus.

Duplex eſt mouens.

Mouens per ſe ſubdiuiditur. Iterum ſubdiuiditur hoc, quod per ſe ipſum mouet. Eſt enim duplex. Alterum quod mouet primum poſt ultimum motum, id eſt, quod per unum medium mouet, ſicut homo, qui manu mouet baculum, per medium enim unum mouet ultimum, puta, per manum. Alterũ eſt, quod per plura media mouet, nec eſt proximũ primo poſt ultimum, ſicut cũ homo mouet manu baculum, & baculo lapidem, & lapide librum.

Hic autem eſt unum motum tantum, puta, liber, ſed non mouens aliud. eſt etiã unum mouens tantum, ſed non ab alio extrinſeco motum. reliqua intermedia ſunt mouentia, & mota, ut patet de manu, baculo, lapide, quamuis omnia moueant præter ultimum.

Comparãtur iſta mouentia inter ſe. Comparat autem iſta, quę mouent. & præſertim ultimum mouens, qualis eſt lapis, cum primo mouente, puta, homine, & dicit, quod magis mouet primum.

1\. Similiter facta cõparatione ad ea quæ
2\. mota ab alio, mouent, magis primũ mouet. Quod dupliciter probatur. Primo quia primum mouet ultimum, ſed ultimum non primum, id eſt, recipit ultimũ a primo motum, ſed non primum ab ultimo. Præterea, quia ultimo mouente ablato, etiam mouet primũ. at ablato primo, nõ mouet ultimum. magis ergo motus a primo eſt ob idque ipſum primum magis mouet.

Si ergo neceſſe eſt omne. Tex. XXXIIII.

Probatur in motibus deueniendũ eſſe ad unum primum, quod non mouetur ab alio externo.

Proponit modo rationes, quibus probat in motibus ſemper deueniri ad unicum primum, quod non ab alio moueatur extrinſeco, ſed a ſeipſo. Vbi nota, quod non intendit deducere per has rationes, quod ſit deueniendum ad unũ in quolibet motu, quod a ſe moueatur. ſed ad unum, quod nõ moueatur ab alio, ſiue ſit immobile, ſiue mobile, quod ſi mobile fuerit, tũc mouebitur per ſe ipſum. *Nota.*

At quia Plato exiſtimabat, omne mouens moueri, ut Simplic. & S. Thom. docent. ob id infert, quod illud primum à ſe ipſo moueatur, tamen rationes hoc tantum concludunt, quod non ab alio extrinſeco moueatur.

Facit igitur rationem primam. Omne, quod mouetur, aut mouetur ab eo, quod nõ ab alio extrinſeco mouetur, aut ab eo, quod ab alio mouetur. Sed utroque modo datur unum primum, quod non ab alio moueatur, ſed per ſe ipſum. Si id mobile eſt, ergo in omni motu datur unum, quod non ab alio moueatur. Minorem probat. Si enim detur prior pars, quæ moueatur ab eo, quod non ab alio mouetur tunc hoc erit primum mouens, nec neceſſe eſt aliud ultra hoc quærere. Si uero detur poſterior pars, quod moueatur ab eo, quod ab alio mouetur, tunc de hoc ipſo petam. an moueatur ab alio, quod non per ſe mouetur. Quòd ſi iterum, atq; iterum dętur, erit proceſſus in infinitum in mouentibus, qui eſſe non poteſt, nam niſi ſit primum mouens, reliqua non mouebunt, ut dictum eſt. In infinito autem non eſt primum. Quòd ſi non ſit talis proceſſus, ſed perueniatur ad unum primum, tunc habetur intentum, hoc enim nõ ab alio extrinſeco mouebitur. *1. Rõ ex parte mobilis.*

Et aduerte, quòd loquitur de motibus *No. loqui Ariſt. de*

eſſca.

monentibus & motis eſſentialiter ſubordinatis. eſſentialiter ordinatis, cum unus ab alio actualiter pendet: in his enim non eſt proceſſus infinitus, ſicut nec in cauſis. ſecus in alijs non ordinatis, niſi accidentaliter.

Amplius autem, & ſic ipſam hanc rationem. Tex. XXXV.

1. ratio ex parte mouentis SEcunda ratio eſt ferè eadem cum præcedenti, ſed alia uia proponitur, nam prima eſt ex parte eius, quod mouetur, hæc uero ex parte mouens.

1. Supp. *2. Supp.* Supponit autem tria. Primum eſt. In motu eſt, quod mouet, & quo mouetur.

Alterum eſt. Quod mouet, aut ſe ipſo aut alio mouet, ut homo, aut ſe ipſo mouet, aut baculo, & uentus mouet aliquid, aut ſe ipſo, aut lapidem mouendo, & illo mouet aliud.

3. Supp. Tertium eſt. Quo mouetur aliquid, nõ mouet abſque eo, quod mouet per illud, ut baculus non mouet, niſi manus moueat, nec manus, niſi homo.

Ex his cõſtituitur 2. ratio Ex his conſtituit rationem. Si aliquid mouet, uel a ſe ipſo mouet, uel alio per ſecundum principium, & per primum; tũc ſi ſe ipſo mouet, non erit aliud mouens, & ſic habetur intentum.

Obiec. Dices tu, ſe ipſo, id eſt, immediatè mouebit, ſed tamen ab alio motum, ut baculus ſe ipſo mouet lapidem, tamẽ mouetur ab alio.

Solut. Aduertendum, quod hoc non ualet: nã tunc non eſt baculus, qui ſe ipſo mouet, ſed homo per baculum, quæritur enim de agenti principali.

Quod ſi des alteram partem, quod mouet per aliud, tunc oportet deuenire ad aliquod, quod ſe ipſo moueat, & hoc non ab alio mouebitur: quod ſi non deueniatur, erit proceſſus in infinitum, & ſic non erit aliquid, quod ſe ipſo moueat, quod ſi hoc non ſit, nihil mouebitur per principium tertium.

Nota. Vis rõnis Ariſ. Et nota, quod uis rationis in hoc conſiſtit, quod ſi ſemper unum ab alio, & hoc ab alio moueretur, nihil ſe ipſo moueret, ſed omnia eſſent inſtrumenta. Nam dato uno, quod moueret, ſi hoc ab alio moueretur, iam non illud, ſed hoc per illud mo ueret, & ita non eſſet, quod ſe ipſo ageret, ſed ſemper inferiora ſunt inſtrumenta ſuperiorum. Cùm autẽ debeat dari aliquid, quod ſe ipſo moueat, ſiue tunc, ut cũ uentus, ut homo mouet lapidem, aut poſt tria, aut quatuor, aut aliquot intermedia; profectò in omni motu deuenire oportet ad unum, quod non ab extrinſeco moueatur, & hic eſt ſenſus, & uis rationis huius, quam inueniſſe non eſt facile.

Poſtea autem, quæ dicta ſunt. Tex. XXXVI.

TErtiam rationem ad idem oſtendendum facit, & ſumit illam pro poſitionem. Omne, quod mouet, mouetur ab alio extrinſeco. Tunc uel eſt contingens, uel neceſſaria, ſed nec ueritatem habet contingentem nec neceſſariam, ergo non omne, quod mouet, mouetur ab alio.

Minoris priorem partem oſtẽdit, quod non ſit contingens, ut quod mouet, moueatur. Si enim eſt contingens, ponatur, quod mouet non moueri (nam poſſibile poni poteſt in eſſe). Tunc eſt argumẽtum contra iſtorum dicta. Quod mouet omne non mouetur, ergo tũc nullus motus eſt. Conſequentia eſt bona, ut ſtatim dicam. Conſequens eſt impoſſibile. nam neceſſario motus eſt. ergo antecedens non erat contingens. Quamuis enim eſſet falſum, at ex falſo contingenti falſum quidem bene inferri poteſt, at non impoſſibile; ergo profectò non fuit illud contingens, Omne, quod mouetur, ab alio extrinſeco mouetur.

Dub. Sed dices. Vnde ualet illa conſequentia, ſi non mouetur mouens, eſſe ab alio, quòd non ſit motus? Reſpondetur,

Solut. quod eſt ualida, nam in his, quæ ab alio extrinſeco mota mouent, non mouerent, niſi ab alio mouerentur, & qui ponit non moueri, ponet non mouere.

Et rationabiliter hoc accidit.
Tex. XXXVII.

Probat rationabiliter dici, quod mo- uens non mouetur ab alio neceſſa- rio: & argumentum hoc eſt. In motu ſunt, quod mouet, quod mouetur, quo motus eſt.

Mouens non neceſſario mouetur ab alio.

Horum trium ultimum, puta cum homo baculo lapidem mouet: ultimum in quam, ut lapis, mouetur ab alio, ſed non mouet aliud extrinſecum: medium autem, ſcilicet baculus, mouet quidem lapidem at mouetur ab alio, ſcilicet homine. Cum enim tangat hominem mouentem, utique mouebitur, & motus mouebit, non autem immobilis exiſtens. Oportet ergo, quod primum, puta, homo, moueat, ſed nõ mo- ueatur ab alio extrinſeco.

Sic enim ſeruabitur ratio media ad ex- trema: Medium enim mouet, & mouetur ab extrinſeco: ultimum mouetur, ſed non mouet: primum ergo mouebit, ſed non mouebitur ab alio.

Confirmat ex ſententia Anaxagoræ. Hic enim mentem, quæ prima cauſa mo- tus erat, dixit localiter mouere, non ab a- lio motam, & alterare immixtam, id eſt, non alteratam.

A uere ſi non ſecundum accidens.
Tex. XXXVIII.

Probat alteram argumenti partem, quę erat poſterior pars, minoris, quod non ex neceſſitate, quod mouet, moueatur. Dicitque, quod ſi ex neceſſitate mo- uẽs moueret ab alio, utique nõ moueret, niſi moueretur unde quatenus mouetur, mouet. Tunc ergo eſt argumentũ. Vel mouetur ab alio eadem ſpecie motus, qua mouet: ut quod alterat, alteratur: quod fert, fertur: quod auget, augetur. Vel alia, puta, quod alterat, augetur. ſed nec alia, nec eadem ſpecie motus neceſſe eſt, quod mouet, unum moueri ab alio: ergo non neceſſario, quod mouet, ab alte- ro extrinſeco mouetur.

Mouens non neceſſario dẽt moueri.

Probatur minor: Si dicas, quod eadem ſpecie, tunc enim manifeſta abſurda ſe- quuntur. Sumere enim debemus uſque ad ſpecies ſpecialiſſimas, & ultimas: & ſic qui docet Geometriam, docebitur ab a- lio, & quam propoſitionem docet, ſimul ab alio docebitur: & quod proiicit, ſimul proijcietur, & quomodo proicit, proij- cietur: quæ quidem impoſſibilia ſunt.

Non neceſſariũ debet moueri eadẽ ſpecie motus.

Altera pars probatur, quod non ſecũ- dum aliam ſpeciem motus. Tunc enim oporteret multiplicare in infinitum ſpe- cies motus, cum ſemper, quod mouetur ab alio, & hoc ab alio, moueatur ſine limi- te, ſecundum ſpeciem aliam motus.

Non neceſſario debet moueri aliẽ ſpecie motus.

Poſſet reſponderi, Quod nõ oportet infinitas ſpecies motus facere, ſed finitas tranſpoſitas ſic: Quod localiter mouet aliquid, mouetur ab alio ſecundum alte- rationem, & hoc, quod alterat, ab alio au- getur, & quod auget iterum ab alio loca- liter fertur, & ſic in infinitũ trãſponẽdo.

Hoc excluditur Ariſtote. ratione, Quia ex hoc adhuc ſequitur, quod res moue- tur a mouẽte moto ſecũdum eandẽ ſpe- ciem motus. Nam res magis mouetur a primo, quam ab intermedio, ut ſi A, mo- uetur a B, & hoc a C, & hoc a D. magis A, mouetur a D, quã ab aliis. Ita ergo, ſi motum localiter mouetur ab alterato, & alteratum ab aucto, & hoc iterum a mo- to localiter, ualet de primo ad ultimũ, ut motũ localiter moueat, & ſic de quocũ- que alio motu.

Idem alio argumento probat, Quod ſequitur, quod unum erit motũ a quo- cũque mouẽte, & quodcũque mouens erit quodcũque mobile, ut ſanatiuũ ſanabile, & et augmentabile, & mobile localiter. Sic enim hæc ratio eſt intelligenda. Sequela patet. Nam quamuis ſi immediata mouẽ- tia, & mota reſpicias, hoc nõ appareat, ta- mẽ aſcẽdẽdo, & deſcẽdẽdo hoc inuenies. Nam ſi quod ſanatur, mouetur a ſanante, & hoc per ſe, & ut ſanans augetur, iam ſanatiuum erit per ſe augmentabile. Et iterum inuenies, quod augmentabile eſt ſanabile & etiam localiter mobile. Hoc autem figmentum eſt, & quod omne, quod moueatur, impoſſibile. Si ienim hõ eſt contingens, nec neceſſarium, erit im- poſſibile. Et nota expoſitionem huius poſterioris rationis.

Nó ergo neceſſe eſt ſemper moueri. Tex. XXXIX.

Concluditur in generali, nō omne mouens ab alio externo debere moueri.

CONcluſionem facit generalem rationum præcedentium puta, non omne quod mouetur ab alio extrinſeco moueri. ſeu aut ab immobili, aut ab eo. quod ſeipſum mouet, ſi primum fuerit motum. Vbi uides, quod ſupra notauimus. ex his concludi ſolum deueniendum ad unum primum in motu, quod non ab alio extrinſeco mouetur.

4. ratio ad idem

Addit autem quartā rationē. Id debet eſſe principium motus, & mouens primū cui magis competit mouere: at omnes cōcedunt magis mouere, id quod per ſe mouet, & non ab extrinſeco mouetur, quā quod ab extrinſeco mouetur, ergo tale erit motus principium potius, quam motum ab alio.

Quare hoc couſiderandum eſt. Tex. XL

Debere dari unū principiū motus omnino īmobile

ALiud principium uult modo Ariſtoteles conſtituere, puta, non ſolum in motu dandum eſſe principium, quod non ab alio extrinſeco moueatur, ſed a ſe. ſed etenim dandū eſſe principiū immobile, per ſe, & quod nec a ſe, nec ab altero moueatur. Ad cuius probationem diſputat id, quomodo quod a ſe mouetur, moueri dicatur.

Quod mouetur debet eſſe diuiſibile

Supponit autem ante omnia fundamētum; Quod mouetur, eſſe continuum, & diuiſibile in ſemper diuiſibilia, quod in libro 6 oſtenſum eſt.

Aliquid continuū mouere ſeipſum 6. modis poteſt contingere

Aduertē autem aliquod continuum ſe ipſum mouere, ſex modis contingere poteſt. Primo, quod totum ſecūdum totum moueat ſe ipſum totū, ut totū ſit, quod primo mouet, & totum, quod primo mouetur Aut quod pars moueat totū. Aut quod totum moueat partem Aut quod partes ſeinuicem per ſe moueant, & moueantur a ſe. Aut quod aliquæ partes totius ſingulę, uel una ſeipſas moueāt. Aut tandem, quod una moueat immota, altera moueatur non mouens.

Horum modorum, ſolos ſextus & ultimus uerus eſt, ac eligendus, reliqui reprobantur ab Ariſtotele, non tamen exprimit ſecundum. & tertium. quia eadem trium primorum ratio, ut dicetur.

Totum ſecundum ſe totum non poteſt moueri ſeipſum ſecūdum totum

1 ratio

Probat ergo, quod totum ſecūdum ſe totum, non moueat ſeipſum totū, duplici ratione: Prior poteſt ſic componi Mouens impoſſibile eſt moueri illo codē motu, quo mouetur motum ab eo: at ſi totū ſe totum mouet, mouens eodem motu mouetur, quo motum, ergo impoſſibile eſt, totum ſecundum ſe totum mouere ſe totum primo, Maior explicatur. Baculus ſeu homo mouet lapidem, & mouetur, ſed alius eſt motus lapidis, alius in homine, ſimiliter in aliis omnibus: Minor nota eſt. Cum enim idem ſit totum mouēs, & motum, illo prorſus motu mouebit totum, quod mouetur: quod impoſſibile eſt. Nam pariter in aliis mouentibus id accidet, & eadem ſanitate ſanabitur quis quo ſanat aliud, & feret, quo motu fert.

2. ratio

Altera ratio eſt in ſecunda figura. Omne mobile, ut mobile. eſt imperfectum, nullum mouens, ut mouens, eſt imperfectum: ergo nihil, quod eſt mouens, eſt primo mobile. Maior probatur: Quia quod mouetur in potentia, nec actu habet id, ad quod mouetur: Eſt enim motus actus imperfectus, ut quod calefit, nondum eſt calidum perfecte. Minor patet. Nam mouens, & agens actu habet ad quod mouet mobile: eſt enim actú calidum, quod calefacit.

Addit. Cum mouens eſt cauſa uniuocas nam cum eſt æquiuoca; non habet illam formam formaliter, niſi in uirtute ut Sol calida facit, at ipſe formaliter non eſt calidus. Cum igitur idem ſecundum idem, non poſſit eſſe actu, & potentia: profecto totum non poteſt ſecundum ſe mouere ſeipſum; bene quidem una pars alteram.

Nota Pars non poteſt mouere totū ſecūdum ſe totum, nec totū ſecūdum ſe totum poteſt mouere partem.

Nota, quod hac ratione probari etiam poteſt, quod pars non moueat totum ſecundum ſe totum, ſimiliter nec totum, ut totum, mouere partem. Nam ſi totum ſecundum ſe totum mouet partem, totū eſt actu, pars uero potētia, ſed quomodo totum actus eſt, ſi pars eſt potentia? cum enim totum eſt calidum, pars non erit nō calida.

Simi

Similiter nec pars totũ mouebit. Erit enim pars actu, totum uero potentia ad formam illam. Sed implicat hoc. Si enim pars actu formam habet, totum ſecundũ ſe totum, non erit in potentia: pôt ergo pars mouere partem aliam, ſed non totũ ſecundum totum; nec totum ſecundum ſe, partem.

Quod autem non eſt ipſum ſe ipſum. Tex. XLI.

Non pôt totum ſe ipſũ mouere quia partium unaque que moueat etiã per ſe 1. ratio

Excludit quartam partem illius argumentationis, puta quòd totum ſe ipſum mouet, quia partes ſe inuicem mouent; altera alteram per ſe hoc reprobat quatuor rationibus.

Prima eſt. Vbi non datur primum, nõ eſt motus: at ſi ita totum moueretur, nõ eſſet primum mouens: non ergo eſſet motus. Minor probatur. Quia cum æquali ter hæc alteram, & altera illam per ſe moueat, neutra principium motus eſt.

Præterea: quia ſi principium eſſet una tunc totum eſſet magis propinquũ uni parti, quam alteri, puta, illi quæ prima ẽ & tunc una alia magis per ſe moueretur, quam altera, puta quæ longius diſtat ab ultimo, quòd a primo mouetur: cum igitur una pars magis diſtet ab ipſo toto, quæ a primo mouetur, ipſa erit magis per ſe mouens: non ergo æqualiter partes ſe inuicem mouerentur.

2. Secunda ratio eſt. Dato, quod una pars primo moueat, ſicut & alteratur ſumo una, & fit argumentum ſubtile, Iſta mouet primò: de neceſſitate autem non eſt, ut quod primo mouet, ab alio moueatur ergo poterit talis pars mouere totum abſque eo, quòd ab altera moueatur. Ponatur ergo poſſibile in eſſe, tunc iam habetur intentum: quod in eo, quod a ſe mouetur, detur aliquid mouens, & non motum.

3. Tertia ratio eſt eodem fere utens principio: ſi iſta pars primo mouet, ergo uel eſt immota, uel ſe ipſam mouet: nam per accidens eſt, quòd ab alio moueatur. Si immota eſt, habetur intentum: ſi uero ſe ipſam mouere dicas, exiſtimans, quod niſi hoc ita ſit, motus non erit, ut diximus textu 36. iam profecto totum non mouebit ſeipſum, quia utraque pars ſe inuicẽ mouet: quod eſt totum ſuppoſitum.

Quarta ratio eſt. Si ſe inuicem partes mouerent, utique eſſet idem actu, & potẽtia. Probatur Si hæc pars mouet, puta calefacit alteram, eſt actu, puta calida: quod ſi mouetur ab altera, ergo eſt potẽtia, puta calefit: ſimiliter ergo eſt actu, & potentia ſecundum idem: quod eſt impoſſibile. 4

At uero neque ipſius primo. Tex. XLII.

Non pôt totum re mouere, quia eius partes ſe ipſas moueant 1. ratio

Reiicit quintum modũ, puta quòd totum ſe ipſum moueat, quia una aut aliquæ ipſius partes ſe ipſas moueant.

Hoc reprobat ſic. Totum uel mouetur ipſum totum, uel nõ, ſed eius pars ita, ut motus ſic tantum in ea. Si detur hoc, iam non eſt totum, quod primum ſe mouet, ſed pars, in qua eſt motus: & ita ſeparata a toto ſe ipſam mouebit, ſed non totum. Si ergo totum mouetur ita, ut motus ſit in eo, & a ſe mouetur: ergo per accidens ad totum totius a ſe quod iſtę partes, uel una ſe ipſam moueat. Quod ſi per accidens, ponatur in eſſe, iam dabitur in eo, quod a ſe mouetur, aliquid immotum, quod intendimus.

Si totum ſe mouet oportet aliquã partem eſſe per ſe mouen. ẽ aliquà per ſe mo. am

Vnde concludit ſextum modum. Sic enim mouet aliquid ſeipſum, quia una ipſius pars ſecundum ſe immota, mouens eſt: altera uero ſecundum ſe mota, ſed nõ mouens. Vnde cum totum a ſe mouebitur, ut AB non eſt aliud dicere, quod a ſe mouetur, quàm quòd ab A, quæ eſt una ipſius pars, alteram mouens. & iſte eſt ſenſus ulti motum uerborum huius textus, ut Simpli. exponit, quamuis alii aliter exponant, & Alc. referente Simplicio.

Quoniam autem mouet aliud qui dem. Tex. XLIII.

Explicat Ari. quid ſit illud. quod primo ſe ipſum mouet

VNum proponit Ariſtot. quo expli cat, quid ſit id, quod primo ſeipſum mouet, dicēs: Quod id, quod ſeipſum mouet per ſe, & ex neceſſitate, duplici parte conſtat: Altera, quæ mouet immota, altera, quæ mouetur, ſed non mouet aliud.

Eſt enim duplex mouens, & quod mouet, ſed mouetur ab alio: & quod mouet ſolum, & non mouetur. Similiter duplex mobile & quod mouetur & mouet aliud & quod tantum mouetur.

Solū ergo in mouente ſeipſum duplex pars eſt neceſſaria, & quæ mouet immota, & quæ mouetur non mouens aliud. Quod ſi acciderit, quod id, quod mouetur, etiam aliud moueat, tunc id per accidens eſt, nec neceſſarium ad id, quod ſe ipſum moueat.

Ex hoc probat. Sumatur ergo tale mouens ſe ipſum, in quo una pars mouēs ſit immota, puta, A. altera mota, & mouens, puta, B, quod moueatur ab A, & moueat C. totū autem ſe ipſum mouēs ſit, ABC. Eſt argumentum. Ablato C. magnitudo, quæ reſtat AB, mouebit ſe ipſam, cum ex parte mouente, & mota conſtet: ergo iam illa magnitudo tota ABC, non erat prima ſe ipſam mouens, ſed AB. nam C. non mouebitur per ſe: ergo non fuit neceſſarium, quòd B. moueret, ſed tantum moueretur. Vlterius auferatur A. & relinquatur BC. non mouebit ſe ipſam, nam B. non per ſe poteſt mouere, niſi mota: ergo neceſſarium eſt, quod ut ſe moueat, aliquid ſit A. & pars mouens.

Concluditur ſuis viribus

Concluditur ergo ex utroque, quod ad hoc, ut aliquid ſeipſum moueat, tantum ſit opus parte mouente immota, & parte mota non mouente: quod ſi hæc fuerit ēt mouens, hoc quidem per accidens eſt.

Dicit autem, quod tales duæ partes, ſe debent tangere, puta, mouēs, & mota: aut una ſaltem tangat alteram. Tunc ſe tangunt, cum utraque corpus eſt, ut neruus mouens, & caro mota: Tunc autem unū alterum, cum unum non eſt corpus, puta mouens: ut cum intelligentia mouet cœlum, non enim tangitur a cœlo, at ipſa tāgit uirtute ſua.

Ex his concludit intentum. Cum mobile continuum ſit, non aliter eſſe dicendum ſe ipſum mouere, niſi quia ratione unius partis mouet, ratione alterius mouetur, ut dictum eſt.

Dubitationem autem habet, ſi quis auferat aliquis. Tex. XLIIII.

Obijcitur circa tex. Ariſ.

CVm dixiſſet, dari partem, quæ mouet, & partem, quæ mouetur in eo, quod ſe ipſum mouet, argumētum facit circa hoc. Demus talem magnitudinem puta AB, tunc A. mouet, & B. mouetur: ſi igitur utraque diuiſibilis eſt, diuidatur A, & B, & ſumatur magnitudo ex parte A, & ex parte ipſius B, compoſita. talis mouebit ſe ipſam. ergo A.B. nō erat prima, quæ ſe ipſam mouebat. Quod autem illa ſe ipſam moueat, patet. Nam ſi B. mota erat, quælibet eius pars erat mota. ſimiliter de A.

Quod ſi dicas A. cum mouens ſit, non neceſſario eſſe diuiſibile, nam immateria lia poſſunt mouere, ſaltem, quamuis hoc uerum ſit, ipſum mobile diuidi poteſt, & ratione huius non dabitur primum, quod ſe ſe ipſum moueat.

Sol. Ari.

Ad hoc reſpondet Ariſtot. quod illæ partes, aut una ſaltem, ſi altera non ſit corpus, eſt quidem in potentia diuiſibilis, at actu non, ita ut ſi diuidatur, iam non talis motus in ea perſeuerabit, ut patet; Animal. n. progreditur, & progreſſus eſt potētia diuiſibilis ſecundum partes animalis progredientis. tamen ſi actu diuidas in duas partes, non permanebit motus. Ad hunc ergo ſenſum dicit Ariſtoteles, quod datur primū motum in actu, ut nequeat pars mota actu diuidi, quin amittat motum, quamuis potentia diuiſibilis ſemper ſit.

Nota.

Ineſt igitur in his diuiſibilibus primum actu, & ex tali primo conficitur de neceſſitate quod ſe ipſum mouet. Idem dicendum de parte mouente, cum ipſa corpus eſt, & diuiſionem habet. quod datus prima in actu, quæ mouere poſſit.

Ma

Manifeſtum eſt igitur ex his.

In motu oportet deuenire ad aliquid. ꝙ moueat in motū.

EX his concludit, quod in motu deuenire oportet ad aliquid immotum mouens. Nam quæ mouentur, aut ſtatim ab immoto mouetur, ſicut pars mota ſe habet in mouente ſe ipſum: ut corpus reſpectu animæ, ſi anima ſit pars mouens: alia mouetur non a primo immoto, ſed ab alio, quod mouetur. In his autem deuenire debemus ad aliquid, quod ſe ipſum moueat: in hoc autem deuenitur tandem ad immotum: ergo quocunque modo procedatur in motu, ad primum immobile deuenire oportet.

Dubium

Dubium eſt, quæ ſit iſta pars mouens immota, ad quam ſeducitur mouens ſeipſum, quod ſupra in quęſtione tertia diximus. *Ratio dubitationis* Si enim dicas, quod eſt anima, profecto uix poteſt textibus iſtis quadrare: quoniam loquutus eſt ſemper Ariſtoteles de partibus cōtinui: nam ſuperius dicit, omne mouens ſeipſum eſſe continuum: nec aliter ſe mouere, niſi quia eſt una pars mouens, & altera mota: & multa alia dixit quæ non niſi de integranti parte intelligi poſſunt: ex alia parte uidetur primū mouens eſſe anima ipſa. Nam quamuis ſit pars integralis, quæ mouet, tamen adhuc iſta mouetur, & nō niſi ab anima

Solut.

Reſpondeo, quod intelligi poteſt Ariſtoteles de utroque. Anima enim eſt principiū actiuum primum motus: Vnde abſolute loquendo, ipſa eſt primum principiū motus animalium. At Ariſtoteles in ſuis probationibus, de parte integrali procedit quæ mouet, non ſimpliciter immota, ſed immota per ſe illo motu, quē in animali facit: ut cor, ſeu neruus, ſeu quęcunque alia pars, quæ primo mouet animal, non mouetur per ſe illo motu, quo mouet animal, niſi per accidens quatenus in eo eſt, quamuis etiam moueatur alio motu neruus, uel talis pars, qui referendus eſt in animam, ut in principium primum. Et hoc modo poſſemus intelligere per hoc principium primum animam, quæ per ſe immobilis eſt, mouet autem animal ut actiuum ut pincipium.

Caput Sextum.

Quoniam autem oportet motum.

Tex. XLV.

Non dari mouēs immobile & perpetuum

VLterius Ariſtoteles accedēs, uult conſtituere ex motus perpetuitate, unicum eſſe mouens immobile, & perpetuum. ut enim ex motu, quia ab aliquo fit, uenatus eſt dandū eſſe in unoquoque motu primum mouens immobile: ita ex perpetua motuum ſerie, quæ nunquam intermittitur, probare aggreditur, unicum eſſe mouens immobile, & perpetuum.

Vnumquodq; igitur immobilium

Tex. XLVI

Excludit dubium.

PRætermittit quandam dubitationē quæ eſſe poterat; An omne mouens immobile ſit perpetuum: dicitque *Nota.* non eſſe præſentis loci determinare: Sat eſt modo probare, quod aliquod ſit mouens immobile perpetuum, quod quidem nulla mutatione moueatur, nec per ſe, nec per accidens.

Nota.

Nota, quod Græce habetur aliter: ꝙ enim non dicimus [mouentium autem] legit (non mouentium) & tunc de Ideis ſermo eſt, puta, immobilia non mouentia, an perpetua ſint: non eſt modo diſcutiēdum, ſed ſolum de immobili mouēte. At melius eſt ſequi noſtram literam: Et tunc eſt ſenſus: quod non intendimus probare omnia immobilia mouentia eſſe perpetua, ſed aliquod unum: & hoc magis quadrat ſequentibus.

Si autem, ſi quis uelit in quibuſdam.

Arg quo poſſe: probari, oĩa immobilia eſſe perpetua.

RESponſionem, quam aliqui dabãt argumento, quo probari poterat, immobilia omnia eſſe perpetua, admittit. Poſſet igitur hoc eſſe argumentum. Ea, quæ non generantur, nec corrumpuntur, perpetua ſunt; nec aliquando ſunt, aliquando non ſunt: At immobilia non generantur, nec corrumpuntur: non ergo aliquando ſunt, aliquando non ſunt.

Sol quorundam.

Ad hoc aliqui negabant maiorem: nã aliqua aliquando ſunt, aliquando non ſunt, quæ tamen ſunt ingenerabilia, qualia ſunt puncta. non enim per ſe generantur, aut corrumpuntur. non tamen id perpetua ſunt. Similiter ea, quæ in compoſitis ſunt, ut formæ. Ex quo ſequitur, quod poſſunt principia immobilia non eſſe perpetua: poſſunt enim eſſe mutabilia per accidens.

Sñ. Ari. de illo argum.

Ariſt ergo admittit hoc tanquam neceſſarium, quòd nõ omnia. quę per ſe immobilia ſunt, ſunt perpetua: poſſunt eſſe quidem aliquando, & non eſſe abſque generatione; uel corruptione per ſe. Tamen hoc docet Ariſt. eſſe neceſſarium, quod nõ omnia huiuſmodi, ſed ſit aliquod mouẽs immobile perpetuum.

1 ratio qua probatur debere dari aliquod mouens immobile perpetuum

Hoc autem dupliciter probat. Primo ex generatione, & corruptione perpetua omnium inferiorum, etiam eorum, quæ ſe mouent. Nam ea, quæ ſe mouent, aliquando ſunt, aliquando non ſunt, & cum hoc magnitudinem habent? ſunt ergo generabilia & ad ipſorum generationẽ conſurgunt principia mouentia in ipſis, puta animæ. Tunc eſt argumentum. Generationes, & mutationes hæ perpetuo ſunt, nec unquam omnis ceſſat motus: ergo oportet ponere unum ſupremum perpetuum mouens. Probatur conſequentia.

Oportet dari aliquid, q̃ ſit cã perpetuitatis, quæ reperitur in rebus.

Nam huius perpetuitatis, & continuæ mutationis, non poteſt eſſe cauſa ullum mouens ex his particularibus, quæ aliquãdo ſunt aliquando non ſunt: nec omnia ſimul. Ergo debet eſſe aliquod aliud perpetuum, quod unum illorum eſſe non poſſit. Patet: Quia illud non eſt ſemper: at motus ſemper eſt. Similiter nec omnia: nam omnia infinita ſunt, nec ſimul ſunt. Si infinita, non poſſunt eſſe cauſa. Si non ſimul ſunt, quomodo poſſunt ſimul cauſare? ergo profecto iſta cõtinua, & inceſſabilis ſucceſſio mutationum cauſam mouentem petit perpetuam immobilemq́ʒ præter iſta mouentia particularia.

Manifeſtum eſt igitur, quod quamuis. Tex. XLVII.

Mouẽtia particularia ſimul ſũpta nõ poſſunt eſſe cauſa ĩpſius perpetuitatis

INfert, quod ſimul nõ poſſunt illa mouentia particularia eſſe cauſa perpetuitatis: Dicitque, quamuis ſint millia, & millia, & unum moueret aliud; adhuc non ſufficerent perpetuitatem, & continuationem in motu facere, niſi eſſet aliqua cauſa ſuperior mouens, & ſub ſe complectens omnes has: atque hæc continuam hanc ſucceſſionem facit.

Additque, quod hæc cauſa mouet unũ puta, cœlum: hoc autẽ ſuo perpetuo motu hanc ſeriem perpetuam, & indefatigabilem ſeriem mutationũ facit apud nos.

Si igitur perpetuus motus. Tex. XLVIII.

Si motus eſt perpetuus, eſſe debet unus motor perpetuus

COncludit, quod motus perpetuus debet eſſe, unus etiam motor erit perpetuus. quod ſi unus fuerit, erit unus motor perpetuus. ſi uero fuerint plures motores. plures erunt perpetui.

Dicit itaque quod unus eſt primus motor. cuius ratio Cum effectus per finita principia fieri æque bene poſſunt, non oportet infinita ponere. & cum per unum æque, ſicut per plura, potius oportet vnũ ponere, quia natura ſemper ordinem maxime amplectitur, & quod fruſtra eſt abhorret. Sed omnes effectus inferiores poſſunt bene conſiſtere, uno exiſtente principio. unum ergo, non plura principia prima ponenda ſunt.

Ma-

Manifeſtum eſt ex hoc. Tex. XLIX.

2. ratio ad idem Alia ratione probat unitatem principii, qua motus eſt ſemper, ut probatum eſt. eſt igitur argumentum. Motus ſemper eſt. ſed non proprie motus ſemper eſſe dicitur, niſi eſſe motus continuus. eſt ergo continuus motus. Si continuus, ergo unus. Quod ſi unus unum erit & mobile, & motor, erit ergo unum principium.

Nota Nota, quod non dicit, oſtenſum eſſe, motum eſſe continuum perpetuum. nam non eſt demonſtratum, niſi de motu in communi, quod ſemper oporteat, quod motus ſit, quicunque ſit. Sed dicit oſtenſum eſſe, quod motus ſit ſemper, & modo addit, quod, re uera, non eſt proprie motus ſemper, niſi continuus ſit. Nam motus conſequenter ſe habentes non de neceſſitate ſunt ita coniuncti, quin medi et, quies, ut dicit Simplic. quod ſi ſemper futurus eſt motus, conuenit maxime ut, ts ſit cõtinuus. & hoc inferius ꝓbabit.

Et rurſus cum reſpexerit. Tex. L.

Alia ratio ad probandam perpetuitatem primi motoris Rationem unam fecit, qua probauit, unum eſſe mouens perpetuũ, ſumpiam ex perpetua ſeri e mutationum. nunc alteram rationem ad idem facit, quæ ſumitur ex principiis eorum, quæ ſe mouent. Ingenioſe autem repetit ea, quæ dicta ſunt, ut ex eis ratio nem eliciat, & ea, quæ ſuperius dixerat, quorum occaſione multa diſputauit, oſtendat.

1. fund. Reſumit autẽ tria ex his, quę dicta sũt. Primum eſt. Eſſe aliqua, quæ eadem aliquando quieſcunt, & aliquando mouentur & hæc oſtendunt falſitatem eorum, qui dicunt, omnia ſemper quieſcere, aut omnia ſemper moueri. aut quod omniũ entium, alia ſemper quieſcunt, alia ſemper mouentur. Omnes hæ ſententiæ uni eo iſto conuincuntur argumento. quod aliqua modo quieſcere, modo apparent moueri, & ad utrunque apta ſunt, tã motum, quam quietem.

2 Alterum, quod repetit, eſt, quod ex his rebus quæ notæ ſunt, uoluit aſcẽdere ad conſtituẽdas duas rerum naturas, & quæ ſemper mouentur, & quæ immobilia sẽper ſunt. & ad hoc oſtendendum, probatum eſt, Omne quod mouetur. ab aliquo moueri. & per diſtinctionem eorũ, quæ mouentur ab alio & quæ mouẽtur a ſe, peruentum eſt ad hoc principium, ꝙ in omni motu dare oportet principium, quod ſe ipſum moueat, & cũ hoc ad primum mouẽs immotũ reducatur adhuc, abſolute in motũ eſt principium primũ immotum mouens.

3 Tertium eſt, quod cum uidemus ea, quæ ſe ipſa mouent ad ſenſum, ut animalia, de nouo incipere motum poſt quietẽ apparebat: imo hoc eſt ſumptum pro argumento. quod uniuerſaliter motus omnis poſſet incipere ita, ut mundus eſſet, ut animal unum, quod de nouo motũ in ſe inciperet. & ſic poſſet motus incipere.

Hoc autem oportet accipere Tex. LI.

repetitur ſol cuiuſdã dubij Repetit ſolutionem dubii, quæ data fuit textu 20. quòd animalia nõ habet principium in ſe actiuum cuiuſqsmotus, ſed localis, & progreſsiui, & huius non proprie principium in ſe habẽt, quia prius mutantur aliis motibus extrinſecis antequam ad illud perueniant, puta, alteratione, & augmentatione, ad quos motus oportet ante prius alia mutari. Sunt enim multi motus à continente circa ipſum animal, qui antecedunt illum localẽ motum, unde dum quieſcit. & dormit, decoquitur cibus, poſtea excitatur, præceſſit etiam motus alimenti, & alia etiã multa ante, quàm ad motum localem perueniret animal, quod de toto mundo dici non poteſt. Nihil enim eſt extra continẽs totum mundum.

Hinc iam ſequitur aliud, (quod alias non eſt ſufficiens principium, ut ſe continuo moueat.) modo Ariſtoteles adiungit puta, quod animal non eſt ſufficiens principium, ut ſe continuo moueat, cum motus

Princi-pium & pars quæ ſe mouet animal, mouetur per acci dens.

tus ipſius dependeat a motu extrinſeco cuius non habet in ſe actiuum principiũ, Vlterius addit, quod animalis principium,& pars, quæ mouet, mouetur per accidẽs his motibus: dum enim animal ab alio alteratur, augetur, ſimul etiam anima & pars mouens per accidens alteratur, & augetur. Similiter, dũ localiter ſe mouet, ut enim qui mouet uectem, ſimul cũ uecte mouetur, & anima etiam corporis mo tiua, & partes mouentes per accidens, cũ ipſo corpore mouentur: omnia igitur iſta principia eorum, quę ſe mouent, per acci dens mouetur ab alio, & a ſe.

Ex quibus credere licet.
Tex. LII.

Cõcludit ex his om nib. ratio.

CONcludit ex omnibus his rationẽ ſecundam principalem. Impoſſibile eſt, ullum principium horum, quæ mouent mota, per accidens eſſe cauſam perpetuæ mutationis, & con tinuę, cum omnia ab aliis moueantur, nec motuum ſuorum cauſæ ſint, niſi ab aliis prius mota: Ergo oportet, aliud prin cipium ultra hæc omnia facere, quod ſit immobile etiam per accidens. & ſicut illa & hoc erit primum, a quo omnia pendeant: & tũc motus erit inceſſabilis, & to tum ens, id eſt, mundus in ſe, & in ſua uni uerſali diſpoſitione ſeruabitur. Cũ enim principium ſemper ſit, & id, quod ab ipſo pendet, & ſuſtentatur, etiam perpetuita tem obſeruabit.

Non eſt autem moueri ſecundum accidens.

Excludi tur obie.

EXcludit obiectionem. Dictum enim eſt, quod quę ab aliis, mouentur per accidens, non habent perpetuitatem. Videtur hoc falſum: Nam intelligentiæ orbium inferiorum cum ſuis orbibus mouetur ultra ſuũ mo tum a ſupremo orbe: at perpetua principia ſunt. Ad hoc reſpondet, quod aliud eſt per accidens moueri a ſe, id eſt, in ſe, aliud ab alio, id eſt, in alio. Principia animalium mouentur per accidẽs in ſe, qua ſunt partes ipſorum, quæ per ſe mouentur: at intelligentię non in ſe, ſed in ſuis orbibus motum recipiũt, quia, ut inquit S. Thom. & Auerroes, non ſunt formę orbiũ ſicut animæ, ob id motus orbium nullo modo eis ineſt: hoc autem non repugnat etiam perpetuis, Aliter Simpli. expo nit. at hæc expoſitio ſufficit.

At uero ſi aliquid eſt ſemper.
Tex. LIII.

t. mobile quod mouetur a primo mo uẽte per petuo debet eſſe unum & perpetuũ

POſtquam oſtendit, unũ eſſe mouẽs primum immobile, & perpetuũ, docet, quod mobile primum ab iſto mouente motum, erit unum, & perpetuum, ſimiliter & motus unus. Probat autem, quod ſit tale mobile. Motum a primo mouente unum, & immobile, eo demque modo ſe ſemper habens, nõ poteſt immediate plura, ac contraria facere: at primum mouẽs eſt unum, & immobile, ſemperque eodem modo ſe habens: ergo non poſſunt hi effectus inferiores multiplices, & mutationes oppoſitę ab eo immediate eſſe: oportuit igitur, unum ab ipſo ſolum mobile, & motum poneré, & hoc efficiet hanc diuerſitatem in rebus, prout uarie ſe habet motus: & ita fit: Aſtra enim a ſolo Deo mouẽtur at hæc mota in diuerſis ſitibus exiſtentia modo generationum, modo corruptionum cauſa ſunt, a principio tamen primo immediate unum prouenit, puta, motus huius corporis.

Concl. omnium electorum

Ex his omnibus concludit, quæ ſuperius dubitata fuerunt. ſunt enim, quæ ſemper mouentur, puta, orbes immediate a primo principio moti. Sunt, quæ ſemper non mouentur, puta, principium primũ, quod eodem modo ſe ſemper habet. Sunt quæ aliquando quieſcunt, aliquando mo uentur, puta, inferiora, quę non a primo immobili immediate mouẽtur, ſed ab orbe, & ab aliis. Cumque hæc non eodem, ac uno modo ſe ſemper habeant, fit, ut ea quæ ab iſtis pendens, modo moueantur, modo quieſcant. & ſic manet abſoluta illa dubitatio ſuperius propoſita, ex qua oſtenſum eſt, unum eſſe mo uẽs immobile, ac perpetuum.

An ſit unum primum mouens immobile.

Quæſtio. V.

1. arg. Sī argumentum aduerſus text.48. ubi dicitur, eſſe neceſſarium ponere unum immobile mouens, & perpetuum propter perpetuitatem generationum. Videtur hoc eſſe falſum: nam ſingularum generationum cauſæ ſunt ſingula agentia particularia: ergo omniū ſimul cauſæ erūt omnia agentia: nec oportet aliud præter iſta ponere.

2 Secundo contra eundem textum, ubi dicitur, unum eſſe principium. Si unum eſt ergo, una eſt uniuerſalis cauſa efficiēs quod ſi una eſt cauſa omniū, reliqua ſūt ipſius effectus ergo ſempiterna ſecūdum Ariſtotelem, habent cauſa efficientem: quod multi negant.

3 Tertio contra textum 52. ubi dicitur hoc principium eſſe immobile per accidens. Intelligentia mouens eſt in cęlo moto ſed moto eo, in quo res ē, mouetur etiam & res. cum igitur cœlum moueatur in quo intelligētia eſt, profecto etiam ipſa mouebitur.

4 Quarto, contra textum 53. ubi dicitur opus eſſe ponere mobile perpetuum unū quia ab uno immobili multa procedere nequeunt. Videtur hoc falſum præſertim ſecundum fidem noſtram. nam Deus ſe ipſo multa procedere poteſt.

Nota. Aduerte, quod hanc quæſtionē proponimus, ut quod hucuſque Ariſtoteles ob ſcure, & prolixe diſputauit, breuiter ante oculos poneremus.

Inſtitutū Ari. ī hoc lib. In libro igitur hoc Ariſtoteles de primo motore diſſeruit, ac primo motu. Quinque autem attributa motoris huius oſtēdit: pura eſſe unum, immobilem, perpetuum, impartabilem, infinitum. Hactenus autem tria priora demonſtrauit. tota autem ipſorum demonſtratio ſex theorematibus continetur.

1. theor. ex ſex quib. continetur. Quorum primum eſt. Neceſſe eſt motum æternum eſſe, nec incepiſſe ita ut aliquādo nullus fuiſſet motus, aut mutatio: nec deſiturum ita, ut aliquando non ſit ullus futurus motus, aut mutatio. Hoc duplici ratione oſtenditur. Prior eſt. Si motus incæpit modo, non ante. ergo per aliquam nouam mutationem ſubiecti, aut agentis præcedentem. ergo fuit ante primam mutationem, uel motum mutatio Et iterum quæram de iſta; ſi modo, & nō ante, ergo per aliam præcedentem, & ſic fiet proceſſus infinitum, & dabitur mutatio ante primam mutationem: non ergo incæpit uniuerſaliter mutatio. *que de primo motore tradit Ari. ī hoc lib q. motus eſt æternus. 1. ratio*

2 Altera ratio eſt. Tempus non potuit īcipere, nec deſinere poteſt. ergo nec motus. Eſt enim tempus paſſio motus. Antecedens patet. Nam ſi tempus incępit, aliquando non fuit: ſi deſinet, aliquando nō erit. at qui Aliquādo dicit tempus ponit. fuit ergo tempus, cum non fuit, & erit cū non erit. qđ eſt impoſſibile de hoc Theoremate diſputauimus in quæſtione prima, & ueritatem contra hoc oſtendimus.

2. theor. Oē quod mouetur ab alio. Secundū Theorema fuit Omne, quod mouetur, ab alio diſtincto mouetur. Hoc dupl ci ratione monſtratur. Altera eſt: *1. ratio* Quod mouetur, aut a ſe ipſo mouetur, aut nō a ſeipſo. & utroque modo, aut naturaliter, aut uiolente. ſed omne tale ab alio mouetur ergo omne, quod mouetur ab alio mouetur. Maior ſatis eſt explicata in textu. Minor declaratur. Si enim a ſe ipſo mouetur partem habet mouentem. ſi ab alio, & uiolente, tunc clarum eſt ꝙ a motore extrinſeco mouetur. Si autem naturaliter, ut cum naturaliter mouentur inanimata, tunc a generante mouentur, ut iam oſtenſum eſt.

2 Altera ratio. Quod ſe ipſum mouet non poteſt ſecundum ſe totum, mouere ſe totum. ergo ab alio mouetur. Vel uniuerſaliter ſic. nihil ſeipſum ſecundum ſe totum, ſe mouet. ergo omne, quod mouetur, ab alio mouetur. Probatur antecedēs Quia mouens eſt actu, mobile potētia. at idem ſecundum idem nō poteſt eſſe actu & potentia. ergo nec ſimul idem mouēs, & motum.

3. theor. in motu oportet deuenire ad. ut ñ q. nō ab alio ext. mouetur. Tertium Theorema eſt. In motu oportet deuenire ad unum, quod non ab alio extrinſeco mouetur. Probatur unica ratione. Vbi nō datur primū aliquod, quod moueat, non poteſt eſſe motus. ſed ſi omne, quod moueatur ab alio, mouetur extrinſeco ita, ut in infinitum proceſſus ſit, nō dabitur primum. ergo oportet, quod

deueniamus in motu quolibet ad aliquod quod non ab alio moueatur.

4. theor. In motu oportet deueniri ad unum quod per ſe ſit immobile.

Quartum Theorema eſt In motu oportet deuenire non ſolum ad unum, quod non ab alio mouetur, ſed etiam ad unum quod mouet, & non mouetur per ſe. Hoc probatur unica ratione Quod mouetur, aut mouetur a ſe ipſo, aut ab, eo quod ſe ipſo mouetur, aut ab aliquo immoto. Si detur hoc tertium, habetur intentum: Si uero ſecundum, & primum; Tunc cum omne, quod a ſe ipſo mouetur, a parte immota per ſe, moueatur, profecto quod mouetur omne ab immoto per ſe mouetur. At quod a ſe motum ab immoto moueatur: probatur. Nam a ſe toto moueri nõ poteſt, ſed a parte aliqua quæ dicitur pars mouens & corpus eſt. Cum autem ipſa etiam moueatur per ſe, ut puta, neruus, aut muſculus, qui mouent corpus, & mouentur: profecto debet reduci tãdẽ in animam, quæ immota per ſe mouet · ſi enim ſemper in partem corpoream referatur motus, cum illa ſe moueat, & non ſecundum totam, erit ſecundum partem, & iterum de illa erit quæſtio: Oportet ergo ad animam tandem deuenire, quæ immota mouet

5. theor. Oportet deueniri ad unicũ mouens perpetuũ & immobile

Quintum Theorema eſt. In motu tandem ad unicum mouens perpetuum, & immobile deuenire oportet. Probatur duplici ratione. Prior eſt. Generationes ſunt perpetuæ, & mutationes: ſed nullum mouens particulare poteſt huius perpetuitatis eſſe cauſa: ergo unum eſt mouens ſupremum. Minor patet. Nam particularia mouentia cauſæ ſunt ſingula ſingularum per ſe mutationum: at perpetuitatis nullum eſt cauſa, cum non ſit perpetuum.

2 ratio

Poſterior eſt. Omnia mouẽtia particularia aliis motibus mouentur per accidẽs ab extrinſeco, ut animalia alterantur, augenturque facto motu extrinſeco ergo nullum eſt ſufficiẽs principium perpetuæ cõtinuitatis in mutatione Non enim illorũ motuum principia actiua ſunt. ergo unũ oportet ſupremum in mouens conſtituere, quod nullo motu, nec per ſe, nec per accidens ab extrinſeco moueatur.

6. theor. Oportet eſſe etiã unum primũ mobile perpetuum

Sextum Theorema eſt. Præter motorem hunc immobilem & perpetuum, oportet unum mobile, motumque perpetuum cum eo conſtituere. Probatur unica ratione: Quia quæ plura ſunt, & diuerſa non emanant ab uno eodẽ modo ſe ſemper habente: at res hæ inferiores uariæ ſunt, & diuerſæ: ergo ab iſto principio immediate non procedunt. Debet ergo poni unum intermedium uniuerſale mouẽs & motũ, quod ſuo motu, & uarietate, iſta omnia efficiat: mouens autem primũ immobile hoc immediate mouebit.

His ſex additur. 7. theor. Hic primus motor tantũ eſt unus. 1. ratio

His omnibus poſſumus addere ſeptimũ Theorema, Motor hic omnium primus unus eſt. Hoc triplici ratione deſumpta ex Ariſtot. probare poteſt. Prima eſt ex ultimo textu Metaphyſi. quę ex fine ſumitur. Si enim eſſent plura principia prima, eſſent plures fines: tunc, uel unus in alium ordinatur, uel non. Si nullus in alium, ſed omnes ſunt æque primi: tunc non poſſet unitas in medus conſeruari, & ſic diſſolueretur mundus, dum quædam in hunc quædam in alium tendunt finem: quod impoſſibile eſt. Si uero omnes in unum referuntur, iam is primum omnium eſſet.

2. ratio

Altera ratio eſt lib. 12. Metaph. tex. 49. Si plura eſſent principia, uel tunc eſſent æqualiter perfecta, uel non: ſed unum eſſet perfectiſſimum Si hoc detur, habetur intentum. Si uero illud, tunc eſſent eiuſdem ſpeciei. At plura eiuſdem ſpeciei nõ ſunt, niſi materiam habeant: eſſent ergo cõpoſita, & materialia: quod primis principiis repugnat.

3 ratio

Tertia ratio eſt hoc libro textu 48. quæ ex genere cauſæ efficientis. Fruſtra ponũtur plura principia, & cauſæ, cũ una ſufficit: at ſat eſt unum primum principium: eſt igitur unũ. Minor patet. Si enim ſunt plura, tunc, uel quæ poteſt unum, poteſt aliud: uel non. Si ſic ſuperfluum eſt, plura ponere. Si uero non, imperfectum eſt profecto principium quodque, & nullũ eſt primum.

No. Ari. nondum demonſtraſſe primum motorem eſſe ſubſiſtentiam ſeparatam

In omnibus his aduerte maxime, quod Ariſtoteles nondum demonſtrauit hunc motorem eſſe ſubſtantiam ſeparatam, & non animam corporis cœleſtis: nam quæ dicta ſunt hactenus ab Ariſtotele ſaluari poſſunt ſi dicatur, illud eſſe primum mouẽs, quod eſt anima corporis cœleſtis, nec ullum alium motum habet, quam localẽ rationis illius corporis. At in ſequentibus hoc demonſtrabit, cum probet eſſe infi-

nitæ

hitæ uirtutis, & non eſſe uirtutem in corpore.

Aduerte etiam, quod hæc tria ſic ſe habent. eſſe unum primum, eſſe immobilẽ, & eſſe perpetuum. Ex primitate immobilitas, ex immobilitate naſcitur ꝑpetuitas.

Ad 1 Ad primum argu. reſpondetur, quod non poteſt omnibus ſimul attribui perpetuitas, quia non ſunt omnes ſimul; at cãcum effectu debet eſſe: nam cauſa particularis, ut dicit Auerroes, non totaliter effectum producit, animal enim, & uiuens ſe mendat, & reliquit: quod niſi ab alia cauſa iuuaretur, diſponeretur, & conſeruaretur, non eſſet futura generatio.

Ad 2 Ad ſecundum dico, quod qui uellet effugere poſſet dicere, quod ad rationẽ principii primi ſufficit, quod quorundam ſit finis, quorundam ſit efficiens. An tamen ſecundum Ariſtot. omnium ſit cauſa efficiens, quæſtione ſequenti diſcutiendum relinquimus.

Ad 3 Ad tertium dico, quod Ariſt. præcipue intendebat dicere, quòd primum principium non mouetur per accidens motu facto ab alio, ſicut mouetur principiũ mouens animalis: nec ſicut dicuntur moueri inferiores intelligentiæ ratione orbiũ a ſupremo motorum. At an eo motu, quo orbem mouet, per accidens moueatur, non ita ex profeſſo hoc docet hic quia hoc pendet ex probatione, quod non ſit anima. Et Ale. in hoc loco credidit, moueri per accidens, quia exiſtimauit, intelligẽtias eſſe animas cœlorum.

Nota Dico tamen ad hoc, quod cum animæ non ſint orbium, ipſos mouent, nec cum eis mouentur per accidẽs, quia orbes ſemper ſecundum totos in uno manent loco. At ſi orbes locum mutarent ad dextram, uel ſiniſtram, uel aliam poſitionem, tunc per accidens mouerentur intelligentiæ, quia alias non mouerent, cum requiritur approximatio uirtutis. At cum Deum infinitum, & ubique præſentem ponamus, nullo modo per accidens moueretur motu quocunque orbis. Hoc autem an percepit Ariſto. alia quæſtio eſt; at quia talis orbium motus eſt impoſſibilis, eſt naturaliter, ob id ſimpliciter ſunt motores orbium immobiles per ſe, & per accidens.

Ad 4 Ad quartum dico, quod quamuis miraculoſe, & ſupernaturaliter, ſine ulla cã media illa poſſet facere: at iuxta ordinem naturalem (naturaliter loquendo) nõ poſſunt aliter fieri, niſi mediante orbis etiã motu. Vtq; ideo Ariſt. naturalem ſolum ordinẽ ſequens, dixit, aliter non poſſe fieri: intellige autem tu, naturaliter, ut ipſi loquebantur. Sed quicquid ſit de Ariſt. ſecundum noſtrã ueritatem dicimus, quod licet Deus poſſet, uoluit tamen rerũ mobilium cauſam uniuerſalem mobilẽ ponere, ut omnia ſuauiter diſponerentur: Ariſtoteles uero ex ſuis principiis Deum conſiderat ſolum, ut diximus.

An Deus ſit cauſa efficiens mundi, etiam per Ariſtotelem.

Quæſt. VI.

SVperiori quæſtione promiſimus nos tractaturos, An Deus eſſet cauſa efficiens mundi, etiam ſecundum Ariſtotelem. Nam ex ueritate ſatis iam cõſtituit in primis iſtius libri octaui quæſtionibus. Nunc tamen potiſſimum ſecundum Ariſtotelem, etiam ſi mundum ab æterno poſuerit, uideamus. *Plurimi ac celeberrimi Ariſt. interpretes id aſſerõtes*

Id ergo probauimus tripartito. Primo ex ipſis Ariſt. Interpretibus celebrioribus. Secundo ex ipſius Ariſtotel. teſtimoniis. Tertio rationibus ualidiſſimis, ac uerisſimis, ductis etiam ex eiuſdem Ariſtotelis principiis.

Mundum fuiſſe factum a Deo, ex Ariſtotelis ſententia, tenet ex Alexandro Simplicius in 1. phyſic. text. ultimo, ubi etiam probat uerbis Alexandri, Deum eſſe efficiens, quoniam eſt finis. Idem in 2. Phyſi. 66. & in 2. Phyſic. 45. ubi id optime deducit ex Ariſtot. Idem etiam facit uberius in tex. 74. idem in 8. phyſic. in prima digreſſione contra Philop. & in tertia digreſſione concedit materiam ſecundum Ariſtotelem fuiſſe ex nihilo factam a Deo: Idem Ammonius in 1. Periher. cap. ultimo. De eodem habes pulchrum locum in Ale. in 8. metaphyſ tex. ultimo, & denique hanc eſſe Ariſtotelis ſententiam, præter Philon in toto opere contra Proclum. D. Thom Auicen Themiſt. & Albert. qui ſine ulla contradictione ſic ſentiunt. Sunt innumera etiam loca Auerr. ut de ſubſtãtia orbis, cap. 2. Syrianus etiam 3. Meta-

Phyſic. ut aſſerit Simplic. in 8. Phyſi. 55. Macrobius etiam in 2. de ſomnio Scipionis, aſſerit, totam Philoſophiam, Deũ po‑ſuiſſe authorem rerum.

Et Neotericis etiam uiri graues idẽ ſecundum Ariſtotelem optime probant, ut Cornelius lib. 2. de abditis rerum cauſis, de quo uide Eugubinum 4. de perẽni philoſophia. ut alios taceamus.

Ex teſtimonijs Ariſt. Sed probatur etiam teſtimoniis Ariſtotelis. Primo, 1. Politicorum c. 5. ait, Deũ feciſſe omnia propter hominem: cui uide‑

1 tur conuenire illud ſecundi Phyſicæ text. 24 nos eſſe omnium finem: quod proculdubio non eſſet, niſi efficiens rerum illas ad nos ordinaſſet.

2 Secundo. In 2. Rheto. cap. 23. ait, Dæmones etiam Dei opus.

3 Tertio. In 2. de generatione 59. ait, Deũ omnia compleuiſſe, dando ueram æternitatem illis, quæ habere poterant: cæteris uero continuam quandam ſucceſſionem in diuerſis indiuiduis.

4 Quarto. In 2. de generatione. 51. ait, tot principia requiri in rebus ſempiternis, quod ſunt in primis. id eſt, in elementis, nẽpe materiã, formã, & efficiẽs. ubi vides expreſſe poni efficiẽs ſempiternorum.

5 Quinto ſolet adduci locus ille ex 2. Metaphyſic. text. 4 ubi Ariſtoteles ait, primũ in unoquoque genere eſſe cauſam cæterorum, quæ ſunt in illo genere. Et tamen agit principiis ſempiternorum.

6 Sexto in lib. etiam de mundo Ad Alex, frequentiſſime ait, omnia eſſe Dei opera cœlum, terram, animãtia, &c & omnibus Deum uitam dare, regere, & gubernare omnia ac conſeruare, qui quidem liber ſi non eſt Ariſt. certe grauiſſimi authoris, & dignus qui tribuatur Ariſt.

Rõnib. ẽt deſũptis ex principijs Ariſ. Sed iam idẽ probemus quoque rationibus deſumptis ex principiis Ari. Primo. Si Deus non eſſet effector æternorum, in Ariſt. maxime, quia æterna non habent

1 cauſas. Sed hoc eſt falſum in Ariſt. Nam 8. metaph. t 5. reprehendit Democritum, qui dicebat quædam non habere cauſam quia erant æterna. In 5. etiam metaph in tex. 6 ait, quædam neceſſaria habere cauſam ſuę neceſſitatis.

2 Secundo ex 12. metaphyſi. 52. Deus eſt cauſa ordinis uniuerſi: ergo eſt cauſa naturarum, quæ in uniuerſo ſunt ordinatę.

Probatur conſequentia: Quia cum res ſecundum ſuam naturam ſunt ordinatæ, ſi Deus nõ cauſaret naturas, nõ poſſet cauſare ordinem: nec poteſt intelligi illum naturarum ordinem cauſari a Deo, niſi cauſando naturas.

Adde, quod alias ad minus dicendum eſſet, talem ordinem eſſe extrinſecum, & per accidẽs, uel accidentalem ipſis rebus, qui tamen non eſt. ſed ſecundum rerum naturam; imò & intrinſecus unaquæque eſſentia ſuum habet gradum ordinis, & menſuræ. Vnde cum ordo ſit bonum uniuerſi, res alias intrinſecè non eſſent ordinatæ, & ſine bono.

Tertio ex 2. Phyſ. Natura agit propter finem: ſed finis non cauſat prout eſt in re ut fuse oſtendunt Peripatetici, quoniam eſt ultimum in executione: ergo cauſat, ut cognitus. Et ut etiam aſſerit cõmunis ſententia. Tunc ſic, uel cognitus a rebus ipſis; Et hoc non: quia multæ carent cognitione: Vel ut cognitus a Deo, a quo inanimata reguntur in ſuis actionibus, ut ait Ariſt. in 2: Phyſ. Tex. 59 Tunc ſic: Ergo Deus debet ordinare ad ſuos fines, & producere in ipſis talem compulſum, & cooperari dirigendo rerum actiones: ergo debet cauſare res. Et hoc probat ipſum efficere omnia, quæ habent finem.

Quarto. Deus eſt cauſa in Ariſt. omniũ rerum etiam incorruptibilium: ergo eſt efficiens. Probatur primo antecedens, & poſtea conſequentia. Antecedens quidẽ ex 12. metaph. tex. 38 ubi ait, ab hoc principio cœlum, & natura dependent. Et in 36. & 37. ait, Deum reſpectu omnium intelligentiarum eſſe finem, qui præexiſtit, & mouere ipſas, ut amatum & deſideratum; unde Ariſto. ibi a text 37. ſæpiſſime uocat Deum principium, & primam cauſam: ex quo illud apud Peripateticos percrebuit, idem eſſe primam formam, primum efficiens, & ultimum finem. *4. rõ mul tiplex*

Hoc ſuppoſito, probatur conſequẽtia: Deus eſt cauſa intelligentiarum in Ariſt. ergo uel ut materia, uel ut forma, uel ut finis, uel ut efficiens. Certum eſt non eſſe materiam, nec formam: omnes itẽ concedunt eſſe finem: ſed inde probabimus eſſe efficiens.

Primo; uel intelligẽtia habet eſſe a ſe, uel a Deo. Si a Deo, habetur intentum; Si 1

a ſe.

a ſe, peto, circunſcriptio Deo, uel amittet illud, uel non. Si amitteret; ergo non habebat a ſe. Si non: ergo nõ deferebatur ad Deum, ut ad finem eſſentialem.

2 Secundo item. Modus operandi ſequitur modum eſſendi: intelligentiæ in operando pendent a Deo: ergo in eſſendo.

3 Tertio: uel intelligentiæ omnes ſunt æque perfectæ, uel non. Si ſunt: ergo omnes ſunt dii. & nulla eſt ſubordinatio, nec magis hæc refertur ad illam, quam e contra. Adde, quod ſi unaquæque illarum eſſet ipſum eſſe interceptum, nulla ratione poſſent plurificari. Sin autem ſunt inæqualis perfectionis: ergo illæ imperfectiores non habent eſſe a ſe: quia ſi haberent omnes eſſe a ſe, omnes eſſent æqualis perfectionis nec poſſet reddi ratio, quare una ſe fecit imperfectiorem, aut, quare facta eſt imperfectior altera: & propterea, ſi ſūt a ſe, eſſent ipſum eſſe, unde eſſent perfectiſſimæ.

Quarto, quod habet eſt a ſe, eſt propter ſe: intelligentiæ non ſunt propter ſe, ſed propter Deum: ergo &c.

Alia argumenta his ſimilia reperies apud Herneum. 2. Quolibeto. q. 1. apud Heliam Cretẽſem in opuſculo hac de re. penes Scaligerum, Fernelium, & alios authorus quos ſuperius: quæ quidem uolui paulo fuſius, & accuratius proſequi, ne quis falſo putaret, non poſſe probari in Ariſt. Deum eſſe efficiens, cum tamẽ quæ ſupra attulimus, id in Ariſt. & in lumine naturæ euidenter demonſtrent.

Caput ſeptimum.

At uero & alio facto principio. Tex. LIIII.

Qualis ſit primus motus inquiris

CVm mouens primum motu uno immediate mouere docuiſſet: quis & qualis is motus ſit, nũc indagat. Hic autem motus debet eſſe primus, & continuus, & perpetuus: talis enim eſt motus, quo primus motor mouet. Ob id inquirit, an ſit motus continuus, & primus, & quis ſit. Cui n. hæc inſunt, is erit motus primi motoris, ſi ſimul etiam motus perpetuus ille ſit.

Tribus autem ex ſtentibus motibus. Tex. LV.

Motus localis eſt primus omnium.

INcipit indagare, quis motus primus ſit; & hanc conſtituit concluſionem. Motus localis eſt omnium primus: quam multipliciter probat. Suppoſito uno, quod iã dictũ eſt, motus ſpecies eſſe tres; Alterationem, quæ ad paſſiones, & qualitates eſt; Augmentationem, quæ ad magnitudinem; Lationem, quæ ad locum fit.

1 ratio

Eſt igitur argumentum primum. Augmẽtatio omnis præſupponit alterationẽ, alteratio motum localem: ergo omnem motum antecedit motus localis. Probatur prior pars antecedentis. Augmentatio fit ex cõtrario, & diſſimili illius, quod augetur, fit tamen ex eo, poſtquam ſimile ẽ factum ſed ex diſſimili non fit, ſimile, niſi per alterationem. ergo augmentationẽ præcedit alteratio. Maior explicatur; Cibis enim nutritur, & augetur aliquid, in principio: ut tamen augeat, debet conuerti in ſimile, ut cibus cõuertitur in carnem, ut augeat carnem: hoc autem abſq; cibi præcedenti alteratione non fit; quod magis in libris de generatione explicabitur.

Poſterior pars antecedentis probatur, Agens, ſeu alterans educit in actum rem ex potentia, ut facit cibum calidum actu ex potentia. ſed ad omnem actionem huiuſmodi loci approximatio neceſſaria eſt. ita, ut aliquando fuerit, aliquando nõ; ſi enim eſſet ſemper approximatio, nõ fuiſſet in potentiã alterabile; præſupponitur ergo localis motus. Cum igitur ſit motus perpetuus, erit motus localis perpetuus; Et cum quidam ſint priores, quidam poſteriores, dabitur unus primus.

Amplius autem omnium paſſionem.

4. rõ ex ſent. antiquorum. Secundum argumentum facit ex ſententia Antiquorum, qui omnium qualitatum principia ponebant raritatem, & denſitatem: & has per congregationem, uel diſgregationem præcedentium partium fieri, dicebat: hãc enim generationem ponebant. Cum igitur congregatio, & diſgregatio talium præſupponat motum localem, motus hic antecedet alterationem. Vlterius de augmento patet: quia cum non ſit augmentum: uel diminutio ſine partium, quæ locum habent, acquiſitione, uel deperditione, non erunt profecto abſque motu locali: & ſic omnem motum antecedit localis.

Amplius, & hinc conſiderantibus. Tex. LVI.

Tripliciter aliquid dicitur alio prius. Proſequitur adhuc idem probare, ac modos, quibus aliquid prius alio dicitur, diſtinguit. Tripliciter unum dicitur altero prius: Primo, quia hoc ablato, alterum aufertur, non tamen e cõtra: ut animal prius eſt homine: ablato. n. animali, auſertur homo, non e contra. Eſt ſecundo modo prius tempore. Tertio prius ſecundum ſubſtantiam, ideſt, perfectione. Omnibus his modis localem motum priorem probat.

3. ratio Eſt autem tertiũ argumentum de priori natura. Is motus, qui magis eſt continuus, prior eſt natura, quam is, qui minus at localis eſt huiuſmodi: is igitur eſt prior natura. Maiorem explicat. Duplex eſt continuitas in motu, aut ratione ſolius temporis, quæ dicitur contiguitas: aut ratione ipſius ſpatii, & termini ſimul cum tempore: & hæc eſt proprie continuitas: & motus huiuſmodi dicitur continuus. Nã contigui, nõ continui, ſed continue fieri *Remouetur obiec. prima* dicuntur. Clarum eſt, quod magis unus eſt continuus, quam cõtiguus. ob id prior eſt natura.

Dices. etiam alii motus ſunt continui perpetuo. uel poſſunt eſſe. Ad hoc dicit, quod non poſſunt eſſe. Hoc tamen demõſtrabitur poſtea.

Dicet quis: quamuis ſolus motus localis perpetuo poſſit eſſe continuus, non tamen ob id ſequitur, quod talis motus ſit. *Remouetur obiec. 2* Ad hoc reſpondet, quod in natura oportet ponere, quod melius eſt: cum eſſe poteſt. Cũ igitur talis motus eſſe poſſit, nec ullum ex hoc ſequatur abſurdũ, imo perfectus hoc erit, oportet ipſum cõſtituere.

4. ratio Quartum argumentum facit ad idem: Quia quod localiter mouetur, non indiget neceſſario ut alterabile, aut augmentabile ſit: at augmentatio, & alteratio præſupponunt motum hunc localem cœlorum, quo non exiſtente, non erunt reliqui, igitur motns localis prior eſt natura, quam alit ſint motus.

Adhuc, tempore primum. Tex. LVII.

5. ratio Quintum argumentum facit. Is motus primus eſt, qui rebus perpetuis ſolus ineſt: at talis eſt motus localis; (ineſt enim corporibus cœleſtibus quæ perpetua ſunt:) motus ergo localis primus eſt tempore.

Obiec. Aduerſus hoc obiectionem ponit. Motus. n. localis uidetur omniũ ultimus: nã prius res generatur, alteratur, & augetur, quam ſit motus localis, ut patet. Non. n. localiter animalia mouentur, niſi poſtquam generata ſunt, & ſecundum quantitatem perfecta; quod ſine augmentatione, & alteratione præcedentibus non fit.

Solut. Ad hoc reſpondet Ariſtoteles, φ quamuis in hoc indiuiduo ita ſit, & in unoquoque, quod motus localis ſit ultimus: tamen ante illud præceſſit aliquid localiter motum, quod fuit cauſa generationis eius, & ita in diuerſis motus localis prior eſt, quamuis in eodem ſit ultimus.

Obiec. Dices tu, etiam hoc, quod anteceſſit, fuit generatum, & auctum, & alteratum ante motum.

Solut. Ad hoc reſpondetur, quod nõ ſemper illud, quod mouet, eſt generatum; non enim omnia ſunt generabilia. Sed datur aliquod generationis cauſa, quod non ſit gene-

generatum tunc profectò iſtius motus localis antecedet omnes gñationes. Quod ſi antecedit generationes, antecedet etiã reliquos motus, qui poſt generationem ſiunt, puta alterationem, augmentationẽ corruptionem Et cum hoc non ſit generabile, non erit augmentabile, nec alterabile. Motus igitur localis abſolute omnẽ aliũ antecedit, & ille eſt cœlorũ motus.

Omnino autem uidetur id, quod ſit. Tex. LVIII.

4 ratio latio tripliciter ſuperat alios motus in perfectione. 1 ratione ſubiecti

SExtum facit argumentum de priori ſecundum perfectionem, ac tripliciter motum localem alio perfectione excedere probat. Primo ſubiecto: Quod generatur, eſt imperfectum quia nondum eſt. ſimiliter, quod augetur, quia ad terminum perfectum nondum uenit: ſimiliter, ꝙ alteratur, cum ante augumẽtũ alteretur: Quod uero localiter mouetur, perfectũ eſt: ergo nobilius eſt ſubiectum motus localis Experientia etiã probat, quia non mouentur, niſi perfecta, unde plantæ motu locali carent, cũ reliquos habeant, quia imperfectiores ſunt. Similiter, inter animalia ſunt quædam, quæ ob imperfectionem nõ mouentur localiter, ut conchæ, ſpongiæ, & alia quę inſtrumẽtis motiuis carent.

Et propter hæc, & quia minime. Tex. LIX. LX.

2. rõne effectus

PRobat ſecundo perfectionem ex effectu. Quia reliqui motus mutationẽ in re ipſa ponunt. ſemper enim alii motus, cum acquiſitione, uel deperditione uel ſubſtantiæ, uel eorum, quæ ſubſtantiæ inſunt, fiunt A: motus localis nihil ſubſtantiæ mutat, quia eſt ad locũ qui eſt extra ſubſtantiam rei ipſius.

3. ex principio motus

Tertio probat ex principio motus Inter ea, quæ mouentur, id, quod magis eſt principiũ motus, eſt quod ſe ipſum mouet, at quod ſe ipſum mouet, maxime ſe mouet ſm localem motus is ergo eſt primus, quippe qui magis inſit principio motus. Ex quibus omnibus probatũ relinquitur, motũ localẽ eſſe omniũ primũ.

Quod igitur latio primus motuũ ſit. Tex. LXI.

Inquiritur quãnam latio ſit primus motus

CVm oſtẽdiſſet, lationem, id eſt localem motum eſſe primum: tunc quæ latio iſta ſit, inquirit. Nã ſunt multæ ſpecies motuum localium. Dum autem hoc inquiritur, ſimul etiam tractabitur, quod talis motus ſit perpetuus, & continuus. Nam ille motus localis inter alios primus erit, qui ſolus poteſt perpetuus eſſe, & continuus. ob id ꝓbat, nullum motum præter circularem poſſe eſſe perpetuo continuum propterea ille ſolus omniũ erit primus, & hoc motu mouebit primus motor.

Qod igitur aliorum motuum cõtinuum. Tex. LXII.

Nullus motus præter localẽ põt eſſe perpetuo continuus

PRobat nullum motum præter circularem localem poſſe eſſe perpetuo cõtinuum, ſimul etiam nullam mutationẽ. Argumentum eſt huiuſmodi. Nullus motus, qui eſt ab oppoſito in oppoſitũ, poteſt eſſe perpetuo continuus. omnes motus, pręter circularem ſunt ab oppoſito in oppoſitum; nullus igitur continuus perpetuo eſſe poteſt Minorem declarat. Nam mutatio eſt inter ens & nõ ens. alteratio inter contrarias qualitates. augmẽtatio, & diminutio inter perfectam, & imperfectam uiuentium magnitudinem. ſic tamen, quod contrarii motus ad contrarios ferantur terminos, ut generatio ad ens ex non ente, at corruptio ex ente in non ens; calefactio ad calorem ex frigido, cõtra frigefactio, & ita de aliis omnibus.

Nota.

Maiorem probat. Et nota, ꝙ nõ ſumit unicum motum ab oppoſito in oppoſitũ ut calefactionem, quæ eſt a frigiditate in calorem, nã ſic probatum eſt, iam nullum motum uel mutationem poſſe eſſe infinitam, cum ſit diſtantia finita inter contraria. & ſic non eſſe poteſt perpetua cõtinuitas. Sed probat de motibus conuerſis, ut a nigro in album, & iterum ab albo in nigrum. hoc enim modo debet eſſe perpetuã continuitas inter hoc motus, ſi eſſe poſſet. Oſtendit autem, quod illi duo motus, uel mutationes conuerſæ non ſint inter ſe continuæ.

Et

Et facit argumentum hoc. Sumo illum ſecundum motum conuerſum ab albo in nigrum, & ſic procedo: Omne, quod ante aliquem motum exiſtit, debet habere aliquam quietem ſub contrario termino, a quo ille motus incipit: ſed quod illo motu ſecundo mouetur ab albo in nigrum, exiſtit ante illum motum: ergo quieuit ſub albo. At quies eſt in tempore: ergo per aliquod tempus fuit ſub albo.

Non ergo eſt iſte motus continuus cũ eo, qui eſt a nigro in album; nam tunc nõ quieſcere in albo, ſed cum primum ad ipſum perueniret, ſtatim inciperet per alium motu ab albo illo termino mutari ullo tempore quietis. Idem dicitur de aliis mutationibus oppoſitis, puta, generatione, & corruptione. quæ uniuerſaliter opponuntur. Similiter in particularibus: ut enim in generali mutatio mutationi, ita in particulari hæc huic opponitur, ut notum eſt.

Obiec. Dices, quod inconueniens eſt ſi dicatur, quod non quieſcit in illo termino. puta, albo, per tempus. *Solut.* Dicit Ariſtoteles quod tunc ſimul moueretur motibus cõtrariis: quod eſt impoſſibile: Quod hoc ſequatur, non explicat: tamen explicare poſſumus ſic: Quia quod ex albo conuertitur in nigrum, uel conuertitur poſtquam factum eſt album, uel dum fit. Nõ poſtquã factum eſt. quia tunc quieſceret, & eſſet tempus, in quo factum eſt album: ergo dum fit: ſimul ergo fit album, & denigratur. Ita exponunt alii.

Quantũ uim hẽat hoc arg. Ariſ. Mihi non uidetur hoc argumentum Ariſtotelis demonſtrare, ſed quandã probabilitatem habere. Non enim fieret res alba, nec motus eſſet ad terminum, ut per inſtans duraret in eo: at non oſtenditur hoc non poſſe fieri. Nam poteſt eſſe, quod cũ aliquid calefit a calido ut ſex, accedat ad frigidum ut octo: ita ut in primo mutato eſſe caloris, ut ſex, quod fuit primũ non eſſe calefactionis, incipiat agere frigidum, ut octo. per ultimum nõ eſſe: tũc enim ille gradus, ut ſex, non durabit, niſi per inſtans. puta, nunc eſt, & immediate ante hoc non fuit, quia inducitur in fine motus. Similiter nunc eſt, & immediate poſt hoc non erit, quia immediate poſt hoc erit motus frigefactionis, cum incipiat per ultimum non eſſe. Erit igitur idẽ inſtans primum non eſſe unius motus p̃cedentis, & ultimum non eſſe ſequentis: & erit primum eſſe illius formæ inductæ in fine motus prioris, & ultimũ eſſe eiuſdem reſpectu poſterioris. Et hæc ſunt ueriſſima.

Nihil enim differt cõtrarietas, aut non contrarietas.

Excludit tres obiec. Excludit tres obiectiones contra prædictam rationem. Prima eſt: Quia dictum eſt, contrarios motus ſimul non eſſe, ac ob id non eſſe cõ- 1
tinuas duas mutationes. poſſet quis dicere, quod generatio, & corruptio non sũt contrariæ, ob id poterunt ſimul eſſe. Reſpondet, quod ratio ducit ad hoc abſurdũ quod duo oppoſita ſimul eſſent, ſiue illa ſint contraria, ſiue priuatiua. Hoc enim parum conducit rationi. Sat eſt, quod probet, quod generatio, & corruptio eſſent ſimul, quæ non poſſunt uere ſimul eſſe, ſiue uocentur contraria ſiue non. 2

Altera obiectio eſt: quia dictum eſt, ꝙ debet eſſe quies in termino, a quo eſt mutatio. Videtur falſum. quia quod generatur, non eſt. quieſcit poſt generationem, uel ante corruptionem. quia dictum eſt, quietem tantum opponi motui. Reſpondet quod parum hoc refert. Nam ratio hoc cõcẽdit, quod debet eſſe per aliquod tempus in termino, a quo eſt motus, ſiue ſit quies, ſiue non. Si enim datur tale tempus, tunc illæ mutationes non erunt cõtinuæ, & hoc ſufficit, & intendimus ꝓbare. 3

Tertia obiectio eſt. Nam primo diximus, motus eſſe cõtrarios, & poſtea unũ illorũ incipere a quiete contraria. Vbi uidetur, quod unum duo habeat contraria. Ad hoc reſpõdet, quod ſiue quis illa duo contraria uocet, ſiue non. ad rationem ſatis eſt, quod opponatur motus, & quieti. & alteri motui. ſicut medium duplici extremo opponitur. Quod uero ſit perfecta contrarietas inter quietem, & motum, parum hoc refert ad præſens. De hoc autem diximus libro quinto.

Am-

Amplius autem, & in generatione Tex. LXIII.

Iterum probat, quod nō ſint duo motus illi continui per generationem. Ut enim nihil generatur, ut duret per inſtans: ita profecto fit in aliis motib. nihil ad terminum mutabitur, ut per inſtans ſit in eo; quia quod naturale eſt, in omni motu erit: at ſi illi motus eſſent continui, illud ſequeretur, ut textu præcedenti probatum eſt. Non igitur ſunt tales motus, quin ſit media quies, ſaltem per aliquod breue tempus: hoc autem continuitatem illorum impedit.

Quod autem contingit eſſe quendam. Tex. LXIIII.

Inter motus locales nullū præter circularē poſſe eſſe perpetuū

Cum probaſſet, nullum alium motum continuum perpetuum eſſe poſſe, nunc ad locales deuenit, & inter locales nullum, niſi circularem perpetuo continuum eſſe poſſe, oſtendit.

Diſtinguit autem tres locales motus rectum, circularem, & mixtum ex utroque; puta, quæ fit pēr chordam, & arcum. Dicit, quod ſi probatur, utrumque ſimplicē aut unum non eſſe infinitum, etiam probatum erit, mixtum non eſſe infinitum. nam iſte ex ſimplicibus componitur.

1. ratio Probatur igitur de recto, quod eſſe non poſſit perpetuo continuus. Et non ſumit unicum rectum ſimplicem, qui ab uno in aliud fit, nam notum eſt, non poſſe talem eſſe infinitum, ſicut nec alios motus, qui ſunt a contrario in contrarium; ſed ſumit rectum, & reflexum ut ab A, in B. & iterū a B, in A. De his enim dubium eſt. Oſtēdit autem, quod tales motus non ſint continui, tali argumento. Motus contrarii nō ſunt continui: illi motus ſunt contrarii inter ſe: non ergo ſunt continui.

Conſequentia eſt certa. Maiorem probat ex his, quæ dicta ſunt libro 5. Ubi probatum eſt, ad motus continuitatem debere eſſe tempus unum, mobile unum. & terminum unum ſpecie: at contraria non ſunt unius ſpeciei: non ergo continuari poſſunt.

Minorem probat. Nam illi motus ſe inuicem impediunt: ergo ſunt contrarii. Patet antecedens. Moueatur aliquid ab A. in B. & aliud a B. in A. profecto ita ſe mutuo impedient, quominus motus ſuos peragant. Non ſic autem, cum aliquid ſurſum, aliud ad latius mouetur: ſunt ergo illi contrarii, ac ob id non erunt continui.

Maxime autem manifeſtum eſt. Tex. LXV.

2. ratio Alterum argumentum facit ad idē probandum ſic. Illi motus, inter quos mediat quies, non ſunt continui: at inter motum rectum, & reflexum mediat quies; ergo illi nō ſunt continui. Addit, quod non ſolum inter rectum, & reflexū, ſed etiam in circulo motus ſimplex, & reflexus quietem habet. Ut ſi per circulum procedat ab A. in B, & iterum a B, in A.

Explicat tamen, quod fieri iterum ab ipſo B. in A, poteſt, aut continuando motum per totum circulum: & hoc dicitur moueri per circulum, & hic motus continuus eſſe poteſt. Aut regrediendo per eādem partem circuli. & de hoc motu reflexo dicitur, quod non eſt cum altero continuus. Minorem illam probat, quod mediet quies. Et dicit, hoc ſenſu patere. & ratione. Senſu quidem: quia experimur aliquādo in his reflexionibus mobilia retardari. Rationem autem adiungit. *Inter motum rectum, & reflexum mediat quies.* *Obiec.*

Sed dices: ſi hoc ſenſu notū eſt. ut quid ratione opus eſt, cum qui ſenſu probat, ratione oſtendere ſuperius reprehendit in tex 26. Reſpondet Auer. quod ratio ponitur ultra ſenſum in præſenti, quia illa quies non percipitur in omnibus reflexis. Nec ſimiliter per ſenſum cognoſcitur cauſa: at ratio probat in omnibus, & dat cauſam. *Solut.*

Principium autem hoc eſt.

Suppo'. In quãto ſunt tria princ piũ medium, & finis.

AD probandum id ratione, ſupponit duo. Alterum eſt: Quod in quanto ſunt tria. Principium medium, finis: & hæc ſunt tam in ſpatio, quàm motu, tempore. Medium autẽ habet rationem duorum: reſpectu enim principii, finis eſt, reſpectu uero finis, principium.

Alterum eſt, In linea recta quolibet pũctum medium non eſt actu principiũ, aut finis, ſed potentia. Vnde non actu, dicitur niſi cum ſumitur cum hac, aut cum illa parte. Ex quo fit quod in motu facto per lineã, nunquam punctum habeat rationẽ principii aut finis actu, niſi facta fuerit aliqua diuiſio non per magnitudinis diuiſionem, ſed ſecundum quietem.

Nota.

Vnde maxime aduerte, quod hoc eſt, dum ſignum in puncto lineæ, ut eſt medium tantum, & ut eſt principium, uel finis motus, quod ut eſt tantum medium, ſufficit, quod ſit potentia principium, uel finis; & tunc erit, cum motus continue fit per illam lineã. At ſi debeat eſſe finis actu, uel principium motus, tunc debet ſumi cum diuiſione, ita ut ceſſet mobile in illo per aliquod tẽpus: ſic enim fiet actu finis præcedentis, & actu principium ſequẽtis motus. Et dicetur, quod mobile ad illud acceſſit per motum primum, & per alterũ motum receſſit, & abfuit: de puncto uero abſque ulla quiete.

Nec poteſt dici, quod mobile fuit in illa, & receſſit ab illo: quia, uel hoc eſſet in unico inſtanti, uel in tempore. Non eſt dicendum, quod in illo fuit in tempore, tũc enim eſſet quies. Nec in inſtanti: nam, tũc pero, An in eodem receſſit. Et hoc non. Vel in alio: & tunc intercederet tempus, & in hoc quieſceret. Et iterum peterem de ultimo inſtanti, An in alio receſſit. & ſic mobile nunquam moueretur. Non ergo debemus dicere, quod in pũcto medio aut inſtãti fuit & receſſit, niſi ibi quieſcat. quod ſi res dicitur in inſtãti eſſe, eſt, quia eſt in tempore, in quo illud inſtans eſt.

Ps. rõnis

Ex his uult rationem hanc eſſe. Illi motus, qui habent actu finem, & principium non ſunt continui: at ſimplex. & reflexus habẽt actu finẽ m, & principium, cum d uerſi ſint: ergo eſt quies in illo ultimo reflexionis. aliter enim eſſet illud, ſicut punctum medium, quod eſt potentia: unde nec ille primus motus haberet actu finẽ: quod falſum eſt.

Nota

Nota literas: per C, intelligitur ultimus punctus. per B, medius, qui dicitur in potentia. per A, mobile. Dicit, quod ſi A, utatur B, ut fine, & principio actu, ut in reflexione fit: tunc neceſſe, erit illic quieſcere. Nam ſicut cogitatio quã punctum ſumimus; reſpectu huius uel illius partis, facit, ut dicatur actu principium, uel finis: Ita in motu facit quies illud actu principium, aut finem. Statim addit, quomodo incipit motus. Nempe cum recedit ab aliquo puncto in principio, ut ab A. & finis eſt, cum in aliquo, puta, &, ſteterit. Nam (ut dictum eſt) in principio motus nõ eſt primum: in ultimo uero eſt primum, in quo mutatũ eſt. Et nota, quod modo per A. punctum, & ſignum, quod idem eſt intelligit.

Quã habeat um rõis Ari.

Hæc ratio Ariſtotelis, ut dixi tibi textu ſuperiori, non eſt demonſtratio. nam aliquando accidit motum reflexum ratione temporis, continuitatem habere, ut patet de faba, quæ ſurſum proiecta ſine quiete trahitur à magno lapide cadente: de qua diximus lib. 5. Verum eſt, quod Ariſtoteles dicit, cum aliunde non prouenit impedimentum, ut in caſu poſito ſatis manifeſtum eſt.

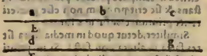
Quapropter, & ad dubitationem. Tex. LXVI.

Dubium quoddã.

CVm dixiſſet, punctum medium nõ eſſe actu finem, aut principium motus, niſi ſit quies: nec mobile dicendum ibi accedere, aut recedere: nũc per hoc reſpondet ad dubium quoddam quod ex ſimili conceſſione ſuboriri poterat.

Sumantur duę lineę æquales, altera E, Altera F. Et duo mobilia æquali uelocitate mota. per E, moueatur A, & per F, moueatur D, & ſignentur duæ partes æquales, in linea E, ſignetur B D. in linea F, ſignetur F G.

Inci-

Incipiat autem moueri A, a principio lineæ, uſque ad B, & cum ibi ſit, incipiat D, recedere ab F, uſque ad G. Tunc citius perueniet D, ad G, quam A ad C, ex B. tamen magnitudinis hæ duæ æquales erant & mobilia æque ueloicia. Quod autem citius perueniat D, patet: quia cum A, eſt in B. tunc D, recedit ab F. Nec poteris dicere, quod tūc A, recedit a B, quia ſimul nō eſt ibi, & recedit: ergo quieuit ibi, quia citius alterum peruenit: ita eſt intelligendum hoc.

Ad dubium, quod profecto in litera eſt
Solut. ualde obſcurum: reſpondet Ariſtot. quod non eſt concedendum, quod dum D, receſſit ab, F, erat A, in B. Non enim A, in B fuit; quia B, erat in medio motus: Nam, ut diximus, A, incœpit motū ab E, quod erat ante B.

Per hæc uult Ariſtoteles docere, quod
Nota. aliter ſe habet punctum in medio motus aliter in principio motus, & fine: Nam in medio potentia eſt. nec ibi eſt quies: at in fine, ſeu principio actu eſt, & debet eſſe quies ſub illo.

Vnde concludit ex hoc, quod cum in motu reflexo ibi ſit actu finis præcedētis & principium ſequentis motus, debet in eo quies eſſe: & ponit exemplum mutatis ſignificationibus literarum: puta, ſi G, mobile feratur uſque ad D, punctum: & iterum reflectatur, quieſcet ante reflexionē: quia illud actu eſt finis unius, & principiū alterius.

A uero, quæ olim allata fuit.
Tex. LXVII.

Excluditur quædā reſpō. EXcludit quandam reſponſionē, Poſſet n. quis dicere, quod in illo puncto lineę ultimo, in quo fit reflexio non ſiſtit mobile, nec recedit. ſed ſicut ſe habet medium punctum motus recti, ita illud eſt medium recti, & reflexi. Hoc reficit: nam illud punctum actu eſt finis, & principiū, quia ſunt illi diuerſi motus: alius enim eſt ſurſum, reflexus deorſum, uel econtra. Vnde tale punctū non poteſt cenſeri. ſicut medium in moto eiuſdem rationis: erit ergo quies in illo.

Et ex his ſumi poteſt argumentum. Nā ſi non eſſet quies in illo puncto, tunc eodem modo ſe haberent duo illi motus diuerſi, quo duæ motus eiuſdem rationis partes; quod non eſt, cum illi actu ſint diuerſi motus. Partes autem unius motus ſolum diſtinctæ potentia; aliqua ergo inter illos mediat quies.

Statim per hanc doctrinam uult ſolu- No. ſolu.
tum eſſe duplex dubium, Alterum Zeno- arg Zen.
nis li. 6. propoſitum: puta, quod nō ſit motus, quia oportet tranſire prius per dimidium: hæc autem infinita ſunt, ac tranſiri non poſſunt Alterum dubium eſt fere idē ſed alia uia propoſitum: Cum aliquid mouetur, numeret ea dimidia ſimul, atq; mouetur: cum hæc autem ſint infinita numerata in motu, accidet infinitum eſſe numeratum: quod eſt impoſſibile.

In primis ergo de motu.
Tex. LXVIII.

EXcludit ſolutionem. quam dederat Nec. non
argumento Zenonis in libr 6. text. eſſe uerū
18 Illic enim dixerat, quod quāuis in Ariſt.
in ſpatio ſint infinita, tamen etiam id quod
in tempore, quo pertranſitur ſpatium, dictū eſt
ſint infinita: utrunque enim eſt æqualiter in 6. Phy.
diuiſibile. Hanc ſolutionem dicit eſſe ad t. 18. infi
hominem. i. quantum ſufficiebat pro ſol nitū poſ-
uendo argumento. Zeno enim contende ſe pertrā
bat, quod ſi motus eſſet, infinitum tranſi ſiri in infi
retur tempore finito; puta, magnitudo di nito tēpo
uiſibilis in infinitum per unam horā. Ad re.
hoc ſatis tunc fuit reſpondiſſe, quod pariter tempus erat infinitum: Eſt enim etiā diuiſibile in infinitum.

Sed hæc ſolutio prorſus difficultatem non euacuat, nec ueritatem oſtēdit Nam dubium manet, quo modo tempus, cum infinitas habeat partes, poteſt tranſiri, & finiri Hoc autem per ea, quæ modo dicta ſunt ſoluitur. Non enim iſta dimidia actu ſunt in continuo, ſed potentiā: nam

actu eſſent, ſi unumquodque punctum fie ret duo, ut cum hac, uel illa ſumeretur parte. aut ſi motus ceſſaret. Tunc autem facta diuiſione, iam non eſſet continuum. Et ſic etiam patet de numerante; qui enim numerat diuerſas partes facit, & bis punctum ſumit cum duplici parte, ac duo puncta facit: hoc autem non ſe habet in continuo ſic. Vnde concludit, quod infinita contingit tranſire potentia, ſed non infinita actu. De hoc abunde diximus lib. 6. præſertim quæſtione ultima. Vnde linea finita quidem eſt ſecundum ſubſtantiam, & eſſe actu: potentia autem illa habet infinitatem.

Manifeſtum autē eſt, & quod niſi aliquis. Tex. LXIX.

In tēpore inſtans medium hēt rōnē, prioris & poſterioris, alias ſequeretur unū e duobus inconuenientibus

IN hoc textu oſtendit, quod habet in tempore conſtitui inſtans medium, quod habet rationem duorum, & ſit finis prioris, & principium poſterioris: & hoc inſtans ſit primum nō eſſe rei corruptæ. Et hoc eſt, quod dicit. quod poſterius debet poni ad ipſam rem, id eſt, debet eſſe primum eſſe ipſius rei, quæ generatur poſt alterius corruptionem.

V. g. ex aere generatur aqua. tunc datur in illo tempore inſtans quod ſit primum non eſſe aeris, & primum eſſe aquæ. Hoc autem inſtans re unū eſt, & pro parte præterita, & pro parte futura temporis. ratione duplex eſt.

Probat autem, quod niſi ſic diſtinguatur hoc inſtans, ſequetur unum ex duobus inconuenientibus, & impoſſibilibus. Aut quod idem in uno inſtanti erit idem, & non idem. Aut quod factum eſt, non erit, uel quod corruptum eſt, erit.

Probat hoc, ſumpto tempore A C B. puta, hora, & inſtans commune utrique mediæ eſt, C. Prior enim media eſt A C. poſterior eſt, C B. demus, quod aliquid ſit album in una media, & non album in altera. Si igitur eſt album in media hora priori, erit in illo inſtanti terminatiuo ipſius. Si eſt non album in altera. erit etiā in inſtanti initiatiuo. Cumque iſtud inſtans unum ſit, erit in eo aliquid album, & non album. Neceſſe eſt ergo dicere, ꝙ in illo inſtanti res, quæ corrumpitur, nō eſt, ſed in tempore priori. præter illud inſtans. & ſic erit primum non eſſe præteritæ, & primum eſſe futuræ formæ.

Similiter, detur quod in media hora ſit res facta in altera non facta. Si in priori eſt nō facta. ergo in illo inſtanti C. Si uero in poſteriori eſt facta ergo etiam in illo erit. ergo res, quando non eſt facta, & e contra, ut motum. Oportet ergo diuerſitatem hanc in illo inſtanti facere.

Et attende ꝙ per album, & non albū debes formas ſubſtantiales intelligere hæ enim ſunt, quæ per primū eſſe incipiunt. Accidētia enim, quę cum motu incipiūt, per ultimum non eſſe incipiūt, ſicut motus ipſe, iam declaratum eſt in libro 6. *Nota*

Si uero quod fuerit prius non ens.

Tempus non cōponi ex inſtātib.

OStendit ex dictis, tempus non eſſe compoſitum tantum ex inſtantibus. Et ratio eſt. Detur, quod aliquid fiat ens ex non ente pura ignis, aut album ex non albo, uel non igne cum debeat dari inſtans, in quo primo eſt detur illud, & ſit B, in tempore A. Si in A, eſt. ergo ante fiebat, & non erat. ergo debuit eſſe generatio, & productio ante inſtans in quo eſt D, quod factum eſt, hæc autem non poteſt fieri in altero inſtanti immediato, & contiguo quia, detur illud, in eo res illa non eſt. Ergo, ut ex non eſſe ueniat ad eſſe. debet eſſe aliquod intermedium. mediat ergo tempus. nec poterunt duo immediata inſtantia eſſe.

Vis rōnis Ariſ.

Breuiter ratio eſt. Dentur duo inſtātia ſimul tunc in uno res eſt in, altero non eſt, ergo neceſſario debet mediare aliquid in quo ſit productio. nam in inſtanti eſſe non poteſt. Dicit tamen Ariſtoteles, quod dubium nullum eſt apud ſe, qui tempus ponit ante quodcūque inſtans, ei immediatum.

Dices: Si generatio uel res corrumpitur per aliquod tempus, & in ultimo inſtanti huius, non ſit, quia deſinit per primum non eſſe. uidetur, quod non ſit in toto illo tempore Reſpondet Ariſtoteles quod in toto illo eſt. nam inſtans nihil diminuit nec auget tempus, cum ſit indiuiſibile.

Quibus

Qu bus igitur aliquis.
Tex. LXX.

Rõnibus cõibus oſtendit ſimplicẽ & reflexum non eſſe continuos

POſtquam rationibus propriis, & ex
propria materia ſumptis probauit,
motum ſimplicem, & reflexum non
eſſe continuos: modo rationibus cõ
munibus, quas dialecticas uocat, id pro-
bat quarum prima eſt. Ille eſt terminus
motus primus, & ſpecificus, in quem mo
tus continue fertur, niſi impediatur: cum
1 ergo motus eſt ab A. in B. & iterum conti
nue a B. in A. motus fertur ad A. terminũ
illi ergo duo motus habent unum termi-
num, & ſpecificum. erunt ergo unius ſpe
ciei. Hoc autem eſt falſum, cum ſint con-
trarii: ergo, re uera, nõ continua eſt illi re
flexio cum motu priori.

Amplius autem & ex his.
Tex. LXXI.

2 SEcunda ratio eſt. eadem cum ſuperius
poſita text 62. Quod mouetur aliquo
motu, qui non fuit prius, debet prius
quieſcere quiete oppoſita illi. ſed cum fit
illa reflexio motuum contrariorum, poſte
rior motus non fuit prius cum alter erat
aliter duo motus contrarii ſimul eſſent: er
go quod mouetur, quieuit ſub termino
ad quem prioris. Hæc enim quies eſt op-
poſita motui poſteriori, (quia ſuppoſitũ
eſt, non eſſe, niſi hos motus: non ergo hi
continui ſunt: cum media ſit quies.

Amplius autem & hæc ratio.
Tex. LXXII.

3 TErtia ratio eſt fere ſimilis primæ,
ſed ad aliud inconueniens ducens.
Detur, quod ex non albo fiat albũ
& ex albo iterum continue non
album: erit ergo totus hic unus motus,
qui ex non albo tendit in non album.
Nam cum ex non albo fit album, illic
non fuit ullas quies. per unum ergo mo
tum, & corrumpitur non album, puta, cũ
fit album & destructo albo, fit non albũ.
Hæc enim tria illo motu fiunt. At abſur-
dum eſt concedere, quod uno motu & de
ſtruitur unum, & fit ipſum. erit ergo quies
media in albo.

Quarta ratio eſt. Quia poſſit dici. quod 4
cum poſſint duo illi motus in continuo
tempore fieri. erunt ipſi continui. Ad hoc
addit rationem, quod ſolum tempus non
ſufficit, niſi ſit una forma. at duo contra-
ria non poſſunt unum facere. erunt ergo
illi motus conſequenter.

Vbi nota, quod non negat Ariſtoteles *Nota*
poſſe abſque tempore medio aliquando
motus illos fieri, ſed ſolum probat ab.
ſurdum eſſe uniuerſaliter, & ſemper id fie
ri Et quamuis aliquando ita ſit, nõ tamẽ
illi continui dicendi ſunt, propter termi.
norum diuerſitatem. De inceptione, & de
finitione formarum, & motuum diximus
libro ſexto.

Caput octauum.

Qui autem ſuper circularem fit.
Tex. LXXIII.

CVm motum localem, nec rectum *Motum circularẽ eſſe perpetuum*
nec reflexum, perpetuo continuũ
fieri probaſſet. nunc motum circu
larem continuum eſſe poſſe oſten
dit, ac id duplici ratione probat. Prior eſt.
Quia in tali motu non ſunt illa, propter
quæ negatum eſt, motum rectum, & re-
flexum eſſe continuos. Hoc enim negabat *1 ratio*
quia ſi ab ipſo A, in B. motus ſit, & iterũ
a B, in A, per rectum, & per lineam ean.
dem tunc duo motus contrarii eſſent u-
nus, & idem. nam totus ille motus ab A.
terminaretur ad A. At hoc in circulari mo
tu non eſt, quia illi motus non ſunt con
trarii Nam cum ab A, per B, circulariter
regreditur ad A, iſte regreſſus non eſt con
trarius, quia A. & B non ſunt oppoſiti ter
mini. Termini enim oppoſiti. & contrarii
diſtant ſecundum lineam rectam. at mo.
tus illi non ſunt ſecundum rectum.

Vnde, non omnis motus, qui eſt ad ter
minum aliquem opponitur motui, qui
eſt a

eſt a termino illo, niſi cum eſt ſecundum eandem lineam rectam. Imo hæc eſt natura circularis, quod ab uno in idem redeat. Poteſt ergo motus circularis continue redire ad idem punctum, unde ortus eſt, & ſecundum idem propoſitum, & poſitionem. Nam qui per circulum ſemper ad idem procedit, ſemper ſeruat eandem poſitionem ſequens partem poſt partem: at qui reflectitur, mutat poſitionem, & poſteriores ſpatii partes, facit priores.

2 Altera ratio eſt: Ob id negabatur continuitas in reflexo, quia per idem ſpatiũ regreditur ad idem punctum, ſiue per rectum, ſiue per ſemicirculum: at quod per circulum mouetur, regreditur per aliud ſpatium: nam per unum ſemicirculum tẽdit ab A, in B. & per alium ſemicirculum regreditur ad A. Non igitur ſunt motus contrarii, cum non fiant ſecundum idem & ſic poſſunt eſſe continui. Motus ergo circularis continuus eſt, & ſic poteſt habere perpetuitatem in continuitate. quia continue redit ad idem punctum, unde profectus eſt.

Manifeſtum autem eſt. Tex. LXXIIII.

Dubium. Concludit ex hoc, quod modo dixerat, quod reliqui etiam motus reflexi, puta, alterationes non poſſunt eſſe continuæ, quia ſunt per idem medium: ut ab albo in nigrum, & e contra. Similiter in augmentatione, & diminutione, & in aliis.

Solut. Quod ſi dicas, eſſe aliquãdo multa media inter qualitates, & extrema. Reſpõdet quod nihil refert. Sat eſt, quod ſæpe accidat eſſe per eadem media, ut auferatur perpetua continuitas: ut ab albo in nigrũ per fuſcũ, & iterum a nigro in album per idẽ fuſcum, quamuis aliquando fit per uiride. Attende, quod generationem ſumit hic coniunctam cum alteratione, & medium uocat diſpoſitiones ipſas, quæ ad formam ipſam conueniũt. Ex quo reprehendit Philoſ. qui dicebant, omnia continue moueri: præſertim enim loquuntur de alteratione, & hanc; nec ullum motum aliũ, præter circularem, poſſibile eſt eſſe continuum; ut oſtenſum eſt.

Quod autem lationum circulatio. Tex. LXXV.

Probatum eſt, circularem poſſe eſſe perpetuo continuam: nunc eum eſſe primum motum oportet probare. Nam, ut ſit motus primi motoris, utrumque debet habere. Cum autem localis ſit primus omnium aliorum motuum, ſi probatur inter locales, circularem eſſe primum, abſolute probatur omnium eſſe primum. *Motus circularis eſſe primum.* Præterea inter locales, rectus, & circularis ſunt ſimplices, ob id partes ſunt compoſitæ ex utroque; ſolum ergo probare oportet, quod circularis ſit prior recto.

1. ratio Hoc autem multipliciter probatur. Primo. Ille motus prior eſt, qui ẽ ſimplicior, & perfectior. motus circularis eſt huiuſmodi, ergo eſt prior: Minor probatur: Nã ſumo rectum. Et tunc, uel eſt ſimp'ex abſque reflexione. & tunc terminatur, quia in infinitum moueri non poteſt. Et tũc circularis eſt p erfectior, quia poteſt in infinitum protrahi. Eſt autem perfectius, quod ſemper eſt poteſt. Aut rectus ſumitur cum reflexo, & iam iſte motus eſt cõpoſitus, cum ad idem punctum bis tranſeat idem ſpatium, & tunc circularis erit prior, quia ſimplicior.

2. ratio Probatur ſecundo. Ille motus eſt prior qui poteſt eſſe perpetuus: at nullus motus poteſt eſſe perpetuus, niſi circularis, quia ſi alii ſumantur cum reflexione, neceſſario habent mediam quietem, & ſic corrumpuntur: ergo ille prior eſt.

Rationabiliter autem accedit. Tex. LXXVI.

Suppoſ. Subdit, non eſſe abſque ratione, circularem eſſe continuum, & nullum alium. Supponit autem, quod in ſpatio, per quod fit motus, dantur principium, medium, & finis, ſed differenter. Nam in recto illa actu ſunt determinata, cum linea terminos habeat. at in circulo eã non poſſunt determinata eſſe, cum quodcunque ſumatur, non eſt ratio, quare illud ſit principium potius, quam finis aut medium, & illud potius, quam aliud, cum omnia æqualiter ſe habeant.

Hinc

Hoc eſt, quod merito per circulum totũ poteſt eſſe motus continuus ſemper, nõ autem per rectum reflectendo. hoc enim habet determinata principium, medium, & finem.

Vnde, quæ per illud mouẽtur, cũ sũt in uno non ſunt in alio: at in circulo mobile ſemper eſt in fine, ſimul etiam in medio, & in principio. Cauſam huius dat. quia linea circularis habet extra ſe medium, puta, centrum, quod eſt principiũ, & finis: & medium dici poteſt. Ob id igitur continuo mouetur per circulum, quia nunquã mobile ad centrum peruenit. Et hinc ſequitur, ꝙ totus circulus quodãmodo quieſcit, cum centrum nõ mutet, ſed fixũ maneat, ſimiliter etiam mouetur cõtinue ratione ipſius circumferẽtiæ, quæ aliter & aliter circa centrum ſe habet.

Accidit autem econuerſo.

3 Tertio probat primitatem huius motus, quia eſt aliorum menſura, quamuis hoc argumentum ſit cõuertibile. Nam, quia primus motus eſt, ob id aliorum eſt menſura; & ſi menſura etiam primus eſt. Eſt autem mẽſura: nam (ut dictum eſt libro 4.) tempore, quo in circulo conſiſtit, menſuramus reliqua.

Quarto idem probat; Quia ſolus iſte circularis regularis eſt: reliqui enim motus naturales, quo magis ad finẽ perueniũt eo magis intenduntur, nec uniformitatẽ ſeruant. At circularis uniformis eſt, cum nõ habeat finem determinatum eſt: ergo iſte prior: ſimiliter finem habet extra ſe, puta, centrum.

Dub quare motus naturalis ſit uelocior in fine.

Dubitatur, quæ ſit cauſa, quare motus naturalis in fine intendatur. Albertus 4. Phyſic tract. 1. cap. 3. dicit; quod mediũ prope extrema magis accedit ad naturã extremorũ. ut aer prope ignẽ accedit magis naturæ ignis, prope terrã accedit naturæ terræ. ob id motus naturales in fine ſunt uelociores, quia mediũ eſt eis magis naturale. Sed hoc non uidetur ualere.

1. ſent. Alb.

Nam eadem eſt ratio huius uelocitatis maioris uerſus finem, qua ſoleret eſſe in motibus uiolẽtis uerſus mediũ. at in his non eſt propter talẽ cauſam. ergo nec in illis. S. Tho. 4. Phyſ. lect. 12. dicit eſſe uelociores, quia magis accedũt ad id, quod ſibi naturale eſt, puta, primum locũ. Alii addunt: quia uirtus loci magis uiget in locis proximis a qua talia trahuntur.

impugnatur iſta ſent. 1

Sed omnia iſta unico argumẽto impugnantur, quod facit Burlæus in præſenti. Demus, quod lapis deorſum per centum ſtadia cadat; & cõſideretur motus uelocitas, quæ fit per ultimũ ſtadiũ. Iterũ per illud lapis deiiciatur, ut ſolũ cadat principio ſtadii: profecto multo minus uelox erit motus huius, quam cũ cadebat ex alto. & tamẽ idem ſtadiũ eſt æque propinquum centro. ergo non eſt illa ratio uelocitatis.

2 Vlterius ſic impugnari poteſt. Signetur ſtadium in medio diſtãs a centro, & aliud prope cẽtrum. & per id, quod eſt remotũ a centro, moueatur lapis cadens ex altiori adhuc loco: & per id quod eſt prope centrum, moueatur nõ ex altiori cadens. Profecto uelocius per illud aliud mouetur. non ergo facit quicquã loci naturalis propinquitas etiam, ꝙ nihil acquirit in ſe mobile.

Aut hoc ut ſolut.

Reſpondetur igitur cum Burlæo, quod in fine, & medio intẽditur motus, quia plures partes aeris uel medii, quæ poſt mobile mouẽtur, & ipſum impellunt. Similiter partes anterioris medii plures mouẽtur uerſus locum illũ, & ei cedunt: ut ſi lapis deorſum mouetur, anteriores aeris partes uerſus terrã mouẽtur plures, dum motus longior eſt: & poſteriores plures poſt ſe ſecum fert: & ſic augetur motus excedentibus aliis, aliis propellentibus medii partibus. At differt motus uiolentus: quia in motu uiolento deficit uis impreſſa mobilis: ob id remittitur ultra medium: in naturali uero ſeruatur eadem uirtus per totum motum, cum ſit permanens, ob id iſte intenditur in fine. uterque tamen in medio intenſior eſt quam in principio.

Quod autem ea; quæ eſt ſecundum locum. Tex. LXXVII.

Motũ localẽ eſſe primum probatur multis rationibus. Emped. Anax.

Vltimo localem motum omnes antecedere probat ex ſententia omnium Philoſophorum. Primo ex Empedocle, litem, amicitiam per congregationem, & ſegregationem operari primo dixit: illa autem ſunt cum locali motu. Secundo ex

Anaxa-

Anaxagora, qui hanc etiam ſeparationem rerum ponit factam a Mente. Tertio ex *Democr.* Democrito, qui non ponit cauſam efficiẽtem, ſed propter uacuum res fieri, & mo ueri dicit: ac motus hic per uacuum, localis eſt. Quarto ex aliis, qui denſitate, & raritate cuncta faciunt: ut qui unum elemẽtum principium ponunt. Hi enim motũ localem ibi ponunt, ut denſetur, aut rare *Plato.* fiat res. Quinto ex Platone, qui animam ſe ipſam mouentem principiũ mundi po nit: at quod ſeipſum mouet, maxime ſe ſecundum locum mouet. Sexto ex ſententia communi, qui abſolute per motũ abſque limitatione prolatum, localem intelligunt, & hoc, quia is eſt omnium primus.

Ex his epilogat, quæ dicta ſunt hoc libro, puta, quod motus ſemper ſit, & quod ſit principium motus; & quis motus ſit primus; & quis perpetuo continuus: & quod primum mouẽs ſit omnino immobile, motus autem, quo immediate mouet, circularis eſt.

Caput nonum.

Hoc autem neceſſe eſt. Tex. LXXVIII.

1. motorẽ eſſe incorporeũ inquiritur. ALiud attributum primi motoris probare aggreditur: Nẽpe, quod ſit incorporeus, & magnitudinis expers. Ad hoc autem probandũ utitur hoc medio, quod tempore infinito mouet, ad duos facit ſyllogiſmus Alter ẽ: nullũ finitum poteſt mouere tempore infinito: primus motor mouet tempore infinito: ergo primus motor non eſt finitus, erit ergo infinitus.

Alter ſyllogiſmus eſt: Nullum infinitũ habet magnitudinem: primus motor eſt infinitus: ergo non habet magnitudinem ergo incorporeus eſt. Vtriuſque ſyllogiſmi probat maiores, ĩ hoc autẽ textu priorem.

Nota. Nota autem, quod ſequor modo expoſitionem communiorẽ, nã in quæſtione dicam exactius meam de hoc ſententiam.

Dicit igitur, quod ante iſtam concluſionem quod primus motor incorporeus ſit oportet aliqua priora, id eſt, aliquas pro *Rõ Ariſ. quæ probat, nullũ finitũ poſſe mouere tempore infinito.* poſitiones præmiſſas ſumere: Quartum una eſt. Nullum finitum poteſt mouere tempore infinito.

Supponit autem duo ad probationem. Alterum eſt: Tria eſſe in motu, prout attinet ad negocium præſens, puta, Mo uens, Mobile, Tempus. Alterum eſt, quod *Suppoſ. quædam* iſta poſſunt penes finitum, & infinitum quadrupliciter ordinari. Aut enim omnia tria ſunt infinita, aut omnia finita: aut duo infinita, unum finitum: aut e contra duo finita, unum infinitum.

Modo autem hoc probatur, quod non poſſint eſſe duo finita, puta, mouens, & *Neceſſitur ratio* mobile, & tempus infinitum. Sit igitur in caſu argumenti, A, mouens, B, mobile finita. C, tempus infinitũ. & ſumatur pars mouentis, quæ ſit D. pars mobilis, quę ſit E, & tempus ſit F. Eſt igitur argumentum D, pars mouẽtis tempore infinito mouet E, quę eſt pars mobilis tempore infinito: mouet autem tempore finito F. ergo totum A mouet totum B, tempore finito. non ergo in tempore infinito. Antecedẽs probatur. Quia pars mouet minori tempore, quam totum, ſed totum poſitum eſt mouere tempore finito, ergo & pars mouebit finito.

Conſequentia probatur. Fiat additio partium ad D, & ad E, tunc etiam creſcet tempus, cum autem finitum ſit A, & B, tot partes addẽtur D, & F, quod adęquẽt ipſa A, & B, & iſta conſumantur, ablatis partib. ab eis, & additis D, & E. At tẽpus non conſumitur cum infinitum ſit; at cũ debeat conſumari, quia ſicut D, & E, adæquant per additionem ipſum A, & B, ita etiam tempus adæquabit, Non autẽ poſſet, ſi illud eſſet infinitum: ergo finitũ eſt tempus, quo A, mouet B.

Obiec. Auic. cõtra reſp. Ariſto. Solu. D. Tho. Aduerſus hoc dubitat Auic. quia non uidetur, quod mobile, & mouens diuidi ſemper poſſit. & ſic demonſtratio non eſt uniuerſalis.

Reſpondet S. Tho. quod non eſt opus hoc de diuiſione reali intelligere, ſed de ea, quę cogitatione fit, qua rei naturam ſcrutamur.

Alterum dub. Dices, quomodo dicit Ariſt. quod pars mouet partem in minori tempore? dictũ enim eſt libr. 6. quod ſi mouens mouet

mo,

mobile tanto tempore, dimidium mouet dimidium ęquali tempore? Hoc cum aliis grauioribus dubiis examinabitur in quæſtione. Interim dico, quod illud poteſt ſic clarius probari: Si totum A, mouet totũ B, tempore infinito totũ A, mouebit partem B, tempore finito: hoc enim bene ſequitur. Vlterius, adde partes æquales B, donec æquetur toti ipſi B. addes etiam tẽpori. ſed non fiet infinitum, quia addẽdo finita finite finito non fiet infinitum: ergo totum A, mouebitur totum B, tempore finito. At quare Ariſt. non ſic probauit hoc cum poſſet, dicam inferius.

Quod autem omnino non contingit. Tex.LXXIX.

Virtutẽ infinitã non poſſe eſſe in magnitudine

PRobat alteram maiorem alterius ſyllogiſmi: puta, uirtus infinita non poteſt eſſe in aliqua magnitudine. Loquitur autem de magnitudine finita, tum quia alibi oſtenſum eſt, non eſſe magnitudinem infinitam: tum etiã, quia eodem argumento poteſt probari, quod nec eſſe poſſit in magnitudine infinita.

Supponit autem duo. Alterũ eſt. quod illa eſt maior potentia, quæ poteſt æquale facere cum altera in minori tempore: & quæ potentia minor eſt, in maiori tempore æquale facit, ſiue ſit calefaciẽdi uirtus, ſiue proiiciendi quæcunque ſit illa. Alterum eſt: quod, quod ab infinito mouetur patitur magis, quam ſi a quocunque finito moueretur: atque potentia infinita eſt maior quocunque finita.

Rõ Ariſ. quod uirtus infinita poſita in magnitudine moueret in non tẽpore.

Ex his facit arg. Si eſſet uirtus infinita in magnitudine, ſequeretur quod moueret in non tempore: ſed hoc eſt impoſſibile: ergo pariter impoſſibile eſt, quod ſit magnitudo habens uirtutem infinitam. Probatur ſequela. Si enim infinita uirtus non mouet in non tempore, mouebit in aliquo tempore finito minori, quam uirtus finita mouet: ſit illud H, puta, hora: & tempus, quo finita mouet idem mobile, finitum ſit AB. puta dies. Tunc argumentor. Addatur uirtuti finitæ plus, minuetur tempus: addatur ulterius, etiã minuetur. Tot ergo partes addentur, quod fiat tempus unius horæ, & tamen illa uirtus erit adhuc finita, quia ex additione finita finitum fit. Hæc ergo finita uirtus mouebit æquali in tempore cum infinita idẽ mobile: quod eſt impoſſibile. Nulla ergo magnitudo finita poteſt habere infinitam uirtutem. Idem eſt argumentum de infinita magnitudine, ſi eſſet.

Neque igitur nec in infinito finitã. Tex.LXXX.

Virtus finita non eſt in magnitudine infinita.

CVm oſtendiſſet, uirtutem infinitam non eſſe in magnitudine finita: oſtẽdit, quod nec e contra, in magnitudine infinita ſit uirtus finita.

Et ſupponit unum [Quod maior magnitudo maiorem habet uirtutem. Nam quamuis aliquando accidat, minorẽ magnitudinem habere maiorem uirtutem: ut paruus ignis uirtutis eſt maioris, quam maior pars aeris: tamẽ ſi ſit maior, & maior aer, uincitur ignis: & ſemper per augmentũ magnitudinis creſcit uirtus in re.

ratio

Ex hoc fit argumentum. Detur illa infinita magnitudo habens uirtutem finitam & ſit AB. ſumo ipſius aliquam partem, quę moueat D. mobile: hæc pars cum alicuius ſit potentiæ, mouebit aliquo tẽpore ipſum D. Sit tempus E F. & pars mouens BC. Tunc ſumam aliam particulam, & reddam eam duplam: hæc mouebit ipſum D, in dimidio tempore. ſit F.H: Iterũ ſummam aliam, & duplicabo. iterum dimidiabitur tempus. Tunc ſummam aliã, & iterum dimidiabitur tempus. Sed cum illa ſit infinita magnitudo, ſemper, & ſemper potero ſumere, & ſic abſque termino minuetur tempus, ita ut data quacũque parte temporis, adhuc in minori: ergo illa erat uirtus infinita. Quia uirtus, quę uincit quamcunque temporis proportionẽ palam ita, ut in minori & minori, eſt uirtus infinita. Si enim eſſet finita, perueniretur ad tempus, ut in minori non poſſet mouere: non ergo uirtus finita eſt in magnitudine infinita.

Nota

Nota uerbum [ſecundum conuerſionem] ſignificat, quod oppoſito modo ſe habent tempus, & magnitudo: uno enim aucto, alterum decreſcit, ut in argumento patet.

Eſt autem & hoc ſic demonſtrare. Tex.LXXXI.

2. ratio ad idem

Ltero argumento idem probat. Sumpta magnitudine eiuſdem generis cum infinita. Ideſt, ſit magnitudo infinita habens uirtutē finitam, ignis, v.g. Et ſit uirtus iſta, cum finita ſit decem, aut centum graduum. Tunc ſummam unum finitum ignem alicuius gradus, qui ſit pars aliquota illorū graduum: addam huic igni ignem: augebitur uirtus, addam ulterius, augebitur magis: tot ergo partes aliquotas, ut hæc magnitudo adæquet totam illam uirtutem centum graduum. At magnitudo iſta finita erit, cum fiat ex finita additione: non ergo poteſt in magnitudine infinita uirtus ineſſe finita. Ex hoc cōcluditur, quod motor primus non ſit uirtus in magnitudine, quia aut eſſet finita, aut infinita: ſed neutra poteſt: finita enim non mouet in non tempore infinito: infinita autem moueret in non tempore; quod eſt impoſſibile.

De his autem, quæ feruntur. Tex.LXXXII.

3. ratio quod primus motor ſit incorporeus

Difficulter percipitur ſenſus huius textus, non quod obſcurus ſit admodū, ſed quod cum præcedentibus non uideatur cohærere: tamen (ni fallor,) noua eſt ratio, quam Ariſtoteles ponit ad oſtendēdam primi motoris incorporeitatē. Vult n oſtendere, quod motus non eſſet regularis, niſi motor eſſet incorporeus: Probatque, quod irregularitas motuum prouenit ex pluralitate motorum: aut ex uno, quod dum mouet, mouetur. Cum autem motus cœli ſit regulatiſſimus, eius motor, qui unus eſt, non debet moueri dum mouet, & ob id erit incorporeus.

Dub. de motu proiectorum

Ad explicandam autem primam irregularitatem, quæ ex diuerſitate motorū prouenit circa idem mobile, dubium proponit de proiectis, quorum motus eſt irregularis ob motorum diuerſitatem. Scilicet, cum omne quod nō ſe mouet moueatur ab alio Proiecta, ut lapides, & ſimilia a quo mouentur, cum iam ſeparata ſunt a proiiciente.

Excluditur 1. reſponſio de motu proiectorum

Excludit quandam reſponſionem, quæ poterat dari: puta, quod qui mouet lapidem, v.g. mouet ſimul aliquam partem aeris lapidi circunſtans, & hic aer, uelut uas fert lapidem ipſum mouens per totū ſpatium. Hoc reiicit Ariſt. quia eſt eadem difficultas de ipſo aere, uel de alio ſimili, quodcunque ſit, a quo mouetur, poſtquam ſeparatus eſt a proiiciente: non n. a ſe mouetur: non ergo uidetur, quod moueatur niſi a proiiciente. Quod ſi ab hoc ſolum moueatur, profecto ceſſabit lapis, cum ceſſabit proiiciens, & mouebitur ſimiliter cum eo: quod falſum apparet. Vnde uidetur, quod præter proiiciens, aliud ſit adhuc mouens.

Addit uerba illa [quemadmodum lapis &c.] Senſus eſt quod ceſſabit proiectum, ſicut ceſſat lapis, cum ſumitur ab aliquo ad mouendum aliud: ceſſante enim manu mouentis, ceſſat inſtrumentum. Quod eſt dicere: proinde ceſſabit proiectum ceſſante proiiciente, ſicut ceſſat id, quod nō proiicitur, ſed ſimul cum proiiciente eſt coniunctum, cum ceſſat mouens quod ē falſum. Alii per lapidem intelligunt magnetem: ſed eſt expoſitio ualde aliena. Melior eſt hæc, & commodior. Hoc igitur eſt dubium propoſitum.

Neceſſe eſt autem hoc quidem dicere.

Reſp. Ariſt. de motu proiectorum

Adhibet dubii ſolutionem, quæ talis eſt. Quod mouēs primum mouet aliquam partem medii ſibi proximā aeris, uel aquæ, uel alterius, quod ſit aptū moueri, & mouere. & hæc mouet aliam ſibi proximam, & illa aliam & ſic fertur lapis ſemper ab aliquo immediato, & coniuncto mouente. Tamen iſtæ partes medii motæ, quamuis moueãtur, & moueant, non tamen ſimul deſinunt: nam proiiciens mouet partem aeris, & mota mouet alteram, tamen non eſt opus, cū mouet alteram, quod adhuc moueat mouens. Similiter de aliis.

Eſt

Eſt etiam notandum, quod partes dū magis praecedunt, minus mouent: paulatim enim uirtus deficit, donec perueniatur ad aliquam, quae mouetur tantum, & non mouet: & tunc deficit motus proiectum. Ceſſante.n.illo, quod mouetur, & non mouet. & ceſſante illo, quod talem motam partē mouit, ceſſat motus totus proiecti: Haec intellige de partibus medii, quae ſunt uerſus latera proiecti, & ſurſum & deorſum. Tales.n partes motae mouēt lapidem, dum mouent alias quae mouent etiam lapidem, & ſic fertur lapis, ſicut lignum in aqua, undarum impulſu, una aliam impellente Ex quo patet, quod ſemper eſt motor immediatus in his proiectis. De hoc paulo poſt dubitauimus.

Hic igitur in his, quae poſſunt aliquando.

Motum proiectorum non eſſe cō tinuum ex his concludit: Dicit primo, quod ex tali motu mouētur quae aliquando moueri aliquādo quieſcere apta ſunt. Nam diximus quod uirtus accreſcit in mouentibus. & hinc patet, quod non ſit continuus, quā uis uideatur? Nam non mouentur niſi a diuerſis motoribus, qui ſe conſequenter habent. id eſt, unus eſt poſt alium, aut ſe tangunt: ac ideo ne in aqua, aut aere, aut ſimili, quia in rebus duris non poſſunt iſti motores inueniri. quia ſi una pars mouetur, reliquae ſimul mouentur. Et idem de quiete. At in liquidis poteſt una pars moueri, non alia mota. & ſic poſſunt aſſignari plures motores. & in his etiam pōt motus eſſe, qui dicitur circumobſiſtentia ſeu antipariſtaſis. Is autem motus eſt, qui fit, cum partes aeris cito occurrunt ad replendum locum, quem poſt ſe relinquit proiectum, qui ſolum in his rebus fluidis fit.

Concl. de motu proiectorum Concludit, quod non eſt alius modus, quo fiat proiectionis motus, niſi iſte. Si enim alius eſſet, eſſet antipariſtaſis illa, ut reliqui dicunt. Nam dum occurrunt partes ad replendum locum, impellunt proiectum ſed talis non eſt cauſa, quia illa antipariſtaſis fit ſimul cum motu proiecti. Dum enim lapis relinquit locum, occurrit ille motus: unde ſimul ceſſant, & ſimul mouentur. cum autem lapis adhuc motū proſequatur, non erit motor. at debet eſſe: ergo oportet dicere, quod dictum eſt.

Nota. Nota, quod uocat illas partes aeris ue aquae conſequentes, non quod non ſint continuae, ſed quod non ſimul moueātur ac ob id in ratione motus continuitatem non habent, ac diuerſi motores cenſentur.

Dub. Dubitabis, quomodo motus proiectorum non eſt continuus, cum non uideatur quies aliqua eſſe media. *Solut.* Reſpondeo, non eſſe mentem Ariſt. dicere, quod non ſit continuus, id eſt, ſit media quies, quia hoc eſſe impoſſibile notum eſt. ſed quod quod non ſit regularis, & uniformis, cum motores illi inaequalem neceſſario habeant uirtutem. alias motus talis nunquā ceſſaret, ſed eſſet perpetuus, uel per totū eſſet medium.

Quoniam autem in his, quae ſunt. Tex.LXXXIII.

Cum primus motus ſit perpetuus, dic eſſe unū mobile Concludit ex his, quae dixit, quod cum motus perpetuus ſit, & continuus, debet eſſe unum mouens, & unum mobile. Si enim non eſſet unum mouens, non poſſet continuitas, & regularitas eſſe in motu.

Obiec. Poſſet quis dicere aliud eſſe in proiectis, aliud in hoc. quia proiecta ſint magnitudines. at non ſic in hoc motu. *Solut.* Hoc excludit dicens, quod etiam in hoc motu eſt magnitudo mota. Impoſſibile enim eſt, motum eſſe alicuius, niſi ſit magnitudo. mobile enim corpus eſt Si ergo mouetur corpus, & ab uno, tunc petitur id, quod mouet, uel mouetur, uel nō Si mouetur, ab alio mouebitur, uel a ſe. Et quocunque modo perueniet ad id, quod mouet immotum, & hoc mouebit, nec mouebitur.

Quod probat. nam ſi moueretur, dum mouet, utique defatigaretur, nec poſſet uniformiter, nec ſemper mouere. Non enim defatigabile debet eſſe, quod mouet uniformiter ſemper. Vide ergo argumentum. Ex eo n. quod mouet uniformiter, debet eſſe indefatigabile. id autem,

quod indefatigabile eſt, debet mouere, & non moueri. Nihil eſt autem, quod mo uet, & non mouetur, niſi uirtus extra cor pus. Omnis enim uirtus, & forma corpo ris mouet, & ſimul mouetur. primus ergo motor expers eſt corporis. Ex perpetuita te igitur continuitatis, & regularitatis col ligit, quod motor ſit inuariabilis, & om nino immobilis, ac inde incorporeus.

1. motor 8 eius in uariabi lis, & im mobilis, unde in corporeus

Neceſſe eſt autem in medio. Tex. LXXXIIII.

De loco 1. moto ris

Obiter dubitatur, in qua parte cœ li ſit primus motor. Ac breuiter reſpondet: In circunferentia, non autem in centro. Et ratio eſt, quia ibi æquum eſt, motorem eſſe, ubi uelocior eſt motus. At motus uelociſſimus partiū eſt uerſus connexam circumferentiā, quia illæ partes maiores ſunt. ibi ergo eſt mo tor primus. non quidem ut in loco, cum ſit incorporeus, ſed per aſſiſtentiam.

Vtrum Deus ſit ubique ſecundum Ariſtotelem. Quæſt. VII.

Hic diſputari ſolet, an Deus ſit ubi que. Nam hic Ariſt. præbuit cauſā dubitandi, cum ex operatione pri mi motoris, quæ maxime eſt in cir cunferentia, uidetur deducere, ipſum eſſe in circunferentia, & non in centro.

Secundum ueritatem, Deum eſſe ubiq; manifeſtum eſt ex his, quæ diximus in 2. Phyſic. Cum enim Dei operatio ubique ſit, erit etiam Deus, & ſecundum Ariſtot.

2. opi. Auer. falſa Prima ſententia eſt Auerro. diſp. 14. Meta phyſic. dubio ultimo, ubi ait ſatis impie, (ut ſæpe ſolet, cum de Deo loquitur:) Di centes Deum eſſe ubique, & tangere oēm rem, eſſe pueros, & deſtruere ordinē cauſa rum, & cauſatorum. Vnde plerique Auer roiſtæ illum ſequentes dicunt, Theologos differre a Peripateticis, quod illi ponant Deum ubique, hi in cœlo. Probatur iſta ſententia ex 8 Phyſic. 84. ubi ait Ariſtotel. eſſe in circunferentia cœli. Secundo, in 1. de cœlo 22. ubi ait, Græcos, & Barba ros in hoc conuenire, ut Deus ſit in cœlo. Tertio, ex 2. de gener. atio. 59. ubi ait: Hæc entia noſtra, quoniam ualde diſtant a primo principio, non poſſe eſſe æterna; igitur uult primum principium eſſe in cœlo.

Contrariæ uero ſententiæ ſunt plurimi, & celeberrimi Ariſtotelis interpretes, tam Platonici, quam Peripatetici, Deum uide licet eſſe ubique, etiam ſecundum Ariſto telem, & ex ipſius etiam Ariſtotelis teſti moniis colligitur, & rationibus, quod iā oſtendamus. *2. opi. aliorū uera. Ariſt. interpretes in hac opin.*

Primo. Alex. Aphrodiſ. in ſuo 2. de ani ma. c. 23. ait, intellectum agentem, quem ipſe ponit eſſe Deum, eſſe ubique. Idem ipſi tribuit Philop. in 1. de anima, tex. 40 ubi ait Alexandrum, & eius ſequaces Deū eſſe ubique dicere. *1. Alex.*

Secundo Simplicius in hoc 8. Phyſico rum. 84. luculenter digreditur de loco Dei, ubi ea ſententia etiam Alexandri con cludit, cum Deus ſit impartibilis, & ſepa ratus, ut per ſe perfectus a corpore mun dano, recte dicendum eſt ipſum eſſe ubi que & nullibi. Et inquit. quando Pytha gorei dicunt Deum eſſe in centro, debet intelligi quo ad participationem bonita tis opificii. Cum Ariſtoteles etiam ait, Deum eſſe in primo cœlo, debet intelligi modo quodam eminētiori, quoniam pri mum mobile eſt, quod primo participat motum opificii. Adde, quod Simplicius i digreſſione tex 89. 8. Phyſic. dicit, Deum ex Ariſtotele, & Platone continere omnia uinculo ſuę uoluntatis, quod uinculum firmius eſt, quam natura earundem re rum, In Epictet. etiam cap. 66. ait, Deum ſimul ubique adeſſe. & in 8. phyſic. 85. ait ſecundum Ariſtotelem, Deum non eſſe in ultimo cœlo, ſed in aggregato omnium cælorum. *2. Simpl.*

Tertio. Iamblicus de myſteriis Aegypt. c. 6. fuſiſſime probat, ex profeſſo, Deum eſſe ubique. *Iāblicus.*

Quarto. Themiſtius in paraphraſi 12. metaphyſi. agens de loco Dei. ait: Deum ueſtire omnia, non ut ueſtis, quę extrinſe cus tantum tangit rem: ſed intrinſecus, ut totum tangat totum; ait tamen, primum mobile eſſe corpus nobiliſſimum, & eius animam eſſe primam. Intelligentiam, & quaſi pro lege, atque propterea ibi magis eluce-

eluceſcere maieſtatem opificii.

Philop. Quinto Philoponus in 1.de aĩa text.4. id aſſerit:cuius extat locus pulcherrimus ĩ primo Meteororum aliquanto poſt principium:ubi quærens rationem, cur cœlũ in orbem uoluitur, affert ad uerbum rationẽ ex Platino, quam & ipſe probat. Inquit enim, Quia uult imitari Deum, unde cum mens, & intellectus diuinus rerum omnium cõditor, & Architectus nullum locum ſubſtantiæ ſuæ habet cõſtitutum: in omnibus autem partibus mundi locis eius uis, ac ſumma potentia, æternaque ipſius actio reperitur, ac dominatur. Ita cælum, quod cum corpus ſit, ſimul totũ ubique eſſe non poteſt, conatur ſecundũ ſuas partes eſſe in omnibus locis.

D.Th. In eadem ſententia eſt D Thomas, qui explicans hunc textum, & mouẽs hoc dubium, reſpondet, dicendum eſſe, quod dicitur, principium mouens eſſe in aliqua parte ſui mobilis, non per determinationem ſuæ ſubſtãtiæ, ſed per [illegible] motus. quia ea aliquo parte ſui mobilis mouere incipit. & ideo (ait) potius dicitur eſſe in cœlo quã terra, & potius in Oriente, unde incipit, quã in aliis partibus cœli. Hæc D.Thomas.

Quod ſi quis illum locum Ariſtotelis text.84. ita male uelit cum Auerroe interpretari, profecto incidit in hoc abſurdum etiam Deum non eſſe in aliis cœlis, imo nec in primo ipſo cœlo, ſed in ſola eius ultima ſuperficie, hoc eſt in circumferentia, ut dixit Ariſtoteles quod aſſerere eſſet perquam ridiculum, & indigna ſententia quæ tribueretur Ariſtoteli. Sed ſenſus hic eſt, quem cæteri ignauiſſimi Interpretes, & D.Thomas uoluerunt, quod ibi potius eſſe dicatur, quia inde incipiat motus quoad efficaciam ſcilicet motus, quia ibi magis operatur, non quoad determinationem ſubſtantiæ. atque haſtenus de Ariſtotelis Interpretibus.

Ex aliis Ari. teſtimonijs primo Ex Ariſtotelis teſtimoniis aliis idẽ probatur. Primo. Auctor libelli de mundo, ſiue ſit Ariſtoteles, ſiue quis alius, qui tamẽ dignus eſt, qui tribuatur Ariſtoteli, cap.7. poſtquam late probat indecens eſſe, ut Deo aliqua particularis prouincia demãdetur, concludit, Dei uim eſſe, ut eius munus collocetur in toto mundo. Vnde ait, hanc ipſius uim eſſe omnium nutricem, & continentem. Item nomen diuinum, quoquo uerſus omnia permeare, & alia his ſimilia.

Secũdo. Eſt locus pulcherrimus in Ariſtotele 1.de partibus animalium. capit. 5. ubi laudat Heraclitum, quem cum qui dam adiiſſent uiſendi gratia, eumque in caſa quadam furnaria caloris arari, ſedẽtem reperiiſsent, ſe ipſos ab ingreſsu cohibuerunt. ille ingredi eos fidenter iuſſit, dicens, nec illi loco Deum deeſſe immortalem.

Tertio cum probatum ſit, Deum mouere ut finem, & primum cœlum, & omnia, ſecundum Ariſtotelem, & influere immediate in primum, cœlum, & omnia ut cauſa efficiens: certe non eſt maior ratio cur ſit in cœlo, quam in cæteris mundi partibus. unde erit nullibi, uel ubique.

Quarto Deus non poteſt conſtitui in locum circumſcriptiue per corpulentiam quam non habet: ſed non operationẽ. Vnde Ariſtoteles in hoc 84. ex operatione ui[illegible] colligere locum Dei Sed probatum eſt: [illegible] fuiſſe efficientera Deo ſm Ariſtotelem. ergo [illegible] cipio manifeſtum eſt, ipſum eſſe ubiq;.

Hoc idem ex ſententia Ariſtotelis aliqui etiam Neoterici uiri nequaquam contemnendi fuiſſe oſtẽdunt, ut Fernelius libro De abditis rerũ cauſis, cap.2. idẽ ſecũdum Ariſtotelem Eugubinus 4. de perenni philoſophia. cap.7. Item Marſilius Ficinus lib.2. de Theologia Platonis cap.6. & 7. apud quos multa eaque præclara de hoc ipſo reperies. Nicolaus etiam Leonicus in Bembo dialogo, ſiue de animorum eſſentia, ubi fatetur omnes aſſeruiſſe, Deũ ubique eſſe, licet modum quo eſſet, non omnes ſatis intelligerent.

Neque uero hoc Peripateticorũ inuentum proprium fuit, imo ut ex Eugubino, Leone, & Marſilio, ex auctoribus ab eis citatis conſtat, id tota fatebatur antiquitas. De Mercurio Trimegiſtro, eius Pimãder refertus eſt hac re, Mundum eſſe uas plenum Deo. Dei ſpiritum omnia continere, &c. Idem ex Orpheo, Holoaſtro, Muſæo, & aliis habes apud Eugubinum. Item ex Platone, & Platino loca iam attulit, ex quorum etiam ſententia idem aſſerit. Macrobius lib.1. in ſomnium Scipionis. Proclus item in Timæum paulo poſt initiũ ſic argu. *Antiquorũ aliorũ plura teſtimonia & ante Ariſt.*

ſic augmentatur. Deus eſt ubique: anima non ergo anima non eſt Deus. Hinc illud Virgilii.

,, Iouis omnia plena. Hinc Lucanus,

,, Iuppiter eſt quodcunque uides.

Empedocles etiam, cuius fit mentio in libro de mũdo, ubi ſupra, omnia aſſerit eſſe plena Deo. Quæ loca pauca pro multis quæ afferri poſſunt, adducta ſufficiant ut appareat contra Auerrois impietatem non eſſe pueros qui ſic opinantur, ſed ipſũ potius impiũ, qui ſic opinatus fuerit.

Ad 1. & 2 Ad argumenta. Ad primum, & ſecundu patet ex D Thoma, Simplicio, Themiſtio, & libello de mundo. Eſt enim in primo mobili modo quodam peculiari, quo ad efficaciã, & initiũ motus, ut diximus.

Ad 3 Ad tertium. Textus ille perperã ab aliquibus exponitur. Nam putant Ariſtotelem agere de diſtantia loci, quod falſum eſt: nam materia prima tam diſtat a cęlo, quam eius formę. Vnde ſi corruptio proueniret ex diſtantia a Deo, etiam ipſa eſſet corruptibilis. Anima item hominis ... corruptibilis eſt ſecundum ... a Deo, quam cæteræ res corruptibiles Senſus ergo eſt, de diſtãtia in natura, quæ etiã magis diſtãt, hoc modo a Deo, magis ſunt corruptibilia.

Dubium. Sed obiicies. in genere ſubſtantiæ magis diſtat materia prima a Deo, quã eius forma: ergo ſi hic eſt ſenſus, oporteret ipſam eſſe corruptibilem.

Solut. Reſpondetur, illud intelligi de entibus completis. at licet materia prima ſit ens imperfectiſſimum, tamen eſt pars, & non eſt ens compoſitum ex partibus potentibus diſſolui: nam ab hoc peruenit corruptibilitas. Quæ enim magis a Deo diſtant habent ſubſtantiæ ſuæ partes quæ facilius diſſolui poſſunt, quam ea, quæ propiora ſunt Deo in natura. Hæc de qõne.

Habet autem dubitationem, ſi cõtingat. Tex. LXXXV.

Dub. proponit Ariſtot. Dubium proponit, ex quo determinat, nullum mouens motum perfecte continuum motum efficere. Dubium igitur eſt: An id quod motum mouet, poſſit mouere continue, & non ſicut qui impellit idem multoties. Hic enim non eſt motus perfecte continuus, ſed multi conſequenter ſe habentes.

Solut. Reſpondet, quod motum mouet aut mouet impellendo, dum per ſpatium fert mobile ſuo impulſu immediate, aut mouet trahendo, aut utroque modo, nempe ſecundum uertigine: aut mouet proiiciẽdo, tunc enim ſunt plures motores. Non eſt autem alius modus, quo mouet id, quod mouetur Omnibus autem his modis, quod mouet & mouetur, non mouet cõtinue, & uniformiter: primus ergo motor, cum uniformiter moueat maxime, mouebit, & non mouebitur.

Determinatis autẽ his manifeſtũ eſt. Tex. LXXXVI.

Concl. q. 1. mouet nullam habeat magnitudinem. Concludit idem. quod cum primus motor moueat immotus, nullam habet magnitudinem. Repetit autem epilogans rationem factam. Si enim haberet magnitudinem, aut eſſet infinita, aut finita. Non infinita. quia non datur infinitum quantum actu, ut probatum eſt 3. Phyſic. Non finita: quia nõ poſſet habere potentiam infinitam, quæ neceſſaria eſt, ut magnitudo moueat tempore infinito. Finitum autem non mouet tempore infinito Cum igitur primum mouens tempore moueat infinito, & perpetuo, neceſſe eſt, quod ſit indiuiſibile, & magnitudinis ac corporis cuiuſque expers. Hæc Ariſto.

Dubium de motu proiectorum.

Dubium unum eſt circa proiectorũ motum. Videtur enim Ariſtotel. referre cauſam huius motus in medium ipſum motum a cauſa principali primo: deinde cõſequenter partem a parte. Sed omiſſis aliorum placitis, exiſtimo dicendum quod medium quidem in eo modo, quem dicit Ariſtoteles, confert ad motum proiectorum. Et hoc experientia patet. Nam non aliter proiecta in medio uelocius. quam in principio feruntur, ut conſideranti patet. *Medium aliquid cõfert ad motũ proiectorum*

Simul etiam exiſtimo, quod non ſolũ medium eſt cauſa motus huius, ſed quod etiam uirtus imprimitur ipſi proiecto ſecundum quam fertur: ſicut graue per grauitatem, licet differant: quia unus natura lis, alter uiolentus eſt motus. *Nõ ſolũ mouetur a medio, ſed a uirtute impreſſa*

Et pro hoc facit ratio, & experiẽtia. Ratio

tio quidem quia ſicut proiiciens imprimit uirtutem aeri primo, ut moueat lapidē, & per parum ſpatij moueatur ipſe aer. non enim deſinit ſtatim eſſe proceſſus aer, cū deſinit moueri manus, ut ipſe Ariſtoteles fatetur quare etiam nō imprimetur uirtus ſimilis lapidi, ut moueatur. Eſt aūt hoc ualidum argumētum, quod fecit dubitare Simplicium in hoc.

2. ex uarijs experimentis. Preterea multu hoc patet experientia Primo. uidemus enim, & ſentimus, aerem fortiter a bombarda impulſum non deijcere hominem in terram, quamuis ipſum a facie percutiat, nec ipſum globulū: quo modo ergo propelleret ad tantā diſtātiam lapidem aut globulum ferreum?

3 Similiter fortior uidetur magnus uentus, quam ille qui excitatur ab arcu: ſed magnus uētus ni poterit ſagittam leuare a terra. ergo nec aer motus ab arcu.

3 Præterea: quia aliquando eſt magnum uentum lapidem iacere, non credēdū eſt, quod ſolus uentus tam fortiter regreditur ut lapidem moueat cōtra impetum totius uenti.

4 Preterea ſequitur, quod pluma uelocius proiiceretur, quia facilius ab aere ſuſtineri poteſt, quam lapis: quod eſt falſum.

5 Præterea in rota barbitonſoris, ubi uidemus, etiā motus eſt remiſſus, & prope finem, motus contrarios exercere, nec in medium referri poteſt.

6 Præterea quia tūc ſi hoc eſſet dato uacuo non poſſet eſſe proiectio, quod credibile nō eſt Ob iſta ergo mihi uidetur, uir ut uirtutem imprimi etiam ipſi proiecto

An Deus ſit uirtutis infinita. Quæſtio VIII.

Quæſtio hæc, ſi de re ſecundum ſe ipſam agatur, nullam habet difficultatem, eſt enim compertiſſimum Deum eſſe infinitę uirtutis intenſiuæ, ut etiam inferius probabitur. Sed id Ariſt. eſt aliquanto difficile. tum, ob interpretum ſententias, tum potiſſimum ob duos illos textus 78. 79. ex quibus ad eam diſputandum ſumitur occaſio.

1. Not. Vnde aduerte primo, in quo conſiſtat rei huius difficultas in Ariſtotele. hic uirtutem pro ui, & robore in agendo, & præſertim in mouendo localiter accepimus. Dupliciter autem eſt uirtus aliqua infinita: Vno modo intenſiue, ut ſit gradum infinitorum ſicut albedo eſſet infinite intēſa ſi actu haberet gradus infinitos Altero modo eſt infinita duratione, pura quæ finita quidem in gradu eſt: tamen poteſt durare in motu tempore infinito.

Duplex opi. de infinitate De ex iēt. Ari. Iuxta hoc eſt duplex opinio de infinitate. Quidam dicunt, quod Ariſtoteles loquitur de infinita, uel finita uirtute duratione. quidam uero, quod de intenſione.

Vnde ſit orta difficultas Et difficultas bina in demōſtratione fecit ſententias diuiſas Nam fecit Ariſtoteles duas cōſequentias. Prior eſt. Si mouet i tpe infinito, non erit uirtus finita. Altera eſt, ſi eſt uirtus infinita, mouet in nō tpe.

Fund. eorū qui putāt agi de infinitate durationis. Quidam ergo conſiderantes priorē nō ualere niſi de finito duratione, quia ad mouēdū tempore infinito ſat eſt infinita uirtus duratione: ut patet de Sole, q agit tempore infinito ſecundum Ariſtotelem, & de inferioribus intelligentiis, quæ non ſunt æquales primę. Ob id dixerunt, eſſe hoc intelligendum de finitate, uel infinitate durationis

Fund. eorum qui putāt agi de infinitate intenſionis Quidam alii reſpicientes poſteriorem cōſequentiam, dixerunt eſſe de infinitate intenſiua ſermonem, quia aliter non ualeret, quod moueret in nō tēpore. in utraq; aūt ſententia eſt una difficultas. Quod n. mouet hos, torquet illos nec omni ex parte hi illi difficultatem abſoluunt.

Duplex difficultas utriſque cōm. Eſt autem utriſq; duplex difficultas cōmunis. Altera eſt circa illud Ariſtot. q in nō tempore moueret, ſi eſſet in magnitudine. Videtur hoc nihil eſſe. Nam ſi infinita uirtus eſt, quid refert, quod ſit in magnitudine, uel extra? ſemper enim, & quocunq; modo mouebit in non tempore, ſi infinita eſt. Vel ſi non mouet in non tempore extra magnitudinē, nec in ipſa mouebit.

Altera difficultas eſt circa maiorē Ariſtotelis illius primi diſcurſus. Dicit enim quod ſi totum mouet totū mobile tempore infinito, quod pars mouebit partem minori tēpore uidetur hoc manifeſte contra id, quod dicitur 7. Phyſic. tex. 36. ſi totum mouet totū tanto tēpore per tantum ſpatium, q dimidiū mouebit dimidium eodem tempore per ęquale ſpatium. Hę ſunt præcipuæ difficultates circa Ariſtotelis diſcurſum, in quo ſunt tres ſnīæ.

Prima

1. ſent. Prima eſt quorundam, qui dicunt Ariſtotelem loqui de finitate. & infinitate durationis: & maiorẽ illius diſcurſus ſic intelligunt. Si aliquod totum finitum duratione mouet mobile finitum duratione, pars illius mouentis finiti duratione mouebit mobilis finiti duratione partem minori tempore: quia cum pars ſit finiti duratione, minus debet durare.

Reijcitur 1. ſent. Iſta ſententia nõ eſt, (ut cenſeo,) digna diſputatione: quia talis maior ſyllogiſmi ridicula eſſet: qui enim facit finitũ duratione, dicit tempus: non ergo opus eſt dicere, finitum duratione mouet tempore finito. Præterea: Quia quamuis concluderet, Deum eſſe infinitum duratione, tunc non ſoluuntur difficultates, quomodo uirtus infinita duratione moueret in non tẽpore. Profecto conſequentia eſſet nulla, niſi ſermo ſit de intenſiua uirtute.

2. ſent. Aue. Secunda ſentẽtia eſt Auerrois, & aliorum, quod Deus nec eſt finitæ, nec infinitæ uirtutis, ac ob id eſt incorporeus. quia finitum, & infinitum corporum paſſiones ſunt ac id dicũt. probare Ariſtotelẽ, quod nec ſit uirtutis finitæ intenſiuæ in primo diſcurſu nec infinitæ in ſecundo.

Reijcitur ſent. Auer. Hæc ſentẽtia potius uidetur fugere difficultatem, quam aliquid decernere. Nam (ut alibi oſtẽdimus) male in ſpiritualibus negat reperiri finitum, uel infinitum aliquo modo. Eſt enim quantitas molis, & perfectionis: & ſic etiam finitum, uel infinitum. Vnde profecto etiam patet, quod neceſſe eſt admittere, quod intelligentiæ quædam ſunt maioris, quædam minoris perfectionis, & æqualitatem uel æqualitatem habere in perfectione, & uirtute.

Non igitur poſſum non mirari Auerroem, qui ad calcem digreſſionis in text. 79. ait non poſſe intelligi unam intelligentiam maiorem uim habere alia. Eſt enim contra rationem omnem. Nam ſi sũt inæquales in eſſentia, ut neceſſario ſunt, & ipſemet fatetur, quia ponit differre eſſentialiter: at eſſentiæ ſunt ſicut numeri; etiam erunt inæquales in uirtute.

Viderunt hoc aliqui Auerroiſtæ, ut Iãdunus, qui licet 8. Phyſic. quæſt. 22. ſecundum Ariſtotelem, & Auerroem aſſerat, Deum nec eſſe finitum, nec infinitum: poſtea tamen uidens hanc ſententiam eſſe ualde abſurdam, in quæſt. 12. de ſubſtantia, orbis, ait, Ariſtotelẽ, & Commentatorem circa queſtionem hanc in nullo differre a Fide Catholica.

3. ſent. S. Th. & aliorum Tertia ſententia eſt Sancti Thomæ, & omnium fere Græcorum, & aliorum, ut inferius probatur, quod ſit ſermo de infinitate intenſiua: & quod Ariſtoteles oſtendat in priori demonſtratione, Deum eſſe infinitæ uirtutis intẽſiuæ. At quia iſta ſententia eſt celeberrima, & ſcitu digna, exponam eam primo ad mentem D. Thomæ.

1. fund. D. Th. Aduerte igitur primo ex ipſo S. Tho. quod motus ex duplici radice oritur. Primũ ex ſpatio, puta cum unum mobile per uarias ſpatii partes uagatur: tunc oritur ſucceſſio ſecundum plures ſpatii partes, qui motus eſt ex ſpatio conſequens. Oritur ſecundo ex ipſo mobili, cum oppoſito modo locus & ſpatiũ unũ eſt, tamen per ipſum tranſeũt diuerſæ partes mobilis, tũc fit ſucceſſio, & motus conſequens ipſum mobile ratione ſuarum partium penes eũdem locum, & loci partem. Quod ſi uelis comparare iſtos motus ad mobile, magis ĩtrinſecus, & per ſe eſt ille, qui ex ipſo prouenit, quam qui ex ſpatio. & ratio eſt quia hic ex ipſius partibus, ille ab extrinſeco ſpatio ei prouenit.

2. fund. D. Th. Aduerte ſecundo: quod cum tempus conſequatur motum, erit etiã duplex tẽpus, Alterum penes motum mobilis ſecũdum ſuas partes. Alterum, ſecundum ſpatii partes. Et quemadmodum motus ſecũdum partes mobilis eſt magis ꝑ ſe, & primus, ita etiam eſt ipſum tempus. Motus uero alius, & tempus eſt uelut per accidẽs ad iſtud. Vlterius, ſicut tempus eſt duplex ita etiam duplex erit infinitas tẽporis, & prioris, & poſterioris. Prior autem infinitas eſt per ſe magis, & prima.

3. fund. Aduerte tertio. quod prima cauſa, quæ tempore infinito mouet, debet eſſe talis quæ poſſit facere motum, & tempus infinitum per ſe, & primum, puta, corpus infinitum mouere: quia primæ cauſæ debetur infinitum tempus per ſe: reliquis uero infinitum per accidens, puta, motus infinitus corporis finiti multiplicatus. Cum igitur prima cauſa debeat eſſe talis, quæ mouere poſſit corpus actu infinitum, debet eſſe infinitæ uirtutis intenſiue. Ad alium motum infinitum per accidens, ſat eſt infinita tantum uirtus duratione.

Vult

Sēſus demonſtrationis Ariſ. ſecundum hāc opin. Vult igitur S.Thom.quod demonſtratio Ariſtotelis procedat de infinita uirtute intenſiua, & de tempore infinito per ſe ex parte mobilis. & tunc nota fit ſolutio ultimæ difficultatis,puta,quomodo ſi totum mouet tantum tanto tempore, pars mouebit partem in minori tempore.Hoc clarum fit de tempore ex parte mobilis. Nam per unam loci partem citius tranſit pars mobilis,quam totum : & citius minor pars,quam maior.

Obiec. Quod ſi dicas,uidetur una demonſtratio:quia non eſt tale corpus infinitum actu,nec eſſe poteſt.Reſpondet S.Th quod uerum eſt, tamen Ariſtoteles procedit ex *Solut.* ſuppoſitione.ut ſit ſenſus:Prima cauſa debet eſſe talis ut ſi eſſet infinitum actu,poſſet moueri ab ipſa per unum locū ſucceſſiue:& ſimiliter cauſa prima infinitatis tēporis debet eſſe talis ut ex ſe poſſit eſſe cauſa infinitatis per ſe, & ſecundum mobilis partes.Hæc eſt ſententia S Th. declarata quoad potui,ſubtilis profecto in ſe, & digna S. Th. ſed uidetur habere aliquot difficultates.

1.difficultas cōtra D.Tho. Prima,quia Ariſtoteles non procedit ex impoſſibilibus,ſed ex his, quæ ſunt In ſuperioribus enim probauit motum nullum alium infinitum eſſe poſſe,niſi circularem, & hunc tanquam proprium Deo tribuit.Modo conſequenter ex talis infinitate motus eius indiuiſibilitatem oſtēdit: nec apparet in litera talis diſtinctio temporum, quam hucuſque Ariſtoteles non ſignificauit.

Præterea Quia S.Thom.non ſoluit difficultatem,quomodo ſi eſt infinitæ uirtutis intenſiuæ,non mouet in non tempore extra magnitudinem, & in magnitudine moueret

1 Reſpondet S.Thom.quia cum eſt extra magnitudinem agit,intellectu, & arte : non autem ita agere in magnitudine,ſed ſicut ignis.

Solutio profecto non omnino ſatis facit:nam primo ſi Ariſtoteles poſuiſſet Deum agens neceſſarium,rātum ageret, quantum poſſet,ſiue in magnitudine, ſiue extra.

Præterea,quia quid uetat,quo minus agat intellectu,licet ſit in magnitudine? eſſet enim ſicut homo quidem.At Ariſtoteles uult,quod ſit omnino corporis expers,non ergo uidetur de mente Ariſtotelis ita eſſe dicendum.

Vt autem in quæſt hęc aperiam quid ſentiēdum,ſit prima cōcl Quicquid ſit de uiis iſtarum rationum Ariſtote ipſe uoluit Deum eſſe infinitum intenſiue in uigore. *1. concl. quod ſit infinitæ uirtutis intenſiue* Hanc cōcluſionem probabo primo ex ipſo Ariſtot.Secundo ex eius interpretibus. Tertio ex rationibus ductis ex principiis Ariſtotelis.

Probatur concl. ex Ariſt. 1. Ex Ariſtot.primo:quoniam in illo tex. 78 expreſſe ponit primum mouens eſſe uirtutis infinitæ.Primo:quia ipſum eſſe infinitæ uirtutis in duratione ſuperius fuit demonſtratum in text. 45. In hoc autem 78.cum uelit demonſtrare ipſum eſſe incorporeum,tanquam quid hucuſque non demonſtratum,ait, ſe uelle prius demonſtrare ipſum eſſe infinitum : & hoc ſuppoſito progreditur ad demonſtrādum eſſe incorporeum,& ſeparatum.

Secūdo:quia ſi Ariſtot. intelligebat de ſola infinitate durationis, manifeſte peteret principium in argumento. Nam certum eſt,id quod eſt, uel mouet infinito tempore,mouere, & eſſe infinito tempore.Quare manifeſte eſſet nugatio, ſi ſolū intellexit de uirtute infinita in duratione.& eſſet ridiculum argumentum.

Tertio:quia Ariſtote. ſumit hanc illationem:Si aliquid mouet tempore infinito,eſt uirtutis infinitæ. Quæ quidem illatio eſt ab infinitate durationis,& ſucceſſiua motus,ad infinitatem intenſiuam motoris,ex extenſiua inferendo intenſiuam: uirtute illius proportionis. Si aliqua res haberet ex ſe uirtutem mouēdi per unum tantum diem.v.g eſſet alicuius uirtutis.ſi per duos dies,eſſet in dupla maioris uirtutis:ſi per quatuor, eſſet in quadruplo maioris uirtutis, & ita conſequenter.Ergo ſi habet uirtutem ex ſe mouendi infinito tempore,erit infiniti temporis.Ariſtot. inquam, uirtute huius proportionis ex extenſione infinita optime ſic colligit intenſionem uirtutis mouentis infinitam: aliter nil omnino inferret, ſed (ut diximus)principium peteret.

Obiec. Dices: intelligentiæ mouent infinito tempore ſecundum Ariſtot.ergo eſſent infinitæ uirtutis Reſpondeo, intelligentias *Solut.*

non eſſe a ſe, nec a ſeipſis habere ſuā uirtutem, ſed a prima cauſa, ut ſuperius oſtēdimus Deus autem eſt a ſe, & ex ſe ſuam habet uirtutem: quia e etiam ſi intelligentiæ durent infinito tempore, tamen non ſine primo cauſa conſeruante: & ideo primæ potius cauſæ illas conſeruanti id tribuendum erit, & illius inferretur uirtus infinita, non ipſarum rerum conſeruatarum. Atque ideo dicebamus in illa proportione, ſi quid haberet ex ſe uirtutem mouendi infinito tempore, tunc optime ſequi. Ariſtot. autem, ſic etiam intellexiſſe ex eo conſtat, quod ibi de primo motore ſolum agit, non de aliis, & de eo ſolo aggreditur demonſtrare.

4 Quarto in text. 79. ait hanc uirtutem infinitā, ſi poneretur in magnitudine, debere mouere in non tempore, quod manifeſte pertinet ad infinitam intenſiue.

Cōfirmatur ex ſolut. aduerſariorum Nam quod quidem Auerroiſtæ dicunt ſenſum Ariſto. eſſe, uirtutem infinitam in duratione etiam moturam in non tempore, eo quod non poteſt poni uirtus infinita in duratione in materia, quin etiam ſit infinita intenſiue. omnis enim uirtus, quæ finita eſſet, defatigaretur. Id potius eſt pro nobis. uidēt enim ſe non poſſe ſaluare diſcurſum Ariſtotelis, niſi recurrant ad uim infinitam intenſiue.

Ex interpretibus celeberrimis Ari. 1. Simpl. Secundo Idem probatur ueterum teſtimoniis. Primo Simplicius in illo 79. expreſſe in ſolutione cuiuſdam dubii Philoponi, ait, Deum ſecūdum Ariſto. aliquid eſſe infinitæ uirtutis, poſſe intelligi dupliciter. Vel quoad durationem, & hoc inquit, competit etiam cœlo: Vel quoad quandam uirtutem, quæ tota ſit actu, & ſecundum hanc, ait, Deum primum motorem eſſe actu infinita poteſtate præditū In tex. etiam 86 idem ait.

2. Them. Secūdo. Themiſ in tex. 78. ait, Poſtquā Ariſto. dicit, motorem eſſe ſempiternum, nūc uult probare ipſum eſſe incorporeū. quod ut faciat, primo probat ipſum habere uirtutem infinitam. (Ecce manifeſte diſtinguit Themi. inter habere durationē infinitam, & uirtutem infinitam,) primū (ait.) demonſtratum, ſecundum eſſe ex illo demonſtrandum.

3. Amm. Tertio. eſt locus pulcherrimus Ammonii ad initium capitis de ſubſtantia, in Præd. Ariſto. ubi ait, Ariſtot. in Phyſ. probare. Deum eſſe incorporeū ex eo, quod aſſerit illum pollere infinita ui. Adfert autem totum Ariſto diſcurſum, inquiēs. Quod habet infinitam uim, non poteſt eſſe corporeum: Nam uel corpus eſt infinitum. & tale ſupra in tertio Phyſic. probatum eſt non dari. Vel finitum, & tale certum eſt non habere uirtutem infinitam. Nam imaginemur hoc corpus in tres partes eſſe diuiſum, Tunc quæro. unaquæq; illarum an habeat uim infinitam, uel finitam. Si infinitam: ergo totum tantundē ualebit parti. Si finitum. ergo quod conſtat ex finitis, finitum erit. Hæc Ammonius, quæ omnia uides intelligi de ui infinita intenſiue Et confirmatius fit: Nam de infinita duratione nullū inconueniens eſt, imo potius eſt neceſſarium, partem tātundem durare, quam totum.

4. Alex. & alij Quarto, in eadem ſentētia fuit Alexāder, ut & Vicom. & alii graues authores hic tribuunt. Primo: quia quod Simplicius dicit ubi ſupra, ſemper uidetur dicere ex ſententia Alexandri. Secundo: quia (ut alibi tetigimus) ipſe ponit Deum intellectum agentem quem uult omnia præſentia, prẹterita, & futura in particulari ſimul intelligere. Vnde cum hæc ſint infinita, non poteſt non habere infinitā uim intelligēdi, quare, & eſſendi, quia eadem eſt in Deo. Quod argumentum idem cōcludit ex Theophraſto, Euſtrathio, Pſello, Magentino, & aliis Peripateticis, quos attuli in primo Periher. in capite. De futuris contingentibus: imo uere & ſimpliciter concludit, ut poſtea dicemus.

5. Philo. Quinto eſt ſententia Philoponi, qui ex Peripateticorum principiis id deducit in primo capite. eorum, quæ circunferuntur in opere ipſius contra Proclum.

Not ualde Et quod ualde eſt notandum. Nemo iſtorum ueterum affert, aliquem Peripateticum fuiſſe in oppoſita ſententia. nec uertit in dubium, an hoc ſit dicendum in Ariſtotele, ſed quaſi manifeſtum tradit.

Nota ex Simplic. Imo Simplicius contra Philoponum in illo 79. ut illum adducat in maximum inconueniens, ait, eum nouiſſe diſtinguere inter infinitatē durationis, & uirtutis ut illam ſecundum Ariſtotelem tribueret cœlis hanc Deo.

Sexto,

6. D. Th & Latino rū cōior. 7 Auer. Sexto. Hæc eſt ſententia D. Thomæ hoc loco, & communior Latinorū. Septimo, uno ipſius Auerrois, qui hic ait ſe eſſe ualde dubium, & hoc eſſe maximū dubium eorum quæ ſunt in philoſophia: unde attulit fugam illam potius quam ſolutionem, de qua fuſius egi. Poſt in 12. Metaphyſic. tex. 41. ait, motum cœli duos habere motores. Vnum finitæ motionis, & eſt anima exiſtens in eo: Alterum infinitę motionis, & eſt potentia quæ non eſt in materia. Ac ſi dicat Deum eſſe infinitę uirtutis, licet motor peculiariter addictus primo mobili ſit finitæ. Non enim poteſt intelligi illa potentia infinita in abſtracto ſed in aliquo ſubiecto. nec de infinitate durationis, nam hæc competeret, ipſi animæ orbis particulari motori, imo omnibus motoribus orbium.

Scio Zimaram ibi confingere neſcio quam ſolutionem. ſed certe textus nullam patitur. Vnde credo Iandunum, ubi ſupra, exactius fuiſſe aſſecutum mentem Auerrois: nam quid aliud intelligere potuerit per illum motorem infinitæ motionis, non apparet.

3. rationibus ductis ex principijs Ariſ. 1. ratio Tertio, id eſt probandum rationibus ductis ex principiis Ariſtotelis. Primo. Mundus effectiue eſt a Deo ex nihilo, ut ſupra probatum eſt: ſiue id ſit per emanationem, ſiue per creationē: ergo Deus habet uim infinitam. Conſequentia probatur. Tum quia, ſi crearet in tempore ſecū dum peripateticos, haberet infinitam: ſed quod fuerit factum ab ęterno. quod factum fuiſſet in tempore nullo modo minuit hanc uim: ergo Tum etiam. quia nō eſt minoris uirtutis dare eſſe ab æterno, quam dare eſſe in tempore. ergo ſi hoc infecret infinitam uirtutem, etiam illud.

Cōfirmatius fit ex illa calculatione D. Thom. agens quod producit ex paſſo minus diſpoſito, maiorem habet uim. ergo quod ex nullo modo diſpoſito, infinitam

Confirmatius item fit. quia intelligentiæ emanatiue a Deo ſecundum Ariſtotelem: ergo emanarunt ex nihilo, quia non ex materia.

Item, de anima rationali ſi eſt immortalis, & multiplicatur, ut re uera eſt, ſequitur creari & ex nihilo fieri, nō autem educi ex potentia materiæ.

Secundo, Deus ſecundum Ariſtotelem ut alibi oſtendemus, & partim etiam tetigimus in illo primo Periher. quo in loco grauiſſimos quouſque Peripateticos attulimus, qui id ipſi tribuebant; cognoſcit omnia præſentia, pręterita, & futura in particulari, fines etiam omnium agentiū particularium, ad quos ipſa dirigitur. Hęc autem ſunt infinita. ergo habet infinitā uim cognoſcendi. Sed qualis operatio, talis eſſentia ergo. Et hæc eſt etiam eadem cum ipſius eſſentia. ergo habet infinitam eſſentiam. Confirmatur: quia ſaltem cognoſcet circulationes ſui orbis primi quē mouet, aut faceret ſtultam primam cauſam, & ignorātem. aut illæ ſunt infinitæ: & dies præteritos & annos nouit, aut obliuiſcitur: ſunt infiniti. ergo eſt infinita intelligendi capacitas. *2. ratio*

3 ratio Tertio. Ex D. Tho. primo Contra gentes, cap 43. Actus alteri inhærens terminatur ab eo ī quo eſt, cum omne quod recipitur, per modum recipientis recipiatur: actus uero nulli inhęrens a nullo terminatur, quia habet omnem perfectionem illius generis. Vnde albedo per ſe ſubſiſtens & a ſe, haberet omnem perfectionē albedinis. Sed Deus eſt ipſum ens per ſe ſubſiſtens: ergo a nullo poteſt coarctari, aut limitari quin habeat omnem perfectionem, quæ intelligi poteſt in genere entis.

4 ratio Quarto Ipſum eſſe per ſe conſideratū, infinitum eſt. Nam ab infinitis & infinitis modis participari poteſt. Si igitur eſſe quod ex ſe eſt infinitum in aliquo profecto ab aliquo debet determinari: igitur uel ut a producente tale eſſe uel ut a recipiente illud. ſed eſſe Dei nec habet producēs, nec recipiens: ergo nō poteſt intelligi eſſe coarctatum, uel limitatum, aut determinatum ab aliquo ergo nec poteſt intelligi deeſſe illi illa infinitas, qua habet eē & ens ſecundum ſe.

5 ratio Quinto ex eodem S Thoma. Illa perfectio magis habetur ab aliquo, quod ipſum plenius participat: ſed ſummus modus participandi eſt, ſi illa perfectio ſit de eſſentia: at in Deo eſſe eſt de eſſentia ipſius. ergo profectio entis infinito & illimitato modo habetur a Deo.

6. ratio Sexto. Deus eſt æternus ergo infinitus.

Nam ęternitas eſt duratio infinita : ergo eius radix, quæ eſt ipſa eſſentia, eſt infinita Nam permanentia infinita non poteſt eſſe a uirtute finita. Item : quia hæc permanentia infinita eſt tota ſimul : ergo.

7. ratio Quod ſi obiicias, idẽ eſſe, de Angelis : Negatur conſequentia. Nam non habent eam a ſe, ſed a Deo. Denique ſeptimo, ut plures alias rationes omittam, quas affert D. Thomas & alii, multa ſunt in natura, quę quaſi quoddam ueſtigium ſunt iſtius infinitatis: ut infinitas inſtantium temporis, & infinitas pũctorum in linea. infinitas perfectionum indiuiduantium in uno quoque indiuiduo diuerſæ, quæ ſunt ſub unaquaque ſpecie infinita partium continui.

8. ratio Item intellectus noſter, dato ſemper quouis, poteſt maius & minus apprehendere & intelligere. Vnde cum ultra omne finitum nos poſſemus aliquid perfectius intelligere, euidenter ſequitur Deum eſſe ultra omne finitum, nam alias poſſemus intelligere aliquid maius, & melius Deo.

9. ratio Adde. Quod intellectus noſter eſt inſatiabilis appetitus. Nam poſtquam quis ſcit plura ſcire ſemper uult. At hic appetitus, hæc ordinatio intellectus noſtri ad infinitatem, ut in nullo finito, & in nulla finita ueritate acquieſcat, fruſtra eſſet, niſi daretur infinitum aliquod, infinitaque ueritas, qua ſatiaretur. Et manifeſte oſtendit ipſum ad aliquid infinitam habere capacitatem.

Eodem modo de appetitu uoluntatis ad bonũ oſtendi poteſt, quia nunquã eius appetitus aliquo huius uitæ bono ſatiatur, ſed eo habito, plus deſiderat.

10. ratio Hæc item ſententia omnium Priſcorũ fuit. Nam ut ait Ariſtot. in 3. Phyſico 25. omnes priſci tribuerunt infinitatem primo principio, licet poſtea errarent in applicatione talis infinitatis. Vnde, ut colligitur ex illis teſtibus., Pythagoras, Plato, Anaxagoras, & Democritus id aſſeuerabant. Mercurius Trimegiſtus ſæpe aſſerit in Pimando, Deum eſſe infinitum, imo tota uetuſtas Deũ intelligebat hoc nomine, ut uidere eſt apud Eugubinum 3. lib. de perẽni Philoſophia. c. 8 ubi multa adducit teſtimonia. Idẽ Auicẽ. in tract. 8. Metaph, ca. 4. & 5 Authos etiam lib. de cauſis idem uidetur aſſerere.

Secunda concluſio. Circa rationes iſtas Ariſtotelis certum eſt, non omnes eſſe demonſtrationes. Satis fuerit ſi ſint aliquæ, aut forraſſe etiam omnes rationes probabiles. Hæc concluſio ſatis manifeſta eſt ex eo, quod nemo unquam Interpretum ſatis potuit ſententiã Ariſtotelis in his omnibus textibus ita commode explicare, ut nullum ſequeretur inconueniens. Poteſt tamẽ eas rationes probabiliter defendere altero duorum modorum, uel ut S. Thomas ſuperius, uel ſecundo, pro quo hæc erunt aduertenda. *2. concl.*

Primo. quod uirtus maior, uel minor mouentis non ſolum debet penſari penes pondus, & reſiſtentiam, ſed etiam penes tempus. Vnde non ſolum illa eſt maior uirtus. quæ æquali tempore maius pondus mouet: ſed etiam, quæ idem pondus per maius tempus: & hoc non indiget probatione: ſenſus enim hoc indicat. Maioris enim eſt uirtutis decem pondera mouere per horam cõtinuam, quam per dimidiã. Aliqui enim per dimidiam mouent, & deficiunt ſtatim. Ex quo fit, quod tempus etiam cum reſiſtẽtia habeat computari. Multum enim, uel paucum temporis põdus ſecundum reſiſtentiam auget uel diminuit. *1. fund.*

Nota tamen quod hoc fundamentum non eſt uniuerſale, niſi in uirtutibus, quę patiuntur: & dum mouent, mouentur a motis quales ſunt corporeæ Virtus enim quæ non patitur dum mouet, ſolum per pondus & reſiſtentiam menſurari debet, non per tempus *Nota*

Aduerte ſecundo: quod omnis uirtus animalis ad mouendum infinito tempore ſimiliter. uirtus in corpore, infinita intẽſiue debet eſſe: quia cum talis, dum mouet, moueatur a motu reſiſtenti, menſurabitur ſecundum tempus etiam. Vnde ſi maior eſt, quæ tempore maiori mouet, ſi proportione procedẽdo, quæ debet abſq; fine mouere, infinita debet eſſe intenſiue. *2. fund.*

Sicut ſi homo ſuſtineret decem pondera ferri, ſeu moueret per horam. eſſet alicuius uirtutis: ſi per duas, maioris: ſi per tres, adhuc maioris: ſi ergo per infinitum infinitæ.

Aduerte tertio, quod Ariſtoteles ex ſẽ *3. fund.*

ſibilibus

ſibilibus philoſophiam deducens. non exiſtimauit eſſe uirtutem aliquam in corpore poſse, quæ non moueretur, dū mouet & defatigaretur, ſi uirtus animalis eſt. Cū autem ſuperius oſtenſum ſit, in moto deueniendum eſse ad aliquod, quod ſe ipſum moueat, nec poſſit ſiſtere motum in inanimatis: ſequitur, quod in motu cœli non ſit deuenire, niſi ad uiuens primum. At ne quis exiſtimaret, hoc eſſe quoddam corporeum animal, ſeu animam in corpore: probat hoc nō eſse, ſed debere eſse ſubſtantiam uiuentem ſine corpore, quę ſi in corpore eſſet, defatigaretur, ſicut quælibet anima, quæ moueretur ſaltem per accidens: & tunc ad mouendum tempore infinito, indigeret uirtute infinita intēſiua,

Explicatur diſcurſus Ariſ. quæ eſſe non poteſt.

Ex his ſequitur diſcurſus Ariſtotelis notandus, & ſemper procedit de uirtute, quoad intenſionem. In primo diſcurſu probat, quod nulla uirtus corporea finita intenſione poſſit mouere tempore infinito, ſed mouet, debet eſſe intenſiue infinita.

In ſecundo diſcurſu probat, quod uirtus corporea infinita eſſe non poſſit, quia moueret in non tempore. ex utroque ergo ſequitur, primum mouens nō eſſe corporeum, ut ſit hoc totum argumentum. Omnis uirtus corporea, uel eſt finita intenſiue, uel infinita. ſed neutra poteſt mouere tempore infinito. Non finita, quia creſcit uirtus ſecundum tempus, ut dictū eſt. Non infinita, quia moueret in non tempore. Cum ergo primum mouēs tempore infinito moueat, non erit uirtus in corpore.

Ex his facile ſoluuntur omnia. & con-
Diſſoluūtur illæ ſupra poſitæ difficultates cordantur conſequentiæ illæ: & ſoluuntur illæ duæ difficultates. Prima enim ſoluitur. Ob id enim uirtus in magnitudine nō poteſt mouere tempore infinito, quia tunc eſſet infinita intenſiue, quod eſſe
Ad 1 non poteſt. moueret enim in non tēpore.
Ad 2 Ad ſecūdam difficultatem poteſt ſic re-
3. ſolutio ſponderi, quod pars mouentis debet ſumi talis, ut ſit maioris proportionis ad partē mobilis, quam erat totum ad totum. V.g. totum ad totum erat duplum pars mouentis ſumatur, quæ ſit triplo maior, quā pars mobilis. talis mouebit in minori tempore, quia magis uincit reſiſtentiam. Et hoc proxime conuenit cum Ariſtotele. & ueritatem habet. Nam in lib 7. ſeruabatur eadem proportio totius ad totum, & partis ad partem. & tunc idem debet eſſe tempus.

Poſſumus & aliter reſpondere, & forsā *2. ſolutio*
melius quod loquitur Ariſtoteles de uirtute corporea paſſibili, & tūc tempus eſt cum reſiſtentia computatum. Et ſi totum mouet totum, tāto tempore, pars mouebit partē minori tempore. quæcunque ſit Si enim fortis homo mouet pondus per diem, non ſequitur, quod dimidia fortitudine præditus homo moueat dimidium pondus per diem. Falſum enim hoc eſſe, experientia mōſtrat. Nam hoc modo probares, quod infirmus homo per diem per ſe moueret talem partem breuem ponderis, quod non eſt uerum, cum abſque pōdere uix per horam moueri poſſet. Ariſtoteles autem lib. 7. loquebatur de uirtute nuda motiua, & quæ non repatitur, ut. Ibi declarauimus. Hæc igitur ſatis ſint de Ariſtotelis diſcurſibus.

Aliqui contrahunt illam propoſitio- *Alia explicatio reijcitur cuiuſdā propoſitionis Ariſ.*
nem, Si mouet infinito tempore, eſt infinitæ uirtutis: ad uirtutem ſolum in magnitudine exiſtentem, & operantē cum reſiſtentia, & aliter nolūt in uniuerſum eſſe ueram, nec eum fuiſſe ſenſum Ariſtotelis At uero cum Ariſtoteles illam abſolute, & ſine reſtrictione ſumat, & ita etiam defendi poſſit, ut diximus, quando res ex ſe habet eam mouendi uirtutem independentem, ut illa proportionis calculatione deduximus. in hoc ēt ſenſu defendēda eſt: *Dub. ſol. & rationū contrariarum*

Sed contra primam concluſionem ſunt aliquot dubia, & rationes diſſoluendę eorum, qui negant ſecundum Ariſtot. Deū eſſe infinitæ uirtutis Sunt autem hæc.

Primum ſecundum Ariſtote. Deus, ut uidetur, nihil poteſt facere ex nihilo ex 1. Phyſic. 33. & 34. ubi ait ex nihilo nihil fieri. ergo nōn habet uim infinitam. Reſpōdetur, ſententiam Ariſt. eſſe iuxta naturalem rerum ordinem, & de naturali actione, de qua loquebatur, nihil ex nihilo poſſe fieri. atque ita modo nihil creari ex nihilo: non negat tamen, quin omnia ex prima cauſa ſint, & ab æterno productus fuerit, & emanauerit ex Deo mundus cū materia.

materia, ut ſuperius probauimus. Secun do dicimus, quod quamuis nil putaret modo ex nihilo poſſe fieri, nihilominus tamen maneret infinita uirtus, ſcilicet per petuo mouendi in primo motore, quam ipſe hoc loco tex 78. probauit.

Virtus materialis ageret in quantum po: ſecus qua eſt extra materiam

Secundum dubium. Si haberet uirtutẽ infinitam, moueret in non tempore ex il lo 79. Reſpondetur. id eſſe uerum, ſi illa uirtus infinita eſſet materialis, aut in ma teria, & corpore: tunc enim ageret quan tum poſſet. at modo eſt extra materiam, & ita non ſequitur, niſi ſolum, ut agat proportione ad ipſum mobile, & ut illius ſolum natura requirit. Secundo: quia ſi eſ ſet cauſa omnino neceſſaria, agens ſine co gnitione, tunc ageret ſecundum ultimũ potentiæ: at modo agit ex electione quan tum uidet conuenire orbi, & mobili.

Tertium. Deus non poteſt facere alium mũdum: ex primo de Cœlo 92. nec poteſt facere actu infinitum. ergo non habet uir tutem infinitam. Reſpondetur, multa nõ poſſe facere Deum, licet habeat uim infi nitam: non quia deſit poteſtas, ſed ex eo, quod res ipſæ implicent, & non poſſint fieri. Talia autem ſunt hæc ſecundum A riſt. Vnde Ariſt. non probauit non poſſe eſ ſe plures mundos ex parte opificis, ſed ex parte ipſius rei, quod tantum debet eſſe unum centrum, & una materia. &c.

Quartum. In 2. Cœli a text. 67. uidetur Ariſto aſſerere. motores tam eſſe propor tionatos mobilibus, ut ſi unum aſtrum alicui orbi obiiceretur, non poſſet ab in telligentia moueri. Reſpondetur, de hac re aliquod eſſe dubium: tamen loqui ſem per Ariſtotelem ſecundum naturalẽ mo tum, & de naturali actione: non uiolenta, aut miraculoſa. Secundo prætere a, in ge nere loquutum fuiſſe de intelligentiis mo tricibus, non de Deo. Et ratio huius eſt: quia intelligentiæ addictæ orbibus, habẽt limitatam uirtutem, & orbi proportiona tam: ſecus autem eſt de Deo, quem ſolũ fecit infinitæ uirtutis.

Vltimum. Ariſt. in 3. phyſ. & in 1. de cæ lo, fuſe probat non dari infinitum actu: er go. Reſpondetur, ut ibi adnotauimus, & aperte colligitur à text. 35 uſque ad 39. Ariſtotelem tantum agere de infinito in quantitate. Atque de hac quæſtione ha ctenus, & de tota expoſitione librorum octo Ariſtotelis de phyſ. auditu. Sit laus Deo ſempiterna, a quo omnis perfectio, & omne bonum procedit. Amen.

FINIS OCTAVI LIBRI PHYSICORVM.

Laus Deo, & Domino Noſtro Ieſu Chriſto, & Virgi ni Sanctiſsimæ Mariæ, Matri eius. Amen.

Hæc commentaria una cum quæſtionibus Doctoris Franciſci Toleti, Societa tis IESV, nil continent contra fidem, uel bonos mores; & ſunt utilia ut ſtu dioſis prælegantur. atque ideo poterunt typis excudi.

† *D. Ledeſma.* †

† *M. Antonius Liſius.* †

† *M. Hieronymus Hurtadus.* †

248

REGISTRVM.

a ABCDEFGHIKLMNOPQRSTVXYZ.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii KK Ll Mm Nn Oo Pp
Qq Rr Sſ Tt Vu Xx Yy Zz.

Aaa Bbb Ccc Ddd Eee Fff Ggg Hhh Iii KKK Lll
Mmm Nnn Ooo Ppp Qqq.

Omnes ſunt duerniones.

VENETIIS, Apud Iuntas.
M D LXXX.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

FINE
R.

A. PANDIMIGLIO
RESTAURO
DI
LIBRI - ROMA